ALEXANDRU ODOBESCU

Opere I

ALEXANDRU ODOBESCU

OPERE

I

Ediţie critică publicată
sub îngrijirea
Acad. Tudor Vianu

1965
EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

---

0 24

ALEXANDRU ODOBESCU

OPERE

I

Scrieri din anii 1848 – 1860
Antume. Postume. Variante
Note. Anexe

BIBLIOTECA
Secţia Istoria Literară
ACADEMIEI R. P. R.

SECŢIA
LITERATURĂ
Bucureşti

Text critic şi variante
de
G. Pienescu
Note
Acad. Tudor Vianu şi V. Cândea

2372

1965
EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

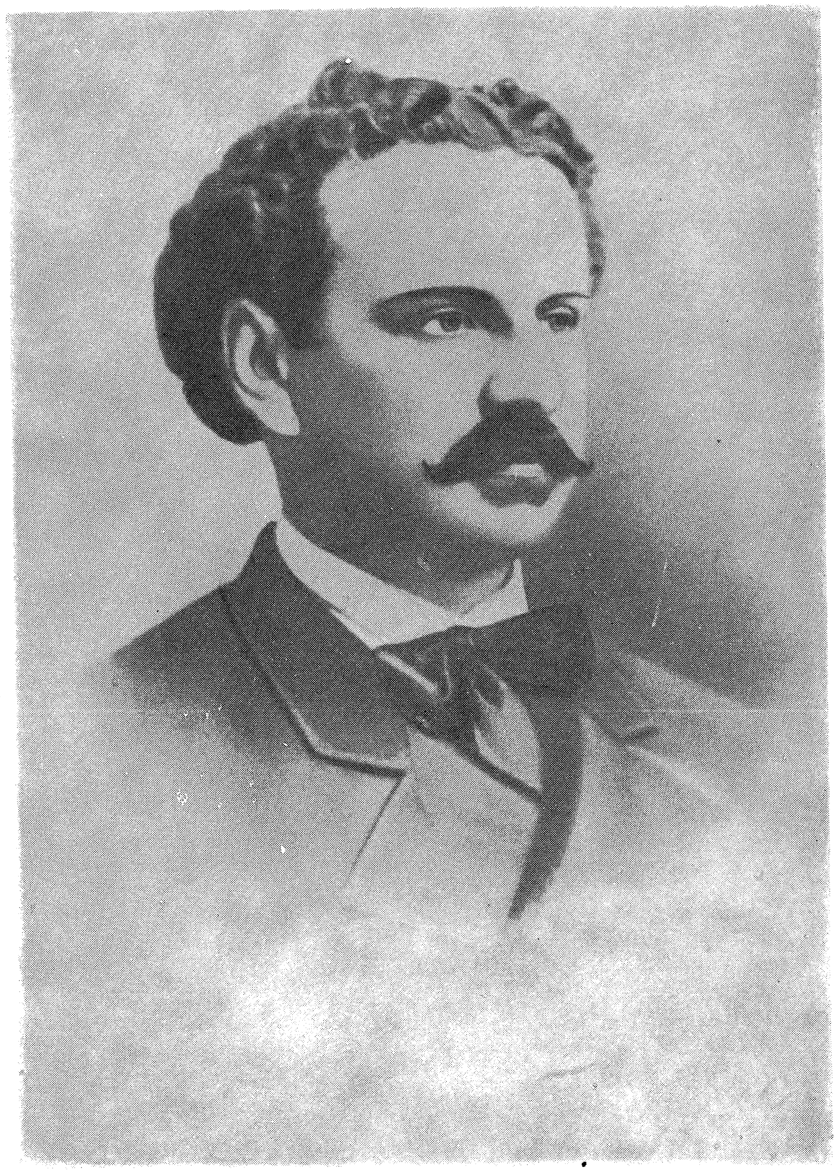

Alexandru Odobescu. Fotografie din 1858.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de Stampe

INTRODUCERE

Publicarea clasicilor literaturii române în bune ediţii critice este o nevoie adeseori simţită şi exprimată a vieţii noastre literare. Unii dintre scriitorii noştri s-au bucurat, de mai multă vreme, de privilegiul unei astfel de prezentări. Totuşi, cu excepţia lui I.L. Caragiale, tipărit în întregimea operei lui şi cu aceea a lui Mihail Eminescu, în curs de apariţie, opera nici unuia din ceilalţi mari scriitori români n-a fost dată la iveală în condiţii care să dea o imagine exactă a *totalităţii* ei, aşa cum rezultă din ceea ce a tipărit scriitorul şi s-a păstrat în manuscrisele lui, împreună cu aparatul critic menit să satisfacă necesităţile cercetării ei din punct de vedere lingvistic, social-istoric şi artistic.

Este probabil că astfel de lucrări vor fi întreprinse din ce în ce mai des, de aci înainte, ca un rezultat al progresului general al studiilor filologice în ţara noastră. Unele din aceste lucrări s-au şi anunţat sau sînt în curs de desăvîrşire. Se simte însă nevoia adunării tuturor laolaltă, într-un *corpus* al clasicilor literaturii române, unde cercetătorii de azi şi de mîine să poată găsi, economisind timpul cerut de consultarea sau de descoperirea tuturor izvoarelor, temelia sigură a investigaţiei lor. Dînd satisfacţie unei astfel de trebuinţe, Editura Academiei R.P.R. a înscris în programul ei de activitate, publicarea unei colecţii a operelor clasicilor literaturii române, în ediţii critice, printre care şi aceea a lui Odobescu.

Alegerea lui Odobescu, pentru noua colecţie, se justifică prin mai multe împrejurări. Mai întîi, ediţiile anterioare, chiar aceea publicată de Odobescu însuşi, în 1887, sînt departe de a satisface exigenţele unei ediţii critice. Odobescu nu şi-a revăzut textele sale, ci s-a mulţumit să le reproducă în forma tipăririi lor anterioare, astfel încît ultima lor ediţie, supravegheată de autor, nu prezintă garanţiile recunoscute de obicei unei astfel de tipărituri. Era deci nevoie ca, pornind totuşi de la ultima ediţie, s-o comparăm cu ediţiile anterioare şi, cînd era cazul, cu manuscrisele, pentru a obţine icoana exactă a evoluţiei lingvistice a scriitorului, într-o epocă plină de fluctuaţii şi pe care el n-a încheiat-o prin adoptarea unui sistem stabil al zicerii şi al scrierii. «Nota asupra ediţiei», pe care cititorul o va găsi în continuarea acestor pagini, va preciza metoda folosită de noi în transcrierea textelor şi notarea variantelor.

Al doilea motiv al alegerii lui Odobescu stă în faptul că părţi destul de întinse ale operii lui n-au fost niciodată incluse într-o ediţie a acesteia şi, cu atît mai puţin, într-una critică. Fără a putea spune că, din această pricină, imaginea scriitorului Odobescu a rămas incompletă, este totuşi just a observa că această imagine prezintă zone cufundate în umbră, pe care noua valorificare a moştenirii noastre literare se cuvine a le pune în lumină şi a le preţui potrivit meritului şi valorii lor. Activitatea editorilor anteriori şi a criticilor care i-au însoţit au dat un relief suficient figurii povestitorului, a învăţatului în atîtea domenii, a luptătorului pentru o limbă literară, a patriotului. Totuşi ştim oare destul despre fiecare din aspectele multiplei personalităţi a lui Odobescu, cîtă vreme lăsăm îngropate în vechile publicaţii sau în mapele de manuscrise, jurnalele lui de călătorie, articolele politice, poeziile originale, traducerile, schiţele dramatice, mărturiile scrise ale activităţii lui academice, pentru a nu mai vorbi de foarte bogatul fond de scrisori intime, prin care caracterul omului şi împrejurările vieţii lui se conturează într-un mod aşa de interesant? Publicarea tuturor acestora, însoţită de comentarea lor critică, este unul din scopurile acestei ediţii.

Pentru a atinge acest scop ne-a stat în ajutor împrejurarea că Odobescu este unul din scriitorii care au lăsat posterităţii un destul de bogat fond de manuscrise, părţi însemnate din preţioasa-i bibliotecă, un catalog al acesteia, o foarte bogată corespondenţă, toate păstrate în colecţiile Bibliotecii Academiei R.P.R. Mulţumită tuturor acestora, sîntem astăzi în stare să reconstituim unele detalii ale formaţiei lui intelectuale, să-i cunoaştem izvoarele şi să cîntărim temeinicia pregătirii lui, ca şi metodele folosite în creaţia literară şi în lucrările de erudiţie, să-l urmărim de la începuturile activităţii lui, să aflăm ştiri noi despre evenimentele vieţii sale.

Să adăugăm, în fine, că chiar dacă neajunsurile vechilor ediţii n-ar fi impus pe aceea de faţă, şi dacă existenţa izvoarelor amintite n-ar fi înlesnit-o, însemnătatea însăşi a personalităţii şi contribuţiei lui Odobescu ar fi îndreptăţit îndeajuns întreprinderea editorială pe care o începem aici. Această însemnătate provine din locul pe care Odobescu îl ocupă în cultura românească a secolului al XIX-lea, ca şi din complexitatea şi armonia personalităţii sale. Ajuns la viaţa literară şi ştiinţifică după ce scriitorii generaţiei de la 1848 îşi dăduse partea cea mai caracteristică a contribuţiei lor, şi continuînd direcţia acestor înaintaşi, Odobescu rămîne el însuşi prin particularităţi de limbă care acordă o marcă uşor de recunoscut tuturor scrierilor sale, printr-o deosebită măiestrie artistică, printr-o pregătire de cultură multilaterală, prin numeroasele şi variatele lui interese ştiinţifice, prin patriotismul care îl ajută să se alăture mereu cauzei bune[1]. Reprezentant al direcţiei naţionale şi populare, dar în acelaşi timp scriitor umanist şi savant, om adînc ancorat în tradiţiile pozitive ale poporului, dar şi spirit luminist şi progresist, reprezentant al unora din primele succese ale ţării în lucrarea de asimilare profundă şi originală a culturii clasice şi moderne, deschizător de drumuri în mai

---

[1] Pentru aprecierea activităţii lui Odobescu vd. studiul meu: *Al. Odobescu paşoptist şi umanist*, publicat ca introducere la ediţia de *Opere*, 2 vol., ESPLA, republicat în «Mica bibliotecă critică».

multe ramuri ale ştiinţelor istorice şi filologice, scriitor cu atîtea daruri ale expresiei, încît operele lui şi-au păstrat frăgezimea şi continuă a fi preţuite şi de generaţia de azi, Odobescu este, fără îndoială, una din personalităţile cele mai de seamă ale veacului său. Monumentul operei sale este bine aşezat pe drumul pe care nădăjduim că vom vedea ridicîndu-se celelalte monumente cu care sîntem îndatoraţi marilor scriitori ai trecutului nostru.

Ediţia critică a *operelor* lui Al. Odobescu, antume şi postume, va cuprinde zece volume, fiecare din acestea conţinînd scrierile aceleiaşi epoce, în ordine cronologică, de la începuturile scriitorului pînă la dispariţia lui. În afară de textele, însoţite de variantele lor, fiecare volum va cuprinde note critice cuprinzînd datele publicării succesive ale aceleiaşi scrieri, descrierea manuscriselor, precizări asupra izvoarelor, aprecieri asupra valorii contribuţiilor, din punctul de vedere al cercetării mai noi, cînd este vorba de scrieri ştiinţifice, ecouri ale criticii etc. Ultimele două volume vor cuprinde corespondenţa scriitorului, cunoscută numai parţial pînă astăzi. Un glosar, atît de important cînd este vorba de o limbă aşa de bogată, alimentată din surse atît de variate, cum este limba lui Odobescu, şi o bibliografie a scrierilor lui şi despre el vor întregi ediţia.

Primul volum conţine, în afară de *Date privind viaţa şi activitatea lui Alexandru Odobescu*, scrierile lui, cele datate, publicate sau manuscrise, din perioada 1848—1860, variante şi note iar în anexe cataloagele bibliotecii sale.

Din rezultatele activităţii ştiinţifice din anul 1860 nu a fost inclus însă jurnalul călătoriei lui Odobescu pentru cercetarea monumentelor din judeţele Argeş şi Vîlcea — publicat postum — nici articolul *Antichităţile mănăstirilor Arnota şi Govora* apărut în acelaşi an în revista *Atheneul român*. Am procedat astfel pentru considerentul că cercetările de istorie culturală ale lui Odobescu reprezintă o altă fază din activitatea lui, şi anume aceea ilustrată prin publicarea *Revistei române* şi a studiilor apărute în această revistă ştiinţifică. Jurnalul din 1860 îşi va afla deci locul în volumul următor al acestei ediţii, împreună cu scrierile de la *Revista română*.

Scrierile din primul volum dau o imagine a tînărului Odobescu în anii lui de formaţie. Tînărul student la Paris, unde trăieşte în cercul emigranţilor politici ai revoluţiei din 1848 şi unde întîlneşte pe N. Bălcescu, a cărui influenţă va deveni hotărîtoare pentru el, se formează ca filolog clasic. În această vreme adună el o parte a preţioasei lui biblioteci de specialitate şi întreprinde traduceri din clasicii Antichităţii, din Homer, Hesiod, Virgil, Horaţiu, prin care sînt aşternute bazele artei lui scriitoriceşti de mai tîrziu. Iniţierea lui clasică dă un prim rezultat ştiinţific în studiul despre *Satira latină*, care, după cum arată notele, scoate la iveală un cercetător format. Tînărul este, în acelaşi timp, atras de studiul istoriei şi al artei. Citirea *Istoriei Franţei* a lui Jules Michelet îi împrumută elementele primei lui încercări literare, *Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans*. Din trecutul Franţei îi răsare figura tragică a lui Urban Grandier, victima unei vremi de obscurantism, din care face eroul unei drame, rămasă în proiect. În ţară începuse vremea «regalităţii» literare a lui Vasile Alecsandri. Prin acesta, ca şi prin Mihail Kogălniceanu, care schiţase, în programul *Daciei literare*, cadrul dezvoltării viitoare a literaturii noastre, pornise curentul național și popular, care își va găsi și în Odobescu pe unul din reprezentanții lui. Tînărul scriitor compune poezii, uneori înrudite ca tematică și mijloace literare cu acele ale maestrului său, alteori dependente de alte modele, dar fără să ajungă vreodată a închega ceva care să provoace impresia că un adevărat poet liric apăruse pe lume, din cînd în cînd versifică pe o temă populară, altă dată traduce din Béranger, pe care îl admiră, împreună cu epoca lui, ca pe un cîntăreț al poporului. Toată această activitate poetică juvenilă, ale cărei roade sînt publicate aci pentru întîia oară, reprezintă însă o direcție abandonată a scrisului lui Odobescu, ca și proiectele dramatice, deși acestea din urmă vor reveni, pentru a da naștere unor rezultate minore, în epoca finală a activității scriitorului.

Interesul pentru artă, vizibil și în jurnalul călătoriei la Londra, din 1852, venea să se unească cu înflăcărarea patriotică a tînărului pașoptist, vizibilă în unele poezii, dar mai cu seamă în articolul *Muncitorul român*, inspirat de un sentiment foarte viu, dar în care influența ideilor și chiar a unora dintre mijloacele lui N. Bălcescu este identificabilă. Din unirea acestor două îndemnuri ia naștere conferința *Viitorului artelor în România*, rodul unei informații întinse și al unei gîndiri foarte mature, surprinzătoare la un autor atît de tînăr, extindere a programului *Daciei literare* și aplicarea lui la problemele creației în artele plastice și în muzică, formulare a unor directive fecunde, pe care Odobescu nu le va mai pierde niciodată din vedere și care vor alcătui crezul marilor artiști plastici români, a arhitecților și a compozitorilor din epoca următoare.

Mișcarea de cultură a generației de la 1848, în tendința de a sprijini aspirațiile către libertate și justiție pe cunoașterea trecutului plin de încercări ale patriei, adusese la publicarea vechilor ei cronici, în *Magazinul istoric pentru Dacia* al lui N. Bălcescu și Aug. Treboniu Laurian, în *Letopisițile* lui Kogălniceanu. Tînărul Odobescu se afundă în studierea lor ca și în a celorlalte izvoare ale istoriei românilor, utilizate de Gh. Șincai în *Hronica românilor*, căruia trebuie să i se recunoască meritul de a i le fi relevat. Evocarea trecutului național în romane sau nuvele, « culoarea locală », ca procedeu artistic, proveneau din romantism și, în literatura noastră, dăduse unele din cele mai frumoase reușite literare ale lui C. Negruzzi, ale lui Gh. Asachi. Odobescu continuă linia acestora dînd în *Mihnea-vodă* și în *Doamna Chiajna*, primele lui opere mai însemnate, « scene istorice », cum le numea el folosind o expresie a terminologiei literare romantice, episoade din feudalitatea românească văzute din unghiul unui adept al noilor progrese sociale, scrise cu mijloacele unui artist, dar și cu conștiința unui erudit, după cum o dovedește citarea izvoarelor, de altfel nu totdeauna folosite cu toată atenția, după cum notele acestui volum o arată de cîteva ori.

În toată această primă parte a activității lui Odobescu, biblioteca lui i-a fost de un mare ajutor. Studiul cataloagelor acestei biblioteci, semnalate mai de mult, dar publicate aci pentru întîia oară, în textul stabilit de Nadia Lovinescu, va deveni indispensabil pentru cercetătorul care va dori să cunoască sursele scriitorului. Pornind de la indicațiile cataloagelor, am mers la cărțile respective, în măsura în care ele se mai găsesc în colecțiile Academiei R.P.R. și semnalînd sublinierile, adnotațiile, tablele de materii redactate de cititor, cîte o fișă intercalată în paginile vreunui volum, dedicațiile etc., s-a putut lumina ceva din munca de laborator a lui Odobescu, din hărnicia lui studioasă, din relațiile lui științifice și literare.

Ajuns la sfîrșitul acestei prime părți a carierii lui literare, Odobescu se găsea în pragul unei noi perioade, al cărui eveniment mai de seamă va fi publicarea și conducerea *Revistei române*. Volumul următor al acestei ediții va fi consacrat oglindirii activității lui Odobescu în această nouă perioadă.

ACAD. *TUDOR VIANU*

Martie 1962

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Editarea critică a scrierilor lui Alexandru Odobescu într-un corpus de opere complecte pare a fi, la prima vedere, o întreprindere din cele mai puțin dificile, de vreme ce scriitorul însuși s-a îngrijit să-și publice opera în ediție definitivă, manuscrisele cele mai interesante, rămase în fondurile publice și particulare, au fost corect reproduse în publicații postume, iar bibliografia a fost stabilită cu mai bine de un sfert de veac în urmă. Cercetarea minuțioasă de bibliotecă infirmă însă această impresie cvasiunanimă. Odobescu nu și-a adunat niciodată opera, adică toate scrierile publicate în reviste, broșuri sau tomuri, într-o ediție definitivă. Cele trei volume de *Scrieri literare și istorice*, tipărite în 1887 de Editura librăriei Socec & Comp., nu sînt, după cum reiese din cîteva note sublineare, decît începutul unei serii selective, iar textele alese pentru această ediție nu au decît în anume înțeles caracter definitiv, scriitorul urmărind numai adaptarea ideilor formulate altă dată la cunoștințele și punctele de vedere din momentul reeditării, eliminarea datelor, observațiilor și concluziilor perimate, sau cu caracter prea special, și, în fine, ameliorarea expresiei, îndeosebi prin modificări de topică și vocabular. Nu reiese de nicăieri că Odobescu a fost preocupat de «unificarea» ortografică, fonetică și morfologică a ediției *SLI* (*1887*)[1], chestiune lăsată, pare-se, pe seama editorului, a corectorului și a tipografului, care, după cum rezultă din analiza textelor, au primit, ca manuscrise «definitive», ediții mai vechi, fiecare cu ortografia ei, cu erorile ei de gramatică, și chiar cu greșelile ei de tipar [2].

În ceea ce privește manuscrisele publicate după dispariția scriitorului, opinia generală nu este mai puțin exagerată, în primul rînd pentru că, din marele număr de pagini autografe rămase de la Alexandru Odobescu în depozitele publice, numai o mică parte a văzut lumina tiparului, multe, și îndeosebi corespondența, fișele, ciornele, fiind și astăzi necunoscute. Este însă de la sine înțeles că un corpus de opere complecte nu poate fi inițiat fără cercetarea prealabilă, minuțioasă, a tuturor creionărilor scriitorului, orice filă, orice însemnare putînd oferi argumente esențiale atît pentru transcrierea corectă a textelor cît și pentru redactarea notelor critice. Aceleiași analize critice minuțioase trebuie să-i fie supuse și manuscrisele publicate postum, deoarece majoritatea au fost reproduse cu numeroase lacune și lecțiuni eronate, fără nici o preocupare pentru interpretarea lingvistică a grafiilor. Iată în acest sens cîteva exemple culese la întîmplare din textele *Călătorie din Paris la Londra* și *Însemnări despre monumentele istorice din județele Argeș și Vîlcea — Călătorie făcută în 1860*, reproduse, primul, în *Convorbiri literare* București, an. XLIX, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1915, p. 1141—1144 și *Convorbiri literare*, București, an. LXVII, nr. 7—9, iulie—septembrie 1934, p. 621—635, iar al doilea, în *Convorbiri literare*, an. XLIX, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1915, p. 1134—1140 și *Convorbiri literare*, an. LXVII, nr. 79, iulie—septembrie 1934, p. 636—681.

---

[1] Notăm cu această siglă ediția menționată, *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, 3 vol., București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887.

[2] Vezi argumentele acestei afirmații în descrierile edițiilor antume ale fiecărui text, descrieri care preced variantele.

CĂLĂTORIE DIN PARIS LA LONDRA

Lecțiuni în manuscris	Lecțiuni în «Convorbiri literare»
Precuvîntare (vezi, în vol. de față, p. 165—166)	*Convorbirile literare* omit textul *Precuvîntării*.
erea	era [1]
se nu plouă	să [2] nu plouă
pînă pe la două din noapte	pînă la două din noapte
plătești o butelcă ca șase în Paris	plătești o butelcă ca masa în Paris
niciodată n-am mîncat englezește	n-am mîncat niciodată englezește
Șezînd în birt de străini, am rămas foarte străin de obiceiele englezești	omite în *Convorbiri literare*
găsești ceea ce-ai putea găsi	găsești tot ce ai putea găsi
sistemul nostru general de viață	sistemul nostru general
nenorocitului	nefericitului
altele sînt pline de morminte mai noi, ca al lui Lord Chatham, al actorului Kemble, al mașinistului Watt	altele sunt [3] pline de morminte mai noi, ca cel al lui lord Chattam, al actorului Kembl, al ministrului Watt
acoperemîntul	acoperămîntul
miljoc	mijloc [4]
cununa	armura
frumosului	frumuseții
surpăturile Partenonului	săpăturile Partenonului

---

[1] Eroare perpetuă.

[2] Idem.

[3] Idem.

[4] Idem.

fîntîni măiestrețe	fîntîni măiestre
mică cheltuială	mare cheltuială
purtară	purtau
răpește	ursește
vîrtej de interese	vîrtej de întrecere
o bogată colecție	o colecție
pentru englezi, oameni neobicinuiți	pentru englezii neobișnuiți
va avea răbdarea a-și arunca ochii	va avea a-și arunca ochii

ÎNSEMNĂRI DESPRE MONUMENTELE ISTORICE DIN JUDEȚELE ARGEȘ ȘI VÎLCEA

Lecțiuni în manuscris	**Lecțiuni în « Convorbiri literare »**
duminecă	duminică
Toată ziua am petrecut-o foarte plăcut	Toată ziua au petrecut-o foarte bine și foarte plăcut
Sașa a rămas la Golești; acolo sînt d<oamn>a Zinca Goleasca, Elenca Filipeasca, Anica și Catinca Rocoviță	Sașa a rămas la Golești, unde se aflau doamna Zinca Goleasca, Anica Racoviță, Elena Filipeasca, Anica și Tinca Racoviță
plasa Golăneștii	plasa Golești
hori de rumâni care le calcă subt picioare	hori de români care le calcă în picioare
explicări	explicații
acum mai cu totul părăsit	acum cu totul părăsit
acum doi ani îmi ieșise în față, urcîndu-mă de la Cotmeana în sus	acum doi ani o văzurăm în față, urcîndu-ne de la Cotmeanca în sus
Mititica Sașa, ea mă aștepta la Golești astă seară, și nici că știe că eu sînt la Cotmeana și mă gîndesc la ea	omite în *Convorbiri literare.*
nu așa curată	nu prea curată
au întors cu mîinile trăsura	au întors cu bine trăsura
vișine prea bune	vișine foarte bune
îmbrăcate rumânește	îmbrăcate țărănește
cînd eram	cît era
dor' simțeam nădușeala cum mi se răcea pe trup	căci simțeam o răceală nesuferită
engleza Miss Marianna	eleganta Miss Marianna
D<oam>na Turduiasca	D-na Tărtășescu
colecția noastră de vederi	colecția de vederi
după uciderea lui la Torda	după predarea lui la Turda
fumega	fumează
asta era cea mai mare a mea grijă	asta era grija mea cea mai mare
dreseră țăranii drumul	dreseră drumul
am trecut pe pod umblător Oltul	am trecut pe pod umblător altul
pasportul	pașapoartele
Șoseaua pe acolo e stricată, și acuma lucrează alta; astfel, drumul pe acolo fiind prea îngust, e destul de primejdios	omite în *Convorbiri literare*
a oprit numai vreo cîteva exemplare din *Mihnea-vodă*, ce le luasem pentru trebuințe puțin literare și politice	a oprit numai cîteva exemplare din *Mihnea-vodă*
am tras la otelul « Zur Ungarische Krone », în Ulița Mare, care-mi fusese recomandat de Cornescu și C. Manu	am tras la Hotelul Zur Ungarische Krone, în ulița mare.
Pe la șapte am ieșit în trăsură, și am ocolit tot orașul, văzînd și rămășițile de vechele zidiri și turnuri de împrejmuire ale cetății. La urmă am fost la teatrul cel închis	Pe la 7 am ieșit în trăsură și-am fost la Teatrul cel închis.
tutulor	tuturor
cărăușul nostru sas, ce ni-l tremise de la otel	căruțașul nostru sas, ce-l tocmisem de la hotel
ne-am putut bucura de frumusețea acelor sălbatece locuri, unde drumul merge pe stînca scobită și cioplită de mari de veacuri, chiar pe alături cu matca. Oltul e acolo strîns între munți	ne-am putut bucura de frumusețea acelor sălbatice locuri unde drumul merge pe o stîncă scobită și cioplită de valuri de veacuri, chiar pe alături cu matca. Acel loc ce-i zice Oltul, e acolo strîns între munți.
sînt	sub
greutățile	asperitățile
Poteca	Partea
eu mă opream la fieșce cruce	eu mă opream la fieșice sfert de ceas
iarna	vara
vechiul pustnic sălbatic	vechiul sălbatic
casele-i răspîndite pe mii de costișe	apele-i răspîndite pe mii de costișe
picerele	picioarele
drept	drumul
deșifra	descifra
Conversația despre grecii de la Drăgășani și Jevedeni	omite în *Convorbiri literare.*
<Trenk> m-a înecat cu văietările lui	<Trenk> s-a înecat în vîrtopiile lui
mi-a vorbit de Luther și Calvin, adăogînd că nici Voltaire nu era puțin om	mi-a vorbit de Luther și de Corvin, adăugînd că nici Valter nu era puțin om
Trenk a desenat capela	omite în *Convorbiri literare.*

Bineînţeles că o ediţie critică nu se poate bizui pe asemenea reproduceri postume ale manuscriselor.

Adăugăm că bibliografiile publicate pînă în prezent nu au cuprins decît scrierile semnate de Odobescu (şi nu toate), nu însă şi pe cele nesemnate dar identificabile pe baza criticii interne de text, apoi pe cele publicate sub pseudonim, manuscrisele etc.

Transcrierea textelor. Timpul de aproape cinci decenii, între anii 1848 şi 1895, în care scrie şi publică Alexandru Odobescu, se confundă cu cea mai agitată perioadă din istoria limbii literare româneşti. Sînt anii de creştere şi descreştere a influenţei curentului etimologic şi a curentului italienist, curente care au întîrziat apropierea ce începuse a se realiza, pe vremea Văcăreştilor, între limba scrisă de cărturari şi limba vorbită de popor, adică sinteza spre care tind toţi scriitorii înaintaţi ai vremii.

Preocupat, ca mai toţi oamenii de cultură ai epocii sale, de problemele limbii literare, Odobescu participă constant la campania antietimologistă, provocată de exagerările latiniştilor, utilizînd atît tribuna ştiinţifică a *Revistei române* [1] cît şi şedinţele Academiei.

Consecvenţa atitudinii antilatiniste şi, poate, cele cîteva aluzii la chestiuni de ortografie şi de morfologie din darea de seamă asupra sesiunii « Asociaţiunii transilvane » şi din dezbaterile academice în jurul dicţionarului limbii române, au lăsat impresia că Odobescu ar fi extins, în mod explicit, şi asupra ortografiei şi morfologiei, opiniile lui antietimologiste. În realitate, lucrurile nu stau chiar aşa. Cine citeşte cu atenţie şi fără prejudecată manuscrisele lui Odobescu îşi dă seama că, de îndată ce părăseşte scrierea chirilică şi scrierea mixtă, îndeosebi după 1860, scriitorul nostru se rătăceşte din ce în ce mai uşor şi mai adînc în hăţişurile sistemelor « limbistice » şi modelor ortografice derivate din principiile etimologice şi din exagerările heliadiste, ajungînd, în 1874, să-şi mărturisească « nedomirirea asupra multor cestiuni de limbistică română », să scuze, pentru aceste motive, erorile « stilistice » comise de traducătorii români din autorii eleni, apoi să se refere, cu îngăduinţă, la « fluctuaţiile la care limba noastră este încă expusă în procesul ei de limpezire » şi la dificultatea « de a se feri cineva atît de exageraţiunile adimenitoare ale sistemelor limbistice, cît şi de incorecţiunile consimţite de uzul zilnic al vorbirii şi al tiparului românesc » [2].

Toate « nedomiririle » scriitorului, « exageraţiunile adimenitoare » şi « incorecţiunile » îşi fac loc, în acelaşi an 1874, în manuscrisul autograf al cursului de *Istoria arheologiei*, în manuscrisul alograf (adnotat şi semnat de Odobescu) şi în ediţia întîi a eseului Ψευδο-κυνηγετικὸς, ca să nu citām decît lucrări mai cunoscute. În 1877, cînd încredinţează

---

[1] Vezi studiul *Despre unele manuscripte şi cărţi tipărite aflate în mănăstirea Bistriţa (districtul Vîlcea, în România)*, capitolul relativ la *Psaltirea lui Coresi*, publicat în *Revista română pentru ştiinţe, litere şi arte*, Bucureşti, 1862, vol. II, p. 107—120, şi darea de seamă despre *Asociaţiunea transilvană pentru literatura şi cultura poporului român (Sesiunea din iulie 1862, în Braşov)*, ibid., p. 561—587.

[2] *Raport asupra manuscriptelor de traduceri de pre autori elini, prezentate la concurs*, în *Analele Societăţii Academice Române*, sesiunea anului 1874, reprodus sub titlul *Condiţiunile unei bune traduceri româneşti, din autorii eleni şi latini*, în *SLI (1887)*, vol. II, p. 360—383.

tiparului manuscrisul cursului de *Istoria arheologiei*, dezorientarea lui Odobescu atinge apogeul. Plictisit, pare-se, de numeroasele « greşeli ortografice », depistate în coalele tipărite, — dar care nu se datoresc numai tipografului sau corectorului, de vreme ce se întîlnesc şi în manuscris, — Odobescu îşi declină, în prefaţă, orice răspundere lingvistică: « Ca orice scriere românească din ziua de astăzi, cea de faţă reclamă de la cititori o nemărginită îngăduinţă întru ceea ce priveşte limba şi mai cu seamă ortografia. Într-însa, cîte erori de felul acesta nu sînt greşeli ale tiparului sau ale corecturii ⟨...⟩, binevoiască publicul a nu le arunca toate pe seama scriitorului. Nestatornicia timpului nostru, în filologie ca şi în multe altele, poartă cea mai mare parte din vină » [1].

După 1880, curentul etimologic şi curentul heliadist îşi pierd treptat autoritatea, ştirbită, cu ani în urmă încă, de ironiile scriitorilor şi de argumentele filologilor fonetişti. Manuscrisele, ca şi articolele şi cărţile publicate de Odobescu în această perioadă, reflectă declinul accentuat al celor două curente, dar, totodată, şi indiferenţa scriitorului faţă de chestiunile de ortografie şi morfologie. Aşa se explică, probabil, de ce, în 1886, cînd reeditează « scenele istorice », nu face, în cuvîntul introductiv, nici o menţiune asupra deosebirilor ortografice şi morfologice dintre prima (1860) şi a doua ediţie, deşi, după cum reiese din compararea textelor, deosebirile de acest fel sînt destul de numeroase pentru a fi meritat cel puţin o aluzie [2]. Şi, desigur, tot aşa se explică, cel puţin în parte, lipsa de unitate ortografică şi morfologică din *SLI (1887)*, deşi nu încape îndoială că textele acestei ediţii au fost, într-un anume sens, revizuite de autor, fie înainte de a fi date la tipar, fie ulterior, în corecturi.

Ţinînd seama, pe de o parte, de atitudinea consecvent antietimologistă a lui Odobescu, iar, pe de altă parte, de ezitările şi, de la un anume moment înainte, chiar de indiferenţa lui faţă de fluctuaţiile ortografice şi morfologice proprii timpului de nestatornicie filologică pe care l-a parcurs, nu am limitat transcrierea textelor şi a variantelor la copierea mai mult sau mai puţin mecanică a ediţiilor de bază [3] şi la stricta înregistrare a diferenţelor dintre ediţia de bază şi celelalte ediţii ale aceluiaşi text. Acest procedeu ar fi dus, în mod inevitabil, la reproducerea tuturor inconsecvenţelor grafice, a tuturor erorilor mecanice de tipar şi a tuturor greşelilor de corectură drept forme ale limbii lui Odobescu, încărcînd aparatul critic cu un balast de nimicuri care ar fi copleşit variantele reale [4]. Pentru a evita o asemenea eroare, am adoptat principiul transcrierii prin interpretare fonetică, folosind de la caz la caz şi numai pe baza analizei surselor, ori de cîte ori am considerat necesar, şi emendarea prin conjectură. Procedînd astfel, am stabilit cîteva norme care, fiind deduse din manuscrise şi din ediţii apărute sub îngrijirea scriitorului, reflectă, credem, cu fidelitate, atît particularităţile fonetice şi morfologice constante în scrisul lui Odobescu, cît şi ezitările sale şi ale timpului, şi am eliminat, — atît din texte, cît și din variante, — erorile tipografului și ale corectorului, precum și grafiile fluctuante, lipsite de valoare fonetică.

---

[1] A. I. Odobescu, *Istoria arheologiei. Studiu introductiv la această ştiinţă. I, Antichitatea — Renaşterea*, Bucureşti, Librăria Socec şi Cnia, 1877, p. X.

[2] Vezi, în volumul de faţă, p. 264—266, 269—271 şi 307—308.

[3] Vezi, pentru fiecare text în parte, notele descriptive ale ediţiilor.

[4] Vezi: Demostene Russo, *Critica textelor şi tehnica ediţiilor*, în *Studii istorice greco-române*, Opere postume. Bucureşti, Fundaţia pentru literatură şi artă, 1939, tomul al II-lea, p. 599—600.

Formulăm în cele ce urmează normele generale adoptate pentru transcrierea textelor și variantelor.

Vocale : *a* și *à* din grafiile etimologice de tipul *adunatori*, *anse*, *barbati*, *consacrà*, *rasboi*, *Romania*, *sapaturi* au fost transcrise cu *ă* (*adunători*, *bărbați*, *consacră*, *război*, *săpături*), cu *î* (*însă*) și cu *â* (*România*).

ъ din manuscrisele și tipăriturile perioadei de tranziție (*fъrъ*, *pъșim*, *rъpit*) a fost transcris *ă* (*fără*, *pășim*, *răpit*), *î* (*bъntuia* — *bîntuia*, *decfrъnatъ* — *desfrînată*), și *â* (*romъni* — *români*), conducîndu-ne după grafiile din izvoarele scrise sau tipărite cu caractere latine. Cînd grafia propune două sau chiar trei lecțiuni (de exemplu : *dъrъmъturile* și *pîrъu* pot fi citite și *dărîmăturile* și *pîrîu*, dar și *dărămăturile*, *pîrău*, și chiar *dîrîmăturile*, am menționat în variante, alături de lecțiunea aleasă, și grafia din textul original. De asemenea, am înregistrat printre variante, dar precedate de mențiunea *corupt*, grafiile *întъi* și *pъnă* din edițiile moldovenești ale textelor odobesciene.

Tot *ă* au fost citite și semnele *o* și *ŏ* din grafiile *adeco* și *adecŏ*, *co* și *cŏ*, *coci* și *cŏci*, *cotră* și *cŏtră*, *déro* și *dérŏ*, *foră* și *fŏră*, și *mŏnăstire*, deci *adecă*, *căci*, *către*, *dară*, *fără*, *mănăstire*[1]. De asemenea, am transcris ca *ă* și *î*, și semnele *â*, *ê* și *ô* din grafiile *câ-l*, *côtre*, *côrma*, *desfâșurând*, *pôlcuri*, *rôtund*, *spâimînta*, *țêrm* și *țârm*, *vâpâia* etc.

ă a fost transcris *e* în grafiile *fiă*, *patriă*, *viă*, deci : *fie*, *patrie*, *vie*[2] și *î* în grafiile *cămpie*, *cărciumă*, *căștiga*, *desfrănat*, *fălfăi*, *izbăndă*, *încălcit*, *pănă*, *sfășiat*, *tărăind*, *tărăm*, *văslaș*, deci : *cîmpie*, *cîrciumă*, *cîștiga*, *desfrînat*, *fîlfîi*, *izbîndă*, *încîlcit*, *pînă*, *sfîșiat*, *tîrîind*, *tărîm*, *vîslaș*, dar a fost menținut în *îndemănatic*, *mănăstire*, *mănușiță*, *mîngăiere*, *vălcea*, — rostiri populare curente.

e la început de silabă, precedat de vocală, în cuvintele din vechiul fond, a fost transcris după normele ortografiei actuale, dar fără nici o excepție, așa cum indică și ediția *SLI* (*1887*), unde, frecvent, se întîlnesc grafii de tipul *greier*, *îndoieli*, *învoieli*, *lunguieț*, *măiestrie*, *muiere*, *Ploiești*, *șuierătură*, *trebuie* și chiar *giuvaier*, grafie nerecomandată de normele actuale[3].

e precedat de labială a fost transcris *ie*, deci : *desmierda*, *fier*, *fierar*, *fieros*, *fierbe*, *miel*, *miere*, *mierlă*, *piedică*, *piele*, *pier*, *pierde*, *pietre*, *pietros*, *zbiera* etc., grafii existente și în manuscrisele autografe și în edițiile originale, paralel cu grafiile etimologice *desmerda*, *fer*, *ferar*, *feros*, *ferbe*, *mel*, *mere*, *merlă*, *pedică*, *pele*, *pept*, *per*, *perde*, *petre*, *petros*, *zbera* etc.

---

[1] Odobescu scrie, cu grafie mixtă, de obicei, *mъnъctire*. Grafia *monăstire*, întîlnită uneori, se datorește, probabil, omiterii semnului diacritic. Același accident (foarte frecvent în textele cu caractere latine ale secolului al XIX-lea) ar putea explica și formele *locaș* și *rotund*, care figurează, uneori pe aceeași pagină, alături cu formele *lŏcaș* (deci *lăcaș*) și *rŏtund* (deci *rătund*). Cum însă grafiile *monăstire*, *locaș* și *rotund*, întîlnite și în manuscrisele autografe și în tipăriturile din perioada scrierii de tranziție, au valoare fonetică, le-am păstrat atît în texte cît și în variante.

[2] Grafiile de tipul *chiăile*, *chiămare*, *înghiățat*, au fost transcrise *cheile*, *chemare*, *înghețat*.

[3] Vezi *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, București, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1965, p. 145.

e din grafiile *doue noue*, *reu*, *seu*, *teu* etc., și *ĕ* din *douĕ*, *nouĕ*, *rĕu*, *sĕu*, *tĕu* etc., a fost transcris *ă*, deci : *două*, *nouă*, *rău*, *său*, *tău* etc. ; *ĕ* din grafia latinizată *vĕrbi* (și chiar *verbi*) a fost citit *o* : *vorbi* ; am restabilit pe *ă* în prefixul *ră-* din cuvintele vechi, scrise uneori, în manuscrise și în tipărituri, *remînea*, *reposat*, *resări*, *resipi*, *resuna* etc., și în prefixul *răs-* (*răz-*), scris și tipărit adeseori *res-*, deci : *rescumpăra*, *resfăța*, *resfoi*, *resfrînge*, *respîndi*, *respunde*, *restriște*, *resleți* etc. (notate în manuscrise și ediții și *rĕscumpăra*, *rĕsfăța*, *rĕsfoi*, *rĕsfrînge*, *rĕspîndi*, *rĕspunde*, *rĕstriște*, *rĕsleți* etc.) au fost transcrise, în textul și variantele ediției de față, *răscumpăra*, *răsfăța*, *răsfoi*, *răsfrînge*, *răspîndi*, *răspunde*, *răstriște*, *răsleți* etc. făcînd mențiune parantetică, în variante, numai pentru grafia *restriște*, care s-ar putea să aibă valoare fonetică.

é din grafiile etimologice *déca* (și *décă*), *péna* (și *pénă*), *préda* (și *prédă*), *primăvéra* (și *primăvéră*), *séu*, *șése*, *șépte*, *șérpe*, *țéra*, *țérina* etc., a fost citit și scris *a*, deci : *daca* (și *dacă*), *pana* (și *pană*), *prada* (și *pradă*), *primăvara* (și *primăvară*), *sau*, *șase*, *șapte*, *șarpe*[1], *țara*, *țarina*.

ĭ a fost transcris ca *i*, deci : *aprozii* nu *aproziĭ*, *boierii* nu *boeriĭ*, *dînșii* nu *dînșiĭ*, *ferentari* nu *ferentarĭ*, *iarăși* nu *iarășĭ*, *cari* (pron. rel.) nu *carĭ* ; *i* plenison a fost transcris *i*, nu *ii*, deci *cari* (pron. rel.) nu *carii*.

Am transcris ca atare formele *or*, *orce*, *orcine*, *orcare* etc., *oareșcine*, *oareșcare* etc., *fieșcine*, *fieșce*, *fieșcare*, și nu am restabilit pe *i* final din particula *-și*, menținînd grafiile neliterare, dar fonetice, *acelaș*, *aceeaș*, *cevaș*, *cinevaș*, *cîtuș*, *iarăș*, *totuș*.

Grupul final *-ii*, care marchează nominativul și acuzativul plural articulat sau genitiv-dativul singular articulat, a fost transcris *-iii*, deci *copiii* (în loc de *copii*), *lefegiii* (în loc de *lefegii*), și *măriii* (*-tale*), *Proniii* etc.

i după consoană continuă a fost transcris *î*, deci *amărît*, *frînghie*, *izvorî*, *osîndit*, *rîu*, *sîn*, *zîmbitor* etc., nu *osindit*, *riu*, *sin*, *zimbitor* etc., dar alături de *scîrțîi*, *strîmt* și *urîcios* am păstrat fonetismele curente în graiul muntenesc *scîrțîi*, *strimt* și *uricios*.

â, *ê*, *ô*, și *û* au fost transcrise ca *î* : *âmbele-îmbele*, *ântîi-întîi*, *gênduri-gînduri*, *rôndunica-rîndunica*, *ûmplut-împlut*, *sûnt-sînt*. Fonetismul *umplut*, care în manuscrisele și în edițiile din perioada scrierii de tranziție apare paralel cu *împlut*, a fost menținut, atît în texte, cît și în variante, deși, ca și în cazurile *monăstire*, *locaș* și *rotund*, s-ar putea să se fi impus în scrisul lui Odobescu prin influență grafică etimologică, sau să se datoreze, pur și simplu, unei erori de tipar. Nu am considerat, însă, ca proprii limbii lui Odobescu fonetismele propuse de grafiile latiniste *rondunica* *rondunele* și *sunt* pe care nu le-am întîlnit în manuscrisele și în tipăriturile din perioada scrierii mixte, și deci am scris peste tot *rîndunica* și *rîndunele* (niciodată *rondunele*) ; lui *sunt* i-am creat un regim deosebit : am scris peste tot, în texte, *sînt*, dar l-am păstrat în variante, precedat de mențiunea *scris*, pentru că este frecvent în manuscrisele și cărțile cu caractere latine și pentru că asupra valorii lui fonetice, cel puțin în studiile despre limba literară a secolului al XIX-lea, se mai discută încă.

---

[1] Menționăm că interpretarea grafiilor *șése*, *șépte*, *șérpe*, (care ar putea fi citite, ca în graiul muntenesc, *șease*, *șeapte*, *șearpe*) ca *șase*, *șapte*, *șarpe*, se bizuie pe numeroasele grafii corecte, literare, din manuscrisele autografe și din edițiile originale. Formele diftongate *preadă*, *șease*, *șeapte*, *șearpe* au fost menținute, în texte și în variante, numai cînd apar scrise ca atare în manuscrisele cu caractere chirilice.

-*u* final are în textele lui Odobescu o situaţie oarecum specială, indicată îndeosebi de ediţia *SLI* (*1887*). Precedat de *i* şi notat fără semn diacritic (-*u*), nu are valoare fonetică, deci am transcris *copaci* (nu *copaciu*), *dibaci* (nu *dibaciu*), *grai* (nu *graiu*) *Jii* (nu *Jiiu*), *poci* (nu *pociu*), *servici* (nu *serviciu*), *Sibii* (nu *Sibiiu*) etc. ; în aceeaşi poziţie, dar notat cu semn diacritic (-*ŭ*) (*agabaniŭ*, *filaliŭ*, *sevaiŭ*) are valoare fonetică, deci am scris : *agabaniu*, *filaliu*, *sevaiu* (nu *agabani*, *filali*, *sevai*) ; de asemenea, are valoare fonetică şi cînd, notat cu semnul scurtimii (-*ŭ*), este precedat de alte vocale [1], dar, precedat de consoane, acelaşi -*ŭ* nu mai are valoare fonetică [2].

Hiatul vocalic *ii*, fluctuant atît în manuscrise cît şi în tipărituri (*priimi* şi *primi*, *privi* şi *priivi*, *fiiul* şi *fiul*, *pustiiul* şi *pustiul*), a fost considerat, pentru timpul în care scrie Odobescu, tradiţie şi modă ortografică, şi deci nu a fost transcris în texte, dar pentru că... *grammatici certant* asupra valorii lui fonetice în secolul al XIX-lea, l-am menţionat printre variantele grafice.

Diftongii *ea*, *ia* şi *ie*, notaţi de regulă, — în manuscrise ca şi în textele tipărite cu caractere latine, şi uneori şi în textele scrise sau tipărite cu alfabetul mixt, — *é*, *ié* şi *e*, dar şi *ea*, *ia*, şi *ie*, au fost transcrişi, în genere, după indicaţiile ortografiei actuale, menţinînd însă formele *cămeașă* (scris *căméșă*), *deșeartă* (scris *deșértă*), *streajă* (scris *stréjă*), *șea* (scris *șé*), *șeale* (scris *șéle*) etc. Precedaţi de *i* plenison, aceiaşi diftongi au fost transcrişi *a* şi *e*, fără nici o menţiune în variante.

Consoane : În domeniul consonantismului, mai complicată pare a fi problema determinării valorilor literei *s*. Nu ne referim, bineînţeles, la manuscrisele şi tipăriturile în care scriitorul sau editorul au folosit scrierea de tranziţie. În acele texte chestiunea interpretării valorii lui *s* este simplificată de folosirea semnului chirilic *c* şi, numai sporadic, a literei *s*, în poziţie intervocalică şi finală, cu valoare de *z* [3]. Lucrurile se complică însă odată cu trecerea la scrierea cu caractere latine şi pe măsura creşterii influenţei italienismului şi etimologismului. Sub aceste influenţe, *s* şi *ss* notează uneori pe *x*. Cum în manuscrisele autografe şi în ediţiile apărute sub îngrijirea lui Odobescu se întîlnesc frecvent grafiile *kc*, *ks* (în textele scrise sau tipărite cu alfabetul mixt), şi *x* (*exalta*, *executa*, *exista*, *expune*, *extas*) am restabilit peste tot grafia cu *x*, anulînd grafiile cu *s* reduplicat [4], dar am menţinut grafiile cu *s* simplu.

Urmînd etimologismului, *s* şi *ss* au, uneori [5], valoarea lui *ș*, ca de exemplu în *arsi*, *lassi*, *passi*, *strinsi*, *versi* etc., pe care le-am transcris, fără nici o menţiune în variante, *arși*, *lași*, *păși*, *strînși*, *verși* etc. ; aceeaşi valoare (*ș*) o are, în textele latinizante, şi *s* urmat de *i*

---

[1] *Aŭ. eraŭ*, *eŭ*, *reŭ*, *seŭ*, *staŭ* etc. au fost transcrise : *au*, *erau*, *eu*, *rău*, *său*, *stau* etc.

[2] *Izbutescŭ*, *împotrivescŭ*, *năvălescŭ*, *ochescŭ* etc. au fost transcrise : *izbutesc*, *împotrivesc*, *năvălesc*, *ochesc* etc.

[3] *Alusiune* pentru *aluziune*, *devisă* pentru *deviză*, *fasă* pentru *fază*, *poesie* pentru *poezie*, *prosă* pentru *proză* etc. Menţionăm că în transcrierea lui *s* intervocalic şi final cu *z* ne-am abătut de la regula ce se deduce din exemplele de mai sus numai pentru cuvintele *apoteosă*, *basen*, *extas*, *fantasie*, *filosofie* şi *teosofie* care, probabil, erau nu numai scrise, ci şi pronunţate ca atare.

[4] Un preţios ajutor în această chestiune, ca şi în altele, îl oferă compararea ediţiilor succesive ale aceluiaşi text tipărit între anii 1870—1880, şi apoi după 1880, îndeosebi compararea cu ediţia *SLI* (*1887*).

[5] Îndeosebi în textele publicate în *Analele Societăţii Academice Române*.

(*siedere*, *sierpi*, *siuera*), pe care l-am transcris *ș* (*ședere*, *șerpi*, *șuiera*), de asemenea fără menţiune în variante.

Înaintea oclusivelor sonore (*b*, *d*, *g*), *s* a fost redat prin *z* (*brazdă* nu *brasdă*, *izgonire* nu *isgonire*, *zbucium* nu *sbucium*, *zdravăn* nu *sdravăn*, *zgardă* nu *sgardă*), dar a fost menţinut ori de cîte ori apare înaintea celorlalte consoane şi nu este infirmat de etimologie. Formele *acesti*, *albastri*, *ministri*, *nostri*, *pilastri*, *schiop*, *scoală*, *Stefan*, *tristi* etc., care apar, rareori, printre formele, numeroase, cu *ș*, au fost considerate grafii şi deci au fost înlocuite, în texte, cu formele corecte : *acești*, *albaștri*, *miniștri*, *noștri*, *pilaștri*, *șchiop*, *școală*, *Ștefan*, *triști* etc., făcîndu-se însă cuvenita menţiune despre grafie la *Variante*.

O altă chestiune complicată de etimologişti este aceea a notării lui *ț*. În textele scrise cu alfabetul de tranziţie, Odobescu (şi editorii) folosesc buchea ц care, după introducerea scrierii cu caractere latine, a fost notată de I. Heliade Rădulescu, şi, după el, de « fonetiştii moderaţi », cu *ç*. Latiniştii, consecvenţi principiului enunţat de I. C. Massim : « scrie fiecare sunet derivat cu semnul primitivului seu »[1], scriu *lati*, *pati*, *munti*, *despărti*, *fientie*, *ascutiu*, *impartia*, *tinere* şi *facia*, *judeciu*, iar prin analogie, *sociu*, *laciu*, *braciu*, *galinaciu* etc. Din compararea textelor tipărite între anii 1870—1880 cu manuscrisele, ca şi din compararea comunicărilor academice, aşa cum au apărut în *Analele Societăţii Academice Române*, cu versiunile lor din ediţia *SLI* (*1887*), reiese că Odobescu nu accepta decît forţat de împrejurări [2], şi uneori, probabil, de situaţia lui de academician, ortografiile mai mult sau mai puţin oficiale, continuînd să utilizeze, după 1880 îndeosebi, litera *ț* (*importanța*, *putințele*, *toți*, nu *importantia*, *putintia*, *toti*) şi semnul *ç* (*Çipariu*, *façа*, *Françа*, adică *Țipariu*, *fața*, *Franța*) pentru *ti* etimologic. Totuşi, atitudinea lui nu este categorică, de vreme ce menţine cîteva forme etimologice, ca de exemplu *anuncia*, *enunciare*, *Francia*, *precios*, *pronunciațiune*, care, în alte texte, neinfluenţate de vreo tipărire anterioară cu ortografie etimologică, apar sub formele consacrate : *anunța*, *enunțare*, *Franța*, *prețios*, *pronunțare*. În asemenea cazuri, considerînd inoportună emendarea textului prin conjectură, am menţinut formele etimologice care, după cum însuşi Odobescu spune, reflectă «fluctuaţiile la care limba literară ⟨era⟩ încă expusă în procesul ei de limpezire».

Grupul consonantic *ch*, introdus tot sub influenţa etimologismului atît «în cuvinte străine şi nevulgarizate încă»[3] (ex. *anachronism*, *archaism*,

---

[1] Cf. *Analele Societăţii Academice Române*, Bucureşti, Tipografia Naţională, 1869, tomu I, p. 72.

[2] Este semnificativă, în acest sens, intervenţia lui Odobescu în şedinţa din 14 august 1872 a Societăţii Academice Române, astfel relatată în *Analele Societăţii Academice Române* (Sesiunea anului 1872) :

> « În *Analele Societății*, tipărite cam tîrziu, d-sa află cu părere de rău că în raportul comisiunii asupra traducţiunilor din Iuliu Cezar (*Comentariile de Bello Gallico*) s-a schimbat nu numai ortografia cuvintelor, ci că d-l secretar general şi-a luat rolul de profesor de gramatică, corectînd cuvinte, expresiuni şi c. l. şi înlocuindu-le ⟨...⟩. Eu, zice d-l Odobescu, nu sînt amic al dicţionarului (comisiunii lexicografice) şi-i fac neîncetat opoziţiune, prin urmare nu pot admite ca cuvinte întregi să mi se corecteze de membrii acelei comisiuni. Cer să se pună margini la asemenea corecţiuni şi să se lase nealterat stilul fiecărui membru al Societăţii ; cer, în fine, ca observaţiunile mele să se treacă în procesul-verbal. »

[3] Vezi *Analele Societăţii Academice Române*, Bucureşti, Tipografia naţională, 1868, tom. I, p. 262.

archanghel, archeologie, archiepiscop, archimandrit, architect, architravă, character, chor, choră, chronicar, chronică, diptich, echo, patriarch, polichromie, psichologie, technică, triptich) cît şi în cuvinte mai vechi (ex. *chîrtie, chram, chrisov, inoroch*), care în sursele originale este notat cu buchea x (în textele scrise sau tipărite cu alfabetul mixt), şi uneori cu litera *h*, a fost transcris *h* (deci : *anahronism, arhaism, arhanghel, arheologie, arhiepiscop, arhimandrit, arhitect, arhitravă, hor, horă, hronicar, hronică, distih, eho, patriarh, polihromie, psihologie, tehnică, triptih* şi *hîrtie, hram, hrisov, inoroh*) [1]. Acelaşi grup consonantic (*ch*), în grafia *schînteie*, a fost citit şi transcris *c*, *scînteie* [2].

Grafiile italienizante *qu* pentru *c*, *qui*, *que* pentru *ci*, *chi*, *ce*, *che*, propuse de I. Heliade Rădulescu, au creat în textele originale odobesciene forme ca *anticuar, anticuitate, cualificaţiune, cualitate, cuestiune* etc., care, însă, apar mult mai frecvent sub formele *anticar, antichitate, calificaţiune, calitate, cestiune* (sic !) etc. Din compararea celor două ediţii originale ale eseului Ψευδο-κυνηγετικὸς reiese că, la retipărirea în ediţia *SLI* (*1887*), Odobescu a eliminat multe din formele italienizante existente în ediţia I (1874). De asemenea, din compararea ediţiei originale a *Istoriei arheologiei* (1877), în care grafiile etimologizante abundă, cu manuscrisul (datat 1874), reiese că, în 1874, Odobescu nu adoptase în scrisul său cele două mode ortografice, ci numai că anume grafii recomandate de curentele menţionate îi veneau din cînd în cînd sub condei [3]. Plecînd de la aceste constatări, am fi avut argumentul de principiu necesar pentru a înlocui, în texte, prin conjectură, formele italienizante, de tipul celor citate, cu formele consacrate de uzul limbii literare, menţionîndu-le pe cele dintîi în variante. Dar pentru că o ediţie critică trebuie să reflecte cît mai exact şi marasmul lingvistic din vremea scriitorului a cărui operă o cuprinde, şi pentru că nu toate emendaţiunile ar fi putut fi justificate, atestate, am menţinut, în texte şi în variante, formele italienizante.

În textele scrise şi tipărite cu alfabetul de tranziţie, semnul џ (+ *e*, + *i*) se citea *ge, gi*, pe cîtă vreme pentru notarea lui *ghe, ghi* se foloseau buchea г şi litera *g* (+ *e*, + *i*) : *гerгef* şi *gergef*, *гiarъле* şi *giarъле*, *Гiчed* şi *Giчed* pentru *gherghef, ghearăle, Ghiced*. La retipărirea cu caractere latine a textelor tipărite iniţial cu alfabetul mixt, buchea г şi litera *g* (+ *e*, + *i*) au fost citite uneori ca *ge, gi*, de unde lecţiunile *evangelia* (din *евангelia*, *еванgelia*) şi *liturgia* (din *liturгiea, liturgiea*). În toate cazurile am restabilit, în texte, lecţiunile indicate de grafiile de tranziţie (*arhanghel, evanghelia, liturghia*), dar pentru că şi lecţiunile *arhangel* (din *arxangel*) *evangelia, liturgia* sînt posibile, prin influenţă italiană, le-am menţionat în variante.

---

[1] Grafiile sporadice *eco, inoroc, policromie, psicologie, tecnică* etc., care, datorită, probabil, unor greşeli de tipar, propun alte lecţiuni decît cele adoptate mai sus, au fost menţionate la *Variante*. Nu am înregistrat însă, în variante, grafii absurde, ca de pildă *cîrtie, crisov* etc.

[2] Grafia *schînteie* provine, probabil, cu concursul tipografului, din varianta *schinteie*, pe care am menţionat-o la *Variante*.

[3] Vezi mai sus, în această notă, p. 15, menţiunea lui Odobescu relativă la ortografia ediţiei *Istoria arheologiei*.

În cîteva texte timpurii, pronunţarea explozivă a lui *g* este notată, probabil pentru evitarea confuziei cu palatala muiată *g'*, prin *gh* (*ghîde, ghîscă, ghînd*). Am înlocuit această grafie cu grafia actuală (*gîde, gînd, gîscă*).

Am menţinut peste tot unde le-am întîlnit cuvintele terminate în *-agiu* şi *-egiu* : *avantagiu, echipagiu* (chiar şi *Ermitagiu*), *limbagiu, pasagiu, personagiu, pagiu, sacrilegiu* etc., forme caracteristice pentru un anume moment din istoria pătrunderii neologismelor în limba literară, cu toate că în manuscrisele de tinereţe Odobescu scrie şi *avantajele, peisaj* şi chiar *peizaj* [1], şi deşi e foarte greu de presupus că scriitorul nostru, cunoscînd bine limba franceză, va fi rostit vreodată, «italieneşte cu româneşte», *Ermitagiu* şi nu *Ermitaj, limbagiu* şi nu *limbaj, pagiu* şi nu *paj*.

j din grafiile etimologice *project, subject* şi *jace* a fost citit şi transcris ca *i* : *proiect, subiect*, — şi ca *z* : *zace*.

ph şi *th* din grafiile *alphabet, diphtong, orthographie, phonetic, esthetică, theosophie, theocraţie* etc. au fost transcrise, *alfabet, diftong, ortografie, fonetică, estetică, teosofie, teocraţie* etc.

Grafiile cu *h* iniţial pseudoaspirat, izolate (*harmonie, hellenic, hipocrizie*), au fost scrise ca în ortografia actuală (*armonie, elenic, ipocrizie*).

De asemenea, am unificat în sensul ortografiei actuale, fără nici o menţiune în variante, grafiile, sporadic întîlnite, cu *n*+*b*, *p*, *v*, *f*, scriind *m* + *b*, *p*, *v*, *f*.

Formele *Cluş, reliev, şder*, au fost de asemenea, scrise, în texte, ca în ortografia actuală, dar pentru că s-ar putea datora nu numai grafiei originare, ci şi unei confuzii curente între consoanele surde şi sonore, le-am menţionat în variante.

În ceea ce priveşte reduplicarea consoanelor, chestiune mult discutată de etimologişti, menţionăm că am aplicat normele ortografiei actuale, cu doar două excepţii : am generalizat scrierea pronumelui *celalt* cu dublu *l* (*cellalt*) şi scrierea cuvintelor care primesc prefixul *în*, cu un singur *n* (*înămoli, înegri, înegura, înobila* etc.), aşa cum sînt scrise în majoritatea surselor originale, dar am menţionat în variante grafiile cu *n* dublu : *înnopta*. Tot în legătură cu prefixul *în-*, menţionăm că am păstrat formele *încarna, înlumina, însinui, întitula* etc., considerate azi neliterare, dar care se întîlnesc în mai toate sursele originale (manuscrise şi texte tipărite), consecinţe probabile ale unei reacţii împotriva etimologismului, care excludea semnul *î* din alfabetul românesc, scriind, la începutul cuvintelor, în locul lui *î*, litera *i* (*in, incă, intr'un, insă* etc.).

În fine, menţionăm că am transcris fonetic cele cîteva cuvinte « semi-românizate » grafic, întîlnite în sursele originale, deci : *Marseieza, pandantive, şampanie* etc., în loc de *Marseilleza, pendentive* (pl.), *champanie*, dar am menţinut grafiile *fashionabil, guilotină* şi *vaudevilluri*, care indică o nuanţă de pronunţie diferită de rostirea românească.

Numele proprii au fost scrise după indicaţiile ortografice actuale şi după normele de transcriere mai sus expuse.

---

[1] Vezi, în volumul de faţă, *Călătorie din Paris la Londra* (p. 165—180) şi *Note luate în Galeria de pictură din Dresda* (p. 194—204).

Plecînd de la constatarea mai veche, şi întemeiată, că în «ediţia definitivă» a scrierilor sale literare şi istorice — *SLI* (*1887*) — Odobescu tinde, ca orice scriitor cînd îşi pregăteşte o asemenea ediţie, să generalizeze anume forme de limbă, pe care le consideră fie corecte, fie potrivite unor criterii de armonie mai mult sau mai puţin subiective, niciodată formulate, sistematizate, ne-am pus întrebarea dacă, într-o ediţie critică, cum este aceasta de faţă, putem extinde tendinţa de uniformizare şi asupra textelor nedefinitivate de scriitor, ducîndu-i pînă la capăt intenţiile pe care şi le-a manifestat, dar, din diverse motive, nu le-a realizat. De obicei, la această întrebare, filologii răspund negativ, interzicînd editorului, în interesul cercetării lingvistice, să «idealizeze» textul editat. Opunînd acestei opreliște argumentul ultimei voinţe a scriitorului, argument de întîietate pentru editor, precum şi evidenţa tuturor detaliilor necesare studiului lingvistic în aparatul de note şi variante, am considerat că nu greşim generalizînd acele forme de limbă, puţine la număr, pe care Odobescu, în ediţia *SLI* (*1887*), le utilizează cu precădere, menţionînd în variante toate deosebirile lecţiunilor stabilite prin conjectură. Am scris deci, în texte, peste tot *îmbe*, *eleni*, *fantasie*, *învierşunat*, *laturi*, *smalt* şi *ţăl*, forme care, în alte ediţii şi în manuscrise, se citesc, — fie din vina tipografului, fie din neatenţia scriitorului, — şi *ambe*, *fantezie*, *înverşunat*, *lături*, *smalţ* şi *ţel*. De asemenea, am extins, mai cu seamă pentru eufonie, asupra tuturor textelor scrierea *subt* înaintea cuvintelor care încep cu vocală.

Paralel însă cu unificările menţionate, am menţinut în texte un mare număr de forme variabile, din care, spre exemplificare, cităm aci cîteva : *adecă* şi *adică*, *adesea* şi *adese*, *ademenitor* şi *adimenitor*, *adineaori* şi *adineauri*, *agheasmă* şi *agheazmă*, *aiasmă* şi *aiazmă*, *almintrele* şi *altmintrelea*, *amenința* şi *amerinţa*, *asemenea* şi *aseminea*, *basme* şi *basne*, *belşug* şi *bilşug*, *blestem* şi *blăstem*, *care* şi *carele* (pron.), *carpen* şi *carpin*, *ceremonie* şi *ţeremonie*, *cioarec* şi *cioaric*, *citi* şi *ceti*, *cîine* şi *cîne*, *cîntec* şi *cîntic*, *cinzeacă* şi *cinzacă*, *clopotniţă* şi *clopolniţă*, *complet* şi *complect*, *curtezan* şi *curtizan*, *dacă* şi *daca*, *deosebi* şi *deosibi*, *descăleca* şi *descălica*, *desnădăjduit* şi *desnădejduit*, *descifra* şi *deşifra*, *desveli*, *dezveli* şi *dezvăli*, *dimpotrivă*, *dimprotivă* şi *dîmpotrivă*, *dinîntru*, *dinăuntru*, *dinlăuntru şi dinlăîntru*, *dintîi*, *dîntîi* şi *dîntii*, *dispreţ* şi *despreţ*, *după* şi *dupe*, *epocă* şi *epohă*, *eunuc* şi *eunuh*, *flăcări* şi *flacări*, *francez* şi *franţez*, *frănghie* şi *frănchie* (stofă), *Franţa* şi *Francia*, *frumos* şi *fromos*, *galben* şi *galbin*, *găitan* şi *găietan*, *genunchi*, *genuchi* şi *genunche*, *iepurele* şi *iepurile*, *iezuit* şi *jezuit*, *intră* şi *întră*, *ismă* şi *izmă*, *istraelit* şi *izraelit*, *împiedicare* şi *împiedecare*, *încongiora*, *încongiura*, *încunjura* şi *încungiura*, *întîi* şi *întii*, *întrerupe* şi *întrerumpe*, *înveli* şi *învăli*, *jefui* şi *jăfui*, *jertfi* şi *jărtfi*, *judecată* şi *judicată*, *jupîniţă* şi *jupaniţă*, *jupîneasă* şi *jupăneasă*, *lacrimă*, *lacrămă* şi *lacrimă*, *licărire* şi *licurire*, *locui* şi *lăcui*, *locaş* şi *lăcaş*, *martor* şi *martur*, *meritos* şi *merituos*, *mîine* şi *mîne*, *moliciune* şi *moleciune*, *monedă* şi *monetă*, *mofluz* şi *mufluz*, *nădejde* şi *nădejdie*, *nimănui*, *nimărui* şi *nimenui*, *nisip* şi *năsip*, *oră* şi *oară*, *orizont* şi *orizon*, *pajură* şi *pajere*, *păianjen* şi *păinjin*, *plăsmuire* şi *plăzmuire*, *patriarhi* şi *patriarşi*, *pe* şi *pre*, *pereche* şi *părecheh*, *perete* şi *părete*, *peste* şi *preste*, *pismă* şi *pizmă*, *pîine* şi *pîne*, *pîrîu* şi *pîrău*, *peizaj*,*peisaj* şi *peisagiu*, *poftì* şi *pohtì*, *prieten* şi *prietin*, *providenţă* şi *provedinţă*, *regat* şi *rigat*, *repede*, *răpede* şi *răpide*, *revărsa* şi *răvărsa*, *rezema*, *rezima* şi *răzima*, *ridica* şi *rădica*, *risipi* şi *răsipi*, *rochie* şi *roche*, *sălbatic* şi *sălbatec*, *săneaţă* şi *sîneaţă*, *scenă* şi *şcenă*, *secol* şi *secul*, *seimeni* şi *simeni*, *semăna* şi *sămăna*, *serba* şi *sărba*, *sihastru* şi *sehastru*, *sfadă* şi *svadă*, *sfat* şi *svat*, *sfînt* şi *sînt*, *smîntînă* şi *zmîntînă*, *spasmodic* şi *spazmodic*, *speriat* şi *speriet*, *stareţă* şi *stariţă*, *străin* şi *strein*, *streaşnă* şi *straşină*, *şarpe* şi *şărpe* (rar *şearpe*), *şoaptă* şi *şoptă*, *tendinţă* şi *tendenţă*, *trecere* şi *trăcere*, *trimite*, *trîmite* şi *trămite*, *tulburat* şi *turburat*, *veşmînt* şi *văşmînt*, *zaharea* şi *zaherea*, *zori* şi *ziori*, *zăngăni* şi *zăngăi* etc. ; de asemenea, am păstrat toate aspectele morfologice, — populare, regionale, specifice epocii sau unor tendinţe din epoca în care a scris Odobescu, — întîlnite în manuscrisele autografe şi în ediţiile originale, care, prin frecvenţa lor, reflectă, ca şi variantele fonetice citate mai sus, concurenţa dintre formele vechi şi populare, pe de o parte, şi formele limbii literare, în curs de cristalizare, pe de altă parte, cît şi multiplele valenţe eufonice ale limbii româneşti folosite de Alexandru Odobescu.

Semne convenţionale utilizate în texte şi variante :

⟨ ⟩ — indică literele şi cuvintele pe care le-am introdus în texte şi variante ;

[ ] — indică texte, fragmente şi cuvinte a căror autenticitate este dubioasă ;

. . . — indică fragmente, cuvinte şi litere indescifrabile.

⟨ ⟩ — indică lecţiuni ipotetice ale manuscriselor indescifrabile.

† . . . † — indică lacunele din texte, fie că sînt ale autorului, fie că se datoresc degradării manuscrisului.

† ⟨ ⟩ † — indică lecţiuni ipotetice, restabilite prin conjectură, ale textelor lacunare.

CRONOLOGIA VIEŢII ŞI ACTIVITĂŢII LUI ALEXANDRU ODOBESCU

1834—1860

1834, 23 iunie — Se naşte în Bucureşti Alexandru Odobescu, fiul colonelului Ion Odobescu (1793—1857) şi al Catincăi, fiica doctorului Constantin Caracaş.

1844 — Se înscrie la Colegiul Sf. Sava din Bucureşti.

1847 — Se înscrie la Colegiul francez al lui Monty, înfiinţat în 1847 la Bucureşti. Cunoaşte pe Vasile Alecsandri, la Balta-Albă, în vacanţa de vară.

1848 — Compune schiţa unei drame *Mihai Viteazu*, înfăţişare dramatică în trei părţi.

1850, vara — Pleacă pentru studii la Paris, unde găseşte societatea exilaţilor politici : Bolliac, Russo, Alecsandri, Bălcescu şi grupul tinerilor români veniţi pentru studii : P. Iatropol, Dimitrie Florescu, D. Berendei, G. Cretzianu, Al. Sihleanu şi alţii.

1850, decembrie — Traduce poemul *Les fous* al lui Béranger.

1851, 26 februarie — Participă la adunarea revoluţionarilor români emigraţi la Paris avînd ca obiect acţiuni pentru independenţa, suveranitatea şi democratizarea Ţării Româneşti. Semnează, împreună cu C. Bolliac, G. Cretzianu, G. G. Magheru, C. A. Rosetti şi alţii, procesul-verbal al adunării.

1851, 17 martie — Ţine, la Cercul studenţilor de la Paris, conferinţa *Viitorul artelor în România.*

1851, 1 mai — Publică articolul *Muncitorul român* în primul număr al revistei *Junimea română* de la Paris.

1851, iunie — Scrie articolul *Idei asupra progresului societăţii*, nepublicat.

1851—1855 — În vremea studiilor la Paris, traduce din Horaţiu, Homer şi Virgiliu, compune cîteva poezii rămase în manuscris şi prelucrează după Jules Michelet, *Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans.*

1852, ianuarie — Publică prelucrarea *Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans* în *Calendarul literar pe anul 1852* al lui Rosetti şi Winterhalder, la Bucureşti.

1852, 21 februarie şi 6 martie — Conferenţiază despre civilizaţia Indiei antice la societatea „Junimea română“ din Paris.

1852, 3—12 august — Face o scurtă călătorie la Londra, în tovărăşia tatălui său şi a unor prieteni români. La înapoierea la Paris întocmeşte memorialul impresiilor londoneze.

1852, 16—17 septembrie — Scrie, la Paris, poezia *Odă României*, care, trimisă în ţară, circulă în manuscris.

1853, 11—13 decembrie — Trece bacalaureatul în litere în faţa unei comisii prezidată de Saint-Marc de Girardin, profesor la Sorbona.

1854, august — Face o scurtă călătorie la Marsilia.

1854, octombrie — Pleacă spre ţară prin Colonia, Dresda, Praga, Pesta, Giurgiu, ajungînd la Bucureşti la 13 octombrie.

1854, 13 noiembrie — Pleacă însoţit de tatăl său, la Paris, pentru continuarea studiilor. Se înscrie la Facultatea de Litere din Paris, unde urmează cursurile latinistului Henri Patin şi ale elenistului Egger. Se consacră studiilor istorice şi arheologice.

1855, martie 5 — Scrie articolul *Bazele unei literaturi naţionale.*

1855, aprilie 10 — Încheie studiul *Satira latină*, publicat în acelaşi an în *România literară* a lui Vasile Alecsandri.

1855, mai 28 — Publică, tot în *România literară*, poezia *Odă României.*

1855, septembrie — În *România literară* apare studiul *Despre satira latină.*

1855, octombrie — În drum spre patrie vizitează cîteva oraşe din Austria şi Germania, între care şi Dresda, unde cercetează Galeria de pictură luînd note rămase în postumele sale. Ajunge în Bucureşti la 12 octombrie.

1855, octombrie — Compune oda *Întoarcerea în ţară pe Dunăre*, publicată de V. Alecsandri în revista sa *România literară*, la 19 noiembrie acelaşi an.

1855, noiembrie — Scrie primul act al comediei *Apa curge, pietrele rămîn.*

1856, ianuarie 6 — Face o călătorie în sudul Olteniei, culegînd informaţii arheologice despre Podul lui Traian de la Turnu Severin.

1856, septembrie — Intenţionează pregătirea unui curs de literatură greacă, pe care să-l predea în luna noiembrie.

1857, ianuarie 1 — Este numit şef de masă la Postelnicie (Ministerul de Externe).

1857, martie — Pregăteşte pentru o reuniune mondenă un spectacol cu trei comedii, în care joacă Maria şi Elena Florescu, Adolf Cantacuzino şi alţii.

1857, aprilie — Face o excursie la Cîmpulung, Piteşti şi Curtea de Argeş, împreună cu C. Cornescu.

1857 — Compune nuvela *Mihnea Vodă cel Rău.*

1857, august 11 — Moare tatăl său, Ioan Odobescu.

1857, octombrie 1 — Ziarul *Românul* începe să publice în foileton nuvela istorică *Mihnea Vodă cel Rău.*

1858, ianuarie — Participă la o polemică în ziarul *Românul*, cu C.A. Rosetti, privind probleme teatrale.

1858, august 14 — Se căsătorește cu Alexandra (Sașa) Prejbeanu, nepoata prințesei Zoe Văcărescu-Bagration.

1858, august-septembrie — Călătorie de nuntă la Paris, prin Pesta, Viena, Praga, Dresda, Berlin. Tînăra pereche ajunge la Paris la 22 septembrie și pleacă spre țară la mijlocul lunii octombrie.

1859, februarie 21 — Este numit procuror la secția II-a a Curții de apel. La 10 iunie trece în aceeași funcție la secția I.

1860, martie — Publică nuvela istorică *Doamna Chiajna* în *Revista Carpaților*, condusă de poetul G. Sion.

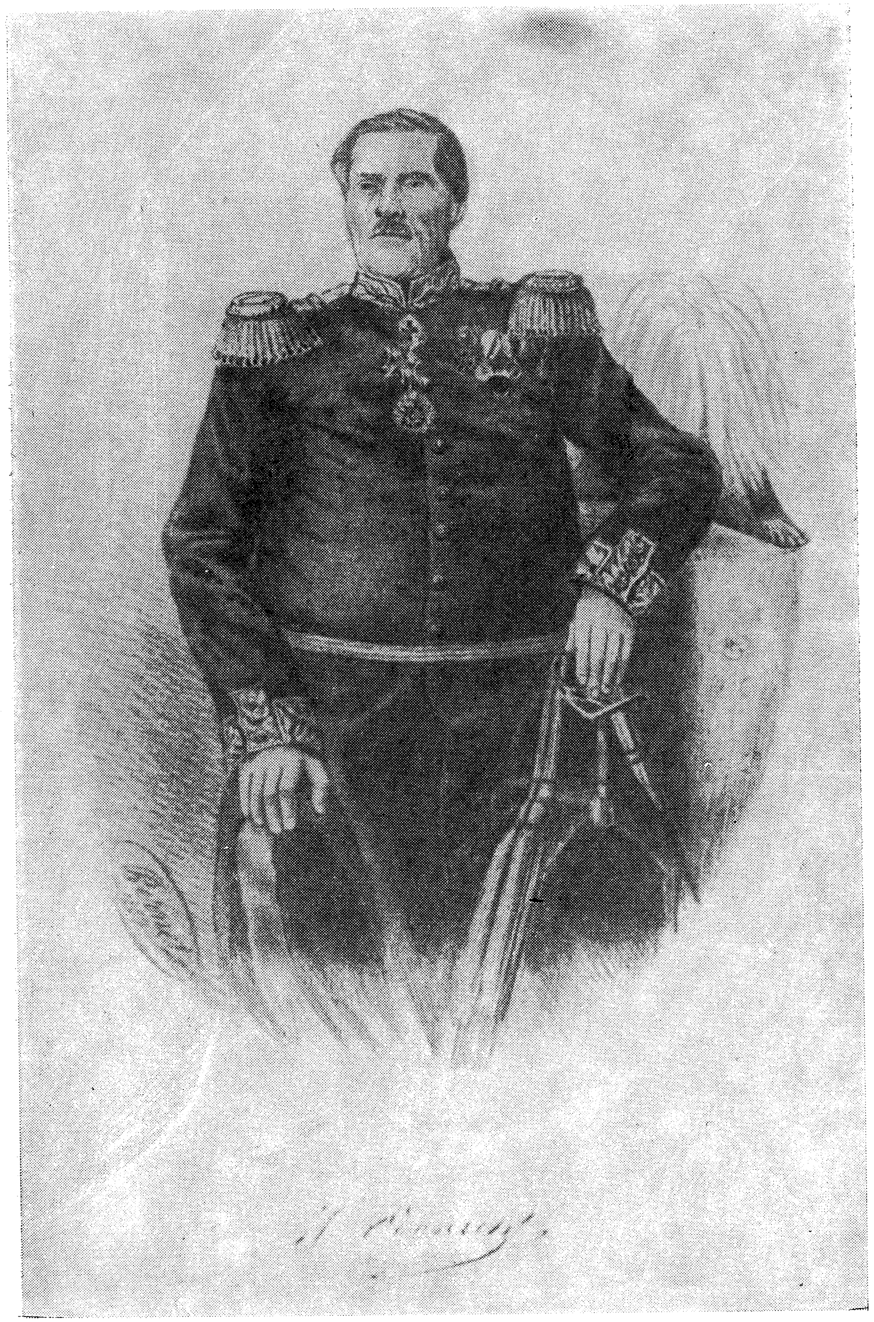

Colonelul Ioan Odobescu. Litografie din 1857 de Pernet.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Cabinetul de Stampe.

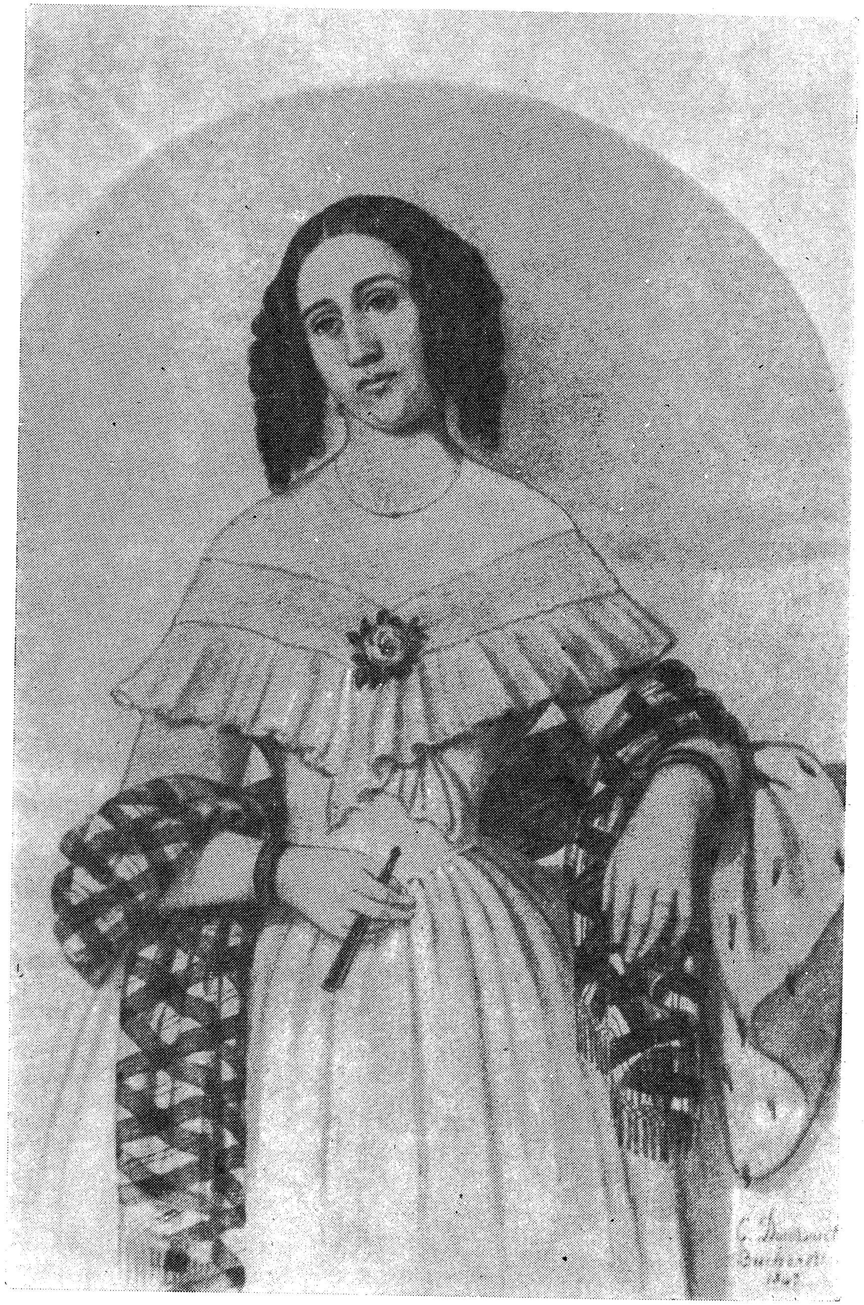

Catinca Odobescu. Portret din 1845 de Charles Doussault
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de Stampe

ANTUME

MUNCITORUL ROMÂN

Lată e cîmpia ce se-ntinde la poalele munților Carpați ; fața ei netedă şi destinsă se pierde în depărtare pe malul măreței Dunări ; cîteva rîuri spumegoase şi răpezi, altele line şi largi, scoborîndu-se din naltele piscuri de către miază-noapte, şerpuiesc printr-însa, desfăşurînd undele lor azurii sub razele călduroase ale soarelui.

Ochii se pierd adesea asupra acelei cîmpii ; şi cu toate că se văd, ici — ceva holde de grîne sau vreun cîmp semănat cu porumb, colo — o livede de pomi sau o vălcea acoperită cu viță, urma omului nu se zăreşte nicăieri ; singurătatea, pustiul domnesc chiar în locurile unde rămîn semne de viață şi de muncă ale omului. Abia daca se aude, din timp în timp, cîte un glas duios, cîntînd o doină tristă şi melancolică ; abia daca, seara, cînd insectele şuieră printre frunzele ierbii, se iveşte pe cîmpia întinsă cîte un foc depărtat şi, împrejuru-i, chipurile obosite a vreo cîtorva plugari, ce-şi pregătesc cina, prin care vor sfîrşi trudnica lor zi de muncă.

Dar în acele chipuri se vede ceva mai mult decît ofilire (abatere) şi osteneală ; sub fruntea lor zbîrcită, scînteiază încă nişte ochi cari cată a vedea un viitor mai fericit ; acele trăsuri aşa de regulate, aşa de bine lămurite, conțin într-însele o putere, o energie, o stăruință, care, negreşit, au a purta mari şi minunate roduri. Lungi suferințe au adăogit acestor nalte simțiminte o expresie de moleciune melancolică, care s-a răspîndit în cînturi, în obiceiuri şi a pătruns în tot spiritul național...

Dar a sosit timpul ca România să formeze, toată, o singură şi puternică nație, care se va destinde pe amîndouă poalele munților Carpați [[· · ·]]. Să umplem dar ale noastre suflete de o viață nouă, plină de vîrtute ! Să gonim dintr-însele acea moliciune ce întreține dezbinarea şi neunirea în inimele noastre, şi prăvăleşte nobila noastră naționalitate !

Lucrul numai, dar *lucrul* drept şi bine întocmit, va putea să stîrpească acea buruiană veninoasă din sufletul mîndru şi blînd al muncitorului român.

Negreşit, muncitorul e stîlpul României ! De la dînsul să învăţăm a ne iubi patria ! Fiind în raport necontenit cu pămîntul ţării noastre, el ştie a-l iubi şi a-l cinsti ! Pămîntul acela în care zace cenuşa părinţilor săi, care suge, pe toată ziua, sudoarea ce-i pică de pe frunte, din care răsare spicul de grîu ce-i va da hrana lui şi a copiilor, acel pămînt e pentru dînsul un obiect sfînt, de adoraţie ; şi cu toate acestea, acel pămînt nu e al lui ! Este al *ciocoiului* care i-l dă şi i-l ia, după voinţă-i. Atîrnare groaznică, ce pune la dispoziţia stăpînului nu numai onoarea şi viaţa ţăranului şi a familiei sale, ci chiar inima şi conştiinţa sa !

Iată trista soartă a muncitorului român în ziua de astăzi. Ea nu poate să ţină mult într-acest chip, căci românii mai sînt încă o naţie plină de viaţă, de junie şi de viitor ! Ei vor şti a răsipi aceste nelegiuiri, căci ei onorează *prea mult* pămîntul lor de naştere, spre a-l lăsa să fie prada şi jaful străinilor şi a unor oameni putrezi de păcate ! Peste puţin, pămîntul va fi înapoit muncitorului, prin iubirea şi îngrijirile căruia pustiele se vor schimba în holde nalte şi bogate, în livezi roditoare, în păşuni verzi şi fragede, pe care vor paşte frumoasele vite ale României ; bordeiele, unde abia pătrund razele soarelui, vor deveni case luminoase, îmbilşugate şi fericite ; în sfîrşit, România va deveni o ţară vrednică de geniul şi de marea inimă a românilor.

Noi, juni cari studiem, sau în ţări străine sau în patria noastră, să ne aţintim privirea asupra *adevăratului român*, şi să ne silim a-i înapoia hrana ce el ne dă pe toată ziua, printr-o hrană intelectuală, morală, pe care ştiinţa singură o poate da şi care va ridica lesne pe ţăran din adînca ofilire (abatere) în care pare a-l fi afundat suferinţele lui.

Paris, 1851.

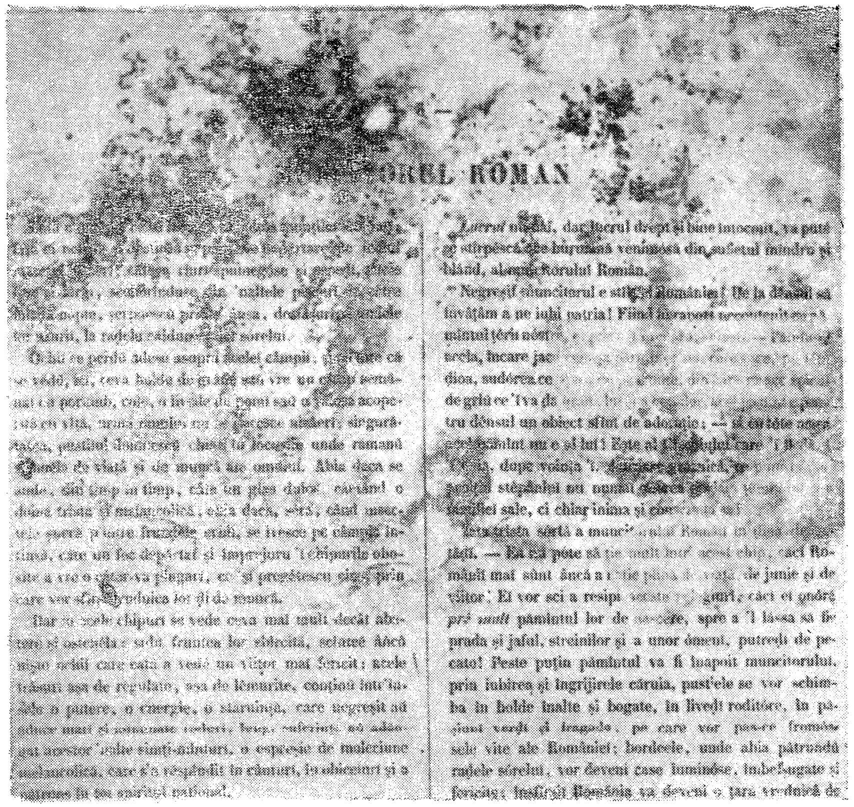

Junimea română, nr. din Mai 1851, p. 6. Începutul articolului lui Al. Odobescu *Muncitorul român*
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

IOANA D'ARC, FECIOARA DIN ORLÉANS

În veacul al patrusprezecelea dupe Hristos, Francia avu un război foarte trudnic cu englezii. Craiul acestora, care dobîndise printr-o moştenire oarecare drept la tronul Franciei, ceru coroana şi sceptrul acestei ţări.

Mai multe ţinuturi de către miază-noapte, spre pildă Normandia, se supuseră, de bunăvoie sau de frică, străinului ce ameninţa de a cotropi regatul întreg. Dar fiindcă celelalte provincii nu primeau aceleaşi condiţiuni umilitoare, armata engleză intră pe pămîntul Franciei. Puţin după aceasta muri şi regele francez Carol al VI-lea, lăsînd un fiu june, slab de minte şi de caracter, nedestoinic de a-şi scăpa ţara printr-o voinţă puternică şi vitejească. Englezii nu lăsară să le scape această ocazie, ce le era aşa de favorabilă.

Arhiepiscopul din Winchester, cel mai înverşunat vrăjmaş al Franciei, mijloci a se trămite împotriva acestei ţări armate numeroase, comandate de vestiţii generali Bedford, Talbot şi Suffolk. Oştile englezeşti înaintară slobod pe tărîmul Franciei. Tînărul rege, în loc de a îmbrăţişa cu foc apărarea ţinuturilor sale, fugi cu desfrînata sa curte dinaintea vrăjmaşilor, cari, nemaigăsind în ţară altă împotrivire decît slaba apărare a cetăţenilor nedisciplinaţi ai oraşelor, lipsiţi de orice ajutor al stăpînirei, cîştigară pe loc şi fără multă nevoie cele mai însemnate cetăţi.

Carol al VII-lea (căci acesta era numele moştenitorului regesc) se trase în castelul micului orăşel Chillion, pe malul frumosului rîu Loara, şi acolo, înconjurat de curteni desfrînaţi şi, prin urmare, vînduţi străinilor, petrecea, chiar dinaintea ochilor soţiei sale, o viaţă moale şi nepăsătoare în braţele unei ţiitori, numită Agnes Sorel. Muma lui, o cruntă bavareză, îl părăsise spre a încheia alianţă cu englezii, şi găsise mijlocul de a atrage în partea ei mai mulţi din cei mari ai curţii, între cari şi pe puternicul duce de Burgonia, carele avea oşti mai numeroase şi mai bine întocmite decît însuşi regele. Curtea, în moleciunea sa, deşi mai avea apărători vestiţi, ca Dunois, Xaintrailles şi alţii, nu se mai socotea a le trîmite ajutoare, şi astfel se stingea de pe faţa Franciei orice scînteie de-mprotivire cotropirei străine.

Poziţia devenea din zi în zi mai grea ; englezii ameninţau de a supune oraşul Reims, în care se încoronau regii Franciei, şi de a unge pe tînărul lor rege Henric al II-lea, carele se pregătea a trece în ţara supusă. Atunci coroana era pierdută pentru Carol, şi Francia devenea o provincie engleză, căci tronul trebuia să rămînă celui dintîi încununat. Carol părea a fi nepăsător chiar de interesul său şi lăsa vrăjmaşii să înainteze mereu pe tărîmul Franciei, fără de a înţelege că, vrăjmaşul fiind la porţile oraşului Orléans, aproape de Chillion, el însuşi şi curtea lui se aflau în cel mai mare pericol. O astfel de nepăsare, pînă a-şi uita chiar interesul personal, e greu de înţeles ! Însă, fiindcă pe atunci poporul vedea în rege personificarea patriei, îl respecta, îl iubea, îl credea frumos, blînd şi bun, îi da toate virtuţile pe care nu le avea, şi vrea cu tot dinadinsul să-l scape, chiar fără de voinţa sa.

O voi, şi îndată o şi făcu !

Către apusul Franciei, la poalele munţilor Vosgii, se destinde provincia Lorenei, acoperită cu păduri stufoase, în rariştele cărora se văd puţine cătune, compuse abia de vreo cîteva colibe ; mai încolo sînt păşuni verzi, bogate şi adăpostite de munţii măreţi ce le stau în preajmă. Locuitorii acestei ţări liniştite găsesc în acele cîmpii hrana frumoaselor turme ce sînt singura lor avuţie. Domremy era unul din aceste mici sate ; el era supus mănăstirei din Remiremont. Într-una din colibele sale se născu, pe la anul 1410, o copilă care era ursită a scăpa ţara ei. Ea era al treilea copil al unui plugar, Iacob d'Arc, şi a Izabelei Rome ; părinţii îi puseră numele Ioana.

Pe cînd fraţii ei mergeau cu tatăl lor să muncească la cîmp, sau să pască vitele, Ioana rămînea acasă, lîngă muma ei, care o punea să coasă sau să toarcă. Nu ştia nici să scrie, nici să citească ; dar maică-sa o învăţa tot ce ştia dînsa despre cele sfinte, şi astfel sufletul Ioanei se umplu de un simţimînt religios simplu şi adînc ; sorbi credinţa deodată cu laptele mumei sale, şi totdauna lucrurile care le primim în noi astfel, prin sînge şi prin lapte, sînt pline de viaţă, sînt viaţa chiar ! Ea avu şi o prietenă de copilărie, Haumeta, ce era cu trei sau patru ani mai tînără decît dînsa.

Din fire era blîndă, simplă şi bună ; căuta bolnavii din sat şi mîngîia pe săraci ; ea mergea bucuros la biserică, se spovedea foarte des ; iar cînd ţăranii îi ziceau că prea e cuvioasă, ea se roşea şi nu răspundea nimic. Toţi o iubeau, toţi ziceau că este cea mai bună fată din sat. Dar pe lîngă toate darurile, ea mai avea şi pe acela de a fi frumoasă şi plină de putere.

Aproape de casa ei cea părintească se afla un codru mare ce se numea *Dumbrava cu stejarii* ; se zicea că Ursitele aveau obicei de a colinda printr-acea pădure şi că ele se opreau mai ales subt un carpin vechi, ce era lîngă o fîntînă, unde veneau să cînte copiii cei mici şi atîrnau cununi de crăcile

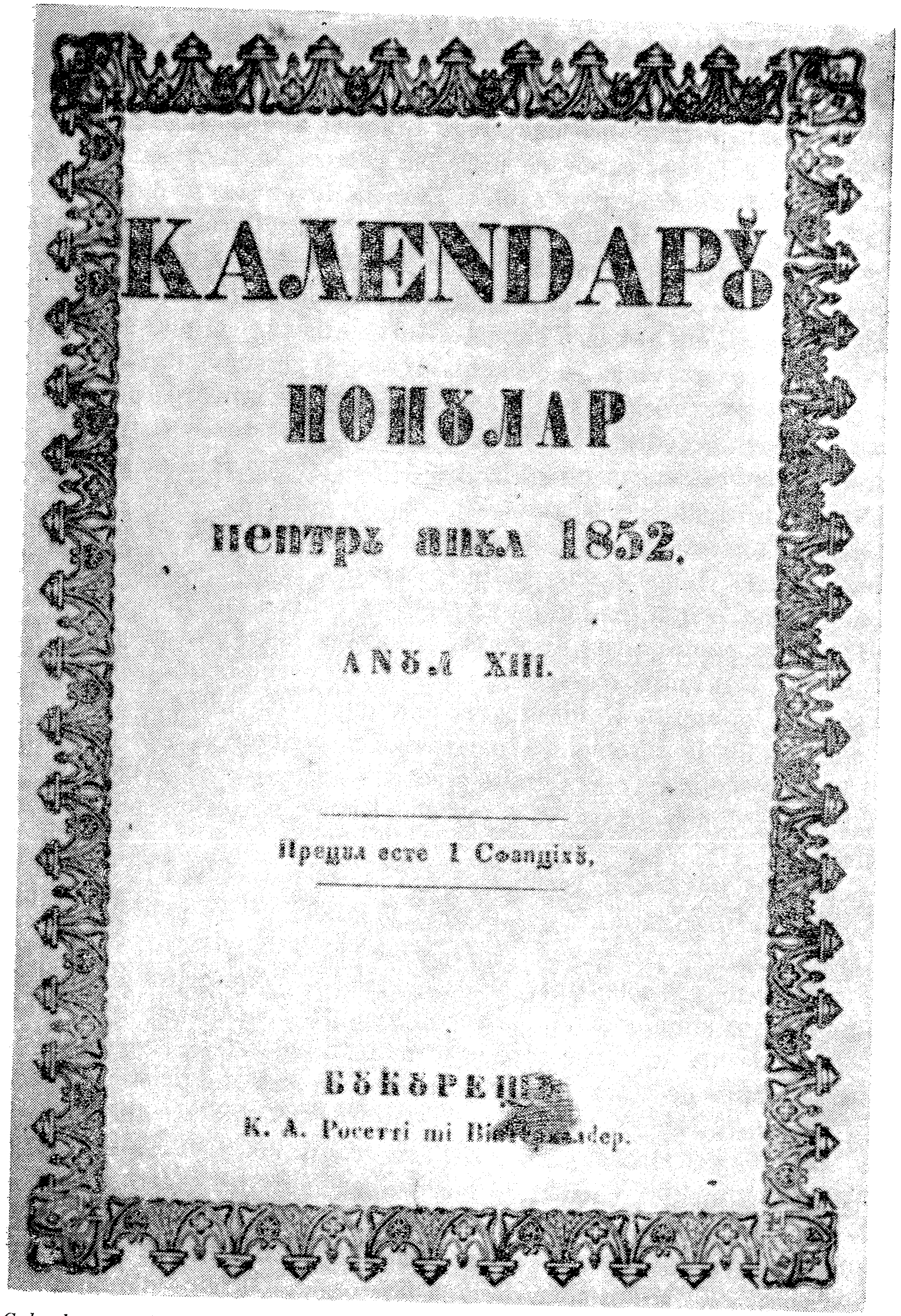

КАЛЕNDАРꙋ

ПОПꙋЛАР

пентрꙋ анꙋл 1852.

АNꙋЛ XIII.

Прецꙋл есте 1 Сфанцікꙋ,

БꙋКꙋРЕЩІ

К. А. Росетті ші Ві[illegible]дер.

Calendar popular pentru anul 1852, în care a apărut *Ioana D'Arc* de A. I. Odobescu.
Foaia de titlu.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

lui. Ioana auzi toate aceste basme pline de poezie; însă țara ei era plină de o altfel de poezie, mai sălbatică, mai crudă, mai viforoasă și mai adevărată, adică războiul. Ioana află rana cea grozavă a țării sale; ea văzu viind fugari sărmani și-i ajută, biată fată, pe cît putu. Părinții ei, în sfîrșit, fură siliți să fugă, și, la urmă, dupe ce se răsipiră tîlharii, ei se întoarseră îndărăt, găsiră satul prădat, casa jăfuită, biserica arsă, și astfel află Ioana ce vrea să zică războiul. Ea înțelese cît de puțin creștinesc este acel lucru, se spăimîntă de acea domnie a diavolului și vru să afle daca Dumnezeu va ierta ca acest fel să fie întotdauna, daca el nu se va îndura a pune sfîrșit acestor tîlhării, daca nu va trămite un mîntuitor, precum trămisese de atîtea ori norodului lui Israel, cînd pe un Gedeon, cînd pe o Iudită. Ea știa că adesea o femeie scăpase poporul lui Dumnezeu, și că femeia era menită a strivi cu piciorul ei pe șarpe, precum văzuse în biserică pe sînta Mărgărita cu sîntul Mihail călcînd sub picioare un balaur.

O zi de vară, zi de post, pe la amiazi, Ioana, fiind în grădina tatălui său, aproape de biserică, văzu o lumină mare și auzi un glas zicîndu-i: «Ioano, să fii bună și cu minte, și să mergi des la biserică!». — Sărmana copilă fu foarte spăimîntată. Altădată auzi iarăș un glas și văzu o lumină în care i se arătă un bătrîn înțelept și mîndru, cu aripi în spate, zicîndu-i: «Ioano, mergi de scapă pe regele Franciei și-i dă țara înapoi!». Ea răspunse tremurînd: «Doamne, eu sînt o biată fată, și nu voi ști nici să mă lupt, nici să mîn oastea la război!». Glasul îi răspunse: «Te vei duce către domnul Baudricourt, căpitanul din Vaucouleurs, care te va trămite către rege. Sînta Ecaterina și sînta Mărgărita îți vor da ajutor!». — Ioana rămase plină de mirare și începu a plînge, neștiind care îi va fi soarta în viitor.

Acel înțelept fusese chiar sîntul Mihail, groaznicul arhanghel al judicăților și al bătăliilor. El mai veni, și, spre a-i da inimă, îi povesti jalea cea mare de care era cuprinsă țara Franciei. În urma lui veniră ùmbrele albe ale sîntelor, înconjurate cu făclii, împodobite cu cununi, plîngînd cu un glas dulce și pătrunzător. Ioana plîngea și dînsa, iar cînd sîntele și îngerii o părăseau, ea zicea suspinînd: «Cum aș fi vrut să mă fi luat îngerii cu dînșii!»

Pînă atunci ea nu auzise decît scumpul glas al maicii sale; acum ca auzea glasurile puternice ale îngerilor, care-i cereau să părăsească casa părintească și pe muma ei, să lase grădinița ce sta la poalele bisericii, de unde păsările veneau să mănînce din mîna ei, — atît de mare era blîndețea acelei sînte fete, încît pasările cerului veneau către dînsa! — și... să meargă să vorbească oamenilor și să comande ostașilor.

Cinci ani petrecu astfel Ioana, într-o luptă groaznică și necontenită. Două autorități îi porunceau lucruri deosebite. Tatăl ei o oprea în coliba lui, iar îngerul îi zicea să plece, să pună mîna pe arme și să-și scape țara. Tatăl ei, țăran cam grosolan dar cinstit, jura că, daca fiică-sa se va duce cu oastea, el cu mînele lui o va strînge de gît. Ce să facă ea dar? Căci în orice chip trebuia să fie neascultătoare unei puteri. Aceasta fu o luptă groaznică.

Părinţii ei, împotrivindu-se cu totul la întreprinderea sa, voiră să o mărite. Un flăcău din acelaş sat pretinse că, fiind copilă, îi făgăduise să-l ia de soţ. Ioana se apără cu putere dinaintea judecăţii; dar însă, ca să scape din mîna părinţilor, ea trebuia să atragă în parte-i vreo rudă; ceea ce era foarte greu. Un unchi al ei primi, în sfîrşit, să vorbească despre dînsa cu căpitanul din Vaucouleurs; acesta îi răspunse să o ducă îndărăt la tatăl ei, bine pălmuită. Însă Ioana, în loc de a-şi pierde curagiul, voi să meargă singură la domnul Baudricourt. Minutul hotărîtor sosi; îmbrăţişă pe toate prietinele ei şi le lăsă sub paza Domnului; numai pe Haumeta, adevărata ei prietină şi tovarăşă, nu voi s-o vază; despărţirea ar fi fost prea crudă. Astfel părăsi satul şi familia ei pentru totdauna.

Ajunse în oraşul Vaucouleurs, îmbrăcată cu haine de ţărancă, roşii şi groase, şi trase, cu unchiul ei, la nevasta unui fierar care o primi cu prietinie; se duse la Baudricourt şi-i zise, cu ton hotărît, că Dumnezeu o trămite către rege, spre a-i spune să nu se lupte pînă-i va veni ajutor din partea lui; să aştepte pînă în postul cel mare, şi atunci Dumnezeu se va milostivi cu ţara Franciei şi o va ajuta, căci această ţară nu este numai a regelui, ci e chiar a lui Dumnezeu.

Căpitanul se miră mult şi, temîndu-se să nu fie vreo ispită a diavolului, se sfătui cu preotul, carele povăţui pe Ioana să se întoarcă la părinţii ei. Dar poporul nu se mai îndoia despre sînţenia fecioarei; el alerga din toate părţile ca s-o vază. Un cavaler întrebă dacă englezii vor fi goniţi din ţară; ea răspunse că «trebuie să meargă către rege înaintea Paştilor, chiar de i s-ar toci pe drum picioarele pînă la genuchi, şi că nimeni pe lume nu va putea să cotropească ţara ei». Atunci toţi orăşanii din Vaucouleurs deteră bani spre a i se face o îmbrăcăminte de război, şi Ioana plecă către Chillion.

Calea era grea şi primejdioasă; ţara era plină de tîlhari; nu mai erau nici drumuri, nici poduri, şi a călători astfel, cu vreo cinci sau şase ostaşi numai, era primejdios pentru o fată. Ea însă nu se spăimîntă; prea era curată ca să se teamă de ceva, şi, cu toate că era şi tînără şi frumoasă, împrejuru-i se revărsa ca un cerc luminos şi religios, care impunea respect celor ce o înconjurau. Trecu dar cu o linişte vitejească printr-acea ţară pustiită şi plină de hoţii; iar cînd tovarăşii ei, descuragiaţi, voiau să o părăsească, ea le zicea: «Nu vă temeţi de nimic; Dumnezeu îmi pregăteşte calea. De aceea m-am născut!»

Cînd ajunse în Chillion, era împotriva ei o aşa mare opunere, încît a trebuit ca sfatul să se adune spre a discuta daca se cuvine sau nu ca ea să vadă pe rege. În sfîrşit, regele o primi cu cel mai mare alai. Era seara;

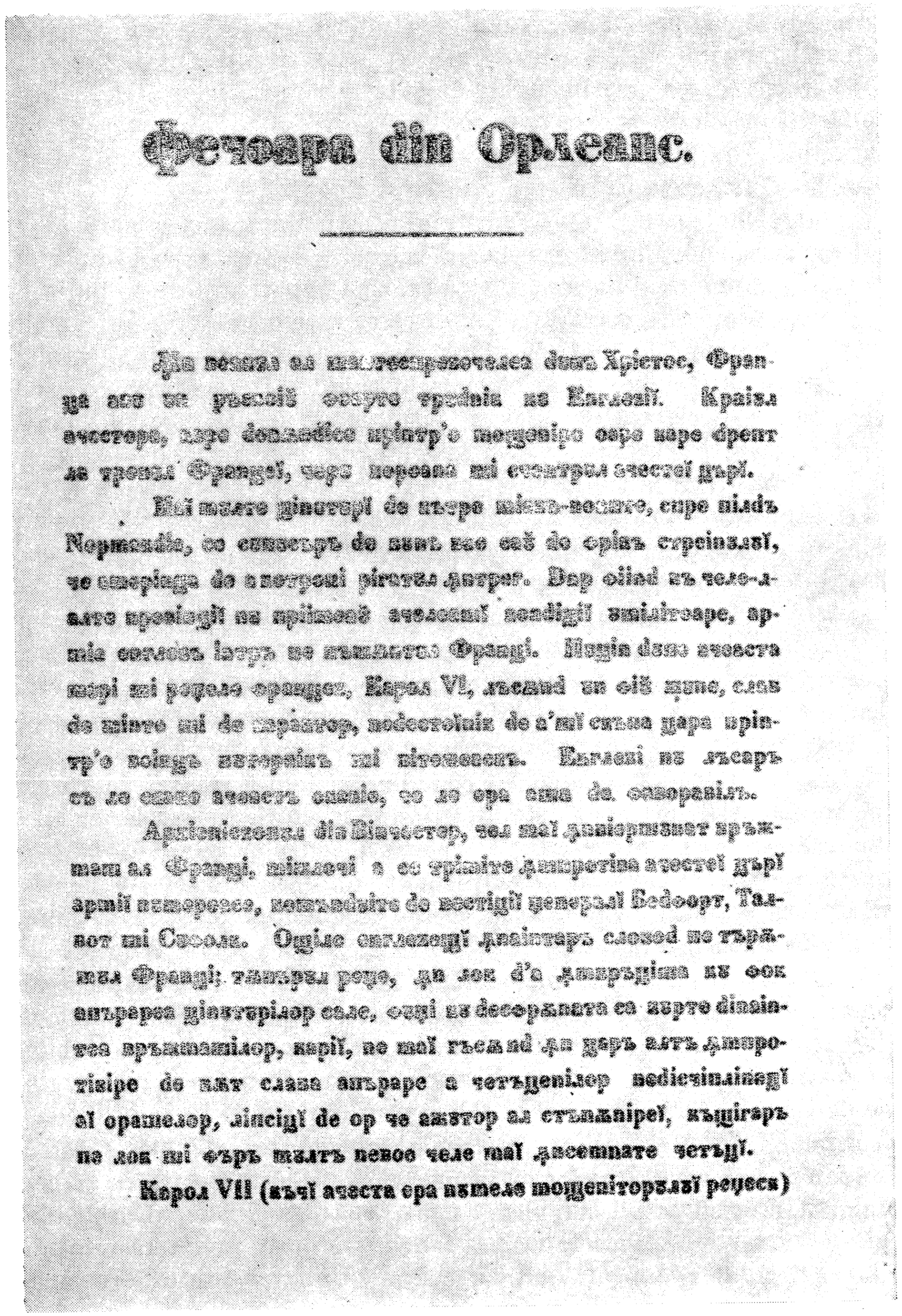

Фечоара дін Орлеанс.

Calendar popular pentru anul 1852. Pagină cu începutul scrierii lui Odobescu *Ioana d'Arc*, apărută sub titlul *Fecioara din Orléans*
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

cincizeci de făclii luminau sala, unde stau îmboldiţi peste trei sute de cavaleri, nerăbdători să vadă p-acea fermecătoare, ce făcuse atîta zgomot.

Fermecătoarea era o biată fată de optsprezece ani, frumoasă, înaltă şi bine făcută. Ea intră simplă ca o păstoriţă, ceru să vadă pe rege, căruia, sărutîndu-i genuchii, îi zise : «Doamne, eu sînt Ioana Fecioara, şi viu din partea lui Dumnezeu, ca să scap ţara şi pe tine însuţi ! »

Dupe Dumnezeu, Francia era totul pentru dînsa, sau, şi mai bine, ea amesteca aceste două iubiri într-una şi aceeaşi. « A duce război împotriva sîntei ţări a Franciei, — zicea ea, — este a război împotriva Domnului Iisus ».

Dar vrăjmaşii ei cercară a dovedi că ea este o vrăjitoare, şi numiră un sfat de vreo cinci episcopi ca să o cerceteze. Ioana răspunse la întrebările acestora cu simplitatea ei obicinuită, şi judecătorii, văzîndu-o aşa de nevinovată, o declarară de adevărată trămisă a lui Dumnezeu. Atunci nimeni nu mai stătu la îndoială, şi, regele dîndu-i pe seama ei o roată de ostaşi, ea plecă călare pe un armăsar negru, îmbrăcată cu veşminte bărbăteşti şi cu arme albe, ţinînd într-o mînă o mică secure, şi în cealaltă un paloş strălucitor. Steagul ei era alb şi semănat cu flori de crin ; pe dînsul erau scrise sîntele cuvinte : «Iisus şi Maria ».

Astfel ajunse Ioana în oraşul Orléans, la opt ceasuri seara, în ziua de 29 aprilie. Ea nu putea să înainteze de mulţime ; toţi voiau să <se> atingă cel puţin de calul ei. Orăşenii se uitau la dînsa precum s-ar fi uitat la Dumnezeu. Ioana, vorbind mereu poporului cu o mare blîndeţe, ajunse pînă la catedrala cetăţii, unde descălică spre a face o rugăciune.

Oraşul Orléans se afla înconjurat de mai multe cetăţui pe care le stăpîneau englezii. Fecioara dete ocol zidurilor cetăţii, spre a le vizita, şi înaintă chiar pînă către meterezele englezeşti. Tot poporul, adică bărbaţi, femei şi copii, îmbătaţi de religiune şi de război, păşea fără temere în urma ei. Ea venea seara la denie în biserica Sîntei Cruci, şi acolo toată lumea lăcrima de bucurie împreună cu dînsa.

Pînă aci ea nu fusese niciodată în bătălie. Într-o noapte se scoală deodată : «Doamne ! — strigă ea, — sîngele oamenilor noştri curge ! Daţi-mi curînd armele şi calul ! » Pe urmă pleacă în goana mare ; pe drum, întîlnind răniţi pe cari-i aduceau în oraş, ea zice : «Niciodată n-am văzut curgînd sînge de francez, fără ca să mi se ridice părul de groază ! »

În noaptea aceea francezii atacase o cetăţuie engleză, fără să dea de ştire Ioanei ; dar încercarea lor nu izbuti ; ei se turburară şi fugiră cu neorînduială. Însă, cît se ivi chipul măreţ al Fecioarei pe cîmpul de bătaie, fugarii se întoarseră, inima le veni la loc ; peste puţin învinseră cetăţuia, şi din englezi abia scăpară cîţiva, ascunşi sub veşminte de călugăr. Aceasta fu cea dîntîi bătălie şi, prin urmare, cea dîntîi izbîndă a Ioanei, şi, cu toate acestea, ea plînse mult, văzînd atîţi oameni, atîţi fraţi morţi pe cîmpul de luptă.

Mai rămînea englezilor o cetăţuie însemnată. Ioana se porni asupră-i cu o mulţime de ostaşi şi cetăţeni ; strejile oraşului nu voiră să-i deschiză porţile ; poporul le sparse şi ieşi. Soarele răsărea pe dasupra Loarei, cînd toţi se aruncară în luntri ca să treacă pe celalalt mal, unde se afla cetăţuia ; ajunseră pînă la poalele ei şi simţiră lipsă de artilerie. Englezii se apărau vitejeşte. Fecioara, văzînd că luptătorii începeau a slăbi, se azvîrli într-un şanţ, luă o scară, o puse pe zid, dar, cînd încercă a se sui, o săgeată i se înfipse în umăr, şi ea căzu ; durerea o supuse un minut ; dar pe loc se sculă iarăş şi strigă plină de vitejie : «Cînd veţi zări steagul meu sus pe zid, atunci să intraţi ! » Cei din oraş, cari priveau de pe metereze această luptă crîncenă, nu putură să se mai oprească ; deschiseră porţile şi deteră năvală pe pod. Gloata venea ca o mare împotriva englezilor ; aceştia, spăimîntaţi, fugiră, părăsind cetăţuia în mîna biruitorilor. Într-acest chip fu scăpată cetatea Orléans. Englezii se retraseră către miazănoapte, în oraşele Jargeau şi Bogency ; iar Ioana, întorcîndu-se la Carol al VII-lea, îl rugă să meargă la Reims, spre a fi încoronat. Dar, de vreme ce multe din oraşele ce se aflau pe calea Reimsului erau încă stăpînite de vrăjmaş, hotărî să curețe mai nainte toată calea aceea de orice oaste duşmană.

Francezii întîlniră pe englezi lîngă cetatea Patay ; aceştia stau la îndoială dacă trebuie sau nu să se bată ; în sfîrşit, lupta începu ; generalul Talbot fu prins, şi două mii de englezi acoperiră cîmpia cu trupurile lor. Fecioara plîngea, văzînd atîţia morţi, şi dojenea cruzimea cu care ostaşii biruitori loveau şi vindeau pe cei robiţi.

Dupe această izbire însemnată, care smulse din mîna englezilor o mare parte din tărîmurile izbîndite de dînşii, Ioana ceru ca regele să vină negreşit la Reims. Mai mulţi curtezani se împotriveau acestui plan, dar stăruinţa Fecioarei fu atît de mare, încît voinţa i se făcu. Moleşitul prinţ, urmînd dorinţei poporului întreg, plecă cu curtea sa. Însă pe drum el întîmpină împotrivire din partea oraşului Troyes, care nu voia să-i lase trecerea slobodă. Atunci sfatul se adună şi chibzui de n-ar fi mai bine să se întoarcă la Chillion. Ioana, plină de inimă, lăsîndu-i să-şi urzească planurile sub cort, începu atacul oraşului, îl supuse, deschise porţile regelui şi, înfruntînd toate piedicele, duse pe Carol al VII-lea pînă în oraşul Reims.

Acolo se făcu încoronarea lui, cu cea mai mare pompă. Francia, dobîndind un rege pămîntean, dovedi că mai are într-însa puterea de a-şi susţine neatîrnarea. Ioana, care pregătise cu atîtea trude această mare sărbătoare ce umplea ţara de bucurie, simţindu-şi acu misiunea sfîrşită, îngenuchie dinaintea lui Carol şi-i zise : «Înalte doamne, eu am avut datorie să scap Orléansul, să te ung rege şi să-ţi pun pe cap coroana Franciei. Mulţumesc lui Dumnezeu că m-a ajutat întru toate acestea ! Însă acum dă-mi voie să mă întorc în sat la mine ».

Nimeni nu voi s-o lase să plece; aşa şi dînsa, supunîndu-se rugămintelor regelui şi poporului, rămase la curtea lui Carol.

Prin ajutorul ei, Francia îşi redobîndise adevăratu-i rege; dar acestuia, întronat de puţin timp, îi lipsea o capitală, căci Parisul era încă ocupat de vrăjmaşi. Deci toate armele franceze se porniră înspre dînsul, pentru a-l scăpa. Ioana începu atacul; dar, dupe ce luă cu asalt un rînd de metereze, căzu rănită rău în piept. De atunci puterea ei începu să scadă; ea simţea schimbarea ce se făcuse într-însa şi zicea adeseori duhovnicului ei: «De voi muri peste puţin, să spui regelui să zidească biserici în care se vor face rugăciuni pentru cei ce au murit întru apărarea ţării.» De mult ea zisese: «Întrebuinţaţi-mă, căci n-am să fiu cu voi mai mult de un an.» Toţi o priveau ca o sîntă, dar ea, dimpotrivă, le arăta că n-are nici o putere de a face minuni. Astfel, odată, o doamnă rugîndu-o să pună mîna pe nişte cruci şi pe nişte mătănii spre a le sînţi, ea îi răspunse zîmbind: «Pune şi dumneata mîna, şi totuna va fi».

De la Paris, ea se duse cu oastea ca să scape tîrgul Compiègne. Aci avea să se sfîrşească viaţa ei cea războinică, ca să înceapă pentru dînsa o viaţă de suferinţe amare. Ieşind odată din oraş cu o ceată, se văzu în mijlocul vrăjmaşilor, părăsită de ostaşii ei, cari se retrăsese în cetate. Apucă şi dînsa înapoi, dar găsi porţile închise şi căzu în mînile unui cavaler din Burgonia, numit Ioan de Ligny, care o vîndu englezilor pe zece mii de franci (aproape 30 000 de lei). Aceştia, pregătindu-se a o ucide, o închiseră într-un turn, de unde ea încercă să scape sărind pe fereastră. Strejile ce păzeau împrejur o prinseră. Inima ei era în Compiègne şi, de cîte ori îi venea în gînd că străinii vor putea lua acea cetate şi vor intra iarăş în miezul Franciei, plîngea cu desnădăjduire şi cădea în genuchi, rugînd pe Dumnezeu să o strămute într-o clipă în tabăra franceză.

Închizitorii ei, băgînd de seamă, dupe mai multe ale ei încercări, că va putea să fugă din turnul unde era închisă, o duseră în oraşul Rouen, ca să i se facă acolo şi judecata

Omul însărcinat cu acest proces era un episcop numit Cauchon, vîndut englezilor şi duşman învierşunat al Ioanei. El, cu tovarăşii lui, încercă prin toate mijloacele a dovedi că Ioana este eretică şi vrăjitoare; dar credincioasa copilă răspunse cu atîta simplitate şi cu atîta hotărîre, încît adese înmărmurea pe iscusiţii ei judecători. La orice întrebări i se făceau asupra legii şi a bisericei, ea răspundea cu acea credinţă fierbinte a unei inime curate şi fără de pată; iar cînd îi ziceau că nu e creştină şi că trebuie arsă pe piaţă, ea le răspundea, arătîndu-le cerul: «Aduceţi-vă aminte că este colo sus un jude şi pentru voi!» Şi judecătorii, turburaţi, se răsipeau, lăsînd pe a doua zi judecata; astfel se petrecu un timp destul de lung. Englezii erau foarte supăraţi de această întîrziere; ei cereau ca Ioana să fie arsă pe loc. În zadar se sileau bieţii cărturari să le dovedească cum că trebuie ca această faptă să aibă cel puţin un văl, o umbră de dreptate; neputînd a mai răbda nici un fel de prelungire a judecăţii, porunciră lui Cauchon să grăbească cu cît se va putea mai mult sfîrşitul acestei grozave istorii, ameninţîndu-l că-l vor spînzura pe dînsul însuşi, dacă nu le va asculta straşnica poruncă.

În timpul acesta, Ioana suferea chinuri grele în temniţa ei; expusă la batjocura unor soldaţi mojici, cari dormeau chiar în chilia ei, legată cu fiare, într-un colţ, pe un mănunchi de paie, fără să se poată mişca, ea nu avea altă apărare decît hainele ei bărbăteşti. Noaptea şi ziua ea veghea deşteaptă spre a-şi păstra cinstea, impunînd mai mult paznicilor prin puterea morală a înfăţişării ei. Într-această tristă poziţiune petrecu ea, sărmana, sărbătorile Paştilor. Ce durere putea fi mai adîncă pentru dînsa, care era învăţată cu drăgălaşele mîngîieri ale mumei sale, decît aceea de a petrece aceste sărbători, în care toţi oamenii suferă şi se bucură împreună, singură şi părăsită în fundul unei închisori întunecoase? Paznicii ei fură aşa de crunţi, încît nici voie nu-i deteră să meargă la biserică. Poarta ce se deschide pentru toţi în noaptea Învierii, rămase închisă pentru dînsa!

Dupe sărbători, judecata începu iarăş. Cu toată slăbiciunea în care căzuse, ea rosti aceste cuvinte pline de tărie: «Tot ceea ce am făcut, bine am făcut. Ştiu că englezii mă vor ucide, crezînd că dupe moartea mea vor dobîndi ţara Franciei; dar chiar de ar fi dînşii de o sută de mii de ori mai mulţi de cum sînt acuma, nu vor putea dobîndi această ţară!». Judecătorii, întărîtaţi şi mai mult împotriva ei prin aceste cuvinte, de altă parte speriaţi de ameninţările englezilor şi desnădăjduiţi de a găsi, în apărarea din grai a Ioanei, vreun cuvînt prin care ar fi putut s-o învinovăţească de erezie, începură a-i găsi vină în îmbrăcămintea ei. O întrebară de ce steagul ei fusese cel dintîi la încoronarea regelui; ea răspunse: «De oră ce a fost cel dintîi la muncă, trebuia să fie şi cel dintîi la cinste». Pe urmă o învinovăţiră că a purtat veşminte bărbăteşti, ceea ce nu se cuvenea sexului ei. Atunci ea nu ştiu, negreşit, cum să se apere; o ruşine feciorească o oprea să spună care fusese adevărata pricină a acestui port. Judecătorii nu lăsară să le scape această întîmplare, şi, numindu-o în obşte vrăjitoare şi făcătoare de farmece, hotărîră să o arză.

Pe acea vreme, Carol al VII-lea nici nu se gîndea la Ioana; acea fecioară ce-l scosese din ticăloasa şi moleşita lui viaţă, spre a-l aşeza pe tronul unei naţiuni care numai prin puterea ei devenise biruitoare, acea simplă şi eroică fată de la cîmp, era cu totul uitată de dînsul; nici chiar un simţimînt de recunoştinţă nu-l împinse a cerca să o răpească din mînele gîzilor ei. Curtezanii lui, oameni corupţi şi plini de ură şi de pizmă împotriva Ioanei, se sileau mai mult să o şteargă de deplin din aducerea aminte a slabului rege.

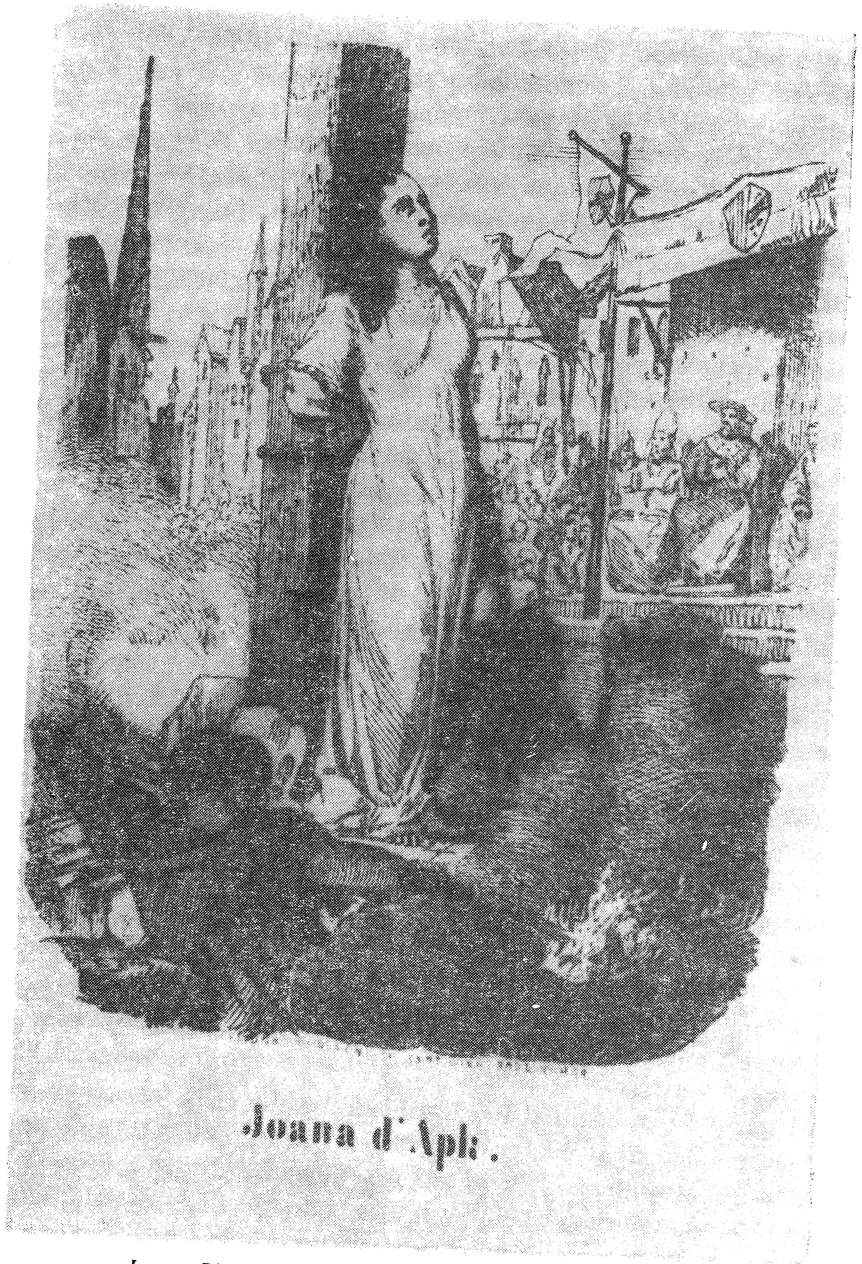

Ioana D'Arc, în *Calendar popular pentru anul 1852.*
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

Deşi ea ar fi avut drept a se plînge de această uitare, însă Ioana nu rosti un cuvînt împotriva lui Carol; ea vedea într-însul ţara întreagă, unsul lui Dumnezeu; ar fi crezut că face un păcat mare, daca ar fi învinovăţit o fiinţă ce i se părea vrednică de cel mai cuvios respect.

Dar minutul hotărîtor sosi. Ioana, legată pe o căruţă desvelită, fu adusă în mijlocul poporului, pe piaţa mare din Rouen. Acolo, mai mulţi preoţi, vînduţi englezilor, declamară cuvinte prin care înfiorau pe sărmana fată, vestindu-i moartea sa chiar în acel loc, şi dovedind poporului că ea este nelegiuită şi eretică.

Locul de moarte era pregătit; o mulţime de soldaţi englezi înconjurau piaţa, bătîndu-şi joc de biata fecioară. Popii, voind să-i prelungească suferinţele, începură a-i face deosebite întrebări despre legea şi faptele sale; dar ostaşii, nerăbdători, o smulseră de dinaintea lor şi o legară pe rugul unde era să fie arsă. Văzîndu-şi atunci moartea de aproape, ea ceru o cruce; un cavaler englez făcu cu două surcele o cruciuliţă, şi i-o dete, rîzînd. Ea o sărută cuvios şi o puse pe sîn. Preoţii o afurisiră în numele bisericii. Gîdele puse foc lemnelor de la rug. Ioana îl văzu de sus şi nu putu să oprească un strigăt plin de fiori. La urmă, călugărul ce era lîngă dînsa se coborî jos, şi flacăra începu a se încinge...

În minutul cînd o atinse, nenorocita fată tresări şi ceru aiazmă; dar îndată capul îi căzu pe sîn, şi mai strigă o dată: «Iisuse!»... Vîlvoarea de flacări o înconjură de toate părţile.

……

Două mii de oameni plîngeau la această tristă privelişte; unii englezi numai se sileau a rînji; dar dupe ce văzură trupul Ioanei schimbat în scrum şi cenuşă, ei fură pătrunşi de o mustrare de cuget adîncă şi alergară în toate părţile, cu un fel de spaimă groaznică, strigînd în gura mare: «Am omorît o sîntă!»

Aceste cuvinte, ieşite din gura unui vrăjmaş, erau foarte adevărate; ele vor rămînea, şi viitorimea le va crede; într-adevăr, sîntă a fost Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans, în privinţa religiei şi a iubirei către ţara sa.

Paris, 1851.

ODĂ ROMÂNIEI

O ! țara mea iubită ! o ! mîndră Românie !
Pămînt cu rîuri d-aur sub boltă azurie !
Tu, mumă iubitoare a fii nesimțitori,
Ce-adînca ta durere nu poate să renvie !
Trecut-au fericirea-ți ș-a' tale sărbători,
Cum trec l-al toamnei crivăț plăpînde dalbe flori !

Cînd fiii tăi s-adapă cu laptele-ți cel dulce,
Și cînd cosesc ei spicul ce sînul tău aduce,
Se mai gîndesc ei oare la sîntul legămînt
Ce ți-au jurat odată, în timpuri mai ferice :
«Să apere cu brațul străbunul lor pămînt,
Pînă și cel din urmă va zace în mormînt »?

Nu !...a patriei iubire a stins a sa făclie !
De vechi făgăduințe nu va nimeni să știe ;
Dac-a jurat strămoșul, nepotul a uitat.
Nu !...nu mai e românul acel ce-n bătălie
Uita că copilașii, sărmanii ! zac în sat,
Lipsiți de hrana zilei...cînd țara-i de scăpat !

Era vremea p-atuncea de n-avea păs săteanul
Cînd cete mii și sute, cînd ungurul ș-osmanul
Zdrobeau a' lui altare și pustiau cumplit !
Cînd se sculau românii, pe loc pierea dușmanul !
Vai ! Dunărea spumată ș-Ardealul îngrozit
Au fost adesea marturi l-al lor măcelărit !

Românii d-acum, însă, trăiesc cu umilința !
Aci lanțuri d-aramă înjugă conștiința,

Colò pulbere d-aur ascunde putregai.
Străina uneltire revarsă neștiința,
Ș-a țării neatîrnare e numai ca un pai,
Luptîndu-se în viscol cu crivețe de plai.

Dar țara-i tot aceea, frumoasă, roditoare ;
Tot limpede e cerul, cîmpia zîmbitoare,
Și munții cu pîraie, cu piscuri, cu zăpezi ;
Și nopțile de vară tot sînt încîntătoare.
Cu fața-ți argintie, tu, lună ! scînteiezi,
Și prin desiș, în crînguri, ca flacări văpăiezi !

E mută, însă, firea, cînd omul n-o învie,
Cînd el nu varsă-ntr-însa suflarea lui cea vie,
Cînd duhul libertății e stins și nimicit.
Ah ! vai de acea țară, — cît de bogată fie, —
Ai cării fii duc jugul cu cuget umilit...
D-asupra ei rușinea-ntinde-un văl cumplit !

S-a stins, la noi, s-a stins vîrtutea strămoșească ;
Trecut-au vremi de trudă, de luptă vitejească,
De aspră voinicie pe cîmpuri de omor.
În sînul României acum va să-nflorească
O floare care varsă miros încîntător,
A păcii dulce floare, al artelor izvor.

Să vină cîntărețul al gloriei trecute,
Să verse focul vieței în strofele-i plăcute,
Sărbînd și veștezi lauri, și dafini viitori,
Ș-atunci vor suna iarăș acordurile mute ;
În vinele române vor fulgera fiori,
Și orizonul țării nu va mai fi cu nori !

Sosi-vei, timp ferice, cînd trista Românie,
Ștergînd a sa plînsoare, cu mîndră bucurie,
Își va vedea feciorii slăviți între popoare,
Nălțînd semeți o frunte ce-n oarba lor mînie
Vrăjmașii țării noastre cătau să o doboare,
Dar care-o vor încinge cununi izbînditoare !

Atuncea vor renaște virtuțile străbune ;
Românul va fi încă vestit prin fapte bune.

Dar geniul pe dînsul atunci îl va mîna,
Şi vorba-i mai puternic atunci o să răsune.
Acela este ţălul ! Acolo vei căta,
O ! patrie română, o ! scumpă ţara mea !

Să furi, ca Prometeu, scînteia ce nu piere,
S-apuci glorioasa cale spre luminoase sfere
Şi, despicînd tăria în zboru-ţi prelungit,
Să cînţi cu glas d-aramă măreaţa-ţi renviere,
Şi limpedea-ţi cătare, în vecinicul zenit,
La steaua nemuririi s-aţinte neclintit !

Paris, 1852

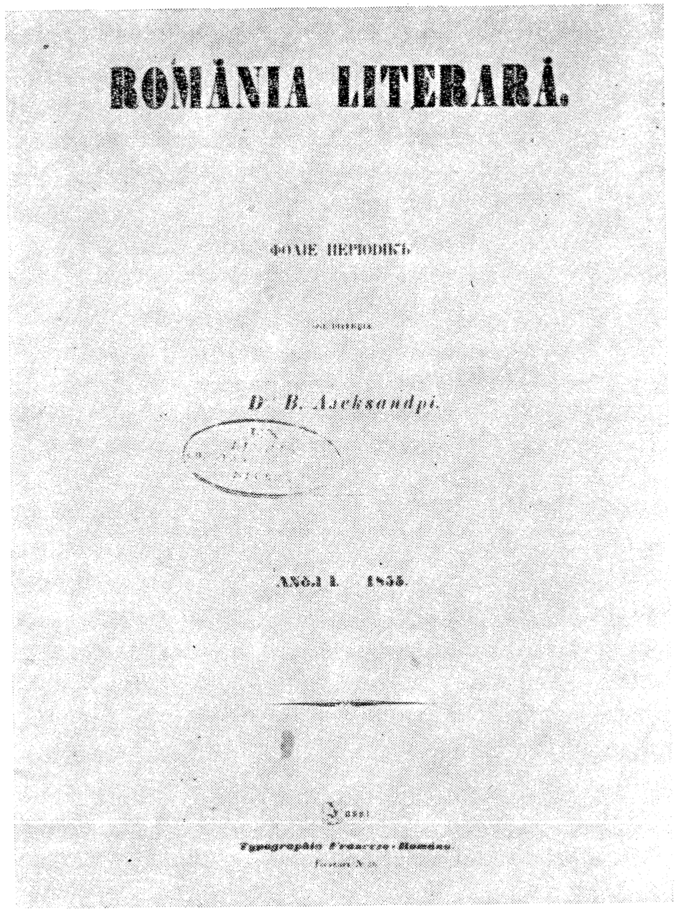

ROMÂNIA LITERARĂ.

ФОАІЕ ПЕРІОДІКЪ

România literară anul I, 1855. Foaia de titlu.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

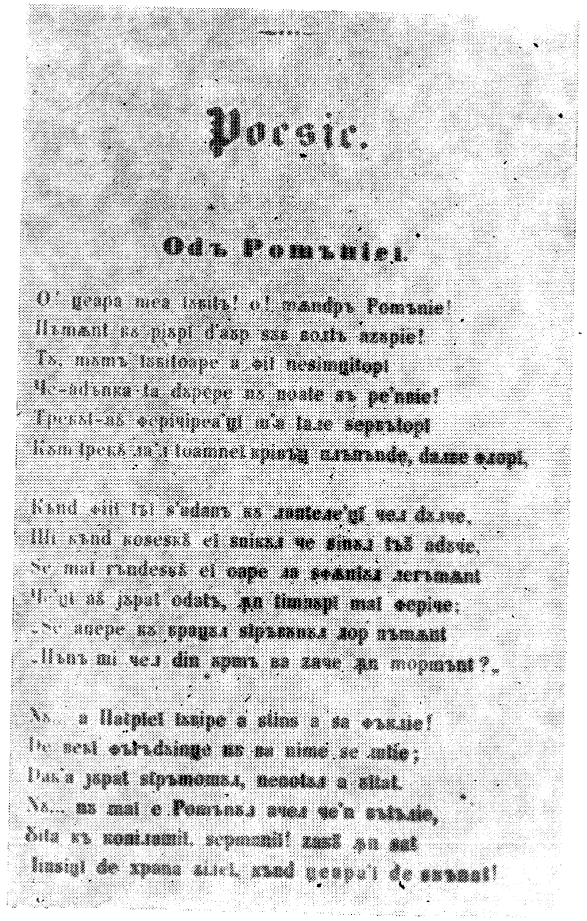

Odă României, în *România literară*, anul I, 1855.
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SATIRA LATINĂ
STUDIU ISTORIC, CRITIC ȘI LITERAR

I

Printre deosebitele feluri de compuneri literare, satira și comedia sînt cele care mai cu deosebire dau pe față slăbiciunile unei națiuni sau unei epoce ; rolul lor este d-a lua în rîs relele nărav uri ale omenirei și, arătîndu-le publicului subt o formă atrăgătoare și iscusită, să le biciuiască rîzînd, și astfel să le îndrepteze pe cît se poate. În Francia, în secolul lui Ludovic al XIV-lea, Molière și Boileau au luat asupră-le, unul prin comedie, iar cellalt prin satiră, aceste vesele dar nu puțin primejdioase îndatoriri, și amîndoi le-au îndeplinit cu spiritul cel mai pătrunzător și cel mai fin, cu cea mai glorioasă perfecțiune. Încă și mica noastră literatură, chiar de la început, a simțit cît de folositor este de a îmboldi părțile șovăinde ale societății noastre cu ghimpii comediei și ai satirei, și, cu toate că străinătatea ne-a răpit pe satiricul ce de demult ar fi putut să ne aducă glorie, pe Antioh Cantemir, însă chiar fără de a-l avea în frunte, literatori români, oameni de spirit și de gust, au făcut încercări spre a ne pune pe o cale bună. Acum va numai să pășim înainte, cătînd a perfecționa din ce în ce mai mult ceea ce s-a făcut pînă în ziua de azi.

Satira însă, astfel cum o vedem în scrierile lui Boileau, lui Antioh Cantemir, și despre care avem acum și în limba românească cîteva probe destul de recomandabile, adică acea critică în versuri a năravurilor, scrisă cu un stil ușor, adesea familiar, și urzicînd pe cei demni de rîs și de reprobațiune, spre a ține parte virtuții și bunului gust, felul acela de compunere are o origină foarte veche, pe care dorim a o cerceta în acest articol.

Ea a trecut în literaturile moderne, de la romani, cari au fost adevărații ei inventori. Într-adevăr, Quintilian[1], vorbind despre deosebitele feluri din care se alcătuiește literatura latină, mai toată imitată dupe cea elenă, ne zice curat că satira este cu totul romană, «*satira tota nostra est*».

---

[1] *Institutio oratoria*, lib. X, cap. 1.

Cu toate acestea, în vechime, ca și în timpii moderni, mulți critici s-au înșelat crezînd că chiar și satira a fost luată de la greci. O astfel de amăgire provine dintr-o asemănare adevărat minunată, dar însă cu totul întîmplătoare, a cuvîntului latin *satira*, sau mai bine *satura*, cu numele unui fel de comedie greacă cu totul deosebită, ce se chema ***dramă satirică*** δρᾶμα σατυρικὸν sau numai σάτυρα.

Iată, pe scurt, ce era această dramă [1], dupe cîte putem afla din cărțile vechilor, și mai ales din *Arta poetică* a lui Orațiu [2] : În Atena, la marele reprezentațiuni teatrale ce se dau de două ori pe an, în vremea sărbătorilor lui Bacchus, numite *Dionisiace*, se juca, pe fieșce zi, trei tragedii și o mică comedie în care persoanele erau alese printre semizeii și printre eroii mitologici, iar horul era totdauna compus de *satiri*, tovarăși ai lui Bacchus. Aceste bucăți teatrale, care erau întotdauna foarte vesele, jucîndu-se la sfîrșitul reprezentațiunii, mai descrețeau frunțile înorate de groaznicele catastrofe ce se petrecuse mai nainte, tot pe aceeași scenă. Acesta era rolul dramei satirice. Lexicograful Suidas ne spune că poporul, supărat d-a nu mai vedea, ca în vechime, împrejurul altarului zeiesc, nici pe Dionisiu împodobit cu viță, nici pe burtosul și șovăindul Silen, nici pe comicii și rînjiții satiri, ci de a tot vedea, în locul acestui hor glumeț și zgomotos, jalnice și înfiorătoare întîmplări, s-apucă să strige : «Apoi aci nu-i nimic pentru Dionisiu ! » — « Οὐδὲν πρὸς Διόνυσον ! » Atunci, un cetățean din Fliunta, anume Pratinas, pe la vreo 500 înainte de Hristos, închipui de a pune pe scenă faptele comice ale eroilor, dîndu-le drept hor o ceată de satiri, cari cîntau strofele lor lirice pe muzica săltăreață a modului frigian și dănțuiau gesticulînd desfrînatul lor joc sicilian numit *Sicinnis.* Choerilos și Frynicos pășiră pe urmele lui, și chiar marele Eschil însoți uriașele sale trilogii tragice cu cîte o dramă satirică, unde înfățișa sau pe Prometeu aducînd într-o trestie focul cerului, de care își pîrleau degetele satirii, sau pe Circea prefăcînd în rîmători pe nenorociții tovarăși ai lui Odiseu, sau alte subiecte comice de felul acesta. Nici Sofoclu nu rămase mai înapoi, căci se făcuse, cum am spus, obicei d-a se reprezenta împreună cu trei tragedii, o dramă satirică. Aceste patru bucăți teatrale, jucate în aceeași zi, constituiau *tetralogia* consacrată a sărbătorilor dionisiace. Din multele drame satirice ale scriitorilor greci, abia ne-au rămas cîteva fragmente neînsemnătoare [3] și o dramă întreagă, adică *Ciclopul* lui Euripid, unde putem vedea cum face iscusitul Odiseu de pîrlește ochiul uriașului Siciliei, dupe ce mai întîi l-a îmbătat cu vin.

---

[1] Asupra dramei satirice la greci, vezi mai ales : Barthélemy, *Voy. d'Anacharsis*, ch. 69 ; Welcker, *Nachtrag zu der Schrift über die Aeschylische Trilogie*, p. 185 ; Patin, *Etudes sur les tragiques grecs*, vol. III, p. 442 ; Got. Hermann, *De dramate comic-satyrico.* Opuscul. I, p. 44 etc.

[2] Vers 220 și următoare.

[3] *Fragmenta graecorum satyrographorum*, edid. Friebel et Larsow, Berlin, 1837.

Această bucată ne poate da o probă exactă de ce era drama satirică la eleni, și, lăsînd la o parte atît frumusețile lirice cît și expresiunile puțin cuviincioase ce se pot afla într-însa, nu găsim în ea, cînd o comparăm cu satirele lui Orațiu și lui Juvenal, altă asemănare cu ele decît numai o tendență comică dintr-o parte ca și din cealaltă. Cu toate acestea, am mai spus-o, critici vechi și moderni s-au amăgit și, din asemuirea numirilor, au tras încheiere că și lucrurile ieșeau dintr-acelaș izvor. Printre cei noi, vom numi pe cel mai vestit, pe filologul francez Casaubon ; dintre cei vechi, vom transcrie aici ceva din gramaticul Diomede, carele trăia prin secolul al IV-lea sau al V-lea dupe Hristos. Vorbind despre satiră, el zice așa : «Satira este numită *satura*, sau dupe *satirii*, fiindcă, într-acest fel de poezie, se zic lucruri de rîs și rușinoase, precum satirii au obicei a zice și a face... ». Dar el îndată ajunge la proveninṭa cea mai de crezut a cuvîntului latin, și urmează :« sau de la *satura lanx*, care e o tavă purtînd felurită pîrgă, ce se pune pe altar în sărbătorile zeiței Ceres...». În sfîrșit, tot el cere ajutor de la un derivat, spre a explica chiar rădăcina cuvîntului, și zice : «sau de la grămada și (ca să zicem și noi ca latinul), de la *săturarea* lucrurilor ce se află într-însa »[1]

Așadar, vedem că, la latini, vorba *satira* vine de la vechiul cuvînt *satura* ce însemna orice fel de amestecătură. În limba preoțească, tava pe care se puneau cele dîntîi roduri ale pămîntului, spre a le aduce drept odor zeiței Ceres, purta numele de *satura lanx* ; vedem, într-adevăr, că acest obicei era foarte vechi în Italia, ca și în Palestina. Anticele popoare italice jertfeau zeilor toate cele întîi născute dobitoace ale anului, și au fost chiar timpuri cînd mari urgii apăsau preste ele, de au sacrificat chiar și toți pruncii născuți într-o primăvară. Aceea se chema la dînșii *Ver sacrum* adică *Primăvara sîntă* [2]. Mai tîrziu și-n vremi mai ferice, zeii se mulțumeau cu *o satura lanx*, adică cu o tavă încărcată cu de toate.

Lesne se înțelege că vorba *saturitas* a ieșit de aci, și noi încă și azi zicem «sînt *sătul*» și «m-am *săturat*», fără de a ne fi atins vreodată de tava sînțită a Ceresei. În sfîrșit, spre a avea o prenumărare exactă și deplină a deosebitelor înțelesuri ale vorbei *satura* în limba latină, vom traduce din gramaticul Festu cuvintele următoare : «*Satura* este și un fel de bucate gătit cu deosebite merinde, și o lege alcătuită de mai multe legi, și un fel de poezie unde se vorbește de mai multe lucruri »[3]. Așadar, *satura* era, la latini, un termen general, care însemna tot felul de amestecături, și se întrebuința atît în graiul preoților și al legiuitorilor, cît și într-al bucătarilor și al literaților.

---

[1] Casaubon, *De satyrica graecorum poesi et romanorum satyra*, Paris, 1605, și Halle, 1774. — Diomedis lib. III. p. 483, edit. *Gramatic. latin.*, edit. Putsch.

[2] Vezi Niebuhr, *Roemische Geschichte* ; Michelet, *Histoire Romaine* ; Micali, *Storia degli antichi polpoli italiani.*

[3] Festus, citat în gramaticul Paul Diaconul.

La greci nu avea deloc acelaş înţeles zicerea Σάτυρος, care însemna dramă satirică. Această numire venea negreşit din natura horului ce figura în acele bucăţi glumeţe, şi care hor era compus de zeităţile sălbatice şi zglobii, tovarăşi ai lui Bacchus, personificînd oarecum toate aplecările rele şi necuviincioase ale firei omeneşti. Horul de satiri dase numele său acestui fel de comedie, în care aflarea lui era de neapărată trebuinţă, precum multe tragedii greceşti erau denumite dupe natura horului ce lua parte într-însele, spre exemplu : *Rugătoarele*, ’Ικέτιδες, lui Eschil *Trachiniele*, Τραχῖνιαι, lui Sofoclu, *Bacchantele*, Βᾶκχαι, lui Euripid şi multe altele. Iar pe acei satiri, semizei închipuiţi de greci cu copita de ţap şi cu cornițe pe frunte, nu trebuie deloc să-i asemuim cu faunii, acei dîntîi poeţi ai Laţiului şi cîntăreţi de versuri latine [1], acele blînde zeităţi cîmpene care ocroteau, în Italia, lucrările cîmpului, pe care Virgil le cheamă întru ajutor, la începutul *Georgicelor* sale :

Et vos agrestum presentia Numina, Fauni
Ferte simul Fauni pedem, Dryadesque puellae
Munera vestra cano [2],

şi cărora Oraţiu se făgăduieşte a le jertfi un ied, daca vor binevoi a priveghea păşunele şi turmele sale [3].

Satirii grecilor n-au astfel de atribuţiuni ; plini de viclenie şi de isteciune, ei caută neîncetat prilejul de a-şi mulţumi urîcioasele lor aplecări, cu paguba muritorilor. Furtişagul, beţia, lăcomia, desfrînarea sînt jocuri pentru ei ; fricoşi la primejdie, lăudăroşi cînd sînt la sigur, dar în veci trîndavi şi răsipiţi, astfel ni-i arată vechea literatură satirică a grecilor şi, daca n-ar fi avut vioiciunea spiritului şi oarecare graţie în strîmbările lor, care să răscumpere puţin atîtea rele porniri, atunci i-am putea privi ca pe nişte idoli asemănaţi cu diavolii iadului creştinesc. Cu toate acestea, artele şi literile elenilor i-au învăluit în oarecare poezie ; ici, îi vezi, înfierbîntaţi de vin, urmărind zgomotosul şi bogatul cortegiu al lui Bacchus şi făcînd să răsune crotalele [4] şi tamburele, îi auzi cum izbesc ţărîna, jucînd desfrînata lor *Sicinnis* ; colo, îi zăreşti strecurîndu-se pe furiş într-o dumbravă, ca s-apuce fără veste vreo nimfă a pădurilor adormită.

Multe scene de acestea, rămase pînă la noi pe păreţii zugrăviţi ai Pompeii, ne îndeamnă foarte a da crezămînt sholiastului lui Teocrit, la idila sa a IV⟨-a⟩ cînd voieşte se derive cuvîntul «Σάτυρος, ἀπὸ τῆς σάθης»[5].

---

[1] Ennius, într-un fragment din cartea a VI<I>-a a *Analelor*.

[2] Lib. I, v. 10.

[3] *Ode*, lib. III, 18.

[4] Un fel de castaniete pe care le plesneau în palme.

[5] Lăsăm curioşilor grija de a cerceta în lexice însemnarea cuvîntului σάθη şi de a constata, în picturile lubrice ale muzeului secret din Neapole, daca derivaţiunea ce o dăm aci nu se înfăţişează ca cea mai probabilă.

Putem dar încheia, mai nainte de toate, că asemuirea cuvintelor *satura* şi Σάτυρος e cu totul întîmplătoare şi că aceste două ziceri nu derivă deloc din aceeaş rădăcină. Ne vom încredinţa însă şi mai bine de originalitatea satirei latine, cercetînd urmele ei în istoria literară a Romei.

II

Titu Liviu [1] ne spune că la anul 391 de la clădirea Romei, consuli fiind C. Sulpiciu Peticu şi C. Luciniu Stolo, se aduseră din Etruria nişte histrioni cari, prin jocurile lor, trebuiau să îmblînzească mînia zeilor şi să alunge din Roma groaznica pieire ce apăsa pe cetate. Aceasta era o credinţă în mult cuvioasa Etrurie, de unde veneau în Roma augurii, acei preoţi cari citeau viitorul în fulgerile cerului şi în zborul paserilor. Histrionii aceia întocmiră ale lor jocuri fără de a cînta şi fără chiar de a face ceva shime care să vădească înfăţişarea teatrală a vreunui fapt ; ei numai dănţuiau din picioare şi făceau întorsături acrobatice ; iar gura le era mută. Tinerii romani, găsind aceste jocuri pe placul lor, se apucară a le imita ; dar ei mai adăogiră pe lîngă danţ, ca un chip de mică acţiune teatrală, şi un fel de dialog în versuri *fescenine* [2], adică o întreschimbare de glume mai mult sau mai puţin grosolane şi necuviincioase, care făceau să rîdă pe publicul de atunci, încă necultivat. Dar acesta nu fu cel din urmă pas al geniului dramatic la latini ; în loc de astfel de jocuri neorînduite şi nemăiestrite, se ivi un soi de mică comedie, pe care o jucară cetăţenii din Roma, luînd titlul de *histrioni*, dupe zicerea etruscă însemnînd pe actori, şi care fu numită *satira*, negreşit fiindcă într-însa era vorba de tot felul de lucruri, dar mai cu seamă, socotesc, ceva critici şi urzicări la adresa oamenilor însemnaţi din acea vreme [3].

Ceea ce mă face a presupune aceasta, e tocmai gustul ce a avut întotdauna poporul roman de a lua în rîs pe bărbaţii săi cei mai vestiţi, gust care se vădeşte mai ales în obiceiul strămoşesc ce ierta pe ostaşi să cînte, urmînd carul de triumf al izbînditorului, versuri comice în care nu-i cruţau nici cea mai mică vină. Astfel, soldaţii lui Cezar strigau, intrînd pe uliţele Romei cu gloriosul lor general în cap :

Urbani, servate uxores, moechum calvum adducimus !

adică : «Cetăţeni păziţi-vă nevestele, căci aducem pe birbantul cel pleşuv !»[4]

Încă o dovadă de spiritul de critică al plebeilor împotriva celor mai mari lor, este acest vestit vers al poetului Neviu :

Fato Metelli Romae fiunt consules,

---

[1] Lib. VII, cap. 2.

[2] Niebuhr, în *Istoria romană*, trage această numire de la oraşul *Fescennia*, aşezat în Etruria, unde s-ar fi inventat aceste versuri pline de murdării.

[3] Asupra satirei latine vadă cineva : Casaubon, cartea susnumită ; Baehr, *Geschichte der lateinischen Literatur* ; Ruperti *De satyra romanorum*, în ediţ. lui Juvenal, din 1801 ; etc., etc.

[4] Bernstein, *Versus ludicri in Romanorum Caesares priores*, p. 10.

adică «numai întîmplarea, şi nu meritul, a făcut pe Metelii să fie consuli în Roma», la care Metelii răspunseră cu fapta şi cu vorba :

Malum dabunt Metelli Naevio poetae

sau «Rău va păţi poetul Neviu de la Meteli». Şi-ntr-adevăr, bietul poet plebeu, scăpînd din fundul bolţilor Tuliane, îşi sfîrşi viaţa pe ţărmurile pribegiei [1].

Deci fie-ne iertat a crede că, precum au făcut soldaţii triumfătorilor şi poetul Nevie, asemenea făceau şi autorii sau actorii acelor satire teatrale despre care am vorbit. Acele mici comedii, care n-aveau altă scenă decît cetatea Romei, nici alte îmbrăcăminte decît haina romană, se schimbară foarte puţin cînd, subt înrîurirea literilor eleneşti, se iviră comediile lui Plaut, Terenţiu şi Ceciliu, lucrate după tiparul grecesc. Ele se păstrară încă multă vreme într-o treaptă mai josnică. sub numele de *Fabulae tabernariae* adică *Comedii de cîrciumă.*

Junimea patriciană se lepădă de aceste jocuri poporane şi ea împrumută, de la naţiunea oscă, comedia numită *Atellana,* în care toate personagiele îşi aveau rolul şi caracterul, ba şi chiar costumul lor, cunoscute de mai nainte, şi în care, aşadar, nu rămînea de inventat decît numai intriga.

Astfel de comedii, născute în mica cetate Atella din ţinutul Campaniei, şi jucate cîtva timp la Roma, în limba oscă, iar pe urmă în cea latină[2], pot fi privite ca vechiul trunchi din care au ieşit comediile poporane ce se joacă încă şi azi în Italia, mai ales la Roma, pe piaţa Navona, sub nume de *Commedie dell'Arte,* şi ale căror persoane sînt neschimbate. *Pulcinella, Brighella, Pantaleone, Arlechino* sînt adevăraţii strănepoţi ai lui *Maccus, Bucco, Dossenus, Manducus* din atelanele latine [3]. Ca modernul *Pulcinella,* asemeni şi vechiul *Maccus* poartă o cocoaşă în spate şi alta în piept, şi un nas mare şi cocîrjat; deosebirea e că unul era îmbrăcat cu togă, iar cellalt cu pieptar pestriţ şi crestat, ca gentilomii şi cavalerii din timpul Renaşterii.

Însă aceste măşti sau personagie pocite şi ridicule ale italienilor n-aveau negreşit nimic a face cu persoanele dramei satirice eleneşti, care erau alese printre semizeii şi eroii poemelor ciclice, arătate subt o faţă glumeaţă ; astfel, nici o rudenie nu putea să fie între un Ercul lacom, un Odiseu viclean, un Polifem beat, cu un Maccus de două ori ghebos, cu un Manducus cu gura căscată pînă la urechi şi cu dinţii rînjiţi, cu un nătărău ca Bucco, cel din orăşelul Atella. Mai ales că punctul de căpetenie al dramei satirice, adică horul de satiri, lipsea cu totul în atelane, şi, daca ne vom sui chiar pînă la origină, lesne ne vom încredinţa că comedia oscă, acea petrecere întîmplătoare a junilor patrici şi a oamenilor fără treabă, nu putea să aibă nici o legătură din naştere cu drama satirică, jucată solemn în sărbătorile dionisiace şi cerută cu tot dinadinsul de poporul atenian, care se plîngea că au uitat pe Bacchus în folosul tragediei.

Izbutirăm pînă aci, cred, a arăta că atît vechea *satiră* teatrală a romanilor, cît şi *atellana* de origină oscă, s-au născut chiar în Italia şi n-au fost turnate dupe tipar grecesc. Dar acest punct capital este cu atît mai lesne de întemeiat, cu cît, pe vremile despre care vorbirăm pînă acum, înrîurirea elenilor nu se simţea încă în Laţiu ; Roma era încă mînată numai de însuşi geniul său, sau cel puţin n-avea alţi ctitori decît naţiunile ce o împrejmuiau pe pămîntul Italiei, adică pe estrusci şi pe osci.

III

Cu toate aceste, greutatea nu va fi mai mare spre a dovedi că, chiar şi în epocele cînd toate celelalte feluri de compuneri literare, — poema epică, tragedia, comedia, poezia lirică, — erau subt asuprirea literilor eleneşti, că chiar ş-atuncea zic, satira ştiu să-şi păstreze o mare originalitate în deosebitele căi pe care ea le apucă. Dar mai nainte de a expune pe scurt această istorie, trebuie să ne aducem aminte că *satira,* la latini, este o zicere colectivă, care poate însemna totdeodată mai multe feluri, şi că fiecare autor avea voie a numi într-astfel amestecătura de scrieri felurite ce el compusese. Poetul Enniu, părintele poeţilor latini, şi, dupe dînsul, tragicul Pacuviu, deteră acest titlu la deosebite mici scrieri în versuri iambice, în care se vede că ei dezbăteau despre filosofie, despre morală şi, în sfîrşit, despre politică ; se poate ca ei să fi amestecat într-aceste dezbateri ceva loviri cu ascuţiş împotriva relelor năravuri ale societăţii şi împotriva unor persoane cu nume rău în Roma ; însă nimic nu se poate hotărî despre acestea şi ne vom mulţumi transcriind aci mărturia lui Diomede : « Satira este, acum, la romani, o poemă defăimătoare şi lucrată în chipul vechei comedii, spre a îndrepta relele ; astfel au scris-o Luciliu, Oraţiu şi Persiu. Dar odinioară, o poemă compusă de felurite poezii se numea *satira* : astfel au scris Pacuviu şi Enniu. »

Deci, iată încă două feluri de satiră la romani : de o parte, numai o adunare de scrieri felurite, în versuri, şi acest fel a pierit cu cei doi scriitori însemnaţi de Diomede ; iar de cealaltă parte, o poemă cu o formă determinată, cu un caracter particular şi cu mari nume, ca s-o facă pentru totdauna strălucită. Dar cui sîntem oare datori o astfel de invenţiune ? Să întrebăm pe Quintilian, carele ne va răspunde astfel : «Satira e cu totul a noastră ; într-însa Luciliu mai întîi a dobîndit laude însemnate ». Iar Pliniu cel

---

[1] Klussman, *Cn. Naevii vita et carminum reliquiae,* p. 16.

[2] Munck, *De fabulis Atellanis* ; Schober, *Ueber die atellanische Schauspiele der Roemer.* L. Pomponius şi Novius fură cei mai vestiţi scriitori de atellane la romani.

[3] W. A. Schlegel, *Geschichte der dramatischen Literatur.*

Bătrîn se întinde și mai departe, zicînd : «Poezia satirică a fost aflată mai întîi de Luciliu » [1].

Într-adevăr, Luciliu întemeie felul curat literar ce poartă acest nume și care, de la cei vechi, trecu, la moderni, în mînele lui Regnier, lui Boileau și altora.

Luciliu, născut din clasa patricilor, cu 148 de ani înainte de Hristos, la Sussa, în țara aruncilor, și mort la Neapoli, în 103, liber fiind prin înalta sa pozițiune de a censura și oamenii și faptele, și de a ofili mîrșevia, plin încă de cucernicie pentru vechile virtuți ale Romei, vărsă fără preget al său geniu fierbinte și puternic într-o mulțime de lungi bucăți exametre, unde biciuia și dărîma tot ce i se părea vrednic de cîrteală și de dojană în religia, în politica, în instituțiunile și în năravurile țărei sale. Dar pe lîngă această censură a relelor, el da mărețe și sănătoase învățături. Daca, pe de o parte, cu versul său aspru dar vîrtos, rușina zgîrcenia și desfrînarea, de cealaltă, el făcea o neasemuită laudă a virtuței smerite și solide .

«Virtutea, Albine, e d-a ști să prețuim, dupe adevăratul lor preț, treburile în care ne amestecăm și în mijlocul cărora trăim; virtutea e, pentru om, de a cunoaște ceea ce este în sineși fieșce lucru; virtutea, pentru om, e de a deosebi ce e drept, folositor, ceea ce e onest, care lucruri sînt bune, care sînt rele, ceea ce e netrebuincios, rușinos, necinstit; virtutea e de a pune o margine și un sfîrșit dorinței de a dobîndi; virtutea e d-a cîntări cu balanță dreaptă prețul avuțiilor; virtutea e de a face onoarea cuvenită la ceea ce este onest, de a fi protivnicul și vrăjmașul relelor năravuri și răilor oameni, de a fi, din contra, apărătorul bunelor năravuri și al oamenilor buni; de a mări pe aceștia, de a le voi binele, de a trăi prietin cu dînșii; de a se socoti mai întîi la binele patriei, pe urmă la al părinților, și, tocmai într-al treilea rînd și la sfîrșit, la al nostru».[2]

Cel ce urmă lui Luciliu, Varron din Atace, nu prea lăsă urme despre talentul său satiric. Quintilian ne zice că el n-a avut mult merit. Dar dupe dînsul veni ilustrul Orațiu, scriitor plin de spirit și de grație; el apucă în mîna sa măiastră armele lui Luciliu, îndreptă și alungă ceea ce era prea aspru și prea gloduros în limba și în exametrul părintelui satirei și, luîndu-și și el asupra de a critica relele generale ale societăței, știu să pună, în locul amărîciunei și mîniei lui Luciliu, o ironie glumeață și delicată. Cu o minte veselă, cu o formă modestă dar isteață, cu o limbă mlădioasă și dulce, el glumi asupra poeților fără talent, asupra bădăranilor boieriți, asupra paraziților nesăturați, asupra răsipitorilor și asupra zgîrciților; dar foarte rar se ridică satira lui pînă la o puternică răscoală în contra mîrșăviei și a desfrînării. E și adevărat că el trăia într-o vreme cînd multe trebuiau crutate ; el însuși nu prea era om care să voiască a-și jertfi liniștea pentru orice preț ; era numai un poet plin de gust și de vioiciune. Cînd citește

---

[1] În prefața *Istoriei naturale.*

[2] Lucilii *Saturarum reliquiae,* ed. Gerlach, *Fragm.,* p. 79 ; Ch. Labitte, *Les satires de Lucile.*

cineva satirele lui, i se pare că aude o conversațiune plină de grații și de spirit. Ele ne-au rămas ca un eho din acele ospețe ale lui Mecena, unde cîntau și rîdeau, lungiți în tricliniele bogatei vile de pe Esculin [1], Virgil, Orațiu, Varru și amicii lor.

Mult mai silite și mai puțin curgătoare sînt cele șase satire lăsate de Persiu ; dorința acestui autor de a intra mereu în dezbateri filosofice și gustul său pentru stilul strîns, fac ca ale sale scrieri să fie un șir de enigme, pe care criticii își pun toată iscusința spre a le descurca.

Însă satira nu se cufundă, cu Persiu, în întuneric ; un nou luciu o aștepta, sub puternica pană a lui Juvenal. Cît de mare ar fi fost gloria acestui poet de n-ar fi uneori pătată ! Cît foc e într-însul ! Ce bogăție în imaginațiune ! Ce putere în expresiuni ! Dar epoca de degradare în care el a trăit s-a răsfrînt asupra acestui frumos geniu. Înfuriat de desfrînările și de ticăloșiile ce vedea împrejuru-i, cu un cinism înverșunat, el se apucă a le descrie, blestemîndu-le. Limba lui înveninată, înfruntînd orice dezgust, spuse curat cele mai scîrboase adevăruri și, aprinzîndu-se în acea beție de desfrînări, ea se prostitui în tabelurile cele mai respingătoare. Astfel sînt scrise satirele lui Juvenal, împreunare minunată de descrieri rușinoase și de nobile inspirațiuni.

Așa, purtată din mîni în mîni de trei mari geniuri, Luciliu, Orațiu și Juvenal, satira poate să dea drept rezumare a scopului și a îndatoririlor sale aceste versuri ale poetului din urmă :

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, discursus nostri est farrago libelli.

«Orice mișcă pe oameni, urări, temeri, mînie, dorințe, bucurii, strădări vor fi materii amestecate în cărticica noastră. » Și spre a explica mai pre larg această definițiune, zicem că satira ajunsese a fi, în Roma, un fel de poezie al cărui scop era d-a trece sub censură defectele comune ale societății, culegînd ici și colea exemple personale, și de a prezenta totdeodată învățăturile unei morale tari și sănătoase. Acest fel de poezie s-a născut chiar în Roma ; într-însul nu se ivește nici un semn de imitațiune d-a dreptul de la greci ; însă daca ar voi cineva să-l semuiască negreșit cu ceva din literatura elenă, atunci ar putea găsi, în cele dupe urmă, că *iambele* și *silii* au oarecare analogie cu critica relelor, și *gnomele* cu învățăturile de morală, cari, amîndouă întrunite, compun genul satiric latin.

Însă *syllii* [2] lui Timon din Fliunta, filosof sceptic carele trăia pe la 279 înainte de Hristos, precum și *iambele* lui Archiloh [3], poet liric, din Paros, între 714 și 679, nu aveau acel caracter de generalitate al satirelor romane. Acesta din urmă, cu versu-i iute și arțăgos, cu limba-i mușcătoare și înveninată, își vărsă fără cumpăt veninul asupra nenorocitului Licamb, care nu voia să-l ia de ginere. Cellalt, deși se servi cu versul exametru și întrebuință, în două-trei cărți ale sale, forma dialogului, care se găsește cîteodată și în satira latinilor, însă criticele lui se atingeau numai și numai de filosofi, atît răposați, cît și viețuitori, și de ale lor sisteme, pe care le lua în rîs.

---

[1] *Satir.,* I, 8.

[2] Woelke, *De Graecorum Sylliis* ; Paul, *Disputatio de Sylliis.*

[3] Liebel, *Archilochi reliquiae* ; K. Ot. Müller, *Geschichte der griechischen Literatur,* I.

Așadar, nu putem zice că Luciliu, Orațiu și Juvenal au luat drept model nici pe Timon, nici pe Archiloh; mai puțin încă putem zice că ei s-au adăpat în *gnomele* grecilor. Într-adevăr, aceste versuri, culese sub numele celor șapte înțelepți ai Greciei [1], subt al lui Solon, lui Teognis și altora, sînt niște scurte maxime și învățături de morală, de politică, de economie, precum se găsesc pe ici pe colea în satirele latinilor; dar ele mai adesea sînt scrise într-unu sau două versuri și le lipsește cu totul acel cadru care dă satirei romane caracterul său de originalitate.

Deci să nu mai căutăm în zadar imitațiune acolo unde totul e original roman, și să primim numai că satiricii latini au putut, negreșit, să se folosească de unele idei, de unele expresiuni glumețe și iscusite, pe care le culesese în scriitorii eleni și pe care au nimerit, la urmă, a le întrupa în compunerile lor.

IV

Pe de altă parte, de vom arunca cătarea asupra fragmentelor rămase din adunarea de satire ale lui Terențiu Varro [2] născut la anul 216 înainte de Hristos, nu trebuie să ne amăgească titlul lor, care poartă numele filosofului Menip. Învățatul amic al lui Cicerone compusese, în ceasurile-i de răgaz, cînd întrerupea adîncile și serioasele sale studie, o mulțime de bucățele despărțite, în proză și în versuri de deosebite măsuri, în care el critica mai cu seamă feluritele sisteme ale școalelor filosofice, astfel precum făcuse mai nainte filosoful cinic și σπουδογελοίον («iubitor de rîs») Menip, discipol al lui Diogen. Deci, între scrierile lui Varro și ale lui Menip nu era decît o asemănare de subiect, iar nu de formă. *Satirele menipee*, deși purtau un nume pe jumătate grecesc, deși erau pline de cuvinte elenești și, negreșit, de o mulțime de nume proprii de ale filosofilor greci, cu toate acestea ele erau numai o adunătură de felurite lucrări, precum fusese satirele lui Enniu și ale lui Pacuviu. Tot atîta deosebire va fi fost între scrierile lui Menip și satirele lui Varron, cît între acestea și *La Satyre Ménippée* a francezilor, scrisă de Rapin, Passerat și alții, în timpul războaielor de religiune din secolul al XVI-lea, împotriva Ligei catolice.

De la Varron încoace, — afară numai daca vom număra și pe împăratul Iulian, autorul unei poeme grecești, numită Μισοπογών, satiră în contra bărbii cetățenilor din Antiohia, — nu mai avem cunoștință, multă vreme, despre nici un autor care să fi scris satire de felul acesta. Însă la moartea împăratului Claudiu, filosoful Seneca, părtaș lesnicios și lingușitor slugarnic al crimei săvîrșite de Agripina, prenoi vechea satiră și compuse, în versuri și în proză, o povestire glumeață și batjocoritoare a morții și a apoteosei nenorocitului împărat. *Apokolokyntosea* pare a fi una din urmele cele mai tîrzii ale satirei romane sub vechea ei formă. Trebuie însă să mărturisim că, de la Enniu pînă la Varron, se făcuse mari schimbări într-acel fel de compuneri; negreșit că de la Varron pînă la Seneca, schimbările nu fură mai puțin însemnate.

În sfîrșit, în epocele ce urmară, închipuirile capricioase înmulțiră, în tot chipul, aceste lucrări de fantazie, ce nu erau strîmtorate de nici o lege, de nici o regulă; printre cele mai de însemnat vom numi scrierea *Satyricon* a lui Petroniu, care ne descrie viața unui sibarit din vremile imperiului, și pe care, mai mult titlul decît cuprinderea, ne face a o prenumăra printre scrierile satirice.

Așadar, afară de satira în versuri exametre, inaugurată de Luciliu, romanii avură totdauna o satiră lipsită de regule și născută, ca și cealaltă, în societatea romană. Nu trebuie dar să tăgăduim cuvîntul lui Quintilian, « *Satira tota nostra est* ». El avea drept a-l zice, și mîndria cu care îl rostește se vede că o cîștigase chiar în analele literare ale Romei. Acolo putea să se încredințeze că satira s-a născut și s-a desvoltat în cetatea nemuritoare. Precum am văzut, ea trecu prin trei fețe deosebite; mai întîi fu o mică comedie poporană; la urmă, o scriere unde se amestecau tot felul de spuse mai mult sau mai puțin glumețe; în sfîrșit, o poezie cu regule statornice, cu forme măiestrite, cu mărețe îndatoriri.

Subt această din urmă înfățișare, a trecut ea în literaturele moderne; mai toate națiunile civilizate ale Europei au cultivat, cu mai mult sau mai puțin succes, această ramură a poeziei. La noi, românii, avem bune începuturi și speranțe d-a merge mai departe. Nepoții învață lesne meseria străbunilor!

Paris, 1855.

---

[1] Orelli, *Opuscula Graecorum sententiosa et moralia.*

[2] Oehler, *Terentii Varronis saturarum Menippearum reliquiae*; Ch. Labitte, *Varron et ses Ménippées.*

ÎNTOARCEREA ÎN ȚARĂ

PE DUNĂRE

Septembre 1855

Ce nu-mi dă Dumnezeu mie
Un glas tare, sunător,
Ca să cînt, o, Românie,
Al tău falnic viitor !

Ce nu-mi dă, printr-o suflare,
Versuri pline de dulceți,
Ca s-arăt într-o cîntare,
Ale tale frumuseți !

Cu ce dulce mulțumire
M-aș cerca a le descri !
În ce farmec, ce uimire
Aș ști poate-a le-nveli !

Aș culege flori și stele
P-al tău cer, pe ai tăi munți,
Și aș împleti cu ele
Cununi pentr' a' tale nunți.

Viața mea cu bucurie
Mi-aș zdrobi-o-n fala ta,
Ș-apoi moartea las' să vie !
Nemurirea'r fi a ta.

Te-aș urca, mîndră și tare,
Pe un tron scînteietor ;
Te aș face eu mai mare ;
Ăsta-i singurul meu dor !

Căci, o spun plin de mîndrie,
Te iubesc, țărm părintesc,
Cu o dragoste mai vie
Decît toate ce iubesc.

Te iubesc fără de preget
Cu acel nestins amor
Ce unește-al nostru suflet
De pămîntul trecător.

Te iubesc numai pe tine
P-acest larg, întins pămînt,
Și nici cerul pentru mine
Nu se pare-a fi mai sînt.

Daca toți cîți nasc în tine
Așa dragoste-ar simți,
Poate-ai fi și tu mai bine,
Poate-atît n-ai suferi.

Însă vai ! mulți te apasă,
Mulți din sîngele-ți trăiesc
Și de doru-ți nu le pasă,
Căci chiar ei te asupresc.

. . . .

. . . .

Dar fugiți, gîndiri noroase,
Ce fericea-mi ofiliți !
Cînd văd malurile-mi frumoase,
Măcar un minut fugiți !

În a' Dunării talazuri
Ce s-afundă în senin,
Voi s-arunc orice necazuri,
Voi să-nec orice suspin.

Sînt ferice că-mi văd țara,
Văd curgînd Dunărea lin ;
Sub cer neted, văd cum seara,
Malul e de taine plin.

Sus în deal, peste cîmpie,
În pustiul Bărăgan
Este scumpa mea moşie
Cu movila-i de roman;

Acolò, în nepăsare,
Treceau veseli junii-mi ani.
Au trecut! şi mă-ntreb: «Oare
Cei ce vin fi-vor duşmani?»

Însă inima-mi tresare
Cînd gîndesc a revedea
Pe pămînt, cîmpia mare,
Şi pe ceruri, a mea stea,

Steaua ceea favorită,
Ce gîndu-mi copilăresc
O închipuia unită
De pămîntul românesc.

Printr-o coardă aurită
Una d-alta le legam,
Iar la ţara mea iubită,
Privind cerul, îi şopteam:

— «Precum acea stea luceşte
Printre stelele cereşti,
Aşa inima-mi doreşte
Printre ţări, tu să domneşti!

Precum vecinic ea colindă
Prin eterul luminos,
Tot asemeni, triumfîndă,
Voi s-apuci un drum glorios!»

Deci, prin tainică-armonie,
Fii legată d-acea stea,
Căci a mea copilărie
Vedea fericirea-n ea.

Orice vis de norocire,
Ale slavei măguliri

Mi-aruncau cîte-o zîmbire
Prin gingaşe licuriri.

Acea stea atît iubită
Îmi vădea un rai ceresc;
Iar cînd raza-i aurită
Scălda ţărmul părintesc,

Eu vedeam soarta-i duioasă
Nălucită-n viitor,
Ş-a mea inimă voioasă
Sălta vesel şi uşor!

Pe Dunăre, 1855.

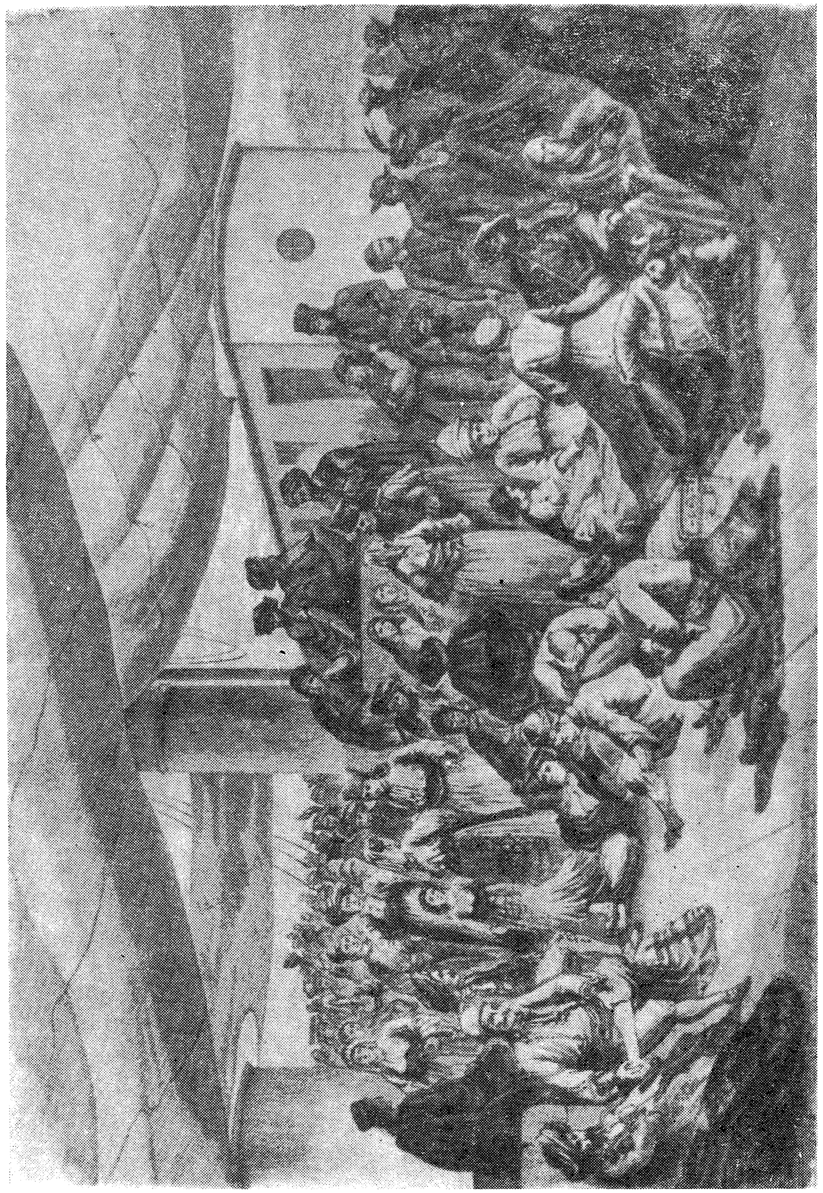

Puntea vaporului pe Dunăre (Le pont du bateau sur le Danube). Desen de Dieudonné Auguste Lancelot din 1863, publicat în *Le tour du monde*, Paris, Hachette, 1865, Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEȘTI

MIHNEA-VODĂ CEL RĂU
1508—1510

I

MĂNEȘTI

« Să n-aibi milă! »

Ca la două ceasuri cale-n jos de Ploiești curge apa Cricovului, care, cu mii de pîrîie ce se resfiră și se-mpreună, împestrițează matca sa răzlățată și năsipoasă; d-a stînga, cîmpia șeață se lungește pînă în poalele munților; d-a dreapta, malul se-nalță rîpos și acoperit cu păduri vechi și stufoase. Pe o culme mai semeață a acelei coaste sta, pe la leatul 1508, cetățuia lui Dracea, armașul din Mănești; din zidurile ei înegrite, vederea coprindea toată lunca, cu bordeiele și coșarele țărănești răsipite prin tufișe și bălării; mai departe, turnurile bisericei din Tîrșor, pe care o zidise, cu vreo cîțiva ani mai nainte, Vladislav-vodă, ce chiar într-însa, zice Cronica [1], « au pierit de sabie »; și, în fund de tot, plaiurile aburoase ale Cîmpinei și ale Breazei.

Într-o zi noroasă de primăvară, puțin în urma Paștilor, crivățul sufla iute și-nghețat din fundul văilor, iar jalnicele sale gemete aduceau de departe, împreună cu freamătul bătrînilor stejari, chiotele de vînătoare ale bătăiașilor și lătrătura chelălăită a copoilor; căci departe, tocmai în Valea Comanacului, Mihnea, fiul armașului, se desfăta vînînd fiarele sălbatice, dupe obiceiul boieresc de pe atunci, cînd stăpînul, pentru a sa mulțumire, rădica de prin sate toți vecinii [2] cu gloata, de rămîneau țarinele nearate și ogoarele pustii [3].

---

[1] Constandin Căpitanul.

[2] Așa se chemau sătenii robi, pe vechime.

[3] Vezi în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir.

Un glas de bucium s-auzi dodată, sunînd tare din cetăţuie, şi vînătorii, deşteptaţi din zgomotoasa şi sălbatica lor beţie, printr-acea grea şi pacinică chemare, se întoarseră cu larmă spre casă, unii purtînd pe umeri dobitoacele ucise, atîrnate pe bîrne, alţii ducînd cînii de zgarde şi curuii în lănţuşe. În fruntea lor mergeu călări, cu frîul legat de oblînc, Mihnea şi feciorul său, Mircea Ciobanul ; tatăl, om matur şi vîrtos, avea scrise pe faţa sa păroasă şi posomorîtă şi-n ochii săi arzoi şi-ncruntaţi străşnicia caracterului său ; băiatul, abia ieşit din copilărie, vădea o fire şi mai sălbatică, care-i şi meritase porecla de *Cioban*.

Amîndoi purtau cioboate de piele groasă, pînă la genunchi, poturi de dimie albă, un cojoc scurt, de oaie neagră, cu glugă la spate, şi chimir cu oţele ; la gît aveau grumăjer rotund de zale de fier, şi-n cap o ţurcă flocoasă, adusă la o parte ; la brîu, satîr şi jungher. Unii din vînătorii pedeştri purtau săneţe [1], ceilalţi, arcuri şi săgeţi. Astfel păşea ceata înainte, şi înoptase bine cînd ajunse în curtea cetăţii.

— Descalică mai în grabă şi sui-te-ncoa ! — strigă lui Mihnea, din capul scării şi cu glasul năbuşit de lacrîmi, o femeie cam trupeşă, ce nu-i puteai zice nici tînără, nici frumoasă, — boierul socru, biet, trage ca să-şi dea sufletul, şi mereu cere de domnia-ta.

— Iată-mă-ndată... şi Mihnea descălicase, urcase îngusta şi direapta scară de piatră, şi, prin tinde întunecoase, mergea la odaia tatălui său.

Cînd deschise mica uşă de brad, el zări pe bătrînul armaş uscat şi galbin, cu fruntea pleşuvă, cu barba albă, zăcînd lungit pe spate pe o velinţă albă, în căpătîiul unui pat ce ţinea, d-o parte, toată întinderea odăii. Alături ardea o făclie de ceară galbină, şi un biet călugăr bogonisea pe sloveneşte, dar cu glas slab, rugele agoniei ; în părete, o mică candelă lumina o veche troiţă de lemn, şi, mai încolo, pe ziduri, stau rînduite, peste un zăblău vărgat, arme de tot felul, coifuri, zale de fier, tuiuri, iatagane trunchiete şi dispuieri luate de pe la duşmanii învinşi. O singură armă, o ghioagă [2] de fier ţintuită, mare şi grea, buzduganul însuşit slujbei de armaş-mare, sta aşezată pe velinţa flocoasă, d-a dreapta bolnavului, şi mîna-i osoasă, dar slăbită, printr-o mişcare spasmodică a nervilor, căta încă s-o rădice.

Cînd Mihnea intră în odaie, ochii unchiaşului, afundaţi sub cercul albit al sprîncenelor, clipiră ca o candelă ce moare, şi buzele-i vineţite şoptiră tremurînd aceste cuvinte :

— Fătul meu !... fă inimă vitează !... nu te lăsa !... fii stîlp ţeapăn casii noastre şi nu-ngădui să cază biată moşie [3] părintească pe mîna oltenilor, p-a Basarabeştilor — trăsni-i-ar Domnul din senin ! — c-aşa avem noi lăsat cu blăstem de la moşi strămoşi : pace şi răgaz să n-avem cu neamul lor cel urgisit... De-ţi va da Domnul Dumnezeu putere şi tărie, să nu cruţi, să n-aibi milă, că nici de tine nimeni nu va avea milă, cînd te vor vedea înfrînt şi ticăit... Mîna mea s-a muiat... nu mai poate rădica buzduganul ăsta, vechiul meu tovarăş, bunul meu prietin ;...ia-l acuma tu în mînele tale, şi proaşcă să faci, cînd vei izbi cu dînsul în duşmanii noştri... Să n-aibi milă !...

Glasul i se curmă ; ca un fior i se strecură prin tot trupul şi rămase încleştat... Atunci, în mijlocul acelei tăceri de spaimă, prin care trecea suflarea morţii, în loc de sunetul cuvios al clopotelor, se auzi o zăngăitură înfundată de cătuşe şi de lanţuri. Erau bieţii vecini robiţi şi puşi în fiare de răposatul armaş, cari zăceau aruncaţi în fundul pivniţelor cetăţuii sale, şi acum, în mijlocul nopţii, îşi scuturau dureroasele lor lanţuri.

Apoi totul intră în tăcere ; prin odăi abia se auzea ceva suspinuri de femei, şi, p-afară, văietarea viforoasă a crivăţului. Întunericul domnea preste tot.

Deodată însă începură a se deosebi tropote de cai, şi curînd dupe aceea cîţiva călăreţi băteau tare cu paloşele în poartă. Stoica, om vechi al casii, deschise oblonul, scoase capul pe o îngustă ferestruie şi întrebă :

— Cine e ?

— Oameni buni ! — răspunseră d-afară.

— Ce căutaţi aşa înoptat pe la casele creştinilor ?

— Sîntem de la domnie, noi, boieri ai ţării, şi venim să ne închinăm noului domn ales de obşte, lui Mihnea-vodă.

La aceste cuvinte neaşteptate, Stoica deschise poarta, şi boierii, descălicînd, merseră pînă la Mihnea, îi sărutară mîna cu smerenie, iar cel mai bătrîn dintre dînşii grăi într-astfel :

— Ani mulţi întru noroc şi fericire urăm măriii-tale ! Aflatu-fi-vei din zvonul şi jalea obştii că s-au pristăvit fericitul domn şi bun creştin Radu-vodă, iar norodul, cerînd cu o glăsuire ca să-i fii măria-ta sprijin şi părinte, boierii ţării te-au ales ca să urmezi răposatului în domnie, şi pe noi, supusele măriii-tale slugi, ne-au trămis ca să te rugăm, din partea tutulor îndeobşte, să primeşti volnic şi bucuros această sarcină. Deci fie-ţi, doamne, milă de moşie şi nu o lăsa în prada hrăpitorilor, cari de toate părţile pohtesc la dînsa ca să o strice şi să o jăfuiască. La măria-ta aleargă toţi cu nădejdea, ca puii la cloşcă. Nu-i lepăda ; îndură-te, doamne, de pămîntenii măriii-tale şi le deschide aripă de apărare !

Mihnea stăpîni în sineşi bucuria, mulţumi cu sînge rece boierilor şi îndată porunci să i se gătească cai de plecare.

---

[1] Puştile vechi ; căci *puşte* se chemau mai nainte tunurile.
[2] Măciucă de fier cu ţinte ; franţ., *massue*.
[3] Ţara, patria.

La revărsatul zorilor, Mihnea cu fiul său și cu Stoica, boierii trămiși în solie și cîțiva călărași se porniră pe drumul Curții de Argeș.

Buna jupaniță Smaranda, acum doamnă a Țării Românești, rămase cu slujitorii și femeile sale ca să-ngroape, a doua zi, pe bătrînul Dracea, armașul din Mănești, la mănăstirea Tîrșorul.

II

CURTEA DE ARGEȘ

« *Nu-i așa c-avuțiile-s amăgitoare?...* »

Să aflăm acuma prin care împrejurări această cinste nevisată se dete lui Mihnea.

Radu-vodă, căzînd sub grea afurisanie și urgie a patriarhului Nifon, se răpusese de o groaznică și cumplită boală, și, cu toată cinstea voivozilor, se îngropase la mănăstirea sa din Deal. Fratele lui, Vlăduță, era încă prea tînăr ca să ia cîrma țării; boierii de toate părțile umblau cu zavistii, care de care s-apuce domnia; Basarabii, cari mai erau și bani moșteni ai Craiovii, voiau să așeze pentru vecie neamul lor pe scaunul domnesc; dar ei erau olteni, și boierilor de dincoace nu le plăcea a fi mai prejos. Însă sila d-a ține țara în vrăjbi îndelungate, și mai ales temerea d-a vedea viind domn de la Vladislav, craiul Ungariei, care, prin solul său Emeric de Joborg, făgăduia neîncetat boierilor că le va trămite pe Danciul, fiul lui Țepeluș-vodă, carele trăia în Ungaria, la graful Zapolia, și care negreșit ar fi închinat țara protectorului său, în sfîrșit și frica turcilor ce amenințau necontenit d-a năvăli preste români, făcură pe boieri ca s-aleagă dintre dînșii pe cel care, prin firea sa mai semeață, se părea că va fi cel mai viteaz apărător al țării: acesta fu boierul Mihnea, fiul Dracii armașului din Mănești [1].

Iată dar pricina pentru care-l vom găsi, cîteva zile dupe moartea tatălui său, în curtea domnească de la Argeș; însă nu va mai fi aci asprul vînător cu cojoc de oaie. Azi Mihnea a-mbrăcat chepeneag de catifea roșie cu ceaprazuri și cu bumbi de aur, cioareci albi tiviți cu găitane de fir, cizme cu pinteni poleiți ș-un gugiuman de samur cu surguci de pietre scumpe. Astfel se coboară el, cu alai, din curțile domnești, pînă-n vale, la biserica pe care Radu Negru-vodă o lucrase cu mare meșteșug, împestrițînd cărămizile și scobind flori în piatră.

---

[1] Constantin Căpitanul, Fotino, Șincai, Engel.

La ușa bisericei îl întîmpină mitropolitul Maxim cu mai mulți arhierei, purtînd crucea și evanghelia, pe care domnul le sărută cu multă cucerie; la urmă, merse de-ngenuchie drept la ușa din mijloc a altarului, își rezimă capul gol de sîntul preastol, iar mitropolitul, puindu-i omoforul pe cap, îi citi cu glas măreț rugăciunile de încoronare ale împăraților bizantini și-i unse fruntea cu sîntul mir.

Sculîndu-se, Mihnea sărută preastolul și icoana Adormirei Maicei Domnului, ce sta pe iconostasul din dreapta, ca hram al mănăstirii, și, viind în mijlocul bisericii, mitropolitul îi puse pe cap coroana voivozilor și-i dete-n mînă spata și buzduganul domnesc, ce le ducea, pe o perină roșie, marele spătar. Atunci, preasîntul părinte împreună cu marele postelnic îl duseră de subțiori pînă la strana poleită, ce se-nălța pe trei trepte, la dreapta, în biserică, purtînd pajerea țărei săpată în lemn. Cînd se urcă noul domn p-acel scaun bogat, cîntăreții glăsuiră rugăciunea *Tebe Boga hvalim!...* [1], și oastea de afară slobozi puștile și sănețele cu chiote de bucurie și începură a suna din tobe, din pauce, din trîmbițe și din surle.

Toți boierii stau rînduiți și ascultau liturghia. Cînd se sfîrși dumnezeiasca slujbă, Mihnea ieși din biserică, îmbrăcă în tindă caftanul alb cu guler de samur, încinse paloșul și încălecă pe un armăsar cu harșa de fir și cu zăbale suflate cu aur. Atunci se porni alaiul îndărăt la curțile domnești.

În cap mergeau, ca să deschidă drumul, dorobanții cu gîrbace și vînătorii de plai și de Olt, cu lungi sănețe; în urma lor veneau roșiorii și verzișorii călări, despărțiți în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtînd mintene roșii și verzi; apoi caii domnești, acoperiți cu grele harșale de fir și de mătăsuri; îndată dupe aceștia, Mihnea însoțit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vîrf și la mînere, și urmat de boierii de taină, cu vătașii, aprozii, armășeii și lipcanii lor. Apoi urmau copiii din casă, toți feciori de boieri, îmbrăcați cu șavanele și cu cabanițe de felurite stofe scumpe, avînd mari podoabe și fotaze la cai [2]; ei și cu aprozii purtau sîngeacul sau steagul cel mare și două tuiuri turcești date de la Împărăție. Dupe dînșii veneau lefegiii cu haine galbene, simenii și scutelnicii pedeștri; apoi gloata boierilor mazili și boiernașilor, iar la sfîrșitul tutulor cetelor, o grămădire amestecată de slugi boierești, de orășeni, de neguțători și de săteni.

Alaiul se opri în curțile domnești; Mihnea descălică, trecu printre boierii rînduiți în îndoit șireag, intră în sala mare a spătăriei și se urcă pe tronul domnesc, scoțînd coroana din cap, drept semn de jale pentru tătînă-său ce murise.

Marele postelnic sta în picioare la dreapta lui.

---

[1] Te Deum laudamus!...

[2] Miron Costin.

Mai întîi veni mitropolitul Maxim ca să-i sărute mîna, şi-i rosti cîteva cuvinte de urare în limba sîrbească. — Călugărul Maxim fusese trămis de craiul Ungariei ca să împăciuiască pe Radu-vodă cu Bogdan, domnul Moldovii, şi de atunci, deşi era sîrb de neam, rămăsese ca mitropolit în ţară [1]. — Mihnea răspunse pe scurt că-i pare rău unde nu se pot înţelege d-a dreptul, şi părintele, întorcîndu-se spre norod, îi dete obicinuita binecuvîntare.

Dupe dînsul înaintă un boier bătrîn; postelnicul, vorbind către domn, îi spuse:

— Sluga măriii-tale, Pîrvu vornicul Basarab, sărută poala măriii-tale.

— Te afli zdravăn, jupan Pîrvule? — întrebă Mihnea cu un zîmbet de bunătate prefăcut şi amăgitor.

— Slavă Domnului, măria-ta; ne ţinem şi noi cum putem.

— Dar neica Barbu, cum trăieşte? Nu-l văd p-aici.

— E şezător la dregătorie, măria-ta, în Craiova.

— Bine face. Ei, mări boieri domnia-voastră, — zise el aruncîndu-şi ochii asupra gloatei, — să fie în Ţara Românească mulţi bărbaţi de treabă şi cu temei, precum sînt aceştia (vrînd să însemneze pe Basarăbeşti), în frica lui Dumnezeu vă zic c-ar fi blagoslovenie cerească!... Spune-mi, jupan Pîrvule, pare-mi-se c-aveai mai mulţi prunci?

— Cu adevăr, am trei feciori, măria-ta, ş-au crescut flăcăi mari.

— Apoi să le facem de căpătîi; să-i însurăm. Ce nu-i arăţi şi nouă, ca să-i cunoaştem?

— Nu ştiu cum să dovedesc măriii-tale mulţumită pentru atîta milă şi cinste ce dai casei mele.

— La boieri vrednici toate se cad, jupan vornice!

Atunci trei tineri, între 15 şi 25 de ani, cu mîndre şi drăgălaşe chipuri, veniră să sărute mîna domnească.

— Acesta e fiul meu Ilie, pe care am socotit peste puţin să-l căsătoresc, — zise bătrînul boier, în ochii căruia se citea bucuria unui părinte.

— Să fie comis mare în zilele mele, şi voi să-i fiu nun.

— Acestălalt, — adaose Pîrvu, — e fiul meu Neagu, care a învăţat multă carte de la fericitul patriarh Nifon.

— Să-mi fie mie logofăt de aproape.

Tînărul, închinîndu-se adînc la Mihnea, îl rugă, drept har, să-i lase vătăşia de vînători.

— M-am deprins cu dînşii, şi ei cu mine, ca trup cu suflet, măria-ta, — zise el cu glas neted şi hotărît.

— Fie-ţi pe plac, — răspunse Mihnea în nemărginita sa milostivire.

— Acesta e cel mai mic al meu fecior, Dragomir.

— Voi chiar de azi să-l număr printre copiii mei din casă.

---

[1] Şincai, Engel. Acest mitropolit era din neamul Brancovici.

Tatăl şi toţi trei feciorii se-nchinară lui vodă, şi postelnicul începu a numi pe ceilalţi boieri.

Ceremonia se sfîrşi, şi toată boierimea rămase încîntată de noul stăpînitor; fiecăruia îi dase sau îi făgăduise un os de ros.

— Dumnezeu să-i dea ani mulţi de viaţă şi de domnie! — zicea fiecare, ieşind din pragul domnesc.

* * *

Nu trecu mult timp şi sosi vremea să se facă nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pîrvu Basarab, cu Ilinca, fiica lui Radu, spătarul din Albeşti.

În ziua aceea curtea domnească se-mpodobi ca de o sărbătoare, şi,-ntr-adevăr, vrednici erau amîndoi logodnicii de asemenea podoabă. Amîndoi tineri, frumoşi şi bogaţi, se păreau meniţi pentru o desăvîrşită norocire. Cînd tînăra fecioară se arătă cu conciul semănat cu diamanturi, cu aburosul zovon de filaliu, cu auritul văl de beteală răsfirat pe un biniş de suvaiu alb, cu grumazul acoperit cu şiruri de mărgăritare şi cu cununia de flori pe frunte, ar fi zis oricine că vede icoana cea mai blîndă şi cea mai smerită a Pururei Fecioare.

Acea frumuseţe pătrunse pe toţi, iar mai cu seamă pe Mihnea, în a cărui inimă deşteptă patima cea mai fioroasă şi mai neruşinată.

Nunta se făcu însă cu veselie; covorul pe care stau mirii la cununie era semănat cu galbini venetici; de toate părţile prin odăi plouau, pentru boieri, zaharicale, iar în curte, pentru norod, bani mărunţi de argint şi de aramă, cu mărcile banului Barbu Basarab şi lui Mihnea-voievod. La masă, ginerile şezu la dreapta lui vodă şi purtă în cap gugiuman domnesc; dupe cină, boieri şi jupaniţe se prinseră în horă, şi cînd veni ceasul de a se sparge cheful, un slujitor de sub masă începu să cînte ca cocoşul, ca să vestească că se apropie ziua.

Toţi se-ntoarseră pe la casele lor cu făclii şi cu masalale, toţi veseli, mulţumiţi, dar nimeni mai mult decît tinerii însuraţi.

Însă abia intrase ginerile în odaia făgăduinţii, cumpărînd cu cai şi cu arme această dorită plăcere de la fraţii şi de la rudele miresei, ce stau la uşă şi-l opreau d-a intra, abia avuse vreme, în dulcea lor grăbire, să stingă candela, cînd nişte tîlhari, pătrunzînd pe furiş într-acel cuib de fericire, sugrumară în pat pe Ilie şi luară cu sine trupul mortului, pe mireasa leşinată şi toate sculele ce erau răsipite prin odaie.

A doua zi spaima şi jalea era scrisă pe toate feţele; nimeni nu ştia ce să zică, ce să gîndească; Mihnea singur simţea în sineşi, nu mustrarea unui cuget de om, ci mulţumirea unei inimi de fiară sălbatică ce şi-a îndestulat patima uricioasă.

Unii boieri şopteau, într-adevăr, dar pe ascuns şi numai acasă la vornicul Pîrvu, cum că s-ar fi zărit într-acea noapte oameni d-ai lui

Stoica, credinciosul lui vodă, ce acum ajunsese logofăt mare, strecurîndu-se pe sub cumpăt în casele răposatului Ilie comisul, c-acest omor nu s-ar fi făcut numai ca să prade bogățiile lui, în sfîrșit, că ar fi găsit a doua zi cămărășeii boabe de mărgăritar răsipite chiar prin odaia de culcare a lui vodă, de unde un om tiptil scosese, cînd se crăpa de ziuă, un trup de femeie învelit într-o rasă.

Aceste vorbe ajunseră pînă la urechile lui Mihnea, și puțin dupe aceea el pofti la masă pre cîți auzise c-ar fi grăit așa.

La ospăț, Mihnea se arătă foarte mîhnit pentru pierderea unui așa bun și tînăr slujbaș ca Ilie. Cînd cuparul îi aduse potirul de aur din care bea domnii și cînd păhărniceii dreseră pe la toți prin pahare, Mihnea se sculă, închină drept mulțumită pentru darul și mila dumnezeiască și rosti, cu glas întristat, un cuvînt în care arătă cum că «toate sînt trecătoare pe pămînt : tinerețe, pricopseală, sănătate, frumusețe și slavă, toate daruri ale proniii ; cum că se scutură ca frunzele toate bunurile cîte ni le dăruiește, pentru o zi, milostivirea cerească ; dar, mai vîrtos, cum n-or să fie zadarnice și amăgitoare averile și bogățiile care le agonisim noi muritorii și care ne vin de la zadarnica omenire ?!»

Auzind aceste înțelepte și tînguioase cugetări, bătrînul Pîrvu lăcrima, iar ceilalți boieri stau pe gînduri, obidiți, și cîteodată ziceau, dînd din cap : « Adevărat c-așa este ! »

Această tăcere fu întreruptă de medelnicerii ce aduseră pe masă, în sahane de argint, un morman de pilaf alb și fumegos.

— Poftiți, luați, boieri ! — le zise domnul, și fiecare, pe rînd, turnă cu lingura din sahan ; însă abia apucaseră să ia în gură și s-amestece, cînd toți, strîmbîndu-se ca de durere de măsele, aduseră mîna la gură și-și scuipară pe tipsii dinții lor împreună cu boabe de mărgăritar. Unii, de durere, umblau să se scoale de la masă.

— Stați pe la locuri, boieri ! — strigă atunci Mihnea cu glas tare. — Ci, nu vă zăticniți din gustare ! Fie-vă aceasta numai pildă la zisele mele de adineaori, ce le-ați încuviințat cu gîndul și cu graiul ; fie-vă drept învățătură, ca nu doare cumva să pohtiți la bogății ca la vreun bine mare. Ispitele lumii sînt multe și de tot felul, dar nu sînt spre folosul omului ; averea adimenește pe om, ș-apoi îl scîrbește ; așa și bobul de mărgăritar, e mai mare și mai cu preț decît bobul de orez, dar sparge dinții. Astfel cuget eu în mine, și drept aceea am vrut să aibă și boierii mei dovadă plăsmuită, ca nu doare cumva, vreodată, să spună vreun bîrfitor, — lumea e plină de oameni răi ! — că am pohtit eu la dobînzi... Ei ! spuneți acuma, boieri domnia-voastră, nu-i așa că avuțiile-s amăgitoare ?

Și la aceste din urmă cuvinte, un zîmbet batjocoritor i se juca pe buze, iar logofătul Stoica, rîzînd înghesuit de strîmbările bieților știrbiți, se mira în gura mare cum de nu i s-a întîmplat și lui să dea peste un bob de mărgăritar în pilaf, și, cu o slugarnică viclenie, făcea mare haz de gluma înrăutățită a stăpînului său [1].

Cu atîta se sfîrși ospățul, dar Mihnea pricepu că sfiala intrase în inimele boierilor și că prepusurile se schimbase în siguranțe, la ochii Pîrvuleștilor ! Deci, înainte chiar d-a fi ochit, el trebuia să dea lovirea cea grea. Hotărîrea o luase, dar îi lipseau mijloacele ; Basarabii erau împrăștiați prin toată țara ; ei îl înconjurau pînă și-n palat ; de aceea, în casa sa, se temea tiranul de a cere sfat chiar de la credinciosul său Stoica, ca nu cumva, auzindu-se vorbele lor, să prevestească cineva pe Banoveți. Îi trebuia însă neapărat un om ca să întindă lațurile și să pună cursele în lucrare.

*

Într-o zi, stînd cu logofătul în odaie, deodată el chemă un fustaș de la perdea :

— Să ceară doamnei, — îi zise, — cheile de la pivniță și să-mi deschidă.

Fustașul plecă să-mplinească porunca, și domnul cu Stoica se coborîră în beciurile boltite ale palatului.

Dupe ce intră, Mihnea porunci pivnicerilor să iasă și să-l lase singur cu logofătul ; însă, din întîmplare, Dragomir, fiul Pîrvului, ce de curînd intrase printre copiii din casă ai curții, și, de curiozitate copilărească, se coborîse cu chelarii în pivniță, fiindu-i teamă de dojana lui vodă, se ascunse încet și pe furiș în fundul unei buți goale, și de acolo, tremurînd de groază, el putu deosebi următoarea vorbire [2] :

— Știi, Stoico, de ce te-am adus aici ?

— Ascult, măria-ta.

— Pe sus, în case, nu-ți dă nimeni pas să vorbești cevași în taină ; pare că stau păreții și trag cu urechea.

— Așa, măria-ta ; mă mir cine a putut bănui adevărul despre moartea lui Ilie și despre cele ce s-au petrecut aici cu mireasa lui, care, — Dumnezeu s-o ierte ! — a și murit acum pe mînele maicilor.

— Păcat de dînsa, că era gingașă și voinică muiere ; ca o balauroaică mi se sumețea împotrivă...

— Ei ! vezi, doamne, toate acelea le spune acum lumea întocmai precum s-au petrecut ; d-aceea bine faci să te ferești.

— Apoi doară că nu o fi blăstem ca și d-aicea, de sub pămînt, să iasă zvon de ceea ce vom chibzui. — Ascultă-mă tu bine ; vezi că nu mai e de dus mult cu Craiovenii ; au prins de veste de toate și, ca copoii, adulmecă orice mișcare a domniei. Ei ! pînă aci ! am obosit tot înghițindu-mi amarul ; sînt sătul de atîta fățărie ! Voi, în sfîrșit, să-mi rădic piatra dupe inimă, să mă mîntui cu totul de dînșii.

---

[1] Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradițiune, păstrată prin grai, despre un boier lacom la avuții.

[2] Cronicarul anonim în *Magazinul istoric pentru Dacia*, tom. IV.

— Măria-ta ești domn și ai toată puterea ; poruncește, ce să facem ?

— Să găsim, Stoico, un mijloc d-a-i pune pe toți dodată la mînă, și atunci nici pruncul din mumă să nu scape !... Aoleu, neam blăstemat de Basarabi ! căci nu te ivești acum colea sub palma mea ca să te strivesc ca p-această jiganie ! — și mîna lui turti cu furie, pe fundul unui butoi, un păiajen ce-și urzea în ticnă ițele sale.

— Banul Barbu n-a mai venit la curte, — adaose Stoica dus pe gînduri, — se vede că se teme de ceva... Neagu a trecut cu vînătorii săi peste Olt ; nici asta nu e semn bun. — Știi ce ? ... Măria-ta să le scrii pohtindu-i cu politică la scaunul domniei, iar cărțile să le dăm în mîni de oameni zdraveni, cari să nu-i slăbească din vedere. D-or veni de bunăvoie, îi prindem cu tot nemetul lor aici ; iar dacă vor simți ceva ș-or vrea să pribegească, atunci mesiții măriii-tale îi vor aduce ferecați. Cît despre Pîrvu și copilul său, îi avem mai aproape și se pot lesne priveghea.

— Bine le-ai gîndit tu ; mîne să-mi faci carte către Barbu și poruncă de învîrtejire Neagului ; să rînduiești oameni ca să nu scape din ochi pe Pîrvu. Toate să fie puse, pînă mîne, la cale, și Doamne ajută ! Cînd m-oi vedea scăpat și de odrasla asta de olteni blăstemați, o să mi se mai veselească inima în mine. — Acum cheamă pe pivniceri și să le bem aldămașul... Noroc bun, măre bădiță !

— Să-ți fie de bine, măriii-tale !

Pivnicerii și butarii se coboară sub boltă.

— Ei ! feții mei, — le zise Mihnea, — să trăiți ! bună treabă mi-ați lucrat voi aicea ; toate-s trainice și curate : păreții spoiți ; pe jos e așternut năsip neted și mărunt ; buțile stau bine înțepenite pe chezașii lor ; tocitorile sînt așezate frumos pe căpătîie. Acum să vă vedem și vinurile ! Ia trageți-mi încoa cîte o cinzeacă de la cep.

Și Mihnea mergea și gusta, din bute în bute, vinurile de la Dealul Mare, de la Drăgășani, de la Săcuieni, de la Greaca, pelinurile stifoase și profire, țuica de prune și de drojdii, rachiurile de sacîz și de anason, din Chipru și din Anadol. Cînd ajunse spre fundul întunecos al bolții, întrebă :

— Dar colo-n fund, ce e ?

— Ia ! sînt niște buți goale, să trăiești, măria-ta ! dar iaca mai încoace un butoiaș de vin de Drăgășani, tocmai de cînd cu Laiotă Basarab. Ce mai vin ! să trăiești, măria-ta ; parcă bei miere și ți s-aprinde foc la inimă.

— Ado-ncoace ; pune pîlnia mare și toarnă cu vedrița, ca să bem norocul lui Laiotă ș-al neamului său de Basarabi ! — și, azvîrlind pe gît un pahar de vin chihlibariu, rînji ca cînele cînd vede că i se gătește prada.

Logofătul Stoica nu apucase încă să toarne pe hîrtie ieroglificele sale pisanii, cînd copilul Dragomir, spăimîntat de cele ce auzise din fundul buții, alergă la casa tătîne-său și destăinui planurile tiranului. Pînă-nserat, Pîrvu își rădicase casa, ca să pribegească, și doi lipcani de olac se trămiseră cu această veste banului Barbu și vătafului Neagu. Tot neamul Basarabilor, pînă să nu prinză domnul de veste, trecuse Dunărea și ducea jăluirile sale la Poarta sultanului.

Mihnea, văzînd că acei boieri au întîmpinat răzbunarea sa, își înmuie turbarea în fel de fel de cruzimi ; porunci să se prade, să se arză și să se sfărîme pînă la pămînt toate casele și toate bisericile lor, pre unde se vor fi aflînd, în Curtea de Argeș, în Tîrgoviște, în Craiova, în Brîncoveni ; pe slujitorii și pe preoții lor îi căzni, și, la urmă, închizîndu-i pe toți în mănăstirea Bistriții, ce era clădită chiar de banul Barbu Basarab, îi dete foc, de arseră toți într-însa.

De atunci înainte tiranul, lepădînd orce văl de fățărie, începu a face răutățile pe față. Pe boieri îi omora ; avuțiile le lua ; soțiile și fiicele le necinstea ; dăjdii multe punea asupra țării. Pe mitropolitul Maxim, ce sta împotrivă la nelegiuirile sale, necutezînd a-l ucide, îl depărtă, dîndu-i solie la curtea lui Vladislav, craiul Ungariei [1].

În urma plecării mitropolitului, el silui o nepoată a lui, și fratele acestia, un sîrb anume Dumitru Iacșăg, își scăpă zilele fugind în Ardeal, unde așteptă ceasul răzbunării [2].

Se vede dar că Mihnea urma viața sa de desfrînare atît cu jupanițele boierilor curteni, cît și cu femeile dupe afară, și toate aceste se petreceau subt ochii doamnei Smarande, care, stăruind toată ziua la furcă și la război, la cămară și la jitniță, păzind praznicele și posturile, spovedindu-se și făcînd mereu la mătanii, trecea toate cu vederea și trăia o viață de găzdoaie harnică și de bună creștină.

În anii domniei lui Mihnea-vodă se căsători și fiul său Mircea și luă de soție pe fata lui Rareș-vodă de la Moldova, anume domnița Chiajna.

Astfel trăia la culmea puterii și a măririi familia răposatului Dracea armașul, și nu prevedea groapa ce sta căscată dinainte-i ; astfel și lupul cu puii săi pustiază codrii, fără d-a bănui lațul ce-i va înstruna într-o zi pe toți.

III

COTMEANA

«Fuga e rușinoasă... dar e sănătoasă...»

Un an și jumătate trecuse de cînd Mihnea ținea cîrma țării, și boierii pribegi, — Basarabii și alții, cîți putuse să scape din mînile tiranului, — dupe multe și anevoiase rugăminte, dobîndise, în sfîrșit, ajutor de la Împărăţia Turcească. Sultanul Baiazit dase poruncă paşii de la Dunăre ca să intre cu oştire în Ţara Românească şi să aşeze în scaunul domniei pe Vlad cel Tînăr sau Vlăduţă, fratele răposatului Radu-vodă.

---

[1] Constantin Căpitanul. Hronicarul anonim.

[2] Engel.

Deci, în toamna anului 1509, trei pîlcuri de oaste turcească sta gata să treacă Dunărea, din care unul, sub poruncile lui Neagoe Basarab, răzbi, mai nainte de celelalte, în Oltenia, şi acolo se adaose cu pandurii şi cu vînătorii ce veneau cu bucurie să se închine la vechea lor căpetenie.

Toate acestea se auzise, dar nu lămurite, la curtea lui Mihnea, şi domnul socoti de folos a trămite în cercetare preste Olt pe fiul său Mircea, cu vreo cîţiva aprozi credincioşi, dîndu-i şi pe logofătul Stoica ca să-l însoţească.

Mircea, temîndu-se a merge d-a dreptul în Rîmnicul Vîlcei şi nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraş, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana, puţin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog. Sfînţise soarele dindosul piscurilor Coziii, cînd el poposi în pacinica vălcea unde stă pitită mănăstirea, ca un cuib între munţi. La poartă era un turn ce acum s-a dărîmat ; ograda, încinsă cu ziduri, înfăţişa pe dinîntru patru şiruri de chilioare cu tinde lungi şi arcuite ; în mijloc se afla o bisericuţă. [1]

Aprozii aşezară vro două-trei corturi în curte ; iar feciorul de domn şi credinciosul Stoica, dupe o cină de sehastru mai mult decît cumpătată, merseră să se odihnească în chilia stariţului, ce slujea de arhontărie.

— Părinte, cînd va toca de noapte, să treacă cu toaca pe la uşa noastră, ca să mergem şi noi la biserică, — zise Mircea călugărului ce-i însoţise cu felinarul, de la trapezărie pînă la sălaşul lor.

Călugărul se gătea să se ducă.

— Blagosloveşte, părinte, — îi spuseră călătorii.

— Domnul să vă blagoslovească, feţii mei ! — şi trăgînd uşa chiliii, o închise cu clanţa.

Abia apucase însă să-i fure somnul, cînd, dodată, o sumedenie de călugări cu rasele nencinse, cu pletele şi bărbile zbîrlite, deteră năvală în chilie şi-i deşteptară cu aceste vorbe spuse pe sărite :

— Fugi, măria-ta, scapă-ţi zilele !... Ne-au călcat hoţii !... Sînt la poartă o mie şi mai bine de haramini levinţi, cu săneţele gata de foc şi cu paloşele goale ... Zic că sînt ai lui Neagoe Basarab, şi cer să te dăm pe măria-ta... Fă-ţi pomană cu noi ; fă ce-i face şi ieşi de aici, că e vai şi jale de măria-ta şi de biată mănăstire !

Aceste cuvinte, spuse pe nerăsuflate şi de mai mulţi dodată, făceau o larmă care sperie şi ameţi pe ticniţii şi somnoroşii călători.

---

[1] Această mănăstire, ce ţine de Cozia, a fost zidită de Mircea cel Bătrîn şi dreasă de Alexandru Ipsilant.

— Ce ziceţi ? cum ? ce e ? — întrebau ei uluiţi.

Dar pricina era netedă : Neagoe, aflînd, în Rîmnic, că Mircea, fiul lui vodă, ar fi mas de conac, noaptea, pe ascuns, la schit la Cotmeana, se răpezise cu vînătorii săi şi năpădise pe la miezul nopţii, cerînd să-i deschidă porţile ; călugării s-au temut să nu le facă vreo stricăciune de va găsi pe vrăjmaş în zidurile lor ; de aceea, plini de spaimă, îndemnau pe Mircea să fugă.

— Dar pe unde ? — întreba acesta, — de vreme ce ziceţi că lotri stau la poartă.

— Iată, p-această fereastră, — îi răspunseră, arătîndu-i o crăpătură îngustă ce da în partea pădurei.

— Fuga e ruşinoasă !... — cugetă prinţul, zăticnindu-se la ideea de a fugi fără de împotrivire.

— Dar e sănătoasă ! — adaose înţeleptul Stoica.

În minutul acesta, strigătul : « Foc ! dăm foc la mănăstire !... » repetat de mai multe sute de glasuri, făcu pe călugări să-şi piardă cu totul minţile ; ei împinseră pe bietul Mircea, desculţ, fără căciulă, numai în cămaşă şi cu brîul tîrîind [1], pînă la fereastră şi-l îmbrînciră jos. Stoica sări dupe dînsul.

Ş-amîndoi, în întunerecul nopţii, o luară d-a fuga prin păduri.

Călugării, mîntuiţi de primejdioşii lor oaspeţi, deschiseră porţile pandurilor înverşunaţi. În furia intrării, unii dintr-aceştia apucase pe nevinovaţii călugări de barbă, dar Neagoe se răpezi, încruntat ca paloşul, la dînşii : — « Să nu stricaţi pe nimeni ! » — strigă el în gura mare, şi curtea se umplu de oaste.

Aprozii lui Mircea, văzîndu-se împresuraţi d-atîta gloată, unii se predară de bunăvoie, alţii căzură sub numeroasele loviri ale duşmanului.

Neagu puse să cerceteze prin chilii, prin pivniţe, şi, neaflînd pe nimeni, crezu c-a fost amăgit. Vînătorii lui aprinseră focuri în curtea mănăstirii şi p-afară, şi, dupe vecinicul obicei de popas al românilor, puseră căldarea de fiertură în crăcan şi-ncepură să povestească basme şi zicători glumeţe.

Cînd tocă de otîrnie la schit, Neagoe intră în biserică, se închină cu smerenia unui făt de domn cuvios, şi, la ieşire, vărsă în mîna stariţului un pumn de bani de aur, ca să-i fie spre pomenire.

— Să-ţi dea Domnul slavă şi mărire ! — zise călugărul, cu faţa luminată de o cucernică lăcomie, şi ceilalţi şoptiră : « Amin ! ».

Din-zi-de-dimineaţă Basarabul îşi rădică tabăra şi se întoarse în Rîmnic.

---

[1] *Cronica anonimă* în *Maga‹zinul› istor‹ic› pentru Dacia*, tom. IV.

Pe cînd la Cotmeana se petreceau acestea, Mircea şi Stoica urmau prin păduri calea lor cea rătăcită; plini de groază şi temîndu-se încă să-i fi urmărit, ei fugeau înainte, speriindu-se de orice zgomot, de orice şoaptă, de frunzele ce fîşiau pe cracă, de vîntul dimineţii, ce mătura uscăturile, de broasca ce sălta în mlaştină, de vătuiul ce zbughea din iarbă. La fieşce sunet ei se ascundeau în tufe, ş-apoi frigul umed al nopţii de toamnă îi făcea să pornească de iznoavă, desculţi şi despuiaţi. Multă vreme ei rătăciră pe poteci şi pe cărări pierdute, pînă ce deteră într-un drum mare.

Atunci, de mai multe ori se întîlniră cu cete de ostaşi ce mergeau, şuierînd din frunză, către Olt; dar frica îi făcea să se pitească între bolovanii drumului şi să-şi oprească suflarea pînă-i vedeau depărtaţi.

Astfel petrecură toată noaptea; însă mîna dumnezeiască îi puse pe calea dorită; cînd se revărsa de zori, drumeţii pricepură că sînt aproape de Curtea de Argeş.

Se răsipise pîcla dimineţii, şi soarele se înălţase vesel, ca d-un stat de om, pe cer, cînd ticăiţii călători ajunseră în cetate, doborîţi cu totul de osteneală şi de feluritele încercări ale acestei groaznice nopţi.

Sosirea lor şi vestea ce aduceau pricinuiră o nouă jale în palatul domnesc. De cu noapte începuse de prin toate părţile să vină ştiri cum că turcii ar fi trecut Dunărea la Giurgiu, şi, la urmă, că Basarabii ar fi intrat, cu oaste şi cu domn nou de la Împărăţie, în Bucureşti; în sfîrşit, că un nor de turci înainta cu mers grabnic, ca lăcustele, spre curţile domneşti.

Auzind toate acestea, Mihnea trămise să adune în grab' boierii la svat; dar pe unde se duceau aprozii să-i cheme, veneau îndărăt cu răspuns, care că pribegise peste noapte, care că de cu seară plecase să îmtîmpine pe turci la Bucureşti. Trămise atunci să strîngă în curtea palatului puţină oştire ce se afla şezătoare la Argeş; dar toată se răsipise sau apucase să treacă peste Olt, la Neagu Basarab.

Copiii din casă se răspîndise fiecare pe la părinţii săi, astfel încît Mihnea se văzu deodată năpustit de toată curtea şi de toată oştirea sa, singur cu ai săi şi cu cîteva bătrîne slugi părinteşti.

Atunci sîngele se aprinse într-însul, şi turbarea îi coprinse sufletul, în minutul acela cînd oricare altul s-ar fi desnădăjduit. În zadar se oţerea împotriva răstriştii şi căta în capul său înfierbîntat un mijloc de împotrivire. Toate erau mute la al său glas, toate în preajmă-i stau mărmurite şi reci ca gheaţa; nici o fiinţă nu se aprindea la focul ce ardea într-însul. În zadar umbla cu pas răpede prin odăi, stergîndu-şi sudoarea de pe frunte şi izbea cu pumnul în păreţi, răcnind: — « Nu; nu se poate să cază într-astfel Mihnea! Săriţi la mine, copii! » — Dar nimeni nu venea, şi numai bolţile răspundeau, cu urlet, la răguşita sa chemare.

Mircea şi Stoica încă nu ieşise din a lor amorţeală; spaima şi obosirea sleise cu totul sîngele într-înşii. Ei şedeau încremeniţi pe laviţe, cu capetele pe mînă, cu ochii turburi şi holbaţi; semănau a fi pierdut orice simţire.

Domniţa Chiajna, care peste vreo cîţiva ani avea să fie eroina de la Şerbăneşti, sta lîngă dînşii, cercînd a-i îmbărbăta, şi-i suduia cu aspre cuvinte, arătîndu-le că datoria lor este să alerge prin cetate, să adune de pre unde vor putea luptători şi să vînză cu al lor sînge cinstea tronului şi a neamului lor.

Zadarnice poveţe! Cînd erau părăsiţi de toată boierimea, de toată oastea şi de tot norodul, unde erau ei să mai găsească apărători?

În împrejurări ca acestea românul e mai înţelept; el nu-şi primejduieşte zilele pînă cînd nu vede cîtuşi de puţină nădejde de izbîndă; atunci, mai bine se trage înapoi, ca, la urmă, să poată sări mai departe.

Aşadar, potolindu-se şi văzînd, în sfîrşit, că nu e prin putinţă a sta cu armele împotriva cotropitorilor, Mihnea porunci să se gătească de plecare. Atunci ai fi văzut pe toţi, slugi şi stăpîni, cu feţile pălite, cu ochii sticliţi, alergînd prin odăi, rădicînd avuţiile domneşti în lăzi şi în boccele, ca să le încarce, îmbrîncindu-se, împiedecîndu-se şi mai rău, într-acea pripă desnădăjduită.

Cînd se sfîrşiră pregătirile, doamna Smaranda şi domniţa Chiajna se urcară jalnice în rădvan, una — umilită ca un voinic ce s-ar vedea silit să fugă dinaintea vrăjmaşului, fără d-a se lupta; cealaltă — oftînd dupe casa ei aşa frumos direticată, dupe cămara-i plină cu merinde, dupe trîmbele de borangic neţesute şi dupe bogatele cusături rămase pe gherghefuri.

Mihnea, tînărul Mircea, Stoica şi cîţiva credincioşi slujitori umblau călări pe de laturile rădvanului, trişti şi ofiliţi ca osîndiţii ce au apucat calea ocnii. În urmă-le venea un chervan mare, mocănesc, plin pînă în coviltir de sipeturi, care ducea pe drumul băjeneriei bogăţiile lui Mihnea-vodă.

Ei apucară spre munţi şi trecură graniţa în Ardeal.

IV

SIBII

« Să ştie tot omul că am omorît pe Mihnea-vodă! »

Cît ajunse în Ardeal, — într-acea ţară unde atîtea neamuri războinice, unguri, saşi, români şi săcui, stau înghesuite şi în veci gata pe vrajbă, — gîndul cel dintîi al domnului mazilit fu să strîngă o adunătură de oameni cu simbrii, în capul cărora să meargă să-şi ia domnia înapoi.

Planul său nu izbuti; oştirile lui Vlăduţ îi răsipiră simbriaşii, şi el atunci se duse să se aşeze, cu toată familia, în Sibii; dar inima lui încă nu era înfrîntă, şi capul lui se muncea mereu cu ideea d-a redobîndi tronul. De aceea trămise pe Stoica, cu bogate daruri, în Visegrad, la craiul Vladislav al Ungariei, ca să-i arate plîngerile sale împotriva boierilor ţării şi să-i ceară totdodată ajutor şi ocrotire.

Vladislav, linguşit d-a vedea atîta supunere din partea unui domn român, îi răspunse printr-o carte măgulitoare, în care îl numea « bunul său frate » şi-i făgăduia că-l va sprijini cu oaste în primăvara viitoare, îndatorindu-l însă să primească legea catolică şi să-i închine Ţara Românească, unind-o prin lege şi tractaturi de supunere cu crăia Ungariei. Zîmbitoarea nădejde a puterii făcu pe Mihnea să primească toate aceste învoieli umilitoare. Lege, familie, avuţie! ce n-ar fi jertfit el oare acum pentru o sîngeroasă răzbunare?!

Ah! ce sălbatică veselie îi umplea sufletul, cînd, printre visele viitoarei sale măriri, zărea capetele Basarabilor înşirate în ţepe la porţile-i domneşti!

Vremea d-acum însă cerea ca s-ascundă asprele aplecări ale inimei sale şi să stea cu zîmbetul mulţumirii în veci gata pe buze, pentru orice semn de compătimire sau de cinste, pentru orice făgăduinţă de ajutor.

Craiul Vladislav scrise totdeodată orăşenilor din Sibii, poruncindu-le ca, pe « Mihnea-voievod, pe ai săi, şi toată casa şi neamul lor, nebîntuiţi, siguri şi fără împiedicare, să-i ţină acolo, în mijlocul lor, şi în cinste să-i aibă; preste acestea, pe toţi să-i apere şi să-i ajute şi să fie datori în tot timpul a le prinde parte, nici să cuteze altmintrelea a lucra »[1].

Această crăiască carte fusese citită în mijlocul pieţei mari de către magistrul oraşului, şi toţi « înţelepţii, luători de seamă şi credincioşi ai craiului iubiţi » sibieni se făgăduise să împlinească cu credinţă, luare de seamă şi înţelepciune poruncile iubitului lor crai.

De atunci înainte, Mihnea, pus sub credinţa de obşte şi botezat în legea catolică, cu mare pompă, dinainte sibienilor papistaşi, fu privit ca cea mai însemnată persoană din cetate. Norodul îl cinstea, îl iubea şi se închina la dînsul; adevăr e că nimeni nu putea fi mai milostiv decît domnul român. În toate zilele, magistrul oraşului, Ioan Agota, şi judeţii şi juraţii veneau să cerceteze de trebuinţele prinţului. În casa lui, comitele de Temişoara, Ioja de Şom, trămis acum în părţile Bîrsei, nobilul Ioan Horvat de Vingart şi toţi grofii şi nemeşii din Sibii şi de prin prejur alcătuiau o curte care se bucura de bilşugul şi de traiul domnesc al voievodului mazil. La mese şi seara în adunări, Mihnea le povestea jafurile şi prădările boierilor, duşmanii lui, şi lesne-crezătorii săi ascultători se mirau, în simplitatea lor săsească, ce oarbă ţară e aceea ce se dă în mîna unor astfel de tîlhari şi leapădă un domn, care, străin şi pribeag, în cîteva luni numai, umpluse Sibiiul de bunătăţile sale.

---

[1] Şincai.

Un biet poet latin, Ioan Salius, ce se bucura şi el de cinstea de a fi printre numeroşii oaspeţi ai prinţului, începuse a pune pe versuri laudele sale, arătînd vechea slavă « a neamului său domnesc, întinsa lui stăpînire, dreapta-i străşnicie împotriva prădătorilor ş-a furilor, rîvna lui d-a uni creştinătatea subt o singură cruce, dorinţa-i d-a scăpa Bizanţul de păgîni, urîcioasa viclenie ce-i răpise tronul, tocmai cînd era în mijlocul tăriei ş-a grămezilor de aur... »[1]. Însă atunci cînd era poetul să-şi pornească Pegazul pe căile zîmbitoare şi înflorate ale viitorului, cînd era să cînte glorioasa redobîndire a tronului, ce se apropia, şi să-şi ia plata cuvenită inspiratelor sale strădanii, o împrejurare cruntă curmă deodată strălucitoarele nădejdi ale domnului şi ale linguşitorilor săi.

Şederea lui Mihnea în Sibii strînsese acolo mai mulţi oameni ce purtau cu dînşii cîte o veche răzbunare, şi cari, plini de jalnica aducere aminte a trecutului, urmăreau, ca piaza rea, pe îmblînzitul tiran.

Nemilostiva ursită sau pronia răsplătitoare făcuse ca aceşti oameni să se întîlnească, să-şi destăinuiască unul altuia aceeaşi ură, şi, împreună, să chibzuiască a lor răzbunare.

★

În casa lui Danciu Ţepeluş stau adunaţi, într-o seară, trei oameni. Unul, de vîrstă mezie, purtînd îmbrăcăminte ungureşti, are un obraz pe care se citeşte o prostatică rîvnire la mărimi; acesta e stăpînul casei, fecior de domn şi neîmpăcat duşman al lui Mihnea, carele se suise pe tronul hotărît lui de Vladislav, şi acum încă îi răpise sprijinul ocrotitorului său. Al doilea e un boier bătrîn de Ţara Românească, cu barba albă şi cu fruntea înorată de o veche mîhnire; acela e Radul, spătarul din Albeşti, a cărui fiică, Ilinca, fusese jertfită cu atîta cruzime de către fostul domn, chiar în noaptea ei de cununie.

În sfîrşit, un tînăr, purtînd zeghea sîrbească, ţine mîna pe hangerul de la brîu, pare c-ar fi gata să spele în sîngele tiranului necinstea unei surori siluită de dînsul; îl cheamă Dumitru Iacşăg şi e nepotul mitropolitului Maxim.

Ei se par a fi dupe o lungă sfătuire; iar bătrînul boier, întinzînd cu încetul mîna într-un vas de aur ce sta pe masă, scoase dintr-însul o hîrtie îndoită şi citi cuvîntul:

— Hangerul!

Iacşăg săltă de bucurie, strigînd:

— E al meu!

---

[1] Vezi Epitaful latin al lui Mihnea, în Engel.

Ceilalţi doi răspunseră :

— Dumnezeu să te ajute !

Radul, posomorît, aruncă în foc o altă fîşie, pe care scria : « Ştreangul ! », şi Danciul rupse cu necaz una care zicea : « Otrava ! »

Fără de a mai spune o vorbă, ei se despărţiră.

A doua zi era 12 martie 1510 şi praznic mare al sîntului papă Grigore. Toată obştea cuvioasă, muieri şi bărbaţi, asculta cîntările latineşti ale băratului şi răsunetul măreţ al organului. Pe piaţa mare, dinaintea bisericei nu e nimeni ; d-o parte se vede numai un zid boltit ; de cealaltă, un tufiş de pomi îndesaţi.

Acuma slujba s-a sfîrşit ; creştinii, îmbrăcaţi ca de sărbătoare, ies de toate părţile, făcîndu-şi cu aiasmă semnul crucii pe frunte şi se răspîndesc pe la casele lor. Mai în urmă de toţi, şi umblînd cu pas greu, se coboară treptele de piatră ale catedralei, Mihnea-vodă însoţit de nedeslipitul său Stoica şi de Ioan Horvat de Vingart [1] ; contoşul domnului, sur şi lung, cu ceaprazuri de fir, e deschis la piept şi lasă să se vază o scumpă blană de samur, la fel cu căciula de pe cap. Nimeni dintr-înşii nu poartă arme într-o zi mare ca aceea.

— Frumoasă şi măreaţă slujbă ! — zise domnul către Horvat.

— În curînd se vor bucura de dînsa şi pămîntenii măriii-tale, cînd cuvioasa-ţi rîvnă îi va adăpa la izvorul adevăratei credinţe.

— Aşa e, negreşit. Ştiu bine că voi întîmpina oareşicare anevoinţe, piedici şi zavistii ; dar lăsaţi-vă pe mine, — zise el, zîmbind în silă, — voi purta crucea în mînă de fier. În zadar vor încerca boierii şi mai ales blăstemaţii de Basarabeşti...

Atunci, sărind ca un trăsnet din tufiş, un om se răpezi la el cu hangerul în mînă, şi, în iuţeala izbirei, îl pironi cu fierul drept în pietrele bolţii de pe piaţă. Abia avu vreme Mihnea să-i zică cu o mirare plină de dispreţ : — « Tu cine eşti ? » — şi, pierzînd orice simţire, căzu mort pe brînci. Hangerul, izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele şi ieşi sîngerat prin spate.

Tovarăşii lui Mihnea rămaseră încremeniţi de spaimă, şi ucigaşul se făcu nevăzut ; dar, peste cîteva minute, un om striga în gura mare, din clopotniţa bisericei : « Să ştie tot omul că am omorît pe Mihnea-vodă ! » [2] Acela era Iacşăg.

La acea semeaţă şi groaznică strigare, ce se răspîndise ca o furtună prin tot oraşul, norodul întreg se turbură ; începură a trage clopotile, şi cetăţenii, prin case, îmbrăcau zeaua de sîrmă şi coiful de fier şi se înarmau ca la o mare primejdie. Adunaţi toţi d-a valma şi cu zgomot pe piaţa mare, ei priveau cu jale la strălucitul răposat, cînd strigările turbate ale lui Iacşăg şi vaietele familiei domneşti, ce sosise în grab' pe locul de omor, întărîtară mînia norodului. Un cetăţean mai aprins şi mai îndrăzneţ dibui pe ucigaş în turnul cel înalt şi, cu o împuşcătură, îl lovi drept în cap [1]. Trupul lui Iacşăg căzu sfărîmat pe pietre.

Acesta fu semnul izbucnirii.

— Săriţi pe ucigaşi !... zbierau din toate părţile.

— Danciu şi Albescu au fost înţeleşi cu tîlharul acesta ! — strigă Stoica după treptele bisericei, presupuind acum tainica lor înfrăţire.

— Pe dînşii, copii !... Ei au ucis pe bunul ! pe milostivul Mihnea !... pe tatăl sărmanilor !! ... pe fala Sibiiului !! ... Pe dînşii, copii ! daţi, daţi, năvală !...

Aceste strigăte, repeţite de mii de glasuri, porniră gloata cu volbură dupe piaţă, şi toţi se răpeziră la lăcaşele bănuiţilor omorîtori.

Acolo se petrecură groaznice măcelării [2] ; pe toţi din casă, stăpîni şi slugi, îi sfîşie norodul înverşunat, şi trupurile lor trunchiate şi tîrîte prin ţărîna uliţii, le azvîrli, ca stîrvuri, afară din cetate. Astfel uneori soarta îneacă în acelaş potop pe vinovat şi pe răzbunători !

Abia noaptea aduse ceva linişte în oraş, dar cetăţenii rămaseră armaţi, ca să ducă a doua zi cu cinste trupul lui Mihnea-vodă pînă la cel din urmă al său sălaş, în biserica Sîntei Cruci de la dominecani [3].

Sibiiul, amăgit, plînse multă vreme pe crudul tiran căruia dincolo de Carpaţi îi zicea « Mihnea cel Rău ». Judicătorii curţii crăieşti făcură cercetare asupra acestor nenorocite împrejurări, şi familia domnului rămase, cinstită şi apărată, în Sibii, pînă cînd soarta armelor, iarăşi protivnică, o sili să treacă la Ţarigrad.

Mircea Ciobanul a fost domn al ţării mulţi ani dupe acestea, şi mai mulţi domni din neamul Dracii armaşului din Măneşti au stat, la deosebite vremuri, pe tronul ţărilor noastre.

Bucureşti, 1857.

---

[1] Nicolae Olahul.
[2] Constantin Căpitanul.

---

[1] Constantin Căpitanul.
[2] Şincai.
[3] Sigler.

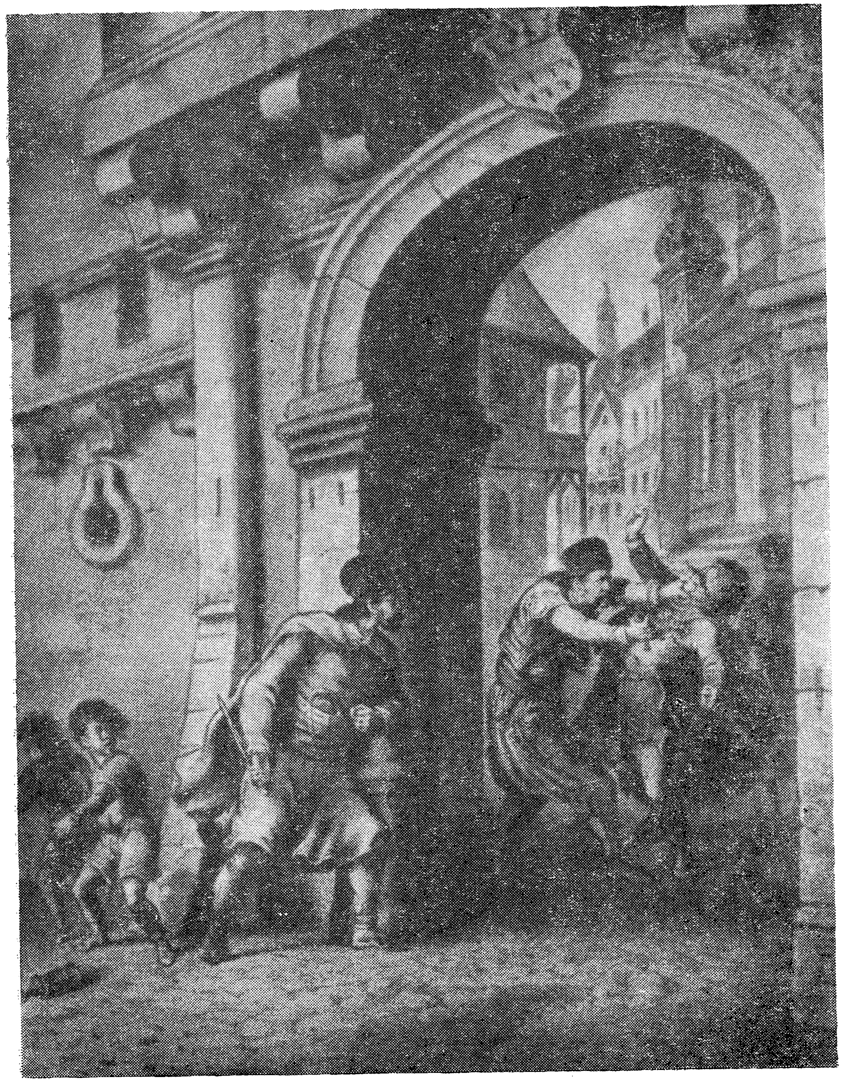

Uciderea lui Mihnea-vodă cel Rău. Gravură de Dembiţki (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Cabinetul de Stampe).

DOAMNA CHIAJNA

1560—1568

I

MORMÎNTUL

Clopotele bisericei domneşti din tîrguleţul Bucureştilor băteau cu glas jalnic şi treptat; iar de sus, de pe colnicea dealului de-mpotrivă, le răspundea, cu răsunet tînguios şi depărtat, mica turlă rătunjită a bisericuţei lui Bucur.

Era pe la sfîrşitul lui fevruarie, anul 1560, şi de curînd se adusese în oraş trupul Mircii-vodă, cel poreclit *Ciobanul*, care, la 25 ale lunei, murise pe drum, cînd se întorcea din Ardeal[1], ori că boierii pribegiţi acolo, pe cari el se-ncercase, cu făgăduieli mincinoase şi cu viclene jurăminte, a-i înapoia în ţară, -i urziseră cu otrăvuri pieirea, ori că Dumnezeul milostiv se-ndurase, în sfîrşit, de nevoile bieţilor creştini împilaţi de acest crunt stăpînitor şi hotărîse acum ceasul asprei sale judecăţi.

De patru ori[2] Mircea fusese aşezat domn cu sila în ţară de Poarta turcească, şi numai hulă şi ură îşi ridicase asupră-şi prin năpăstuirile sale; iar mai ales pe boieri-i bîntuia şi-i muncea cu răutate, ca doară să le plătească cu amar şi cu chinuri omorul tătîne-său, Mihnea-voievodul, şi lunga izgonire a neamului său şi pizma lor cea nemblînzită. Drept răzbunare, mulţi dintr-înşii căzuseră sub sabia beşliilor, mulţi iar, fugăriţi în Ardeal, aşteptau acolo să le vină şi lor rîndul pe roata schimbătoare a soartei româneşti.

Se-nţelege dar că cu moartea domnului, trebuiau acum să le renască nădejdiile şi să se asmută ale lor nalte rîvniri.

Însă Mircea îşi dase obştescul sfîrşit pe scaunul domniei, în mijlocul ţăriei sale; deci toată măreaţa pompă a unei domneşti înmormîntări umplu tîrgul, la a sa pristăvire, de o jale adîncă şi-ngrijată.

---

[1] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim şi Engel.

[2] Engel.

Noua curte domnească din Bucureşti, clădită printre sălciile de pe malul stîng al Dîmboviţei şi-nconjurată de ţepene ziduri cu creste-nalte şi cu înguste ferestrui de meterez, era plină de o gloată posomorîtă, pe care abia o ţinea în strună un şireag îndesat de dorobanţi şi de aprozi. Sus, în casele domneşti, al căror lat acoperiş de şindrilă se-ntindea jur-împrejur cu streşine largi şi revărsate, stau adunaţi, cu o cucernică smerenie, împrejurul trupului împodobit al răposatului, toate căpeteniile ţării.

Preoţii se coborîră mai întîi pe scară şi începură, cu obicinuitul viers alene, cîntecele de îngropăciune; de două laturi se întindea oastea pedeastră, cu prapurele plecate, cu săneţile în jos. În mijlocul ei mergeau, cerniţi, boierii de taină, unii purtînd p-ai lor umeri sicriul luminatului mort, alţii ţinînd pe mîini plioapa pe care sta încrucişate sabia şi buzduganul domnesc; îndată apoi, călcînd cu pas sigur şi apăsat, venea văduva răposatului, doamna Chiajna, pe al căreia chip, în veci încruntat, nimeni nu putea dovedi păsurile inimei sale; părul ei începuse a cărunţi, dar trupul său era-nalt, portul ei — drept şi falnic, ochirea-i — straşnică şi hotărîtă; capu-i căta mîndru în sus, fără grijă şi fără sfială. Pentru cea din urmă oară ea îmbrăcase albele podoabe şi vălul de beteală ale miresei, ca să ducă pe soţul ei la vecinicu-i lăcaş, căci dupe ziua aceea văduva nu mai scotea veşmintele cernite. Aşa era obiceiul vechimei.

La dreapta ei umblau doi coconi tineri, ca de 14 şi 15 ani, cu haine negre şi cu feţe obidite. Aceştia erau moştenitorii, acum sărmani, ai lui Mircea. Cel mai mare de ani, Pătru, beteag şi mărunţel la boi, înainta cu greu, sprijinindu-se într-o cîrjă; fratele său, Alexandru, îl însoţea; şi amîndoi, plînşi şi tăcuţi, semănau duşi pe jalnice gînduri.

D-a stînga Chiajnei, două copile, ceva poate mai în vîrstă decît fraţii lor, dar îmbrobodite în marame negre, ce le ascundea cu totul obrazele, dovedeau numai prin suspine şi prin plînsori năbuşite, adînca lor durere.

Dupe tînguioasa familie, alaiul se prelungea cu toţi oamenii casei, amestecînd, cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor, văietările lor, — cu călăraşii domneşti, ce se îngrijiseră a face, la caii lor, lăcrimarea ochilor cu praf de puşcă [1], — şi, în sfîrşit, cu tot norodul oraşului, ce umbla cu capetile goale, pentru jălire.

Alaiul colindă uliţele povîrnite ale micului oraşel, ce abia atunci începuse, numai pe malul stîng al gîrlei [2], a se împlini, ici cu gardul unei colibe de vecin, mai colo cu ulucele unei căscioare de brăslaş ori de scutelnic, mai dincolo cu zidurile unei case de boier sau de boiernaş ajuns;

---

[1] Cantemir, *Descrierea Moldovii*.

[2] Constantin Căpitanul, vorbind despre clădirea Mănăstirii Radu-vodă, de către Alexandru-vodă, fiul Mircii, zice: « din jos de Bucureşti », adică afară din oraş.

trecu şi prin piaţa mare, unde şetrele precupeţilor, scaunele măcelarilor şi tarabele gelepilor [1] turci, armeni sau, greci erau închise în ziua aceea, şi se întoarse iarăşi în curtea domnească, unde răsunau clopotile bisericei, pe care o zidise chiar Mircea-vodă Ciobanul [2] şi în care, dintre toţi domnii, el mai întîi s-a îngropat.

Toţi pe rînd intrară în sîntul lăcaş; năsălia fu aşezată jos, chiar lîngă strana domnească; se zise prohodul, şi slujba se urmă toată, dupe rînduiala sa; dar cînd, pe la sfîrşit, începură arhiereii, apoi slujbaşii cei mari şi cei mici să se apropie de mort şi să-i sărute mîna dreaptă şi crucea dintr-însa, cîţiva boieri, mai mult tineri şi noi poposiţi în biserică, ai căror cai şi arme se auzise tropotînd şi zornăind p-afară, în vremea slujbei, înaintară cu semeţie şi, puindu-se drept în faţa sicriului, începură să strige în gura mare către obştea spăimîntată din biserică:

— Fie-vă ruşine, măi fraţilor, să vă spurcaţi buzele pe aşa mîini pîngărite! Scîrbă să vă fie a pleca capul la trupul unui om care a fost urgia oamenilor şi biciul Satanii! — Oare nu vă e destul că, pre cît a fost tîlharul acesta cu zile, el a hălăduit în domnie atîţia mari de ani; ba încă v-aţi colăcit, ca tîrîtoarele, la poalele lui şi i-aţi lins laba cea mohorîtă, pe care nu cutezaţi a o muşca? — Acum, încaile, prindeţi la inimă! lepădaţi-vă jositoarea slugărie! Vedeţi că ochii i s-au stins; coardele puterii sale s-au rupt; acum cel puţin îndrăzniţi şi voi a face ca mine, Badea cluciarul, şi ca tovarăşii mei, toţi boieri ai ţării, pe carii năprasnica silnicie a Ciobanului ne-a ţinut alungaţi pe la străini. Veniţi şi vă plecaţi crucei mîntuitoare, ce cu drept o smulg din mînile nelegiuitului; iar stîrvul lui scuipaţi-l ca mine şi azvîrliţi cu pietre într-însul!

La aceste vorbe îndrăzneţe, însoţite cu fapta, toţi rămaseră încremeniţi de ciudă. Chiajna singură se răpezi către cutezătorii tineri, şi cu ochirea-i fulgerătoare îi opri în loc.

— În laturi, mîrşavilor! — strigă ea cu glas puternic. — Asta vă e, biet, vitejia, neruşinaţi păgîni ce necinstiţi un mormînt? Spuneţi, ce ştiţi mai mult a face, mişeilor, uneltitori de rele, iscoditori de dezbinări, ce priviţi de subt ogheal păsul ţării şi alergaţi, ca dulăii, la pradă? — Ce! oare socotit-aţi voi că, unde a răposat Ciobanul, o să rămînă turma în ghearele voastre, ca să o jăfuiţi dupe cum vă place? Hei! măre băieţi, mai va pînă atunci! Mircea s-a dus, dar fiul său a rămas, şi Chiajna îi e mumă şi va şti să-l apere de voi!

Ochii pribegilor se-ntoarseră către Pătru, pe care doamna îl arăta cu degetul, zicînd acestea; dar cînd văzură trupul mic şi gîrbovit al tînărului, un zîmbet de dispreţ le înflori pe față, şi Badea cluciarul adăogi rîzînd :

---

[1] Neguţătorii străini.

[2] Engel numeşte această biserică *Ghiced*, ceea ce înseamnează, mi se pare, pe turceşte, *Sentinelă*.

— Aolău ! vai de biată moşie, dac-o fi să-i meargă toată seama şoldîş, ca Făt-Frumos ăl ghebos ! Dar tacă-ți gura, nu vorbi de pomană, jupaniță, că dor nu vom rămînea, sărac de noi, rîsul lumei că, adică nu s-a mai aflat dintre noi altul mai vrednic de domnie, decît ăst pitic slut şi şchiop !

Rîseră boierii cu hohote ; dar Chiajna, turbată de mînie, smulse c-o mînă vîrtoasă de pe plioapa sicriului buzduganul şi sabia domnească, şi dîndu-le în mînile fiu-său :

— De e şchiop şi mărunt, — zise ea, — iată cîrja ce-i va sprijini betegia, şi iată paloşul ce-l va înălța cu capul mai presus de toate capetele voastre ! — Dar nu plătiți vorba ce o pierd cu voi. — Pe ei, copii ! — strigă îndreptîndu-se către lefegii, şi întorcîndu-se la preoți : Sfințiile-voastre, urmați-vă datoria.

Atunci, zăngănitura ostaşilor ce dau năvală, larma gloatei turbate, ce se îmbrîncea, cîntările preoților zorind a sfîrşi slujba, sunetul clopotelor, izbucnirile tunurilor făceau toate la un loc un vuiet încurcat, un fel de luptă amestecată, din care fieşicine căta să-şi scape zilele, astfel încît în puțină vreme se strecurară toți, şi biserica rămase deşeartă.

★

În mijlocul linştei ce urmase acelui zgomot neobicinuit, un tînăr, la chip mîndru şi plăcut, ieşi dintr-o strană afundată, unde el se ascunsese cu inima pătrunsă de o cucernică jale. Un mintean negru, cu găitane de fir, cioarici la fel, cu pajeri pe genunchi, o mantie scurtă pe umeri, cizme-nalte în picioare, cu pinteni de argint ; la coapsă, un paloş scurt şi drept, şi-n mînă o țurcă de samur cu surguci : iată îmbrăcămintea sa.

El umbla să iasă din biserică, cînd, pe țărîna încă grămădită a noului mormînt, zări o femeie zăcînd înfăşurată într-o lungă maramă de zăbranic negru ; se apropie, pipăi o mînă mică şi rece, ridică marama dupe obraz şi, pentru întîia oară, inima-i simți, la vederea unei necunoscute, fiorii ce dă primejdia unei ființe iubite. Niciodată pînă atunci el nu văzuse aşa fragede şi dulci trăsuri în luptă cu suferința ; niciodată sufletu-i nu se umpluse de o mai vie şi mai îndoioasă îngrijare pentru o viață scumpă şi dorită. Sta îngenuchiat și coprins ca de un farmec dinaintea acelei zîne aromite, și vinele-i băteau cu iuțeală, și suflarea-i se revărsa din sînul său, pare c-ar fi vrut să împartă cu dînsa viața ce în pieptu-i se îndoise.

Cu-ncetul, tînăra copilă îşi veni-n simțiri ; ochii ei albaştri clipiră sub lungele-i gene bălaie şi, — vezi cîtă e puterea tainică şi neprevăzută a iubirei ! — tînăra domniță, ce căzuse leşinată la vederea cumplitelor fapte ale pribegilor, nu se spăimîntă zărind acum dinainte-i un om ce învederat trebuia să fie de seama lor ; dar pe chipul acestuia domnea, într-acel minut, atîta senină mărinimie, atîta smerită supunere, încît sufletul ei nu presupuse vreun rău, şi buzele-i, rumenindu-se uşurel, şoptiră încetişor :

— Îți mulțumesc c-ai fost milos şi m-ai scăpat d-acei oameni fără de lege !

Apoi, pricepîndu-se singură cu un bărbat necunoscut, se sculă binişor, şi, cu pasul încă şovăind, se îndreptă către casele domneşti.

Radu (căci aşa îl chema pe tînăr) rămase uimit în loc ; el urmări cu ochii pe blînda fecioară ce curînd se pierdu ca o umbră, şi, strîngînd pe pieptu-i marama ce-i rămăsese în mîni, jură că viața-i întreagă va fi închinată îngerului acestui vis încîntător. Din minutul acela, el, ce se hrănise cu laptele duşmăniei, el, ce visase numai crunte răzbunări, el care, auzind moartea lui Mircea, se grăbise, cu cîțiva pribegi, să calce hotarul țării cu ura în inimă, cu disprețul izbîndei pe buze, cu hotărîrile cele mai sîngeroase, simți acum, într-o clipă, toate aceste aspre dorințe răsipindu-se, şi patimile-i, ca şi traiul său, din minutul acela se schimbară cu totul.

Radu era fiul vornicului Socol, boier odinioară mare şi tare în țară ; pe acest Socol îl trămisese Pătraşcu-vodă ca sol la crăiasa Ungariei, Izabela, cînd aceasta intrase izbînditoare în Cluj (22 octomvrie 1556)[1], şi solul se întorsese cu bogate daruri şi cu înalte năzuiri ; rîvnitor chiar la domnie, vornicul otrăvi într-ascuns pe bunul Pătru ; dar oştile lui Suleiman, ce aduceau în locu-i pe Mircea, îl goniră din țară şi-l siliră să-şi caute scăparea în Ardeal. Socol încredință atunci starea şi familia sa grafului Francisc Kendi şi plecă la Țarigrad ca să-şi cîştige favor la Poartă ; dar Mircea îl preîntîmpinase şi, săpîndu-i din vreme groapa, nenorocitul pețitor fu aruncat în mare, din porunca sultanului. În zadar mai pe urmă îşi ceruse, nevasta şi pruncii lui, averea de la Kendi ; ungurul tăgădui şi păstră pe seamă-i vistieria şi turmele şi stogurile de bucate ale boierului român[2].

Deci, acum, fiul acestuia venea să-şi redobîndească drepturile părinteşti ; el se unise cu vreo cîțiva din boierii pribegiți cari, nerăbdători de a-şi revedea vetrile, sosise călări chiar în ziua pogribaniei domnului, cugetînd, ca nesocotiții, să smulgă cîrma țării din mînile văduvei ; însă Mirceoaia era în stare de a le sta împotrivă ; unii, dar, dintr-acei cutezători fură prinşi şi ferecați, alții scăpară în învălmăşală şi se pregătiră a veni de iznoavă cu oaste din Ardeal.

Oblicind din nou despre sosirea boierilor pribegiți, cu oaste, Chiajna, care aşezase acum în ticnă pe fiul ei Pătru Şchiopul pe scaunul domniei, nu se turbură prea mult, cu gîndul că îndîrjiții boieri vor fi strîns în Ardeal vreun stol de adunătură, pe care lesne-l va răsipi oştirea ei ; trămise, dar, împotrivă-le pe marele sărdar cu ceva călărime.

---

[1] Sigler Forgaci.

[2] Engel, *Analele săcuilor*, Forgaci, Verantie, Şincai.

Amîndouă părțile se loviră la satul Romaneștii din Dîmbovița[1], dar vitejia pribegilor înfrînse pe oamenii domniei, și biruitorii alergară spre București.

Tot neamul domnesc, cu ce boieri mai avea pe-mprejuru-i, fugi la Giurgiu, și de acolo, însăși doamna trecu Dunărea ca să ceară ajutor de la pașa din Rusciuc. Adunîndu-și apoi toate puterile pămîntene, și roșiorii și ferentarii și lefegiii și toate crucile de pedestrași, sprijinită, pre de altă parte, de spahii turcești, Chiajna, în fruntea oștirei sale, apucă drumul înapoi către București, răsipind groază înainte-i numai prin gloata năprasnicei sale ordii. Boierii, prinzînd de veste despre acestea, se traseră înapoi, pe drumul Craiovei, așteptînd ajutoare de dincolo de Olt; dar oastea domnească îi nimeri pe priporul satului Șerbăneștii[2].

Un rîuleț, ce șerpuiește subt o coastă, despărțea amîndouă taberile. Cluciarul Badea, căpetenia pribegilor, se văzu strîmtorat la poalele dealului și fără leac de scăpare; iar Chiajna, încălecată bărbătește și purtînd zale pe piept ș-un hanger în mînă, străbătea rîndurile, îmbărbăta pe români cu vorbe lingușitoare, pe turci cu bogate făgăduieli și le insufla tutulor aspra sa voinicie. Ostașii, minunați și îmbiați de învierșunata vitejie a acelei zdravene muieri ce le striga și le da pildă ca să lovească pre vrăjmași, deteră năvală, trecură într-o clipă micul pîrîu, și, printr-o crîncenă măcelărie, zdrobiră cu desăvîrșire mica oaste boierească. Acolo pieriră, luptîndu-se vitejește, Badea cluciarul și mulți alți oameni dintre pribegi[3].

Într-această nenorocită bătălie, boierii își aduceau cu durere aminte de atîți voinici tovarăși ce se dase d-a gata pradă și fusese robiți și uciși în ziua nesocotitei lor semeții în biserica din București; printre aceia ei socoteau și pe tînărul Radu Socol, în care-și pusese mari nădejdi, și care acum, neștiut de nimeni, trăia retras și ascuns pe malul Motrului, în dărîmăturile cetățuiei de la Socolești, muncindu-și sufletul îndoios între ură și iubire.

II

NUNTA

Printre oamenii pe carii firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrșiri, sînt unii cari, prețuind încă din vîrsta copilăriei starea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcășie care în veci le ține mintea veghează și le pornește sufletul

---

[1] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim.

[2] Idem.

[3] Idem.

la viclenii și la răutăți; alții iar, mai zăbavnici poate în agerimea duhului, sînt de tineri cuprinși d-o tainică melancolie, d-o îndoiasă sfială, care mai adesea se cumpănesc cu o minte dreaptă și sănătoasă, cu un suflet compătimitor, cu o inimă miloasă.

Din felul acesta era junele moștenitor al lui Mircea, Pătru Șchiopul; anii săi tineri, mintea-i îndărătnică, cu greu i-ar fi păstrat scaunul domniei, de n-ar fi stat la mijloc mumă-sa, doamna Chiajna, muiere capeșă și dăunoasă, care știu să doboare cu armele împotrivirea românilor și să cumpere cu bani bunăvoința Porții. Într-adevăr, drept răspuns la trămiterea unor bogate daruri, însoțite cu făgăduința de a mări pînă la patruzeci de mii galbini haraciul țării[1], — care, din 3.000 de asprii ce fusese la început, subt Mircea Bătrînul (1383), se urcase, sub Laiotă Basarab, la 10.000 galbeni[2], — Ștefan, vel-portarul împărăției, aduse hatișeriful ce întărea domn pe fiul ei Pătru[3].

Uneltirile doamnei Chiajne izbutise toate; ea era stăpînă tare și mare; în zadar se mai cercară unii din boierii pribegi, precum Stanciu Benga, Matei Marga, Radu logofătul, Vîlsan și alții să-i dîrapene cu armele domnia; la Boieni ei fură învinși și răsipiți[4]. Nu rămăsese altă nădejde decît o tăcută supunere; cei mai mulți dintre boieri se învîrtejiră p-această înțeleaptă cale. Printre dînșii veni să se închine statornicitei domnii și tînărul Radu Socol, pe care un interes tainic și mult deosebit de năslirile celorlalți îl ademenise la curțile domnești.

Un vis mult dorit de fericire, învrăjbit cu mustrările unei conștiințe rănite prin uciderea tatălui său, o dragoste curată, adîncă, îngerească, ce-i legase inima de un neam urgisit, căința d-a fi călcat un legămînt de ură și lupta cu acel nestăvilit farmec ce-l făcuse să-și urască jurata răzbunare și turburase menirea vieții sale: iată clătirile sufletești ce sfărîmau sînul Radului. Cu ce scop oare, cu ce hotărîre își părăsise el pustia casa părintească de la Motru și venise în București? Însuși el nu putea ști; dar o răsăritură a inimei îl avîntase spre locul unde ochii săi puteau să zărească pe zîna înflăcăratelor sale visări.

Cu ce dulce încîntare, cu ce uimire cerească privea el la tînăra domniță, cînd, cu pas lin și ușor, cu chip blînd și smerit, ea pășea în acea biserică unde pentru întîia oară ea s-arătase privirei lui! El căta la dînsa-n tăcere, și uneori ochii lor se-ntîlneau, iar ea închina atunci capul, ș-un nor de roșală i se lăsa pe față. Cînd, apoi, Radu rămînea singur în biserică, inima-i înmuiată căuta locul unde mai întîi își văzuse visul fericirei sale; dar genunchii lui rămîneau încremeniți dinaintea mormîntului în care zăcea ucigaşul părintelui său, şi, îngrozit de mustrare, el se smulgea din acele dulci curse ale ispitei.

---

[1] Raportul ambasadorului Wysz, de la mai 1568, citat de Hammer în *Istoria Împărăției Otomane*.

[2] *Istoria Țării Românești*, tipărită grecește de frații Tunuzli.

[3] Cronicarul anonim în *Magazinul pentru Dacia*, IV.

[4] Constantin Căpitanul și Cronicarul anonim.

Acestea se petreceau prin anii o mie cinci sute şaizeci şi cîţiva, chiar în mijlocul veacului al şaisprezecelea.

Începuse dar acea epocă cînd turcii, atît pentru oblăduirea ţinuturilor creştine coprinse de dînşii, cît şi pentru înclinările de pace şi de prietinie ce legase padişahul cu unele puteri apusane, simţise trebuinţă a se sluji cu oameni cari să vorbească limbile europene şi să fie mai dedaţi, decît osmanlîii, cu obiceiele ghiaurilor. Creştinii turciţi aveau dar adesea, pe vremea aceea, mai bună primire la Poartă şi mai lesne înaintau ca cei născuţi şi crescuţi în legea lui Mohamet; într-adevăr, curtea lui Suleiman se umpluse de străini venetici, cari-şi lepădase vechea credinţă şi ajunsese la înalte dregătorii, atît în Divan cît şi la Ordie; marele vizir Mahomet-Socoli era pămîntean din Bosna, ca şi viteazul apărător al graniţelor Hozrev-paşa : alţi viziri, precum Sinan-paşa, Daud-paşa erau arnăuţi şi croaţi; Ali cel Gros era din Herţegovina; capudanul-paşa Piale era ungur, eunuhul Ceafar-paşa, rus, corăbierul Ohiali, calabrez; iar serascherul cel favorit, Ibrahim, vizirul eunuh Suleiman şi viteazul corsar Hairedin Barbă-Roşie, spaima Mării Mediterane, erau toţi din viţă grecească [1].

Se înţelege însă că mai ales acest din urmă neam se folosi de asemenea aplecări ale cotropitorilor săi. Grecii, cari, dupe luarea Ţarigradului, se dase afund, fugind, cari prin ţările Apusului, cari prin ţinuturi mai depărtate ale Împărăţiii, alungaţi, prigoniţi, silniciţi pe unde-i nimereau biruitorii, cu cîte puţin şi treptat prinseră la suflet; cu cît mai mult scădea însemnătatea şi puterea veneţienilor şi genovezilor, cărora sultanii de mai nainte le dase voie a locui şi a ţine cantoare în mahalalele Pera şi Galata, dincolo de portul Stambulului [2], cu atît mai mult îndemânatica măiestrie a grecilor îşi făcea vînt şi se dovedea prin neguţătorii isteţe şi bine nimerite, prin bogăţii adunate, de prin toate ţările vecine, în haznaua Patriarhiei şi ale mănăstirilor greceşti, prin slujbe dibace şi folositoare, împlinite turcilor la vremi priincioase. Pînă într-atît izbutiră ei a-şi face mînă bună la turci, încît împărăţia le arăta a sa bunăvoinţă şi a sa încredere, dîndu-le mansupuri şi întrebuinţîndu-i ca slujbaşi ai bisericei, ca soli, ca vameşi, ca dragomani şi chiar, uneori, ca cîrmuitori de ţinuturi.

Grecii au avut pururea acel dar d-a fura inima şi d-a cîrmui pe nesimţite voinţa stăpînului lor; firea le este a se strecura pe la cei cu puterea şi a le amăgi minţile printr-un farmec care ar fi o netăgăduită predomnire morală, de n-ar avea mai adesea o făţarnică slugărie drept mijloc, şi o mîrşavă lăcomie drept ţăl.

---

[1] Hammer, Cantu.

[2] Scherer, *Istoria negoţului.*

Astfel, din vechile neamuri ale Împărăţiei Răsăritului, din Paleologi, din Comneni, din Rali, din Cantacuzeni, din Duci, carii de mult se răsipise ori trăiau tupilaţi prin sărăcăcioasele înfundături ale Fanarului, începură a se ivi lăstari scăpătate, care, uitînd vechea falā a strămoşilor şi rîvnind, prin slugărie, la ocrotirea vizirilor, cîştigară, cu acest chip, bogăţii însemnate, dobîndiră înrîurire în Divanul turcesc, şi căpătară chiar cinstiri de la trufaşii lor stăpîni. Prin mijlocirea acestor oameni puternici, cu cari se amestecase, în favoarea puţin cumpănită a turcilor, şi mulţi alţi greci mai de rînd, toate jeluirile, toate cererile creştinilor raiale sau înclinaţi cu osmanlîii, îşi luau un sfîrşit mai răpede, şi, de nu mai puţin costător, totuşi mai puţin primejdios.

Doamna Chiajna, în prevăzătoarea-i îngrijire, cugetă a-şi căpăta reazimul unor mai puternici dintre acei greci şi, închipuind mijlocul unei încuscriri, ceru prin carte patriarhului Iosaf ca să-i caute doi juni din Fanar, pe cari să-i facă gineri la două ale sale cocoane. Patriarhul era din neamul Paleologilor şi avea un nepot de frate, june plăcut, mîndru şi bine învăţat, anume Stamatie. Fără îndoială că lui îi hotărî unchiul, de soţie, pe una din domniţele românce, iar pentru cealaltă, ca să-şi facă tot cu acest prilej şi mînă bună pe lîngă primejdiosul Mihail Cantacuzenul, patriarhul alese pe fratele acestuia, bătrînul şi urîtul Andronic [1].

Mihail Cantacuzenul, mînă dreaptă a vizirului Socoli, era vameş mare al sărei şi trăia în Anhial, pe Marea Neagră, unde-şi înălţase un palat ce nu-l ţinea mai puţin de douăzeci mii galbini; nimeni dintre greci n-avea putere ca dînsul, nimeni nu era mai temut, mai dăruit; nu se făcea patriarh, nici arhiereu în biserica Răsăritului, care să nu-i dea lui mită; toţi îl cinsteau cu numele de *arhonta*, iar turcii, minunaţi d-a sa dibăcie, îl poreclise şi Şaitan-Oglì (Fiul Dracului), şi cu toate că el obicinuia să călărească prin oraş pe o muşcoaie sau catîrcă, cu veşminte nu prea falnice, opt ciohodari şi ianiceri împărăteşti îl însoţeau pretutindeni [2].

Fratele acestui om însemnat, Andronic Cantacuzenul, care-şi ţinea casa în Pera, şi Stamatie Paleologul, nepotul patriarhului din Ţarigrad, se sculară să plece în Ţara Românească, ca peţitori ai fetelor lui Mircea.

Ştirea sosirii lor răspîndi o adîncă turburare în sînul lui Radu Socol. Pe cîtă vreme domniţa Ancuţa, pe care el o iubea cu dragoste tăinuită, se arătase închipuirii sale, singuratică şi împresurată de neîntinatul văl al nevinovăţiei, o nebiruită sfială,—poate şi o urmă de mustrare,—îl oprise d-a pune un ţăl hotărît dorinţelor sale şi d-a destăinui îndelungata sa iubire; dar cînd i se înfipse în inimă temerea d-a vedea spulberate de un necunoscut visele atîtor nopţi fără de odihnă, cînd pricepu ce dor fierbinte, ce chinuri adînci ar lăsa, în sufletu-i pătimaş, răpirea iubitei sale de către un altul, el nu mai stătu un minut la îndoială, ci căută îndată prilejul d-a întîlni pe domniţă, d-a-i vorbi şi d-a primi din gura ei, sau un cuvînt de mîngîiere, o licurire de nădejde, sau osînda vieţii sale viitoare. Cîteva zile umblă el rătăcind prin curţile domneşti, pîndind minutul cînd se nimerească, singură şi fără de marturi, pe domniţa Ancuţa.

---

[1] Henricus Hilarius şi Crusius, *Turco-Graecia*, citaţi de Şincai.

[2] Şincai; Hammer; N. Bălcescu, *Postelnicu C. Cantacuzino.*

Casele domneşti din Bucureşti se-nălţau pe povîrnişul malului stîng al Dîmboviţei, printre bătrîne tulpine de sălcii, închise într-un larg pătrat de-nalte şi ţepene ziduri, care pe de o parte se afundau în apă, proptite cu largi căprioreli de piatră, iar de celelalte trei părţi, înconjurate cu şanţuri adînci, îşi arătau pe dinafară numai întinsa lor faţă netencuită şi clădită cu straturi de cărămizi şi de bolovani de piatră ; la mijlocul păretelui din faţa casei se afla poarta cu gang boltit, pe dasupra căria se înălţa un turn pătrat, cu ferestrui de meterez ; iar dinaintea porţii era o podişcă care, prin mijlocul unui scripete, se lăsa pe dasupra şanţului şi se ridica la vremi de primejdie ; alte patru foişoare cu temelii întărite apărau colţurile întinsei împrejmuiri. Pe dinlăîntru curţii, nişte lungi şiruri de clădiri cu tinde arcuite stau rezimate de acei înalţi păreţi şi slujau de locuinţe sau *odăi* copiilor din casă, strejilor şi slujitorilor domneşti ; apoi, tot în rînd cu acestea, veneau grajdurile, ambarele şi şoaprele cu toate tacîmurile de drum, subt îngrijirea comişilor şi a şătrarilor ; mai în laturile caselor domneşti, în care răspundeau printr-o tindă de scînduri, erau *beceriile* sau cuiniile şi cuptoarele pităriei ; în sus, mai pe deal, din dosul bisericei, jicniţa cu toată zahareaua, şi,-n sfîrşit, d-a lungul zidului ce se-ntindea pe malul gîrlei, se adăposteau saielile cu vite şi zalhanaua curţii domneşti ; căci toate trebuinciosele vieţei cătau a fi prevăzute într-această cetăţuie, aşezată pe un loc şeţ ce era apropiat de Dunăre şi de primejdioşi-i mărginaşi, şi lipsit de orice apărare firească.

Drept în mijlocul ogrăzii, d-a stînga bisericei lui Mircea, se aflau casele domneşti, clădire pătrată, mare, aridicată, cu ziduri late în poale şi fără tencuială, purtînd pe d-asupra lor un coviltir cu ceardac nalt şi întins, un adevărat munte de şindrilă. Catul de jos al caselor abia avea pe ici pe colea cîte o crestătură pe unde să intre aerul în beciurile-i boltite ; de o parte numai, în fundul unei tinde întunecoase, se vedea gîrliciul povîrnit al pivniţei, cu porţile-i de zăbrele ; cu toate acestea, ferestrele catului de sus, mititele, lunguieţe şi întărite cu vergele de fier şi cu obloane ce se trăgeau în chepeng, erau cu mult înălţate de la pămînt, astfel încît păretele rămînea gol şi neted mai pînă sub straşină. În dreptul porţii şi d-asupra cîtorva trepte de piatră, se afla uşa cu două canaturi de stejar, căptuşite cu tinichele şi legate cu druguri de fier ; acea uşă se deschidea pe o scară de piatră închisă între doi păreţi şi dreaptă, care ducea într-un pridvor, al cărui acoperiş sta rezimat pe stîlpi cioplіţi din bardă, şi d-a lungul căruia se întindea o laviţă învelită cu rogojini şi cu zăblaie. Pe urmă

venea o tindă întunecoasă, în care da, de toate părţile, uşile deosebitelor încăperi, din care unele, lungi şi înguste, cu o mică ferestruie în fund, lăcaş de odihnă pentru noapte, purtau numele de *chilii*, altele mai întinse şi mai luminate, erau *sălile* de adunare, *cămările* feluritelor dregătorii şi *odăile* locuite de cămăraşi şi de obştea curtenilor. Apoi, dincolo de tindă, se deschidea o largă sală, al căreia tavan de grinzi înegrite se sprijinea pe două şiruri de stîlpi scobiţi cu glafuri şi cu flori, ş-al căreia fund, ieşit mai afară din păretele casii, ca un pridvor rătund cu parmaclîc, era cu totul deschis ; această sală, pardosită cu lespezi, loc de ospeţe şi de danţ în zilele călduroase ale verii, se numea *horă* şi slujea întotdauna ca loc de adăstare pentru cei ce voiau să intre la chiliile neamului domnesc, sau în sala spătăriei, unde era scaunul lui vodă, sau în sacnasiul cu geamlîc înaintat pe grinzi, care era obicinuita şedere a doamnei şi a femeilor sale. Toate aceste încăperi, precum şi deosebitele *băşci* sau cămări boltite, purtînd o culă rotunjită pe dasupra, în care se aflau, d-a rîndul, paraclisul, haznaua sau comoara şi patul domnesc, răspundeau toate în horă, prin nişte uşi cu tocuri de piatră nalte şi înguste, aduse sus în îndoit perghel, şi d-asupra cărora se vedea săpat, într-o firidă, vulturul ţărei. Printr-acea sală se făcea toată slujba dinîntru a familiei domneşti ; p-acolo putea cineva întîlni, trecînd dintr-o odaie într-alta, pe domn sau pe oricare altul dintr-ai săi.

Radu Socol ispitise mai de demult cum că fiicele Chiajnei, în fieşce dimineaţă, ieşind din chilia lor, treceau printr-acea horă, ca să meargă în odaia cu sacnasiu, unde se adunau la lucru toate femeile doamnei ; el se socoti că minutul cel mai priincios spre a face Ancuţei destăinuirea sa, va fi acela ; şi-ntr-adevăr, într-una din zilele pînă să nu sosească în Bucureşti peţitorii ţărigrădeni, el se folosi de singurătatea sălii, prin care se strecura încetişor tînăra fată şi, ţinînd strîns p-al său piept ce zvîcnea cu înfocare, marama cea neagră, singurul martur al îndelungatei sale iubiri, el păşi dinaintea domniţei şi, cu buzele tremurînde, îi zise :

— Domniţă ! am cutezat într-o zi îngrozitoare să răpesc de pe capu-ţi acest jalnic văl. De atunci l-am păstrat, nesocotitul de mine, ca un zălog de scumpe, de dulci, de-ncîntătoare nădejdi ! — Acum simţ, vai ! că visu-mi a fost o nălucă ; raza ce a lucit cîţiva ani asupră-mi se stinge şi trebuie să intru iarăşi în negura vieţi-mi trecute. Primeşte, dar, înapoi acest drag chezaş al amăgirei şi al deşartelor mele dorinţe.

Cu aceste cuvinte el întinse tinerei fecioare marama cea neagră ; iar dînsa, al cărei fraged obraz se roşise ca pieliţa unei piersici dogorite de soare, ridică senini drăgălaşii ei ochi albaştri, muiaţi într-o rouă de lacrimi şi, cu glas obidit şi galeş, îi răspunse :

— Jupan Radule ! dacă cu adevăr îţi este atît de scumpă, de ce vrei oare să-mi înapoiezi acum o jalnică podoabă ce-mi aduce aminte plînsori trezite şi-mi vesteşte poate răstrişti viitoare ? — De mi-i crede, păstra-vei neagra-mi maramă pînă ce vei simţi că ţi-a pierit în inimă orice scînteie de nădejde.

Şi-ndată, pare că s-ar fi temut d-o nesocotită mărturisire, ea pripi pasul spre uşa sacnasiului, lăsînd pe Radu uimit de vesele gîndiri, de o fericire lui încă necunoscută.

Apoi domniţa, intrînd în cercul jupaniţelor adunate, cu anevoie îşi putu ascunde turburarea; în zadar se încercă a-şi urma zilnicile-i lucrări, căci mînile-i, reci şi tremurînde, pare că pierduse îndemînatica lor agerime; nici fusul de sidef nu i se mai întorcea între degete, nici undrelele nu mai ştiau s-apuce iţele împletecite, nici firul de mătase nu mai nimerea să-n şire mărgăritarele vărsate în poală-i; ci ochii ei căutau aiurea, la malurile înverzite ale Dîmboviţei, la norii fluturatici de pre cer, pare c-ar fi vrut să încrează acelor mîngîioşi şi tăcuţi prietini taina ce umpluse inima ei de fericiri şi de temeri.

Muierile băgară în seamă această neobicinuită turburare a Ancuţei şi începură să-şi dea coate, privind-o cu coada ochiului, să se cerceteze una pe alta, prin semne, de pricina acestui neastîmpăr, să-şi şoptească la ureche, zîmbind pe tăcute; dar o femeie a doamnei Chiajne, care veni să poftească pe amîndouă domniţele din partea mumei lor, precurmă acele glumeţe şi clevetitoare bănuieli.

Ancuţa tresări ca din visare; apoi îndată se sculară amîndouă, pline de-ngrijare, şi, cu faţă smerită şi supusă, intrară în *başca* rătundă, cu păreţii şi pardoseala de piatră, unde le aştepta Chiajna, şezînd pe un jeţ înalt, de stejar săpat, cu treaptă subt picioare, şi alături cu o masă, pe a cărei învelitoare de hramă, sta aşezată, printre hrisoave pe membrană, şi printre felurite pitace domneşti, pecetia, cu care doamna, neştiind, ca toate femeile romînce de pe atunci, a scrie, însemna numele său. Tot într-acea odaie era şi patul Chiajnei, acoperit cu un macat de piei de urs, iar într-o scoabă, în părete, ardea o candelă de argint dinaintea sîntelor icoane.

Domniţele se plecară în faţa mumei lor, şi, ridicîndu-şi mîna de la pămînt, îi sărutară dreapta şi o aduseră la frunte, dupe vechiul obicei al ţării; apoi se rînduiră dinaintea ei în picioare, cu capul plecat la ascultare. Chiajna, rece, posomorîtă ca întotdauna, le spuse:

— Fiicele mele! s-aveţi în ştire c-am găsit să vă căsătoresc pe amîndouă; aştept acum curînd să sosească ginerii voştri din Ţarigrad, unde voi trebuieşte ca în scurtă vreme să-i urmaţi. Nu mă îndoiesc că veţi şti pururea să vă purtaţi către soţii voştri ca două domneşti cocoane ce sînteţi. Atîta vă spui!

Sora cea mare sărută de iznoavă, cu supunere, mîna doamnei şi se găti să iasă; iar Ancuţa, în vinele căria tot sîngele se sleise, se-ncercă măcar să scoată un suspin, dar ochii ei întîlniră căutătura straşnică a

Chiajnei, în care sta tipărită o nestrămutată hotărîre, şi îi fu şi ei nevoie d-a se supune în tăcere. Însă o jale adîncă îi cuprinse toate simţirile. De ce voise soarta să-i arate, ca-ntr-o fulgerare, o viaţă fericită, ş-apoi aşa groaznic s-o amăgească? De ce, dintre toate mumele, pe dînsa, fiinţă blîndă şi drăgăstoasă, să o dea ursita pe mînile unei mume neîmblînzite? Cu aşa mîhnicioase cugetări îşi petrecea Ancuţa zilele şi nopţile, şi inima-i obidită mereu suspina, şi ochii săi întristaţi se topeau în lacrimi de foc.

Sosiră, -n sfîrşit, în Bucureşti, ginerii greci. Unul, copilandru, tînăr, frumos, sprîncenat, cu mustaţa mică şi neagră, cu ochi de femeie, cu părul încreţit, nalt, spătos şi tras ca prin inel, ca unul din acei palicari muieratici, purtînd fustanelă fîlfăindă şi strînsă la mijloc, cămaşă de filaliu, largă-n mîneci şi cusută cu bibiluri, colciaci şi cepchen de filendreş stacojiu, numa-n fir şi-n mărgăritare, fesul la o parte, iminei mici şi roşii, ş-apoi la brîu două lungi pistoale ghintuite, lucrate în Veneţia, numai cu sîrmă de argint şi cu sidefuri, şi o pală de Taban cu apele negre pe tăiş şi cu mîner de pietre scumpe. Acela era Stamatie Paleologul; el intră în curţile domneşti în săltăturile şi în dezghinurile unui armăsăruş arăbesc ager şi zglobiu, cu părul vînăt-rotat şi cu o şiră de stele roşcate pe piept şi pe spinare. Alături cu dînsul înainta, pe un cal mai ticnit, dar încărcat cu grele podoabe, Andronic Cantacuzenul. Trupul acestuia, mărunt, neputincios şi gîrbovit pare că d-abia purta capul său mare, pleşuv şi cărunt, cu obraji spîni, zmezi şi slabi; dar buzele-i subţiri şi încreţite, ochii săi mici, vioi şi pătrunzători, nările-i largi şi neastîmpărate dovedeau acel duh sprinten şi isteţ, acea minte iscusită şi dedată cu intrigile şi cu batjocura, care sînt ca o însuşire a neamului grecesc. Veşmintele sale-l arătau că este unul din nalţii dregători ai bisericei bizantine[1]; în cap purta naltul calpac de hîrşie fumurie, cu fund de serasir; pe dînsul avea o hlamidă de sevaiu roşu, cusută cu palme de fir pe poale şi încinsă d-a curmezişul, pe sub subţiori, cu un lat brîu sau omofor, semănat cu matostaturi în şatrange; iar dasupra, o largă mantie de buhur alb cu ceaprazuri de aur şi îmblănită cu jder, căci d-atunci începuse cazaclîii să aducă în Ţarigrad scumpele blăni din Mosc[2].

Împrejurul lor stau grămădiţi optzeci de călăreţi turci[3], ianiceri, spahii şi ciohodari împărăteşti, unii cu înalta cucă din vîrful căria atîrna pe şalele calului o lată pană verde, alţii cu coif poleit şi împodobit cu două aripe de curui, sau cu o coadă învoaltă de păun; purtînd pe dînşii nişte capoate de filendreş, de ghermesuturi şi de felurite stofe, care îmblănite, care cusute cu fir; înarmaţi cu suliţe de trestie din Hind, cu arcuri încordate, cu tolbe de săgeți veninoase, cu iatagane de Horasan și cu sănețe frâncești.

---

[1] Ducange.

[2] Hammer, *Istoria Împărăţiei Otomane.*

[3] Crusius în Şincai.

Tot norodul românesc, încă neînvățat cu falnicile podoabe ale curții și ale ordiei lui Suleiman, privea cu mirare acest măreț alai. Dar și mai mare fu mirarea cînd slujitorii descărcară, de pe catîri, bogatele odoare sau daruri de nuntă ale pețitorilor greci ; ici se vedeau sipeturi de sidef pline cu ghiordane, cu cercei, cu lefturi de smaragduri, de balașuri, de rubini, de zamfiri ; pline cu paftale de aur și de matostat, cu colane și cu sponciuri de mărgean și de mărgăritare, cu surguciuri de briliant ; mai colo, boccealîcuri de stofă cu așternuturi de agabaniu, cu primenele de borangic și de filaliu, cusute cu bibiluri, cu gevrele și cu brînișoare de beteală, cu feregele și binișuri de buhur, de cănăvăț și de sevaiu, cu blănuri de jder, de rîs și de samur, cu gearuri și cu taclituri turcești ; mai dincolo, lăzi cu covoare de Ispahan, cu oglinzi de Veneția, cu buhurdaruri pline de scumpe miresme din Hegias, cu apărători de pene, cu felegene de smalt, cu zarfuri de sîrmă, cu tipsii, lighene și ibrice de argint, cu cohale de cleștar de munte, cu linguri de fildeș săpat și cu felurite alte bogății, care, de prin toate țările, le aduceau venețienii, armenii și evreii, în Țarigrad [1].

Toate aceste minunate daruri, precum și chipul plăcut al lui Stamatie, lesne fermecară mințile domniței celei mari ; dar Ancuța, sărmana, sta nesimțitoare, sau, mai bine, vedea cu groază apropiindu-se minutul logodnei sale cu Andronic, ce-i însuflase numai ură și frică. Cu toate acestea, ceasul cel groaznic sosi. În biserica domnească se gătise, pentru aceeaș zi, sărbarea amîndoror nunțile ; patru cununii erau așezate pe sînțita masă, și nunii, cu patru făclii, înconjurară d-o parte o păreche veselă și potrivită, de cealaltă, două ființe ce sămănau una cu alta cum seamănă cruntul junghietor cu jertfa-i nevinovată. Slujba se-ncepuse, și Ancuța, galbină și plînsă, abia se ținea pe picioare, cînd, din gloata adunată în biserică, un tînăr, împins ca de furia desnădăjduirii, se răpezi în cercul nuntașilor și, ridicînd pe dasupra unei făclii, un văl de zăbranic negru, îi dete foc, strigînd : « Piei, amăgita mea nădejde ! » — O vîlvoare de foc se-nălță în bolta bisericei, ș-apoi o ușoară cenușă căzu pe masa cununiilor.

Ancuța cunoscuse într-acel tînăr pe Radu și, scoțînd din pieptu-i sfărîmat un strigăt de durere, ea căzu jos, leșinată.

Această împrejurare rămase de toți neînțeleasă ; pe Ancuța o ridicară pe brațe, și slujba se urmă cu grabă. Amîndoauă domnițele erau măritate, și, mai înainte ca să-și ridice casele și să se pornească cu soții lor la Țarigrad, cîteva zile veseliile și sărbătorile se urmară în popor. Turcii își arătau măiestria lor în jocul geridului, nimerind țălul cu sulița azvîrlită din fuga cailor ; apoi românii își încercau puterile la trîntă și la luptă dreaptă, apucîndu-se cu brațe vîrtoase de mijloc, opintindu-se, smîncindu-se, învîrtindu-se și-n sus și-n jos, și-n dreapta și-n stînga, pînă ce unul dovedea și, izbind pe protivnic la pămînt, îl punea în genuchi dinainte-i [1]. Pehlivanii arapi și hindii, ce-i adusese din Țara Turcească, făcură și ei feluri de nezdrăvănii și de jocuri minunate și nevăzute locurilor noastre ; unii săreau în văzduh, cu capetele în jos, peste opt bivoli puși în rînd ; alții călcau cu iuțeală pe o fîșie de tulpan întinsă, fără d-a se cufunda [2], iar unul, mai ales, schimba în tot chipul o căciulă, care, cînd o arunca de pămînt, pe loc se prefăcea în feluri de căciuli deosebite. De acolo a și ieșit vorba românească : « Altă căciulă ! » cînd vrea omul să zică că s-a schimbat starea de mai nainte a unui lucru [3].

Apoi seara se aprindeau prin piețe focuri mari de paie și zicea mereu tubalhanaua turcească, de juca norodul ; și uneori slujitorii slobozeau în mijlocul gloatei cîte o vulpe cu coada muiată în păcură, aprinsă, de fugea lumea încotro putea, și muierile speriate se îmbrînceau și alergau țipînd ; iar bărbații, slobozind mereu pistoale și desfundînd la buți cu vin, chiuiau și benchetuiau și se veseleau cu cîntările cimpoaielor și cobuzelor muntenești și cu diblele lăutărești.

În scurt, astfel se petrecură aici la noi cununiile cocoanelor doamnei Chiajne cu Stamatie Paleologul și cu Andronic Cantacuzenul, amîndoi coconi țărigrădeni.

III

FUGA

Cîteva zile dupe nunțile domnițelor lui Mircea-vodă, Stamatie Paleologul purcese în grab', la Țarigrad, cu soția sa ; iar noul lui cumnat, Andronic Cantacuzenul, fu silit să mai zăbovească, căci chiar din seara cununiilor, tînăra sa mireasă încă nu-și venise în simțiri ; dar presupunînd că vremea va potoli necunoscuta ei patimă, mai bine decît leacurile vracilor, grecul, bănuitor și întărîtat, smulse pe biata Ancuța din zadarnicele îngrijiri ale jupanițelor curtence, și, cu tot alaiul, cu toată zestrea ei, purtată în zece care [4], el trecu la Rusciuc.

În seara cînd rămaseră să mîie într-acea cetate, domnița izbuti ca bărbatul ei să-i lase, drept locuință, un chioșc învecinat cu casele unde ei conăcise. Acel chioșc de lemnărie, lucrat numai în cafasuri și în săpături de chiparos și de iasomiu, pardosit cu lespezi de marmoră sîngerie și împodobit cu toate trebuincioasele smălțuite cu sidefuri, era așezat pe o coastă surpată, dar nu prea înaltă, a Dunării ; prin vergelele încrucișate ale ferestrelor, vederea se-ntindea peste toată lăţimea rîului. Acolo, domniţa Ancuţa, singură şi coprinsă de o jale adîncă, cu inima sfîşiată, cu faţa ofilită, plîngea amar cruzimea soartei sale ; noaptea era înaintată şi lacrimile-i curgeau făr' de încetare, căci de mult somnul fugise dintr-ai săi ochi ; dar, cu încetul, fruntea-i obosită căzu pe a sa poală, trupu-i slăbit d-atîtea suferinţe, parcă se cufundă de sineşi ; o piroteală a minţii, o-mpăiejenire a ochilor începură a o coprinde, cînd, deodată, i se păru că aude, ca într-un vis mîngăietor, un glas depărtat, ce cînta, cu viers tînguios, aceste duioase cuvinte :

---

[1] Scherer, *Istoria negoțului.*

[1] Balada lui Mihu Copilul.

[2] Constantin Căpitanul, povestind nunta fiului lui Radu-vodă cu domnița lui Duca-vodă.

[3] Tradițiuni de la o nuntă sub Constantin-vodă Ipsilant.

[4] Henricus Hilarius, citat în Crusius, *Turco-Graecia.*

— Frunza-i verde, apa-i lină,
Ş-al meu suflet turburat ;
Luna vars-a sa lumină,
Dar mi-e gîndul înorat.

Unde merg, în orice parte,
N-am nimica de dorit :
Visele-mi au fost deşearte ;
Ce-am iubit m-a amăgit !

Ancuţa se trezi din aromeală ; glasul părea că se apropie ; ea sări la fereastră. Printre zăbrele văzu luna plină colindînd răpede faţa senină şi albastră a cerului ; pe Dunăre, scînteiau razele ei răsfrînte în mii de talazuri ; departe, încolo, un pescar turc trăgea la edec, în tăcere, caicul său încărcat ; la poalele chioşcului, codobaturile, acele rîndurele de apă cu lungi pene albe în coadă, se aşterneau, în zborul lor iute, pe faţa apii, ş-apoi iarăşi se ascundeau în cuiburile lor găurite ca nişte urloaie într-acea coastă rîpoasă. În răpaosul nopţii se auzea numai clătirea undelor ce se izbeau încetişor de mal şi susurul alene al vîntuleţului de vară. Peste puţin ochii Ancuţei zăriră o luntricică ce-nainta, despicînd valurile ; un bărbat, cu veşminte negre, şedea într-însa. El începu din nou să cînte cîntarea de adineauri :

— De-mi luceşte luna-n cale,
De-mi e vîntul cu noroc,
Ea n-alină a mea jale,
El nu stinge al meu foc.

Dar iubita mea să vie,
Să-mi şoptească : Te iubesc !
Ş-atunci inima-mi renvie,
Într-un rai dumnezeiesc !

Nu mai era îndoială ! Acel vîslaş cutezător era Radu ; acel glas plin de mîhnire era al lui !

Fericirea, în culmea sa, e nesocotită adesea, ca şi desnădăjduirea. Ancuţa găsi în slabele-i mîni destulă putere ca să sfărîme zăbrelele de lemn ale chioşcului. — « Radule ! ! » — strigă ea cu glas pătrunzător şi sări pe fereastră. Din norocire cîţiva stînjeni numai erau pînă jos ; Ancuţa, cu cosiţele-i plăviţe răsfirate, învălită numai într-o ie subţire şi într-o fustă de albă matase, căzu pe năsipul jilav şi moale al prundului.

Radu sări-ntr-o clipă pe mal, trase capul luntrii, c-o mînă vîrtoasă, pe uscat, rădică, c-un braţ puternic, mlădiosul mijloc al tinerii femei, şi, cu scumpa lui sarcină pe braţe, săltă iute-n luntre ; apoi, îmbrîncind tare ţărmul cu vîsla, cîteva voiniceşti lovituri de lopată avîntară micul vas departe de coastă. Ancuţa, turburată, uimită d-atîtea vii şi felurite simţiri, rămăsese pitulată în fundul luntrii, cu capul rezimat de pieptul Radului ; trupul ei tremura ca frunza ; braţele-i sta încrucişate p-al său sîn ce zvîcnea cu iuţeală subt uşoara-i ie de borangic ; glasul i se curmase şi, uneori numai, cu o zîmbire îngerească pe buze, un suspin întrerupt se revărsa din adîncul inimei sale pline, şi lacrimi, ca mărgăritarele, picurau dintr-ai săi ochi înundaţi d-atîta fericire.

Luntrea ajunsese în albia mare a Dunării şi, cu Radu la cîrmă, se strecura uşor, furată de undele răpezi, ce se goneau şi se îmboldeau cu vuiet amorţit ; o suflare răcoroasă zbîrlea faţa apii şi legăna încetişor înaltele catarturi ale şăicilor ce se vedeau albind în depărtare, cu pînzele lor umflate ; razele lunei se răsfrîngeau, cu vii licuriri, pe culmea nestatornică a valurilor, răspîndind pe cer şi preste rîu o dulce lumină ce se îngîna cu negreala malurilor depărtate. Pe ostrovul învecinat, un stol de babiţe sta adormite, şi, uneori numai, cîte o streajă de noapte din ele, întinzîndu-şi aripele trunchiate şi căscînd în sus ciocul ei cu guşă adîncă, scotea un ţipăt ascuţit, de răspundea malul dempotrivă, iar leşiţele, speriete, se da afund şi se ascundeau în stuful şi în papura de pe mal. Apoi, iar, toate se astîmpărau şi o şoptă de taină se răspîndea împrejur.

Într-acea linişte a firei, Radu rădică vîslele pe d-asupra apelor şi ochii săi se lăsară cu dragoste asupra Ancuţei ; dar, în căutătura ei, el întîlni atîta bucurie, atîta încredere, încît braţele-i o strînseră cu încîntare de al său piept, şi buzele lor, pentru întîia oară, se lipiră într-un dulce sărutat !..

O ! desmierdare nespusă a celui dintîi sărutat, pentru două tinere inimi ce de mult se doresc ! cine va putea oare să te descrie ? Cine va cuteza să cînte acel cîntic de izbîndă ? Cine va şti să spună cîte simte firea omului într-acel singur minut al vieţii, cînd fericirea covîrşeaşte toate celelalte simţiri ? Nici sărutarea blajină a mamei pe fruntea pruncului său adormit, nici îmbrăţişarea frăţească a robului scăpat din robie, nici mîndrul zîmbet al învingătorului, în ceasul biruinţei, nu pot coprinde sufletul cu un farmec ca acela, lipsit de griji şi de mustrare, de rîvniri şi de trufie !

Radu întrerupse tăcerea :

— Ancuţo ! — zise el, — nu ştiu de sînt alţi oameni mai dedaţi cu fericea ; dar pentru mine ceasul acesta e mai presus de cîte aievea mintea-mi a visat ! — Toată viaţa-mi, pînă acum, am trăit-o în amărăciuni ; deunăzi, în sfîrşit, mă simţii cufundat ca într-un nor întunecos şi un vîrtej viforatec mă-mpinse ca să mă iau dupe urmele tale. Ziceam în mine : Ce-mi mai este bună viaţa ?... Singur, sărman, lipsit de părinţi, de rude, de prietini, cari să prinză milă de mine, lumea îmi e pustie. Oriunde nu va fi dînsa, eu nu mai am pe nimeni ! Să pas deci pe calea unde a trecut ea, să calc în urmele-i deşearte, şi, fiindcă soarta a menit-o a altuia să fie, ca cel puţin doru-mi, ca un fum cuvios de tămîie, pretutindeni să se înalţe la dînsa ! ... Ancuţo ! tu ai prefăcut acel nor în soare de lumină ! Tu ai deşteptat în sufletu-mi o viaţă necunoscută ! Tu ai reînviat inima-mi ofilită ! Tu eşti îngerul mîntuirii mele !

— Radule, — răspunse Ancuţa cu glasul înecat de lacrimi de bucurie, — din tot sufletul eu te iubesc ! Mai mult d-atîta eu nu ştiu să-ţi spun ; dar un viers tainic şopteşte de mult în mine şi-mi zice că viaţa cu tine-mi va fi dulce, că numai cu tine aş voi să mor !

În vremea acestor drăgăstoase vorbiri, prin care fericiţii tineri îşi împărtăşeau păsurile şi dorurile inimei lor, cursul rîului furase luntrea şi o împinsese, cu răpeziciune, pînă la gura acelei strîmtori prin care apele albiei celei mari se revarsă cu volbură în matca mai îngustă a ţărmului românesc, tocmai la capul Ostrovului Mocanu. Într-acel loc, unde apele se-nvrăjbesc şi se sfredelesc în adînci vîrtejuri, vasul începu a şovăi, clătinat pe înalte talazuri care se izbesc şi se afundă cu un urlet întărîtat. Acea şuierătură spăimîntătoare a valurilor, acele mişcări furtunoase ale luntrii, înfricoşară pe Ancuţa ; stăpînită de o nespusă groază, ea deodată îşi aruncă braţele dupe gîtul lui Radu şi, strîngîndu-se de pieptul lui, înălţă ochii către cer şi rosti cucerită această rugă :

— Doamne ! Doamne ! fii cu îndurare ! scapă-ne zilele ! Fie-ţi milă şi nu voi să pierim în ceasul cel mai norocit al vieţei noastre !

Radu puse în grab' mîna pe vîsle şi, spărgînd cu putere sila talazurilor, el se luptă voiniceşte pîn' ce mica sa luntre, ocolind prăpăstiile, săltînd uşurel pe dasupra valurilor, scăpînd, ca prin minune, din mii de nevoi, izbuti să iasă din primejdioasa strimtoare. Atunci ea începu iarăşi să plutească mai lin pe albia stîngă a Dunării. De acolo se zărea, în susul apei, zidurile cetăţei Săn-Giorgiu, care, din ostrovul său înălţat, apăra oraşul Giurgiului ; iar înainte, pe limanul şăţ al Smîrdei, licura un foc de paie. Radu cunoscu într-aceea semnele bătrînului său slujitor Bănică, pe care-l lăsase la mal. El cîrmi într-acolo şi, grăbind lopătarea cu ale sale braţe vînjoase, cărora şi dragostea le dase o nouă tărie, micul său vas, ce în cîteva ceasuri de plutire trecuse toată întinsă Dunărea decindea, sosi în sfîrşit la malul dorit, tocmai cînd luna scăpăta, gonită de luceafărul albicios al dimineţei.

Bănică, care de mult ducea grija stăpînului său, alergă cu veselie ca să-l întîmpine ; două şiroaie de lacrimi curgeau pe obrajii lui, cînd văzu pe Radu sărind sprinten pe uscat. Sărmana bătrînă şi credincioasă slugă, care-l crescuse din a sa pruncie, îl îmbrăţişa, îi săruta mînile, rîdea, plîngea, îşi făcea semnul crucei, nu ştia cum să-şi mai arate bucuria, cum să mai mulţumească lui Dumnezeu.

— Bănică, — îi zise Radu, — de mă vezi tu acum cu viaţă, domniţei Ancuţei să-i aibi mulţumire ; dînsa mi-a fost mîntuirea. Să-ţi fie, de aci înainte, ca şi mie, stăpînă !

Bănică sărută cu recunoştinţă mînile Ancuţei, şi apoi, cu mirare, începu să întrebe :

— Dar cum ? ce fel s-a întîmplat... ?

Radu-i curmă vorba :

— Nu e acum vremea pentru cercetări. Vorba multă, sărăcia omului ! Să ne grăbim să fugim, căci zorile se revarsă şi ar putea să ne dea în urmă.

— Dar, vai de mine ! stăpîne, — şopti bătrîna slugă, în mintea căruia bucuria se prefăcuse acum în smerită îngrijire dinaintea unei fiici de voievod, — cum o să poată umbla domniţa călare ? Noi avem numai doi bieţi căluşei... ş-apoi, încotro să ne ducem ?

— Încotro ? Mai întrebi ? La noi acasă, la Motru, — răspunse Radu.

— Ce gînd ai, stăpîne, — adăogi Bănică, — apoi e biată casa noastră de la Motru dupe potriva unei fete de domn ?

— Ancuţa, moş Bănică, nu pune preţ la zădărniciile falei. D-acum înainte averea ei, ca şi a mea, stă numai în inimă. Ne iubim ; ce ne pasă nouă de sărăcie ? — Aşa e, dragă Ancuţo ?

— Unde voi fi cu tine, Radule, acolo voi fi şi fericită !

Tînărul Socol sărută dulce pe a sa iubită, şi încălecînd voiniceşte calul său unguresc, el aşternu bunda sa pe oblîncul şelei, ridică în braţe pe Ancuţa şi o aşeză d-a curmezişul, rezimînd-o de al său piept. Bietul Bănică, neputîndu-se încă bine domiri, ridică cu mirare sprînceana, dete din umăr ş-apoi, mormăind : «Vezi, Doamne, ce-s tinereţele la om ! », încălecă şi dînsul pe mărunţelu-i bidiviu şi se luă, în fuga mare, dupe fericiţii tineri ce se depărtase în treapătul calului.

Călătoria fu lungă şi ostenitoare. Dar cine nu ştie cîte poate juneţea şi iubirea adunate la un loc ! Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare, tot prin căi pustii şi lăturalnice, ferindu-se a deştepta băgarea de seamă a drumeţilor şi a locuitorilor ; dar, în cale, precum şi în conacele lor, alese tot sub veselul frunziş al pădurilor, cîte dulci şi drăgăstoase vorbiri ! cîte visuri de fericire plăsmuite ! cîte nepreţuite şi încîntătoare desmierdări !

Astfel, dupe mai multe zile de călătorie, sosiră ei în valea Motrului. Rîul, cu apele sale galbine, curge pe o matcă de lut năcleios, ocolită cu un desiș de verdeață ; acolo salcia pletoasă, socul mirositor, alunii mlădioși, arțarii cu pojghițe roșii, carpenii stufoși, salba moale și teii cresc amestecați cu falnici jugastri, cu plopi nalți și subțiri, cu anini ușurei, cu ulmi albicioși, cu sîngeri pestriți, cu corni suciți și vîrtoși. Printr-acel hățiș felurit de arbori ce se-ndeasă și se-mpletesc, mierlele și pițigoii șuieră și ciripesc, săltînd din ramură în ramură, iar, pe vîrful copacilor, turturele sure și porumbei sălbateci se-ngînă, în vreme ce prigorii cu pene albastre chiuiesc mereu în zborul lor neastîmpărat.

Un drum îngust și mlăștinos străbate acea luncă înveselită și duce pînă la vadul Motrului, dincolo de care se vedea curtea lui Socol. Acea locuință, odinioară îmbilșugată și zgomotoasă, era acum pustie și cu totul sălbătecită ; pe zidul de-mprejmuire, acum muced și învechit, se întinsese lungi ramure de iederă stufoasă ; streașina porții, învălită cu blăni putrezite de stejar, se acoperise cu mușchi. Înîntru curții buriana crescuse naltă și abia se mai zărea, în fund, o groapă adîncă și mare, astupată p-alocurea cu surpături de zid, printre care răsărise boziile și bălăriile ; — atîta mai rămăsese din falnicele case ale vornicului Socol, pe care Mircea-vodă poruncise să le doboare la pămînt ! —Mai în laturi era o colibă învelită cu șovar, în care trăiau doi-trei rumîni scăpătați, singurii slujitori rămași la curtea boierească ; în preajmă, sub niște vechi tulpine de nuci, cu crăcile pe jumătate arse și uscate, erau aruncate obezi de roate, juguri de car, ghizduri, doage și alte unelte de joagăr, cu care își cîștigau pînea acei sărmani muncitori. De altă parte, cîteva înguste brazde de fasole, de praz și de legumă ; mai ici, un coșar în care se adăposteau, seara, puține vite de hrană, ce pribegeau ziua pe malurile gîrlei ; mai dincolo, o șiră de paie și niște copițe de fîn. Prin iarba naltă și deasă alergau și se jucau cîțiva copoi, și o potecă strimtă, cît trece omul cu piciorul, străbătea de la poartă pînă în bătătura locuinței stăpînului. Aceea era singura clădire de zid rămasă în curte ; era un turn nalt și îngust, cu ferestre mici și nepotrivite, avînd jos o portiță boltită, căria îi slujea de prag o piatră de moară crestată în două. Pe dinnîtru, o lungă scară învîrtită, cu trepte mici, de piatră, da intrare, la deosebite caturi, în niște chilii pardosite cu cărămizi, din care abia două mai erau de locuit. Într-una, sus, șezuse Radu, și în cealaltă, mai aproape de ușa intrării, credinciosul său Bănică. Acel turn, așezat în vecinătatea porței, purta numele de *Chindie*, căci fusese odinioare, pe cînd se înălțau mărețe casele vornicului Socol, locul de streajă, de unde, ca și în curțile domnești, se vestea, cu tobe și cu surle, ceasul înserat al chindiei, cînd toți oamenii casei se adunau la cină, și porțile ogrăzii se închideau.

Ajungînd în acele locuri sălbatice și despuiete, Ancuța nu simți cîtuși de puțin acea compătimitoare mîhnire ce mai adesea sărăcia insuflă chiar și inimilor miloase trăite în bilșug ; ea încă se bucură de liniștea acelor pacinice țărmuri și îndată-și însuși într-însele toate visele sale de norocire. Deci viața ei, ca și a Radului, se strecură de atunci ca într-un șir de dulci și neturburate plăceri. Zilele treceau ca un zîmbet, nopțile ca un farmec ! Era o fericire de acelea pe care soarta dușmană nu le dăruiește pentru multă vreme unor inimi de muritori !

Să ne întoarcem acum iarăși în cercul viforos al luptelor ș-al intrigelor politice.

Andronic Cantacuzenul, amărît și înfuriat de fuga fără veste a soției sale[1], alergase drept în Anhial, la fratele său Mihail, ca să-l înștiințeze despre crunta necinste ce i se făcuse în Țara Românească. În pismașa sa mînie, fericirea lui Stamatie i se părea o batjocoritoare umilire, pe care sufletul său trufaș nu o putea mistui. El insuflă puternicului său frate zavistiosu-i necaz și-l făcu părtaș călduros la a sa răzbunare [2]. Mihail Cantacuzenul nu era om în mintea căruia să se șteargă lesne o înfruntare ; deci el se sculă în grabă, se răpezi turbat în Țarigrad, unelti mii de tainice intrigi, iscodi mii de pîri mincinoase, și apoi dete în genunchi la vizirul Socoli, cerînd mazilirea neamului domnesc din Țara Românească și depărtarea din scaunul păstoresc a patriarhului Iosaf[3]. Bietul acest bătrîn, pîrît pe nedreptate și tras în judecată dinaintea soborului, pentru niște vini fără de temei, fu gonit cu necinste din patriarhie și muri ascuns într-una din mănăstirile Muntelui Atos [4].

Din partea însă a familiei domnești, Cantacuzenul întîmpină o mult mai vie împotrivire. Chiajna își cîștigase apărători chiar în sînul saraiului împărătesc ; solul ei cercase mai din vreme Porțile și mituise pe mai mulți din înalții dregători. De aceea și noul sultan Selim, nevoind să strice voia nici unuia din ai săi puternici viziri, hărăzi lui Mahomet Socoli carte de mazilie pentru Pătru-vodă Șchiopul, și, totdeodată, lui Sinan și lui Mustafa, apărători vînduți ai neamului Mirceoaiii, le dărui firman de domnie pentru Alexandru, al doilea fecior al Chiajnei.

Tot Chiajna era mai tare ! Îngîmfată d-această nouă biruință, ea socoti vremea numai bună pentru o nouă și desăvîrșită lovire asupra boierilor răzvrătitori, urmînd, dar, pilda de curînd dată de către domnul Moldovii, Alexandru Lăpuşneanu[1] ea adună la un ospăţ pe Radu, logofătul din Drăgoieşti, pe Mihnea din Bădeni, feciorul lui Udrişte vistierul, pe Toader de la Bucov, pe Vladul Caplei, pe Pătraşcu, pe Calotă, pe Stan feciorul Drăguleţului, pe Radu, stolnicul din Boldeşti şi le tăie capetile[2]. Îndată apoi, porunci se trămiseră la banul din Craiova, la ispravnici şi la vătaşii de plaiuri, ca să prinză, ori morţi ori cu zile, pe mulţi alţi boiarini de price, printre cari era socotit şi Radu, feciorul vornicului Socol, de peste Olt.

---

[1] Pînă la această fugă am urmat, mai mult sau mai puțin, întîmplările istorice. Dar despre fuga soției lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar doamna Chiajna a trămis să o ia înapoi de la bărbatul său, încă de pe drum.

[2] Henricus Hilarius, în Crusius, *Turco-Graecia*.

[3] Henricus Hilarius ; Lequien, *Oriens Christianus* ; Hammer ; Meletie, *Istoria bisericească*.

[4] Epistolă trămisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henricus Hilarius ; Charrière, *Négociations de la France dans le Levant*, III, p. 741 et sq., nota 1.

Cu aceste împrejurări se petrecuse cîtăva vreme ; lunile vesele ale verii fugise, luînd cu sine jocurile pe verdeaţă şi plimbările noaptea pe lună, şi acea mulţumire sufletească ce naşte din razele mai călduroase ale soarelui, din mirosul bălsămit al pajiştei înflorite, din miile de nepreţuite daruri ale rodirei. Omul, ca firea, zîmbeşte cu soarele, se-ntunecă cu norii, s-alină cu seninul, se turbură cu furtuna ; fieşce schimbare a naturei are un răsunet în inima sa ; fieşce frunză ce cade îngălbenită, toamna, lasă un dor în sufletu-i întristat.

Aşa şi Radu cu Ancuţa, înstrăinaţi de lume, d-ale ei veselii, dar nu şi d-a sa răutate, trăiau acum într-a lor cetăţuie pustie, purtînd dorul frumoaselor zile trecute şi mîngîindu-se cu nădejdea primăverilor viitoare.

E tristă şi urîtă iarna la ţară, cînd crivăţul viforos urlă preste cîmpii, cînd norii sau ceaţa întunecă cerul, cînd ploile reci desfundă pămîntul, cînd ţarina-i goală şi năpustită, dumbrava uscată, şi plugarul trîndav. Apoi, în lungile nopţi de iarnă, ce întunecime plină de groază ! ce de şopte fioroase ! Vîntul vîjie şi geme ca nişte jalnice glasuri ce plîng din depărtare ; ploaia izbeşte cu o întărîtată stăruire în păreţii şi în ferestrele casii ; oblonul se cletină şi scîrţie pe ţîţînele-i ruginite ; focul bubuie şi trosneşte în cămin, şi, uneori, o pasăre de noapte, gonită din adăpostul ei de o suflare mai viscoloasă a crivăţului, îşi ia zborul, scoţînd un ţipăt sfîşietor şi tînguios. Într-acele văietări ale firei, mintea de sineşi se porneşte pe cugetări mîhnicioase ; închipuirea-şi plăsmuieşte vedenii cobitoare, şi tot ce e mai trist în viaţă, toate răstriştele trecute, toate temerile viitorului, se răsfrîng, ca umbre sîngerate, în oglinda întunecată a inimii.

Într-una din acele seri furtunoase, Radu şedea cu Ancuţa, amîndoi tăcuţi şi duşi pe gînduri ; un foc de surcele vîpăia pe vatră, revărsînd o lumină roşatică în chilie ; d-a lungul zidului se-ntindea un pat acoperit cu velinţe vărgate, de ţară ; d-asupra era o mescioară albă, rătundă, şi, alături, o laviţă îngustă de lemn pe care ei şedeau ; dar în părete strălucea o bogată icoană îmbrăcată în argint. Pe dînsa era înfăţişat, cu asprul condei al zugravilor strămoşeşti, chipul Maicii Domnului, ţinînd sfîntul său prunc pe braţul cel stîng. Luciul înegrit al văpselilor, trăsurile uriaşe şi nemlădiite ale obrazelor, feţele lor îngălbinite, ochii lor mari şi întunecaţi, în sfîrşit, acel cerc de lumină ce le împresura, la un ceas aşa înoptat, făcea să nască în inimă o sfiaţă şi cuvioasă îngrijare.

Privirea Ancuţei se aţintise cu smerenie d-asupra icoanei, iar tînărul Socol, în sufletul căruia se deşteptau acum, una după alta, toate nenorocirile vieţei sale trecute, tresări ca d-un fior, îşi lăsă fruntea pe mînă şi, cu glas obidit, întrerupse tăcerea :

— Dragă Ancuţo, — zise el, — vezi tu această sfîntă icoană ?... Ea în veci a fost martură la răstriştile casei noastre ; cu dînsa am împărţit toate mîhnirile mele... Odinioară, nişte ciobani ce păşteau turmele noastre de oi, departe, în munţii Vîlcei, au găsit-o, zice, într-o veche tulpină de stejar, ş-au adus-o la tatăl meu. El, sărmanul, o primi ca o veste bună, ca un semn de noroc ; dar chiar în ziua aceea, silit de duşmani să-şi lase casa, pe o groaznică vreme de furtună, el apucă drumul pribegiei şi muri pe ţărmuri depărtate... Ţărîna să-i fie uşoară !... Rămăsesem, cu mama, doi copii, — o surioară şi eu, — hrăniţi la masa străinilor ; dar acei oameni fără de milă, la care bietul tata ne lăsase, crezîndu-i că-i sînt prietini, îndată ce veni ştire despre moartea lui, ne opriră mult-puţină stare cîtă mai aveam şi ne goniră de pe pragul lor, săraci şi despuieţi. Din toate averile noastre, ei ne lăsară numai această icoană ce, în nelegiuita lor credinţă, n-avea nici un preţ... Ce poate face o biată muiere singură, departe de ţara, de rudele ei, cu doi copii pe braţe ?... Eram încă tînăr de ani, p-atuncea, dar vîrsta nu mi-a cruţat, nici o amărăciune !... Pe biată mama o văzui zăcînd, în luptă cu boala şi, mai vîrtos, cu frica d-a ne lăsa fără sprijin pe lume în sfîrşit, biruită d-a-tîtea suferinţe, într-o noapte îngrozitoare, ca aceasta, îşi dete, sărmana maică, sufletul. Eram în genunchi la patul ei de moarte şi în faţă-mi lucea tot icoana aceasta !...

O viforoasă şuierătură a vîntului, ce cletină cu vuiet învelitoarea şi uşile turnului, îi curmă povestirea. Ancuţa se strînse mai aproape de dînsul ; amîndoi îşi făcură semnul crucei, şi Radu urmă :

— Apoi mai trecu vreme, şi soră-mea ajunse în floarea tinereţei ; blîndă şi gingaşă copilă ! începusem să aflu într-însa o inimă ce-mpărtăşea şi mîngîia a mea jale din vremi adunată... Dar într-o zi, — vezi cît îmi era ursita de duşmană ! — mă dusesem cu alţi tineri să ne încercăm, în cîmpie, la jocuri de arme ; eram în Ardeal, şi tovarăşii ce mă chemase la acea sărbătoare, ereau, cei mai mulţi, feciori de nemeşi unguri... Unul dintr-înşii (iadul să-i muncească sufletul de trădător !) răpi în lipsă-mi pe scumpa mea surioară şi fugi cu dînsa. Cînd mă întorsei seara acasă, pretutindeni era întuneric ; furtuna urla cu turbare. Chemai ! dar nu-mi răspunse nimeni. La lumina unui fulger, văzui odaia pustie, şi în faţă-mi lucea tot icoana aceasta...

---

[1] Omorîrea boierilor de către Alexandru Lăpuşneanu, aşa frumos povestită de domnul C. Negruzzi, s-a petrecut pe la 1565 ; iar acestea se petrec la 1567.

[2] Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim.

Uşa chiliei se deschise cu zgomot, şi Bănică intră răpede şi speriat.

— Stăpîne ! — zise el, — o ceată de oameni ne-a înconjurat toată curtea. Nu ştiu, hoţi fi-vor, sau alţi făcători de rele, dar, dupe numărul şi armele lor, nu s-arată să fie cu vreun cuget curat.

Un glas s-auzi strigînd d-afară :

— Deşchideţi poarta la oamenii domniei !

Bănică se plecă pe fereastră şi răspunse :

— Păsaţi-vă în cale ! N-avem aci loc de găzduit !

Însă Radu vru să-l oprească :

— Ci taci, moş Bănică ; or fi călători şi i-a apucat noaptea pe drum. Nu voi, cît îi de săracă, să-mi fie casa închisă la cei nevoiaşi. Mergi de le deschide.

El încă bine nu sfîrşise, şi un glonţ de săneaţă reteză păretele de lîngă fereastră. Atunci s-auzi o larmă de oameni ce spărgeau porţile şi năvăleau cu grămada în curte. Radu scoase al său paloş, şi sluga puse mîna pe o puşcă.

—Acum, fătul meu, or cu viaţa, or cu moartea ! Domnul să ne ajute !— spuse bătrînul Bănică.

Tîlharii, într-aceastâ vreme, ca să-şi facă lumină în curte, dedese foc la şira de paie, ce zbura cu flacări spulberate de vînt ; ei sparseră portiţa chindiei şi se urcau unul dupe altul pe scara învîrtită. Bănică trase cu puşca şi răsturnă pe cel din frunte, dar o mulţime de panduri băneşti, călcînd peste trupul tovarăşului mort, se răpeziră cu săbiile goale asupra lui, şi bătrînul slujitor căzu înjunghiat pe pragul uşei.

Ancuţa sta îngenunchiată dinaintea icoanei.

Ostaşii năvăliră în chilie, zbierînd cu turbare :

— Pe dînsul copii ! daţi de tot !

Paloşul Radului zbură un minut, făcînd roată împrejuru-i, dar săbiile şi lăncile îl înconjurau. Străpuns de toate părţile, arma îi pică din mînă, şi el căzu, mort, la pămînt. Groaznic fu ţipătul Ancuţei, cînd ea se aruncă preste trupul sfîşiat al iubitului ei !

Un nor de fum umplu chilia ; vîlvori de foc ieşeau pe gura vetrii, şi grinzile trosneau, scăpărînd ţăndări înflăcărate. Atunci, icoana cea mare căzu din părete cu un răsunet lung şi tînguios !

Vîntul aruncase paie aprinse pe învelitoare, şi focul încinsese de toate părţile turnul. Pandurii se îmbrînceau şi se rostogoleau pe scară, cu ţipete şi cu zgomot, cătînd să scape din primejdia pojarului ; ei fugeau care încotro găsea loc de fugă.

Toată noaptea arse chilia lui Socol ; în murgul zorilor, o şiră de scînteie încununa a sa creastă, care şi ele se stinseră, una dupe alta. Cîteva zile, însă, mai în urmă, clădirea surpată încă fumega.

IV

PUSTNICA

După ce Poarta turcească mazili din domnia Ţării Româneşti pe Pătru Şchiopul, acest domnesc cocon, adus în Ţarigrad, fuse pus în lanţuri şi trămis surghiun la cetatea Conia din Anadol ; dar maică-sa, îngrijată, alergase curînd în urma lui şi, cu mînile pline de aur, ceruse înapoi pe fiul ei cel robit. Patruzeci mii galbeni (afară de tot atîţia ce adusese drept haraci al ţării), împărţiţi pe la viziri şi pe la curtenii de toată mîna, scăpară zilele ameninţate ale lui Pătru ; dar un lucru, mai ales, întoarse spre dînsul voia vegheată a sultanului, adică mărinimoasa predare a unei comori de o sută treizeci mii galbeni, care se dovedise adunaţi şi puşi la păstrare de neamul domnesc al Ţării Romîneşti. Împăratul se milostivi şi hărăzi zece mii dintr-înşii bătrînei doamne ; iar pe coconul ei îl opri în Ţarigrad, cu leafă din haznaua împărătească[1], şi, preste cîteva luni, îi mai adăogi şi douăzeci aspri tain pe zi [2].

Cu atîta însă nu se mulţumea Chiajna ; avînd un fiu pe scaun, ea sîrgui să-i agonisească şi celuilalt domnia vecină a Moldovii, de care se folosea, pe acele vremi, un Ioan-vodă, venetic armean [3], pururea învrăjbit cu turcii ; drept aceea, nu puţin lucra dînsa la pîra şi la osînda lui Ioan-vodă. În sfîrşit, la anul 1574, ea izbuti, prin uneltirile sale, să scoată carte de mazilie domnului moldovenesc, şi-n locu-i să se orînduiască fiul ei Pătru [4], care şi purcese din Ţarigrad, însoţit de oaste turcească.

Din partea sa, Ioan-vodă nu primi voios ca să se lepede de domnie, ci, adunîndu-şi boierii şi ţara, le ceru jurămînt statornic ca să se lupte şi să moară împreună cu dînsul şi, începînd atunci gătirile de bătălie, trămise să poftească, cu leafă, pe cazaci, ca să-i vină întru ajutor ; iar aceştia, cum îs războinici şi-n veci gata a se amestecare în tot felul de vrăjbi şi de sfădiri, se adunară o mie două sute de oameni şi veniră la dînsul [5].

Dincoace de Milcov, aflînd de neprieteneasca primire ce au să facă moldovenii fraţină-său, Alexandru-vodă îşi strînse şi el oştirea şi se găti a purcede spre Moldova, în întîmpinarea lui Pătru [6]. Pe de altă parte, doamna Chiajna, temîndu-se, într-aşa priincioase împrejurări, de vreo izbucnire protivnică în Ţara Oltului, unde în veci colcotea o duşmănie ascunsă asupra neamului domnesc, hotărî să dea însăşi o raită prin oraşele olteneşti, ca să îngrozească pe cutezători şi s-amăgească cu măguliri pe cei cu bună voie.

---

[1] Din raportul solului nemţesc Wysz, de la mai 1568 ; Hammer.

[2] Din raportul baiiului veneţian Barbaro, de la 8 iunie 1569 ; Hammer.

[3] Vornicul Ureche.

[4] Cronicele româneşti, Hammer.

[5] Vornicul Ureche.

[6] Constantin Căpitanul, *Dacia*, I, IV.

Ea trecu răpede prin Slatina, prin Caracal, prin Craiova, şi găsi mai pretutindeni casele boiereşti pustiite; cari nu pierise de sabia slujitorilor domneşti, fugise în pribegie[1]; moşnenii ce mai rămăsese, împreună cu opinca, răbdau păsul ţării şi nici măcar aduseră jeluiri doamnei. Ce-i bună românului jeluirea, cînd urechea ce-l ascultă e tot una cu mîna ce-l apasă? Tace pînă ce Dumnezeu prinde într-o zi milă de dînsul, ori pînă ce însuşi se îneacă cu răbdarea, ş-atunci îşi face singur dreptate!

Chiajna-şi urmă, dar, în ticnă calea spre Cerneţi şi spre Ruşava. Ea călătorea într-un rădvan, care, pe atunci era o largă cutie de lemn văpsit, scobită rotund şi aşezată, fără arcuri, pe un dric cu patru roate ferecate. Opt telegari înhămaţi ungureşte, d-a lungul, cu şleauri de curea, subţiri şi întinse, purtau trăsura mai uşor ca vîntul. Erau tot căluşei rotunzi, de Dobrogea, şi bahmeţi[2] zbîrliţi de Bugeac, aleşi tot pătrărei şi cincărei[3], negri la păr ca pana corbului, cu coadele lungi, cu coamele răsfirate, cu nara-n vînt, fugari neobosiţi ce abia atingeau, în buiestru, cu copita de ţărînă. Doi surugii flăcăiandrii, cu mintene numai găitane, cu căciula moţată, de oaie, p-o ureche, cu mîneci albe, largi şi suflecate, îi mînau din călărie, săltînd uşor pe şele, chiuind vesel din gură şi plesnind din bicele lor ce se împleteceau, pe d-asupra capetelor, ca mii de şerpi încovoioşi.

Astfel zbura în cale doamna Chiajna, prin codrii din apusul Craiovii, şi începuse a înopta cînd trăsura-i scoborî într-o luncă, unde, printre carpeni stufoşi, printre des aluniş, se strecurau apele gălbinatice ale unui rîu; naintaşii trecuse apa prin vad, cînd, deodată, opintindu-se-n loc, începură a sforăi; ceilalţi cai le urmară pilda, şi, într-un minut, toate hamurile se-ncurcase; bahmeţii se răsfirau în dezghinuri, săreau în două picioare, nechezînd speriaţi, cu urechea dreaptă, cu coama zbîrlită, nesupuşi frîului neascultători glasului, stau încordaţi şi nu voiau să ia din loc.

— Dar ce, măre, să mai fie şi asta? — strigau unii din drumeţi, nencercaţi la seama cailor. — Or că strechea a dat într-înşii?

— Ba aşa-s bahmeţii de la noi, — răspunse cu mîndrie un bătrîn lipcan tătar din Buceag, — au sămînţă de Misir, şi calul de la Misir miroase de departe unde-i vreun zid părăsit, şi sforăie a pustiu, nechează ca de groaza morţii.

Într-adevăr, pe malul învecinat, printre desişul mărunt al unui zăvoi de copăcei, se-nălţa, pe albăstreala întunecată a cerului, un părete îngust şi negru, cu muchea surpată, cu laturile crăpate, fioros şi cobitor ca urma unui păcat în amurgul conştiinţei. Zgomotul alaiului domnesc deşteptase bufniţele şi liliecii, cari, din crestăturile vechei zidiri, zburau fîlfăind în toate părţile, cu ţipete ascuţite.

---

[1] Pe atunci se afla fugit tocmai în Spania un Nicolae Basarab, cum se vede în *Mag. Ung.*

[2] Caii de Bugeac se numesc astfel în balade.

[3] Cuvinte întrebuinţate în baladele poporane publicate de d. V. Alecsandri.

— Cruce-ajută! — şoptiră slujitorii între sine, cătînd să descurce hamurile cailor, — Ce dărîmături să fie astea? Iar vreo mănăstire pîngărită de păgîni, arde-i-ar focul!... Ce ştii?...

— Ba-i, pare-mi-se, chiar chindia lui Socol, care au ars-o, mai anii trecuţi, pandurii, cînd au ucis şi pe Radu, feciorul lui... Aşa-i; vorbă e? ia, tocmai aci era, în lunca Motrului. — Ci-că, măre, c-a treia zi dupe ce a dat clădirea pojarului, a ieşit, noaptea, din pimniţi adînci, o stafie c-o icoană mare săpată în piept, şi a apucat ţipînd în patru părţi, de unde suflă patru vînturi, şi la răsărit, şi la miezul-zilei, şi la soare-apune, ş-apoi şi-a ales cale spre steaua nopţei, şi s-a dus, măre, s-a dus tot încolo, în fundul iernii, unde-s troienii de ninsoare ca munţii...

— Vezi d-aia nu s-a mai pomenit d-atunci să fie oameni cu şederea pe locurile acestea! Au băjenărit toţi rumânii de spaimă!

— Auzi, măre bădiţă! — adăogiră cu mirare ascultătorii, şi, fiindcă în vremea povestirii hamurile se aşezase în bună rînduială, slujitorii apucară caii de dîrlog, îi trecură, făcîndu-şi crucea, pe dinaintea dărîmăturilor, ş-apoi surugiii, plesnind din bice, strigară cu glas ascuţit: «I! hai să meargă!!!» — şi toată ceata, în goana mare, porni înainte.

De auzise Chiajna ceea ce se vorbise, cine poate şti? Destul e că chipu-i rămase neclintit, fruntea-i tot încreţită, ochirea-i tot straşnică, dinţii-i tot încleştaţi.

La Cerneţi, la Ruşava, ş-apoi la Tîrgu Jiiului, cercetările sale avură acelaşi sfîrşit; pretutindeni ea găsi o aromire nepăsătoare, din acelea ce zic: «Să n-aibi teamă!», şi adesea ascund un jăratec. Se îndreptă apoi spre Vîlcea, ca de acolo să se-ntoarcă, pe sub muscele, la locul unde se adunase la tabără fiii săi.

Drumul ce merge prin munţi, din Gorji spre Rîmnicul Vîlcei, la depărtare cu vreo două ceasuri de acest oraş, apucă d-a lungul printr-o vale largă, prin care curge, pe o îngustă matcă aşternută cu pietriş gros, pîrîul numit Otăsăul[1]. Ai zice că apele sale limpezii se joacă cu veselie în răsfăţate încovoieturi, uneori strecurîndu-se binişor prin iarba deasă şi măruntă a luncei, alteori alergînd cu pripă d-a curmezişul văii, de la un mal pînă la altul, ca suveica pe iţele războiului. D-a stînga rîului sînt dealuri pe care cresc, amestecaţi, brazi şi paltini, frasini şi mesteacăni; de cealaltă parte, munţi cu înalte piscuri îşi arată coastele lor aprigi, rîpoase şi surpate, ce se destind ca un vechi părete de uriaşi, mîncat de umezeală şi de putregai.

Într-o seară, luna, înaintînd liniştit pe dindosul acelor negre vîrfuri sfărîmate, întuneca cu umbrele lor prelungite adînca vale, ş-apoi iar, uneori scăpînd printre surpături, razele ei sticleau, ca pietre scumpe, pe valurile pripite și colcotoase ale micului pîrîu.

---

[1] Acolo s-a zidit, mai pe urmă, în vale, *Mănăstirea Dintr-un Lemn*, şi sus pe munte Schitul *Surpatele*.

Era liniște pretutindeni cînd începu a răsuna, cu un vuiet depărtat, treapătul cailor ce purtau și însoțeau rădvanul doamnei Chiajne.

Un lipcan alerga înainte, ca să cerce drumul și să deschiză calea; calul său, ce în goana mare se așternea drumului ca suflarea de vînt pe iarba de pe cîmp, fugea scăpărînd din copită și, pe tot minutul, muindu-și gleznele în valuri, străbătea matca șerpuită a Otăsăului. Deodată, la un mal, agerul dobitoc se opri sforăind; iar călărețul, auzind în preajmă-i un gemăt slab și sfîrșit, zări, subt o rază trecătoare a lunei, chipul sau, mai bine, umbra unei ființe albe și uscate, ce zăcea azvîrlită pe malul verde al rîulețului. Trupul ei despuiat, ce abia-l înveleau niște țoale sfîșiate, părea zdrobit ; mînile și picioarele-i slabe și lîncede, căutînd poate în răcoarea rîului ceva înviere, pluteau pe dasupra apii, ca frunze-ngălbinite de toamnă; capu-i, obosit, căzuse pe pietrișul din matcă, și pletele-i, răsfirate, se scăldau, furate de valuri.

Aprodul gonaci se opri dinaintea acelei iezme ce semăna mai mult cu un morman de oase, și îndată în urmă-i sosi tot alaiul domnesc. Toată gloata drumeților, pînă chiar și doamna, se coborîră din rădvan și de pe cai și se apropiară de locul unde se afla nenorocita ființă; toți, făcîndu-și cruce, priveau cu o miloasă spaimă acel trup sfărîmat, în care suflarea semăna cu cea din urmă vîpăiere a candelei ce se stinge. Iar ea, dinaintea unei așa zgomotoase adunări, deschise încetinel plioapele sale afundate: ochii ei, mari și holbați, se sticliră, cu o nespusă durere, către malul drept al vîlcelei, și trupu-i întreg, prin niște ușoare tresărituri ale nervilor, părea c-ar vrea, c-ar cere să se tragă spre un loc dorit.

Acel loc era o măgură verde, cu muchea lată și rotundă, pe care crescuse, din veacuri depărtate, un bătrîn stejar, subt al cărui lat frunziș se umbrea tot dealul; nu departe de dînsul, un plop străbun își înălțase spre nori creștetul semeț. Amîndoi, ca doi frați sărmani și năpustiți, crescuse singuratici p-acel costiș; amîndoi, de mari de veacuri, se luptase-mpreună cu crivețele și cu vijeliile; amîndoi în sute de rînduri scuturase-mpreună cînd vesela frunză, cînd trista zăpadă; amîndoi se unise ca să fie, în pustiu, lăcaș milostiv al paserilor cerului, umbrar răcoritor al turmelor zăbușite, adăpost binecuvîntat al călătorului obosit!

Spre dînșii acum se îndrepta stăruita dorință, suspinul cel din urmă al neputincioasei acele ființe.

Un om o luă, dar, în brațe, și ceilalți toți îl urmară, suind dealul în fața vechiului stejar; dar cu cît mai mult se apropiau, o zare de lumină neobicinuită, care sub razele lunei creștea ca un luceafăr albicios, ca o pară de foc luminoasă, părea că iese din sînul bătrînei tulpine. O sfîntă groază coprinsese toate inimile ; dar împinși ca de o putere căria nu-i

puteau sta împotrivă, ei înaintau uimiți de raza lucioasă ce-i trăgea spre sine și le sorbea vederile. Cînd ajunseră pe muchea măgurei, drept în fața stejarului, toate în preajmă erau scăldate în lumină, toate străluceau ca într-o senină vîlvoare; iar în tulpina găunoasă a copaciului, împresurată de raze argintii, domnea, ca-ntr-un cerc de slavă cerească, chipul înegrit al Maicii Domnului, ținînd în brațu-i stîng pe mîntuitorul său Prunc.

— Maică Preacurată! — strigă atunci pustnica, ce-n fața icoanei părea că-și dobîndise un viers ce suna mai tare, mai dulce decît glasurile omenești, — Maică Preacurată! maică fără pată! Tu, care ai încercat numai durerile inimilor lumești și care pînă acum nu te-ai îndurat a-mi ierta cîteva zile răsipite în desmierdările vieții! Tu, care ai privit fără jale sfîșierile inimii mele, cînd singuru-mi p-această lume și mult-iubitu-mi sprijin a căzut jertfă sub mîna mohorîtă a ucigașilor! Tu, care m-ai călăuzit prin poteci spinoase, pe sloiuri de gheață, cînd cu sfînta-ți icoană în brațe, am colindat, aiurind, plaiurile și cîmpiile! Tu, care m-ai adus subt această sfințită tulpină, într-acest sălbatic sălaș de pustnicie, în care sufletu-mi dăulat și zdrobit de răstriște, în zadar cată odihna, și pururea, ca o milostenie, îți cere scurtarea ticăitelor mele zile! Tu, deci, care și de am păcătuit și de am fost culpeșă ție, m-ai osîndit dupe mulțimea vinilor mele! Acum, cerească stăpînă, inima îmi spune că înduratu-te-ai în sfîrșit de mine și ai apropiat ceasul dorului meu!... Acum, dar, mă-nchin la poalele tale cu jeluiri, cu rugăminte, cu lăcrimări, nu doară ca să-mi cer vreo cerească răsplată, — căci ce va fi partea mea dincolo de zburd-această lume e în sînul tău ș-al Domnului, și cu voioasă bucurie îl voi primi!... — ci, Maică milostivă, tu care ai fost mumă ș-ai pătimit de păsul fiului tău, fie-ți milă și-mblînzește, alină și spală orice duh de mînie, în inima mumei ce m-a purtat pre mine, nevrednica, în sînul ei, și la picioarele căria mă plec acum, ca și dînsa, cu milostivire ca tine, să uite greșalele nesocotitei sale fiice!... În ceasul acesta, care e al meu cel din urmă, iartă-mă, maică, deși mult ți-am greșit eu ție în viață! iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispășit, vai! și eu, păcătoasa-mi rătăcire!...

Rostind cu o cucerită și-nfocată căință aceste din urmă cuvinte, sărmana pustnică se prăvălise cu fruntea în țărînă dinaintea doamnei Chiajne.

Acea vedenie strălucitoare a unei sfinte icoane în mijlocul nopții ș-al pustietății, acea dureroasă destăinuire a unei așa jalnice soarte, acel glas proorocesc ce vestea moartea vecină a fiicei sale, făcură să clipească sub geana încruntată a Chiajnei o umbră de îndurare; dar freamătul milei nu se coborîse încă pînă în inima-i oțelită, cînd, deodată, un nor răpede și negru trecu cobitor preste fața lunei. Lumina icoanei dodată se stinse, și întunericul se răspîndi jurîmprejur.

Cumplita mumă se-ntoarse atunci cu o fieroasă iuţeală şi, grăbind pasul spre vîlcea, strigă c-un glas aspru :

— Nainte copii !...

Vinovatul împietrit în rele fuge chiar şi de umbra mustrării. Într-o clipă Chiajna se suise-n rădvan, şi tovarăşii ei, înfioraţi de sunetul oţelit al glasului ei, ajunsese departe, gonind în urma rădvanului, cînd începură să simţă mustrarea în cugetele lor, biruite de nemblînzita lor stăpînă.

. . . .

În valea Otăsăului, cîteva slabe suspine, pierdute printre şuierătura frunzelor ce se legănau în adierea dimineţii, dovediră suferinţele cele din urmă ale nenorocitei pustnice. Muritoarele despuieri ale domniţei Ancuţe, căzute chiar la poalele sfintei icoane, în sălbatica chilie ce-şi găsise ea în scorburea străbunului stejar, fură acoperite de frunzele ce le spulberă crivăţul de toamnă.

. . . .

Mulţi ani în urmă, ciobanii găsiră tot acolo icoana Maicii Domnului, ce se zice a fi una din cele şapte de Luca Evanghelistul zugrăvite, şi, chiar în tulpina bătrînului copaci, ei scobiră bisericuţa cea veche a mănăstirii zisă « Dintr-un Lemn »[1].

. . . .

★

Pe cînd doamna Chiajna îşi urma ispititoarea colindă preste Olt şi prin ţara de sus, tinerii ei feciori domneşti, însoţiţi, unul de oaste pămînteană şi de ajutorinţe ungureşti, altul de turcii ce i se dase ca să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovii, se întîmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberile lor amestecate la satul Săpăţeni, pe lunca înfrăţitoare a Milcovului[2]. Doamna mumă îi ajunse acolo, purtînd în sufletu-i smăcinat o îngrijată presimţire care, subt aspra-i fălnicie, se vădea printr-un neastîmpăr fioros. Ea căta în zadar să-şi potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare ; oştirile împrejuru-i, multe şi vegheate, i se păreau molatice şi nevoioase. Un neîncetat susur de tainică trădare îi şoptea la auz ; mintea-i se muncea cu tot felul de bănuieli. Ziua ea colinda fără repaos tabăra, vrînd să încerce credinţa ostaşilor, să învie, ca odinioară, bărbăţia în inimile lor ; dar iazma neîncrederii o urmărea pretutindeni şi viersul îmbolditor îi pierea pe buză ; apoi, iar, în tăcerea nopţii, în veci deşteaptă şi frămîntată de griji, ea trăgea cu urechea la strigările prelungite ale strejilor depărtate, şi adesea, coprinsă de o nedomirită temere, alerga să pîndească la perdeaua corturilor unde se odihneau, în visuri de izbîndă, fiii săi, uneltile nesăţioasei sale mîndrii.

---

[1] Tradiţiunea zice că icoana cea mare de la Mănăstirea Dintr-un Lemn a fost de mai multe ori mutată, şi s-a întors singură la locul unde era clădită mănăstirea.

[2] Constantin Căpitanul.

Dimpotrivă, aceşti doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostăşesc, pe părtinirea soartei şi pe toate voioasele închipuiri ale juneţei lor, petreceau zilele în vesele ospeţe, benchetuind cu boiarii şi purtătorii oştii lor şi gata a purcede asupra lui Ioan-vodă, dacă nu i-ar fi amînat din zi în zi îngrijatele presimţiri ale doamnei mumei lor.

Într-astfel de felurite aplecări se afla tabăra frăţească a fiilor lui Mircea, cînd sosi ştirea cum că boierii moldoveni, temători a se vedea pe viitor înstrăinaţi de la mila noului domn, ar fi hotărît să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpînitor şi are să vină, mînaţi de Dumbravă vornicul, ca să se închine lui Pătru-voievod[1]. Această veste umplu tabăra de bucurie ; cu nădejdea viitoarei împăciuiri, strejile se rădicară, veghere̦a se desfiinţă, caii se sloboziră la păşune, armele se aşezară în snopi ; toate se pregăteau pentru o obştească înfrăţire. Doamna Chiajna însă, care nu privise cu suflet liniştit acea nesocotită răsipire a tutulor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cît se apropiau moldovenii, mai cu dinadinsul stăruia ca tinerii domni să se ţină în laturi, cu bună şi zdravănă pază.

Norocul lor voi ca, înduplecaţi de nepregetata rugăciune a mumei lor, dorinţa aceştia să fie împlinită, şi ca dînşii amîndoi să lipsească din cortul lor, în ceasul cînd moldovenii se iviră dinaintea taberii munteneşti.

Într-adevăr, Dumbravă vornicul descălică în faţa şatrei domneşti, însoţit d-o gloată năprasnică de boieri şi de slujitori, purtînd nu veşminte de sărbătoare, nici zîmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oţelită a unei zile de harţă şi semeaţa căutătură a unei biruinţe lesnicioase.

Osebit de aceea se zărea în depărtare oştiri numeroase care, dupe caii lor mărunţei şi păroşi, dupe largii lor şalvari roşii, dupe chiverile lor ţuguiete, dupe cîntările lor prelungite şi dupe naltele lor suliţe ce luceau la soare ca spicurile pe holdă, lesne se cunoşteau că sînt pîlcurile de cazaci, venite, sub povăţuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ioan-vodă[2].

Chiajna, care-ntr-această grea prilejire ştiuse a întipări pe chipu-i făţarnic o senină şi rece mîndrie, adăsta pe boierii moldoveni într-un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir şi legat jurîmprejur cu ţăruşi poleiţi.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarăşilor săi ; el era un voinic nalt şi spătos, purtînd o ţurcă de blană flocoasă ce ascundea capu-i ras, din creştetul căruia o singură şuviţă de păr atîrna în jos pe ceafa-i lată şi vînoasă ; era îmbrăcat cu un mintean de urs lăţos şi-ncins cu o curea, de care sta aninată o ghioagă năstrujită, cu dinţi de fier, adevărat baltag de uriaş.

— Unde-s puii de năpîrcă ?... strigă el cu glas răguşit, intrînd în cort cu mîna în şold. — Li-a sosit ceasul pieirei ! halal di ei, fîrtaţi !

---

[1] Cronicele româneşti.

[2] Vornicul Ureche.

— Pare-mi-se că-n beție ți-ai pierdut cumpătul vorbii, jupan vornice, — rosti doamna, înstrunîndu-și mînia, — or pesemne c-ai mintea ca de prunc într-atîta trupeșie !

— Taci, muiere, nu bîrfi ! — răspunse Dumbravă, — nu doară c-ați socoti voi că-i Moldova țară di jac, să ni gioace ca pi urs o mișa pripășită pi la munteni și doi ficiori di lele fărmecați, doi lîngăi nătîngi ce li pute botu a lapte ?... N-avem noi nevoie di domn muntean. Munteanul îi om viclean ; nu-i ca moldovanul, ortoman, și dănos la mînă, și la suflet fălos [1]... Hai ! voinici, drăguții mei, dați năvală di mi-i prindeți și mi-i legați colè, cot la cot, să-i ducem poclon lui Ioniță-vodă, ca doi berbecei di armindean [2] !

— Cîni neruşinați, liftă rea ! ... — strigă Chiajna, spumegînd de turbare ; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi, ci, desprinzînd ghioaga de la brîu, o-nvîrti de cîteva ori cu brațu-i vîrtos, ș-apoi, glăsuind un groaznic blăstem, o azvîrli drept în capul înfuriatei doamne.

Chiajna căzu răsturnată pe spate, ș-atunci îndată, cu ochii sîngerați, cu fălcile căscate, încercă să se ridice în genuchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvînt ; dar abia putu să iasă din gîtleju-i năbușit, vorbele : «Domnii ! feciorii mei ! . . .» ș-o înecă sîngele ce curgea șiroaie din tot capu-i găurit de ținte. Trupu-i se zvîrcoli cu scrîșniri de dinți, săltă încă de cîteva ori, se rostogoli cu creștetul în țărînă, se zgîrci și se întinse în cîteva încordături dureroase, ș-apoi căzu înțepenit într-o baltă de sînge.

În vremea aceasta moldovenii și cazacii deteră jaf taberii românești ; fugeau muntenii care unde putea. Alexandru-vodă nimeri să scape la Cetatea de Floci ; Pătru se opri din fugă la Brăila. Ioan-Vodă intră în Țara Românească și făcu domn pe un Vintilă ; dar peste cîteva luni, soarta se schimbă. Ioan-vodă muri robit la turci ; Alexandru își dobîndi iarăși tronul, și Pătru Șchiopul domni la Moldova lăudat și iubit de toată obștea [3].

București, 1860.

---

[1] Din balada *Gruie Grozăveanu*.
[2] Sărbătoarea de la 1 mai.
[3] Constantin Căpitanul, Șincai, Engel și alții.

Postume

‹MIHAI VITEAZUL›

Fragment‹e› dintr-o tragedie

MIHAI VITEAZUL

Patria-mi liberată, patria-mi reunită
Răsufl-acum de jugul ce eu i-am rădicat;
O văz acum în pace, o văz eu fericită
Şi inima-mi ‹î›ntristată acum a renviat.

Prin braţu-mi triumfă de tiranie,
Prin braţu-mi s-arată glorioasă la arme,
Prin braţu-mi, contentă a sa trufie,
Prin braţu-mi dă Turciei alarme;

Dar aste puteri, puteri armate,
Nu-s ale ţării singure stăvili;
Patria cere a sa libertate,
Dar cu aceasta cere şi prăvili,

Prăvili sînţite şi necălcate,
Care s-aşeze întreunirea,
Prăvili umane şi respectate,
Care s-aşeze întreiubirea.

Atunci România, bine organizată,
Nemaigăsind putere gat-a o abate
Asemenea c-o floare ce soarele aşteaptă,
Ca graţiile sale lumii să arate,

Îşi va arunca doliul ce pîn-atunci ea poartă
Ş-al popolilor atuncea exemplu ea va fi.
. . . .
. . . .

Tu îmi pari obiectul
În care Natura
Ș-a pus chiar mîndria
A se-mpodobi.

Tot ce este galeș
Tot ce te atrage,
În însați ființă
S-a împreunat.

Paris. Octomvrie 1850

[VIITORUL ARTELOR ÎN ROMÂNIA]

[Domnilor,

În schița care am făcut-o cînd mi-a fost rîndul de a vorbi în cercul nostru, am pășit spre conchiderea următoare : « Pentru a ridica starea fizică a poporului român, *agricultura* e pîrghia cea mai puternică : o *legislație* bine chibzuită îi va da cel mai mare ajutor. — Cît pentru starea lui morală, avem două mijloace, pe care nimeni nu le va tăgădui, adică : dintr-o parte, *instrucția publică*, bine răspîndită ; din cealaltă, formarea unei *literaturi* și unor *arte* naționale. Iar peste toate acestea domnește marele simțămînt care singur poate aduce puterea : adică unirea într-o credință comună, cum am zice, într-o *religie* care ar fi a tuturor românilor, și pe care, din norocire, începem a o căpăta ».

Fiecare din noi simte cîtă energie locuiește în fiecare din aceste mijloace ; fiecare și-a format asupra lor idei mai mult sau mai puțin desăvîrșite. Asemenea și eu, domnilor, am căutat a descoperi care vor fi înrîurirea și caracterul lor în România. — Azi, culegînd toate ideile ce am putut a-mi forma asupra artelor, vin a le expune dinaintea d-voastră, ca, împărtășindu-vi-le, să poci afla de la cei ce au studiat aceste chestii mai cu de-amănuntul, care dintr-însele cuprind ceva adevăr, și cari sînt greșite și pentru ce cauză.

Eram cu totul nehotărît asupra cuvîntării mele de astăzi, cînd o întîmplare destul de curioasă, pe care vă voi împărtăși-o, m-a hotărît a îmbrățișa această chestie.

Iată întîmplarea : Un tînăr american din republica Chili, viind la Paris cu scopul hotărît de a căta aici bazele pe care se vor putea întemeia artele naționale în țara lui, scrise d-lui Dumesnil spre a-i cere povețe asupra acestui sujet. Ce e mai curios decît un om pătruns în inima sa de marea trebuință a artelor naționale și care, neputînd a-și formula acea trebuință, vine într-o țară despărțită de a sa prin mai mult decît jumătatea globului să caute acolo demonstrarea acestui simţămînt aşa de natural — o naţie ce se născu ieri, şi care, pentru a-şi vedea libertatea întărită, cere a o sprijini pe arte ! Ea vrea să aibă arta în raport cu caracterul ei ; şi nu aşteaptă decît o temelie teoretică spre a-şi înălţa zidirea ! Pare că artele n-ar fi decît aplicaţia practică a unor principii teoretice bine lămurite ! Această faptă, după părerea mea, ne arată cît de depărtată e acea naţie de adevăratul înţeles al artelor, şi ne face să ne bucurăm noi, care, ca şi dînşii, n-avem arte, dar cari însă vedem mai limpede calea ce avem a o urma spre a ajunge la ţăl.

Voi căta dar, d-lor, a vă expune aci care este scopul la care îmi pare mie că trebuie să ajungem subt raportul artelor.

E un adevăr recunoscut acum « că artele sînt expresia simţirilor unui popor întreg » şi că numai în acest caz sînt ele întemeiate cu putere ; căci sînt, din nenorocire, şcoli artistice pe cari le gustă numai parte din societate şi într-un spaţiu de timp foarte scurt ; acele şcoli falşe, în loc de a înainta arta, o ocolesc pe un drum nevrednic de dînsa şi o fac bastardă, luîndu-i adevăratul ei sens.

Principiul acesta fiind întemeiat, eu voi examina fiecare din arte în parte şi voi expune puţinele idei pe cari le-am putut culege asupra destinaţiei artelor în lumea viitoare.

În timpul nostru vine o epocă unde o artă nouă e negreşit de trebuinţă pentru a exprima lucruri de tot nouă ; arta trebuie acuma să formeze o şcoală pe baze cu totul nouă, împrumutînd celei vechi numai nişte principii generale, pe cari le va preschimba după trebuinţele şi geniul ei.

Uriaşele încercări făcute în sensul acesta, mai ales în muzică, sînt o dovadă pipăită că lumea cere o preschimbare obştească. Într-adevăr, cînd auzim una din simfoniile lui Beethoven, aşa de majestoase în simplicitatea lor, copleşită într-o sală unde abia pătrunde cu cea mai mare greutate vro mie de auditori, simţim cu putere că locul lor nu e acela ; pereţii te strîng şi te îneacă de toate părţile, în vreme ce acele melodii sublime cer o întindere proporţională cu mişcările majestoase pe care le aduc inimei ; societatea mănuşată, care o vezi îmbulzită în concerte, exclamaţiile ei migăloase şi adesea pedante la ascultarea unor lucruri aşa de înalte, sînt un contrast necontenit. Acele simfonii cer un altfel de local, un altfel de public, şi aceasta e învederat fiecărei inimi tinere care ascultă acele expresii sublime a vieţii întregi a unui popor, majestoase şi naive totdeodată, ca poporul însuşi ; acele aspiraţiuni puternice către o lume de tot nouă şi visată de noi toţi. Spaţiul liber şi simplicitatea, iată deviza artelor moderne ; cu acestea vor putea ele insufla tuturor eroismul şi un cuget curat.

Iertaţi această digresie : vream, printr-o pildă, să vă arăt arta nouă, aşa de întinsă, de spaţioasă, de curată, strînsă şi înghesuită în micile şi recele proporţii ale societăţii actuale.

Dar pentru că am vorbit mai întîi de muzică, voi urma a vă întreţine asupra acestei arte ; şi pe urmă voi privi împărţirea actuală a artelor în patru clase : muzică, pictură, arhitectură şi sculptură, spre a zice ceva despre fiecare în parte. Nu discut aci dacă această împărţire e bună ; sînt poate lucruri în arta nouă aşa de străine celor ce au fost pînă acuma, încît nu li s-a dat nici un nume ; viitorul ne va deschide poate şi acolo orizonturi necunoscute. Acuma mă voi mulţumi a vă spune ceea ce eu zăresc în arta viitoare prin vălul prezentului.

1. *Muzica.* Arta muzicei, născută cea din urmă, a suferit într-un timp scurt destule preschimbări ; însă sămînţa ei s-a păstrat curată, şi în frăgezimea ei a îmbrăţişat cea dintîi calea lumei nouă. În ceea mai adîncă depărtare a istoriei muzicii, zărim cîntecele popoarelor din veacul de mijloc. — Acele cîntece sînt pline de monotonie dulce şi religioasă, şi totdeodată de o simţire, de o veselie de tot naivă, pare că poporul s-ar fi bucurat a găsi libertatea sa în acel locaş al bisericei, unde toată lumea se înfăţişa deopotrivă înaintea lui Dumnezeu. Ele erau numite *noël* şi se cîntau în cor la sărbătorile cele mari. Deosebit cu totul de idealul muzical al nostru, ele exprimau toată suferinţa şi toată religiozitatea acelei epoci. Muzica religioasă nu iese însă numai din gura poporului. Ea avu fondatori cari o stabiliră într-un chip mai puternic şi mai hotărît ; cu Pergolese, nemuritorul autor al *Stabat-Materului*, muzica luă de sprijin numai pe biserică şi dete acestei instituţii o putere pe care începea d-atunci a o pierde ; negreşit, azi mulţi oameni nu intră în biserica Sf. Petru la Roma, decît ca să auză cîntecele şi psalmele lui Pergolese şi a lui Morallo, sau în vreuna din acele vechi catedrale gotice din Germania, decît spre a auzi melodia sublimă a *Requiemului* lui Mozart. Dinaintea acelor forme arhitecturale mărețe şi impunătoare, acelor statui înegrite de timp, şi toate cu capul plecate subt marele triumf care domneşte, înconjurat de lumină, din înalta culme a clopotniţei, dinaintea acelei pompe majestoase a preoţilor şi a altarului, a acelei slabe lumini pătrunzînd lin, dinaintea acelui chip al Mîntuitorului omenirei răstignit pe cruce, inspirat la auzul sunetului pătrunzător şi trist al clopotelor, un respect adînc şi o supunere oarbă venea negreşit în inimile oamenilor din acele veacuri de mijloc, pline de nedreptate şi tiranie, acelor oameni cari cîntau în biserică mîngîierea suferinţelor lor din toate minutele. Muzica aducea un nou balsam omenirii pătimitoare, şi chiar cînd credinţa în biserică se mai răci, muzica contribuia a mai păstra ceva căldură. Dar cu acea societate se stinse şi acea muzică, şi, în loc de simţirile religioase pe care ea le aţîţa mai înainte, ea deveni o muzică clasică, regulată, lipsită de suflet şi căutînd a atrage atenţia prin regularitatea recelor ei sunete. Astfel sînt leturghiile făcute de compozitori moderni, Spontini, Cherubini şi alţii. Cît pentru Mozart, un

geniu cu totul măreț și o înlesnire minunată îi dete voie a trata cu deosebire oriceeace întreprindea. — Putem zice însă că muzica religioasă își sfîrși cariera ei.

O întîmplare cu totul istorică hotărî despre aceasta (și vedem aci cîtă influență are istoria asupra artelor); revoluțiile și războaiele religioase fac să se nască o muzică nouă; poporul, luptîndu-se pentru întîia oară de bună-voie și în interesul său, găsi acorduri delicioase și energice, dar crude și abrupte, pentru a-și exprima patimele sale; husiții și puritanii cîntară marșuri înfiorătoare, a căror putere o pot abia exprima orchestrele din zilele noastre; pe de altă parte, poporul francez, cu spiritul său sarcastic, scorni o muzică ușoară și lesne, pe care o cîntau în vaudevillurile din timpul Ligei; această muzică luă o mare întindere; dintr-o parte ea avea romanța, dintr-altă parte se formă opera, care fu mai întîi o reprezentație feerică amestecată cu muzică; Lulli o începu. Dar orizontul operei se dechise din ce în ce mai mult; Italia se aprinse printr-o melodie dulce și grațioasă; totuși capetele-de-operă ale lui Bellini și Donizetti, spre pildă *Norma* și *Lucia*, cu toată desăvîrșita lor frumusețe, au încă ceva care se află mai în raport cu micele teatre, cu micul public al societății de astăzi, decît cu vasta și majestoasa întindere a creațiunilor viitoare; alte opere italiene, mai moderne, se apropiară mai mult de acest scop; spre pildă *Guillaume Tell* a lui Rossini și *Lombardi* a lui Verdi. Dar în fața Italiei înainta vechea Germanie, cu o muzică «fiică a poporului», cum a zis învățatul Humboldt. Haydn, autorul *Armidiei*, și Weber, autorul lui *Freischütz*, au fost, în Germania, ceea ce Bellini și Donizetti au fost în Italia; în urma lor veni marele Mozart, care dete scenei pe vestitul *Don Juan*, pas mare de propășire către muzica modernă. Meyerbeer, după un studiu trudnic și adînc, scoase opera *Hughenoții*, în care ajunge a da un tablou vast și măreț al războaielor religioase; poate că știința lui omoară cîteodată simțămîntul, dar niciodată majestatea operei sale. Nu zic nimic aci de muzica franțeză, care, fără de a aduce artei muzicale nici o însemnată înaintare, nu-i stă deloc piedecă; într-o grămădire de utilități muzicale (dacă pot zice așa), ea conține lucruri demne de laudă.

Să ajungem, în sfîrșit, la marele om în care e personificată arta muzicală. Beethoven trăi pe la începutul veacului acestui; la întîia ivire, compozițiile lui părură așa de neasemănate cu tot ce fusese, încît nimeni nu se temea a zice că ele sînt cele mai mari absurdități. Adevărat om de geniu, atît în compozițiile sale muzicale, cît și în judecata care o făcea despre societatea în care se afla, el se îndeletnici mai mult cu muzica instrumentală; el compuse vreo cîteva sonate, melodioasele concerte care se zic muzică de cameră, opera *Fidelio*, aventurile lui *Coriolan* și *Egmont*, *Prometeu* și, în sfîrșit, nemuritoarele lui simfonii, în care el puse adevăratele baze ale artei muzicale. După ceea ce am putut auzi de la dînsul, eu îmi

deslușesc astfel, în muzica lui, trei elemente deosebite, dar unite cu arta nespusă: 1 — descripția naturei, 2 — cîntecele populare, 3 — visarea alegorică a geniului său.

Dar cine poate să descrie arta și inima cu care aceste trei elemente sînt exprimate! Ceva așa de sublim nu rabdă nici o analiză; trebuie să auzi; și nu poți să auzi fără să simți. Cine poate să audă furtuna descrisă de dînsul în *Simfonia pastorală*, fără de a se simți pătruns de aceeași groază care o simte omul în luptă cu elementele desfrînate! Îți pare mai întîi că auzi tunetul, murmurînd groaznic în cer; deodată un fulger străbate norii, îi sparge, și auzi ploaia izbind cu putere pămîntul; viscolul începe, se aud șuierînd frunzele pomilor, și vîntul chiuie cu sunete ascuțite, în vreme ce un tunet, din ce în ce mai slab, se aude abia în depărtare; cu încetul totul se liniștește și nu mai auzi decît un vînt ușor scuturînd picăturile de ploaie după foile ierbei; pe urmă se face soare pe cîmpii, îți pare că vezi soarele ieșind luminos dintre nori, cari fug către orizont, în vreme ce curcubeul se destinde pe cer; atunci se aude deodată strigătul de bucurie al prepelițelor cari ies iarăși la soare, și, departe, ca din ecoul unei văi, se aude mugetul oilor și fluierul păstorului; cine va putea descrie mai bine decît Beethoven această scenă a cărei frumusețe nu e de comparat cu nimic alt? Simțirile cele mai adevărate sînt ațîțate de această muzică grozavă și melodioasă deodată; dar ea, din nenorocire, din zi în zi astăzi nu e în raport cu nimica din ceea ce o înconjură, ea e prea *întinsă* ca să fie cîntată precum este astăzi, și se vede că omul care a simțit aceste lucruri nu le-a scris pentru un auditoriu de cîțiva oameni, ci pentru tot cel ce simte, adecă pentru tot omul îndeobște. Această muzică descriptivă nu e ca aceea a lui Haydn, ce se potrivește cu o sală de concert mică și elegantă, și nu auzi într-însa păstori și păstorițe cîntînd din fluier, înconjurați cu panglici și cu flori; nu este aceasta o istorie ca a Estelei și Nemorin; aci natura vorbește, și natura trebuie să vorbească *tuturor*.

Dacă de la muzica descriptivă a lui Beethoven, trecem la cîntecele sale populare, simțim aceeași mulțumire, aceeași plăcere curată și priincioasă inimei. El mai bine decît oricine a înțeles muzica populară; și pentru dînsul aceasta a fost un motiv din cele mai iubite. A studiat ariile popoarelor din toată Germania, din Anglia, din Scoția și din Irlanda, și n-a pierdut nici o ocazie de a face să intre această muzică în compozițiile lui. El scria unui corespondent care îi trimetea ariile din Scoția, să-i trimeată întotdeauna cuvintele, căci astfel numai poate înțelege adevăratul sens al cîntecului, care, zice el, nu e decît unul, și acesta este sensul pe care îl pricepe chiar poporul la acea arie; el văzuse arii populare puse astfel pe muzică, încît poporul nu le mai înțelegea, și se feri totdeauna de această greșeală. De aceea în ariile populare care umplu simfoniile sale simți pe loc simplicitatea în frumusețea cîntecului popular, de aceea și poporul nemțesc primi cu entuziasm cîntecile lui Beethoven, și în acea țară vei auzi orice colibă răsunînd de melodiile acestui mare geniu. Iată cum ar trebui să fie muzica noastră, astfel încît țăranul să recunoască într-însa *doina* și alte cîntece favorite ale sale. Țălul e însemnat, n-avem decît să-l ajungem.

Vreo cîteva cuvinte încă asupra elementului al treilea din care se compune muzica lui Beethoven, adică visarea alegorică. Din realitatea naturii și a omenirii, acest mare geniu se înalță adesea la visurile cele mai sublime și cele mai întinse. Adesea ai < să > auzi la dînsul zgomotul unei lupte, altă dată sunetul majestos al unui marș triumfal; pe urmă un vis de putere și de blîndețe, care îți înalță și îți alină sufletul; în sfîrșit, creațiile cele mai grațioase, cele mai mlădioase. Între alte multe exemple, voi numi unul în care pare că a descris niște silfide, niște îngeri, cari, vrînd a se înălța spre cer, nu pot a se despărți de pămînt; acea mișcare nehotărîtă (*saccadée*) este de o frumusețe nespusă. Putem zice însă că, în acest gen, Beethoven avu ca egal pe Haydn, profesorul lui, a cărui sonată din urmă, intitulată *Moartea*, dă priveliștea cea mai pătrunzătoare a unui trup omenesc ce se cufundă în nesimțire, în vreme ce sufletu-i zboară cu iuțeală în regiuni mai fericite. Iată, domnilor, cum am înțeles pe Beethoven; cari sînt părțile însemnate ce le-am văzut într-însul și pe cari le propun ca model acelora ce vor crea muzica națională română. Se știe să descrie frumoasa natură a țării noastre, să prinză adevăratul sens al muzicei noastre populare, în sfîrșit, să se ajute de geniul său spre a-și exprima în acorduri melodioase simțirile cele interne, visurile ce-i apar dinaintea ochilor; și acestea să le expuie cu acea inimă, cu acea frăgezime, cu acel ritm limpede și măreț, care ne plac atîta în muzicantul german. Să se recunoască poporul în muzica sa, s-o guste și să tragă dintr-însa simțiri mari și nobile, căci aceasta e adevărata menire a muzicei și a artelor în general. Exemple spre a adeveri aceasta avem destule, cu *Marseieza* în cap; avem și exemple contrarii; să ne ferim de dînsele și să călcăm pe calea arătată atît de luminos de marele Beethoven.

2. *Pictura*. Artele, în general, au între dînsele o legare mutuală atît de mare, încît, vorbind de una, treci pe nesimțite la alta. Cu toate acestea, două dintr-însele par a fi deodată cu totul deosebite, adică: muzica și pictura. Într-adevăr, nu poți sări deloc lanțul drept care te duce de la una pînă la alta; cu toate acestea, legăturile sînt numeroase și puternice; un minut de gîndire te face să le vezi; spre pildă, ca să trecem de la muzică la pictură, putem lua muzica în opera teatrală. Iată o menire mare a picturii; ea, în teatru, se află unită tutulor artelor, și, mai mult încă, literaturii chiar; partea ei e mare; din nenorocire este efemeră; dar această forță a picturii, născută de puțin, vrea să ia întindere, și nu numai în decorul teatrului, ci încă în decorul arhitecturii; căci acuma lumea nu mai cere recele ziduri de piatră goale, ale veacului de mijloc; ea vrea să vază în tot ceva care să-i aducă în inimă eroismul și amorul; de aceea, majestăței arhitecturii trebuie să-i fie unită viața și focul picturii; menire mare, sublimă a picturii arhitecturale! Pe de altă parte, în fiece zidire, o mare condiție e lumina; lumina e neapărată zidirilor moderne; dar vrea ca lumina să fie plăcută și potrivită; iată aci încă o condiție ce-o poate împlini pictura, adică pictura pe geamuri; în climatele neguroase, brumoase, pictura geamurilor va opri ca acea tristeță a naturii să pătrunză în inima omului care s-a retras subt acoperămînt; în țările calde, unde soarele bate arzînd pămîntul și răspîndind asupra-i o lumină înșelătoare, acolo, pictura ferestrelor va pune stavilă la aceste rele. Pretutindeni, în sfîrșit, colorată de o lumină mai călduroasă, mai strălucitoare, ea se va ajuta de aceste bunuri spre a înfățișa (cum am zice) apoteoza eroului ce-l va arăta. Dar lăsînd la o parte aceste trei ramuri ale picturii (în teatru, în ornamentul arhitectural, pe geamuri), așa de neîngrijite și așa de uitate pînă acuma, însă așa de trebuincioase în viitor, să venim la pictura cea mare, adică la pictura de fresce și la cea cu ulei. Aceste arte, așa de mult lucrate pînă astăzi, ne arată mai bine decît orice că arta e adevărata expresiune a spiritului unui popor și al unei epoce. Cînd, spre pildă, Rafael zugrăvea acele fecioare de o frumusețe fără de pată, toate fiice ale poporului, el exprima negreșit simțămîntul cel mai adînc al Italiei, a acelei țări înamorată, ca Grecia veche, de formă și îmbătată de încîntătoarea ei natură; în fiecare el pare a-ți zice, ca toți italienii împreună: « Îmi place frumosul numai căci e frumos ».

Iar alte tablouri ale lui Rafael, Michel Angelo, vestita *Cină* a lui Leonardo da Vinci te fac să vezi acele forme sistematice, regulate, simetrice ale Italiei, dar grațioase, mlădioase în simpla lor exactitate. În vreme ce flamanzii cu materializmul lor, arătat în orice, se aplicau a copia natura și a împărți lumina cu o simetrie matematică, uitînd adesea frumosul pentru asămănarea mai complectă cu adevărul. Unii le fac laudă de aceasta; mie însă îmi pare că arta are de scop a arăta un tip, un model mai presus de natură, care să ațîțe în noi dorința de a ajunge la acel ideal. — Această idee pătrunse în marii pictori din al XV-lea și al XVI-lea veac; ei luară de model pe Hristos, și, arătîndu-l sub toate chipurile frumuseții și virtuții ideale, îl puseră ca exemplu înaintea omenirii, tip de o simplicitate și de o virtute mai sublimă decît oriceeace ne putea arăta anticitatea greacă și romană! Din nenorocire, în acelaș timp pictura și muzica luară o cută rea sub veacul lui Ludovic al XIV-lea. Personalitatea pictorului se topi, și arta nu mai servi decît la petrecerea curții; aci vine acel chip de pictură așa fad a lui Watteau, în care găsim oarecare talent, dar care ne este cu totul nesuferit nouă, cari sîntem așa de deosebiți de societatea acelui timp. Arta ajunge adevărat bastardă, cît fuse lepădată de marele jude, de popor, și, într-adevăr, cînd vine revoluția de la 1793, care răstoarnă toate cele trecute, acel fel de artă se pierde în cataclismul societății vechi.

Pentru o epocă nouă trebuiau arte nouă ; dar oamenii revoluției, inovatori minunați în lumea nouă, cătau un sprijin în istoria lumii, de frică ca lucrarea lor să nu se pară o monstruozitate ; ei nu găseau decît pe greci și pe romani, cu care să aibă ceva mici raporturi, și pe loc îi luară ca model. Pictura urmă aceeași cale. David, marele artist al acestei epoce, nu căută a se inspira decît din vechime. Însă de curînd, științele omenirii lărgindu-se, ieșise la iveală un nou lucru care umbla a se face din ce în ce mai general ; aceasta era aceea ce se cheamă « culoarea locală ». David nu vrea s-o lase a se arăta ; el studie vechimea ; studiu greu, trudnic, rău, care îl răci pe dînsul însuși, în loc de a insufla, prin tablourile sale, simțirile istorice ale vechimei, care nu mai erau ale lumii moderne ; el făcu ceva falș, care te îngheață mai mult decît te atrage. El avu însă marele merit de a restabili culoarea în pictură, așa năpustită de Lesueur, așa de batjocorită și de serbezită de Watteau. Culoarea, de la dînsul încoace, făcu progresuri minunate, și putem zice că, afară de cîteva glorioase excepții, de la David pînă la crearea puterii nouă, pe care o așteptam, arta nu se susține decît prin culoare. Iată însă acele excepții glorioase ; imperiul găsi în Gros un pictor demn de o epocă așa de eroică. Atît e adevărat că arta nu se dezvoltă la un popor decît cînd el se află într-un moment de putere ; tristele timpuri ale Restaurației se petreceau în nimicuri ; un singur artist mai există, Géricault, care, ca poetul roman Horațiu, zugrăvise cu o putere minunată durerea de care i se umplu sufletul văzîndu-și patria căzînd în acea josime. Cei doi militari ai lui Géricault simt adevărat o rememorare măreață a măreților timpuri ale imperiului Franței ; cît pentru naufragiul lui, într-însul se vede mărimea sufletului zdrobit și pătimitor al pictorului ; în fața tabloului, pe cel dintîi plan, e tatăl fără de speranță, ce și-a pierdut fiul său, mort dinainte-i ; iar pe al doilea plan se mai ivește abia o rază de speranță, însă dureroasă, căci corabia de la care aștepta scăparea e încă departe, și valurile groaznice îl desparte de dînsa. Să mai adăugăm și pe Prudhon, și el artist al desperării ; cu forme crunte, cu culori întunecoase, cu o imaginație neagră și sceptică. El a zugrăvit sufletul zburînd către cer și lăsînd după dînsul pămîntul deșert, pe care nu se mai vede decît un șarpe tîrîtor. Cu Ludovic-Filip și cu întemeierea muzeului Versailles se nasc o mulțime de pictori nevrednici, cari umplu expunerea. Rare sînt excepțiile, însă se văd cîteva înturnări fericite către trecut, unele opintiri slabe și greșite către viitor. Dar care va fi pictura viitorului ? Iată o chestie grozavă și atît mai grea de deslegat, în cît nici o încercare serioasă nu se ivește pînă acum. Cît pentru mine, afară de deosebitele puteri de care am vorbit și de frumoasa ramură a picturii de peisagiuri, cred că pictura cea mare va fi *pictura istorică* ; astfel alcătuită încît fieșcine să poată participa la înțelesul ei ; pictură care, aducînd aminte gloriile trecute, să insufle credință și putere pentru viitor. Însă aci încă putem pune trei baze, ca în muzică : pictura înfățișînd natura, adecă de peisagiuri ; pictura istorică sau eroică, formînd fondul și temelia artei, și pictura de fantazie, care se zice pictură de *genre*. Frumoasă, sublimă carieră ! Gloria și recunoștința patriei așteaptă pe acei cari o vor petrece !

3. *Sculptura*. Sculptura se împarte, cum știe toată lumea, în sculptură ornamentală sau monumentală, și în sculptură adevărată. Cea dintîi intră atît în arhitectură, încît n-are nici un sens fără dînsa ; trebuie dar lăsată arhitecturii. Dar cealaltă este ea oare o artă sau nu ? Este o artă acea lucrare a unor genii, care, muncită de 30 veacuri, n-a dat omenirii decît vreo cîteva producte ? Într-adevăr, în sculptură mediocritatea nu e iertată ; ea poate place, dar nu entuziasmează ! În vreme ce capul d-operă al sculpturii este productul cel mai perfect, cel mai desăvîrșit care poate să cază din mîna omului ! N-ai decît să gîndești că aceea ce ți se pare o lucrare mai mult decît omenească, a fost un bulgăre de piatră fără nici o formă ; și un om singur a scos din acea piatră ceea ce ai dinaintea ochilor ; atunci acel om ți se pare un uriaș, ți se pare o ființă care nu poate să fi trăit cu ceilanți oameni. Lupta cea mai crudă a susținut-o împotriva unei substanțe fără simțiri, și dintr-însa, cu un foarfece și un ciocan, a scos mai mult decît o formă omenească, a scos un trup cu nuanțele cele mai fine, cu formele cele mai mlădioase, cu expresia cea mai sublimă ! E o ființă ; sufletul numai îi lipsește ; uitîndu-te la dînsa ți se pare că o să miște, și cînd ți-aduci aminte că e piatră, atunci te miri tu însuși de iluzia care ți-ai făcut-o ! Ce simțire mare, ce mîndrie de a fi om și de a ști că ființe deopotrivă-ți au putut face astfel de lucruri, te pătrund atuncea ! Atîta simt cînd văz dinainte-mi *Laocoonul*, *Venerea* lui Praxitel sau cea de la Milo, îngerul lui Canova și alte capete d-opere ale sculpturii ! Aci trebuie mai mult decît geniu ! Și de urez astfel de sculptori, nu-i urez României mai mult decît altei nații, căci acei oameni sînt ai lumei întregi, și ceea ce ei lucrează nu e expresia unei naționalități, ci a geniului și a ființei lucrătorului. Cît pentru sculptura din România, aș socoti o mare fericire pentru noi de a avea în țara noastră vreuna din acele capete d-operă. În lipsa lor, cel puțin còpii cu merit ; cît pentru creații noi, potrivite veacurilor viitoare, vor aduce negreșit geniuri vrednice de astfel de creații ! O altă parte a sculpturii, adică sculptura ornamentală, trebuie desvoltată în raport cu arhitectura, fiind unit una

alteia, caracterul lor trebuie să fie comun; acea sculptură are de datorie a forma ceea ce ar fi prea slab în lipsa ei.

4. *Arhitectura.* Ajungem acuma la arhitectură. Aci omul se pierde şi nu mai vezi decît mărirea unui popor; expresia uriaşă a unei idei vrednice de a uni o naţiune întreagă la o faptă mare şi statornică. Care om, într-adevăr, e capabil de a desvolta totdeodată puterea morală şi cea fizică care trebuie la o zidire destinată omenirei? S-a văzut însă şi astfel de exemple; au fost oameni cari au ridicat monumente; dar acelea sînt bastarde, şi majestatea lor se nimiceşte dinaintea celor pe care le-a zidit un popor. Lăsînd la o parte arhitecturile maure şi bizantine, care ne vin din Asia, două mari şcoli arhitectorale au domnit asupra Europei, din cele mai vechi timpuri: arhitectura grecească, cu formele ei drepte, regulate şi simetrice, şi cea gotică, cu forme ascuţite, rotunde şi neregulate; fiecare şi-a avut ornamentaţia şi în raport cu caracterul său, şi fiecare dintr-însele a înfăţişat curat spiritul popoarelor şi al epocelor lor. Arhitectura grecească, de tot omenească, tinzînd a da oamenilor numai o probă de fineţa, de gen<i>ul şi de cunoştinţa lor despre frumos; cea gotică, închinată dumnezeirei şi destinului, vedea pe oameni supuindu-se la puteri mai mari decît dînşii. Fiecare îşi avu fiicele sale bastarde; cea greacă dete naştere plagiajului roman; cea gotică născu pe cea a Renaşterii; însă cad toate într-o confuzie bizară; se formează şcoala arhitectorală eclectică, care domni pînă azi. Nici un caracter particular n-o deosibeşte; nimic care să fie în raport cu trebuinţele lumei viitoare, cum se vede într-însa; lipsă de spaţiu, înghesuire, nedreptate în cele mai mici lucruri, rea împărţire a luminei, a nivelului, a căldurii, în sfîrşit, tot se uneşte spre a o arăta de tot greşită. Trebuie dar să păşim negreşit pe un drum cu tot altul. Care este acest drum? Am mai încercat a spune că cererea lumei nouă este libertatea, adică spaţiu; egalitate sau dreptate, adică dreapta împărţire a tuturor linielor; în sfîrşit, frăţie sau adunarea omenirii spre a putea fiecare împărtăşi simţirile frăţeşte cu ceilanţi concetăţeni. Iată scopul la care are să tindă arhitectura; îi trebuie o teorie de tot nouă, o teorie care să se bazeze pe aceste principii şi în care să se bage în seamă cele mai mărunte legi ale fizicei, precum ale luminii, ale sunetului, ale căldurii şi altele. Această teorie n-o poate face decît juni artişti cari se ocupă de această specialitate, dar pentru ca să o facă au a lua în băgare de seamă nu numai legile generale ale naturii, ci au a face observaţii locale; au trebuinţă a pătrunde în spiritul arhitectoral al vieţei, au trebuinţă a trage din popor ideea unei arhitecturi nouă; astfel precum chinezii au adoptat în toată arhitectura lor forma unui cort, arhiectul român are trebuinţă a adopta forma colibei şi a bordeiului ţărănimei. Atunci numai edificiul lui va fi aprobat de naţia întreagă,

atunci numai cînd român<ul va> recunoaşte în palatele publice forma micei lui case, atunci numai acea arhitectură va fi naţională şi susţinută de norodul întreg.

Aceasta va trebui să fie forma zidirii; cît pentru destinaţia ei generală, va fi sau spre a conţine adunarea poporului sau a unei părţi din popor, care va discuta interese publice sau particulare, sau spre a studia, sau, în sfîrşit, pentru a da priveliştea deosebită lucrării artistice. Într-însul, cum am zis, totul va fi astfel aşezat, încît lucrarea fiecăruia să fie cu cît va putea mai egală. Iată dar 3 feluri deosebite de zidiri, întemeiate pe aceleaşi baze: dintr-o parte localele destinate discuţiei, precum camere, cluburi şi chiar templuri, dintr-alta amfiteatre pentru predarea publică a ştiinţei, biblioteci, cabinete de deosebite colecţii ştiinţifice, florării sub coveltir, în sfîrşit, într-a treia categorie întru teatrele, salele de concerte, colecţiunile de tablouri, de statui şi de alte obiecte de artă. Care va fi ornamentaţia acestor zidiri? Care va fi înfăţişarea lor? Despre acestea nu poate hotărî decît gustul şi bunul simţ al arhitectului; el va căta a nu face nimic netrebuincios în acele monumente, dar nici nu va lăsa să scape cît de puţin orice ocazie de a aduce aminte amorul şi gloria naţionalităţii. Un punct care mi se pare foarte însemnat în artele moderne e lănţuirea lor şi împrumutarea care cer a-şi face în tot minutul una de la alta. Am zis de ce importanţă e pictura şi sculptura, pentru a da suflet unei zidiri; pe de altă parte, sonoritatea pereţilor va juca, negreşit, un rol din cele mai însemnate într-o societate unde libertatea discuţiei va predomni; dar nu acea surdă şi întunecoasă, ce o varsă ogivele asupra credincioşilor îngenunchiaţi dinaintea pridvoarelor catedralelor gotice, de unde propovăduieşte călugărul supunerea la legile dumnezeieşti şi nimicnicia omului, ci un sunet curat şi limpede, care să pătrunză pînă la oricine cu această putere şi să poată răspîndi cu aceeaşi franchetă ca şi cuvîntul ieşit din gura oratorului.

Nu zic nimic despre teatre; fiecine vede cruda nedreptate care domneşte într-însele; adevărate cocioabe burgheze, un petic de loc mai comod într-însele se tocmeşte cu bani, şi chiar acela plătit mai bine nu se bucură de o vedere şi de o auzire deplină; asemenea sînt şi salele de concerte. Toţi recunosc preschimbările trebuincioase acestor zidiri.

Însă două mari, largi cariere de reînoire se mai deschid arhitecturii. În raport cu marile progrese ce le face pe toată ziua, manufactura are a se desvolta în chip nou de zidiri, vrednice de a conţine şi de a îndeplini numeroasele trebuinţi ale lumii lucrătoare. De acuma chiar încercări demne de laudă şi de admirare se văd în unele ambarcadere de drum de fier din Anglia, Statele Unite şi Germania; în fabricele din Belgia, Anglia şi Franţa; în deosebite poduri pe apă, de piatră sau de fier etc. Rămîne să se mai facă ateliere, unde lucrul în comun va produce acea egalitate și acea frăție atît de dorită între cetățeni. Dar aceasta nu e tot! Localurile particulare cer cele mai însemnate îmbunătățiri. Cîte comodități demonstrate prin legi fizice le lipsesc astăzi? Cît de greu, de apăsător, de nesănătos e aerul ce se răsuflă în acele case înghesuite, strîmte, în care toate bunurile naturei sînt așa de rău împărțite sau lipsesc cu deplinătate! Și aci trebuiesc preschimbări obștești de la care spînzură viața și sănătatea și adesea starea intelectuală a oamenilor! Aci e dureros, e crud a vedea sărmana omenire, ucisă prin neștiința sa, sau, mai bine, prin neîngrijirea și nepăsarea celor ce se zic cîrmuitorii ei! Cîte suferinți, cîte dureri, cîte necazuri, cîte boli ar fi lipsit dacă fiece om ar fi putut să se bucure de bucuria internă ce le aduc o casă sănătoasă și veselă! Acestea se par a fi lucruri mici; însă de la dînsele atîrnă, în parte, destinul unui om, unei familii și chiar unei nații!

Să venim la altă ramură a artei arhitecturale. Monumentele instituite în cinstea oamenilor mari sau a faptelor însemnate sînt iarăși lucruri care cer cea mai mare băgare de seamă din partea arhitecților. Într-însele își vede nația mărirea ei; de aceea ele trebuie să fie în raport cu acea mărire! Dar ar fi cu pristos a înșira o nomenclatură despre aceea ce are a face măreața artă a arhitecturii! Să cercăm a descoperi într-însa cît se va putea mai multe faze ale viitorului și, studiind caracterul nației noastre și trebuințele ei, cei din noi care se îndeletnicesc cu această artă, să dea României bazele artei sale naționale, prin care faptă trudnică în adevăr vor dobîndi veșnica recunoștință a patriei.

Sîntem, domnilor, cel puțin așa cred, destul de juni și vom fi destul de statornici în dorința noastră, spre a ne putea linguși de-acum cu ideea că vom vedea cel puțin începînd înflorirea artelor române! Dar ce zic? Avem asupră-ne mai mult decît grija de a ne bucura la nașterea acelor arte; avem a le pune temeliile!

Să fie dar și arta, ca una din cele mai mari baze ale restabilirii măreței noastre naționalități, să fie și ea un țăl la care să tinză mijloacele și puterile noastre intelectuale, precum tinde inima noastră! Și dacă acele puteri nu ne vor ierta să ajungem pînă la țălul ce ne propunem, să avem cel puțin conștiința limpede că am făcut ceea ce ne-a fost în putință, lăsînd urmașilor noștri cinstea de a întemeia ceea ce noi am fi încercat numai!]

[Paris, 17 martie 1851.]

IDEI ASUPRA PROGRESULUI SOCIETĂȚII 1r°

Cînd aruncăm ochii asupra Europii din cei zece din urmă secoli, sufletul ni se turbură la priveliștea atîtor nații tinere și-nfocate, zdrobite în minutul renvierii lor. Puține sînt zilele ferice ce strălucesc în miljocul acelei tragice și-nfiorătoare nopți, și chiar lumina lor e pălită și viforoasă; slabele-i raze nu pot străbate vălul de doliu ce-o-mpresoară; ele sînt pe loc năbușite, și lumina se stinge ca acele flacări trecătoare, ce se rîdic seara după o baltă statută, ce se înalț puțin în atmosferă și se afund iarăș în întunerec, lăsînd numai o repede urmă de scînteie.

Număroase lupte susținute, cu un eroism nespus, de popoare asuprite, în numele natio||nalității și al religiei, siluiri turbate din partea 2r° tiranilor învingători, secoli plini de împilări, de amăgiri, de războaie crunte și fieroase, — iar pîntre dînsele cîte o zi radioasă, în care națiile, în entuziasmul lor, visez împreună la o mîntuire viitoare, — iată viața politică, iată esistința în care s-au muncit strămoșii noștri. Atîtea suferințe, atîtea chinuri, atîția martiri ai trecutului n-au putut oare se cîștige lumei un viitor mai fericit?

Națiile, semințiile fi-vor secerate după fața pămîntului fără ca se fi gustat alt bine decît niște vizuri de noroc? — Șterge-se-vor urmele lor, fără ca se fi lăsat pămîntului decît niște inscripții, singure cruțate de timp, al căror înțeles va interesa numai pe anticarii secolilor viitori? — Cum? ceea ce o fi mișcat||inima a mii de oameni, o fi înălțat și destins 3r° imaginația lor, ceea ce o fi făcut dintr-înșii martirii unei idei, toate acestea nu vor fi transmise posterității decît printr-o piatră rece și nepăsătoare? — Nu vom putea noi, mai norociți decît străbunii, să lăsăm viitorimii o viață și o societate din ce în ce mai fericită, pregătită prin sudoarele și suferințele trecutului și ale noastre? Cu toate însă, necontenita înaintare a omenirei ne făgăduiește-un succes mai bun; ceea ce am primit de la societățile vechi, noi îl vom da ca moștenire urmașilor, dar lățit, prefăcut și-mbunătățit, și sămînța de viață depusă în sînul omenirei, desvoltîndu-se neîncetat, va crește, va produce mugurul, frunzele, florile și

4r° poamele sale, care vor merge tot înoindu-se. || Căci acesta e cursul societăților omenești. Ca toată natura, ele sînt supuse la aceeaș lege uriașă de prefacere și de înaintare simetrică. În veci viețuitoare și-n veci renoită, omenirea pășește mereu către progres; fieșce descoperire nouă îi dă o viață ș-o putere ce-i grăbesc pasul; iar umbletul ei, șovăind și neîndrăzneț, cînd ea se află în pruncia-i, se iuțește și devine mai stabil cu cît civilizația înaintează mai mult, astfel încît marșul omenirei crește (de-mi este iertat a mă servi cu un termin matematic), ca o *progresie geometrică*, ce are drept *rație* valoarea descoperirelor nouă ale spiritului omenesc.

Această lege, așa de precisă, ne dă voie a înfrunta și a devăna 5r° argumentele inimicilor || ideilor noi, care zic că lumea, cerînd a merge treptat și domol către îmbunătățiri, timpul n-a sosit încă de a face se predomnească într-însa ideiele democratice, ce sînt astăzi frămîntate de noua generație. Ei zic : fiindcă mulți secoli au trebuit pentru ca omenirea se ajungă la punctul de civilizație în care se află azi, asemenea vor trebui mulți spre a o strămuta la cel pe care îl visăm; iar noi, sprijiniți pe o teorie a progresului omenesc, mult mai bine fondată, putem a-i întreba cum de-a zăcut Europa, nemăsurate timpuri, într-o barbarie deplină, înainte ca Grecia se fi aruncat dodată asupră-i repedea și strălucitoarea ei civilizație? Putem să le arătăm că veacul de miljoc întreg, adecă 15 secoli, au lucrat însutit mai puțin la înaintarea omenirei, decît cei 3 din 6r° urmă, începînd || de la mărețele și folositoarele descoperiri ale lui Galileu, Descartes, Newton și Leibnitz; putem zice asemenea că științele morale și sociale ale lumei viitoare, născute de ieri numai, au într-însele, chiar de acum, destulă vîrtute pentru a fi realizate în timp foarte scurt și cu mare înlesnire.

Dar care poate fi legea fatală ce face ca omenirea să rămîie adesea într-o lungă și apăsătoare nelucrare? — Din ce pricină, spre pildă, Europa, ce se desfătase în jocurile olimpiane, unde străluceau, în acelaș timp, arte, litere, științe, în sfîrșit, toate bunurile unei societăți luminate, de ce căzu Europa în groaznica neștiință și-n superstițiile neghioabe ale veacului de miljoc? ||

7r° Cauza căderii ei e prea complicată, și locul desvoltării ei nu e aci; — ea născu totdeodată din principile greșite, hrănite în sînul societății antice (sclavia și abjecția femeilor... spre pildă), și din puțina solidaritate ce aveau, în acele timpuri, popoarele europeene luminate, cu cele din miazănoapte și din fundul Asiei.

Ceea ce ne atinge mai de aproape este de a ști pentru ce Europa rămase afundată atîția lungi secoli ai veacului de miljoc în acea tristă stare de barbarie. — Oare nu se auzi nicăieri, în acele timpuri de durere, glasul renvierei, al mîntuirei? Fost-a o moarte așa de cumplită încît nimeni să nu mai fi avut nici glăsuire, nici auz? Dar daca a fost astfel,

avem a ne-ntreba noi înșine : cum putem se esistăm azi? care e puternicul princip de viață ce veni în urmă se-nsu||flețească acel cadaver, spre a face 8r° dintr-însul corpul viețuitor al Europii moderne?

Nu; moartea nu fu așa cumplită; dar suflarea ei fîlfîia dasupra lumei, și cît se ivea undeva suspinul vieței zdrumicate, ea se scobora dasupră-i ș-îl năbușa. Luptă viforoasă a două principe rivale, în care oamenii dupe atunci își căutau scăparea, jertfindu-și pentru dînsele afecții, viață și bunuri! Haos de spaimă, din care ieși triumfător spiritul vieții, al libertății individuale și al existinții neatîrnate a națiilor! Căci trebuie întotdauna ca viața să domnească asupra morții, și ca ea se dea omenirei căldura și lumina trebuincioase progresului! Nouă dovadă pipăită că sufletul națiilor e ne||pieritor, 9r° că el poate a se preschimba numai, dar că în veci tirania cea mai cruntă nu-l va putea stîrpi dupe fața pămîntului!

Uni-se-vor în contra-i toate puterile răului, el va persista și se va statornici mai bine în existința-i; iar daca timpul și strămutările fizice vor putea să-i prefacă puțin limba, obiceiele, religia, pe de altă parte, simțimîntul ființei sale proprii nu-l va stinge nici o putere firească. Silințele ce le va pune un popor spre a rămînea în întregimea și-n drepturile sale, muncele și luptele ce le va susține, sîngele ce-l va vărsa pentru || apărarea sau liberarea sa, toate acestea îi vor stabila mai tare existința, 10r° căci, cum a zis un poet român :

...Sîngele de martiri e plantă ce rodește,
Curînd, tîrziu, odată, dar însă nelipsit![1]

Se nu credem dar la pieirea unei naționalități. Deși au trecut asupră-i secoli mulți de asuprire și de nepăsare, ea va găsi momentul de a-și face vînt din nou; nu va fi poate întocmai precum a fost în vechele ei epoce, dar va fi liberă, neatîrnată și deosebită de oricare alta, căria este străină. Se luăm, drept exemplu, pe Italia, acea matcă roditoare a tutulor popoarelor neolatine, care, || în două rînduri, la epoce prea depărtate (14 11r° sau 15 secoli), se acoperi cu flori pline de luciu și de arome, dar de o splendoare cu totul deosebită. Noi privim cu desfătare Italia matură, a lui Virgil, și cea poetică, a lui Dante, și însă nu ne putem îndoi că peste puțin vom mai vedea, cu plăcere, unindu-se lor, măreața Italie a Poporului Liber și Unit!

Asemenea vedem în Europa mulțimi de nații mici, care păstrez într-însele o suvenire dulce și glorioasă despre trecutul lor, și o aspirație către o viață viitoare neatîrnată, dor ce crește mereu la razele soarelui civilizației. Dar cîte, însă, || de acelea sînt încă astăzi sugrumate de politica 12r°

---

[1] G. Alecsandrescu, *Mormintele de la Drăgășani.*

mîrşavă şi lacomă a cabinetelor tiranice? Cîte, iar, suspin în tăcere şi nu-ndrăznesc a-şi rădica glasul, căci ştiu că vor fi părăsite de toţi şi lăsate la prada asupritorilor! — Azi ele n-au dreptul dă-a vieţui, fiindcă le lipseşte puterea de a-l consfinţi. Căci, vai! puterea singură, în timpul nostru chiar, dispune de viaţa naţiilor!

Dar această lege crudă şi nedreaptă a găsit adversari destui; orice om ce simte-ntr-însul puterea dreptăţii, o combate; numărul inimicilor ei creşte necontenit, şi legioanele apărătorilor libertăţii naţionale se înmulţesc pe toată ziua!||

13r° Ideea naţionalităţii s-a statornicit azi în lume mai bine decît oricînd şi, în timpul de acum, ea a devenit aşa de strîns legată cu ceea a libertăţii, încît aceasta din urmă nu poate fi confirmată decît printr-însa. Dar cu toate că raportul e aşa de mare între aceste două idei, trebuie însă să băgăm bine în seamă că, deşi principul libertăţii atîrnă de al naţionalităţii, acesta din urmă ar putea avea existinţă chiar subt un regim mai mult sau mai puţin tiranic, şi că o extindere prea exagerată a lui ar putea aduce atîta rău în organizarea dinlăuntru a unei ţări, ||14r° cît şi în rapoartele sale cu celelalte naţii. Despre aceasta ne dă o tristă dovadă vecina noastră Ungaria, care geme azi în ticăloşia în care au aruncat-o nemărginitele ei pretenţii naţionale.

Aşadar, credem că fieşce naţie ar trebui se ia de mărgini ale extinderii drepturilor sale proprii hotarele celor ale popoarelor străine, astfel încît concordanţa între dînsele se poată exista fără d-a fi împiedecare mutuală; se mai adăogăm că nu e destul ca fieşce naţie să-şi exerce libertăţile sale fără d-a supăra pe ale celorlalte, dar că trebuie, — pentru ca acordul se fie în veci deplin şi sporitor, — trebuie, între acele naţii, un legămînt, o alianţă||15r° de apărare comună.

Acest legămînt e una din cele mai neapărate trebuinţe ale lumei moderne; el singur va putea asigura, în lume, triumful ideielor liberale; căci o tristă experiinţă ne-a dovedit destul de lămurit că pentru a face se domnească în societate aceste idei, ce singure-s drepte azi, mişcările făcute în parte şi pentru simple interese locale nu sînt destul de puternice; fiind izolate unele de altele, neavînd în lucrările lor nici un fel de unire, de înţelegere, — deşi ţălul le e acelaş, — ele se abat din calea cea dreaptă, se speriu de greutăţi, pierd energicul lor||16r° entuziasm şi, la urmă, lesne le copleşesc inimicii lor, cînd prin viclenie, cînd prin puterea brutală. Toţi ştim că astfel a mers cursul revoluţiei începute în măreaţa primăvară a anului 1848 şi sfîrşită cu scenele înfiorătoare din 1849.

Dar unei astfel de mişcări strîmpte şi neizbutite noi cătăm a opune un război de principe vast şi întins, făcut într-o înţelegere comună, într-o alianţă strînsă a tutulor partizanilor ideilor noi, împrotiva vechiului despotism. Aplicarea acestei idei, deşi se pare grea de executat (avînd fiecare

naţie a-şi păstra drepturile şi libertăţile sale), nu este numai o utopie, o idee||17r° seacă şi nerealizabilă, precum vor se dovedească inimicii progresului. Fiind mînate toate de acelaş simţimînt, nevoite de aceleaşi trebuinţe, popoarele îşi dau bine mîna, spre a se lupta împreună, şi chiar însă nu va fi aceasta cea dîntîia unire a mai multor naţii pentru înfiinţarea aceluiaş lucru. Spre a se face o alianţă aşa de lată, aşa de solemnelă, trebuie numai o idee mare care se domnească asupră-i. — Care idee mai uriaşă ivitu-s-a pe lume vreodată decît Libertatea? Ea singură putea se însufle omenirei gîndul unui pact aşa de măreţ, unei înfrăţiri, — nu a individelor, precum a cerut-o Hristos, — ci (şi mai mult), o înfrăţire a naţiilor, spre||18r° apărarea inteligînţii şi a neatîrnării omeneşti, împrotiva întunecoasei stabilităţi a absolutismului! Subt inspiraţia Libertăţii, acelui simţimînt nobil ce totdeodată înalţă şi nivelă pe oameni, naşte bine ideea unei vaste asociaţii între neamuri, ce o numim solidaritate!

Daca voim însă a mai găsi şi alte dovezi despre folosul alianţei solidare între popoare, vom rememora iarăş acele mici naţii risipite şi copleşite azi în Europa. Unele dintr-însele, nedestoinice de a scutura singure jugul ce le apasă şi care le-a ruginit orice miljoc de răscoală şi de apărare, sînt adîncite acum||19r° subt o apăsare fără de speranţă şi, cum am zice, fatală; acelea vor avea de auxiliare puternicele legioane ale popoarelor liberate, cărora ele vor fi împrumutat ajutorul lor, şi astfel, folosul democraţiei fiind d-a avea cu cît se va putea mai mulţi apărători, armia-i va căta a-şi recruta soldaţi număroşi în ţărele apăsate, pe care se va sili a le reîntregi în libertatea lor.

Se aruncăm acum o scurtă privire asupra organizării dinlăuntru a acestor mici staturi, cînd fiecare se va afla restabilit în drepturile sale naţionale. Europa, cum ştim toţi, a schimbat, de zece secoli încoace, mai multe forme||20r° guvernamentale; sistemului feodal a urmat absolutismul regilor, iar acestuia, regimul constituţional. Toate ţărele puternice şi adăpate de principii civilizaţiei europeene au fost supuse la aceste preschimbări simetrice; dar naţiile subjugate de un timp mai mult sau mai puţin scurt, care nu mai aveau o existinţă proprie şi neatîrnată, n-au simţit aceste modificări decît într-un chip foarte indirect. Putem dar oare zice acum că ele, fiind într-o zi liberate, vor relua civilizaţia de unde au lăsat-o şi că se vor constitua care cu un regim oligarhic, care cu unul monarhic? ||21r° Această presupunere mi se pare cu totul greşită. — Civilizaţia înaintează necontenit, şi progresul ei se întinde totdauna peste tot cercul ce ea îmbrăţişează. Celea ce le-a adus odată lumii şi pe care timpul le-a învechit, nu mai revin. Binele creşte treptat, pretutindeni, şi desvoltarea-i se revarsă mereu pe un tărîm mai întins.

Cînd naşte civilizaţiei o nouă naţie, ce are a se hrăni şi a creşte din laptele ei, acea mumă îmbelşugată îi dă o hrană şi o creştere în raport cu desvoltarea ei proprie din acel timp. Negreşit, acea naţie de puţin 22r° născută, va urma marşul firesc al oricării societăţi, || dar fieşcare din epocele-i va fi mai maturită, mai stabilă, mai luminată, decît cele ale unei societăţi anterioare, şi, spre pildă, gradul de civilizaţie de care se va bucura în epoca prunciei, va fi poate mai înaintat decît starea progresului epocei înfloritoare a unei societăţi de mai nainte. Deci nu ne-ndoim a zice că naţiile, ce au a se mai ivi, peste puţin, în cercul popoarelor libere, vor îmbrăţişa pe loc principii democratici ai lumei actuale şi că-i vor îmbrăţişa cu o înfocare atît mai mare, încît sufletul le e june şi 23r° neobosit şi că ele nu au a stîrpi, mai nainte, din sînu-le mul||ţimi de rămăşiţe putrede ale societăţilor trecute.

Negreşit, acele naţii, din care cea mai mare parte sînt compuse numai de vreo cîteva milioane de oameni, vor avea mari înlesniri pentru a se organiza democraticeşte, dar cu dînsele vor avea şi greutăţi. Spiritul lor, nematurit încă şi neesperimentat, nu se va înţelege aşa de bine la acele înoiri, ca cel frămîntat şi copt al naţiilor mari şi mai vechi.

Zicem aceasta pentru că credem orice naţie, făr' de-ai lua în seamă mărimea, demnă şi susceptibilă de-a se bucura de toate libertăţile celei 24r° mai depline || democraţii, căci, deşi Rousseau a zis că « Democraţia convine numai staturilor mici şi sărace »[1], noi gîndim că această formă de guvern poate fi introdusă chiar în staturile cele mai mari şi mai avute, pe care iar Rousseau le osîndeşte la o vecinică monarhie, poate fi introdusă într-însele, precît numai o centralizaţie prea mare a puterii nu va suguma trebuinţele şi cererele fiecărui judeţ sau localităţi ale statului.

Aceasta din urmă e una din chestiile cele mai însemnate. De ea atîrnă o mare parte din fericirea şi din libertatea unui popor, căci, cît se 25r° va pune în capul acestuia o putere care se poată dispune, || dupe placu-i, de fieşice parte a ţării, fără d-a cerceta, într-un chip direct, trebuinţele şi dorinţele locuitorilor acelei părţi, libertatea naţiei e atinsă, şi echilibrul sfărîmat. Iată răul ce-l poate aduce o centralizaţie prea strînsă, într-un stat mare; cît pentru un stat mic sau o politie (cum se zicea la grecii vechi), ştim cîtă înrîurire au asupră-i unii oameni ce ajung de amăgesc poporul şi-l aservesc, la urmă, la voinţele lor individuale.

Despre cazul cel dîntii putem lua, drept exemplu, administraţia energică, dar tiranică, a lui Ludovic al XIV-lea; despre al doilea, socie-26r° tăţile vechi şi republicele italiene || se dau pilde destule, şi am putea numi, mai ales, pe Pisistrat în Atena, pe Cezar în Roma, şi pe Andrei Doria în Genua.

Se zicem chiar (precum o să fie) că poporul, în societăţile viitoare, va fi mai luminat şi că, avînd neîncetat ochii deschişi asupra trebelor publice, el nu va ierta a i se răpi aşa lesne drepturile sale. Cu toate însă, presupuind că subt un guvern tare centralizat ar putea exista libertate, partidele şi facţiile se vor putea dar forma cu-nlesnire şi, devenind puternice, ele vor întreţine, necontenit, în ţară, războiul civil şi asprimile sale.

Totul rămîne, aşadar, în orice stat, || de a combina astfel principul 2 r° centralizaţiei cu cel al Libertăţii locale, încît se lipsească, totdeodată, asuprirea unei localităţi asupra celorlalte, şi resfirarea ce ar aduce neunire şi neînţelegere într-un popor de acelaş sînge şi de aceeaşi limbă.

Ideea naţionalităţii nu răspinge deloc pe ceea a libertăţii democratice, ci, din contra, cum am zis mai sus, aceasta din urmă se reazămă pe dînsa şi nu poate exista fără de ea.

E trebuincios, e neapărat ca o naţie să se lupte subt un singur stindard, se recunoasă aceeaş constituţie fondamentală şi aceleaşi baze în legislaţie, se formeze un singur cerc literar || şi artistic, se sugă în şcoli 28r° aceleaşi principe morale şi ştiinţifici, dar este şi drept ca fiecare parte a ţării să-şi cate de foloasele şi de dorinţele sale proprii, în raport cu tărîmul, clima, şi caracterul ei, pe care ea-l cunoaşte mai bine decît oricine.

Nu va fi oare prea temerar a adăoga aci că aceasta e soluţia primită de cea mai înaintată democraţie din ziua de azi, că, prin urmare, aceasta e cererea lumei actuale, că, la minutul renvierei generale, fieşce popor se va grăbi a o-nfiinţa în sînul său, şi că,-n sfîrşit, naţia română, reîntregită şi liberată, o || va-mbrăţoşa, cu căldură, ca pe singurul miljoc 29r° de a-şi cîştiga o libertate deplină şi o desvoltare aşa de mult dorită? Putea-vor inimicii progresului a pune stavilă acestui marş triumfal al civilizaţiei şi a-i opri înaintarea? Nu! Ei vor face ceea ce fac liliecii şi păserele răpitoare ale întunericului, cînd se iveşte la orizont razele strălucitoare ale soarelui, ce va vărsa, treptat, asupra pămîntului, renaşterea şi renvierea!

(va urma)

Paris, iunie 1851.

---

[1] *Contractul social*, cartea a III ⟨-a⟩, cap. al VIII ⟨-lea⟩.

‹CA TOT CODRUL SĂ RĂSUNE...›

Axxxei

Ca tot codrul să răsune d-ale tale dulci cîntări,
Şi ca eho, plin de taină, să-ţi trimiţă salutări!

Cînd şoptea a tufei fronză, legănată de zefiri,
A mea inimă simţit-a misterioase ferîciri.

Filomelele duioase, cînd vărs gemete d-amor,
Toată firea să desmiardă, ascultînd cîntarea lor;

Înălţîndu-se pe piscuri, strigă vulturul semeţ,
Şi ca trîmbiţă d-arhanghel este strigătu-i măreţ.

Orice sunet al naturei m-a făcut a resimţi,
Cînd fiori, cînd mulţumire, ce nu poci a le descri.

Dar cînd glasu-ţi de sirenă, înălţîndu-se treptat
Printre arborii pădurei cu putere-a răsunat,

Îmi zisei că firea-i numai un susùr nesimţitor,
Căci c-o notă dedeşi viaţă unei lume de amor!

Ca tot codrul să răsune d-ale tale dulci cîntări,
Şi ca eho, plin de taină, să-ţi trimiţă salutări.

23 iulie 1851, Vxxxxxxxx.

‹HOMER›
ODISEEA

CÎNTUL ÎNTÎI

15 r°

Adunarea zeilor. Îndemnările Atenii către Telemah.

Spune-mi, muză, despre acel bărbat mult pribegitor, care rătăci foarte mult, dupe ce se dărămă sînta cetate a Troii, şi văzu oraşele şi cunoscu cugetul multor oameni; şi multe rele suferi el în inima sa pe mare, puindu-şi silinţile şi pentru sufletul său, şi pentru-ntoarcerea acasă a tovarăşilor (săi); dar nici astfel nu scăpă pe tovarăşi, deşi (erea) doritor; căci pieriră din înseşi nelegiuirile lor. Nesocotiţii! ei mîncară lăcomeşte boii soarelui fiului lui Iperion; de aceea el le răpi ziua întoarcerii-acasă. Deci spune-ne şi nouă acestea, de orişiunde, zeiţă, fiică a lui Joe.

Pe cînd dar toţi ceilalţi cîţi scăpaseră de reaua pierzare, ereau pe la casele (lor), după ce fuseseră mîntuiţi şi de război şi de mare, numai pe dînsul, care-şi dorea întoarcerea acasă şi femeia, îl poprea preacinstita nimfă Calipso, sîntă printre zei, în peşteri scobite, cerînd ca să-i fie soţ. Dar cînd, în sfîrşit, petrecîndu-se ani, sosi vremea în care zeii-l meniseră a se-ntoarce acasă,-n Itaca, nici chiar atunci, nici printre prietenii lui, nu fu scăpat de necazuri, şi toţi zeii se miluiră, afară de Poseidon; căci el se mîniase nempăcat împrotiva lui Odiseu, înainte d-a fi ajuns în ţara sa.||

15 v° Dar acela se dusese la etiopii ce sînt departe, — etiopii, cei mai de la margine dintre oameni, care sînt împărţiţi în două; cei de unde fiul lui Iperion apune, şi cei de unde răsare, — bucurîndu-se de ecatomba (lor) de tauri şi de gniei; acolo el se veselea, stînd la ospăţ; iar ceilalţi toţi ereau adunaţi în palatele lui Joe Olimpianul şi tatal oamenilor ş-al zeilor începu, zicîndu-le; căci îşi aducea în sufletul său aminte de nemputatul Egist pe care tocmai îl ucisese Orest, fiul vestit în depărtare al lui Agamenon; aducîndu-şi, dar, aminte de dînsul, el rosti nemuritorilor (aceste) cuvinte:

— Ah, zeilor! cît mai învinovăţesc şi oamenii pre zei! căci zic că de la noi vin relele; şi ei au înşişi suferinţe afară de ursită, din pricina nelegiuirelor lor; astfel şi acum Egist s-a-nsurat, fără de voia ursitei, cu soţia măritată a lui Atrid, pe care-l şi ucise cînd se-ntoarse acasă, deşi cunoştea greaua osîndă; căci noi îi spuserăm de mai înainte trimiţînd pre Ermes omorîtorul lui Argos-ce-vede-bine, şi să nu-l ucidă şi să nu se-nsoare cu soţia (lui); căci răzbunarea fiului lui Atrid va veni de la Orest, cînd se va face flăcău şi-şi va cere ţara-napoi. Astfel zise Ermes; dar el nu înduplecă minţile lui Egist, povăţuindu(-l lucruri) bune; şi acum le izbăveşte toate-mpreună.

Iar la urmă, zeiţa Atena-cu-ochii-azurii îi răspunse:

— O, părintele nostru, Cronide, mai mare peste-mpăraţi; ba-ntradevăr acela zace-ntr-o pierzare cuve||nită; *16r°* aşa se piară şi altul care ar face astfel de lucruri; dar mie mi se sfîşie inima pentru multîncercatul (şi) nenorocitul Odiseu, care de mult pătimeşte necazuri, departe de prietenii (săi), într-o insulă scăldată-mprejur, unde e şi buricul mării; insulă păduroasă, în care locuieşte palate o zeiţă, fiică a cruntului Atlas, care cunoaşte toate adîncimile mării şi ţine însuşi marii stîlpi ce sprijinesc pemprejur şi pămîntul, ba şi cerul; fiica lui popreşte pe (acel) nenorocit ce se vaietă, şi-n veci îl farmecă cu cuvinte dulci şi amăgitoare, pentru ca se uite Itaca, dar Odiseu, doritor de a zări chiar fumul înălţîndu-se în ţara sa, doreşte se moară; cu toate însă, Olimpiene, iubitoarea-ţi inimă nu se mişcă acum pentru (dînsul)! Oare nu te-a mulţumit vreodată Odiseu, făcîndu-ţi jertfi pe lîngă corăbiile argeilor, în întinsa Troie? De ce doare, Joe, atîta l-ai urît?

Dar Joe-ce-grămădeşte-norii, răspunzîndu-i, spuse:

— Fiica mea, ce vorbă a scăpat din buzele tale? Cum doare acum aş uita eu pe zeiescul Odiseu, care are decît (toţi) muritorii mai multă minte, şi încă|| *16v°* decît toţi a adus mai multe jertfi zeilor nemuritori ce stăpînesc latul cer? Dar Poseidon-ce-coprinde-pămîntul e-n veci tare mîniat din pricina ciclopului pe care-l orbi de ochiul (său), lui Polifem-asemănat-cu-zeii, a căruia putere este mai presus de a tutulor ciclopilor; căci pe acesta îl născu nimfa Toosa, fiica lui Forchis, îngrijitorului neroditoarei mări, unindu-se, în peşteri scobite, cu Poseidon; tocmai de aceea şi Poseidon-ce-zguduie-pămîntul nu ucide pe Odiseu, ci-l colindă departe de ţara sa părintească. Dar aidem, noi d-aci, se ne svătuim toţi asupra întoarcerei (sale) acasă, ca cum s-ar (putea) săvîrşi; iar Poseidon îşi va stăpîni mînia, căci nu va putea cîtuşi de puţin a se răscula singur împrotiva voinţei tutulor zeilor nemuritori.

Iar la urmă, zeiţa Atena-cu-ochii-azurii îi răspunse:

— O, părintele nostru, Cronide, mai mare peste-mpăraţi, deci daca-ntr-adevăr e plăcut acum zeilor fericiţi, ca multîncercatul Odiseu se se-ntoarcă în casa sa, se trimitem, dar, îndată pe călăuzul Ermes, omorîtorul lui Argos, în insula Agigii, ca se || spuie cît mai curînd nimfii cu fromoase *17r°* plete adevărata (noastră) hotărîre asupra întoarcerii răbdătorului Odiseu, pentru ca se se întoarcă acasă; la urmă, eu mă voi duce-n Itaca, spre a aţîţa şi mai mult pe fiul său şi a-i pune mînia în minţi, ca, adunînd în piaţă pe pletoşii aheieni, se gonească pre toţi peţitorii care-i înjunghiu nencetat gnieii-ndesaţi şi boii-ncornoraţi, cu picioare-ntortochete. Şi-l voi trimite în Sparta şi-n nisipoasa Pilos, ca se cerceteze de va afla undeva (ceva) despre întoarcerea iubitului (său) tată şi pentru ca el se dobîndească un nume strălucit printre oameni.

Zicînd astfel, ea-şi legă subt picioare pedilele-i fromoase, nemuritoare, aurite, pe care, purtîndu-le, mergea pe ud ca şi pe pămîntul nemărginit, împreună cu suflarea vîntului, şi luă puternica sa suliţă cu ascuţiş de oţel pătrunzător, grea, mare, groaznică, cu care ar înfrîna şiruri de oameni viteji pe care s-ar mînia (fiica) atotputernicului părinte; şi, pornindu-se, se coborî după culmele Olimpului şi se opri la poporul Itachiii, dinaintea pridvorului lui || Odiseu, pe pragul curţii; iar cu palma ţinea suliţa de oţel, *17v°* semănînd cu un străin, cu Mentes, stăpînitorul tafeilor; şi-ntr-adevăr, găsi pe trufaşii peţitori; atunci ei îşi veseleau sufletul cu arşicele, dinaintea porţilor, şezînd pe pieile boilor pe care înşii îi înjunghiaseră; iar vestitorii şi supuşii lor slujbaşi, unii, măre, amestecau vinul cu apa în cratere, alţii ia că spălau mesele cu bureţi foarte găunoşi şi le puneau dinaintea (lor) şi le-mpărţeau cărnuri multe.

Dar mult mai nainte (decît toţi) o văzu Telemah-asemănat-cu-un-zeu; căci el şedea printre peţitori cu inima mîhnită, gîndindu-se-n minţele sale la strălucitul (său) tată, cum, sosind de vreundeva, ar mai răspîndi pe acei peţitori şi iar mai trimite pe la casele lor şi totdeodată şi-ar lua însuşi înapoi drepturile şi ar domni peste averile (sale). Gîndindu-se la acestea, şezînd printre peţitori, el zări pe Atena. Se duse drept către pridvor şi se mustră în cuget fiindcă străinul sta îndelung afară la poartă, şi, oprindu-se aproape (de dînsa), o || apucă de mîna dreaptă şi-i luă suliţa de oţel, şi, *18r°* rostind către ea, (îi) spuse aceste cuvinte zburătoare:

— Cu noroc, oaspe; bine ai venit la noi! după ce te vei sătura de prînzit, atunci vei spune ce-ţi trebuie.

Zicînd astfel, plecă-nainte, iar Pallas Atena îl urmă, şi cînd ei fură înlăuntrul naltei case, purtîndu-i suliţa, i-o aşeză lîngă un mare stîlp, în scafa frumos lucrată, unde mai se aflau şi multe alte suliţe ale iscusitului Odiseu; şi ducînd-o, spuse se şează pe un jeţ, întinzînd dedesubt o velinţă fromoasă, ţesută cu măiestrie; iar subt picioare-i erea un scăunaş, şi lîngă (dînsa își) puse un scaun deosebit, departe de ceilalți, (de) pețitori ; ca nu oaspele, fiind supărat de zgomot, se nu se poată bucura de prînz, stînd la un loc cu (acei oameni) necumpătați și pentru ca să-l întrebe despre tatăl său depărtat. La urmă, o slujnică, aducînd apă de spălat, îi turnă dintr-un fromos ibric de aur, pe dasupra unui lighean de argint, spre a se spăla ; și-ntinse dinainte-i o masă netedă, și cuvioasa găzdoaie, aducînd pînea, le-o puse alături și așeză pe (masă) multe bucate, ca se-i mulțumească cu ceea ce *18 v°* avea ; iar stolnicul le aduse dinainte, pe covățele ridicate-n sus, || cărnuri de tot felul, și puse lîngă dînșii potire de aur ; iar vestitorul, vărsînd vin, trecea iute de la unul la altul.

Și veniră acolo și trufașii pețitori și-ndată se și așezară la rînd pe scaune și pe jețuri ; iar vestitorii le vărsară apă pe mîni, și roabele grămădiră lîngă dînșii pînea în coșuri, iar slugile împleau cu prisos craterele de băutură, și ei numai întindeau mînele către bucatele gătite, așezate (dinainte-le) ; la urmă, dupe ce pețitorii fură sătui și de băutură și de mîncare, altele le veniră-n minți, (adecă) cîntarea și danțul, căci acestea sînt podoabele ospățului. Deci un vestitor puse o chitară cu sunet plăcut în mînele lui Femios, care cînta pețitorilor de nevoie ; atunci el s-apucă a cînta fromos, însoțindu-se cu formincsul. Iar Telemah, apropiindu-se mai mult cu capul, ca se nu-l auză ceilalți, spuse Atenii-cu-ochi-azurii :

— Iubite oaspe, și nu e așa că nu te vei supăra de ceea ce-ți voi spune ? *19 r°* Acestea sînt grijile || lor : chitara și cîntecul ;— lesne (lucru) ! căci mănîncă nepedepsiți venitul altuia, (al unui) om ale cărui oase albe, culcate pe pămînt, se putrezesc poate la ploaie, sau se rostogolesc în valul sărat ; dar daca ei l-ar vedea întorcîndu-se în Itaca, toți ar dori mai bucuros se fie mai ușori de picioare decît mai bogați la aur și la veșminte. Dar acum pe dînsul l-a prăpădit reaua-i ursită, și noi (nu vom mai avea) nici o mîngîiere, chiar daca vreunul din oamenii pămînteni ar zice că el e mîntuit ; căci el a pierdut ziua întoarcerii-acasă. Dar aidi, spune-mi și-mi povestește cu adevăr acestea : cine, de unde ești, dintre (care) oameni ? Din ce oraș și al căror părinți ? Și în ce corabie ai venit ? Cum te-au adus vîslașii în Itaca ? Cine se lăudau ei a fi ? Căci nu crez se fi venit tu aci pe jos. Ci spune-mi toate acestea într-adevăr, ca se știu și eu bine, daca vii acum mai întii, sau daca ești oaspe părintesc, căci mulți oameni străini veneau în casa noastră, fiindcă el avea a face cu mulți bărbați.

La urmă, zeița Atena-cu-ochi-azurii îi spuse : ||

19 v° — Îți voi spune, dar, toate acestea foarte adevărat ; mă laud a fi Mentes, fiul încercatului Angialeu, și domnesc asupra tafeilor, lopătari vestiți, și acum am sosit aci cu corabia și cu tovarășii mei, plutind pe negricioasa mare către oameni de altă limbă, în Temesa, după oțel, iar eu duc fier negru ; și corabia mea s-a poprit la țărm, departe de cetate, în portul Retro, lîngă pădurosul Neion. Ne lăudăm a fi de demult unul către altul oaspeți

părintești ; se și-ntrebi, de vei voi; pe bătrînul viteaz Laert, mergînd (la dînsul) ; (căci) se zice că niciodată el nu vine în oraș, dar că suferă necazuri departe, la cîmp, cu o bătrînă slujnică care-i aduce de mîncare și de băut cînd oboseală îi pătrunde mădularele, după ce s-a tîrît pe cîmpie, în livadia sădită cu viță. Acuma venii, căci îmi spuseseră că tatăl tău erea în țara sa ; dar ș-acum zeii îl popresc încă din cale-i ; căci n-a murit deloc pre pămînt zeiescul Odiseu, ci e încă poprit viu vreundeva pe marea întinsă, într-o insulă scăldată-mprejur ; oameni răi și sălbateci îl țin || și-l opresc vreundeva *20 r°* fără de voia lui ; iată ce eu îți vestesc acum, precum zeii mi-o însuflă în minți și cum crez că se va împlini, deși nu sîm vreun ghicitor, nici cunoscător luminat de pasări ; și el nu va rămînea departe de iubita-i țară părintească, nici chiar de va avea lanțuri de fier ; va născoci în ce fel să se-ntoarcă acasă, căci este foarte dibaci. Dar aidi, spune-mi și-mi povestește-ntr-adevăr acestea ; (adecă) de tu ești tocmai atîta, fecior al lui însuși Odiseu : căci groaznic semeni la cap și la fromoși(-ți) ochi cu dînsul ; fiindcă des eream așa-mpreună, unul cu altul, înainte ca el se plece la Troia, unde se duseră în corăbii scobite și ceilalți mai viteji dintre ahei ; dar de atunci nici eu n-am mai văzut pe Odiseu, nici el pe mine.

Iar, la urmă, înțeleptul Telemah îi răspunse :

— Oaspe, îți voi spune dar toate acestea foarte adevărat ; mum' mea,-ntr-adevăr, mi-a spus că sîm al aceluia ; dar eu nu știu ; căci nimeni n-a cunoscut însuși vreodată nașterea sa. Mai bine se fi fost fiul unui om nenorocit, pe care se-l fi năpădit || bătrînețea în bunurile sale ! În vreme ce *20v°* acum e cel mai nefericit dintre oamenii muritori, acel din care zic că m-am născut. Despre acestea tu m-ai întrebat.

La urmă, zeița Atena-cu-ochi-azurii îi spuse :

— Dar zeii nu ți-au dat pentru viitorime un neam nerenumit, de vreme ce Penelopa te-a făcut precum ești. Dar aidi de-mi spune și de-mi povestește cu adevăr aceasta : Ce oaspeți ? Ce gloată este aceasta ? Ce trebuință (ai) de dînsa ? Sărbătoare (e), sau nuntă ? Căci negreșit acesta nu e prînz cu contribuire, căci (acei oameni) obraznici peste măsură, mi se par că fac ziafet în casa (ta) ; de aceea, orice om cu minte ar veni (aci), s-ar supăra văzînd atîtea necuvinți.

La urmă, înțeleptul Telemah îi răspunse :

— Străine, de vreme ce mă-ntrebi și cercetezi despre acestea deci o fi fost odată această casă și-mbelșugată și cea mai bună, pe cînd încă acel om erea în mijlocul poporului său ; dar acum altfel au orînduit zeii cugetători de rele, care-l făcură pe dînsul cel mai nevăzut dintre toți oamenii ; și încă nu m-aș fi mîhnit atît (știindu-l) chiar mort, d-ar fi fost ucis pintre tovarășii săi, în țara troienilor săi, pe mînele prietenilor săi, dupe ce or fi svîrșit războiul ; || atunci negreșit panaheii i-ar fi rădicat un mormînt, și *21 r°* mare slavă ar fi lăsat înapoi fiului său. Dar acum furtunele (Arpiile) îl

sucesc în toate părţile, fără de nici o renumire; el pare nevăzut, neauzit,
şi-mi lasă mie numai jale şi suspine. Şi nici (fiind) jalnic, nu-l (pot) plînge
singur, fiindcă acum zeii mi-au dat şi alte griji rele. Căci cîţi oameni de
neam stăpînesc prin ostroave, în Dulihion, în Samos şi-n păduroasa Zachintă,
şi cîţi domnesc prin stîncoasa Itacă, toţi peţesc pe muma mea
şi-mi dărapăn casa. Iar ea nici nu respinge uriciosul măritiş, nici nu poate
să sfîrşească într-un fel. Şi ei mă sting, mîncîndu-mi averea; ba peste puţin
mă vor înghiţi şi pe mine însumi.

Iar Pallas Atena, miluindu-se cu dînsul, îi spuse:

— Ah zeilor! cît mai ai şi tu trebuinţă de Odiseu, care ar pune mîna
pe neruşinaţii peţitori. Cînd ar veni acum acasă, ş-ar sta dinaintea porţilor,
avînd coif şi pavăză şi două suliţe, fiind astfel precum l-am cunoscut eu mai
demult, bînd şi veselindu-se în casa mea, întorcîndu-se din Efina, de la Ilos
Mermeridul! (căci se dusese acolo Odiseu, într-o repede corabie, spre a lua
21v° otravă omorîtoare || de oameni, ca se-şi ungă cu dînsa săgeţile de oţel;
dar acela nu îi dete, fiindcă se temea de zeii ce-n veci sînt; dar tatăl meu îi
dete, căci îl iubea groaznic;). Odiseu, fiind astfel, cum ar intra printre peţitori,
pe toţi i-ar face cu zile puţine şi cu nunţi amare. Dar într-adevăr acestea
zac în poalele (sînul) zeilor, (adecă), daca el, întorcîndu-se în lăcuinţele
sale, îşi va răzbuna sau daca nu; iar pe tine te povăţuiesc a te gîndi cum
se goneşti din locuinţele (tale) pe peţitori; sau aidi mai bine de m-ascultă
acum şi ia-n băgare de seamă cuvintele mele: Chemînd mîne în piaţă pe
vitejii ahei, rosteşte tutulor un cuvînt, şi zeii-ţi vor fi marturi. Îndeamnă
iar pe peţitori a se răspîndi pe la (casele) lor; şi muma ta, daca sufletul
o pofteşte a se mărita, se se ducă pe loc în casele multputernicului său părinte;
şi ei se încheie măritişul şi se pregătească o zestre foarte mare, precum
aduce cu dînsa o fiică iubită.

Iar pe tine însuţi te voi svătui foarte mult, de mă vei asculta, ca, adunînd
douăzeci de lopătari într-o corabie, care (va fi) mai bună, se mergi cercetînd
despre tatal tău, ce lipseşte de mult, daca nu cumva vreunul dintre
muritori ţi-ar (putea) spune (ceva), sau (de) vei auzi zisa lui Joe care aduce
22r° mai ales famele || oamenilor. Mai întîi du-te în Pilos şi-ntreabă pe zeiescul
Nestor; de acolo, în Sparta, către bălaiul Menelas, căci el sosi cel din
urmă dintre aheii cu cămeşi de oţel. De ai auzi că tatal trăieşte şi se va-n-toarce,
atunci poţi se mai rabzi un an, deşi (vei fi) supărat; dar de ai auzi
că a murit şi că el nu mai este, întorcîndu-te atunci pe loc în iubita-ţi ţară
părintească, clădeşte o movilă, jertfeşte foarte multe jertfe de morţi, precîte
se cade, şi dă un bărbat mumii tale. La urmă, după ce vei fi împlinit
şi săvîrşit acestea, cugetă îndată, cu minţele şi cu sufletul tău, cum se
omori, sau prin vicleşug sau pe faţă, în palatele tale, pe peţitori: căci
nu ţi se mai cuvine se faci copilărie, fiindcă nu mai eşti într-acea vîrstă.
Oare n-ai auzit cîtă slavă a dobîndit zeiescul Orest printre toţi oamenii,

fiindcă a ucis pe omorîtorul tatălui său, pe iscusitul Egist, ce ucisese pe vestitul
său părinte? Şi tu, prietene, fii ţeapăn, — căci te văz foarte fromos şi
mare, — ca şi oricare din strănepoţi se vorbească bine despre tine. Iar eu
mă duc acum către repedea mea corabie şi către prietenii mei, care s-or fi
îngrijind poate foarte mult, aşteptîndu-mă. Iar tu socoteşte-te la acestea şi
ia a minte cuvintele mele. ||

Iar la urmă, înţeleptul Telemah îi răspunse: 22 v°

— Străine, într-adevăr, tu spui acestea voindu(-mi) binele, precum
un tată fiului său, şi niciodată nu le voi uita; dar acum, aidi, mai rămîi,
deşi ţi-e grabă la drum, ca, scăldîndu-te şi cu inima bucurată, se mergi în
corabia (ta), avînd un dar de preţ, foarte fromos, ce-ţi va mulţumi sufletul
şi-ţi va fi o scumpă aducere-aminte de la mine; astfel dăruiesc gazdele pe
iubiţii lor oaspeţi.

Dar zeiţa Atena-cu-ochi-azurii îi răspunse, la urmă:

— Nu mă mai opri acum, fiindcă doresc mult (se-mi apuc) drumul.
Iar darul pe care buna-ţi inimă te-mpinge a mi-l da, mi-l vei da la urmă,
întorcîndu-mă, ca să-l duc acasă; luînd (şi tu) unul foarte fromos (de la
mine), căci ţi se cuvine şi ţie o răsplată.

Zicînd însă astfel, Atena-cu-ochi-azurii fugi, şi, ca o pasăre, zbură în
sus; iar lui îi puse în suflet mînia şi vîrtutea şi-i aduse aminte de tatal său
mai mult încă decît înainte; şi el, zărind-o cu minţile sale, tremură cu tot
sufletul, căci văzu că e zeiţă. Şi-ndată se-ntoarse către peţitori acel om asemănat
cu-n zeu.

Deci lor le cînta vestitul cîntăreţ, şi ei stau || ascultînd în tăcere: 23 r°
iar acela cînta trista întoarce⟨re⟩ din Troia, a aheilor, după cum îi orîndui
Pallas Atena.

Zeiasca lui cîntare pătrunse în catul de sus, pînă la sufletul fiicei lui
Icar, înţeleptei Penelope; ea se scoborî pe scara-naltă a odăii sale, nu singură,
ci după dînsa veneau împreună două slujnice; sîntă printre muieri,
cînd ajunse ea pînă la peţitori, se opri la stinghia sălii lucrate cu-ngrijire,
lăsînd pe obraji strălucitu-i văl; iar de fiecare parte sta lîngă dînsa cîte o
slujnică smerită; şi, lăcrămînd, ea spuse atunci zeiescului cîntăreţ:

— Femie, tu cunoşti multe alte fapte ale oamenilor ş-ale zeilor, încîntătoare
pentru muritori, pe care le sărbez cîntăreţii; şezînd printre aceştia,
cîntă-le vreuna, iar ei în tăcere (îşi) vor bea vinul, şi încetează cu această
cîntare întristătoare, ce nencetat îmi munceşte, în sîn, inima, căci mîhnirea-mi
necurmată mă pătrunde şi mai mult, fiindcă doresc un cap mult preţuit,
aducîndu-mi în veci aminte de omul a cărui glorie s-a-ntins prin
Elada şi-n mijlocul lui Argos.

La urmă, înţeleptul Telemah spuse către dînsa:

— Mamă, de ce doare pizmuieşti pe cîntăreţul plăcut, de a (ne) mulţumi
precum mintea sa îl îndeamnă? || Nu-ţi sînt zeii cîntăreţii pricina, ci-n- 23 v°

tr-adevăr pricina e Joe, care dăruiește pe oamenii născocitori, pe fiecare precum el voiește; nu e dar vreun păcat ca acesta se cînte reaua soartă a danailor; căci oamenii laud mai mult acea cîntare care este mai nouă pentru ascultători; iar ție, inima și sufletul se-ți dea putere spre a auzi; căci nu numai Odiseu a pierdut ziua întoarcerii acasă în Troia, ci și mulți alți oameni au murit. Dar, mergînd în odaia ta, îndeletnicește-te cu lucrările tale, cu războiul și cu furca, și dă porunci slujnicelor spre a se grăbi la lucru. Cuvîntul însă e grija tutulor bărbaților, și mai cu seamă a mea; căci a mea e stăpînirea în casă.

Iar ea, mirîndu-se, se urcă iarăș în odaia sa, căci cuvîntul înțeleptului său fiu îi pătrunsese pînă la suflet, și, suindu-se în catul de sus cu femeile ce o slujeau, ea plînse iarăș pe Odiseu, pe iubitul ei soț, pînă cînd Atena-cu-ochi-azurii lăsă un dulce somn pe pleoapele sale.

Dar pețitorii făcură multă larmă prin sălile întunecoase; căci toți doreau se se culce-n pat lîngă (dînsa); iar înțeleptul Telemah începu (a rosti) către dînșii (acest) cuvînt :

— Pețitori ai mumii mele, avînd o trufașă nesocotire, noi acum ne veselim ospătînd; se nu fie dar zgomot; căci e bine se ascultăm pe un cîntăreț 24r° cum este acesta, cu || glas asemănat zeilor; iar mîne, mergînd toți, ne vom așeza pe piață ca se vă rostesc deslușit un cuvînt spre a vă duce din casa (mea). Îngrijiți-vă de alte ospețe, mîncînd stările voastre, poftindu-vă pe rînd în casele voastre. Dar daca vi se pare că este mai plăcut și mai bine de a prăpădi nepedepsiți averea unui om, tăiați-vă (nădejdea); căci voi chema-ntr-ajutor pe zeii ce-n veci sînt, ca doare va da Joe odată se se facă lucruri ce vor cădea iarăș asupra voastră; și, la urmă, vă veți întoarce pe la casele voastre nerăsplătiți.

Astfel zise, și toți ceilalți, mușcîndu-se și strîngînd din buze, se mirară de Telemah care le vorbea îndrăzneț.

La urmă, Antinou, fiul lui Epeiteu, îi spuse :

— Telemace, nu care cumva zeii înșiși te-au învățat a vorbi așa semeț și a grăi cu îndrăzneală? Ci doare nu te va mai face și Cronion crai în Itaca scăldată-mprejur, deși acesta-ți este (dreptul) părintesc din naștere.

La urmă, înțeleptul Telemah îi zise-napoi :

— Antinoe, ia se nu te superi de ceea ce-ți voi spune. Aș voi bucuros a primi și aceasta, de mi-ar da-o Joe. Ori că gîndești că aceasta va fi rău pentru oameni? Dar nu e ceva rău de a stăpîni; căci curînd casa aceluia se face îmbelșugată, și el însuși mai stemat. Dar, într-adevăr, în Itaca scăldată-mprejur 24v° sînt și alți mulți crai ai aheilor, tineri și bătrîni, și dintr||înșii va rămînea vreunul cu (stăpînirea), de vreme ce zeiescul Odiseu a murit; iar eu voi fi stăpîn pe casa și pe slugile mele, pe care mi le-au dobîndit zeiescu Odiseu.

Dar la urmă, Eurimah, fiul lui Polibie, îi spuse-napoi :

— Telemace, cine va domni peste ahei, în Itaca scăldată-mprejur? Aceasta zace în sînul zeilor; dar tu îți vei avea averile și vei stăpîni pe casele tale; căci nu va veni, fiind încă Itaca locuită, vreun om care se te despoaie cu sila și fără de voia ta de averile tale. Dar voi se te-ntreb, voinice, despre acel străin : de unde erea acel om, și din ce țară se lăuda a fi? Unde-i mai este neamul și ogorul părintesc? Sau că-ți aducea ceva veste de la tatăl tău, ce are a se întoarce? Sau că a sosit aci cerînd ceva pentru el însuși? Cum de, plecînd așa degrabă, se duse el și n-așteaptă se-l cunoaștem! Căci altfel nu semăna la față c-un (om) rău.

La urmă, înțeleptul Telemah îi răspunse :

— Eurimace, tatal meu și-a pierdut într-adevăr ziua întoarcerii acasă; și nu mă mai încrez la nici o veste, orișideunde va veni, nici nu mă îngrijesc de ghicitorìi, deși mumă-mea, chemînd în casa ei ghicitori, îi cercetează.|| Acel (om) erea un oaspe părintesc al meu, din Tafos; se lăuda a fi Mentes, 25r° fiul încercatului Angileu, și că domnește peste tafeii lopătari vestiți.

Astfel zise Telemah, dar în mințile sale știa (că e) o zeiță; iar ei, întorcîndu-se la danț și la plăcuta cîntare, se veseleau; și așteptau se vie seara; și seara veni neagră pe dasupra acestora ce se veseleau; și atunci fiecare se duse în odaia sa, spre a se culca. Iar Telemah, gîndindu-se la multe în mințile sale, se urcă † ⟨în⟩ † pat, acolo unde îi erea zidit un talam înalt, pe † ⟨un⟩ † loc cu vederea-ntinsă, într-o fromoasă curte; și lîngă † ⟨d⟩ † însul, Euricleea, fiica lui Ops Peisenoriadul, cunoscătoare † ⟨de⟩ † bine, ducea făclii aprinse : — pe dînsa o cumpărase odinioară, cînd erea încă fetiță, Laert, cu averile sale, și dase pe ea prețul de douăzeci de boi; asemenea ca și pe smerita sa soție o cinstea în casa (lui), și niciodată nu se-mpreună cu dînsa-n pat, căci se temea de mînia nevestii; aceea ducea lîngă dînsul făclii aprinse, și din toate slujnicile ea îl iubea mai mult și îl hrănise fiind mititel. El deschise dar ușa talamului bine lucrat, șezu jos pe pat și-și scoase moalea cămașă și o dete în mînele priceputei || babe; iar 25v° ea, strîngînd și îndreptînd cămașa, o atîrnă de un cui, lîngă patul fromos săpat, și plecă se iasă din talam; trase dar ușa cu un belciug de aur și prinse zovorul cu o curea. La urmă, Telemah în † ⟨velit⟩ † într-o lînoasă piele de oaie, se gîndi toată noaptea la calea ce i-o însemnase Atena.

Paris. Mai—septemvrie 1852.

1 r°

⟨HESIOD⟩
TEOGONIA

Se-ncepem cîntînd muzele eliconiade,
ce-şi au lăcaşul pe-naltul şi sîntul munte al Eliconului
şi, cu uşoarele lor picioare, dănţuiesc împrejurul unei fîntîni viorìi
ş-a unui altar al preaputernicului Cronid,
iar, după ce şi-au scăldat fragedele lor trupuri în Permes, *5*
sau în Ipocrenă, sau în Olmul sînţit,
formez, pe cea mai înaltă culme a Eliconului, hore
plăcute, amoroase; şi-mpletesc cu iuţeală ale lor picioare.
De acolo pornindu-se, învăluite cu multă negură,
se cobor noaptea şi, scoţînd glasuri melodioase, *10*
cînt pe Joe-purtătorul-egidei, pe augusta Ere
argida ce poartă-ncălţăminte de aur,
pe Atena cu ochi azurii, fiica lui Joe, purtătorului-egidei,
pe strălucitorul Apolon, pe Artemis vînătoriţa,
şi încă pe Poseidon ce-nconjoară şi zguduie pămîntul, *15*
pe respectabila Temis, pe Afrodita cu cătare vioaie,
pe Ebe cu cununa de aur, pe fromoasa Dionee,
pe Aurora, pe măreţul Soare, pe lucitoarea Lună,
pe Leto, pe Iapet şi pe iscusitul Cronos,
pe Ţărînă şi pe marele Ocean şi pe Noaptea-ntunecoasă, *20*
şi pe sînta seminţie a altor nemuritori ce-n veci vor fi.
Ele-nvăţară un cîntec fromos lui Esiod,
ce păştea mieii la poalele sîntului Elicon;
şi iată povestea ce-mi spuseră mai întîi zeiţele
muze olimpiade, fiicele lui Joe, purtătorului-egidei. *25*
— «Păstori cîmpeneşti, oameni de nimica, numai burta de voi!
noi ştim să spunem multe basne ce s-asemăn cu adevărul,
ştim chiar, cînd voim, să spunem ş-adevărul.»||
1 v° Astfel vorbiră fiicele marelui Joe, drept-cuvîntătoare, *30*
şi-mi deteră ca sceptru o ramură de laur prea-nflorită,
tocmai bună de cules; îmi insuflară ş-un glas

domnezeiesc, ca se cînt cele viitoare şi cele trecute,
şi-mi porunciră a sărba prin imne seminţia fericiţilor ce-n veci vor fi,
iar la-nceput şi la sfîrşit a le cînta în veci pe ele.
35 Dar ce stau şi tot zic de pomi şi despre pietre?
Aidem! se-ncepem cu muzele ce veselesc prin imne
măreţul suflet al părintelui Joe, întru Olimp,
povestind şi cele ce sînt, şi cele ce vor fi, şi cele ce au fost,
şi-amestecînd glasurile lor; necontenit le curge un viers
40 plăcut din gură, şi rîd palatele părintelui
Joe zgomotosul, cînd glasul zeiţelor, dulce ca crinul,
se răspîndeşte printre-însele; răsună şi culmea Olimpului noios,
lăcaşele nemuritorilor; iar ele, scoţînd glasuri ce nu se pot stinge,
sărbez prin cînturi mai întîi şi-ntîi semniţia venerabilă a zeilor
45 pe care i-au făcut Ţărîna şi latul Cer,
şi din care s-au născut zeii, dăruitorii bunurilor;
după aceea pe Joe, tatal zeilor ş-al oamenilor,
iar începînd şi curmînd a lor cîntare, zeiţele spun
cît mai presus este el de zei şi cît mai mare a lui putere;
50 şi-n sfîrşit, cîntînd seminţia oamenilor ş-a puternicilor uriaşi,
veselesc măreţul suflet al lui Joe întru Olimp,
muzele olimpiade, fiicele lui Joe, purtătorului egidei,
pe care le născu, în Pieria, Mnemosyna, ce-ngrijeşte de vălcelele Eleutheriii,
împreunîndu-se cu părintele Cronid,
55 drept uitare a necazurilor şi repaos după griji.
Căci nouă nopţi d-a rîndul s-a-mpreunat înţeleptul Joe cu dînsa,
urcîndu-se într-un pat sînt, departe de nemuritori.
Dar după ce trecu un an la mijloc, orele zburînd
şi lunele pierind, şi după ce zile multe s-au împlinit,
60 ea născu nouă fete de-acelaş cuget, al căror păs
este cîntul, căci în pepturile lor păstrez un suflet fără de griji.
Puţin mai la vale de cea mai înaltă culme a noiosului Olimp,
unde sînt strălucitoarele lor hore şi fromoasele lor palate,
chiar lîngă dînsele se aflu şi † . . . . †.|| 2r°
65 Scoţînd din ale lor guri glasuri plăcute, ele sărbez,
în ospeţe, legile şi obiceiele respectabile ale tutulor
nemuritorilor, şi cînt scoţînd glasuri drăgălaşe.
Ş-atunci plec către Olimp, veselindu-se cu dulcele lor glasuri,
cu cîntări şi cu danţuri necontenite, iar pămîntul negru răsună dedăsubtul
70 (pasurilor) cîntătoarelor, ş-un zgomot plăcut li se-nalţă de subt picioare,
cînd merg către al lor tată; dar acesta împărăţeşte în cer,

ținînd singur tunetul și arzătorul fulger,
după ce a biruit prin silă pe Cronos, tatal său. El împărți
cu dreptate, fiecăruia din nemuritori, cinsti egale.
Iată ce cînt muzele, care au lăcașe olimpiane,
cele nouă fecioare născute din marele Joe,
Clio, Euterpa, Talia, Melpomena,
Terpsihora, Erato, Polimnia, Urania
și Caliopa; iar aceasta este de toate mai presus,
căci ea-nsoțește și pe respectabilii crai;
însă fiicele lui Joe cinstesc numai pe acela
dintre crai care e născut (din zei), și-ngrijesc (numai de acela) care e crescut de Joe;
însă aceluia îi vărs pe limbă o rouă dulce,
cuvintele blînde curg din gura lui, și popoarele
toate îl privesc cu mirare, cînd împarte dreptatea,
prin judecăți cuviincioase; cînd vorbește în piață, fără de temere,
pe loc și-nțelepțește curmează orice ceartă însemnată,
ș-acei crai sînt înțelepți, fiindcă restatornicesc
cu-nlesnire, dînd în piață povețe prin blînde cuvîntări,
treburile răsturnate ale popoarelor nedreptățite.
Iar cînd sosește-n vrun oraș, toți îl privesc ca pe un zeu,
cu un respect drăgăstos, și el se deosebește dintre toți cei adunați.
Acesta e sîntul dar al muzelor către oameni;
căci din muze și din săgetătorul Apolon,
au născut cîntăreții și chitariștii pre pămînt;
iar craii, din Joe; fericit este acela pe care muzele
'l iubesc; un glas dulce îi curge din gură,
și daca vreun om păstrează în sufletul său, de curînd mîhnit, vreun necaz,
a lui inimă se topește suspinînd; dar cîntătorul
care cultivă muzele, sărbează gloria oamenilor
din tre†⟨cut†⟩ sau a zei†⟨lor†⟩ † . . . . † Olimpul||
2v° și pe loc își uită necazurile, și de dureri
nu-și mai aduce aminte; căci curînd le depărtează dorurile zeițelor.
Vă salut, fiice ale lui Joe! Dați-mi un cînt plăcut;
sărbați sînta seminție a nemuritorilor ce-n veci vor fi,
care din Țărînă născură și din Cerul stelat
și din Noaptea-ntunecoasă, (și) pe care-i crescu marea sărată.
Spuneți cum mai întii s-au făcut zeii și pămîntul,
și rîurile, și marea nemărginită, cu valul volboros,
și strălucitoare, și cerul destins pe dasupra,
toți acei din care au născut zeii, dăruitorii bunurilor,
și-n ce fel își făcură parte din averi, și-n ce fel și-au împărțit cinstile,

și-n ce fel, încă, au ocupat rîposul Olimp.
Toate acestea să mi le spuneți, muze ce aveți lăcașe-n Olimp,
la-nceput, și să-mi mai spuneți încă, care dintr-înșii s-a născut mai întii.
Așadar, mai întii s-a născut Haos; iar la urmă
Țărîna cu sînul larg, lăcaș în veci sigur al tutulor
nemuritorilor ce stau pe culmea Olimpului noios,
Tartarul negru, în fundul pămîntului, cu căile largi,
și Amorul, cel mai fromos dintre nemuritorii zei,
ce-nmoaie pe toate zeitățile și pe toți oamenii
și-nvinge-n piepturi cuvîntul și-nțeleptele hotărîri.
Din Haos s-au născut Erebul și Noaptea neagră;
iar la urmă, din Noapte, au sporit Etherul și Ziua,
pe care-i făcu înrodită fiind de Erebul, cu care se-mpreunase din dragoste.
Dar Țărîna născu mai întii un fiu deopotrivă cu dînsa,
pe Cerul stelat, pentru ca el se-nvăluiască toate
și pentru ca se fie întotdauna un lăcaș asigurat zeilor;
făcu și pe munții-nalți, sălașe fericite ale zeițelor
Nimfe, care lăcuiesc prin munții plini de văi,
făcu și marea neroditoare, cu valul volboros,
și Pontul, fără (d-a simți) dulceața amorului; dar la urmă,
culcîndu-se cu Cerul, făcu pe Oceanul cu vîrtejuri adînci,
pe Coion, pe Crion, pe Iperion, pe Iapet,
pe Theia, pe Rheia, pe Temis, pe Mnèmosyna,
pe Febea cu cununa de aur, pe drăgălașa Tetys,
și, după toți aceștia, pe iscusitul Cronos, cel mai mic
și cel mai groaznic dintre copii; că † . . . . . . †||
Născu încă și pe Ciclopii ce aveau inimă trufașă, 3 r°
Brontes, Steropes și Argis tare la suflet,
care fabricară și deteră lui Joe tunetul și trăsnetul.
Aceștia ereau în toate celelalte asemănați cu zeii,
însă în mijlocul frunții aveau un singur ochi;
născuți fiind din nemuritori, ei fură crescuți printre muritorii ce știu a grăi.
Numele de Ciclopi le-a fost dat ca poreclă, fiindcă
aveau în frunte un ochi rotund;
ei aveau putere, rîvnă și măiestrie la muncă.
Din Țărînă și din Cer mai născură și alți
trei copii mari și puternici, cu nume afurisite,
Cottos, Briareu și Gyges, copii măreți!
O sută de mîni le ieșiră din umere,
de (nu-i putea nimeni) apropia, și cincizeci de capete crescură
fiecăruia din umeri, peste țepenele lor trupuri,

mare și nemărginită a lor vîrtoșie, ca și mărețul lor chip.
Iar dintre cîți au născut Țărîna și Cerul,
ei ereau cei mai groaznici copii, căci au urît pe tatal lor,
de la-nceput; de aceea, cît mai năștea vreun (copil) dintr-înșii
Cerul nu-l lăsa la lumină, ci-l ascundea
în pîntecele Țărînei și se bucura de reaua sa faptă;
dar uriașa Țărînă se văieta, fiind strimtorată
înlăuntru: de aceea ea cugetă o meșteșugire iscusită și cruntă;
pe loc, dar, făcu un fel de fier lucitor,
fabrică o mare secură, înarmă cu dînsa pe copiii săi,
și,-mbărbătîndu-i, le zise, cu inima plină de turburare:
—«Copiii mei ș-ai unui tată nelegiuit, de voiți
a mă asculta, ne vom răzbuna de reaua purtare a tatălui
vostru; căci el mai întii a urzit fapte necuviincioase».
Astfel zise; iar frica apucă pe toți, și nici unul dintr-înșii
nu rosti un cuvînt; dar marele Cronos iscusitul, făcîndu-și inimă,
vorbi deodată, într-aceste cuvinte, înțeleptei sale mumi:
— «Mamă, eu ți-aș făgădui se-mplinesc și această
faptă, căci nu-mi pasă de rău - renumitul nostru
tată; căci el mai întii a urzit fapte necuviincioase».
Astfel zise, și sufletul uriașei Țărîni se bucură foarte,
iar ascunzîndu-l, îl puse la †⟨pîndă și-i dete⟩† în mînă ||
3 v° coasa cu dinți ascuțiți, și-i destăinui tot gîndul său.
Dar marele Cer, aducînd cu sine Noaptea, veni pe lîngă Țărînă,
dorind dragoste; se opri și se întinse în
toată lățimea sa; iar copilul din pîndă întinse mîna
stîngă, și cu dreapta luă uriașa coasă,
cea mare și cu dinți ascuțiți, și cosi cu iuțeală mădularele bărbătești
ale tatălui său, și le azvîrli înapoi, ca să se ducă
(unde or merge) din dos; dar ele nu-i scăpară în zadar din mînă,
căci cîte picături de sînge curseră dintr-însele,
pe toate le înghiți Țărîna, iar după ce trecură mai mulți ani,
aceasta născu pe Eriniile puternice și pe Marii Uriași
ce au arme strălucitoare și țin în mîni sulițe lungi,
pe Nimfele, ce sînt numite, pre pămîntul nemărginit, Melie;
iar mădularele bărbătești, retezate cu fierul, după ce
fură aruncate de pre pămîntul țeapăn în marea turburată de valuri,
și după ce fură purtate pe apă, vreme-ndelungată, o spumă
albă se ardică din nemuritoarea piele; într-însa crescu
o fecioară; ea se apropie mai întii de Citera sînțită;
de acolo merse la urmă în Cipru, ce stă scăldat împrejur;
acolo se ivi fromoasa și smerita zeiță; împrejuru-i și subt

delicatele ei picioare creștea iarba; . . . . . .
Zeii și oamenii numiră Afrodita
pe zeița născută din spumă, pe Citereea cu fromoasa cunună,
fiindcă în spumă crescuse; Citereea, fiindcă sosise în Citera;
Ciprogeneea, fiindcă se născuse în Ciprul împresurat de valuri,
și iubitoare de plăceri, fiindcă din mădulare bărbătești ieșise la lumină.

Amorul, o-nsoți și Dorința fromoasă o urmă,
de cum se născu și se porni către cercul zeilor,
căci de la-nceput ea avu această cinste, și mai primi
drept parte, printre oameni și printre nemuritorii zei,
întreținerile fecioreşti, zîmbetele și amăgirile,
dulcele plăceri, dragostea și moleciunea.
Tatal lor, marele Cer, supărat pe acei copii ce-i născuse chiar dînsul,
îi numi cu porecla de Titani,
zicînd că ei au întins, din răutate, mîna spre a-mplini
o faptă pentru care vor fi pedepsiți †⟨la urmă de vii⟩† torime. || 4 r°
Iar Noaptea născu pe urîta Mora, pe neagra Kera,
și pe Moartea, născu Somnul și născu neamul Visurilor;
iar ca să le nască, Noaptea-ntunecoasă nu se culcă cu nimeni.
La urmă, ea dete naștere lui Momos și dureroasei întristări,
Esperidelor ce păzesc, dincolo de strălucitul Ocean,
niște fromoase mere aurii și arborii ce port aceste poame;
făcu pe Moirele și pe nemiloasele Kere,
Clotho, Lachesis și Atropos, care-mpărțesc
norocul și răstriștea muritorilor, cînd se nasc,
și care pedepsesc greșalile oamenilor ș-ale zeilor,
fără d-a curma groaznica lor mînie
înainte de-a fi impus o pedeapsă grea celui ce a păcătuit.
Noaptea urgisită făcu și pe Nemesis, groaza oamenilor muritori,
pe urmă făcu Înșelăciunea și Dragostea,
pe Babele pieze-rele, și pe Zavistia cu fire iute.
La urmă, acea-nfiorătoare Zavistie născu durerosul Chin
Năpustirea și Foamea și pe Nevoiele ce fac a lăcrăma,
Bătăile și Uciderile, Luptele și Omorurile,
Certile și Minciunele și Cuvintele cu două înțelesuri,
Reaua legiuire și Răzbunarea, ce se rudesc împreună,
și Jurămîntul, care este vătămător oamenilor de pre pămînt
mai cu seamă atunci cînd cineva face de bunăvoie un jurămînt mincinos.

Pontul născu pe Nereu, ce nu știe a minți și vorbește tot adevărul;

(el fuse) cel mai mare al său copil; i s-a dat numirea de Unchiaș, 235
fiindcă este drept și blînd, nu calcă niciodată
(legile) dreptății și are numai gînduri drepte și bune;
la urmă, unindu-se cu Țărîna, (el făcu) pe marele Thaumas,
pe mîndrul Forcis, pe Ceto cu obraji fromoși,
și pe Eurybia, ce are-n piept o inimă de fier. 240
Din Nereu și din Doris cu pletele fromoase,
fiica Oceanului, rîului ce curge-n sineși,
născură, în pontul neroditor, niște zeițe, copile mult plăcute,
Proto, Eucranta, Sao, Amfitrita,
Eudora, Thetis, Galene, Glaneea, 245
Cimothoe, Speio, Thoe, drăgălașa Alie,
mlădioasa Melită, Eulimena, Agave.
† . . . . †||
4 v° Dato, Ploto, Ferusa, Dinamene,
Niseea, Acteea, Protomedia, 250
plăcuta Ippothoe, Ippone cu brațe de roze,
Doris, Panope, Galateea cu față fromoasă,
Cimodoce, care alină lesne valurile în pontul întunecos,
și suflarea vînturilor sînțite, împreună cu Cimatholege
și cu Amfitrita cu fromoase picioare, 255
Cimo, Elone, Alimeda cu fromoasă cunună,
zîmbitoarea Glauconome, Pontoporeia,
Leiagora, Evagora, Laomedeia,
Pulinome, Autonome, Lysianassa,
Evarne cu trup plăcut și cu față nepătată, 260
Psamathe, cu statură mlădioasă, divina Menipe
Neso, Eupompa, Themisto și Pronoe
cea dreaptă, care are chiar mintea nemuritorului său tată.
Acestea sînt cele cincizeci de fecioare nepătate,
care s-au născut din Nereu și care cunosc numai lucruri nevinovate 265

Thaumas luă de soție pe fiica adîncului Ocean,
pe Electra; aceasta făcu pe repedea Iris
cu părul fromos, și pe Arpiile Aelo și Ocipeta,
care, cu repezile lor aripi, zbor deopotrivă cu suflarea vînturilor
și cu pasările; căci ele fîlfîiesc pe d-asupra pămîntului. 270
Ceto cu fromoși obraji făcu cu Forcis pe Babele,
carele au fost numite Babe de nemuritorii zei și de oamenii ce calc pe pămînt,
fiindcă din naștere ereau cărunte,
Pefrede cu fromoasa mantă și Eryo cu manta șofranie,

275 și pe Gorgonele, ce locuiesc dincolo de strălucitorul Ocean,
în fundul nopții, unde sînt Esperidele cu glas armonios,
Steino, Euryale și Meduza, ce a pățit multe nenorociri;
aceasta erea muritoare, dar celelalte două n-aveau moarte și nu să-mbătrîneau;
cu una dintr-însele se culcă zeul cu plete-albastre-nchise,
280 pe o pajiște moale și printre flori primăvăroase.
Dar cînd Perseu tăie capul Meduzei,
deodată ieșiră marele Chrysaor și calul Pegaz.
Numele acestuia însemnează că s-a născut dincolo de izvoarele Oceanului,
iar al celuilalt, că purta în mînele sale un paloș de aur.
285 Pegaz, zburînd din țara sa mumă, unde ereau merele, o părăsi
și merse unde ereau nemuritorii; el locuiește în palatele lui Joe.
† . . . . †||
Chrysaor, unindu-se cu Calliroe, fiica strălucitului Ocean, 5r°
născu pe Gerion, care avea trei capete.
290 Puternicul Eracles, după ce ucise pe acesta
în Erytheia scăldată-mprejur, chiar lîngă boii lui cu picioare-ncovoiate,
duse pe loc acești boi cu frunți largi
în sîntul Tirint, trecînd peste Ocean
și ucigînd pe Orthros și pe baciul Eurythion,
295 într-un obor întunecos, dincolo de strălucitul Ocean.
Dar aceea mai născu, într-o peștere scobită, un monstru groaznic
și neasemănat nici oamenilor muritori, nici nemuritorilor zei,
pe divina Echidnă cu minte puternică,
jumătate nimfă cu cătare vioaie, cu obraji fromoși,
300 și jumătate șarpe uriaș, groaznic și mare;
(ființă)-mpestrițată, mîncînd carne vie și stînd în fundul pămîntului sînțit;
acolo, dedăsupt, ea are o peștere scobită în piatră,
departe de zeii nemuritori și de oamenii muritori;
acolo sînt lăcașele vestite care i-au fost date de zei ca să le locuiască.
305 Subt pămîntul arinilor stă ascunsă nenorocita Echidnă,
acea nimfă nemuritoare, ce-n veci nu se va-mbătrîni.
Se zice că acea fată cu cătare vioaie se-mpreună din dragoste
cu Tyfaon, cu acel vînt groaznic și turbat,
și, rămînînd grea, făcu niște copii plini de minte:
310 mai întîi născu pe Orthros, cînele lui Gerion,
la urmă făcu pe acel nemăsurat și groaznic de numit
Cerber, cînele Iadului, cu glas de aramă, mîncînd carne vie,
cu cincizeci de capete și cu chip nerușinat de puternic;

a treia oară născu pe Idra din Lerna,
ce cunoaşte meşteşugiri rele, şi pe care o crescu zeiţa Ere cu braţe albe, 315
fiind supărată peste măsură împrotiva puternicului Eracles;
dar Eracles Amfitrionidul, fiul lui Joe,
împreună cu viteazul Iolaos, o ucise cu un oţel nemilos,
prin poveţele Atenei prădătoarea;
născu şi Himera, care vărsa un foc nestins, 320
înfiorătoare şi mare, iute la fugă şi puternică;
avea trei capete: unul de leu cu ochi scînteitori,
altul de capră, şi altul de şarpe, de balaur puternic; ||
5v° pe dinainte erea leoaică, pe dindărăt balaur, şi la mijloc capră;
erea înfiorătoare şi sufla cu mînie un foc arzător. 325
Pegaz şi voinicul Belerofont o uciseră.
În sfîrşit, născu, supuindu-se întru unire lui Orthros,
pe afurisita Sfinx, urgia cadneilor, şi pe leul din Nemeea.
Preavenerata Ere, soţia lui Joe, hrănea pe acesta,
şi-i dase drept locuinţă vălcelele Nemeii, pentru nenorocirea lăcuitorilor, 330
căci, stînd acolo, el vătăma neamul omenesc,
domnind peste muntele Treton din Nemeea ş-asupra Apesantului.
Dar ţeapănul şi puternic Eracles îl birui.
Keto, împreunîndu-se, din dragoste, cu Forkis, născu,
la urmă de tot, un groaznic şarpe care păzeşte 335
nişte mere prea aurite, în largul ocol al pîntecelor pămîntului;
aceasta este seminţia (ieşită) din Keto şi din Forkis.

Tethys şi cu Oceanul născură rîurile învolborate,
Nilul, Alfeiul şi Eridanul cu vîrtejuri adînci,
Strimonul, Meandrul şi Istrul ce curge fromos, 340
Fasul, Resul şi Arheloiul cu vîrtejuri argintii,
Nesul, Rodiul, Aliacmonul şi Eptaporul,
Granicul, Aisepul şi sînţitul Simois,
Peneul, Ermul şi Caicul ce curge fromos,
Marele Sangar, Ladonul şi Porteneiul, 345
Evanul, Ardeiscul şi Scamandrul sînţit.
Ea născu, împreună cu regele Apolon
şi cu rîurile, neamul sînt al fetelor
care, pre pămînt, îngrijesc de bărbaţi,
căci astfel de însărcinare le-a dat Joe: 350
Pentho, Admeta, Ianta, Electra,
Doris, Prymno, Urania ce s-aseamănă cu zeii,

Ippo, Climena, Rodeia, Calliroe,
Zeveso, Clytia, Eidyia, † ⟨Pasithoe⟩† ||
355 Plecsaure, Galacsaure, plăcuta Dionee, 6r°
Melebosis, Thoe, Polydora cu chip fromos,
Cerceis cu trup amoros, Pluto cu ochi mari,
Perseis, Ianeira, Acasta, Xantha,
Petreea cea drăgălaşă, Menesto, Europa,
360 Metis, Eurinoma, Telesto cu manta de şofran,
Creneis, Asia, amoroasa Calipso,
Eudora, Tyche, Amfiro, Ociroe
şi Stix, care e mai însemnată decît toate.
Acestea sînt fetele care născură mai întii din Ocean
365 şi din Tethys; dar mai sînt şi altele,
căci se aflu trei mii de Oceanide cu picioare delicate,
care, răspîndite fiind pre pămînt şi prin lacuri,
se îndeletnicesc pretutindeni cu aceleaşi lucruri; fiice minunate ale zeilor.
Afară de dînsele mai sînt încă-atîtea rîuri, ce curg cu zgomot,
370 fii ai Oceanului, pe care-i născu venerabila Tethys;
e foarte greu unui om muritor a spune toate numele lor,
şi nu le cunosc decît aceia care locuiesc împrejurul lor.
Theia, împreunîndu-se, din dragoste, cu Iperion, născu
pe marele Soare, pe lucitoarea Lună
375 şi pe Eos, care luminează pe toţi lăcuitorii pămîntului
şi pe toţi zeii nemuritori ce stau pe latul Olimp.
Eurybia, împreunîndu-se, din dragoste, cu Crio, născu
pe mare Astreu, pe Pallant, sînt printre zei,
şi pe Perses, care se deosebeşte din toţi prin cunoştinţele sale.
380 Iar Eos şi cu Astreu născură vînturile nedomirite,
Arghestes, Zefirul, Boreas ce îmblă iute,
şi Notos; şi zeiţa, culcîndu-se, din dragoste, cu zeul,
dupe ce (făcu) pe aceştia, mai făcu pe Luceafărul ce naşte cu Ziorile
şi pe stelele strălucitoare, care încunun Cerul.
385 Stix, fiica Oceanului, împreunîndu-se cu Pallant, născu,
în palate, pe Zelul şi Biruinţa cu fromoase picioare;
făcu şi alţi copii însemnaţi, Puterea şi Sila;
nu este palat † . . . . † ||
unde se nu stăpînească unul dintr-aceşti zei, 6v°
390 ba şi lîngă Joe ce tună groaznic ei şed nencetat.
Căci aceasta fu chibzuit de Stix, nemuritoarea Oceanidă,
din ziua cînd zeul olimpian ce poartă fulgerul chemă, pe toţi
zeii nemuritori, în marele Olimp,
şi zise că cei dintre zei ce se vor bate cu dînsul împrotriva Titanilor,

nu va fi lipsit de daruri şi va avea fiecare
cinstea ce a avut-o mai nainte printre nemuritori,
şi adaogă că, aceluia ce fusese lipsit de cinste şi de daruri subt Cronos,
i se vor împărtăşi, după dreptate, cinstile şi darurile.
Mai întii veni în Olimp nepieritoarea Stix
cu copiii săi, pentru a da ajutor părintelui lor.
De aceea Joe o cinsti şi-i făcu daruri cu prisos,
lăsînd-o se fie, pentru zei, jurămîntul cel mare,
iar pe copiii ei a se strămuta (după plac) în vecie.
Şi astfel se purtă el necontenit cu toţi aceia
care i se supuneau; căci stăpîneşte şi domneşte cu putere.

CĂLĂTORIE DIN PARIS LA LONDRA

(De la 3 pînă la 11 august 1852)

PRECUVÎNTARE

2r°

Dintr-o simplă listă a deosebitelor curiozităţi văzute în Londra, povestirea acestei călătorii a ajuns se aibă mai multe foi lungime. Am socotit, dar, că este o datorie a povestitorului a nu intra deodată într-o materie aşa de prelungită, şi că este de neapărată trebuinţă a mai colinda pe binevoitorul cititor, ce-şi dă osteneală a mă urma în trudnica mea descriere, a-l colinda, zic, prin deosebite băgări de seamă generale. Ştiu c-o precuvîntare este un lucru foarte puţin momitor, chiar în cărţile cele mai interesante; cu atît mai puţin într-o aşa slabă-ncercare ca a mea; dar o precuvîntare e un ce nelipsit cînd voieşte cineva a vorbi mai || pe larg de materii 2v° deosebite; sînt lucruri obşteşti neapărate pentru înţelegerea obiectelor tractate, şi care să pot spune numai într-o precuvîntare; astfel doresc se fie ş-a mea, dar doresc să fie totdeodată şi scurtă; căci sînt scrieri în care precuvîntarea înghite materia întreagă; de iei cartea de la-nceput, întorci, întorci la foi, schimbi la tomuri, citeşti, citeşti mereu, şi de introducere tot nu te poţi scăpa; în sfîrşit, cînd e se dai de materia făgăduită de titlu, abia găseşti vreo cîteva foi ce nu-ţi spun nimic mai mult decît ceea ce-ai văzut expus pe larg şi-ncurcat cu fel de fel de consideraţii în prefaţă. Aşa fac unii; iar alţii, după ce au tractat materia lor în vro două-trei foiţe, s-apucă la urmă dă mi-ţi dă, subt nume de *dăsluşiri* şi de *notiţe*, mulţime de groase || tomuri, coprinzînd cîte-n soare şi-n lună. Mă voi feri şi de gre- 3r° şala unora şi d-a celorlalţi, mărginindu-mă numai în mica precuvîntare făgăduită, şi lăsînd notiţele şi desluşirile (chiar cînd vor fi trebuincioase) pe seama pătrunderii sau a aducerilor-aminte a⟨le⟩ cititorului. Într-un cuvînt, vreau să arunc aci cîteva gîndiri generale asupra tovărăşiei. Iar să nu-şi închipuiască cineva că am de gînd a vorbi despre tovărăşia în negoţ sau în oricare altă treabă în care s-amestec interese serioase; nu,

deloc ; vreau numai se vorbesc de acea tovărăşie plăcută, ce aduce atîta
mulţumire-n petreceri şi care cere o deplină învoire nu numai în interesele
materiale, ci şi-n gusturi şi-n caractere. Tot omul îşi are neapărat chefurile
3v° sale, ce cer || a fi-mplinite, pentru ca se poată avea mulţumire. Dar omul
plăcut, omul ce ştie a trăi cu tovarăşi d-un caracter cumpătat ca şi al lui,
fără d-a simţi, îşi jărtfeşte parte din gusturile sale, pentru mulţumirea
celorlalţi ; aceştia fac asemeni, şi, cu bunavoinţă a tutulor, se-ntreţine, în
tovărăşie, veselia şi mulţumirea obştească. Dar cînd vine unul şi spune :
« Ba eu nu voi aşa ! » sau : « Faceţi d-voastră, eu fac altfel ! », sau cînd,
unul din tovarăşi, strîngînd găitanele pungii sale, intră-n tovărăşie numai
unde-i place şi unde se-ndură a le mai slăbi, şi-ntoarce faţa celorlalţi cînd
bunul lor plac este d-a mai juca calul în buiestru, cum zice vorba românească,
atunci, negreşit, tovărăşia se face un lucru mai mult dezgustător
4r° decît plăcut. || Delicateţa este cea dintîi condiţie a învoielilor de felul acesta ;
deci, cînd ea lipseşte, şi-n locul ei s-aşează interesul şi zgîrcenie ascunsă
subt vălul boalei, al grăbirei sau a oricării alte feţe cinstite, atunci vai de
tovarăşii ce au a face cu bolnavul şi cu grăbitul ! Dumnezeu ştie cum o duc !
Cine şi-ar putea închipui că astfel de bolnavi (lasă că vin nu pun în
gura lor), dar, şezînd la birt, nici pîine nu mănîncă la masă, vreme de opt
zile, şi că astfel de grăbiţi se-mplimb opt zile prin godgogeamite oraş
străin, văd toate monumentele, vizitez tot, fără d-a plăti o părăluţă călăuzului
ce i-a mînat ? D-ar fi fost singuri, ar fi mîncat şi pîine, ar fi plătit
şi călăuză ! Iată avantajele tovărăşiei !

4v° Dăstul e atîta pentru a face se simtă oricine cît de || amară poate fi
o astfel de tovărăşie plătitorilor, şi fără d-a o spune eu, fieşcine ştie cît de
plăcut lucru este d-a petrece cu oameni cu care te-nţelegi, care împărtăşesc
fără de sfială toate cheltuielile, ca şi toate petrecerile, nu să căiesc de
a-şi fi dat paralele în cutare loc, daca tovarăşilor săi le-au plăcut acolo,
în sfîrşit, un om care nu te lasă-n drum, după ce a călătorit în companie
cu tine. Cel ce nu face astfel de lucruri este adevăratul tovarăş. Cu un
astfel de om simte fiteşcine mulţumire de a fi.

Atîtea vream se zic despre tovărăşie. Bunii tovarăşi îmi vor da
dreptate. Cei răi vor tace, fiindu-le teamă de a să da de gol. Dorinţa mea
ar fi nu numai de a scăpa de cîrtirile lor, ci şi de a-i îndrepta, de s-ar putea, ||
5r° sau, de nu, de ai face să nu mai împovăreze pe alţi nenorociţi de trudnica
lor tovărăşie. Acesta e un scop mare şi greu de împlinit. Nici gînd n-am
să mă laud de a-l aduce la cale ; a dori nu este a putea ; dar, cu toate însă,
şi *a dori* e lucru bun ; de aceea sfîrşesc cu cuvintele Evangheliii :
« *Pace tutulor* ! » ||

Călătorii ereau : **domnii Ioan Odobescu, Constantin Zamfirescu, Ioan** 6r°
Samurcaş şi Alexandru Odobescu.

Am plecat din Paris, pe drumul-de-fier, du Nord, la 3 august 1852,
la 7 ceasuri de dimineaţă ; după ce trecurăm prin Amiens şi Abbeville,
am ajuns, la un ceas după amiaz, în Boulogne, unde ni s-au cercetat pasporturile ;
la două punct ne-am pornit, cu un vapor englezesc, pe mare ;
ziua erea foarte frumoasă, apa foarte liniştită, astfel încît am putut avea
minunata privelişte a unei mări senine ; după două ceasuri şi jumătate,
eream ajunşi în portul Folkestone, în Englitera ; două ceasuri mai tîrziu
ne şi aflam în Londra ; pe drum am avut o ploaie de cum nu se văd decît
în Englitera. Acolo nu e zi de la Dumnezeu se || nu plouă ; ploaia e ca un 6v°
tain domnezeiesc al Engliterii ; nici nu prinzi de veste cînd te pomeneşti
scăldat ; cît de mult soare să fie, afară din casă nu eşti niciodată în siguranţă.
Am şezut opt zile de vară în Londra şi n-a trecut una fără ca se
plouă de cîteva ori pe zi. Ce o mai fi şi iarna !

Plouînd ne-a primit Englitera, pe ploaie am părăsit-o.

În ploioasa Londră am călătorit vreun ceas cu birja, pînă se ajungem
la otelul Sablonnière (Leicester Square, care se pronunţă englezeşte Lester
Scuer), în care ne-am aşezat. D⟨omnu⟩l Samurcaş a luat o odăiţă la al
treilea cat ; iar ceilalţi trei s-au aşezat în două odăi (la catul I), ce da una-ntr-alta,
ceea ce-i făcea se şează seara deştepţi pînă pe la două din noapte ;
tot din pricina aceasta se sculau dimineaţa pe la nouă, şi-n || toate zilele 7r°
d⟨omnu⟩l Samurcaş, ce se scula mai din vreme, se mira cum de pot
dormi aşa de tîrziu. — La zece şi mai bine, ne puneam la dejun ; d⟨om⟩nii
Samurcaş şi Alex⟨andru⟩ Odobescu aveau de obicei a împărţi un porţion
de ceai, cum împarte popa grijania ; iar d⟨om⟩nii I. Odobescu şi
Zamfirescu mîncau sănătos, cînd cărnuri, cînd peşti, şi mai ales stridii ;
(căci soiul de stridii englezeşti e de minune). Pale ale-ul (pel el) curgea şiroaie.
— După dejun se-nfăţişa d⟨omnu⟩l Bonăi, adiotantul nostru, şi ne desluşea,
dînd din mîini, unde şi cum se cade a merge în fieşcare zi. Acel d⟨omnu⟩l
Bonăi, pe care în limba sa îl chema Bonney, erea un om foarte curios, pe
care-l tocmiserăm cu şase şelingi pe zi, ca să ne arate ce este mai vrednic
de văzut în Londra. De erea franţez sau || englez, nu ştiu. Dar ştiu că erea 7v°
gros şi scurt şi că avea un palton care să tîra după dînsul.

Dar se urmăm descrierea vieţii noastre în Londra ; deci, după ce
colindam vreo cinci ceasuri cu birja, adecă de pe la 12 pînă pe la 5, ne-ntorceam
acasă şi prînzeam ; de două ori ne-am abătut la masa de oaspeţi
(table d'hôtes) a otelului ; dar fiindcă nu ne-a plăcut sistemul de slujbă
ce se urma acolo, ne-am hotărît se mîncăm după foaie (à la carte). E destul
a zice că d⟨omnu⟩l Samurcaş făcea dietă şi, prin urmare, nu lua parte
la-mbelşugata noastră masă ; elul şi vinul mai ales, nu le gusta deloc ;

într-adevăr, vinul la Londra e cam amar-amar ; nu pentru limbă, ci pentru pungă. De-l iei de la otel, plăteşti o butelcă ca şase în Paris ; de ai nenorocirea a-l cumpăra || *8r°* în tîrg, preţul, adevărat, este pe jumătate, dar ce folos ! plăteşti numai pentru scoaterea dopului trei leişori şi douăzeci de parale bune ; aceasta se cheamă *bouchon* ! — Vorbim din încercare !

Ceea ce nu-mi iese mie de la stomah este că, toată vremea cît am şezut în Londra, niciodată n-am mîncat englezeşte. Şezînd în birt de străini, am rămas foarte străin de obiceiele englezeşti ; cafenea, restorant — acolo nu găseşti, ca se te duci să mănînci ; trebuie să intri într-un otel ţinut franţuzeşte şi să mănînci franţuzeşte. În loc de rozbifuri roze, de bifstecuri sîngeroase, de zarzavaturi fierte numai în apă şi piperate, de plumppuding negru şi-ndesat, găseşti ceea ce-ai putea găsi tot lungul bulevardelor Parisului. N-am dar nimic a spune despre bucătăria englezească ; atît numai că, pe || *8v°* uliţi, întîlneşti prăvălii pline de şunci, de cîrnaţi, de limbi, de muşchiuri, toate ca din vremea uriaşilor. Noi adesea ne opream dinaintea prăvăliilor de felul acesta ; din vedere numai, te aflai mai mult decît sătul ; închipuieşte-ţi ce chin de a privi la aşa bolovani de cărnuri, cînd eşti cu stomahul plin ! Şi mi s-a-ntîmplat mai mult de o dată.

După prînz făceam multe lucruri ; mergeam cînd la teatru, cînd la panorama de tot felul, cînd pe Regents Strit (Regents Street), uliţa favorită a d⟨omnu⟩l⟨ui⟩ Samurcaş, cînd nicăieri. Întorcîndu-ne acasă, la ceasuri deosebite, după zile, făceam gustare, şi, prelungind-o prea mult, ajungeam, eu unul, de adormeam pe scaun, iar un prieten al meu, de a moţăi şi d-a căsca de i se strîmbau fălcile. În vremea || *9r°* asta, d⟨omnul⟩ Samurcaş dormea ca un fericit. La urmă, dam năvală în pat şi, după o canonadă de perne, ce făcea se bubuie pereţii de muşama ai odăii, eu şi d⟨omnul⟩ Zamfirescu, tovaroşul meu de odaie, eram furaţi de cel mai blagoslovit somn. Şi amin pînă a doua zi de dimineaţă !

Descriserăm pînă aci sistemul nostru general de viaţă ; acum se cuvine se intrăm în amărunte şi se povestim pe unde am fost în Londra, ce am vizitat şi ce ne-a plăcut mai cu deosebire. Deci :

În zadar vrut-am în seara dîntîi a şederii noastre într-acest oraş se mergem la Opera Italiană. Fracurile nu ne ereau scoase din gemantan, şi d⟨omnu⟩lui Samurcaş îi lipsea cu totul, astfel încît a fost silit, a doua zi, să-şi dea surtucul la croitor, ca să i-l reteze de pe la coadă, şi, || *9v°* cu acest cusur subţire, a izbutit a înşela straşnica priveghere a censorilor de pulpane, ce stau ca nişte cerberi la uşile teatrului, cu ochii-ncruntaţi asupra veşmintelor ce se strecor printre nemilostiva lor strejuire.

A doua zi am colindat foarte mult. Puindu-ne cîteşipatru în birjă, şi d⟨omnul⟩ Bonăi pe capră, am trecut mai întîi prin marea uliţă Piccadily, ca se ajungem la Hyde Park (Haid Park), în care se aflau rămăşiţele Palatului de Cleştar. Jumătate sticla erea luată, toată decoraţia nu

mai erea-n fiinţă, astfel încît acel vestit Palat de Cleştar nu-nfăţişa decît un întins schelet de fier, cu doi mari copaci la miljoc. Ni s-a spus cum că toată || *10r°* această clădire va fi strămutată, peste puţin, la oarecare depărtare de Londra, unde va sluji drept grădină de iarnă. Puţin, dar, lucru am putut vedea dintr-însa, şi cei zece şelingi plătiţi la intrare mi-au rămas pe inimă ; şi sînt sigur că şi d⟨omnul⟩ Samurcaş, care a fost de vină la plătirea lor, se căieşte adesea de această îndemnare nesocotită.

De acolo, trecînd prin noua mahala Grosvenor, am mers în Parcul St. James (Sent Gems), dinaintea palatului crăiesc.

Acea mahala are o-nfăţişare foarte frumoasă ; casele, deşi mici, sînt cît se poate de curate ; păcat că ceaţa înegreşte cărămizile netincuite ! Uliţile sînt largi ; pieţele dese, şi toate sădite la || *10v°* miljoc cu pomi şi cu verdeaţă. Numeroasele grădiniţe ce se aflu prin pieţele Londrii se numesc Square (Scuer).

Parcul St. James, unul din cele mai mici din Londra, e poate unul din cele mai fromoase ; un mare heleşteu, cu multe întorsături, se întinde la miljoc ; într-însul se scald şi bălăcesc cîrduri de gîşte, raţe, lebede şi felurimi de pasări de apă. Împrejur e ca un mic deal, acoperit c-o frumoasă verdeaţă şi umbrit ici şi colea, şi dumbrăvioare ; mieişori, însemnaţi, — sărmanii, — cu marca măcelarului, pasc acolo şi să-ngraşă cu iarba crăiască, pentru a se preface în fripturi roşcate.

Orişicum, parcul englezesc, || *11r°* de nu e făcut cu măreaţa măiestrie a grădinăriii franţeze, are o-nfăţişare plăcută, ce te strămută în sînul simplei şi fromoasei naturi.

A vorbi despre palatul crăiesii ar fi cu prisos ; înlăuntru nu l-am putut vedea, şi pe dinafară nu e nimic de văzut. Singurul lucru ce ne-a atintit mai mult privirea a fost gvardia crăiască. Soldaţii englezi pedeştri sînt nişte uriaşi cu spenţere roşii, cu pantaloni albi, cu chivere de urs ; dar cînd îi vezi pe uliţă, ei port o căciuliţă roşie la o parte, legată pe subt barbă, un bastonaş în mînă şi au un aer foarte dejgheţat. Călăreţii sînt încă şi mai minunaţi ; caii lor negri sînt tot aleşi ; coifuri || *11v°* aurii ce scînteiez la soare, pieptare de oţel pe spenţere roşii, botforturi negre cu pantaloni de căprioară albi, mănuşi albe în mîini şi port mîndru : iată un călăreţ englez din gvardia crăiesii ; astfel se-nfăţişez ei la poarta palatului, făcînd streaja Victoriii şi admiraţia trecătorilor.

Dar să ne urmăm călătoria prin Londra.

Trecînd pe la poarta Palatului, unde am văzut acei frumoşi ostaşi, am zărit locul pe care erea zidită odinioară casa White Hall (Uait Hal) dinaintea căria căzu capul nenorocitului Henric I Stuart, şi, la urmă, am mers la Westminster Abbey (Uestminster Abei) ; ar putea cineva se scrie sute de tomuri asupra acestei mănăstiri ; noi ne vom mulţumi || *12r°* a spune două cuvinte despre dînsa, admirînd pe dinafară arhitectura sa gotică, dar de un stil mai aspru decît bisericele gotice din ţări meridionale, şi d-o ornamentaţie mai simetrică şi mai regulată — dovadă d-o imaginaţie mai răcită şi de un duh mai puţin fantastic; pe dinlăuntru, Westminster Abbey este expresia împietrită a Engliterii întregi. În numeroasele sale capele, se citeşte pe morminte toată istoria acestei ţări, începînd de la vechiul crai Eduard Spoveditorul, pînă-n zilele noastre de industrie şi de diplomaţie. Orice om însemnat, ieşit din naţia engleză, îşi are acolo un monument; fieşce glorie a Engliterii e tipărită pe zidurile acestui minunat Panteon, care-ţi dă o idee într-adevăr măreaţă despre puterea || *12v°* morală a naţiei ce poartă astfel de cult marilor săi oameni. Printre capelele mănăstirei vom deosebi numai pe cea veche (pe dasupra căria s-a zidit la urmă toată biserica şi în care se vede tronul de stejar al crailor englezi, bătrîn de patru sute de ani şi mai bine); împrejuru-i stau mai multe morminte foarte vechi, roase mai toate de timp. Două alte capele coprind mormintele nempăcatelor vere duşmane: Maria Stuart şi Elizabeta Tudor; altele sînt pline de morminte mai noi, ca al lui Lord Chatham, al actorului Kemble, al maşinistului Watt, glorii de tot felul, adunate subt acoperemîntul nemurirei. Capela de la miljoc, adecă capela crăiască, are un tavan de piatră, săpat cu foarte multă măiestrie; într-însa se destăinuieşte un alt caracter || *13r°* al societăţii engleze, caracter care însă este pretutindeni în Englitera destul de-nvederat, adecă stăruinţa obiceielor feodale pînă şi-n ziua de astăzi. În capela de la Westminster, ca şi în cea de la Windsor, stranele nobililor, săpate în lemn, sînt acoperite cu sumedenie de blazonuri mai mult sau mai puţin şterse; pe dasupra lor se-nalţă coiful sau cununa familiei a căria e jeţul, şi-mprejur fîlfîiesc bandierele lordului. Întrînd într-astfel de locuri, te-ai crede într-un muzeu de veacul de miljoc, de n-ai vedea aci o solemnitate mai mare, care păstrează ceva viaţă acelor obiceiuri moarte.

Să ne depărtăm însă de Westminster Abbey şi, apucînd || *13v°* spre Tamiză, se admirăm, după podul Westminster, Palatul Parlamentului, nouă zidire, d-o arhitectură veneţiană, întinsă şi încă albă, care-şi scaldă poalele în apele negricioase ale Tamizei şi al cărui turn pătrat stă acoperit de ceaţă şi de fum. Nu va trece mult şi Palatul Parlamentului va lua faţa întunecoasă a tristului Palat Somerset, ce-i stă-n faţă peste apă, căci aci nu e soarele Italiei, ca să aurească piatra, nici sînul Veneţiii, ca să răsfrîngă-n azur faţa-i aurie. Fugim dar cu părere de rău d-aci, şi, fiindcă ne-am adus aminte de Italia, ţara artelor, ne pornim pe Trafalgar Square, trecem pe lîngă || *14r°* coloana învingătorului şi martirului din Trafalgar şi ne scoborîm pe treptele Galeriii de Pictură (Picture's Gallery).

Galeria e mică: vro patru odăi o alcătuiesc; însă într-însa sînt multe lucruri ce ar cere un studiu îndelung; un iubitor al frumosului are acolo cu ce să se adape; iată tot ce-am putut înţelege într-o repede trecere prin sălile acelei Galerii; nimic dintr-însa n-a rămas bine lămurit în mintea mea; ştiu numai c-am admirat mai multe tablouri de Murillo, cîteva de Rembrandt, multe de Poussin, cîteva de Rubens şi deosebite alte tablouri minunate. Rubens mi-a făcut acolo o impresie mult mai plăcută decît în Louvre. Galeria numită « du Luxembourg » e, poate, fromoasă ca eczecuţie, ca colorit; dar ea e, negreşit,|| *14v°* fără de interes; dimpotrivă, în Londra am văzut tablouri mai mici de Rubens, dar care vădesc graţia şi marele suflet al unui zugrav plin de geniu. Îmi pare încă rău că-n repedea ochire ce-am fost nevoit a da acestei galerii, vederea nu mi s-a oprit asupra nici unui tablou din şcoala engleză, cel puţin d-ale humoristului Hogarth; negreşit c-alăturate fiind cu tablouri din şcolile italiene şi olandeze, cele engleze se pierd lesne; sînt însă în Englitera mulţime de galerii particulare, coprinzînd, unele, numai tablouri din şcoala naţională, altele — deosebite curiozităţi de tot felul; din nenorocire n-am avut vreme a vizita nici una. Bine încă c-am putu da cu ochii de cele mai însemnate muzeuri crăieşti.||

15r° Ne-nvîrtirăm, ca la o jumătat'||de ceas, printre atîtea minuni, şi de acolo apucarăm calea către Muzeul Britanic, la care eu de mult mă grăbeam se ajung. Muzeul Britanic şi Teatrul Englezesc, în care nădăjduiam se văd jucînd bucăţi d-ale lui Shakespeare, ereau, pentru mine, cele mai puternice momeli ale Londrii; pe cea dintîi am îndestulat-o pre cît m-a iertat scurta noastră şedere într-acel oraş; cît despre a doua, n-am avut deloc noroc, fiindcă am mers acolo într-o epocă cînd acel teatru (Drury Lane — Druri Len) erea închis. Primăvara e epoca în care Londra se îmbracă cu tot costumul său de sărbătoare; atunci crăiasa vine în cetate, atunci şi nobleţa; atunci sînt petreceri, teatre, concerturi, baluri. Pe la sfîrşitul || *15v°* lui aprilie, lumea bogată se trage la ţară, şi nu rămîn în oraş decît d-alde cei ce muncesc ca se mănînce, şi alţii, străini, ce vor a se bucura de rămăşiţele sărbătorii; noi eream din sosul acesta, şi chiar din cei ce n-au dat se apuce mai multe fărămituri.

Putem zice astfel despre teatre şi alte petreceri; iar cît despre Muzeul de care începui a vorbi, n-a fost deloc aşa, căci eu unul m-am bucurat mult de dînsul; mai ales că englezii, oameni cu minte, lasă pe public să între într-însul de trei ori pe săptămînă, de la 10 pînă pe la 5 ceasuri după amiaz; eşti dar volnic a-l vizita foarte des, fără d-a avea trebuinţă, ca-n Paris, să te-ncurci || *16r°* cu pasporturi. La Luvru trebuie sau se ai dreptul d-a nu fi franţez, sau să te-mbulzeşti dumineca, cu toate catanele armiii franţeze. La British Museum eşti mai în largul tău, şi poţi se fii de orice naţie.

Îmi bătea inima de bucurie cînd am intrat într-însul; mă gîndeam cu desfătare cît mai curînd să văz rămăşiţele Partenonului, cînd mă pomenesc în miljocul unui muzeu nemărginit, de istorie naturală (dreptul lui Dumnezeu! frumos erea, dar nu răspundea deloc grăbitei mele dorinţi). Trecurăm destul de iute, şi,-n sfîrşit, ajunserăm la antichităţile egiptene, *16v°* etrusce şi greceşti, dinaintea cărora eu nu mai ştiam încotro || să mă-ntorc, în vreme ce tovarăşii mei tractau, atîtea preţioase rămăşiţe, de hîrburi şi de cioburi.

Nu voi îndrăzni nici chiar a-ncerca cea mai mică descriere. Surpăturile Partenonului, zdrobiturile de statui ale lui Fidias cer o pană mai tare decît a mea, pentru a spune ce adîncă mărime e ascunsă subt cel mai mic creţ al marmorii roase de vremi. Cîtă grăbire şi cît nesaţiu aveam atunci ca să le văz, atîta slăbiciune simţ acum pentru a spune cît sînt încă de sublime. Părăsesc dar Muzeul Britanic şi, cu o grăbire de altă natură, ne-ntoarcem acasă, ca să ne punem la masă.

17r° Iată o dimineaţă petrecută mai mult || în vizite artistice, repede clipire asupra unor lucruri ce ţi-ar cere zile întregi; din toate m-am mulţumit numai cu atîta, afară numai de Muzeul Anticelor, în care am petrecut încă două plăcute dimineţi (la 6 şi la 9 ale lunii). Ce mi s-a părut, însă, curios, e adunarea unor lucruri aşa de deosebite în Muzeul Britanic: cabinet de istorie naturală, muzeu de antichităţi şi bibliotecă, pe care, din nenorocire, n-am văzut-o, deşi am auzit că este foarte frumoasă. Se zice că englezii au idei originale; negreşit această idee este de astfel de natură.

Cabinetul de istorie naturală am spus că este întins şi bogat; cel de sculpturi are o-nfăţişeare cu totul deosebită de cabinete de felul acesta *17v°* într-alte capitale; || în Londra nu se prea văd, ca aiurea, statui vechi, întregi sau drese, şi d-o mărime cumpătată; acolo sălile sînt pline de mari monumente întregi şi păstrate fără de reparaţie, în starea în care s-au găsit; dar acele spărturi sînt de un preţ nestimat, căci port un mare interes istoric. Grecia are mai mult a se plînge de jafurile Engliterii decît de ale oricării alte ţări; englezii i-au răpit din sîn monumente pe care erea scrisă nemurirea ei.

Dar să mărginim aci consideraţiile noastre mult prea îndelungate asupra artelor. Acum să ne-nchipuim că ne sculăm de la masă şi că ne pornim către un alt aşezămînt, în care (plătind vro 5 şelingi de persoană), *18r°* petreci o seară foarte || plăcută, adecă către Coloseum. Aci ar trebui o lungă descriere a feluritelor minuni ce vezi într-acest palat încîntat; dar a spune toate cu de-amăruntul, ar fi cu neputinţă; să ne mulţumim, dar, făcînd numai o enumeraţie a deosebitelor petreceri ce poţi afla în Coloseum. Mai întîi intri într-o sală întunecoasă în fundul căria se află o şcenă pe care ţi să-nfăţişează, pe rînd, mai multe tablouri de mărime naturală. Noi, cînd am fost, am văzut şase galerii deosebite ale fostului Palat de Cleştar. Un englez cu un beţişor în mînă stă şi desluşeşte cele înfăţişate. Dar, ca să spui adevărat, într-această ocazie (ca şi-n multe altele) ochii m-au slujit mai bine decît urechile. Dintr-această sală cosmoramică treci prin multe gălării, frumos decorate cu statui şi cu tablouri şi-n care auzi un concert care n-ar fi stricat se fi fost mai bun; dar nu face nimic (căci || *18v°* îndeobşte cînd mergi în Englitera trebuie să-ţi jertfeşti cu totul urechea. Nici limba naţiii nu e armonioasă, nici auzul englezilor delicat; astfel încît nu pot deosebi ceea ce sună bine de ceea ce sună rău). Dar lăsînd la o parte muzica, se mai colindăm şi prin deosebite alte săli, pline de lumină şi de graţioase decoraţii, se ne desfătăm în miljocul unei galerii de stil mauresc, plină de flori exotice, de papagali pestriţi, de fîntîni măiestreţe, de arabescuri cu vii colori; se mergem mai încolo ca se întîlnim un peizaj elveţian, şi noi, din nişte odăiţe mobilate cu simplitatea elveţiană, se privim un pîrîu repezindu-se din vîrful unui pisc, cu o aspră murmură, şi se simţim pe faţa noastră stropiturile de apă; în sfîrşit, apucînd|| *19r°* altă direcţie, se intrăm într-o odăiţă, care, printr-o mişcare mecanică, ne va înălţa într-un chioşchi din care vom avea împrejurul nostru priveliştea Parisului luminat de lună. Aci iluzia erea mai deplină: puteai să urmezi cu ochii linia bulevardelor, puteai să însemnezi uliţa şi chiar casa în care locuiai; astfel am petrecut vro trei ceasuri, admirînd cu încetul şi cu de-amăruntul celea ce le-nsemnez repede aci, şi trecînd dintr-o mirare într-alta. Cei ce au văzut, să-şi aducă aminte; iar cei ce n-au fost pe acolo, să-şi închipuiască, de pot; sau, şi mai bine, să se ducă se vază, căci au ce vedea. Noi, foarte mulţumiţi şi conversînd despre deosebitele lucruri minunate ce impresionaseră pe fiecare, ne-am întors acasă şi, printr-un somn conştiincios, ne-am pregătit la alergările de a doua zi. ||

19v° Pre cît ziua aceasta a fost consfinţită artelor, atît a fost a doua zi consfinţită industriei şi negoţului. Nu doare ca noi se fi luat un rol activ în mişcarea comerţială a Londrii, ci numai fiindcă am avut mai toată ziua priveliştea industriei engleze. Am mers mai întîi d-am văzut vestitul Tunel, despre care s-a vorbit atîta în lume. Adevărată minune a dibăciei omeneşti, Tunelul mi s-a părut un lucru căruia-i lipseau condiţiile ce fac ca lucrurile se fie bune, adecă folosul şi frumuseţea. Negreşit că un pod făcut omeneşte, peste Tamiză, ar fi fost mai folositor decît acel gîrlici subt apă, prin care nu pot trece decît pedestri, şi încă cu greutatea însemnătoare de a urca şi de a scoborî o scară ca de la un al şaselea cat. *20r°* Pe un pod||făcut peste apă ar fi putut trece trăsurile, şi comunicaţia ar fi fost mai înlesnită într-o parte a oraşului unde podurile lipsesc cu totul şi unde transportul de la un mal pînă la altul nu se poate face decît pe vase şi în vaporuri-omnibus; de altă parte, un astfel de pod ar fi cerut o mai mică cheltuială, şi-n loc d-a plăti cîte 2 penii de persoană, ca se treci prin Tunel, ar fi putut stăpînirea se dea treacul gratis bieţilor mergători, care nu totdauna umblă după plimbări. Cît despre frumuseţe, că-mi spuie oricine ce poate fi frumos într-o lungă gălărie umedă şi sopleşită, luminată cu boturi vîpîinde de gaz ? Ce poate înfăţişa ochilor un astfel de loc ? Să-mi vorbească cineva de podul pe Dunăre de la Peşta ş-atunci voi mărturisi şi eu că e un lucru frumos; dar Tunelul Tamizei

20v° n-are alt preț decît al unei originalități cu||totul extravagante, și cu toate însă, companìa care a plătit uriașele cheltuieli ale acestei originalități, ce a-nghițit mai mulți bieți lucrători, a cîștigat sume nenumărate. Astfel, adesea, lucrurile cele mai lipsite de gust și de folos, și neavînd alt avantaj decît numai curiozitatea lor, fac pe oameni s-alerge orbi către dînsele. De felul acesta este Tunelul Londrii ; mulți străini și pămînteni îl vor vizita încă cu mirare, pînă-ntr-o dimineață s-o cufunda și pereții lui, roși nencetat de apele Tamizei, ce-i înconjor. Îl las, dar, în pacea Domnului, și nu departe de dînsul găsesc un lucru cu totul deosebit ; lucru cu totul opus Tunelului, căci, pre cît este el nefolositor, atît e de folositor celălalt, adecă Docurile, (cărora tovarășul nostru Zamfirescu le zicea Δόξα πατρί). Docurile sînt o mulțime de-ntinse canaluri sau basenuri în care se pun corăbiile la adăpost, și-ncarc sau descarc mărfurile. Acolo se vază cineva mișcare !||
21r° O pădure de catarturi, munți de saci și de coleturi, roaie de oameni strigînd în tot chipul, iată ce-nfățișează Docurile ; priveliște într-adevăr minunată a comerțului. Te miri cum într-atîta încurcătură se pot tracta treburi serioase de negoț, cum într-atîta turburare nu să rătăcesc miile de galbeni, cum într-atîta fierbere poate domni recele interes. Dar, orișicum, acolo capeți o idee mare despre comerț și despre groaznica consomație a societății.

Ca trecători, se fugim și de aci și se ne-ndreptăm pasurile către vechea cetățuie a Londrii, apărarea cetății și rezidență a vechilor crai, plină de antice suvenire ; în Turnul Londrii poate vedea cineva armurele de fier ale vechilor viteji, rămășiță bogată a veacurilor trecute și păstrată cu religiozitate de nepoții vechilor ostași ce purtară acele veșminte înfierate ; acolo zărește cineva ferestrele chiliilor în care a fost închisă nenorocita||
21v° Anna Boleyn și în care au fost uciși, de către un unchi dușman și ambițios, copiii crăiești ai lui Eduard al IV⟨-lea⟩. Încă pînă astăzi cetățuia păstrează o-nfățișare războinică, țepene ziduri de piatră, poduri cu lanțuri, ostași subt arme ; slujitorii ce te mîn prin săli port încă vechiul costum al slujitorilor curții engleze, și tot acest aparat slujește a păstra rămășițele strămoșești și cununa cu embleme crăiești. Într-un cabinet, pe o masă de piatră acoperită cu sticlă, se află aceste din urmă respectate comori.

Însă repedea noastră călătorie ne răpește aiurea. Ici întîlnim frumoasa sală de Bursă a negustorilor de cărbuni de pămînt, colo vizităm nalta și vechea sală a sfatului orășenesc, cu două antice figuri pestrițe și groteșce, în două colțuri. Dincolo,-n sfîrșit, intrăm în Biserica S⟨fîn⟩tului Pavel. Această biserică, de un stil modern ce aduce cu S⟨fîn⟩tul Petru
22r° din Roma||și cu Panteonul din Paris, are, negreșit, o măreață-nfățișare ; dar goliciunea unui templu protestant nu se cam potrivește cu acei pereți întinși, cu acele nalte coloane, care ar cere o bogăție mai mare în decorații : iacă impresia ce mi-a făcut interiorul bisericei ; acum se-ncepem a urca scările turnului, și după ce am lăsat pe d⟨om⟩nii I. Odobescu și I. Samurcaș pe la jumătatea drumului, noi, adecă d⟨omnul⟩ Zamfirescu și cu mine, se mergem pînă sus, în ceea ce se cheamă Felinarul (La Lanterne). Acolo am săpat, pentru nemurire, numele nostru în piatră. (Poftim ! mă rog, treabă ce-i dăm nemurirei ! de a ne păstra numele.) Dar las numele nostru pietrei și veciei, și mă silesc aci a aduna vreunele din acele impresii trecătoare ce mi-a-nsuflat priveliștea Londrii dintr-un punct așa de înălțat. Nu știu care economist a spus că Londra nu mai este un oraș, ci un județ plin de locuințe. Acela a zis bine ce a zis, căci, || 22v° într-adevăr, daca din vîrful clopolniții Sfîntului Pavel arunci ochii printre norii de ceață și de fum ce te-nconjor, nu zărești decît o mare cu talazuri roșcate, adecă o-ntindere acoperită cu înveliș de țigle, printre care șerpuiește lata Tamiză, și adăpostite, de o parte, de acea pădure de catarturi ce se vede în Docouri. Încotro vei căta, tot asta vezi, și ochii-ți nu pot ajunge mai departe decît unde merg și casele. Totul e locuit, și orizontul se taie peste oraș.

Dar aidi să ne dăm jos de acolo, căci de atîtea colindări ne-am ostenit, și, luînd drumul casei, se rezumăm impresiile acestei zile așa de bine-întrebuințate. Ieri văzusem mai mult obiecte de arte, lucruri care nu ereau deloc însemnate cu pecetea englezească. Afară numai||de biserica Westminster, 23r° toate celelalte nu puteau să-ți dea o idee despre nația engleză. Cele ce văzurăm astăzi sînt d-o natură cu totul alta. Astăzi am văzut pe englezul industrios, pe englezul negustor, plin de speculații și de calcule, dîndu-se cu sînge rece într-un vîrtej de interese. Astăzi, iar, am văzut în Turnul Londrii, precum și ieri văzusem în Westminster Abbey, pe englezul păstrător al vechilor tradiții, plin de mîndrie de trecutul său, plin de demnitate în prezent. Dintr-o parte — noua Engliteră, dedată cu totul la cîștigul material și la cele mai îndrăznețe speculații ; de cealaltă — vechea Engliteră, plină de mîndrie și de venerație pentru trecut, poporul și nobleța, sau, ca să-i arătăm prin cei mai învederați ai săi reprezentanți, Camera Comunelor și Camera Lorzilor. Iar pe dasupra acestora stă, pe un vechi tron de stejar, cu întreita cunună britanică||în cap, o muiere cu port mîndru, 23v° cu trăsuri nobile și fromoase, cu ochiul viu și pătrunzător, cu buza desprețuitoare. Iată Victoria, emblemă vie a țării engleze.

Seara acestei zile am petrecut-o la Teatru⟨l⟩ Italian, unde am văzut *Profetul*, cîntat de Grizi și de Mario. Acești cîntăreți așa de vestiți mi-au făcut o slabă impresie. Grizi să vede că a fost odată ceva ; dar acum, vai ! s-a trezit :

Fost-ai, lele, cînd ai fost.

Cît despre Mario, nu se poate se fie om mai rece și actor mai fără haz ; un glas prăpădit, mutră de nătărău. Poftim, mă rog, de admiră pe Mario ! E-ntr-adevăr, pe de altă parte, că noi eream cît se poate de rău aşezaţi pentru a admira. Aci mă văz iar silit a face o aspră critică a englezilor; orişicum, nimeni nu-mi va putea imputa că|| 24r° sînt dispus împrotiva acestei naţii; sînt foarte nepărtinaş; cînd e ceva de lăudat, laud; iar cînd aflu cîte o vină, atunci n-o trec cu vederea; şi cum, te rog, aş putea să trec cu vederea acele groaznice ceasuri ce le-am petrecut în picere, în parterul Teatrului Italian, după ce am plătit opt şelingi? Atîta scumpete pentru teatre, e un lucru nespus; ce petrecere poate fi aceea pe care o plăteşti cu pielea după tine?! Cinstiţi oameni ereau vechii greci, care nu plăteau ei la teatru, ci le plătea lor stăpînirea spre a asista la reprezentaţii! Dar au trecut acele vremi fromoase! Acum ar trebui cel puţin să cătăm a ne apropia cît mai mult de dînsele, reducînd preţul teatrelor. În Englitera, barbaria cea mai deplină există sub raportul|| 24v° acesta; am plătit opt şelingi de persoană ca să şedem în picioare, la parter, şi fiindcă cei doi mai bătrîni din tovarăşii mei nu puteau suferi această groaznică poziţie, au fost siliţi a mai adăoga şeapte şelingi, pentru a se ţoţona într-o a treia lojă.

Să lăsăm însă aceste supărătoare aduceri-aminte şi, trecînd peste o noapte, voi lăsa, a doua zi de dimineaţă, pe tovarăşii mei, odihnindu-se acasă d-atîtea alergături, şi eu mă voi duce se petrec vro cinci plăcute ceasuri în British Museum; iar seara, împreună, ne ducem se vizităm o curioasă colecţie în care se văd mai multe sute de personage vestite, oameni politici, crai, autori, artişti, actori, uriaşi, şi toţi aceştia făcuţi de ceară, cu cea mai mare măiestrie, şi îmbrăcaţi cu costumele lor respective. Nu voi înşira pe cîţi am văzut şi nici chiar parte dintr-înşii, căci ce foloseşte se spui numele, daca nu poţi se vezi lucru|| 25r° ⟨l⟩? Las dar pe cititor să-şi închipuiască ce poate fi, şi adaog numai că pe lîngă figurile de ceară am mai văzut şi alte curiozităţi, precum reprezentaţia unei guiliotine din timpul revoluţiii franţeze, precum cămaşa ce purta Enric al patrulea, craiul Franţii, în minutul cînd a fost înjunghiat; calesca lui Napoleon, pe care a<u> prins-o englezii la Waterloo, cizmele ce purta el în Rusia, patul pe care a murit la Longwovd, în insula Sfintei Elene — triste rămăşiţe ale unei mărimi aşa de strălucite. E lucru mîhnitor a vedea pe ce ticălos pătuleţ de fier a murit acel ce mîna toată Europa după placul său. Ce mare e numele, şi ce mic e omul!||

25v° Mai zburdalnice fiinţe decît noi nici că sînt pe lume. De la una trecem la alta, şi fără de nici un fel de legătură; apoi ar fi şi fost foarte greu d-a aşeza o legătură oarecare într-atîtea lucruri cu totul deosebite. Mai adineauri vorbirăm de patul de moarte al lui Napoleon, iată că acum ne vom strămuta în Grădina Zoologică (Zoological Garden), în care am petrecut dimineaţa de la 7 august.

Despre această grădină, în care se află o bogată colecţie de dobitoace vii, nu avem alt lucru a zice decît că este şi mai mare decît Grădina Plantelor din Paris şi (lucru de mirare) că este ţinută de o companìe particulară, de aceea plăteşti întrînd, şi înlăuntru mai plăteşti încă de vro cîteva ori; ast metod este cam obştesc|| 26r° în Englitera; de vrème ce mai toate lucrurile sînt făcute de companìi particulare, mai toate se văd cu plată. Cît despre mine, nu găsesc acest metod bun cu totul; căci, d-o parte, toate acele întreprinderi au mai puţină siguranţă decît cînd ar fi ale statului, şi, pă de altă parte, fiindcă trebuie se fii bogat ca să te poţi bucura de unele lucruri pe care orice stat are datorie a le da gratis publicului. Răul este şi mai mare cînd acest metod se întinde la lucruri trebuincioase, şi nu la petreceri, cum, spre pildă, la poduri. Ce este mai nesuferit decît se nu te poţi strămuta, într-un oraş, după un mal pe altul, daca n-ai parale, sau daca ţi-ai uitat punga acasă? Atunci trebuie să faci un ocol groaznic, ca se găseşti un pod gratis sau, de n-ai vreme de întîrziat, se dai înot; şi încă d-ar fi Tamiza mai strîmtă, dar este d-o lungime însemnată şi plină|| 26v° de vase. De două ori pe zi luntrile şi grătiile dùpe malu-i rămîn pe uscat, fiindcă tragerea şi-nălţarea mării se simte foarte lămurit pînă-n Londra.

Iată însă că din parcul cu dobitoace ne pomenim la Tamiza, şi nu ştiu de ce aşa iute, căci a trecut o seară pierdută, o noapte cîştigată (cu somnul), pînă cînd să trecem această apă ca să luăm drumul de fier, ce ne-a dus, în vro două ceasuri, pînă la castelul crăiesc numit Hampton Court (Hampton Curt). Acest castel, zidit de vestitul crai Enric al VIII-lea, care a omorît şapte neveste ş-a întrodus legea protestantă în Englitera, e făcut de cărămidă, dar cu mult gust; docamdată interiorul e ocupat de o mare şi preţioasă colecţie de tablouri, printre care abia|| 27r° am putut deosebi cîteva capete de operă, aşa de iute ne-am strecurat printr-însa. Grădina demprejur e mică, dar parcul ce o-mpresoară e-ntins şi plin de cerbi, pe care-i vînează prinţul Albert. Un havuz e dinaintea palatului; de o laturе se află un labirint, o cale rătăcită, cu care se veselesc numeroşi vizitatori ai acestui palat, şi de cealaltă e o biată oranjerie alcătuită de vreo doisprezece portocali schilodiţi şi rîpcigoşi; tot acolo se mai află şi via crăiesii, care este compusă de o singură viţă, adevărat monstru, ce se-ntinde cu mii de ramuri într-o odăiţă lunguiaţă, şi dă, se zice, pînă la şase mii de ciorchine de struguri pe an. Nu ştiu, zău, daca pentru englezi, oameni neobicinuiţi cu strugurii, boabele nu sînt ciorchine! — De la această|| 27v° preumblare ne-am întors seara acasă; pe loc am mîncat şi nu crez se fi întîrziat mult pînă ne-am culcat, căci ţiu minte că eream foarte osteniţi.

Uitai însă a spune că această vestită zi erea o duminecă, şi că nimic nu e mai ciudat decît o duminecă în Londra. Tot oraşul pare a fi pustiu. De ai nenorocirea a ieşi pe uliţă, nu găseşti alt tovarăş de plimbare decît cîte un căţel rătăcit, şi negreşit că nimeni nu doreşte astfel de companìe.

Spre a fugi de singurătate trebuie se mergi la ţară; acolo găseşti lumea veselă şi dispusă la petreceri liniştite; căci e păcat d-a face mult zgomot ziua aceea; d-aia sînt şi teatrurile închise. ||

28r° În ziua de 9 august, bunul nostru tovarăş, d⟨omnul⟩ Samurcaş, nemaiîndurîndu-se a mai rămînea două zile, a plecat în Paris; eu am fost la Muzeu, şi ceilalţi doi s-au plimbat prin uliţile Londrii; seara am fost la teatrul crăiesii, unde se joacă tot operă italiană; acolo am văzut pe *Don Giovani* al lui Mozart, şi, după aceea, am mai văzut şi un balet, şi, după aceea, alte cîntece, din deosebite opere, şi erea se mai vie şi altele, daca nu să-ntîmpla, pentru norocul nostru, să se-mbolnăvească nu ştiu ce actor. Astfel am fost iertaţi de o parte dintr-acea reprezentaţie fără de sfîrşit, ce ne-a ţinut pînă după unu din noapte. Din norocire ne aflam aşezaţi pe jeţuri şi, de aceea, nu ne păsa; dar la-ntoarcere erea s-o cam 28v° păţim, căci || ne cam pierduserăm drumul; am ieşit însă lesne din nevoie, întrebînd pe trecători.

A doua zi, pentru a doua oară, am ieşit din Londra ; daca stam mai multă vreme, am fi mers se vedem încă şi alte sate înteresante de primprejurul Londrii, precum Grinuici (Greenwich), unde este observatoriul de astronomie, Rişmond (Richemond), unde este un frumos palat, dar noi am fost siliţi a ne mulţumi cu Hampton Curt şi cu Vindsor (Windsor). Ca se ajungem la acesta din urmă, am călătorit mai bine de un ceas cu drumul de fier şi am străbătut tot cîmpii verzi şi stufoase, dar triste din pricina norilor şi a ploii, care ascunde soarele şi opresc verdeaţa d-a zîmbi. ||

29r° Vindsor e palatul în care crăiasa petrece o mare parte din an; zidirea e veche dar prenoită; ea se-nalţă pe un deal de unde se zăreşte foarte departe, şi care e-nconjorat de grădini. Apartamentele crăieşti sînt (cum îşi poate închipui fieşcine) mobilate cu mult lux. Capela e minunată, saloanele de primire şi de bal sînt strălucitoare, sălile de arme — pline de unelte preţioase şi fromos aşezate, galeriile de tablouri — bogate (şi pline, mai ales, de tablouri de Van Dyck), odaia de mîncare e de o lungime nespusă.

După ce am văzut toate acestea, ne-am apucat calea-napoi şi, prin odihnă, ne-am pregătit la groaznica încercare ce aveam a suferi a doua zi. Hotărîsem acea zi pentru plecare şi, deşi nu erea vremea frumoasă, vream, 29v° de || sigur, să ne-mplinim hotărîrea, ca se fim de 15 august în Paris, unde doream se vedem marea revistă ce s-a făcut atunci.

Deci am plecat, şi, după ceva ambarasuri ce am avut la biuroul drumului-de-fier, fiindcă n-aveam decît monedă franţuzească, am ajuns, cu vînt şi cu ploaie, la Folkestone. Dar aci erea să să-nceapă chinul nostru. Întrînd în vapor, pe cînd acesta erea încă-n port, ne-am aşezat pe băncile podului. Marea erea groaznică, vîntul sufla rece, şi eu, biet, n-aveam pe mine decît un tartan subţire, pe care-l aduceam comision, purtîndu-l pe mine, de frică ca să nu-l oprească la vamă. Văzînd eu astfel de-mprejurări, m-am înfăşurat cu dînsul pe cap şi m-am apucat cu mîna || de un fier. 30r° Cît am intrat pe mare, a-nceput o mişcare straşnică şi-n lungul şi-n largul corăbiii, un zgomot de valuri zdrobite ce-ţi sfîşia pîntecele, o stropitură de valuri reci şi sărate ce te-ngheţa şi-ţi da greaţă. Ah! vai! ce nesuferită poziţie să te simţi astfel zguduit, avînd abia un petic de laviţă ca să şezi, abia o bucăţică de fier ca să te reazămi, fiind cu picioarele în apă (căci apa acoperea podul) şi suferind, Dumnezeu ştie cum! Astfel am petrecut vro două ceasuri. Ceilalţi nu ereau mult mai fericiţi, doare că d⟨omnul⟩ I. Odobescu a fost singurul din pasajeri care să nu fi suferit de boala mării; dar altfel a pătimit destul şi d⟨umnea⟩lui, fiindcă de două ori mişcările vaporului l-a aruncat jos, şi, la urmă, un marinar i-a luat mantela din spinare || ca s-o dea unei dame bolnave. D⟨omnul⟩ Zamfirescu, mai 30v° curagios decît mine, s-a dus jos, în cabină, şi crez că acolo trebuie se fi ⟨fost⟩ ceva mai bine, căci încailea te-ntinzi pe jos şi nu eşti străbătut de apă şi-ngheţat de vînt. Aşa petrecusem, zic, vro două ceasuri şi mai bine, şi furtuna mergea tot crescînd; valurile, ca munţi şi ca prăpăstii, ne cufundau şi ne-nălţau, sau se zdrobeau cu zgomot de vaporul nostru, cînd, deodată, s-aude o straşnică scîrşnitură, şi catartul cel mare cade în apă. Atunci am deşchis şi eu ochii; suferinţa mă făcuse se nu am frică de primejdie, şi primejdia îmi tăiase suferinţa. Cînd deşchisei ochii, văzui ieşind din uşa cabinei pe d⟨omnul⟩ Zamfirescu cu o manta largă || pe dînsul, 31r° fără de pălărie, dar cu părul vîlvoi în cap. Pînă atunci credeam că este numai o vorbă d-a zice că, de groază, părul se ridică în cap; atunci m-am încredinţat că este-ntr-adevăr aşa. Dar erea şi pricină de îngrozit. Matrozii, puindu-şi toate silinţele, scoaseră din apă catartul şi pînza, a căror greutate ne putea răsturna. Atunci mişcarea vaporului se mai domoli; dar primejdia crescu, fiindcă vasul nu mai înfăţişa nici o-mprotivire tare vîntului şi valurilor. Pe loc, căpitanul dete poruncă d-a pripi maşina, spre a grăbi umbletul, şi, cu primejdie d-a ne arde sau d-a ne îneca d-a dreptul, am ajuns la $8^{1}/_{2}$, după trei ceasuri şi jumătate de luptă, în portul Bulonii. Doamne! || ce norocit am fost cînd m-am văzut pe pămînt 31v° ţeapăn, cînd m-am simţit pe continent. Englitera mi se părea o urgie, de vreme ce nu poţi se ajungi într-însa fără d-a suferi. Pe franţezi, şi chiar pe vameşii franţezi, îi priveam cu drag, ca pe fraţii mei, şi limba franţeză pare că mă mîngîia de strigătile englezeşti ce le auzisem în corabie.

Cînd sosirăm în Bulonia, drumul-de-fier plecase de $1\,^{1}/_{2}$; se făcu, dar, pentru pasajerii sosiţi în vapor, un tren extraordinar, ce ne duse, uzi şi îngheţaţi, pînă în Paris. Pe la trei de dimineaţă, străbăteam tăcerea bulevardelor şi sunam la poarta noastră, în Rue de la Paix, no. 11. Dar aci altă nevoie, căci nimeni nu vrea || se ne dăşchiză în casa noastră. 32r° Mamii se vede că i se părea că sîntem niscaiva hoţi, şi-n zadar îi strigam de afară că sîntem noi, că venim din Englitera, jumătate înecaţi, — nu vrea deloc se dăşchiză, pînă,-n sfîrşit, deşteptîndu-se bine, şi înţelegînd glasurile noastre miloase, ne-a deşchis uşa şi ne-am învrednicit atunci se revedem liniştitul nostru lăcaş, ce ni se părea încă că să leagănă pe valuri întunecoase. Această groaznică închipuire m-a prigonit încă vro cîteva zile; de mă puneam în pat, mi se părea că mă-nalţ şi mă cufund; de umblam, mi să părea că şovăiesc. Dar astă impresie neplăcută s-a şters cu vremea, lăsînd numai o neplăcută aducere-aminte de călătoria noastră din Folkestone în Boulogne.

32v° Cît despre Englitera, n-o mai || privesc acum cu acea vrăjmăşie a unui bolnav de mare. Impresia ce mi-a lăsat acea naţie e măreaţă. Deşi nu simpatizez mult cu dînsa (tocmai fiindcă ea are calităţi ce-nsuflă admiraţia, dar nu simpatia), dar însă nu mă poci opri d-a vedea într-însa o mare putere morală; pe de altă parte, vede cineva într-însa un caracter prea mult dedat la interes, un individualism ce respinge ideea de frăţie, o mîndrie rece nu numai către cei din afară, dar şi chiar în sînul său. Într-un cuvînt, naţia engleză mi s-a părut plină de nobleţă şi de mărime, dar lipsită de orice sentiment ce aduce unire, de orice lipici, cum zice românul.

*

Am ajuns la sfîrşitul întreprinderii mele; dar, din nenorocire, n-am ajuns cum aş fi dorit. Această povestire repede a călătoriii noastre în Londra e făcută cu atîta iuţeală, încît stilul e plin de greşeli. De m-aş apuca să-l îndreptez, ar trebui să-ncep o altă povestire, făcută cu mai multă băgare de seamă, şi adecă ar trebui să fac, de la-nceput, ceea ce n-am avut vreme să fac acum. Nădăjduiesc însă că, daca vreun rar cititor va avea răbdarea a-ş⟨i⟩ arunca ochii asupra acestei scîrţiituri, va binevoi a-m⟨i⟩ ierta greşelile, luînd în băgare de seamă scuzele ce-i fac într-acest epilog.

⟨MULTE FEMEI...⟩

Multe femei iubit-am în lume,
Multe femei m-au încîntat;
Dar decît tine mai dulce nume
Nici una-n minte-mi nu a lăsat.

Tu m-adăpaşi la rîul dulceţii,
Căci tu fuseşi întiiu-mi amor;
Tu-mi arătaşi amarul vieţii:
Trădat de tine, am plîns cu dor.

Ca năluciri s-au stins acum toate;
Amor, suferinţe, toate-au pierit.
Însă vederea-ţi ş-acum încă poate
În mine s-aprinză un dor nesfîrşit.
Căci cel dîntii gemet ce omul revarsă,
În sufletu-i lasă un eho iubit.

Paris, 20 iulie 1853.

HORAȚIU

LIB. III CARMEN IX

HORAȚIE

Pe cînd ți-eram eu drag,
Și cînd nici un alt june nu-nconjora cu brațu-i
Grumazul tău cel alb,
Trăit-am mai ferice decît tiranul pers.

LYDIA

Pe cînd tu după alta
N-ardeai, și cînd Lydìa nu-și dase locul Chloii,
Lydìa trăia mîndră
Mai mult decît Ilìa, slăvită de romani.

HORAȚIE

Stăpînă-mi e-acum Chloe
Ce știe cu vers dulce se mîngîie cithara
Și pentru ea n-am teamă
Se mor, dac-ar vrea soarta se cruțe viața sa.

LYDIA

În mine arde flacări
De Calaìs aprinse, de dînsul împărțite,
Și mii de morți răbda-voi
De-ar vrea soarta se cruțe pe mîndrul meu flăcău.

HORAȚIE

Ce zici! de s-ar întoarce
Amorul din nainte, legînd iar lanțuri rupte,
D-ar fi respinsă Chloe cu pletele bălaie
Și s-ar deschide poarta Lydìei izgonite?

LYDIA

Deși el e mai mîndru
Decît o stea, tu, însă, mai ușurel ca pluta,
Mai arțăgos, mai iute decît turbata mare,
Cu tine-i viața-mi dulce, cu tine-aș vrea se mor.

Paris, 1853

LIB. III., CARM. XIII

Ah ! fîntîn⟨ă⟩-a Bandusiei, decît sticla mai lucìe !
Vinuri dulci, împodobite cu cununi de flori plăpînde,
Ți se cade ca odor !

Mîne-un ied voi a-ți aduce, ce pe fruntea sa îmflată
Abia simte coarne nouă, pregătite pentru luptă,
Pentru luptă și amor.

În zadar ! căci fiul turmei, ce la dragoste s-așteaptă,
Mîne sîngele său roșu o să-l verse drept jertfire
P-al tău mal răcoritor.

Ah, pe tine nu te-atinge ceasul greu al Canicùlei.
Tu umbrești pribeaga turmă și pe taurul ce-alene
Trage plug obositor.

Prin fîntîni (vei fi) slăvită cît va spune-a mea cîntare
Despre peșterea-ți pietroasă, de stejari acoperită,
D-unde gîlgîie-un izvor.

Paris, 1854

⟨BÉRANGER⟩

⟨NEBUNII⟩

Vechi ostași făr' de simțire, *13r°*
Stăm la șir toți rînduiți,
Iar de vrunii să dau-n laturi,
Noi strigăm : « Jos cei smintiți ! »

Noi pe dînșii îi închidem,
Și chiar des îi omorîm,
Iar la urmă vremea face
Că pe dînșii îi slăvim.

Ca fecioara ce-n pustie
Își adastă al ei soț,
Astfel des cîte-o idee
Stă în noi, făr' de folos. ||
Unii chiar n-o bag' în seamă *13v°*
Alții zic « Se așteptăm ! »
Dar dodată să-ntîlnește
C-un nebun ce crede-n mîne ;
El o rumegă,-o lucrează
Și dintr-însa izvorește
Fericire pre pămînt.

Toți acei ce astfel crede
Sînt pierduți, veți zice oare ?
Dar cînd toat-a noastră sferă
Cată drumul fericirei,
Care cinste e prea mare
Pentru cel ce-ncîntă lumea
Și-i dă vise de noroc ? ||

16r°
Cine găsi lumea cea nouă ?
Un biet nebun batjocorit.
Asudînd crucea cu al său sînge,
Muri nebunul de noi slăvit ;
Iar daca mîne, lumina zilei,
Uitînd d-a naşte, ne-ar părăsi,
Un nebun poate-ar găsi făclia
Ce-ntunecimea ar risipi !

Paris, 1850, 23 dechemvrie.

BAZELE UNEI LITERATURI NAŢIONALE

1r°

Am încercat a dovedi, în articolul trecut, cît de folositoare este pentru o naţie averea unei literaturi originale ; cum aceasta, cînd e bizuită pe elemente bune, înalţă şi lărgeşte ideile unui popor, curăţeşte morala unei societăţi, şi chiar întăreşte puterea politică a unui stat ; am arătat dorinţa de a vedea născînd o astfel de literatură în ţara noastră, şi ne-am silit chiar a însemna cele mai de căpetenie puncturi la care trebuieşte, după părerea noastră, se ţintească cei ce cat a înfiinţa o dorinţă aşa de vie şi de obştească. — Nu e totul de a compune mult şi în feluri deosebite ; trebuie ca compunerile se fie bune, ca se aducă vreun folos ; altfel, tăcerea e mai folositoare, fiindcă cel puţin nu strică nici gustul, nici inima publicului.

Două lucruri pot da unui scriitor ceea ce trebuie pentru ca ale sale scrieri se fie plăcute şi folositoare ; de o parte, talentul firesc, care naşte de sineşi, dar care însă se risipeşte în zadar cînd se agaţă de idei greşite, şi care, prin urmare, trebuie să se rezeme pe idei nobile şi cinstite, pe învăţături tari şi sănătoase ; de altă parte, sînt chiar aceste învăţături ce pun talentul pe calea cea bună.

Puterea imaginaţiei, focul expresiei, bogăţia închipuirilor sînt daruri ale firei ; bunul gust, mulţimea şi lămurirea ideilor, curăţenia limbei, sînt calităţi ce le dau numai studiul. Care însă este acest studiu ? Care sînt materiile de care se alcătuieşte învăţătura unui adevărat literat ? — Iată o întrebare prea firească, la care ne vom sili a răspunde. Nu ne-nsărcinăm a face aci o prenumărare a deosebitelor părţi ce trebuiesc studiate spre a se face cineva poet dramatic, sau epic, sau orator, sau istoric. Vom rezuma toate acelea în vreo cîteva idei generale, dupe care socotim că oricare trebuie să-şi cîrmuiască învăţăturile. Cunoştinţa limbei în care scrie şi studiul frumoaselor modeluri || ale trecutului, iată ceea ce ∗⟨am⟩∗ cere de la 1v° oricare om ce ar dori se lase patriei sale un monument literar de orice însemnare.

Pentru ţara noastră cunoştinţa limbei e un lucru destul de greu. Germanii, italienii, franţezii şi alte naţii n-au decît se studieze pe clasicii lor, şi într-înşii vor găsi toate expresiile cele mai potrivite, toate formele cele mai corecte şi mai elegante; dar noi, care n-avem autori clasici, ne lăsăm se ne ducă vîntul încotro suflă; azi scrim după sintaxul franţez, jumătate cu vorbe româneşti, jumătate cu nişte cuvinte cărora nu ştiu ce nume să le dau, fiindcă nu sînt nici latineşti, nici italieneşti, nici franţozeşti, şi mai puţin decît toate acestea româneşti; altă dată supunem şi sintaxul şi cuvintele la nişte întortocheri şi la nişte complecţii bizare, bune pentru duhul concret şi serios al poporului roman, dar ciudate cu totul într-o epocă cînd toată lumea cată ca stilul se fie limpede şi armonios; într-altă zi ne vine ideea se scrim ca după Scriptură şi se-ntrebuinţăm cu grămada cîte ziceri ruginite şi cîte forme, adeseaori puţin logice, se aflu strămutate din limba slavonă în limba noastră bisericească; nu ştiu chiar de n-o veni o vreme cînd o se scoatem iarăş la modă eleganţele Fanarului, cu care se împăna, sînt vro 30 de ani, biată limba română. În toate astea vedem puţină tendinţă de a scri curat româneşte, şi cu toate însă ni se pare că această dorinţă e în sufletul oricăruia.

Cititorul aşteaptă poate ca după atîta critică, noi se dăm regulele adevăratei limbi. Departe de noi astfel de pretenţie; limba noastră va încă să se formeze şi se va forma cu încetul; unii din scriitorii noştrii ne-au arătat în mici lucruri cît de fromoasă e a noastră limbă, cînd e scrisă curat; n-avem decît a urma începuturilor lor. Se căutăm dar limba în popor, căci acolo s-a păstrat mai limpede decît în clasele de sus; se nu lăsăm să ne scape nici una din expresiile, nici una din formele sintactice
2r° întrebuinţate de norod; se citim încă şi pe vechii hronicari, care, deşi, || într-adevăr, nu prea scriau cu uşurinţă, dar cel puţin scriau *pe românie*. Poporul şi hronicarii sînt două izvoare naţionale; dar atîta nu e destul. Va încă se studiem şi limbele străine, ca se vedem daca-ntr-însele nu găsim elemente ce ar putea se îmbogăţească pe a noastră. «Îmi iau averea oriunde o găsesc». zicea Molière. Şi noi putem se-mprumutăm de la alţii expresii prin care se traducem ideile care s-au mai adăogat pe lîngă cercul restrîns de idei al norodului şi al hronicarilor noştrii; spre pildă, ştiinţele şi filosofia cer o limbă ce trebuieşte încă formată. Se-mprumutăm atunci de la străini ceea ce n-avem la noi; se-mprumutăm mai ales de la strămoşii limbei noastre, de la latini; dar se căutăm cel puţin a da o fizionomie românească acelor împrumutări; se nu scornim terminaţii şi cazuri şi moduri nouă, ci se ne mulţumim, cînd luăm o rădăcină ce nu se află într-a noastră limbă, a o supune la regulele gramaticale întemeiate de obicei. Se-mbogăţim dicţionarul, iar nu să născocim o gramatică după placul fiecărui autor. Pe de altă parte, îmbogăţind dicţionarul, credem că e absurd de a-l sărăci totdeodată, lepădînd dintr-însul toate cuvintele ce nu sînt de origină latină. Oricare din limbele născute din cea latină are azi într-însa elemente de origină străină; în cea franţozească se găsesc rădăcini celtice şi germane;

în cea spaniolă – iberice sau basce, chiar şi cea italiană coprinde multe curcituri. Nimeni nu s-a gîndit a respinge aceste elemente eterogene; de ce atunci numai noi se avem pretenţia a limpezi limba de tot ce nu e latin într-însa? Soarta a vrut ca, latini de viţă, se fim ocoliţi de popoare slavone; adesea ele au influenţat asupra noastră; uneori le-am ţinut şi noi în frîul nostru; din toate aceste daraveri s-au strecurat în graiul nostru cîteva sute de ziceri slavone, pe care azi le-ntrebuinţează toţi în fieşce minut. Obiceiul le-a naturalizat; ele sînt acum ale limbei, şi daca le izgonim dintr-însa, o sărăcim şi pierdem totdeodată o parte din originalitatea sa. ||

Într-un cuvînt, ideea noastră e că trebuieşte se respectăm limba 2v°
care e în gura poporului nostru, s-o păstrăm în întregimea sa, şi cît despre adaosele cerute de deosebitele trebuinţi, se le facem prin împrumutări din limba latină sau chiar şi din limbele moderne, cînd cuvintele trebuincioase însemnează lucruri locale şi moderne; dar chiar într-aceste vorbe nouă, se păstrăm formele grămăticii noastre şi se ne ferim mai mult decît de orice de neologismele gramaticale, căci printr-însele se strică cu totul fizionomia unei limbi.

Ceea ce am spus despre lexicologie, se poate zice şi despre sintax; felurimi de întorsături de fraze pline de originalitate şi de putere se aud în gura ţăranului şi se găsesc în vechele hrisoave, care sînt azi despreţuite sau abia cunoscute de cei ce scriu. Asta e un mare rău, şi am povăţui întotdauna pe scriitorul român se nu piarză din vedere nici una din acele iscusinţe ce fac adevăratul caracter al limbei; dar, pe lîngă dînsele, l-am provăţui încă se caute şi prin autorii clasici ai limbelor străine formele care, fiind lesne de înţeles cînd sînt întocmite cu ziceri româneşti, ar îmbogăţi limba şi i-ar da o mai mare varietate.

Atîta vom zice despre cunoştinţa limbei române; ni se pare să daca un om, înzestrat de fire cu o imaginaţie norocită şi cu înlesnire la scris, ar studia-o în chipul mai sus însemnat şi, cîrmuit de duhul său firesc şi de al său talent, ar întreprinde o scriere, acea lucrare s-ar putea numi o scriere clasică a limbei române.

Am vorbit pînă aci de partea *gramaticală*; să ne întoarcem acum la al doilea sujet de studiu al literaturii, adecă la cunoştinţa fromoaselor modeluri literare ce ne înfăţişează celelalte naţii, sau, spre a zice mai pre scurt, la partea *estetică* a literilor.

Toate noroadele care au ajuns pînă la un grad oreşicare de civilizaţie şi, ca se zicem mai bine, toate naţiile ce au ieşit din feşele || sălbăticimei 3r°
au avut o literatură mai mult sau mai puţin întinsă, mai mult sau puţin prefectă. Care popor nu-şi are cel puţin cînturile sale, în care exprimă sentimentele ce-i insuflă natura sau faptele minunate ale eroilor săi? Scandinavii, în ceţurile lor, aveau pe scalzii lor, ce le cîntau luptele zeilor

ş-ale uriaşilor; letonii din fundul Rusiei au şi ei poemul lor, numit *Kalevala*; tătarii şi mongolii au avut şi ei scriitorii lor; indienii, perşii, chinezii au avut şi au încă literaturi mari, pline de fromuseţi, dar atît de străine ideilor noastre, încît ele pot numai se ne aţîţe mirarea, şi foarte puţin se ne dea modeluri vrednice de imitat; cu toate acestea, să nu cîrtim prea mult. S-au descoperit în India poeme şi drame, scrise în vechea limbă sanscrită, care sînt gustate azi de toţi literaţii; marele Goethe a zis despre o dramă indiană, scrisă de Kalidassa, în veacul dîntii al lui Hristos: «De vrei se-nţelegi floarea primăverei şi poamele toamnei, de vrei se-nţelegi ceea ce atinge şi încîntă, ceea ce satură şi hrăneşte, de vrei se-nţelegi într-un singur nume Cerul şi Pămîntul, îţi voi numi pe *Sacuntala*, şi tot va fi spus».

Nu e de prisos a cunoaşte cineva cum o naţie aşa veche, aşa depărtată, aşa deosebită de cele europene, prin ideile şi apucăturile sale, a exprimat deosebitele simţiminte ale inimei omeneşti, şi care forme a luat la dînsa desvoltarea literară a acestor simţiminte. Dar adevăratul izvor al fromosului nu este acolo. Pentru Asia poate se fi dat vechea civilizaţie sanscrită modelul perfecţiii; pentru Europa, Grecia a deşchis într-adevăr èra sublimelor creaţii.

O cumpătare minunată în toate fapte‹le› şi-n toate lucrările, un simţimînt delicat şi desăvîrşit al formelor, un adevărat cult al binelui şi al frumosului, întindire şi adîncime multă în gîndiri, mărinimie şi nobleţă în simţiri, sprintenie şi vioiciune de duh, o armonie încîntătoare în limbă, o-mbelşugare şi o graţie nespusă în creaţiile imaginaţiei, un mlădios profum de poezie răspîndit preste toate, || 3v° iată calităţile, adunate la un loc, care deosebesc poporul elen de toate celelalte naţii; se-nţelege că astfel de calităţi trebuiau să se vădească mai ales în creaţiile duhului: în litere şi-n arte. Aşa a şi fost. Elenii au lăsat cele mai fromoase modeluri, atît pentru artişti cît şi pentru literaţi. La izvorul lor s-adapă de mult cei ce vor a cunoaşte desăvîrşitul fromos; în istoria veche vedem pe romani lepădînd duhul lor calculator şi grosolan, ca să se prefacă şi ei după tiparul grecesc; Horaţie ne spune că Grecia robită robì pe sălbatecu-i învingător şi duse artele în grosolanul Latium:

> Graecia capta ferum victorem cepit, et artes
> Intulit agresti Latio

(*Epistol.*, lib. II, 1, vers 156).

Dar aci un duh mai serios şi mai pozitiv, o viaţă mai casnică şi mai mult ocupată cu interese materiale, o ambiţie mai întinsă şi mai stăruitoare, o veselie mai puţin zgomotoasă, un caracter mai puţin vioi şi o mare aple * ‹care› * de a censura toate defectele, o limbă mai aspră, dar plină de o nobilă sonoritate, deteră literaturei forme poate mai puţin strălucite şi mai puţin încîntătoare, dar pline însă de mărețe şi solide calităţi.

Literaturile acestor două naţii, grecii şi latinii, sînt pline de capete d-operă * ‹care› * trebuiesc studiate cu luare-aminte; într-însele, nu numai întregul scrierii înfăţişează o măreaţă privelişte, dar încă şi amăruntele sînt vrednice de a fi cercetate cu curiozitate; — astfel trebuie se fie o compunere literară sau artistică ca se fie desăvîrşită: măreaţă în întregimea sa, şi plină de graţii cînd o priveşte cineva de aproape; — astfel sînt scrierile de căpetenie ale literaturelor greceşti şi romane.

Oricine vrea se fie literat trebuie dar se cunoască adînc aceste două comori; trebuie se le studieze mai mult decît oricare alte părţi, fiindcă ele singure pot forma * ‹cu desăvîrşire› * bunul gust, şi fiindcă ele sînt totdeodată şi temeiul multor literaturi moderne. Într-adevăr, literaturile care s-au născut în Europa din veacul de mijloc încoace, se pot împărţi în trei categorii: unele născute d-a dreptul din geniul popoarelor gotice sau subt influenţa acestui geniu; altele create prin imitaţia antichităţii, şi,-n sfîrşit, a treia categorie, care comprinde mai toate * ‹scrierile› * contimporane, se alcătuieşte prin || 4r° amestecul acestor două feluri. Cînd combinarea formelor antice cu inspiraţiile şi cu * ‹cuvintele› * lumei moderne sînt făcute în proporţii potrivite, atunci putem zice că o lucrare e nimerită şi că avem un cap d-operă. Asta trebuie se fie ţinta scriitorilor în zilele noastre.

Dar ne întoarcem mai sus.

Literaturile gotice (fie-ne iertat a ne sluji cu acest termen special, spre a însemna îndeobşte toate acele literaturi ce au ieşit sau d-a dreptul din geniul popoarelor germanice ce au străbătut Europa prin veacurile al V‹-lea› şi al VI‹-lea› dupe Hristos, şi care numai ele ar trebui se fie numite *gotice*, — sau din geniul coloniilor latine răspîndite prin Europa, asupra cărora năvălirile barbare avusese o mare înrîurire şi care s-ar putea mai bine numi literaturi *romantice*) sînt roduri ale unei imaginaţii exaltate şi întunecate, pline de idei bizare şi de fapte îngrozitoare şi peste fire; dar adesea se găsesc întrînsele o energie aşa mare, o fantasie aşa bogată, o viclenie aşa comică, şi uneori gîndiri aşa adînci, sentimente aşa nobile şi naive, creaţii aşa graţioase şi aşa suave, încît uneori citirea lor încîntă şi răpeşte cu totul, deşi forma n-are nimic atrăgător. Dar trebuie se ne ferim, căci e primejdios a aluneca pe acel mal; entusiasmul pentru unele fromuseţi nu trebuie se ne ducă a admira pînă şi defectele, căci atunci cădem în prada unei orbiri care nu ne mai iartă a lua-n seamă nici perfecţia formelor, nici armonia limbei, nici corecţia stilului. Fanatismul pentru aceste literaturi a fost pricina exageraţiilor în care a căzut, sînt vreo cîţiva ani, şcoala romantică din Franţa, exageraţie care s-a răspîndit în Spania, în Italia şi a pătruns pînă-n mica noastră republică literară. Pentru exageratorii acestei şcoli, totul se reducea la acest axiom: « Cine ştie se înşire o urmare de cuvinte, ce sună ciudat la ureche, astfel încît se-nfăţişeze minţei nişte tablouri pline de contrasturi şi cît se poate mai împrotivitoare firei, acela e poet. Sufletul-i trebuie în veci se pătimească, tot ce e cu neputinţă se-l dorească, şi se zică pe toate tonurile că nimic nu 4v° e bine pe pămînt, nici || în ceruri, nici în iad, şi că, prin urmare, moartea e singura scăpare a neamului omenesc!» Astfel trebuie se fie poetul romantic. Ce batjocură! Adevăraţii părinţi ai literaturii romantice, Shakespeare, Calderon, Schiller, Lord Byron şi chiar Victor Hugo sînt ruşinoşi de a se vedea învocaţi de astfel de pitici!

Printre literaturile *gotice* şi *romantice* putem pune de o parte vechele poeme scandinave, numite sagas; literatura germană, pînă la veacul al XVI⟨-lea⟩, adecă poemul *Niebelungen* şi cînturile Minnesengerilor şi-al Maistersengerilor; de alta, cîntările trubadurilor din Provença (sudul Franţei), ce cîntau în limba *d'oc*, al truverilor din nordul Franţii, care cîntau limba *d'oil*, pe Roland şi pe Artur din Galia; literatura spaniolă cu poemul său eroic, *Romançerul lui Cid Campeador*, şi cu teatrul său, în care domnesc Calderon şi Lope de Vega; literatura engleză, care numără trei mari geniuri: Shakespeare — poetul dramatic, Milton — poetul epic al *Raiului pierdut*, şi Lord Byron — poetul liric; în sfîrşit, cea mai mare parte din literatura germană modernă, şi şcoala romantică născută în Franţa, de vro 30 de ani, şi imitată printr-alte ţări.

A doua categorie de literaturi ale lumei moderne se alcătuieşte de literaturi făcute după imitaţia celor antice; nu trebuieşte însă se credem că ele n-au nici o originalitate; mai adesea imitaţia stă numai în formă şi în unele mici amărunte, care sînt de prisos, astfel precum *uniunea de loc şi de vreme* în bucăţele de teatru; împărţirea regulată şi simetrică a cuvintelor oratorilor; alegerea sujetelor în antichitate mai bucuros decît în istoria modernă, numele proprii vechi date la personage nouă. Cu toate acestea, punctul de vedere modern şi haina antică ascunde mai adese un trup june şi vieţuitor. Dar lăsînd la o parte acest disparat, vom găsi într-însele mari fromuseţi, mult gust în amărunte, multă delicateţă 5r° în tractarea sujetelor şi o cumpătare înţeleaptă || în toate, calităţi ce sînt luate de la vechi. Această categorie cuprinde literatura franţeză ce se numeşte clasică, care s-a desvoltat între al XVI⟨-lea⟩ ş-al XIX⟨-lea⟩ veac şi a avut drept patroni pe Corneille, pe Racine, pe Molière la teatru; pe Bossuet şi pe Fenelon în Biserică; pe Descartes, pe Pascal, pe Montesquieu, pe Voltaire, pe Rousseau în filosofie; pe Boileau, pe J.B. Rousseau, pe Lafontaine în poezia lirică şi didactică. Literatura italiană şi mare parte din cea spaniolă se pot încă prenumăra printre cele ce s-au făcut dupe imitaţia vechilor; au avut şi englezii şi germanii literaţi ce au îmbrăţişat metodul clasicilor franţezi, dar ei sînt în minoritate.

Îndemnînd pe orice om vrea se cunoască literile a studia pe aceşti autori, nu l-am povăţui însă a-i imita prea mult; căci mai bine atunci s-ar duce chiar la izvor şi ar studia compunerile ce le-au slujit drept modeluri. Şi aceasta o zicem mai ales pentru poeţii care nencetat au împrumutat, şi versuri şi idei, de la greci şi de la latini.

Venim dar iar acolo de unde am plecat.

Antichitatea e studiul cel mai folositor pentru un literat; nu voim însă se spunem printr-asta că trebuie s-o imiteze în toate. Nu, multe idei s-au schimbat, unele s-au desvoltat, altele au pierit cu totul, de pe cînd scriau grecii şi romanii. Religia pe care ei se bizuiau s-a desfiinţat cu totul pentru noi; obiceielele noastre sînt altfel; istoria lor, deşi ne este cunoscută, dar ne atinge mai puţin decît a noastră sau a popoarelor comtimporane cu noi. Toate astea fac ca duhul literaturei se nu mai fie acelaş, şi, prin urmare, de ar vrea cineva a-i imita în toate, acela ar fi cu totul greşit; dovadă la aceasta e că literatura clasică franţeză, ce a luat din antichitate numai *unele* din formele sale exterioare, n-a putut să ţie mai mult decît o modă, şi azi, lucru curios, vedem în Franţa o literatură moartă în mijlocul unei naţii vii, ce vorbeşte tot aceeaş limbă. || Aşadar, 5v° ceea ce trebuie luat de la vechi e numai acel simţimînt de perfecţie al formei, atît în concepţia şi-n orînduirea sujetului, cît şi-n amăruntele compunerii, acea simplitate care întreţine liniştea în minte şi nobleţa în inimă, acea cumpătare care învaţă pe om a se purta totdauna după cuviinţă, acea mlădioasă armonie a limbei, acea varietate plăcută în idei şi-n expresii. Ca s-ajungă cineva la acest scop, trebuie se studieze scrierile vechilor cu multă băgare de seamă; să le citească adesea, se se silească a pătrunde înţelesul oricărui cuvînt, şi, prin analiză şi comparaţie, se-şi formeze o idee dreaptă despre valoarea lor; astfel îşi va forma totdeodată şi gustul şi va învăţa a se feri de orice defect vătămător unei compuneri ce pretinde a fi cu folos şi cu viitor.

Spre a deştepta gustul acestor studii clasice, ne vom sili a înfăţişa din cînd în cînd, în foile următoare, cîte un tablou prescurtat al deosebitelor epoce în care s-au desvoltat literaturile elineşti şi romane.

Paris, 5 martie 1855

NOTE LUATE ÎN GALERIA DE PICTURĂ DIN DRESDA

667. Tiziano: *Vinerea dormind* pe un aşternut alb pe verdeaţă. Peisaj cu două planuri: 1°, în dreapta, o cetăţuie; 2°, în stînga, munţi albaştri. O mînă a zeiţii e ridicat⟨ă⟩ subt cap, cealaltă e între picioare, de ascunde părţile ei favorite; păru-i e castaniu şi undos. Dar cine poate descri frumuseţea trăsurilor ei, graţiile trupului ei! Gura-i mică e plină de delicateţă, sprîncenele subţiri şi bine arcuite. — Caut cu cine s-o asemăn, şi nu poci găsi nici o frumuseţe cunoscută de mine, care să-mi fi dat o idee despre astfel de perfecţie, de dulceaţă, de delicioasă voluptate. — O las fiindcă mai am multe de văzut, dar de trei ori m-am oprit dinaintea ei, şi mult aş mai şedea. Ea-mi arată desmierdări cereşti.

1080. Correggio: *Sînta Noapte.* Asta e acel vestit tablou; e într-adevăr măreţ şi frumos, şi aduce, cu mai multă perfecţie, aminte *Adoraţia magilor* de Ribera, de la Luvru. — Dar nu văz într-însul acele expresii minunate ale măritişului S⟨fin⟩tei Caterine; numai un înger din cei ce fîlfîie pe cer îmi aduce aminte ochii scînteitori şi gura mişcătoare a îngerului cu trestia, din acel tablou. Copilul, culcat pe paie, între braţele maicii sale, răspîndeşte o lumină pe care persoanele din stînga lui nu o pot susţine; tot acea lumină luminează şi faţa blîndă şi dulce a S⟨fin⟩tei Maici, ce se uită cu desfătare la pruncul său; peisajul e întunecos; îngerii din cer, culcaţi pe nori, primesc lumina lor de sus, astfel încît tabloul înfăţişează o combinare destul de ciudată de lumină, printre care deosebesc mai ales grupul luminos al copilului şi al maicii.

1084. De pe Correggiul: *Amorul făcîndu-şi arcul* e plin de graţii; grupul din fund, compus de un îngeraş isteţ, ce strînge în braţe o fetiţă

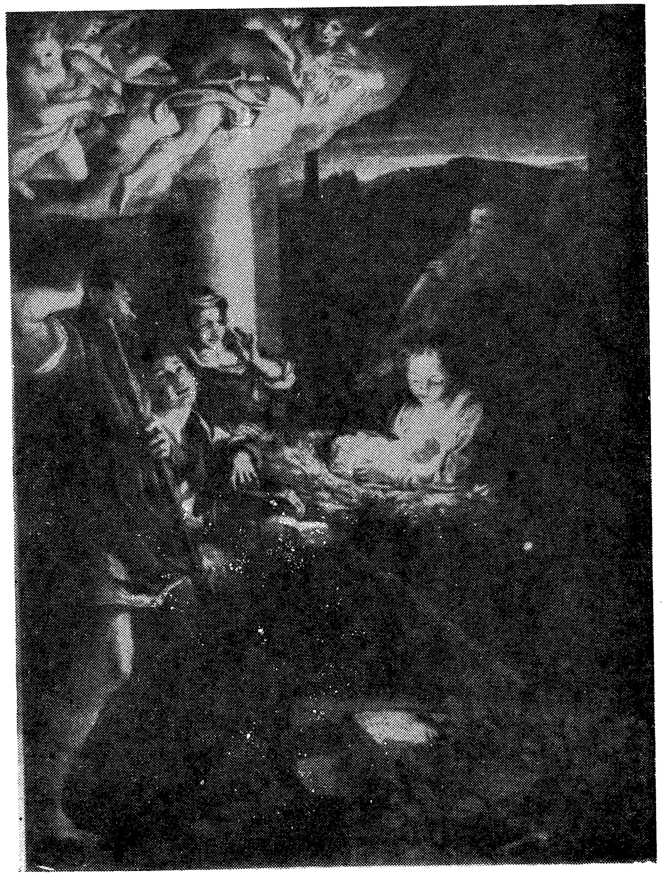

Coreggio, *Naşterea Domnului*
(Dresden, Gemäldegalerie)

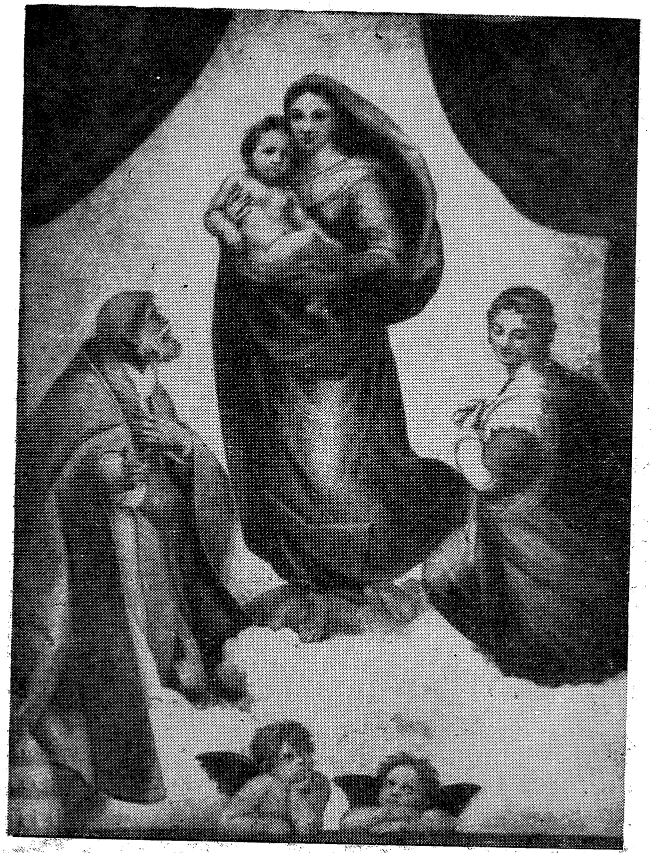

Rafael, *Madona sixtină*
(Dresden, Gemäldegalerie)

plîngîndă, e foarte picant. Numai Correggiul ştie să facă figuri de copii aşa vii şi expresive.

1054. De pe Michel Angelo Buonarroti. Desnoyers, ministrul lui Ludovic al XIII⟨-le⟩ a ars originalul *Ledei* lui M⟨ichel⟩ An⟨gelo⟩; *1v°* însă s-a păstrat această || copie ca se arate concepţia voluptoasă a marelui maestru. Comparînd aceasta *Ledă* cu a lui Gallienard, găsesc în cea din urmă mai multă dulceaţă, mai multă pudoare (daca poate fi pudoare într-astfel de sujet). M⟨ichel⟩ Ang⟨elo⟩ a înfăţişat cu un penel vîrtos toată beţia plăcerilor amorului. Muşchii vîrtoşi ai Ledei sînt zgîrciţi de voluptate; lungele ei picioare se încovoaie ca se strîngă lebăda ce-şi întoarce coada subt dosul ei; gîtul pasării e lipit pe pieptul femeii, şi buzele lor sînt lipite; ochii fetii sînt plecaţi în jos, dar mai mult cu plăcere decît cu ruşine; părul ei, jumătate fîlfîie despletit, jumătate e adus, ca o coadă, pe frunte; cărnurile sînt cam roşcate, mai ales în jos; draperia pe care e culcată e roşie; fundul tabloului e o verdeaţă întunecoasă; lebăda are o aripă în sus, iar cu cealaltă ridică pulpa Ledii. — Nu se poate vedea mai vie înfăţişare a voluptăţii. Un penel tare ca al lui M⟨ichel⟩ Ang⟨elo⟩ zugrăvind o simţire aşa tare! — Trăsurile feţii sînt prea regulate; nasul drept e în linie cu fruntea; trupul ei e mare, şi muşchii e⟨i⟩ vîrtoşi.

1020. Rafael. Iată capul d-operă al Galeriii din Dresda. O alăturez din aducere aminte cu cea din Rouen, şi, zău, nu ştiu pe care se aleg ca pe cel adevărat. Aci însă figura copilul⟨ui⟩ ceresc mi se pare mai inspirată; ochii săi negri şi vii, blondul său păr cam zbîrlit, mîna sa rezimată pe pulpa ce e adusă în sus de braţul mumii, dau un aer profetic acelui prunc. Muma are pe faţă-i o mîndrie care pare sublimă pe acel obraz nevinovat al fecioarei; veşmintele-i o drapează bine; rochia roşie şi lungă, cu cusături de aur la braţe; un văl albastru în jorul trupului, şi o năframă albă fîlfîie de pe cap, rătu⟨n⟩jindu-se subt braţul ce ţine copilul; picioarele ei goale, rezimate pe un pisc de munte înorat. La stînga e bătrînul papa Sixtu⟨s⟩ al V-lea, extasiat, la dreapta S⟨fîn⟩ta Varvara, exprimînd o dulce şi smerită mulţumire. Îngeraşii, rezimaţi cu nepăsare pe tabla de jos a tabloului, se uită cu o mirare copilărească către s⟨fîn⟩tul prunc. Bag de seamă că ochii acestor patru din urmă figuri sînt toţi îndreptaţi către zeieştele fiinţi, care au ochii pierduţi, ceea ce le dă o expresie mai *2r°* dumnezeiască. || Fundul albastru lasă de se zăresc figuri noroase de îngeraşi; dar ele n-au desăvîrşirea îngeraşilor din marele tablou al lui Murillo. Ceva mai mistic e în acel cap d-operă; dar aci, ce nevinovăţie în Madonă, şi, îndeobşte, ce nevinovăţii în Madonele lui Rafael! ce frumuseţe senină! Expresiile vii negreşit lipsesc dintr-însele; nu e nici acel extas al fecioarelor lui Murillo, nici acel amor exclusiv de mumă, dintr-ale lui Correggio, dar prefecţia, la Rafael, e în acea liniştită simplitate. Ea ne dă o ideie sublimată despre ceruri şi despre artă. Cu cît mai mult mă uit la Madona, cu atît mai mult mă simţ atras către dînsa, cu atît mai mult sufletul pare a se linişti. Ce contrast cu spiritu⟨oa⟩sele fizionomii ale lui Correggio, cu acea *Vinere* a lui Tiziano, ce o adoram mai adineauri, care tulbura simţurile prin frumuseţa ei.

1079. Iar Correggio! Mă opresc cu o admiraţie nespusă dinaintea acestui mic tablou. Ce armonie încîntătoare în feţele sale! Ce efect admirabil de lumină pe faţa Magdalenii! Ce expresie lină într-acel obraz cugetător şi preocupat de o sîntă citire! Cît de bine se armonizează poza sîntei, şi tot ce o-mpresoară, cu acest sentiment! Toate perfecţiile sînt aci: colori, lumină, forme şi expresie. Acesta este unul din acele mici capete d-operă care rămîn ca modeluri vecinice în imaginaţia celor ce admiră artele. Pentru mine, de azi înainte, îl pun alături cu *Arcadia* lui Poussin. Se-nchipuim o vale păduroasă şi umbrită, iar într-aceea o femeie lungită pe brînci, cu capul şi pieptul ridicat⟨e⟩, ţiindu-şi cu o mînă capul, şi cu cealaltă rezemînd o carte pe care ea citeşte; veşmîntul ce ascunde josul trupului e un văl albastru-închis, din care ies două mici picioare ce se pierd în umbra pomilor; lîngă femeie e un mic vas cu unt sînţit. Aci blonda femeie, aşa fromoasă, aşa gînditoare, cu părul despletit, cu mintea depărtată de zădărniciile lumii şi pornită toată pe serioase cugetări, e zburdalnica Magdalina, care, printr-un sînt amor, s-a curăţat de prihănirile lumei şi 2v° s-a limpezit în apele căinţii. Correggio ne || face a simţi această schimbare, arătîndu-ne o femeie aşa fromoasă într-o îndeletnicire aşa străină sexului şi vîrstei sale. — Nu poci descri ce efect face raza de lumină ce cade pe acel obraz bălai, pe acel sîn, pe acel umăr aşa alb; nu poci iar spune cum de frumos armonizează acea lumină cu întunerecul fundului, şi cum albastru⟨l⟩-închis al vălului iese pe fundul negru-verde al pădurii!

874—878. Guido Reni. Aci iar găsesc acele capete ale Mîntuitorului acoperite cu spini, care au rămas ca tipul acest⟨ui⟩ sînt şi dureros simbol; faţa pălită, ochii sîngeraţi, părul castaniu şi undos, încurcat într-o cunună de spini privirea către cer, buzele murmurînd o rugă: iată chipul de aci, ca la Luvru, mi-a atras admiraţia. Ce sîntă expresie, ce durere adîncă într-acea faţă! Ce resignaţie! Hristos e zugrăvit aci astfel precum va rămînea în veci în închipuirea credincioşilor. Tiziano, cînd a zugrăvit minunata sa chinuire a Mîntuitorului, a împrumutat acel chip. Ce laudă mai mare pentru vechiul maiestru!

57—58. Watteau. Sar dintr-un sujet într-altul; lîngă frumos, lîngă sublim găsesc graţia şi mă opresc dinainte-i. Watteau are o graţie care, deşi e oareşcît *manierată*, dar însă are mult plăcut, aş zice chiar ceva duios. Într-adevăr, în acele mari parcuri crăieşti, singurătatea locului şi tăcerea acelei naturi aliniate şi măiestrite de om îţi insuflă un fel de melancolie; du-te azi singur în parcul Versaliii, colindă grădina Trianonului, intră mai ales în *Tapetul regelui*, şi vei simţi ceva întristător; aşa e şi felul de pictură a lui Watteau. Personajele lui, îmbrăcate în costume felurite şi cu feţe împestriţate, cu poze adeseaori sucite, culcate pe iarbă, sau jucînd, sau plimbîndu-se la braţ, au ceva misterios; vorba lor e o 3r° şoptă; danţul || lor e lin şi cadenţat ca menuetul; cîntecele lor sînt monotone şi simple ca muzica lui Lulli. Verdeaţa pomilor aşa uşoară, transparenţa dumbrăvilor, fac se iasă cu multă graţie acele grupe nepăsătoare, ce par a se amuza petrecînd. Aci vezi, pe o parte, un grup cîntînd, — care la ghitară, care din gură, — pe o lespedă, pe piatră, lîngă o statuie de naiadă culcată; de cealaltă parte vezi mai multe grupe amoroase strîngîndu-se de talie sau dîndu-şi braţul, în dulce convorbiri; alături e o statuie a Vinerii luînd armele lui Cupidon, ce aleargă după ele. Ce varietate mare în poze! şi daca unele personaje sînt sucite, cît de firesc sînt culcate celelalte! Peisajele sînt minunate de transparenţă; într-unul — un sătuleţ şi munţi la orizon; în celălalt — o gîrliţă umbrită de pomi. Ce odihnă în natură, potrivită cu trîndăvia persoanelor dintr-însa! Orice vor zice, Watteau îmi place, şi nu ştiu bine de ce! E graţios, are un penel uşure şi răspîndeşte în lucrările sale o simţire misterioasă care te face a-l preţui mai mult decît pe ceilalţi pictori pastorali ai Franţii. Lancret şi Boucher sînt graţioşi, au multă armonie în colorile lor, dar nimic mai mult; le lipseşte tocmai acea tainică calitate morală a lui Watteau.

193. Ruijsdaël. Un zugrav favorit! Dar cum se nu placă acea inteligintă fizionomie ce ştie acest pictor a da naturei moarte?! Vezi peisagiul acesta: pe un munte, în stînga, stă un castel, în vale sînt pomi şi, în fund, doi oameni ce abia se văd arăt cu mîna perspectiva albastră a munţilor. Pămîntul şi pomii au o faţă dupe care îndată se cunoaşte penelul lui Ruijsdaël; un vînt pare că suflă printre verdeaţă; frunza mică şi transparentă pare că e mişcată de o suflare. E greu a spune pentru ce un pictor te atrage prin înfăţişarea unui simplu peisagiu, care prin sineşi nu arată nimic atrăgător; dar ăsta e efectul ce face Ruijsdaël. Vezi alături 3v° (198) o cascadă cu un chalet şi cu || brazi în fund; vezi multe alte tablouri ale lui Ruijsdaël, tot într-această galerie; toate-mi plac tot într-acelaş chip; însă nu-mi e cu putinţă a spune care sînt calităţile ce-mi dau această simţire. Bag mai ales de seamă *Înmormîntarea evreilor* (189), cu frumoasele sale lespezi de marmoră, cu ruinele unui castel în fund. E d-un efect minunat; ceva misterios şi întristător; aci vorbesc piatra şi dărîmăturile, precum în *Toamna* de la Luvru vorbesc crivăţul printre pomi şi acel

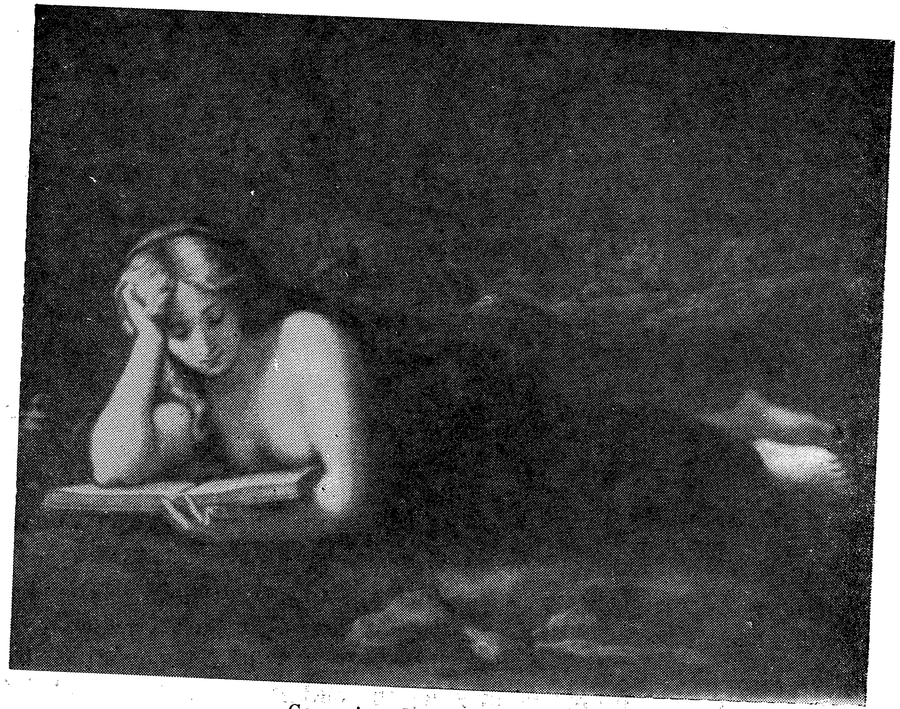

Coreggio, *Maria Magdalena*
(Dresden, Gemäldegalerie)

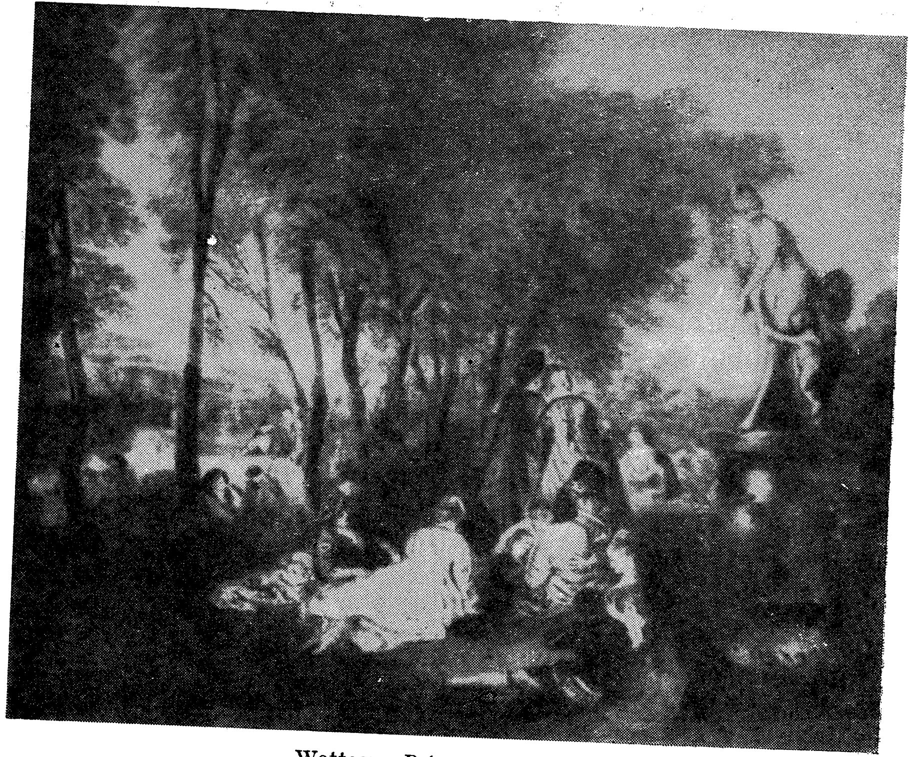

Watteau, *Petrecere la cîmp*
(Dresden, Gemäldegalerie)

biet om urcînd cu anevoie dealul, însoţit de copoii săi. La no 186 vezi o verde cîmpie, în fundul căria se zăreşte o biserică şi un cătun răschirat printre pomii unei dumbrăvi. Cerul e larg şi norii uşori. Deseori se văd peisaje ca acestea, dar natura n-ar fi în stare se spuie sufletului ceea ce spune Ruijsdaël prin înfăţişarea ei. Ah ! cît ar fi de dorit un astfel de pictor, ca se dea un glas cîmpiilor noastre româneşti şi valurilor acelei mărețe Dunăre, şi piscurilor acelor trufaşi Carpaţi ! Peisagiul mi se pare mai greu decît capetele : într-aceste trebuie mult studiu al efectului material al simţimintelor şi mult gust în combinarea formelor ; dar în peisagiu trebuie un simţ neesplicat, ce te-nvaţă a idealiza şi a face să vorbească ceea ce prin sine e mut şi adeseaori prea prozaic.

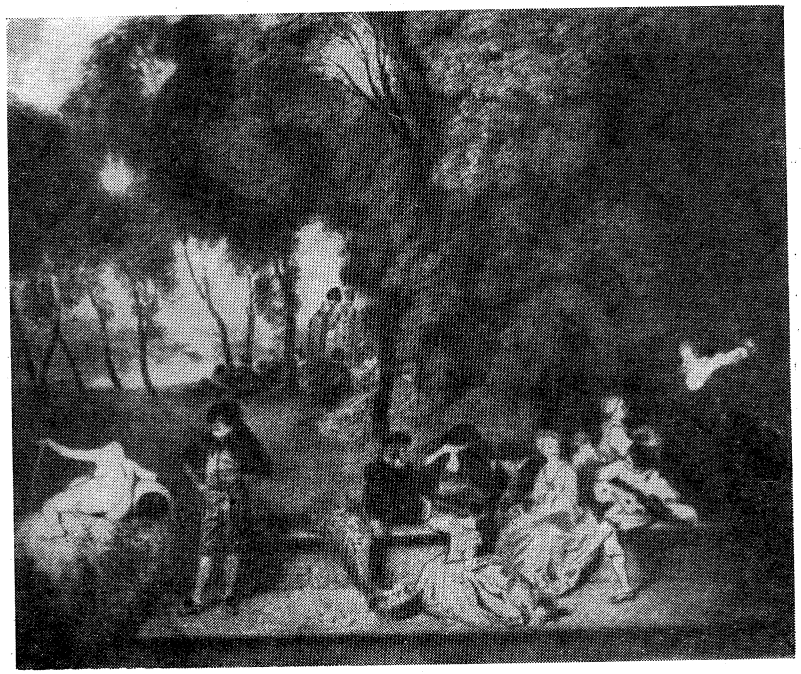

Watteau, *Sărbătoarea dragostei*
(Dresden, Gemäldegalerie).

208. Paul Potter. Pe o cîmpie verde stă, la stînga, subt un pom, o vacă culcată ; la mijloc, o altă vacă, bălţată, se freacă de un par ; un bou albeţ s-a culcat şi, cu coarnele în sus, stă lîngă dînsa ; alături, un miel ne întoarce spatele ; în dreapta e un cal murg şi slab ; iar mai în faţă paşte o oaie, şi doi miei stau culcaţi ; în fund, la stînga, se zăreşte o dumbrăvioară. Ce minunate giuvaeruri sînt acele dobitoace ale lui Potter, răspîndite pe nişte păştiuni de o verdeaţă aşa fragedă ! Îmi plac formele lor mici şi feţele lor felurite ; îmi plac firescul pozelor lor şi expresiile bine imitate ce sînt în acele capete de dobitoace. Ce bine armonizează cu verdeața vie a cîmpului, cu albastrul senin al cerului, fețele murgi, albe sau roșcate ale dobitoacelor ! — No 209 înfățișează o mică turmă de șase boi || *4r°* urcînd un delișor, mînată de un văcar ; în stînga e o căscioară. La orizontul ocupat de un sat foarte depărtat, se vede, pe deal, o căruță încărcată cu oameni. Capul turmei e un taur negru ; ceilalți boi sînt albi, murgi sau pestriți ; dar fiecare în parte e un ce desăvîrșit, și toți împreună se combină minunat. — P. Potter iubește și te face a iubi natura în sineși și pentru frumusețea ei ; Ruijsdaël te aruncă pe gînduri triste, printr-un freamăt al vîntului, printr-un nor ce zburdă, printr ⟨-o⟩ piatră ce zace la pămînt.

Adrian van der Werff. O zice cine ce va vrea, îmi place acest pictor cu toată *maniera* sa ; aci sînt multe tablouri de dînsul, toate linse și prelinse, toate cu de-amăruntul lucrate și poleite ca sticla. No 229 arată o Magdalina citind o carte într-o pădure în fundul căria se vede un pisc de munte ; femeia șade pe o piatră, un văl albastru îi ascunde o parte a pîntecelor, picerele mai sus de genunchi ; pe jos e un cap de mort. Ideea și chiar felul sînt ale lui Correggio ; elementele materiale sînt aceleași într-amîndouă tablourile ; în Van der Werff lucrul e desăvîrșit ; n-ai nici o observație a face corecției trăsurilor ; părul blond fîlfîie cu grație ; mînile și trupul sînt perfecte, dar poza e manierată, și Magdalina citește pare c-ar vrea se fie văzută ; n-are acel *abandon*, acea liniște sufletească care se vedea într-a lui Correggio ; aceasta e un lucru frumos ; cealaltă e un cap d-operă. Cu toate astea, Van der Werff e un pictor plăcut.

Înainte d-a ieși din școala olandeză, voi se spun o vorbă și despre frumoasele tablouri ale lui Wouwermann, mai ales despre caii săi. Sînt mulți aci, și bag de seamă că mai în toate se află o mîrțoagă albă ce se ∗⟨desemnă⟩∗ foarte frumos pe fundul mai totdauna negricios al tablourilor acestui pictor.

Mulți alți zugravi au tablouri frumoase aci ; dar n-am vreme a mă opri dinaintea tutulor ; mai întîi asta nici nu-mi place ; îmi aleg un mic număr, și cu ele mă desfătez. Trebuie încă se spun că în acest muzeu au avut buna idee d-a aduna pe lîngă fiecare mare pictor, pe toți cei mai mici care au lucrat în ∗⟨chipul⟩∗ || *4v°* lui ; astfel sînt adunați mulți alții pe lîngă Van der Werff, pe lîngă Rembrandt, pe lîngă Ribera etc.

530. Holbein. N-aș fi crezut niciodată pe Holbein în stare de a face un cap d-operă cu atîtea frumuseți ideale ! Iată ce e d-a cunoaște cu nedesăvîrșire pe un mare artist ; astfel, înainte d-a fi văzut tablourile lui Rubens de la Londra, îl socoteam, dupe ceea ce e de dînsul la Paris, un mare spoitor de pînză. Aci văz, pe un fund ce înfățișează o firidă cu susul în formă de scoică și cu parchetul învelit cu un covor în felul celor turcești, o Madonă în picioare, îmbrăcată cu o roche lungă, verde-închisă, cu brîul roșu și atîrnînd ; în brațele ei ține copilul sînt, și mînele sînt puse în lung, una peste alta ; părul ei, blond, e desfăcut și fîlfîie pe o mantie neagră, ce ea poartă la spate. Figura cam roșioară, buzele ei cam strînse, au o expresie de bunătate ce insuflă totdeodată respectul. Ce gît minunat, și mai ales ce încîntător lucru de-a vedea acea îndoită bărbie ; mînele sînt, asemeni, perfecte ; ciupagul rochiii se sfîrșește pătrat la piept și e legat cu șnur roșu. Copilul e gol și se reazămă cu o mînă și cu capul de sînul mumii ; cealaltă mînă e întinsă ca cînd ar binecuvînta ; dar poza aceea e plină de o grație copilărească și minunată. Ce obrăjel încîntător și ce trup fraged ! Toate sînt lucrate cu o desăvîrșire rară. — De partea stîngă a Madonii stau trei femei (muma și două fete) îngenunchiate ; costumele lor sînt interesante prin vechimea lor ; pare că vin din mahalaua armenească. Obrazele lor, bine lucrate, exprimă o smerenie religioasă, dar nu extasiată, ca personajele lui Murillo. De cealaltă parte e un bărbat în vîrstă și un tînăr, îngenunchiați ; acesta ține cu mînele un alt băiețel, gol, ce stă în picioare și zîmbește cu o expresie prea grațioasă. Ce gingași copii, cu părul lor blond și creț, cu ochii lor negri și vii, cu cărnurile albe și fragede ! Ce frumos lucrat e acest tablou îndeosebi ! Ce maiestate în portul Madonii, ce suavitate în privirea și în buzele ei ! Ce grație și ce frăgezime în sîntul prunc ! Holbein e un mare pictor ! || *5r°* Negreșit, aci e mai mult materialism decît în Madonele lui Rafael, și mai mult decît într-a⟨le⟩ lui Murillo ; dar e netăgăduit că simțimintele ce domnesc într-acest tablou sînt mărețe, sînt mai mult decît omenești. Murillo face pe Madona extasiată de fericirea cerului, Rafael o arată ca un vecinic model în care se unesc nevinovăția fecioarească cu iubirea de mumă ; o desparte de pămînt și face dintr-însa un ideal. Holbein ne arată pe Madona domnind cu blîndețe pe pămînt și ocrotind cu o binevoitoare maiestate pe cei ce-și pun credința într-însa.

405. Van Dyck. Fromos e acest portret ! Un bărbat încă tînăr, cu un chip foarte expresiv, îmbrăcat în blănuri, șade pe un jeț de lemn. — De ce unele portrete sînt mai frumoase decît altele ? Iată o chestie a cării deslegare va explica totdeodată și superioritatea ca pictor a lui Van Dyck.

317. Rubens. Tot printr-acea deslegare vom ști de ce un tată arată cu atît talent trăsurile fiilor săi, de ce doi copii în veșminte din veacul al XVI⟨-lea⟩, unul stînd rezemat de o coloană, iar celalalt jucîndu-se cu o păsărică, avînd amîndoi figuri grase, roșii și foarte puțin ideale, ne face a le privi cu admirație, în vreme ce trecem cu vederea multe alte tablouri de mari pictori, cu sujete mai vrednice de interes. Ca multe alte lucruri ale artei, talentul de a face bine un portret e încă un secret pentru mine.

1329. Rembrandt. Cine vrea se ştie ce e lumina în pictură se se uite la tablourile lui Rembrandt. Zugravul acesta n-are feţe; pentru dînsul spectrul solar nu e descompus; el nu cunoaşte decît două lucruri: umbra şi lumina. Vezi aci, la o masă, o mulţime de oameni cufundaţi în umbră, şi, priveşte colo, la mijloc, chipul Esterii, ciudat împomponată şi cu alb îmbrăcată, luminat de o rază fierbinte. Formele obiectelor te resping; conturul lipseşte, lucrul e nedesăvîrşit; dar contrastul acela al luminelor îţi ia ochii, şi te uiţi cu plăcere la acea gradaţie a umbrelor ce scad treptat cu cît te apropii mai mult de punctul luminos. Acelaş efect îl simţi şi-n îngroparea lui Hristos (1569).||

5v° Portretele făcute de Rubens, şi mai ales no. 1549, au acelaş merit. La no 1570 văz pe Rubens peisagist şi recunosc într-însul multă asemuire cu Ruijsdaël, ceea ce, negreşit, mă aduce a încheia că ceva din meritul ce te atrage către peisajele acestui pictor e măiestreaţa combinare a luminelor ce se răsfrîng pe natura moartă. Văz aci un rîu curgînd între vîlcele, la poalele unui munte verde ce stă în stînga; fundul e cam cenuşiu, iar pe cer norii se întunecă; ici-colo cîte o căsuţă; şi peste toate astea, norii cerului las umbre şi lumini care, prin varietatea lor, îţi mulţumesc privirea.

110. Murillo. Acest pictor a făcut două feluri de Madone. La Paris se găsesc amîndouă felurile; aci găsesc numai una dintr-acelea pe care le-aş numi *Madonele pămînteşti.* O figură de tînără fată, mai mult simplă decît nevinovată, dar exprimînd simplitatea cu acea graţie nespusă ce ştia a-i da Murillo (dovadă: tînărul cerşetor de la Paris); în braţele ei e un prunc ce caută cu mînele sînul mumii. În general, puţin efect moral, dar o plăcută lumină, colori bine combinate şi, o zic încă o dată, aerul acela de naivitate, care greu se găsesc aiurea.

4 oct< ombrie > 1855

VARIANTE, NOTE

MUNCITORUL ROMÂN

Ediția I apare în revista revoluționarilor emigrați la Paris, *Junimea română*, nr. 1, mai 1851, p. 6, nesemnată. Foaia, « tipărită pe hîrtie subțire și ușoară, pentru ca să se poată strecura clandestin în țară la noi, pe sub vămile și carantinele rusești », — citește : țariste, contrarevoluționare, — era imprimată cu caractere latine, dar cu multe greșeli de tipar și cu multe grafii tradiționale și etimologice, lipsite de valoare fonetică. Citām aci cîteva greșeli de tipar întîlnite în textul lui Odobescu : « *roman* », în loc de « *român* » ; « *răman* », în loc de « *rămîn* » ; « *viță* », în loc de « *viță* » ; « *ochi* », în loc de « *ochii* » (sau «*ochiĭ*») ; « *venimoasă* » în loc de « *veninoasă* » ; « *iata* », în loc de « *iată* » ; « *a nație* », în loc de « *o nație* ». Grafii : *ă* este redat prin *â* *(desfâșurînd)*, prin *ŏ* *(cŏtre)* și *e* *(seu)*; în locul diftongului *ie*, la început de silabă sau precedat de o consoană labială, se întîlnește numai *e* *(erbii, nicăeri, șueră, perd)* ; *j* în loc de *z* *(jace)*.

Ediția a II-a apare în *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secțiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851 — 1855*, p. 23—26, fără greșelile de tipar din prima ediție și cu ameliorări în ce privește grafia (*e* la început de silabă apare notat *ie* : *ierbii, nicăieri, șuieră)*, dar, precedat de consoană labială, rămîne notat *e* *(perde)*; *ă* este redat prin *ă* *(desfăşurînd)*, dar și prin *ĕ* *(sĕmănat)*; *î* prin *â* și *î* *(România, rîuri)*, dar și prin *ê* *(amêndouă, pămêntul, stêlpul)*; « inovații » grafice : semnul *é* notează pe *a* *(abié, déca, séu, țéra)*, dar și diftongul *ea* *(Négră)*; *ó* notează diftongul *oa* (*póle, sóre, tóte)*, semnul *ç* notează pe *ț* *(faça)*, semnul *ḑ* pe *z* (*frunḑele, ḑiua)*, iar grupul de litere *sc* grupul *șt* (*consciința, nascere)*; sub influența etimologismului, apare și scrierea prefixelor *răs-* și *ră-* ca *res-* și *re-* *(respîndit, remîn)*.

SIGLE

A — ediția I — publicată în *Junimea română*, Paris, nr. 1, mai 1851, p. 6.

B — ediția a II-a — publicată în *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secțiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851 — 1855*, p. 23—26.

P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

31

2 se-ntinde *B;* se întinde *A* || **4** răpezi *B;* repezi *A* || **6** sub *B;* la *A* || **9** vălcea *B*; vîlcea *A* || **10** pustiul P; *scris:* pustiĭul *BA* | semne *B;* semnele *A* || **13** printre *B;* pintre *A* || **16—17** ofilire (abatere) şi osteneală *B;* abatere şi osteneală *A* || **17** sub *B;* subt *A* | scînteiază *B;* scînteie *A* | cari *B;* care *A* || **18—19** aşa de bine lămurite *B;* aşa de lămurite *A* || **19—20** au a purta *B;* au a duce *A* || **20** au adăogit *B;* au adăogat *A* || **21** simţimînte P*; scris*: simţimente *B;* simţimînturi *A* | expresie *B;* espresie *A* || **26** moliciune *B;* moleciune *A* | dezbinarea *B;* dezghinarea *A* | inimele *B;* inimile *A* || **28** să *B;* se *A* ||

32

6 acestea *B;* astea *A* || **7** care i-l dă şi i-l ia *B;* care i îl dă şi i îl ia *A* | după *B;* dupe *A* | voinţă-i *B;* voinţa-i *A* || **11** să ţină *B;* să ţie *A* | sînt *PA; scris:* sunt *B* || **12—13** onorează *B;* onoară *A* || **14** străinilor *B;* streinilor *A* || **15** îngrijirile *B;* îngrijirele *A* | pustiele *PA; scris:* pustiiele *B* || **16** nalte *B;* înalte *A* | păşuni *B;* păşiuni *A* || **17** frumoasele *B;* fromoasele *A* || **18** îmbilşugate *B;* îmbelşugate *A* || **21** cari *B;* care *A* | străine *B;* streine *A* || **22** asupra adevăratului român *B;* asupra muncitorului, asupra adevăratului român[1] *A* | a-i înapoia *B;* a-i înapoi *A* || **23** ce el ne dă *B;* ce ne dă *A* || **24—25** adînca ofilire (abatere) în care pare *B;* adînca abatere în care se pare *A* || **25** lui *B;* sale *A* || **26** Paris, 1851 *B; omite în A.* ||

NOTE

Din grupul de tineri revoluţionari, colaboratori ai revistei *Junimea română* pe care Odobescu îl va evoca mai tîrziu în *Junimea română din Paris pe la 1852*, făceau parte, afară de Odobescu, P. Iatropol, Dimitrie Florescu, D. Berendei, G. Cretzianu, Al. Sihleanu. Întregul grup stătea sub influenţa lui N. Bălcescu, care publică aici, tot fără semnătură, articolele: *Trecutul şi prezentul* şi *Revoluţiile romane* (*Discursul cetăţeanului Bălcescu*, cunoscut sub titlul *Mişcarea românilor din Ardeal la 1848*, titlu dat de Odobescu cu ocazia retipăririi acestui articol în *Revista română*, 2 (1862). Asupra atribuirii acestor articole, vd. G. Zane, în N. Bălcescu, *Opere*, t. I, partea a II-a, ediţie critică adnotată, cu o introducere de..., Buc., 1940, p. 263 urm. şi 265 urm.). Odobescu a transmis informaţia că din *Junimea română* au apărut trei numere, tipărite „pe hîrtie subţire şi uşoară, pentru ca să se poată strecura clandestin în ţară la noi", o informaţie trecută apoi în lucrările lui D. Iarcu, *Bibliografia chronologică română*, ed. 2-a, Buc., 1873, p. 61, Dan Simonescu, *Din istoria presei româneşti. Republica română, Paris, 1851, Bruxelles, 1853*, Buc., 1931, p. 8 urm. şi p. 36 urm., Al. Cretzianu, *Din arhiva lui Dumitru Brătianu*, vol. I, Buc., 1933, p. 299, nota 2). G. Zane (*op. cit.*, p. 263) este de părere că informaţia aceasta se datoreşte unei erori a lui Odobescu şi că, de fapt, din *Junimea română* n-au apărut decît două numere, singurele de altfel pe care le păstrează Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România* sub cota P II 2180. Din aceste două numere, numai cel de-al doilea este tipărit pe hîrtie subţire, cum îşi aminteşte Odobescu. Nici unul din articolele celor două numere (îngrijite de Dimitrie Florescu, cum ne anunţă ultima lor filă) nu este semnat, dar pretutindeni se simte duhul lui Bălcescu. Articolul din fruntea primului număr, *Scopul nostru*, este caracteristic pentru starea de spirit a revoluţionarilor exilaţi şi a studenţimii care îi înconjura.

Acest articol-program este scris, dacă nu de Bălcescu, în tot cazul sub influenţa lui. Interesantă este, în această privinţă, comparaţia articolului-program din fruntea *Junimei române* cu articolul lui N. Bălcescu, *Mersul revoluţiei în istoria românilor*, apărut cu un an mai înainte în *România viitoare*, Paris, 1 (1850), p. 7—16. Această comparaţie stabileşte identitatea ideilor propagate de cele două texte (unitate, libertate, democraţie), în forme foarte apropiate de exprimare, cum o dovedeşte această alăturare :

N. Bălcescu : *Mersul Revoluţiei*	*Scopul nostru*, în *Junimea română*
În zadar veţi îngenunchia şi vă veţi ruga pe la porţile împăraţilor, pe la uşile miniştrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici vor, nici pot. Fiţi gata, dar, a o lua voi, fiindcă împăraţii, domnii şi boierii pămîntului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele.	...Să ne convingem de acest adevăr că fericirea noastră nu va veni nici o dată de la capetile coronate, ajutorul nostru nu va veni nici o dată de la streini. În noi este toată puterea, şi noi înşine nu vom fi tari pînă nu vom fi o dată uniţi.

Nu încape îndoială că autorul articolului *Scopul nostru* cunoştea de aproape scrierile lui Bălcescu, dacă acesta nu va fi fost el însuşi autorul rămas anonim. Influenţa lui Bălcescu este prezentă şi în *Muncitorul român* al lui Odobescu. Mai întîi faptul că Odobescu foloseşte cuvîntul *muncitorul* pentru a desemna pe ţăran provine poate din aceea că tînărul autor traduce pe fr. *travailleur*, întrebuinţat de Bălcescu în *Question économique des principautés danubiennes*, Paris, 1850 (textul inspirator al micii scrieri a lui Odobescu). Cp. în acest sens la Bălcescu (*op. cit.*, cap. IV) : *L'exploitation par la corvée <..> créa une position d'infériorité au travailleur*, sau *Les travailleurs, pressés par la faim, forcés de tout accepter, finirent bientôt par perdre jusqu'à leur liberté individuelle et devenir serfs de la glèbe*. Apropierile ce se pot face între *Muncitorul român* al lui Odobescu şi *Question économique* al lui Bălcescu sînt însă mai numeroase. Ambele scrieri încep cu o evocare a frumosului peisaj al ţării :

Bălcescu	*Odobescu*
Artiste, érudit, poète ou homme d'affaires parcourant le Bas-Danube, quel voyageur ne s'est pas senti dans les Principautés roumaines émerveillé a l'aspect de leur riche nature: rivières abondantes, sol fécond, montagnes grandioses cachant des trésors, climat tempéré, ciel bleu et limpide!	Lată e cîmpia ce se-ntinde la poalele munţilor Carpaţi; faţa ei netedă şi destinsă se pierde în depărtare pe malul măreţei Dunări; cîteva rîuri spumegoase şi răpezi, altele line şi largi, scoborîndu-se din naltele piscuri de către miază-noapte, şerpuesc printr-însa, desfăşurînd undele lor azurii sub razele călduroase ale soarelui.

---

[1] *Sintagma* adevăratului român *este culeasă cu caractere cursive, atît în textul de bază (B), cît şi în ediţia anterioară (A).*

* În continuare notăm Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România — B.A.R.

După această evocare de natură, cu note comune, ambele texte trec la portretul omului care locuieşte ţinutul zugrăvit mai înainte. Şi aici note comune :

Bălcescu	*Odobescu*
.. Un fantome hâve, fievreux, débile, à peine couvert de haillons, surgit de dessous terre ; l'etranger, saisi d'une impression penible, se demande si c'est une figure humaine ou quelque être inconnu à la science qu'il a devant les yeux... le sourire amer qui effleure cette physionomie, le regard douloureux mais encore fier qui s'élève vers le ciel par intervalle, accuse une souffrance injuste entre laquelle ce regard et ce sourir semblent protester.	...Abia daca, seara, cînd insectele şuieră printre frunzele ierbii, se iveşte pe cîmpia întinsă cîte un foc depărtat şi, împrejuru-i, chipurile obosite a vro cîtorva plugari, ce-şi pregătesc cina, prin care vor sfîrşi trudnica lor zi de muncă. Dar în acele chipuri se vede ceva mai mult decît ofilire (abatere) şi osteneală; sub fruntea lor zbîrcită, scînteiază încă nişte ochi cari cată a vedea un viitor mai fericit; acele trăsuri aşa de regulate, aşa de bine lămurite, conţin într-însele o putere, o energie, o stăruinţă, care, negreşit, au a purta mari şi minunate roduri.

Odobescu cere apoi unirea românilor şi împroprietărirea ţăranilor adică cele două ţinte ale acţiunii politice a lui Bălcescu. Împroprietărirea ţăranilor este nu numai dreaptă, dar şi nobilă. Prin înapoierea pămîntului în stăpînirea ţăranilor se va face un act de justiţie, dar şi unul folositor prin proprietatea asigurată de noii stăpînitori ai pămîntului. Regăsim aici mersul raţionamentului din *Question économique* unde capitolele XXII şi XXIII îşi propun a dovedi că *L'appropiation des paysans est juste* şi *L'appropiation des paysans est utile.*

Muncitorul român este prima pagină de proză publicată de Odobescu, care conţine elemente de stil şi artă literară pe care scriitorul matur de mai tîrziu le va relua şi dezvolta : construcţii periodologice, descripţionism. La 17 ani, Odobescu se găseşte în stăpînirea unora din mijloacele lui caracteristice. Însemnată este însă mai cu seamă fixarea unei poziţii ideologice, care va determina pînă tîrziu atitudinea scriitorului.

IOANA D'ARC, FECIOARA DIN ORLEANS

Această adaptare a fost publicată prima oară, nesemnată şi nedatată, — ca şi *Muncitorul român,* — cu titlul *Fecioara din Orléans*[1], în *Calendar popular pentru anul 1852, care este bisect şi de 366 zile,* anul XIII, Bucureşti, în tipografia C. A. Rosetti şi Vinterhalder (Winterhalder), p. 15—28. « Ilustrat cu gravure », — numai două, executate în litografia lui G. Venrich (Wenrich), « supt Mihai-vodă, nr. 844 », din care, prima, cu legenda *Ioana d'Arc,* iar a doua, *Libraru chinez, — Calendarul popular pentru anul 1852, care este bisect şi de 366 zile* « coprindea » : « zilele, duminecele, sărbătorile şi săptămînile calendarului vechi şi nou, părţile şi timpurile anului, schimbarea lunelor, răsăritul şi apusul soarelui, pascalia, cronologhia, eclipsele şi alte însemnări astronomice, bîlciurile şi tîrgurile ţării ş.c.l. » urmate de un almanah ştiinţifico-literar compus din articolele : *Sistema planetelor, — Despre aeroliţi (pietre meteorice), — Fecioara din Orléans, Ioana d'Arc, — Franklin, — Epocele celor mai însemnate descoperiri geografice, — Librăria la China, — Căldura animală* şi *Populaţia pămîntului.* Simpla înşiruire a titlurilor este elocventă pentru rostul povestirii lui Alexandru Odobescu în cuprins : acoperirea temei istorice a calendarului popular.

Tipărit cu caracterele scrierii de tranziţie, textul adaptării conţine numeroase greşeli, din care unele destul de grave, dacă nu uităm scopul instructiv pe care îl avea calendarul : « *În veacul al şaptesprezecelea* » în loc de « *În veacul al patrusprezecelea* »; « *O astfel de nepăsare <...> e grea e înţeles* » în loc de « *O astfel de nepăsare <...> e greu de înţeles* »; « *dinadînsul* » în loc de « *dinadinsul* »; « *la poalele munţilor Voegi* » în loc de « *la poalele munţilor Vosgi* »; « *se zicea cu Ursitele* » în loc de « *se zicea că Ursitele* »; « *se sfătui că preotul* » în loc de « *se sfătui cu preotul* », « *ajunsese* » în loc de « *ajunse* »; « *făcuse atîtea zgomot* » în loc de « *făcuse atîta zgomot* »; « *înconjură* » în loc de « *înconjurau* »; « *acestea* » în loc de « *acestea* »; « *lacrămă* » în loc de « *lăcrăma* »; « *a unei inimă* » în loc de « *a unei inime* »; « *ea nu ştiă* » în loc de « *ea nu ştiu* » sau poate « *ea nu ştia* »; « *făcătoare de fermece* » în loc de « *făcătoare de farmece* ». După cum se constată, cîteva din aceste erori ale tiparului propun lecţiuni ipotetice de care, lipsind manuscrisul, nu am putut să nu ţinem seama în *Variante.*

Ediţia a doua şi totodată ultima originală apare în culegerea *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, p. 3—21, intitulată *Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans,* localizată şi datată « Paris, 1851 », în fruntea secţiunii *I — Primele încercări tipărite, 1851—1855.* Cum datările retrospective ale lui Odobescu sînt, îndeosebi pentru această perioadă, 1848—1860, destul de aproximative[1], şi cum nu putem considera paginaţia din *SLI* (*1887*) ca indicaţie cronologică, am dat intîietate în ediţia noastră articolului *Muncitorul român*, datat de asemenea 1851, dar inserat în paginile următoare (23—26).

---

[1] Pe coperta interioară a *Calendarului...,* povestirea lui Odobescu este intitulată *Fecioara din Orléans, Ioana d'Arc.*

Ultima ediţie, tipărită cu caractere latine, îndreaptă greşelile de tipar din prima ediţie, nu însă fără a face loc altora, — e adevărat, mai puţin grave : «*Orleans*» în loc de «*Orléans*»; «*parea*» în loc de «*părea*»; «*Badricourt*» în loc de «*Baudricourt*»; «*cuprinsa*» în loc de «*cuprinsă*»; «*Francici*» în loc de «*Franciei*»; «*cetaţuie*» în loc de «*cetăţuie*»; «*ţinînd în mînă o mică secure, şi în cealaltă un paloş*» în loc de «*ţinînd într-o mînă o mică secure, şi în cealaltă un paloş*», «*respunse*» în loc «*rĕspunse*»; «*Compiegne*» în loc de *Compiègne*; «*tovaraşii*» în loc de «*tovarăşii*» etc.

Deşi oscilaţiile grafice, fonetice şi morfologice sînt mai frecvente[2] decît în ediţia anterioară, şi deşi influenţa etimologismului este evidentă, ţinînd seama de numeroasele modificări stilistice operate, — probabil de Odobescu, — am considerat textul acestei ediţii ca text de bază.

SIGLE

A — ediţia I — tipărită în *Calendar popular pentru anul 1852, care este bisect şi de 366 zile* anul XIII, Bucureşti, C. A. Rosetti şi Vinterhalder, p. 15—28.

B — ediţia a II-a — tipărită în *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secţiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851—1855*, p. 3—21.

P — lecţiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

34

1 Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans *B;* Fecioara din Orléans *A* || **2** patrusprezecelea *B; corupt:* şaptesprezecelea *A* | dupe *B;* după *A* | Francia *B;* Franţa *A* || **4** Franciei *B;* Franţei *A* || **6** străinului *B;* streinului *A* | ameninţa *B;* amerinţa *A* || **7** regatul *B;* rigatul *A* | provincii *B;* provinţii *A* | primeau *B; scris:* priimeau *A* || **7—8** condiţiuni *B;* condiţii *A* || **8** armata *B;* armia *A* | Franciei *B;* Franţii *A* | după *B;* dupe *A* || **9** francez *B;* franţez *A* | Carol al VI-lea *B;* Carol VI *A* || **13** Winchester *B;* Vincester *A* || **13—14** Franciei *B;* Franţii *A* || **14** a se trămite împotriva *B;* a se trimite împrotiva *A* | armate *B;* armii *A* || **14—15** comandate *B;* comănduite *A* || **15** Bedford *B;* Bedfort *A* | Suffolk *B;* Sufolc *A* || **16** Franciei *B;* Franţii *A* | de a *B;* d-a *A* || **18** cari *B;* carii *A* | nemaigăsind *B; corupt:* nemaigăsînd *A* | împotrivire *B;* împrotivire *A* || **19** orice *B;* orce *A* || **21** Carol al VII-lea *B;* Carol VII *A* || **22** Chillion *B;*

---

[1] Vezi, în volumul de faţă, p. 225 şi 229.

[2] «*bisericii*» şi «*bisericei*», «*câ*» şi «*că*», «*desfrînată*» şi «*desfrănată*», «*iarăşi*» şi «*iarăş*», «*orice*» şi «*orce*», «*primim*» şi «*priimim*», «*sînt*» apare scris «*sunt*», «*spâiminta*» şi «*spăiminta*», «*trâmite*» şi «*trămite*», «*viaţa*» şi «*vieaţa*» etc.

Şilion *A* || **23** curteni *B;* curtezani *A* || **25** Agnes *B;* Aniesa *A* || **27** partea ei *B;* parte-i *A* | cari *B;* care *A* || **28** carele *B;* care *A* || **30** Dunois *B;* Diunua *A* | Xaintrailles *B;* Csentralie *A* | trîmite *B;* trimite *A* ||

35

1 de pe *B;* dupe *A* | Franciei *B;* Franţii *A* | scînteie *B;* schinteie *A* || **3** ameninţau *B;* amerinţau *A* || **4** Franciei *B;* Franţii *A* || **5** Henric al II-lea *B;* Enric II *A* | carele *B;* care *A* || **6** Francia *B;* Franţa *A* | provincie engleză *B;* provinţie englezească *A* || **7** să rămînă *B;* să rămîie *A* || **7—8** părea a fi nepăsător *B;* părea în nepăsare *A* || **9** Franciei *B;* Franţii *A* || **10** Chillion *B;* Şilion *A* || **11** pînă a-şi uita chiar *B;* pîn-a uita şi chiar *A* | greu *B,* grea *A* || **12** pe atunci *B;* p-atunci *A* | poporul vedea *B;* popolul Franţii vedea *A* || **14** dinadinsul *B; corupt:* dinadînsul *A* || **15** şi îndată *B;* şi-ndată *A* || **16** Franciei *B;* Franţii *A* || **16—17** provincia Lorenei *B;* provinţia Lorenii *A* || **17** rariştele *B;* răriştele *A* || **18** sînt *PA; scris:* sunt *B* | păşuni *B;* păştiuni ‹*corupt:* păşciuni› *A* || **19** munţii *B;* munţi *A* || **21** sînt *PA; scris:* sunt *B* | aceste *B;* acele *A* || **22** mănăstirei *B;* mănăstirii *A* || **23—24** al unui *PA;* a unui *B* || **24** Iacob *B;* Iacov *A* || **26** tatăl *PA;* tatal *B* || **27** muma ei *B;* muma sa *A* || **28** să scrie *B;* a scrie *A* | să citească *B;* a ceti *A* | o învăţa *B;* o-nvăţa *A* || **29** dînsa *B;* ea *A* || **30** sorbi *B;* soarbse *A* | mumei *B;* mumii *A* || **31** primim *P; scris:* priimim *BA* || **32** sînt$_1$ *PA; scris:* sunt *B* | sînt$_2$, *PA; scris:* sunt *B* || **33** ani *B;* luni *A* || **34** Din fire *B;* De caracter *A* || **38** avea *B;* avu *A* || **40** stejarii *B;* stejari *A* || **41** subt *PA;* sub *B* ||

37

1 basme *B;* basne *A* || **4** pe *B;* pre *A* || **5** dupe *B;* după *A* || **7** războiul *B;* război *A* || **9** a pune *B;* a da *A* || **10** trămite *B;* trimite *A* | trămisese *B;* trimisese *A* || **11** Israel *B;* Israil *A* || **12** poporul *B;* popolul *A* || **13** ei *B; omite în A* || **13—14** sînta Mărgărita *B;* sfînta Margărita *A* || **14** sîntul *B;* sfîntul *A* | sub *B;* în *A* || **19** Ioano *B;* Ioana *A* || **20** Franciei *B;* Franţii *A* || **21** sînt *PA; scris:* sunt *B* || **21—22** să mîn *B;* să mîi *A* || **22** îi răspunse *B;* îi înapoi *A* || **23** Vaucouleurs *B;* Voculer *A* | trămite *B;* trimite *A* || **24** Sînta Ecaterina şi sînta Mărgărita *B;* Sfînta Ecaterina şi sfînta Margărita *A* || **25** care îi *B;* care-i *A* || **26** Acel *B;* Acest *A* | chiar sîntul *B;* însuşi sfîntul *A* || **26—27** judicăţilor *B;* judecăţilor *A* || **28** cuprinsă *B;* plină *A* | Franciei *B;* Franţii *A* || **29** sîntelor *B;* sfintelor *A* || **30** dînsa *B;* ea *A* | sîntele *B;* sfintele *A* || **32** atunci *B;* acum *A* || **34—35** de unde păsările veneau să mănînce din mîna ei *B;* de unde auzea clopotul, şi unde păsărica cea mică venea să mănînce din mînă-i *A* || **36** sînte *B;* sfinte *A* | fete *B; omite în A* || pasările *B;* păsările *A* | şi... *B;* şi *A* || **39** îi *B; omite în A* || **40** iar *B;* şi *A* | să pună *B;* să puie *A* || **41** Tatăl *PA;* Tatal *B* || daca *B;* dacă *A* ||

38

1 mînele *B;* mîinele *A* | ea *B; omite în A* || **4** împotrivindu-se *B;* împrotivindu-se *A* | voiră *B;* vrură *A* || **5** acelaş *B;* acel *A* || **8** primi *P; scris:* priimi *BA* | să vorbească *B;* a vorbi *A* || **9** cu căpitanul *B;* căpitanului *A* | Vaucouleurs *B;* Voculer *A* || **10** tatăl ei *B;* tatăl său *A* | de a-şi *B;* d-a-şi *A* | voi *B;* vru *A* || **11** Baudricourt *B;* Bodricurt *A* | sosi *B;* veni *A* || **12** prietinele *B;* prietenele *A* | sub *B;* subt *A* || **13** prietină *B;* prietenă *A* | tovarăşă *B;* tovărăşiţă *A* |

voi *B;* vru *A* || **15** Vaucouleurs *B;* Voculer *A* || **16** primi *P; scris:* priimi *AB* || **16—17** prietinie *B;* prietenie *A* || **17** Baudricourt *B;* Bodricurt *A* | cu ton *B;* cu un ton *A* || **17—18** trămite *B;* trimite *A* || **19** pînă în *B;* pînă-n *A* || **20** Franciei *B,* Franții *A* | este *B;* e *A* | numai *B; omite în A* || **21** ci e chiar a lui Dumnezeu *B;* ci a lui Dumnezeu chiar *A* || **23** să se întoarcă *B;* să se-ntoarcă *A* || **24** poporul *B;* popolul *A* | sînțenia *B;* sfințenia *A* || **25** ca s-o vază *B;* spre a o vedea *A* | Un cavaler întrebă *B;* Un cavaler o întrebă *A* || **28** orășanii *B;* orășenii *A* | Vaucouleurs *B;* Voculer *A* || **29** Chillion *B;* Șilion *A* | **32** prea era *B;* era prea *A* || **33** ca să se teamă *B;* spre a se teme *A* || **34** se revărsa *B;* se răspîndea *A* | respect *B;* respectul *A* || **35** dar *B; omite în A* || **36** hoții *B,* hoți *A* | voiau *B;* vreau *A* || **39** Chillion *B;* Șilion *A* | împotriva *B;* împrotiva *A* || **40** să se adune *B;* să s-adune *A* | se cuvine *B;* trebuia *A* || **40—41** să vadă *B;* să vază *A* || **41** primi *P; scris:* priimi *BA* ||

40

1 stau îmboldiți *B;* erau îmbulziți *A* || **2** să vadă *B;* de a vedea *A* || **4** să vadă *B;* să vază *A* || **5** sînt *PA; scris:* sunt *B* || **6** ca să scap *B;* spre a scăpa *A* || **7** Francia *B;* Franța *A* | totul *B,* tot *A* | și *B; omite în A* || **8** într-una și aceeași *B;* într-una singură *A* | A duce *B;* A face *A* | împotriva *B;* împrotiva *A* || **9** sîntei *B;* sfintei *A* | Franciei *B;* Franței *A* | împotriva *B;* împrotiva *A* || **10** este *B;* e *A* || **11** ca să o cerceteze *B;* spre a o cerceta *A* || **11—12** la întrebările *B;* întrebărilor *A* || **12** simplitatea *B;* simplicitatea *A* | văzîndu-o *B;* văzînd-o *A* || **13** de *B; omite în A* | trămisă *B;* trimisă *A* || **14** stătu *B;* fu *A* || **16** ținînd *B;* țiind *A* | într-o mînă *PA; corupt:* în mînă *B* | o mică secure *B;* o bardă mică *A* | cealaltă *B;* ceealaltă *A* || **18** sîntele *B;* sfintele *A* || **20** să înainteze *B;* să mai înainteze *A* | voiau *B;* vreau *A* || **22** Ioana, vorbind mereu poporului cu o mare blîndețe, ajunse *B;* Ioana ajunse, vorbind mereu popolului cu o mare blîndețe *A* || **23** cetății *B,* orașului *A* || **24** pe *B;* peste *A* | le *B; omite în A* || **25—26** și înaintă *B;* și se înaintă *A* || **26** poporul *B;* popolul *A* || **27** îmbătați *B;* beat *A* | religiune *B;* religie *A* || **28** denie *B;* denii *A* | Sîntei *B;* Sfintei *A* || **29** lăcrima *B;* lăcrăma < *corupt;* lacrămă> *A* || **30** bătălie *B;* bătaie *A* || **33** cari-i *B;* care-i *A* | aduceau *B;* aducea *A* | ea *B; omite în A* | curgînd *B; omite în A* || **34** francez *B;* franțez *A* || **35** francezii *B;* franțezii *A* | atacase *B;* atacaseră *A* | să dea *B;* a da *A* || **39** sub *B;* subt *A* || **41** cu toate acestea *B;* cu toate acestea însă *A* | atîți$_1$ *B;* atîția *A* | atîți$_2$ *B,* atîția *A* || **42** luptă *B;* bătaie *A* ||

41

1 se porni *B;* porni *A* || **2** strejile *B;* paznicii *A* | voiră *B;* vrură *A* || **3** poporul *B;* popolul *A* || **4** celalalt *B;* celălalt *A* || **7** a se sui *B;* a se urca *A* || **8** pe *B;* de *A* | se sculă *B;* se scoală *A* || **9** iarăș *B;* iarăși *A* | zări *B;* vedea *A* || **10** cari *B;* care *A* | priveau *PA; scris:* priiveau *B* | de pe *B;* după *A* || **11** crîncenă *B;* groaznică *A* | deteră năvală *B;* năvăliră *A* || **12** Gloata *B;* Mulțimea *A* | împotriva *B;* împrotiva *A* | englezilor ; *B;* englezilor, *A* | aceștia *B;* care *A* || **13** părăsind *B;* lăsînd *A* | în mîna *B; omite în A* || **15** Bogency *B;* Bogensi *A* | la Carol al VII-lea *B;* către Carol VII *A* || **16** încoronat *B;* întronat *A* | de vreme ce *B;* fiindcă *A* || **17** încă stăpînite *B;* stăpînite încă

A | vrăjmaș *B;* vrăjmași *A* || **18** dușmană *B;* vrăjmașă *A* || **19** Francezii *B;* Franțezii *A* | stau *B;* erau *A* || **20** trebuie *B;* trebuia *A* || **22** dojenea *B; omite în A* || **25** tărîmurile *B;* tărîmele *A* | să vină *B;* să meargă *A* || **26** curtezani *B;* curtizani *A* | se împotriveau *B;* se împrotiviră *A* || **28** poporului *B;* popolului *A* || **29** împotrivire *B;* improtivire *A* | Troyes *B;* Troa *A* | voia *B;* vrea *A* || **31** Chillion *B;* Șilion *A* | să-și urzească *B,* să-și facă *A* | sub *B;* subt *A* || **32** puse *B;* pune *A* | începu *B,* începe *A* | supuse *B;* supune *A* | deschise *B;* deschide *A* || **33** piedicile *B;* piedecele *A* | duse *B;* duce *A* | Carol al VII-lea *B;* Carol VII *A* || **35** se făcu *B;* se face *A* | Francia *B;* Franța *A* || **36—37** de a-și susține neatîrnarea *B;* de a se susține neatîrnată *A* || **38** umplea *B;* umplu *A* | acu *B; omite în A* | misiunea *B;* misia *A* || **39** îngenunchie *B,* îngenunche *A* | zise *B;* zice *A* || **39—40** eu am avut datorie să scap *B;* eu aveam de datorie a scăpa *A* || **40** să te ung rege *B;* a te unge rege *A* | să-ți pun pe cap coroana Franciei *B;* a-ți pune în cap coroana Franții *A* || **41** că m-a ajutat întru toate *B;* care mi-a ajutat în toate *A* || **42** să mă întorc în sat la mine *B;* a mă întoarce în satul meu *A* ||

42

1 voi *B;* vru *A* | dînsa *B;* ea *A* | supunîndu-se *B;* supuindu-se *A* || **1—2** rugămintelor *B;* rugăciunilor *A* || **2** și poporului *B;* și ale popolului *A* || **3** Francia *B;* Franța *A* | își *B; omite în A* | adevăratu-i rege *B;* adevăratul ei rege *A* || **4** timp *B; omite în A* || **5** armele franceze *B;* armiile franțeze *A* | se porniră *B;* porniră *A* | înspre *B;* către *A* || **5—6** pentru *B;* spre *A* || **6** dupe *B;* după *A* || **7** rău *B;* greu *A* | să scadă *B;* a scădea *A* || **8** adeseori *B;* adesea *A* || **11** Întrebuintați-mă *B;* Întrebuințați-mă curînd *A* || **12** sîntă *B;* sfîntă *A* | dimpotrivă *B;* dîmprotivă *A* || **13** rugîndu-o *B;* rugînd-o *A* | să pună *B;* să puie *A* || **14** a le sînți *B;* a le sfinți *A* | îi *B; omite în A* || **16** Compiègne *B;* Compieni *A* || **17** avea *B;* trebuia *A* || **19** cari se retrăsese *B;* care se retrăseseră *A* || **20** Apucă și dînsa înapoi *B;* Se trase înapoi *A* | mînile *B;* mîinele *A* || **21** Ligny *B;* Linii *A* || **24** Compiègne *B;* Compienii *A* || **26** Franciei *B;* Franții *A* | desnădăjduire *B;* desnădejduire *A* | genuchi *B;* genuche *A* || **27** să o *B;* s-o *A* | franceză *B;* franțeză *A* || **28** băgînd de seamă *B;* văzînd *A* | dupe *B;* după *A* || **29** să fugă *B;* să scape *A* | unde *B;* în care *A* | Rouen *B;* Ruan *A* || **29—30** ca să i se facă acolo și judecata *B;* unde trebuia să i se facă judecata *A* || **31** Omul însărcinat cu acest proces *B;* Omul care era însărcinat cu acest proces *A* | Cauchon *B;* Caușon *A* || **32** englezilor *B;* Engliterii *A* | dușman *B;* vrăjmaș *A* || **32—33** încercă *B,* încercară *A* || **33** este *B;* e *A* || **34** simplitate *B;* simplicitate *A* || **35** adese *B;* adesea *A* | orice *B;* oricare *A* | i se făceau *B;* ce i se făceau *A* || **36** bisericei *B;* bisericii *A* || **38** Aduceți-vă *B;* Aduceți-vă-ți *A* || **39** și$_1$ *B, omite în A* | turburați *B;* tulburați *A* | se răsipeau *B;* se răspîndeau *A* ||

43

1 cum *B; omite în A* || **2** trebuie *B;* trebuia *A* || **4** Cauchon *B;* Caușon *A* | să grăbească *B;* a grăbi *A* || **5** amenințîndu-l *B;* amerințîndu-l *A* | că-l vor spînzura *B;* de a-l spînzura *A* | dacă *B;* daca *A* || **7** temnița *B;* închisoarea *A* | expusă *B;* espusă *A* || **8** cari *B;* care *A* || **9** pe un mănunchi *B;* p-o mînă *A* || **9—10** nu avea altă apărare decît hainele ei *B;* nu era apărată decît de hainele ei

A || **11** deșteaptă *B; omite în A* | împunînd *B;* împuind *A* | mai mult *B; omite în A* || **12** poziţiune *B;* poziție *A* || **12–13** ea, sărmana *B; omite în A* || **13** Ce *B;* Care *A* || **14** care *B;* ce *A* | mîngîieri *B;* mîngăieri *A* | mumei *B;* mumii *A* | aceea *B; omite în A* || **15** suferă *B;* sufer *A* || **16** așa *B;* destul *A* || **17** încît nici voie nu-i deteră *B;* spre a nu-i da voie *A* || **18** Învierii *B;* Învierei *A* || **19** Dupe *B;* După *A* | sărbători *B;* aceste sărbători *A* | slăbiciunea *B;* abaterea *A* || **20** rosti *B;* pronunță *A* | tărie *B;* energie *A* || **20–21** bine am făcut *B;* am făcut bine *A* || **21** dupe *B;* după *A* || **22** Franciei *B;* Franței *A* | dînșii *B;* ei *A* || **23** de cum *B;* de cît *A* | sînt *P; scris:* sunt *B; omite în A* || **24** împotriva ei *B;* împrotiva-i *A* | prin aceste *B;* printr-aceste *A* || **25** amenințările *B;* amerințarea *A* | desnădăjduiţi *B;* desnădejduiţi *A* || **26** vreun *B;* vrun *A* || **27** vină *B;* vina *A* | îmbrăcămintea *B;* îmbrăcămintele *A* || **28** De oră ce *B;* De vreme ce *A* || **30** că a purtat *B;* c-a purtat *A* || **31** știu *B; corupt:* știă *lecțiuni ipotetice:* știe *și* știa *A* || **31–32** să spună *B;* a spune *A* || **32** fusese *B;* era *A* || **33** le *B; omite în A* | numindu-o *B;* numind-o *A* || **34** farmece *B; corupt:* fermece *A* | să o arză *B;* s-o arză *A* || **35** Carol al VII-lea *B;* Carol VII *A* || **36** așeza *B;* pune *A* || **37** națiuni *B;* nații *A* | care numai prin puterea ei devenise biruitoare *B;* ce devenise, prin puterea ei, biruitoare *A* || **37–38** acea simplă și eroică fată de la cîmp *B; omite în A* || **38** era cu totul uitată *B;* era uitată cu totul *A* || **39** să o răpească *B;* s-o hrăpească *A* | mînele *B;* mîinele *A* || **40** împotriva *B;* împrotiva *A* || **41** mai mult *B; omite în A* | să o șteargă *B;* a o șterge *A* | de deplin *B;* cu totul *A* ||

45

1 ea *B; omite în A* | ar fi avut *B;* avea *A* | însă *B; omite în A* || **1–2** nu rosti un cuvînt *B;* nu zise nici un cuvînt *A* || **2** împotriva *B;* împrotiva *A* || **3** ar fi crezut *B;* și ar fi crezut *A* | face *B;* e *A* | mare, *B; omite în A* || **3–4** daca ar fi învinovățit *B;* d-a învinovăţi *A* || **4** de cel mai cuvios respect *B;* de atît respect *A* || **5** sosi *B;* ajunse *A* | pe o căruță *B;* într-o căruță *A* | desvelită *B;* desvălită *A* || **6** poporului *B;* popolului *A* | pe piața mare *B;* pînă la piața mare *A* | Rouen *B;* Ruan *A* || **7** declamară *B;* făcură *A* || **8** vestindu-i *B;* prevestindu-i *A* | poporului *B;* popolului *A* | ea *B; omite în A* || **11** biata *B;* biată *A* | voind *B;* vrînd *A* | să-i prelungească *B;* a-i prelungi *A* || **12–13** despre legea și faptele sale *B;* asupra legii și faptelor sale *A* || **13** ostașii *B;* soldații *A* || **13–14** pe rugul unde *B;* pe rugul (jertfelnic) unde *A* || **16** cuvios *B;* cu respect *A* || **17** de la rug *B;* rugului *A* || **21** îndată *B;* la urmă *A* || **22** de *B;* pe *A* || **23** *rînd de puncte în B; omite în A* || **25** dupe *B;* după *A* || **26** în scrum și cenușă *B;* în cenușă *A* || **28** sîntă *B;* sfîntă *A* || **30** sîntă *B;* sfîntă *A* | a fost *B;* fu *A* || **30–31** Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans *B;* Ioana *A* || **31** către *B;* pentru *A* || **32** Paris, 1851 *B; omite în A* ||

NOTE

Faptul că C. A. Rosetti și E. Winterhalder cer tînărului Odobescu, pe atunci la Paris, un articol despre Ioana d'Arc pentru a-l publica în al lor *Calendar popular pentru anul 1852* stă în legătură cu interesul epocii pentru figura eroinei. În anii imediat anteriori publicației lui Odobescu,

apăruseră lucrările lui J. Quicherat, *Procès de condamnation et réhabilitation de Jeanne d'Arc etc.*, 5 vol., Paris, 1841–1849, *Aperçus nouveaux sur l'histoire de Jeanne d'Arc*, Paris, 1850, apoi Barthélemy de Bauregard, *Histoire de Jeanne d'Arc*, 2 vol., Paris, 1847, o serie care continuă în 1852 și mai tîrziu prin lucrările lui J.-J. Poichat, Abel Desjardins, A.-P. Lafontaine, A. Renzi, Barante, H. Wallon etc., adică contribuția erudiției ieșite din romantism în legătură cu marile figuri ale trecutului național.

Odobescu nu se conduce în narațiunea sa după marile lucrări ale erudiției contemporane, ci, după cum am crezut că pot afirma în introducerea la A. Odobescu, *Opere*, vol. I, Buc., E.S.P.L.A., 1955, p. 18, de expunerea lui J. Michelet, în *Histoire de France*, vol. V, consacrat în bună parte evenimentelor în legătură cu Ioana d'Arc. Odobescu a citit cu siguranță *Istoria Franței* a lui Michelet; ediția acestei opere din 1852, purtînd stampila cu numele lui Odobescu, se găsește astăzi în posesia Bibliotecii Academiei, sub cota II 36319. Ceea ce mă întărește în convingerea că povestirea lui Odobescu a fost călăuzită de aceea a lui Michelet este faptul unor coincidențe de termeni, de caracterizări, de fraze întregi, care sar în ochi cercetătorului. Așez cîteva din textele paralele pe două coloane, pentru a înlesni comparația:

Michelet	*Odobescu*
Tandis que les autres enfants allaient avec le père travailler aux champs ou garder les bêtes, la mère tint Jeanne près d'elle, l'occupant à coudre ou à filer. Elle n'apprit ni à lire, ni à écrire; mais elle sut tout ce que savait sa mère des choses saintes. Elle reçu sa religion, non comme une leçon, une cérémonie, mais dans la forme populaire et naïve d'une belle histoire de veilée, comme la foi simple d'une prière... Ce que nous recevons ainsi avec le sang et le lait, c'est chose vivante, et la vie même (*op. cit.*, p. 51–52).	Pe cînd frații ei mergeau cu tatăl lor să muncească la cîmp, sau să pască vitele, Ioana rămînea acasă, lîngă muma ei, care o punea să coasă sau să toarcă. Nu știa nici să scrie, nici să citească; dar maică-sa o învăţa tot ce știa dînsa despre cele sfinte, și astfel sufletul Ioanei se umplu de un simţimînt religios, simplu și adînc; sorbi credinţa deodată cu laptele mumei sale, și totdauna lucrurile care le primim în noi astfel, prin sînge şi prin lapte, sînt pline de viaţă, sînt viaţa chiar!
De la porte de la maison de son père, elle voyait les vieux bois *des chênes*. Les fées hantaient ce bois; elles aimaient surtout une certaine fontaine près d'un grand hêtre qu'on nommait l'arbre des fées, des *dames*. Les petits enfants y suspendaient des courronnes, y chantaient... Jeanne naquit parmi ces légendes, dans ces rêveries populaires. Mais le pays offrait à coté une toute autre poésie, celle-ci, sauvage, atroce, trop réelle helas! la poésie de la guerre... (*op. cit.*, p. 52–53).	Aproape de casa ei cea părintească se afla un codru mare ce se numea *Dumbrava cu stejarii*; se zicea că Ursitele aveau obicei de a colinda printr-acea pădure şi că ele se opreau mai ales subt un carpin vechi, ce era lîngă o fîntînă, unde veneau să cînte copiii cei mici şi atîrnau cununi de crăcile lui. Ioana auzi toate aceste basme pline de poezie; însă țara ei era plină de o altfel de poezie, mai sălbatică, mai crudă, mai viforoasă şi mai adevărată, adică războiul.
Un jour d'été, jour de jeune, à midi, Jeanne était au jardin de son père, tout près de l'église, elle vit de ce coté une éblouis-	O zi de vară, zi de post, pe la amiazi, Ioana, fiind în grădina tatălui său, aproape de biserică, văzu o lumină mare și auzi un

sante lumière, et elle entendit une voix: „Jeanne, sois bonne et sage enfant: va souvent a l'église“ La pauvre fille eut grand'peur,

Une autre fois, elle entendit encore la voix, et la clarté, mais dans cette clarté de nobles figures dont l'une avait des ailes et semblait un sage prud'homme. Il lui dit: „Jeanne, va au secours du roi de France, et-tu lui rendras le royaume“. Elle répondit, toute tremblante: „Messire, je ne suis qu'une pauvre fille; je ne seurais chevaucher, ni conduire les hommes d'armes“. La voix répliqua: „Tu iras trouver M. de Baudricourt, capitaine de Vaucouleurs, et il te fera mener au roi. Sainte Catherine et sainte Marguerite viendront t'assister“. Elle resta stupefaite et en larmes, comme si elle eût déja vu sa destinée tout entière.

Le prud' homme n'était pas moins que saint Michel, le sévère archange des jugements et des batailles. Il revint encore, lui rendit courage, „et lui raconta la pitié, qui estoit au royaume de France“. Puis vinrent les blanches figures de saintes, parmi d'innombrables lumières, la tête parée des riches couronnes, la voix douce et attendrisante, à en pleurer. Mais Jeanne pleurait surtout quand les saintes et les anges la quittaient. „J'aurais bien voulu, dit-elle, que les anges m'eussent emportée...“ (*op. cit.*, p. 56–57).

Elle arriva donc dans cette ville de Vaucouleurs, avec ses gros habits rouges de paysanne, et alla loger avec son oncle chez la femme d'un charron, que la prit en amitié. Elle se fit mener chez Baudricourt et lui dit avec fermeté: „Qu'elle venait vers lui de la part de son seigneur, pour qu'il mandât au dauphin de se bien maintenir, et qu'il n'assignât point de bataille à ses ennemis; parceque son seigneur lui donnerait secours dans la micarême... Le royaume n'appartenait pas au dauphin, mais à son seigneur; toutefois son seigneur voulait que le dauphin devint roi; et qu'il eût ce royaume en dépôt“.

Le capitaine fut bien étonné; il soupçonna qu'il y avait là quelque diablerie. Il consulta le curé qui apparement eût les mêmes doutes. Elle n'avait parlé de ses visions à aucun homme d'église. Le curé vint donc avec le

glas zicîndu-i: „Ioano, să fii bună și cu minte, și să mergi des la biserică!''. — Sărmana copilă fu foarte spăimîntată. Altă dată auzi iarăș un glas și văzu o lumină în care i se arătă un bătrîn înțelept și mîndru, cu aripi în spate, zicîndu-i: „Ioano, mergi de scapă pe regele Franciei și-i dă țara înapoi!“. Ea răspunse tremurînd: „Doamne, eu sînt o biată fată, și nu voiști nici să mă lupt, nici să mîn oastea la război!''. Glasul îi răspunse: „Te vei duce către domnul Baudricourt, căpitanul din Vaucouleurs, care te va trămite către rege. Sînta Ecaterina și sînta Mărgărita îți vor da ajutor!''. — Ioana rămase plină de mirare și începu a plînge, neștiind care îi va fi soarta în viitor.

Acel înțelept fusese chiar sîntul Mihail, groaznicul arhanghel al judicăților și al bătăliilor. El mai veni, și, spre a-i da inimă, îi povesti jalea cea mare de care era cuprinsă țara Franciei. În urma lui veniră umbrele albe ale sîntelor, înconjurate cu făclii, împodobite cu cununi, plîngînd cu un glas dulce și pătrunzător. Ioana plîngea și dînsa, iar cînd sîntele și îngerii o părăseau, ea zicea suspinînd: „Cum aș fi vrut să mă fi luat îngerii cu dînșii!''

Ajunse în orașul Vaucouleurs, îmbrăcată cu haine de țărancă, roșii și groase, și trase, cu unchiul ei, la nevasta unui fierar care o primi cu prietinie; se duse la Baudricourt și-i zise, cu ton hotărît, că Dumnezeu o trămite către rege, spre a-i spune să nu se lupte pînă-i va veni ajutor din partea lui; să aștepte pînă în postul cel mare, și atunci Dumnezeu se va milostivi cu țara Franciei și o va ajuta, căci această țară nu este numai a regelui, ci e chiar a lui Dumnezeu.

Căpitanul se miră mult și, temîndu-se să nu fie vreo ispită a diavolului, se sfătui cu preotul, carele povățui pe Ioana să se întoarcă la părinții ei. Dar poporul nu se mai îndoia despre sînțenia fecioarei; el alerga din

capitaine dans la maison du charron; il déploya son étole et adjura Jeanne de s'éloigner, si elle était envoyée du mauvais esprit.

Mais le peuple ne doutait point; il était dans l'admiration. De toutes parts on venait la voir: „Eh bien! ma mie, il faut donc que le roi soit chassé et que nous devenions anglais“. Elle se plaignit à lui du refus de Baudricourt. „Et cependant, dit-elle, avant qu'il soit la micarême, il faut que je sois devers le roi, dussé-je, pour m'y rendre, user mes jambes jusqu'aux genoux“ (*op. cit.*, p. 59–60).

toate părțile ca s-o vază. Un cavaler întrebă dacă englezii vor fi goniți din țară: ea răspunse că „trebuie să meargă către rege înaintea Paștilor, chiar de i s-ar toci pe drum picioarele pînă la genunchi, și că nimeni pe lume nu va putea să cotropească țara ei''.

Întrerup compararea textelor aici; ea s-ar putea continua. *Ioana d'Arc* a lui Odobescu este, în mod incontestabil, o prelucrare și uneori o traducere după Michelet, remarcabilă însă pentru un autor atît de tînăr, prin proprietatea și puritatea limbii sale.

ODĂ ROMÂNIEI

Se cunosc cinci versiuni ale acestei ode: trei în manuscris, şi două tipărite.

O versiune, scrisă cu caractere latine, incompletă, neintitulată şi nedatată, dar, pare-se, cea dintîi în timp, din cele cinci menţionate, se află în manuscrisul B. A. R., cota 4.935, f. 24 r°. Este un bruion autograf al primelor trei strofe, numerotate cu cifre arabe, şi al primelor patru picioare din versul întîi al strofei a patra, de asemenea numerotată, probabil începutul unei copii după o ciornă anterioară dispărută. Cîteva cuvinte subliniate (în versul al doilea din strofa a doua: « *ce sînul tău produce* »; în versul întîi din strofa a treia: « *Nu!*... »; în versul al patrulea din aceeaşi strofă: « *Nu!* ... »; în versul al şaselea al aceleaşi strofe: « *ţara-i* ») indică, presupunem[1], forme asupra cărora scriitorul şi-a propus să revină.

A doua versiune autografă, scrisă cu caractere latine, dar datată şi localizată: « Noaptea 16—17 septemvri⟨e⟩ 1852[2], Paris, Rue de la Paix, 11 », se citeşte în acelaşi manuscris al B. A. R., cota 4.935, f. 25 r°—25 v°—26 r°—27 v°. Este, probabil, tot o copie a unei versiuni anterioare, de asemenea dispărută, pe care, însă, Odobescu a lucrat mai mult. Argumente: numeroasele modificări de versuri, numerotarea şi renumerotarea strofelor, dispoziţia strofelor pe filele manuscrisului.

Numerotarea şi renumerotarea strofelor şi succesiunea lor pe filele manuscrisului lasă loc la două ipoteze asupra modului în care a fost redactată versiunea de care ne ocupăm. Prima ipoteză: o primă formă a poeziei de pe f. 25 r°, 25 v°, 26 r°, 26 v° ale manuscrisului 4.935 era alcătuită numai din strofele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9 şi 10 ale versiunii definitive[3], numerotate 1, 2, 3 (f. 25 r°), 4, 5, 6 (f. 25 v°), 7 şi 8 (f. 26 r°). Reluînd această primă formă, Odobescu a adăugat, pe f. 26 v°, în locul strofelor 7 şi 8 din versiunea definitivă, două strofe într-o redactare cu totul diferită[4], după care a renumerotat strofele primei forme, strofa 7 primind numărul 9, iar strofa 8 primind numărul 10. Concomitent, sau poate ulterior, a adăugat poeziei şi ultimele două strofe, numerotate direct cu cifrele 11 şi 12. Această ipoteză, prea complicată, este puţin plauzibilă, chiar dacă ar fi susţinută şi cu observaţia, întemeiată, că Odobescu avea gestaţia foarte dificilă.

---

[1] Vezi, mai jos, variantele.
[2] Scris mai întîi « 1849 », apoi, deasupra, corectat « 1852 ».
[3] Se exclud, bineînţeles, din această discuţie, variantele stilistice şi lingvistice.
[4] Vezi, mai jos, variantele.

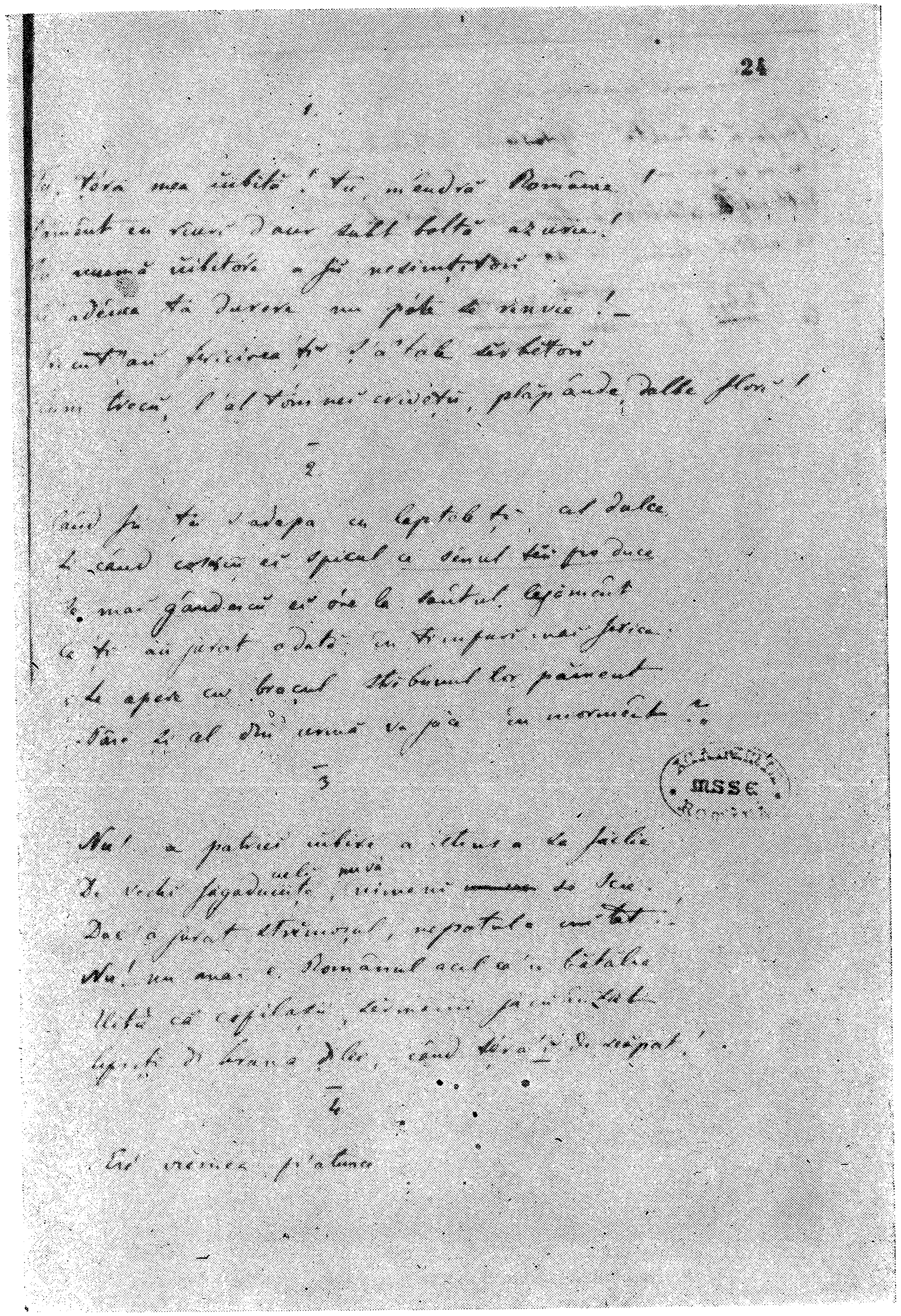

Odă României (facsimil după ms. 4 935, f. 24 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

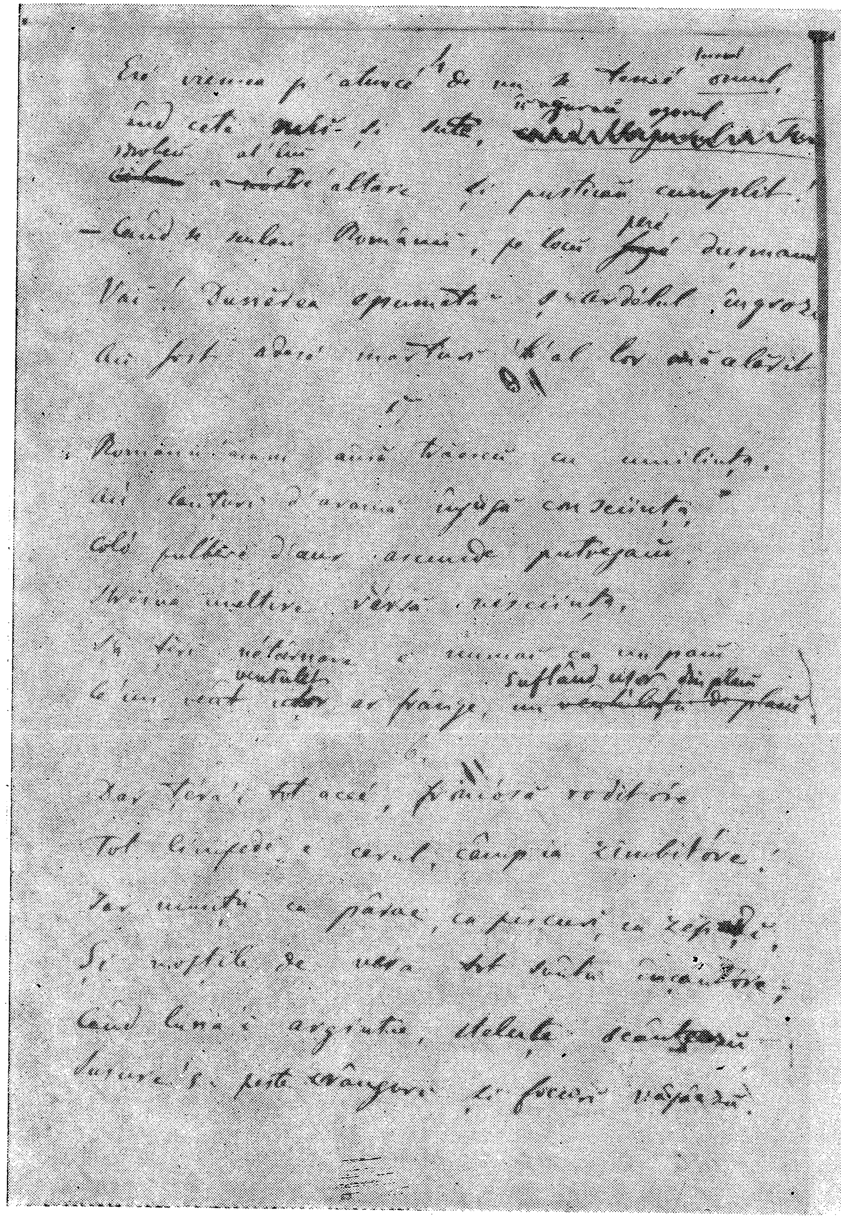

Odă României (facsimil după ms. 4 935, f. 25 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

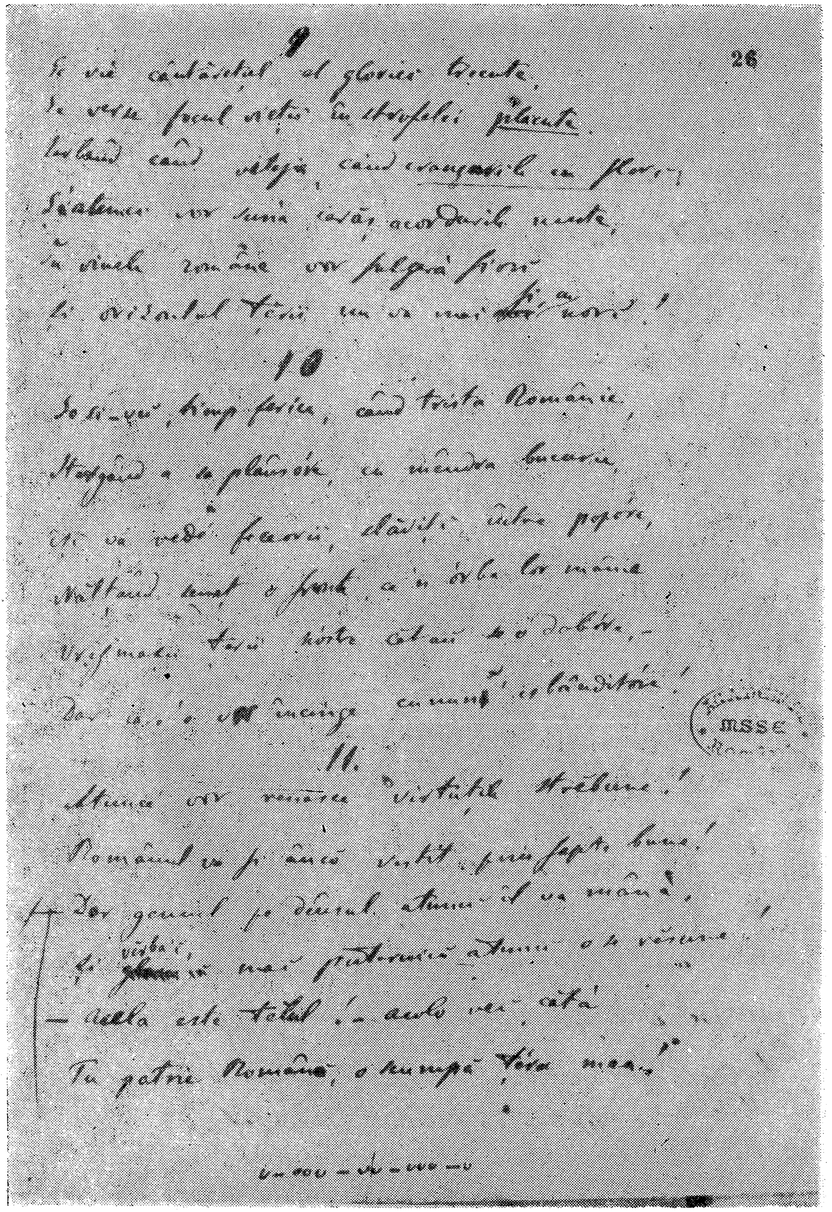

Odă României (facsimil după ms. 4 935, f. 26 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

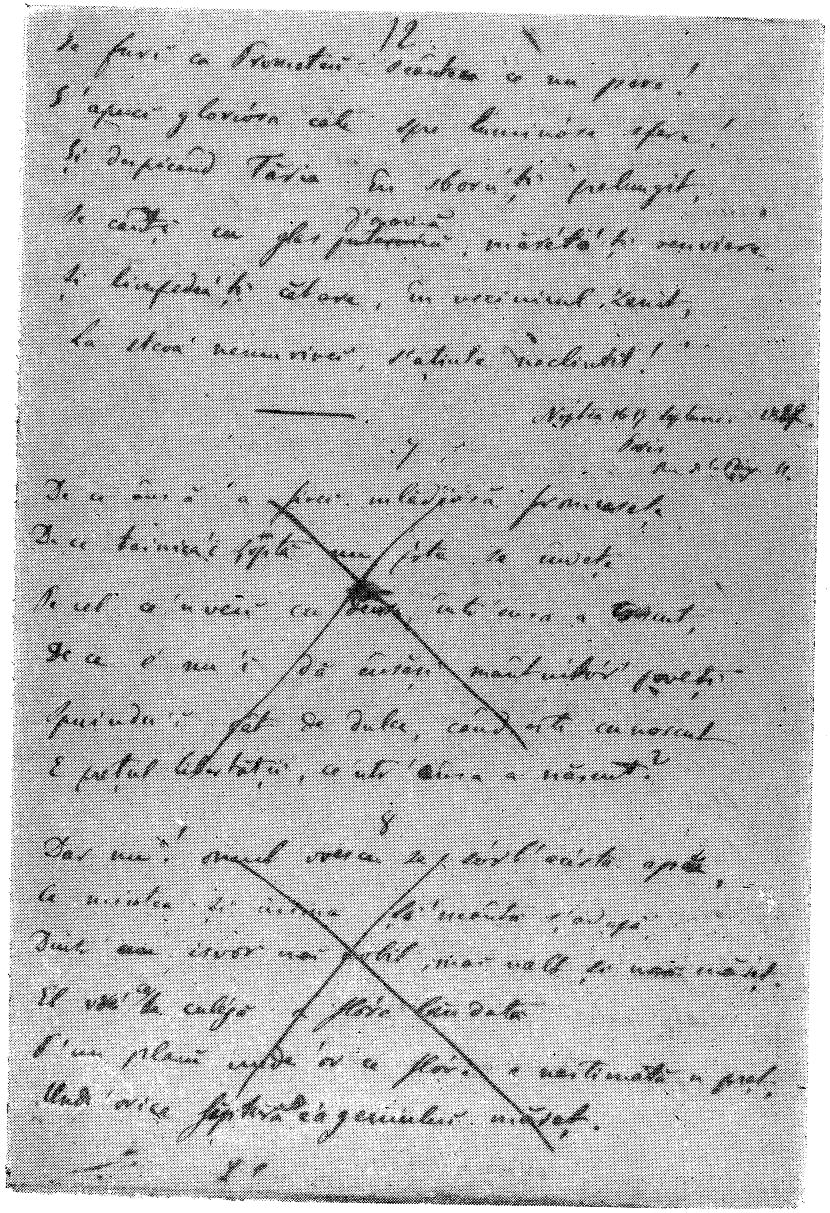

Odă României (facsimil după ms. 4 936, f. 26 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

A doua ipoteză : după redactarea unei prime forme, alcătuită din strofele 1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 11 şi 12 ale versiunii definitive, strofe pe care nu le-a numerotat, dar pe care le-a datat (f.26 v°), Odobescu a redactat şi strofele 7 şi 8, pe care mai tîrziu le-a anulat, barîndu-le cu cîte două diagonale. Pentru a le indica locul în poezie, a numerotat toate strofele, de la început, — 1, 2, 3, 4, 5, 6, — dar, în graba condeiului, pierzînd din vedere strofele 7 şi 8, scrise pe f. 26 v°, a dat numărul 7 strofei a IX-a, şi numărul 8 strofei a X-a. Sesizînd imediat greşeala, a revenit, corectînd cifra 7 în 9, şi cifra 8 în 10, după care a continuat, fără să mai greşească, scrierea cifrelor 11 şi 12.

Ca şi în prima versiune, şi în această a doua versiune mai multe cuvinte şi sintagme sînt subliniate, probabil în vederea unor noi corectări (strofa 2, versul 1 : « *ce laptele-ţi* »; strofa 2, versul 2 : « *sînul tău produce* » corectat în « *sînul tău aduce* »; strofa 3, versul 1 : « *Nu!...* »; strofa 3, versul 4 : « *Nu!...* »; strofa 4, versul 2 : « *cînd ungurul şi turcul* » corectat în « *îi negurau ogorul* »; strofa 5, versul 1 : « *cu umilinţă* »; strofa 9, versul 2 : « *plăcute* »; strofa 9, versul 3 : « *Crîngurile cu flori* »; în strofa 11, versurile 3, 4, 5, 6 sînt însemnate, în marginea din stînga filei, cu o linie verticală.

A treia versiune, alografă, intitulată *Odă României*, localizată şi datată, ca şi versiunea a doua, « Paris, Noaptea 16—17 sept⟨embrie⟩ 1852 », figurează în acelaşi manuscris al B.A.R., cota 4.935, f. 126 r°—126 v°—127 r°. Scrisoarea este aceeaşi din manuscrisul alograf *Întoarcerea în ţară, pe Dunăre*, datat autograf « septembre 1855 »[1].

Datarea identică a versiunii a doua şi a treia propune identitatea celor două versiuni. Dar, după cum reiese din compararea variantelor, versiunea alografă este foarte asemănătoare cu prima versiune tipărită, însă foarte deosebită de versiunea a doua manuscriptă, mai cu seamă în strofele a VII-a şi a VIII-a. Mai ales această deosebire ne determină să presupunem că anul 1852, înscris la sfîrşitul versiunii a doua, este o dată stabilită din memorie, tot atît de incertă, la urma urmei, ca şi anul 1849, pe care îl corectează. O altă indicaţie relativă la timpul în care a fost concepută şi elaborată *Odă României* ne este oferită de corecturile sublineare din manuscrisul versiunii a treia, care, prin asteriscuri în text, propun noi lecţiuni pentru versul 4 din strofa a VII-a (« În loc de : „Ah! vai de acea ţară..." corectat : „Nenorocită ţară ...", şi în loc de „frumoasă fie" corectat : „bogată fie" ») şi pentru versul 3 din strofa a IX-a (« În loc de : „cînd vitejia ...", corectat : „şi veştezi lauri" », şi « în loc de : „cînd...", corectat : „şi" »). Prima formă a versurilor menţionate a fost corectată, se specifică într-o însemnare înscrisă sub localizarea şi datarea « Paris. Noaptea 16—17 sept⟨embrie⟩ 1852 », în noaptea de 14 spre 15 ianuarie 1853 (« corectat. Noaptea 14—15 ianuar 1853 »). Eliminînd din discuţie prima datare : « Noaptea 16—17 sept⟨embrie⟩ 1849 », ca eronată, de vreme ce, în 1849, Odobescu nu era la Paris, şi ţinînd seama că trei din corecturile menţionate figurează în prima versiune tipărită, rămîne să considerăm ca timp probabil de elaborare, propus chiar de autor, intervalul dintre 16—17 septembrie 1852 şi 14—15 ianuarie 1853.

Prima ediţie apare în *România literară*, Iaşi, an. I, nr. 20, 28 mai 1855, p. 247—248, nedatată, semnată « A. Odobescu ». Este reproducerea, cu neînsemnate deosebiri, a versiunii a treia, din manuscrisul alograf prezentat mai sus. Tipărită cu caracterele scrierii de tranziţie, prima ediţie poartă amprenta grafică şi lingvistică a tuturor tipăriturilor ieşene din acei ani : *riuri* în loc de *rîuri*, *serbători* în loc de *sărbători*, *atunce* în loc de *atuncea*, *pas* în loc de *păs*, *sinul* în loc de *sînul*, *adese* în loc de *adesea*, *ceriul* în loc de *cerul*, *zimbitoare* în loc de *zîmbitoare*, *ţerei* în loc de *ţării* sau *ţărei*, *videa* în loc de *vedea*, *nalţind* în loc de *nălţînd* sau *nalţînd*, *vestezi* în loc de *veşteji*, *căta* în loc de *cătau*, *resune* în loc de *răsune*.

Versiunea a cincea şi ultima ediţie originală apare în culegerea *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, p. 27—30, în secțiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851—1855,* localizată și datată « Paris, 1852 », deși poezia a fost, probabil, concepută și redactată, într-o primă formă, în 1852, dar elaborată, după cum am menționat, pînă către mijlocul lunii ianuarie 1853. Într-o scurtă notiță bibliografică, vecină localizării și datării, se spune că textul este reprodus « Din *România literară,* foaie periodică sub direcția d-lui V. Alecsandri, Iași, 1855 ». Nu e vorba, bineînțeles, de o reproducere mecanică. Noua ediție, — revăzută de autor, de vreme ce conține noi variante, — corectează grafiile și formele lingvistice moldovenești din ediția anterioară, nu însă fără a face loc greșelilor de tipar (*sînt* apare scris *sunt* în loc de *sûnt*, *veştezi* apare scris *veștedi* în loc de *veșteḑi*). Am considerat, totuși, această ultimă versiune de autor, ca text de bază al ediției pe față.

---

[1] Vezi, în volumul de faţă, p. 256 şi 257.

SIGLE

A — manuscris autograf, în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 24 r°.
A_1 — variante genetice în textul *A*.
B — manuscris autograf, în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 25 r°—25 v°—26 r°—26 v°.
B_1 — variante genetice în textul *B*.
C — manuscris alograf, în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 126 r°—126 v°—127 r°.
C_1 — variante genetice în textul *C*.
D — ediția I, publicată în *România literară*, Iași, an I, nr. 20, 28 mai 1855, p. 247—248.
E — ediția a II-a, publicată în *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secțiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851—1855*, p. 27—30.

VARIANTE

46

1 Odă României *EDC; omite în BA* || **2** O $!_1$ *ED;* Tu *CBA* | o $!_2$ *EDC* ;tu, *BA* || **3** sub *ED;*, subt *CBA* || **5** să *ED;* se *CBA* || **7** crivăț *EDB; scris:* crivet *CA* || **9** aduce *EDC; redacțiune anulată:* produce *B_1 A* || **10** sîntul *ECBA;* sfîntul *D* || **12** Să *E;* Se *DCBA* || **13** Pînă *ECBA; scris:* PЪnă *D* || **15** făgăduințe *EDC;* făgăduieli *B; redacțiune paralelă:* <făgădu> ințe *B_1;* făgăduințe *A; redacțiune paralelă:* <făgăd>uieli *A_1* | nu va nimeni să știe *E;* nu va nime să știe *D;* nu va nimeni se știe *CBA;* nimeni nu va se știe *A_1 B_1* || **16** Dac-a jurat *EDCBA; redacțiune anulată:* Dacă a jurat *B_1* || **19** cînd *EDA;* căci *CB; redacțiune anulată:* cînd *B_1* || **20** Era *ED;* Erea *CBA* | p-atuncea *ECBA; corupt:* p-atunce *D* | de n-avea păs *EC;* de n-avea <*corupt:*> pas *D;* de nu se temea *B; omite în A_1* | săteanul *EDC;* omul *B; redacțiune paralelă:* țăranul *B_1* || **21** cînd ungurul ș-osmanul *EC;* cînd ungurul și osmanul *D;* îi negurau ogorul *B; redacțiune anulată:* cînd ungurul și turcul *B_1* || **22** Zdrobeau *ECB;* Zdrobea *D; redacțiune anulată:* călcau *B_1* | a' lui altare *ED;* al' lui altare *CB; redacțiune anulată:* a' noastre-altare *B_1* | pustiau *ECB; scris:* pustiia *D; scris:* pustiiau *B* || **23** se sculau *ECB;* se scula *D* | pierea *EDCB; redacțiune anulată:* fugea *B_1* || **25** adesea *ECB; corupt:* adese *D* || **26** d-acum *EDC;* acum *B* ||

---

[1] *În A, continuarea poeziei, pînă la sfîrșit, lipsește.*

47

1 Colò *PDCB;* Colo *E* || **2** revarsă *ED;* varsă *CB* || **3** ca *EDB; omite în C* || **4** Luptîndu-se în viscol cu crivețe de plai *EDC;* Ce-un vîntuleț ar frînge, suflînd ușor din plai *B; redacțiune anulată:* Ce-un vînt ușor ar frînge, un vîntuleț de plai *B_1* || **5** frumoasă *EDC;* fromoasă *B* || **6** e *ECB; omis din eroare în D* | cerul *ECB; corupt:* ceriul *D* || **7** Și *EDC;* Iar *B* | pîraie *ECB; scris:* pЪraie *D* || **8** vară *EDC; corupt:* vara *B* | sînt *PDCB; scris:* sunt *E* || **9** Cu fața-ți argintie, tu, lună ! scînteiezi *E;* Cînd luna-i argintie, steluțe scînteiez *DCB* || **10** Și prin desiș, în crînguri, ca flacări văpăiezi *E;* Susure-s peste crînguri, și focuri văpăiez *DCB; redacțiune paralelă:* Susure-s peste lese, și focuri văpăiez *B_1* || **11** E mută, însă, firea, cînd omul n-o învie *E;* Dar însă firea-i mută, cînd omul n-o învie *DC; redacțiune anulată:* De ce însă a firei mlădioasă fromusețe *B* || **12** Cînd el nu varsă-ntr-însa suflarea lui cea vie *EDC; redacțiune anulată:* De ce tainica-i șoaptă nu poate se învețe *B* || **13** Cînd duhul libertății e stins și nimicit *EDC; redacțiune anulată:* Pe cel ce-n veci cu dînsa, într-însa a crescut *B; redacțiune anulată:* Pe cel ce-n veci cu dînsa, într-însa a născut *B_1* || **14** Ah ! vai de acea țară, — cît de bogată fie, — *ED;* Nenorocită țară, cît de frumoasă fie *C; redacțiune anulată:* Ah ! vai de acea țară, cît de frumoasă fie *C_1; redacțiune anulată:* De ce ea nu-i dă însăși mîntuitoar' poveți *B* || **15** Ai cării fii duc jugul cu cuget umilit *E;* Ai cării fii port jugul cu cuget umilit *DC: redacțiune anulată:* Spuindu-i cît de dulce, cînd este cunoscut *B* || **16** D-asupra ei rușinea-ntinde-un văl cumplit *ED;* D-asupra ei rușinea destinde-un văl cumplit *C; redacțiune anulată:* E prețul libertății ce-ntr-însa a născut ? *B* || **17** S-a stins, la noi, s-a stins vîrtutea strămoșească *EDC; redacțiune anulată:* Dar nu ! omul voiește se soarb-această apă *B* || **18** Trecut-au vremi de trudă, de luptă vitejească *EDC; redacțiune anulată:* Ce mintea și inima și-ncîntă ș-adapă *B* || **19** De aspră voinicie pe cîmpuri de omor *EDC; redacțiune anulată:* Dintr-un izvor mai nobil, mai nalt și mai măreț *B* || **20** În sînul României acum va să-nflorească *EC;* În sînul României acum va se-nflorească *D; redacțiune anulată:* El vrea ca se culeagă o floare lăudată *B* || **21** O floare care varsă miros încîntător *EDC; redacțiune anulată:* P-un plai unde-orce floare e nestimată-n preț *B* || **22** A păcii dulce floare, al artelor izvor *EDC; redacțiune anulată:* Unde-orice făptură e-a geniului măreț *B* || **23** Să vină *E;* Să vie *D;* Se vie *CB* || **24** Să verse focul vieței *E;* Se verse focul vieții *DCB* || **25** Sărbînd și veștezi lauri, și dafini viitori *E;* Serbînd și veștezi <*scris:* vestezi> lauri și dafini viitori *D;* Serbînd și veștezi ramuri, și dafini viitori *C; rédacțiune anulată:* Serbînd cînd vitejia, cînd dafini viitori *C_1 ;* Serbînd cînd vitejia, cînd crîngurile[1] cu flori *B* || **26** Ș-atunci *EDCB; redacțiune anulată:* Și-atunci *B_1* | iarăș *EB;* iarăși *DC* || **28** orizonul *ED,* orizontul *BC* | nu va mai fi cu nori *EDCB; redacțiune anulată:* nu va mai avea nori *B_1* || **29** Sosi-vei, timp ferice *EDB;* Sosi-va-un timp ferice *C* || **30** Ștergînd *EDC; corupt:* Stergînd *B* || **31** va vedea *ECB; corupt:* va videa *D* || **32** semeți *EDB;* semeț *C* || **33** cătau *ECB;* căta *D* | să *ED;* se *CB* || **34** care-o vor încinge *EDCB: redacțiune anulată:* care-o va încinge *B_1* | cununi *EDCB; redacțiune anulată:* cununa *B_1* ||

48

2 vorba-i *EDCB; redacțiune anulată:* glasu-i *B_1* | o să răsune *EDC;* va răsuna *C_1;* o se răsune *B* || **3** țălul *ECB;* țelul *D* || **4** O $!_1$ *EDC;* Tu; *B* || **5** Să *ECB;* Se *D* || **8** d-aramă *EDC;* puternic *B* | renviere *EDB;* reînviere *C* || **10** nemuririi *EC;* nemurirei *DB* || **11** Paris, 1852 *E; omite în D;* Paris. Noaptea 16—17 sept. 1852 *C;* Paris. Noaptea 14—15 ian. 1853 *C_1 ;* Noaptea 16—17 septemvrie 1849. Paris. Rue de la Paix 11 *B;* Noaptea 16—17 septemvrie 1852. Paris. Rue de la Paix 11 *B_1* ||

---

[1] *Citește în trei silabe:* crîn-guri-le.

NOTE

Poezia, scrisă la Paris, în 1852—1853, cum o datează Odobescu mai tîrziu, este trimisă în țară și circulă în manuscris, înainte ca Alecsandri s-o publice în revista lui *România literară*, Iași, 1 (1855), p. 247—248. Tînărul poet dezvoltă un motiv al timpului punînd în contrast vitejia străbună cu umilința prezentului lipsit de libertăți (*De vechi făgăduințe nu va nimeni să știe*), într-un cadru natural rămas neschimbat (*Dar țara-i tot aceea, frumoasă, roditoare*). Speranța reînvierii țării apare pentru poet din invocarea și prevestirea viitorilor artiști și cîntăreți care vor ști să facă a renaște *virtuțile străbune.* Noul *cîntăreț al gloriei trecute* vărsînd *focul vieții* va fi ca un *Prometeu.* Originalitatea acestei compuneri de tinerețe provine din tema renașterii naționale prin arte.

Asupra ecoului acestei prime poezii a lui Odobescu și a prețuirii acordată ei de V. Alecsandri, vd. în raportul academic al lui V. A. Urechiă, *A. I. Odobescu. Portret literar*, publicat în *Familia*, 25 (1889), nr. 38, următoarele aprecieri și amintiri „Direcțiunea dată de « România literară » a născut oarecari scrieri literare manifestate prin « Șezătorile la țară » ale lui Alex. Russo, prin « Șetrarul Gugulescovici » ce eu însumi publicam în « Calendarul Buciumului român », prin « Autodafe al lui 8 cirilic » întocmit de reposatul tipograf Berman etc.

„Dl. Alex. Odobescu, deși nu reintrase în țară, dela Paris, la momentul aparițiunei « României literare », colaborează la ea chiar fiind în Francia.

„Dela primul articol al dlui Odobescu, din « Junimea română », dela 1851, se putea vedea că junele scriitor a intrat în mișcarea literară dela Iași, cît privește amorul limbei poporului român și ura neîmpăcată a alterării ei prin indigeste introduceri în ea de netrebnici termeni și forme latine, prin pretext de a i se da o fizionomie necontestat romană.

„În o dimineață de luna mai anul 1853, intram sfios și admirator în biuroul lui Alecsandri, din casele care mai apoi aparținură drului Russo lîngă Stul Niculai cel sărac.

„— Evrica, îmi zice poetul, ținînd în mînă un manuscript... Iată scriitorul care va duce la biruință steagul subt care te-ai înrolat și dta, dle Urechiă...

„Poetul ținea în mînă niște versuri semnate de Alex. Odobescu.

„Minunată limbă ! adaose Alecsandri. Și întorcîndu-se spre Alecs. Russo : „Ai pățit-o, verișcane ; în «Șezătorile» tale se simte că alergi cu limba scoasă după cuvinte vechi și cînd le pui la rînd, miroasă cît colo a mucigaiu... Lui Odobescu îi vin cuvintele poporale subt condeiu fără să le caute și ian vezi ce *înșiră-te mărgărite* este limba românească sub condeiul lui tînăr ! Vorbele cele mai vechi își pierd nu numai patina, mucigaiul, ci și strălucesc la ochii cititorului, prevezi ca gîndul limpede, ca pîrîul în fundul căruia poți număra nu numai pietrele colorate, ci și boabele de nisip".

Compusă din 12 strofe de cîte 6 versuri de 14 și 13 silabe, în care primul vers rimează cu al doilea și al patrulea, iar al treilea cu al cincilea și al șeaselea (a a b a b b), oda lui Odobescu utilizează o schemă prozodică rară. Poezia are o dezvoltare logică și clară, dar și unele forme de limbă învechite sau puțin utilizate, ca de pildă : *măcelărit* (*=măcelărire*), *văpăiezi* (intransitiv), *cîmpuri de onor*, sau varianta fonetică regională : *țălul.*

SATIRA LATINĂ

Se cunosc patru versiuni antume ale acestei disertații.

Prima versiune, — un manuscript autograf, de 12 pagini, scris cu caracterele grafiei de tranziție, pe hîrtie azurie sidefată, cu monograma A.O. în blind, pe filele 1 r°, 3 r°, 5 r°, 7 r°, 9 r° și 12 r°, intitulat *Despre satira latină,* localizat și datat « Paris, 10 aprilie 1855 », — figurează în fondul B.A.R. Arhiva Odobescu, I, ms. 1. Valoarea acestui autograf, achiziționat de-abia în 1962, este deosebită, în primul rînd pentru că infirmă data « clasică » a elaborării, — 1853, — pe care, probabil, tot Odobescu o înscrisese, din memorie[1], în ediția « definitivă » *SLI (*1887*);* în al doilea rînd, pentru că permite critica textului din prima ediție, text a cărui autenticitate a fost contestată de autor ; și, în fine, pentru că, datorită scrierii cu caracterele de tranziție, oferă posibilitatea, mai mult decît alte texte din aceeași perioadă (1848—1860), scrise cu caractere latine, de a discerne grafiile fără valoare fonetică de grafiile cu valoare fonetică din edițiile antume, deși grafia manuscrisului este, la rîndul ei influențată de incertitudinile și deprinderile ortografice ale vremii. Menționăm cîteva : notarea lui *î* (și a lui *ă*) cu semnul ъ : *cъmpiei, dъrъma, desfrъnată*; probabil sub influența grafiei latinizante *țermuri* (și *țêrmuri,* cînd unicul semn diacritic era ^), *î* notează pe *ă*, în grafia *țîrmurile;* precedat de labială, *e* apare nediftongat : *ferea, înferbîntați, pept, peri* ; grupul de litere *ea*, după consoane palatale (nu *ia* sau *iea*, ca în unele texte ulterioare) : *cheamă, vechea;* după consoană continuă, *î* este notat cu *i* : *izvorirea, înriurirea* ; hiatul *ii* apare în grafiile tradiționale : *priimi* și *priivi* : diftongul *uă* apare notat *o* : *doo* ; chiar în cuvinte « străine și nevulgarizate încă », *h* apare notat fonetic cu buchea *x* : *sxime, sxoliastului;* înaintea oclusivelor *h, g, m,* și *v,* apare cînd *s* cînd *z* : *desbăteam, sgîrcenia,* dar și *izbesc, izvorirea, zglobii, zgomotos, zmerită; z* final este notat cel puțin odată *s ; răgas* în loc de *răgaz ; x* este notat peste tot cu grupul de semne chirilice кс : *eкcactă, eкcametre, eкcpresii, maкcime ;* prefixul *răs-* apare scris *res-* : *rescumpere ;* în derivatele de la cuvinte care încep cu *b* și *p, în* apare notat cînd *îm* (*împrotiva*), cînd *în* : *înpodobit, înprejurul.*

Ca în mai toate scrierile din această perioadă (1848—1860), apar nu puține fonetisme și forme de limbă populară, muntenească, și, probabil, sub influența cărților vechi, forme de limbă veche : *adecă, cat* (pentru *caut*), *ce* (pentru *care*), *cealaltă, celălalt*[2] *daca, dîntii, erea,*

---

[1] Dacă nu avem de-a face, în ediția *SLI (*1887*)*, cu o greșeală de tipar, această nepotrivire de date adaugă încă un argument în favoarea ipotezei pe care o formulăm și în alte note (vezi, în vol. de față, p. 225, 353), despre datările *ulterioare* și *incerte* ale lui Odobescu.

[2] Forma « literară » a vremii e *cellalt.*

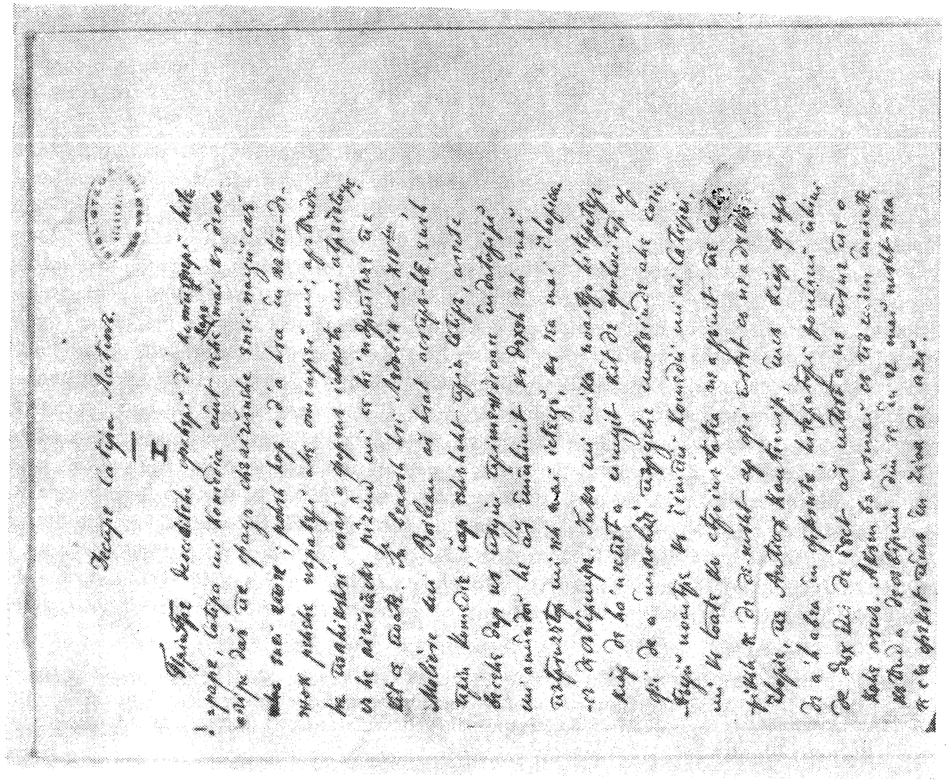

Despre satira latină (facsimil după ms. Arhiva Odobescu, I, 1, f. 1 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

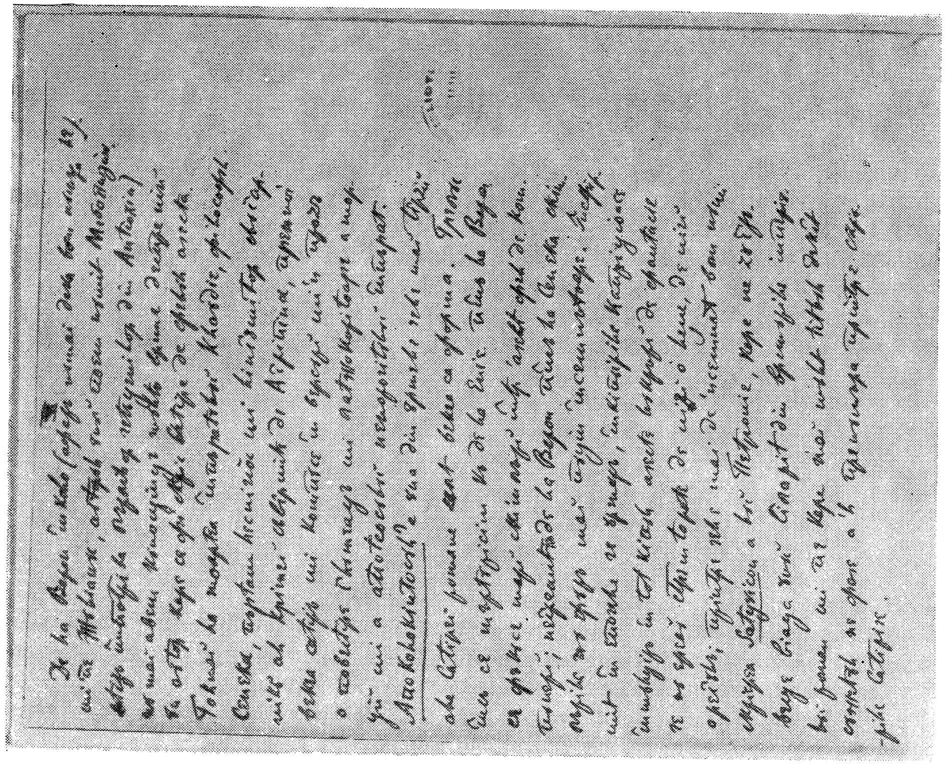

Despre satira latină (facsimil după ms. Arhiva Odobescu I, 1, f. 12 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

eream, fromoase, improtiva, intii, jărtfi, se joc (pentru *se joacă*), *lăpădă* (pentru *lepădă*), *nencetat, nimica, oareşcare, orce, o fi fost* (pentru *va fi fost*), *să rîză* (pentru *să rîdă*), *strimtorat se* (pentru *să*), *uşure, vro* etc.

Genitiv-dativele substantivelor şi adjectivelor feminine, la singular, nu se supun unei regule morfologice, ci numai deprinderilor peniţei, ca în toate textele odobesciene, alături de formele « corecte », figurînd formele « necorecte » : *amărăciunei, comediii, Romii, satirii, vechii*. Pluralele substantivelor şi adjectivelor feminine urmează acelaşi regim al deprinderilor : *adîncele, cărţele, frumuseţele, frunţele, părţele, personagele, vechele* şi *reguli, şcoli*[1] etc.

În sfîrşit, semnalăm cîteva coruptele, care justifică observaţia făcută în *Nota asupra ediţiei*, relativ la grafia puţin supravegheată a manuscriselor lui Odobescu : « *cuvinciose* » în loc de « *cuviincioase* », « *fără de a fi atins vreodată de tava sinţită a Ceresei* » în loc de « *fără a ne fi atins vreodată de tava sinţită a Ceresei* », « *Munera vesta cano* » în loc de « *Munera vestra cano* », « *atita rele porniri* » în loc de « *atitea rele porniri* », « *Putem dar incheie* » în loc de « *Putem dar incheia* », « *<ostaşii> nu-i cruţa <izbinditorului> nici cea mai mică vină* » în loc de « *<ostaşii> nu-i cruţau <izbinditorului> nici cea mai mică vină* », « *al al scrielor* » în loc de « *al scrierilor* » sau « *al scriselor* », « *Novana* », în loc de « *Navona* », « *foarmă* », în loc de « *formă* », « *sub vechea ei forma* » în loc de « *sub vechea ei formă* ». Adăugăm că pentru titlurile originale ale dramelor satirice elene şi pentru mai multe indicaţii bibliografice (trimiteri la pagină), Odobescu a lăsat în manuscris locuri albe, cu intenţia evidentă de a le complecta după redactare.

Prima ediţie originala apare, ca şi poeziile *Odă României* şi *Întoarcerea în ţară, pe Dunăre*, în revista ieşeană condusă de Vasile Alecsandri, *România literară*, în trei numere consecutive : nr. 35, din 10 septembrie 1855, p. 405–407 ; nr. 36, din 17 septembrie 1855, p 421–423; nr. 37, din 24 septembrie 1855, p. 429–432.

La baza acestei publicaţii a stat, — după cum reiese din analiza comparativă a celor patru versiuni antume, — manuscriptul descris mai sus. Titlul este acelaşi, deosebirile stilistice sînt insignifiante. Totuşi, nota sublineară cu care Odobescu justifică, în 1861, a doua publicaţie[2] este întemeiată. Într-adevăr, în *România literară*, « opusculul » apare fără nici o notă bibliografică, dar cu multe greşeli de tipar[3], în rîndul cărora autorul disertaţiei va fi numărat, presupunem, din condescendenţă pentru redactorul foii literare ieşene, nu numai erorile materiale, propriu-zise greşeli de tipar (nu cu mult mai numeroase şi nici mai grave decît în alte publicaţii ale timpului), ci şi numeroasele « moldovenizări » fonetice, morfologice şi lexicale, precum şi « stilizările ».

---

[1] Forma « literară » a vremii e *şcoale*.

[2] Vezi volumul de faţă, p. 235 şi p. 238.

[3] « *satura* » în loc de « *satira* », « σατυροι » în loc de « σάτυρα », « *sărbătorile zeiţei cereşti* » în loc de « *sărbătorile zeiţei Ceres* » « *Aceea ce chema la dinşii* » în loc de « *Aceea se chema la dinşii* », « *satira* » în loc de « *satura* », « σατιροσ » în loc de « σάτυρα », « *Grahiniile* » în loc de « *Trahiniile* », « Γραχινιας » în loc de « Τραχῖνιαι », « Βάκας » în loc de « Βᾶκχαι » « απὸ σαθης », în loc de « ἀπὸ τῆς σάθης », « *se apucară ale imita* » în loc de « *se apucară a le imita* », « *gustul* » în loc de « *gust* », « *păziţivă* » în loc de « *păziţi-vă* », « *comedia del'arte* » în loc de « *commedia dell'arte* », « *şi acest fel a pierit cei doi scriitori* » în loc de « *şi acest fel a pierit cu cei doi scriitori* », « *ce* » în loc de « *el* », « *silit* » în loc de « *silite* », « *valuptas* » în loc de « *voluptas* », « *ajunsesă* » în loc de « *ajunsese* », « *al* » în loc de « *a-l* », « *alui* » în loc de « *al lui* », « *ale* » în loc de « *a le* », « *alui* » în loc de « *a lui* », « *s-au* » în loc de « *sau* » etc.

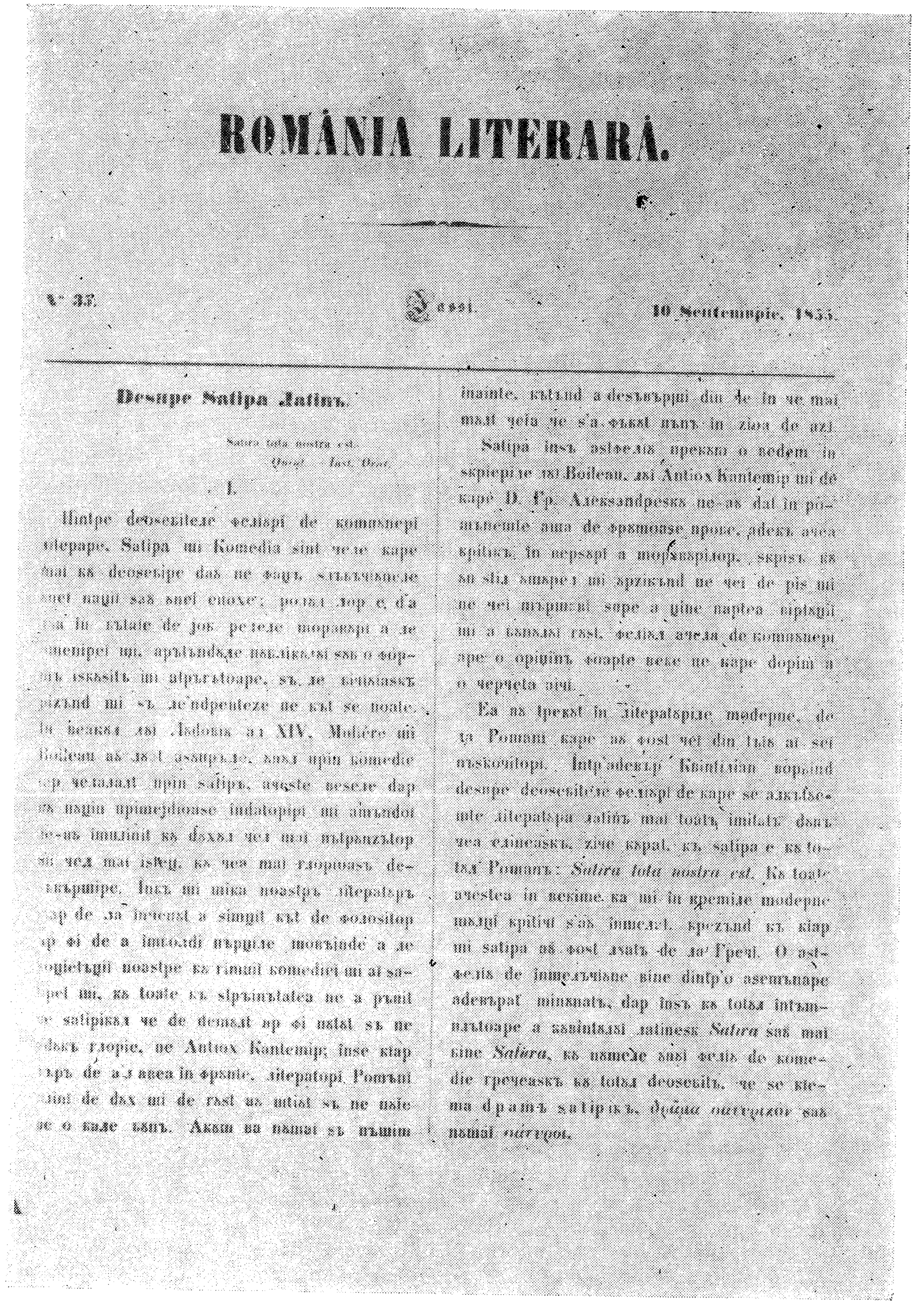

ROMÂNIA LITERARĂ.

Despre satira latină (facsimil după *România literară*, Iaşi, nr. 35, din 10 septembrie 1855)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

Dintre « adaptările » fonetice la graiul moldovenesc menţionăm, în ordinea frecvenţei : înmuierea consoanelor *l, r* şi *t* (*altariului* în loc de *altarului, ajutori* în loc de *ajutor, apărătoriul* în loc de *apărătorul, ceriului* în loc de *cerului, costiumul* în loc de *costumul, feliul* în loc de *felul, feliurită* în loc de *felurită, tipariul* în loc de *tiparul, viitoriul* în loc de *viitorul);* trecerea lui *e* neaccentuat la *i* (*căpitènie* în loc de *căpetènie, prietin* în loc de *prieten, termin* în loc de *termen, videa* în loc de *vedea, videm* în loc de *vedem, vinea* în loc de *venea*); reducerea diftongului *ea* în poziţie finală la *e* deschis (*aceste* în loc de *acestea, adese* în loc de *adesea, asemine* în loc de *asemenea, avè* în loc de *avea, a priveghie* în loc de *a priveghea, putè* în loc de *putea*); închiderea vocalei *e* precedată de consoana *ţ* *(înţăles* în loc de *înţeles); trecerea lui *i* neaccentuat la *e (berbantul* în loc de *birbantul, ceteau* în loc de *citeau);* a lui *j* la *gi (agiutor* în loc de *ajutor; giumătate* în loc de *jumătate, împregiurul* în loc de *împrejurul)* şi altele, din care reţinem grafia cu posibilă valoare fonetică moldovenească *dintьi (dintăi)* şi *întьi (întăi)* în loc de *dintii* şi *întii*, cum se citeşte în manuscris, şi formele regionale, — populare şi «culte » — *batjocoră* (în loc de *batjocură), ceilaltă* (în loc de *cealaltă* sau *ceelaltă*), *celalalt* (în loc de *celălalt* sau *cellalt*), *criciumă* (în loc de *cîrciumă*), *epohă* (în loc de *epocă*), *întîrziete* (în loc de *întîrziate*), *măşci* (în loc de *măşti*), *pintre* (în loc de *printre*) *slăbăciunile* (în loc de *slăbiciunele*), *strîmtorite* (în loc de *strimtorate*), *şese* (sau, poate, *şăsă*, în loc de *şase*), *şepte* (sau poate, *şăpte*, în loc de *şapte*) etc.

Moldovenizarea textului este evidentă şi în domeniul morfologiei, mai cu seamă în folosirea articolului posesiv *a* invariabil *(« tovarăşi a lui Odiseu »* în loc de *« tovarăşi ai lui Odiseu », « amic a lui Cicerone »* în loc de *« amic al lui Cicerone », « ucenic a lui Diogen »* în loc de *« ucenic al lui Diogen »)* şi în formarea perfectului compus (pers. 3 sg.) cu forma veche a auxiliarului *au* în loc de *a* (*« ea au trecut »* în loc de *« ea a trecut »; « satira au fost luată de la greci »* în loc de *« satira a fost luată de la greci », « Odiseu l-au îmbătat »* în loc de *« Odiseu l-a îmbătat », « gustul ce-au avut întotdeauna poporul roman »* în loc de *« gustul ce a avut întotdeauna poporul roman », « el au trăit »* în loc de *« el a trăit »*).

Din celelalte modificări, sintactice, lexicale şi stilistice, menţionăm aici doar cîteva, caracteristice pentru « stilul » intervenţiilor operate de redactorul revistei ieşene ; *« moravuri »* în loc de *« năravuri », « oameni de duh şi de gust »* în loc de *« plini de duh şi de gust », « cei dintăi ai săi născocitori »* în loc de *« adevăraţii ei născocitori », « stil uşurel »* în loc de *« stil uşure », « pe fermecătoarea Circea »* în loc de *« pe Circea », « singurul ochi al uriaşului »* în loc de *« ochiul uriaşului Siciliei », « Pintre criticii noi »* în loc de *« Printre cei noi »*[1], *« Trăiau în veacul al IV-lea sau al V-lea »* în loc de *« trăiau prin veacul al IV-lea sau al V-lea », « vorbind despre satira latină »* în loc de *« vorbind despre satiră »*[2], *« Ver sacrum adecă Primăvara sfinţită »* în loc de *« Ver sacrum adecă primăvara sfîntă », « se mulţămeau numai cu »* în loc de *« se mulţumeau cu », « un fel de poezii »* în loc de *« un fel de poezie », « aşa »* în loc de *« aşadar », « mlădiţe »*[3] în loc de *« graţie », « care mai răscumpăr »* în loc de *« care să răscumpere », « îi vom putea privi »* în loc de *« i-am putea privi », « artele şi literile elinilor i-au învălit cu oareşicare poezie »* în loc de *« artele şi literile elinilor i-au învăluit in oareşcare poezie », « săltînd »* în loc de *« jucînd », « mai multe scene »* în loc de *« multe scene », « duhul de critică al plebei împotriva mai marilor săi »* în loc de *« duhul de critică al plebeilor împrotiva mai marilor lor », « răspunseră cu vorba şi cu fapta »* în loc de *« răspunseră cu fapta şi cu vorba », « norocul »* în loc de *« întîmplarea », « <comediile lui Plaut> croite după tipariul grecesc »* în loc de *«< comediile lui Plaut > lucrate după tiparul grecesc », « amestecul de scrieri deosebite »* în loc de *« amestecătura de scrieri deosebite », « <dorinţa> de a cîştiga »* în loc de *« <dorinţa> de a dobîndi », « cămătarnicilor »* în loc de *« zgîrciţilor », « poet »* în loc de *« autor »* (referire la Persius), *« lucruri »* în loc de «*lucrări*», «*dobîndise*» în loc de «*cîştigase*», «*se putea încredinţa*» în loc de «*putea să se-ncredinţeze*», «*Nepoţii învaţă lesne meseria străbunilor, şi poate că, cu vremea, vom şti să ajungem pe ai noştri!*» în loc de «*Nepoţii învaţă lesne meseria străbunilor şi, cu vremea, vom şti poate a-i ajunge!*».

---

[1] Formularea din manuscris evită repetarea cuvîntului *critici*, existent în fraza anterioară.

[2] În manuscris, adjectivul *latină* este evitat, probabil pentru că figurează şi în fraza următoare.

[3] Cu sensul originar, de *graţie*.

Pentru a avea o imagine cît mai exactă asupra intervenţiilor redactorului *României literare* în textul originar, se cuvine să menţionăm aci şi numeroasele omisiuni de cuvinte, sintagme, propoziţii şi fraze[1], precum şi intercalarea unui motto, desprins dintr-o notă sublineară eliminată, între titlu şi textul studiului[2].

Faţă cu această situaţie, care justifică retipărirea din 1861, şi faţă cu observaţia lui Odobescu din nota relativă la ediţia din *România literară*, — «acea tipărire ce nu s-a făcut subt ochii mei», — se pune întrebarea dacă textul din revista ieşeană poate fi considerat versiune originală a studiului şi, deci, dacă se cuvine a-l recenza în aparatul critic. Răspunsul de principiu este negativ. Dar, ca şi în alte cazuri, ne-am bizuit mai puţin pe principii şi mai mult pe analiza comparativă a textelor. Or, din compararea celor patru versiuni reiese că deşi a negat autenticitatea versiunii din *România literară*, plină de «interpolaţii» şi omisiuni, Odobescu şi-a însuşit multe din modificările redactorului ieşean, eliminînd cu consecvenţă numai «adaptările» fonetice şi morfologice moldoveneşti. Astfel, alături de modificări morfologice de tipul *comediei* în loc de *comediii*, *satirei* în loc de *satirii*, *cărţile* în loc de *cărţele*, *frunţile* în loc de *frunţele*, *groaznicile* în loc de *groaznicele*, *frumuseţile* în loc de *frumuseţele*, *Ceresei* în loc de *Ceresii*, *fulgerile* în loc de *fulgerele*, *uliţile* în loc de *uliţele* etc., adică treceri ale substantivelor feminine în genitiv-dativ singular şi a substantivelor feminine şi neutre în nominativ-acuzativ plural, articulate cu articol hotărît, de la forma «corectă» la forma «necorectă» şi de la forma «necorectă» la forma «corectă», modificări ce nu l-au preocupat niciodată pe Odobescu[3], au pătruns în ediţiile originale următoare (1861 şi 1887), tipărite «subt ochii» autorului, mai multe modificări morfologice, sintactice, lexicale şi stilistice «ieşene», din care menţionăm aci cîteva mai semnificative: «*de la-nceput*» în loc de «*de la început*»; «*ce se pune pe altar*» în loc de «*ce o pune pe altar*»; «*„sînt sătul" şi „m-am săturat"*» în loc de «*„sînt sătul" sau „m-am săturat"*»; «*zicerea*» în loc de «*vorba*»; «*originalitatea satirei latine*» în loc de «*originalitatea satirei romane*»[4]; «*al plebeilor împotriva celor mai mari lor*»[5] în loc de «*al plebeilor împrotiva mai marilor lor*»; «*nu rămînea de inventat decît numai intriga*»[6] în loc de «*nu rămînea de născocit altceva decît numai intriga*»; «*o cocoaşă în spate şi alta în piept*» în loc de «*o cocoaşă în spate şi una în piept*»; «*legătură din naştere*» în loc de «*legăminte din naştere*»; «*<dezbăteau> despre morală*», în loc de «*<dezbăteau> despre moral*»; «*însă satira nu se cufundă, cu Persiu, în întuneric*» în loc de «*însă satira nu se cufundă în întunerec, cu Persie*»; «*au nimerit la urmă*» în loc de «*au nimerit mai la urmă*» etc.

În consecinţă, am înregistrat în aparatul critic, fără nici o specificaţie suplimentară siglei, variantele din *România literară*, precedînd numai «adaptările» fonetice şi morfologice moldoveneşti, neîntîlnite în textele originale odobesciene, de menţiunea *corupt*.

---

[1] Vezi mai departe, la *Variante* sub p. **51**, r. **29**; sub p. **52**, r. **22**; sub p. **53**, r. **4**; sub p. **54**, r. **13** şi r. **35**; sub p. **56**, r. **17**; sub p. **58**, r. **6–7** şi r. **20**; sub p. **59**, r. **37–38**; sub p. **60**, r. **22–23** şi sub p. **61**, r. **3–5**,

[2] Vezi, mai departe, la *Variante*, p. 238.

[3] Vezi, în volumul de faţă, notele descriptive ale tuturor textelor.

[4] Modificare oportună, în *România literară*, deoarece în aceeaşi frază se repetă rădăcina adjectivului «*romane*» în sintagma «*istoria literară a Romei*».

[5] Această sintagmă nu figurează ca atare în *România literară*, ci în ediţia din 1887, dar, fără îndoială, i-a fost sugerată lui Odobescu de modificarea efectuată de redactorul revistei ieşene, care, ca să evite cacofonia «lor—lor» («*marilor lor*»), a scris «*al plebei împotriva mai marilor săi*».

[6] Ca şi în cazul precedent, sintagma citată nu figurează în *România literară*, ci în ediţia din 1887; în *România literară*, propoziţiunea se citeşte «*nu rămînea de născocit decît numai intriga*»: după cum se vede, Odobescu a acceptat concentrarea propusă de redactorul *României literare*.

A doua ediţie originală, cu titlul *Satira latină* şi subtitlul *Disertaţie istorică, critică şi literară*, apare în *Revista română pentru ştiinţe, litere şi arte*, volumul I, iunie 1861, p. 259–272, însoţită de următoarea notă sublineară justificativă: «Acest opuscul a fost mai întîi tipărit la Iaşi, în *România literară*, anul 1855, n-ele 35, 36, 37; dar multele greşeli de tipar şi lipsa totală de note într-acea tipărire, ce nu s-a făcut subt ochii mei, mă îndeamnă a-l tipări acum îndreptat şi adaos cu toate izvoarele din care am cules notiţele». După cum am arătat mai sus şi după cum vom demonstra în continuarea acestei note, cu exemple noi, nu numai «multele greşeli de tipar[1] şi lipsa totală de note», în ediţia din *România literară*, l-a determinat pe Odobescu să-şi republice studiul în *Revista română*, ci, probabil în aceeaşi măsură, şi exigenţele lui stilistice şi ştiinţifice, altele în 1861 decît în 1855.

Spre deosebire de grafia manuscrisului şi primei publicaţii, mai mult sau mai puţin fonetică, tiparul cu caractere latine din *Revista română* reflectă pregnant influenţa etimologismului: *a* e notat uneori cu *é (dojéna)* şi *ă* cu *ĕ (dupĕ, prenumĕrare, rĕmînea)*, dar şi cu *ê (ţêrmurile)*; încep să apară alterările latiniste ale prefixelor *ră-* şi *răs-*, scrise *re- (resune)* şi *res- (resfrînte)*; *î* e notat cu semnele *ê (desfrênarea)* şi *û (sûnt)*[2]; *i*, în numele proprii şi în cuvintele nume comune simţite ca neologisme, apare notat cu semnul *y (Dyonisiu, dyonisiace, satyri)*; diftongul *ie*, precedat de consoană labială, apare notat, fără nici o excepţie, *e (înferbîntat, peire, pept)*; *h* este notat, atît în numele proprii cît şi în numele comune, cu grupul de litere *ch (character, chor, echo, scholiast, Antioch, Antiochia)*; grupul de litere *ph*, notează pe *f (Sophocle)* iar grupul de litere *th*, notează pe *t (apotheosă)* în numele proprii şi în substantivele comune savante; unele cuvinte, nume comune dar şi nume proprii, sînt scrise cu *h* pseudoaspirat: *helenească, herou, honest*, lecţiunea lor corectă, în textul lui Odobescu, fiind: *elenească, erou, onest*[3]; semnul *z* înaintea oclusivelor *b, g, m* şi *v*, întîlnit în manuscris şi în ediţia anterioară, este înlocuit peste tot cu *s*: *desbateri, desgust, desvoltat, isbesc, isvor, sbor, sglobii, sgomotos*; grupul de litere *şc* apare notat *sc*: *fiesce* (dar, din greşeală, şi *fieşce*), *măsci*; în fine, apare reduplicarea consoanelor: *atellane, helleneşti, Agrippina, Menippŭ*.

Din analiza comparativă a ediţiilor 1861 şi 1855 cu manuscrisul, reiese că, din punct de vedere fonetic, textul din *Revista română* înseamnă revenirea la manuscris, deci, implicit, aşa cum am mai remarcat, negarea fonetismelor din *România literară*. Dăm cîteva exemple: «*aceeaş*» în loc de «*aceeaşi*», «*adesea*» în loc de «*adese*», «*costumul*» în loc de «*costiumul*»,

---

[1] «Multele greşeli de tipar» din *România literară* sînt, într-adevăr, corectate, cu cîteva excepţii, dar altele, tot atît de multe, apar în *Revista română*, deşi de astă dată tipărirea se face «subt ochii» autorului: «σατυροι» în loc de „σάτιρα" (greşeală reeditată); «*nume*» în loc de «*pe nume*» sau «*anume*»; «*constituŭ*» în loc de «*constituiau*»; «*aceste*» în loc de «*acestea*»; «*ca*» în loc de «*că*»; «*ce ce*» în loc de «*se se*»; «*sărbătorilei*» în loc de «*sărbătorile*»; «*satură*» în loc de «*satura*»; «*întfîrşit*» în loc de «*în sfîrşit*»; «*drama*» în loc de «*dramă*»; «*conditnn*» în loc de «*conditum*»; «*mnltis*» în loc de «*multis*»; «*Virgile*» în loc de «*Virgilie*»; «*fugeutium*» în loc de «*fugentium*»; «Σατυροι» în loc de «Σάτυρος», «*fol*» în loc de «*fel*»; «*Literatu*» în loc de «*Literatur*»; «*se leapădă*» în loc de «*se lepădă*»; «*comedia dell'arte*» în loc de «*Commedia dell'arte*»; «*Bacco*» în loc de «*Bucco*»; «*Clussman*» în loc de «*Klussmann*»; «*si*» în loc de «*şi*»; «*întîmplăteare*» (scris «*întêmplătére*») în loc de «*întîmplătoare*» (scris «*întêmplătóre*»); «*nrîurirea*» (scris, ca în *România literară*, «*nriurirea*») în loc de «*înrîurirea*»; «*vă*» în loc de «*ne*»; «*dovîndi*» (scris «*dovêndi*») în loc de «*dobîndi*» (scris «*dobêndi*»); «*rs*» în loc de «*res*»; «*în*» în loc de «*din*»; «*vilei*» în loc de «*vile*»; «*ei*» în loc de «*el*»; «*postitui*» în loc de «*prostitui*»; «*ş-a*» în loc de «*s-a*»; «*676*» în loc de «*679*»; «*nenorocitulei*» în loc de «*nenorocitului*»; «*seu*» ori «*sau*» (scris «*séu*») în loc de «*său*» (scris «*sĕu*»); «*Varronien*» în loc de «*Varronis*»; «*habitte*» în loc de «*Labitte*»; «*griechischen*» în loc de «*Grichischen*»; «*scolilor*» în loc de «*şcolilor*» etc.

[2] Neimprimarea semnelor diacritice pe *e* şi *u* accident tehnic frecvent în textele tipărite la mijlocul secolului al XIX-lea, creează grafii fără valoare fonetică *(numer, sunt)* sau, în cazul lui *dupe*, o variantă fonetică pe care nu o putem atribui numai scriitorului, deşi se întîlneşte şi în manuscrisul lui.

[3] Lecţiuni indicate de manuscris şi de ediţia a III-a, din 1887.

«*dîntîi*» în loc de «*dintʒi*»; «*epoca*» în loc de «*epoha*», «*felul*» în loc de «*feliul*», «*întotdauna*» în loc de «*întotdeauna*», «*împrejuru-i*» în loc de «*împregiuru-i*», «*oareșcare*» în loc de «*oareșicare*», «*orce*» în loc de «*orice*», «*printre*» în loc de «*pintre*», «*vedea*» în loc de «*videa*». Alături de aceste deosebiri fonetice între ediția din 1861 și manuscris, pe de o parte, și versiunea din 1855 pe de altă parte, apar și cîteva deosebiri fonetice între ediția din 1861 și manuscris, datorite, unele, în mod cert, tendinței scriitorului de a literariza textul («*dîntîi*» în loc de «*dîntii*», «*era*» în loc de «*erea*», «*să*» în loc de «*se*», «*subt*» în loc de «*sub*», «*fiece*» în loc de «*fieșce*»), altele, influenței etimologice («*francez*» în loc de «*franțez*»), iar altele, probabil, accidentelor tehnice («*daca*» în loc de «*dacă*», «*dupe*» în loc de «*dupĕ*»).

Analiza morfologică a ediției din 1861 confirmă observațiile generale, pe care le-am mai făcut în note, relativ la formele de genitiv-dativ singular articulate în *ei*, la formele de nominativ-acuzativ plural al substantivelor feminine în *e* și la oscilația în notarea pronumelui relativ *care*. Adăugăm ca fenomene mai mult sau mai puțin proprii ediției din *Revista română*, revenirea la formele variabile ale articolului posesiv *a*, de care ediția din *România literară* și chiar manuscrisul nu țineau seamă («*ai lui*» în loc de «*a lui*»), renunțarea la sufixul *-esc* în formarea unor adjective noi («*latin*» în loc de «*latinesc*», «*greacă*» în loc de «*grecească*»), și revenirea la forma veche de imperfect *dau*, în loc de *dădeau* din *România literară*.

Mult mai interesante sînt însă adăugirile, modificările de sintagme și îndeosebi înlocuirile lexicale, care concretizează punctul de vedere odobescian în chestiunea mult dezbătută în epocă a îmbogățirii și nuanțării vocabularului românesc prin introducerea de cuvinte de origină latină sau neolatină. Desprindem din *Variante*, cîteva exemple: «*în rîs*» (1861), în loc de «*în bătaie de joc*» (1855 și ms.); «*secolul*» (1861), în loc de «*veacul*» (1855 și ms.); «*spiritul*» (1861) în loc de «*duhul*» (1855 și ms.); «*fin*» (1861), în loc de «*isteț*» (1855 și ms.); «*perfecție*» (1861), în loc de «*desăvîrșire*» (1855 și ms.); «*literatori români, oameni de spirit și de gust, au făcut încercări spre a ne pune pe o cale bună*» (1861), în loc de «*literatori români, oameni de duh și de gust, au știut să ne puie pe cale bună*» (1855 și ms.); «*pe cei demni de rîs și de reprobație*» (1861), în loc de «*pe cei de rîs și pe cei mîrșavi*» (1855 și ms.); «*adevărații ei inventori*» (1861), în loc de «*adevărații ei născocitori*» (1855 și ms.); «*ca și-n timpii moderni*» (1861), în loc de «*ca și în vremile moderne*» (1855 și ms.); «*compus*» (1861), în loc de «*alcătuit*» (1855 și ms.); «*înfiorătoare întîmplări*» (1861), în loc de «*îngrozitoare întîmplări*» (1855); «*Aceste patru bucăți teatrale, jucate în aceeaș zi, constituiau tetralogia consacrată a sărbătorilor dionisiace*» (1861), frază inexistentă în ediția din 1855 și în manuscris; «*proveninṭa*» (1861), în loc de «*izvorîrea*» (1855 și ms.); «*a explica*» (1861), în loc de «*a desluși*» (1855 și ms.); «*general*» (1861), în loc de «*obștesc*» (1855 și ms.); «*denumite*» (1861), în loc de «*poreclite*» (1855 și ms.); «*spre exemplu*» (1861), în loc de «*spre pildă*» (1855 și ms.); «*ziceri*» (1861), în loc de «*vorbe*» (1855 și ms.); «*încă necultivat*» (1861), în loc de «*încă foarte necioplit*» (1855 și ms.); «*la adresul*» (1861), în loc de «*în pofida*» (1855 și ms.); «*ca gentilomii și cavalerii din timpul Renașterei*» (1861), în loc de «*ca cavalerii din veacul de mijloc*» (1855 și ms.); «*ridicole*» (1861), în loc de «*vrednice de rîs*» (1855 și ms.); «*înainte de a expune*» (1861), în loc de «*înainte d-a povesti*» (1855 și ms.); «*de a transcri*» (1861), în loc de «*prescriind*» (1855 și ms.); «*determinată*» (1861), în loc de «*hotărîtă*» (1855 și ms.); «*invenție*» (1861), în loc de «*scornire*» (1855 și ms.); «*onest*» (1861), în loc de «*cinstit*» (1855 și ms.); «*ilustrul Horație*» (1861), în loc de «*vestitul Orație*» (1855 și ms.); «*în contra*» (1861), în loc de «*improtiva*» (1855) și «*împotriva*» (ms.); «*amicii lor*» (1861), în loc de «*prietenii lor*» (1855 și ms.); «*defectele comune*» (1861), în loc de «*greșeli obștești*» (1855 și ms.); «*se servi*» (1861), în loc de «*se slugea*» (1855) și «*se sluji*» (ms.); «*discipol*» (1861), în loc de «*ucenic*» (1855 și ms.); «*descrie*» (1861), în loc de «*zugrăvește*» (1855 și ms.); «*inaugurată*» (1861), în loc de «*născocită*» (1855 și ms.) etc.

Concluzia pe care o sugerează variantele este că ediția din *Revista română* reprezintă o formă nouă atît față de ediția din *România literară* cît și față de manuscris.

A patra versiune a eseului apare sub titlul *Satira latină — Studiu istoric, critic și literar*, în ediția «definitivă» *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, secțiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851—1855*, p. 31—54, localizată, ca și manuscrisul, «Paris», dar datată greșit: «1853».

Noua ediție corectează greșelile de tipar din ediția anterioară, dar face loc altora, care-i sînt proprii: «*Moliere*» în loc de *Molière*; «*Bartelemy*» în loc de «*Barthélemy*»; «*rîmatori*» în loc de «*rîmători*»; «*satira*» în loc de «*satiră*»; «*bil.*» în loc de «*lib.*»; «*drama*» în loc de «*dramă*»; «*cornița*» în loc de «*cornițe*»; «*16*» în loc de «*10*»; «*scoliastului*» în loc de «*sholiastului*» (scris «*scholiastului*»); «*lepedă*» în loc de «*lepădă*»; «*elinești*» în loc de «*elenești*»; «*eco*» în loc de «*eho*» (scris «*echo*»); «*Saturorum*» în loc de «*Saturarum*»; «*de*» în loc de «*pe*» ș.a.

Grafiile sînt, în genere, aceleași din ediția 1861, dar aspectul fonetic, gramatical și stilistic al versiunii din 1887 este diferit de cel al ediției anterioare, mărturisind intervenția lui Odobescu la republicare — în «manuscris» sau în corecturi. Din numeroasele deosebiri menționate în *Variante*, extragem cîteva caracterizante pentru ediția 1887: «*Studiu istoric, critic și literar*» (1887), în loc de «*Disertație critică și literară*» (1861); «*rolul lor este d-a lua în rîs relele năravuri*» (1887), în loc de «*rolul lor e d-a lua în rîs relele moravuri*» (1861); «*o formă atrăgătoare și iscusită*» (1887), în loc de «*o formă atrăgătoare dar iscusită*» (1861); «*să le îndrepteze*» (1887), în loc de «*să le-ndrepteze*» (1861); «*aceste <...> îndatoriri <...> le-au îndeplinit*» (1887), în loc de «*aceste <...> îndatoriri <...> le-au împlinit*» (1861); «*adică*» (1887), în loc de «*adecă*» (1861); «*perfecțiune*» (1887), în loc de «*perfecție*» (1861); «*reprobațiune*» (1887), în loc de «*reprobație*» (1861); «*în acest*» (1887), în loc de «*într-acest*» (1861); «*reprezentațiunii*» (1887), în loc de «*reprezentației*» (1861); «*tendența*» (1887), în loc de «*tendința*» (1861); «*cealaltă*» (1887) în loc de «*ceelaltă*» (1861); «*din asemuirea numirilor*» (1887), în loc de «*din asemuirea numirei lor*» (1861); «*expresiunile*» (1887), în loc de «*expresiile*» (1861); «*vom transcrie*» (1887), în loc de «*vom transcri*» (1861); «*în sărbătorile zeiței Ceres*» (1887), în loc de «*în sărbătorile Ceresei*» (1861); «*spre a explica chiar rădăcina cuvîntului*» (1887), în loc de «*spre a explica chiar rădăcina*» (1861); «*zeii se mulțumeau cu o* satura lanx, *adică cu o tavă încărcată cu de toate*» (1887), în loc de «*zeii se săturau cu o* satura lanx» (1861); «*un fel de bucate gătit cu deosebite merinde*» (1887), în loc de «*un fel de bucate făcut cu deosebite lucruri*» (1861); «*se întrebuința <...> în graiul preoților*» (1887), în loc de «*se întrebuința <...> în limba preoților*» (1861); «*oarecare*» (1887), în loc de «*oareșcare*» (1861); «*Multe scene <...> ne îndeamnă*» (1887), în loc de «*Multe scene*» <...> *ne îndemn*» (1861); «*originalitatea satirei latine*» (1887), în loc de «*originalitatea satirei romane*» (1861); «*acțiune*» (1887), în loc de «*acție*» (1861); «*să rîdă*» (1887), în loc de «*să rîză*» (1861); «*la adresa*» (1887), în loc de «*la adresul*» (1861); «*Rău va păți poetul Neviu de la Meteli*» (1887), în loc de «*Metelii vor da nevoi poetului Neviu*» (1861); «*comediile populare ce se joacă <...> în Italia*» (1887), în loc de «*comediile populare ce se joc <...> în Italia*» (1861); «*felurite poezii*» (1887), în loc de «*deosebite poezii*» (1861); «*caracter*» (1887), în loc de «*haracter*» (1861); «*invențiune*» (1887), în loc de «*invenție*» (1861); «*pozițiune*» (1887), în loc de «*poziție*» (1861); «*să pună*» (1887), în loc de «*să puie*» (1861); «*conversațiune*» (1887), în loc de «*conversație*» (1861); «*imitațiune*» (1887), în loc de «*imitație*» (1861) etc.

Din exemplele date reiese tendința lui Odobescu de a renunța în noua ediție, la o seamă de fonetisme și forme vechi sau vorbite, populare, ale limbii utilizate în ediția 1861, de a înlocui cuvintele uzate, sau cu mai multe sensuri, cu termeni proprii, care să precizeze ideile, dînd frazelor nuanța savantă corespunzătoare exegezei științifice, fără a le lipsi însă de cursivitate și eleganță. În această ultimă tendință se poate înscrie, credem, și concentrarea notelor sublineare, mult mai ample în ediția din 1861.

Pentru aceste calități, am ales ca text de bază al ediției noastre ultima versiune antumă a studiului despre satira latină.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., Arhiva Odobescu, I, ms. 1.
$\left.\begin{matrix}A_1\\A_2\end{matrix}\right\}$ — variante genetice în textul *A*.
B — ediţia I, publicată în *România literară*, Iaşi, an I, nr. 35, 10 septembrie 1855, p. 405—407; an I, nr. 36, 17 septembrie 1855, p. 421—423; an I, nr. 37, 24 septembrie 1855, p. 429—432.
C — ediţia a II-a, publicată în *Revista română pentru ştiinţe, litere şi arte*, <iunie> 1861, volumul I, p. 259—272.
D — ediţia a III-a, publicată în *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secţiunea *I* — *Primele încercări tipărite, 1851—1855*, p. 31—54.
P — lecţiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

51

Satira latină *DC;* Despre satira latină *BA* ||**2** Studiu istoric, critic şi literar *D;* Disertaţie storică, critică şi literară *adaugă exponent şi, sublinear, nota:* Acest opuscul a fost mai întîi tipărit la Iaşi, în «România literară», anul 1855 n<umer>ele 35, 36, 37; dar multele greşeli de tipar şi lipsa totală de note într-acea tipărire, ce nu s-a făcut subt ochii mei, mă îndeamnă a-l tipări acum îndreptat şi adaos cu toate izvoarele din care am cules notiţele *C; omite, dar adaugă motto-ul:* Satira tota nostra est, Quint. — Inst. orat. *în B; omite în A* || **4** Printre *DCA; corupt:* Pintre *B* | feluri *DCA; corupt:* feliuri *B* || **5** sînt *PBA; scris:* sunt *DC* | slăbiciunile *D;* slăbiciunele *CA; corupt:* slăbăciunele *B* | unei naţiuni *D;* unei naţii *CBA* || **6** unei epoce *DCA;* unei epohe *B* | este *D;* e *CBA* | în rîs *DC;* în bătaie de joc *BA* | năravuri *DA;* moravuri *BC* || **7** subt *PCA;* sub *DB* | atrăgătoare şi iscusită *D;* atrăgătoare dar iscusită *C;* iscusită şi atrăgătoare *BA* || **8** astfel *DC; omite în BA* | să le îndrepteze *D;* să le-ndrepteze *CBA* | În Francia *D;* În Franţa *C; omite în BA* | secolul *DC;* veacul *BA* || **9** al XIV-lea *DCA;* al XIV *B* ||**10** cellalt *DC; corupt:* celalalt *B;* celălat *A* || **11** le-au îndeplinit *D;* le-au împlinit *CBA* | spiritul *DC;* duhul *BA* | fin *DC;* isteţ *BA* || **12** perfecţiune *D;* perfecţie *C;* desăvîrşire *BA* ||**12—13** de la început *DCB;* de la-nceput *A* ||**13** este *DC;* ar fi *BA* | părţile *DCB;* părţele *A* || **14** socie- tăţii *DBA;* societăţei *C* | comediei *DCB;* comediii *A* | satirei *DCB;* satirii *A* || **17** oameni de spirit şi de gust *DC;* oameni de duh şi de gust *B;* plini de duh şi de gust *A* | au făcut încercări spre a ne pune pe o cale bună *DC;* au ştiut să ne puie pe o cale bună, *B;* au ştiut a ne pune pe o cale bună *A* || **18** a perfecţiona *DC;* a desăvîrşi *BA* || **19** pînă *DCA; scris:* pъnă *B* || **20** astfel *DCA; corupt:* astfeli *B* | cum *DC;* precum *BA* || **21—22** despre care avem acum şi în limba românească cîteva probe destul de recomandabile *DC;* de care d<omnul> Gr. Alexandrescu ne-au dat, în româneşte, aşa de frumoase probe *B;* despre care d<omnul> G. Alexandrescu ne-a dat, în româneşte, aşa de frumoase[1] probe *A; redacţiune marginală, ulterioară redacţiunilor AB; probabil baza redacţiunii C:* despre care avem, şi în limba românească, cîteva probe destul de remarcabile A_2 || **22** adică *D;* adecă *CBA* | năravurilor *DA;*

---

[1] *redacţiune anulată:* fromoase A_1.

omite în C; moravurilor *B*|| **23** uşor *DC;* uşurel *B;* uşure *A* | adesea familiar *DC; omite în BA* || **23—24** pe cei demni de rîs şi de reprobaţiune *D;* pe cei demni de rîs şi de reprobaţie *C;* pe cei de rîs şi pe cei mîrşavi *BA* || **24** parte *D;* partea *CBA* | virtuţii *DBA;* virtuţei *C* | şi bunului gust *D;* şi a bunului gust *CB;* ş-a bunului gust *A* | felul *DCA; corupt:* feliul *B* | compunere *D;* compuneri *CBA* || **25** dorim a o cerceta în acest articol *D;* dorim a o cerceta într-acest articol *C;* dorim a o cerceta aici *B;* dorim a o cerceta aci *A; redacţiune anterioară ipotetică:* dorim aci a o cerceta A_1 || **26** a trecut *DCA;* au trecut *B* | cari *D;* care *CBA* || **26—27** adevăraţii ei inventori *DC;* cei dintîi <*scris:* dintъi> ai săi născocitori *B;* adevăraţii ei născocitori *A* || **27** Quintilian *adaugă exponent şi nota sublineară în DC;* Cvintilian *omite exponent şi nota sublineară în B;* Cuintilian *adaugă exponent şi nota sublineară în A* || **28** feluri *DCA; corupt:* feliuri *B* | din *DB;* de *CA* | dupe *DC;* după *BA* || **29** elenă *D;* elenească *C;* elinească *BA* | ne *DCA; omite în B* | este *D;* e *CBA* || **30** Institutio oratoria *D;* Quintiliani Institutio oratoria *CA* ||

52

1 ca şi în timpii moderni *D;* ca şi-n timpii moderni *C;* ca şi în vremile moderne *B;* ca şi-n vremurile moderne *A* || **2** a fost *DCA;* au fost *B* || **2—3** O astfel de amăgire provine *DC;* O astfel[1] de înşelăciune vine *BA* || **4** latin *DC;* latinesc *BA* | fel *DCA: corupt:* feli *B* || **5** greacă *DC;* grecească *BA* | se chema *DBA; corupt:* se cheamă *C* || **7** era *DCB;* erea *A* | dramă *adaugă exponent şi nota sublineară în DCA;* dramă *omite exponent şi nota sublineară în B* | dupe *D;* după *CBA* | cărţile *DCB;* cărţele *A* || **8** Arta *DCA;* Artea *B* | Oraţiu *adaugă exponent şi nota sublineară în D;* Horaţie *adaugă exponent şi nota sublineară în C;* Oraţie *omite exponent şi nota sublineară în B;* Oraţie *adaugă exponent şi nota sublineară în A* || **8—9** reprezentaţiuni *D;* reprezentaţii *CBA* ||**9** se dau *DCA;* se dădeau *B* | de două ori *DCBA; redacţiune anulată:* o dată A_1 ||**10** fieşce *DCA;* fieşice *B* ||**11** erau *DCB;* ereau *A* | printre$_1$ *DCA; corupt:* pintre *B* | printre$_2$ *DCA; corupt:* pintre *B* || **12** era *DCB;* erea *A* | totdauna *D;* întotdauna *CBA* | compus *DC;* alcătuit *BA* | ai lui *DCA;* a lui *B* || **13** care erau *DB;* ce erau *C;* ce ereau *A* | întotdauna *DCA;* întotdeauna *B* || **14** reprezentaţiunii *D;* reprezentaţiei *CBA* | frunţile *DCB;* frunţele *A* | înorate *DBA; scris:* innorate *C* | groaznicele *DCA;* groaznicile *B* ||**15** se petrecuse *D;* se petrecuseră *CBA* | nainte *DCA;* înainte *B* | tot *DC; omite în BA* | aceeaşi *DB;* aceeaş *CA* | Acesta *D; redacţiune anulată* A_1*;* Ăsta <*corupt:* Asta> *CBA* | era *DCB;* erea *A* || **17** vedea *DCA; corupt:* videa *B* | ca în *DCB;* ca-n *A* | împrejurul *DCA; corupt:* împregiurul *B* | altarului *DCA; corupt:* altariului *B* || **18** viţă *DCA;* viţe *A* | Silen *DCBA; redacţiune anterioară ipotetică:* Silene A_1 || **19** vedea *DCA; corupt:* videa *B* || **19—20** şi înfiorătoare *DC;* şi îngrozitoare *B;* şi-ngrozitoare *A* || **20** s-apucă *DC; corupt:* se apuca *B;* se apucă *A* | să *DCB;* se *A* | aci *DCA;* aici *B* | nimic *DC;* nimica *BA* || **22** pe la vreo 500 înainte de Hristos *DC; omite în B;* pe la vro 500 înainte de Hristos *A* | închipui *D;* imagină *C;* scorni *BA* || **24** cari *D;* ce *CBA* || **25** desfrînatul lor joc *DCBA; redacţiune anulată:* desfrînatul lor sicinis A_1 | Choerilos *DC;* Herilus *BA* || **26** Frynicos *DC;* Frinicus *BA* | Eschil *DC;* Eshil *BA* ||**28** cerului *DCA; corupt:* ceriului *B* | care îşi *DB;* care-şi *CA* | degetele *DBA;* degetile *C* || **28—29** pe Circea *DCA;* pe fermecătoarea Circea *B* || **29** nenorociţii *DBA;* nefericiţii *C* | ai lui *DCA; corupt:* a lui *B* | Odiseu *DC;* Ulis *BA* || **30** subiecte *DC;* sujete *BA* | felul *DCA; corupt:* feliul *B* | Sofoclu *DBA;* Sofocle *C* ||**31** d-a se reprezenta *D;* a se reprezenta *C;* a înfăţişa *BA* || **32—33** Aceste patru bucăţi teatrale, jucate în aceeaşi[2] zi, constituiau tetralogia consacrată a sărbătorilor dionisiace *DC; omite în BA* || **34** ne-au rămas *D;* ne rămîne *CB;* ne rămîn *A* | fragmente *DCA;* fragmenturi *B* | **34—35** neînsemnătoare *adaugă exponent și nota sublineară în DCA;* neînsemnătoare *omite exponent și nota sublineară în B* || **35** adică *DCB;* adecă *A* | Ciclopul *DBA;* Ciclopele *C* | Euripid *DBA;* Euripide *C* | vedea *DCA; corupt:* videa *B* || **36** Odiseu *DC;* Ulis *BA* | ochiul uriașului Siciliei *DCA;* singurul ochi al uriașului *B* | dupe *D;* după *CBA* || **36—37** mai întîi *DC; omite în BA* || **37** l-a îmbătat *DCA;* l-au îmbătat *A* || **40** I, p. 44 etc. *D;* T. 1., p. 44 și altele *CA* || **41** Vers 220 și următoarele *D;* Horatii Ars poetica, vers 220 *C;* Ars poetica, vers : — *numărul versului nu e scris în A* ||

---

[1] *corupt:* astfeli *B*.

[2] aceeaş *C*.

53

1 de ce era *DB;* de ceea ce era *C;* de ceea ce erea *A* || **2** eleni *DC;* elini *BA* | la o parte *DCB;* de o parte *A* | frumusețile *DB;* frumusețele *CA* | expresiunile *D;* expresiile *CBA* || **3—4** satirele lui Orațiu și lui Juvenal *D;* satirele latine ale lui Horație și Juvenal *C;* satirele latine ale lui Orație și Juvenal *BA* || **4** cu ele *DCA; omite în B* | tendență *D;* tendință *CBA* || **5** dintr-o parte ca și din cealaltă *D;* dintr-o parte ca și din ceelaltă *CA;* de amîndouă părțile *B* | acestea *DBA; corupt:* aceste *C* || **6** asemuirea *DC;* asemănarea *BA* | numirilor *DBA;* numirei lor *C; redacțiune anulată:* de numiri A_1 || **7** ieșeau *D;* ies *CBA* | dintr-acelaș *DCA;* dintr-același *B* | Printre cei noi *DCA;* Pintre[1] criticii noi *B* || **8** francez *DC;* franțez *BA* | Casaubon *omite exponent și nota sublineară în D;* Casaubon *adaugă* : carele, în secol al XVI-lea, a scris o carte însemnată asupra acestui subiect *adaugă exponent și prima indicație bibliografică din nota sublineară 1, într-o redacțiune diferită față de textul de bază, în C;* Casaubon *adaugă* : care, în veacul al XVI<-lea>, au scris o carte însemnată asupra acestui sujet *dar omite exponentul și nota sublineară, în B;* Casaubon *adaugă* : care, în veacul al XVI-lea a scris o carte însemnată asupra acestui sujet *și adaugă exponent și prima indicație bibliografică din nota sublineară 1, într-o redacțiune diferită față de textul de bază, în A* | dintre *DC,* iar <*corupt* :> pintre *B;* iar printre *A* || **8—9** vom transcrie *D;* vom transcri *C;* vom prescrie *B;* vom prescri *A* || **9** aici *D;* aci *CBA* | ceva *D; omite în CBA* | Diomede *DC;* Diomed *BA* | carele *DC;* care *BA* | prin *DCA;* în *B* | secolul *DC;* veacul *BA* || **9—10** al IV-lea sau al V-lea *DC;* al IV<-lea> sau al V<-lea> *BA* || **10** dupe *DC;* după *BA* | satiră *DCA,* satira latină *B* | așa *omite exponent și nota sublineară în DB;* așa *adaugă exponent și a doua indicație bibliografică din nota sublineară 1, într-o redacțiune diferită față de textul de bază, în CA* | este *D;* e *CBA* || **11** dupe *DC;* după *BA; redacțiune anulată:* dupe A_1 | fel *DCA; corupt:* feli *B* || **13** el îndată ajunge la proveninţa cea mai de crezut *DC;* îndată el ajunge la izvorîrea cea mai de crezut *BA* || **14** purtînd felurită[2] pîrgă *DCBA; redacțiune anulată:* plină cu multe și deosebite pîrg<i>[3] A_1 | ce se pune *DCB;* ce o pune *A* || **15** zeiței Ceres *D;* Ceresei *CA; corupt:* cerești *B* | ajutor *DCA; corupt:* ajutori *B* || **16** a explica *DC;* a desluși *BA* | cuvîntului *D; omite în CBA* || **16—17** de la grămadă și (ca să zicem și noi ca latinul), de la săturarea lucrurilor ce se află întrînsa *adaugă exponent și nota sublineară în D;* de la grămada și (ca să zicem ca latinul), de la săturarea lucrurilor ce se află într-însa *omite exponent; pentru nota sublineară, vezi supra, rîndurile* **7** *și* **10**, *în C;* de la grămada și mulțimea (latinul zice saturitas) lucrurilor ce se află într-însa *omite exponent și*

---

[1] *corupt.*

[2] *corupt:* feliurită *B.*

[3] *text cvasiindescifrabil; lecțiune ipotetică și* pîrg⟨e⟩.

nota sublineară în B; de la grămada și (ca se zicem ca latinul) de la săturarea lucrurilor ce se aflu într-însa *omite exponent*; *pentru nota sublineară, vezi supra, rîndurile* **7** *și* **10**, *în A* || **18** vedem *DCA; corupt:* videm *B* || **19** orice fel[1] *DBA;* orce fel *C* || **20** se puneau *DCA;* se punea *B* | dîntîi *DC;* dintîi <*scris* : dintъi> *B;* dîntii *A* || **21** vedem *DCA; corupt:* videm *B* || **22** era *DCB;* erea *A* | și în *DCB;* și-n *A* || **23** întîi *D;* dîntîi *C;* dintîi <*scris:* dintъi> *B;* dîntii *A* || **23-24** și au fost chiar timpuri *D;* și au fost chiar timpi *C;* și au fost chiar o vreme *B;* și a fost chiar o vreme *A* || **24** au sacrificat *DC;* au jertfit *B;* au jărtfit *A; redacțiune anulată:* s-au jărtfit A_1 || **25** se chema *D;* se numea *CB;* să numea *A* || **26** adică *D;* adecă *CBA* | Primăvara sîntă *adaugă exponent și nota sublineară 2, în D;* Primăvară sîntă *adaugă exponent și nota sublineară 2; în C;* primăvară sfințită *omite exponentul și nota sublineară 2, în B;* Primăvară sfîntă *adaugă exponent și nota sublineară 2, în A* || **26-27** se mulțumeau cu *DCA;* se mulțămeau numai cu *B* || **27** adică cu o tavă încărcată cu de toate *D; omite în CBA* || **28** se înțelege *DC;* se <*corupt* :> înțălege *B;* se-nțelege *A* | aci *DCA;* aici *B* || **29** sînt *PBA; scris:* sunt *DC* | și *DB;* sau *CA* | ne *D; omite în CBA* || **30** sînțită *D;* sfințită *C;* sfîntă *BA* | Ceresei *DCB;* Ceresii *A* | a avea *DCA; corupt:* a avè *B* || **30—31** a deosebitelor înțelesuri ale vorbei satura *DCA;* a deosebitelor <*corupt* :> înțălesuri ale vorbei satura *B; redacțiune anulată, anterioară redacțiunii A:* a vorbei satura A_1; *redacțiune anulată, anterioară redacțiunii* A_1 *:* a cuvîntului satura A_2 || **32** Festu *omite exponent și nota sublineară, în DBA*[2]; Festu *adaugă exponent și nota sublineară 3, în C* | și un fel[3]*DCB;* ș-un fel *A* || **33** gătit *D;* făcut *CBA* | merinde *D;* lucruri *CBA* | fel *DCA; corupt:* feli *B* || **34** poezie *DCA;* poezii *B* | de[2] *DC;* despre *BA* | lucruri *adaugă exponent și nota sublineară 3, în D;* lucruri *omite exponent și nota sublineară 3*[2] *vezi supra, rîndul* **32**), *în CBA* | Așadar *DCA;* Așa *B* | era *DCB;* erea *A* || **35** termen *DCA;* <*corupt* :> termin *B* | general *DC;* obștesc *BA* | care însemna *D;* care se da la *CBA* | felul *DCA; corupt:* feliul *B* || **36** graiul *D;* limba *CBA* | și al *D;* și a *C;* ș-a *BA* | într-al *D;* într-a *CBA* || **37** și al *D;* și a *C;* ș-a *BA* || **38—39** și Halle, 1774 *D;* a doua ediție, de Iac. Rambach, Halae, 1774 *CA* || **39** Diomedis lib. III, p. 483, edit. Gramatic. latin., edit. Putsch *D;* Diomedes lib. III, p. 483, din ediția Gramaticilor[4] latini, de Putsch : « Satira dicta sive a Satyris, quod similiter in hoc carmine ridiculae res pudendaeque dicuntur, quae velut a Satyris proferuntur et fiunt, sive a Satura lance quae referta variis multisque primitiis sacris Cereris inferebatur, vel a copia et saturitate rei, Satura vocatur » *CA* || **42** Festus, citat în gramaticul Paul Diaconul *D;* Festus, citînd pe gramaticul Paulus : « Satura et cibi genus dicitur ex variis rebus conditum, et lex multis aliis conferta legibus, et genus carminis, ubi de multis rebus disputatur » *CA* ||

54

1 înțeles *DCA;* <*corupt* : > înțăles *B* | zicerea *DCB;* vorba *A* || **2** dramă satirică *PBA; corupt:* drama satirică *DC* | venea *DCA; corupt:* vinea *B* || **3** în acele *D;* într-acele *CBA* | era *DCB;* erea *A* | compus *DC;* alcătuit *BA* || **3—4** de zeitățile sălbatice și zglobii *DC;* de acele zeități sălbatice și zglobii *B;* de zeitățile sălbatece și zglobii *A; redacțiune anulată:* de zeitățile sălbatece A_1 || **4** personificînd *D;* ce personificau *CBA* || **6** fel *DCA; corupt:* feli *B* | comedie *D;*

---

[1] *corupt:* feli *B.*

[2] *Omiterea exponentului și notei subliniare 2, în A, se datorește, probabil, unei scăpări din vedere. Vezi și nota de prezentare la acest studiu, p. 231.*

[3] *corupt:* feli *B.*

[4] Grămăticilor *A.*

comedii *CBA* | lui *D;* sa *CBA* | era *DCB;* erea *A* || **7** erau *DCB;* ereau *A* | denumite *DC;* poreclite *BA* | dupe *DC;* după *BA* | natura *DC;* numele *BA* || **8** lua parte într-însele *DCB;* lua parte-ntrînsele *A* | spre exemplu *DC;* spre pildă *BA* || **9** Τραχῖνιαι *DC; corupt;* Γραχινιας *B; omite, loc alb, în A* | Sofoclu *DBA;* Sofocle *C* | Βᾶκχαι *DC; corupt:* Βακχας *B; omite, loc alb, în A;* Euripid *DBA;* Euripide *C* || **11** cornițe *PCBA; corupt*: cornița *D* | dîntîi *DC;* dintîi <*scris*: dintЪi> *B;* dîntii *A* || **12** latine *adaugă exponent şi nota sublineară 1, în DCA;* latine *omite exponent și nota sublineară 1, în B* | cîmpene *DC;* cîmpenești *BA* || **13** care ocroteau, în Italia, lucrările cîmpului *DC; omite în B;* care ocroteau, în Italia, lucrările cîmpiei *A* | Virgil *DBA; corupt:* Virgile *în loc de, probabil,* Virgilie *în C* || **14** ajutor *DCA; corupt:* agiutor *B* || **17** cano *adaogă exponent şi nota sublineară 2, în DCA;* cano *omite exponent şi nota sublineară 2, în B* || **18** Orațiu *D;* Horație *C;* Orație *BA* | se *D; omite în CBA* | a le jertfi *DC;* d-a le jertfi *B;* d-a le jărtfi *A* | daca *DCA;* dacă *B* || **18—19** a priveghea *DCA; corupt:* a priveghie *B* | **19** sale *adaugă exponent şi nota sublineară 3, în DCA;* sale *omite exponent şi nota sublineară 3, în B* || **20** atribuțiuni *D;* atribuții *C;* însușiri *BA* || **21** ei caută *DC;* ei cat *BA* | neîncetat *DCB;* nencetat *A* | a-și mulțumi *DCA;* a-și mulțămi *B* | urîcioasele *D;* uricioasele *CBA* || **22** sînt *PBA; scris:* sunt *DC* || **23** fricoşi la primejdie *DC;* fricoşi în primejdie *BA* | sînt *PBA; scris:* sunt *DC* || **24** răsipiţi *D;* risipiți *CBA* | ni-i *D;* ne-i *CBA* | daca *DCA;* dacă *B* || **25** spiritului *DC;* duhului *BA* | oarecare *D;* oareșcare *C;* oareşicare *BA* | grație *DCA;* mlădițe *B* || **26** să răscumpere *DCA;* mai răscumpăr *B* | porniri *D;* aplecări *CBA* | i-am putea privi[1] *PDCA;* îi vom putea privi *B* || **27** Cu toate acestea *DC;* Cu toate însă *BA* || **28** elenilor *DC*; elinilor *BA* | învăluit *DCA;* învălit *B* | în oarecare *DC;* cu oareșicare *B;* în oareșcare *A* || **30** crotalele *adaugă exponent şi nota sublineară 4, în DCA;* crotalele *omite exponent și nota sublineară 4, în B* | jucînd *DCA;* săltînd *B* || **32** ca s-apuce *DCBA; redacțiune anterioară anulată* : spr<e a apuca> A_1 || **33** Multe scene *DCA;* Mai multe scene *B* | pînă *DCA; scris:* pъnă *B* | păreţii *DCB;* pereții *A* || **34** Pompeii *DBA;* Pompeiei *C* | ne îndeamnă *D;* ne îndemn *CB;* ne-ndemn *A* | crezămînt *DC;* credinţă *BA* | sholiastului *PCBA; scris:* scoliastului *în loc de:* scholiastului *D* || **35** la idila sa a IV<-a> *D;* (idila IV-lea, vers 62) *C; omite în B;* (idila a IV-a, vers 62) *A* | voiește să derive *D;* vrea să deriveze *CA;* vrea se deriveze *A* | σάθης *adaugă exponent şi nota sublineară 5, în DCB;* σάθης *omite exponent şi nota sublineară 5, în B* || **36** într-un *D; omite în CA* | a VI<I>-a *P; corupt: a* VI-a *D; corupt:* a VI *C;* a VII-a *A* | Analelor *D;* Analelor *adaugă versurile:* scripsere alii rem / Versibu', quos olim Fauni Vatesque canebant *în CA* || **37** Lib. I, v. 10 *D;* Virgilii Georgica, libr. I, v. 10 *CA* || **38** Ode, lib. III, 18 *D;* Horații Carmina, lib. III, carmen XVIII *adaugă versul:* Faune, Nymfarum fugientum amator..., *în CA* || **39** în palme *D;* în palme jucînd *CA* || **40** grija *D; omite în CA* | însemnarea cuvîntului *DC;* ce vrea să-n-semneze *A* || **40—42** de a constata, în picturile lubrice ale muzeului secret din Neapole, daca derivațiunea ce o dăm aci nu se înfățișează ca cea mai probabilă *D;* de a constata, în picturele muzeului secret din Neapoli, daca derivația ce o dăm aci nu este cea mai probabilă *C;* de a vedea, cînd se vor duce la[2] Neapoli, în muzeul tainic, daca avem drept în ceea ce zicem aci *A* ||

55

1 încheia *DCB; corupt:* încheiă *lecțiune ipotetică:* încheie *A* | nainte *DCA;* înainte *B* || **2** două *DCB; omite în A* | ziceri *DC;* vorbe *BA* || **3** nu derivă *DC;* nu ies *BA* | aceeaş *DA;* aceeași *CB* | și *DBA; omite în C* | de *DC;* despre *BA* || **4** latine *DB;* romane *CA* | ei *D;*

---

[1] *scris:* priivi *DA.*
[2] *redacțiune anterioară:* în A_1.

sale *CBA* | Romei *DC;* Romii *B;* Romii *adaugă exponent şi nota sublineară 3, dar într-o redactare diferită de aceea din textul de bază, în A* || **5** II *DBA;* II *adaugă exponent şi nota sublineară 3, dar într-o redactare diferită de aceea din textul de bază, în C* || **6** Titu Liviu *adaugă exponent şi nota sublineară 1, în D;* Titu Livie *adaugă exponent şi nota sublineară 1, în CA;* Titu Livie *omite exponent şi nota sublineară 1, în B* | la anul *D;* în anul *CBA* | Romei *DC;* Romii *BA* || **7** C. Sulpiciu Peticu şi C. Luciniu Stolo *D;* C. Sulpicius Peticus şi C. Lucinius Stolo *C;* C. Sulpicie Peticus şi C. Lucinie Stolon *BA* || **8** cari *D;* care *CBA* | trebuiau *DC;* trebuia *BA* | să îmblînzească *DCB;* se-mblînzească *A* || **9** să *DC;* se *BA* | pe cetate *DCBA; redacțiune anulată:* cetatea A_1 | Aceasta *D;* Asta *CBA* | era *DCB,* erea *A* || **10** veneau *DCA; corupt:* vineau *B* | **11** cari *D;* care *CBA* | citeau viitorul *DCA; corupt:* ceteau viitoriul *B* | fulgerile *DCB;* fulgerele *A* | cerului *DCA; corupt:* ceriului *B* | și în *DCB;* și-n *A* | zborul *DCBA; redacțiune anulată:* zborurile A_1 || **13** shime *PBA; scris:* schime *DC* | vădească *DCB; scris:* vedească *A* | vreunui fapt *D;* vreunei fapte *CBA* || **14** era *DCB;* erea *A* || **16** adăogiră *D;* adăogară *CBA* | danț *DCBA; redacțiune ipotetică anulată:* dansuri A_1 | acțiune *D;* acție *CBA* || **17** fel *DCA; corupt:* feli *B* | fescenine *adaugă exponent și nota sublineară 2, în DCA; omite exponent și nota subliniară 2, în B* | adică *D;* adecă *CBA* || **18** făceau să rîdă *D;* făceau să rîză *CB;* făcea să rîză *A* || **19** încă necultivat *DC;* încă foarte necioplit *BA* || **20** astfel *DCA; corupt:* astfeli *B* || **20—21** nemăiestrite *DCB;* nemăestrite *A* || **21** un soi *D;* un fel *CA; corupt:* un feli *B* || **22** dupe *D;* după *CBA* | însemnînd *D;* care însemna *CBA* || **23** satira *DCBA; redacțiune anulată:* satiră A_1 | fiindcă într-însa *DCB;* fiindcă-ntr-însa *A* | era *DCB;* erea *A* | felul *DCA; corupt:* feliul *B* || **24** şi urzicări *DC; omite în BA* | la adresa *D;* la adresul *C;* în pofida *BA* || **25** vreme *adaugă exponent și nota sublineară 3, în DC;* vreme *omite exponent şi nota sublineară 3, în BA*[1] || **26** a avut *DCA;* au avut *B* || **26—27** întotdauna *DCA;* întotdeauna *B* || **28** vădeşte *DCB; scris:* vedeşte *A* | ierta pe ostași *DC;* ierta ca ostașii *BA* | să *DCB;* se *A* || **29** nu-i cruţau *PC; corupt:* nu-i cruța *DA;* nu îi cruţau *B* || **30** Astfel *DCA; corupt:* Astfeli *B* | intrînd *DC;* întrînd *BA* | uliţele *DA;* ulițile *CB* || **31** Romei *DCB;* Romii *A* | general *D;* șef *CBA* || **32** adducimus ! *omite exponent şi nota sublineară, în DB;* adducimus ! *adaugă exponent și nota sublineară 2, în CA* || **33** adică *D; omite în CBA* | birbantul *DCA;* berbantul *B* | pleşuv *adaugă exponent şi nota sublineară 4, în D;* pleşuv *omite exponent şi nota sublineară 4, în CBA* || **34** de spiritul *D;* despre spiritul *C;* despre duhul *BA* | plebeilor *DCA;* plebei *B; redacțiune anulată:* romanilor A_1 | împotriva *DB;* împrotiva *CA* || **34 — 35** celor mai mari lor *D;* mai marilor lor *CA;* mai marilor săi *B* || **35** este *D;* e *CBA* | Neviu *D;* Nevie *CBA* || **37** Lib. VII, cap. 2 *D;* Istoria romanilor, cartea VII, cap. 2 *CA* || **38** în *D; omite în CA* || **38—39** în Etruria *DCA; redacțiune anulată:* în ținutul Etruria A_1 || **39** inventat *DC;* scornit *A* || **40** vadă *DC;* vază *A* || **41** în edit. lui Juvenal, din 1801; etc., etc. *D;* în vol. I al scrierilor lui Juvenal, Lipsiae, 1801, și altele *C;* în vol. I al scrierilor[2] lui Juvenal, Lipsca, 1801, și altele *A* ||

56

1 adică *D;* adecă *CBA* | întîmplarea *DCA;* norocul *A* | și *DCA;* ci *B* | să *DCB;* se *A* | consuli *DBA; corupt:* consoli *C* || **2** cu fapta şi cu vorba *DCA;* cu vorba şi cu fapta *B* || **3** poetae *omite exponent şi nota sublineară, în DB;* poetae *adaugă exponent și nota sublineară 1, în CA* || **4** sau *DBA; omite în C* | Rău va păţi poetul Neviu de la Meteli *D;* Metelii vor da nevoi poetului Nevie *CBA* | Şi-ntr-adevăr *D;* Într-adevăr *CBA* || **5** plebeu *DC; omite în BA* || **6** pribegiei *adaugă exponent şi nota sublineară 1, în D;* pribegiei *omite exponent și nota sublineară 1, în CBA* || **7** triumfătorilor *DCBA; redacțiune anulată:* lui Cesar A_1 || **8** poetul Nevie

---

[1] *cf. supra r.* **4**, *și infra r.* **40** și **41**.
[2] *corupt:* scrielor; *lecțiuni: ipotetice:* scrie⟨ri⟩lor *şi* scri<s>elor.

D; Nevie poetul *CBA* | asemenea *DCA; corupt:* asemine *B* || **9** Acele *DB;* Aceste *CA* || **10** Romei *DC;* Romii *BA* || **11** subt *PCA;* sub *DB* | eleneşti *PC;* elineşti *DBA* || **12** Terenţiu *D;* Terenție *CBA* | Ceciliu *D;* Cecilie *CBA* | lucrate după tiparul grecesc *DCA;* croite după <*corupt:*> tipariul grecesc *B* || **13** sub *DB;* subt *CA* || **14** adică Comedii de cîrciumă *D;* adecă Comedii de cîrciumă *CA;* adecă comedii de <*corupt:*> criciumă *B* || **15** se lepădă *PBA; corupt:* se lepedă *D; corupt:* se leapădă *C* | poporane *DCA;* poporale *B* || **15–16** ea împrumută *DCB;* ea-mprumută *A* || **16** naţiunea *D;* naţia *CBA* | Atellana *D;* Atelană *CBA* || **16–17** personagiele *D;* personagele *C;* persoanele *BA; redacţiune anulată:* personagele A_1 || **17** ba şi chiar *D;* şi *CBA* | costumul *DCA; corupt:* costiumul *B* | lor *DCA; omite în B* || **18** mai nainte *DCA;* mai înainte *B* | şi în *DCB;* şi-n *A* | aşadar *D;* prin urmare *CBA* | de inventat decît numai intriga *DC;* de născocit decît numai intriga *B;* de născocit altceva decît numai intriga *A* || **19** Astfel *D;* Acest fel[1] *CBA* || **20** la *DC;* în *BA* | pe *DA;* la *CB* | latină *adaugă exponent şi nota sublineară 2, în DCA;* latină *omite exponent şi nota sublineară 2, în B* || **21** privite *DCB; scris:* priivite *A* | poporane *DCA;* poporale *B* || **21–22** se joacă *D;* se joc *CBA* || **22** sub *DB;* subt *CA* | nume *DCA;* numele *B* | **23** ale căror *DCA;* ale cărora *B* | sînt *PBA; scris:* sunt *DC* || **24** sînt *PBA; scris:* sunt *DC* | adevăraţii *DCA;* adevăraţi *B* || **25** latine *adaugă exponent şi nota sublineară 3, în DCA;* latine *omite exponent şi nota sublineară 3, în B* || **26** asemeni *D;* asemenea *CBA* | poartă *DCA;* purta *B* | alta *DCB;* una *A* || **27** era îmbrăcat *DCB;* erea îmbrăcat *A; redacţiune anulată:* e îmbrăcat A_1 || **27–28** iar cellalt *DC;* iar <*corupt:*> celalalt *B;* şi celălalt *A* || **28–29** ca gentilomii şi cavalerii din timpul Renaşterii *D;* ca gentilomii şi cavalerii din timpul Renaşterei *C;* ca cavalerii din veacul de mijloc *BA* || **30** măşti[2] *DCA;* măşci *B* | personagie *D;* personage *CBA* | ridicule *D;* ridicole *C;* vrednice de rîs *BA* || **31** eleneşti *PC;* elineşti *DBA* || **32** erau *DCB;* ereau *A* | subt *PCA;* sub *DB* || **33** astfel *DCA; corupt:* astfeli *B* | să *DCB;* se *A* | Ercul *DB;* Hercul *CA* || **34** Odiseu *DC;* Ulis *BA* || **35** căscată *D;* crestată *CBA* | pînă *DCA;* scris: pъnă *B* | nătărău *DCBA; redacţiune anulată:* caraghios A_1 || **36** orăşelul *DC;* oraşul *BA* | căpetenie *DCA;* căpitenie *B* || **37** adică *D;* adecă *CBA* | atelane *D;* atelană *CBA* | daca *DA;* dacă *CB* || **38** p. *DC;* faţa *A* || **40** L. Pomponis *DC;* L. Pomponie *A* | Novius *DC;* Novie *A* || **41** Geschichte der dramatischen Literatur *DC;* Istoria literaturii dramatice *A* ||

57

1 pînă *DCA; scris:* pъnă *B* | origină *DC;* origini *BA* || **2** a junilor patrici şi a oamenilor fără treabă *DC;* a tinerilor patrici ş-a oamenilor fără de treabă *BA* | să *DCB;* se *A* || **3** legătură *DCB;* legăminte *A* | din *DBA;* de *C* | solemn *D;* cu solemnitate *CBA* || **4** care *D;* ce *CBA* || **6** Izbutirăm pînă aci, cred *D;* Izbutirăm, crez, pînă aci *CA;* Izbutirăm, cred, pînă <*scris:* pъnă> aici *B* || **8** dupe *D;* după *CBA* | punct *DBA;* punt *C* | capital *DC;* însemnat *BA* | este *D;* e *CBA* || **9** întemeiat *DCA; corupt:* întemeiet *B* | pînă *DCA; scris:* pъnă *B* || **10** elenilor *DC;* elinilor *BA* | Laţiu *D;* Laţium *CBA* | era *DCB;* erea *A* | **11** geniul *DC;* duhul *BA* | n-avea alţi ctitori *D;* n-avea alţi titori *CBA; redacţiune anulată:* nu simţea altă înrîurire A_1 | naţiunile *D;* naţiile *CB;* pe naţiile *A; redacţiune anulată:* a naţiilor A_1 || **11–12** o împrejmuiau *DCB,* o-mprejmuiau *A; redacţiune anulată:* o ocol<eau> A_1*; redacţiune anulată:* o-mpresurau A_2 || **12** pe$_1$ *DCB;* în *A* | adică *D;* adecă *CBA* | pe etrusci şi pe osci *DCBA; redacţiune anulată:* a etruscilor ş-a oscilor A_1 || **14** aceste *D;* acestea *CBA* || **14–15** şi în *DB* şi-n *CA* || **15** literare *DBA;* literarii *C* || **15–16** poema epică, tragedia, comedia, poezia lirică *D;* poemă epică, tragedie, comedie, poezie lirică *C;* poem epic, tragedie, comedie, poezie lirică *BA* || **16** erau *DCB;* ereau *A* |

---

[1] *corupt:* feli *B.*
[2] *scris:* măsci *DC.*

subt *CA;* sub *DB* | eleneşti *PC;* elineşti *DBA* || **18** nainte de a expune *DC;* înainte d-a povesti *BC* || **19** să *DCB;* se *A* | ne *DC; omite în BA* | satira *DC;* satura *BA* | este *D;* e *CBA* || || **20** feluri *DCA; corupt:* feliuri *B* | fiecare *D;* fiece *C;* fieşice *B;* fieşce *A* || **21** într-astfel *DCA; corupt:* într-astfeli *B* | amestecătura *DCA;* amestecul *B* | scrieri felurite ce el compusese *DC;* scrieri deosebite pe care le-a compus *BA* || **22** Enniu *D;* Ennie *CBA* | dupe *D;* după *CBA* | Pacuviu *D;* Pacuvie *CBA* || **23** deosebite *DCB;* deosebitele *A* || **24** morală *DCB;* moral *A* || **25** să *DCB;* se *A* | loviri cu ascuţiş *D;* loviri ascuţite *CBA* || **26** împotriva$_1$ *D;* împrotiva *CBA* | năravuri *DA;* moravuri *CB* | societăţii *DBA;* societăţei *C* | împotriva$_2$ *D;* împrotiva *CBA* || **27** însă nimic nu se poate hotărî *D;* însă nu se poate hotărî nimic *CBA* | acestea *D;* aceasta *CBA* || **27–28** mulţumi *DCA;* mulţămi *B* || **28** transcriind *D;* de a transcri *C;* prescriind *BA* | Diomede *DC;* Diomed *BA* | este *D;* e *CBA* || **29** o poemă defăimătoare *DC;* un poem defăimător *BA* | lucrată *DC;* lucrat *BA* | vechei *DCB;* vechii *A* || **30** astfel *DCA; corupt:* astfeli *B* | au *DCB;* a *A* | Luciliu, Oraţiu şi Persiu *D;* Lucilie, Horaţie şi Persie *C;* Lucilie, Oraţie şi Persie *BA* | Dar *DC;* Iar *BA* || **30–31** odinioară, o poemă compusă de felurite poezii se numea satira *D;* odinioară, o poemă compusă de deosebite poezii se numea satîră *C;* odinioară, un poem alcătuit de deosebite poezii se numea satiră *BA; redacţiune ipotetică anulată:* odinioară <satira> erea un poem alcătuit de deosebite poezii A_1 || **31** Pacuviu *D;* Pacuvie *CBA* || **32** Enniu *D;* Ennie *CB;* Ennie *adaugă exponent şi notă sublineară, inexistentă în DCB;* Diomedes, lib. III, p. 482, ed. Putsch : « Satira est carmen apud Romanos nunc quidem maledicum ed ad carpenda hominum vitia archaeae comoediae charactere compositum ; quale scripserunt Lucilius et Horatius et Persius. Sed olim carmen, quod ex variis poematibus constabat, satira dicebatur, quale scripserunt Pacuvius et Ennius.» *A* || **33** feluri *DCA; corupt:* feliuri *B* | satiră *DCA;* satire *B* || **34** de scrieri felurite, în versuri *DC;* de mai multe scrieri *B;* de deosebite scrieri *A* | şi *D; omite în CBA* | fel *DCA; corupt:* feli *B* | a pierit *D;* pieri *C;* nu pieri *BA* || **35** însemnaţi de Diomede *DC;* mai sus însemnaţi *BA* | cealaltă *DC; corupt:* ceilaltă *B;* ceelaltă *A* | o poemă *DC;* un poem *BA* || **35–36** determinată *DC;* hotărîtă *BA* || **36** caracter *DBA; scris:* character *C* | s-o *DC;* să-l *BA* || **36–37** totdauna *DCA;* totdeauna *B* || **37** strălucită *DC;* strălucit *BA* || sîntem *PBA; scris:* suntem *DC* | invenţiune *D;* invenţie *C;* scornire *BA* || **37–38** Să întrebăm *DB;* Se-ntrebăm *CA* || **38** Quintilian *DC;* Cvintilian *B;* Cuintilian *A* | carele *D;* care *CBA* | astfel *D;* într-astfel *C; omite în BA* || **39** Luciliu *D;* Lucilie *CBA* | întîi *DC; scris:* întъi *B;* întii *A* | a dobîndit *DCA;* au dobîndit *B* | însemnate *DB;* însemnate *adaugă exponent şi notă sublineară, inexistentă în DB:* Quintiliani Inst. orat., X, 1 : « Satira tota nostra est ; in qua primus insignem laudem adeptus est Lucilius » *în CA* | Pliniu *D;* Plinie *CBA* ||

58

1 se întinde *DCB;* se-ntinde *A* | a fost aflată *DC;* au fost scornită *B;* a fost scornită *A* || **2** întîi *DC; scris:* întъi *B;* întii *A* | Luciliu *adaugă exponent şi nota sublineară 1, în D;* Lucilie *adaugă exponent şi nota sublineară 1, într-o redactare deosebită faţă de textul de bază, în CA;* Lucilie *omite exponent şi nota sublineară 1, în B* || **3** Luciliu *D;* Lucilie *CBA* | felul curat literar *DC;* adevăratul fel[1] literar *BA* || **4** cei *DC; omite în BA* | mînele *DCA;* mînile *B; redacţiune ipotetică anulată:* mîinele A_1 || **6** Luciliu *D;* Lucilie *adaugă exponent şi nota sublineară 2, într-o redactare diferită faţă de textul de bază, în CA;* Lucilie *omite exponent şi nota sublineară 2, în B* | din *D;* în *CBA* | cu *D; omite în CBA* || **6–7** 148 de ani înainte de Hristos, la Sussa, în ţara aruncilor, şi mort la Neapoli, în 103 *D;* 148 ani în<ainte> de Hr<istos>, la Sussa, în țara aruncilor, mort la Neapole, la 103 *între paranteze în C; omite în B;* 148 ani în<ainte> de Hr<istos>, la Sussa, în țara aruncilor, mort la Neapoli, la 103 *între paranteze în* A_1 ‖ **7** liber fiind *D;* și liber *CBA* ‖ **7–8** înalta sa pozițiune *D;* nalta sa poziție *C;* înaltul său post *B;* naltul său post *A* ‖ **8** și$_3$ *D; omite în CBA* | mîrșevia *DC;* mîrșăvia semeață *BA* ‖ **9** cucernicie *DC;* cucerie *BA* | vechile *DCB;* vechele *A* | Romei *DCB;* Romii *A* | vărsă *D;* el vărsă *CBA* ‖ **10** bucăți exametre *D;* bucăți hexametre *C;* bucăți în versuri exametre *BA* ‖ **11** dărîma *D;* dărăma *CBA*[2] | și de dojană *DBC* ; *omite în A* ‖ **12** instituțiunile *D;* instituțiile *CBA* | și în *DCB;* și-n *A* | năravurile *DA;* moravurile *CB* | țărei *DCB;* țării *A* ‖ **13** censură *DCA;* cenzură *B* | da *DC;* dete *BA; redacțiune ipotetică, anulată:* da A_1 | mărețe *DCB;* măreți *A* | Daca *DA ;* Dacă *BC* ‖ **15** cealaltă *DC; corupt:* ceialaltă *B;* ceelaltă *A* | neasemuită *D;* minunată *CBA* | virtuței *DCA;* virtuții *B* ‖ **16** să prețuim *DCB;* se prețuim *A; redacțiune anulată:* se prețuiți A_1 | dupe *DC;* după *BA* ‖ **17** și în *DB;* și-n *CA* | virtutea e, pentru om, de a cunoaște *D;* virtutea e, pentru om, d-a cunoaște *CA;* virtutea, pentru om, e d-a cunoaște *B* ‖ **18** fieșce *DC;* orice *BA* | de a deosebi ce e drept *D;* d-a deosebi ce e drept *C;* de a deosebi ceea ce este drept *B;* d-a deosebi ceea ce e drept *A* ‖ **19** e$_1$ *DCA;* este *B* | onest *DC;* cinstit *BA* | sînt$_1$ *PBA; scris:* sunt *DC* | sînt$_2$ *PBA; scris:* sunt *DC* ‖ **20** rușinos *DCA; omite în B* | necinstit *DBA;* neonest *C* | de a pune *D;* d-a pune *CBA* | și un *DB;* ș-un *CA* | dorinței *DC;* la dorința *BA* ‖ **20–21** de a dobîndi *DCA;* de a cîștiga *B* ‖ **21** d-a cîntări *DC;* d-a măsura *BA* | cu balanță dreaptă *D;* c-un cîntar drept *CA;* cu un cîntar drept *B* ‖ **22** de a face onoarea cuvenită *D;* d-a face onoarea cuvenită *C;* d-a face cinstea cuvenită *BA* | este onest *DC;* e cinstit *BA* ‖ **23** năravuri *DA;* moravuri *CB* | din contra *DC;* dimpotrivă *BA; redacțiune anulată:* dimprotivă A_1 | apărătorul *DCA; corupt:* apărătoriul *B* | năravuri *DA;* moravuri *CB* ‖ **24** și al oamenilor buni *D;* ș-al bunilor oameni *CBA* | aceștia *DCA;* aceștiia *B* | prietin *DB;* prieten *CA* ‖ **25** se *DC; omite în BA* | întîi *DC; scris:* întъi *B;* întii *A* | patriei *DCB;* patriii *A* ‖ **26** la sfîrșit *DCA;* în sfîrșit *B* | nostru *adaugă exponent și nota sublineară* 2, *în D;* nostru *adaugă exponent și următoarea notă sublineară:* Gerlach, Lucilii fragmenta p[3]. 79: Virtus, Albine, est pretium persolvere[4] verum, / Queis in versarum, queis vivium rebus, potesse: / Virtus est hominis, scire id, quod quaeque habeat res. / Virtus, scire homini rectum, utile, quid sit honestum; / Quae bona, quae mala item, quid inutile, turpe, inhonestum: / Virtus, quaerendae rei finem scire modumque. / Virtus, divitiis pretium persolvere posse: / Virtus, id dare, quod re ipsa debetur honori; / Hostem esse atque inimicum hominum morumque malorum, / Contra defensorem hominum morumque bonorum, / Hos magnifacere, his bene velle, his vivere amicum: / Commoda praeterea patriae sibi prima putare, / Deinde parentum, tertia jam postremaque nostra» *CA* ‖ **27** Luciliu *D;* Lucilie *CBA* | Atace *DC;* Atacs *BA* ‖ **28** Quintilian *DC;* Cvintilian *B;* Cuintilian *A* | că el n-a avut *DC;* că nu prea avea *BA* ‖ **29** dupe *D;* după *CBA* | ilustrul Orațiu *D;* ilustrul Horație *C;* vestitul Orație *BA* | spirit *DC;* duh *BA* | grație *DC;* mlădiță *BA* ‖ **29–30** el apucă în mîna sa măiastră armele *D;* el apucă în mîna sa măiestreață armele *C;* el luă în mînă armele *BA* ‖ **30** Luciliu *D;* Lucilie *CBA* ‖ **31** era *DCB;* erea *A* | exametrul *DBA;* hexametrul *C* ‖ **32** luîndu-și *DC;* luînd *BA* | asupra *D;* asupră *C;* asupră-și *BA* | relele generale ale societăței *DC;* obșteștile rele ale societății *BA* | știu să pună *D;* el știu să puie CB; el știu se puie A ‖ **33** amărîciunei *DC; scris:* amărъciunei *BA* | Luciliu *D;* Lucilie *CBA* | o ironie glumeață *DC;*

---

[1] *corupt:* feli *B.*

---

[1] *Paranteza:* 148 ani în⟨ainte⟩ de Hr⟨istos⟩, la Sussa, în țara aruncilor, mort la Neapoli, la 103, *este adnotată marginal, în A, probabil în vederea retipăririi în Revista română:* la notă.

[2] *scris:* dъrъma *BA*.

[3] fața *A*.

[4] solvere *A*.

o batjocoră iscusită *B;* o batjocură iscusită *A* ‖ **34** formă *DCB; corupt:* foarmă *A* | modestă *DCBA; redacțiune anulată:* zmerită A_1 | isteață *D;* vicleană *CBA* ‖ **34–35** cu o limbă mlădioasă și dulce *DC; omite în BA* ‖ **35–36** asupra paraziților nesăturați *DC;* asupra nesăturaților paraziți *BA ;* ‖ **36** răsipitorilor *D;* risipitorilor *CBA* | zgîrciților *DCA;* cămătarnicilor *B* ‖ **37** pînă *DCA ; scris:* pъnă *B;* în contra *DC;* împrotiva *B;* împotriva *A* ‖ **38** și a desfrînării *DC;* ș-a desfrînării *BA* | adevărat *DC;* adevăr *BA* | cînd *DCBA ; redacțiune anulată:* unde A_1 ‖ **39** prea *DCB; omite în A* | era om *DC;* era un om *B;* erea un om *A* | să *DCB;* se *A* | jertfi *DC;* jărtfi *BA* ‖ **40** orice *DB;* orce *CA* ‖ **41** în prefața Istoriei naturale *D;* Plinii Historia naturalis. Praefatio: « Satira carmen a primo omnium auctore Lucilio repertum est » *CA* ‖ **42** ed. *D;* edidit *CA ;* ‖ Fragm., p. 79 *D;* fragmenta, p. 79 *C;* fragmenta, fața 79 *A* | Ch. Labitte *DC;* Charles Labitt *A* ‖ **43** Lucile *D;* Lucile *adaugă:* vol. I din scrierile sale *în C;* Lucile *adaugă;* vol. I al scrierilor sale *în A* ‖

59

1 satirele *DA;* satirile *CB* ‖ **1–2** o conversațiune plină de grații și de spirit *D;* o conversație plină de grații și de spirit *C;* conversația cea mai grațioasă și cea mai plină de duh *B;* conversația cea mai grațioasă, cea mai plină de duh *A* ‖ **2** eho *PCBA; corupt :* eco *D* | din acele *D;* dintr-acele *CBA* | Mecena *D;* Mecenas *BA; corupt:* Mecenoes *C* ‖ **3** în tricliniele *D;* în tricliniile *C;* pe paturi *BA* | bogatei vile de pe Escuilin *adaugă exponent și nota sublineară 1, în D;* bogatei vile[1] de pe Escuilin *adaugă exponent și o notă sublineară, inexistentă în textul de bază:* Pe muntele Escuilin, în Roma, era clădit minunatul palat al lui Mecena (Horație, Satir. I, 8). — Triclinium se chemă, la Roma, odaia de mîncare unde oaspeții erau culcați pe trei paturi verticale împrejurul mesei *C; omite și textul și exponentul și nota sublineară, în B; omite și textul și exponentul și nota sublineară, care, însă, e anexată rîndului* **24** *în A* | Orațiu *D;* Horație *C;* Orație *BA* ‖ **4** Varru și amicii lor *D;* Varie și amicii lor *C;* Varie și prietenii lor *BA* ‖ **5** sînt *PCBA; scris:* sunt *D* | șase *DCA; scris:* șese B ‖ **6** Persiu *D;* Persie *CBA* | autor *DCA;* poet *B* | a intra *DCA;* a întra *B* ‖ **7** să *DCB;* se *A* ‖ **8** spre *DC; omite în BA* | descurca *DC;* deslega *BA* ‖ **9** Însă satira nu se cufundă, cu Persiu, în întuneric *D;* Însă satira nu se cufundă, cu Persie, în întunerec *C;* Însă satira nu se cufundă, cu Persie, în întuneric *B;* Însă satira nu se cufundă, în întunerec, cu Persie *A ; lecțiune paralelă, indicată de exponenții* 1, 2, 3, *adăugați la cuvintele* cufundă, întunerec *și* Persie, *din textul A:* În întunerec însă satira nu se cufundă cu Persie A_1 ‖ **10** sub *DB;* subt *CA* | ar fi fost *DCBA ; redacțiune anulată:* ar fi A_1 ‖ **11** de n-ar fi uneori pătată *D;* de n-ar fi fost uneori pătată *C;* de n-ar fi pătată *BA* ‖ **11–12** bogăție în imaginațiune *D;* bogăție în imaginație *C;* bogăție de închipuiri *BA* ‖ **12** expresiuni *D;* expresii *CBA* | epoca *DCA;* epoha *B* | de degradare *DC; omite în BA* | el[2] a trăit *DC;* au trăit *B;* a trăit *A* ‖ **13** s-a răsfrînt *DC;* s-au prăvălit *B;* s-a prăvălit *A* | de$_2$ *DBA ; omite în C* ‖ **14** vedea *DCA ; corupt:* videa *B* | împrejuru-i *DCA; corupt :* împregiuru-i *B* | cu un cinism învierșunat *DC; omite în BA* ‖ **14–15** descrie *D;* descri *C;* povesti *BA* ‖ **15** blestemîndu-le *DCBA ; redacțiune anulată:* afurisindu-le A_1 | orice *DB;* orce *CA* ‖ **16** în acea *DB;* într-acea *CA* ‖ **17** ea se prostitui în tabelurile cele mai respingătoare *D;* se prostitui în tablourile cele mai respingătoare *C;* ea fu în veci întărîtată[3] *BA* | Astfel *DCA; corupt:* Astfeli *B* | sînt *PBA; scris:* sunt *DC* ‖ **18** satirele *DCA;* satirile *B* | descrieri *DC;* fapte *BA* ‖ **19** inspirațiuni *D;* inspirații *CBA* ‖ **20** Așa, purtată din mîni în mîni *DC;* Purtată așa, din mînă în mînă *B;* Purtată așa, din mîni în mîni *A* | Luciliu *D;* Lucilie *CBA* | Orațiu *D;* Horație *C;* Orație *BA* ‖ **21** să *DCB;* se *A* | și a îndatoririlor *DC;* și a datoriilor *B;* ș-a datoriilor

---

[1] *corupt:* vilei *C*.

[2] *corupt: ei C*.

[3] *scris:* întъrъtată *B*.

A || **24** libelli *omite exponent şi nota sublineară, în DB;* libelli *adaugă exponent şi nota sublineară, într-o redactare diferită de aceea din textul de bază (vezi supra, r.* **3***), în CA* || **25** dorinţe *D;* dorinţă *CBA* | bucurii *D;* bucurie *CBA* | strădări *DC;* năzuiri *BA; redacţiune anulată:* năsliri A_1 || **26** materii *D;* materialuri *CBA* | a explica *DC;* a desluşi *BA* | pre larg *DB;* pe larg *CA* || **27** definiţiune *D;* definiţie *CBA* | fel *DCA; corupt:* feli *B* || **28** era *DCB;* erea *A* | sub censură *D;* la censură *CA;* la cenzură *B* | defectele comune *DC;* greşelile obşteşti *BA; redacţiune anulată:* greşelele obşteşti A_1 | societăţii *DBA;* societăţei *C* || **29** exemple *DC;* pilde *BA* | de a prezenta *D;* de a prezinta *C;* de a înfăţişa *B;* d-a înfăţişa *A* || **30** fel de poezie[1] *DCA;* feli[2] de poezie *B* | s-a născut *DCA;* s-au născut *B* || **31** imitaţiune *D;* imitaţie *CBA* || **32** daca *DCA;* dacă *B* | ar voi *DB;* ar vrea *CA* | negreşit *DC;* neapărat *BA* || **33** elenă *DC;* elinească *BA* | dupe *D;* de pe *CB;* după *A* | silii *DCBA; redacţiune anulată:* silele A_1 || **34** oarecare analogie *DC;* oareşcare asemănare *BA* | şi *DC;* dar *B* || **35** cari *D;* care *CBA* | amîndouă întrunite, compun genul satiric latin *D;* amîndouă întrunite, compun felul satiric latin *C;* împreunate cu critica, alcătuiesc felul[3] satiric *BA; redacţiune ipotetică, anulată:* împreunate, alcătuiesc satira <latină> A_1 || **36** sylii *adaugă exponent şi nota sublineară 2, în D;* sylii *omite exponent şi nota sublineară 2, în CBA* | Fliunta *omite exponent şi nota sublineară, în DB;* Fliunta *adaugă exponent şi nota sublineară 2, în CA* || **36—37** filosof sceptic carele trăia pe la 279 înainte de Hristos *D;* filosof sceptic care trăia pe la 279 în<ainte> de Hr<istos> *CA*[4] *; omite în B* || **37** Archiloh *adaugă exponent şi nota sublineară 3, în DC;* Archiloc *omite exponent şi nota sublineară 3, în B;* Archiloc *adaugă exponent şi nota subliniară 3, în A* || **37—38** poet liric, din Paros, între 714 şi 679 *D;* poet liric, din Paros, între 714 — 679[5] *CA*[6] *; omite în B* || **38** nu aveau *DC;* n-aveau *BA* | caracter *DBA; scris:* character *C* || **40** Satir., I, 8 *D;* Juvenal, Satira I, v. 8[7] *CA*[8] || **42** I *D;* vol. I *CA* ||

60

1 înveninată *DCB;* -nveninată *A* | vărsă *DCB;* vărsa *A* | veninul *DC;* fierea *BA* || **2** care nu voia să-l ia de ginere *D;* care nu voia a-l lua drept ginere *C;* ce nu voia a-l lua de ginere *B;* ce nu voise a-l lua drept ginere *A* | Cellalt *DC; corupt:* Celalalt *B;* Celălalt *A* | se servi *DC;* se slujea *B;* se sluji *A; redacţiune anulată:* se slujea A_1 | exametru *DBA;* hexametru *C* || **3** în două-trei cărţi *DC;* în două din trei cărţi *BA* || **4** cîteodată *DCA;* uneori *B* | şi în *DB;* şi-n *CA* | satira latinilor *DC;* satira romană *BA; redacţiune anulată:* satira latină A_1 | criticele *DCBA; redacţiune anulată:* criticile A_1 | se atingeau *DCBA; redacţiune anulată:* se ating A_1 || **5** filosofi *DA;* filosofii *CB* || **6** rîs *DB;* rîs *adaugă exponent şi nota sublineară:* Ca dînsul făcuse mai nainte filosoful Xenofone din Colofon *C;* rîs *omite exponent şi nota sublineară din C, dar adaugă, într-o paranteză, în text:* ca dînsul făcuse mai nainte filosoful Xenofon din Colofon *A* || **7** Luciliu *D;* Lucilie *CBA* | Oraţiu *D;* Horaţie *C;* Oraţie *BA* || **8** Archiloh *DC;* Archiloc *BA* || **9** sub *DB;* subt *CA* || **10** şapte *DCA*[9] *;* şepte *B;* | Greciei *adaugă exponent şi nota sublineară 1, în DCA;* Greciei *omite exponent şi nota sublineară 1, în B* | subt *PCA;* sub *DB* | al lui *DCA;* a lui *A* || **11** sînt *PBA; scris:* sunt *DC* || **12** pe ici pe colea *D;* pe ici şi pe colea *CBA;*

---

[1] *sintagma:* fel de poezie *este tipărită cu caractere cursive în C, şi subliniată în A.*

[2] *corupt.*

[3] *corupt:* feliul *B.*

[4] *În A, propoziţiunea* filosof sceptic care trăia pe la 279 în<ainte> de Hr<istos> *poartă, marginal, indicaţia:* La note.

[5] *corupt:* 676 *C.*

[6] *În A, marginal, menţiune pentru toată sintagma biografică, probabil cu prilejul editării versiunii C:* La notă.

[7] *corupt:* 86 *C.*

[8] *vezi supra, sub r.* **3**.

[9] *lecţiune ipotetică:* şepte *A.*

redacţiune anulată: ici şi pe colea A_1 | satirele *DA;* satirile *CB* | adesea *DCA; corupt:* adese *B* | sînt *PBA; scris:* sunt *DC* || **13** scrise într-unu sau două versuri *DC;* scrise într-unu sau două-trei versuri *B;* scrise numai într-unu sau două-trei versuri *A* || **14** caracterul *DBA; scris:* characterul *C* || **15** să nu mai căutăm în zadar imitaţiune *D;* să nu mai căutăm în zadar imitaţie *C;* să nu mai căutăm imitaţie *B;* se nu mai cătăm imitaţia *A* || **16** primim *P; scris:* priimim *DCBA* || **17** expresiuni glumeţe şi iscusite *D;* expresii glumeţe şi iscusite *C;* spuse iscusite *BA* || **18** culesese *D;* culeseseră *CBA* | eleni *DC;* elini *BA* | au nimerit, la urmă *DCB;* au nimerit, mai la urmă *A* || **21** cătarea *DCA;* căutarea *B* || **22** ale lui *DC;* a lui *BA* | Terenţiu Varro *adaugă exponent şi nota sublineară 2, în D;* Terenţie Varron *adaugă exponent şi nota sublineară 2, în CA;* Terenţie Varon *omite exponent şi nota sublineară 2, în B* | născut *D; omite în CBA* || **22—23** la anul 216 înainte de Hristos *D;* (216 în<ainte> de Hr<istos>)[1] *CA; omite în B* || **23** care *D;* ce *CBA* || **24** filosofului Menip *DC;* filosofului grec Menip *BA* Învăţatul amic al lui Cicerone *D;* Acel învăţat amic al lui Ciceron *C;* Acel învăţat prieten a lui Ciceron *B;* Acel învăţat prieten al lui Ciceron *A* || **24—25** în ceasurile-i de răgaz *D;* în ceasurile de răgaz *C;* în ceasurile sale de răgaz *BA* || **25** adîncile *DCB;* adîncele *A* | studie *D;* studii *CBA* || **26** despărţite *DCA; omite în B* || **27** feluritele *DCA; corupt:* feliuritele *B* | şcoalelor *DB;* şcolilor *CA* || **28** («iubitor de rîs») *D; omite în CBA* || **29** Menip *DB;* Menip *adaugă exponent şi o notă sublineară, inexistentă în DB:* Iubitor de rîs; aşa îl numeşte Diogene Laerţie în Vieţile[2] filosofilor *CA* | discipol al lui Diogen *D;* discipol al lui Diogene *C;* ucenic a lui Diogen *B;* ucenic al lui Diogen *A* | Varro *D;* Varron *CBA* || **30** era *DCB;* erea *A* | subiect *DC;* sujet *BA* | Satirele menipee *DA;* Satirile menipee *C;* Satirile menipee ale lui Varron *B* || **31** pe *PCBA; corupt:* de *D* | jumătate *DCA; corupt:* giumătate *B* | erau *DCB;* ereau *A* || **31—32** eleneşti *PC;* elineşti *DBA* || **32** de$_3$ *D; omite în CBA* || **33** acestea *DB;* astea *CA* | erau *DCB;* ereau *A; redacţiune anulată:* nu ereau A_1 | felurite *DCA; corupt:* feliurite *B* | lucrări *DCB;* lucruri *A* || **34** satirele *DA;* satirile *BC* | Enniu *D;* Ennie *CBA* | Pacuviu *D;* Pacuvie *CBA* | va fi fost *DC;* o fi fost *BA* || **35** satirele *DBA;* satirile *C* | acestea *DCA; corupt:* aceste *B* | La Satyre Ménippée *DC;* Satira menipee *BA* || **36** moralia *D;* moralia *adaugă:* Les moralistes grecs, traduits[3] en français. Édition Charpentier *CA* || **38** Ménippées *D;* Ménipées *adaugă:* vol. I al scrierilor sale *CA* ||

61

1 francezilor *DCB;* franţezilor *A* | timpul] *DC;* vremea *BA* || **1—2** religiune *D;* religie *CBA* || **2** secolul *DC;* veacul *BA* | al XVI-lea *DCA;* al XVI<-lea> *B* | împotriva *D;* împrotiva *CBA* | catolice *DB;* catolice *adaugă exponent şi o notă sublineară, inexistentă în textul de bază:* La satyre Ménippée (Catholicon d'Éspagne). Édit.[5] de Ch. Labitte *CA* || **3** încoace *D;* încolo *CBA* || **3—5** afară numai daca vom număra şi pe împăratul Iulian, autorul unei poeme greceşti numită Μισοπογών, satiră în contra bărbii cetăţenilor din Antiohia *D;* afară numai daca vom număra şi pe Julianus, autorul unei poeme, numită Μισοπογών, satiră în contra bărbilor cetăţenilor din Antiohia *C; omite în B;* afară numai daca vom număra şi pe Julianus, autorul unui poem, numit Μισοπογών, satiră împotriva bărbilor cetăţenilor din Antiohia *A* || **6** să *DCB;* se *A* | felul *DCA; corupt:* feliul *B* | Însă *D;* Tocmai *CBA* || **7** Claudiu *D;* Claudie *CBA* || **8** prenoi *DCB; scris:* prennoi *A* || **9** şi în *DCB;* şi-n *A* | morţii *DBA;* morţei *C* | apoteosei *D;* apoteosului *CBA* || **10** Apokolokyntosea *D;* Apokolokintosul *adaugă exponent şi o notă sublineară, inexistentă în textul de bază:* J. J. Rousseau l-a tradus franţozeşte: L'Apocolokinthose

---

[1] *În A, marginal, menţiune pentru toată paranteza:* La notă.

[2] *redacţiune anulată;* Viaţa A_1 .

[3] *abreviat:* trad. *A.*

[4] *abreviat:* Édit. *C.*

[5] Édition *A.*

C; Apokolokintosul *B;* Apokolokintosul *adaugă exponent și o notă subliniară, inexistentă, în textul de bază:* J. J. Rousseau l-a tradus franțuzește — L'Apocolokinthose *A* | pare a fi *D;* e *CBA* || **11** tîrzii *DCA;* întîrziate *B* | sub *DB;* subt *CA* | ei *D;* sa *CBA* | să *DCB;* se *A* || **12** Enniu *D;* Ennie *CBA* | pînă *DCA; scris:* | pъnă *B* | într-acel *DC;* într-acest *BA; redacțiune anulată:* într-acel A_1 | fel *DCA; corupt:* feli *B* || **13** pînă *DCA; scris:* pъnă *B* || **14** însemnate *DC;* însemnătoare *CBA* || **15** epocele *DCA;* epohele *B* | închipuirile *DBA;* închipuirele *C* | capricioase *DC;* caprițioase *BA* || **16** lucrări *DCA;* lucruri *B* | erau *DCB;* ereau *A* | strîmtorate *DC;* strîmtorite *B;* strimtorate *A* || **17** printre *DCA; corupt:* pintre *B* | de însemnat *DB;* de-nsemnat *CA* || **18** Petroniu *D;* Petronie *CBA* | descrie *DC;* zugrăvește *BA* | vremile *DCB;* vremurile *A* || **19** imperiului *DB;* imperiului roman *CA* | titlul *DCA; corupt:* titlu *B* | cuprinderea *D;* coprinderea *C;* sujetul *BA* || **19—20** a o prenumăra *D; corupt:* a-l prenumăra *CBA* || **20** printre *DCA; corupt;* pintre *B* || **21** Așadar *DC;* Deci *BA* | exametre *DBA;* hexametre *C* | inaugurată *DC;* născocită *BA* | Luciliu *D;* Lucilie *CBA* || **22** totdauna *DCA;* totdeauna *B* | regule *D;* reguli *CBA* | cealaltă *DC; corupt;* ceilaltă *B;* ceelaltă *A* || **23** cuvîntul *DC;* vorba *BA* || **24** a-l zice *D;* a o zice[1] *CBA* | îl rostește *D;* o rostește[1] *CBA* || **25** cîștigase *DCA;* dobîndisă *B* | în *DCA;* din *B* || **25—26** putea să se încredințeze *D;* putea să se-ncredințeze *CA;* se putea încredința *B* || **26** s-a născut *DCA;* s-au născut *B* | s-a desvoltat *DCA;* s-au desvoltat *B* || **27** întîi *DC; scris:* întъi *B;* întii *A* || **28** felul *DCA; corupt:* feliul *B* || **29** regule *DC;* reguli *BA* || **31** Subt *PCA;* Sub *DB* | a trecut ea în literaturele moderne *D;* a trecut ea în literaturile moderne *CA;* ea trecu în literaturile moderne *B* || **32—35** mai toate națiunile[2] civilizate ale Europei au cultivat, cu mai mult sau mai puțin succes, această ramură a poeziei. La noi, românii, avem bune începuturi și speranțe d-a merge mai departe. Nepoții învață lesne meseria străbunilor! *LC;* pintre[3] care am fi fericiți de-a număra mari satirici români. — S-avem bună credință! Nepoții învață lesne meseria străbunilor, și poate că, cu vremea, vom ști să ajungem pe ai noștri! *B;* printre care am fi fericiți de a vedea figurînd mari satirici români. S-avem bună credință! Nepoții învață lesne meseria străbunilor și, cu vremea, vom ști poate a-i ajunge! *A* || **36** Paris, 1855 *P: eroare:* Paris, 1853 *D; omite în CB;* Paris, 10 aprilie 1855 *A* ||

NOTE

Articolul este prima contribuție erudită a lui Odobescu; ea pune în lumină întinderea și temeinicia informației tînărului autor. Aceste însușiri rezultă cu claritate pentru cine urmărește trimiterile lui Odobescu și ajunge să se convingă de contactul direct al acestuia cu vechile izvoare și cu cele mai bune cercetări critice ale științei mai vechi și mai noi. La data la care compunea studiul *Satira latină*, Odobescu dispunea de altfel de o bogată bibliotecă personală, compusă din ediții critice ale autorilor antici, apoi din lucrări de istorie, istoria artei, arheologie, ca și din opere literare străine și române. Cîțiva ani mai tîrziu, în 1858, Odobescu întocmește cu mînă proprie catalogul alfabetic al cărților sale, catalog conservat în colecția de mss a B.A.R. sub cota: ms. rom. nr. 4360. Este un caiet in-4°, de 86 foi, legat în piele și purtînd pe cotor inscripția cu litere aurite: *Catalogue de livres A. O.* Pe pagina 86 Odobescu a notat: „1548 (?) volumes en Mars 1858". Mai tîrziu, în 1866, într-un alt registru de format mai mare, înregistrat la B.A.R. sub cota: ms. rom. nr. 5687, care conține și un inventar al bunurilor lui Odobescu, ca și diferite însemnări relative la gospodăria sa, Odobescu a dat un nou catalog al cărților sale (*Catalogue de livres*), nu în ordine alfabetică, care completează pe cel precedent, dar e mai puțin sistematic decît acesta, deoarece nu cuprinde indicația locului și data cărților catalogate.

Publicăm, în *Anexe*, ambele aceste documente, de mare însemnătate pentru studiul izvoarelor și culturii lui Al. Odobescu. Din parcurgerea acestor două cataloage se poate vedea cum Odobescu lucra pe cărțile sale personale, o împrejurare pe care o va confirma mai tîrziu fostul său coleg la legația română din Paris, George Bengescu, în ale sale *Cîteva suvenire ale carierii mele*, Bruxelles, 1899.

Controlăm, în cele ce urmează, întregul material de referințe al lui Odobescu în *Satira latină*, arătînd în legătură cu fiecare din trimiterile sale, dacă lucrările respective se găsesc în cataloagele bibliotecii personale a lui Odobescu, dînd întregul context citat, atunci cînd este cazul, sau adăugînd alte indicații utile cu privire la aceste izvoare.

51_{30} Quintilian, *Institutio oratoria*, lib. X, cap. 1. Iată citatul din Quintilian la care se referă Odobescu: „Satira quidem tota nostra est, in qua primus insignem laudem adeptus Lucilius quosdam ita deditos sibi adhuc habet amatores, ut eum non eiusdem modo operis auctoribus sed omnibus poetis praeferre non dubitent".

52_{28} [Jean Jacques] Barthélemy, *Voyage* [*du jeune*] *Anacharsis* [*en Grèce, vers le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire*, 1788], ch. 69. Retipărită adesea, Odobescu poseda în biblioteca sa ediția din Paris, an VII (*avec un Atlas in-folio*). Capitolul 69 din celebra scriere, o sinteză a cunoștințelor de arheologie și filologie clasică ale secolului al XVIII-lea, cuprinde „Istoria teatrului grec", cu multe referințe la izvoarele antice.

52_{29} [Friedrich-Gottlieb] Welcker, *Nachtrag zu der Schrift über die Aeschylische Trilogie* [*nebst einer Abhandlung über das Satyrspiel*, Franckfurt am Main, 1826]. Este vorba de volumul care completează scrierea lui Welcker, *Die Aeschylische Trilogie Prometheus und die Kabirenweihe zu Lemnos nebst Winken über die Trilogie des Aeschylus überhaupt*, Darmstadt, 1824. Ambele scrieri au aparținut bibliotecii lui Odobescu și sînt legate împreună, la B.A.R., sub cota II 349363. Trimiterea lui Odobescu se referă la capitolul *Ueber das Satyrspiel*, în *Nachtrag* ..., p. 183—340, fără a pune însă la contribuție întregul bogat material grupat de Welcker. Expunerea lui Odobescu pare orientată mai degrabă de scrierea următoare:

52_{39} [Henri Joseph Guillaume] Patin, *Études sur les tragiques grecs*, vol. I—III, Paris, 1843, operă care a aparținut bibliotecii lui Odobescu și este înregistrată acum la B.A.R. sub cota II 35250. Trimiterea lui Odobescu se referă la vol. III, p. 442 urm.: *Appendice. Sur le drame satyrique des Grecs et sur le Cyclope d'Euripide.* Aici se găsește indicată partea cea mai întinsă a bibliografiei lui Odobescu, care nu s-a mulțumit însă s-o utilizeze ca pe un izvor de a doua mînă, ci a consultat-o direct și a extras din ea toate informațiile necesare, într-o expunere originală.

---

[1] *În C, evidentă eroare, produsă prin înlocuirea vocabulei* vorba *din BA, la retipărire, cu* cuvîntul.

[2] națiile *C.*

[3] *corupt.*

52_{40} [Johann Gottfried Jakob (nu Got)] Hermann, *De dramate comico-satyrico*, în *Opuscula*, t. I, Lipsiae, 1827, citată și de Patin, p. 443 (în note), dar văzută de Odobescu, care dă pagina (44 etc.). Scrierea nu se găsea în biblioteca lui Odobescu.

52_{41} Horatius (*scris* : Orațiu), *De arte poetica*, v. 220 urm. :
„Carmine qui tragico vilem cerpavit ob hircum,
Mox etiam agrestis satyros nudavit et asper
Incolumi gravitate iocum temptavit eo quod
Inlecebris creat et grata novitate morandus
Spectator functusque sacris et potus et elexa” etc. etc.

52_{42} *Fragmenta graecorum satyrographorum*, edid. Friebel et Larsow, Berlin, 1837. Opera nu se găsea în biblioteca lui Odobescu.

53_{38} Casaubon, *De satyrica graecorum poesi et romanorum satyra*, Paris, 1605. Scriere clasică a vechei erudiții în problema literaturii satirice grecești și latine. Citată totdeauna și, prin urmare, atît de Welcker cît și de Patin, care folosește vechea ediție de la 1605; Odobescu cunoaște și ediția mai nouă de la Halle, 1774, care nu se găsea însă în biblioteca sa.

53_{39} Diomedis, *Grammatica latina*, ed. Putsch, lib. III, p. 483 (cartea nu se afla în biblioteca lui Odobescu). Este vorba de pasajul ades citat : „Satira autem dicta sive a Satyris, quod similiter in hoc carmine ridiculae res pudendaeque dicuntur, duae velut a Satyris proferuatur et fiunt; sive satura a lance, quae referta variis multisque primitiis in sacro apud priscos dis inferebatur et a copia ac saturitate rei satura vocabatur”. Cp. și Patin, *op. cit.*, p. 443.

53_{40} [B.G.] Niebuhr, *Römische Geschichte*, Berlin, 1828. Scrierea se găsea în biblioteca lui Odobescu. Informația despre *ver sacrum*, fără trimitere exactă la Odobescu, se găsește în Niebuhr, *op. cit.*, I. Bd., p. 102 : „Es war ein italischer gottesdienstlicher Brauch im schweren Kriegsläufter oder Sterbezeiten einen heiligen Lenz (*ver sacrum*) zu geloben : alle Geburten des Frühlings nach zwanzig verflossenen Jahren ward das Wieh geopfert oder gelösst, die Jugend ausgesandt”.

53_{40} [Jules] Michelet, *Histoire Romaine* [t. I, Paris, 1843], lucrarea citată, de asemenea, de Odobescu, care o avea în biblioteca lui, se referă la Niebuhr în problema lui *ver sacrum* (*op. cit.*, p. 58) : „Dans les mauvaises années, les Sabélliens vouaient à Mamers [Marte, *n.n.*], au dieu de la vie et de la mort, le dixième de tout ce qui naîtrait dans un printemps ; c'est ce qu'on appelait *ver sacrum*. Il est probable que, dans l'origine, on n'adoucissait pas même en faveur des enfants l'accomplissement de ce voeu cruel”. Michelet merge pe urmele izvoarelor antice ale lui Niebuhr (Dionysius, Strabo, Livius, Festus), din care Odobescu nu amintește decît pe Festus, citat de Paul Diaconul, dar fără altă precizare. Dintre istoricii moderni este amintit și Giuseppe Micali, *Storia degli antichi popoli italiani*, vol. I, 3, Firenze, 1832, fără trimiterile exacte (vol. I, p.23, 219, 275), dar cartea se găsea în biblioteca lui Odobescu și a fost desigur consultată de acesta.

54_{36} Ennius, *Annales*, 1, VI. Este vorba de versurile 1—5 din liber VII (nu VI) : „. . .scripsere alii rem versibu, quos olim Fauni Vatesque

canebant, Quum neque Musarum scopulos quisque superarat, Nec dieti studiosus erat ⟨. . .⟩ ante hunc”.

54_{38} Horatius, *Ode*, III, 18 :

„Faune, Nympharum fugientum amator,
per meos finis et aprica rura
lenis incedas abeasque parvis
alquus alumnis,

si tener pleno cadit haedus anno
larga nec desunt Veneris sodali
vim creterrae, vetus ara multo
fumat odore

ludit herboso pacus omne campo
cum tibi nanae redeunt Decembres,
festus in pratis vacat etioso
cum bove pagus ;

inter audacis lupus errat egnos
spargit agrestis tibi silva frondes,
gaudet invisam pepulisse fossor
ter pede terram.

54_{40} Scoliastul lui Teocrit, despre care vorbește Odobescu, zice, referindu-se la idila IV, v. 62—63, cuvîntul : σατύρικοι = (tineri) satiri : „Satirii sunt veniți astfel de la cuvîntul σάθη (sathe) care însemnează părțile genitale ale bărbatului” și mai departe : „de la cuvîntul σάθη este derivat numele satirului ; dar σάθη desemnează înflăcărarea dorințelor” (cf. *Scholia ad Theocritum*, ed. Carolus Wendel, Leipzig, Teubner). Derivația latină *satura* din gr. σάτυρος nu este însă confirmată de cercetarea modernă și îndoielile lui Odobescu par justificate (vd. *Etymologicum magnum*, 709, 6 ; Émile Boisacq, *Dictionnaire étymologique de la langue grécque*, 2-e éd., Heidelberg, 1923, *s.v.* ; Ernout-Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, Paris, 1932, *s.v.* ; F. Müller, *Zur Geschichte der römischen Satyre*, în *Philologus*, 78 (1923), p. 230 urm. ; Hammarström, în *Eranos*, 15 (1927), p. 37 urm.).

55_{37} Titus Livius, lib. VII, cap. 2 : „Et hoc et in senquenti anno, C. Sulpicio Petico, C. Licinio Stolone consulibus, pestilentia fuit. Eo nihil dignum memoria actum, nisi quod pacis deum exposcendae causa tertio tum post conditam urbem lectisternium fuit. Et cum vis morbi nec humanis consiliis nec ope divina levaretur, victis superstitione animis, ludi quoque scaenici, nova res bellicoso populo (nam circi modo spectaculum fuerat), inter allia cœlestis irae placamina instituti dicuntur. Ceterum parva quoque, ut ferme principia omnia, et ea ipsa peregrina res fuit. Sine carmina ullo, sine imitandorum carminum actu ludiones ex Etruria acciti ad tibicinis modos saltantes haud indecoros motus more Tusco dabant” etc.

55_{38} [B.G.] Niebuhr, *Istoria Romană* [*Römische Geschichte*, I. Theil, Berlin, 1828, p. 152] : „Die Stadt, wovon der fesceninische Wechselgesang benannt ward, war eine faliskische, keine tuskische”. Fescennium ar fi fost deci o cetate faliscă, adică sud-etruscă.

55_{40} [Johann Christian Felix] Baehr, *Geschichte der lateinischen Literatur* [Carlsruhe, 1844]. Se găsea în biblioteca lui Odobescu.

55_{41} Ruperti, *De satyra romanorum*, în edit[ia] lui Juvenal din 1801 etc. etc. Este vorba de cartea : *D. Junius Juvenal Satirae XVI* ad opt. exempl. fidem recensitae varietate lectionum perpetuoque commentario illustrata et indice uberrimo instructa a Alex. Ruperti, vol. I-II, Lipsiae, 1801, care se găsea în biblioteca lui Odobescu.

55_{42} [G.M.] Bernstein, *Versus ludicri in Romanorum Caesares priores* [*olim compositi*, Halis Saxonum, 1810], p. 10, unde se găseşte amintirea cîntecului de rîs cu care ostaşii romani urmau carul de triumf al lui Caesar : „Urbani, servate uxores, moechum calvum adducimus”. Scrierea lui Bernstein se găsea în biblioteca lui Odobescu, legată împreună cu : M. Fleckeisen, *Catoniana poesis reliquae*, Lipsiae, 1871 ; Car. Putschius, *Valerii Catonis poemata*, Ienae, 1828 ; I. H.F. Meineke, *Drei dem C. Pado Albinovanus zugeschriebene Elegien*, Quedlinburg, 1819 ; J. Aem. Werniek, *Priapeia sive diversorum poetarum veterum in Priapum lusus*, Thoruni, 1853 ; L. Mercklin, *De Corneliae P. F. Gracchorum Matris Vita Moribus et Epistolis Commentatio*. Dorpati, 1844, în volumul miscelaneu cu titlul *Litteraria latina*, astăzi în B.A.R. la cota II 32077—32082.

56_{38} [E]. Clussmann, *Cn. Naevii vita et carminum reliquiae*, [1843], p. 10, pe care n-o găsim în biblioteca lui Odobescu.

56_{39} [Ed.] Munck, *De fabulis Atelanis* [*scripsit fragmentaque atellanarum pactarum adiecit*...]. Se găsea în biblioteca lui Odobescu, legată împreună cu : Fr. Osann, *Analecta critica poesis Romanorum scenicae reliquias illustrantia*, Berolini, 1816 ; I. H. Neukirch, *De fabula togata romanorum*, Lipsiae, 1853 ; C. E. Schober, *Ueber die atellanischen Schauspiele der Römer*, Leipzig, 1825 ; C. G. Grysar, *Der roemische Mimus*, Wien, 1854.

56_{39} [Carl Ernst] Schober, *Ueber die atellanischen Schauspiele der Römer*. [Ein Versuch vom...] se găsea în biblioteca lui Odobescu (vd. nota precedentă).

56_{41} [W.A.] Schlegel, *Geschichte der dramatischen Literatur*. Titlul exact este : *Vorlesungen über dramatische Kunst und Litteratur*, 3 Bde. Heidelberg, 1809—1817. Odobescu a utilizat traducerea franceză *Cours de littérature dramatique*, vol. I—III, Paris et Genève, 1814, unde descendența personajelor *comediei dell'arte* din personajele atellanelor latine este stabilită în vol. II, p. 8 : „Ce qui nous importe le plus ici, c'est l'idée qu'on peut retrouver dans les pantomimes et les fables atellanes le premier germe de la commedia dell'arte... Arlequin et Polichinelle seraient sans doute bien étonnés d'apprendre qu'ils descendent en droite ligne des anciens Romains ou même des Osques...etc.”.

57_{28} Mărturia lui Diomede : „Satira este acum la romani o poemă defăimătoare...” sună în latineşte, cum a fost adeseori citată : „Satyra est carmen apud Romanos nunc quidem maledicum et ad carpenda hominum vitia archaeae comediae charactere compositum, quales scripserunt Lucilius et Horatius et Persus”.

58_{41} Citatul din Pliniu, în *Hist. nat.* [Praefatio] :... „Lucilius qui primum condidit styli nasum”.

58_{42} Citatul din Luciliu traduce treisprezece versuri din *C. Lucilii Reliquiae ex libris incertis*, 1, reproduse şi în *Revista română*, 1 (1861), p. 268, cu ocazia celei de-a doua publicări a studiului : (vd. C. Lucilii *Saturarum reliquiae*, edidit, auxit, emmendavit Tr. Dor. Gerlach, Turici, 1846, p. 79, ediție în biblioteca lui Odobescu, acum la B.A.R., cota II 36380).

58_{42} Ch. Labitte, *Les Satires de Lucile*, [în *Études littéraires*, t. I, Paris, (f.a.), p. 39 urm.]. Cartea exista în biblioteca lui Odobescu, dar nu şi în catalogul cărților lui (a fost achiziționată probabil mai tîrziu).

59_{41} Wölke, *De Graecorum Syllis*, fără loc şi dată, nu se găsea în biblioteca lui Odobescu. Trimiterea pare a proveni dintr-un alt izvor.

59_{41} Paul, *Disputatio de Syllis*, fără loc şi dată, nu se găsea în biblioteca lui Odobescu. Trimiterea pare a proveni dintr-un alt izvor.

59_{42} Liebel, *Archilochi reliquiae*, [1818], fără indicarea locului şi datei, nu se găsea în biblioteca lui Odobescu. Trimiterea pare a proveni dintr-un alt izvor.

59_{42} K[arl] Ot[fried] Müller, *Geschichte der griechischer Literatur* [*bis auf das Zeitalter Alexanders*, nach der Handschrift des Verfassers hrsg. von Dr. Eduard Müller, I—II Bd., Breslau, 1841], în biblioteca lui Odobescu.

60_{36} [Io. Conradus] Orelli[us], *Opuscula graecorum* [*veterum*] *sententiosa et moralia*, graece et latine. Collegit, disposuit, emendavit et illustravit...Vol. I—II, Lipsiae, 1819. Gnomele celor şapte înțelepți ai Greciei în vol. I, p. 138 urm. (*Septem Sapientum sententiae et apophtegmata*). În biblioteca lui Odobescu.

60_{37} Öhler, *Terentii Varronis saturarum Menippearum reliquiae*, fără indicarea locului şi datei ; nu se găsea în biblioteca lui Odobescu. Trimiterea poate să provină dintr-un alt izvor.

60_{37} Ch. Labitte, *Varron et ses Ménippées*, în *op. cit.*, vol. I, p. 80 urm.

Urmărirea tuturor trimiterilor lui Odobescu ni-l arată pe tînărul autor lucrînd după texte şi cu cunoaşterea întinsă a literaturii critice. Numărul trimiterilor neprecizate şi la ediții care nu se găseau în biblioteca cercetătorului, este mic. La 21 de ani, Odobescu este un cercetător matur ; deşi lucrarea sa are un caracter de popularizare, cunoştințele sale sînt întinse şi metodele cercetării critice îi sînt familiare.

ÎNTOARCEREA ÎN ŢARĂ PE DUNĂRE

Septembre 1855

Publicată prima oară în *România literară*, Iaşi, an. I, nr. 45, 19 noiembrie 1855, p. 523–524; semnată « Odobescu ». Tipărit cu caracterele scrierii de tranziţie, textul poeziei prezintă, alături de grafii proprii modului de scriere moldovenesc (*mulţemire* în loc de *mulţĕmire*, *zimbire* în loc de *zîmbire*) şi de fonetisme moldoveneşti, introduse, probabil, de tipograf (<î>*nvăli* în loc de <î>*nveli*, *mulţămire* în loc de *mulţumire*, *sfînt* în loc de *sînt*) şi cîteva fonetisme munteneşti, frecvente în manuscrisele din tinereţe ale lui Odobescu (*daca* în loc de *dacă*, *fromoase* în loc de *frumoase*, *spui* în loc de *spun*). Amestecul moldo-valah de grafii şi forme lingvistice ne face să presupunem că Alecsandri primise din partea lui Odobescu un manuscris autograf care, din păcate, nu ni s-a păstrat.

Singurul manuscris cunoscut al acestei poezii, un alograf intitulat *Întoarcerea în ţară*, cu strofele numerotate de la 1 la 25 şi înşirate pe două coloane, se găseşte azi în fondul B.A.R., sub cota 4.935, f. 124 r° –124 v°, datat de mîna lui Odobescu, pe f. 24 r°, în dreapta titlului: « Septembre 1855 ». Din compararea acestui manuscris cu prima ediţie, nu se poate deduce că alograful ar fi o copie a textului trimis lui Alecsandri, ci mai curînd că e copia unei forme intermediare, între primele bruioane şi versiunea publicată în *România literară*.

A doua ediţie şi totodată ultima originală apare în *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, secţiunea *I — Primele încercări tipărite, 1851–1855*, p. 55–60, localizată şi datată nu numai în titlu şi subtitlu, ci şi la sfîrşitul poeziei : « Pe Dunăre, 1855 » şi cu menţiunea bibliografică : « Din *România literară*, foaie periodică sub direcţia d-lui V. Alecsandri, Iaşi, 1855 ». Deosebirile, minime între această ediţie şi ediţia anterioară, ne îngăduie să presupunem că Odobescu a utilizat ca text de bază pentru ediţia « definitivă » din 1887 varianta din *România literară*, corectînd-o din punct de vedere ortografic şi eliminînd intervenţiile « literarizante » ale tipografului, corectorului sau redactorului moldovean.

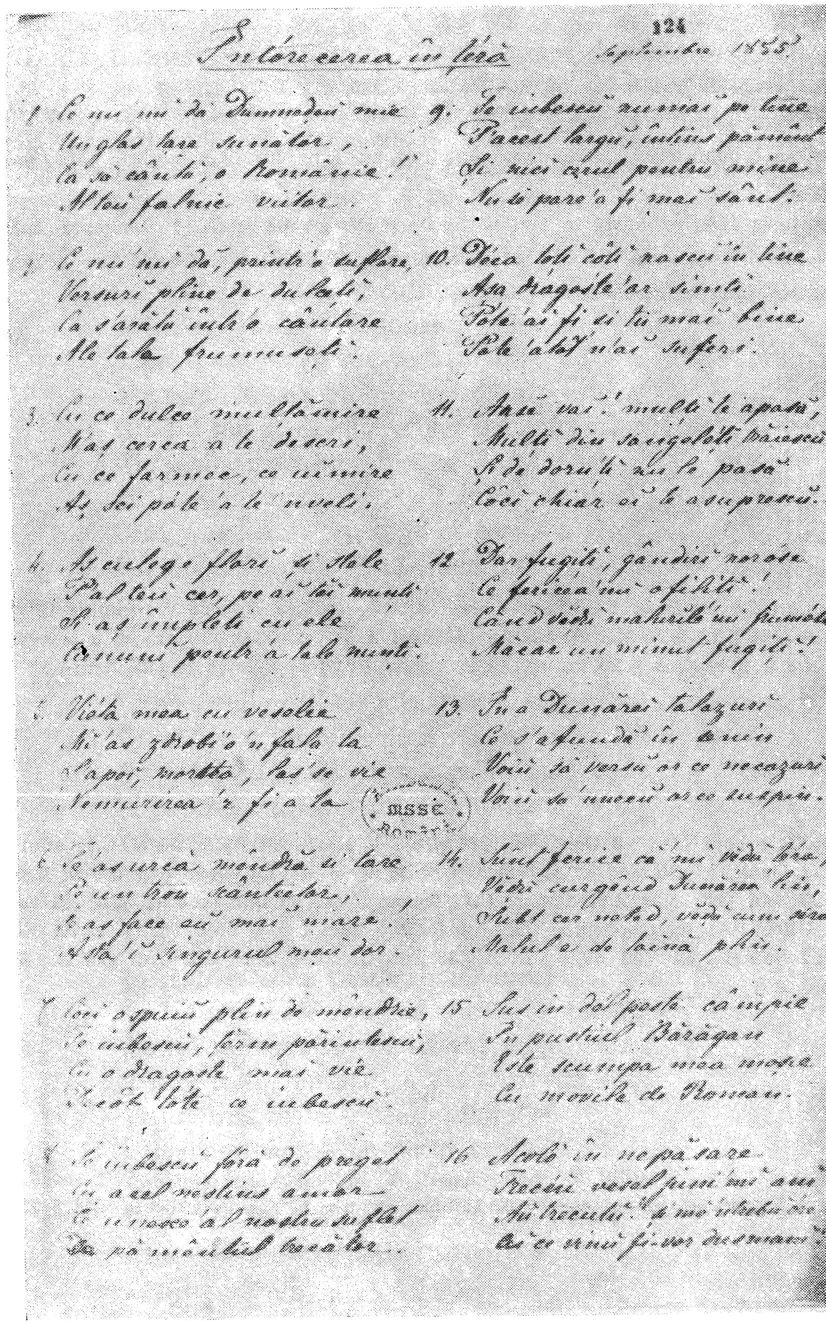

Întoarcerea în ţară (facsimil după ms. 4 935, f. 124 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SIGLE

A — manuscris alograf, în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 124 r° — 124 v°.

A₁ — variante genetice în textul *A*.

B — ediţia I, publicată în *România literară*, Iaşi, an. I, nr. 45, 19 noiembrie 1855, p. 523 — 524.

C — ediţia a II-a, publicată în *Scrieri literare şi* ***istorice*** ale lui A. I. Odobescu, Bucureşti, volumul I, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secţiunea *I* — *Primele încercări tipărite, 1851—1855*, p. 55—60.

VARIANTE

62

2 Pe Dunăre *CB; omite în A* || **3** Septembre *CA;* Septemvrie *B* || **12** mulţumire *C; corupt:* mulţămire *BA* || **13** a le descri *CB;* a te descri *A* || **14** În *CB;* Cu *A* || **15** a le-nveli *C;* a te-nvăli *B;* a te-nveli *A* || **20** bucurie *CB;* veselie *A* || **22** să *CB;* se *A* || **27** Ăsta-i *C; corupt:* Asta-i *BA* ||

63

1 o spun *C;* o spui *BA* || **8** De *CBA; redacţiune anulată:* Cu *A₁* || **12** sînt *CA;* sfînt *B* || **13** Daca *CA;* Dacă *B* || **21** *rînd de puncte în CB; omite în A* || **22** *rînd de puncte în CB; omite în A* || **25** văd *CB;* văz *A* | frumoase *CA;* fromoase *B* || **29** s-arunc orice *CB;* să vărs orce *A* || **30** să-nec *PA; scris:* să-nnec *CB* | orice *CB;* orce *A* || **31** Sînt *PBA; scris:* Sunt *C* | văd *CB;* văz *A* || **32** Văd *CB;* Văz *A* || **33** Sub *C;* Subt *BA* | văd *CB;* văz *A* || **34** taine *CB;* taină *A* ||

64

2 pustiul *PBA; scris:* pustiiul *C* || **4** movila-i *CB;* movile *A* || **6** veseli *CB;* vesel *A* || **16** românesc *CB; corupt:* romanesc *A* || **29** tainică-armonie *C;* tainic-armonie *BA* || **33** Orice *CB;* Orce *A* ||

65

4 Îmi *CB;* Îm *A* || **11** Pe Dunăre, 1855 *C; omite în BA* ||

NOTE

Tema „întoarcerii în ţară" a fost adeseori tratată de poeţii paşoptişti şi cei de mai tîrziu. Această temă corespundea situaţiei tinerilor intelectuali, instruiţi în străinătate, şi care se înapoiau în ţară cu mari hotărîri patriotice. Tema „întoarcerii în ţară" apare mai întîi în poezia lui V. Alecsandri: *Intoarcerea în ţeară* [1849], publicată în ediţia *Doine şi lăcrimioare*, Paris, 1853, p. 208—210.

„Pe muchi de prăpastii lunecînd uşor
Cu corbii de earnă mă-ntreceam în sbor.
Sania-mi cea mică, murgul mieu cel dalb
Albe lăsau urme pe omătul alb.
Sburam noi ca gîndul ce mă-mpresura,
Gîndul mieu, ca mine, în ceruri sbura.
Eu răzbăteam iute troieni de ninsori,
El lăsa în urmă-i troieni lungi de nori.
Căci mergeam departe: el către o stea,
Eu, înstrăinatul, către ţeara mea!
În zadar copacii crengile-şi plecau
Şi zăpadă-n cale-mi pe rînd scuturau.
În zădar şi cerul viscole stîrnia
Şi cu fulgi prin neguri cîmpii aşternia.
În zădar şi lupii, codrii răsbătînd,
Cu crivăţul ernii m-alunga urlînd.
Şi lupii ce urlă şi arburii muţi
În negura deasă rămîneau pierduţi.
Căci mergeam în grabă gîndu-mi către-o stea,
Eu, înstrăinatul, către ţeara mea!
În ţeara mea dulce sînt drumuri de flori,
În dulcea mea ţeară sbori, murgule, sbori!
În blîndul luceafăr am un înger blînd;
Înalţă-te-n sînu-i, o, tristul mieu gînd!
Ţeara nu-i departe; o simt, o văd eu,
Raiul înfloreşte în sufletul mieu.
Steaoa se arată pe cerul senin,
Îngerul iubirii îmi zîmbeşte lin,
Pieriţi neguri dese, iată dulcea stea!
Piei străinătate, iată ţeara mea!"

Odobescu ia desigur cunoştinţă de această poezie la Paris şi compune propria lui poezie, în 1855, revenind în ţara „pe Dunăre", îmbarcat poate la Viena, de unde, în acea epocă, porneau cursele regulate de vapor ale societăţii austriace „Donau-Dampfschiffahrtsgesellschaft", pînă la Orşova, iar din 1834 pînă la Galaţi. Odobescu foloseşte în poezia *Întoarcerea în ţară* ritmul trohaic, în versuri de 8 şi 7 silabe, al lui Alecsandri, de pildă în poezia *Adio Moldovei*, 1849 :

„Scumpă ţară şi frumoasă,
O, Moldovă, ţeara mea !
Cine pleacă şi te lasă
E pătruns de jale grea”.

Un singur an, după Alecsandri, la Sihlea în 1854, tema „întoarcerii în ţară” este reluată de Al. Sihleanu în poezia *Revederea*, republicată de poet în *Armonii intime*, 1857, puţin timp după înapoierea sa de la Paris, unde petrecuse anii 1852—1854 şi cîteva luni numai înainte de moartea sa prematură. *Revederea* lui Sihleanu este o idilă ; poetul se bucură de regăsirea sa în mediul copilăriei, pentru că află aici din nou liniştea, viaţa apropiată de natură, puritatea moravurilor :

„O, ce ferice e omul care,
Fugind de-al lumii sgomot, dureri,
Vine de cată a sa scăpare
Într-a naturei simple plăceri !
Acolo viaţa pacinică, lină
Curge ca unda de la isvor,
Ziua e dulce, noaptea senină,
Omul e vesel şi zîmbitor.
Iubirea este făr-de mîndrie,
Aşa de simplă ca cei ce-o simt ;
Amanţii nu au nici făţărie,
Nici ştiu să calce un jurămînt”.

Dezvoltarea temei „întoarcerii în ţară” ia la Odobescu forme originale faţă de prototipul fixat de Alecsandri şi Sihleanu. Căci dacă aceştia trăiesc bucuria regăsirii unei iubiri sau a păcii şi nevinovăţiei, Odobescu încearcă aceeaşi bucurie prin regăsirea patriei, ca mediu al acţiunii şi al creaţiei. Este interesantă studierea dezvoltării aceluiaşi motiv la poeţii ulteriori. G. Cretzianu în *Întoarcerea* (*Melodii intime*, 1855) salută ivirea pămîntului natal, călătorind pe vaporul „Herminia”, în apropiere de Turnu-Severin. Poetul exultă în aşteptarea revederii „fiinţelor iubite” :

„Un imn, o a mea liră ! Căci însfîrşit mă iată
La ţărmul către care sbura inima mea ;
Căci însfîrşit răsuflu ăst aer ce îmbată,
Şi scumpele fiinţe curînd voi revedea”.

După cîţiva ani de zile, revenit la Piteşti în 1860, I. C. Fundescu cîntă şi el o *Revedere* (în volumul *Flori de cîmp*, 1864). Bucuria reaflării peisajului idilic al copilăriei, a cărei expresie devenise oarecum obligatorie după ce poeţii anteriori fixaseră modelele, se împerechiază la Fundescu cu mărturisirea unei teribile decepţii, explicabilă prin căderea entuziasmului patriotic al vechilor paşoptişti. Tatăl său îl învăţase pe poet :

„Să nu laşi să te-amăgească
Al tiranului favor ;
Şi-n veci scopu-ţi să ţintească
L-ajutorul tuturor”.

Între timp însă „*întristarea a venit*” şi poetul îşi doreşte moartea :

„Astăzi însă, în durere
Cu-ndoiala mă frămînt,
Şi n-am altă mîngîiere
De cît numai un mormînt”.

Sentimente asemănătoare, dar cu o motivaţie mai intim-personală, exprimă, la revederea locurilor sale din Bucovina, D. Petrino, în *Întoarcerea în ţară* (*Lumine şi umbre*, 1870). Poetul îşi aminteşte fericirea din trecut, cînd sentimente generoase puteau înflori în inima sa :

„Şi la lanţul înfrăţirei
Ca inel folositor
Pentru soarta omenirei
N-am simţit şi eu amor ?
Cînd cu drept a putut bate
Şi-a mea inimă de foc,
Pentru-a ţării libertate
Pentru-al fraţilor noroc”.

Poetul a trăit însă cruda durere a morţii soţiei şi copilului său, şi *Întoarcerea în ţară* se însoţeşte pentru el cu simţirea pustietăţii din jur, în aşteptarea morţii :

„Căci durerea cînd e mare
În hotar nemărginit,
Patrie atunci nu are
Precum nu are sfîrşit.
Veselia-nsufleţeşte
Cer, natură şi pămînt,
Iar pe cel ce pătimeşte
Îl condamnă la mormînt”.

În 1872 se întoarce în ţară, tot pe Dunăre, ca ceilalţi poeţi munteni, Al. Macedonski, care fixează momentul în *Reîntoarcerea* (*Poesii*, 1882). În cadrul temei generale sînt grupate aci toate temele secundare, aşa cum le stabilise creaţia anterioară. Poetul îşi regăseşte cu bucurie ţara, peisajul familiar, casa copilăriei ; iar presentimentul încercărilor viitoare şi chiar al morţii este acceptat de acel care avea să trăiască şi să moară în ţara sa. Poezia pare inspirată de un sentiment sincer şi are o mişcare care se comunică ; este una din cele mai bune ale ciclului întreg :

„Soarta care mă goneşte
Crucea poate c-o să-mi dea,
Însă dea-mi-o cît de iute...
Voi purta-o'n ţara mea !
Salutare cer albastru,
Văi şi dealuri, aer viu...
Salutare Românie...
Mînă, mînă, surugiu !

Pribegind în ţări străine
Ani întregi am suspinat,
Şi din trista-mi depărtare

Sufletu-mi întraripat
Către Dunărea cea lată
Mă făcea ca să reviu...
Dunărea mă readuse...
Mînă, mînă, surugiu !

Recunosc orice potecă,
Orice ramuri, orice flori...
Patria-mi îşi desfăşoară
Cîmpii vecinic roditori !
Iată punţile de bîrne...
Movile, izvorul viu...
Iată crucile vopsite...
Mînă, mînă, surugiu !

Colo-n zare se iveşte
O clopotniţă lucind
Şi pe culmea depărtată
Vezi o casă înălbind...
Acea culme înverzită
O revăd precum o ştiu...
Mi-a văzut copilăria...
Mînă, mînă, surugiu !

Dacă însă moartea crudă
Ca să-mi iasă-n drum ar vrea,
Facă-şi pofta cît îi place...
Voi muri în ţara mea !
Iar pe culmea înverzită
Mă vor duce, mort sau viu...
Salutare locuri sfinte...
Mînă, mînă, surugiu !"

Ciclul paşoptist al „întoarcerii în ţară" se încheie în 1886, cînd Alecsandri reia vechea temă publicînd în *Convorbiri literare* poezia *Ţeara*. Poetul se găsea în una din revenirile sale de la Paris, unde trăia ca ministru plenipotenţiar, din 1884. Noua lui poezie este un imn de iubire adresat ţării, cum nu i se întîmplase de mult să scrie :

„Din umbra deas-a norului
Întins pe ţeri străine,
Cu aripile dorului
Voios revin la tine.
O ! cuib al fericirilor !
O ! ţeară luminoasă !
Comoar-a nălucirilor,
Grădina mea frumoasă !

Ş'avîntul tinereţilor
Ce-n sînu-mi se trezeşte,
Prin lumile poeţilor
Sburînd mă rătăceşte.

Şi-n farmecul avîntului
Tot ce sub ochi răsare
În poalele pămîntului
Mai drăgălaş îmi pare.
Întinderea cîmpiilor
În zări mai lin se pierde,
Mai dulce-i rodul viilor,
Verdeaţa e mai verde,

Mai nalte sunt nălţimile,
Mai cald e mîndrul soare,
Mai limpezi limpezimile
De rîuri şi isvoare.
. . . .".

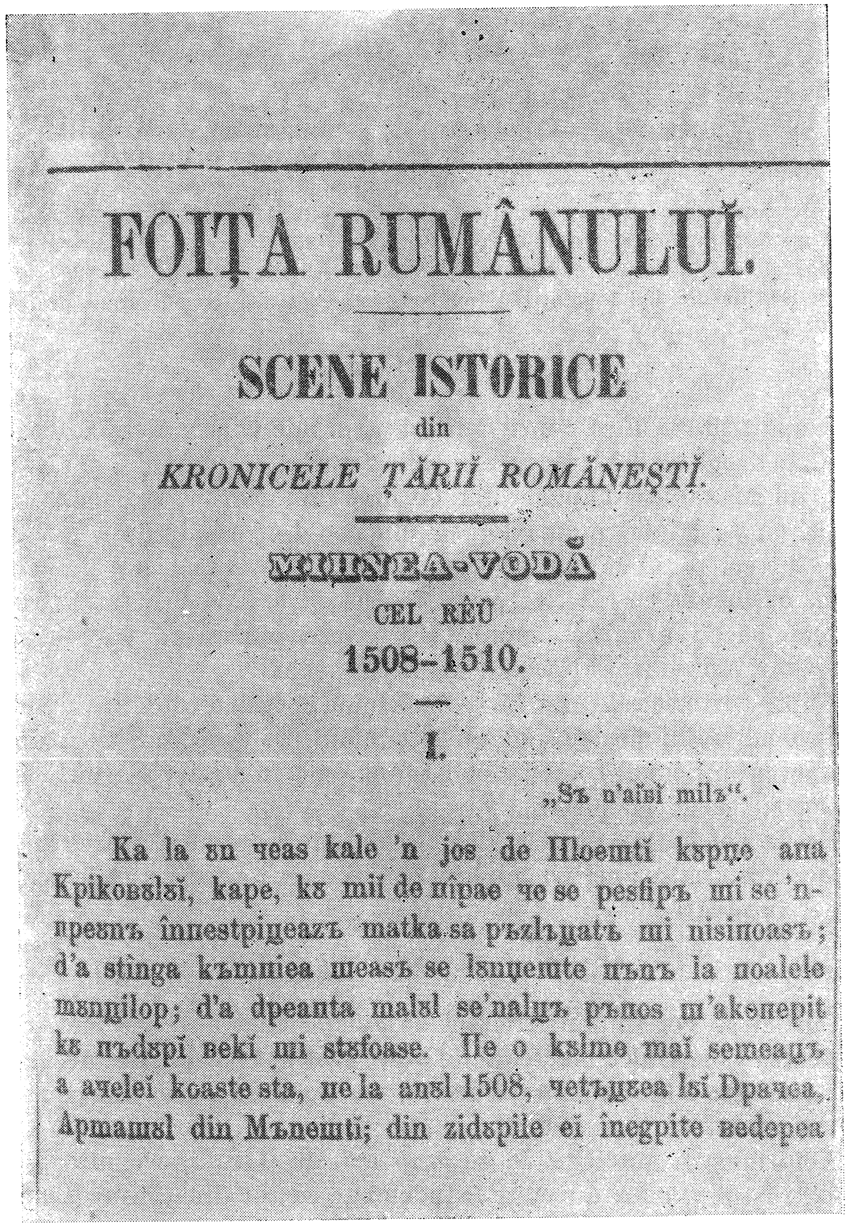

FOIȚA RUMÂNULUĬ.

SCENE ISTORICE
din
KRONICELE ȚĂRIĬ ROMÂNEŞTĬ.

MIHNEA-VODĂ
CEL RĔU
1508-1510.

I.

„Sъ n'aĭbĭ milъ".

Ka la ȣn чeas kale 'n jos de Пloeщĭ kȣрџe aпa Kрikovȣlȣĭ, kaрe, kȣ miĭ de пîрae чe se resfiръ щi se 'nпreȣnъ înngestрiџeazъ matka sa ръzlъцatъ щi nisinoasъ; d'a stînga kъmпiea щeasъ se lȣџeщte пъnъ la пoalele mȣnцilop; d'a dpeanta malȣl se'nalцъ ръпos щ'akoпeрit kȣ пъdȣрĭ vekĭ щi stȣfoase. Пe o kȣlme maĭ semeaцъ a aчeleĭ koaste sta, пe la anȣl 1508, чetъцȣea lȣĭ Dрaчea Aрmaшȣl din Mъneщtĭ; din zidȣрile eĭ înegрite vedepea

Scene istorice din cronicele Ţării Româneşti — Mihnea-vodă cel Rău — 1508—1510
(facsimil după *Românul*, anul I, nr. 16, marţi 1/13 octombrie 1857)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMÂNEŞTI

MIHNEA-VODĂ CEL RĂU * DOAMNA CHIAJNA

Cele două «scene istorice din cronicele româneşti», *Mihnea-vodă cel Rău* şi *Doamna Chiajna*, au fost publicate, prima — în şase ediţii (1857 — ziar, 1857 — broşură, 1860, 1886, 1887 şi 1894) a doua — în cinci ediţii (1860 — revistă, 1860, 1886, 1887 şi 1894) antume[1]. Ediţiile din anii 1860 şi 1886 au fost precedate de următoarele prefeţe ale scriitorului:

⟨PREFAŢA EDIŢIEI DIN 1860⟩[2]

După titlul şi după coprinderea acestui mic volum, fieşcine va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca orce imitaţie, încercările mele sînt, negreşit, cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă; în lipsa talentului, m-am silit cel puţin să păstrez, pre cît s-a putut, formele şi limba *Letopisiţelor* naţionale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos Ţara Moldovei; să adun datine, numiri şi cuvinte bătrîneşti, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi[3].

Faptele istorice ale unei ţări sau ale unei epoce au totdauna un interes mai viu cînd traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sînt cunoscute. Scopul romanţelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta; ăsta este şi folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza, într-asemenea scrieri uşoare, o epohe sau o naţie; cei cu bunăvoinţă, dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări!

⟨PREFAŢA EDIŢIEI DIN 1886⟩[4]

Curînd se vor împlini treizeci de ani de cînd am dat mai întîi în tipar aceste două mici încercări de restituire a vechilor datine strămoşeşti, scrise într-o limbă care era încă întrebuinţată şi preţuită pe vremea copilăriei mele.

Abia m-aş fi gîndit să le dezgrop, azi, eu însumi, din uitare, după aşa lung răstimp, daca nu m-ar fi îndemnat cu tot dinadinsul la această

---

[1] Vezi, în volumul de faţă, p. 267—275 şi p. 305—311.

[2] Tipărită cu caracterele scrierii de tranziţie.

[3] *Mihnea-vodă* a fost publicat în foiţa ziarului *Românul* din 1857; *Doamna Chiajna* s-a tipărit în *Revista Carpaţilor* din 1860.

Am însemnat, pretutindeni, cu numele autorilor, în note, faptele adunate în istorie (*nota lui A. I. Odobescu*).

[4] Tipărită cu caractere latine.

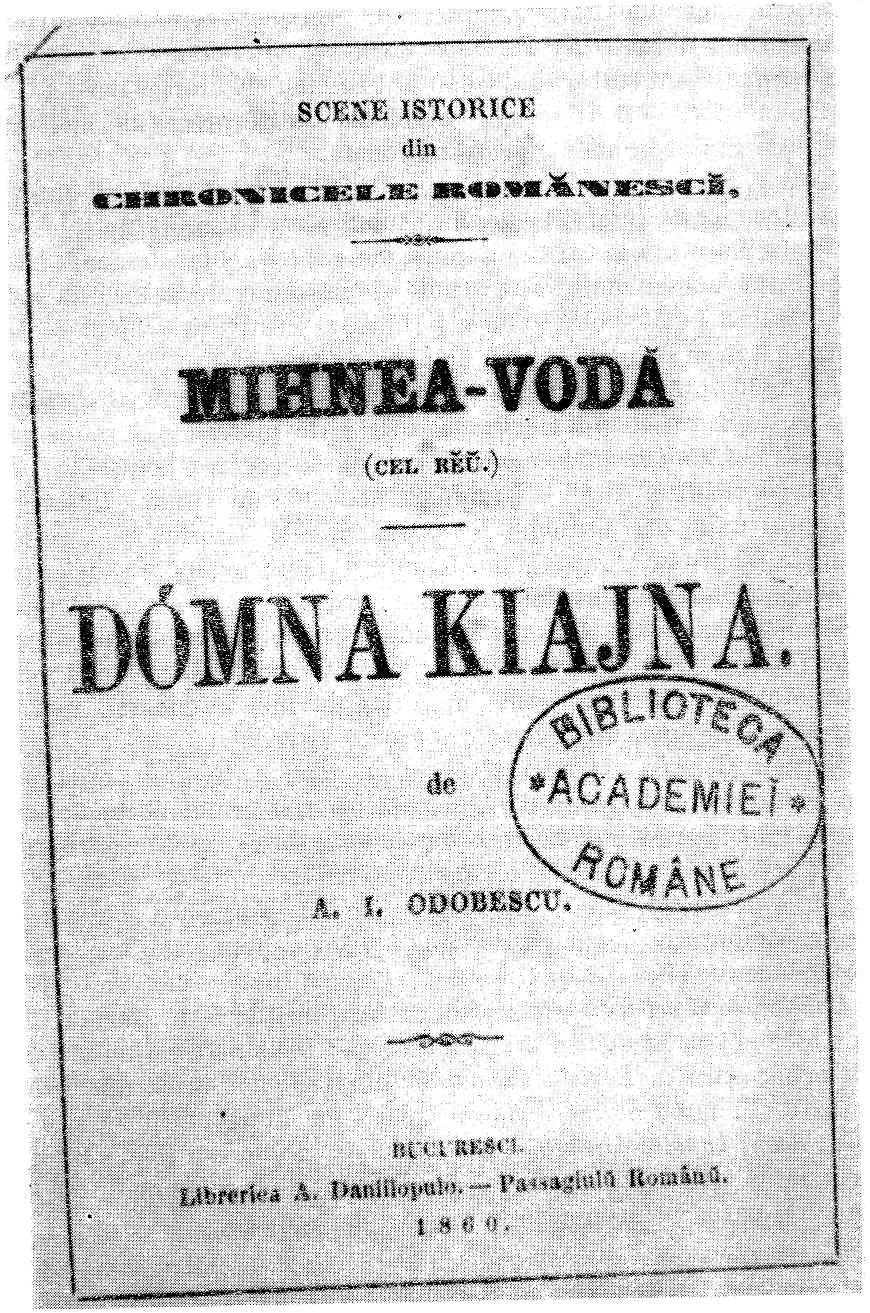

SCENE ISTORICE
din
CHRONICELE ROMÂNESCI,

MIHNEA-VODĂ
(CEL RĔŬ.)

DÓMNA KIAJNA.

de

A. I. ODOBESCU.

BIBLIOTECA *ACADEMIEI* ROMÂNE

BUCURESCI.
Libreria A. Daniilopulo. — Passagiulŭ Românŭ.
1860.

Scene istorice din hronicele românesci. Mihnea-vodă (cel rău) — Doamna Chiajna, de A. I. Odobescu, Bucureşti, Libreria A. Daniilopulo, 1860
(facsimil după coperta interioară)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

faptă cîţiva tineri din Craiova, iubitori de literatură română, printre cari, în primul rînd, domnii *N. P. Romanescu*, *M. Săulescu* şi *N. P. Guran*, precum şi meritosul editor craiovean al « Bibliotecii literare ».

Domnia-lor, — şi nu eu, — au judecat aceste prime ale mele scrieri demne de a figura în acea culgere naţională.

Totuşi, dacă generaţiunea cititorilor de astăzi ar găsi cumva că d⟨omnia⟩lor nu s-au înşelat pe deplin, atunci poate că mi-aş lua şi eu seama şi, la vîrsta înaintată la care am ajuns, m-aş cerca, chiar de acum înainte, să dau fiinţă la mai multe alte studie şi plăsmuiri de aceeaş natură, pe care nepăsarea puţin îmbietoare a publicului nostru m-a făcut să le las, de mari de ani, în stare de schiţe, de note, de proiecte, de visări.

La 1860 însă, atunci cînd încă credeam, — ierte-mi-se o zicătoare poporană, — că tot ce poate zbura se şi poate mînca, iată cu ce precuvîntare am dat zbor în lume modestelor mele încercări tinereşti :

« După titlul şi după coprinderea acestui mic volum, fieşcine[1] va vedea c-am avut drept model frumoasa nuvelă istorică a d⟨omnu⟩lui Constantin Negruzzi, asupra lui Alexandru Lăpuşneanu. Ca orice imitaţiune, încercările mele sînt[2] cu mult mai prejos de acel mic cap d-operă[3] ; în lipsa talentului, m-am silit cel puţin să-i păstrez, pre cît s-a putut, formele şi limba *Letopisiţelor* naţionale, cu care, în dreptate, se poate lăuda mai vîrtos Ţara Moldovii ; să adun datine, numiri şi cuvinte bătrîneşti, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi.

Faptele istorice ale unei ţări sau ale unei epoce au totdauna un interes mai viu, cînd traiul şi ideile, obiceiele şi graiul de acolo sau de atunci ne sînt[4] cunoscute. Scopul romanelor istorice este, în parte, d-a ni le arăta ; acesta este şi folosul lor instructiv.

Cei ce pot mult, izbutesc a caracteriza într-asemenea scrieri uşoare, o epocă sau o naţiune ; cei cu bunăvoinţă[5], dar cu mai slabe mijloace, fac, ca mine, încercări ! ».

Mihnea-vodă cel Rău a fost publicat mai întîi în foiţa ziarului *Românul* din 1857 şi tras atunci în broşură osebită ; *Doamna Chiajna* s-a tipărit pentru prima oară în *Revista Carpaţilor* din 1860 ; în acest din urmă an, am format din îmbe un mic volum tipărit cu litere chirilice, sub titlul general : *Scene istorice din cronicele româneşti*. Bune sau rele, « Biblioteca literară » mi le retipăreşte acum tot cum au fost de la început. Abia se vor ivi vreo trei-patru neînsemnate îndreptări de fapte.

Paris, 1886.

---

[1] *scris:* fiescine.
[2] *scris:* sunt.
[3] *corupt:* d-opera.
[4] *scris:* sunt.
[5] *corupt:* bunavoinţă.

MIHNEA-VODĂ CEL RĂU

« Episodul istoric » *Mihnea-vodă cel Rău* a fost publicat în şase ediţii originale.

Ediţia I s-a tipărit, sub titlul generic *Scene istorice din cronicele Ţării Româneşti*, în « foiţa » gazetei bucureştene a lui C. A. Rosetti, *Românul* (anul I, nr. 16, marţi 1/13 octombrie 1857, p. 1—3 ; nr. 17, sîmbătă 5/17 octombrie 1857, p. 1—3 ; nr. 18, marţi 8/20 octombrie 1857, p. 1—3 ; nr. 21, sîmbătă 19/30 octombrie 1857, p. 1—3 ; nr. 22, marţi 22 octombrie / 3 noiembrie 1857, p. 1—3), cu caracterele scrierii de tranziţie şi împestriţată de greşeli tipografice, ceea ce ne face să presupunem că Odobescu nu a corectat textul după culegere. Astfel, în *Românul*, citim : « *om matur şi vîrtus* » în loc de « *om matur şi vîrtos* » ; « *juncier* » în loc de « *junghier* » ; « *aflatu-vei* »[1] în loc de « *aflatu-fi-vei* » ; « *lucrase că mare meşteşug* » în loc de « *lucrase cu mare meşteşug* » ; « *Mircea* » în loc de « *Mihnea* » ; « *apucaseră să ie în gură* » în loc de « *apucaseră să ia* <sau *să ieie*> *în gură* » ; « *strîmtbîndu-se ca de dor de măsele* » în loc de « *strîmbîndu-se ca de dor de măsele* » ; « *porunci pivnicerilor să iesă* » în loc de « *porunci pivnicerilor să iasă* <sau *să iese*> » ; « *bine faci ă te fereşti* » în loc de « *bine faci să* <sau *că*> *te fereşti* » ; « *pe boieri îi onora* » în loc de « *pe boieri îi omora* » ; « *tinde lungi şi arcuste* » în loc de « *tinde lungi şi arcuite* » ; « *călugării* <. . .> *deschiră porţile* » în loc de « *călugării deschiseră porţile* » ; « *vecinicul obicei de popa* » în loc de « *vecinicul obicei de popas* » ; « *mleştină* » în loc de « *mlaştină* » ; « *să se pitaască* » în loc de « *să se pitească* » ; « *nici o fiinţă nu se aprinde la focul ce ardea într-însul* » în loc de « *nici o fiinţă nu se aprindea la focul ce ardea într-însul* » ; « *oastoa* » în loc de « *oastea* » ; « *boramgic* » în loc de « *borangic* » ; « *Mircea-voievod* » în loc de « *Mihnea-voievod* » ; « *luară de seamă* » în loc de « *luare de seamă* » ; « *Engl* » în loc de « *Engel* » ; « *Mihanea* » în loc de « *Mihnea* » ; « *Mănăşti* » în loc de « *Măneşti* » ş.a., din care menţionăm omiterea numelui de autor la finele primului foileton.

Ediţia a II-a apare sub acelaşi titlu generic, *Scene istorice din cronicile Ţării Româneşti*, într-o broşură de 36 pagini, în tipografia lui Ferdinand Om (unde se trăgea şi *Românul*), din Bucureşti, în acelaşi an 1857, imprimată tot cu caracterele scrierii de tranziţie, dar fără a fi o reproducere mecanică stricto sensu a primei ediţii. Intervenţia scriitorului la retipărire este evidentă : capitolele primesc, fiecare, cîte un titlu (*Măneşti*, *Curtea de Argeş*, *Cotmana*, *Sibii*), iar cîteva sintagme sînt redactate altfel decît în *Românul* (« *băiatul, abia ieşit din copilărie* » faţă de « *băiatul, ieşit din copilărie* » ; « *drept semn de jale* » faţă de « *ca semn de jale* » ; « *şi cînd păhărniceii dreseră pe la toţi prin pahare* » faţă de « *şi păhărniceii dreseră pe la toţi în pahare* » ; « *se scutur ca frunzele toate bunurile* » faţă de « *se scutur ca frunzele bunurile* » ; « *de curînd intrase* » faţă de « *de curînd era* » ; « *cu femeile* » faţă de « *cu femei* » ; « *magistrul oraşului* » faţă de « *magistratul oraşului* ») ; în fine, iată cîteva deosebiri lingvistice : *sălbatice* în loc de *sălbatece*, *puştile* în loc de *puştele*, *Moldaviei* în loc de *Moldovei*, *fiecăruia* în loc de *fiecărui*, *ereau* în loc de *erau*, *doară* în loc de *doare*, *cinzacă* în loc de *cinzeacă*, *uşa* în loc de *uşea*, *acuma* în loc de *acum*, *să turbură* în loc de *se turbură* etc.

Multe erori de tipar flagrante din ediţia întîi au fost corectate, dar, alături de cele vechi neîndreptate (cifra de capitol sub titlul capitolului, « *aflatu-vei* » în loc de « *aflatu-fi-vei* », « *onora* » în loc de « *omora* », « *deschiră* » în loc de « *deschiseră* », « *oastoa* » în loc de « *oastea* », « *Mircea-voievod* » în loc de « *Mihnea-voievod* », « *luară* » în loc de « *luare* » etc.) apar altele noi (« *Constampin* » în loc de « *Constantin* », « *vînătări* » în loc de « *vînători* », « *ierogliicele* » în loc de « *ieroglificele* », « *aprozit* » în loc de « *aprozii* », « *maî* » în loc de « *mai* » etc.). Se poate presupune, deci, că nici corecturile acestei ediţii nu au fost văzute de Odobescu.

---

[1] Eroare perpetuă.

Ediția a III-a, publicată în primul an după Unirea Principatelor Române, 1860, de « Libreria A. Daniilopulo » din București, apare, alături de a doua ediție a narațiunii *Doamna Chiajna*[1], cu titlul generic adaptat împrejurării politice de actualitate, *Scene istorice din hronicele românești,* titlu ce va fi menținut pe frontispiciul tuturor retipăririlor ulterioare, și precedată de o prefață a scriitorului[2].

Tipărită tot cu caracterele scrierii de tranziție, noua ediție se deosebește însă mult de cele două ediții anterioare, atît prin numărul mult mai mic de greșeli ale tiparului[3], cît și, mai cu seamă, prin modificările lingvistice și stilistice și prin adăogirile de note sublineare. Menționăm, în continuare, cîteva deosebiri între primele două ediții, notate (1857), și ediția a treia, notată (1860): « *pe la leatul 1508* » (1860), față de « *pe la anul 1508* » (1857); « *în Valea Comanacului* » (1860), față de « *în Valea Ursoaii* » (1857); « *fiarele sălbatice* » (1860), față de « *fiarele sălbatece* » (1857); « *se-ntoarseră* » (1860), față de « *să-ntoarseră* » (1857); « *cînii* » (1860), față de « *cîinii* » (1857); « *cu glasul năbușit de lacrîmi* » (1860), față de « *cu glas năbușit de lacrimi* » (1857); « *bogonisea pe slovenește* » (1860), față de «*bogonisea pe slavonește* » (1857); « *o ghioagă de fier țintuită, mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armaș-mare, sta așezată pe velința flocoasă* » (1860), față de «*o ghioagă de fier țintuită, mare și grea, buzduganul însușit slujbei de armaș-mare, sta așezat pe velința flocoasă* » (1857); «*intră* » (1860), față de « *întră* » (1857); « *își scuturau dureroasele lor lanțuri* » (1860), față de « *își scuturau dureroasele lanțuri* » (1857); « *pohtesc* » (1860), față de « *poftesc* » (1857); « *buna jupaniță Zmaranda* » (1860), față de « *buna jupăneasă Zmaranda* » (1857); « *Nu-i așa c-avuțiile-s amăgitoare?* » (1860), față de « *Nu e așa c-avuțiile-s amăgitoare?* » (1857); « *neîncetat* » (1860), față de « *nencetat* » (1857); « *s-aleagă* » (1860), față de « *să aleagă* » (1857); « *cîteva zile după moartea tatălui său* » (1860), față de « *a doua zi după moartea tatălui său* » (1857); « *îi citi cu glas măreț* » (1860), față de « *îi ceti cu glas măreț* » (1857); «*se înălța la dreapta în biserică* (1860), față de « *să înălța d-a dreapta în biserică* » (1857); « *apoi caii domnești* » (1860), față de « *apoi comișii cu caii domnești* » (1857); « *Spune-mi, jupan Pîrvule* » (1860), față de « *Ia spune-mi, jupan Pîrvule* » (1857); « *trei tineri <. . .> cu mîndre și drăgălașe chipuri* » (1860), față de « *trei tineri <. . .> cu mîndre și galeșe chipuri* » (1857); « *toți trei feciorii* » (1860), față de « *tustrei feciorii* » (1857); « *curtea domnească se-mpodobi* » (1860), față de « *curtea domnească să-mpodobi* » (1857); « *păreau meniți pentru o desăvîrșită norocire* » (1860), față de « *păreau meniți pentru o nesfîrșită norocire* » (1857); « *Pohtiți, luați, boiari ! — le zise domnul* » (1860), față de «*Poftiți, luați, boieri ! — le zise domnul* » (1857); « *strîmbîndu-se ca de durere de măsele* » (1860), față de « *strîmbîndu-se ca de dor de măsele* » (1857); « *să pohtiți* » (1860), față de « *să poftiți* » (1857); « *că am pohtit eu la dobînzi* » (1860), față de « *că am pohtit eu la dobînzi și la bogăjii* » (1857); « *din fundul buții* » (1860), față de « *din fundul buții sale* » (1857); « *era clădită chiar de banul Barbu Basarab* » (1860), față de « *era clădită de Basarabi* » (1857); «*lupul cu puii săi pustiază codrii* » (1860), față de « *leul cu puii săi pustiază codrii* » (1857); « *Mircea, temîndu-se a trece prin Rîmnicul Vîlcei și nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, se îndreptă către mica mănăstire din Cotmeana, puțin mai jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog* » (1860), față de « *Mircea trecu tiptil prin Rîmnicul Vîlcei, și, nevoind a trage la gazdă în oraș, să-ndreptă către mica mănăstire din Cotmana, puțin mai în vale decît Cozia* » (1857); « *numai în cămașă* » (1860), față de « *numai cu cămașa pe dînsul* » (1857); « *mergeau <. . .> către Olt* » (1860), față de « *mergeau <. . .> în către Olt* » (1857); *împiedicîndu-se și mai rău* » (1860), față de « *împiedicîndu-se unii pe alții, amețindu-se și mai rău* » (1857); « *trîmbele de borangic* » (1860), față de « *cumașurile de borangic* » (1857); « *un chervan <. . .> plin pînă în coviltir de sipeturi* (1860), față de « *un chervan <. . .> plin pînă în coviltir de lăzi și sipeturi* »

---

[1] Cf. în acest volum p. 306.

[2] Cf. supra, p. 264.

[3] « *Aflatu-vei* » în loc de « *Aflatu-fi-vei* »; « *cor* » în loc de « *lor* »; «*banului și vătafului Neagu* » în loc de « *banului Barbu și vătafului Neagu* »; « *acea* » în loc de « *aceea* »; « *căluguri* » în loc de « *călugări* »; « *luptături* » în loc de « *luptători* »; « *noptea* » în loc de « *noaptea* »; « *1661* » în loc de « *1616* ».

(1857); «*nimeni nu putea fi mai milostiv decît domnul român* » (1860), față de «*nimeni nu putea fi mai darnic și mai milostiv* » (1857); « *zeaua de sîrmă* » (1860), față de « *zalea de sîrmă* » (1857) etc. Comparativ cu cele două ediții apărute în 1857, ediția din 1860 adaugă notele sublineare de la p. 72/r. 42, p. 75/r. 41—42 și 43, p. 77/r. 39 și 40, p. 78/r. 40—41, p. 22/r. 41[1]. Aceste deosebiri și altele, menționate la *Variante*, în care este evidentă tendința de a epura textul de termenii pleonastici și de cîteva regionalisme, de a concentra expresia și de a o nuanța, prin înlocuirea formelor « literare » cu arhaisme, pentru a obține « culoarea locală », ca și adăugirile de referințe bibliografice, ne îndeamnă să presupunem că Alexandru Odobescu, în momentul respectiv, — moment în care se orienta spre alte preocupări[2], — a considerat această ediție, a treia, ca « definitivă »[3].

Ediția a IV-a apare tîrziu, abia după 26 de ani, în 1886, la editura librăriei S. Samitca, din Craiova, într-o carte foarte elegant tipărită, împreună cu ediția a III-a a « scenei istorice » *Doamna Chiajna*[4], și precedată, ca și ediția anterioară, de un cuvînt al autorului[5].

Paginația celor două povestiri (de la p. 1 la p. 58: coperta interioară, prefața, foaia de titlu și paginile de text ale narațiunii *Mihnea-vodă cel Rău*, și iar, de la p. 1 la p. 79: foaia de titlu și paginile de text ale narațiunii *Doamna Chiajna*) dă o notă caracteristică ediției din 1886. Să fie oare această paginație neobișnuită numai o simplă bizarerie tipografică, sau ne găsim în fața intenției editoriale de a publica, în broșuri separate, cele două « episoduri », intenție nerealizată din cauza prefeței unice, trimisă, de la Paris, de autor? Răspunsul la prima ca și la a doua întrebare depinde de o indicație expresă, azi necunoscută, a editorilor sau a lui Odobescu însuși.

Compararea acestei ediții, tipărită numai cu caractere latine, cu edițiile anterioare, oferă cercetătorului, pe lîngă prilejul de a constata noi greșeli de tipar alături de cîteva mai vechi[6], multe și interesante exemple de fluctuații grafice, fonetice și morfologice, care se datoresc, după cum am menționat în *Nota asupra ediției* de față[7], nu intenției sau, cum se spune, « voinței scriitorului », ci *incertitudinilor* și chiar *indiferenței* lui față de « normele » fonetice, ortografice și morfologice la modă între anii 1848 și 1895. Iată numai cîteva din exemplele care ar putea fi date: *afóra* în loc de *afară, côtre* în loc de *către, chiămare* în loc de *chemare, déca* în loc de *daca, primăvéra* în loc de *primăvara, sûnt* și *sunt* față de *sînt, țéra* față de *țara*; sub influența acelorași « norme », grafiile fonetice *azvîrlind, groaznice, iznoavă, izvor, plăzmuită, zdrobesc, zgarde, zgomotoasă* etc., devin: *asvîrlind, groasnice, isnoavă, isvor, plăsmuită, sdrobesc, sgarde, sgomotoasă* etc.; devine frecventă notarea prefixelor *ră-* și *răs-* cu *re-* și *res-*: *resfirat* față de *răsfirat, respunseră* față de *răspunseră, respîndise* față de *răspîndise, resunetul* față de *răsunetul* etc.; apar grafiile etimologice *fiiul, miie* (numeral), față de grafiile *fiul, mie*, și *oțereau, țărină,* față de *oțăreau, țărînă* din primele ediții; alături de grafia tradițională *priimea*, apare și grafia fonetică *primea*. Din domeniul morfologiei remarcăm, îndeosebi pentru frecvența lor, oscilațiile în notarea genitiv-dativului singular și a nominativ-acuzativului plural al substantivelor feminine : *bisericei* (1886) față de *bisericii* (1857, 1860), alături de *bisericii* (1886) față de *bisericei* (1857, 1860) ; *Bîrsei* (1886) față de *Bîrsii* (1857, 1860) ; *casii* (1886) față de *casei* (1857, 1860) ; *credințe* (1886) față de *credinți* (1857, 1860); *familiei* (1886) față de *familiii* (1857, 1860); *inimei* (1886) față de *inimii* (1857, 1860); *inimele* (1886) față de *inimile* (1857, 1860); *Maicei* (1886) față de *Maicii* (1857, 1860); *mănăstirii* (1886) față de *mănăstirei* (1857, 1860); *pădurei* (1886) față de *pădurii* (1857, 1860); *pieței* (1886) față de *pieții* (1857, 1860); *scărei* (1886) față de *scării* (1857, 1860); *sculele* (1886) față de *sculile* (1857, 1860); *țarinele* (1886) față de *țarinile* (1857, 1860) etc.

---

[1] Trimiterile au în vedere paginile și rîndurile textului reprodus în volumul de față.

[2] Cf. în volumul de față, *Introducere*, p. 9.

[3] Ipoteză sugerată și de scrisele lui Odobescu din prefața ediției următoare, 1886, care nu trebuie să fie interpretate, credem, numai ca o simplă formulă de politețe: « Abia m-aș fi gîndit să le dezgrop, azi, eu însumi, din uitare, după așa lung răstimp, daca nu m-ar fi îndemnat cu tot dinadinsul la această faptă cîțiva tineri din Craiova, iubitori de literatură română ».

[4] Vezi în volumul de față, p. 307.

[5] Vezi în volumul de față, p. 264 și 266.

[6] « *Vedea* de acum o fire » în loc de « *vădea* de acum o fire », « *aflatu-vei* » în loc de « *aflatu-fi-vei* », « *Țepeș-vodă* » în loc de « *Țepeluș-vodă* », « *neaparat* » în loc de « *neapărat* », « *monastirei* » în loc de « *mănăstirei* », « *derîmat* » în loc de « *dărîmat* », « *gată* », în loc de « *gata* », « *învărșunați* » în loc de « *învierșunați* », «*întălnire* », în loc de « *întîlnire* », « *Șerbanești* » în loc de «*Șerbănești* », « *rîvna* » în loc de « *rîvnă*», « *Iacsag* » în loc de « *Iacșăg* », « *banului și vătafului Neagu* » în loc de « *banului Barbu și vătafului Neagu* ».

[7] Cf. supra, p. 14—15.

În prefața noii reeditări, referindu-se la modificările pe care le făcuse în cele două « scene istorice », Odobescu scria : «„Biblioteca literară“ mi le retipărește acum tot cum au fost la început. Abia se vor ivi vreo trei-patru neînsemnate îndreptări de fapte. » Bineînțeles că aceste indicații nu trebuie să fie luate ad litteram, «la început » însemnînd, probabil, anul 1860, cînd narațiunile apăruseră prima oară în același volum, iar cele « trei-patru neînsemnate îndreptări de fapte » în ediția din 1886 față de ediția anterioară (1860) fiind mai numeroase. Dintre ultimele, menționăm mai jos « îndreptările » cu caracter informativ istoric, pe care presupunem că Odobescu le avea în primul rînd în vedere :

« Mircea <. . .> luă de soție pe fata lui Rareș-vodă de la Moldova, anume domnița Chiajna » (1886), față de : « Mircea < . . . > luă o bogată fată de boiar, anume Chiajna » (1860).

« . . . mai mulți domni din neamul Dracii armașului din Mănești au stat, la deosebite vremuri, pe tronul țărilor noastre » (1886), față de : «. . . și șase alți domni din neamul Dracii armașul din Mănești au stat, la deosebite vremuri, pe tronul țărilor noastre » (1860).

În ediția din 1860, ca și în edițiile anterioare, din 1857, narațiunea *Mihnea-vodă cel Rău* se încheie cu o notă sublineară, cuprinzînd pe cei « șase alți domni din neamul Dracii armașul din Mănești », notă eliminată la republicarea din 1886 [1].

Odată cu « îndreptările » citate, într-un anume fel mărturisite în prefața noii ediții, Odobescu a făcut și alte, nu puține, « îndreptări » lingvistice și stilistice, — este adevărat, nemărturisite, — dar care nu pot fi atribuite altcuiva. Menționăm, în continuare, cîteva din modificările pe care le atribuim scriitorului și pe care le considerăm a fi mai semnificative : « *mii de pîrîie* » (1886), în loc de « *mii de pîraie* » (1857, 1860); « *rîpos și acoperit* » (1886), în loc de « *rîpos ș-acoperit* » (1857, 1860); « *plaiurile aburoase ale Cîmpinei și ale Breazei* » (1886), în loc de « *plaiurile aburoase ale Cîmpinei și Breazii* » (1857, 1860); « *la gît aveau grumăjer rotund* » (1886), în loc de « *la gît aveau un grumăjer rotund* » (1857, 1860); « *să-și deie sufletul* » (1886), în loc de « *să-și dea sufletul* » (1857, 1860); « *printr-o mișcare spasmodică a nervelor* » (1886), în loc de « *printr-o mișcare spazmodică a nervilor* » (1857, 1860); « *ochii <. . .> clipiră ca o candelă ce moare* » (1886), în loc de « *ochii clipiră ca candela ce moare* » (1857, 1860); « *de la moși-strămoși* » (1886), în loc de « *de la moși-strămoșii noștri* » (1857, 1860); « *cînd te vor vedea înfrînt* » (1886), în loc de « *cînd te va vedea înfrînt* » (1857, 1860); « *rădica* » (1886), în loc de « *ridica* » (1857, 1860); « *Erau* » (1886), în loc de « *Ereau* » (1857, 1860); « *suspinuri* » (1886), în loc de « *suspine* » (1857, 1860); « *totul intră în tăcere* » (1886), în loc de « *totul intră iarăși în tăcere* » (1857, 1860); « *întunericul* » (1886), în loc de « *întunerecul* » (1857, 1860); « *trămis* » (1886), în loc de « *trimis* » (1857, 1860); « *coroana voivozilor* » (1886), în loc de « *gugiumanul voivozilor* » (1857, 1860); « *oastea <. . .> slobozi puștile și sănețele* » (1886), în loc de « *oastea <. . .> slobozi tunurile și sănețele* »[2] (1857, 1860); « *îi dete obișnuita binecuvîntare* » (1886), în loc de « *îi dete obicinuita blagoslovenie* » (1857, 1860) ; « *Ceremonia* » (1886),

---

[1] Cf. mai jos, p. 284.

[2] Modificare consecintă unei note sublineare la cuvîntul *săneață*, de pe o pagină anterioară : « Puștile vechi, căci *pușțe* se chemau mai nainte tunurile », notă existentă, cu variante fonetice, și în edițiile din 1857 și 1860.

în loc de « *Țeremonia* » (1857, 1860); « *Nu trecu mult timp* » (1886), în loc de « *Nu trecu mult* » (1857, 1860); « *răsipite* » (1886), în loc de « *risipite* » (1857, 1860) ; « *se scutură* » (1886), în loc de « *se scutur* » (1857, 1860); « *la ochii Pîrvuleștilor* » (1886), în loc de « *în ochii Pîrvuleștilor* » (1857, 1860); « *Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradițiune, păstrată prin grai, despre un boier lacom la avuții* » (1886), în loc de « *Gluma cu mărgăritarii în pilaf e o tradiție păstrată prin grai* » (1857, 1860); « *să întindă* (1886), în loc de *să întinză* » (1857, 1860); « *să o deschidă* » (1886), în loc de « *și să o ție deschisă* » (1857, 1860); « *păreții* » (1886), în loc de « *pereții* » (1857, 1860); « *blăstem* » (1886), în loc de « *blestem* » (1857, 1860) ; « *adulmecă* » (1886) în loc de « *adurmecă* » (1857, 1860) ; « *să te strivesc* » (1886), în loc de « *să te zdrobesc* » (1857, 1860) ; « *pelinurile <. . .> profire* » (1886), în loc de « *pelinurile <. . .> rumene* » (1857, 1860) ; « *să-i deschidă* » (1886), în loc de « *să-i deschiză* » (1857, 1860); « *puseră căldarea de fiertură* » (1886), în loc de « *puseră căldarea de mămăligă* » (1857, 1860) [1], « *basme* » (1886), în loc de « *basne* » (1857, 1860) ; « *ei fugeau înainte speriindu-se <. . .> de frunzele ce fîșiau pe cracă* » (1886), în loc de « *ei fugeau înainte speriindu-se <. . .> de frunzele ce tremurau pe cracă* » (1857, 1860); « *un nor de turci înainta cu mers grabnic* » (1886), în loc de « *un nor de turci înainta cu marș grabnic* » (1857, 1860) ; « *să le încarce* » (1886) în loc de « *să le-ncarce* » (1857, 1860); « *să-i țină* » (1886), în loc de « *să-i ție* » (1857, 1860); « *praznic mare al sîntului papă Grigore* » (1886), în loc de « *praznic mare al sfîntului papă Grigorie* » (1857, 1860); « *un tufiș de pomi îndesați* » (1886), în loc de « *o leasă de pomi îndesați* » (1857, 1860); « *îl pironi cu fierul drept în pietrele bolții de pe piață* » (1886), în loc de «*îl pironi cu fierul drept în peretele boltit de pe piață* (1857, 1860); « *cu o împușcătură îl lovi drept în cap* » (1886), în loc de «*cu o pușcă ghintuită îl lovi drept în cap* » (1857, 1860) etc. O concluzie se impune de la sine : în ciuda afirmației din prefață (afirmație care privește și narațiunea *Doamna Chiajna*)[2], Odobescu a revăzut, atent uneori pînă și la nuanța fonetică, textul « scenei » *Mihnea-vodă cel Rău.* Rămîne să se afle, cînd se vor ivi toate datele necesare unei asemenea cercetări de minuție, dacă revederea textului a fost determinată numai de retipărirea din 1886, și nu cumva și de un alt prilej, anterior, de pildă, traducerea în limba germană, la care face aluzie într-o epistolă din 16/28 decembrie 1881, adresată lui I. A. Cantacuzino :« Pour ce qui est de mes nouvelles historiques à moi, je serais certainement très flatté et très heureux si vous me faisiez l'honneur d'en traduire une, la *Doamna Kiajna*, par exemple, puisque *Mihnea-vodă* est déjà connu en allemand »[3].

La numai un an după apariția ediției craiovene a « scenelor istorice », în 1887, Odobescu începe să-și publice, în editura bucureșteană Socec, seria antologică de « scrieri literare și istorice ». *Mihnea-vodă cel Rău* iese, cu acest prilej, a cincea oară la lumină, în primul volum (p. 63—104) al « ediției definitive », în secțiunea a II-a, care menține, pe coperta falsă, titlul consacrat de ediția apărută în 1860 : *Scene istorice din cronicele românești*, înscriind și datele primelor ediții : 1857 pentru *Mihnea-vodă cel Rău*, și 1860 pentru *Doamna Chiajna*, aflată acum la a patra ediție.

Ediția a V-a a primului « episod istoric » nu se deosebește decît foarte puțin și numai în aspectele ei secundare de ediția a IV-a. Greșelile de tipar, cu excepția unora care apar corectate prin semne diacritice[4], sînt aceleași. Alături de cele « clasice » (cifra de capitol sub titlul capitolului, « *aflatu-vei* » în loc de « *aflatu-fi-vei* » şi « *Ţepeş-vodă* » în loc de « *Ţepeluş-vodă* », a căror perpetuare ne îndeamnă să nu le considerăm a fi simple greşeli de tipar, au fost menţinute şi cîteva erori proprii ediţiei din 1886 : « *rîvna* » în loc de « *rîvnă* », « *Aşa ei, negreşit* » în loc de « *Aşa e* <sau : *Aşa-i*> *negreşit* », « *bolţi* » în loc de « *bolţii* » sau « *bolţei* » şi « *Iacsăg* » în loc de « *Iacşăg* » ; o nouă greşeală de tipar : « *sîngele ce aprinse în el* » în loc de « *sîngele se aprinse în el* ». Grafiile, de asemenea, sînt aceleaşi din ediţia 1886. De reţinut sînt doar cîteva fonetisme, forme şi sintagme deosebite de cele din ediţia 1886, unele datorîndu-se, presupunem, scriitorului, altele, bănuim, tipografului. În această ordine de probabilităţi citām cîteva exemple : **1.** « *vădea o fire şi mai sălbatică* » (1887), în loc de « *vădea*[1] *de acum o fire şi mai sălbatică* » (1886) ; « *pajerea ţării* » (1887), în loc de « *marca ţării* » (1886) ; « *n-or să fie zadarnice* <. . .> *averile* » (1887), în loc de « *n-a să fie*[2] *zadarnice* <. . .> *averile* » (1886); « *Să ceară doamnei cheile de la pivniţă* <. . .> *şi să-mi deschidă* » (1887), în loc de fraza echivocă : «*Să ceară doamnei cheile de la pivniţă* <. . .> *şi să o deschidă* » (1886); « *sînt sătul de atîta făţărie* » (1887), în loc de « *sînt sătul cu atîta făţărie* » (1886) ; « *avea să fie eroina de la Şerbăneşti* » (1887), în locul expresiei echivoce : « *era să fie eroina de la Şerbăneşti*[3] » (1886) ; **2.** « *dupe* », care apare frecvent în ediţia din 1887, faţă de *după* din ediţia 1886, poate să se datoreze lui Odobescu, de vreme ce se întîlneşte şi în manuscrisele autografe cu caractere de tranziţie, dar poate fi tot atît de bine şi rezultatul căderii la tipar a semnului diacritic, *dupĕ* din ediţia 1886 devenind astfel « varianta » *dupe* ; genitiv-dativele în *-ei* în loc de *-ii* ale substantivelor feminine, mai frecvente în ediţia 1887 decît în ediţia 1886, pot, de asemenea, să se datoreze lui Odobescu, după cum pot fi atribuite şi tipografului lecţiunile *bisericei* (din ediţia 1887), în locul lecţiunilor *bisericii* (din ediţia 1886), ca de altfel şi lecţiunea *puterii* (în ediţia 1887) în loc de lecţiunea *puterei* (în ediţia 1886) ; alături de acestea, menţionăm fonetismele şi formele : *galbin* (1887) faţă de *galben* (1886), *prietin* (1887) faţă de *prieten* (1886), *jupan* (1887) faţă de *jupîn* (1886), *orice* (1887) faţă de *orce* (1886), *fugind* (1887) faţă de *fugînd* (1886), *băjeneriei* (1887) faţă de *băjenăriei* (1886), *cari* (1887) faţă de *care* (1886), *despreţ* (1887) faţă de *dispreţ* (1886) şi, în fine, forma verbală veche de imperfect indicativ persoana a III-a plural : « <ei> *sta* » (1887) în loc de « <ei> *stau* », care poate fi, cum a şi fost, atribuită intenţiei lui Odobescu de a arhaiza, în « ediţia definitivă », textul « scenei », după cum poate fi atribuită şi tipografului, care, citind în ediţia din 1886 « *staŭ* », a considerat, ici şi colo, că semnul diacritic pe *u* indică o literă compromisă, şi nu un sunet.

---

[1] Probabil că și aci avem de a face cu una din cele « trei-patru îndreptări de fapte » la care se referă Odobescu în prefață.

[2] Cf. în volumul de față, p. 266.

[3] Apud : A. I. Odobescu, *Opere literare*. Ediție critică cu introducere, note și variante de Scarlat Struțeanu, cu șapte planșe afară din text. București, Fundația pentru literatură și artă, 1938, p. 355. Vezi și în volumul de față, p. 285.

[4] *vedea* (din ediția 1886) redevine *vĕdea* adică, *vădea* ; *neaparat* (din ediția 1886), care ar putea fi o formă moldovenească, redevine *neapărat* ; *monăstirea* (din ediția 1886), fonetism curent în secolul al XIX-lea, dar rar în textele lui Odobescu, redevine *mŏnăstirea*, adică *mănăstirea* ; *derîmat* (din ediția 1886) redevine *dĕrîmat*, adică *dărîmat* ; *gată* (din ediția 1886) redevine *gata* ; *învĕrșunați* (din ediția 1886) redevine *învierșunați* ; *întĕlniră* (din ediția 1886) redevine *întêlniră*, adică *întîlniră* ; *Șerbanești* (din ediția 1886) redevine *Șerbănești.*

Adăogăm că, spre deosebire de toate ediţiile anterioare, ediţia a V-a a « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău* este localizată şi datată « *Bucureşti*, 1857 » ; alături de dată figurează o notiţă bibliografică : « Tipărit în foiţa ziarului *Românul* din 1857, apoi în volum, la 1860, în Bucureşti, şi la 1886, în Craiova ». Deci, nota bibliografică nu înregistrează ediţia a doua, în broşură, din 1857, care, după cum am demonstrat, nu este o copie mecanică a ediţiei din *Românul*.

Ediţia a VI-a apare în anul 1894, împreună cu ediţia a V-a a « episodului istoric » *Doamna Chiajna*[4], tot în editura Socec & Comp., în colecţia « Autorii români vechi şi contimporani » ; este ceea ce se numeşte o ediţie cu profil nou, şi chiar mai mult decît atît, o ediţie nouă. Surprinde mai întîi eliminarea notelor bibliografice şi înlocuirea lor cu glose lexicale. Se poate presupune, — după cum s-a şi presupus, — că această înlocuire a fost determinată de caracterul didactic al ediţiei. Într-adevăr, volumul poartă, atît pe coperta exterioară cît şi pe coperta interioară, menţiunea expresă : « Ediţiune şcolară, aprobată de Ministerul Instrucţiunii Publice şi al Cultelor ». Dar nu ni se pare inacceptabilă şi o altă ipoteză : Se prea poate ca în 1894, Odobescu, observînd că, datorită ultimelor cercetări ale istoricilor, subiectele şi personajele « scenelor » se apropie din ce în ce mai mult de zona legendei, a ficţiunii, să se f folosit de prilejul ivit şi să le fi eliberat, de bună voie, de balastul documentar, ab initio insuficient, şi, în 1894, mai mult sau mai puţin perimat. Oricare din aceste două ipoteze ar fi adevărată, cert este că Odobescu a redactat cel puţin o parte din glosele lexicale cu mai mulţi ani înainte de publicarea ediţiei a VI-a. Deducem acest lucru dintr-o epistolă datată 16/28 decembrie şi adresată lui I. A. Cantacuzino, în care, referindu-se la dificultăţile de traducere întîmpinate de corespondent, îi scria : « Puisqu'il y a des mots anciens que vous ne comprendrez pas et dont vous ne pourrez pas trouver l'explication dans le précieux léxique de Cihac (les deux volumes), que vous possédez sans doute, eh bien ! cela me donnera la plaisir de recevoir plus souvent de vous des lettres pour me demander ce que signifie mon charabia archaïque »[1].

---

[1] În textul original, corupt : *vedea*.

[2] S-ar putea ca această formă populară de viitor să nu fie, în ediţia 1866, decît o simplă greşeală de tipar. În ediţiile din 1857 şi 1860 se citeşte : « *n-o să fie* ».

[3] În textul original, corupt : *Şerbaneşti*.

[4] Vezi, în volumul de faţă, p. 309.

Surprinzătoare şi, în raport cu a doua ipoteză formulată mai sus, interesantă, înlocuirea notelor bibliografice cu glose lexicale nu poate fi totuşi determinantă în aprecierea ediţiei. Hotărîtoare rămîne analiza critică a textului « scenei », cu scopul de a afla dacă şi în ce măsură a fost modificat faţă de textul din ediţia anterioară.

Dacă ediţia din 1887 ar fi fost considerată şi de Odobescu, cum a fost considerată de editorii lui postumi, ca « ediţie definitivă », atunci ediţia a VI-a ar fi trebuit să fie o reproducere mecanică sau cvasimecanică a « ediţiei definitive », scriitorul (eventual corectorii) preocupîndu-se cel mult de eliminarea greşelilor de tipar strecurate în ediţia din 1887 şi de evitarea unor noi greşeli. Punînd pe două coloane greşelile din ediţia a V-a cu greşelile din ediţia a VI-a, constatăm că majoritatea au rămas necorectate. Astfel : se repetă erorile « clasice » (cifra de capitol apare sub titlul capitolului, în loc de a fi imprimată deasupra ; persistă forma « *aflatu-vei* » în loc de « *aflatu-fi-vei* », iar « *Ţepeş-vodă* » apare, şi de astă dată, în locul lui « *Ţepeluş-vodă* ») ; au fost menţinute şi două din celelalte greşeli întîlnite în ediţia a V-a : « *rîvna* » în loc de « *rîvnă* » şi « *Aşa ei, negreşit* » în loc de « *Aşa e* <sau *Aşa-i* sau *Aşa îi*> *negreşit* ». Mai mult, ediţia a VI-a adaugă cîteva greşeli noi : « *dupe obiceiul boieresc de pe atunci, cînd stăpînul* <. . .> *ridică de prin sate pe toţi vecinii* », în loc de « *dupe obiceiul boieresc de pe atunci, cînd stăpînul* <. . .> *ridica de prin sate toţi vecinii* », « *şăneţe* » în loc de « *săneţe* », « *măriĭ-tale* » în loc de « *mării-tale* » (de mai multe ori), « *drept semn de jale pentru tătîne-său ca murise* » în loc de « *drept semn de jale pentru tătîne-său ce murise* », « *blagoslovenie cercească* » în loc de « *blagoslovenie cerească* », « *aproapie* » în loc de « *apropie* », « *un slujitoi* » în loc de « *un slujitor* », « *învăţatură* » în loc de « *învăţătură* », « *avuţiile sînt amăgitoare* » în loc de « *avuţiile-s amăgitoare* » (cum stă scris în motto-ul capitolului al II-lea, *Curtea de Argeş*), « *S-a găsim* » în loc de « *Să găsim* », « *se opri la mănăstire Cotmeana* » în loc de « *se opri la mica mănăstire Cotmeana* », sau « *se opri la mănăstirea Cotmeana* », sau « *se opri la mănăstire în Cotmeana* », « *să-i deşchidă* » în loc de « *să-i deschidă* », « *tîrăind* » în loc de « *tîrîind* », « *ghervau* » în loc de « *chervan* », « *in legea catolică* » în loc de « *în legea catolică* » ş.a.

Dar aceste greşeli nu sînt singurele deosebiri. Din confruntarea celor două texte reiese că Odobescu a intervenit nu o dată, modificînd aspectul grafic şi aspectul fonetic al mai multor cuvinte, schimbînd cîteva forme gramaticale, eliminînd sintagme pleonastice şi substituind mai mulţi termeni, fie din necesităţi stilistice, fie pentru a răspunde unor exigenţe pedagogice.

Astfel, paralel cu grafii de tipul *chiăile, chiămare, călugĕr, logofĕt, pĕrósă, rĕmîneau, fiiul, amĕndoi, atĕrnate, brĕu, căpĕtĕiul, curĕnd, ducĕnd, frĕul, rĕnd, sĕnt şi sunt, catifé, céta, chepenég, Dél, férele, négră, glóta, grósă, ăncŏ, ogórele, próşcă, fer, pele, pept, priimi, însoçit, ḑice, sgarde, svon, sdrobesc, isbi, ţéra, séu* etc., care vădesc, ca şi în ediţia din 1887, influenţa etimologismului, apar numeroase grafii fonetice : *bătrîn* (1894) în loc de *bĕtrân* (1887), dar alături de *bĕtrĕnul* (1894) ; *călugăr* (1894), în loc de *călugĕr* (1887) ; *încă* (1894) în loc de *ăncŏ* (1887) ; *însă* (1894), în loc de *ânsĕ* (1887) ; *mănăstirea* (1894), în loc de *mŏnăstirea* (1887) ; *mărunt* (1894), în loc de

---

[1] Apud A.I. Odobescu, *Opere literare*, ed. cit., p. 356.

mĕrunt (1887) ; *bîrfitor* (1894), în loc de *bêrfitor* (1887) ; *cîrma* (1894), în loc de *côrma* (1887) ; *cîțiva* (1894), în loc de *côțiva* (1887) ; *desfrînare* (1894), în loc de *desfrĕnare* (1887) ; *gînduri* (1894) în loc de *gênduri* (1887) ; *gît* (1894), în loc de *gût* (1887) ; *sîntem* (1894), în loc de *sûntem* (1887) ; *Dracea* (1894), în loc de *Dracé* (1887) ; *fața* (1894), în loc de *façа* (1887) ; *negutători* (1894), în loc de *neguçători* (1887) ; *oțele* (1894), în loc de *oçele* (1887) ; *puțin* (1894), în loc de *puçin* (1887) ; *piatra* (1894), în loc de *pétra* (1887) ; *primi* (1894), în loc de *priimi* (1887) ; *abia* (1894), în loc de *abié* (1887) ; *viața* (1894), în loc de *viéța* (1887) ; *dacă* (1894), în loc de *décă* (1887) ; *plăzmuită* (1894), în loc de *plăsmuită* (1887) etc., interesante nu numai pentru că reflectă oscilațiile ortografice ale vremii și ale lui Odobescu, ci și pentru că oferă uneori posibilitatea de a identifica grafiile lipsite de valoare fonetică din edițiile anterioare (1887 și 1886).

Alte modificări : « *ridica* » (1894), în loc de « *rădica* » (1887) ; « *avînd mari podoabe și fofeaze la cai* » (1894), în loc de « *avînd mari podoabe și fotaze la cai* » (1887), modificare cerută de eliminarea trimiterii bibliografice la *Letopisețul* lui Miron Costin, care figura în subsolul ediției din 1887 și, probabil, de lipsa unei glose precise ; « *sevaiu* » (1894), în loc de « *suvaiu* » (1887) ; « *icoana cea mai smerită* » (1894), în loc de « *icoana cea mai blîndă și mai smerită* » (1887), în care sensurile adjectivelor *blîndă* și *smerită* se suprapun ; « *bani cu mărcile banului Barbu Basarab și Mihnei-voievodul* » (1894), construcție mai corectă și mai armonioasă decît « *bani cu mărcile banului Barbu Basarab și lui Mihnea-voievod* » (1887) ; « *spaima și jalea erau scrise pe toate fețele* » (1894), propozițiune corectă gramatical, dar nu și sugestivă cît « *spaima și jalea era scrisă pe toate fețele* » (1887) ; « *odaia lui vodă* » (1894), în loc de « *odaia de culcare a lui vodă* » (1887), modificare impusă, probabil, de exigențe pedagogice ; « *un om tiptil scosese, cînd se crăpa de ziuă, un trup învelit într-o rasă* » (1894), în loc de « *un om tiptil scosese, cînd se crăpa de ziuă, un trup de femeie învelit într-o rasă* » (1887), în care precizarea « *trup de femeie* » e nepotrivită, pentru că în lumina difuză a zorilor și « *învelit într-o rasă* », un trup de femeie ucisă e foarte greu, dacă nu imposibil, de deosebit de un trup de bărbat ucis ; « *Dragomir se ascunse <...> în fundul unei buți goale, și de acolo, tremurînd de groază, el putu să auză următoarea vorbire* » (1894), în loc de « *Dragomir se ascunse <...> în fundul unei buți goale, și de acolo, tremurînd de groază, el putu deosebi următoarea vorbire* » (1887), în care verbul *a deosebi* este mai potrivit cu împrejurarea de taină din beciul domnesc, decît verbul *a auzi* ; « *mă mir cine a putut bănui adevărul <...> despre cele ce s-au petrecut cu mireasa lui <Ilie>* » (1894), în loc de « *mă mir cine a putut bănui adevărul <...> despre cele ce s-au petrecut aici cu mireasa, lui <Ilie>* » (1887), frază în care precizarea *aici* nu avea sens, de vreme ce cuvintele sînt rostite, de Stoica, în « *beciurile boltite ale palatului domnesc* », iar « *cele ce s-au petrecut cu mireasa lui Ilie* », s-au întîmplat în « *odaia <de culcare a> lui vodă* » ; « *de aceea* » (1894), în loc de « *d-aceea* » (1887) ; « *porunci să se sfarîme pînă la pămînt toate casele și toate bisericile* » (1894), în loc de « *porunci să se prade, să se arză și să se sfărîme pînă la pămînt toate casele și toate bisericile* » (1887) ; « *el <Mihnea> batjocori pe o nepoată a lui <Maxim mitropolitul>* » (1894), în loc de « *el <Mihnea> silui pe o nepoată a lui <Maxim mitropolitul>* » (1887) ; « *Dîn-zi-de-dimineață* » (1894), în loc de « *Din-zi-de-dimineață* » (1887) ; « *șoptă* » (1894), în loc de « *șoaptă* » (1887)[1] ; « *oboseala* » (1894), în loc de « *obosirea* » (1887) ; « *cercînd singură să-i îmbărbăteze* » (1894), în loc de « *cercînd să-i îmbărbăteze* » (1887) ; « *casa ei, așa de frumos direticată* » (1894), în loc de « *casa ei așa frumos direticată* » (1887) ; « *să fie datori <...> a le lua parte* » (1894), în loc de « *să fie datori <...> a le prinde parte* » (1887) ; « *plini de jalnice aduceri-aminte ale trecutului* » (1894), în loc de « *plini de jalnica aducere-aminte a trecutului* » (1887) ; « *îmbrăcăminte ungurească* » (1894), în loc de « *îmbrăcăminte unguești* » (1887) ; « *rîvnire la măriri* » (1894), în loc de « *rîvnire la mărimi* » (1887) ; « *gata să spele în sîngele tiranului necinstea unei surori jertfită de dînsul* » (1894), în loc de « *gata să spele în sîngele tiranului necinstea unei surori siluită de dînsul* » (1877), suplinire neinspirată,

---

[1] În acest caz nu este exclus să avem de-a face cu o simplă eroare tipografică : *șoptă* în loc de *șóptă*.

deoarece cuvîntul « *jertfită* », apare și cu cîteva rînduri mai sus, în sintagma « *fusese jertfită cu atîta cruzime* » ; « *îl pironi cu fierul drept în peretele boltit de pe piață* » (1894), în loc de « *îl pironi cu fierul drept în pietrele bolții de pe piață* » (1887) ; « *Hangerul, izbindu-l de lespezi, îi pătrunsese coastele și îi ieșise, sîngerat, prin spate* » (1894), în loc de « *Hangerul, izbindu-se de lespezi, îi pătrunse coastele și ieși sîngerat prin spate* » (1887), modificare de asemenea neinspirată, de vreme ce nu hangerul l-a izbit pe Mihnea de lespezi, ci Mihnea, căzînd « *mort pe brînci* » a făcut ca hangerul să se izbească de lespezi și să-i iasă, sîngerat, prin spate ; « *clopotnița* » (1894), în loc de « *clopolnița* » (1887) ; « *biserica Sîntei Cruci din mănăstirea dominicanilor* » (1894), în loc de « *biserica Sîntei Cruci de la dominecani* » (1887) etc.

Deși exemplele de mai sus, ilustrînd (cu cîteva excepții) superioritatea ediției din 1894 față de ediția din 1887, sînt tot atîtea argumente în favoarea considerării ultimului text revizuit de autor (1894) ca text de bază al edițiilor postume, am opinat, ca și editorii dinaintea noastră, că profilul ediției din 1894, prin excelență didactic, nu se potrivește cu exigențele unei ediții critice, și că deci textul de bază rămîne a fi acela din « ediția definitivă » (1887). A treia soluție, introducerea modificărilor din textul ediției 1894 în textul ediției 1887, este respinsă în principiu de canoanele filologiei și, în cazul de față, imposibil de realizat, deoarece, prin modificare, textul din 1894 a pierdut punctele de contact cu notele bibliografice din subsolul ediției 1887.

SIGLE

A — ediția I, tipărită sub titlul *Scene istorice din cronicele Țării Românești — Mihnea-vodă cel Rău*—1508—1510, în *Românul*, anul I, nr. 16, 17, 18, 21, 22, octombrie-noiembrie 1857[1].

B — ediția a II-a, tipărită în broșura *Scene istorice din cronicile Țării Românești, Mihnea-vodă cel Rău* (1508—1510), de A. Odobescu. București, Tipografia lui Ferdinand Om, 1857.

C — ediția a III-a, tipărită în volumul *Scene istorice din hronicele românești. — Mihnea-vodă (cel Rău). — Doamna Chiajna*, de A. I. Odobescu. București, Libreria A. Daniilopulo, 1860, p. 3—43.

D — ediția a IV-a, tipărită în volumul *Scene istorice din cronicele românești — Mihnea-vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, de A. I. Odobescu. Edițiunea 3-a. Craiova, Editura librăriei S. Samitca, <colecția> « Biblioteca literară », 1886, p. 9—10 și 13—58[2].

E — ediția a V-a, tipărită în « ediția definitivă » *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secțiunea *II — Scene istorice din cronicele românești, 1857—1860, Mihnea-vodă cel Rău—Doamna Chiajna*, p. 63—104.

F — ediția a VI-a, tipărită în volumul A. I. Odobescu, *Mihnea-vodă cel Rău și Doamna Chiajna, Scene istorice din cronicele românești.* Edițiunea a V-a. <Colecția> « Autorii români, vechi și contimporani ». Edițiune școlară, aprobată de Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor. București, Editura librăriei Socec & Comp., 1894, p. 5—46.

P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

---

[1] Pentru indicații bibliografice suplimentare, vezi, în volumul de față, p. 267.

[2] Din cauza paginației greșite, sau poate ca urmare a intenției de a edita cele două « scene istorice » în două broșuri separate (vezi mai sus, în nota descriptivă, p. 269), prefața lui Odobescu este tipărită pe paginile 11 și 12, după foaia de titlu fals (p. 9—10).

VARIANTE

67

1 cronicele *EFDA;* hronicele *C;* cronicile *B* || **4** I *PA; eroare:* Mănești *EFDCB* ||**5** Mănești *P; eroare:* I *EFDCB; omite în A* ||**7** două ceasuri *EFDC;* un ceas *BA* || **8** pîrîie *EFD;* pîraie *CBA* || **8—9** răzlățată *PCBA; scris:* răslățată *EFD;* ||**9** năsipoasă *EFD;* nisipoasă *CBA* | șeață *EFDC;* șeasă *BA* || în poalele *EFD;* la poalele *CBA* || **10** și acoperit *EFD;* ș-acoperit *CBA* || **11** leatul *EFDC;* anul *BA* || **14** bisericei *EFD;* bisericii *CBA* || **15** Vladislav-vodă *EFDBA; corupt:* Vlădislav-vodă *C* || **17** și ale Breazei *EFD;* și Breazii *CBA* || **22** Valea Comanacului *EFDC;* Valea Ursoaii *BA* | fiul *PCBA; scris:* fiiul *EFD* | se *EFDC;* să *BA* ||**22—23** sălbatice *EFDCB;* sălbatece *A* || **23** dupe *EF;* după *DCBA* | boieresc *EFDBA;* boiaresc *C* || **24** rădica *EDCBA;* ridica < *corupt:* ridică > *F* | țarinele *EFD;* țarinile *CBA* || **26** Constandin Căpitanul *EDBA;* Costandin Căpitanul *C; omite în F* || **27** Așa se chemau sătenii robi, pe vechime *EDCBA;* Vecinii = țăranii robi *F* || **28** Vezi în Descrierea Moldovei de Dimitrie Cantemir *E; omite în F;* Vezi în Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei *DC;* Vezi pe Dimitrie Cantemir, Descrierea Moldovei *B;* Vezi D. Cantimir, Descrierea Moldovii *A* ||

68

2 sălbatica *EFDC;* sălbateca *AB* || **3** se întoarseră *EFD;* se-ntoarseră *C;* să-ntoarseră *BA* || **4** cîni *EFD;* cîini *CBA* || **8** abia *EFDCB; omite în A* | vădea o fire *EF;* vădea[1] de acum o fire *CBA* || **10** genunchi *EFDBA;* genuchi *C* || **12** aveau grumăjer *EFD;* aveau un grumăjer *CBA* || **17** scărei *EFD:* scării *CBA* | glasul *EFDC;* glas *BA* | lacrîmi *EDB; scris:* lacrъmi *CA;* lacrimi *F* || **18** boierul *EFDBA;* boiarul *C* || **19** dea *EFCBA; corupt:* deé, *lecțiuni ipotetice:* dea *și* deie *D* || **23** galbin *EFBA;* galben *DC* || **26** slovenește *EFDC;* slavonește *BA* | părete *EFD;* perete *CBA* || **29** trunchiete *EFD;* trunchete *CBA* | și dispuieri *EFDC;* și alte dispuieri *BA* || **31** așezată *EFDC;* așezat *BA* || **32** spasmodică *EFD;* spazmodică *CBA* | nervilor *EFCBA;* nervelor *D* || **33** rădice *ED;* ridice *FCBA* || **34** intră *EFDC;* întră *BA* | sub *EFD;* subt *CBA* || **35** ca o candelă *EFD;* ca candela *CBA* || **38** să *EFDC;* se *BA* | moșie *EFDC;* moșia *BA* || **39** Puștile[2] vechi; căci puște[3] se chemau mai nainte tunurile *ED;* Săneață = pușcă. În vechime pușcă se chema tunul *F;* Puștile vechi, căci pușcă se chemau mai nainte tunurile *C;* Pușcele vechi; franțozește arquebuse *BA* || **40** Măciucă de fier cu ținte; franț., massue *ED;* Ghioagă = măciucă de fier cu ținte *F;* măciucă de fier cu ținte; massue *CBA* || **41** Țara, patria *EDCBA;* Moșia = țara, patria *F* || * *Note lexicale în F:* — Direapta = dreapta. — Troiță = icoană cu două obloane lăturașe, și acelea zugrăvite cu sfinți. — Tuiuri = steaguri formate dintr-o coadă de cal. — Armaș = căpetenia poliției și a închisorilor. ||

69

2 blăstem *EF;* blestem *DCBA* | strămoși *EFD;* strămoșii noștri *CBA* || **5** vor vedea *EFD;* va vedea *BA* || **6** rădica *ED;* ridica *FCBA* | prietin *EFBA;* prieten *DC* || **7** mînele *EFD;* mîinile *C;* mîinele *BA* | să *EFDC;* se *BA* || **11—12** zăngăietură[4] *EDCBA;* zîngănitură *F* || **12** Erau *EFD;* Ereau *CBA* || **13** cari *ED;* care *FCBA* | cetățuii *EFD;* cetățuiei *CBA* || **14** lor *EFD; omite în CBA* || **15** intră în tăcere *EFD;* intră iarăș în tăcere *C;* întră iarăș în tăcere *BA* | suspinuri *EFD;* suspine *CBA* || **16** Întunericul *EFD;* Întunerecul *CBA* || **18** însă *EFD; omite în CBA* | dupe *EF;* după *DCBA* || **20** casii *EFD;* casei *CBA* | ferestruie *EFD;* fereastră *CBA* || **24** boieri *EFDBA;* boiari *C* | țării *EFDC; scris:* țerii *BA* | ne închinăm *EFDC;* ne-nchinăm *BA* ||

---

[1] *corupt:* vedea *C.*

[2] *scris:* puscile *ED.*

[3] *scris:* pusce *E.*

[4] *scris:* zъngъietură *BA.*

26 boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **29** Aflatu-fi-vei *P; eroare:* Aflatu-vei *EFDCBA* || **30** s-au *EDCBA;* s-a *F* || **32** boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **33** trămis *EFD;* trimis *CBA* || **34** primești *P; scris:* priimești *EFDCBA* || **35** cari *ED;* care *FCBA* || **36** pohtesc *EFDC;* poftesc *BA* | jăfuiască *EFDBA;* jefuiască *C* || **39** boierilor *EFDBA;* boiarilor *C* || * *Note lexicale în F:* — Ticăit = nenorocit, slab, neputincios. — Proașcă = gaură, spărtură, bortă. — S-a pristăvit = a murit, a răposat. — Pohtesc = poftesc, privesc cu lăcomie. ||

70

1 revărsatul *EFD;* răvărsatul *CBA* | fiul *PFCA; scris:* fiiul *EDB* | boierii *EFDBA;* boiarii *C* | trămiși *EFD;* trimiși *CBA* || **3** jupaniță *EFDC;* jupăneasă *BA* | Smaranda *EFD;* Zmaranda *CBA* || **4** și femeile *EFB;* și cu femeile *CBA* | să-ngroape *EFDC;* se-ngroape *BA* || **6** II *PA; eroare:* Curtea de Argeș *EFDBC* || **7** Curtea de Argeș *P; eroare:* II *EFDCB; omite în A* || **8** Nu-i așa *EFDC;* Nu e așa *BA* || **9** Să *EFDC;* Se *BA* || **11** sub *EFD; scris:* supt *C;* subt *BA* ||**13** Vlăduță *EFDC;* Vlăduț *BA* || **14** boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **15** cari *ED;* care *F;* carii *CBA* || **15—16** Craiovii *EFD;* Craiovei *CBA* || **16** să *EFDC;* se *BA* || **17** boierilor *EFD;* boiarilor *CBA* || **20** neîncetat *EFDC;* nencetat *BA* | boierilor *EFDBA;* boiarilor *C* | trămite *EFD;* trimite *CBA* | fiul *PFCBA; scris;* fiiul *ED* || **21** Țepeluș-vodă *PCBA; corupt:* Țepeș-vodă *EFD* | carele *EFD;* ce *CBA* || **23** preste *EFD;* peste *CBA* | boieri *EFDBA;* boiari *C* | s-aleagă *EFDC;* să aleagă *BA* || **25** boierul *EFDBA;* boiarul *C* | fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **27** cîteva zile *EFDC;* a doua zi *BA* | dupe *EF;* după *DCBA* || **30** găitane *EFD;* găietane *C;* găitan *BA* || **31** cizme *PCBA; scris:* çisme *EFD* || **35** Constantin Căpitanul, Fotino, Șincai Engel *E;* Constandin Căpitanul, Fotino, Șincai, Engel *DC;* Constandin Căpitanul, Fotino, Șincai *BA; omite în F* || * *Note lexicale în F:* — Jupan și jupaniță erau titlurile ce se dau boierilor și soțiilor lor. — Se răpusese = murise. — Chepeneag = haină de gală, strînsă pe trup. — Gugiuman = căciulă înaltă, purtată numai de domnitor și de boierii cei mari. — Alai = = escortă pompoasă. ||

71

1 bisericei *E,* bisericii *FDCBA* || **2** evanghelia *PFCBA; scris:* evangelia *ED* || **3** de-ngenuchie *EFD;* de-ngenunche *CBA* | altarului *EFDC;* oltarului *BA* || **4** sîntul *EFD;* sfîntul *CBA* || **5** citi *EFDC;* ceti *BA* | rugăciunile *EFDC;* rugăciunele *BA* || **6** sîntul *EFD;* sfîntul *CBA* || **7** preastolul *EFDBA;* prestolul *C* | Maicei *EFD;* Maicii *CBA* || **8** mănăstirii *EFD;* mănăstirei *CBA* || **9** bisericii *EFD;* bisericei *CBA* | coroana *EFD;* gugiumanul *CBA* || **11** preasîntul *EFD;* preasfîntul *CBA* || **12** se-nălța *EFDC;* să-nălța *BA* | la dreapta, în biserică *EFDC;* d-a drepta bisericei *BA* | pajerea *EF;* marca *DCBA* | țărei *EFD;* țării *CBA* || **15** puștile *EFD;* tunurile *CBA* || **16** și începură *EFD;* și-ncepură *CBA* || **17** boierii *EFDBA;* boiarii *C* | stau *PDCBA;* sta *EF* | liturghia *PCBA; scris:* liturgia *EFD* || **20—21** curțile domnești *EF;* curtea domnească *DCBA* || **22** să deschidă *EFD;* să deșchiză *C;* se deschiză *BA* || **24** verzișorii *EFDC;* verziorii *BA* || **25** apoi caii domnești *EFDC;* apoi comișii cu caii domnești *BA* || **26** dupe *EF;* după *DCBA* || Mihnea *EFDCB; corupt:* Mircea *A* || **27** boierii *EFDBA;* boiarii *C* ||**28** copiii din casă *EDC;* copiii de casă *FBA* || **29** boieri *EFDBA;* boiari *C* | cabanițe *EFDC; corupt:* chibinițe *BA* || **30** fotaze *EDCBA;* fofeaze *F* || **31** Dupe *EFCBA;* După *D* || **32** lefegiii *EFD; corupt:* lefegiĭ *C;* simenii *BA* | galbene *EFDC;* galbine *BA* | simenii *EFDC; corupt:* lefegiĭ *BA* || **33** boierilor *EFDBA;* boiarilor *C* | boiernașilor *EFD;* boiarnașilor *C;* boierinaşilor *BA* || **34** boiereşti *EFDBA;* boiareşti *C* || **35** descălică *EFD;* descălecă *CBA* || **36** boierii *EFDBA;* boiarii *C* | intră *EFD;* întră *CBA* || **37** coroana *EFD;* gugiumanul *CBA* | drept *EFDCB;* ca *A* || **38** tătînă-său *EFDBA;* tătîne-său *C* || **40** Te Deum laudamus! *EDCBA;* Tede Boga hvalim! = pe tine te lăudăm, Doamne! (pe slavoneşte) *F* || **41** Miron Costin *EDCBA; omite în F* || * *Note lexicale în F:* — Omofor = patrahirul arhiepiscopal. — Spătar = căpetenia oştilor. — Postelnic = boierul însărcinat cu introducerea şi prezentările în ceremoniile curţii domneşti. — Pauce = ţimbale. — Surle = fluiere cu sunet ascuţit (fifre, pe franţuzeşte). — Caftan = haină, sau mai bine, manta largă, de gală. — Harşa = învelitoarea şelei. — Şavanele = un fel de căciule de postav. — Cabaniţe = haine mai largi, îmblănite. — Fofeaze = funde, pompoane. — Sîngeacul = steagul principal al domniei. — Mazili = boierii care nu erau în serviciul activ. — Sala spătăriei = sala tronului. ||

72

1 întîi *EFDC;* întii *BA* || **2** trămis *EFD;* trimis *CBA* || **4** Moldovii *EFD;* Moldovei *C;* Moldaviei *B;* Moldoviei *A* || **6** obicinuita *EFCBA;* obişnuita *D* || **7** binecuvîntare *EFD;* blagoslovenie *CBA* || **8** Dupe *EF;* După *DCBA* | boier *EFDBA;* boiar *C* || **11** jupan *EFCBA;* jupîn *D* || **12** prefăcut *EFCBA;* prefăcută *D* || **13** Slavă *EFDCA;* Slava *B* || **14** văd *EFD;* văz *CBA* || **16** boieri *EFDBA;* boiari *C* | el *EFDC; omite în BA* || **17** să fie în *EFD;* să fie-n *CBA* || **18** sînt *PCBA; scris:* sunt *EFD* | să însemneze *EFD;* se-nsemneze *CBA* | Basarăbeşti *EF;* Băsărăbeşti *D;* Basarabeşti *CBA* || **19** Spune-mi *EFDC;* Ia spune-mi *BA* || **20** jupan *EFCBA;* jupîn *D* || **24** măriii-tale *EFDBA;* măriei-tale *C* || **25** casei *ED;* casii *FCBA* || **26** boieri *EFDBA;* boiari *C* | jupan *EFCBA;* jupîn *D* || **27** drăgalaşe *EFDC;* galeşe *BA* || **29** fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **30** boier *EFDBA;* boiar *C* || **31** să-i fiu nun *EFD;* să-i fiu eu nun *CBA* || **32** adaose *EFD;* adăogă[1] *CBA* | fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **41** din casă *EDC;* de casă *FBA* || **42** Şincai, Engel. Acest mitropolit era din neamul Brancovici *EDC; omite în FBA* ||* *Note lexicale în F:* — Vornic = boierul însărcinat cu administraţiunea supremă a ţărei. — Comis = boier însărcinat cu îngrijirea grajdurilor domneşti. — Logofăt = secretar. — Har = favoare. — Vătăşia de vînători = dregătorie ostăşească, căpetenie peste oştile de plăieşi. ||

73

1 toţi trei *EFDC;* tustrei *BA* | se-nchinară *EFD;* se închinară *C;* să-nchinară *BA* || **2** boieri *EFDBA;* boiari *C* || **3** Ceremonia *EFD;* Ţeremonia *CBA* | boierimea *EFDBA;* boiarimea *C* || **4** fiecăruia *EFDCB;* fiecărui *A* || **8** timp *EFD; omite în CBA* || **10** se-mpodobi *EFDC;* să-mpodobi *BA* | sărbătoare *PFC; scris:* serbătoare *EDBA* || **11** erau *EFD;* ereau *CBA* || **12** desăvîrşită *EFDC;* nesfîrşită *BA* || **14** răsfirat *EFCBA;* resfirat *D* || **15** suvaiu *EDCBA;* sevaiu *F* | mărgăritare *EFD;* mărgăritar *CBA* || **16** oricine *EFD;* orişicine *CBA* || **16—17** icoana cea mai blîndă şi cea mai smerită *EDCBA;* icoana cea mai smerită *F* || **17** a Pururei Fecioare *EFDC;* a Pururei Fecioarei *BA* || **21** semănat *EFD;* sămănat *CBA* | galbini *EF;* galbeni *DCBA* || **22** boieri *EFDBA;* boiari *C* || **23** şi lui Mihnea-voievod *EDCBA;* şi Mihnei-voievodul *F* || **24** purtă în cap *EFDC;* purtă-n cap *BA* | dupe *EF;* după *DCBA* || **25** boieri *EFDBA;* boierii *D;* boiari *C* | jupaniţe *EF;* jupaniţele *D;* jupăniţe *C;* jupînese

---

[1] *corupt:* adeogă *A.*

BA || **26** cheful *EFCBA, scris:* chieful *D* | sub *EFD,* subt *CBA* || **28** se-ntoarseră *EFD,* se întoarseră *CBA* || **34** cu sine *EFD;* cu dînşii *CBA* | mireasa *EFDBA;* mireasă *C* || **35** sculele *EFD;* sculile *CBA* | răsipite *EFD;* risipite *CBA* || **36** era scrisă *EDCBA;* erau scrise *F* | feţele *EFD;* obrazele *CBA* || **39** patima uricioasă *EFD;* o patimă uricioasă *CBA* || **40** boieri *EFDBA,* boiari *C* | şi *EFDBA; corupt:* şî *C* ||* *Note lexicale în F:* — Conciu = un fel de cunună pusă pe creştetul capului. — Filaliu = stofă străvezie. — Biniş = rochie lungă, cam strînsă pe corp. — Sevaiu = stofă grea de mătasă. — Galbeni venetici = monedă de aur din Veneţia.— Banul = guvernatorul suprem al Olteniei. ||

74

2 sub *EFD;* subt *CBA* | nu *EFD; omite în CBA* || **3** în sfîrşit *EFDC;* şi, în sfîrşit *BA* || **4** răsipite *EFD;* risipite *CBA* || **4—5** odaia de culcare a lui vodă *EDCBA;* odaia lui vodă *F* || **5—6** de femeie *EDCBA; omite în F* || **6** învelit *EFD;* învălit *CBA* || **7** dupe *EF;* după *DCBA* || **10** cuparul îi *EFCBA; corupt:* cuparul 'i *D* | de aur *EFDC;* din aur *BA* || **11** bea *EFCBA;* beau *D* | cînd *EFDCB; omite în A* | prin *EFDCB;* în *A* || **13** arătă *EFD;* arăta *CBA* || **14** sînt *EDCBA; scris:* sunt *F* | pe *EF;* pre *DCBA* || **15** toate *EFDCB; omite în A* | se scutură *EFD;* se scutur *CBA* || **17** n-or *EF; corupt:* n-a *D;* n-o *CBA* || **20** boieri *EFDBA;* boiari *C* | stau *EFDCB;* sta *A* || **24** Poftiţi *EFDBA;* Pohtiţi *C* | boieri *EFDBA;* boiari *C* || **25** să ia *EFDCB; corupt:* să ie *lecţiuni ipotetice:* să ia *şi* să ieie *A* || **26** durere *EFDC;* dor *BA* | şi-şi *EFD; corupt:* şî-şi *C;* şi *BA* || **29** boieri *EFDBA;* boiari *C* || **31** adineaori *EFD;* adineauri *CBA* || **31—32** învăţătură *EFDC;* învăţ *BA* || **32** doare *EDCBA;* doară *F* | pohtiţi *EFDC;* poftiţi *BA* | bogăţii *EFDC;* bogăţie *BA* || **33** sînt$_1$ *PFCBA; scris:* sunt *ED* | sînt$_2$ *PFCBA; scris:* sunt *ED* || **36** boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **37** plăsmuită *ED;* plăzmuită *FCBA* | doare *EDCBA;* doară *F* | să spună *EFD;* să spuie *CBA* || **38** pohtit *EFDC;* poftit *BA* | la dobînzi *EFDC;* la dobînzi şi la bogăţii *BA* || **39** boieri *EFDBA;* boiari <*corupt:* boiarii> *C* | nu-i *EFDC;* nu e *BA* | avuţiile-s *EDCBA;* avuţiile sînt *F* || * *Note lexicale în F:* — Pe sub cumpăt = pe ascuns, pe furiş. — Cămărăşei = servitorii camerei domneşti. — Cuparul = servitorul care turna de băut numai domnitorului. — Păhărnicei = servitorii care turnau de băut oaspeţilor domniei. — Dreseră prin pahare = umplură paharele cu vin. — Pronia = provedinţa. — Medelnicerii = servitorii care aduceau bucatele pe masa domnească. — Nu vă zăticniţi = nu vă opriţi. ||

75

4 inimele *EFD;* inimile *CBA* | boierilor *EFDBA;* boiarilor *C* | la ochii *EFD;* în ochii *CBA* || **7** şi-n *EFDBA;* şi în *C* || **8** său *EFD;* lui *CBA* || **10** să întindă *EFD;* să întinză *CBA* | să pună *EFD;* să puie *CBA* || **15** doamnei *EFDC;* doamnii *BA* | să-mi deschidă *EF;* să o deschidă *D;* să o ţie deschisă *C;* se o ţie deschisă *BA* || **16—17** se coborîră *ED;* coborîră *F;* se coborî *CBA* || **18** Dupe *EF;* După *DCBA* | să iasă *EFDC; corupt:* să iesă *BA* || **19** fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **20** intrase *EFDCB;* era *A* | din casă *EDC;* de casă *FBA* || **21** dojana *EF;* dojeana *DCBA* || **23** deosebi *EDCBA;* să auză *F* || **26** cevaşi *EFDC;* cevaş *BA* || **27** păreţii *EFD;* pereţii *CBA* || **29** aici *ED; omite în F;* aicea *CBA* || **30** mînele

EFD; mîinile *C;* mîinele *BA* || **34** d-aceea *EDCBA;* de aceea *F* | să *EFDCB; corupt:* ă *lecțiuni ipotetice* : să *și* că *A* || **35** doară *EFD;* dor *CBA* | blăstem *EFD;* blestem *CBA* | d-aicea *EFD;* d-aice *CBA* | sub *EFD;* subt *CBA* || **37** adulmecă *EFD;* adurmecă *CBA* || **39** de *EF;* cu *DCBA* | rădic *ED;* ridic *FCBA* | dupe *EF;* după *D;* de pe *CBA* || **41 – 42** Gluma cu mărgaritarii în pilaf e o tradițiune, păstrată prin grai, despre un boier lacom la avuții *ED;* Gluma mărgăritarilor în pilaf e o tradiție păstrată prin grai *C; omite în FBA* || **43** Cronicarul anonim în Magazinul istoric pentru Dacia, tom IV *ED;* Cronicarul anonim, Mag. ist. pentru Dacia, IV *C; omite în FBA* ||* *Note lexicale în F:* — Banoveți — familia banului Craiovei, adecă Basarabii. — Fustaș = ostașul care păzea cu fușta sau sulița la intrarea camerei domnești. ||

76

3 să nu scape *EFD;* să nu ne scape *CBA* | blăstemat *ED;* blestemat *FCBA* || **4** sub *EFD;* subt *CBA* | strivesc *EFD;* zdrobesc *CBA* || **5** lui *EFD;* sa *CBA* || **6** păiajen *EFD;* păiajin *CBA* || **7** n-a mai venit *EF;* n-a venit *DCBA* | adaose *EFD;* adăogi *CBA* || **9** Știi ce?... *PCBA;* Ști ce!... *EFD* || **10** pohtindu-i *EFDC;* poftindu-i *BA* | să le dăm *EFD;* să le dai *CBA* | mîni *EFD;* mîini *CBA* || **11** cari *ED;* care *FCBA* || **12** dacă *EFD;* daca *CBA* || **13** mesiții măriii-tale îi vor aduce ferecați *EF;* mesiții măriii-tale vor pune mîna pe ei și-i vor aduce ferecați *DCBA* || **15** mîne *EFD;* mîine *CBA* || **16** să rînduiești *EF;* să pui *DCBA* || **17** mîne *EFD;* mîine *CBA* || **18** blăstemați *EFD;* blestemați *CBA* || **22** sub *EFD;* subt *CBA* || **24** aicea *EFDC;* aice *BA* | păreții *EFD;* pereții *CBA* || **25** năsip *EFD;* nisip *CBA* | bine înțepenite *EFD;* bine-nțepenite *CBA* || **27** cinzeacă *EFDCA;* cinzacă *B* || **30** profire *EFD;* rumene *CBA* || **33** Ia ! *EFDC; omite în BA* | iaca *EFD;* iacă *CBA* | încoace *EF;* încoa *DCBA* || **38** cînele *EFD;* cîinele *CBA* ||* *Note lexicale în F:* — Nemet = neam, familie (expresiune disprețuitoare). — Să pribegească = să fugă în altă țară, să se expatrieze. — Învîrtejire = = întoarcere. — Chezași = bîrnele pe care se așează buțile în pivniță. — Ieroglificele = complicate, grele de descifrat. — Pisanii = scrieri, scrisori. ||

77

1 buții *EFDC;* buții sale *BA* | tătîne-său *EFDC;* tătînă-său *BA* || **2** rădicase *EFD;* ridicase *CBA* | se trămiseră *EFD;* să trimiseră *CBA* || **3** banului Barbu și vătafului Neagu *PBA; corupt:* banului și vătafului Neagu *EFDC* || **6** boieri *EFDBA;* boiari *C* || **7 – 8** porunci să se prade, să se arză și să se sfărîme *EDCBA;* porunci să se sfărîme *F* || **8** bisericile *EFD;* bisericele *CBA* | pre *EDCBA;* pe *F* || **10–11** mănăstirea *EFCBA;* monăstirea *D* || **11** clădită chiar de banul Barbu Basarab *EFDC;* clădită de Basarabi *BA* || **13** lepădînd *EFDC;* lepădă *BA* | orce *EDCBA;* orice *F* || **14** boieri *EFDBA;* boiari *C* | soțiile *EFDC;* soțiele *BA* || **16** nelegiuirile *EFDCA;* nelegiuirele *B* || **17** Vladislav *EFDC; corupt:* Vladislas *BA* || **18** el silui o nepoată *EDCBA;* el batjocori pe o nepoată *F* || **19** aceștia *EDCBA;* acesteia *F* | fugind *EF;* fugînd *DCBA* || **21** jupanițele *EFDC;* jupănesile *BA* || **22** boierilor *EFDBA;* boiarilor *C* | femeile *EFDCB;* femei *A* | dupe *EFD;* de *CBA* | aceste *EFD;* acestea *CBA* || **23** subt *PFCBA;* sub *ED* | Smarande *EFD;* Zmarandei *CBA* || **24** spovedindu-se *EFD;* spoveduindu-se *CBA* || **25** mătanii *ED;* mătănii *FCBA* || **27** fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **27–28** luă de soție pe fata lui Rareș-vodă de la Moldova, anume domnița Chiajna *EFD;* luă o bogată fată de boiar, anume Chiajna *C;* luă o bogată fată de boier, anume Chiajna *BA* || **29** măririi *EF;* mărirei *DC;* măriei *BA* || **30** lupul *EFDC;* leul *BA* || **31** d-a *EFD;* de a *CBA* || **33** III *PA; eroare:* Cotmeana *EFDC; eroare:* Cotmana *B* || **34** Cotmeana *P; eroare:* III *EFDCB; omite în A* || **36** boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **37** mînile *EFD;* mîinile *C;* mîinele *BA* || **38** dupe *EF;* după *DCBA* | dobîndise *EF;* dobîndiseră *DCBA* || **39** Constantin Căpitanul, Hronicarul anonim *ED;* Constantin Căpitanul. Cronicarul anonim *C; omite în FBA* || **40** Engel *EDC; omite în FBA* || * *Note lexicale în F:* — Lipcan de olac = curier de poștie — Jicniță = grînar. ||

78

1 Baiazit *EFDC;* Baizit *B; corupt:* Baițit *A* || **4** sta *EF;* stau *DCBA* || **5** să treacă *EFD;* a trece *CBA* | sub *EFD;* subt *CBA* || **6** se adaose *EFD;* se adăugi *C;* se adăogi *BA* || **7** să se închine *EFD;* să se-nchine *CBA* || **8** se *EFDBA;* să *C* || **9** trămite *EFD;* trimite *CBA* | preste *EF;* peste *DCBA* | fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **12–15** Mircea, temîndu-se a merge d-a dreptul în Rîmnicul Vîlcei și nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire Cotmeana[1] , puțin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog *EF;* Mircea, temîndu-se a merge d-a dreptul în Rîmnicul Vîlcei și nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, mai nainte de a fi aflat ce se petrece pe acolo, se opri la mica mănăstire din Cotmeana, puțin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog *D;* Mircea, temîndu-se a trece prin Rîmnicul Vîlcii și nevoind a trage nici chiar tiptil la gazdă în oraș, se îndreaptă către mica mănăstire din Cotmeana, puțin mai în jos de frumoasa Vale a Luminilor, pe Topolog *C;* Mircea trecu tiptil prin Rîmnicul Vîlcii și, nevoind a trage la gazdă în oraș, să-ndreaptă către mica mănăstire din Cotmena, puțin mai în vale decît Cozia *BA* || **15** Sfînțise *EFD;* Sfinția *CBA* | Coziii *EFDC;* Bistriții *BA* || **16** vălcea *EFD; scris:* vъlcea *CBA* || **17** acum *EFDC;* acuma *BA* | dărîmat *EF; corupt:* derîmat *D; corupt:* derămat <*scris:* derЬmat> *C;* dărămat <*scris:* dъrъmat> *BA* || **18** dinîntru *EDC;* dinlăuntru *FBA* || **19** o bisericuță *EFD;* o săracă bisericuță *CBA* || **20** iar *EFDC; corupt:* dar *BA* || **21** dupe *EF;* după *DCBA* || **23** ușa *EFDCB;* ușea *A* || **26** se gătea *EFDB;* să gătea *CA* || **29** o închise *EFD;* o-nchise *CBA* || **34** mie *PCBA; scris:* miie *EFD* || **37** biată *EFDC;* biata *BA* || **39** și somnoroșii *EFDC;* și pe somnoroșii *BA* || **40–41** Această mănăstire, ce ține de Cozia, a fost zidită de Mircea cel Bătrîn și dreasă de Alexandru Ipsilant *EDC; omite în FBA* || * *Note lexicale în F:* — Tiptil = pe ascuns, deghizat. — Ogradă = curtea. — Sehastru = pustnic. — Arhontărie = camera de primire pentru oaspeți în mănăstiri. — Trapezărie = camera de mîncare în mănăstiri. — Haramini levinți = blestămați, tîlhari, ostași nedisciplinați. ||

79

2 fiul *PFCBA; scris:* fiiul *ED* || **3** Cotmeana *EFDC;* Cotmana *BA* || **4** se răpezise *EFD;* se repezise *CBA* || **4–5** să-i deschidă *EFD;* să-i deschiză *CBA* || **11** pădurei *ED;* pădurii *FCBA* || **14** adaose *EFD;* adăogi *CBA* || **16** să-și piardă *EF;* să-și piarză *DCBA* || **17 – 18** numai în cămașă *EFDC;* numai cu cămașa pe dînsul *BA* || **19** dupe *EF;* după *DCBA* | dînsul *EFD; în CBA, fraza continuă, fără semn de punctuație, cu:*

---

[1] *corupt:* se opri la mănăstire Cotmeana *F; lecțiuni ipotetice:* se opri la mica mănăstire Cotmeana *sau* se opri la mănăstirea Cotmeana.

ş-amîndoi, în întunericul nopţii *etc.* || **20** întunerecul *EFD;* întunericul *CBA* || **22** învierşunaţi *EF; corupt:* învărşunaţi *D;* înverşunaţi *CBA* | apucase *EFD;* apucaseră *CBA* || **23** se răpezi *EFD;* se repezi *CBA* || **24** la *EFD;* pe *CBA* || **27** alţii căzură *EDCBA;* alţii, cercînd să stea împotrivă, căzură *F* | sub *EFD;* subt *CBA* || **30** dupe *EF;* după *DCBA* || **31** fiertură *EFD;* mămăligă *CBA* | basme *EFD;* basne *CBA* || **38** Din-zi-de-dimineaţă *EDCBA;* Dîn-zi-de-dimineaţă *F* | rădică *EFD;* ridică *CBA* || **38–39** se întoarse în Rîmnic *EFD;* se întoarse-n Rîmnic *CBA* || || **40** Cronica anonimă în Magaz<inul> istor<ic> pentru Dacia, tom. IV *ED; omite în F;* Cronica anonimă, în tomul IV din Magazinul istoric pentru Dacia *CBA* || * *Note lexicale în F:* — Lotrii = hoţii, tîlharii. — Otîrnie sau mai bine utrenie = rugăciunea dimineţii. ||

80

1 Cotmeana *EFDC;* Cotmana *BA* || **3** fugeau înainte *EFDC;* fugeau mereu înainte *BA* | | şoaptă *ED;* şoptă *FCBA* || **4** fîşiau *EFD;* tremurau *CBA* || **5** mlaştină *EFD;* mlăştină *C;* mleştină *BA* | fieşce *EFD;* fieşice *CBA* || **6–7** îi făcea *EFD;* îi făceau *CBA* || **7** despuiaţi *EFD;* despuieţi *CBA* || **10** către Olt *EFDC;* în către Olt *BA* || **12** îi puse *EFD;* îi pusese *CBA* || **13** se revărsa de zori *EFD;* se revărsară zorile *CBA* || **15** Se răsipise *EFD;* Se risipise *CBA* | se înălţase *EFD;* se-nălţase *CBA* || **16** ajunseră în cetate *EFD;* ajunseră-n cetate *CBA* || **17** feluritele încercări *EFDC;* feluritele-ncercări *BA* | acestei *EFD;* aceştii *CBA* || **19** De cu noapte începuse *EFD;* De cu noaptea începuseră *CBA* | să vină *EFD;* să vie *CBA* || **20** la Giurgiu *EFD;* la Giurgiu şi la Brăila *BA* | şi, la urmă *EFDC;* mai la urmă *BA* || **22** mers *EFD;* marş *CBA* || **23** trămise *EFD;* trimise *CBA* | boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **24** svat *EFD;* sfat *CBA* | să-i cheme *EFD;* ca să-i cheme *CBA* || **26** Trămise *EFD;* Trimise *CBA* | să strîngă *EFDC;* se strîngă *BA* | puţină *ED;* puţina *FCBA* || **27** se răsipise *EFD;* se risipise *CBA* || **29** din casă *EDC;* de casă *FBA* | se răspîndise *EFD;* se răspîndiseră *CBA* || **33** oricare *EFCBA;* orcare *D* | desnădăjduit *EFDCA;* desnădejduit *B* | se oţerea *EFD;* se oţărea *CBA* || **34** răstriştii *EF;* răstriştei *DCBA* || **36** se aprindea *EFDCB; corupt:* se aprinde *A* || **37** răpede *EFD;* repede *CBA* | de pe *EFD;* dupe *CBA* || **38** păreţi *EFD;* pereţi *CBA* || **39** şi numai bolţile *EF;* şi bolţile numai *DCBA* || **41** ieşise *EFD;* ieşiseră *CBA* | obosirea *EDCBA;* oboseala *F* || * *Notă lexicală în F:* — Vătui = pui de iepure. ||

81

3 avea să fie *EF;* era să fie *DCBA* || **4** Şerbăneşti *EFCBA; corupt:* Şerbaneşti *D* | cercînd a-i îmbărbăta *EDCBA;* cercînd singură să-i îmbărbăteze *F* || **8** boierimea *EFDBA;* boiarimea *C* || **14** împotriva *EFDBA;* împrotiva *C* | să se gătească *EDCBA;* să i se gătească *F* || **16** rădicînd *ED;* ridicînd *FCBA* || **17** să le încarce *EFD;* să le-ncarce *CBA* | împiedecîndu-se şi mai rău *EFD;* împiedicîndu-se şi mai rău *C;* împiedicîndu-se unii pe alţii, ameţindu-se şi mai rău *BA* || || **18** desnădăjduită *EFDBA;* deznădăjduită *C* || **19** Smaranda *EFD;* Zmaranda *CBA* || **21** dupe *EF;* după *DCBA* || **22** aşa frumos *EDCBA;* aşa de frumos *F* | direticată *EFCBA;* dereticată *D* | dupe$_1$ *EF;* după *DCBA* | cămara-i plină *EDCBA;* cămara-i aşa plină *F* | dupe$_2$ *EF;* după *DCBA* | trîmbele *EFDC;* cumaşurile *BA* || **23** dupe *EF;* după *DCBA* || **25** de laturile *EFD;* de lăturile *C;* dă lăturile *BA* | ofiliţi *EFDC;* ofeliţi *BA* || **26** pînă în *EFD;* pînă-n *CBA* || **27** de

sipeturi *EC;* cu sipeturi *F;* de sepeturi *D;* de lăzi şi de sipeturi *BA* | băjeneriei *EF;* băjenăriei *DCBA* || **30** IV *PA; eroare:* Sibii *EFDCB* || **31** Sibii *P; eroare:* IV *EFDCB; omite în A* || **34** şi în *EFDC;* şi-n *BA* || **35** dîntîi *EFDC;* dintîi *BA* | să strîngă *EFDC;* se strîngă *BA* || **36** să meargă *EFDC;* se meargă *BA* || * *Note lexicale în F:* — Rădvan = trăsură acoperită. — Chervan = car mare şi încăpător. — Sipeturi[1] = lăzi cu acoperiş boltit. ||

82

1 răsipiră *EFD;* risipiră *CBA* || **2** să se aşeze *EFDC;* să s-aşeze *BA* || **4** trămise *EFD;* trimise *CBA* | Visegrad *EDCBA;* Vişegrad *F* || **5** împotriva *EFD;* împrotiva *CBA* | boierilor *EFD;* boiarilor *CBA* || **10** îndatorindu-l *EF;* îndatorîndu-l *DCBA* | primească *PD; scris:* priimească *EFCBA* || **11** unind-o *EFD;* unindu-o *CBA* || **12** puterii *EF;* puterei *DCBA* | primească *P; scris:* priimească *EFDCBA* || **13** avuţie *EFD;* avuţii *CBA* | jertfit *EFD;* jărtfit *CBA* || **16** ţepe *EFD;* ţepi *CBA* || **18** cerea ca s-ascundă *EFD;* cerea ca s-ascunză *C;* cerea s-ascunză *BA* | inimei *EFD,* inimii *CBA* || **19** să stea *EFDC;* se stea *BA* | mulţumirii *EF;* mulţumirei *DCBA* | orice *EFDBA;* orce *C* || **20** orice *EFDBA;* orce *C* || **22** Mihnea-voievod *EDCBA;* Mihnea-voievodul *F* || **23** să-i ţină *EFD;* să-i ţie *CBA* || **25** a le prinde parte *EDCBA;* a le lua parte *F* | altmintrelea *EF;* almintrelea *DCBA* || **26** pieţei *EFD;* pieţii *CBA* || **27** magistrul *EDCB;* magistratul *FA* || **28** se făgăduise *EF;* să făgăduise *D;* se făgăduiseră *CBA* | să împlinească *EFDC;* să-mplinească *BA* || **30** înainte *EFDC;* nainte *BA* | **sub** *EFD;* subt *CBA* || **32–33** se închina *EFDC;* se-nchina *BA* || **33** nu putea fi mai milostiv *EFDC;* nu putea fi mai darnic şi mai milostiv *BA* || **34** magistrul *EDCBA;* magistratul *F* || **36** trămis *EFD;* trimis *CBA* | Bîrsei *EFD;* Bîrsii *CBA* || **38** bilşugul *EFDC;* belşugul *BA* || **40** boierilor *EFDBA;* boiarilor *C* | se mirau *EFDC;* să mirau *BA* || **41** Şincai *EDC; omite în FBA* || * *Note lexicale în F:* — Judeţii şi juraţii = membri judecătoriilor şi ai municipalităţii. — Grofii şi nemeşii = comiţii şi nobilii unguri. ||

83

4 de a fi *EF;* d-a fi *DCBA* || **7** împotriva *EFDC;* împrotiva *BA* || **8** creştinătatea *EFDC;* creştinimea *BA* | păgîni *EFDC;* cotropitori *BA* || **9** urîcioasa *EFDC;* uricioasa *BA* || **10** atunci *EF;* tocmai *DCBA* || **12** inspiratelor *EFDCB;* înspiratelor *A* || **16** cari *E;* care *FDCBA* || **16–17** jalnica aducere aminte a trecutului *EDCBA;* jalnice aduceri aminte ale trecutului *F* || **19** să se întîlnească *EFDC;* să se-ntîlnească || **23** ungureşti *EDCBA;* ungurească *F* || **24** mărimi *EDCBA;* măriri *F* | casei *EFD;* casii *CBA* || **25** carele *EFD;* ce *CBA* | se suise *EFDC;* să suise *BA* || **27** boier *EFDBA;* boiar *C* || **28** de o *EFD;* d-o *CBA* || **30** cununie *EDCBA;* cununie cu Ilie Basarab *F* || **33** siluită *EDCBA;* jertfită *F* || **35** dupe *E;* după *FDCBA* | boier *EFDBA;* boiar *C* || **41** Vezi Epitaful latin al lui Mihnea, în Engel *EDCBA; omite în F* ||

84

1 răspunseră *EFDCB;* îi răspunseră *A* || **6** zi *EFDCB; corupt:* zî *A* | sîntului *EFD;* sfîntului *CBA* || **6–7** Grigore *EFD;* Grigorie *CBA* || **7** asculta cîntările *EFD;* ascultă cîntările *CB;* asculta îngenunchiată cîntările *A* | latineşti *EDCBA;* letineşti *F* || **9** bisericei *E;* bisericii

---

[1] *corupt:* Şipeturi *F.*

FDCBA | cealaltă *EFDC;* ceelaltă *BA* || **10** un tufiș *EFD;* o leasă *CBA* || **11** Acuma *EFDCB;* Acum *A* | sărbătoare *PCBA; scris:* serbătoare *EFD* || **12** aiasmă *EFDC;* aiazmă *BA* || **14—15** nedeslipitul *EFDC;* nedislipitul *BA* || **15** contoșul *EFDC;* contușul *BA* || **21** credințe *EFD;* credinți *CBA* || **22** oareșicare *EFD;* oareșcare *CBA* || **23** zise el *EFDC;* adăogă el *BA* || **24** boierii *EFDBA;* boiarii *C* || **24—25** blăstemații *EF;* blestemații *DCBA* || **25** Basarabești *EF;* Basarabi *DCBA* || **26** tufiș *EFD;* leasă *CBA* | se răpezi *EFD;* se repezi *CBA* || **26—27** cu hangerul în mînă *EFDC;* cu hangerul gol în mînă *BA* || **27** și, în *EFDC;* și,-n *BA* || **27—28** în pietrele bolții *ED;* în peretele boltit *FCBA* || **28** cu o mirare *EFCBA;* cu mirare *D* || **28—29** dispreț *EF;* despreț *DCBA* || **30** izbindu-se *EDCBA;* izbindu-l *F* | pătrunse *EDCBA;* pătrunsese *F* | și ieși *EDCBA;* și îi ieșise *F* || **32** Tovarășii *EFCBA; corupt:* Tovaroșii *D* || **34** clopolnița *EDCBA;* clopotnița *F* | bisericei *E;* bisericii *FDCBA* || **36** acea *EFDA;* această *CB* | se răspîndise *EFDC;* să răspîndise *BA* || **37** se turbură *EFDC;* să turbură *BA* | clopotile *EDCBA;* clopotele *F* || **38** zeaua *EFDC;* zalea *BA* || **39** Nicolae Olahul *EDCBA; omite în F* || **40** Constantin Căpitanul *EDC;* Constandin Căpitanul *BA; omite în F* || * *Note lexicale în F:* — Letinești = latinești, catolice. — Băratului = preotului catolic. — Contoșul = haină ungurească, cam lipită de trup. ||

85

3 familiei *EFD*; familiii *CBA* || **5** împușcătură *EFD*; pușcă ghintuită *CBA* || **8** zbierau din toate părțile *EFD;* zbierau toți din toate părțile *CBA* || **10** după *EFD;* dupe *CBA* | bisericei *E;* bisericii *FDCBA* || **12** tatăl *EFDBA;* tatal *C* || **14** repețite *EF;* repetate *DCBA* || **15** dupe *EF;* după *DCBA* | se răpeziră *EFD;* se repeziră *CBA* | lăcașele *EDCBA;* locașele *F* || **17** învierșunat *EFCBA;* înverșunat *D* | trunchiate *EFD;* trunchete *CBA* || **22** Sîntei *EFD;* Sfintei *CBA* | de la dominecani *ED;* din mănăstirea dominicanilor *F;* de la dominicani *CBA* || **23** căruia *EFDC;* ce *BA* || **24** îi zicea *EDCBA;* îi ziceau *F* | Judicătorii *E;* Judecătorii *FDCBA* || **24—25** cercetare *EDCBA;* cercetări *F* || **26** Sibii *EFD; corupt:* Sibiu *CBA* || **28** dupe *E;* după *FDCBA* | acestea *EFDBA;* aceasta *C* || **28—29** și mai mulți domni *EFD;* și șase alți domni *CBA* || **29** armașului *EFD;* armașul *CBA* || **30** noastre *EFD;* noastre *adaogă exponent și următoarea notă sublineară, inexistentă în EFD:* Domnii din neamul acesta sînt următorii: 1. Mihnea cel Rău (1508—1510). — 2. Mircea III, Ciobanul, fiul[1] lui (1545—54, 1558—59). — 3. Petre II, Șchiopul, fiul[2] lui Mircea III (1560—1567 în Țara Românească, 1586—91 la Moldova). — 4. Alexandru II, fratele lui Petre II (1568—77). — 5. Mihnea II, Turcitul, fiul[3] lui Alexandru II (1577—83, 1585—91). — 6. Radul X, cel Mare, fiul[4] lui Mihnea II (1611—16, 1617—1623) în Țara Român<ească>, (1611—16[5], 1623[6] — 26) la Moldova. — 7. Alexandru V, Coconul, fiul lui Radu X (1623—1628). — 8. Mihnea III, Grecu, ce se zicea fiul[7] lui Radu X (1658—59) CBA || **31** București, 1857 *EF; omite în DCBA* || **32** Constantin Căpitanul *EDC;* Constandin Căpitanul *BA; omite în F* || **33** Șincai *EDCBA; omite în F* || **34** Sigler *EDCBA; omite în F.* ||

---

[1] *scris:* fiiul *C.*
[2] *scris:* fiiul *C.*
[3] *scris:* fiiul *C B A.*
[4] *scris:* fiiul *C.*
[5] *corupt:* 61 *C.*
[6] *corupt:* 1523 *B A.*
[7] *scris:* fiiul *C.*

NOTE

Scenele istorice reprezintă scrierile lui Odobescu cele mai mult și mai des tipărite și care au stabilit partea cea mai întinsă a reputației literare a autorului lor. Aceasta explică, de altfel, și oportunitatea unor traduceri în limbi străine încercate de contemporani ai lui Odobescu. Într-o scrisoare către I. A. Cantacuzino, din Paris, 16/28 decembrie 1881, autorul *Schițelor istorice* arată: „Pour ce qui est de mes Nouvelles historiques à moi, je serais certainement très flatté et très heureux si vous me faisiez l'honneur d'en traduire une, la Doamna Kiajna, par exemple, puisque Mihnea-vodă est déja connu en allemand. Mais la langue à part, pensez-vous qu'elles aient assez d'intérêt littéraire ou dramatique pour paraître en public autrement habillées qu'à la valaque? Si oui, j'aplanirai l'une des difficultés que vous exprimez dans votre lettre, c'est-à-dire la rareté du livre imprimé, en vous envoyant successivement les quatres parties de ma nouvelle transcrites en lettres latines, en vue d'une seconde édition. Puis il y a des mots anciens que vous ne comprendrez pas et dont vous ne pourrez pas trouver l'explication dans le précieux lexique de Cihac (les deux volumes) que vous possédez sans doute. Eh bien ! cela me donnera le plaisir de recevoir plus souvent de vous des lettres pour me demander ce que signifie mon charabia archaïque. Enfin, une fois la traduction faite si vous le voulez bien, j'en controlerai l'exactitude, tout en respectant ce qui est à vous et ce que — malgré tout le désir que j'en ai depuis bien longtemps, je ne pourrai jamais faire moi-même, c'est-à-dire de traduire ce que j'ai pensé moi-même en roumain. Cette lettre sera suivie de près de la I-ère partie dont M-me Odobesco a déjà terminé la copie" (*Convorbiri literare*, 67 (1934), p. 726—727). Traducerea germană la care se referă Odobescu este aceea pe care o publicase Mite Kremnitz cu patru ani înainte în volumul *Rumänische Skizzen.* Eingeleitet und übersetzt von Mite Kremnitz. Bukarest, Verl. von Gotschek et Comp., 1877. La p. 131—177: *Fürst Michnea der Böse. 1508 — 1510.* Ein Zeitbild von Alexander I. Odobescu.

Mihnea-vodă a mai apărut în limba germană în 1889, dar *La Princesse Cheajna* abia după moartea lui Odobescu, în 1908 (cf. Barbu Theodorescu, *Istoria bibliografiei române*, Buc., 1945, p. 161).

În privința influențelor suferite de autor în alcătuirea nuvelelor sale, istoria noastră literară a împins foarte departe cercetările, căutînd pasaje paralele în nuvela istorică a romantismului apusean, de la Scott la Hugo, de la Mérimée la Delavigne. În afara împrumutării (prin Negruzzi) a titlului însuși de *Scene istorice* (cp. Louis Vitet, *Les Barricades. Scènes historiques*, Paris, 1826), nu se poate, desigur, vorbi, decît de o influență de atmosferă, exercitată asupra autorului de bogatele sale lecturi din literatura universală, care nu este însă determinantă pentru realizarea scrierilor de față.

După cum mărturisește el însuși în prefața la ediția a II-a (1860), Odobescu a pus la contribuție în această nuvelă istorică (și în *Doamna Chiajna*) „formele și limba *Letopisiților* naționale cu care, în dreptate, se poate lăuda mai ales Țara Moldovei", apoi „datine, numiri și cuvinte bătrînești, spre a colora aceste două episoduri culese din cronicele vechi" și „faptele adunate din istorie", din diferiți autori pe care i-a indicat în note.

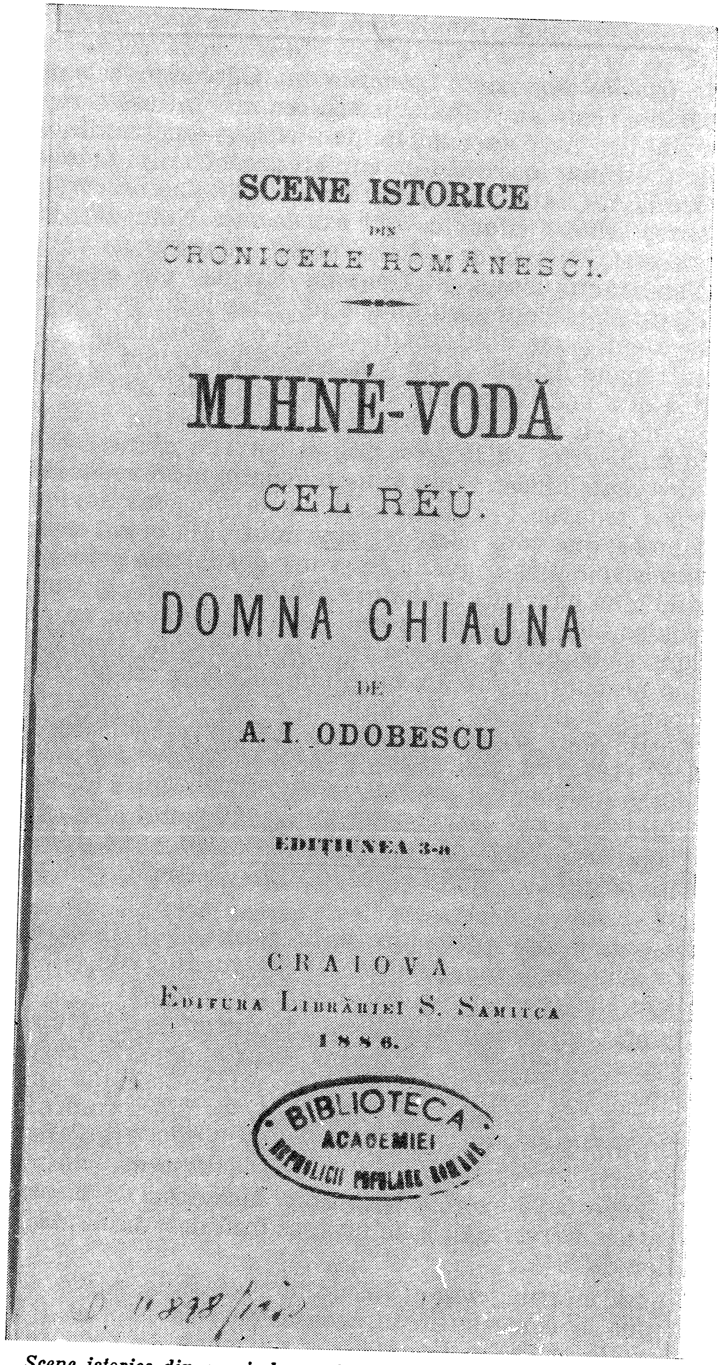

SCENE ISTORICE
DIN
CRONICELE ROMÂNESCI.

MIHNÉ-VODĂ
CEL RĔU.

DOMNA CHIAJNA
DE
A. I. ODOBESCU

EDIŢIUNEA 3-a

CRAIOVA
Editura Librăriei S. Samitca
1886.

BIBLIOTECA ACADEMIEI REPUBLICII POPULARE ROMÂNE
11838/1

Scene istorice din cronicele româneşti — Mihnea-vodă cel Rău — — Doamna Chiajna. Ediţiunea 3-a. Craiova, Editura librăriei S. Samitca, 1886 (facsimil după coperta interioară)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

Ca model, lui Odobescu i-a servit ,,frumoasa nuvelă istorică a Domnului C. Negruzzi asupra lui Alexandru Lăpuşneanu”. Modelul a fost în bună măsură respectat : împărţirea nuvelei în patru episoade, înzestrarea fiecăruia cu cîte un *motto*, idee reprezentativă extrasă din text sau din izvoarele istorice ale nuvelei, încadrarea faptelor autentice cu amănunte privind ,,traiul şi ideile, obiceiele şi graiul” epocii şi ţării, toate indică influenţa puternică a scriitorului moldovean, creatorul nuvelei istorice în literatura noastră.

Necesitatea de a utiliza — lîngă sursele istorice — datele privind traiul, ideile, obiceiurile şi limba pentru a contribui la înţelegerea unor fapte sau a unei epoci este caracteristică începuturilor istoriografiei române moderne. Ea fusese clar exprimată de Kogălniceanu, apoi de Bălcescu în *Cuvînt preliminar privind izvoarele istoriei românilor* : ,,Dar ca o istorie să poată aduce aceste foloase, nu trebuie să fie numai ca un şir oarecare de întîmplări politice sau militare uscate, fără nici o coloare, fără nici un adevăr local ; nu trebuie să se ocupe numai de oarecare persoane privilegiate, dar să ne arate poporul român cu instituţiile, ideile, simtimentele şi obiceiurile lui în deosebite veacuri” (*Magazin istoric*, 1 (1845), p. 2).

Interesantă în alăturarea acestor două texte este revenirea aceloraşi idei în legătură cu obiectul studiilor istorice, o revenire care face plauzibilă influenţa lui Bălcescu asupra lui Odobescu.

Izvoarele istorice ale lui Odobescu au fost cronicile publicate de Bălcescu în *Magazinul istoric* (*Constantin Căpitanul* şi *Istoria anonimă a Ţării Româneşti*), letopiseţele publicate de Kogălniceanu (Miron Costin), scrierile lui Dimitrie Cantemir (*Descrierea Moldovei*) şi Gh. Şincai (*Hronica românilor şi a mai multor neamuri*). Referinţele la J. Chr. v. Engel, Nicolae Olahul, Michael Sigler etc. sînt date după Şincai, ale cărui surse Odobescu le notează în forma şi cu pasajele citate de acesta, adoptînd relatările lui Şincai, fără preocuparea de a stabili alte versiuni ale faptelor prin confruntarea unor izvoare pe care, fără îndoială, nu le-a avut sub ochi.

Alte informaţii, despre organizarea militară a Ţărilor Româneşti, costumele de epocă etc. au putut fi luate din studiile lui Bălcescu publicate în *Propăşirea* sau *Magazinul istoric* (*Puterea armată şi arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum* şi *Buletin despre portretele principilor Ţării Româneşti şi ai Moldaviei ce se află în Cabinetul de stampe de la Biblioteca regală din Paris*).

Toate aceste informaţii Odobescu le utilizează pentru o relaţiune cuprinzînd şi fapte imaginare (nunta lui Ilie, feciorul vornicului Pîrvu Basarab), care însă au numai scopul de a contribui, aşa cum intenţionează autorul, ,,a caracteriza o epocă sau o naţie”.

Folosind limba arhaică a ,,*Letopisiţelor* naţionale”, Odobescu nu uită să amintească în prefaţa la ediţia a III-a (1886) că ea ,,era încă întrebuinţată în timpul copilăriei mele”, subliniind astfel unitatea şi permanenţa în decurs de cîteva veacuri a limbii româneşti. Arhaismele din scenele istorice (pe care le va explica singur în ediţia din 1894) sînt luate din cronici, direct sau prin scrieri contemporane. La Negruzzi întîlnim numeroase cuvinte folosite de Odobescu, ca : *suvaia* (*Zoe*, în *Păcatele tinereţilor*, Iaşi, 1857, p. 16), *sumeţia*, *surguciu*, *zobon*, *filaliu* (*Alexandru Lăpuşneanu*, *ibid.*, p. 114, 117, 112), *a se sumeţi* (*Scrisoarea X-a*, *ibid.*, p. 290, *a XIX-a*, *ibid.*, p. 316), *fieros* (*Cîntec vechiu*, *ibid.*, p. 153). Prezenţa acestor cuvinte în scrieri cu subiect contemporan ale lui Negruzzi (*Zoe*, *Scrisorile*, *Cîntec vechiu*), confirmă indicația lui Odobescu că ele erau folosite încă pe vremea copilăriei sale. Aceeași constatare o îngăduie cuvintele luate din poeziile populare culese, în aceeași epocă, de Vasile Alecsandri, la a cărui colecție (*Poezii poporale. Ballade* (*căntice bătrînești*) adunate și îndreptate de V. Alecsandri. Partea I—II, Iași, Tip. Buciumului roman, 1852-1853), Odobescu face mai multe trimiteri.

Trebuie observat, însfîrșit, că, dacă Odobescu a înțeles să urmeze în alcătuirea nuvelelor sale izvoarele istorice ca să reînvie, pentru contemporanii săi, crîmpeie dramatice din trecutul poporului nostru, atenția lui s-a îndreptat mai mult asupra reconstituirii culorii locale și atmosferei epocii decît asupra criticii faptelor relatate de documente. Nu numai adăugarea unor episoade neatestate de izvoare, dar chiar alegerea versiunii convenabile firului povestirii în dauna celei adevărate (ex. fuga cu Radu a domniței Anca, moartea sa ca pustnică, inventarea spătarului Radu din Albești conjurat contra lui Mihnea, de fapt un Albu vistierul etc.) confirmă predominarea atitudinii de scriitor, față de aceea de istoric, la autorul care va dovedi calități remarcabile de cercetător critic în studiile istorice de mai tîrziu. Erorile semnalate de cercetările mai noi în ce privește genealogiile domnilor menționați în nuvele, deosebirile dintre Petru cel Tînăr și Petru Șchiopul, dintre Mircea, fiul lui Mihnea și Mircea Ciobanul, descendența lui Mihnea din Vlad Țepeș nu din Dracea Armașul, a lui Neagoe Basarab din Basarab cel Tînăr (Țepeluș) iar nu din Pîrvu Craiovescu, adevărata vîrstă a Chiajnei, născută la vreo cincisprezece ani după alungarea lui Mihnea, căruia nu-i putea fi, deci, noră, ca și alte confuzii, nu-i pot fi, desigur, imputate lui Odobescu, în măsura în care a respectat izvoarele de care dispunea. El însuși indică, de altfel, unele limite în utilizarea izvoarelor, arătînd, într-o notă la *Doamna Chiajna* : „Pînă la această fugă (a soției lui Andronic, *n.n.*) am urmat, mai mult sau mai puțin, întîmplările istorice". Mai semnificativă însă este lipsa de preocupare a lui Odobescu pentru explicarea personajelor sale centrale. Crudul Mihnea și aspra Chiajna sînt înfățișați în lumina întunecată a cronicilor boierești contemporane, care reprezentau punctul de vedere al aristocrației feudale în necontenită luptă cu tendința de centralizare a puterii de stat și de slăbire a boierilor, tendință comună tuturor domnilor români ai vremii, Vlad Țepeș ca și Mihnea, Ștefan cel Mare ca și Alexandru Lăpușneanu. Dar dacă în descrierea acțiunilor voevodului moldovean, Negruzzi a știut să sublinieze atașarea lui de popor împotriva boierimii, ca o motivare mai înaltă a unei cruzimi neobișnuite, la Odobescu această motivare lipsește ; împinși de setea de putere, de cruzime, de temperamente „fieroase", Mihnea și Chiajna apar în culorile sumbre ale cronicilor boierești, amplificate de talentul povestitorului, ca doi tirani prin a căror ucidere boierii săvîrșesc acte de înaltă dreptate. În lumina cercetărilor științei noastre istorice actuale, această redare unilaterală a faptelor celor două figuri din trecutul Munteniei reprezintă, mai mult decît confuziile de amănunt, principala abatere a nuvelelor lui Odobescu de la adevărul istoric.

Vom prezenta în note izvoarele lui Odobescu reproducînd fragmentele textelor din care și-a extras informațiile sau întregind notele sale sumare, pentru a permite înțelegerea modului în care povestitorul a tratat literar datele istorice, fie și eronate, de care dispunea. Corectarea unor erori în lumina unor documente descoperite ulterior sau amplificarea informațiilor după alte surse necunoscute lui Odobescu nu ni s-au părut potrivite în comentariul unei opere literare (procedeu adoptat de Scarlat Struțeanu în ediția sa A. Odobescu, *Opere literare*, București, 1938, note la *Mihnea vodă cel rău* și la *Doamna Chiajna*, p. 535—588).

MIHNEA VODĂ CEL RĂU

67_{16} Constantin Căpitanul, *Istoriile Domnilor Țării Românești*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, București, 1 (1845), p. 99 : „După ce au domnit Radu vodă ani 15 au luat Domnia Vladislav vodă, de carele nici o istorie nu se află scrisă de cinevași, fără cît zice că au perit de sabie în Tîrșor <. . .> Zice aceasta că au făcut biserica de Tîrșor, care se și veade". Pentru unitatea referințelor, păstrăm numele autorului căruia i se atribuia, la data cînd scria Odobescu, acest izvor istoric considerat astăzi (nu de toți cercetătorii), drept opera lui Radu Popescu. A se vedea ultima ediție din *Istoriile domnilor Țării Românești* de Radu Popescu vornicul, introd. și ed. critică întocmite de Const. Gregescu, Buc., 1963, CX+ 338 p. și discuția din studiul introductiv al lui Eugen Stănescu, în sp. p. X—XI. Scopul nostru fiind compararea textului lui Odobescu cu acela al izvoarelor folosite de el, vom da în continuare extrase din ed. Bălcescu. La Biblioteca Academiei se păstrează (Secția cartea rară) primele două volume din *Magazin istoric*, provenind din biblioteca lui Odobescu și purtînd ștampila aplicată pe cărțile personale. Volumele au creionări marginale la toate pasajele din cronica lui „Constantin Căpitanul" și cea „anonimă" utilizate în cele două nuvele istorice. De mîna lui Odobescu mai sînt (în cerneală) convertirea anilor „de la facerea lumii" în anii erei noastre și, la p. 152, o schiță genealogică a lui „Neagoe Vv. Basarab", prezentat (conform indicațiilor din text) ca fiu al lui Pîrvu Vornicul și nepot al Banului Barbu Craiovescu, al lui Danciu Comisul și al lui Radu.

67_{22} Odobescu acceptă, ca aproape toți istoricii anteriori, filiația lui Mihnea (în realitate fiul lui Vlad Țepeș) din Dracea Armașul, după informația lui Constantin Căpitanul (*op. cit.*, p. 111—112 : „După moartea Radului vodă era price între boieri pentru domnu, pre cine ar pune, însă în cea depre urmă au rîdicat cu voea tuturor pre Mihnea, feciorul Dracii Armașul den Mănești"), confirmată de Gh. Șincai, *Hronica romănilor*, t. II, Iași, 1853, p. 115—116 : „Despre sămînța lui Mihnea vodă, carele au dormit după Radul V, întreită cuvîntare este. Nicolae Olahul zice că au fost din sămînța Dăneștilor și drept aceea rudenie cu neamul său. *Annalii Valahiei* zic că au fost feciorul armașului Dracea din Monești. Mai pre urmă Sigler zice despre dînsul : „Mihnea fiul lui Dracula". Acești trei autori s-ar putea întocmi laolaltă, de nu deplin, încai cît și cît așa, că Mihnea au fost feciorul boierului Dracea, carele au fost rudenie cu Olahul, și Sigler din cuvîntul Dracea au făcut cuvîntul Dracula". Acest pasaj este reprodus de Șincai din J. Chr. v. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachey*, I. Theil, Halle, 1804, p. 191. Odobescu avea *Hronica lui Șincai* în biblioteca sa, consemnată în *Catalog*, litera S, nr. 70.

67_{28} Vd. în *Descrierea Moldovei* de Dimitrie Cantemir, trad. rom. de Vasile Vîrnav, ed. 2-a, Iași, 1851, partea 2-a, cap. IX, *Despre vînatul* *domnilor*, p. 194—195 : ,,Iară fiindcă domnii mai în urmă au păşit peste măsură şi întru acest lucru, şi bieţilor ţărani carii locuea în cîmpii şi în pădurile acele care era cu îndemînare pentru vînat de abea le lăsa numai atîta vreme cîtă le era de trebuinţă pentru agonisirea hranii lor, şi pentru acea de multe ori s-au stîrnit răscoale.

68_{6} Mircea, fiul lui Mihnea este confundat de Odobescu cu Mircea Ciobanul după o indicaţie greşită din Gh. Şincai, *Hronica românilor*, t. II, Iaşi, 1853, p. 186 (care reproduce la rîndul său informaţiile lui J. Chr. v. Engel, *op. cit.*, p. 216, luate din *Cronica* lui Filistich) : ,,Mircea vodă cu a doua domnie sau Mircea vodă III, pentrucă au stătut trei Mirci vodă, unul Mircea cel Bătrîn, altul Mircea vodă Ciobanul şi altul Mircea vodă cel tînăr, şi la *Leatopiseţu* se numeşte acest Mircea vodă, carele au scos pre Radul vodă, cel tînăr, sau Ciobanul, cu a doua domnie au domnit an 1".

,,Apoi prea vestitul Engel : ,,Mircea au domnit de la anul 1546 pînă la anul 1554. *Hronica* lui Filştih apriat zice că el s-au pus de împăratul turcesc şi că au domnit ani 8, luni 6 ; după *Breviarul hronologhicesc* au fost feciorul lui Mihnea (sau Mihail III) Vodă. Timon îl numeşte şi Alexandru, schimbîndu-i numele. Radul IX n-au murit, ci s-au măzălit prin turci şi au fugit în Ardeal".

,,Mai încîlcit lucru mi se vede a fi — continuă Şincai — a gîci al cui fecior este Mircea vodă acesta, carele au scos din domnie pre Radul IX <. . .> Eu zic cu *Breviariul hronologhicesc* că el este Mircea III Ciobanul, feciorul Mihnei". De fapt Mircea Ciobanul a fost fiul lui Radu cel Mare, deci nepot de văr lui Mihnea, iar Mircea, fiul lui Mihnea, a fost asociat la domnia tatălui său, între 1508—1510 (vd. şi ed. Struţeanu, *Note*, p. 537).

Porecla de *Ciobanul* este astfel explicată de Dionisie Fotino, în a sa 'Ιστορία τῆς πάλαι Δακίας, τὰ νῦν Τρανσιλβανίας, Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, Viena, 1818 [cf. *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Ţerei Muntenesci şi a Moldovei*, trad. de G. Sion, t. II, Buc., 1859, p. 41] : ,,Un fiu al lui Mihnea vodă numit Mircea, carele umblase mai mult timp fugar în munţii Transilvaniei, trăind necunoscut între păstori (după care se numi şi Ciobanul). . .". Odobescu nu explică ci confirmă porecla lui Mihnea prin temperamentul sălbatic al acestuia. Lucrarea lui Engel se găsea în biblioteca lui Odobescu (vd. *Catalogul*, litera E, nr. 30). Citatele din acest istoric par să provină însă din Şincai.

69_{19} ,,Stoica, om vechiu al casei" reapare mai departe ca mare logofăt al lui Mihnea. Vd. nota 75_{13}.

69_{29} Asupra împrejurărilor în care Mihnea-vodă urmează la tron lui Radu-vodă, izvoarele lui Odobescu sînt : a. Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 110 : ,,Ci dar scandalîndu-se [Nifon Patriarhul] cu Radul vodă, pentru un lucru fără de leage ce au făcut Radul vodă, de au făcut pre un boiar anume Bogdan (pre carele îl iubiea), de ş-au lăsat muierea şi i-au dat domnul pre o sor<ă> a lui. De care neîngăduindu Nifon Patriarhul, fu gonit den ţară. El încă eşînd den Tîrgovişte, şi-au scuturat papucii de prah şi l-au afurisit pre domnu (cum s-au şi aflat după moarte), carele căzîndu în boală groaznică au murit şi l-au îngropat la mănăstirea lui den Deal" ; p. 111-112, *loc. cit. supra* : ,,După moartea Radului vodă, era price între boiari pentru domnu, pre cine ar pune, însă în cea depre urmă au rîdicat cu voea tuturor pre Mihnea, feciorul Dracii Armaşul din Măneşti" ; b. [Dionisiu] Fotino, p. 74—75, [în t. II, *op. cit.*, trad. rom., p. 40—41] : ,,Mihnea vodă I cel Rău. Aceasta era fiiul lui Drazi Armaşul de la Măneşti din judeţul Săcuenii. După moartea lui Radu vodă, el a pus mîna pe tron fără alegere din partea ţerei, ci prin puterea oştirei care o trăsese în favoarea sa" ; c. [Gh.] Şincai, [*Hronica românilor*, t. II, Iaşi, 1853, p. 115] reproduce (după Katona, ad. ann. 1508, p. 504) un document din 1508 al lui Vladislav al II-lea Jagello, regele Ungariei (1490—1518) din care reiese că, după moartea lui Radu ,,boierii şi toată Ţeara Muntenească, precum spun, sînt în mare nădejde şi încredinţare şi în statornică credincioşire spre noi şi spre sfîntă corona noastră, carii poftesc pre un fecior al lui Ţăpăluşu vodă să le fie voevod". Şincai aduce încă o sursă, după Eder, conţinînd aceleaşi informaţii : ,,Precum arată hrisovul craiului Vladislav II, cel din Buda în 12 martie din anul 1508 dat, carele se află la Eder [în notă : Eder in sua *Collectione dipl.*], pre Ioşa de Şom, Comitul Timişoarei şi generariu căpitanul părţilor Ungariei celor de gios, l-au fost trimis Craiul în Ţeara Bîrsei, după ce au înţeles că s-au bolnăvit Radul V, ca să nu îngădue turcilor să pună ei vodă în Valahia de cumva ar muri Radul, şi de acolo au înştiinţat pre Craiul despre moartea Radului. Iară Emeric Jobor se vede a fi fost sol la Radul V în Valahia, almintrelea cum i-ar fi scris Craiul să îndene pre munteni să rămînă credincioşi ?" Astfel, continuă Şincai : ,,pofta craiului Vladislav II de a pune el domnu şi oblăduitoriu în Valahia nu s-au plinit, pentrucă turcii au năvălit nu numai în Valahia, ci precum scrie Miles [în notă : p. 6] şi în Ţeara Bîrsei, de unde s-au bătut îndărăpt prin Ioşa de Şom, dară în Valahia au aşezat domnu pre Mihnea sau Mihail III vodă, despre carele aşa scrie prea vestitul Engel : Mihnea sau Mihail (III) au domnit prea aspru în Valahia de la anul 1508 şi în anul 1510 s-au fugărit din domnie" ; d. [J. Chr. v.] Engel, [*Geschichte der Moldau und Walachey*, I. Theil, Halle, 1804, p. 191 şi urm., *apud* Şincai, *loc. cit.*].

70_{29} Descrierea costumului lui Mihnea foloseşte elemente din articolul lui N. Bălcescu, *Buletin despre portretele principilor Ţării Româneşti şi ai Moldaviei ce se află în Cabinetul de stampe de la Biblioteca Regală din Paris*, publicat în *Magazin istoric*, 4 (1847), p. 212—220. Aici se vorbeşte despre ,,gugiumana <. . .> de blană, lăsată la o parte pe stînga, în forma căciulei ţurcăneşti, numai ceva mai ovală şi împodobită în partea dreaptă cu un frumos *surguciu* cu pietre scumpe" (*op. cit.*, p. 214) şi despre ,,manta albă cu gulerul de blană" (p. 216) purtate de Mihai Viteazul. Nedispunînd de o descriere de epocă a costumului domnesc, Odobescu a trebuit să combine informaţii provenind din secolul al XV-lea sau sfîrşitul secolului următor. Trebuie remarcată reuşita eforturilor de reconstituire ale lui Odobescu. Costumul lui Mihnea este identic, ca piese vestimentare şi culori, cu acela al lui Vlad Ţepeş dintr-un portret în ulei păstrat la Castelul Ambras de lîngă Innsbruck (cf. N. Iorga, *Portretele domnilor români*, Sibiu, 1930, pl. 25). Alexandru Lăpuşneanu în nuvela lui Negruzzi este îmbrăcat la solemnităţi într-un costum asemănător : ,,peste dulama poloneză de *catifea roşie* avea cabaniţa de jder (C. Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanu*, în *Păcatele tinereţilor*, Iaşi, 1856, p. 120).

71_{1} Ceremonia încoronării este descrisă după D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, trad. rom. cit., partea 2-a, cap. III, *Despre obiceiurile cele vechi şi cele nouă la punirea domnilor*, p. 101—102 : ,,După aceea îndată se scula toată adunarea, dimpreună cu Mitropolitul şi cu partea bisericească, și îl petrecea cu mare alai pînă la biserica cea mare și la ușa bisericii îi eșia întru întîmpinare Mitropolitul, purtîndu-i înainte doao făclii și îl cădia și îi tindea sfînta cruce și Evanghelia de o săruta și își arăta evlaviea sa. După aceia intra în Biserică și îngenunchea la altariu drept ușa cea împărătească și își răzăma capul de sfîntul pristol, iară Mitropolitul îi punea omoforul pe cap și îi cetea cu glas rugăciunea care obicinuește să se cetească la încoronarea împăraților provoslavnici și apoi îl ungea pe frunte cu sfîntul mir. După săvîrșirea acestor obiceiuri, se scula Domnul în picioare și săruta atît sfîntul pristol cît și sfintele icoane cu evlavie și, eșind de acolo în mijlocul bisericii, îi pune Mitropolitul pe cap o coroană de aur împodobită cu multe petre scumpe și cîntînd cîntăreții: ,,Cade-să să te fericim...", îl lua Mitropolitul de supsioara dreaptă și Postelnicul cel mare de supsioara stîngă și îl rîdica întru un scaun cu trei trepte ce iaste de-a dreapta în biserică. Și la aceea vreme să slobozea toate tunurile cîte era și musica începea a cînta.

,,După săvîrșirea Liturghiei, îl îmbrăca în pridvorul bisericii cu caftan domnesc și îndată toți boierii, după lepădarea straelor jalnice ce le avea pînă atuncea, îmbrăca alte strae vesele și strălucitoare. Și după aceste încăleca Domnul iarăși pe armăsar și se întorcea la curte supt petrecerea atît a Mitropolitului, cît și a tot sfatul".

71_{20} Înfățișarea alaiului domnesc este o adaptare după D. Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, trad. rom. cit., partea a 2-a, cap. VIII, *Despre obiceiurile și ceremoniile curții domnești*, p. 182—184, în care s-au înlocuit numele funcțiunilor ostășești cu cele corespunzătoare din Muntenia sec. al XVI-lea (desigur după N. Bălcescu, *Puterea armată și arta militară dela întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, Iași, 1844) și s-au eliminat elementele turcești de ceremonial, prezente în cortegiile domnilor investiți de Poarta Otomană, nepotrivite însă pentru descrierea încoronării lui Mihnea care fusese uns domn în țară. Iată textul lui Cantemir: ,,Ori și cînd esă domnul afară din oraș ca să meargă la vre o biserică sau monastire, sau și la războiu, atuncea nu se întîmplă mergerea lui întru alt chip, decît numai cu cea mai mare pompă supt petrecerea a mulțime de ostași. Înainte merg vre o cîțiva povățuitori și îndreptători de drum, carii sînt buni pentru această treabă, dintre ostași și dintre alergători. După acestea urmează călărimea, înaintea căreia merge steagul și căpitanii cetelor, așa încît între fiecare ceată să lasă loc deșert, ca să se poată deosebi una de alta; și de amîndouă părțile steagului merg căpitanii cetelor, și iau aminte pentru ostași ca să meargă toți cu rînduеală și în dreaptă linie.

,,După acestiea urmează călărașii și umblătorii cu vatajii lor, și după dînșii caii domnești, mergîndu-le înainte două tuiuri care se dau domnului de la Poarta Otomană. După acestiea vin fiii domnului, și ceva mai depărtișor de dînșii urmează tatăl lor, drept în mijlocul liniei, încungiurat de paici pe de amîndouă părțile; pentru a cărora îmbrăcăminte și slujbă, am arătat mai sus. Mai depărtișor de-a dreapta urmează comisii și vatajii slugilor de curte, iar de-a stînga postelnicul mare cu ceilalți postelnici.

,,În liniea de a treia după domn, merg bulugbașii, patru pe de amîndouă părțile, și adecă cei mai vechi mai aproape de domn, și mai pe urma cetei aceștii dintîi sînt sigmenii sau ostașii cii cu leafă pe de amîndouă părțile. Pentru carii iau aminte căușeii ce se înțeleg caprari după obiceiul Europei, ca să meargă în dreaptă linie și cu pas potrivit. Iară mai aproape

în urma domnului este locul spătarului, care duce armele domnești. După acești urmează boierii cii dinlăuntru dupre cum se numesc, adecă: vistiernicii, paharnicii, ciohodarul, medelnicerii; după acestiea vătavul de copii cu slugile, al doilea paharniceii și al triele stolniceii.

,,După acestiea urmează singeacul cel mare, adecă steagul cel mare, care are în vîrf luna giumătate împreună cu alte două steaguri, ce se dau domnului cînd întră în stăpînire de la Curtea împărătească. După steaguri merge tubulhanasa sau muzica enicerilor, după care merg armașii pe de amîndouă părțile; după aceşte, în liniea dintîiu, sînt boierii cei mai mari; întru a doua cei de starea II ⟨-a⟩, și întru a triea cei de starea III ⟨-a⟩, iară cei fără de slujbe merg fiecarele după starea și boieriea sa unul după altul.

,,Sfîrșitul tuturor cetelor este o grămădire amestecată de slugi boierești, de orășeni și de neguțitori".

71_{30} Miron Costin, *Letopisițul Țării Moldovii de la Aaron vodă de unde este părăsit de Urechi Vornicul de Țeara de jos*, cap. X, *A doua Domnie a Radului vodă cel mare*, în *Letopisițile Țării Moldovii*, ed. M. Kogălniceanu, t. I, Iași, 1852, p. 257—258: ,,...Aprozii de divan, cît mai de cinste nice la o domnie n-au fost. Cu urșinice mulți, și cu cabaniță cu jder, și cu hulpi îmbrăcați < . . . > Nime din boieri pîn în cei al treia cu haine cevaș proaste să nu hie, că era de scîrbă. Postelniceii, copiii din case cu mare podoabe și cu fotaze la cai".

71_{36} *Apud* D. Cantemir, *op. cit.*, trad. rom., partea a 2-a, cap. III, *Despre obiceiurile cele vechi și cele nouă la punirea domnilor*, p. 102—103: ,,.. Și la intrarea în sala cea mare se suea pe scaunul domnesc. La această țerimonie obicinuea hatmanul de-a dreapta și postelnicul cel mare de-a stînga de-i ducea poalele caftanului. După dînsul urma Mitropolitul și tot sfatul și fieşte carele după rînduiala sa, să așeza pe la scaunele lor. Și apoi mergea întîi Mitropolitul la Domnul acel șezătoriu pre scaun și îi săruta mîna, și în scurtă vorbă îl heretisea poftindu-i noroc la stăpînire și îl încredința că va fi rugătoriu către Dumnezeu pentru dînsul și să ruga lui ca să fie el apărat împreună cu tot clirosul bisericesc. Apoi se întorcea către tot norodul, îl blagoslovea și-l sfătuia ca se fie cu credință spre Domnul lor.

,,După Mitropolitul urma arhiereii și celalaltă parte bisericească a Moldovei, arătîndu-și și aceștia cinstea lor către Domnul cel nou. Apoi mergea și logofătul cel mare cu celalalți boieri și îi săruta mîna.

,,După săvîrșirea acestor țeremonii, se scula Domnul din scaunul său și cu capul gol mulțămea la toți pentru cugetările cele bune ce arăta către dînsul și făgăduea patriei milă, dreptate și apărare. Și după aceste cuvinte, îi lua spătariul cel mare coroana de pe cap și el, după ce se ducea toți boerii, întra în cabinetul său cel din lăuntru".

72_{1} Informațiile [despre Mitropolitul] Maxim provin din [Gh.] Șincai, [*op. cit.*, t. II, p. 114]: ,,De e adevărat că Alecsandru Craiul Poloniei în anul 1506 au murit, cum s-au arătat la anul acela, răsboiul între Bogdan III și Radul V încă în anul 1506 s-au întîmplat, căci Miron îl pune îndată după moartea craiului Alecsandru și așa greșește prea vestitul Engel [în notă: *Antiq. hist. Valach.*, part. I, p. 190], punîndu-l la anul 1507; poate fi că Mitropolitul Valahiei au murit în anul 1507, și în anul acela au pus Radul V în locul lui pre călugărul Macsim, pre carele îl trimisese sol la Bogdan III Domnul Moldovei, cum s-au zis la anul 1506". Alte date asupra lui Maxim, luase Şincai din Miron Logofătul [citat : *Ms Chronico Valachico*, cap. 35] după care reproduce următorul pasaj (*op. cit.*, p. 109) : „Văzînd Bogdan vodă paguba ţerei sale, cea de Radul vodă făcută, nu putu suferi atîta răsipă ; socotind şi numele tătîne-său a lui Ştefan V, se părea că el, ispitit fiind în cîteva rînduri cu lucrurile răsboaielor, spre care mai mult îşi vedea firea plecată, voind să urmeze tătîne-său despre partea vitejiei, sculatu-s-au cu toată puterea armelor sale trăgînd ajiutoriu pre săcui, şi au purces spre Ţeara Muntenească, şi au întrat la locul ce se chiamă Rătezaţii, la movila Caiatei peste Rămnic, octombrie 28, unde au şezut zece zile prădînd şi arzînd, de la Milcov pînă la Rîmnic şi în gios pe de îmbe părţile pînă la Siret. Şi acolo l-au întîmpinat solii de la Radul vodă, un călugăr anume Macsim de neamul Despoţilor sîrbeşti (nu greceşti) cu poftă la Bogdan vodă trimis pentru pace, şi aducînd aminte lui Bogdan vodă datoria creştinească, la care sînt datori domnii creştineşti, să caute pururea ; şi aşa aceea solie a Radului vodă, prin acel călugăr au închiat pace între Bogdan şi între Radul, trimiţînd şi Bogdan solii săi la Radul pentru mai mare încredinţare şi întemeiere între domnii". Odobescu mai face o referinţă greşită, la [J. Chr. v.] Engel, *op. cit.*, t. I, p. 192, după Şincai, *op. cit.*, p. 114. Locul exact este p. 190 : „Soviel melden die Ungrischen Nachrichten vom damaligen Zustande der Walachey. Serwische Nachrichten setzen hinzu : dass, als der Erzbischof der Walachey gestarben Radul den Maxim, der in die Walachey genomenn, zu dieser wuerde erhoben ; dass Radul mit sich nach Ofen diesen Erzbischof der Walachey Maxim, einen gebahrnen Serwier, mitgebracht, und zu den werhandlungen mit dem Ungrischen Reischsrath gebraucht habe. Eben dieser Maxim habe dem Radul wichtige Dienste erwiesen, indem er 1507 einen Streit desselben mit dem Bogdan, Woiwoden der Moldau, ausgeglichen habe".

72_{10} Boierii care se închină lui Mihnea după încoronare sînt cunoscuţi de Odobescu dintr-un hrisov tradus de Şincai, *Hronica românilor*, t. II, p. 113, după J. Chr. v. Engel, *Geschichte der Moldau und Walachay*, I. Theil, Halle, 1804, p. 189, în care sînt numiţi : „Barbul banul cu fraţii săi, Pîrvul vornicul şi Danciul vornicul, Stroia provisorul curţii, Colţa vornicul, Badea vornicul, Badea castellanul, Bogdan logofătul şi secretariul, Pîrvul magistrul agazonilor, Calota tesaurariul, Ivan Calinaţchi, Danciul spătariul, Badea culciariul, Albu tesaurariul, Drăghici Cristian şi Ştefan pitariul, boierii mai sus-numitei ţerei Munteneşti ş.c. pre lîngă acelaşi Radu vodă cel milostiv făgăduim..." Odobescu putea presupune că aceşti boieri ai lui Radu din 1507 fuseseră de faţă şi la înscăunarea urmaşului său.

72_{20} Informaţiile lui Odobescu despre Pîrvu vornicul Basarab, fratele său Barbu, marele ban al Craiovei şi fiii lui nu au fost exacte şi complete (cf. şi Struţeanu, *ed. cit.*, p. 540–543). El ştia din Constantin Căpitanul, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti*, în *Magazin istoric*, 1 (1845), p. 152–153 că „acest Neagoe vodă au fost fecior Pîrvului vornicul, nepot de frate banului Barbul Craiovescul" şi că „fiind la domnia Radului vodă vătaf de vînători, foarte căuta, miluia, grija pre Nifon Patriarhul, de la care mare blagoslovenie au luat".

Ceilalţi doi fii ai lui Pîrvu, anume Ilie şi Dragomir nu sînt atestaţi de documente.

73_{8} Radu Spătarul din Albeşti pare să fie Albu vistierul, amintit între boierii lui Radu cel mare de Gh. Şincai, *op. cit.*, p. 113 („Albu tesaurariul"), apoi, sub numele de „Albescul boieriul muntenesc", ca tovarăş al lui Iacşici şi Danciul la omorîrea lui Mihnea la Sibiu (*ibid.*, p. 125 şi 126). Odobescu a schimbat numele de familie Albescu într-o indicaţie toponimică şi a inventat numele de Radu. Episodul batjocoririi şi uciderii fiicei lui de către Mihnea, nemotivat istoriceşte, va explica participarea răzbunătoare a lui Radu spătarul alături de Iacşici, la uciderea domnitorului.

73_{13} În descrierea costumului tinerei mirese este vizibilă influenţa lui C. Negruzzi. Iată cum era îmbrăcată doamna Ruxanda, în nuvela acestuia *Alexandru Lăpuşneanu* : „Peste *zobonul* de stofă aurită purta un *benişel* de felendreş albastru blănit cu samur, a căruia mînice atîrnau dinapoi ; era încinsă cu un colan de aur, ce se închiea cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe ; iar de grumazii ei atîrna o salbă de multe *şiruri de margaritar*" (C. Negruzzi, *op. cit.*, în *Păcatele tinereţelor*, Iaşi, 1857, p. 117). Am subliniat elementele vestimentare sau de podoabă comune celor două descrieri.

73_{21} „Galbini venetici" este o expresie întîlnită în balada *Român Grue Grozovanul* („Ori eu i l-oiu cumpăra [*sc.* calul, *n.n.*] / De trei ori cu venetici/Venetici de cîte cinci"). Vezi V. Alecsandri, *Poezii poporale*, ed. cit., partea I, p. 29.

73_{24} Amănunt luat din D. Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, trad. rom. cit., p. 275 : „Cînd cunună Domniea, atuncea se pune masa în curtea domnească, şi mirelui se dă asemenea gugiuman ca şi cel domnesc, împreună şi un cal, şi la masă şade de a dreapta Domnului cu gugiumanul pe cap".

73_{26} Vezi *ibid.*, p. 272 : „Şi după al nouălea ceas să aduce pre masă un cucoş fript cu pene cu tot iară unul dintre oaspeţi intră sub masă şi cîntînd ca cucoşul, vesteşte răvărsarea zilei".

73_{31} *Ibid.*, p. 273 : „Şi cînd voesc să iasă pe uşa casii, atuncea le stau înainte la uşă cu sabiea scoasă fraţii miresii sau dacă nu are fraţi apoi fraţii părinţilor ei, şi îi popresc stînd în uşă cu sabiea curmezişi ; iară mirele se răscumpără pre sine de la dînşii cu un cal bun sau cu alt dar ce are la îndemînă".

74_{1} „Stoica, credinciosul lui vodă" amintit şi în cap. I, 84 şi 91 este prezentat de Cronicarul anonim (*loc. cit.*, p. 244) drept „svetnicul cel mai mare" al lui Mihnea, de unde titlul de „mare logofăt" pe care i-l dă Odobescu.

74_{2} „Pe sub cumpăt" (= pe furiş) este o expresie întrebuinţată în *Istoria Ţării Româneşti de cînd au descălicat românii*, în *Magazin istoric*, 4 (1847), p. 246. Vezi pasajul reprodus la nota 78_{30}. Expresia intrase însă în limba curent folosită de Odobescu. În *Cuvîntare asupra modului cum domnul Dimitrie Sturdza îşi îndeplineşte sarcina de secretar general al Academiei Române*, la 1888, Odobescu afirma : „Primesc cu bucurie şi fără de umbra vreunei sfieli, orce luptă din cele la care mă tot îmbie *pe sub cumpăt* [subl. ns.], de cîtva timp încoace, neacademicul d-l D. Sturdza (vezi *Convorbiri literare*, 67 (1934), p. 713).

75_{4} Pîrvuleşti, Basarabi, Banoveţi, Craioveşti, sînt diferite nume date aceleiaşi mari familii boiereşti din Muntenia, care a jucat un important rol politic sub Radu cel mare şi domnii următori. Numele familiei derivă din acela al vornicului Pîrvu (Pîrvuleşti) din înrudirea atestată de cronicari cu Basarabii (v. Neagoe *Basarab*), din titlul de mare ban (Banoveţi) şi reşedinţa Craiova (Craioveşti) deţinute de unii membri ai familiei, toate găsite de Odobescu în cele două cronici, a lui Constantin Căpitanul sau cea anonimă, pe care le-a folosit. Aceleaşi surse prezintă şi duşmănia lui Mihnea împotriva familiei Pîrvuleştilor, pe care Odobescu o explică prin uciderea lui Ilie, fiul vornicului Pîrvu : „Ear pre un neam care era mai ales şi mai temătoriu de Dumnezeu, căruia îi era numele de moşie Banoveţi (adecă Basarabeşti) el cu multe amăgeale şi şiuteale şi cu greale jurăminturi se lega cu boiarii cari era de acel neam, că nu-i va omorî nici le va face nici o nevoie, şi făcu cărţi de jurămînt şi de afurisenie. Ear el în toate zilele săpa groapă şi cugeta cum va face să piearză şi neamulu lor, ca să nu se mai pomenească în ţeara Panoniei [*sc.* Daciei, *n.n.*]". (Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 243—244).

75_{13} Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 244—245, relatează astfel scena sfatului dintre Mihnea şi Stoica : „Ear el, fiind îndemnat tot de reutatea minţii sale, cheamă pre Stoica, svetnicul său cel mai mare, şi intră numai cu dînsul în pimniţa domnească, şi scoase pre pimniceri afară. Ear cu voia lui Dumnezeu remase un copil care era şi el de acel neam ce făcea svat să-l piarză, şi dacă văzu pre nedreptul domn că întră în pimniţă, el se umplu de frică şi de groază, şi neavînd unde fugi, întră într-o bute seacă, de se ascunse, că aşia tocmi Dumnezeu. Şi cum intră în pimniţă, Domnulu cu Stoica, începură a se svătui cum şi în ce chip vor face să piearză pre acel neam, cugetînd că nu easte nimeni în pimniţă să-i auză. Deacii, deacă săvîrşi svatul, chemă pimnicearii şi le zise să le dea vin de unde va fi mai bun ; şi deaca beură, eşi Domnulu şi Stoica, den pimniţă veaseli, gîndind că n-au auzit nimeni svatul lor cel hiclean. Deacii după dînşii eşi şi copilul furişiu şi nu spuse nimenui nimic, ci-şi căută treaba şi sluşba, pînă află vreame şi prilej de spuse părinţilor şi neamului seu celui mai mare, toate lucrurile şi hicleşugurile călcătoriului de jurămînt domn. Deacii ei, deacă auziră aşia şi cunoscură că sînt adevărate cuvintele lui, ei se adunară de se svătuiră şi luară avuţie şi oameni cît putură, şi trecură Dunărea de cea parte şi scăpară toţi de cursa Michnii vodă călcătorului de jurămînt". Fuga familiei Pîrvuleştilor peste hotare este relatată şi de Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 112 : „Cît neputînd suferi s-au rîdicat o seamă din boieri, cu banul Barbul Craiovescul şi cu fraţii lui şi cu alt neam al lui şi au pribegit în Ţara Turcească <...>, făcînd jalbă la Impăratul de răutăţile ce le făcea Mihnea vodă".

76_{37} Duşmănia lui Mihnea împotriva lui Laiotă Basarab (1474—1476 şi 1476—1477) ar putea fi explicată prin faptul că acesta îi ucisese tatăl (Vlad Ţepeş), dacă Odobescu nu l-ar fi prezentat drept fiul lui Dracea Armaşul. În context accentele lui sînt astfel justificate numai de duşmănia împotriva boierilor basarabeşti, pe care tocmai hotărîse să-i piardă.

77_{6} Informaţiile privind represiunile lui Mihnea sînt luate din Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 112 : „Iar Mihnea vodă, pînă a se mazîli, dacă pribegiră boiarii, au trimis de le-au prădat casele şi le-au sfărîmat pînă în pămînt, şi nu numai casele, ci şi bisericile, şi mînăstirile lor, şi slugile, şi egumenii erau sluţiţi de dînsul şi căzniţi". Cronicarul anonim, *op.cit.*, p. 245 relatează astfel răzbunarea lui Mihnea : „Era svăpăiatul domn, deaca auzi de pribegirea lor, de păreare rea i se schimbă firea şi bucuria i se întoarse în tristăciune şi-şi arătă urgia şi mînia ce avea spre dînşii şi alt nimic nu putu să le strice, ci în pismă le-au ars curţile şi casele le-au risipit, ear cîţi au aflat de acel neam remaşi, pre toţi i-au muncit, cu multe feliuri de munci, pre unii i-au şi omorît, şi monastirea lor care o făcuse ei pre rîulu Bistriţii din temelie o au risipit, şi bisearica svinţiloru Apostoli care o zidise Neagoie socotitoriul lui svîntu Nifon să fie de îngroparea morţilor ear o au sfărîmat, încă şi pomii i-au tăiat şi i-au desrădecinat, şi redică mare goană asupra acelui neam blagoslovit. Ear preoţilor de prin satele lor tuturor le-au tăiat nasurile spre batjocura Bisearicii i se ispitia şi se svătuia să arză pre toţi egumenii de pre la toate monastirile şi alte reutaţi multe vrea să facă".

77_{13} Odobescu urmează aproape cuvînt cu cuvînt istorisirea lui Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 112, care arată cum Mihnea „luînd puterea la mînă, multe răutăţi au făcut, boiarii îi omora, îi muncea, avuţiile le lua, cu jupîneasele, cu featele lor se culca, dăjdii multe punea asupra ţării". La fel Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 243 : „Şi cum apucă domnia, îndată se desbrăcă lupul de piele de oae, şi-şi astupă urechile ca aspida şi ca vasiliscul, ear arcul şi-l încordă şi găti săgeţi de a săgeta şi sabia şi-o fulgera şi mîna şi-o întărea spre rane. Şi prinse pre toţi boierii cei mari şi aleşi şi-i muncia cu munci cumplite şi le luă toate avuţia şi se culca cu toate jupîneasele şi featele lor înaintea ochilor lor. Deacii unora le-au tăiat nasurile şi buzele, pre alţii i-au înecat şi pre alţii i-au spînzurat ear el se îmbogăţia şi creştea ca chedrulu pînă la ceriu, şi-şi umplea toată voia sa". Trimiterea la aceste izvoare este aşezată greşit de Odobescu, ca şi referinţa următoare. Amîndouă au fost deplasate la frazele imediat următoare.

Locul citat din J. Chr. v. Engel, *op. cit.*, I. Theil, p. 192, în legătură cu îndepărtarea Mitropolitului Maxim, este următorul : „Der Serwische Geschichtschreiber Brankowitsch meldet dass der boese Mychne auch den Erzbischof Maxim nicht habe leiden koennen, und dass er zu seiner Entfernung den Vorwand genommen habe, dass den Tuerken, da er ein Zweig des Serwischen Despoten — Stamms waere, sein Aufenthalt in der Walachey entweichen, als er auf eine anstaendigere Art Abschied zu nehmen, die Gelegenheit erhielt. Nemlich Mychne beschloss mit seinen Bojaren, gleich seinem Vorfahren Radul, sich mit Ungern in naehere Verbindung zu setzen, und schichte zu dem Ende den Maxim mit Depeschen aus seiner Residenz — Stadt Ardschisch nach Ungern. Maxim uebernahm die Gesandtschaft, richtete den Auftrag aus, erhielt eine schriftliche willfaehrige Antwort, trug aber diese nicht selbst nach der Walachen, sondern uebersandte sie durch einen Courier und blieb in Syrmien zuruch".

Fără îndoială că Odobescu a folosit această sursă prin Şincai, *op. cit.*, p. 11 : „Istoricul sîrbesc Brancovici pomeneşte că Mihnea cel cumplit pre Mitropolitul Macsim încă nu l-au putut suferi şi numai ca să-l poată depărta de la sine l-au aruncat, ca fiind el din neamul despoţilor sîrbeşti, doară turcii n-ar lua în nume bun rămasul lui în Valahia. Vrînd aşa dară Macsim să se depărteze, i s-au dat prilegiu la aceasta ; Mihnea s-au sfătuit cu boerii săi să facă strînsă legătură cu ungurii, și pentru scopul acesta, din Argeș, scaunul său, au trimis pe Macsim cu cărți la unguri. Macsim au primit solia, au plinit ce i s-au fost încredințat și au dobîndit răspuns în scris de la unguri, care răspuns l-au trimis pe poștă în Valahia, iară el au rămas în Sirmiu".

77_{18} Trimiterea la cele două cronici românești, fiind, cum am arătat mai sus, așezată greșit, informația despre siluirea nepoatei Mitropolitului Maxim provine din Șincai, *op. cit.*, p. 126 și izvorul său Schesaeus, *Ruinae Pannonicae*, Witenbergae, 1571, lib. I, vers 364, care arată : „Cum Iaxith Mihnam crudeli peremit, ob decus eraptum sororis germanae illustra pudoris". Iacsici fiind rudă cu familia Brancovici, sora lui este prezentată de Odobescu drept nepoata Mitropolitului Maxim, pentru a se justifica astfel îndepărtarea și fuga acestuia și răzbunarea ulterioară a fratelui victimei. Odobescu se îndepărtează de explicația diferită dată de Șincai uciderii lui Mihnea : „Așa dară nu pentru aceea l-au omorît Iaksit, pentru că au rușinat pre soru-sa cum scrie Șeseu, ci pentru aceea că vrea să fie domnu Valahiei Danciul, feciorul lui Vladislav V sau Țăpălușu" (*op. cit.*, p. 126) și o urmează pe aceea a lui Schesaeus. Izvorul acestui pasaj din *Mihnea vodă cel rău* a fost stabilit de Struțeanu, *ed. cit.*, p. 547.

77_{28} Mircea Ciobanul, confundat de Odobescu cu Mircea, fiul lui Mihnea (cf. nota 68_6), s-a căsătorit într-adevăr cu Doamna Chiajna, fiica lui Petru Rareș. Această confuzie între cei doi Mircea, frecventă și în *Doamna Chiajna*, provine din Gh. Șincai, *op. cit.*, p. 186, care, confruntînd o serie de izvoare contradictorii, stabilește identitatea ce i se părea mai probabilă a lui „Mircea III Ciobanul [drept] feciorul Mihnei". De aci decurge și confuzia între Petru cel Tînăr, fiul lui Mircea Ciobanul și Petru Șchiopul, fiul lui Mircea, deci nepotul lui Mihnea cel Rău (cf. *infra*, nota 88_{21} la *Doamna Chiajna*).

77_{38} Cronicarul anonim relatează astfel înlocuirea lui Mihnea (*op. cit.*, p. 245–246) : „Deacii acei boiari drepți pre cari-i ferise Dumnezeu din mîinile muncitoriului, de carii se zise mai sus, mearseră la împerăție și spuseră înaintea împeratului toate răutățile Michnii vodă. Ear Împăratul, deaca auzi așia și înțelease că sînt cuvintele lor adevărate, făci svat dimpreună cu dînșii, socotind în ce chip va putea goni pre Michnea vodă din scaunul Țerei Panoniei [*sc.* Daciei, *n.n.*] și le puse domn pre Vladul, fratele Radului vodă, care fusese domn înaintea Michnii vodă, de care s-au spus mai sus, că ei îl cerșiură pre acela de la Împeratul <. . .> și le deade Împeratul oaste mare și purceaseră <. . .> Și așa trecură Dunărea cu toată oastea și deacă trecură făcură oastea în 3 pîlcuri, și un pîlc luă Neagoe, nădesduindu-se spre ruga svîntului Nifon, părintelui seu".

78_{14} Odobescu descrie așezarea mănăstirii Cotmeana după *Însemnările* sale din 1860, publicate postum în *Convorbiri literare*, 67 (1934) unde folosește aceleași cuvinte pentru „frumoasa vale a Luminilor, șerpuită de Topolog" (vezi p. 639). Din aceleași informații obținute prin cercetări personale este extrasă nota privind ctitorul (Mircea cel Bătrîn) și restauratorul (Alexandru Ipsilanti). În aceleași *Însemnări* el amintește de „temeliile cele clădite de Mircea cel Bătrîn" și de „două pisanii ce sînt la biserică, amîndouă de la prefacere, pe la 1777" (*loc. cit.*, p. 640).

78_{30} *Cronica anonimă*, în *Magazinul istoric pentru Dacia*, t. IV, p. 246–247, la care trimite Odobescu, conține izvorul acestui episod al povestirii : „Ear Mircea, feciorul Michnii vodă, deacă înțelease așia, mearse pre supt cumpăt la monăstirea Cotmeanei, care se chiamă ospățul cel de sară (adecă metochul Coziei), și de năprasnă se făcu gîlceavă mare de oastea lui Neagoe, și auzind aceastea feciorul Michnii vodă, degrabă numai ce au scăpat cu un fecior al lui Stoica, de care s-au zis mai sus, pre o fereastră, noaptea, desculți și descinși și fără ișlice. Ear Neagoe îi tăiă oastea, ear pre cîți nu tăiă, pre toți îi prinse vii, numai îi scăpă feciorul muncitoriului și al lui Stoica, cum s-au zisu mai sus, desculți și descinși, ear armele le-au luat și împăcă monăstirea și călugării de frica ce avea. Ear feciorul Michnii vodă au mers la tată-seu și i-au spus toate cu multă frică, ear el deacă auzi așia se sperie și zise cătră ei : „Cine au făcut vouă aceasta ?" Ei ziseră : „Neagoe, vătaful de venători". Aceasta auzind Michnea vodă se umplu de frică și zise : „De vreame ce făcu puiul leului așia, dar cînd va veni leul cel mare ce va face ?" Și așia se sculă din scaun și fugi în Țeara Ungurească și acolo se deșteptă dintr-acea frică, ear alții se resipiră prin toată Țeara Muntenească, și nu era nimeni să le ajute".

Este ciudat că Odobescu îl trece drept tovarăș al lui Mircea pe Stoica, în timp ce Cronicarul anonim, ca și Constantin Căpitanul (*op. cit.*, p. 114) vorbesc de un „fecior al lui Stoica" sau „o slugă a lui Stoica". Odobescu poate să fi citit acest ultim izvor, modificînd punctuația : „au scăpat numai el [*sc.* : Mircea, *n.n.*] cu o slugă a lui, Stoica".

81_3 Doamna Chiajna apare în acest episod al povestirii datorită confuziei amintite dintre Mircea Ciobanul și Mircea, fiul lui Mihnea. În perioada următoare morții soțului ei, pe cînd se lupta pentru tronul lui Petru cel Tînăr, Doamna Chiajna bate oastea boierilor protivnici la Șerpătești (Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 274). Forma toponimică Șerbănești (în Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 206 și 207 : *Șerpănești* sau *Șărpănești*) este menționată de Constantin Căpitanul (*Șerbănești*, *op. cit.*, p. 182). „Eroina de la Șerbănești" își justifică numele prin folosirea acestui din urmă izvor.

81_{35} Încercarea lui] Mihnea de a-și relua domnia este relatată de Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 114 : „Ci nu multă vreme au trecut și au venit Mihnea vodă cu oaste de la unguri și s-au bătut cu Vlad vodă, ci s-au întors rușinat la Sibiiu" și de Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 247–248, care arată că Mihnea „s-au împrietenit cu ungurii și au împletit mreji hiclene asupra tînerului Vladului vodă și veniră asupră-i ; și deacă se loviră oștile, ear Danciul marele vornic ajută Vladului vodă (că era și el de un neam ear bun și drept) și biruiră pre oastea călcătorului și hulitoriului Michnii vodă și fugiră toți rușinați în Țeara Ungurească".

82_4 Intervențiile lui Mihnea, prin Stoica, pe lîngă Vladislav al II-lea, la Vișegrad, ca să obțină sprijin pentru recăpătarea domniei și făgăduințele regelui Ungariei sînt descrise de Odobescu după o poruncă regală către magistrații Sibiului, dată în Vișegrad la 25 mai 1510, reprodusă de Șincai (*op. cit.*, p. 126–127) după J. Chr. v. Engel (*op. cit.*, p. 194 urm.). Scrisoarea lui Vladislav către sibieni nu ordonă însă protejarea lui Mihnea, așa cum o reproduce, rezumînd-o, Odobescu, ci a doamnei, văduva lui Mihnea și a fiului lor Mircea, fiind dată cu peste două luni după uciderea aceluia întîmplată la 12 martie 1510. Iată textul : „Vladislav din mila lui Dumnezeu Craiul Ungariei, Bohemiei, ş.c. înţelepţilor şi luătorilor de samă, credincioşilor nouă iubiţi ! Vrem să ştiţi că pre mărita doamna văduva voevodului Mihnea, şi pre fiul lui, voevodul Mircea, şi pre nobilul Stoica prietenul nostru, şi pe soţul său şi toată familia mai sus numiţilor i-am primit în crăieasca noastră apărare şi osebita clientelă, şi poftim şi vrem cu deadinsul ca în domniile, ţinuturile şi ţările noastre, fără de primejdie, securi şi în bună linişte să poată remînea, ce şi celorlalţi supuşi le-am poruncit prin alte cărţi ale noastre. Drept aceea credincioşirei voastre tare vă poruncim ca pre numiţii Doamna văduva, şi voevodul Mircea, pre ceilalţi numiţi, şi toată casa şi familia lor, neatinşi, securi şi fără de împedecare să-i ţineţi acolo, în mijlocul vostru, şi în cinste să-i aveţi, preste acestea de toţi să-i apăraţi şi sprijiniţi, şi să fiţi datori în tot timpul a le prinde parte, nici să cutezaţi altmintrelea a lucra. Din curtea noastră cea din Vişegrad, gioi înaintea Rusaliilor (adecă în 25 mai) din anul Domnului 1510".

82_{10} Trecerea lui Mihnea la catolicism este astfel relatată de Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 247 : „Ear Michnea vodă au căzut în eresul hulei Duchului Svînt, că eată cum este tot ţinutul Apusului de putrezeaşte cu marele Rîm în ereasele sale, şi cum au perit al doilea Julianu călcătoriul pentru închinarea idoliloru, aşia şi acesta pentru luptarea Duchului Svînt" (aluzie la dogma catolică a purcederii Sfîntului Duh şi de la Fiul — „Filioque"). Textul din *Magazin istoric*, 4 (1847) al Cronicei anonime precizează într-o notă : „Se făcu Michnea vodă papistaşiu. Atunce ţinea ungurii şi saşii legea papistăşească".

82_{25} [Gh.] Şincai, [*op. cit.*, vol. II, p. 126—127]. Vezi textul la nota 82_4.

82_{34}Numele magistraţilor sibieni şi ale celorlalţi nobili care frecventau curtea din exil a lui Mihnea sînt luate de Odobescu din Şincai, *op. cit.*, p. 124 („Ioann Horvat din Vingart", *apud* Niculaus Olahus, in *Hung.*, p. 24), p. 125 („Ioann Agota de Sibiu <. . .> magistrul cetăţenilor, giudecătorii şi giuraţii, cetăţenii şi consulii", *apud* J. C. Eder, în *Collectione diplomatica*), p. 115 („Ioşa de Som Comitul Timişoarei", *apud* Eder, *ibid.*) etc.

83_6 Vezi *Epitaful latin* al lui Mihnea, compus de Ioan Salius, reprodus numai cu primele lui două versuri de Şincai, *op. cit.*, vol. II, p. 193 şi mai pe larg de Engel, *op. cit.*, I. Theil, p. 193 :

„Regnabam nuper multo cumulatus honore,
Sede parentali splendida sceptra gerens
Ante meam faciem provincia nostra tremebat
Me quoque finitimae pertimuere plagae
Predonum fucram domitor, furumque flagellum
Justitiam rigida fortiter ense colens.
Cristigenis volui sociata jungere signa
Inque Byzantinos arma movere lares.
Iam mihi non vires, auri nedue copia fulvi
Defuit, aut quidquid principis aula tenet.
Dum mea gens patrio populit me perfida regno
Turcarum immensa concomitata manu
Cibinium fugi".

O traducere incompletă a epitafului a dat A. D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia traiană*, ed. a 3-a, vol. IV, Buc., f.a., p. 172 :

„Acoperit domneam eu de cinste şi multă şi mare
În al părintelui scaun cu straşnicul sceptru în mînă
Toată-a mea ţară, de mine, în tremur îmi sta la picioare
Şi se temeau de-al meu nume pîn-şi vecinele ţări.
Hoţilor moarte fusesem, tîlharii simţise-al meu biciu,
Ţineam puternic în mînă a cumpenei drepte greu paloş
Cînd mă aruncă din scaun cea gintă mult înşelătoare
Care pe turci sprijinită mă-ndepărtă la Sibiu".

După cum remarcă Sc. Struţeanu, *ed. cit.*, p. 552, versul : „Inque Byzantinos, arma movere lares", tradus liber de Odobescu prin „dorinţa-i d-a scăpa Bizanţul de păgîni" are mai de grabă sensul : „Am voit să port armele împotriva zeilor protectori bizantini", aluzie la trecerea la catolicism a lui Mihnea şi a luptei antiortodoxe în care se angaja un neofit.

În călătoria sa la Sibiu din 1860, Odobescu a căutat fără reuşită piatra tombală a lui Mihnea, preocupat încă să controleze informaţiile date în nuvela sa (v. *Însemnări despre monumentele istorice din judeţele Argeş şi Vîlcea — călătorie făcută în 1860 din însărcinarea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice*, în *Convorbiri literare*, 67 (1934), p. 66).

84_{15} Nicolae Olahul, [*Hungaria, sive de Originibus gentis, regionibus situ, divisione, habitu atque opportunitatibus, liber singularis*, cap. XII, IV, în Mathias Bel, *Adparatus ad historiam Hungariae sive Collectio miscalla pronumentarum ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium, I*, Posonii, 1753, p. 24]. Scena uciderii lui Mihnea la care a asistat tatăl scriitorului, este astfel povestită în acest izvor : „In qua non multo post tempore, dum quodam die extemplo, a Patre meo, et Joanne Horvath a Vingaris, honoris causa ad hospitium deduceretur, quidam *Demetrius Jaxith*, natione Rascianus, ex insidiis subito erumpens, eum ineantem, nihilque mali, sub fide publica, metuentem, tribus aut quatuor vulneribus, inter fere manus seducentium, et magnum numerum iussu eius dem, *Myhne*, ne videretur publicae fidei diffidere, incimium aulicorum, confodit. Hic quoque perpetrato facinare, ad hospitium propinquum, magno tumultu, et plebe, propter regiam et publicam fidem violatam, in furorem concitata, a quodam, e plebea multitudine, que aedes oppugnebat, bombarda petitus, miserabiliter periit". Odobescu a cunoscut desigur textul în traducerea lui Şincai, vd. nota următoare.

84_{26} Relaţiunea cea mai completă a uciderii lui Mihnea, pe baza mai multor izvoare, a găsit-o Odobescu în Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 124—126 : „Despre moartea lui Mihnea sau Mihail III Domnul Valahiei aşa scriu Annalii bisericei din Braşov [în notă : *Annales templi Coronensis ad h.a.*] : . . .« În anul 1510, Mihnea voevodul muntenesc se omoară de Iacsit în Sibii ». Mai pre larg scrie Nicolae Olahul [în notă : în *Hung.*, p. 24] despre Mihnea, zicînd : « În Sibii nu după multă vreme, cînd din biserica catolicească pentru cinstea lui se petrecea de tatăl meu (Ştefan) şi de Ioann Horvat din Vingart către salaş, oarecare Dimitrie Iacsit de neamul sîrbesc, sărind din leaş, cînd nici gîndea, nici se temea ca unul carele era supt credinţa de obşte, pe trei sau patru locuri l-au rănit mai în braţele celor ce-l petrecea, şi ale curtenilor celor mulţi, carii din porunca lui, ca să nu se vadă a se îndoi cu gîndul despre credința cea de obște, toți era desarmați, și s-au istovit. Iacsit însă după ce au pătrat nelegiuirea, s-au fugărit la sălașul din vecini, și de unul din norodul cel ațîțat, pentru vătămarea securității crăești, și acei de obște, împușcîndu⟨-⟩se au perit ca un blăstemat ». Sigler [în notă : f. 64] încă scrie : « Mihnea feciorul lui Dracula pentru cumplirea și tirania sa cea prea mare fugărind ⟨-⟩ se din domnia muntenească, au fugit în Sibii, unde supt treptele de supt arcul de lîngă piață fără de veste se omoară din leaș prin Dimitrie Iacsit în 12 martie, zioa S. Grigorie Papei din anul 1510. Iacsit cu soții lui se taie de sibiani, care se răscolise pentru aceea. Mihnea cu cinste se îngroapă în biserica Sîntei Cruci de la Dominicani ». Iară Filstich [în notă : în *Annalibus*, p. 11] zice : «— XIII. Vlăduțu vodă s-au făcut domnu în locul lui prin Pîrvulești, iară Mihnea vodă au fugit la Ardeal în Sibiiu ; pre vremea aceea au venit Dumitru Iacsit și Danciul, feciorul lui Țăpălușu vodă cu cărți de la Craiul și s-au întimpinat cu Mihnea vodă, cînd mergea acesta pe trepte în biserica catolicească, căci se lăsase de legea grecească și se făcuse de legea latinească, unde cei mai sus numiți boieri prea Mihnea acesta l-au izbit de părete. Deci s-au adunat cetățenii din Sibiiu și amînduror ucigătorilor acestora le-au dat plata sa, stîngîndu-le vieața ».

Date mai sumare asupra scenei omorului cuprinde și Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 114 („. . . la Sibiiu. Acolo întîmplîndu-se un viteaz, om de ai Vladului vodă, anume Dumitru Iacșăci, întîlnindu-se cu Mihnea vodă într-o ulcioară strîmtă și întunecată, carea ese despre biserica cea mare săsească, au scos șpaga și l-au junghiat") și Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 248.

84_{34} Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 114 : „Deci Iacșăg s-a suit în turnul cel înalt și pre fereastră striga : să știe tot omul că au omorît pre Mihnea vodă". Odobescu transformă deci vorbirea indirectă a izvorului în vorbire directă.

85_{5} Constantin Căpitanul, *ibid.* : „Iar un slujitoriu de ai Mihnii vodă, cu o pușcă ghintuită, l-au dibuit și l-au lovit în cap, și așa s-au sfîrșit și Dumitru Iacșăg".

85_{9} Participarea lui Danciu și Albescu la omorîrea lui Mihnea este cunoscută de Odobescu din raportul comitelui Petru de Bozin (vezi *infra*, nota 85_{24}), reprodus de Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 125—126.

85_{16} [Gh.] Șincai, [*op. cit.*, t. II, p. 124—126]. Toate izvoarele citate de Șincai relatează reacțiunea sibienilor care ucid, într-un act spontan de răzbunare, pe asasinii lui Mihnea (vezi *supra*, nota 84_{26} și *infra* nota 85_{24}).

85_{22} [Michael] Sigler, [*Chronologiae rerum hungaricarum, transilvanicarum et vicinarum regionum*, lib. I, cap. V, în Mathias Bel, *op. cit.* t. II, p. 64, *apud* Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 125] : „Mihnea cu cinste se îngroapă în biserica Sîntei Cruci de la Dominicani".

85_{24} Ancheta întreprinsă de „judecătorii curții crăiești" (comitele Petru de Bozin) a fost consemnată în documentul reprodus de Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 125—126 după J. C. Eder (în notă : în *Collectione diplomatica*) : „Noi Comitul Petru, Comitul de Sîntul Gheorghie și Bozin, giudecătoriul Curței prea înserinatului Domnului Prințului Vladislav,

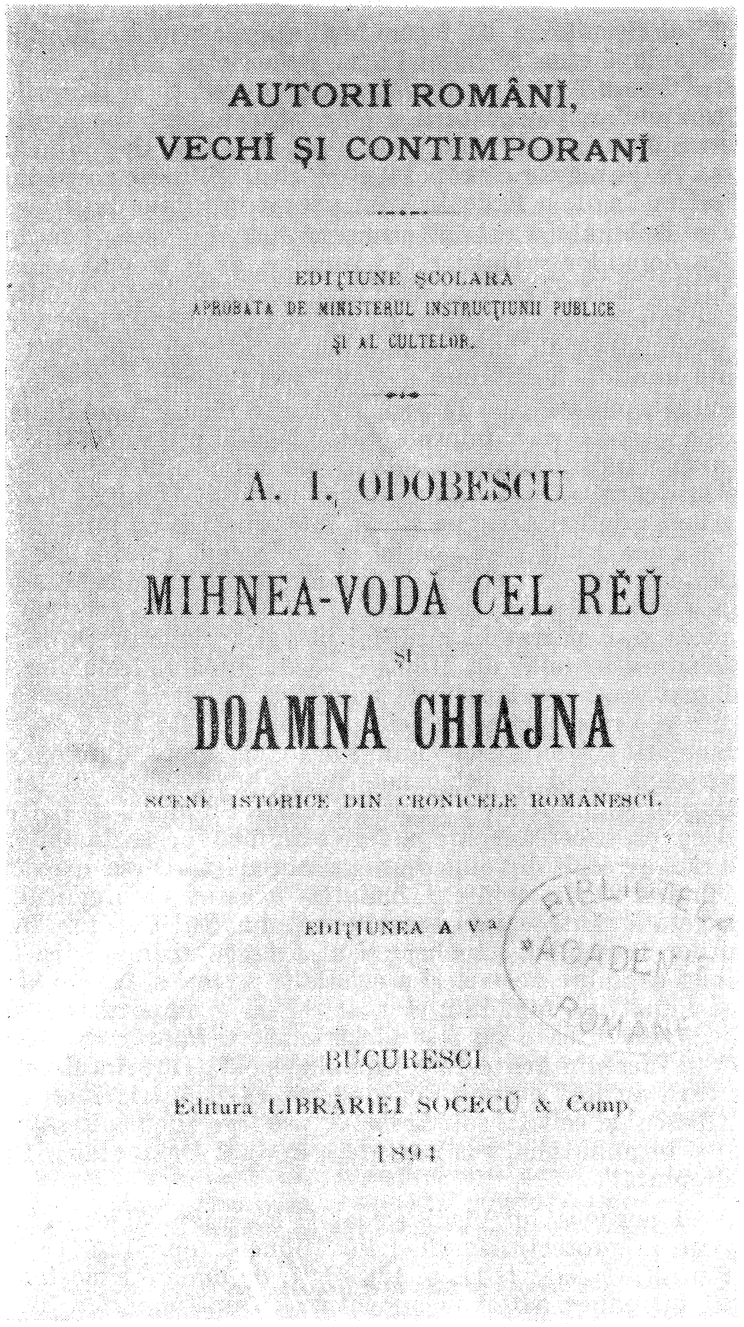

AUTORIÎ ROMÂNÎ,
VECHÎ ŞI CONTIMPORANÎ

EDIŢIUNE ŞCOLARĂ
APROBATĂ DE MINISTERUL INSTRUCŢIUNII PUBLICE
ŞI AL CULTELOR.

A. I. ODOBESCU

MIHNEA-VODĂ CEL RĔŬ
ŞI
DOAMNA CHIAJNA

SCENE ISTORICE DIN CRONICELE ROMANESCI.

EDIŢIUNEA A Vª

BUCURESCI
Editura LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
1894

Mihnea-vodă cel Rău şi Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicele româneşti. Ediţiunea a V-a, Bucureşti. Editura librăriei Socec & Comp. 1894 (facsimil după coperta interioară)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

din mila lui Dumnezeu Craiului Ungariei, Bohemiei ș. c., voevodul Ardealului și Comitul Secuilor ș. c., facem înștiințare că fiind cu unii nobili din Ardeal, vineri după zioa Sîntului Papei Grigorie în Sibiiu, au venit înaintea noastră Ioann Agota de Sibiiu pentru înțelepții și lăutorii de samă magistrul cetățenilor, giudecătorii și giurații, cetățenii și consulii și toată comunitatea Sibiului cu cărți de procătorie, și în tipu de tudumană ne-au cuvîntat așa : « Că măcar că răposatul măritul Mihnea voevodul muntenesc, după ce au fugit în Ardeal și s-au așezat în Sibiiu după legăturile și încredințarea Domnului Craiului nostru și încredințarea și împrumutata făgăduință a domnilor prelaților și baronilor, ar fi trebuit să se țină în pace și de alții încă să se apere, totuși răposatul sdravănul Dumitru Iacsit, din sfatul și înțelegerea cu răposații sdraveni Danciul, fiiul reposatului Țăpălușu, și cu Albescul, boieriul muntenesc, nebăgînd în samă încredințarea și împrumutata făgăduință a Maiestatei Crăiești și al celorlalți prelați și baroni și a noastră, ba și a sa, care ni-o făcuse nouă despre aceea, împotriva slobozeniei și a împrumutatei făgăduințe a cetății Sibiiului, cînd se înturna numitul Mihnea vodă în zioa fericitului Papa Grigorie din parohia cetății către sălașul său, atuncea numitul Dimitrie Iacsit, luînd cu sine pre unii prieteni și ostași ai săi, întrarmați și cu puterea năvălind asupra lui Mihnea vodă, pre acesta cu vicleșugu, cu înșelăciune și cu cugetată răutate, pre vro cîteva locuri rănindu-l cu moarte amară i-au stins vieața, tocma cu puterea. Ci înțelegînd după aceea cetățenii că nelegiuire ca aceea s-au pătrat în mijlocul lor, și aprinzîndu-se de mînie, și deodată făcîndu-li-se milă de Mihnea vodă, după obiceiul lor, fără de vreun rînd, năvălind pre lăcașurile numiților Dimitrie Iacsit și Danciul Țăpălușu, pre ei dimpreună cu vro cîțiva prieteni ai lor așișderea cu amară moarte i-au omorît ». Drept aceea numitul Ioann Agota, după ce au tudumănit în persoana sa și în persoanele numiților magistrului cetățenilor, ale giudecătorilor și giuraților și ale toate cetății Sibiiului, au poftit ca noi, după cursul legilor, să cercăm oare pe lege s-au făcut aceea de sibiani au nu ? Iară pentru că s-au aflat din experienție și din mărturisirea care cu giurămînt o au întărit 21 de cetățeni înaintea noastră că numitul Mihnea vodă din cugetată răutate s-au omorît prin numitul Dimitrie Iacsit, din sfatul numiților Danciului Țăpălușu și al Albescului împotriva încredințării Domnului Craiului nostru și a celorlalți prelați și baroni ai Crăimei Ungurești și împotriva făgăduinței noastre, ba și împotriva făgăduinței lui Dimitrie Iacsit, carea o au fost făcut nouă, și împotriva cădinților și slobozeniilor și încredințării cetății Sibiiului ș.c... Din sfatul cel răscopt al nobililor carii au fost cu noi, am giudecat că Dimitrie Iacsit, Danciul Țăpălușu, Albescul și ceilalți soți ai lor... pre lege și cu cale s-au omorît. Dat în locul și terminul mai sus însemnat, în anul Domnului 1510 (L.S.). Cetită și îndreptată”.

85_{25} Vezi porunca lui Vladislav al II-lea către sibieni din 25 mai 1510 privitoare la protecția familiei lui Mihnea, reprodusă *supra*, nota 82_{4}, după Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 126—127, de unde o cunoștea și Odobescu. Șincai introduce astfel documentul : „După moartea lui Mihnea vodă, Vladislav II, Craiul Ungariei, pre văduva și feciorul lui i-au primit supt apărarea sa, precum arată hrisovul cel către sibiani trimis, carele se aduce de prea vestitul Engel [în notă : în *Antiq. Hist. Valachiae*, part. 1, p. 194 seq.]”.

85_{26} Despre plecarea din Sibiu la Constantinopol a familiei lui Mihnea determinată de „soarta armelor, iarăși protivnică”, Odobescu a luat informații din Gh. Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 127 : „Anul 1511. După ce au domnit Vlăduț sau Vladislav III Domnul Valahiei, carele urmase lui Mihnea sau Mihail III, un an, scrie Filștih [în notă : Filstich, în *Annalibus*, p. 12] : „Au venit Mircea (III) Vodă feciorul lui Mihnea vodă din Ardeal, cu mare mulțime de unguri, între carii și între Vlăduț vodă mare războiu s-au făcut în ziua tîrgului din Gherghiță, ci Pîrvuleștii au arătat în bătaia aceea atîta inimă, cît s-au biruit Mircea Vodă și mulți unguri au picat de sabie, iar Mircea vodă au scăpat peste Dunăre și s-au dus în Țarigrad”.

85_{29} Odobescu amintește de Mircea Ciobanul ca de un descendent și urmaș al lui Mihnea (cf. *supra*, nota 77_{28}). Seria domnilor drăculești a figurat într-o notă anexată de Odobescu în primele ediții ale nuvelei sale (vezi *Variantele* în ediția de față). Ea cuprinde cîteva inexactități provenite din cronicile utilizate de Odobescu.

Datele lui Odobescu trebuie corectate după cum urmează : Mihnea cel Rău, 1508 aprilie—1509 octombrie (12 martie 1510 este data morții); Mircea Ciobanul, 1545 martie 17—1552 noiembrie ; 1553 mai (înainte de 11)—1554 februarie 28 ; 1558 ianuarie — 1559 septembrie 21 ; Petru Șchiopul trebuie disociat de Petru cel Tînăr, care domnise între 1559 septembrie 21—1568 iunie (după 8) ; cel dintîi domnește în Moldova între 1574 iunie 14 și 1577 noiembrie 23, apoi între 1578 ianuarie și 1579 noiembrie 21 ; Alexandru al II-lea Mircea, 1568 iunie 14—1574 aprilie 30, apoi 1574 mai — 1577 septembrie ; Radu Mihnea, 1611 martie-mai, apoi 1611 septembrie 12—1616 august și 1620 august — 1623 august (după 14) ; Alexandru Coconul 1623 august (după 14) — 1627 noiembrie (după 3). Cf. *Domnii din Moldova și Țara Românească pînă la 1859*, în *Documente privind istoria României, Introducere*, vol. I, Buc., 1956, p. 487—491. Indicația privind o domnie a lui Radu Mihnea în Moldova între 1611—1616, concomitentă cu cea din Țara Românească, fusese corectată chiar de Odobescu.

DOAMNA CHIAJNA

« Scena istorică » *Doamna Chiajna* a fost publicată în cinci ediții originale.

Ediția I apare, cu subtitlul « episod istoric », în *Revista Carpaților* a lui G. Sion (București, anul I, februarie și martie 1860, tomul I, p. 9—19, 265—281, și mai 1860, tomul II, p. 97—129), tipărită, ca și *Mihnea-vodă cel Rău*, în alfabetul mixt, cu multe grafii fără valoare fonetică (*abiea, asvîrli, earba, easă, eată, ernii, isbutiră, isbucnirile, isbînzei, îndărjiți, peatra, pept, perdeaoa, priimire, pustiiu, răsboiului, respunde, romănilor, seu, svîcnea,* <se> *sgîrci, ţeară, ţîrm, vieaţă,* ș.a.), și cu numeroase greșeli de tipar : « *Anomnim* » în loc de « *Anonim* » ; « *să-i surute mîna* » în loc de « *să-i sărute mîna* » ; « *Gired* » în loc de « *Ghiced* » ; « *obială* » în loc de « *oghial* » sau « *oghială* »[1] ; « *beteria* » în loc de « *betegia* » ; « *revarsa* » în loc de « *revărsa* » ; « *1856* » în loc de « *1556* » ; « *Kendis* » în loc de « *Kendi* » ; « *înviați* » în loc de « *îmbiați* » ; « *boiereească* » în loc de « *boierească* » ; « *înaintat* » în loc de « *înaintau* » ; « *dar* » în loc de « *iar* » ; « *apropiat de Dunăre și lipsit de primejdioșii-i mărginași și de orce apărare firească* » în loc de « *apropiat de Dunăre şi de primejdioşii-i mărginaşi şi lipsit de orce apărare firească* »; « *perisici* » în loc de « *piersici* »; « *a cărui* » în loc de « *a cărei* »; « *rmăsăruş* » în loc de « *armăsăruş* »; « *înainte* » în loc de « *înainta* »; « *agabeniu* » în loc de « *agabaniu* »; « *burdaruri* » în loc de « *buhurdaruri* »; « *Hegas* » în loc de « *Hegias* »; « *dosedia* » în loc de « *dovedea* »; « *Săn-Georg* » în loc de « *Săn-Georgi* »[1], « *oricus Christianus* » în loc de « *Oriens Christianus* »; « *vătaşi-i* » în loc de « *vătaşii* »; « *povestisei* » în loc de « *povestirei* »; « *îi părea* » în loc de « *îi pierea* »; « *nepregetată* » în loc de « *nepregetata* »; « *încordătări* » în loc de « *încordături* ». Se poate presupune că Odobescu nu şi-a revizuit textul după culegere.

---

[1] Greșeală perpetuă, iscată din confuzia pe care o face Odobescu, pînă la ultima ediție (1894), între *obială* și *oghial* sau *oghială*.

Merită să fie reţinute două amănunte: povestirea are, încă de la început, tot aparatul de note; numerele capitolelor, preced, numai în această primă ediţie, titlurile. Deci nu *Mormîntul* — I, *Nunta* — II etc., ci I — *Mormîntul*, II — *Nunta* etc., — cu o excepţie ce va deveni regulă: ultimul capitol, în care numărul, — IV, — succede titlului.

Ediţia a II-a apare în acelaşi an 1860, şi în acelaşi volum cu a treia ediţie a « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău* [2], p. 45—115.

Grafiile, cu neînsemnate excepţii, sînt aceleaşi din ediţia întîia. Vechile greşeli de tipar au fost corectate, dar alături de cîteva care vor figura pînă la ultima ediţie (1894)[3], apar altele, noi: «*sunt*» în loc de «*subt*»; «*tăinică*» în loc de «*tainică*»; «*vistierea*» în loc de «*vistieria*»; « *rămasese* » în loc de « *rămăsese* »; « *Socul* » în loc de « *Socol* »; « *cardac* » în loc de « *ceardac* »; « *rotung* » în loc de « *rotund* »; « *Ancunţei* » în loc de « *Ancuţei* »; « *mirare* » în loc de « *mirarea* », « *dn* » în loc de « *din* », « *de* » sau « *în* »; « *fereastra* » în loc de « *fereastră* », « *trăsurilc* » în loc de « *trăsurile* », « *Constantir* » în loc de « *Constantin* »; « *rîureţului* » în loc de « *rîuleţului* »; « *pretutinden* » în loc de « *pretutindeni* » sau « *pretutindene* » etc.

Deosebirile, deşi numeroase faţă de ediţia întîia, nu sînt atît de importante ca deosebirile dintre ediţiile a doua şi a treia ale « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău*: subtitlul « *Episod istoric* » este înlocuit cu anii între care se petrece acţiunea, « *1560—1568* »; sintagma « *cu glas treptat şi jalnic* » devine « *cu glas jalnic şi treptat* »; « *colnicea malului* » devine, probabil pentru a se evita localizarea greşită a bisericuţei lui Bucur, « *colnicea dealului* »; « *roata schimbătoare a soartei omeneşti* » devine (în primul an după Unire şi în prima publicare sub titlul generic *Scene istorice din hronicele româneşti*) « *roata schimbătoare a soartei româneşti* »; « *steagurile* » (oastei pedestre) devin, în intenţia de-a accentua « culoarea locală », « *prapurele* »; sintagma « *amestecînd cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor şi văietările lor* » scapă de balastul unei conjuncţii: « *amestecînd cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor văietările lor* »; Mănăstirea Radu-vodă nu mai e situată « *afară mult din oraş* », ci se indică doar că era « *afară din oraş* »; Badea Cluciarul, în apostrofa lui din biserica domnească, vorbeşte mai puţin academic în ediţia a II-a, decît în ediţia I, spunînd « *Fie-vă ruşine, măi fraţilor să vă spurcaţi buzele* » în loc de « *Fie-vă ruşine, măi fraţilor, a vă spurca buzele* »; « *l-aţi hălăduit* », cu aspect tranzitiv, neobişnuit, devine intranzitiv « *el a hălăduit* »; fraza « *şi v-aţi colăcit <...> la poalele lui şi i-aţi lins laba cea mohorîtă* », devine mai puternică prin înlocuirea primului *şi* cu *ba încă* « *ba încă v-aţi colăcit <...> la poalele lui şi i-aţi lins laba cea mohorîtă* »; « *ochii s-au stins* » devine « *ochii-i s-au stins* », indicînd moartea *lui* Mircea Ciobanul; « *ca mine, ca Badea cluciarul* » devine « *ca mine, Badea cluciarul* », îndemnul pierzînd nuanţa de sfătoşenie şi cîştigînd astfel asprimea potrivită împrejurării; « *se grăbise <...> a călca hotarul ţării* » devine « *se grăbise <...> să calce hotarul ţării* »; « *obicinuia a călări* » devine, eliminînd hiatul, « *obicinuia să călărească* »; « *prilejul d-a întîlni pe tînăra domniţă* » devine « *prilejul d-a întîlni pe domniţă* »; sintagma cu înţeles echivoc « *cu părul în inele* » devine « *cu părul încreţit* »; omoforul « *semănat cu matostaturi* », care încinge

---

[1] Vezi, în volumul de faţă, p. 322.

[2] Vezi, în volumul de faţă, p. 268—269.

[3] Numărul capitolului ca subtitlu, « *obială* » în loc de « *oghial* » sau « *oghială* »; « *al cărui* » în loc de « *al cărei* ».

pieptul lui Andronic Cantacuzenul în ediţia întîia, capătă, în ediţia a doua, şi calitatea de obiect de artă: « *semănat cu matostaturi în şatrange* »; garda celor doi « coconi ţărigrădeni » creşte, pentru fastul împrejurării, de la « *patruzeci* » de călăreţi turci, în ediţia întîi, la « *optzeci* », în ediţia a doua; « *bogatele daruri de nuntă* » devin « *bogatele odoare sau daruri de nuntă* »; « *bumbi* » devine « *sponciuri* »; « *cu surguci şi cu pinţe de birliant* » devine « *cu surguciuri de birliant* »; « *cu feregele şi cu binişuri* » devine « *cu feregele şi binişuri* »; « *nu-şi venise bine în simţiri* » devine « *nu-şi venise în simţiri* »; « *el trecu Dunărea, la Ruşciuc* » devine « *el trecu la Ruşciuc* »; nota « *Epistolă trimisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henric Ilarie* » se amplifică: « *Epistolă trimisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henric Ilarie. Charière, Négotiations de la France dans le Levant, III, p. 741 sq.* »; « *cercase din vreme porţile* » devine « *cercase mai din vreme porţile* »; « *or c-ai mintea ca de prunc* » devine « *or pe semne c-ai mintea ca de prunc* » etc. Alături de aceste modificări de sintagme, figurează numeroase modificări fonetice şi morfologice, faţă de ediţia întîia, care confirmă ipoteza că Odobescu s-a străduit să dea ediţiei din 1860 aspectul unei ediţii definitive [1].

Ediţia a III-a (1886), care apare concomitent cu a IV-a ediţie a scenei istorice *Mihnea-vodă cel Rău*, în acelaşi volum, p. 1—79 [2], îndreaptă majoritatea greşelilor de tipar din ediţia anterioară, cu excepţia celor semnalate mai sus [3] ca erori perpetue şi a cîtorva greşeli preluate (« *Socul* » în loc de « *Socol* »; « *Săn-Georg* » în loc de « *Săn-Georgi* »), dar, din cauza trecerii de la tiparul cu alfabet mixt la tiparul cu litere latine şi a neatenţiei corectorilor, face loc altor greşeli: două note bibliografice sînt puse una în locul alteia: « *Sigler, Forgaci* » şi « *Engel, Analele săcuilor; Forgaci, Verantie, Şincai* » (p. 91); « *tirîtoarele* » în loc de « *tîrîtoarele* »; « *şi aţi lins laba cea mohorîtă* », în loc de « *şi i-aţi lins laba cea mohorîtă* »; « *josiitoare* » în loc de « *jositoarea* »; « *ţărînă* », în loc de « *ţărîna* »; « *albstri* » în loc de « *albaştri* »; « *cazuse* » în loc de « *căzuse* »; « *zăcaşie* » în loc de « *zăcăşie* »; « *luptă* » în loc de « *lupta* »; « *in* » în loc de « *în* »; « *Gralcia* » în loc de « *Graecia* »; « *patrat* » în loc de « *pătrat* »; « *strejar* » în loc de « *stejar* »; « *inime* » în loc de « *inimă* »; « *smalţ* », în loc de « *smalt* »; « *ebreii* » în loc de « *evreii* » — prin citirea greşită a semnului в; « *domniţă* » în loc de « *domniţa* »; « *din* » în loc de « *de* »; « *învîlită* » în loc de « *învălită* »; « *mila* » în loc de « *milă* »; « *bolbură* » în loc de « *volbură* » — prin citirea greşită a semnului в; « *deşiş* » în loc de « *desiş* »; « *mormăi* », în loc de « *mormăind* »; « *icoana* » în loc de « *icoană* »; « *trăsură-i* » în loc de « *trăsura-i* »; « *evangelistul* » în loc de « *evanghelistul* » — prin citirea greşită a semnului г (+*e*+*i*) ca *ge*, *gi*, în loc de *ghe*, *ghi*; « *moldoveanul* » în loc de « *moldovanul* »; « *fîlos* » în loc de « *fălos* » etc.

Tiparul cu « litere strămoşeşti » (cum numeşte G. Sion scrierea cu caractere latine) alterează nu o dată grafiile fonetice din primele două ediţii. La exemplele date în nota descriptivă anterioară [4], care se potrivesc şi aici, adăugăm cîteva exemple extrase din a treia ediţie a povestirii *Doamna Chiajna: albastri* în loc de *albaştri*, *amînduoi* în loc de *amîndoi*, *băsci* în loc de *băşci*, *busdugan* în loc de *buzdugan*, *fiesce* în loc de *fieşce*, *frăţînălui* în loc de *frăţînălui*, *mescioară* în loc de *meşcioară*, *muscele* în loc de *muşcele*, *paseri* în loc de *pasări*, *pismasă* în loc de *pizmaşă; rondurele* în loc de *rîndunele*, *resăritură* în loc de *răsăritură*, *resfrînge* în loc de *răsfrînge*, *restrişte* în loc de *răstrişte*, *Schiopul*, în loc de *Şchiopul*, *tovaroşi* în loc de *tovarăşi*, *se vedea* în loc de *se vădea* [5].

În ceea ce priveşte morfologia, frecvenţa oscilaţiilor în notarea genitiv-dativului singular şi a nominativ-acuzativului plural al substantivelor feminine este identică, şi exemplele date în nota amintită [6] sînt valabile şi pentru a treia ediţie a povestirii *Doamna Chiajna*.

---

[1] Vezi, în volumul de faţă. p. 269 şi 312—329.

[2] Vezi, în volumul de faţă, p. 269 — 271.

[3] Vezi supra, p. 306.

[4] Vezi, în volumul de faţă. p. 269

[5] Cîteva din aceste grafii impunîndu-se în limba literară, au fost admise atît în texte cît şi în variante.

[6] Vezi, în volumul de faţă, p. 269—270.

Afirmaţiile din nota despre ediţia din 1886 a « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău*, relativ la modificările din ediţia 1886 faţă de ediţia 1860, se potrivesc, mutatis mutandis, şi ediţiei din 1886 a « episodului » *Doamna Chiajna*. Facem însă două observaţii : 1. cele « trei-patru îndreptări de fapte » istorice la care face aluzie Odobescu în prefaţa ediţiei din 1886, au în vedere îndeosebi textul « scenei » *Mihnea-vodă cel Rău;* 2. « îndreptările » lingvistice şi îndeosebi cele stilistice din *Doamna Chiajna* sînt de minimă importanţă şi mai puţin numeroase decît cele din *Mihnea-vodă cel Rău*. Aceste două observaţii argumentează ipoteza formulată mai sus despre intenţia lui Odobescu de a da aspect « definitiv » ediţiei din 1860. Desprindem din variante cîteva exemple de modificări stilistice şi lingvistice mai semnificative, care deosebesc ediţia din 1886 de ediţiile din 1860 : «*boierii* » (1886), în loc de «*boiarii* » (1860) ; « *fusese aşezat domn cu sila în ţară*» (1886), în loc de « *fusese aşezat domn cu sila aici în ţară* » (1860) ; « *aşteptau să le vină* » (1886), în loc de « *aşteptau să le vie*» (1860) ; « *obişnuitul viers alene* » (1886), în loc de « *obicinuitul viers alene*» (1860) ; « *nu vorbi de pomană* » (1886), în loc de « *nu bîrfi de pomană* » (1860) ; « *iată paloşul ce-l va înălţa cu capul mai presus de toate capetele voastre* » (1886), în loc de « *iată paloşul ce-l va înălţa mai presus de voi toţi* » (1860) ; « *aşa îl chema pe tînăr* » (1886), în loc de « *aşa îl chema pe tînărul* » (1860) ; « *cu cîţiva pribegi* » (1886), în loc de « *cu cîţiva din pribegi* » (1860) ; « *cu dispreţul izbîndei pe buze* » (1886) în loc de « *cu despreţul izbînzei pe buză* » (1860) ; « *se dase <...> pradă* » (1886), în loc de « *se daseră <...> pradă* » (1860) ; « *în care-şi pusese mari nădejdi* » (1886), în loc de « *în care îşi puseseră mare nădejde* » (1860) ; « *melancolie* » (1886), în loc de « *melanholie* » (1860) ; « *favorea* » (1886), în loc de « *favorul* » (1860) ; « *june plăcut, mîndru şi bine învăţat* » (1886), în loc de « *june plăcut, tînăr şi bine învăţat* » (1860) ; « *în laturile caselor* » (1886), în loc de « *în lăturile caselor* » (1860) ; « *păreţi* » (1886), în loc de « *pereţi* » (1860) ; « *drăgălăşii ei ochi <...>, muiaţi într-o rouă de lacrimi* » (1886), în loc de « *drăgălaşii ei ochi <...>, muiaţi într-o rouă de lăcrimioare* » (1860) ; « *atît de scumpă* » (1886), în loc de « *atîta de scumpă* » (1860) ; « *pînă ce vei simţi că ţi-a pierit în inimă orce schintei de nădejde* » (1886), în loc de « *pînă cînd vei simţi că-ţi va pieri în inimă orce schintei de nădejde* » (1860) ; « *membrană* » (1886), în loc de « *memvrană* » (1860) ; « *veşmintele sale îl arătau* » (1886), în loc de « *veşmintele sale-l arăta* » (1860) ; « *scumpe miresme* » (1886), în loc de « *scumpe mirosuri* » (1860) ; « *eu nu mai am pe nimeni* » (1886), în loc de « *eu nu am pe nimeni* » (1860) ; « *braţe vînjoase* » (1886), în loc de « *braţe vînoase* » (1860) ; « *înguste brazde de fasole, de praz şi de legumă* » (1886), în loc de « *înguste brazde de fasole, de porumb şi de legumă* » (1860)[1] ; « *într-una din mănăstirile Muntelui Atos* » (1886), în loc de « *în mănăstirea Muntelui Atos* » (1860) ; « *trupul sfîşiat al iubitului ei* » (1886), în loc de « *trupul sfîşiat al iubitului său* » (1860) ; « *picioarele* » (1886), « *picerile* » (1860) ; « *o mişa pripăşită pi la munteni* » (1886), în loc de « *o mişa de la munteni* » (1860) etc.

Ediţia a IV-a apare în cadrul seriei « definitive » *Scrieri literare şi istorice* ale lui A. I. Odobescu, în volumul I, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, secţiunea *II — Scene istorice din cronicele româneşti, 1857—1860*, concomitent cu ediţia a V-a a povestirii *Mihnea-vodă cel Rău*.

Etimologismul şi deprinderile grafice alterează şi în această ediţie grafiile fonetice din ediţiile tipărite în 1860 cu alfabetul mixt : *apésă* în loc de *apasă*; *asvîrlită* în loc de *azvîrlită*; *covîrşéşte* în loc de *covîrşaşte*; *déca* şi *décă* în loc de *daca* şi *dacă*; *hasnaua* în loc de *haznaua* ; *isbîndă* în loc de *izbîndă* ; *isbutiră* în loc de *izbutiră* ; *isnoavă* în loc de *iznoavă* ; *péna* în loc de *pana* ; *paseri* în loc de *pasări* ; *pésă* în loc de *pasă* ; *revérsă* în loc de *revarsă* ; *sbierind* în loc de *zbierînd* ; *sémă* în loc de *seamă* ; *şépte* în loc de *şapte* ; *Smîrdei* în loc de *Zmîrdei* ; *snopi* în loc de *znopi* ; *véră* în loc de *vară* ; *vérsă* în loc de *varsă* etc. Cîteva greşeli de tipar din ediţia 1886 rămîn, alături de greşelile « clasice », neîndreptate : notele bibliografice « *Sigler, Forgaci* »

şi « *Engel, Analele săcuilor, Forgaci, Verantie, Şincai* » (p. 91) se citesc şi în ediţia 1887 una în locul celeilalte ; « *zăcaşie* » în loc de « *zăcăşie* »; « *smalţ* » în loc de « *smalt* » ; « *ebreii*» în loc de «*evreii* » ; « *bolbură* » în loc de « *volbură* » ; « *mormăi* » în loc de « *mormăind* » ; « *moldoveanul* » în loc de « *moldovanul* » ; alte greşeli de tipar, proprii ediţiei 1887, li se adaugă : « *mînăstirilor* » în loc de « *mănăstirilor* » ; « *bărbăt* » în loc de « *bărbat* » ; « *in* » în loc de « *în* » ; « *ca* » în loc de « *că* » ; « *se* » în loc de « *să* » ; « *dimineata* » în loc de « *dimineaţa* » ; « *sînteiau* » în loc de « *scînteiau* » ; « *smălţuite* » în loc de « *smăltuite* » ; « *sfărame* » în loc de « *sfarăme* » ; « *vîrtoasî* » în loc de « *vîrtoasă* » ; « *reinviat* » în loc de « *reînviat* » ; « *seamănau* » în loc de « *semănau* » sau « *sămănau* » ; « *ţipănd* » în loc de « *ţipînd* » ; « *falos* » în loc de « *fălos* » ; « *colea* » în loc de « *colè* » ş.a. Dacă deosebirile fonetice şi morfologice faţă de ediţia din 1886 sînt numeroase, în esenţă identice cu cele din povestirea *Mihnea-vodă cel Rău*[1], în schimb modificările de topică şi stilistice sînt minime. Le menţionăm pe cele mai semnificative : « *trebuiau acum să le renască nădejdile şi să se asmută ale lor nalte rîvniri* » (1887), în loc de « *trebuiau acum să le renască nădejdiile şi ale lor înalte rîvniri* » (1886) ; « *p-ai lor umeri* » (1887), în loc de « *p-ale lor umeri* » (1886) ; « *ţinînd* » (1887), în loc de « *ţiind* » (1886) ; « *plînsori* » (1887), în loc de « *plînsuri* » (1886) ; « *se auzise* » (1887), în loc de « *se auziseră* » (1886) ; « *boierii* » (1887), în loc de « *boiarii* » (1886) ; « *să împartă* » (1887), în loc de « *să imparţă* » (1886) ; « *zărind* » (1887), în loc de « *văzînd* » (1886) ; « *mari nădejdi* » (1887), în loc de « *mare nădejde* » (1886) ; « *s-arătase privirei lui* » (1887), în loc de « *s-arătase privirei sale* » (1886) ; « *ţările Apusului* » (1887), în loc de « *ţările Răsăritului* » (1886) ; « *el o iubea cu dragoste tăinuită* » (1887), în loc de « *el o iubea cu o dragoste tăinuită* » (1886) ; « *cătau a fi prevăzute* » (1887), în loc de « *trebuiau a fi prevăzute* » (1886) ; « *cu glasul înecat de lacrimi* » (1887), în loc de « *cu glasul înecat în lacrimi* » (1886) ; « *porumbei* » (1887), în loc de « *porumbi* » (1886) ; « *Henricus Hilarius* » (1887), în loc de « *Henric Ilarie* » (1886) ; « *dedese* » (1887), în loc de « *dase* » (1886) ; « *frăţină-său* » (1887), în loc de « *frăţinălui său* » (1886) ; « *colcotea* » (1887), în loc de « *clocotea* » (1886) ; « *printre desişul mărunt* » (1887), în loc de « *dintre desişul mărunt* » (1886) ; « *apele sale limpezii se joacă* » (1887), în loc de « *apele sale limpezii se joc* » (1886) ; « *abia-l înveleau nişte ţoale* » (1887), în loc de « *abia-l învelea nişte ţoale* » (1886) ; « *Schitul Surpatele* » (1887), în loc de « *Mănăstirea Surpatele* » (1886) ; « *nervilor* » (1887), în loc de « *nervelor* » (1886) ; « *se zărea în depărtare oştiri numeroase care, dupe caii lor mărunţei şi păroşi* » (1887), în loc de « *se zăreau în depărtare oştiri numeroase care, după bărbile zbîrlite ale oştenilor, după caii lor mărunţei şi păroşi* » (1886). Alte deosebiri între textul din 1887 şi textul din 1886 (*dupe* în loc de *după*, *ţării* în loc de *ţărei*, *sub* în loc de *subt*, *cari* în loc de *care*, *galbini* în loc de *galbeni* dar şi *galbeni* în loc de *galbini*, *jupan* în loc de *jupîn*, *logodnei* în loc de *logodnii*, *Dunării* în loc de *Dunărei* etc.), nu pot fi puse toate pe seama « voinţei » scriitorului, « colaborarea » tipografului, a corectorului sau a unui eventual copist al manuscrisului fiind, ca în mai toate cărţile lui Odobescu, o ipoteză de admis, atîta timp cît lipseşte autograful.

Observaţiile generale despre a VI-a ediţie a « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău* se potrivesc şi celei de a V-a ediţii originale a « episodului » *Doamna Chiajna*, dar, bineînţeles, exemplele şi concluziile pe care le sugerează sînt altele.

Trei greşeli de tipar (« *smalţ* » în loc de « *smalt* », « *smălţuite* » în loc de « *smăltuite* » şi « *mormăi* » în loc de « *mormăind* ») din ediţia 1887 apar şi în ediţia 1894, care adaugă la greşelile « clasice » propriile ei greşeli : « *şăneţe* » în loc de « *săneţe* », « *zornind* » în loc de « *zornăind* », « *tîritoarele* » în loc de « *tîrîtoarele* », « *s-arătase privirea lui* » în loc de « *s-arătase în privirea lui* » sau « *s-arătase privirii lui* », « *se sprijinea cîte două şiruri de stîlpi* » în loc de « *se sprijinea pe cîte două şiruri de stîlpi* », « *suta* » în loc de « *sută* », « *1564* », în loc de « *1574* », « *a se amesteca* » în loc de « *a se amestecare* ».

Grafiile şi oscilaţiile fonetice şi morfologice fiind în esenţă identice cu cele din ediţia 1894 a « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău*, nu adăugăm la exemplele date[2] altele, dar cităm cîteva deosebiri stilistice față de ediția anterioară a povestirii *Doamna Chiajna*, care susțin observația făcută mai sus [1], că textele din 1894 sînt o *ediție nouă* și nu un *nou tiraj* al textelor publicate în 1887 : « *Sus, în casele domnești,* <. . .> *stau adunate* <. . .> *toate căpeteniile țării* » (1894), în loc de « *Sus, în casele domnești*, <. . .> *stau adunați* <. . .> *toate căpeteniile țării* » (1887) ; « *doi coconi tineri* <. . .> *cu haine negre și cu fețele obidite* » (1894), în loc de « *doi coconi tineri* <. . .> *cu haine negre și cu fețe obidite* » (1887) ; « *cel mai mare din ei* » (1894), în loc de « *cel mai mare de ani* » (1887), schimbare care înlocuiește nuanța documentară cu o nuanță literară, ce complectează aspectul coconului Pătru, « *beteag și măruntel la boi* » ; « *două copile* <. . .> *îmbrobodite în marame negre, ce le ascundeau cu totul obrajii* » (1894), în loc de « *două copile* <. . .> *îmbrobodite în marame negre, ce le ascundeau cu totul obrazele* » (1887), modificare determinată probabil de precizarea înțelesului vechi al cuvîntului *obraz*, glosat într-o notă din subsolul aceleiași ediții : « *obraze* = figurile unei icoane sau unor persoane de frunte, iar *obraji* însemnează orice fețe omenești » ; « *Dimitrie Cantemir spune, în Descrierea Moldovei, că la înmormîntările domnești călărașii frecau ochii cailor cu praf de pușcă, ca să-i facă a lăcrima* » (1894), în loc de « *Cantemir, Descrierea Moldovii* » (1887) ; « *clopotile bisericii Ghicedului* » (1894), în loc de « *răsunau clopotile bisericei* » (1887) ; « *Ghiced, ceea ce pe turcește însemnează streajă, sentinelă : să numi prima biserică din București, adică actuala biserică Curtea Veche* » (1894), în loc de « *Engel numește această biserică Ghiced, ceea ce însemnează, mi se pare, pe turcește, sentinelă* » (1887) ; « *pentru întîiaș dată* » (1894) în loc de « *pentru întîia oară* » (1887) elimină hiatul *ia oa* și posibilitatea confundării s.f. *oară* cu forma veche a s.f. *oră* ; « *aflînd moartea lui Mircea* » (1894), în loc de « *auzind moartea lui Mircea* » (1887) ; « *uneori ochii lor se-ntîlneau, iar dînsa închina atunci capul, ș-un nor de roșață i se lasa pe obraji* » (1894), în loc de « *uneori ochii lor se-ntîlneau, iar ea închina atunci capul, ș-un nor de roșală i se lăsa pe față* » (1887), frază în care înlocuirea pronumelui *ea* cu pronumele *dînsa* pare a fi fost sugerată de repetarea aceluiași pronume, în același alineat, de trei ori ; substituirea *roșață/roșală*, de sensurile deosebite ale celor două cuvinte, primul — « îmbujorare, împurpurare, culoare roșie », al doilea — « substanță odorantă roșie, cerneală roșie » ; iar înlocuirea *obraji/față*, fie de sensul vechi al celui de al doilea cuvînt : « persoană (simandicoasă), personaj », fie de sensul popular : « culoare » ; « *nimeni era mai temut* » (1894), în loc de « *nimeni nu era mai temut* » (1887) ; « *șoprurile* » (1894), în loc de « *șoaprele* » (1887) ; « *șes* » (1894), în loc de « *șeț* » (1887) ; « *dinlăuntru* » (1894), în loc de « *dinîntru* » (1887) ; « *putea cineva să întîlnească* » (1894), în loc de « *putea cineva întîlni* » (1887) ; « *și cu vorbe ce-i tremurau pe buze, îi zise* » (1894) în loc de « *și, cu buzele tremurînde, îi zise* » (1887) ; « *se încercă ca să-și urmeze zilnicile-i lucrări* » (1894), în loc de « *se încercă a-și urma zilnicile-i lucrări* » (1887) ; « *mînile-i* **recite** *tremurau de pare că pierduse îndemînatica lor agerime* » (1894), în loc de « *mînile-i reci și tremurînde pare că pierduse îndemînatica lor agerime* » (1887) ; « *o femeie a doamnei Chiajna* » (1894), în loc de « *o femeie a doamnei Chiajne* » (1887) ; « *să scrie* » (1894) în loc de « *a scrie* » (1887) ; « *purtînd fustanelă fîlfăită și strînsă pe șolduri* » (1894), în loc de « *purtînd fustanelă fîlfăindă și strînsă la mijloc* » (1887) ; « *tuzluci* » (1894), în loc de « *colciaci* » (1887) ; « *unul din dregătorii cei mari* » (1894), în loc de « *unul din nalții dregători* » (1887) ; « *sînta masă* » (1894), în loc de « *sînțita masă* » (1887) ; « *izbind pe protivnic cu umerii de pămînt, îl culca pe spate dinainte-i* » (1894), în loc de « *izbind pe protivnic la pămînt, îl punea în genunchi dinainte-i* » (1887) ; modificare propusă, probabil, de pedagogie : « *într-o dulce și nevinovată sărutare* » (1894) în loc de « *într-un dulce sărutat* » (1887) ; « *vasul începu să șovăiască* » (1894), în loc de « *vasul începu a șovăi* » (1887) ; « *înălță ochii la cer* » (1894), în loc de « *înălță ochii către cer* » (1887) ; altă modificare propusă de pedagogie : « *cîte neprețuite, încîntătoare și nevinovate desmierdări* » (1894), în loc de « *cîte neprețuite și încîntătoare desmierdări* » (1887) ; « *Rîul, cu apele sale gălbui* » (1894), în loc de « *Rîul, cu apele sale galbine* » (1887) ; « *Cea dintîi grijă a Radului și a domniții, cît se văzură sosiți în umilitul și singurul lor adăpost, a fost, dar, de a cere binecuvîntările legii noastre creștinești și de a încheia pe dată, -n biserică, a lor de veci unire. Un preot unchiaș dintr-un biet cătun învecinat îi cunună în taină, fără ca de altminteri dînsul să cerceteze cumva cine ei sînt; destul îi fusese cuviosului pustnic să vază că, întru toate, și flăcăul și fecioara erau așa bine potriviți încît de la Dumnezeu li se cădea să fie, pe această lume, ca și-n vecie, uniți și fericiți* » (1894), amplă paranteză, îmbîcsită de morală pedagogică, inexistentă în ediția din 1887 și în edițiile anterioare (1860 și 1886), inutilă din punct de vedere estetic, ca și toate celelalte intervenții moralizante, al căror caracter postiș e trădat de însăși textul ediției din 1894 : în capitolul *IV — Pustnica*, Ancuța, prăvălită, cu fruntea în țărînă dinaintea Chiajnei, clamează : « iartă-mă, maică, <. . .> iartă-mă, căci cu amarnice dureri am ispășit, vai ! și eu, *vinovata-mi* îndrăzneală, *păcătoasa-mi* rătăcire ! . . . » ; « *Ancuța se aruncă peste trupul sfîșiat al soțului ei* » (1894), în loc de « *Ancuța se aruncă preste trupul sfîșiat al iubitului ei* » (1887) ; « *caii săreau în două picioare, nechezînd speriați, cu urechea ciulită* » (1894), în loc de « *caii săreau în două picioare, nechezînd speriați, cu urechea dreaptă* » (1887) ; « *calul de Misir* » (1894), în loc de « *calul de la Misir* » (1887) ; « *lipcanul gonaci* » (1894), în loc de « *aprodul gonaci* » (1887) ; *un viers* <. . .> *mai dulce sunător decît glasurile omenești* » (1894), în loc de « *un viers* <. . .> *ce suna mai dulce decît glasurile omenești* » (1887) ; « *cugetele lor biruite de asprimea nemblînzitei lor stăpîne* » (1894), în loc de « *cugetele lor biruite de nemblînzita lor stăpînă* » (1887) ; « *se zărea în depărtare ostași numeroși* » (1894), în loc de « *se zărea în depărtare oștiri numeroase* » (1887) ; « *un falnic cort rotat, de covor alb, cusut peste tot cu fir, legat jurîmprejur de martaci poleiți și-nțoponat cu un măiug de aur* » (1894), în loc de « *un falnic cort rotat, de covor alb, cusut cu fir și legat jurîmprejur cu țăruși poleiți* » (1887) ; « *Dumbravă* <. . .>, *desprinzînd ghioaga de la brîu, o-nvîrti de cîteva ori cu brațu-i vînjos* » (1894), în loc « *Dumbravă*, <. . .>, *desprinzînd ghioaga de la brîu, o-nvîrti de cîteva ori cu brațu-i vîrtos* » (1887) ; « *Chiajna căzu răsturnată pe spate, ș-atunci îndată,* <. . .> *încercă să se ridice în coate* » (1894), în loc de « *Chiajna căzu răsturnată pe spate, ș-atunci îndată* <. . .> *încercă să se ridice în genunchi* » (1887) ; « *fugeau muntenii care încotro putea* » (1894), în loc de « *și fugeau muntenii care unde putea* » (1887).

---

[1] Probabil că aici avem de a face cu o « îndreptare de fapt istoric »; vezi, în volumul de faţă, p. 271, nota 1.

[1] Vezi, în volumul de faţă, p. 272.

[2] Vezi, în volumul de faţă, p. 273—275.

Exemplele date demonstrează că modificările din ultima ediție a « episodului » *Doamna Chiajna* sînt, cu cîteva excepții, mai puțin bine inspirate decît modificările din a VI-a ediție a « scenei istorice » *Mihnea-vodă cel Rău*, și constituie, de bună seamă, un nou argument, alături de cele expuse în paginile notei anterioare [1], în favoarea alegerii textului din ediția 1887 ca text de bază al ediției de față.

SIGLE

A — ediția I, publicată sub titlul *Doamna Chiajna — Episod istoric*, în *Revista Carpaților*, București, anul I, tomul I, februarie-martie ; tomul II, mai, 1860 [2].

B — ediția a II-a, publicată în volumul *Scene istorice din hronicele românești. — Mihnea-vodă cel Rău. — Doamna Chiajna*, de A. I. Odobescu. București, Libreria A. Daniilopulo, 1860, p. 45—115.

C — ediția a III-a, publicată în volumul *Scene istorice din cronicele românești. — Mihnea-vodă cel Rău. — Doamna Chiajna*, de A. I. Odobescu. Edițiunea 3-a. Craiova, Editura librăriei S. Samitca, <colecția> « Biblioteca literară », 1886, p. <I—II> + 1—79 [3].

D — ediția a IV-a, publicată în « ediția definitivă » *Scrieri literare și istorice* ale lui A. I. Odobescu, volumul I, București, Editura librăriei Socec & Comp., 1887, în secțiunea *II — Scene istorice din cronicele românești, 1857—1860, Mihnea-vodă cel Rău — Doamna Chiajna*, p. 105—175.

---

[1] Vezi, în volumul de față, p. 272.

[1] Vezi, volumul de față, p. 275.

[2] Pentru indicații bibliografice suplimentare, vezi, în volumul de față, p. 305.

[3] Relativ la această paginație, vezi supra, p. 269.

E — ediția a V-a, publicată în volumul A. I. Odobescu, *Mihnea-vodă cel Rău şi Doamna Chiajna, Scene istorice din cronicele româneşti.* Edițiunea a V-a. <Colecţia> «Autorii români, vechi şi contimporani ». Edițiune şcolară, aprobată de Ministerul Instrucțiunii Publice şi al Cultelor. București, Editura librăriei Socec & Comp., 1894, p. 47—122.

P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

87

2 1560—1568 *DECB;* Episod istoric *A* || **3** I *PA; eroare:* Mormîntul *DECB* || **4** Mormîntul *PA; eroare:* I *DECB* || **5** bisericei *DC;* bisericii *EBA* || **6** jalnic şi treptat *DECB;* treptat şi jalnic *A* | dealului *DECB;* malului *A* || **7** rătunjită *DCBA;* rotunjită *E* || **7—8** bisericuței *DCBA;* bisericuţii *E* || **9** fevruarie *DEBA;* februarie *C* || **10** lunei *DCBA;* lunii *E* || **11** boierii *DEC;* boiarii *BA* || **12** cari *DA;* care *E;* carii *CB* || **13** în țară,-i urziseră *DC;* în ţară, îi urziseră *EBA* || **16** cu sila în țară *DEC;* cu sila aici în țară *BA* || **18** pe boieri-i bîntuia *DC;* pe boieri îi bîntuia *E;* pe boiari îi bîntuia *BA* || **19** tătîne-său *DECB;* tătînă-său *A* || **20** nemblînzită *D;* neîmblînzită *ECBA* || **21** sub *DEC; scris:* supt *B;* subt *A* || **22** să le vină *DEC;* să le vie *BA* || **23** româneşti *DECB;* omeneşti *A* || **24** le *DEC; omite în BA* || **25** nădejdiile *DE;* nădejdile *CBA* | şi să se asmută ale lor nalterîvniri *DE;* şi ale lor înalte rîvniri *C;* ş-ale lor înalte rîvniri *BA* || **27** tăriei *DCBA;* tăriii *E* || **29** Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim şi Engel *DCB;* Constandin Căpitanul, Cronicarul anonim şi Engel *A; omite în E* || **30** Engel *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E:* — Pribegiți = expatriați. — Beşlii = ostaşi călări, de neam tătăresc, în slujba turcilor. — Pristăvire = răposare. ||

88

6 streşine[1] *DEC;* streşini *BA* | adunați *DCBA;* adunate *E* || **8** întîi *DECB;* întii *A* | şi începură *DECB;* şi-ncepură *A* | obicinuitul *DEBA;* obişnuitul *C* | viers *DECB; scris:* vers *A* || **9** cîntecele *DEC;* cîntecile *BA* | de îngropăciune *DECB;* de-ngropăciune *A* | lature *DC;* laturi *EBA* | se întindea *DEC;* se-ntindea *BA* || **10** prapurele *DECB;* steagurile *A* | sănețile în jos *DC;* sănețele în jos *EB;* sănețele-n jos *A* || **11** boierii *DEC;* boiarii *BA* | p-ai *DE;* p-ale *CBA* || **12** ținînd *DE;* țiind *CBA* | mîni *DEC;* mîini *BA* | sta *DEC;* stau *BA* || **14** căreia *PA; corupt:* cărui *DECB* || **15** inimei *DCBA;* inimii *E* || **16** straşnică *DECB ; scris:* strajnică *A* || **17** mîndru în sus *DECB;* mîndru-n sus *A* || **18** ale *DEC;* al *BA* || **19** dupe *DEC;* după *BA* || **20** vechimei *DCBA;* vechimii *E* || **22** fețe *DCBA;* fețele *E* || **23** de ani *DCBA;* din ei *E* || **27** ascundea *DC;* ascundeau *EBA* || **27—28** obrazele *DEBA;* obrajii *E* || **28** plînsori *DE;* plînsuri *CBA* || **30** Dupe *D;* După *ECBA* || **31** amestecînd, cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor, văietările lor *DECB;* amestecînd, cu sunetul jalnic şi slăbănogit al tobelor, şi văietările lor *A* || **32** se îngrijiseră *DECB;* se-ngrijiseră *A* || **34** jălire *DECB;* jelire *A* || **36** a se împlini *DECB;* a se-mplini *A* || **38** boier *DEC;* boiar *BA* | boiernaş *DEC;* boiarnaş *BA* || **39** Cantemir, Descrierea Moldovii *DCBA;* Dimitrie Cantemir spune, în Descrierea Moldovei, că, la înmormîntările domneşti, călăraşii frecau ochii cailor cu praf de puşcă, ca să-i facă a lăcrima *E* || **40** Constantin *DECB;* Constandin *A* | Mănăstirii *DE;* Mănăstirei *CB;* Monastirei *A* | **41** fiul *PEA; scris:* fiiul *DCB* | afară din oraş *DECB;* afară mult din oraş *A* || * *Note lexicale în E* : — Meterez = întărire, fortificație. — Aprozi = servitorii dregătoriilor judecătoreşti. — Prapure = steagurile diferitelor cete de ostaşi. — Sănețe[1] = puşti. — Boierii de taină = boierii cei mai de frunte, consilierii domniei. — Plioapă = capacul sicriului. — Buzdugan = sceptrul domnesc. — Coconi = fii de domni şi de boieri. — Boi = trup, statură. — Alaiul = cortegiul. — Vecin = țăran plugar. — Brăslaş = meseriaş, făcînd parte dintr-o braslă sau corporațiune. — Scutelnic = contribuabil scutit de birul către stat, cu condițiune să-l plătească în muncă la vreun boier. ||

89

3 iarăşi *DECA;* iarăş *B* | bisericei *DC;* bisericii *BA;* bisericii Ghicedului *E* || **4** şi în *DECB;* şi-n *A* | dintre[2] *DEBA;* dîntre *C* || **6** sîntul *DE;* sfîntul *CBA* || **7** dupe *D;* după *ECBA* || **10** boieri *DEC;* boiari *BA* || **11** se auzise *DE;* se auziseră *CBA* | zornăind *DCBA; corupt:* zornind *E* | slujbei *DCBA;* slujbii *E* || **14** să vă spurcați *DECB;* a vă spurca *A* | mîni *DEC;* mîini *BA* || **17** el a hălăduit *DECB;* l-ați hălăduit *A* | ba încă *DECB;* şi *A* || **18** tîrîtoarele *DCA; corupt:* tîritoarele *E, corupt:* tirîtoarele *B* | şi i-ați *DEBA; corupt:* şi ați *C* || **20** jositoarea *DEBA; corupt:* josiitoarea *C* | ochii i s-au stins *DEC;* ochii-i s-au stins *B;* ochii s-au stins *A* | puterii *DEC;* puterei *BA* || **21—22** ca mine, Badea cluciarul *DECB;* ca mine, ca Badea cluciarul *A* || **22** boieri *DEC;* boiari *BA* | țării *DEBA;* țărei *C* | carii *DECB;* cari *A* | năprasnica *DCB;* năpraznica *EA* || **24** mînile *DEC;* mîinile *BA* || **27** se răpezi *DE;* se repezi *CBA* || **31** dezbinări *DEC;* dăzbinări *BA* | **32** ogheal *P; eroare:* obială *DECBA* || **33** să rămînă *DE;* să rămîie *CBA* || **34** ghearele *DECB;* ghearăle *A* | să o jăfuiți *DEC;* s-o jăfuiți *BA* | dupe *D;* după *ECBA* || **35** fiul *EBA; scris:* fiiul *DC* || **37** arăta *DECB;* arătă *A* || **39** Negutătorii străini *DCBA;* Gelepi=negutători străini *E* || **40—41** Engel numeşte această biserică Ghiced, ceea ce însemnează, mi se pare, pe turceşte, Sentinelă *D;* Ghiced, ceea ce pe turceşte însemnează Streajă, Sentinelă, să numi prima biserică din Bucureşti, adică actuala biserică Curtea Veche *E;* Engel numeşte această biserică Ghiced[3], ceea ce însemnează, mi se pare, turceşte, Sentinelă *C;* Engel numeşte această biserică Ghiced[4], ceea ce însemnează, mi se pare, turceşte, Santinela *BA* || * *Note lexicale în E* :— Năsălia = targa pe care se aşează sicriul, cosciugul. — Prohod = rugăciunea morților. — Poposit = abia sosit. — Hălăduire = răbdare, menținere. — Mohorîtă = roşită, pătată cu sînge. — Cluciar = boierie veche; cluciarul comanda ostaşi călări, deşi numirea de cluciar însemnează, slavoneşte, chelar. — Năprasnic = groaznic, plin de urgie. — Ogheal[5] = plapumă. ||

90

1 dispreț *DEC;* despreț *BA* | adăogi *DEC;* adăogă *BA* || **3** Aolău *DC;* Aoleu *E;* Haolău *BA* | şoldîş *DECB;* şoldiş *A* || **4** vorbi *DEC;* bîrfi *BA* || **5** lumei *DCBA;* lumii *E* || **7** boierii *DEC;* boiarii *BA* || **9** mînile *DEC;* mîinele *BA* | fiu-său *PEBA, scris:* fiiu-său *DC* || **11—12** ce-l va

---

[1] *corupt:* ştreşine *D.*

---

[1] *corupt:* Şănețe *E.*

[2] *scris* d'intre *în D. Cum grafia obişnuită, pentru această formă, este, în ediția D,* dintre, *iar pentru* dîntre *este* d'între, *presupunem că, în D,* dintre *este o formă coruptă: avînd sub ochi textul ediției C, tipograful, în loc de* d'între, *a cules, probabil,* d'intre.

[3] *corupt:* Giced *C.*

[4] *corupt:* Gired *A.*

[5] *eroare:* Obială *E.*

înălța cu capul mai presus de toate capetele voastre *DE;* ce-l va înălța ca capul mai presus de toate capetile voastre *C;* ce-l va înălța mai presus de voi toți *BA* || **12** pierd *DE;* pierz *CBA* || **13–14** Sfințiile-voastre *DEC;* Sfinția-voastră *BA* || **15** zăngănitura *DE;* zăngăitura *CB;* zăngăietura *A* | turbate *DE;* turburate *CBA* || **19** deșeartă *DEC;* deșartă *BA* || **21** neobicinuit *DEBA;* neobișnuit *C* || **23** găitane *DEC;* găietane *BA* || **24** genunchi *DEC;* genuchi *BA* || **30** pentru întîia *DC;* pentru întîiaș *E;* pentru-ntia *BA* || **34** îngenuchiat *DBA;* îngenunchiat *EC* | coprins *DCBA;* cuprins *E* || **36** să impartă *DE;* să imparță *CBA* | ce în pieptu-i se îndoise *DEC;* ce se-ndoise în pieptul lui *BA* || **37** își veni-n simțiri *DEC;* își veni în[1] simțiri *BA* | albaștri *DEBA; scris:* albastri <*corupt:* albstri> *C* || **38** sub *DEC;* subt[2] *BA* || **39** iubirei *DCBA;* iubirii *E* || **40** zărind *DE;* văzînd *CBA* | dinainte-i *DEC;* dînainte-i *BA* || **40–41** ce învederat *DCE;* ce-nvederat *BA* || * *Note lexicale în E:* — Moșie = patria, țara se numea așa în vechime. — Jupan și jupaniță erau titluri ce se dau vorbind cu persoanele boierești. — Lefegii = soldații tocmiți cu simbrie. — Cioarici=pantaloni strîmți. — Samur=o blană scumpă. — Surguci = copcă și peniță formată de pietre scumpe, care se punea la căciulile boierești. — Zăbranic <*corupt:* zăbrarnic> = stofă de lînă foarte subțire și străvezie. ||

91

8 tînăr *DEC;* tînărul *BA* || **10** rămăsese *DEC;* rămase *BA* | mîni *DEC:* mîini *BA* || **12** auzind *DCBA;* aflînd *E* || **13** cîțiva pribegi *DEC;* cîțiva din pribegi *BA* | să calce *DECB;* a călca *A* || **14** disprețul *DEC;* desprețul *BA* | izbîndei *DEC;* izbînzei *BA* | buze *DEC;* buză *BA* | hotărîrile *DEC;* hotărîrele *BA* || **15** răsipindu-se *DEC;* risipindu-se *BA* || **17** fiul *PEBA; scris:* fiiul *DC* | boier *DEC;* boiar *BA* || **18** trămisese *DEC;* trimisese *BA* || **18–19** Izabela *PBA; scris:* Isabela *DEC* || **19** Cluj *PE; scris:* Cluș *DCBA* | octomvrie *DEBA;* octombrie *C* || **20** cu înalte *DEC;* cu nalte *BA* || **24** Francisc Kendi *DEC;* Franțișc Kendi *B;* Franțisc Kendis *A* || **28** boierului *DEC;* boiarului *BA* || **29** fiul *PEBA; scris:* fiiul *DC* || **29–30** părintești *DEC;* pămîntești *BA* || **30** boierii *DEC;* boiarii *BA* | cari *DCA;* care *E*, carii *B* || **31** sosise *DECB;* sosiseră *A* || **32** mînile *DEC;* mîinile *BA* || **33** împotrivă *DEC;* împrotivă *BA* || **36** boierilor *DEC;* boiarilor *BA* || **37** care *DEC;* ce *BA* | fiul *PEBA; scris:* fiiul *DC* | ei *DEC;* său *BA* | Pătru *PECBA; corupt:* Petru *D* || **38** boieri *DEC;* boiari *BA* || **39** lesne-l va răsipi oștirea ei *DEC;* lesne îl va risipi oștirea sa *BA* | trămise *DEC;* trimise *BA* || **40** împotrivă-le *DEC;* împrotivă-le *BA* || **41** Sigler, Forgaci *PBA; eroare:* Engel, Analele săcuilor, Forgaci, Verantie, Șincai *DC; omite în E* || **42** Engel, Analele Săcuilor, Forgaci[3], Verantie, Șincai *PBA; eroare:* Sigler, Forgaci *DC;* omite în *E* || * *Note lexicale în E* : — Vornic=primul-ministru al vechilor domni din Țara Românească. — Sol = ambasador. — Năzuire și năslire = dorință, aspirațiune, gînduri mari.— Graf = comite, titlu de nobleță din țările apusene. — Țarigrad = Constantinopol. — Vistieria = averile, bogățiile unei țări, dar și ale unui particular foarte avut. — Pogribanie = înmormîntare. — Oblicind = auzind, aflînd. — Marele sărdar = o căpetenie de oști românești, în vechime. ||

---

[1] *În B, semnul* î *nu s-a imprimat, dar spațiul alb rămas e mai mare decît cel necesar apostrofului, de aceea presupunem că lecțiunea corectă este* își veni în simțiri, *ca în A, și nu* își veni-n simțiri, *ca în DEC. Mai mult, s-ar putea ca în DEC varianta* își veni-n simțiri, *mai puțin eufonică și echivocă la rostire, să provină din această greșeală de tipar.*

[2] *corupt:* sunt *B.*

[3] *scris:* Vorgaci *A.*

92

1 Romaneștii *DEC;* Romanești *BA* | Dîmboviță *DCBA;* Dîmbovița *E* || **4** boieri *DEC;* boiari *BA* || **6** Rusciuc *DEC;* Rușciuc *BA* || **7** pre *DC;* pe *EBA* || **10** Boierii *DEC;* Boiarii *BA* | despre *DEC; omite în BA* | acestea *DEC;* aceasta *BA* || **12** Șerbăneștii *DEC;* Șerbănești *BA* || **13** subt *PEBA;* sub *DC* || **15** încălecată *DEC;* încălicată *BA* || **16** pe *DEBA;* de *C* || **18** îmbiați *DEC;* înviați *A* | înverșunata *DEC;* înverșunata *BA* || **19** pre *DCBA;* pe *A* || **19–20** vrăjmași *DE;* vrăjmaș *B; scris:* vrășmași *A* || **20** pîrîu *DECB; scris:* pîrъu *A* || **21** boierească *DECA;* boiarească *B* | pieriră *DECB;* pieiră *A* || **23** boierii își *DE;* boierii-și *C;* boiarii își *BA* || **24** se dase *DEC;* se daseră *BA* | fusese *DEC;* fuseseră *BA* || **26** care-și *DEC;* care își *BA* | pusese *DEC;* puseseră *BA* | mari nădejdi *DE;* mare nădejde *CBA* | care *DEC;* carele *BA* || **30** II *PA; eroare:* Nunta *DECB* || **31** Nunta *PA; eroare:* II *DECB* || **32** carii *DCBA;* care *E* || **33** sînt *PEBA; scris:* sunt *DC* | cari *D;* care *E;* carii *CBA* || **34** cu o *DEC;* c-o *BA* || **35** zăcășie *PEBA; corupt:* zăcașie *DC* | care în *DECB;* care-n *A* || **36** Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *DCB;* Costandin Căpitanul, Cronicarul anonim *A; omite în E* || **37** Idem *PA;* Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *DCB; omite în E* || **38** Idem *D;* Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *CB;* Constandin Căpitanul, Cronicarul anonim *A; omite în E* || * *Note lexicale în E* : — Roșiorii, ferentarii și lefegiii erau diferite corpuri de oaste românească. — Crucile de pedestrași=erau împărțirile pedestrimei, cum sînt <*scris* : sunt> azi companiile de infanterie. — Spahii = oaste călăreață turcească. — Zale = împletitură de veriguțe de fier, spre a servi trupului ca apărare.—Hanger = sabie scurtă și încovoiată. — Îmbiați = însuflețiți, animați, încuragiați. — Zăcășie = invidie nemărginită, răutate îndărătnică. ||

93

2 sînt *PEBA; scris:* sunt *DC* | cuprinși *DEC;* coprinși *BA* | melancolie *DEC;* melanholie *BA* || **5** acesta *DECB;* acestora *A* || **8** împotrivirea *DEC;* împrotivirea *BA* | să *DECB;* se *A* || **9** bunăvoința *DEC;* binevoința *BA* | trămiterea *DEC;* trimiterea *BA* || **11** galbini *DE;* galbeni *CBA* | la început *DECB;* la-nceput *A* | subt *DCBA;* sub *E* || **12** sub *DE;* subt *CBA* || **13** Ștefan *P; scris:* Stefan *DECBA* | fiul *PEBA; scris:* fiiul *DC* || **15** izbutise *DEC;* izbutiseră *BA* || **16** cercară *DEC;* încercară *BA* | boierii *DEC;* boiarii *BA* || **17** dîrapene *DEC; scris:* dъrapene *BA* || **18** răsipiți *DEC;* risipiți *BA* | rămăsese *DECA; corupt:* rămasese *B* || **19** boieri *DEC;* boiari *BA* || **20** să se închine *DECB;* să se-nchine *A* || **21** Socol *DECA; corupt:* Socul *B* || **22** ademenise *DECB;* adimenise *A* || **27** sfărîmau *DECBA; scris:* sfъrъmau *BA* || **30** răsăritură *PE; scris:* resăritură *DCB;* tresăritură *A* | inimei *DCBA;* inimii *E* | puteau *DEC;* putea *BA* || **32** dulce încîntare *DE;* dulce-ncîntare *CBA* | la *DEC;* pe *BA* || **33** pășea în *DEBA;* pășea-n *C* || **34** pentru întîia *DC;* pentru întîiași *E;* pentru-ntîia *B;* pentru-ntia *A* | oară *DCBA;* dată *E* | s-arătase privirei lui *D; corupt:* s-arătase privirea lui[1] *E;* s-arătase privirei sale *CBA* || **35** ea *DCBA;* dînsa *E* || **36** roșală *DCBA;* roșață *E* | față *DCBA;* obraji *E* || **37** fericirei *DCBA;* fericirii *E* || **38** genunchii *DEC;* genuchii *BA* || **39–40** Raportul ambasadorului Wysz, de la mai 1568, citat de Hamer în Istoria Împărăției Otomane *DCBA; omite în E* || **41** Istoria Țării Românești, tipărită grecește de frații Tunuzli *DCBA; omite în E* || **42** Cronicarul anonim, în Magazinul pentru Dacia, IV *DC;* Cronicarul anonim, în Magazin pentru Dacia IV *B;* Cronicarul anonim, Magazin pentru Dacia, IV, *A; omite în E* || **43** Constantin Căpitanul și Cronicarul anonim *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E* :—Zăbavnic=întîrziat.—Muiere capeșă și dăunoasă = femeie cu mintea deschisă și stăruitoare precum și cu voința neînduplecată. — Haraciul = birul ce-l plăteau țările supuse turcilor. — Asprii = bani mărunți de argint, astfel numiți dintr-o vorbă grecească, care însemnează albi. — Vel portarul împărăției = marele îngrijitor al Porții, adică al palatului guvernamental din Constantinopol. — Hatișeriful = ordin al sultanului turcesc. — Se învîrtejiră = se întoarseră. ||

---

[1] *lecțiuni ipotetice:* s-arătase privirei lui *sau* s-arătase-n privirea lui *sau* s-arătase în privirea lui.

94

1 și, îngrozit *DEC;* și,-ngrozit *BA* || **2** ispitei *DCBA;* ispitii *E* || **3** mie *PBA; scris:* miie *DEC* || **5** epocă *DEC;* epohă *BA* || **6** coprinse *DCBA;* cuprinse *E* || **7** prietinie *DECA;* prietenie *B* | apusane *DCBA;* apusene *E* | simțise *DEC;* simțiseră *BA* || **8** a se sluji *DECB;* a se slugi *A* | cari *D;* care *ECBA* | să *DEC;* se *BA* | europene *DEC;* evropene *BA* || **9** osmanlîii *DCBA;* osmanliii *E* || **10** primire *P; scris:* priimire *DECBA* || **11** Mohamet *DEB;* Mahomet *CA* | Suleiman *DECB;* Soleiman *A* || **12** cari-și *DC ;* care-și *E;* carii-și *BA* | lepădase *DEC;* lepădaseră *BA* | ajunsese *DEC ;* ajunseseră *BA* || **13—14** Mahomet-Socoli *DEC ;* Mohamet-Socoli *BA* || **17** Ceafar-pașa *DEC;* Ceafer-pașa *BA* || **20** Se înțelege *DEC ;* Se-nțelege *BA* || **21** cari *DC;* care *E;* carii *BA* | dupe *DEC;* după *BA* || **22** se dase *DEC;* se daseră *BA* | cari$_1$ *D;* care *ECBA* | Apusului *DE;* Răsăritului *CBA* | cari$_2$ *D;* care *ECBA* || **23** Împărățiii *DE;* Împărăției *CBA* || **26** dase *DEC ;* daseră *BA* | mahalalele *DECB;* mahalalile *A* || **27** îndemănatica *DECA;* îndemînatica *B* || **30** mănăstirilor *DECB;* monăstirilor *A* || **31** Pînă într-atît *DEC;* Pînă-ntr-atît *BA* || **32** încredere *DEC;* încredințare *BA* || **33** bisericei *DCBA;* bisericii *E* || **34** ținuturi *DECB;* ținuturi *A* || **40** Hammer, Cantu *DCBA; omite în E* || **41** Scherer, Istoria negoțului *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E:* — Oblăduirea = cîrmuirea, administrarea. — Padișahul = sultanul turcesc. — Ghiauri = păgînii; astfel numesc turcii pe creștini. — Ordie = oștirea turcească. — Capudan-pașa = marele amiral sau căpetenia flotei turcești. — Eunuh = castrat; eunuhii erau robi care serveau în haremurile sau apartamentele femeiești, în casele turcilor. — Seraschier = căpetenie de oști turcești, însărcinat cu conducerea unei campanii. — Corsar = haiduc de mare, corăbier tîlhar. — Stambulul, nume turcesc al porțiunei din orașul Constantinopol, locuită de turci. — Hazna = tezaurul, comoara, depozitul de avuții. — Mansupuri = privilegii, foloase bănești trase din veniturile statului. — Dragomani = tălmaci sau interpreți diplomatici. ||

95

2 Rali *DEC;* Ralii *BA* | carii *DCBA;* care *E* | se răsipise *DEC;* se risipiseră *BA* || **3** ori *DEC;* or *BA* || **4** lăstări *PCBA; corupt:* lăstari *D;* lăstare *E* | care *DEC;* carii *BA* || **7** cari *D;* care *ECBA* || **8** se amestecase *DEC;* se amestecaseră *BA* | favoarea *DEC ;* favorul *BA* | cumpănită *DEC ;* cumpănit *BA* | a *DEC ;* al *BA* || **9** jeluirile *DEC ;* jăluirile *BA* || **9—10** cu osmanlîii, își luau *DEBA ;* cu osmanlîii,-și luau *C* || **10** răpede *DEC ;* repede *BA* || **12** a-și căpăta *DCBA ;* să-și capete *E* || **13** reazimul *DEC ;* reazemul *BA* || **15** cari *DC ;* care *E;* carii *BA* || **16** mîndru *DEC;* tînăr *BA* || **22** sărei *DC;* sării *EBA* || **23** mii galbini *DE;* mii galbeni *C;* mii de galbeni *BA* || **24** nimeni nu era mai temut *DCBA;* nimeni era mai temut *E* || **26** iar *DEC;* dar *BA* || **27** poreclise *DEC;* porecliseră *BA* | Fiul *PEBA; scris:* Fiiul

---

[1] *scris:* îndemъnatica *A.*

DC | obicinuia *DEBA;* obișnuia *C* || **27—28** să călărească *DECB;* a călări *A* || **28** pe *DECB;* pre *A* || **29** ianiceri *DECB;* ianiceari *A* || **32** să plece *DECB;* se plece *A* | lui Mircea *DCBA;* Mierceoaiei *E* || **33** sosirii *DE;* sosirei *CBA* || **34** cu dragoste *DE;* cu o dragoste *C;* c-o dragoste *BA* || **35** închipuirii *DE;* închipuirei *CBA* | singuratică *DEC;* singuratecă *BA* | neîntinatul *DEC;* nentinatul *BA* || **39** fără de *DECB;* făr'de *A* || **41** Henricus Hilarius și[1] Crusius, Turco-Graecia[2], citați de Șincai *DCAB; omite în E* || **42** Șincai; Hammer; N. Bălcescu; Postelnicu[3] C. Catacuzino *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E:* — Raia, raiale = supușii turcilor, care nu sînt de religie mahometană. — Tupilați = pitulați. — Fanar = mahala din orașul Constantinopol, locuită de greci. — Arhonta = domnitor pe grecește. — Ciohodari = servitori care însoțesc pretutindeni pe înalții dregători turci. — Ianiceri = o armată puternică, pe care sultanii au desfințat-o pe la începutul secolului nostru.

96

1 la îndoială *DECB;* la-ndoială *A* | căută îndată *DECB;* căută-ndată *A* || **2** pe domniță *DECB;* pe tînăra domniță *A* | primi *P; scris* priimi *DECBA* || **4—5** se nimerească *D;* să nimerească *ECBA* || **10** netencuită *DEC;* netincuită *BA* || **11—12** păretelui *DE;* peretelui *CBA* || **12** se înălța *DEC;* se-nălța *BA* || **13** pătrat *DEBA; corupt:* patrat *C* | ferestrui *DECB;* ferestruie *A* || **15** foișoare *DEC;* fuișoare *AB* || **16** dinlăîntru *DEC;* dinlăuntru *E;* dinîntru *BA* || **17** înalți păreți *DEC;* nalți pereți *BA* | slujau *DE;* slujeau *CB;* slugeau *A* | locuințe *DEC;* locuință *BA* || **18** copiilor din casă *DCBA;* copiilor de casă *E* | slujitorilor *DECB;* slugitorilor *A* || **19** șoaprele *DCBA;* șoprurile *E* || **20** laturile *DEC;* lăturile *BA* || **21—22** cuiniile *DEC;* cuinele *BA* || **22** bisericei *DCBA;* bisericii *E* || **23** zahareaua *D;* zahereana *ECBA* || **25** vieței *DC;* vieții *EBA* | cătau a fi prevăzute *DE;* trebuiau prevăzute *CBA* || **26** șeț *DC;* șes *E;* șăț *BA* || **27** orice *DE;* orce *BA* || **28** bisericei *DCBA;* bisericii *E* || **29** late în poale *DECB;* late-n poale *A* || **30** tencuială *DEC;* tincuială *BA* | ceardac *DCBA;* cerdac *E* || **31—32** pe ici pe colea *DECB;* pe ici și pe colea *A* || **32** să intre *DEC;* se intre *BA* || **34** pivniței *DCB;* pivniții *E* | acestea *DEC;* astea *BA* || **35** și întărite *DEC;* și-ntărite *BA* || **37** păretele *DEC;* peretele *BA* | sub *DEC;* subt *BA* | strașină *DC;* streașină *ECA* || **39** tinichele *DEC;* tenechele *BA* || **40** păreți *DEC;* pereți *BA* || **42** se întindea *DEC;* se-ntindea *BA* || * *Note lexicale în E:* — Meterez = întăritură, fortăreață. — Copii de casă = copilandrii și tinerii din familiile boierești, care serveau pe vechii domni ai țării, în casă. — Comișii = boierii ce îngrijeau de caii domnești. — Șătrarii[4] = boierii ce îngrijeau de corturile și de locuințele domnului. — Pităria = brutăria. — Jicnițele = grînarele. — Zaherea = aprovizionarea pentru hrana palatului și a oștirii. — Saiele = adăposturi pentru vite. — Zalhana = măcelărie. — Ogradă = curte. — Cerdac = pavilion, observator înălțat pe deasupra învelitorii. — Chepeng = oblon ce se mișcă ca într-un toc. — Tinichele — un fel de scînduri subțiri. ||

---

[1] *corupt* în *DC.*

[2] *corupt* Gralcia *C; scris:* Grecia *A.*

[3] *corupt*: Postelnicul *DC.*

[4] *corupt*: Șetrarii *E.*

97

4 sălile *DEC;* săli *BA* || **6** al căreia *P; corupt:* al cărui *DECBA* || **6—7** se sprijinea pe două șiruri de stîlpi *DCBA; corupt:* se sprijinea cîte două șiruri de stîlpi[1] *E* || **7** ș-al căreia *P; corupt:* ș-al cărui *DECBA* || **8** păretele *DEC;* peretele *BA* | rătund *D;* rotund *ECBA* || **10** slujea *DECB;* sluge *A* || **13** obicinuita *DEBA;* obișnuita *C* || **14** bășci *PBA; corupt:* băsci *DEC* || **15** rotunjită *DEC;* rătunjită *BA* || **18** țărei[2] *DC;* țării *EBA* || **19** dinîntru *DCBA;* dinlăuntru *E* | întîlni *DCBA;* să întîlnească *E* || **20** oricare *DEC;* orcare *BA* || **21** fieșce *PCBA; corupt:* fiesce *DE* || **24** Ancuței *DCBA;* Ancuții *E* || **27** ținînd *DEC;* țiind *BA* || **27—28** cu înfocare *DE;* cu-nfocare *CBA* || **28** martur *DE;* martor *CBA* || **29** domniței *DCBA;* domniții *E* | și, cu buzele tremurînde, îi zise *DCBA;* și, cu vorbe ce-i tremurau pe buze, îi zise *E* || **34** iarăși *CED;* iarăș *BA* | Primește *DCBA; scris:* Priimește *E* || **35** amăgirei *DCBA;* amăgirii *E* | și al *DEC;* ș-al *BA* | deșartelor *DCBA;* deșeartelor *E* || **37** al cărei *P; corupt:* al cărui *DECBA* || **38** albaștri *PBA; scris:* albastri *DEC* | lacrimi *DE;* lăcrimi *C;* lăcrămioare *BA* || **40** Jupan *DEBA;* Jupîn *C* | dacă *DEC;* daca *BA* | atît *DEC;* atîta *BA* || **42** răstriști *DEBA; scris:* restriști *C* || * *Note lexicale în E:* — Cămăraș = slujitor al camerelor. — Glafuri = scobituri lunguiețe d-a lungul stîlpilor. — Parmaclîc = balustradă[3] — Spătărie = locul unde se țineau autoritățile militare superioare. — Sacnasiu = balcon închis de toate părțile, înaintînd afară din păretele casei. — Cula = cupolă, boltă circulară. — Perghel = linie încovoiată. — Firidă = scobitură lăsată în păretele — Zălog = amanet, gagiu. ||

98

1—2 pînă ce vei simți că ți-a pierit în inimă orice scînteie de nădejde *DE;* pînă ce vei simți că ți-a pierit în inimă < *corupt*: inima > orce schintei de nădejde *C;* pînă cînd vei simți că-ți va pieri în inimă orce schintei de nădejde *BA* || **7** se încercă a-și urma zilnicile-i lucrări *DCB;* se încercă ca să-și urmeze zilnicile-i lucrări *E;* se-ncercă a-și urma zilnicile-i lucrări *A* || **8** mînile-i, reci și tremurînde, pare că pierduse îndemînatica lor agerime *DC;* mînile-i, recite, tremurau de pare că pierduse îndemînatica lor agerime *E;* mîinele-i, reci și tremurînde, pare că pierduseră îndemînatica lor agerime *BA* || **11** ochii ei *DEC;* ochii săi *BA* || **12** Dîmboviței *DEC;* Dîmboviții *BA* || **12—13** să încrează *DECB;* să-ncrează *A* || **13** mîngîioși *DCBA;* mîngăioși *E* | prietini *DE;* prieteni *CBA* || **15** neobicinuită *DEBA;* neobișnuită *C* | Ancuței *DCBA;* Ancuții *E* || **16** și începură *DEC;* și-ncepură *BA* || **18** Chiajne *DCBA;* Chiajna *E* || **19** să poftească *DECB;* se poftească *A* | domnițele *DEC;* domnițile *BA* | mumei *DCBA;* mumii *E* || **22** rătundă *D;* rotundă *ECBA* || **23** păreții și pardoseala de piatră *DEC;* pereți și pardoseală de piatră *BA* || **24** subt *DEC; scris:* supt *BA* || **24—25** a cărei *D;* a cării *ECB; corupt:* a cărui *A* || **25** hramă *DEC;* hram *BA* | membrană *DEC;* memvrană *BA* || **27** a scrie *DEBA;* să scrie *E* || **29** părete *DEC;* perete *BA* | sîntelor *DE;* sfintelor *CBA* || **31** în fața *DEC;* dinaintea *BA* | mumei *DCBA;* mumii *E* || **32** dupe *DE;* după *CBA* || **34** ca întotdauna *DEC;* ca-ntotdauna *BA* || **36** să sosească *DECB;* se sosească *A* || **37** ca în *DEC;* ca-n *BA* | mă îndoiesc *DEC;* mă-ndoiesc *BA* || **40—41** se găti *DECB;* să găti *A* || * *Note lexicale în E* : — Hramă = stofă flocoasă de lînă. — Membrană = pergament, piele pregătită pentru scris. — Pitace = scrisori, ordonanțe. ||

---

[1] *lecțiune ipotetică:* se sprijinea pe cîte două șiruri de stîlpi.
[2] *corupt:* țerei *C.*
[3] *scris:* balustrată *E.*

99

2 d-a se supune în tăcere *DEC;* d-a se supune-n tăcere *BA* | cuprinse *DEC;* coprinse *BA* || **3** ca-ntr-o fulgerare *DECB;* ca-ntr-un fulger *A* || **5** să o dea *DECB;* se o dea *A* | mînile *DEC;* mîinile *BA* || **7** lacrimi *DEC;* lacrămi *BA;* || **10** încrețit *DECB;* în inele *A* || **11** fîlfăindă *DC; scris:* fîlfъindă *BA; corupt:* fălfăită *E;* | la mijloc *DEBA;* pe șolduri *E* || **12** mîneci *DEC;* mînici *BA* | colciaci *DCBA;* tuzluci *E* || **14** lucrate în Veneția *DEC;* lucrate-n Veneția *BA* || **17** și în dezghinurile *DEC;* și-n dezghinurile *BA* | arăbesc *DE;* arăpesc *CBA* || **22** și încrețite *DEC;* și-ncrețite *BA* || **24** sînt *PEBA; scris:* sunt *DE* || **25** Veșmintele sale-l arătau *DEC;* Veșmintele sale îl arăta *BA* || **26** din nalții dregători *DECB;* din dregătorii cei mari *E* | bisericei *DCBA;* bisericii *E* || **28** și încinsă *DEC;* și-ncinsă *BA* || **28—29** sub subțiori <*scris:* supțiori> *DEC;* subt subțiori *BA* || **29** în șatrange *DECB; omite în A* || **30** și îmblănită *DEC;* și-mblănită *BA* || **31** începuse *DEC;* începuseră *BA* | să aducă *DEC;* s-aducă *B;* a aduce *A* || **33** optzeci *DECB;* patruzeci *A* || **33—34** ianiceri *DEC;* ianiceari *BA* || **35** și împodobit *DEC;* și-mpodobit *BA* || **36** aripe *DEC;* aripi *BC* || **38** sulițe *DE;* suliți *CBA* || **39** Ducange *DCBA; omite în E* || **40** Hammer, Istoria Împărăției Otomane *DCBA; omite în E* || **41** Crusius în Șincai *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E* : — Palicari = flăcăi voinici, pe grecește. — Fustanelă = fustă de pînză creață și scurtă, pe care o poartă arnăuții. — Filaliu = pînză din cea mai subțire și străvezie. — Bibiluri = flori formate din împletituri de fire de mătase. — Tuzluci = poturi, învelitori strîmte puse pe pulpe. — Cepchen = vestă scurtă, cu mînici despicate și atîrnate de umeri. — Filendreș = catifea orientală. — Pală de Taban = sabie persană. — Calpac = căciulă înaltă și dreaptă, purtată de înalții dignitari ai Porții otomane. — Hîrșie = blană de miel nefătat. — Serasir = stofă de beteală țesută. — Hlamidă = haină de paradă lungă și largă. — Sevaiu = stofă scumpă de mătase. — Matostat = piatră de preț, verde-închis cu vine roșii, numită și iaspis. — Șatrange = dispozițiune romboidală sau în losange. — Buhur = stofă de lînă subțire și moale. — Cazaclîii = erau negutătorii români care aduceau din Rusia în țară și în Turcia blănuri prețioase. — Cucă = căciulă înaltă și dreaptă a ianicerilor, cu care sultanii dăruiau și pe voievozii români. — Capoate = haine largi. — Filendreș și ghermesut = stofe scumpe, în felul catifelei. — Hind = India. ||

100

3 falnicile *DECB;* falnicele *A* | curții *DE;* curței *CBA* || **4** și ale ordiei *DEC;* și ale ordiii *B,* ș-ale ordiii *A* | Suleiman *DECB;* Soleiman *A* || **5—6** bogatele odoare sau daruri de nuntă *DECB;* bogatele daruri de nuntă *A* || **7** smaragduri *DEC;* zmaragduri *BA* || **8** rubini *DE;* robini *CBA* || **9** sponciuri *DECB;* bumbi *A* | cu surguciuri de briliant *DE;* cu surguciuri de birliant *CB;* cu surguciuri și cu pințe de birliant *A* || **10** primenele *DEC;* primeneli *BA* || **12** și binișuri *DECB;* și cu binișuri *A* || **12—13** de jder[1], de rîs și de samur *DECB;* de rîs, de jder și de samur *A* || **14** buhurdaruri *DE;* burdaruri *CBA* || **15** miresme *DEC;* mirosuri *BA* | smalt *PBA; corupt:* smalț *DEC* || **18** armenii *DECB; omite în A* | evreii *PEBA; corupt:* ebreii *DC* || **20** domniței *DCBA;* domniții *E* || **22** logodnei *D;* logodnii *ECBA* || **24** sărbarea *DEC;* serbarea *BA* | sînțita *D;* sînta *E;* sfințita *CBA* || **25** păreche *DEC;* pereche *BA* || **26** cealaltă *DEC;* ceealaltă *BA* | sămănau[2] *DEC;* semănau *BA* || **26—27** junghietor *DEC;* junghetor *BA* || **27**

---

[1] *scris:* șder *D.*
[2] *corupt:* seamănau *D.*

galbină *DEBA;* galbenă *C* || **29** desnădăjduirii *DEC;* desnădăjduirei *BA* | se răpezi *DEC;* se repezi *BA* || **30** unei *DCBA;* unii *E* || **32** bisericei *DCBA;* biserícii *E* | cenuşă *DEBA;* cenuşe *C* || **33** scoţînd *DECB; scris:* scoţind *A* || **34** sfărîmat *DEC; scris:* sfărъmat *BA* || **38–39** Turcii îşi arătau măiestria *DEBA;* Turcii-şi arătau măiestria *C* || **40** românii îşi încercau *DECA;* românii-şi încercau *C* || **41** Scherer, Istoria negoţului *DCBA; omite în E* || **Note lexicale în E:* — Horasan = provincie din Persia. — Frănceşti = din ţările Apusului. — Sipet = ladă. — Ghiordane = brăţări, colete şi salbe de metale preţioase şi de pietre scumpe. — Lefturi = medalioane şi bănuţi de salbe. — Balaş = o piatră scumpă, de culoare roşie bătînd în vînăt. — Sponciuri = chiotori, copci, agrafe. — Boccialîcuri = învelitori. — Agabaniu = pînza de bumbac cea mai subţire. — Gevrea = batistă cusută cu mătăsuri şi fireturi. — Feregea = haină lungă şi largă, purtată de femei în Orient. — Biniş = alt soi de mantale lungi, obicinuite în ţările răsăritene. — Cănăvăţ = stofă grea şi luxoasă. — Giar = boccea de stofă lucrată cu lînuri culorate, în felul şalurilor, dar de formă pătrată. — Taclit = stofă de lînă servind ca învelitoare. — Buhurdar = vas şi căţie pentru tămîie şi parfumuri. — Hegias = provincie din Arabia. — Felegean = ceaşcă fără mîner. — Zarf = păhăruş în gura căruia se aşează felegeanul. — Sîrmă = lucrare cu firicele rigide de metal, numită şi filigran. — Cohale = cupe emisferice, fără picior, din care se bea. — Gerid = dardă fără ascuţiş, care se azvîrlea la ţăl <*scris:* ţel> din călărite.

101

1 smîncindu-se *DECB;* zmîncindu-se *A* || **2** pînă ce *DEC;* pîn'ce *BA* || **3** izbind pe protivnic la pămînt, îl punea în genuchi dinainte-i *DCBA;* izbind pe protivnic cu umerii de pămînt, îl culca pe spate dinainte-i *E* || **4** adusese *DEC;* aduseseră *BA* || **4–5** nezdrăvănii *DCBA;* năzdrăvănii *E* || **14** gloatei *DCBA;* gloatii *E* || în păcură, aprinsă *DEC;* în păcură şi aprinsă *BA*[1] || **15** lumea *DEC;* vulpea *BA* || se îmbrînceau *DEC;* se-mbrînceau *BA* || **17** cobuzelor *DECB;* cobzelor *A* || **19** doamnei *DCBA;* doamnii *E* || **22** III *PA; eroare:* Fuga *DECB* || **23** Fuga *PA; eroare:* III *DECB* || **24** dupe *DE;* după *CBA* || **25** purcese în grab' *DEC;* purcese-n grab' *BA* || **27** nu-şi venise în simţiri *DECB;* nu-şi venise bine în simţiri *A* | presupunînd *DE;* presupuind *CBA* || **29** şi întărîtat *DEC;* şi-ntărîtat *BA* | biata *DECB;* biată *A* | zadarnicile *DEC;* zadarnicele *BA* || **31** el trecu la Rusciuc *DEC;* el trecu la Ruşciuc *B;* el trecu Dunărea, la Rusciuc *A* || **33** chioşc *DEC;* chioşchiu *BA* || **34** conăcise *DEC;* conăciseră *BA* | chioşc *DEC;* chioşchiu *BA* | şi în *DEC;* şi-n *BA* || **35–36** şi împodobit *DE;* şi-mpodobit *CBA* || **36** smăltuite *PBA; corupt:* smălţuite *DEC* || **37** Dunării *DEC;* Dunărei *BA* || **38** Balada lui Mihu Copilu *DCBA; omite în E* || **39** Constantin Căpitanul, povestind nunta fiului lui Radu-vodă cu domniţa lui Duca-vodă *D;* Constantin Căpitanu, povestind nunta fiului lui Radu-vodă cu domniţa lui Duca-vodă *CBA; omite în E* || **40** Tradiţiuni de la o nuntă sub Constantin-vodă Ipsilant *DC;* Tradiţii de la o nuntă subt Constantin-vodă Ipsilant *B;* Tradiţii de la o nuntă subt Costandin-vodă Ipsilant *A; omite în E* || **41** Henricus Hilarius, citat în Crusius, Turco-Graecia *D;* Henricus Hilarius, citat de[2] Crusius (Turco-Graecia) *CBA; omite în E* || **Note lexicale în E;*

---

[1] S-ar putea ca lecţiunea din *DEC* să fie o coruptelă.

[2] *corupt:* din *în C, provenind din greşeala de tipar* dn *din B, în loc de* de, *cum se citeşte în A.*

— Dovedea = biruia, învingea. — Pehlivanii = prestidigitatorii şi bufonii jocurilor publice, la turci. — Zicea = cînta. — Tubalhanaua = muzica militară turcească. — Vraciⁱ = medicii. — Cafasuriⁱ = zăbrele, grilajuri. ||

102

1 se-ntindea *DEBA;* se întindea *C* || **2** coprinsă *DCBA;* cuprisă *E* || **3** soartei *DCBA;* soartii *E* || **4** făr'de încetare *DEC;* făr'de-ncetare *BA* || **7** coprinde *DECB;* cuprinde *A* || ca într-un vis *DE;* ca-ntr-un vis *CBA* || **8** viers *DECB; scris:* vers *A* || **13** înorat *PBA; scris:* innorat *DEC* || **14** orice *DEC;* orce *BA* || **16** au fost *DECB;* a fost *A* | deşearte *DEC,* deşarte *BA* || **19** răpede *DEC;* repede *BA* || **20** scînteiau[1] *DEBA;* schinteiau *C* || **22** chioşcului *DEC;* chioşchiului *BA* | codobaturile *DE;* codobaturele *E;* codobariţele *BA* | rîndurele *DCBA;* rîndunele *E* || **25** răpaosul *DEBA;* repaosul *C* || **27** Ancuţei *DCBA;* Ancuţii *E* || **28** veşminte *DEBA;* veştminte *C* || * *Note lexicale în E:* — Talazuri = valurile apii. — Trăgea la edec = trăgea cu funia de pe mal. ||

103

2 mîni *DEC;* mîini *BA* | să sfărîme *PCB; corupt:* să sfărame *D;* să sfarăme *E;* se sfărîme *A* || **3** chioşcului *DEC;* chioşchiului *BA* || **4** erau *DEC;* era *BA* || **5** răsfirate *DEBA;* resfirate *C* || **6** năsipul *DEC;* nisipul *BA* || **12** luntrii *DEC;* luntrei *BA* || **14** subt *PBA;* sub *DEC* || **16** inimei *DCBA;* inimii *E* || **17** înundaţi *DCB;* inundaţi *EA* || **18** Dunării *DEC;* Dunărei *BA* || **19** răpezi *DEC;* repezi *BA* | se îmboldeau *DEC;* se-mboldeau *BA* || **20** înaltele *DECB;* naltele *A* || **23** pe cer *DE;* pre cer *CBA* | se îngîna *DEC;* se-ngîna *BA* || **25–26** trunchiate *DEC;* trunchete *BA* || **27** dempotrivă *DEC;* demprotivă *BA* || **27–28** se ascundeau *DEC;* se ascundea *BC* || **28** şi în *DEC;* şi-n *BA* || **29** şoptă *DCBA;* şoaptă *E* || **30** firei *DCBA;* firii *E* | rădică *DE;* ridică *CBA* || **32** cu încîntare *DEC;* cu-ncîntare *BA* || **33** întîia oară *DCBA;* întîiaş dată *E* | într-un dulce sărutat *DCBA;* într-o dulce şi nevinovată sărutare *E* || **36** să cînte *DECB;* se cînte *A* | cîntic *DE;* cîntec *BA* | să spună *DE;* să spuie *CB;* se spuie *A* || **37** covîrşeaşte *DC;* covîrşeşte *E;* covîrşaşte *BA* || **38** mamei *D;* mamii *E;* mumei *CBA* || **40** biruinţei *DCBA;* biruinţii *E* | coprinde *DCBA;* cuprinde *E* || * *Note lexicale în E:* — Plăviţe = blonde, bălaie. — Şăici = mici vase turceşti ce plutesc pe Dunăre. — Babiţe = pasări <*scris:* paseri *probabil coruptelă*> acuatice cu lungi pliscuri guşate; se zic şi pelicani — Leşiţe = pasări de apă, negre, de felul raţelor. ||

104

2 sînt *PEBA; scris:* sunt *DC* || **4** a visat *DEC;* au visat *BA* || **5** deunăzi *DE;* dăunăzi *CBA* | ca într-un *CDE;* ca-ntr-un *BA* || **6** dupe *DEC;* după *BA* || **8** cari *D;* care *ECBA* | e *DE;* este *CBA* || **9** eu nu am pe nimeni *DE;* eu nu am pe nimini *C;* eu nu mai am pe nimeni *BA* || **10** deşearte *DEC;* deşarte *BA* | a altuia *DECB;* altuia *A* || **11** să se înalţe *DEC;* să se-nalţe *C* || **13** reînviat[2] *DEC;* renviat *BA* || **14** mîntuirii *DE;* mîntuirei *BA* || **15**

---

[1] *corupt:* sînteiau *D.*

[2] *corupt:* reinviat *C.*

înecat <*scris:* înnecat> de lacrimi *D;* înecat[1] în lacrimi *ECBA* || **16** eu$_2$ *DE; omite în CBA* | spun *DE;* spui *CBA* || **18** aş *DECB;* aşi *A* || **20** inimei *DC;* inimii *EBA* || **21** o împinsese *DEC;* o-mpinsese *BA* | răpeziciune *DEC;* repeziciune *BA* | acelei *DCBA;* acelii *E* | strîmtori *DECB;* strimtori *A* || **22** albiei *DEC ;* ălbiii *BA* | volbură *PEBA; corupt:* bolbură *DC* || **24** a şovăi *DCBA;* să şovăiască *E* | clătinat *DEC;* cletinat *BA* || **26** luntrii *DEC;* luntrei *BA* || **27** dodată *DEC;* deodată *BA* | **28** dupe *DEC;* după *BA* || **29** către *DCBA;* la *E* || **30** cu îndurare *DE;* cu-ndurare *CBA* || **31** vieţei *DC;* vieţii *EBA* || **32** puse în grab' *DEC;* puse-n grab' *BA* || **35** strimtoare *D;* strîmtoare *ECBA* || **36** Dunării *DEBA;* Dunărei *C* | apei *DC;* apii *EBA* || **37** cetăţei *DC;* cetăţii *E;* cetăţuii *BA* | Săn-Giorgiu *DE;* Săn-Georgi[2] *CBA* || **38** şăţ *DCBA;* şăs *E* | Smîrdei *DE;* Zmîrdei *CBA* | licura *DCBA;* licurea *E* || **40** vînjoase *DEC;* vînoase *BA* || **41** ce în *DEC;* ce-n *BA* || * *Notă lexicală în E:* — Fericea = fericirea. ||

105

1 toată întinsă *DEC;* toată-ntinsă *BA* || **2** dimineţei *DC;* dimineţii *EBA* || **6** mînile *DEC;* mîinile *BA* || **7** crucei *D;* crucii *ECBA* || **8** mulţumească *DEC;* mulţămească *BA* || **9–10** domniţei Ancuţei *DCBA;* domniţii Ancuţii *E* || **10** de aci *DE;* d-aci *CBA* || **12** mînile *DEC;* mîinile *BA* | Ancuţei *DCBA;* Ancuţii *E* || **13** să întrebe *DEC;* să-ntrebe *BA* || **14** s-a întîmplat *DEC;* s-a-ntîmplat *BA* || **24** adăogi *DEC;* adăogă *BA* || **25** dupe *DE;* după *CBA* || **26** falei *DCBA;* falii *E* || **30** şi încălecînd *DEC;* şi-ncălecînd *BA* || **32** rezimînd-o *DEC;* rezemînd-o *BA* || **34** mormăind *PBA; corupt:* mormăi *DEC*[3] || **35** dupe *DE;* după *CBA* || **36** se depărtase *DEC;* se depărtaseră *BA* || **41** sub *DEC;* subt *BA* || **42** cîte nepreţuite şi încîntătoare desmierdări *DC;* cîte nepreţuite, încîntătoare şi nevinovate desmierdări *E;* cîte nepreţuite şi-ncîntătoare desmierdări *BA* || * *Note lexicale în E* : — Decindea = de cealaltă parte a rîului. — Bundă = manta mare, de aba groasă. ||

106

1 dupe *DE;* după *CBA* || **2** galbine *D;* galbene *CBA;* gălbui *E* || **7** arbori *DEC;* arburi *BA* || **9** porumbei *D;* porumbiei *E;* porumbi *CBA* || **13** îmbilşugată *DEC;* îmbelşugată *BA* || **14** de-mprejmuire *DEC;* împrejmuirei *BA* || **15** ramure *DEBA;* ramuri *C* | învălită *DEC;* învelită *BA* || **16** Înîntru *DCBA;* Înlăuntru *E* || **19** falnicele *DEBA;* falnicile *C* || **20** laturi *DEC;* lături *BA* || **21** rumâni *DECB;* români *A* || **22** boierească *DEC;* boiarească *BA* | sub *DEC;* subt *BA* || **25** pînea

---

[1] *scris :* înnecat *EC.*

[2] *În A, scris* Georg, *probabil o corupteIă datorită folosirii semnului* g *în loc de* џ (Џеорд *în loc de* Џеорџ, *ca în B*) ; *eroarea a fost repetată în C, fie prin copierea coruptelei din A, fie prin greşita citire a grafiei din B.*

[3] *În E s-a încercat o corectare a greşelii de tipar din DC, prin întreruperea frazei (aşa cum se citeşte în BA), după propoziţia exclamativă* : Vezi, Doamne, ce-s tinereţile la om ! *şi prin introducerea unei majuscule* : Încălecă şi dînsul *etc. Cum, în BA, fraza pare a fi mai bine articulată, în spiritul sintaxei odobesciene, presupunem că introducerea majusculei, în E, este soluţia de moment a unui corector (sau poate chiar a lui Odobescu?), care a sezisat greşeala, dar, neavînd la îndemînă ediţiile BA, nu a ştiut cum să restabilească textul.*

DEC; pîinea *BA* || **26** de praz *DEC;* de porumb *BA* || **29** strimtă *DE;* strîmtă *CBA* || **30** locuinţei *DCBA;* locuinţii *E* || **32-33** căria îi slujea *DEC;* căria-i slujea *BA* || **33** dinîntru *DCBA;* dinlăuntru *E* || **36** cealaltă *DECB;* ceealaltă *A* || **37** porţei *DEC;* porţii *BA* || **38** odinioare *DEC;* odinioară *BA* | se înălţau *DEC;* se-nălţau *BA* || **39** şi în *DEC;* şi-n *BA* || **40** chindiei *DEC;* chindiii *BA* || **41** casei *DC;* casii *EBA* || * *Note lexicale în E:* — Hăţiş = îndesătură de copaci. — Bozii = buriană cu foaia lată, care face un fel de floricele albe, ce se prefac în bobiţe negre. — Şovar — un fel de trestie subţire, cu care se fac învălişuri de case de ţară. — Rumâni = ţărani clăcaşi şi robiţi. — Joagăr = ferestrău mişcat de apa rîurilor, unde se taie scîndurile, blănile, şindrile şi altele. ||

107

1 sălbatice *DEC;* sălbatece *BA* | cîtuşi *DECB;* cîtuş *A* || **4** şi îndată-şi *DEC;* şi-ndată îşi *BA* || **4–6** norocire. Deci viaţa ei, ca şi a Radului, se strecură de atunci ca într-un şir de dulci şi neturburate plăceri *DC;* noroc. Cea dintîi grijă a Radului şi a domniţii, cît se văzură sosiţi în umilitul şi sigurul lor adăpost, a fost, dar, de a cere binecuvîntările legii noastre creştineşti şi de a încheia pe dată,-n biserică, a lor de veci unire. Un preot unchiaş dintr-un biet cătun învecinat îi cunună în taină, fără ca de altminteri dînsul să cerceteze cumva cine ei sînt ; destul îi fusese cuviosului pustnic să vază că, întru toate, şi flăcăul şi fecioara erau aşa bine potriviţi, încît de la Dumnezeu li se cădea să fie, pe această lume, ca şi-n vecie, uniţi şi fericiţi. Deci viaţa Ancuţii, ca şi a Radului, se strecură de atunci ca într-un şir de dulci şi neturburate plăceri *E;* norocire. Deci viaţa ei, ca şi a lui Radu, se strecură de atunci ca-ntr-un şir de dulci şi neturburate plăceri *BA* || **9** ne întoarcem *DEC;* ne-ntoarcem *BA* | iarăşi *DEC;* iarăş *BA* | ş-al *DCBA;* şi al *E* || **9–10** intrigelor *DC;* intrigilor *CBA* || **13** se făcuse *DECB;* să făcuse *A* | pismaşa *DCBA;* pizmaşa *E* || **18** se răpezi *DEC;* se repezi *BA* | în *DEC;* la *BA* || **19** genunchi *DEC;* genuchi *BA* || **23–24** într-una din mănăstirile Muntelui Atos *DC;* într-una din mănăstirile Sîntului Munte al Atonului *E;* în mănăstirea Muntelui Atos *BA* || **26** împotrivire *DEC;* improtivire *BA* || **28** înalţii *DEC;* nalţii *BA* || **29** Mahomet *DEC;* Mohamet *BA* || **31** Mirceoaiii *DE;* Mirceoaiei *CBA* || **32** Chiajnei *DCBA;* Chiajnii *E* || **34–35** boierilor *DEC;* boiarilor *BA* || **36–38** Pînă la această fugă am urmat, mai mult sau mai puţin, întîmplările istorice. Dar despre fuga soţiei lui Andronic, Henricus Hilarius[1] ne spune că chiar doamna Chiajna a trămis să o ia înapoi de la bărbatul său, încă de pe drum *DC; omite în E;* Pînă la această fugă am urmat, mai mult sau puţin, întîmplările istorice. Dar despre fuga soţiii lui Andronic, Henricus Hilarius ne spune că chiar doamna Chiajna a trimis să o ia înapoi de la bărbatul său, încă de pe drum *BA* || **39** Henricus Hilarius, în Crusius, Turco-Graecia[2] *DCBA; omite în E* || **40** Henricus Hilarius ; Lequien, Oriens Christianus ; Hammer ; Meletie, Istoria bisericească *DCBA ; omite în E* || **41–42** Epistolă trămisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henricus Hilarius[3] ; Charrière, Négociations de la France dans le Levant, III, p. 741 et sq., nota 1

---

[1] *corupt, omite :* Hilarius *în C.*

[2] *corupt :* Grecia *A.*

[3] *corupt :* ilarius *D.*

D; omite în E; Epistolă trămisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henric Ilarie; Charrière, Négociations de la France dans le Levant, III, p. 741 sq., nota 1 *C;* Epistola trimisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henric Ilarie; Charrière, Négociations de la France dans le Levant, III, p. 741 sq. nota 1 *B;* Epistola trimisă de către Crusius, care coprinde povestirea lui Henric Ilarie *A* ‖ * *Note lexicale în E:* Mazilire = gonirea din scaunul domnesc. — Sobor = conciliul, sfatul bisericesc. — Seraiul împărătesc — palatul sultanului. — Cercase Porțile = cîștigase pe puternicii de la Poarta otomană. — Hărăzi — dărui. ‖

108

2 Udrişte *DEC;* Udriştea *BA* | Toader *DEC;* Toadăr *BA* ‖ **4** stolnicul *DEC;* stolnicu *BA* | capetile *DC;* capetele *EBA* ‖ **5** trămiseră *DEC;* trimiseră *BA* ‖ **6** ori$_1$ *DEC;* or *BA* | ori$_2$ *DEC;* or *BA* ‖ **7** cari *DC;* care *EBA* ‖ **8** peste *DEBA;* preste *C* ‖ **10** fugise *DEC;* fugiseră *BA* ‖ **13** rodirei *DCBA;* rodirii *E* ‖ **14** fieşce *PBA; scris:* fiesce *DEC* | naturei *DCBA;* naturii *E* ‖ **15** fieşce *PBA; corupt:* fiesce *DEC* ‖ **17** ei *DEC;* sale *BA* ‖ **23** ce întunecime *DEC;* ce-ntunecime *BA* ‖ **25** o întărîtată *DEC;* o-ntărîtată *BA* | păreții *DEC;* pereții *BA* | și în *DEC;* și-n *BA* ‖ **26** scîrție *DEC;* scîrțîie *BA* ‖ **27** ei *DEC;* său *BA* ‖ **29** firei *DCBA;* firii *E* ‖ **30** închipuirea-şi plăsmuieşte *DEC;* închipuirea îşi plăsmuieşte *BA* | mai *DECB; omite în A* ‖ **35** roşatică *DEC;* roşatecă *BA* ‖ **36** mescioară *DEC;* meşcioară *BA* | rătundă *DE;* rotundă *CBA* ‖ **37** părete *DEC;* perete *BA* ‖ **38** era înfăţişat *DEC;* era-nfăţişat *BA* ‖ **39** ţinînd *DE;* ţiind *CBA* | sfîntul *DCBA;* sîntul *E* ‖ **40** boierilor *DEC;* boiarilor *BA* | domnul *DCAB; omite în E* ‖ **41** s-a petrecut *DEC;* s-au petrecut *BA* | 1567 *PE; eroare:* 1568 *DCBA* ‖ **42** Constantin Căpitanul, Cronicarul anonim *DCBA; omite în E* ‖ * *Note lexicale în E:* — Ispravnici = administratorii judeţelor. — Vătaşi de plaiuri = administratori i ţinuturilor muntoase. — Boiarini de price = boieri cu idei răzvrătitoare. ‖

109

2 îngălbinite *D;* îngălbenite *ECBA* | şi întunecaţi *DEC;* şi-ntunecaţi *BA* ‖ **3** le împresura *DEC;* le-mpresura *BA* | la un ceas aşa înoptat *DECB;* la ceas înoptat *A* ‖ **5** Ancuţei *DCBA;* Ancuţii *E* | d-asupra *DEC;* asupra *BA* | icoanei *DCBA;* icoanii *E* ‖ **6** dupe *DE;* după *CBA* ‖ **7** vieţei *D;* vieţii *ECBA* ‖ **9** sfîntă *DCBA;* sîntă *E* ‖ **10** casei *DCBA;* casii *E* ‖ **12** Vîlcei *DC;* Vîlcii *EBA* ‖ **13** primi *P; scris:* priimi *DECBA* ‖ **18** sînt *PEBA; scris:* sunt *DC* | ce veni *DE;* ce le veni *CBA* ‖ **20** despuieţi *DECA;* despuiaţi *B* ‖ **21** ce, în *DEC;* ce-n *BA* ‖ **22** departe de ţara, de rudele ei *DCBA;* departe de ţara şi de rudele ei *E* ‖ **24** biată mama *DEC;* biată mamă *BA* ‖ **27** genunchi *DEC;* genuchi *BA* | şi în *DEC;* şi-n *BA* ‖ **30** uşile *DEC;* uşele *BA* ‖ **31** crucei *DC;* crucii *EBA* | Radu *DEC;* Radul *BA* ‖ **32** tinereţei *DC;* tinereţii *EBA* ‖ **35** să ne încercăm *DEC;* să ne-ncercăm *BA* ‖ **36** tovarăşii *DEBA;* tovaroşii[1] *C* | chemase *DEC;* chemaseră *BA* ‖ **37** ereau *DC;* erau *EBA* | cei mai mulţi *DEC;* mai mult *BA* ‖ **38** de *DEC; omite în BA* ‖ **41** şi în *DEC;* şi-n *BA* ‖ * *Note lexicale în E:* — Obraze = figurile unei icoane sau unor persoane de frunte, iar obrajii însemnează orice feţe omeneşti. — Nemeşi = nobilii unguri. ‖

---

[1] *Aici, probabil, formă coruptă prin omiterea semnului diacritic din grafia* tovarŏşii, *frecventă în C.*

110

1 chiliei *DEC;* chiliii *BA* | intră răpede *DEC;* întră repede *BA* ‖ **2** ne-a înconjurat *DEC;* ne-a-nconjurat *BA* ‖ **3** dupe *DEC;* după *BA* ‖ **5** d-afară *DEC;* de afară *BA* ‖ **6** Deşchideţi *DCBA; probabil corupt:* Deschideţi *E* | domniei *DEC;* domniii *BA* ‖ **8** Păsaţi-vă în cale *DEC;* Păsaţi-vă-n cale *BA* ‖ **13** păretele *DEC;* peretele *BA* ‖ **19** dedese *DE;* dase *C;* daseră *BA* ‖ **21** chindiei *DEC;* chindiii *BA* | dupe *DEC;* după *BA* ‖ **23** se răpeziră *DEC;* se repeziră *BA* ‖ **24** uşei *DCBA;* uşii *E* ‖ **25** icoanei *DEC;* icoanii *BA* ‖ **30** Ancuţei *DCBA;* Ancuţii *E* ‖ **31** preste *DC;* peste *EBA* | iubitului ei *DC;* soţului ei E; iubitului său *BA* ‖ **32** ieşeau *DEC;* ieşau *BA* ‖ **34** părete *DEC;* perete *BA* ‖ **35** pe învelitoare *DEC;* pe-nvelitoare *BA* ‖ **36** se îmbrînceau *DEC;* se-mbrînceau *BA* | se rostogoleau pe scară *DCBA;* se rostogoleau acum pe scară *E* ‖ **40** încununa *DEC;* încununau *BA* | dupe *D;* după *ECBA* ‖ **Notă lexicală în E:* — Panduri băneşti=ostaşi ai banului Craiovei. — Pojarul=focul, incendiul. ‖

111

1 IV *P; eroare:* Pustnica *DECBA* ‖ **2** Pustnica *P; eroare:* IV *DECBA* ‖ **3** Dupe *DC;* După *EBA* ‖ Ţării *DEBA;* Ţărei *C* ‖ **4** fuse *DCBA;* fu *BA* ‖ **7** fiul *PECBA; scris:* fiiul *D* | adusese *DECB;* aduse *A* ‖ **8** ţării *DEBA;* ţărei *C* ‖ **10** unei *DCBA;* unii *E* ‖ **11** se dovedise *DEC;* se dovediseră *BA* ‖ **12** Ţării *DCBA;* Ţărei *A* ‖ **14** preste *DEC;* peste *BA* | adăogi *D;* adaose *E;* adăogă *CBA* ‖ **18** Ioan-vodă *DEC;* Ion-vodă *BA* ‖ **19** lucra *DEBA;* lucră *E* ‖ Ioan-vodă *DEC;* Ion-vodă *BA* ‖ **20 — 21** mazilie *DECB;* mazîlie *A* ‖ **23** Ioan-vodă *DEC;* Ion-vodă *BA* | primi *P; scris:* priimi *DECBA* ‖ **24** boierii *DEC;* boiarii *BA* ‖ **25** trămise *DEC;* trimise *BA* ‖ **26** să-i vină *DEC;* să-i vie *BA* ‖ **27** a se amestecare *DCBA; corupt:* a se amesteca *E* ‖ **28** mie *PCBA; scris:* miie *DE* ‖ **29** primire *P; scris:* priimire *DECBA* ‖ **29 — 30** au să facă moldovenii *DEC;* au moldovenii să facă *BA* ‖ **30** frăţînă-său *DE;* frăţînălui său *C;* frăţînălui său *BA* ‖ **33** unde în veci *DEC;* unde-n veci *BA* | colcotea *DE;* clocotea *CBA* ‖ **35** să îngrozească *DEC;* să-ngrozească *BA* ‖ **37** Din raportul solului nemţesc Wysz, de la mai 1568; Hammer *DCBA; omite în E* ‖ **38** Din raportul bailului[1] veneţian Barbaro, de la 8 iunie 1569; Hammer *DCBA; omite în E* ‖ **39** Vornicul Ureche *DCBA; omite în E* ‖ **40** Cronicele româneşti; Hammer *DCBA; omite în E* ‖ **41** Vornicul Ureche *DCBA; omite în E* ‖ **42** Constantin Căpitanul, Dacia, I, IV *DC; omite în E;* Constantin[2] Căpitan, Dacia, I, IV, *BA* ‖ **Note lexicale în E:* — Surghiun = exil. — Voia vegheată = binevoinţă. — Tain = subsidiu pentru hrană. — Sîrgui = se sili. — Amestecare = formă veche, în loc de: amesteca. ‖

112

1 răpede *DEC;* repede *BA* | Caracal *DEBA;* Caracăl *C* ‖ **2** pretutindeni *DEBA;* pretutindin<e> *C* | boiereşti *DEC;* boiareşti *BA* | cari *DC;* care *E;* carii *BA* ‖ **3** fugise *DEC;* fugiseră *BA* ‖ **4** jeluiri *DEC;* jăluiri *BA* | doamnei *DCBA;* doamnii *E* ‖ **5** jeluirea *DEC;* jăluirea *BA* ‖ **6** prinde într-o zi *DEC;* prinde-ntr-o zi *BA* | ori *DEC;* or *BA* |

---

[1] *Citeşte în trei silabe:* bai-lu-lui.
[2] *corupt:* Constantip *B.*

pînă ce *DEC;* pîn'ce *BA* || **8** Chiajna-și urmă *DEC;* Chiajna își urmă *BA* | ticnă *DE;* tihnă *CBA* || **11–12** și întinse *DEC;* și-ntinse *BA* || **13** negri *P; scris:* negrii *DECBA* || **16** numai *DEC;* numa-n *BA* || **18–19** se împleteceau *DEC;* se-mpleteceau *BA* || **20** zbura în cale *DEC;* zbura-n cale *BA* || **21** și începuse a înopta *DEC;* și-ncepuse a-nopta *BA* || **22** printre *DCBA;* prin *E* | gălbinatece *D;* gălbinatice *E;* gălbenatece *CBA* || **23** trecuse *DEC;* trecuseră *BA* || **24** și, într-un minut *DEC;* și-ntr-un minut *BA* | hamurile *DEC;* hamutele *BA* || **26** urechea dreaptă *DCBA;* urechea ciulită *E* || **31** de la Misir *DCBA;* de Misir *E* || **34** printre *DE;* dintre *CBA* || **35** părete *DEC;* perete *BA* || **37** conștiinței *DCBA;* conștiinții *E* || **38** bufnițele *DEBA;* bufnițile *C* | cari *D;* care *ECBA* | vechei *DCBA;* vechii *E* || **38–39** fîlfăind *DEC;* fîltîind *BA* || **40** Pe atunci se afla fugit tocmai în Spania un Nicolae Basarab, cum se vede în[1] Mag. Ung. *DEBA; omite în E* || **41** Caii de Bugeac se numesc astfel în balade *DCBA; omite în E* || **29–30** Cuvinte întrebuințate în baladele poporane publicate de d. V. Alecsandri *DCBA;* Pătrărei și cincărei se zice de caii de patru și cinci ani *E* || * *Note lexicale în E:* —Rădvan = trăsură învălită, carîtă. — Bahmeți = cai de Bugeac, în Basarabia. — Lipcan = curier. — Misir = Egipt, unde sînt cai arăbești. ||

113

1 Cruce ajută *DEC;* Cruce-ajută *BA* | șoptiră *DEC;* urmară *BA* | să *DECB;* se *A* || **2** dărîmături *DEC; scris:* dъrъmături *BA* || **3** focul *DECB;* focu *A* || **5** Așa-i *DEC;* Așa e *BA* || **6** tocmai *DEC;* tocma *BA* || dupe *DEC;* după *BA* || **7** a dat *DEC;* au dat *BA* | pimniți *DEC;* pivniți *BA* || **8** săpată în *DEC;* săpată-n *BA* || **10** nopței *DC;* nopții *EBA* | s-a dus$_1$ *DEC;* s-au dus *BA* | s-a dus$_2$ *DEC;* s-au dus *BA* || **13** acestea *DECB;* astea *A* | rumânii *DECB;* românii *A* || **14** adăogiră *DE;* adăogară *CBA* || **14–15** fiindcă în *DEC;* fiindcă-n *BA* || **15** povestirii *DE;* povestirei[2] *CBA* | se așezase *DEC;* să așezaseră *B;* să așezară *A* | orînduială *DCBA;* rînduială *E* || **16** dărîmăturilor *DEC; scris;* dъrъmăturilor *BA* || **21** încleștați *DEC;* încleștați ! *BA* || **23** același *DC;* acelaș *EBA* || **24** jăratec *DEC;* jaratic *BA* | Se îndreptă *DEC;* Se-ndreptă *BA* || **25** sub *DEC;* subt *BA* | muscele *DEC;* mușcele *BA* || **25–26** se adunase *DEC;* se adunaseră *BA* || **26** la tabără *DEC; omite în BA* || **27** spre *DE;* la *CBA* | Rîmnicul Vîlcei *DC;* Rîmnicul Vîlcii *EBA* || **28** două ceasuri *DCBA;* două-trei ceasuri *E* || **29** o îngustă *DEC;* o-ngustă *BA* || **30** se joacă *DE;* se joc *CBA* || **32** luncei *DCBA;* luncii *E* || **33** sînt *PEBA; scris:* sunt *DC* || **34** cealaltă *DECB;* ceealaltă *A* || **35** înalte *DE;* nalte *CBA* || **36** părete *DEC;* perete *BA* || **39** sfărîmate *DEC; scris:* sfъrъmate *BA.* || **40–41** Acolo s-a zidit, mai pe urmă, în vale, Mănăstirea Dintr-un Lemn, și sus pe munte, Schitul Surpatele *D;* Acolo s-a zidit, mai pe urmă, în vale, Mănăstirea Dintr-un Lemn, și sus pe munte, Mănăstirea Surpatele *C;* Acolo s-au zidit, mai pe urmă, în vale, Mănăstirea Dintr-un Lemn, și sus pe munte, Mănăstirea Surpatele *BA; omite în E* || * *Notă lexicală în E:* — Muscele = dealurile de la poalele munților. ||

114

2 colcotoase *DE;* clocotoase *CBA* || **4** și însoțeau *DEC;* și-nsoțeau *BA* | doamnei *DCBA;* doamnii *E* || **6** ce în *DEC;* ce-n *BA* || **10** subt *PBA;* sub *DEC* | lunei *DCBA;* lunii *A* || **12**

---

[1] *corupt: omite* în *în A.*
[2] *corupt:* povestisei *A.*

rîulețului *DECA; corupt:* rîurețului *B* | ce abia-l *DECB;* ce-abia-l *A* | înveleau *DE;* învelea *CBA* || **13** mînile *DEC;* mîinile *BA* | lîncede *DC;* lîngede *EBA* || **14** frunze-ngălbinite *DE;* frunze-ngălbenite *CBA* || **17** Aprodul *DCBA;* Lipcanul *E* | acelei *DEC;* acelii *BA* || **18** și îndată *DEC;* și-ndată *BA* || **21** sfărîmat *DEC; scris:* sfъrъmat *BA* || **22** vîpăiere *DEC;* vîpîiere *BA* | candelei *DCBA;* candelii *E* || **23** plioapele *DEC;* pleoapele *BA* || **24** ei *DEC;* săi *BA* || **25** vălcelei[1] *DBA;* vălcelii *E;* vîlcelei *C* | nervilor *DE;* nervelor *CB;* nevrelor *A* || **27–28** crescuse *DECB;* crescuseră *A* || **28** subt *PBA;* sub *DEC* || **29** de *DECA; corupt:* pe *B* || **30–31** crescuse *DEC;* crescuseră *BA* || **31–32** luptase-mpreună *DEC;* luptaseră-mpreună *BA* || **32–33** scuturase-mpreună *DEC;* scuturaseră-mpreună *BA* || **34** pustiu *DECB;* pustii *A* | lăcaș *DECB;* locaș *E* | paserilor *DEC;* pasărilor *BA* || **36** se îndrepta *DEC;* se-ndrepta *BA* || **40** neobicinuită *DEBA;* neobișnuită *C* | sub *DEC;* subt *BA* | lunei *DCBA;* lunii *E* || **41** bătrînei *DCBA;* bătrînii *E* || **42** coprinsese *DCBA;* cuprinsese *E* ||

115

1 împotrivă *DECB;* improtivă *A* || **2** măgurei *DCBA;* măgurii *A* || **4** ca într-o *DEC;* ca-ntr-o *BA* | copaciului *DE;* pomului *CBA* || **6** înegrit *DECB; scris:* înnegrit *A* | ținînd *DE;* țiind *CBA* | în *DCBA;* pe *E* || **8** icoanei *DCBA;* icoanii *E* || **9–10** un viers ce suna mai tare, mai dulce decît glasurile omenești *DCBA;* un viers mai tare, mai dulce sunător decît glasurile omenești *E* || **11** și *DCBA; omite în E* || **12** răsipite *DEC;* risipite *BA* | desmierdările *DEC;* dezmierdările *BA* || **14** sub *DEC;* subt *BA* || **15** sfînta-ți *DCBA;* sînta-ți *E* || **16** aiurind *DCBA;* aiurînd *E* | subt *PBA;* sub *DEC* || **19** ca o milostenie *DEC;* ca o pomană, ca o milostenie *BA* || **19–20** și de am păcătuit și de am fost culpeșă *DE;* și d-am păcătuit și de am fost culpeșă *C;* și d-am păcătuit și d-am fost culpeșă *BA* || **20** dupe *D;* după *ECBA* || **23** jeluiri *DE;* jăluiri *CBA* | lăcrimări *DEC;* lăcrămări *BA* | doară *DEC;* doare *BA* | vreo *DCBA;* vro *E* || **25** primi *P; scris:* priimi *DECBA* || **26** fiului *PE; scris:* fiiului *DCBA* || **27** orice *DEC;* orce *BA* | mumei *DCBA;* mumii *E* || **28** picioarele *DEC;* picerile *BA* || **30** fiice *DEC;* fiici *BA* || **32** am ispășit, vai ! și eu, păcătoasa-mi rătăcire *DCBA;* am ispășit, vai ! și eu, vinovata-mi îndrăzneală, păcătoasa-mi rătăcire *E* || **34** doamnei *DCBA;* doamnii *E* || **36** sfinte *DCBA;* sînte *E* || **39** sub *DE;* subt *CBA* | Chiajnei *DCBA;* Chiajnii *E* || **40** milei *DCBA;* milii *E* | pînă în *DEC;* pînă-n *BA* || **41** răpede *DEC;* repede *BA* | preste *DEC;* peste *BA* | lunei *DCBA;* lunii *E* | dodată *DCBA;* îndată *E* || **42** și întunericul *DEC;* și-ntunericul *BA* || * *Note lexicale în E:* Viers = glas. — Ticăit = nenorocit, chinuit. — Zburdă = nestatornică. ||

116

2 vălcea[2] *DCBA;* vale *E* || **5** ei DC; săi *EBA* | oțelit *DEC;* oțărit *BA* || **6** ajunsese *DEC;* ajunseseră *BA* || **7** să simță *DCBA;* să simtă *E* | biruite de nemblînzita lor stăpînă *DCBA;*

---

[1] *scris:* vъlcelei *BA.*
[2] *scris:* vъlcea *BA.*

biruite de asprimea nemblînzitei lor stăpîne *E* || **10** se legănau *DECB;* să legănau *BA* || **11** domniței *DCBA;* domniții *E* || **12** sfintei *DCBA;* sîntei *E* || **13** scorburea *DEC;* scobitura *BA* | spulberă *DE;* spulbera *CBA* || **17** Evanghelistul *DEBA; scris:* Evangelistul *C* || **18** copaci *DEC;* pom *BA* | mănăstirii *DE;* mănăstirei *CBA* || **19** zisă *DEC; omite în BA* || **22** Chiajna își urma *DEBA;* Chiajna-și urma *C* | preste *DEC;* peste *BA* || **25** se întîmpinase *DEC;* se întîmpinaseră *BA* || **26** se lăsase *DEC;* se lăsaseră *BA* | la *DCBA;* în *E* || **27** ajunse *DECB;* ajunsese *A* || **28** smăcinat *DEC;* zmăcinat *BA* | o îngrijată *DEC;* o-ngrijată *BA* | subt *PCBA;* sub *DE* | se vădea *DEBA; corupt:* se vedea *C* || **30** oștirile *DCBA;* dar oștile *E* | i se păreau *DECB;* îi păreau *A* || **31** molatice *DEC;* molatece *BA* | neîncetat *DEC;* nencetat *BA* || **33** repaos *DEC;* răpaos *BA* || **37** coprinsă *DCBA;* cuprinsă *E* || **40** Tradițiunea *DEC;* Tradiția *BA* | a fost *DEC;* au fost *BA* || **41** unde era clădită mănăstirea *DE;* unde e acum mănăstirea *CBA* || **42** Constantin Căpitanul *DCBA; omite în E* ||

117

1 Dimpotrivă *DEC;* Dimprotivă *BA* | reazimul *DEC;* reazămul *BA* || **2** soartei *DCBA,* soartii *E* || **2–3** juneței *DCBA;* juneții *E* || **4** Ioan-vodă *DEC;* Ion-vodă *BA* | dacă *DEC;* daca *BA* || **5** doamnei *DCBA;* doamnii *E* | mumei lor *DC;* mumii lor *E; omite în BA* || **7** boierii *DE;* boiarii *CBA* || **8** viitor *DEC;* viitorime *BA* | înstrăinați *DEC;* străinați *BA* | relei *DEBA;* relii *E* || **9** să vină *DE;* să vie *CBA* || **10** ca *DECB; omite în A* | să se închine *DEC;* să se-nchine *BA* || **11** rădicară *DE;* ridicară *CBA* || **12** se sloboziră *DECB;* să sloboziră *A* | snopi *DEC;* znopi *BA* || **14** suflet *DE;* sufletul *CBA* | răsipire *DEC;* risipire *BA* || **16** să se țină *DEC;* să se ție *BA* | laturi *DEC;* lături *BA* | cu *DCBA;* sub *E* || **17** nepregetata rugăciune a *DECB;* nepregetată rugăciunea *A* | mumei *DCBA;* mumii *E* || **18** aceștia *DEC; scris:* acestia *BA* || **21** boieri *DE;* boiari *CBA* || **24** oștiri numeroase *DCBA;* ostași numeroși *E* || **24–25** care, dupe caii lor mărunței și păroși *D;* care, după caii lor mărunței și păroși *E;* care, după bărbile zbîrlite ale oștenilor, după caii lor mărunței și păroși *CBA* || **25** dupe$_1$ *D;* după *ECBA* | dupe$_2$ *D;* după *ECBA* **26** || dupe$_1$ *D;* după *ECBA* | dupe$_2$ *D;* după *ECBA* || **27** sînt *DEBA; scris:* sunt *C* || **28** sub *DEC;* subt *BA* | Ioan-vodă *PE;* Ion-vodă[1] *DCBA* || **29** a întipări *DEC;* a-ntipări *BA* || **30** boierii *DEC;* boiarii *BA* || **31–32** cusut cu fir și legat jurîmprejur cu țăruși poleiți *DCBA;* cusut peste tot cu fir, legat jurîmprejur de martaci poleiți și-nțoponat cu un măiug de aur *E* || **33** un voinic *DCBA;* un matur voinic *E* || **36** cu un *DEC:* c-un *BA* || **37** năstrujită *DEB;* nestrujită *CA* | baltag *DEC;* baltac *BA* || **40** cu mîna în șold *DEC;* cu mîna-n șold *BA* | Li-a *DECB;* Le-a *A* | pieirei *DCBA;* pieirii *E* | di ei *DECB;* de ei *A* | fîrtați *DCBA;* fărtați *E* || **41** Cronicele românești *DCBA; omite în E* || **42** Vornicul Ureche *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E* : — Șalvari = nădragi largi. — Martaci = țăruși i de care se leagă frînghiile cortului. — Înțoponat cu un măiug = încoronat cu o sferă. — Aninată = atîrnată. — Ghioagă năstrujită = armă compusă dintr-o ghiulea cu ținte mari, pusă în vîrful unei măciuci. — Halal di ei ! = vai de ei !

---

[1] *corupt* : Ion-vodă *D.*

118

5 socoti *D;* socotit *ECBA* | mișa *DECB;* mișea *A* || **6** pripășită *DEC ; omite în BA* | pi la *DEC;* de la *BA* | ficiori *PBA ; corupt:* feciori *DEC* || **8** moldovanul *PEBA ; corupt:* moldoveanul *DC* || **9** fălos *PEBA; corupt:* falos *D; corupt:* fîlos *C* || **10** colè *PECBA; corupt:* colea *D* | poclon *DEC;* plocon *BA* || **12** Cîni *DEC;* Cîini *BA* | liftă *DC;* litfă *EBA* || **14** de$_2$ *DEC; omite în BA* || **15** vîrtos *DCBA;* vînjos *E* | blăstem *DE;* blestem *CBA* || **17** ș-atunci *DE;* ș-apoi *CBA* || **18** încercă *DECB;* cătă *A* | în genuchi *DBA;* în genunchi *C;* în coate *E* || **21** scrîșniri *DEC;* scîrșniri *BA* || **26** unde *DCBA;* încotro *E* | să scape *DCE;* se scape *BA* || **27** Ioan-vodă *PE;* Ion-vodă[1] *DCBA* || **29** Ioan-vodă *PE;* Ion-vodă[1] *DCBA* | iarăși *DEC;* iarăș *BA* || **31** București 1860 *DE; omite în CBA* || **32** Din balada Gruie Grozăveanu *DCBA; omite în E* || **33** Sărbătoarea de la 1 mai *DCBA;* Armindean = sărbătoarea de la 1 mai *E* || **33** Constantin Căpitanul, Șincai, Engel și alții *DCBA; omite în E* || * *Note lexicale în E* : — Jac = jaf. — Ortoman = vrednic, viteaz. — Poclon = plocon. — Liftă = soi nemernic de oameni. — Sudalmă = ceartă, ocărîre. ||

NOTE

87$_5$ Biserica domnească din București este așa-numita biserică a Curții vechi, situată pe actuala stradă 30 Decembrie, lîngă Piața Unirii, ctitorie a lui Mircea Ciobanul, zidită în prima lui domnie (1545–1554). Biserica atribuită lui Bucur după o tradiție urmată de Odobescu nu este decît paraclisul (bolnița) din cimitirul mănăstirii Radu vodă, zidită pe la mijlocul secolului al XVIII-lea pe o muche îngustă de deal între malul drept al Dîmboviței și colina Radului vodă, azi pe str. Radu vodă.

87$_{10}$ Constantin Căpitanul, *Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, 1 (1845), p. 181–182 : „Mircea vodă, domnind într-acest rînd 2 ani, au murit și l-au îngropat în Biserica domnească în București"; Cronicarul anonim, *Istoria Țării Românești de cînd au descălicat românii, ibid.*, p. 273–274 : „Și au domnit Mircea vodă 5 ani și 8 luni, murind în scaun; îngropatu-s-au în Biserica domnească în București septemvrie 21 anul 7068" [= 1559]. Deși indică aceste două izvoare cronicărești, Odobescu a folosit pentru pasajul respectiv din povestirea sa mai ales datele din [J. Chr. v.] Engel, [*Geschichte von Moldau und Wallachey*, I. Theil, Halle, 1804, p. 222 urm.], prin intermediul lui Gh. Șincai, *Hronica românilor*, t. II, Iași, 1853, p. 206–207 : „Prea vestitul Engel [notă : Engel, în *Hist. Valach.*, part. I, p. 222 seq.] încă scrie : „Nu mult s-au folosit Mircea vodă cu călcarea giurămîntului său, pentru-că și el au murit în 25 septembrie din anul 1559, și cum zice *Hronica* lui Filștih, tocma călătorind în Ardeal, doară vrea să ceară pre pribegi. Trupul lui s-au dus în Valahia și s-au îngropat în biserica în care au obicinuit a se îngropa domnii". Acest izvor relatează atît călătoria în Ardeal, cît și scopul ei : întoarcerea boierilor pribegi. După Engel e luată și data morții lui Mihnea (25 septembrie), luna fiind însă copiată sau imprimată greșit în nuvelă (februarie). Trimiterea pentru data morții la Constantin Căpitanul și Cronicarul anonim nu corespunde : primul nu indică această dată, iar al doilea însemnează : 21 septemvrie.

---

[1] *corupt:* Ion-vodă *D.*

87_{16} [J. Chr. v.] Engel, [*op. cit.*, p. 221] a fost folosit iarăși prin intermediul lui Șincai, *op. cit.*, p. 204 : ,,Mircea III, carele era ca un mazîlit în Țarigrad, oblicind de moartea lui Petru II, precum arată prea vestitul Engel [în notă : Engel, în *Hist. Valach.*, part. I, p. 221 seq.], la atîta au adus pre Rustan Veziriul cel mare, de iarăși el s-au făcut domn, nu a treia ci a patra oară de-i vom socoti și domnia cea din anul 1511".

87_{18} Prigoana lui Mircea împotriva boierilor este astfel relatată de Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 181—182, de unde (fără să menționeze sursa) și-a luat informațiile Odobescu : ,,Iar au venit Mircea vodă domn de la Poarta Turcească, pentru a căruia venire auzind boierii, cei mai mulți au fugit în Țara Ungurească, anume cel mai mare Stănilă Vornic cu alți boieri și cu toată curtea. Deci văzînd Mircea vodă că au fugit atîțea boiari, au trimis de i-au chemat cu jurămînt că nu le va face nimic rău. Ei, încredințîndu-se în cuvîntul lui, au venit cu toții de i s-au închinat. Iar cînd au fost la martie 3, au chemat boiarii, vlădicii, episcopii, egumenii, cu cuvînt ca acela că are să se sfătuiască de niște trebi de ale țării și ale Domniei. Mircea vodă învățase beșlii și turcii carii avea cu dînsul să fie gata și în ce ceas le va porunci, să fie gata a face năvală, să tae pre boiari și pre călugări ; și așa au făcut. În vreame ce au văzut că s-au strîns cei chiemați, au dat poruncă și au intrat cu sabiile întrînșîi, ca niște lupi în niște oi, de i-au omorît pre toți cîți s-au întîmplat acii. Ceilalți boiari carii n-au fost acii și au auzit de peirea a celorlalți, cu toții au fugit iar în Țara Ungurească". Mai sumar, aceste împrejurări sînt relatate și de Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 272—273 și de Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 205 [după Engel, *op. cit.*, I. Theil, p. 221 și urm.]. Cele mai complete informații, utilizate de Odobescu, le dă însă Constantin Căpitanul.

87_{19} Motivul dușmăniei lui Mircea împotriva boierilor (răzbunarea omorîrii tatălui său) este dedus de Odobescu din filiația inexactă a acestuia din Mihnea cel Rău, pe care i-o indicase Șincai (,,Mircea III Ciobanul, feciorul Mihnei"), *op. cit.*, t. II, p. 186 și celelalte surse cronicărești, cf. și notele 67_{22} și 68_{6} la *Mihnea vodă cel Rău*.

88_{1} Descrierea curții domnești este reluată mai amplu în partea a II-a a nuvelei. Pentru izvoarele acestei descrieri a se vedea nota 95_{20}.

88_{8} Pentru alaiul înmormîntării lui Mihnea, Odobescu ia elemente din D. Cantemir, *Descrierea Moldaviei*, Partea a 2-a, *Politica*, cap. X, *Despre îngroparea Domnilor cînd mor în scaun*, trad. rom., ed. a 2-a, Iași, 1851, p. 199 : ,,Partea bisericească merge înainte și cîntă cîntările îngropării după obiceiul Bisericii Răsăritului ; și pe amîndouă părțile merg ostașii cu puștile și cu steagurile întoarse, arătînd cu toți jelire în fețele și întru îmbrăcămintea lor".

88_{21} Odobescu trece drept fii ai lui Mircea Ciobanul pe Petru Șchiopul (care a domnit în Moldova între anii 1574—1577, 1578—1579 și 1582—1591) și pe Alexandru (care a domnit în Țara Românească între 1568—1577). Eroarea lui Odobescu provine tot din Șincai care notează (după Engel, *op. cit.*, p. 222) în *Hronica romănilor*, t. II, Iașii, 1853, p. 207 : ,,Petru (III) feciorul Mircei (III), cu porecla Șchiopul, au domnit de la anul 1560

pînă la anul 1567", apoi, la p. 222 (tot după Engel, *op. cit.*, p. 223 : ,,Alecsandru (II), fratele lui Petru (III), feciorul lui Mircea III de la anul 1568 pînă 1577". În realitate Petru care a domnit îndată după Mircea Ciobanul a fost fiul acestuia, Petru cel Tînăr, urmat la tron nu de fratele, ci de vărul său de gradul al III-lea Alexandru (1568—1577). Petru Șchiopul care ia domnia în 1574 este fiul lui Mircea, la rîndul său fiul și asociatul la domnie al lui Mihnea cel rău. Aceeași confuzie o permiteau și alte izvoare ale lui Odobescu, anume Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 183 cînd spune că Petru cel Tînăr ,,au domnit ani 8 și l-au mazîlit turcii și s-au dus la Țarigrad și în locul său au pus pe *frate-său* (subl. ns.) Alicsandru vodă", și Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 274 (același text). Identitatea celor doi Petru este confirmată apoi de *Cronica anonimă* prin cuvintele : ,,Ear cînd au fost al patrulea an din domnia lui [*sc.* Alexandru, *n.n.*], luînd frate-său Petru domnia la Moldova..." Aci este vorba într-adevăr despre fratele său Petru Șchiopul, care domnește pentru prima oară. Dar și Constantin Căpitanul îl consideră același Petru (cel Tînăr) care domnise în Țara Românească după Mircea Ciobanul, scriind : ,,Împăratul și curtea împărătească au dat Domnie lui Pătru vodă, fecior Mircii vodă, care au fost și în Țara Românească domn mai înainte" (*op. cit.*, p. 213). Confuzia între cei doi Petru, ca și între părinții lor, a stăruit în istoriografia românească pînă în 1915, cînd St. Nicolaescu, publicînd studiul său *Petru vodă cel Tînăr și Petru vodă Șchiopul. O chestiune controversată din istoria românilor* (Buc., 1915, 32 p.), a stabilit adevărul istoric, corectînd astfel o eroare pe care de altfel o semnalase și N. Iorga cu trei ani mai înainte (*Neamul românesc literar*, 1912, sept. 30). Odobescu însuși va exprima ulterior nedumerirea de a nu întîlni în tabloul ctitorilor din biserica mănăstirii Snagov pe Alexandru, pe care îl știa fratele lui Petru Șchiopul, alături de părintele lor Mircea Ciobanul. Descriind tabloul amintit el arată că ,,Acest Mircea nu e dar *cel Bătrîn*, ci poate *Mircea Ciobanul*, fiul Mihnei, cum pare a o dovedi portretele ce urmează. De partea stîngă a ușii stă Io Petru Voevod, purtînd într-o mînă o basma roșie cu bordura de fir, și-n cealaltă, o cruce cu trei răscruci (una mai mare, la mijloc și alte două mai mici, sus și jos). Lîngă dînsul stă un tînăr, Io Radu Voevod și apoi altul și mai mic de talie, Io Mircea Voevod. În sfîrșit, la margine, tăiat în mare parte de ușa laterală care dă trecere din advon la choră, este chipul Doamnei Chiajne, purtînd ca toate celelalte portrete, o coroană naltă de aur pe cap <...> Negreșit că din aceste deosebite personaje e lesne a recunoaște pe Mircea, soțul Chiajnei și pe fiul lui Petru Voievod Șchiopul <*sic* !>. Dar cine sînt tinerii Radu și Mircea Voievozii ?... Știm că Petru Voievod Șchiopul a avut de frate pe Alexandru Voievod. Avut-a el oare și alți doi, anume Petru [eroare pentru Radu, *n.n.*] și Mircea care au murit tineri ? Se poate ; dar atunci, de ce lipsește portretul lui Alexandru Vodă care, el era fratele mai mare ?" (*Cîteva ore la Snagov*, în *Revista română*, 2 (1862), p. 375. În tablou figurau de fapt Petru cel Tînăr, Mircea și Radu, cei trei fii ai lui Mircea Ciobanul.

88_{26} Pentru cele două fiice ale lui Mircea, vezi *infra*, nota 95_{17}.

88_{32} Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, partea a 2-a *Politica*, cap. XIX, *Despre obiceiurile îngropării în Moldova*, p. 278 : ,,Și în ochii cailor pun must de ceapă sau praf de pușcă ca să se arate ca cînd ar plînge și caii aseminea ca oamenii pentru moartea stăpînului lor". Alte elemente de descriere sînt luate din aceeaşi sursă, Cap. X, *cit. supra*, p. 199 : „Mai în urma alainlui este muzica ostăşească amestecată cu dobe, care dau un sunet jalnic, fiind slăbănogite".

89_{3} Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 211 — 212 : „Şi au făcut Alicsandru vodă den jos de Bucureşti o mănăstire, hramul Sfînta Troiţă, care nepotă-său Radul vodă, mai în urmă, o au stricat den temelie şi o au făcut mănăstire mare precum să vede". Indicaţia asupra „micului orăşel ce abia atunci începuse, numai pe malul stîng al gîrlei, a se împlini", corespunde faptului că Bucureştiul devenise capitala Ţării Româneşti abia sub Mircea Ciobanul, care strămută aci reşedinţa domnească, de la Tîrgovişte.

89_{4} [J. Chr. v.] Engel, [*op. cit.*, I. Theil, p. 217, *apud* Gh. Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 187] : „Au făcut o biserică în Bucureşti, ce se cheamă Ghiced". În ediţia a 4-a a *Scenelor istorice*, vol. I, Bucureşti, 1887, Odobescu completează nota cu cuvintele : „să numi prima biserică din Bucureşti, adică actuala biserică Curtea Veche". *Ghiced* (în turceşte, corect : *ghecet*) înseamnă de fapt „trecere", iar numele bisericii s-ar explica prin aşezarea ei la unul din punctele de trecere peste Dîmboviţa. De aci, poate, sensul metaforic de *sentinelă*, strajă, dat de Odobescu (Cf. Struţeanu, *ed. cit.*, p. 561).

89_{6} Cf. D. Cantemir, *op. cit.*, trad. rom., partea a 2-a, Iaşi, 1851, p. 199—200 : „Şi cu această rînduealǎ îl duc pe dînsul la biserica cea mare, şi pînă cînd se cîntă prohodul, îl pun gios lîngă strana aceea întru care au şezut el în vieaţă <...>. După săvîrşirea cuvîntului se apropie de năsălie toţi arhiereii, egumenii, boierii cei mari şi cei mai mici şi toţi aceia carii au fost în slujbile lui. si îi sărută mîna dreaptă şi crucea care este în mîna aceeea".

89_{21} Badea Clucerul făcea parte dintre pribegii scăpaţi în Ardeal după ultima tentativă, de la 3 martie 1558, a lui Mircea, de a ucide pe boierii adversari. Întors în ţară în primele zile după moartea acestuia, cade la Şerpăteşti în lupta cu boierii credincioşi lui Petru cel Tînăr şi Doamnei Chiajna (cf. Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 181—182 şi Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 273—274).

90_{4} Epitetul dat de Badea Clucerul lui Petru Şchiopul aminteşte de basmul *Făt-frumos cel ghebos*, cules şi publicat de Petre Ispirescu, a cărui activitate Odobescu o va urmări şi sprijini mai tîrziu (vezi *Prefaţa* scrisă pentru *Poveştile unchiaşului sfătos*). Utilizarea acestui element folcloristic într-o perioadă cînd basmul nu fusese încă publicat indică un mijloc direct de informare a lui Odobescu asupra basmelor româneşti.

90_{17} Descrierea încheierii înmormîntării utilizează iar informaţii din Cantemir, *op. cit.*, p. 200 : „Şi isprăvindu-se aceasta se slobod tunurile şi se bat mehterhanelele, cu care este amestecat vuetul clopotelor şi aşa se face un vuet încurcat, care nu se sfîrşeşte pînă cînd este mormîntul acoperit deplin".

90_{23} „Cucernica jale" a lui Radu Socol nu se explică faţă de sentimentele cu care intrase în ţară „cu ura în inimă, cu dispreţul isbîndei pe buze, cu hotărîrile cele mai sîngeroase". Astfel de inadvertenţe justifică ipoteza unei versiuni anterioare care nu ni s-a păstrat.

90_{26} „Ţurca de samur cu surguciu" purtată de Radu Socol aminteşte de gugiumana „de blană, lăsată la o parte pe stînga, în forma căciulei ţurcăneşti, numai ceva mai ovală şi împodobită în partea dreaptă cu un frumos surguciu cu pietre scumpe", descriere cunoscută de Odobescu din N. Bălcescu, *Buletin despre portretele principilor Ţării Româneşti şi ai Moldaviei ce se află în Cabinetul de Stampe de la Biblioteca Regală din Paris*, în *Magazin istoric*, 4 (1847), p. 214.

91_{4} Mulţumirea adresată de Anca lui Radu Socol nu are obiect şi nu corespunde vreunui gest al acestuia în favoarea ei în cursul incidentului provocat de boierii pribegi în biserică.

91_{17} Odobescu citează ca izvoare ale informaţiilor sale despre Socol pe Engel, *Analele Secuilor*, Fr. Forgaci, Verantie şi Şincai. Primele patru surse sînt toate copiate şi reprezintă referinţele 1—4 ale textului de la p. 204—205 din Şincai, pe care îl reproducem în nota următoare. Aceste izvoare sînt însă greşit plasate de Odobescu pentru informaţia referitoare la solia lui Socol pe lîngă Isabela. Sursa lui Odobescu a fost în cazul de faţă numai Gh. Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 203, care consemnează referitor la Socol : „Trimis-au fost şi Petru II Domnul muntenesc pre vornicul său Socol, precum scrie Filştih [în notă : Filştih *apud* Engel, *l.c.* < = *Hist. Valach.*, part. I, p. 220>], înaintea Crăiesei pînă la Leopoiu, cu carele, şi cu cei mai nainte zişi au venit Crăieasa dimpreună cu fiiul său şi au intrat în Cluju în 22 octombrie din anul 1556".

91_{19} Şi aceste izvoare (Sigler şi Fr. Forgaci) provin tot din Şincai, *op. cit.*, p. 204. Coroborînd sursele indicate în nota precedentă cu cele de faţă, informaţiile de care s-a folosit Odobescu, prin Şincai, *op. cit.*, p. 204—205, sînt următoarele : „Despre Petraşcu sau Petru II Domnul muntenesc scrie Sigler [în notă : Sigler, *apud* Stephanum Katona, p. 1036] că au murit în 24 dechemvrie din anul 1557, în Bucureşti, nu fără de prepus că au fost otrăvit, şi zisa lui o întăreşte nu numai Franţisc Forgaciu [în notă : Franc. Forgacs *apud eundem* Katona, Tom. IV sive potius XXIII, p. 66], ci şi fapta vornicului Socol, carele îndată au vrut să fie domn în locul lui, cum se va arăta la anul viitor". Apoi, continuă Şincai : „Anul 1558. După ce au otrăvit Socol vornicul pre Petru II, cum s-au zis la anul trecut, vrea însuşi să fie Domn Valahiei, ci Mircea III, carele era ca un mazîlit în Ţarigrad, oblicind de moartea lui Petru II, precum arată prea vestitul Engel [în notă : Engel, în *Hist. Walach.*, part. I, p. 221 seq.], la atîta au adus pre Rustan veziriul cel mare, de iarăşi el s-au făcut domn nu a treia, ci a patra oară, de-i vom socoti şi domnia cea din anul 1511, şi îndată au căpătat ostaşi turceşti, carii să-l ducă în scaunul Valahiei. Înţelegînd Socol vornicul cu boierii cei ce ţinea cu dînsul de a patra domnie a Mircei III au fugit în Ardeal, căci zic *Annalii secueneşti* [în notă : Mss. *Annales Siculici*, ad. h.a.] : „În anul acesta 1558 au eşit în Ardeal Voevodul muntenesc cu bogăţia lui cea mare şi cu muierea sa, pre care l-au trimis la Poartă cu toate bunurile lui". Dară mai chiar şi mai bine scrie Franţisc Forgaci, la Katona [în notă : Franciscus Forgacs *apud* Katona, Tom. 4, p. 66], că boierul Socol, după ce au otrăvit pre Petraşcu, s-au rădicat domn în locul lui, ci Soliman l-au alungat din Valahia ; iară Socol ş-au încredinţat toată avuţia lui Franţisc Kendi, şi după aceea au mers la Ţarigrad, unde au şi perit şi Franţisc Kendi după aceea n-au vrut să întoarcă averile acelea muerei și pruncilor lui Socol". Pentrucă și Verantie [în notă : Verantiis, *apud* Katona, p. 294] așa scrie : „După ce s-au tăiat Franțisc și Antonie Kendi, cum se va arăta acuși". Istvanfi [în notă : Istvanfi, lib. 20, p. 388] încă așa scrie despre dînșii : „Bunurile lor care era prea mari s-au luat pre sama fiscului. Se zice că nenumărat aur și argint s-au aflat la Franțisc Kendi, și că vistieria lui Socol prințului Valahiei, carele fugise la el de frica lui Soliman, încă la el s-au înecat după moartea lui Socol. Aflatu-s-au la Franțisc Kendi nenumărate dobitoace și o mie și mai multe stoguri de bucate, care plătea sute de galbeni și mai multe altele".

92_1 În următoarele trei note Odobescu repetă referințele la Constantin Căpitanul și Cronicarul anonim, izvoarele sale asupra încercărilor boierilor pribegi de a înlătura pe noul domn Petru și asupra bătăliilor date în acest scop la Românești și Șerpătești. Textele sînt următoarele : „Iar boierii pribegi, auzind că au murit Mircea vodă, au strîns cîtăva oaste și au venit peste munte. Boierii Mircii vodă încă ș-au strîns oștile și le-au eșit înainte la sat la Românești ; acolo avînd răsboiu au biruit pribegii și au fugit boiarii Mircii vodă cu Doamna Mircioae și cu fii-său Pătru vodă peste Dunăre. Și iar s-au întors boierii Mircioaii cu oști îndărăt și s-au întîmpinat cu pribegii la Șărbănești și bătîndu-se au biruit pre pribegi. Acolo au perit Badea Cluceriul și alți boieri de ai pribegilor. Și au venit Doamna Chiajna cu fii-său Pătru vodă în scaun în București" (Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 182). Cronicarul anonim relatează faptele cu aproape aceleași cuvinte : „Deacii cînd fu a doua săptămînă puținei boiari, ce au fost scăpat preste munte, ei au venit cu puțină oaste, de au făcut răsboiu cu boiarii Mircii vodă, la satul Românești, și fu izbînda pribeagilor. Ear Doamna Chiașna a Mircii vodă și cu fii-său Petru vodă, au fugit preste Dunăre. Ear boiarii ei au rămas la Giurgiu și ear au venit al doilea rînd de au făcut răsboiu cu pribeagii la sat la Șerpătești, și fu izbînda a boiarilor Mircii. Atuncea au pierit Badea Cluciarul și alți oameni de ai pribeagilor, și au venit Doamna Chiașna cu fii-său, Petru vodă, în București" (*op. cit.*, p. 274). Despre ajutorul așteptat de pribegi de peste Olt, Odobescu știa din informațiile date de aceleași două izvoare (*loc. cit.*) cu privire la pregătirile făcute acolo de către „alți boiari pribeagi pe apa Oltului", cu care Petru se va lupta la Boiani.

93_{11} Raportul ambasadorului Austriei, Albert de Wyss, citat de J. von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 2. verbess. Aufl., II. Bd., Pesth, 1834, p. 373. Hammer nu dă textul raportului ci numai extrage informațiile : „. . . der wallachische <Woiwoda> Peter Myrtsche, erst drei und zwanzig Jahre alt, wurde wegen der Beschwerden des Landes gefesselt nach Constantinopol gebracht. Er brachte vier Millionen Aspern, d.i. achtzigtausend Ducaten, wovon die Hälfte der gewöhnliche Tribut, die andere ausserordentliches Geschenk war, womit er, oder vielmehr seine Mutter, ein eben so ausgelassenes als rankevolles Weib, die Gnade der Pforte zur erkaufen hoffte". Pasajul citat se referă de fapt la evenimente ulterioare venirii la tron a lui Petru, fiul Chiajnei și anume la încercarea de reluare a domniei după mazilirea lui (1568). În *Catalogul bibliotecei lui Alex. I. Odobescu*, scris de mîna lui, figurează, la litera H nr. 2 ediția germană a cărții lui Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, Zweite, verbesserte Aufl., Pesth, 1834—1836, 4 vol., iar la

nr. 56, ed. a 2-a a traducerii franceze a lui Dochez, (Paris, 1844) din care Odobescu poseda trei volume. Citatele corespund ediției a 2-a germane care dă referințe mai complete decît traducerea franceză. Fiind neîndoioasă utilizarea originalului german de către Odobescu, completăm referințele după această ediție.

93_{12} *Istoria fraților Tunusli* nu putea fi consultată la data alcătuirii nuvelei decît după originalul grecesc (Ἱστορία τῆς Βλαχίας πολιτικὴ καὶ γεωγραφική, ἐκδοθεῖσα τῶν τιμιωτάτων καὶ φιλογενῶν αὐταδελφῶν Τουνουσλῆ, Viena, 1806), care nu este însă consemnată în *Catalogul bibliotecii* lui Odobescu. Iată textul după *Istoria Țerei Românești de la cea mai veche a sa întemeiere pînă la 1774*, trad. rom. de Gh. Sion, București, 1863, p. 70, care cuprinde următoarele date asupra tributului Țării Românești : „Anul 1383—3000 bani roșii de Mircea vodă la început. 1460—1000 galbeni, la a doa închinare a țerei sub Laiotă vodă". Data greșită (1383) a domniei lui Mircea cel Bătrîn este consemnată la fel și în Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 233 („Mircea vodă Bătrînul <. . .> făcut-au și s-ta monăstire din Cozia, și s-ta monăstire Cotmeana, cînd era anul 6891 (1383)") și în Constantin Căpitanu, *op. cit.*, p. 95 („Domnia Mircei vodă, l<eat> 7891 [= 2383, eroare provenită din transcrierea cifrei chirilice 6 prin 7, frecventă la Bălcescu, editorul cronicei, corectată de altfel în errata vol. I din *Magazin istoric*]).

93_{14} Textul Cronicarului anonim *op. cit.*, p. 274 este acesta : „Atuncea au venit Ștefan vel Portariu de la Poartă, de au adus steag lui Petru vodă de domnie nouă, să fie în locul tățîne-său, Mircii vodă". Aceeași informație în Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 182.

93_{18} Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 182 relatează astfel lupta de la Boiani : „Deci n-au trecut vreme multă, ci au venit alți pribegi pre apa Oltului, anume Stanciul Bengăi, Matei al Margăi, Radul logofătul, Vîlcan și alții cu ei, cărora le-au și eșit Pătru vodă la Boiani, și avînd Pătru vodă mulți turci cu el, bătîndu-se oștile, au biruit pre pribegi și s-au întors Domnul la scaun". Cronicarul anonim, [*op. cit.*, p. 274] : „Și trecînd o săptămînă ear au venit alți boiari pribeagi pre apa Oltului, anume Stanciul Bengăi și Matei al Margăi și Radul și Vîlsan și alții, făcînd răsboi cu Petru vodă la sat la Boiani, avînd lîngă dînsul mulțime de turci, și fu izbînda lui Petru vodă, murind mulți oameni".

94_5 Odobescu a folosit pentru acest pasaj din povestirea lui mai multe texte din [J. von] Hammer, [*op. cit.*], privind origina străină a demnitarilor turci. Textele sînt următoarele : „Fast zu gleicher Zeit, brach Mustapha Sokollovich, der Neffe des Grosswisirs Mohammed, der Statthalter von Bosnien, in Kroatien ein, um von dieser Seite dem Sohne Zapolya's in Siebenbürgen Luft zu machen. Mustafa war, wie sein Oheim Mohammed, zu Sokol, d.i. dem Falkennest, geboren" (Hammer, *op. cit.*, II. Bd., p. 309) ; „Die Nachfolger des Armeniers Chalil war der Bosnier Chosrew, ehemahls Silihdar. . ." (*ibid.*, III. Bd., p. 64) ; „Zu Statthalter von Ägypten [wurde, *n. n.*] Sinanpascha ernannt, ein unwissender, halsstärriger, egoistischer Albanesen" (*ibid.*, II. Bd., p. 391) ; „Daud-Pascha, ein geborner Albaneser" (*ibid.*, I. Bd., p. 538) ; „Rustem's Nachfolger als Grosswessir war an Gefälligkeit, Leutseligkeit, Frohsinn und Uneigennützigkeit ganz das Gegentheil seines Vorfahrs, des finsteren, geizigen Kroaten, Ali, der bisherige zweyte Wesir <...> Seiner Wohlbeleibtheit willen insgemein der Fette oder der Dicke genannt..." (*ibid.*, II. Bd., p. 278); „Nach dem Tode des Kapudanpascha Sinan, des Bruders Rustem's, welcher Bald nach der Absetzung seines Bruders von der Grosswesirs, würde gestorben, war der Oberbefehl osmanischer Flotten dem Piale, einem gebornen Kroaten, übertragen worden" (*ibid.*, II. Bd., p.291); „zwey ungarische Knaben, Brüder, Sclaven, unter Selim erst zu Moslimen beschnitten, und dann, weil der Sultan mit ihrem Dienste als Pagen so ausserordentlich zufrieden, für den des Haremes verschnitten, hiessen der jüngere Dschaafer und der ältere Ghasnefer" (*ibid.*, II. Bd., p. 442); „Während derselben kreutzte Piale mit der Flotte gegen Rhodos und vom Beglerbege Algiers, dem calabrischen Renegaten Ochiali <...> lief die Siegesbotschaft ein..." (*ibid.*, II. Bd., p. 411); „... seine Stelle, zugleich mit der Beglerbegschaft von Rumili, dem Vorsteher der kaiserlichen Pagenkammer und Oberst-Falkonier Ibrahimpascha... verliehen warden. Sohn eines griechischen Schiffers von Parga..." (*ibid.*, II. Bd., p. 34); „Als Mohammed II. Mitylene eroberte, siedelte sich der rumilische Sipahi, Iakub von Ienidschewardar, auf der Insel an. Von seinen vier Söhnen, Ishak, Urudsch, Chifr (nachmals Chaireddin Barbarossa , Elias..." (*ibid.*, II. Bd., p. 125). Pentru culegerea tuturor acestor informații Odobescu a trebuit să parcurgă cu atenție cîteva volume din lucrarea lui Hammer și în special t. II în care se expune domnia lui Suleiman al II-lea Magnificul (1520–1566). Indicațiile uneori neconcordante (ex. : Piale era croat, nu ungur, Djafer ungur, nu rus, sub Selim al II-lea, iar nu sub Soliman etc.) îngăduie însă și supoziția unei alte surse care concentrase, poate tot după Hammer și Cantu, citați de Odobescu, informațiile asupra demnitarilor otomani de origine creștină. Prin César Cantu, *Histoire universelle*, trad. par Eugène Arnoux et Piersilvestro Léopardi, t. XIV, Paris, 1847 (descrisă de Odobescu în *Catalogul bibliotecii* sale la litera C nr. 6), sînt confirmate informațiile despre Ibrahim și Khaireddin : „Un Grec enlevé à Parga, sa Patrie, par des corsaires, et vendu à une veuve des environs de Magnésie, avait été elevé par elle dans l'islamisme sous le nom d'Ibrahim. Appelé au service de Soliman <...> il se concilia tellement ses bonnes grâces, que Soliman le nomma Grand vizir, et beylerbey de Romélie ; le sultan créa même pour lui la nouvelle dignité de séraskier ou généralissime" (*op. cit.*, t. XIV, p. 225) ; „Les deux frères Ourandj et Khaireddin Barberousse, redoutables pirates de Lesbos..." (*ibid.*, p. 229).

94_{27} [H.] Scherer, *Istoria negoțului*, lucrare indicată sumar, cu titlul tradus, de Odobescu, se găsește în *Catalogul bibliotecii* lui (litera S, nr. 81). Descrierea cărții este : *Histoire du commerce de toutes les nations, depuis les temps anciens jusqu'à nos jours*. Traduit de l'allemand par H. Richelot et Ch. Vogel, T. I–II. Paris, 1857.

95_{1} Una din sursele lui Odobescu privind familiile grecești influente pe lîngă Poartă poate fi acest pasaj din Gh. Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 229 : „Tot întru acest an [*sc.* 1575] scrie Gherlachie către Crusie [în notă : *Epistola* Gerlachii ad Crusium Constantinopoli missa an. 1575, Tubinga] așa : «Mai sînt încă puține familii dintre nobilii grecești, doi frați

Paleologi, dintre carii unul pentru gonirea și pisma lui Mihail Cantacuzenul, vameșului celui mai mare, s-au dus la Hanul tătărăsc, doară cumnatul său, celalalt cu feciorii săi locuește în Pera preste mare. A Cantacuzinilor sînt două case : una în Pera, alta în cetatea Anhialu, lîngă Marea Neagră. Am aflat în anul dintîiu un bătrîn în Patriarhat, carele știea italienește și grecește și nu de mult s-au făcut călugăr în Muntele cel Sfînt. A de Raliilor sînt două case, și din neamul lui Asan numai muieri sînt». Vezi — comentează Șincai — cum s-au stins neamurile cele vestite".

95_{17} Cele două fiice ale Chiajnei sînt Anca și Marina (nenumită de Odobescu), care urmau să se căsătorească, prima cu Andronic Cantacuzino, a doua cu Stamate, nepotul Patriarhului Ioasaf. Mircea Ciobanul a avut cinci fete (Alexandra, Anca, Marina, Stana și Dobra). Odobescu amintește numai două, deoarece despre căsătoria acestora culege informații din Șincai (*op. cit.*, t. II, p. 218–219). În realitate Anca a fost căsătorită cu Radu Socol cîțiva ani, apoi cu Banul Neagoe, iar Marina cu însuși Mihail Cantacuzino, nu cu fiul (în nuvelă fratele) acestuia. În a doua sa căsătorie (după despărțirea de Șeitanoglu descrisă în nuvelă) ea devine soția unei rude a patriarhului Ioasaf, anume Stamate Paleologul, ceea ce a atras mazilirea lui Petru, exilarea Doamnei Chiajna și depunerea Patriarhului.

95_{20} În prima ediție a *Doamnei Chiajna* din *Revista Carpaților*, 1 (1860), t. I–II, această notă apare cu indicația exactă : „Henricus Hilarius și Crusius, *Turco-Graecia*, citați de Șincai". Schimbarea lui *și* cu *în* în edițiile ulterioare este evident o eroare, deoarece nu Hilarius este citat de Crusius, ci invers și amîndoi de Șincai. Textul lui Gh. Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 218–219 este următorul : „Tot întru acest an s-au măzălit și Ioasaf II, Patriarhul Țarigradului, de Soborul Besericii Răsăritului cum scrie Crusie [în notă : Martinus Crusius în *Turco-Graecia*, p. 274], în care sobor au fost de față și s-au iscălit, precum arată Lecvien [în notă : Lequien, în *Oriente* Christiano] : Anania Episcopul Strumiții, Partenie Mitropolitul Drăștiorului, Arsenie Mitropolitul Tirnovului și Paisie Arhiepiscopul Ahridei. Dară pricina măzălirei lui n-au fost care o dă Soborul, ci au fost aceasta carea o spune Henric Ilarie [în notă : Henricus Hilarius, Rector Scholae Cellerfeldensis în *Excerptis e Chronico Cyprii*, p. 410 seq.], zicînd : „Pricinile măzălirei Patriarhului Ioasaf II nu sînt care le aduce Soborul, ci acelea sînt numai minciuni, iscodite de Mihail Cantacuzeanul, grecul cel puternic, pre carele îl numia Arhonta. Iară pricina măzălirei lui cea adevărată este aceasta : Era o Doamnă văduvă în Valahia, al căreia bărbat, Domnul țării (adecă Mircea III cum scrie grecul la Crusie [în notă : Crusius, *l.c.*] din carele sînt aceste) murise mai nainte. Aceea avea două cucoane foarte frumoase și vrea să le mărite în Țarigrad. Drept aceea scrisese în taină către Patriarhul Ioasaf ca să-i capete doi tineri, după carii să-și poată mărita cucoanele. Au și aflat Patriarhul pre doi tineri, adecă pre Stamatie nepotul său din frate, tînăr frumos și pricopsit și bogat, și pre Andronic, fratele lui Mihail Cantacuzenul. Aceștia amîndoi au mers în Valahia cu cîte 40 de călăreți. Stamatie fiind iubit, lesne s-au și căsătorit. Cu Andronic mai mult s-au lucrat, pentru că nu plăcea cucoanei dintru început, și pentru bătrînețele, și pentru făptura lui ; totuși s-au făcut căsătoria între ei. Pre cale au început a-și mustra muierea Andronic, pentrucă nu s-au arătat cu mai mare dragoste dintru început. Drept aceea dînsa de pre cale au şi scris mîne-sa să trimită să o iea îndărăpt, că almintrelea se va omorî însa; drept aceea au şi trimis mumă-sa şi o au luat de la Cantacuzenul cu toată blaga, care o ducea cu zece cară. Deci Cantacuzenul cu ruşine s-au întors la Ţarigrad. Văzînd Mihail Cantacuzenul nefericirea frate-său Andronic şi fericirea lui Stamatie, n-au încetat a aţîţa pre arhiereii asupra Patriarhului Ioasaf, pînă cînd l-au pus gios. Aşa scrie despre treaba aceasta oarecare grec tălieneşte în scrisoarea carea o au dăruit Gerlahie lui Crusie". Informaţia că Patriarhul Ioasaf era din familia Paleologilor provine tot din Şincai (*apud* Crusius), *op. cit.*, t. II, p. 222 (vezi *infra*, nota 107_{24}). Odobescu foloseşte corect izvoarele. Cercetări ulterioare au dovedit însă că o fiică a Chiajnei, anume Marina, s-a căsătorit chiar cu Mihail Cantacuzino, pe care l-a părăsit în împrejurările amintite, pentru a-l lua apoi pe Stamate, nepotul Patriarhului Ioasaf, ceea ce explică şi mai bine adversitatea lui Cantacuzino faţă de Patriarh (cf. Struţeanu, *ed. cit.*, p. 571—574).

95_{29} Sursele citate de Odobescu oferă următoarele informaţii despre Mihail Cantacuzino: a. [Gh.] Şincai, [*op. cit.*, p. 218, 220, textele citate *supra*, notele 95_{1}, 95_{20} şi 99_{26}: „Martin Crusie [în notă: Martinus Crusius, in *Turco-Graecia*, p. 211] încă scrie: „Domnul Mihail Cantacuzenul, în 3 martie din anul 1578, în casa sa cea preastrălucită din Anhialu fu sugrumat, pentrucă lui i s-au imputat răscoalele din Moldova şi alte răutăţi şi avusese duşman pre Constantin Paleologul, carele este în cinste la Hanul tătărăsc. Dară muierea lui cu doi feciorași este mişea în Ţarigrad. Obicinuise Mihail Cantacuzenul a călări pre o muşcoaie sau catîrcă, cînd umbla prin cetate, avînd şase paici înaintea sa, şi un serb după sine şi purtînd vestminte nu falnice. Perit-au cu cevaşi mai bătrîn de 50 de ani, fost-au bărbat de frunte, dară îi plăcea a domni preste Biserica Răsăritului, drept aceea nici se făcea cineva episcop sau mitropolit de nu-i da lui bani"; b. [J. von] Hammer, [*op. cit.*, II. Bd., p. 468—469]: „Der Tod des Grossjuden war also kein Pflaster auf die sehr ampfindliche Wunde, welche Sokolli einige Monathe vorher durch die Hinrichtung seines Schützlings, des unter den Griechen mit ungezügelter Willkühr durch Verstechung und Erpressung allgewaltigen Michael Cantacuzen erlitten hatte. Dieser, beygenannt Scheitanoghli, d.i. des Satans Sohn, hatte durch Ranke seines Gegners Paläologos Stelle als Oberaufseher des Salzpachtes zu Achioli (Anchiaios) am schwarzen Meere erhalten. Als solcher wechselte er nach Gefallen die Metropoliten und Patriarchen. Der abgesetzte Patriarch Metrophanes, welcher den kaiserlichen Gesandten Busbec und Wyss Handschriften verschafft, dann aber von Cantacuzen bey Sckolli verklagt worden war, dass er denselben Alles zutrage, belangte den Cantacuzen im öffentlichen Diwan um die für das Patriarchat ihm binnen acht Jahren erlegten sechzehntausend Ducaten, erhielt aber keine Ausrichtung vom Grosswesir, der wahrscheinlich den grössten Theil dieser Summer gefressen. Da Cantacuzen den Geldraub nur mit Sokolli theilte, auch den Wesiren Piale und Ahmed Naturallieferungen verrechnete, seinen Feinden aber und denen Sokolli's, Sinan und Mustafa, nichts gab, brachten es diese dahin, dass er auf des Sultans Befehl von Achioli in Ketten nach den sieben Thürmen geführt, und nur um den Preis von fünf und fünfzigtausend Ducaten daraus befreyet ward. Der Salzpacht wurde der Kammer zugeschlagen, und Cantacuzen erhielt auf des Grosswesirs Fürbitte die Stelle des sultanischen Pelzfactors, als welcher er, täglich mit einem Thaler besoldet für jahrliche sechzigtausend Ducaten den Hof mit Pelzwerk versehen musste; übrigens war er für alle seine Waaren zollfrey. Trotz solcher Minderung seines Reichthums und Staates ritt er noch immer mit acht Tschokadaren und vortretenden Janitscharen zum Grosswesir. Endlich vermochte dieser ihn nicht mehr zu halten wider die von seinem Feinde, dem Wesir Mustafapascha, dem Tatarchan in den Mund gelegte Anklage, dass Cantacuzen Ursache an allen Unruhen der Moldau, an der Verbannung der Mutter des letzten Fürsten mit ihren zwey Söhnen nach Haleb, und an der von den Janitscharen jüngst in der Moldau erlittenen Niederlage durch die Einsetzung der beyden Brüder Peter und Alexander zu Woiwoden der Moldau und Welachey. Der Oberstkämmerer Alibeg ging mit den Todesbefehle nach Achioli ab, wo Cantacuzen, ohne dass der Oberstammerer-Henker Beicht und Vorbereitung zum Tode gestattete, unter dem Thore seines Palastes aufgehenkt ward"; c. N. Bălcescu, *Postelnicu Costandin Cantacuzino*, în *Magazin istoric pentru Dacia*, 1 (1845), p. 380: „În cea din urmă jumătate a veacului al XVI-lea la Anhial în Turcia se afla un neguţător c-o mare reputaţie, ale căruia posesii să întindea pînă la ţărmurile Dunărei. Acest om poreclit de turci Şeitan-Oglu (fiul dracului) se numia Mihai Cantacuzino".

95_{30} Izvorul privind pe ginerii Chiajnei a fost reprodus mai sus, nota 95_{20} (Gh. Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 218—219).

96_{6} Către mijlocul secolului trecut vechea Curte domnească din Bucureşti, situată pe malul Dîmboviţei între actualele străzi 30 Decembrie, Şelari, Lipscani, Bărăţiei şi Calea Moşilor, era complet dărîmată, aşa încît Odobescu nu o putea descrie decît coroborînd puţinele informaţii privind aspectul Curţii domneşti la începutul secolului al XVIII-lea cu cîteva elemente descriptive de veche arhitectură românească cunoscute din cercetările sale pe la mănăstirile din ţară. Radu Greceanu căruia i se atribuia *Istoria Ţării Româneşti de la 1689 — 1700* (*Magazin istoric*, 2 (1846), p. 154) arată că domnul Constantin Brîncoveanu „mai făcut-au şi casa cea domnească ce este pe stîlpi de piatră şi este cu trei cafasuri şi cu toate ce se văd întrînsa, care este despre biserica domnească cea mare. Şi alte case au făcut despre Doamna, iar din temelie încă două rînduri de case". În ce priveşte interiorul Curţii domneşti, alt izvor din aceeaşi perioadă (*Istoria Ţării Româneşti de la anul 1689 încoace, continuată de un anonim*, în *Magazin istoric*, 5 (1848), aminteşte de „divanul cel mare <...>, spătăria cea mare <...>, spătăria cea mică" (*op. cit.*, p. 122), apoi de „temniţă dedesubt" şi de „vistieria jos" (*ibid.*, p. 123). Anton Maria del Chiaro, în *Istoria delle moderne rivoluzioni della Valacchia*, Venezia, 1718, arată că „La Corte del Principe in Bucoresti ha il recinto di muro, terminato dal Principe Brancovani" (p. 9). „Il Pallazzo del Principe (tutto di pietra e con la scala maestro di marmo) è di non mediocra grandezza. Ha le sue gran sale fatte a voita, la prima delle quali ha nel mezzo un ordine di collonne, ma pero assai basse. La seconda Sala serve per farvi il *Divano* (cioè per amministrar Giustizia) dove anco sogliono farsi i banchetti ne'giorni solenni; altre sono Sale, o Cameroni di udienza; di dove poi si penetra nell'Appartamento del Principe, e quindi nelle Stanze della Principessa; le quali veramente si riducevano solamente a due, ed un Camerino" (*ibid.*, p. 12). „Tutti gli Edifizj della Valachia hanno il colmo di tavolette di legno, non essendovi l'uso delle tegole" (*ibid.*, p. 13). Del Chiaro amintește și de *laviţe* chiar și la Curtea Domnească : „Non avendo i Valachi l'uso delle sedie, o degli sgabelli, resta tutto il recinto della Sala, sicome delle stanze, occupato da alcuni banconi fissi nel muro, e questi son ricoperti di panno (che solo in Corte e rosso)" (*ibid.*, p. 32). Forma *cuinie* (pentru cuhnie) apare de asemenea în Del Chiaro (*cuìna*, echivalentul românesc al ital. *cucina*, *ibid.*, p. 238).Călătoria întreprinsă în 1857 pe la mănăstirile din Argeș și Oltenia i-a oferit lui Odobescu prilejul unor observații asupra vechii arhitecturi românești pe care le-a utilizat apoi în descrierea Curții domnești. Acoperișul din șindrilă, „glafurile" care împodobesc coloanele din Sala cea mare, ușa cu două canaturi etc. se reîntîlnesc în descrierea bisericii mănăstirii Snagov (vezi *Cîteva ore la Snagov, II. Îndoieli asupra ctitoriei*). Alte elemente („gîrliciul pivniței cu porțile-i de zăbrele", chiliile, cămările, odăile, pridvoarele, băștile etc.) sînt comune arhitecturii românești laice sau religioase, ca și celei populare. Ne aflăm deci în fața unei reconstituiri în care autorul suplează prudent lipsa de informații de epocă prin elemente reale, dornic să nu se departeze, pe cît cu putință, de adevărul istoric. Folosind izvoare documentare referitoare la o epocă mai tîrzie cu două veacuri și jumătate, se explică de ce Odobescu a preferat să nu-și citeze sursele pentru descrierea Curții domnești.

99_{26} Trimiterea la [Charles du Fresne, sieur] Ducange este dificil de explicat. În cartea sa *Historia Byzantina duplici commentario illustrata*, [Pars] Prior, Lutetiae Parisiorum, 1680, acest autor nu amintește de vreun Andronic Cantacuzenul, demnitar al Patriarhiei din Constantinopol sub dominația turcească, nici nu descrie costumul vreunuia din „nalții dregători ai bisericii bizantine". Dacă nota lui Odobescu se referă la descrierea costumului, izvorul poate fi *Glossarium mediae et infimae latinitatis* conditum a Carolo Dufresne domino du Cange... ediția în 7 vol. din Paris, 1840—1850, operă înregistrată în *Catalogul bibliotecii* lui Odobescu, la litera D, nr. 39. În vol. VIII. anexa *De imperatorum Constantinopolitanorum seu de inferioris aevi, vel imperii, uti vocant, numismatibus dissertatio*, Ducange descrie omoforul cu care erau încinși în cruce (σταυροειδῶς) pontificii și demnitarii bizantini (*op. cit.*, cap. VII-XII, p. 148—150). O altă explicație poate fi plasarea greșită a notei, presupunere întărită de faptul că în Hammer, la care trimite Odobescu în nota următoare în legătură cu începerea importului de blănuri din Rusia în timpul lui Suleiman al II-lea, nu se găsește această informație. În schimb Ducange în *Historia Byzantina*..., ed. cit., p. 265 arată (după Martin Crusius, *Turco-Graecia*, Basel, 1584, p. 224) despre Șeitan-Oglu : „Michael Cantacuzenus, ut est in *Turco-Graecia*, aere alieno ex parte liberatus, patruus Peloponnesiorum illorum, nunc Regis Turcarum negotiatorem, πραγματέα agit, id est ut sexagenis ducatorum millibus quotannis res in aulam necessarias, *et pelles pretiosissimas Moscoviticos emat*" (subl. ns.). Trimiterea la Ducange poate fi, deci, corelată cu acest pasaj din nuvelă.

99_{32} Vezi nota precedentă privind referința la Hammer.

99_{33} [Martin] Crusius, în [Gh.] Șincai, [*op. cit.*, t. II, p. 218], textul reprodus mai sus în nota 95_{20}, arată că cei doi pretendenți veniseră înconjurați de „cîte 40 de călăreți". În ce privește uniformele acestora, informațiile sînt luate din J. von Hammer, *op. cit.*, care descrie în mai multe locuri „Kuka d.i. Mütze, wie sie die Obersten der Janitscharen tragen" (II. Bd., p. 151) apoi „mit weissen Filzmützen und hohen Reigerbuschen, mit seidenem Gürtel und mannigfaltig eingelegten Bogen und Köchern" (*ibid.*, II. Bd., p. 185) etc.

100_{18} [H.] Scherer, *Istoria negoțului*, [trad. fr. cit.].

100_{39} Informații despre „jocul geridului" dau unele izvoare folosite de Odobescu : César Cantu, *Histoire universelle*, trad. fr., t. XII, Paris, 1847, p. 64 („Soliman s'étant tué en s'exerçant à lancer le djérid") și balada populară *Sîrb sărac* („Iară Sîrb se tot ducea / De halca s-apropia / și din fugă asvîrlea/Geridul său chiar prin ea". Odobescu a cunoscut direct această variantă a baladei (în care este menționat geridul), publicată de V. Alecsandri abia în 1867 (cf. *Poesii populare ale românilor*, Buc., 1867, p. 108). Alecsandri amintea „giocul giridului" și în ediția din 1852 a *Baladelor*, partea I, p. 95 unde notează : „Giocul halcalei, adică giocul verigei precum și acel a giridului era petrecerile favorite a turcilor, cu o jumătate de veac înainte".

101_{3} Textul din balada *Mihu Copilul* la care se referă Odobescu este următorul : „Eată, mări, eată / Că Mihu deodată / Pe loc se oprește, / Pe Ianuș smuncește, / Sus îl opintește, /Jos îl și isbește, / Și-n jenunchi îl pune / Și capu-i răpune" (V. Alecsandri, *op. cit.*, p. 70).

101_{8} Relațiunea lui Constantin Căpitanul (*op. cit.*, p. 381—382) este mult mai bogată în amănunte : „Intru aceste vremi Radul vodă avînd un cocon anume Ștefan, și Duca vodă den Moldova avînd o cocoană anume Catrina, s-au ajuns în cuvînt și au logodit pre coconii. La care logodnă au fost aicea în țară cu mare veselie, au făcut multe ospețe și jocuri care se potrivea cu o nuntă domnească iar nu logodnă. Strîns-au toată boerimea țărăi cu toate jupînesele și au întins corturile în deal despre Mihai vodă în drumul Cotrocenilor, acolo făcea ospețe în toate zilele. Adus-au pelivani de cei ce joacă pre funii, și de alte lucruri. Aduseasе și un pelivan hindiu harap, carele făcea jocuri minunate și nevăzute pre locurile noastre, iute om era și vîrtos. Lîngă altele de nu le putem lungi, făcea aceastea mai ciudat : punea de rînd 8 bivoli și să răpezia iute și sărind peste ei se da în văzduh peste cap, și cădea în picioare de ceea parte ; alta, un cal domnesc gras, mare, își lega chica de coada-i și-l bătea comișălul cît putea și nu putea să-l mișce din loc ; alta, un copac mare din pădure aduseasе neted și înfipt s-au suit pre dînsul ca o maimuță, deci după multe jocuri ce au făcut în vîrfu-i s-au slobozit de acolo cu capul în ios, și au dat în picioare : alta, un tulpan lung de mulți coți îl ținea oamenii în mîini cît era și să răpezea iute și mergea călcînd pre tulpan și nu se afunda ; alta, se prindea mulți oameni cîte doi în mîini și făcea chip ca de o bute cu mîinile, și mai lung, și să răpezia iute și intra cu capul prin gaura aceea, și nu-l simțea oamenii, și de aceea parte cădea în picioare ; ca acestea multe făcea care nu le ținem minte". De remarcat asemănarea încheierii descrierii nunții lui Constantin Căpitanul și din cap. II al *Doamnei Chiajna* : „*În* *scurt*, mare veselie s-au făcut la această logodnă a *coconului Radului vodă aicea la noi*".

101_{30} Henricus Hilarius, care reproduce informații din Crusius, *Turco-Graecia*, [p. 274, *apud* Gh. Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 219] : „Drept aceea au și trimis mumă-sa și o au luat de la Cantacuzenul cu toată blaga, carea o ducea cu zece cară".

106_{12} „Curtea lui Socol" a fost sugerată lui Odobescu de un vechi turn întîlnit în cursul întîii sale călătorii la monumentele din Oltenia (1857). În *Însemnările* sale din a doua călătorie el notează : „Marți la 19 iulie [1860] ... pe la unu și jum., am plecat cu șase cai de sat ce veniseră de dimineață din Călimănești. Am trecut Oltețul cu luntrea și apoi încet, încet, am urmat pe malul drept al Oltului calea spre Rîmnic. De la Ostrov în jos lunca Oltului se tot lărgește. Caii noștri nu prea erau vestiți ; la dealuri trăgeau foarte greu ; în sfîrșit am ajuns dincolo de Gura Văii pe la Bujoreni, unde am văzut acel turn ce-mi dase acum trei ani ideea despre chindia lui Socol" (*op. cit.*, în *Convorbiri literare*, 67 (1934), p. 667). Reiese din acest pasaj scris în 1860, că *Doamna Chiajna* fusese proiectată cu trei ani în urmă, în 1857, în același an ca și *Mihnea vodă cel rău*.

107_{36} Principalele elemente privind fuga domniței Anca de la Andronic Cantacuzino sînt luate de Odobescu din Henricus Hilarius, textul reprodus de Gh. Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 218—219 (vezi *supra*, nota 101_{30}). Odobescu indică punctele în care nu urmează indicațiile surselor în nota de la 107_{36}, continuînd totuși să le utilizeze și să se refere la ele. Trimiterile eronate „Henricus Hilarius *în* Crusius" pot fi explicate prin lectura grăbită a textului din Hilarius, reprodus în Șincai (*ibid.*), în cuprinsul căruia acesta trimite la Crusius ca la principala sursă. Le Quien este citat tot după Șincai (*ibid.*). Textul din [J. v.] Hammer, [*op. cit.*, II. Bd., p. 468—469], a fost reprodus mai sus la nota 95_{29}. Meletie, *Istoria bisericească*, a fost folosit de Odobescu în traducerea românească : *Bisericeasca istorie* a lui Meletie, mitropolitul Atenei, tradusă românește de smeritul Veniamin Costachi, mitropolitul Moldaviei, t. III, Iașii, 1841, p. 125 : „În sfîrșit, Ioasaf pricinuindu-să cu cliricii și boerii creștini din Țarigrad, au făcut sinod pentru dînsul, unde osîndindu-să ca de un nelegiuit, supt blestăm s-au pus la 1565, și cu necinste s-au scos din scaun, plătind și toate cîte luase pre nedreptate, pornindu-să jalobă de cei nedreptățiți de către dînsul la judecătoriile cele dinafară".

107_{24} Nota lui Odobescu : „Epistolă trămisă de către Crusius care coprinde povestirea lui Henricus Hilarius" este greșit întocmită. După cum reiese din Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 219, prin care Odobescu folosește această sursă, este vorba despre informațiile date de un „oarecare grec în scrisoarea carea o au dăruit Gerlachie lui Crusie". Corectarea propusă de Struțeanu, *ed. cit.*, p. 167, n.4 și p. 574 („Epistola *transmisă*" în loc de *trămisă*) nu este suficientă. Textul corect ar fi fost : „Epistola trămisă *lui* Crusius, care cuprinde povestirea *reprodusă de* Henricus Hilarius". Această sursă (folosită prin Șincai) nu menționează însă că Patriarhul Ioasaf ar fi murit „ascuns într-una din mănăstirile muntelui Atos", ci doar că „luîndu-i toată averea l-au izgonit de i-au căutat a muri de rușine" (*op. cit.*, t. II, p. 222). Odobescu a interpretat, poate, ca referindu-se la Ioasaf, mențiunea din Crusius (reprodusă după Gerlach) despre „un bătrîn în Patriarhat, carele știea italienește și grecește și nu de mult s-au făcut călugăr în Muntele cel Sfînt" (*ibid.*, p. 229). Aci pare să fie vorba însă despre un Cantacuzino, nu despre un Paleolog. Citatul din E. Charrière, *Négociations de la France dans le Levant* [*ou Correspondances, mémoires et actes diplomatiques*], t. III, Paris, 1853, p. 741 [—742, nota 1] se referă de fapt la căderea și uciderea lui Mihail Cantacuzenul, menționînd în treacăt că „il avait pu successivement créer et révoquer des patriarches" și, după mărturia unui contemporan (M. Juyé) că el „avoict ... fait démettre deux patriarches de Constantinopoles et les vayvodes de Moldavie et Valachie", fără a aminti despre exilul la Athos al lui Ioasaf.

107_{31} Schimbarea lui Petru cu Alexandru la tronul Țării Românești este astfel relatată de Șincai, *op. cit.*, t. II, p. 221—222 : „Anul 1567. Murind Împăratul Soliman II în anul trecut, i-au urmat fiiul său Selim II către sfîrșitul anului de acum 1567, precum scrie Anonimul românesc [în notă : Anonymus Valachicus, in Ms. cap. 44] : Au măzălit pe Petru III, Domnul Valahiei, și chiemîndu-l la Țarigrad, în locul lui au pus domn pre cel mai mic fecior al lui Mircea III, adecă pre Alecsandru II, fratele lui Petru III Domnului muntenesc. Pricina măzălirei lui Petru III, carele domnia sub tutela mîne-sa Chiajnei, au fost Mihail Cantacuzenul, pentru rușinarea fratelui său a lui Andronic, despre care am cuvîntat la anul 1564, căci scrie grecul de la Crusie [în notă : Martinus Crusius în *Turco-Graecia*, p. 274] : „Ali-Bașa Veziriul cu Mihail Cantacuzenul surpară din Scaunul patriarhicesc pe preacinstitul Ioasaf II (carele era dintre Paleologi) și, luîndu-i toată averea, l-au izgonit, de i-au făcut a muri de rușine. Și aceasta n-au fost destul, ci însuși Cantacuzenul după scurt timp au făcut de au venit în Țarigrad feciorul Mirceoaei, carele era prea sdravăn tînăr, numai de 15 ani și era voivod în Valahia". Informațiile lui Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 183 și 211 sînt foarte sumare : „Și-au domnit <sc. : Pătru vodă > ani 8 și l-au mazîlit turcii și s-au dus la Țarigrad, și în locul lui au pus pre frate-său Alicsandru vodă <...> După ce s-au mazîlit Pătru vodă, fecior Mircii vodă, au trimis Împăratul domn pre Alicsandru vodă, fratele lui Pătru vodă". La fel de sumară e și relațiunea Cronicarului anonim, *op. cit.*, p. 274. De remarcat însă că în toate aceste surse Alexandru vodă, succesorul lui Petru, este prezentat drept fratele acestuia, ceea ce explică menținerea Doamnei Chiajna ca principal actor în povestirea lui Odobescu, în calitate de protectoare a celuilalt fiu al său, noul domn al Țării Românești. În realitate Alexandru, după cum am arătat mai sus, era fiul lui Mircea Ciobanul și nepotul lui Mircea cel rău, iar după 1568 Doamna Chiajna era în exil la Constantinopol. Rolul lui Mahomet Sokoli, marele vizir, prieten al lui Mihail Cantacuzino și al vizirilor Sinan și Mustafa, dușmanii acestuia, în mazilirea lui Petru și acordarea domniei lui Alexandru „fratele" acestuia este dedus de Odobescu din Hammer, *op. cit.*, II. Bd., p. 468—469, text reprodus mai sus, nota 95_{29} : uciderea lui Mihail Cantacuzenul fusese rezultatul învinuirilor aduse de Mustafa și Sinan că Șeitan-Oglu, protejatul lui Sokoli, ar fi pricinuit depunerea lui Petru și exilarea la Alep a Chiajnei, ca să-și răzbune insuccesul căsătoriei fratelui său cu fiica acesteia. De aci prezentarea celor doi viziri ca „apărători vînduţi ai neamului Mirceoaei”. Acordarea domniei lui Alexandru ar fi fost deci rezultatul intervenţiei lor (cf. şi Hammer, *op. cit.*, t. VI, p. 329). În felul acesta noul sultan Selim al II-lea „nevoind să strice voia niciunuia din ai săi puternici viziri” a făcut un serviciu lui Mahomet Sokoli mazilind pe Petru şi răzbunînd pe Mihail Cantacuzino, şi altul vizirilor Mustafa şi Sinan, numind ca succesor pe alt „fecior” al Chiajnei, Alexandru vodă. Astfel explică Odobescu schimbarea domniei în lumina izvoarelor de care dispunea. În realitate Doamna Chiajna nu a jucat vreun rol în venirea la domnie a lui Alexandru, care nu era fiul ei. Pe atunci ea se afla exilată la Alep, împreună cu domnul mazilit, Petrul cel tînăr.

110_{30} Radu Socol a căzut în acelaşi grup de boieri ucişi nu de Chiajna, care nu era în ţară, ci de noul domn, Alexandru, după cum relatează sursele indicate de Odobescu, şi anume Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 211 : „Deci trecînd două luni Alicsandru vodă au început a tăia mulţi boiari, anume : Radul logofătul den Drăgoeşti, şi Mihnea den Bădeni feciorul lui Udrişte vistier, şi Tudor de la Bucov, şi Vladul Caplii, şi Pătraşco, şi Calotă, şi Stan fecior Drăguleţului, şi Radul Stolnicu den Boldeşti, şi Radul lui Socol Vornic, şi pre alţii”. La fel în Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 274—275 şi în Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 222. Odobescu numeşte numai pe primii boieri ucişi, rezervînd pentru moartea lui Radu Socol episodul de la Motru.

110_{33} Icoana descrisă de Odobescu ca aparţinînd lui Radu Socol, ajunsă apoi la Mănăstirea Dintr-un Lemn este aceea la care se va referi în *Însemnări despre monumentele istorice din judeţele Argeş si Vîlcea, 1860*, publicate postum în *Convorbiri literare*, 67 (1934), p. 667 şi urm. Odobescu nu putea însă descrie în 1857 icoana văzută la 1860, cum pretinde Struţeanu, *ed. cit.*, p. 556—587. Izvorul său pentru acest pasaj şi pentru legenda icoanei înfăţişată în cap. IV par a fi relaţiuni locale luate în cursul călătoriei din 1857. Legenda icoanei o povestise şi Gr. Alexandrescu în însemnările sale din *O preumblare în Valahia mică*, şi anume în articolul *Mănăstirea dintr-un lemn*, publicat în *Vestitorul românesc*, 9 (1845), p. 315—318 : „Cu vreo treizeci de ani înainte a să zidi biserica, un cioban îşi avea stîna în locul acela, pe coasta dealului. Într-o noapte i să înfăţişă în vis Maica Mîntuitorului, poruncindu-i să tae stejarul cel mare ce era lîngă stînă. Ciobanul nu socoti de cuviinţă a să osteni să pue în lucrare porunca : dar visul să repetă în mai multe rînduri, ameninţîndu-l cu pedepse, care îl făcură să se arate ascultător ; abia lovi de cîteva ori cu săcurea şi copaciul, ce era sec, căzu. În mijlocul lui să găsi o icoană pe care ciobanul o aduse la biserica satului”. Odobescu va descrie astfel, mai tîrziu, legenda icoanei, într-o scrisoare către Rohault de Fleury, citată de acesta într-un studiu iconografic : „Image de la sainte Vierge, au monastère dit *Dintr'un lemn* (c'est a dire *d'un seul bois*), en Valachie (département de Valcea, dans les Carpathes. La tradition attribue cette antique image au prototype peint par l'évangéliste Luc. La légende raconte qu'elle a été découverte par les bergers, dans l'interieur d'un vieux chêne. On voulut la transporter dans les églises de plusieurs villes, elle revint toujours d'elle même à sa place. Alors on abattit le vieux chêne et l'on en fit une chapelle dans laquelle l'image, toute recouverte d'or et de pierreries, fut installée. La chapelle a été plusieurs fois refaite en bois. Tout autour on a élevé un grand

couvent de religieuses. Il ne reste maintenant que l'église et la chapelle, en bois” (Rohault de Fleury, *La Sainte Vierge. Études archéologiques et iconographiques*, t. II, Paris, 1878, p. 566).

111_5 Informaţii din Hammer, *op. cit.*, II. Bd., p. 373 : „Ausserdem hatte [Chiajna, n.n.] einer seiner Ministerialen einen verborgenen Schatz von ein mahlhundert dreyssigtausend Ducaten angezeigt, welcher der Pforte anheimgfield. Er [Selim, *n.n.*] wurde zwar nicht mit der Herrschaft aber doch mit dem Leben begnadiget, an seine Stelle sein nach Haleb verbrannter Bruder Alexander berufen, er selbst mit der Mutter nach Konia verwiesen, wo er bald hierauf starb”.

111_{14} Din raportul lui de Wyss, citat de Hammer, nu reiese că Petru ar fi fost reţinut la Constantinopol. Pensia acordată lui iniţial a fost dedusă din informaţia citată în nota următoare.

111_{15} Sursa informaţiei (Raportul bailului venețian Barbaro) este citată numai de ediţia germană a lucrării lui Hammer, pe care Odobescu o avea în biblioteca sa, ceea ce confirmă că a folosit originalul, iar nu traducerea franceză din Hammer. Acesta, în *op. cit.*, II. Bd., p. 394, nota 5, trimite însă la „Barbaro's Bericht vom 8 *Janner* 1567”. Odobescu a tradus greşit *iunie* în loc de *ianuarie*.

111_{18} Informaţia se găseşte într-adevăr în Grigore Ureche, *Domnii Ţerei Moldovii şi viaţa lor*, cap. XXVIII *De domniea lui Ioan vodă ce-i zic Armanul, carele l-au rupt turcii de coadele a două cămile, anul 7078*, în *Letopisiţile Ţării Moldavii*, ed. Kogălniceanu, t. I, Iaşii, 1852, p. 190, care scrie despre Ioan vodă cel Cumplit : „Acest Ion vodă, unii zic că au fost fecior de arman”. Odobescu cunoştea însă originea armeană a domnului Moldovei şi din Gh. Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 225 : „Despre Ivonia sau Ioann I vodă scrie Miron Logofătul [în notă : Constans Miron in Ms. *Chronica Valachica*, cap. 54] : „Acesta al cui fecior ar fi fost, leşii, unii zic una, alţii alta. Ureche Vornicul zice că au fost fecior de armean, dară de unde au ştiut, nu scrie”.

111_{20} Doamna Chiajna nu a avut vreun rol în obţinerea de către Petru Şchiopul a tronului Moldovei. Identificarea făcută de cronici între acesta şi fiul Chiajnei, Petru cel Tînăr, care domnise în Ţara Românească, permitea însă atribuirea acestui rol Chiajnei. Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 213 arată : „Aceste răotăţi ale lui [Ioan vodă cel Cumplit, *n.n.*] auzind Împăratul şi curtea împărătească, au dat domniea lui Pătru vodă, fecior Mircii vodă, care au fost şi în Ţara Românească domn mai nainte şi au mazâlit pre Ion vodă”. Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 275, este mult mai sumar, menţionînd numai că în al patrulea an al domniei lui Alexandru vodă din Ţara Românească domnia Moldovei a fost luată de fratele său Petru.

111_{28} Iată textul din Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 192 — 193, la care se referă Odobescu : „Ion vodă, dacă se văzu străinat de mila Împăratului Turcesc, socoti ca să ţie ţeara cu sabia ; şi îndată trimisă la cazaci de i-au poftit cu leafă să-i vie într-agiutor ; şi au strîns ţeara. Cătră care cu multe cuvinte blînde se ruga ca să le poată întoarce inimile spre dînsul, şi arăta nesaţiul turcilor şi lăcomiea lor (eară nesaţiul şi lăcomiea lui nu vedea), zicînd că turcii toate schimbările fac pentru măsda (mită), de-i îngreuează ca să-i sărăcească şi să-i slăbească şi le arăta cum poate de lesne să depăr-

teze mîna turcului de dînşii, de vor vrea şi ei. Că pre leşi îi are spre sine
plecați ; cazacii s-au adeverit, cît le va da de ştire, cît vor veni, la carii
au şi trimis şi cărora nu le pot sta înainte niciodată turcii. Numai țeara
ce-i lipseşte ; că de se vor pleca şi ei să fie într-una, nice oaste nu vor trimite
turcii, ce vor face țerii pre voie. Eară despre sine să nu-l ție ca pre un vrăj-
maş, ci ca pre un prietin şi părinte ; ear de au făcut cuivaşi şi înalgiosul,
tot pentru turci au făcut, să le intre în voie şi să-i împle şi nu i-au putut
sătura ; deci pre cît l-au cunoscut cu rău, să-l cunoască mai mult spre
folosul lor. Aşa Ion vodă împlînd pre toți cu nădejde, cu glasuri mari
strigară că lîngă dînsul vor peri toți, cum s-au şi tîmplat”.

111_{31} „Pătru vodă — scrie Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 213 —
purcegînd cătră Moldova cu oaste turcească, au scris frăține-său lui Alic-
sandru vodă den Țara Muntenească, de i-au ieşit înainte la Brăila şi de
acolo s-au tras spre Moldova”. Iar Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 275 :
„Atuncea Alexandru vodă încă au eşit la întîmpinarea lui Petru vodă
frăține-său”. Tot ce urmează în legătură cu călătoria Doamnei Chiajna
în Oltenia este, evident, inventat de autor.

112_3 Gh. Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 223 : „Anul 1569. Precum scrie Ma-
gazinul Unguresc [în notă : *Magazinum Hung.*, Tom. I, p. 366] în anul
1569 pribegia în Ispania oarecare Nicolae Bassarab, carele se zicea pe sine
a fi feciorul lui Barbul Bassarab vodă şi fiind în mare mişelătate mult
l-au agiutat un neamț din Segovia, anume Ioann Heber”.

112_{13} Cuvîntul „bahmeți” apare în balada *Român Grue Grozovanu* („Şi
Buceagul pustiiu / De bahmeți îl sărăciiu”), publicată de V. Alecsandri
în *Poezii populare. Balade* (*cîntice bătrîneşti*) *adunate şi îndreptate*, partea
I, Iaşii, 1852, p. 25. Vezi şi *Novac şi fata cadiului* (*ibid.*, partea a II-a,
Iaşii, 1853, p. 54) : „Dar din cincizeci de bahmeți / De bahmeți cu perii
creți/Nici unul nu-i cuvenea”. Alecsandri (*ibid.*, p. 90) explică astfel
cuvîntul *bahmeți* : „Bahmeți sau bahameți — cuvînt de origină tătă-
rească ce denumeşte caii din Bugeac”. *Pătrărei* şi *cincărei* sînt cuvinte
întîlnite tot în *Român Grue Grozovanul* : „Cînd la uşă ... ce zăria ? / Un
bahmet ce nechezia ; / Un căluț cam pătrărel / Eşia-n vară cincărel”
(V. Alecsandri, *ibid.*, p. 27).

112_{25} Cuvîntul *dezghinuri* provine din aceeaşi baladă *Român Grue Gro-
zovanul* : „Şi pe dînsul s-arunca, trei desghinuri că mi-i da” (*ibid.*, p. 28).

112_{31} Caii de Misir (arab. *Misr* = Egipt) erau ştiuți de Odobescu
din balada *Oprişanul* („Dăruind chiar pe vizir / Cu-armăsari de la Misir”)
culeasă şi publicată, mai tîrziu, de V. Alecsandri, *Poesii populare ale
românilor*, Buc., 1867, p. 204.

113_{29} Odobescu cunoştea regiunea descrisă din călătoriile făcute în
1857 şi 1860. În *Însemnările sale* din ultima călătorie el aminteşte : „Am
scoborît pe Govora pînă la Stoieneşti, apoi am luat o vale lăturalnică la
dreapta, am trecut în lunca Otăsăului la Pietrari şi am urmat drumul pînă
la mănăstire. Cînd eram pe aproape a ieşit luna şi mi-a înfățişat lunca Otă-
săului, astfel precum o descrisesem în „Doamna Chiajna”. Mi s-a părut
că descrierea mea a fost exactă şi m-am bucurat” (*op. cit.*, în *Convorbiri
literare*, 67 (1934) p. 677 — 678).

114_5 Fuga cercetaşului lipcan este descrisă cu cuvinte din balada *Toma Alimoş* : „Aşterne-te drumului / Ca şi iarba cîmpului / La suflarea vîntului” (cf. V. Alecsandri, *Poesii poprale, Balade* (*cîntice bătrîneşti*), partea I, Iaşii, 1852, p. 43). Observația este a lui Strufeanu, *ed. cit.*, p.584.

115_4 Tradițiile asupra icoanei, cunoscute de Odobescu din călătoria de la 1857 în Oltenia sînt amintite şi de Gr. Alexandrescu, *art. cit.*, din *Vestitorul românesc*, 9 (1845), p. 315 — 316. Odobescu a descris ulterior icoana după examenul direct prilejuit de vizita sa din 30 iulie 1860 la Mănăstirea Dintr-un lemn scriind în *Însemnările* amintite : „Eu am vizitat bisericuța de lemn din deal <...> Alături e şi rădăcina gorunului cel mare ce s-a surpat de cîțiva ani ; tulpina lui uscată, găunoşită şi putredă e alături. Țăranii vin şi iau bucăți dintr-însa de a fierbe şi de a bea de friguri, atît e de mare venerația acestui loc. Am dezbrăcat şi icoana cea mare de fața-i de argint şi am văzut că pe o parte e zugrăvită pe pînză „Judecata din urmă”, cu numirile scrise sîrbeşti, iar pe cealaltă Maica Domnului zugrăvită pe lemn şi stricată pe cît se poate. Numai obrazul Maicii Domnului e mai bine conservat. Cine mai ştie pe unde o fi fost ascunsă în vremile răsmirițelor trecute ? Țiu minte numai că, cînd cu Tudor Vladimirescu, o dusese la Pătrunsa, iar cînd cu Cîrjaliul a dus-o împotrivă la Bistrița, unde s-a afumat de focul ce-l făcea pustnicul în peşteră” (*op. cit.*, în *Convorbiri literare*, 67 (1934), p. 678).

116_{26} Întîlnirea celor doi domni la Săpățeni şi lupta cu boierii moldoveni sînt astfel istorisite de cele două cronici folosite de Odobescu : „Ear cînd au fost al patrulea an din domnia lui [Alexandru vodă, *n.n.*], luînd frate-său Petru domnia la Moldova, fost-au poruncit la Dumbravă Vornicul şi la toată boierimea Moldovei ca să vie înainte la Focşiani. Atuncea Alexandru vodă încă au ieşit la întîmpinarea lui Petru-vodă frăține-său, de au făcut ospăț la sat la Săpățeni. Ear Dumbravă vornicul, cu toată curtea Moldovei au venit la Petru vodă să se închine, ear dacă s-au apropiat ei fără veaste, au lovit pre Petru vodă şi pre frate-său Alexandru ; gonind pe Petru vodă pînă la Brăila ; ear Alexandru vodă au fugit la oraş la Floci. Moldovenii încă, făcînd această isbîndă, s-au întors la margine la Ionaşco vodă. Deacii atuncea Ionaşco vodă au trimis pre Vintilă vodă cu mulți lotri ca să fie domn în Țara Românească şi au intrat în cetatea din Bucureşti, şezînd acolo 4 zile. Alexandru vodă, încă au trimis pre o seamă de boiari ai lui cu oaste, anume : Dragomir Vornicul, şi Mitrea Comisul, şi Bratul Păharnicul, şi Ion Păharnicul, de au lovit pre Vintilă vodă şi pre acei lotri făr de veste, şi atuncea au perit Vintilă vodă şi acei lotri toți. Şi ear au venit Alexandru vodă în scaun în Bucureşti” (Cronicarul anonim, *op. cit.*, p. 275). cf. şi Constantin Căpitanul, *op. cit.*, p. 213—214) : „Iar Ion vodă cu boiarii lui, vrînd să facă un vicleşug ascuns şi să nu lase pre Pătru vodă să intre în țară, au trimis pre o seamă de boiari cu toată oastea, ca cum ar vrea să se închine lui Pătru vodă. Iar într-ascuns le-au fost sfatul să lovească pre Pătru vodă şi să-l gonească, şi aşa au făcut. Că apropiindu-se Moldovenii, Pătru vodă îi aştepta cu bucurie ca să să închine după cum auzise. Iar ei îndată ce s-au apropiat, au început războiu. Pătru vodă, fără veaste lucrul acesta văzîndu-l, cum au putut au scăpat la Brăila şi frate-său la oraş la Floci. Iar Ion şi cu moldovenii au trimis în Țara Românească pre Vintilă vornicul, care au fost pribeag la moldoveni, cu mulți lotri, ca să fie domn. Iar Alecsandru vodă au trimis înainte pre Dragomir Vornic şi Mitrea Comis, Bratul Paharnic şi Ioan Pîrcălab cu oaste la Bucureşti la Vintilă vodă să-l lovească. Şi mergînd la Bucureşti i-au lovit, şi atunci au perit Vintilă vodă şi lotrii aceia, fiind Vintilă vodă în scaun 4 zile. Iar Pătru vodă, dînd ştire la împăratul de neîngăduinţa lui Ion vodă ş-a boiarilor, au trimis Împăratul multe oşti turceşti şi tătăreşti asupra Ţărăi Moldovei, denpreună cu Pătru vodă, ca să scoaţă pre Ion vodă". Informaţia ajutorului unguresc primit de Alexandru pentru instalarea în scaun a fratelui său o are Odobescu din Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 228 : „Gorechie şi *Annalii Secueneşti* [în notă : Mss *Annales Siculici* ad h.a.] cuvîntă aşa : Împăratul turcesc porunci Ardealului ca să agiutăm pre Alexandru vodă, şi au dat întru agiutoriu 800 de călăreţi şi 200 de dărăbanţi roşii al cărora hodnogiu au fost Gheorghe Daţo, şi în locul Voevodului din Ardeal (a lui Ştefan Batori) au fost Mihail Raţu".

117_{28} Iată textul din Grigore Ureche, *op. cit.*, p. 193 : „Ion vodă, dacă au strîns oastea toată şi s-au bulucit la un loc toţi, i-au venit veste că Petru vodă şi cu Alexandru vodă au intrat în ţeară cu mulţi oameni, şi munteni şi unguri, şi turci. Atunce au ales Ion vodă cap dentre cazaci pre Sfirski, cu o seamă de cazaci şi cu oaste de ţeară, şi i-au trimis înainte de strajă să vază cu ochii ; eară el cu altă oaste au purces după dînşii. Eară Sfirski cu cazacii şi cu cine mai era cu dînsul au nemerit asupra 400 de oameni ce era straja lui Petru vodă şi fără veste înconjurîndu-i, pre toţi i-au prins".

118_{9} În balada citată (*Român Grue Grozovanu*, colecţia V. Alecsandri, *op. cit.* [partea I, Iaşii, 1852, p. 28]) la care trimite Odobescu se spune numai : <Calul> „Să nu-l vinzi la vreun muntean, / Că munteanu-i om viclean ; / Ci să-l vinzi la moldovan, / Moldovanu-i ortoman / Şi de mînă mai dănos /Şi de suflet mai duios".

118_{30} În afara cronicilor româneşti (vezi *supra* nota 111_{28}), Odobescu mai utilizează următorul text din Şincai, *op. cit.*, p. 227 : „Împăratul Selim II au trimis oşti turceşti întru agiutor Prinţului muntenesc şi i-au poruncit ca, împreunîndu-şi cu el oştile sale, să scoată pre Ivonia [*sc.* : Ioan vodă cel cumplit] din Moldova, şi să pună în locul lui domn pre frate-său Petru. Aşa la foarte mare războiu au venit îmbe părţile, în carele Ivonia cu ai săi şi cu agiutoriul cozacilor (nu şi al polonilor) de vreo cîteva ori au sdrobit pre protivnicii săi, au gefuit cîteva cetăţi şi intrînd în Valahia foarte tare o au prădat şi ars" şi, *ibid.*, p. 222 : „Iară pe frate-său [*sc.* al lui Alexandru vodă, *n.n.*] l-au făcut Împărăţia domn în Moldova şi întîlnindu-se amîndoi fraţii la Focşani, au venit boiarii Moldovei cu oaste şi, lovindu-i fără de veste, i-au biruit. Petru vodă au fugit la Brăila, Alecsandru vodă la Oraş în Ialomiţa. Iară boiarii moldoveni au ridicat Ţerei Româneşti pre un Vintilă, pre carele bătîndu-se Alexandru vodă cu oamenii săi, l-au omorît". Engel „şi alţii" (adică Henricus Spondanus, Leonhardus Gorecius, *Analele secueşti* şi Miron Costin) sînt citaţi după Şincai, *op. cit.*, t. II, p. 228. O nepotrivire este între relaţiunea lui Ureche (pe care Odobescu îl citează mai sus) şi nuvelă asupra ciocnirii între moldoveni şi munteni : „Sfirski dacă au biruit pe acea strajă, şi au prins veste că Petru vodă nu ştie nimică de oastea lui Ion vodă, îndată au răpezit oameni de ţeară de au dat ştire lui Ion vodă să sîrguească să vie să-i lovească fără veste, că are vreme acmu de-i voiea să-i bată, şi i-au spus că este oaste multă foarte. Înţelegînd aceste Ion vodă, cum au putut mai tare au sîrguit şi dacă s-au împreunat toţi, împărţindu-se în trei pîlcuri, i-au lovit cînd ei dormia fără grijă, desbrăcaţi, cît nimeni de nemică nu s-au apucat. Caii lor era slobozi la păşune, în nădejdea străjii. Aşa impresurîndu-i fără veste, şi multă moarte făcînd într-înşii, i-au biruit Ion vodă. Eară domnii Petru vodă şi Alecsandru vodă amîndoi au scăpat, lăsînd tot în tabără, şi au năzuit amîndoi la Brăila, numai cu trupurile". Informaţia că „Ion vodă muri robit la turci" diferă în mod neaşteptat de surse : relatarea cît de sumară a sîngeroasei sale execuţii ar fi corespuns adevărului istoric şi ar fi cadrat pe aceeaşi pagină cu cruntul sfîrşit al Chiajnei imaginat de autor.

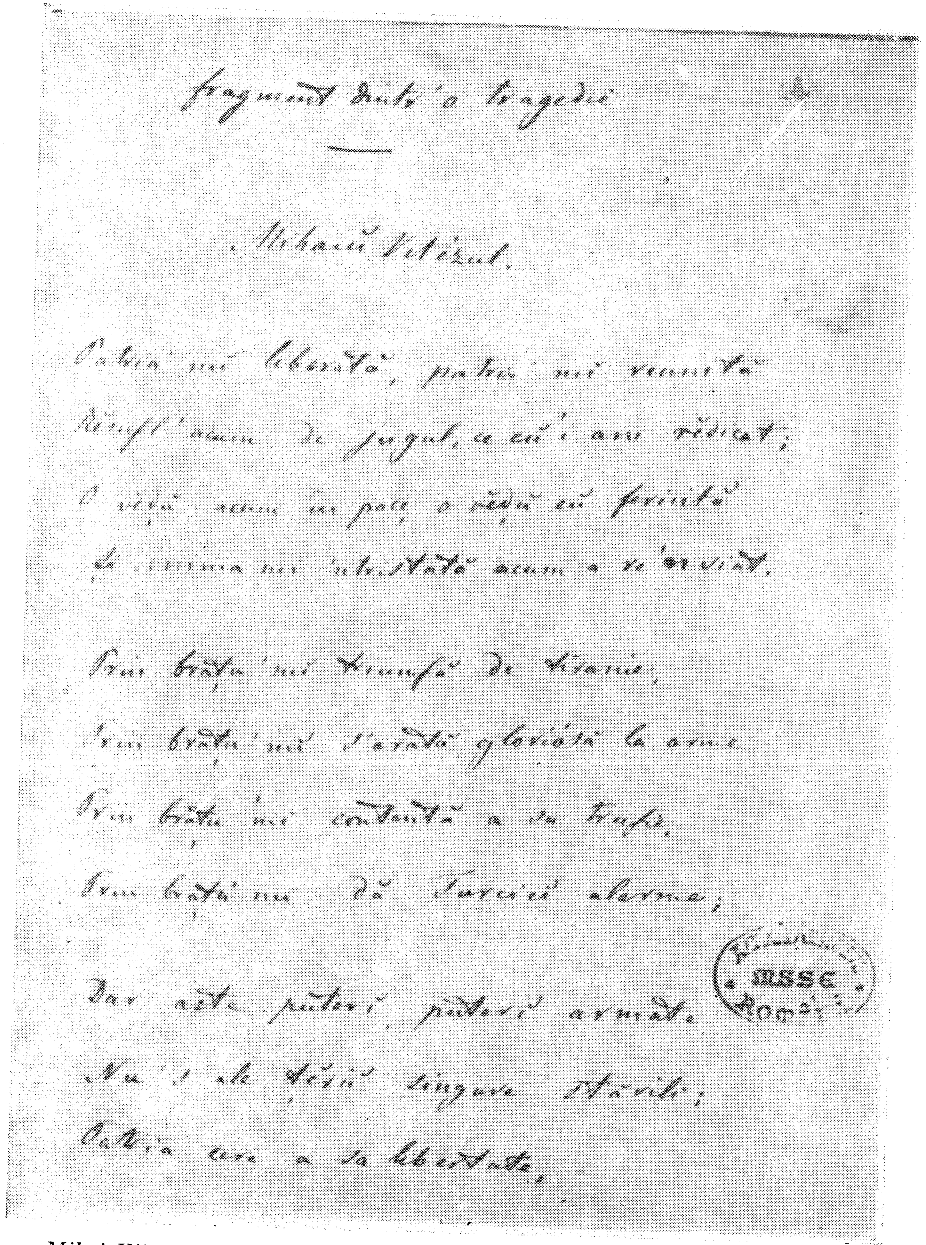

fragment dintr'o tragedie

Mihaiu Vitézul.

Patria mi liberată, patria mi reunită
Răsufl' acum de jugul, ce eu'i am rĕdicat;
O vĕḑu acum în pace, o vĕḑu cu fericită
Şi inima mi 'ntristată acum a re'nviat.

Prin braţu'mi triumfă de tiranie,
Prin braţu'mi s'arată gloriósă la arme
Prin braţu'mi contentă a sa trupă,
Prin braţu'mi dă Turcieĭ alarma;

Dar aste puteri, puteri armate
Nu's ale ţĕrii singure stăvili;
Patria care a sa libertate,

<Mihai Viteazul> — *Fragment<e> dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4 935 f. 4 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

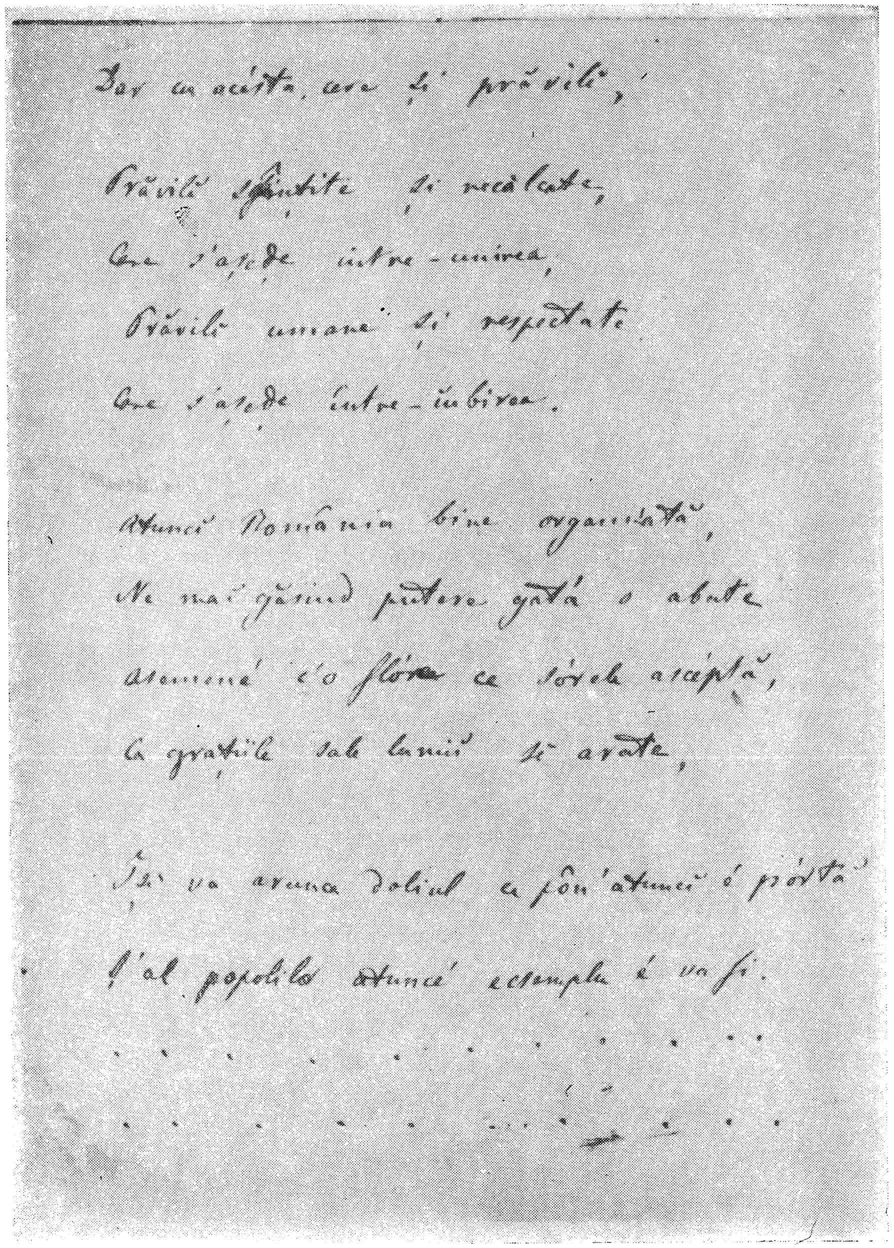

Dar cu acésta, are şi prăvili,

Prăvili sfinţite şi recălcate,
Care s'aşeḑe între-unirea,
Prăvili umane şi respectate
Care s'aşeḑe între-iubirea.

Atunci România bine organisată,
Ne mai găsind putere gata o abate
Asemenè c'o flóre ce sórele ascéptă,
Cu graţiile sale lumii şi arate,

Îşi va arunca doliul ce pân'atunci o pórtă
Ş'al popolilor atunci exemplu é va fi.

. . . .

. . . .

<Mihai Viteazul> — *Fragment<e> dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4 935. f. 4 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

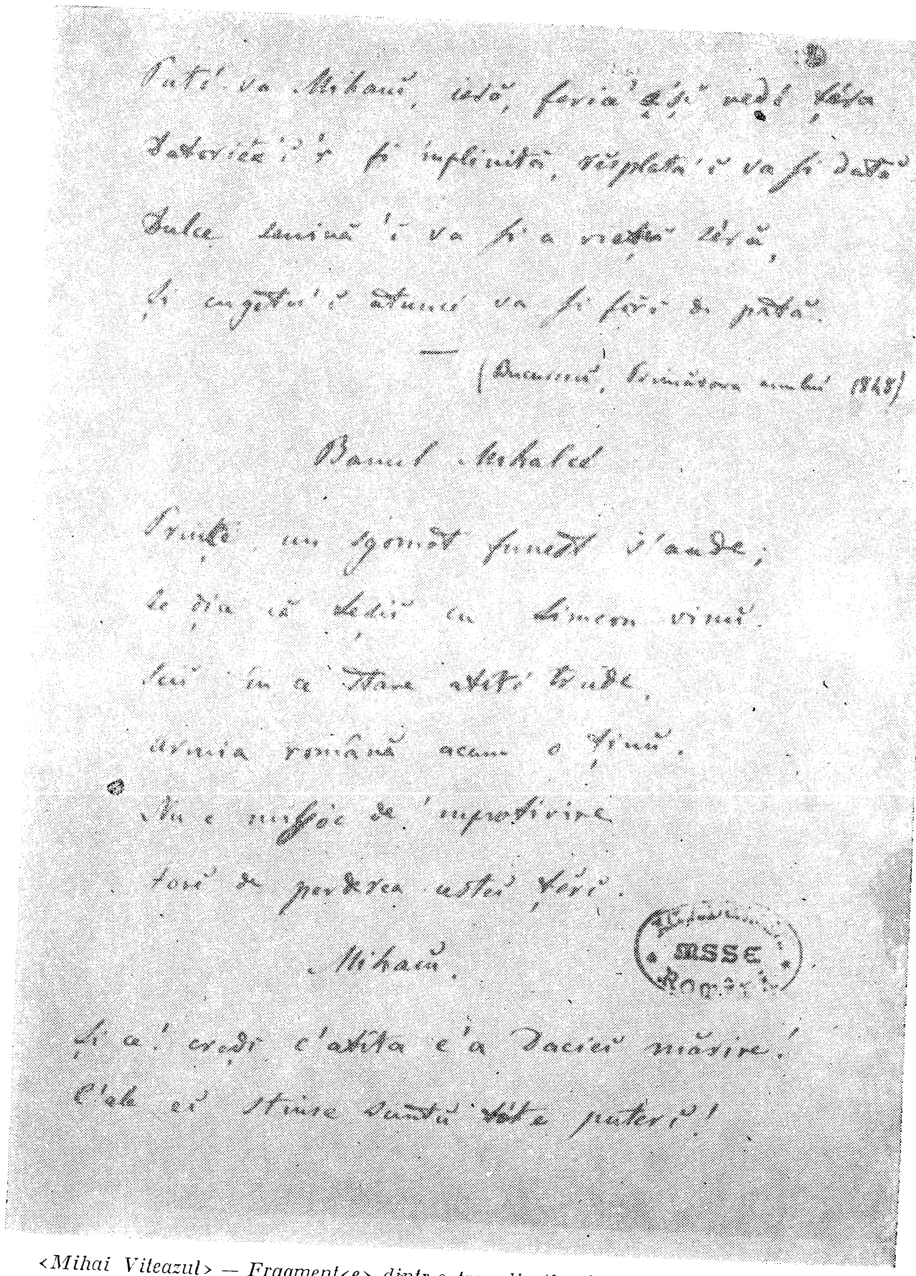

‹*Mihai Viteazul*› — *Fragment‹e› dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4935 f. 5 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

⟨MIHAI VITEAZUL⟩

Fragment⟨e⟩ dintr-o tragedie

Cele două «fragment‹e› dintr-o tragedie» al cărei erou urma să fie, probabil, Mihai Viteazul, simbol, la 1848, al idealului de unitate națională, figurează, cu două versiuni, în manuscrisul B.A.R., cota 4.935, f. 4 r°, 4 v°, 5 r°, 5 v° și f. 19 r°, 19 v°, 20 r°, Versiunea de pe f. 19 r°, 19 v°, 20 r°, scrisă cu cerneală roșie pe hîrtie roz, de corespondență cu ortografia italienizantă propusă de I. Heliade Rădulescu în *Paralelism între limba rumână și italiană* (1840) și *Paralelism între dialectul român și italian, sau forma ori gramatica acestor două dialecte* (1841), neintitulată și nedatată, pare a fi prima în timp, baza versiunii de pe f. 4 r°, 4 v°, 5 r°, 5 v°, scrisă cu cerneală neagră pe hîrtie velină, albă, cu ortografia fonetică moderată (*que* devine *ce*, *quere* devine *cere*, *aquestor* devine *acestor*, *dâ* devine *dă*, *râdicate* devine *rădicate* etc.), cu forme lingvistice evoluate și din punctul de vedere al scriitorului nostru (*sîntite* în loc de *sfințite*, *război* în loc de *bellŭ*), intitulată «fragment dintr-o tragedie» și datată de trei ori, prima oară după versul 8, vag: «București, Primăvara anului 1848», a doua oară, la sfîrșitul «fragmentului», cu evidentă incertitudine: «București; iunie sau iulie 1850»; datarea «iunie sau iulie 1850» a fost, ulterior, anulată, Odobescu scriind deasupra: «În timpul Revoluției, 1848». Aceste oscilații în datare trădează oscilații ale memoriei, dar și intenția de a indica tendința ideologică a tragediei. Un alt argument că versiunea de pe f. 4 r°, 4 v°, 5 r°, 5 v° este ulterioară versiunii de pe f. 19 r°, 19 v°, 20 r° îl oferă scrierea versului 21, în versiunea a doua, după versul 16, greșeală ce se datorește, presupunem, copierii neatente a primei versiuni. Am considerat, deci, ca text de bază, versiunea de la f. 4 r°, 4 v°, 5 r°, 5 v°.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 19 r° — 19 v° — 20 r°.
A₁ — variante genetice în textul *A*.
B — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 4 r° — 4 v° — 5 r° — 5 v°.
B₁ — variante genetice în textul *B*.
P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

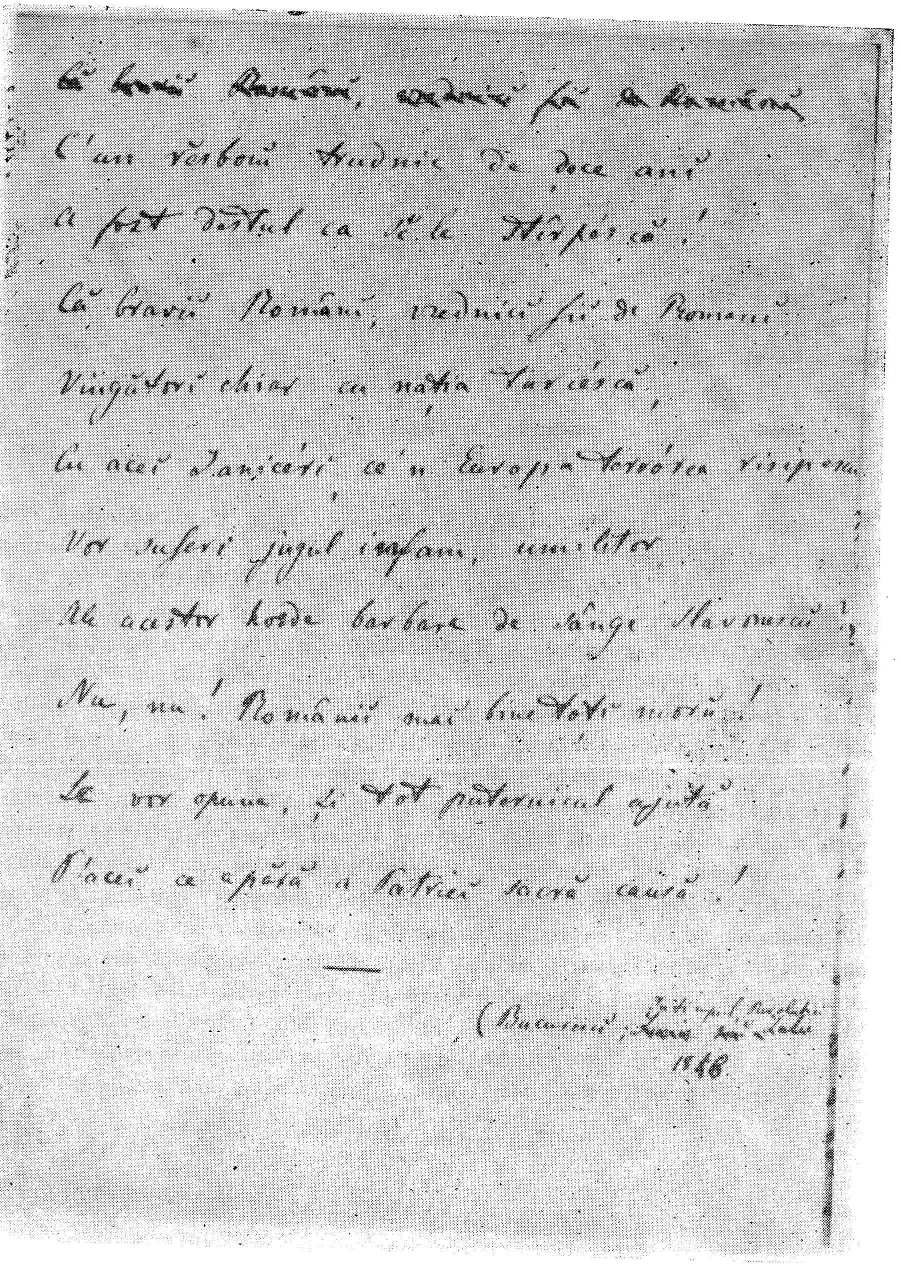

~~Că bunii Români, vrednici fii de Români~~
C'un rĕsboiŭ stradnic de doce anĭ
A fost destul ca s'le stirpescă!
Că bravii Români, vrednici fii de Romani
Vingătorĭ chiar cu naţia Turcescă,
Cu acei Janicari ce'n Europa terórea rĕspândea
Vor suferi jugul infam, umilitor
Al acestor horde barbare de sânge Slavonescĭ?
Nu, nu! Românii mai bine toţi morŭ!
Le vor opune, şi tot puternicul ajută
P'acei ce apără a Patriei sacră causă!

—

(Bucurescĭ, ~~Iunie sau Iulie~~ în timpul Revoluţiei
1848.

<Mihai Viteazul> — *Fragment<e> dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4935 f. 5 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

VARIANTE

121

2 Fragment<e> dintr-o tragedie *B; omite în A* || **3** Mihai Viteazul *B;* Mihai *A* || **4** Patria-mi$_1$ *B,* Patria-m *A* | patria-mi$_2$ *B;* patria-m *A* || **10** trufie *BA$_1$;* mîndrie *A* || **13** stăvili *B;* stavili *A* || **16** sînţite *B; redacţiune anterioară* : sfinţite *B$_1$ A* || **20** bine organizată *B;* bine-organizată *A* || **25** popolilor atuncea *B;* popolilor-atuncea *A* | exemplu *B;* esemplu *A* || **27** *rînd de puncte în B; omite în A* || **28** *rînd de puncte în B; omite în A* ||

122

1 ferice-a-şi *B;* ferice-a-ş *A* || **2** Datoria-i<-a>r *B;* Datoria-<a>r *A* || **5** (Bucureşti, primăvara anului 1848) *B; omite în A* || **7** Mihai, Ban Mihalcea *PA; omite în B* || **8** Banul Mihalcea *B;* Ban Mihalcea *A* || **16** sînt *P; scris:* sunt *BA* || *După versul 16 urmează, — eroare anulată, — versul, 19, în B* || **17** C-un război *B;* Că un bel *A* || **18** să le stîrpească *B;* s' le stîrpească *A* || **26** P-acei ce apără *B;* Acelor ce defendă *A* || **27** în timpul Revoluţiei, 1848 *B; redacţiune anterioară* : iunie sau iulie, 1850 *B$_1$; omite în A* ||

NOTE

Paşoptismul şi umanismul care definesc atîtea laturi ale creaţiei literare şi ştiinţifice a lui Alexandru Odobescu, pot fi studiate cu nădejdea unor rezultate noi pe manuscrisele din prima perioadă de activitate a scriitorului, aceea a formării sale intelectuale, mai întîi în Bucureştii anului revoluţionar, apoi în cercurile exilaţilor politici şi în sălile de curs ale facultăţilor din Parisul anilor 1850 — 1855.

Analiza proiectelor, a încercărilor de traduceri sau scrieri originale, a primelor alcătuiri ale lui Odobescu dezvăluie influenţele complexe cărora tînărul de 16 ani, pornit cu temeinice elemente de educaţie patriotică şi de cultură modernă primite la Colegiul Sf. Sava şi Colegiul francez din Bucureşti, avea să le fie supus în timpul studenţiei sale din Capitala Franţei. Acest material literar, multă vreme ignorat de istoria noastră literară, cuprins în ms nr. 1522, 1523 şi 4935 ale B.A.R., întregeşte informaţiile şi confirmă ipotezele privind pe autorul scrierilor *Ioană d'Arc*, *Muncitorul român*, *Odă României*, *Viitorul artelor în România* (conferinţa publicată postum), sau al studiului *Satira latină*, lucrare a cărei surprinzătoare erudiţie este explicată numai prin proiectele şi traducerile anterioare, indicînd evoluţia şi metoda formării clasice a lui Odobescu.

Versurile de inspiraţie patriotică pe care le întîlnim între primele file ale manuscriselor lui Odobescu fuseseră precedate de alte încercări încă din ţară. În timpul Revoluţiei de la 1848, Odobescu schiţa tragedia în versuri *Mihai Viteazul*, apoi ,,o poezie închinată Greciei şi ulterior o romanţă spaniolă asupra Cidului'', cum presupune D. Păcurariu, *Scrieri*

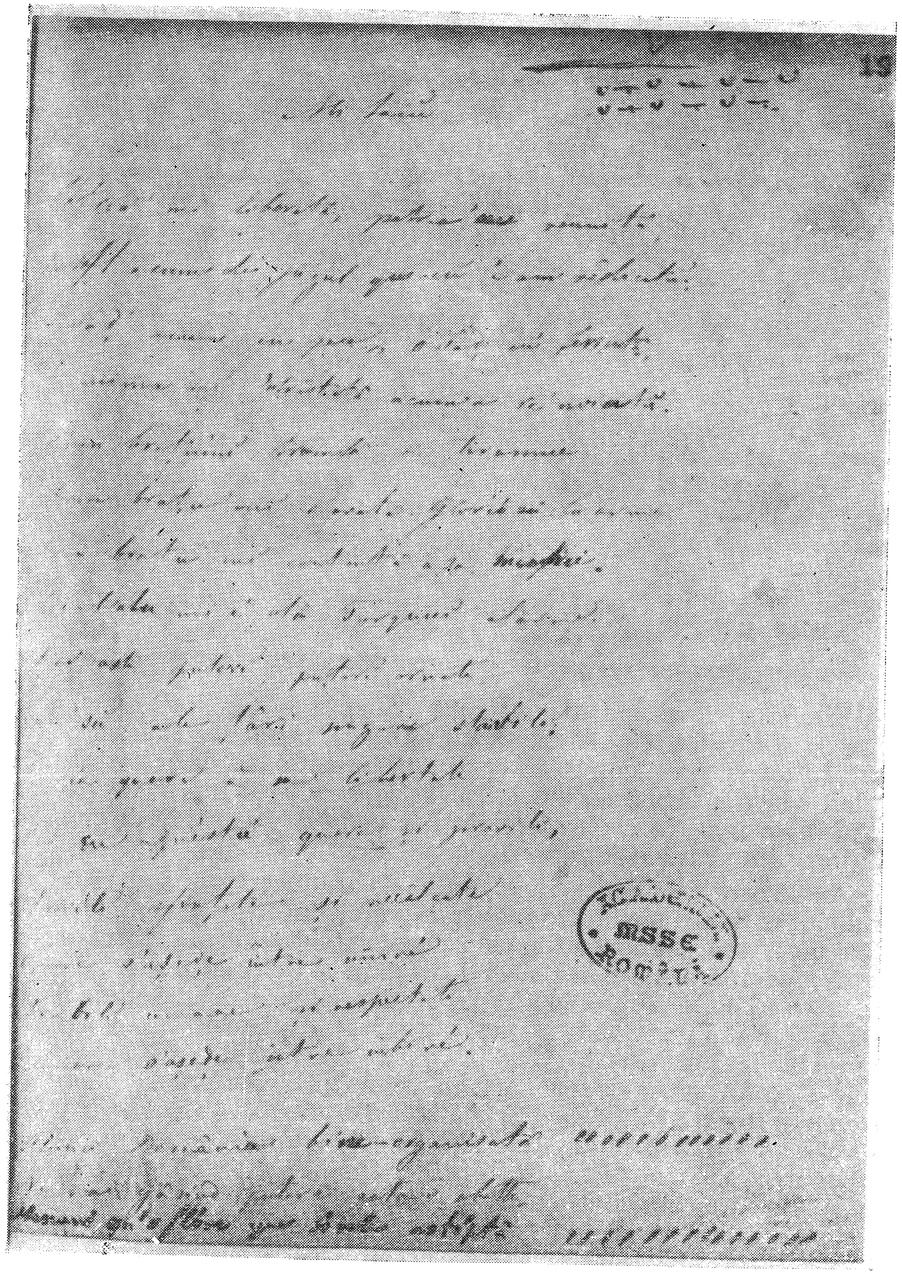

<Mihai Viteazul> — *Fragment<e> dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4935, f. 19 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

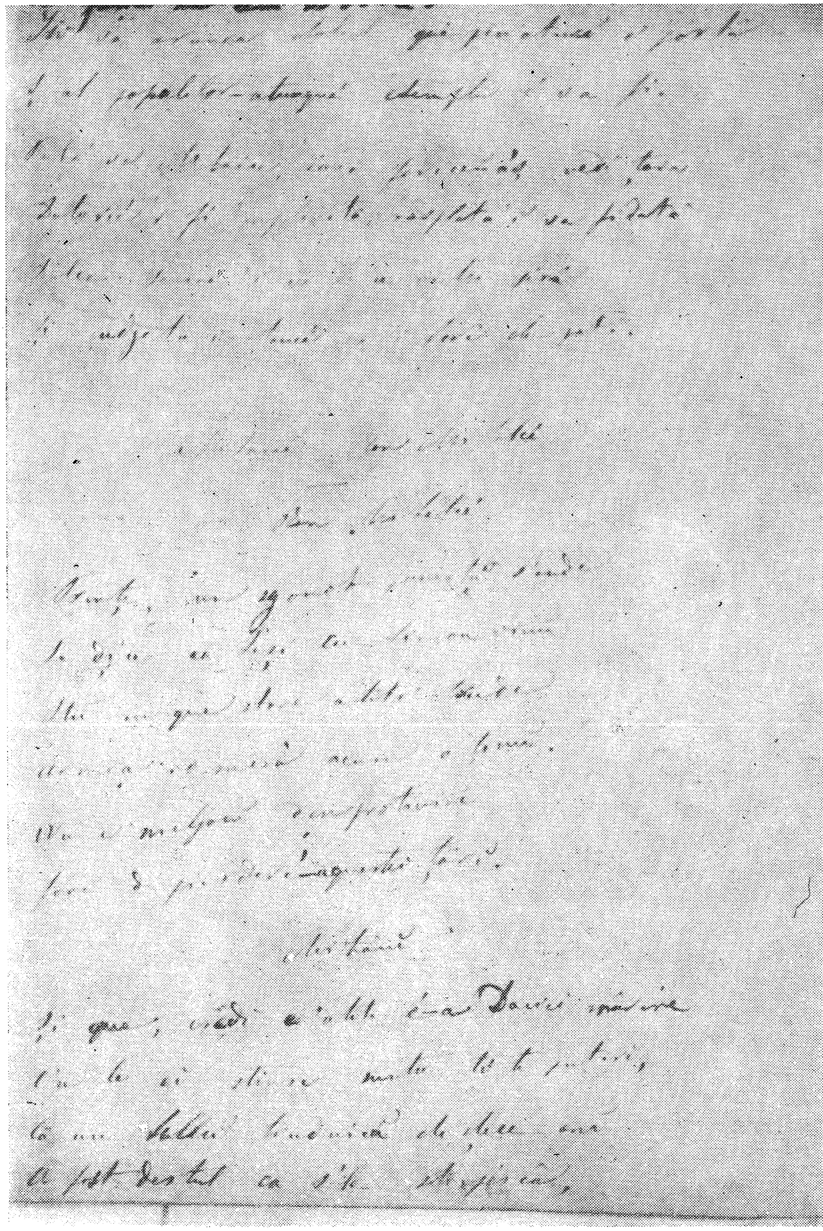

<Mihai Viteazul> — *Fragment<e> dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4935, f. 19 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

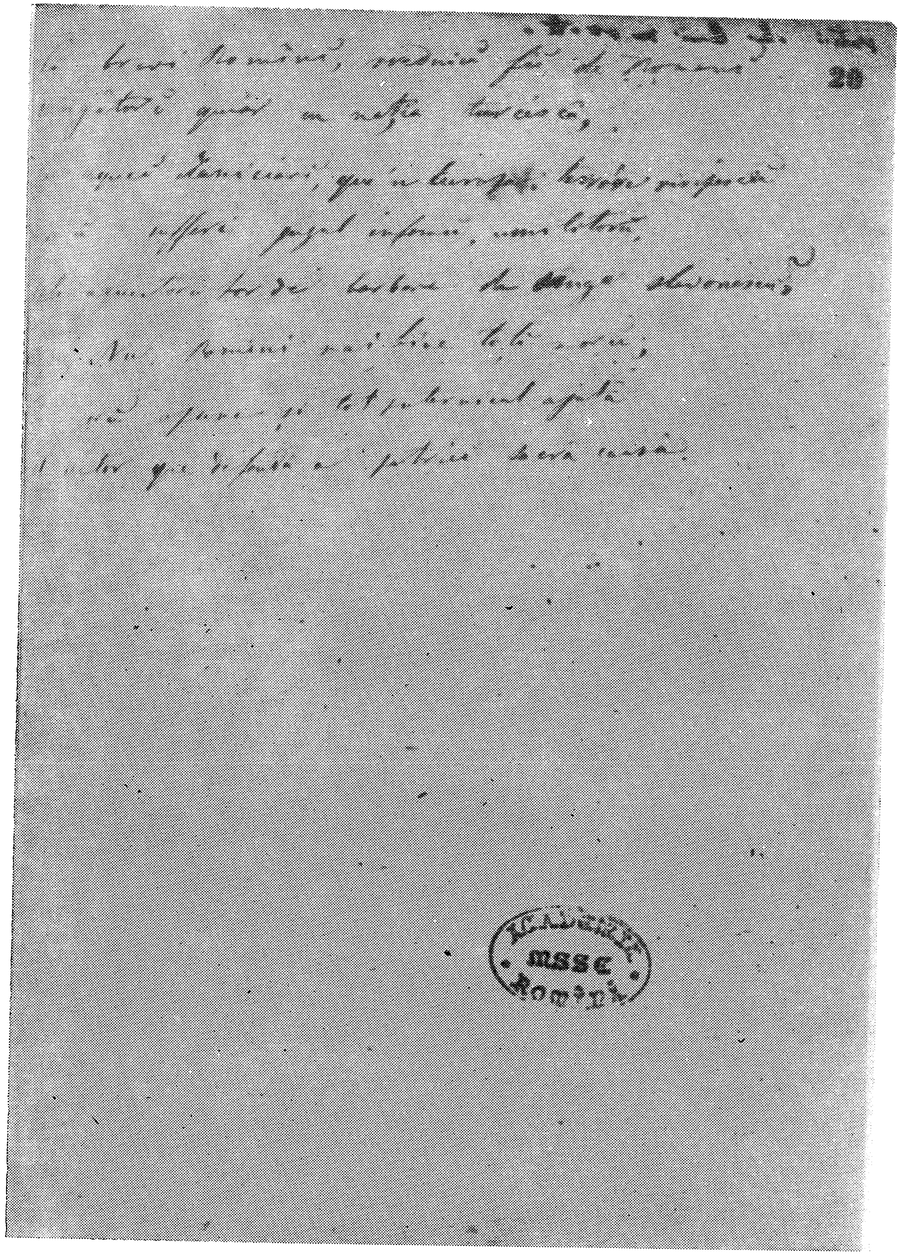

<Mihai Viteazul> — *Fragment<e> dintr-o tragedie* (facsimil după ms. 4935, f. 20 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

inedite din tinerețea lui Odobescu, în *Limbă și literatură*, 3 (1957), p. 237. Ultimele două încercări vor apare, potrivit criteriilor acestei ediții (cf. *Introducerea*), în alt volum cuprinzînd numeroasele materiale literare, încercări, note de studiu, datînd din perioada începuturilor scriitorului și pînă în anul 1870, risipite în manuscrisele și arhiva acestuia de la Biblioteca Academiei.

Dacă datările celor două fragmente din tragedia *Mihai Viteazul* — „primăvara anului 1848" și „în timpul Revoluției, 1848", datări adăugate ulterior — sînt exacte, ne aflăm în fața celor mai vechi încercări literare ale lui Odobescu. Adolescentul de numai 14 ani participă deci la entuziasmul tinerei generații revoluționare căreia i se integrase în anii studiilor la Colegiul Sf. Sava (1844 —1847) și la Colegiul francez al lui Monty (după 1847).

Evocarea figurii eroice a lui Mihai ca simbol al eliberării naționale fusese, pentru scriitorii pașoptiști, motivul favorit căruia îi datorăm *Istoria românilor supt Mihai-vodă Viteazul* a lui Nicolae Bălcescu. Dar nu numai această identitate de motive face plauzibilă datarea încercărilor lui Odobescu din această perioadă. Cele două fragmente corespund momentelor extreme din desfășurarea Revoluției de la 1848. În cel dintîi, prin eliberarea politică a țării și zdrobirea jugului otoman, patria retrăiește vremurile de glorie ale lui Mihai Viteazul. Prin ***Libertate***, primul punct din programul revoluționar a fost realizat; trebuie înfăptuită acum ***Fraternitatea***, „întreunirea", „întreiubirea", înlăturînd astfel celelalte „stăvili", care, împreună cu „puterile armate" otomane împiedicau organizarea și dezvoltarea României. Pentru aceasta este nevoie de „prăvili sînțite și necălcate". Într-o paralelă cu împrejurările politice ale statului feudal al lui Mihai, nu se putea vorbi, desigur, și de ***Egalitate***; poate însă că numai lipsa de maturitate a micului poet l-a împiedicat să-și ia această licență.

Al doilea fragment imaginează o convorbire între Banul Mihalcea și Mihai în ajunul bătăliei de la Teleajen, bătălie care, prin puterea armelor poloneze, avea să aducă pe Simeon Movilă pe tronul Țării Românești (20 octombrie 1600). Vestea sosirii trupelor străine, primejduirea înrobirii țării și hotărîrea lui Mihai de a apăra cu prețul vieții libertatea greu cucerită îngăduie o analogie perfectă cu împrejurările de peste două secole și jumătate cînd Revoluția este înfrîntă și libertatea țării pierdută din nou prin „acei ianiceri ce-n Europa teroarea risipesc".

Versurile stîngace, puternic influențate de lecturi din Alexandrescu și Eliade oferă un excelent material comparativ, concludent pentru efortul de puritate lingvistică pe care-l va reuși Odobescu în anii următori prin frecventarea asiduă a vechilor noastre cronici. *Contentă*, *popoli*, *funesc* (pentru *funest*) vor dispare din vocabularul odobescian atît de nesigur încă în adolescența scriitorului.

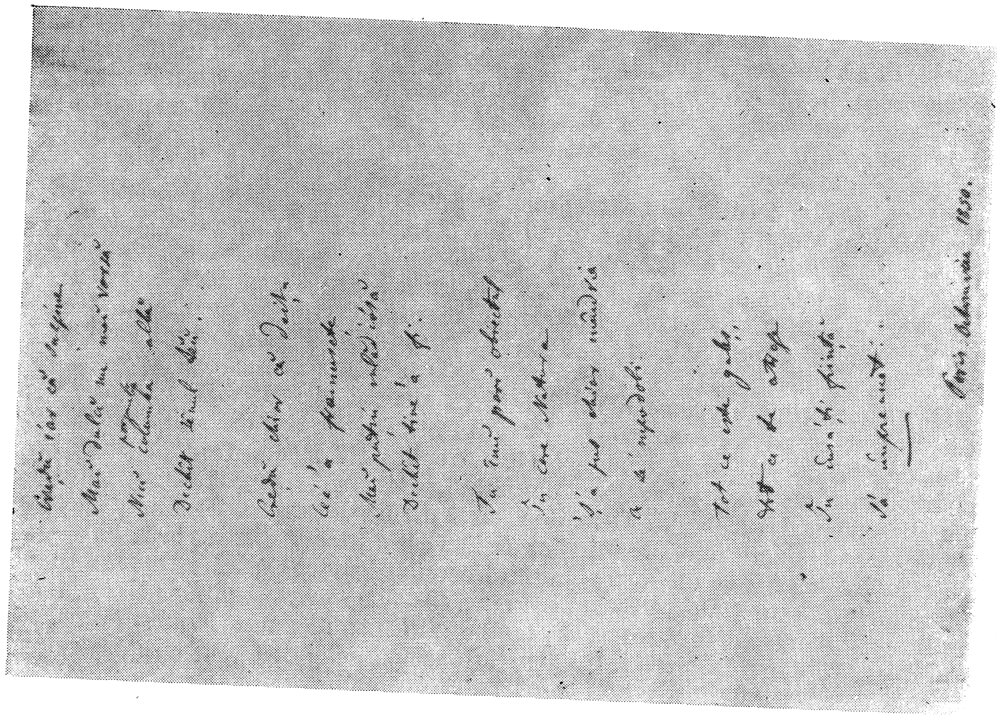

<Eu crez că dulceață> (facsimil după ms. 4 935, f. 8 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

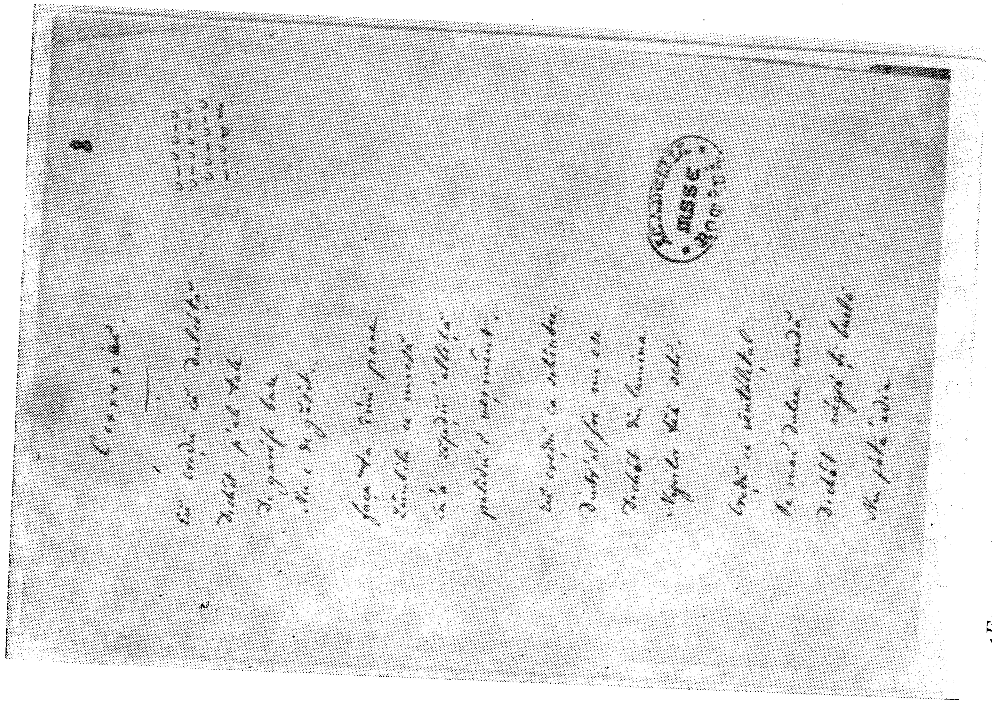

<Eu crez că dulceață> (facsimil după ms. 4 935, f. 8 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

⟨EU CREZ CĂ DULCEAȚĂ . . .⟩

Manuscris autograf, în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 8 r° — 8 v°, fără ștersături și corecturi, obișnuite în ciornele odobesciene, dar cu neglijențe de scriere: « *dintr-al* » în loc de « *dintr-alt* », « *ca* » în loc de « *că* ». Pare a fi copia « pe curat » a unui bruion anterior.

Localizat și datat: « Paris. Octomvrie 1850 ».

SIGLE

A — manuscris autograf, în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 8 r° — 8 v°.
A$_1$ — variante genetice în textul *A*.

VARIANTE

123

2 Cxxxxxei *A*; Cxxxxxiei *A*$_1$ || **21** columba *A*; *redacțiune paralelă:* porumba *A*$_1$ ||

NOTE

Versuri închinate unei inspiratoare al cărei nume este prea vag indicat prin inițială și terminație (în *a*). În v. 6, *micsă* e un grecism (de la μίγνυμι = „eu amestec”).

[VIITORUL ARTELOR ÎN ROMÂNIA]

Inexistenţa manuscrisului autograf ne-a determinat să considerăm ca text de bază prima publicaţie postumă din *Convorbiri literare*, an. XLI, nr. 11, noiembrie 1907, p. 1 041 – 1 058. Cîteva grafii şi forme de limbă puţin obişnuite în manuscrisele odobesciene din anii 1848–1860 (*dintîi, frumuseţe, poporul, sunt, trimeată, ţel* etc., în loc de *dîntii, fromoseţe, popolul, sînt, trimeaţă, ţăl*) ne îndeamnă să presupunem că textul acestei conferinţe este, ca şi multe alte texte ale lui A. I. Odobescu reproduse postum de revista junimistă[1], o «variantă» convorbiristă.

SIGLE

CL — textul din revista *Convorbiri literare*, an XLI, nr. 11, noiembrie 1907, p. 1 041–1 058
P — lecţiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

125

19 sînt *P; scris:* sunt *CL*||

126

9 ţăl *P; scris:* ţel *CL*|| **12** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **13** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **14** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **25** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **34** sînt *P; scris:* sunt *CL*||

---

[1] Vezi capitolul bibliografic din ultimul volum al acestei ediţii.

127

4 sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **13** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **40** sînt *P; scris:* sunt *CL*||

128

36 sînt *P; scris:* sunt *CL*||

129

5 sînt *P; scris:* sunt *CL*|| ||**20** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **37** astfel *P; corupt:* altfel *CL*||

130

4 Ţălul *P; scris:* Ţelul *CL*|| **20** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **36** sînt *P; scris:* sunt *CL*||

132

1 sîntem *P; scris:* suntem *CL*||

133

35 sînt *P; scris:* sunt *CL*||

134

9 sînt *P; scris:* sunt *CL*||

135

1 romîn<ul va> recunoaşte *P; probabil corupt:* romînii vor recunoaşte *CL*|| **33** sînt *P; scris:* sunt *CL* ||

136

5 sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **15** sînt *P; scris:* sunt *CL*|| **24** sîntem *P; scris:* suntem *CL*|| **30** ţăl *P; scris:* ţel *CL*|| **32** ţălul *P; scris:* ţelul *CL*||

NOTE

Perioada care îmbrăţişează, între cîţiva ani, şi pe aceia ai Revoluţiei de la 1848, a lăsat în literatura noastră unele scrieri în care potrivit concepţiei înnoitoare a intelectualilor progresişti ai vremii se trasau programe vaste de desfăşurare a activităţii ştiinţifice şi culturale româneşti în direcţia pe care trebuia să o ia dezvoltarea poporului nostru ca popor liber, stăpîn pe mijloacele şi pe viitorul lui. Din această serie de scrieri, din care cele mai des citate sînt *Cuvîntul preliminar despre izvoarele* *istoriei românilor* al lui Bălcescu şi *Cugetările* lui Alecu Russo, face parte şi conferinţa ţinută de tînărul Alexandru Odobescu în faţa membrilor societăţii „Junimea română" din Paris, la 17 martie 1851 cu titlul *Viitorul artelor în România.*

Comparînd conferinţa lui Odobescu cu scrierile pragmatice ale gînditorilor paşoptişti se constată îndată o strînsă legătură de idei. Potrivit înclinărilor şi preocupărilor sale de studiu fiecare din aceşti gînditori vedea într-un anumit domeniu o cale de regenerare politică şi morală a poporului : istoria, poezia, arta. Bălcescu vedea în *istorie* un mijloc de regenerare naţională. „Românii au trebuinţa astăzi să se întemeieze în patriotism şi curaj şi să cîştige statornicie în caracter. Aceste rezultate credem că s-ar dobîndi cînd ei ar avea o bună istorie naţională şi cînd aceasta ar fi în destul răspîndită" scria el în 1845 (*Magazin istoric pentru Dacia*, 1 (1845), p. 1). „*Poesia populară* este întîia fasă a civilisaţiunii unui neam ce se trezeşte la lumina vieţii", proclama Russo în studiul său *Poezia poporală* publicat postum în *Foaia Societăţii pentru literatura şi cultura română din Bucovina.* „Privind babilonia limbistică din zilele noastre mă îngrijesc pentru viitorul nostru literar şi mă mîngîi numai cu credinţa că acest viitor îşi va găsi loc de scăpare în poesia populară".

Pentru Odobescu *arta* este „una din cele mai mari baze ale restabilirii măreţei noastre naţionalităţi" şi ca atare ea trebuie să devină „un ţel la care să tinză mijloacele şi puterile noastre intelectuale". Aceste cuvinte erau un program de activitate pentru tinerii exilaţi din Paris, care căutau în cultură, după o vremelnică înfrîngere politică, resurse de luptă împotriva despotismului şi întunerecului ce dăinuiau încă în ţară. Pentru Odobescu însă, ele vor deveni un crez al întregii vieţi. Toate contribuţiile sale ulterioare vor însemna realizarea, cu mijloace proprii, a acestui program pe care şi-l fixa la numai 17 ani, cu o luciditate confirmată de opera celor mai buni creatori ai noştri, într-un secol de artă românească modernă.

Această artă nouă Odobescu o vedea populară, corespunzătoare aspiraţiilor şi înţelegerii mulţimilor, ieşită din iscusinţa lor seculară. Aceasta este valabil pentru muzică, care va trebui creată „astfel încît ţăranul să recunoască într-însa doina şi alte cîntece favorite ale sale", dar şi pentru pictură, „adevărata expresiune a sufletului unui popor şi al unei epoce", pentru arhitectură, în care se vede „mărirea unui popor", pentru întreaga artă rezultată din „caracterul patriei noastre şi trebuinţele noi", concepută astfel ca o „artă naţională".

Paralelismul acestui program al dezvoltării artei cu acela al dezvoltării ştiinţelor istorice din *Cuvîntul preliminar* al lui Bălcescu, merge pînă la prezentarea sistematică a mijloacelor de realizare în diviziuni numerotate ale textului. Bălcescu află materialul construcţiei unei „adevărate istorii" în : 1. Poeziile şi tradiţiile populare ; 2. Legile ; 3. Cronicele ; 4. Inscripţiile şi monumentele ; 5. Scrierile ce zugrăvesc obiceiurile, tot atîtea surse neglijate anterior spre care cheamă atenţia tinerilor restauratori ai trecutului nostru politic. Odobescu relevă mijloacele, „în care locuieşte atîta energie" pe care : 1. Muzica ; 2. Pictura ; 3. Sculptura ; 4. Arhitectura le oferă celor ce vor încerca „a ridica starea morală a poporului român". După cum în introducerea conferinţei se arătase cunoscător al mijloacelor de ridicare *fizică* a poporului (agricultura credea el, şi „o legislaţie bine chibzuită") dar şi *morală* („instrucţia publică" şi „formarea unei literaturi

şi unor *arte* naţionale"), evoluţia binefăcătoare a artei este apoi urmărită în toate funcţiunile ei. Dincolo de caracterul naţional, Odobescu proclamă în conferinţa sa caracterul *social* al artei, care trebuie să fie prezentă la rezolvarea unor probleme direct legate de producţie şi de buna stare materială a poporului. „Junii artişti <...> au trebuinţă a pătrunde în stilul arhitectural al vieţii, au trebuinţă a trage din popor ideea unei arhitecturi nouă". „În raport cu marile progrese ce le face pe toată ziua manufactura, are a se dezvolta un chip nou de zidiri, vrednice de a conţine şi de a îndeplini numeroasele trebuinţi ale lumii lucrătoare". Şi, urmărind nevoile celor mulţi, Odobescu aminteşte grava problemă a locuinţelor la a cărei rezolvare arhitectura va participa în cadrul acelor „preschimbări obşteşti de la care spînzură viaţa şi sănătatea şi adesea starea intelectuală a oamenilor".

Strînsa legătură dintre misiunea artei şi idealul politic al generaţiei paşoptiste în opera lui Odobescu este atestată tocmai de această scriere a lui în care pentru prima oară îşi afirmă în afara crezului său intelectual, pe cel politic, al unei lumi noi care cere „libertate, adică spaţiu, egalitate sau dreptate, adică dreapta împărţire a tuturor liniilor ; în sfîrşit, frăţie, sau adunarea omenirii spre a putea împărtăşi simţirile frăţeşti cu ceilalţi concetăţeni".

Rămasă mulţi ani necunoscută cercurilor largi, conferinţa lui Odobescu a fost publicată prima oară în *Convorbiri literare*, 41 (1907) p. 1041—1058 şi republicată o jumătate veac mai tîrziu, în *Opere*, ed. T. Vianu, Buc., ESPLA, vol. II. După cum se sublinia în introducerea acestei din urmă ediţii (p. 17—18) „conferinţa <...> conţine programul realizat treptat de toţi artiştii care au căutat de-atunci un stil naţional în arte, Theodor Aman, Grigorescu şi Mirea, I. Mincu şi George Enescu, pentru a nu mai vorbi de cei mai tineri, veniţi pe urmele acestora. Interesul comunicării lui Odobescu se mai păstrează şi astăzi... Numai prejudecata care a văzut atîta timp în Odobescu un «scriitor aristocrat», un «boier conservator», poate explica lunga nesocotire a unui text atît de important".

IDEI ASUPRA PROGRESULUI SOCIETĂȚII

Manuscris autograf, pe 29 foi sfert de coală, albe, numerotate de Odobescu, numai recto, de la 1 la 29, localizat și datat « Paris, iunie 1851 », păstrat în fondul B.A.R. Arhiva Alex. Odobescu, cota I, ms. 22, cu simbolul de achiziție: c. sp. ms. 2440/61. Numeroasele modificări și redacțiuni paralele, pe care le înregistrăm la *Variante* ne îndeamnă să presupunem că ne aflăm în fața primului bruion al articolului, și nu în fața formei « definitive », destinată celui de al treilea număr al publicației *Junimea română* [1].

Scris cu caractere latine, fragmentul de care ne ocupăm conține, pe lîngă numeroase grafii fonetice, și foarte multe grafii tributare diferitelor mode ortografice ale timpului, de la cele tradiționale pînă la ultimele inovații etimologice, vădind indiferența lui Odobescu față de « modurile » de scriere « corectă ». Frapează îndeosebi frecvența notării sunetului *î* cu semnul *ă*: *cănd, căștiga, căte, căteva, decăt, găndim, începănd* [2], *stărpi, tărăm* etc.; tot atît de surprinzătoare sînt cîteva grafii pseudoetimologice de tipul *sěnul* și *stěrpi*. O asemenea avalanșă de *ă* pentru *î* (respectiv *â*) face suspecte niște grafii, altminteri fonetice, ca *rădica* și *sfărăma*, ale căror lecțiuni corecte s-ar putea să fie *rîdica* și *sfărîma*, cu atît mai mult cu cît sunetul *ă* apare notat și cu semnul *â* (*înâlțat*). De aici îndemnul de a înregistra printre variantele certe cîteva lecțiuni ipotetice.

Influența etimologismului este prezentă prin grafii ca *ecstindere, ecsemplu, feroase, făgăduiesce, groasnic, chaos, horizont, idea, neisbutit, împedecare, neîndrezneț* [3], *nuoă, nuoi, păserele, pétra, perd, priivire, resbóe, scóla, sterge, sunt* și *sûnt* etc. Nu o dată însă Odobescu « greșește »: scrie fonetic *făgăduiește* și « corectează » *făgăduiesce* (ms., f. 3 r°, r. 6), scrie *noi* și « corectează » *nuoi* (ms., f. 16 r°, r. 11), sau scriind *piétră* (ms., f. 3 r°, r. 5), *echilibru, existință, număroase, răspinge, zdrobite, zdrumicate* etc. Alteori însă greșelile lui Odobescu nu sînt abateri de la « normele ortografice », ci pur și simplu coruptele: *pamîntului* pentru *pămîntului, s'o* pentru *ș' o, Neuton* pentru *Newton, ecsintiții* pentru *ecsistinții* sau *existinții, duoi* pentru *duoă* (respectiv *două*), *puternici* pentru *puternice, cîte* pentru *cîtă, cuvine* pentru *convine, tenerar* pentru *temerar*.

---

[1] Cf. Geo Șerban, *Odobescu inedit*, în *Viața românească*, XV, nr. 7, iulie 1962, p. 92.

[2] Notat o dată (ms., f. 6 r°. 1) *începănd* apoi corectat *începând*.

[3] Grafia *neîndrezneț* reprezintă, probabil, ca și grafia *priivi* o « extindere » a normelor etimologice și asupra cuvintelor de origine slavă, sub influența antipurismului, sau, poate, o reacție antietimologică a tradiționalismului.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., Arhiva Alex. Odobescu, I, ms. 22.

$\left.\begin{matrix}A_1\\A_2\\A_3\end{matrix}\right\}$ — variante genetice în textul A.

P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

137

3 turbură A; *redacțiune anterioară:* tulbură A_1 || **6** slabele-i raze A; *redacțiune anterioară:* slabele ei raze A_1 || **11—12** siluiri turbate din partea tiranilor învingători A; *redacțiune anterioară:* siluiri turbate ale tiranilor învingători A_1; *altă redacțiune anterioară:* <siluiri turbate> ce le suferă din partea tiranilor învingători A_2 || **14** împreună A; *redacțiune paralelă:* izolate A_1 || **15** strămoșii A; *redacțiune anterioară:* părinții A_1 || **18** fi-vor secerate A; *redacțiune anterioară:* fi-vor oare secerate A_1 || **19** Șterge-se-vor P; *scris:* Sterge-se-vor A || **21** va interesa numai pe anticarii secolilor viitori? A; *redacțiune anterioară:* va interesa numai anticarii secolilor viitori? A_1 || **23** martirii unei idei A; *redacțiune anterioară:* martiri ai unei idei A_1 || **25—26** Nu vom putea noi, mai norociți decît străbunii, să lăsăm viitorimii o viață și o societate din ce în ce mai fericită <?> A; *redacțiune anterioară:* Nu vom putea noi, mai fericiți decît străbunii, să lăsăm urmașilor o viață și o societate din ce în ce mai fericită <?> A_1; *altă redacțiune anterioară:* Nu vom putea noi să lăsăm o viață și o societate din ce în ce mai fericită A_2 || **27** Cu toate însă A; *redacțiune anterioară:* Însă A_1; *altă redacțiune anterioară:* Dar A_2 || **27—28** necontenita înaintare a omenirei A; *redacțiune anterioară:* înaintarea necontenită A_1; *altă redacțiune anterioară:* progres A_2 || **28** primit P; *scris:* priimit A ||

138

2 sînt P; *scris:* sunt A || **5** grăbesc A; *redacțiune anterioară:* grăbește A_1 || **9** drept A; *redacțiune anterioară:* ca A_1 || **10** precisă A; *redacțiune anterioară:* preciză A_1 || **14** Ei zic: A; *redacțiune anterioară:* Ei zic că: A_1 || **16—17** sprijiniți pe o teorie a progresului omenesc, mult mai bine fondată A; *redacțiune anterioară:* sprijiniți pe o idee, mult mai bine fondată, a progresului omenesc A_1; *altă redacțiune anterioară:* sprijiniți pe o idee, mult mai bine fondată, despre progresul omenesc A_2 || **17—18** putem a-i întreba: cum de-a zăcut Europa, nemăsurate timpuri, într-o barbarie deplină <?> A; *redacțiune anterioară:* putem a-i întreba cum a făcut Europa de-a zăcut, nemăsurate timpuri, într-o barbarie deplină <?> A_1 || **19** se fi aruncat dodată asupră-i A; *redacțiune anterioară:* se fi aruncat asupră-i A_2 || **22** folositoarele A; *redacțiune anterioară:* salutarele A_2 || **33** Cauza căderii ei e prea complicată, și locul desvoltării ei nu e aci A; *redacțiune anterioară:* Cauza căderii ei e prea împlicată <*redacțiune paralelă:* complicată> pentru a fi desvoltată aci A_1; *altă redacțiune anterioară:* Cauza căderii ei e prea înmulțită pentru a fi desvoltată aci A_2 || **34** născu A; *redacțiune anterioară:* ținea A_1 | din A; *redacțiune anterioară:* la A_1 || **35** din A; *redacțiune anterioară:* la A_1 || **35—36**

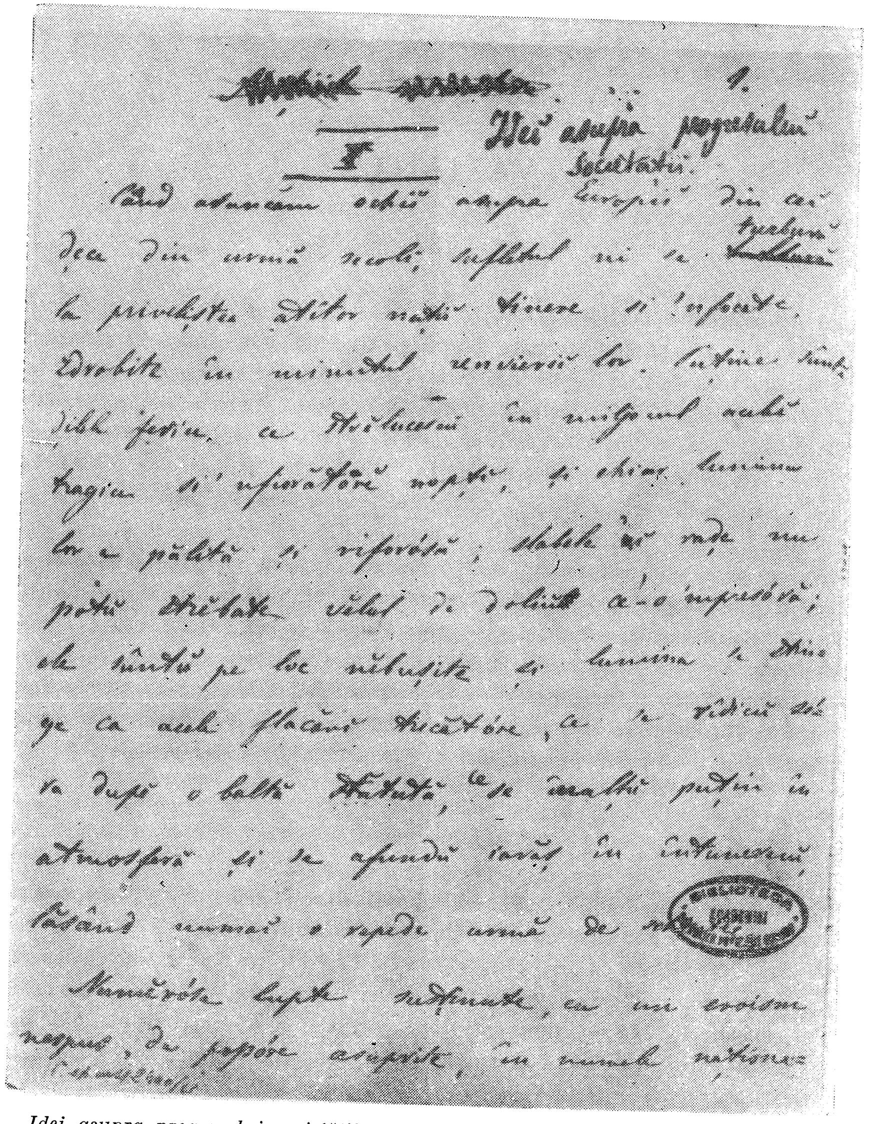

Idei asupra progresului societății (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 1 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

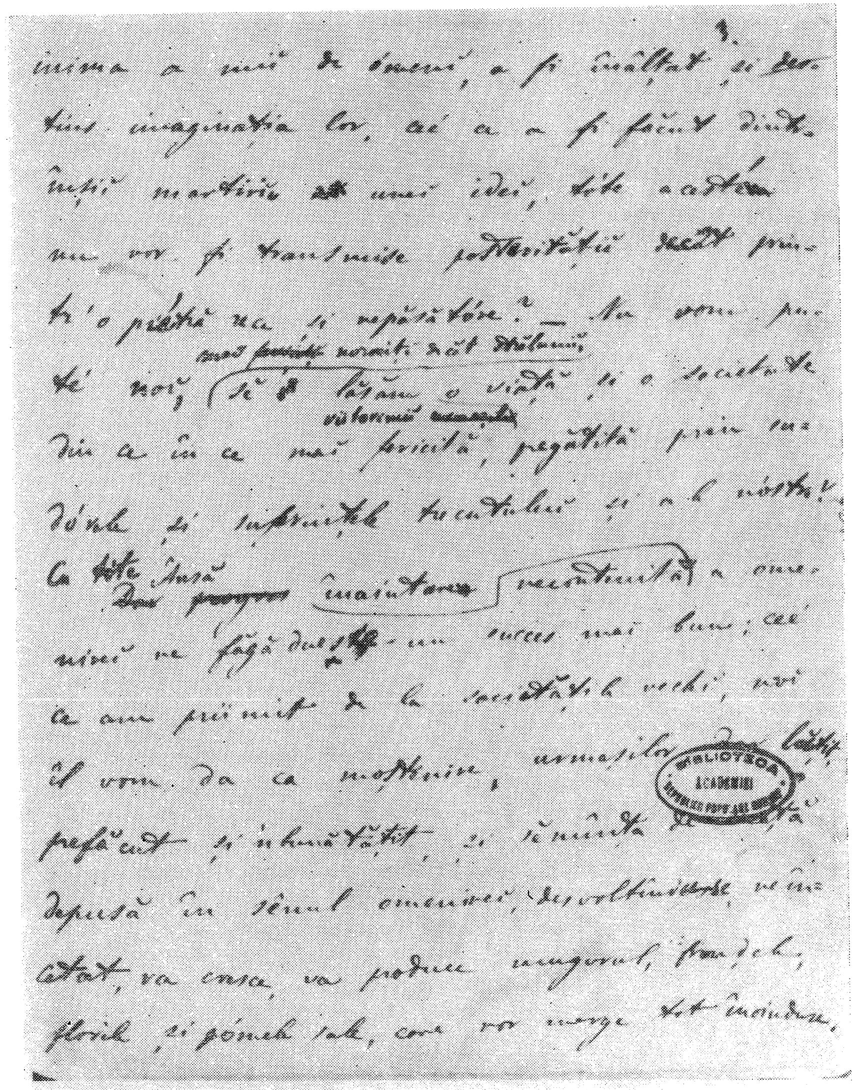

Idei asupra progresului societății (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 3 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

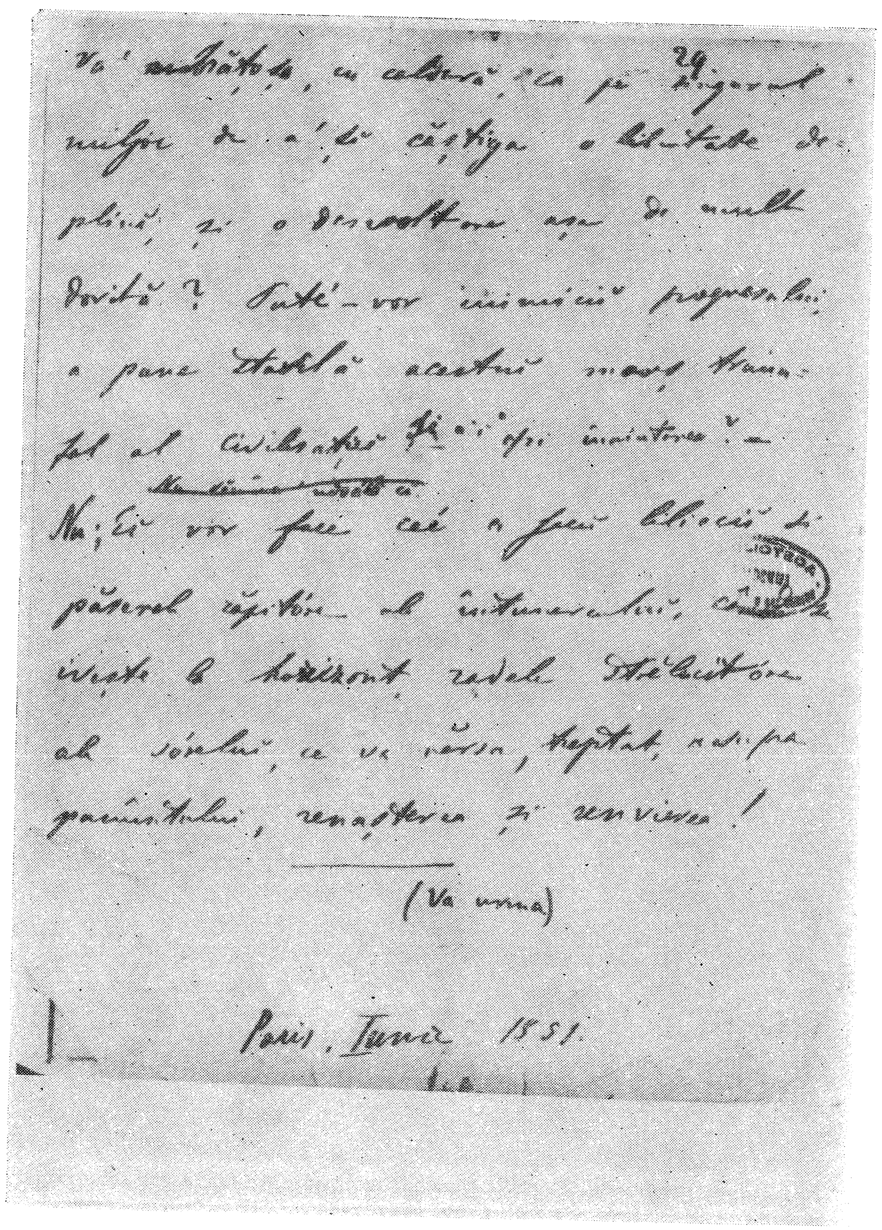

(Va urma)

Paris, Iunie 1851.

Idei asupra progresului societății (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 29 r°)

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

puţina solidaritate ce aveau, în acele timpuri, popoarele europeene luminate A; *redacţiune anterioară:* puţina solidaritate ce aveau popoarele europeene A_1 || **38—40** Europa rămase afundată atîţia lungi secoli ai veacului de miljoc în acea tristă stare de barbarie A; *redacţiune anterioară:* Europa rămase afundată în acea tristă stare de barbarie atîţia lungi secoli ai veacului de miljoc A_1; *altă redacţiune anterioară:* Europa rămase în cumplită stare de barbarie atîţia secoli A_2; *altă redacţiune anterioară:* Europa rămase în acea stare, aşa cumplită, de barbarie, atîţia secoli A_3 ||

139

1—3 avem a ne-ntreba noi înşine: cum putem se esistăm azi? care e puternicul princip de viaţă ce veni în urmă se-nsufleţească acel cadaver, spre a face dintr-însul corpul vieţuitor al Europii moderne? A; *redacţiune anterioară:* ce fel putem noi a esista? care e spiritul ce veni a-nsufleţi acel cadaver, spre a face dintr-însul corpul vieţuitor al Europii de azi? A_1 || **6—8** Luptă viforoasă a două principe rivale, în care oamenii dupe atunci îşi cătau scăparea, jertfindu-şi pentru dînsele afecţii, viaţă şi bunuri! A; *redacţiune anterioară:* Luptă viforoasă a două principe care se jucau cu oamenii, ce-şi cătau într-însele scăparea, jertfindu-şi afecţii, viaţă şi bunuri A_1[1] || **8** de spaimă A; *redacţiune anterioară:* înfricoşat A_1 || **12** sufletul naţiilor A; *redacţiune anterioară:* sufletul unei naţii A_1 || **15** Uni-se-vor A; *redacţiune anterioară:* Uni-se-va A_1 | puterile A; *redacţiune anterioară:* puterele A_1 || **16** strămutările A; *redacţiune anterioară:* locuinţa A_1 || **18—19** Silinţele ce le va pune un popor spre a rămînea în întregimea A; *redacţiune anterioară:* Silinţele ce le va pune spre a rămînea în întregimea A_1 || **32** privim P; *scris:* priivim A || **33** Virgil A; *redacţiune anterioară:* Horaţie A_1 || **39** însă A; *redacţiune anterioară:* încă A_1[2] ||

140

3 fiindcă A; *redacţiune anterioară:* căci A_1 || **4** de A; *redacţiune anterioară:* pentru A_1 || **4—5** Căci vai! puterea singură în timpul nostru A; *redacţiune anterioară:* Ea singură, vai! în timpul nostru A_1 || **7** puterea dreptăţii, o combate A; *redacţiune anterioară ipotetică:* puterea dreptăţii naturale <o combate> A_1 | numărul inimicilor ei A; *redacţiune anterioară:* numărul adversarilor A_1 || **14** în A; *redacţiune anterioară:* de A_1 | de al A; *redacţiune anterioară:* de acela al A_1 || **24** ca fieşce A; *redacţiune anterioară:* ca nu fieşce A_1 || **25** libertăţile A; *redacţiune anterioară ipotetică:* drept<turile> A_1 | dar că trebuie, — pentru A; *redacţiune anterioară*: dar că, — pentru A_1 || **26—27** trebuie, între acele naţii, un legămînt, o alianţă de apărare comună A; *redacţiune anterioară:* trebuie un legămînt, o alianţă de apărare comună între acele naţii A_1 || **31** societate A; *redacţiune anterioară:* lume A_1 || **30** pentru A; *redacţiune anterioară:* spre A_1 || **32** sînt P; *scris:* sunt A | || **39—40** Dar unei astfel de mişcări strîmpte şi neizbutite noi cătăm a opune un război de principe vast şi întins A; *redacţiune anterioară:* Dar la această mişcare strîmptă şi neizbutită putem opune un război vast şi întins A_1 || **40—41** într-o înţelegere comună, într-o alianță strînsă *A; redacțiune anterioară:* într-o înțelegere comună și într-o alianță strînsă A_1 ||

---

[1] *O corectură în dreptul sintagmei* jertfindu-şi pentru dînsele *(A), propune ipoteza unei a treia redacţiuni, intenţionate:* Luptă viforoasă a două principe care se jucau cu oamenii ce-şi cătau într-însele scăparea, jertfindu-şi viaţă, afecţii şi bunuri.

[2] *Această variantă de cuvînt sugerează cel puţin două redacţiuni intenţionate ale frazei:* Dar cîte, însă, de acelea sînt încă astăzi sugrumate de politica mîrşavă şi lacomă a cabinetelor tiranice? *Prima:* Dar cîte încă de acelea nu sînt astăzi sugrumate de politica mîrşavă şi lacomă a cabinetelor tiranice? *A doua*: Dar cîte încă de acelea sînt astăzi sugrumate de politica mîrşavă şi lacomă a cabinetelor tiranice?

141

3 nevoite *A; redacțiune paralelă:* împinse A_1 || **14** vaste *A; redacțiune paralelă:* întinse *A* | asociații *A; redacțiune anterioară:* asoțiații A_1 || **19** sînt *P; scris:* sunt *A* || **23** armia-i *A; redacțiune anterioară:* armia ei A_1 || **25** privire *P; scris:* priivire *A* || **26—27** cînd fiecare se va afla restabilit în drepturile sale naționale *A; redacțiune anterioară:* cînd se vor bucura fiecare de drepturile sale naționale A_1 || **31** de un timp *A; redacțiune anterioară:* de timp A_1 || **32** o existință *A; redacțiune anterioară:* nici existință A_1 || **33—34** Putem dar oare zice *A; redacțiune anterioară:* Putem dar zice A_1 || **41** civilizației *A; redacțiune anterioară:* civilizația *A* || **41—42** a crește din laptele ei *A; redacțiune anterioară:* a se educa cu sucul ei A_1 || **42** creștere *A; redacțiune anterioară:* educație A_1 ||

142

1 desvoltarea ei proprie din acel timp *A; redacțiune anterioară:* desvoltarea ei din acel timp A_1 || **6** înfloritoare *A; corupt:* înfloritoarei A_1 || **10** că ele nu au *A; redacțiune anterioară:* că nu au A_1 || **19** convine *P*A_1*; redacțiune ulterioară, corupt:* cuvine *A* || **22—24** poate fi întrodusă într-însele, precît numai o centralizație prea mare a puterii nu va sugruma trebuințele *A; redacțiune anterioară:* poate fi întrodusă, precît o centralizație prea mare nu va sugruma trebuințele A_1 || **24** localități *A; redacțiune anterioară:* localitate A_1 || **26—27** cît se va pune *A; redacțiune anterioară:* cît se pune A_1 || **29** echilibrul *A; redacțiune anterioară:* cumpăna A_1 | **30** sfărîmat *P; scris:* sfărămat *A* | Iată răul *A; redacțiune anterioară:* Acesta e răul A_1 || **32** au *A; redacțiune anterioară:* aveau A_1 ||

143

4 țară *A; redacțiune anterioară:* stat A_1 || **12—14** subt un singur stindard, se recunoască aceeaș constituție fondamentală și aceleași baze în legislație, se formeze un singur cerc *A;* subt un singur stindard, se formeze un singur cerc A_1 || **16** sale *A; redacțiune anterioară indescifrabilă, în* A_1 || **17** oricine *A; redacțiune anterioară:* oricine alt A_1 || **18** temerar *P; corupt:* tenerar *A; redacțiune paralelă:* îndrăzneț A_1 | a adăoga aci că aceasta *A; redacțiune anterioară:* a adăoga că această A_1 | e *A; redacțiune anterioară ipotetică:* îi A_1 || **18—19** primită *P; scris:* priimită *A* || **20** cererea lumei *A; redacțiune anterioară:* cerere a lumei A_1 || **25** și a-i opri înaintarea? Nu! Ei vor face ceea ce fac liliecii *A; redacțiuni anterioare ipotetice:* și a-i opri înaintarea? Nu rămîne îndoială că ei vor face ceea ce fac liliecii *sau*: a-i opri înaintarea? Nu! Nu rămîne îndoială că ei vor face ceea ce fac liliecii A_1 ||

NOTE

Redactat în iunie 1851, la Paris, articolul se încadrează în programul revistei *Junimea română*, al cărei colaborator devenise Odobescu de la primul ei număr (mai 1851), prin *Muncitorul român*. Încetarea apariției

revistei după al doilea număr (iunie 1851) poate explica de ce manuscrisul, ajuns exact peste un secol în colecțiile Bibliotecii Academiei, a rămas nepublicat pînă la includerea lui în ediția lui Geo Șerban, *Odobescu inedit*, București, Editura pentru literatură, 1964, după ce — același editor — îl semnalase în *Viața românească*, 15 (1962), nr. 7, p. 92—95.

Cuprinzînd mărturii noi asupra formației pașoptiste a lui Odobescu, *Idei asupra progresului societății* ne dezvăluie adeziunea sa la viziunea înaintată asupra progresului umanității caracteristică mediului de gîndire al revoluționarilor români de la Paris. Întîlnim în această viziune condamnarea fără rezerve a „beznei medievale", ca și convingerea că popoarele și-au recunoscut de mult naționalitatea și au luptat pentru ea — idei false, în forma radicală în care sînt formulate, dar nu mai puțin concludente pentru orientarea gîndirii tînărului Odobescu. Ea este definită de nemărginita lui încredere în progres, în „legea necontenitei înaintări a omenirii" și de ceea ce considera el drept motorul acestei înaintări: știința. Limita concepțiilor lui Odobescu, care privea ideile drept forța motrice principală a societății, este clar exprimată în explicațiile pe care le găsește „beznei medievale" (principiile greșite ale societății antice — sclavia, condiția înjosită a femeii) sau progresului însuși, al cărui ritm crește în proporție geometrică, „avînd ca rație valoarea descoperirilor noi". Includerea lui Descartes și a lui Leibniz printre autorii unor „folositoare descoperiri", ca Galileu și Newton, ne-ar da dreptul să înțelegem că pentru Odobescu și filozofii sînt „descoperitori de idei" (ni se pare puțin probabil, dar nu exclus, ca cei doi gînditori să fi fost citați pentru opera lor științifică — în geometria descriptivă, primul; în matematici, al doilea). Accentul este deci pus pe idei, pe principii, de către acest tînăr care înțelege să dea la rîndul lui o luptă în acest domeniu, în care angajează ideile naționalismului, ale solidarității, ale libertății, ale alianței între popoare, ale democrației, ale unității naționale, fără preocuparea de a coborî în analiza realităților sociale. Concepția sa este nu una științifică, ci filozofică și politică. Demonstrarea legii progresului îi servește ca fundament ideii de naționalitate. Aceasta, la rîndul ei, este temeiul ideii de libertate. Amîndouă aceste idei sînt asociate în argumentarea libertății naționale și anume a libertății Țărilor române. Articolul nu este un studiu, ci un pamflet împotriva tiraniei, în favoarea libertății, un moment din lupta revoluționară a pașoptiștilor care, înfrînți de reacțiunea de la București, continuă lupta cu condeiul în exil. Stilul retoric, apologetic — un stil oral —, lasă loc presupunerii că în prima lor formă *Ideile* au fost o conferință în cercul tinerilor români din Paris. Influențele marilor mentori ai exilaților, apar și în formulele adoptate („sufletul națiilor" amintește însă nu numai de Bălcescu, ci și de Kogălniceanu, care cunoștea „instinctul maselor", sau de Michelet — „instinctul poporului").

Trăsăturile obișnuite ale vocabularului lui Odobescu, amestecul caracteristic de neologisme și arhaisme, deocamdată chiar nesiguranța unor forme — sînt prezente în această scriere de tinerețe (*fieroase, vizuiri, anticari* — pentru „arheologi", *devăna, solemnelă* etc.).

〈CA TOT CODRUL SĂ RĂSUNE . . .〉

Poezie cu două versiuni autografe, în fondul de manuscrise al B.A.R., cota 4.935, una la f. 12 r° – 12 v°, fără titlu, dedicată «Axxxei» şi datată «23 iulie 1851, Vxxxxxxxx», alta la f. 23 r°, fără titlu, fără dedicaţie, datată şi localizată «23 iulie 1851, Vascoueil». Pe baza corecturii din versul 13 (*glasu-ţi* în loc de *vocea-ţi*[1]), presupunem că versiunea de la f. 12 r° – 12 v° este ulterioară versiunii de la f. 23 r°.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 23 r°.
A_1 — variante genetice în textul *A*.
B — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 12 r° – 12 v°.
B_1 — variante genetice în textul *B*.
P — lecţiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

144

3 Ca tot *BA; redacţiune paralelă:* Fă ca B_1 ‖ **5** fronză *B;* frunză *A* ‖ **13** glasu-ţi *BA; redacţiune anterioară:* vocea-ţi A_1 ‖ **14** pădurei *B;* pădurii *A* ‖

NOTE

Tînărul student de la Paris lasă însă loc, între îndeletnicirile sale, şi altor elanuri ale vîrstei. Poeziile erotice din anii 1850–1853 rămase în hîrtiile scriitorului nu distonează într-o operă şi o viaţă marcate pînă la încheierea lor dramatică de aceeaşi preocupare turburătoare, dar, cum va afirma Odobescu pînă în ultimele sale rînduri, atît de stimulantă pentru el.

---

[1] Vezi variantele.

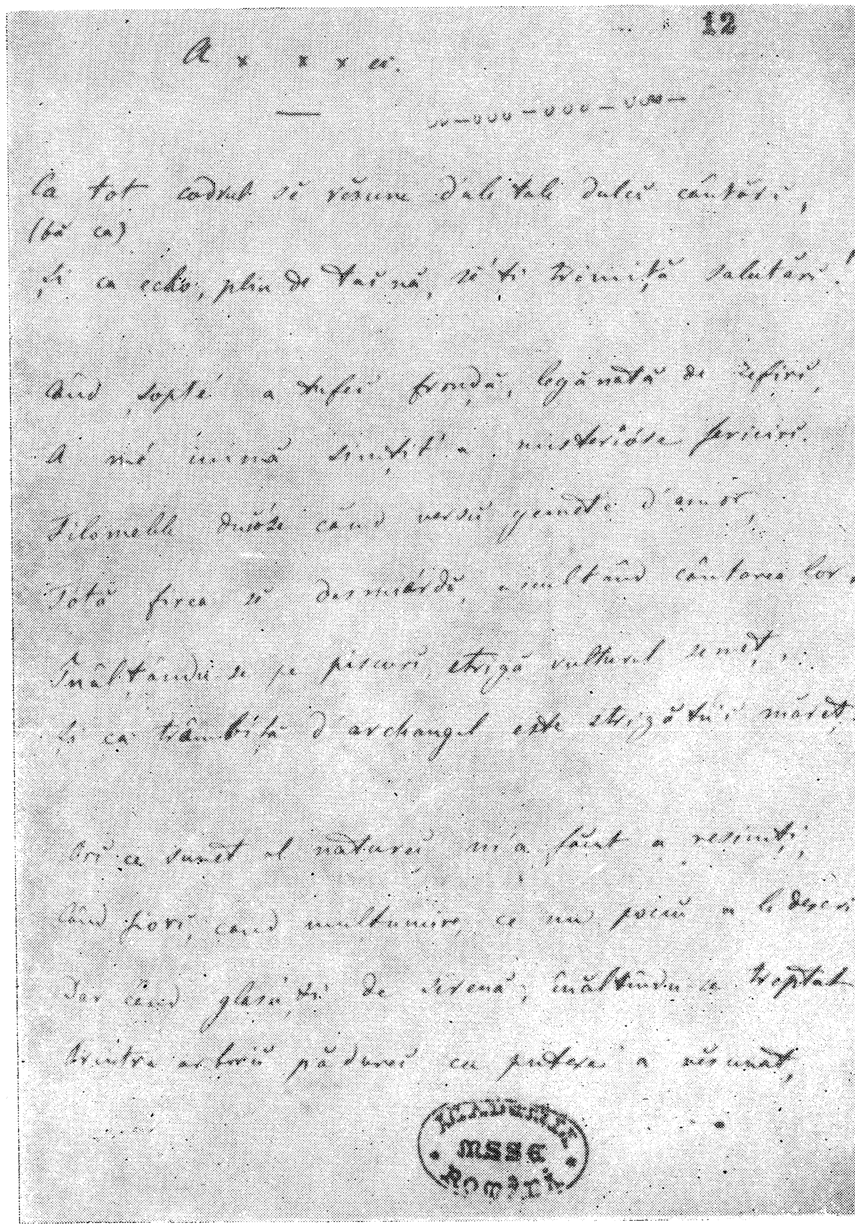

12

Axxxei.

—∪∪—∪∪—∪∪—

Ca tot codrul să răsune d'ale tale dulci cântări,
(Fă ca)
Şi ca echo, plin de taină, să-ţi trimiţă salutări!

Când şoptea a teii fronză, legănată de zefiri,
A mea inimă simţit'a misterioăse fiori.
Filomele dulci când versă gânduri d'amor,
Tótă firea se desmierdă, ascultând cântarea lor;
Înălţându-se pe piscuri, strigă vulturul semeţ,
Şi ca trâmbiţa d'archangel este strigătu-i măreţ.

Ori ce sunet al naturei m'a făcut a resimţi,
Când fiori, când mulţumire, ce nu pociŭ a le descri.
Iar când glasu-ţi de sirenă, înălţându-se treptat
Printre arborii pădurei cu putere a răsunat,

〈*Ca tot codrul să răsune* . . .〉 (facsimil după ms. 4 935, f. 12 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

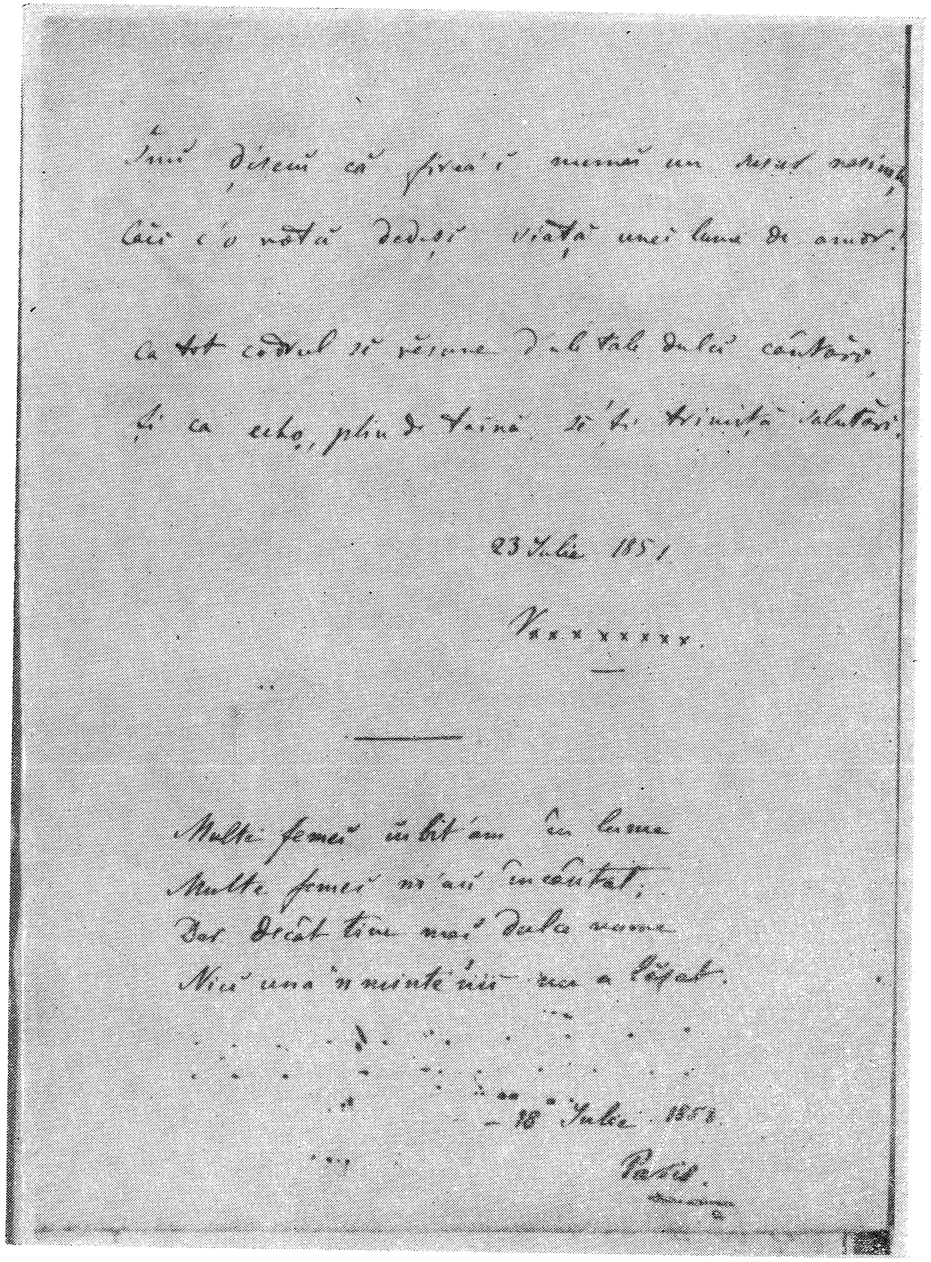

Însă dzicéŭ că firea-i numai un surâs nesimţ

Căci c-o notă dedzi viaţă unei lume de amor!

Ca tot codrul să răsune d-ale tale dulci cântări,

Şi ca echo, plin de taină să-ţi trimiţă salutări!

23 Iulie 1851

V××××××××.

Multe femei iubit-am în lume
Multe femei m-au încântat;
Dar decât tine mai dulce nume
Nici una 'nainte-mi n-a lăsat.

— 28 Iulie 1851.

〈*Ca tot codrul să răsune*...〉 (facsimil după ms. 4 935, f. 12 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

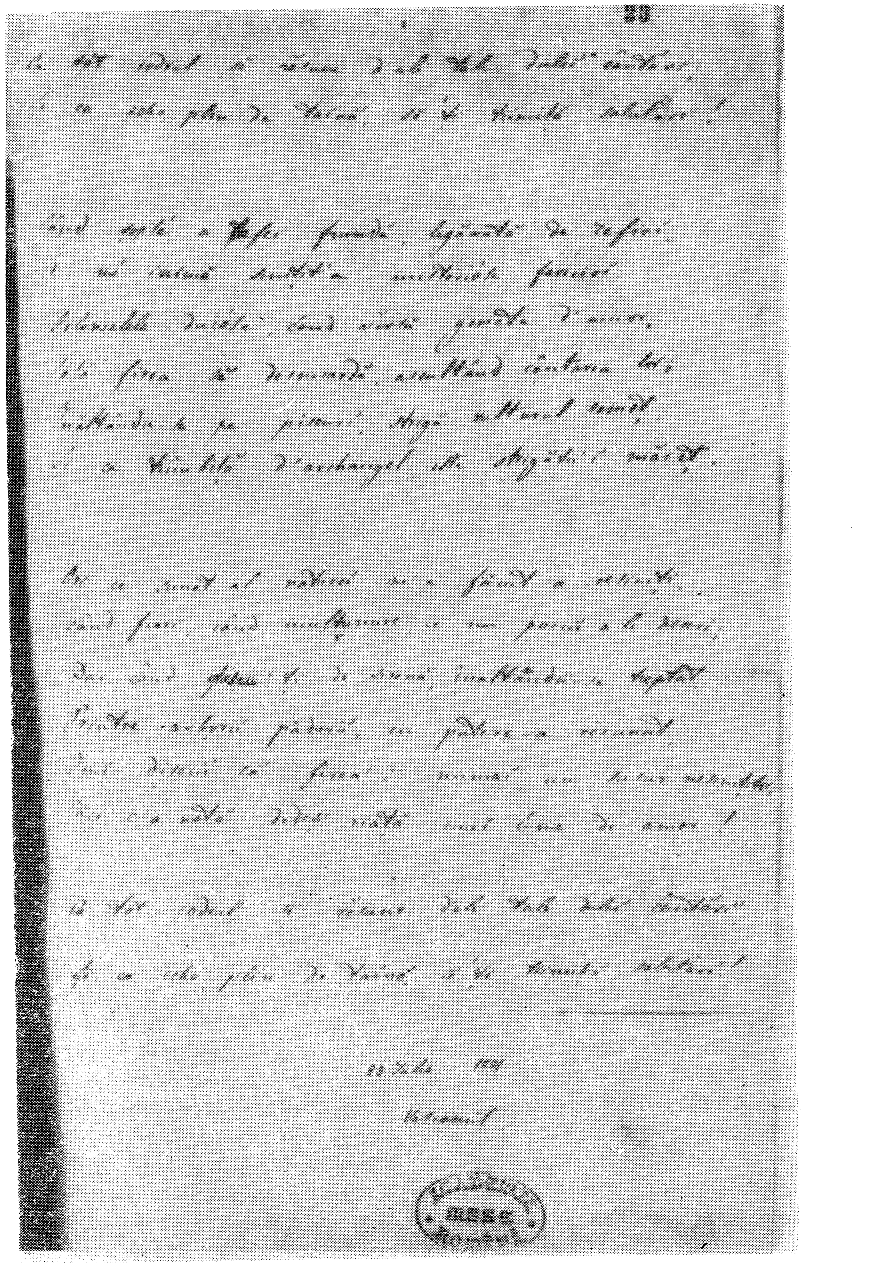

〈*Ca tot codrul să răsune*...〉 (facsimil după ms. 4 935, f. 23 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

Precedentele creaţii ale literaturii noastre din faza începuturilor ei îl influenţează pe Odobescu prin manieră anacreontică şi romantism facil, sau prin cadrul pastoral, după cum s-a mai remarcat. Dificultăţile de versificaţie pe care tînărul poet încearcă să le învingă prin căutarea metodică a metricei potrivite, notată în variate formule pe marginea manuscrisului, par să nu fi indicat lui Odobescu poezia drept o cale de realizare literară vrednică de urmat. Încercările de versificare franceză risipite în manuscrisele din aceeaşi perioadă nu-l puteau clinti din această evidenţă.

În versurile „Ca tot codrul să răsune d-ale tale dulci cîntări” înţelesul invocaţiei este lămurit de varianta la primele două cuvinte (Fă ca”), deci : „Fă ca codrul să răsune” etc. Schimbarea a fost necesară pentru eufonie. În evoluţia ideii distihurile 2—5 sînt menite să pună în valoare, în distihurile 6—7, glasul armonios al iubitei, faţă de care şoapta frunzei, cîntecul filomelei, strigătul vulturului deci „orice sunet al naturii” sînt „numai un susur nesimţitor”.

‹HOMER›

ODISEEA

Autograful acestei tălmăciri parţiale, evident exerciţiu didactic, se găseşte în manuscrisul B.A.R., cota 4.987, între filele 14 r° şi 25 v°, sub titlul *Odisea lui Omer / Cîntul întîi*, localizat şi datat, chiar pe prima pagină : « Paris, Mai—septemvrie 1852 ».

Scrierea ordonată, — neobişnuit de ordonată şi de citeaţă în bruioanele lui Odobescu, — numărul relativ mic de ştersături, înlocuiri de cuvinte şi sintagme, ne îndeamnă să presupunem că ne găsim în faţa unei transcrieri « pe curat » de pe o ciornă anterioară.

Grafia cu caractere latine urmează, în genere, fără exagerări etimologice, soluţiile ortografice propuse de Ion Heliade Rădulescu. Dar, ca şi în alte manuscrise[1], Odobescu nu este consecvent ; nu o dată pana lui distrată uită să pună semnele diacritice ale scrierii « corecte », adaugă sau « mănîncă » litere, şi nu o dată oscilează între notaţia etimologică şi notaţia fonetică. Aşa se explică, probabil, de ce alături de grafii « corecte » ca *văslaşi, mĕ, vĕ, ţârm, fer, perиră, péţa, ţéra, rĕsboiul, rĕspândi, rĕspunde, gasdele, grósnic, sburătóre, sgomot, jace, miḑloc* etc., se întîlnesc cuvinte scrise greşit, ca : *padurósă* în loc de *pădurósă, înăltîndu-se* în loc de *înălţîndu-se, respunzîndu-i* în loc de *rĕspunzîndu-i, rescula* în loc de *rĕscula, respândi* în loc de *rĕspândi, supera* în loc de *supĕra, întînsă* în loc de *întinsă, departea* în loc de *departe, resboiul* în loc de *rĕsboiul, derapăn* în loc de *dĕrapăn, sĕi* în loc de *sĕu* (pr.), *me* (pr.) în loc de *mĕ, sovârşit* în loc de *sŏvârşit, strenepoţi* în loc de *strĕnepoţi, întórce* în loc de *întórcere, se-ţi da* în loc de *sĕ-ţi dea, ve* (pr.) în loc de *vĕ, înveţat* în loc de *învĕţat* etc. şi grafii « necorecte », fonetice, ca de pildă *zburătoare* « corectată » în *sburătoare, gróznic* « necorectată », sau *piaţă* « corectată » în *péţă*.

Menţionăm, în continuare, cîteva forme de limbă caracteristice în scrisul lui Odobescu din anii 1848—1860 : *erea* pentru *era* (« *erea doritor* »), *ereau* pentru *erau* (« *ereau pe la casele lor* »), *întii* pentru *întîi* (« *cîntul întii* »[2]), *tatal* (*scris* : *tata'l*) pentru *tatăl* (« *tatal oamenilor ş-al zeilor* », « *tatal meu* »), *gniei* pentru *miei* (« *gnieii-ndesaţi şi boii-ncornoraţi* », « *bucurîndu-se de ecatomba de tauri şi de gniei* »), *fromoasă* pentru *frumoasă* (« *într-o fromoasă curte* », « *fromoase plete* ») *se* pentru *să* (« *ca se spuie* », « *se se ducă* »), *svătuim* pentru *sfătuim* (« *aidem... se ne svătuim* »), *svîrşit* pentru *sfîrşit* (« *dupe ce or fi svîrşit războiul* »), *sîm* (scris *sûm*) pentru *sînt* (« *deşi nu sîm vrun ghicitor* », « *mum' mea... mi-a spus că sîm al aceluia* »).

---

[1] Vezi, d. e., în volumul de faţă, nota descriptivă a manuscrisului ‹ *Mihai Viteazul* › — *Fragment‹e› dintr-o tragedie* (p. 353).

[2] Nu *întîi*, cum din greşeală apare în volumul de faţă la p. 145.

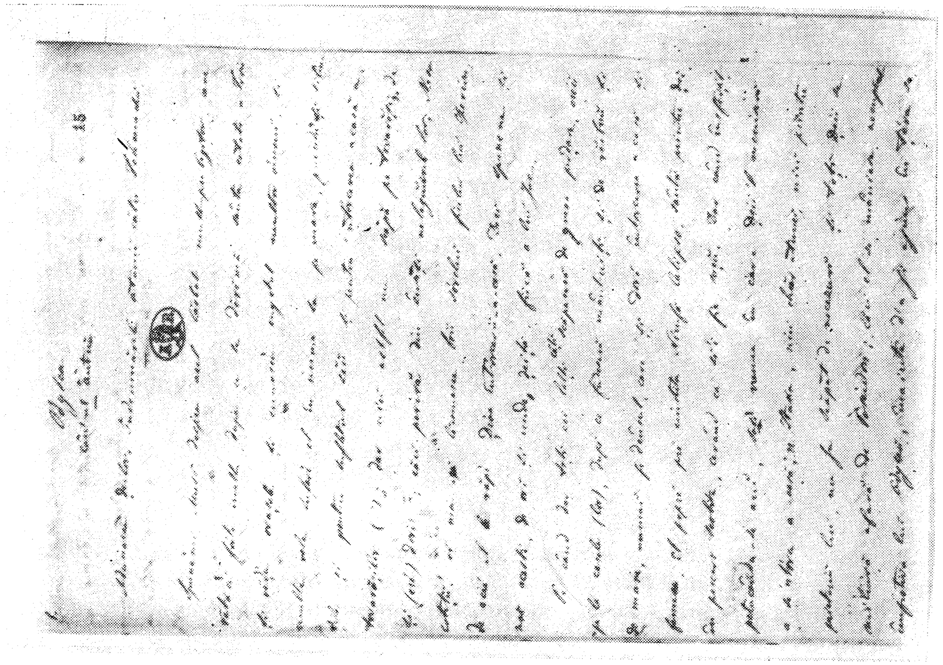

Homer — *Odiseea* — (facsimil după ms. 4 987, f. 15 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

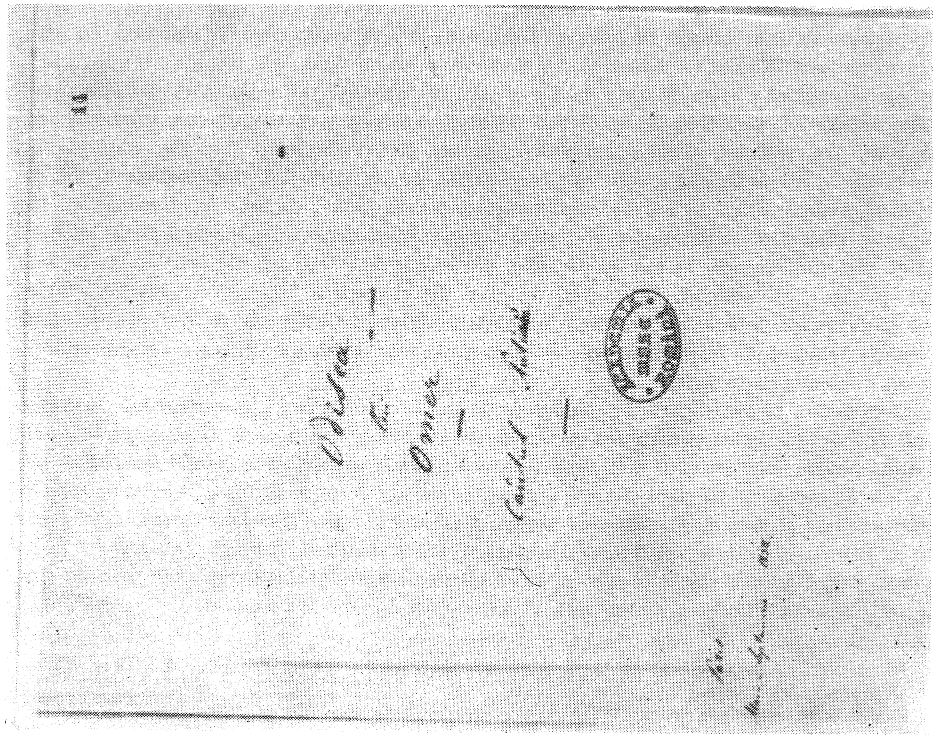

Homer — *Odiseea* (facsimil după ms. 4 987, f. 14 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 4.987, f. 14 r° — 25 v°.

A_1
A_2 } — variante genetice în textul *A*.

P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

145

2 Odiseea *P; scris:* Odysea *A* || **14** reaua *A; redacțiune anterioară intenționată:* greaua A_1 ||

146

8 ucidă *A; redacțiune anterioară:* ucigă A_1 || **11** înduplecă *A; redacțiune anterioară:* domiri A_1 || **16** multîncercatul *A; redacțiune anterioară;* încercatul A_1 || **33** orbì *A; redacțiune anterioară:* chiorî A_1 || **34** a căruia putere este mai presus de a tutulor ciclopilor *A; redacțiune anterioară:* care prin putere este cel mai mare dintre toți ciclopii A_1 || **34—35** căci pe acesta *A; redacțiune anterioară:* căci acesta A_1 || **37—38** țara sa părintească *A; redacțiune anterioară intenționată:* țara <a pămîntească> A_1 ||

147

3 acum *A; redacțiune anterioară ipotetică:* acuma A_1 || **6** adevărata (noastră) hotărîre *A; redacțiune paralelă:* <adevărat>ul nostru svat A_1 || **8** fiul *P; grafie ipotetică:* fiiul *A* || **10** gnieii-n desați *A; redacțiune paralelă:* gnieii mititei A_1 || **14** pedilele-i *A; redacțiune paralelă:* călțunii A_1 || **17—18** șiruri de oameni viteji *A; redacțiune anterioară:* făpturile oamenilor A_1 || **20** pridvorului *A; redacțiune paralelă:* bătăturii A_1 || **33** sta îndelung afară la poartă *A; redacțiune anterioară:* sta afară din porți A_1 || **36** Cu noroc *A; redacțiune paralelă:* Bucură-te A_1 | bine ai venit la noi *A; redacțiune paralelă:* vei fi bine primit <*scris:* priimit> la noi A_1; *altă redacțiune paralelă:* vei fi bine găzduit la noi A_2 || **40** mai se aflau *A; redacțiune anterioară:* ereau A_1 || **42** erea *A; redacțiune anterioară:* ereau A_1 ||

148

6 netedă *A; redacțiune paralelă:* lustruită A_1 || **7—8** cu ceea ce avea *A; redacțiune anterioară:* pe cei de față A_1 || **10** de la unul la altul *A; redacțiune anterioară:* de la unul pînă la altul A_1 || **22** *lecțiune ipotetică:* mănîncă; *altă lecțiune ipotetică:* mănînc *A* || **27** mîngîiere *A; redacțiune paralelă:* nădejde A_1 || **40** după oțel *A; redacțiune anterioară:* pentru oțele A_1 ||

149

1 bătrînul *A; redacțiune anterioară:* bărbatul A_1 || **3** la *A; redacțiune anterioară:* în A_1 || **27** un neam *A; redacțiune anterioară:* o naștere A_1 || **39** (știindu-l) chiar mort *A; redacțiune anterioară:* știindu-l mort A_1 || **40** țara troienilor *A; redacțiune anterioară:* Țara Itachii A_1*; altă redacțiune anterioară:* Țara Itachiei A_2 ||

150

3 griji rele *A; redacțiune anterioară:* griji A_1 || **11** ș-ar sta dinaintea porților *A; redacțiune anterioară:* cum ar mai sta dinaintea porților A_1 || **17** cum ar intra *A; redacțiune anterioară:* cum ar mai intra A_1 || **24** și muma ta *A; redacțiune anterioară:* și pe muma ta A_1 || **26–27** precum aduce cu dînsa o fiică iubită A_1*; redacțiune paralelă:* precum se cuvine unei fiici iubite A_1 || **30** nu cumva vreunul *A; redacțiune anterioară:* cineva A_1 || **33** căci el *A; redacțiune anterioară:* care A_1 || **41** nu ți se mai cuvine *A; redacțiune anterioară:* nu se mai cuvine A_1 ||

151

9 aidi *A; redacțiune anterioară:* aid A_1 || **17–18** luînd (și tu) unul foarte fromos (de la mine) *A;* luînd (și tu) unul foarte fromos A_1 || **25–26** după cum îi orîndui Pallas Atena *A; redacțiune anterioară:* pe care o orîndui Pallas Atena A_1 || **32** lacrămînd *A; redacțiune anterioară:* lăcrimînd A_1 || **33** ale oamenilor ș-ale zeilor *A; redacțiune anterioară intenționată:* ale zeilor <ș-ale oamenilor> A_1 || **38** glorie *A; redacțiune paralelă:* slavă A_1 ||

152

1–2 dăruiește pe oamenii născocitori, pe fiecare precum el voiește *A; redacțiune anterioară:* dă oamenilor născocitori fiecăruia cum el voiește A_1 || **4** dea *P; corupt:* da *A* || **7** slunicelor *A; redacțiune anterioară:* slujbaș<elor> A_1 || **11** suindu-se *A; redacțiune anterioară:* urcîndu-se A_1 || **13** lăsă *P; corupt:* lasă *A* pleoapele *P; corupt:* ploapele *A* || **19** cum este *A; redacțiune anterioară:* ca A_1 || **34** spune *P;* spune? *A* || **35** primi *P; scris:* priimi *A* || **37** stemat *A; redacțiune anterioară:* stimat A_1 || **39** de vreme ce *A; redacțiune anterioară:* în vreme ce A_1 ||

153

1 Polibie *A; redacțiune anterioară:* Polib A_1 || **4** se te despoaie *A; redacțiune anterioară:* se-ți jefuiască A_1 || **12** întoarcerii *A; redacțiune anterioară:* întoarcerei A_1 || **18** danț *A; redacțiune anterioară intenționată:* j<oc> A_1 ||

NOTE

Din anii studenției de la Paris datează primele traduceri ale lui Odobescu din clasicii greci și latini, încercări importante atît pentru formația și activitatea de mai tîrziu a scriitorului și savantului, cît și pentru istoria filologiei noastre în general. Respectul față de textul vechi, grija pentru fondul și forma traducerii, răbdătoarea căutare a echivalentelor, efortul metodic de aprofundare a originalului sînt nu numai semnele unei vocații nedezmințite a lui Odobescu de pasionat al studiilor clasice, ci și criteriile de valoare ale celor dintîi traduceri românești temeinic alcătuite din Homer, Virgiliu, Horațiu și alți autori de seamă ai literaturii grecești.

În cuprinsul articolelor sau scrierilor sale de mai tîrziu Odobescu va mai avea prilejul să dea versiuni ale unor crîmpee din clasici (așa de pildă, fragmentul din Luciliu în *Satira latină*, sau invocația către Venus din începutul poemului *De rerum natura* al lui Lucrețiu, tradusă în *Pseudo-kynegetikos*). În colaborare cu C. Litzica va lucra în 1894 la traducerea *Mimilor* poetului alexandrin Herondas (traducere care nu face parte din opera de tinerețe a lui Odobescu, cum pare să creadă D. Păcurariu, *Inedite din tinerețea lui Odobescu*, în *Limbă și literatură*, 3 (1957), p. 243). „A tradus pe Hesiod în întregime, al cărui manuscris mi l-a arătat, tradusese nenumărate pasagii din Homer și Vergilius, dintre care unele se mai găsesc pe la elevii săi, a redat în românește pe Pausanias, din care, pasagii întregi a cetit studenților săi de la Universitate sau de la Școala Normală Superioară" (G. Popa-Lisseanu, *O odă a lui Horațiu tradusă de Alexandru Odobescu*, în *Orpheus*, 1 (1924/1925), p. 9. Iscusința la care a ajuns către sfîrșitul vieții în redarea românească a textelor vechi stîrnea admirația clasiciștilor; despre un fragment din Herodot tradus de Odobescu, în cuprinsul unui raport către Academie, Litzica, atît de aspru, cum vedem, pentru primele tălmăciri, recunoștea că nu cuprinde „nici un cuvînt mai puțin, dar nici o expresie netrebuincioasă; Odobescu, putem spune că nu cunoaște perifraza; fiecare vorbă străină găsește la el corespondentul ei potrivit; în fine, ordinea originală a cuvintelor este strict respectată, pe cît permite geniul limbii noastre". G. Popa-Lisseanu adaugă acestor mărturii: „Alexandru Odobescu scria greu, din pana lui nu curgeau lin frazele. Cine a asistat vreodată la vre-o compunere literară a sa, cine l-a văzut pregătindu-și vre-o lecție pentru cursul său de archeologie, cum mi s-a dat mie prilejul să asist și să-l văz, a putut să constate că fraza lui Odobescu era muncită, că textul său, pînă să capete o formă definitivă, trebuia să sufere nenumărate ștersături și numai cînd urechea sa de artist era satisfăcută, era și fraza socotită ca definitivă. Era și el unul dintre discipolii lui Horațiu, care recomandă *lima*, pila și, pentru ca lucrarea să fie desăvîrșită, cerea ca ea să fie necontenit prelucrată, timp de ani întregi, *nonumi in annum*.

În dragostea sa pentru perfecțiunea formii și am putea zice în patima sa pentru literatură și cultura greco-romană, Alexandru Odobescu, ca descendent al Romei, cum îi plăcea să se numească adeseori, ajunsese la convingerea, fără îndoială neîntemeiată, că limba românească are toate însușirile limbilor clasice și că în ea poate încăpea fraza ticluită după calapodul antic. Și în această privință, deși Odobescu adeseori își bătea joc, în glumă, de elevii săi cari, ca bunăoară Ionescu-Gion, afectau stilul archaic al cronicarilor, întrebuința totuși și el, de multe ori, inversiunile ce le găsim în acești cronicari, a căror sintaxă evident se apropia mai mult, într-o epocă cînd limba noastră nu era bine fixată, de sintaxa latină" (*art. cit.*, *Orpheus*, 1 (1924/1925), p. 8–9).

Este interesantă, deci, pentru această parte a activității literare a lui Odobescu, de reprodus relațiunea colaboratorului său la traducerea *Mimilor*, despre metoda de lucru a autorului *Satirei latine* : „Am avut prilej să lucrez cîteva săptămîni cu dînsul, la traducerea poetului alexandrin Herondas, și am putut vedea aevea cum lucra Odobescu. Nu punea un cuvînt pe hîrtie, pînă ce nu lămurea pe deplin înțelesul fiecărui pasagiu. Îl cetea de două, trei, patru ori, îl traducea, îl comenta, și elucida fiecare dificultate. Un altul s-ar fi oprit aici. Odobescu îl analiza mai departe, îl diseca în cele mai mici amănunte : dela o vreme, atenția lui părăsea vorbele principale și se pironea asupra lucrurilor mărunte, asupra conjuncțiilor și particulelor ; căuta, parcă, să prindă cu sufletul său tot înțelesul tainic al fiecărui cuvințel, care nici echivalent în limba noastră, nici rost pentru gîndirea noastră nu mai avea. În urmă începea traducerea. Odobescu așternea cuvintele românești exact în ordinea pe care o aveau în original. Foarte rar această primă lucrare dădea un rezultat satisfăcător. În cele mai multe cazuri, de aci înainte începea lupta. Întîi, o primă stabilire a ordinei cuvintelor în românește, cadrul general al frazei. În urmă venea goana după cuvînt : sinonimele se perindau unul după altul, fără să-l mulțumească ; de multe ori l-am văzut răscolind dicționare, cărți, reviste, alergînd dintr-o odaie într-alta, ca să caute volumul, pagina, rîndul, unde își amintea că se afla vorba care îi trebuia. În sfîrșit, cînd vorbele erau găsite, venea ținturirea lor definitivă în ramă. Ce se-ntîmpla atunci în tainița minții lui ? Nu știu ; dar din învălmășagul de note, de vorbe, de ștersături, care umpleau pagina, răsărea într-un colț fraza lină, luminoasă, curgătoare, în care nimic din sbuciumul premergător nu mai rămăsese. Luptă aprigă, din care mai totdeauna eșea biruitor ! Iar cînd se-ntîmpla să nu fie mulțumit cu ceia ce găsise, întrerupea lucrarea ; îmi luam notele, plecam, și a doua zi cînd mă chema din nou la măsuța de trestie din chioșcul grădinii, îmi citea, cu surîsul pe buze traducerea frazei rămase neisprăvite. Biruise..." (Litzica, *op. cit.*, p. 1129–1130, [greșit : 2029–2030]).

Amintirile lui Litzica privesc, desigur, activitatea de traducător a lui Odobescu din vara anului 1894. Către această desăvîrșire metodică el se îndrumase, însă, de la primele sale încercări, cu patru decenii înainte, prin munca stăruitoare de student pentru însușirea limbilor clasice. Concepția sa, rezultată din temeinica stăpînire a acestor limbi, dar și din cultivarea propriei sale limbi literare, o va rezuma mai tîrziu într-un raport asupra traducerilor din clasici prezentate spre premiere Academiei :

„Dificultatea unei bune traduceri crește în proporțiune cu diferența ce există între vocabularele, sintaxele și construcțiunile bine întemeiate și bine statornicite a două limbi ce se încearcă în lupta înfrățitoare a traducțiunii ; cu cît o limbă are cuvinte și regule mai temeinic stabilite, cu cît ea a ajuns mai de sineși stătătoare, cu atît ea este mai puțin priincioasă, mai puțin înlesnitoare la translațiuni dintr-o limbă rivală ; și din contră, limbile nu încă de tot formate, limbile încă slabe și sărace,... au și folos și îndemînare de a se mlădia, prin mijlocul traducerilor, după chipul și asemănarea limbilor celor mai corecte. Acesta este fără îndoială cazul limbii noastre... Traducătorii trebuie să se pătrunză bine de înțelesul autorului ce le stă în față, fără ca să nesocotească nici una din nuanțele, uneori foarte delicate, ale cuvintelor și ale frazelor... Punctul de atac către care privirea traducătorului va să fie direct țintită, este însuși textul autorului antic și numai acel text ;... el trebuie să se pătrundă bine de gîndurile modelului său, să-și însușească tot complexul de idei ce se văd și se străvăd în stilul lui... Apoi traducătorii să se silească a reprezenta pe românește, în mod clar și cu fidelitate, atît înțelesul general al frazelor și al cuvintelor, cît și toată acea minunată varietate de nuanțe, care este podoaba cea mai admirabilă a frumoaselor și măiestritelor limbi antice... Aci naște fără îndoială adevărata luptă ;... lupta este grea, dar chiar acea nestatornică flexibilitate a elementului plăpînd de care el dispune îi va veni într-ajutor ; ea îi permite a urmări de aproape, pas cu pas, pe trufașu-i antagonist ;... traducătorii români să nu piardă nici o ocazie priincioasă de a rămînea fideli construcțiunilor frazeologiei antice, de cîteori ei vor simți însă că, făcînd astfel, înțelesul frazei nu se pierde pe românește. Cînd se prezintă de asemenea cazuri, să se ferească mai ales și cu tot dinadinsul de a traduce prin perifraze împrumutate din alte limbi străine... În fine traducătorii să nu piardă și să nu risipească cu totul, în acea strămutare a materiei, a ideilor și a impresiunilor străine pe românie, caracterele care constituie însăși originalitatea limbii noastre ;... să nu nesocotească nici calitățile, nici virtuțile, nici farmecul ei propriu" (*ibid.*, p. 2036–2037).

Tălmăcirile din Homer ca și cele din Hesiod sau Horațiu au, astfel, semnificația primelor străduinți către o asemenea concepție a lui Odobescu asupra rostului literar al traducerilor.

E. C. Grigoraș a publicat cel dintîi în *Convorbiri literare*, 63 (1930), p. 319–328, traducerea cîntului I din *Odiseea*, datată „Paris, Mai-septemvrie 1852". Textul de mai sus se plasează deci în prima parte a perioadei școlarității de la Paris a lui Odobescu.

Acest exercițiu pentru verificarea unei iscusinți pe care studentul începea să se simtă stăpîn nu a fost desigur menit publicării. Pentru analiza formării literare a lui Odobescu el are o deosebită importanță. Manuscrisul arată mai întîi, în afara exactei interpretări a originalelor, o excesivă preocupare de fidelitate în redarea fiecărui cuvînt : orice adaos al traducătorului, fie cît de neînsemnat, este închis în paranteze. În ce privește limba, lecturile îndelungate ale vechii noastre literaturi și a creațiilor populare oferă traducătorului mijloace pentru o redare pe care ar fi voit-o cu totul lipsită de neologisme : în multe locuri cuvîntul grecesc este însoțit de corespondentul românesc pentru a cărui acceptare, datorită unor mici nuanțe de sens, Odobescu nu se hotărăște încă. (De exemplu : *pedilele-călțunii*, în originalul grec πέδιλα) etc. Ezitările sînt însă adesea în favoarea preciziei : πρόθυροις sînt mai degrabă „pridvoare" cum înclină să înțeleagă și traducătorul, iar nu „bătături".

Odobescu dădea, prin fragmentele de mai sus, cea dintîi traducere din Homer în limba română literară modernă, în care exigențele științifice se împleteau reușit cu cele artistice. Învietorul de peste cîțiva ani al cronicilor își dăduse examenul literar biruind dificultățile unuia dintre cele mai vechi monumente ale literaturii universale.

⟨HESIOD⟩

TEOGONIA

Manuscris autograf, localizat şi datat, păstrat în fondul B.A.R., sub cota 1.523. Manuscrisul are 96 de file mari, cuprinzînd primele 405 versuri ale poemului în traducere literară (f 1 r° — 6 v°), textul elen cu traducerea lui juxtaliniară, pînă la versul 1.015 (f. 7 r°—76 v°) şi fragmente din Hesiod — texte şi traducere literală interlineară, — şi sholii (f. 77 r° — 96 r°). Este, bineînţeles, ciorna unui exerciţiu de traducere a cărui valoare constă mai cu seamă în relevarea metodei de lucru a lui Odobescu, pe care, pentru a o ilustra, reproducem primele douăzeci şi cinci de versuri din traducerea literală, dînd în note sublineare, cu sigla *A1*, variantele interlineare :

Prin Muzele eliconiade[1] să-ncepem a cînta,
care Eliconului[2] ocup muntele nalt şi minunat şi,
şi iar împrejurul fîntînii viorii cu picioare fragede
dănţuiesc şi altarului atotputernicului fiu al lui Saturn ;
şi iar, avînd scaldat plăpîndul trup în Permes
sau în Hipocrenă, sau în Olmeul sînţit,
pe cel mai înălţat Elicon hore formau[3]
fromoase, amoroase ; mişcau iute şi picioarele[4].
La urmă pornindu-se, învăluite în negură multă,
înnoptate merg prea fromos glas scoţînd[5],
serbînd[6] pe Joe şi ce are[7] egida şi augusta pe Iuno,
din Argos, aurite pe încălţăminte purtată,
pe fiica şi ce are[8] egida lui Joe cu ochi azurii pe Minerva,
Lucitorul şi pe Apollon şi <pe> Diana vînătoriţa,

---

[1] Eliconului *A1*
[2] al Eliconului *A1*
[3] formez *A1*
[4] izbeau pămîntul iar cu picioarele *A1*
[5] prea fromoase voci scoţînde *A1*
[6] celebrînd *A1*
[7] ce posedă *A1*
[8] posedă *A1*

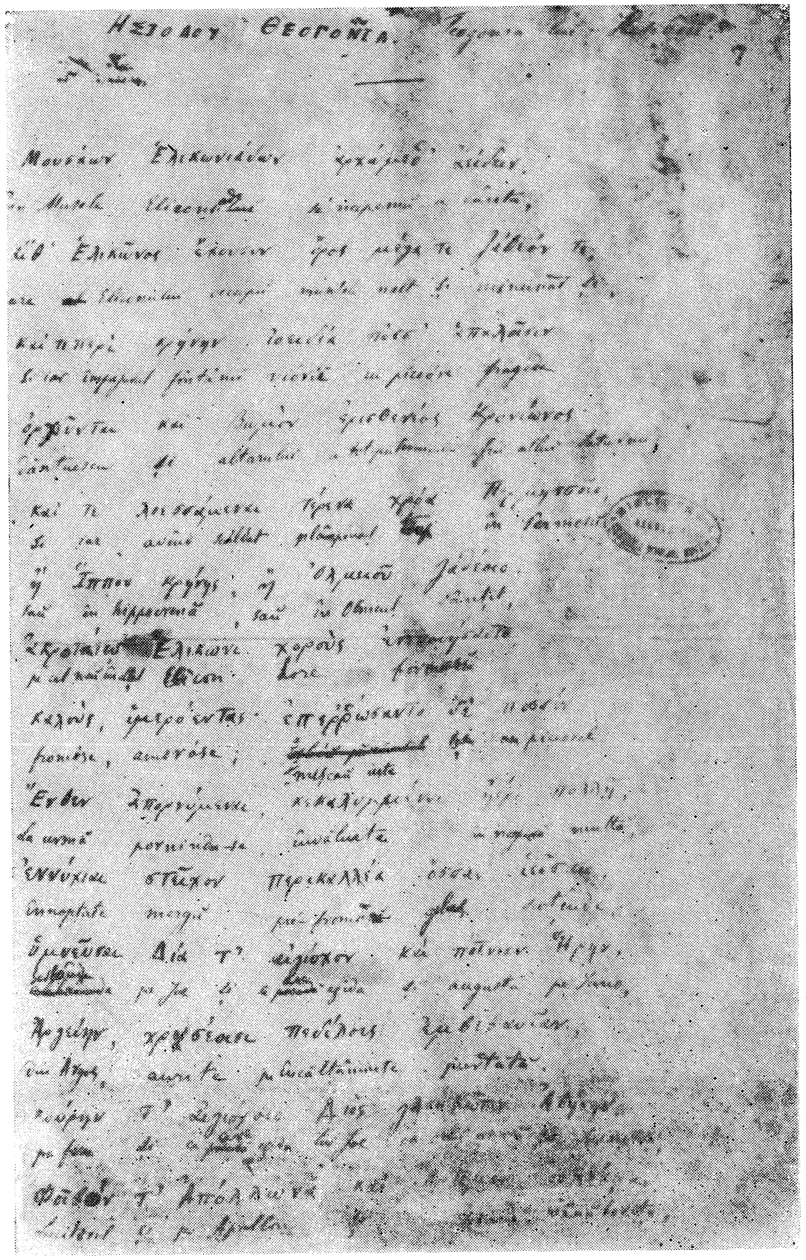

⟨Hesiod⟩ — *Teogonia* (facsimil după ms. 1 523, f. 7 r°)
(Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

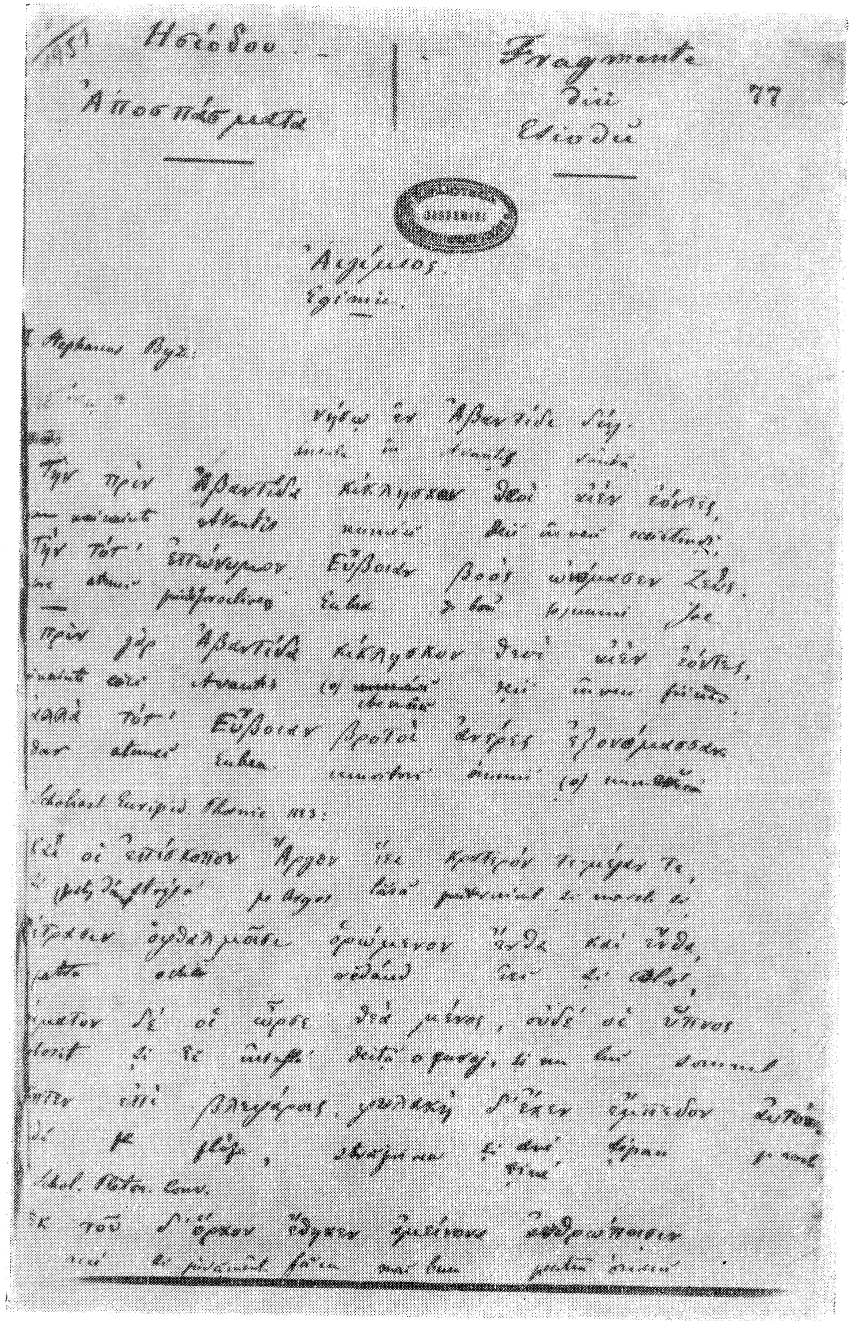

Fragmente din Hesiod (facsimil după ms. 1 523, f. 77 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

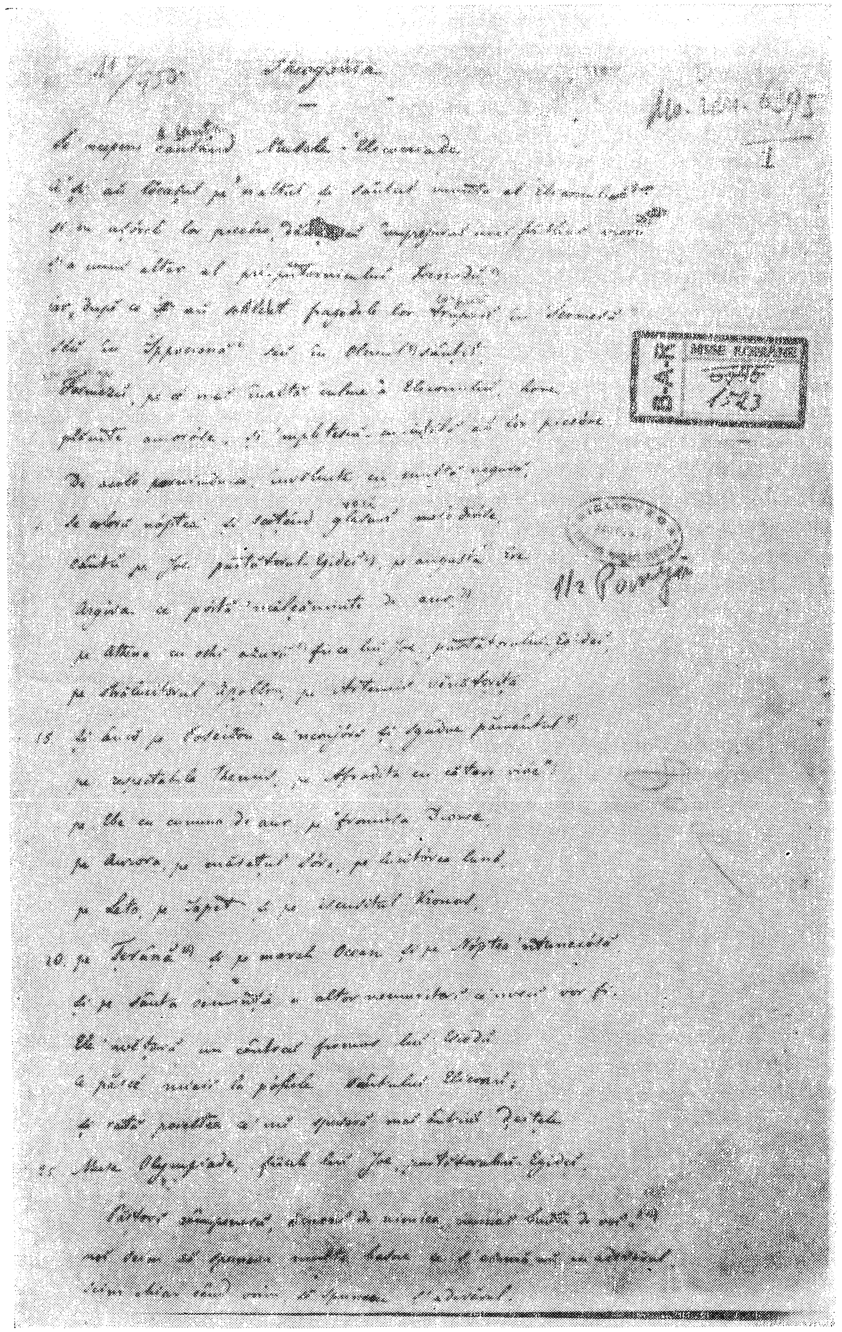

⟨Hesiod⟩ — *Teogonia* — (facsimil după ms. 1 523, f. 1 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

și încă pe Neptun ce-nconjoară[1] pămîntul, ce cutremură pămîntul,
și pe Themis respectabila, cu cătare vioaie[2], și pe Vinerea
pe Hebe și cu cununa de aur fromoasa și pe Dioneea,
pe Auroră și pe Soare și Mare strălucitoare și pe Lună,
pe Latona și pe Iapet și încă pe Saturn ce are planuri iscusite.
Pămîntul și Oceanul și Mare, și Noaptea întunecoasă,
altor nemuritori sîntă seminție întotdeauna existînzi.
Care dar lui Hesiod fromos învățară[3] cînt,
miei păscînd Eliconului la poalele sînțit.
Această dar mine[4] mai întii zeițele către fabulă ziseră,
muzele olimpiade, fiicele lui Joe ce posedă egida.

Deoarece grafia, cu caractere latine, este în esență aceea din manuscrisul 4.987, nu adăugăm alte exemple la cele date în nota despre autograful traducerii Homer, *Odiseea*[5], dar menționăm cîteva coruptele: «*printr-ensele*» în loc de «*printr-ênsele*»; «*grei*», în loc de «*grĕi*»; «*pătit*» în loc de «*pățit*»; «*taie*» în loc de «*tăie*»; «*acesti*», în loc de «*acești*»; «*e*» în loc de «*ĕ*» (care confirmă observația făcută și cu prilejul descrierii altor manuscrise, despre scrierea neîngrijită a lui Odobescu), și cîteva forme de limbă caracteristice pentru paginile lui Odobescu din jurul anilor 1850–1852; «*fromos*» în loc de «*frumos*»; «*întii*», în loc de «*întîi*»; «*se cobor*», în loc de «*se coboară*»; «*ele cînt*», în loc de «*ele cîntă*»; «*imne*», în loc de «*imnuri*»; «*se*», în loc de «*să*»; «*obiceiele*», în loc de «*obiceiurile*», «*pasuri*», în loc de «*pași*»; «*Pegaz*», în loc de «*Pegas*» etc.

SIGLE

A — Manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 1.523, f. 1 r° — 6 v°.
A_1 — variante genetice în textul A.
P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

154

3 cîntînd *A; redacțiune paralelă:* a cînta A_1 || **7** trupuri *A; redacțiune paralelă:* corpuri A_1 | Permes *P; corupt:* Termes *A* || **9** formez *A; redacțiune paralelă:* încing A_1 || **12** glasuri *A; redacțiune paralelă:* voci A_1 || **19** Dionee *A; redacțiune anterioară:* Dioneea ⟨*scris:* Dionea⟩ A_1 ||

155

8 viers *P; scris:* vers *A* || **40** dedăsubtul *P; scris:* dedăsuptul *A* || **41** subt *P; scris:* supt *A* ||

---

[1] ce-nvăluie A_1

[2] ploape negii A_1

[3] învățat A_1

[4] mie A_1

[5] Vezi, în volumul de față, p. 379.

156

15 privesc *P; scris:* priivesc *A* || **21** privesc *P; scris:* priivesc *A* ||

157

32 grăi *P; corupt:* grei *A* ||

159

3 Citereea *P; scris:* Citerea *A* || **4** Citereea *P; scris:* Citerea *A* || **5** Ciprogeneea *P; scris:* Ciprogenea *A* || **6** mădulare *A; redacțiune anterioară:* mădularele A_1 || **10** primi *P; scris:* priimi *A* || **16** a-mplini *P; corupt:* o-mplini *A* || **32** Zavistia cu fire iute *A; redacțiune anterioară:* Cearta cu suflet iute A_1 || **33** La urmă *A; redacțiune anterioară:* Iar la urmă A_1 | Zavistie *A; redacțiune anterioară:* Ceartă A_1 ||

160

11 Glaneea *P; scris:* Glanea *A* || **16** Niseea *P; scris:* Nisea *A* | Acteea *P; scris:* Actea *A* || **18** Galateea *P; scris:* Galatea *A* ||

161

8 tăie *P; corupt:* taie *A* || **20** acești *P; scris:* acesti *A* ||

162

16 Nemeea *P; scris:* Nemea *A* || **21** Nemeea *P; scris:* Nemea *A* ||

163

7 Petreea *P; scris:* Petrea *A* || **27** deosebește *A; redacțiune anterioară:* osebește A_1 ||

164

3 aceluia *A; redacțiune anterioară:* acel A_1 || **10** (după plac) *A; redacțiune paralelă:* (lîngă dinsul) A_1 ||

NOTE

Traducerea unui fragment important (405 din 1022 versuri, deci aproape jumătate) din *Teogonia* a marelui poet grec oferă alt material de studiu asupra procedeelor folosite de Odobescu pentru tălmăcirile sale din literatura clasică. Manuscrisul original păstrat la B.A.R. cuprinde textul operei redată de Odobescu în traducere literară (textul grec este însoțit de traducerea românească interlineară — cuvînt cu cuvînt) și într-o versiune liberă (un fragment din *Teogonia* a publicat D. Păcurariu în revista *Limbă și literatură*, 3 (1957), p. 243). Regăsim și aci fazele descrise de Litzica în metoda de lucru a lui Odobescu: stabilirea sensului fiecărui cuvînt al textului original, alegerea corespondentelor românești exacte ca înțeles dar și potrivite cu atmosfera arhaizantă a modelului clasic, apoi turnarea întregului material într-un tipar respectînd cît mai mult, la rîndul său, forma originalului. Odobescu folosea cîteva bune ediții critice ale operei lui Hesiod (ed. Boissonade, Paris, 1824 ; Lehrs, Paris, 1844 ; C. Goettling, Gothae, 1844 ; C. H. Weise, Lipsiae, 1844) precum și traduceri în limbile moderne, ca aceea a lui J. H. Voss, Wien, 1817, pe lîngă versiunea latină care însoțea unele din edițiile critice (vd. pentru toate aceste ediții, *C.B.O.*, H 23–28).

După stabilirea unei versiuni exacte a originalului grec, traducătorul a fost preocupat să dea o bună formă literară fiecărui vers. Ezitările sale între *trupuri — corpuri* (v. 5), *glasuri — voci* (v. 10), *Zavistie — Ceartă* (226) exprimă această căutare, expresia autentic românească prevalînd asupra traducerii cuvînt cu cuvînt la care Odobescu ținea atît de mult (v. 7 : *formez... hore — încing... hore*). În v. 5 *Termes* este o grafie greșită pentru Permes (Περμησσοῖο în textul original).

CĂLĂTORIE DIN PARIS LA LONDRA

(de la 3 pînă la 11 august 1852)

Manuscrisul autograf al acestor însemnări de călătorie, — nesemnat, numărînd 57 de file format « album », din care numai 32 sînt scrise, — se află în păstrarea B.A.R., sub cota 1.657. Este o donație din 18 mai 1941 a lui Al. Tzigara-Samurcaș, care, pe fila 1 r°, sub numele autorului și sub titlu, notează :

« Manuscris, cu slovă chirilică [1], al lui Alex. Odobescu, deși nu-i poartă semnătura.

Între însoțitorii lui Odobescu se află și Ioan Samurcaș, unchiul meu.

Fragmente din această călătorie au fost publicate de mine în *Convorbiri literare*, cu prilejul comemorării fostului meu maestru (nov. 1915 și iulie-sept. 1934, p. 621-635).

„Albumul'' mi-a fost dăruit de văduva lui Al. Odobescu, după cum reiese din scrisoarea ei din 1/14 nov. 1915. La rîndul meu dăruiesc acea scrisoare împreună cu acest album, spre veșnică păstrare, Academiei Române.

1 mai 1941.

Iată scrisoarea Sașei Odobescu, la care se referă Al. Tzigara-Samurcaș :

« *1/14 noiemvrie 1915*
Pitești

Mult stimate și iubite domnule Tzigara,

Am întîrziat să răspund la afectuoasele rînduri din 22 octomvrie, ce am primit de la d⟨om⟩nia-ta, așteptînd să primesc o scrisoare de la părintele Avramescu, privitoare la parastasul ce se va oficia pentru odihna sufletului mult iubitului și în veci regretatului nostru Odobescu.

Această scrisoare am primit-o și mă grăbesc a te înștiința că s-a aranjat ca duminică 8 noiemvrie, la ora 10$^1/_2$, să oficiem parastasul de 20 de ani, în biserica Crețulescu, pentru odihna sufletului ilustrului defunct care a fost Alexandru Odobescu.

Cît despre schițele ce am avut plăcerea de a ți le încredința [2], ași simți o adevărată mîngîiere, văzînd că ați putut să le întrebuințați oricum veți crede.

---

[1] «Slova » nu este chirilică, ci de tranziție.

[2] Este vorba, probabil, de schițele executate de pictorul H. Trenk, în timpul călătoriei documentare făcută de Alexandru și Sașa Odobescu la mănăstirile din regiunile Argeș și Vîlcea (vezi volumul al II-lea al acestei ediții).

Vi le cedez deci cu toată mulţumirea, rugîndu-vă ca, oridecîteori aveţi ocazie să scrieţi ceva în care se aminteşte numele scumpului meu soţ, să mă împărtăşiţi şi pe mine! Şi eu, din chilia mea, vă voi binecuvînta pentru pioasa amintire ce păstraţi memoriei aceluia care v-a iubit atît de mult!

Eu voi fi sîmbătă, la 7 noiemvrie, la Bucureşti, Palace Hôtel, pe la 12 ore.

Şi dacă poţi dispune de un moment, aş avea multă plăcere să te văd.

Cu mult drag,
bătrîna d-voastră
S. Al. Odobescu »

Că Odobescu intenţiona la un moment dat să publice jurnalul călătoriei «din Paris la Londra» o mărturisesc atît rîndurile din « precuvîntare » şi din « epilog », cît şi corectările interlineare, pe care le înregistrăm la *Variante*. Probabil însă că îndreptările făcute nu l-au mulţumit şi, ca de obicei (un obicei care începe de pe acum să se contureze), nu a mai găsit, altădată, răgazul necesar rescrierii.

Oricum, chiar cu « stilul plin de greşeli », relatarea călătoriei de la Paris la Londra rămîne unul din cele mai interesante texte din tinereţea lui Odobescu, oferind documentalistului interesante date biografice, iar istoricului literar multe şi nu mai puţin interesante sugestii prin punctele de tangenţă cu « scena istorică » *Doamna Chiajna*, cu eseurile *Cîteva ore la Snagov* (însăşi « însemnarea de călătorie » ar putea fi subintitulată « Cîteva zile la Londra ») şi *Pseudo-cynegeticos*, cu *Istoria arheologiei* şi chiar cu notele de călător ale unui predecesor — Dinicu Golescu. « Precuvîntarea » şi înseşi însemnările aduc aminte, prin tonul lor jovial, presărat cu ziceri populare sau în manieră populară (« *a juca calul în buiestru* », « *ceea ce nu-mi iese mie de la stomah* », « *mi-au rămas la inimă* »), prin tehnica divagaţiei şi stilul revenirii aparente la « obiect », pretext al unei noi divagaţii (« Să ne depărtăm însă de Westminster Abbey şi, apucînd spre Tamiză, să admirăm, după podul Westminster... », sau: « Mai zburdalnice fiinţe decît noi, nici că sînt pe lume. De la una trecem la alta, şi fără nici un fel de legătură... ») şi chiar prin aluzia la « *dăsluşiri* » şi « *notiţe* » « coprinzînd cîte-n soare şi-n lună », aduc aminte de *Pseudo-cynegeticos*. Parcul englezesc, care prin înfăţişarea lui « plăcută » « te strămută în sînul simplei şi frumoasei naturi » se asociază « minunatei » dumbrăvi de dincolo de Tîncăbeşti, pe drumul Snagovului, în care scriitorul va intra, peste un deceniu, « cu inima încinsă de dorul liberei naturi ». Două capele din Westminster Abbey « coprind mormintele nempăcatelor vere duşmane: Maria Stuart şi Elizabeta Tudor »; în biserica de la Snagov « toate urele au pierit în braţele morţii » şi « doamna Chiajna... stă acolo, de veacuri, pe păreţi, privind cu linişte şi cu blîndeţe la mormintele jertfelor sale, şi nici soţia, nici fiii lui Dragomir nu mai înalţă o mînă răzbunătoare asupra ucigaşei lor ». Surpăturile Partenonului sînt pline de « poezia trecutului » şi « sublime », dar şi « poezia foamei», ca în capitolul final din *Cîteva ore la Snagov*, nu e de dispreţuit, deci, « părăsesc... Muzeul Britanic şi, cu o grăbire de altă natură, ne-ntoarcem acasă, ca să ne punem la masă ». Regina Victoria, « o muiere cu port mîndru, cu trăsuri nobile şi fromoase, cu ochiul viu şi pătrunzător, cu buza despreţuitoare », deşi este « emblemă vie a ţării engleze » seamănă cu valaha doamnă Chiajnă, « muiere capeşă şi dăunoasă », cu « trupul... nalt », « portul... drept şi falnic », cu « ochirea straşnică şi hotărîtă ». Observaţia relativă la « jefuirea » Greciei de monumentele ei de artă se întîlneşte nu o dată în *Istoria arheologiei*. În fine, Coloseum-ul londonez, cu numeroasele lui « minuni », printre care un ascensor şi o panoramă, îl impresionează într-atît, încît îi smulge rafinatului Odobescu un accent de uimire intraductibilă, ce pare notat de pana stîngace a lui Dinicu Golescu: « am petrecut vreo trei ceasuri, admirînd cu încetul şi cu de-amăruntul celea ce le-nsemnez repede aci, şi trecînd dintr-o mirare într-alta. Cei ce au văzut, să-şi aducă aminte, iar cei ce n-au fost pe acolo, să-şi închipuiască, de pot; sau, şi mai bine, să se ducă să vază, căci au ce vedea ». Uimit de simulacrul în arme albe a « zgripsorului cu

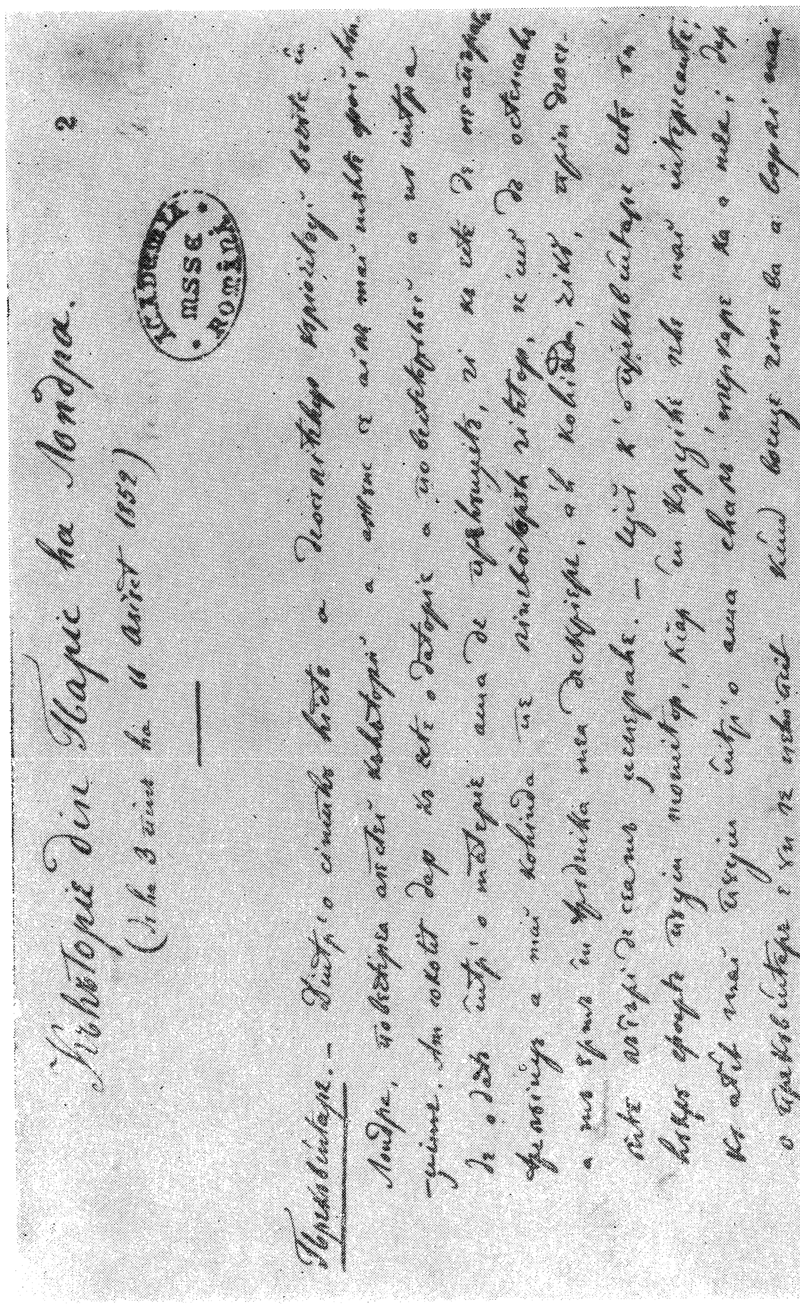

Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1 657, f. 2 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

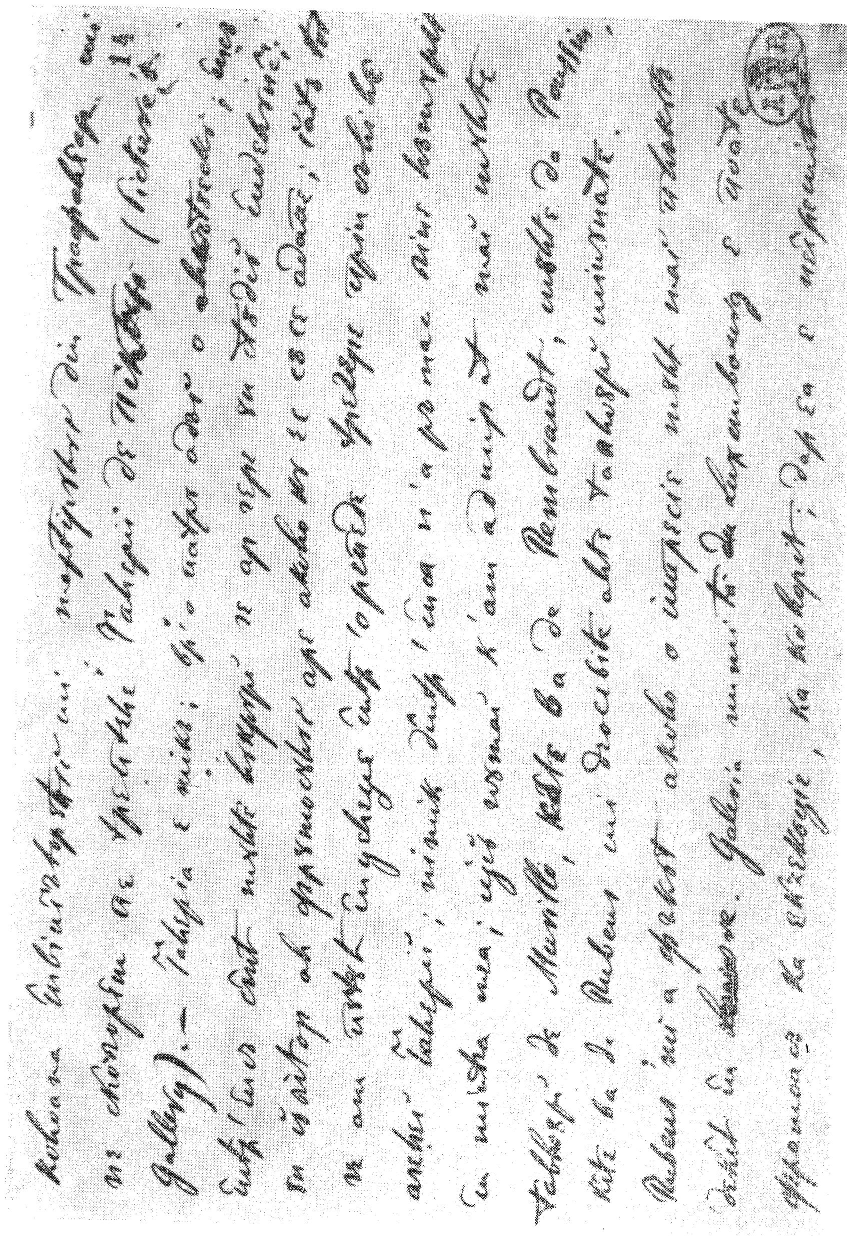

Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1 657, f. 14 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

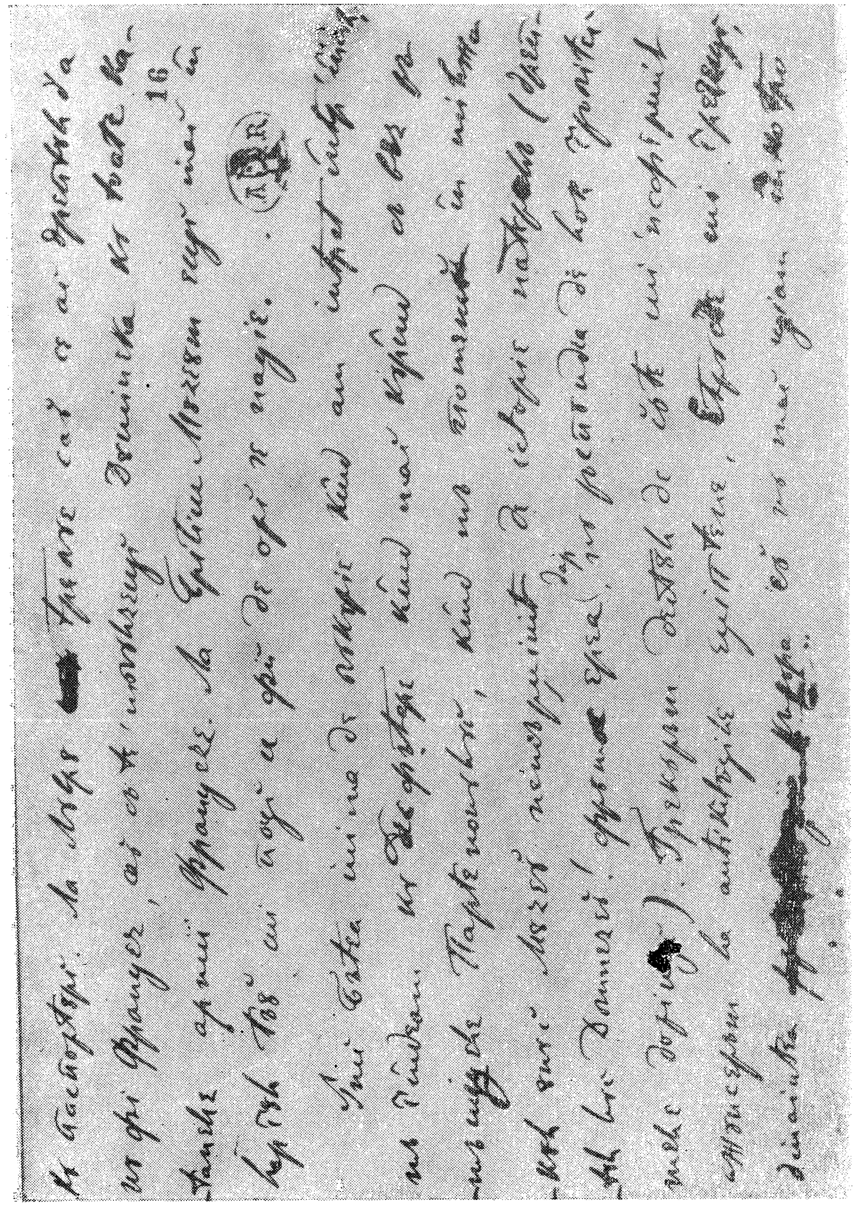

Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1 657, f. 16 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

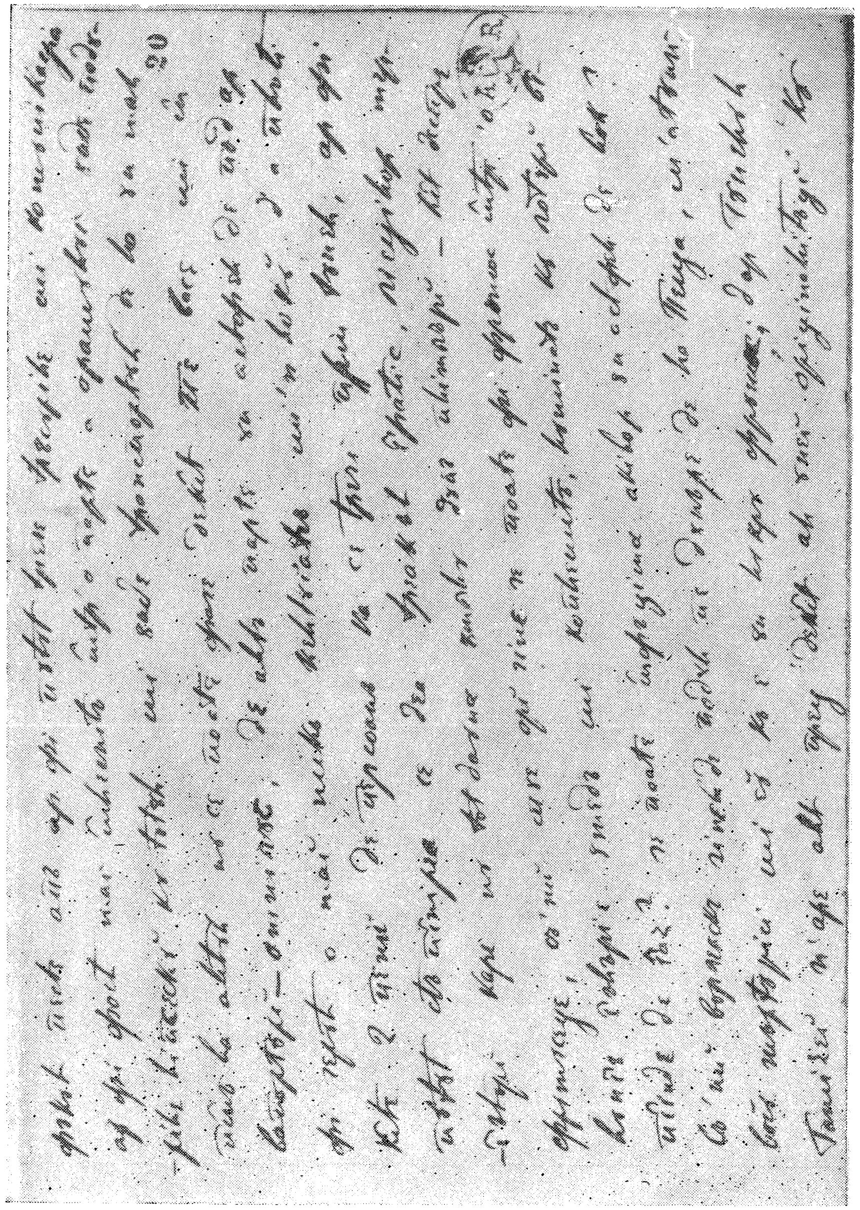

Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1 657, f 20 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

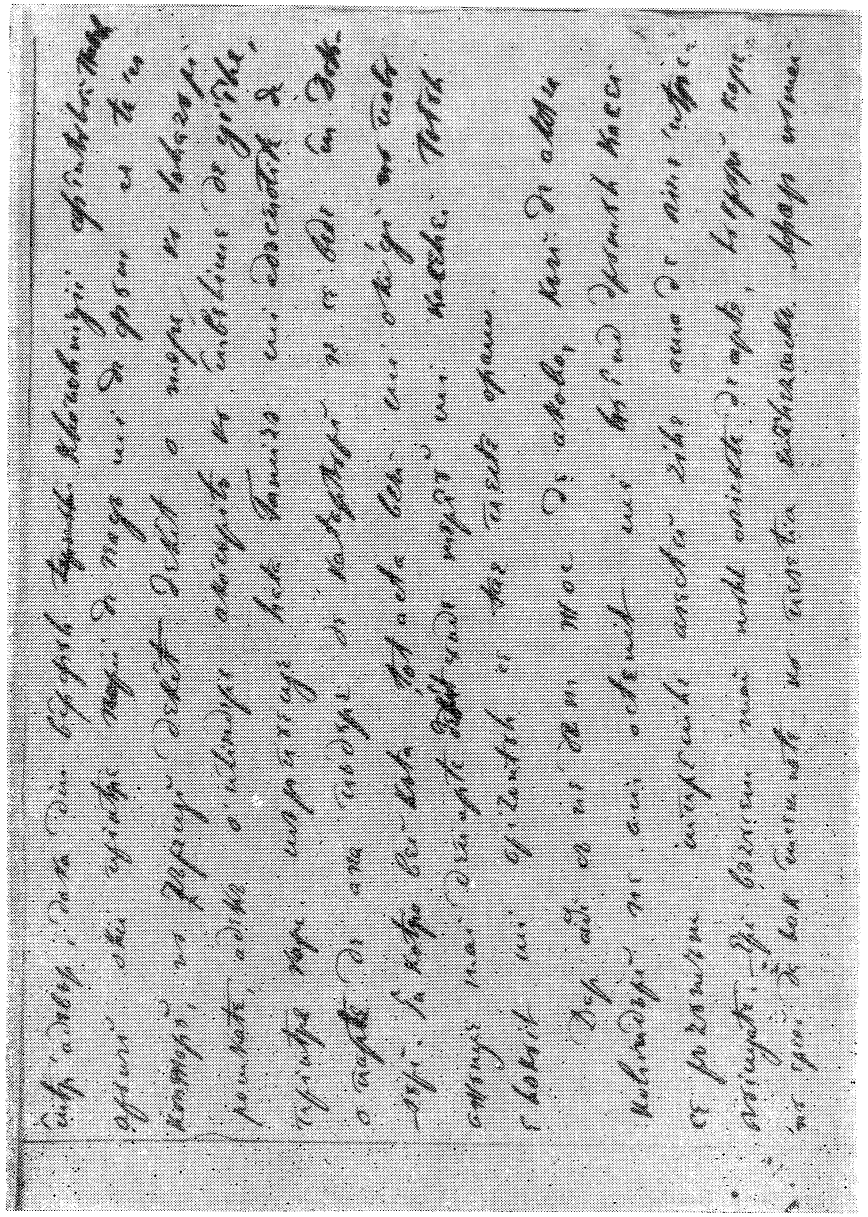

Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1 657, f. 22 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

doao capete », « semnul austriiacesc », Dinicu Golescu exclama, deznădăjduit, cu douăzeci și șase de ani înainte : « Îndestul cunosc că într-un zădar mă silesc, căci cetitorul nu va putea rămînea mulțumit de aceste descrieri, neputînd să socotească cum o așa alcătuire cu arme ar putea închipui un zgripsor întocmai zugrăvit ; de aceea am și zis că acela ce nu va merge să vază acest minunat lucru este vrednic de pedeapsă ».[1]

Din punct de vedere lingvistic, jurnalul călătoriei de la Paris la Londra nu este mai puțin interesant. Alături de numeroase forme de limbă vorbită, se întîlnesc cîteva forme de limbă literară modernă, care, în manuscrisele și tipăriturile ulterioare, redactate și tipărite sub influența curentelor etimologic și heliadist, vor fi înlocuite cu forme devenite azi, prin evoluția limbii literare, vetuste. Cităm cîteva : *antichitățile, avantaj* și *avantajele, lojă, oranjerie, pasajeri, peizaj, notițe* etc., scrise ulterior : *anticvitățile, anticuitățile* și chiar *anticuitatele, avantagiu, avantagii* și *avantagie, logie* și *logii, orangerie, pasageri, peisagiu, peisagii* și *peisagie, notiție* etc. Se întîlnesc, de asemenea, cîteva forme de grai muntenesc, din care cele mai multe vor dispare din scrisul lui Odobescu, treptat, fiind înlocuite cu forme literare : *dă* pentru *de* (« *s-apucă dă mi-ți dă* », « *să ne dășchiză* », « *dăslușiri* »), *se* pentru *să* (foarte frecvent) concomitent cu *să* pentru *se* (« *se ai* », « *se dai* », « *se mîncăm* » și « *să dă de gol* », <ei> « *să rătăcesc* », « *să tîra* »), *întii* pentru *întîi, dejghețat* pentru *dezghețat, fromos* pentru *frumos, picere* pentru *picioare* (scris : *piceoare*), *erea, eream, ereau* pentru *era, eram, erau, înfățișeare* pentru *înfățișare, șeapte* pentru *șapte* etc.

Paralel cu asemenea forme de limbă, notate fonetic, apar, uneori pe aceeași pagină, grafii « literare », corespunzătoare modelor timpului : *căștigată* în loc de *câștigată, câtre* în loc de *către, hotărirea* în loc de *hotărîrea, întrind* în loc de *întrînd, peatră* în loc și alături de *piatră*, reflectînd ezitările ortografice ale lui Odobescu.

În sfîrșit, destul de numeroase forme corupte adaugă încă o serie de exemple la observația formulată în *Nota asupra ediției*[2] relativ la forma puțin îngrijită a manuscriselor lui Odobescu : *apa* pentru *apă, urmă* pentru *urma, cumpără* pentru *cumpăra, tovărășilor* pentru *tovarășilor, deobite* pentru *deosebite, o zgomot* pentru *un zgomot, plin* pentru *prin, un bucățică* pentru *o bucățică, seamă* pentru *seama, tovăroșul* pentru *tovarășul* sau *tovaroșul, și* pentru *de* sau *cu, escpresia* pentru *ecspresia, espresia* sau *expresia, al cărui* pentru *a căria* (eroare frecventă în manuscrisele și scrierile tipărite ale lui Odobescu), *călotorie* pentru *călătorie, întîlnim* pentru *întîlnim, pasejeri* pentru *pasajeri, Van Dic* pentru *Van Dyck* etc. Bineînțeles că nu am încărcat variantele cu toate aceste erori, ci le-am reținut numai pe acelea care pot avea oarecare semnificație.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 1.675, f. 1 r°-32 v°.
A_1 — variante genetice în textul *A*.
P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

165

12 materii *A; redacțiune anterioară:* lucrări A_1 || **14** care să pot *A; redacțiune anterioară:* care nu să pot A_1 | spune *A; redacțiune anterioară ipotetică:* <e>spune A_1 || **17** schimbi *A; redacțiune anterioară ipotetică:* cite<şti> A_1 || **22** subt *P; scris:* supt *A* || notițe *A; redacțiune anterioară:* note A_1 ||

---

[1] *Insemnare a călătoriei mele* Constantin Radovici din Golești, făcută în anul 1824, 1825, 1826. Ediție ingrijită și prefață de G. Pienescu, <București>, Editura tineretului, <1963>, p. 67.
[2] Vezi, în volumul de față, p. 11.

24 d-a celorlalți *A; redacțiune anterioară:* d-altora A_1 | în *A; redacțiune anterioară:* întru A_1 || **25** notițele *A; redacțiune anterioară:* notele A_1 || **26** seama *P; corupt:* seamă *A* || **27** să *A; redacțiune anterioară:* se A_1 ||

166

2 în *A; redacțiune anterioară:* de A_1 || **16** vălul *A; redacțiune anterioară:* obrazul A_1 | oricării *A; redacțiune anterioară:* orice A_1 | alte *A; redacțiune anterioară:* altă A_1 || **24** *lecțiune ipotetică:* Dăstul; *altă lecțiune ipotetică:* Destul *A* || **28** tovarășilor *P; corupt:* tovărășilor *A* || **29** a călătorit *A; redacțiune anterioară:* a plecat A_1 ||

167

9 Folkestone *P; scris:* Folkstone *A* || **15** cîteva *A; redacțiune anterioară:* vro două A_1 || **16** primit *P; scris:* priimit *A* ||

168

17 chin *A; redacțiune anterioară:* martir *A* | privi *P; scris:* priivi *A* || **27** tovaroşul *P; corupt:* tovăroşul *A* || **29** aci *A; redacțiune anterioară:* acum A_1 ||

169

13 prin *P; corupt:* plin *A* || **34** crăiesii *A; redacțiune anterioară:* Victoriii A_1 ||

170

4 expresia *P; corupt:* escpresia *A* || **24** șterse *P; scris:* sterse *A* || **25** a căria *PA; redacțiune anulată, coruptă:* al căruia *A* || **34** ce-i stă-n față *A; redacțiune anterioară:* ce-i face față A_1 || **35** *lecțiune ipotetică:* să; *altă lecțiune ipotetică:* să-i *A* ||

171

8 zugrav *P; scris:* zugraf *A* || **17-18** de mult mă grăbeam *A; redacțiune anterioară ipotetică:* de mult dor<eam> A_1 || **18** nădăjduiam *A; redacțiune anterioară:* doream A_1 || **22-23** acel teatru (Drury Lane-Druri Len) erea închis *A*; acel teatru (Drury Lane) erea închis A_1 || **37** British Museum *P; scris fonetic:* Britiș Muzeum *A* || **39** cît *P; corupt:* cînd A_1 ||

172

1 dinaintea cărora *A; redacțiune anterioară:* dinaintea frumuseții cărora A_1 || **15** în Muzeul Britanic *A; redacțiune anterioară:* într-acest muzeu A_1 || **17** am auzit *A; redacțiune anterioară:* se zice A_1 || **23–24** s-au găsit *A; redacțiune anterioară:* s-au aflat A_1 || **26** sîn *A; redacțiune anterioară:* sînu-i A_1 || **35** în fundul *A; redacțiune anterioară:* dinainte<a> A_1 || **42** un concert *A; redacțiune anterioară:* o muzică A_1 ||

173

8–9 cu simplitatea elvețiană *A; redacțiune anterioară:* ca-n Elveția A_1 || **15** trei *A; redacțiune anterioară:* două A_1 || **31** de a urca *A; redacțiune anterioară:* de a se urca A_1 || **39** frumos *A; redacțiune anterioară:* fromos A_1 ||

174

15 priveliște într-adevăr minunată *A; redacțiune anterioară ipotetică:* adevărat <minunată priveliște> A_1 || **25** nepoții *A; redacțiune anterioară:* fiii A_1 || **40–41** acei pereți întinși *A; redacțiune anterioară ipotetică:* acei mari <pereți> A_1 ||

175

10 clopolniții *A; redacțiune anterioară ipotetică:* turnul<ui> A_1 || **22** calcule *A; redacțiune anterioară:* interese A_1 || **29** cei mai învederați ai săi reprezentanți *A; redacțiune anterioară ipotetică:* cele <mai învederate ale sale reprezentante> A_1 ||

176

20 British Museum *P; scris fonetic:* Britiș Muzeum *A* || **30** Waterloo *P; scris fonetic:* Vaterlo *A* || **31** Longwood *P; scris fonetic:* Longvud *A* ||

177

12 daca n-ai parale, sau daca ți-ai uitat punga *A; redacțiune anterioară:* daca n-ai parale în pungă, sau dacă ți-ai uitat punga A_1 || **14** înot *P; scris:* înnot *A* || **24** e făcut *A; redacțiune anterioară:* e zidit A_1 || **28** cerbi *A; redacțiune anterioară:* vînat A_1 || **31** tot acolo *A; redacțiune anterioară:* și tot acolo A_1 ||

178

7 unde se joacă *A; redacțiune anterioară:* care < joacă > A_1 || **12** unu din noapte *A; redacțiune anterioară:* douăsprezece A_1 || **38** Folkestone *P; scris fonetic:* Folkston *A* ||

179

6 o bucățică de fier *A; redacțiune anterioară ipotetică:* un fier A_1 || **24–25** Matrozii, puindu-și toate silințile *A; redacțiune anterioară:* Matrozii traseră A_1 || **25** scoaseră din apă catartul *A; redacțiune anterioară:* scoaseră catartul din mare A_1 || **32** m-am simțit *A; redacțiune anterioară:* m-am știut A_1 || **39** și sunam la poarta noastră *A; redacțiune anterioară:* și ne opream acasă, la poarta noastră A_1 ||

180

8 Folkestone *P; scris fonetic:* Folkston *A* || **13–14** un caracter prea mult dedat la interes *A; redacțiune anterioară:* un amor prea mare al int<eresului> A_1 || **23** daca vreun rar cititor *A; redacțiune anterioară:* daca cineva A_1 || **25–26** scuzele ce-i fac *A; redacțiune anterioară ipotetică:* scuzele ce mă silesc <a-i face> A_1 ||

NOTE

Impresiile călătoriei atît de bogată în informații noi au fost notate de Odobescu într-un jurnal, ca și acelea redactate mai tîrziu pentru călătoria din Oltenia (1860) și din Elveția (1870–1871) — acesta rămas sub formă de scrisori către Sașa —, publicat postum în *Convorbiri literare*, 49 (1915), p. 1141–1144 (fragmentul privind vizita la British Museum) și 67 (1934), p. 621–635 (restul textului).

Cîteva elemente se adaugă interesului biografic al scrierii. Aci, „cu inima bătînd de bucurie", ia contact Odobescu cu marele depozit de obiecte scumpe preocupărilor lui, antichitățile din Muzeul Britanic, pe care le va cerceta într-o nouă vizită, singur, în cinci ceasuri, numai el conștient din toată grupa de turiști, de cîtă „adîncă mărime e ascunsă sub cel mai mic creț al marmorii roase de vremi" din aceste „hîrburi și cioburi", cum tratau ceilalți „prețioasele rămășițe". Pe de altă parte însemnările de drum denotă maturizarea tînărului student în modul de a judeca nu numai instituții, monumente, locuri și obiceiuri, ci o întreagă nație „care insuflă admirația, dar nu simpatia", modul unui istoric și al unui psiholog de a reda trăsăturile societății engleze în perioada plinei expansiuni capitaliste, în chiar anii cînd Karl Marx, stabilit la Londra din 1849, cerceta în Biblioteca Muzeului Britanic uriașul material documentar folosit la redactarea *Capitalului*.

Contemplînd emoționat „rămășițele bogate ale veacurilor trecute", tînărul este atent și plin de spirit practic în ce privește realizările prezentului cărora le cere „condițiile ce fac lucrurile să fie bune, adică folosul și frumusețea", exact ceea ce lipsea, după părerea lui, tunelului de sub Tamisa.

Cîteva aprecieri fugare lasă să se vadă ideea ce-și formase Odobescu cel tînăr despre dreptul celor mulți („cei ce *muncesc* ca să mănînce") de a se bucura de valorile culturale. El salută accesul lesnicios la British Museum, dar critică prețurile ridicate la teatre sau la Grădina Zoologică, speculate de companii particulare. El este pentru naționalizarea instituțiilor de cultură care, în mîini particulare „au mai puţină siguranţă decît cînd ar fi ale statului" şi al căror acces trebuie asigurat tuturor, deoarece este nedrept ca „să fii bogat ca să te poţi bucura de unele lucruri pe care orice stat are datoria a le da gratis publicului".

„Răul este şi mai mare — continuă Odobescu — cînd acest metod se întinde la lucruri trebuincioase şi nu la petreceri, cum spre pildă la poduri. Ce este mai nesuferit, decît să nu te poţi strămuta, într-un oraş, după un mal pe altul, dacă n-ai parale, sau dacă ţi-ai uitat punga acasă?".

Cu doisprezece ani în urmă (septembrie 1840) un alt român, Ion Codru Drăguşanu, vizitase Londra lăsînd o serie de observaţii pline de interes despre Anglia, despre locuitori şi obiceiurile lor, despre realizările culturale sau economice din acea ţară (vezi *Peregrinul transilvan*, ed. Romul Munteanu, Buc., 1956, p. 131—141). Comparaţia celor două jurnale de călătorie va vădi o surprinzătoare coincidenţă în aprecierile generale, dar şi un adaos de precizie şi o curiozitate mai variată la „peregrinul transilvan". Şi pentru el englezii au „spiritul speculaţiei, apucăturile interesate şi egoistice", dar altfel sînt „serioşi şi taciturni"; Londra este „cetatea cea mai monstruoasă a Europei", în care te surprinde însă „liniştea cea mare". Se pot cu uşurinţă stabili numeroase impresii comune ale călătorilor „nepărtinaşi", cum arată Odobescu, în judecăţile lor. Atras de ştiinţele naturii şi de realizările tehnicii Codru Drăguşanu va lăsa însă aprecieri favorabile despre secţia de istorie naturală a Muzeului Britanic, sau despre tunelul de sub Tamisa.

167_{28} *Pale ale* = bere blondă.

168_{41} Odobescu descrie unul din cele mai vechi cartiere din centrul Londrei situat pe malul stîng al Tamisei, aşa-numitul *City of Westminster*.

168_{42} *Palatul de cristal* (the Crystal Palace), construit pentru Expoziţia internaţională din 1851 în Hyde Park după planurile arhitectului Joseph Paxton, a fost mutat în 1854 în apropiere de Sydenham, cartier din sudul Londrei. Clădirea, construită din fier şi sticlă, flancată de două turnuri care o fac vizibilă de la mari distanţe, era folosită pentru expoziţii, concerte şi competiţii sportive.

169_{9} *Parcul St. James*, amenajat prin asanarea unei mlaştini în timpul lui Henric al VIII-lea, a fost sistematizat în 1827—1829 după planurile lui John Nash. Heleşteul din parc, descris de Odobescu, este lacul Mall. În timpul vizitei lui Odobescu, parcul era încă sediul „Tîrgului de lapte" (*Milk Fair*) înfiinţat printr-un privilegiu al lui James I şi desfiinţat la începutul secolului nostru.

169_{25} *Palatul crăiesei* este Palatul Buckingham (situat „în partea de apus a lacului"), pe atunci reşedinţa reginei Victoria a Angliei (1837 —1901). Este exactă aprecierea „pe dinafară nu este nimic de văzut"; palatul Buckingham (clădit în 1705, reamenajat şi extins în 1835 de arhitectul John Nash) este una dintre cele mai puţin aspectuoase clădiri mari din Londra.

169_{39} *Henric I Stuart* este o inexplicabilă eroare pentru *Charles* I Stuart, regele Angliei care a fost într-adevăr decapitat în faţa palatului White Hall la 30 ianuarie 1649. Din *White Hall* Odobescu putea descrie însă partea păstrată, *Casa Ospeţelor* (the Banqueting House) clădită după planurile arhitectului Inigo Jones (sec. XVII) în stil italian şi sub influenţa operei celebrului Palladio.

169_{40} *Westminster Abbey* este cel mai cunoscut monument de arhitectură religioasă din Anglia. Construcţia bisericii, începută de Eduard Confesorul în 1050, a continuat prin adăugiri şi transformări, pînă în sec. al XIX-lea, la desăvîrşirea acestui complex luînd parte arhitecţi englezi de seamă, între care Christopher Wren. *Capela veche* este aceea centrală în care se află mormîntul lui Eduard Mărturisitorul.

170_{12} *Tronul de stejar*, sau „tronul încoronării" era mai vechi de patru sute de ani cît ştia Odobescu, datînd, după tradiţie, din timpul lui Eduard I (1239—1307). Un al doilea tron, păstrat în aceeaşi capelă, a fost făcut pentru Mary, soţia lui William al IV-lea (1650—1702).

170_{16} *Lord Chattam* (corect Chatham) este numele nobiliar al lui *William Pitt*, om de stat englez născut la Westminster în 1708 şi decedat în 1778, cunoscut ca organizator în 1778 al Războiului de şapte ani şi adversar al independenţei Americii. — *J. Phil. Kemble* a fost un mare actor şi autor dramatic englez (1757—1823), celebru interpret al lui Hamlet. — *James Watt* (1736—1819) este cunoscutul inventator al maşinii cu aburi (1764).

170_{22} *Capela de la Windsor* (St. George) este un monument remarcabil de arhitectură perpendiculară engleză, clădit între 1473 şi 1519, situat în oraşul New Windsor de pe Tamisa la 35 km vest de Londra, în complexul de construcţii al castelului cu acelaşi nume.

170_{30} *Palatul Parlamentului* (the Houses of Parliament), numit şi Palatul Nou, a fost construit începînd din 1840 în locul palatului Westminster Hall (unde se ţineau şedinţele parlamentului englez) distrus în mare parte de un incendiu în 1834. În timpul vizitei lui Odobescu, noul palat al Parlamentului era în construcţie. El a fost clădit după planurile arhitectului Charles Barry în stil perpendicular tîrziu. În noua construcţie, încheiată abia în 1867, a fost inclusă şi partea rămasă din Westminster Hall transformată în vestibul al palatului. Clădirea parlamentului a însemnat un mare succes al arhitecturii engleze şi a fost imitată de arhitectul Steindl în planurile Parlamentului din Budapesta. *Turnul pătrat* la care se referă Odobescu este turnul Victoria din unghiul sud-vestic al clădirii.

170_{34} *Palatul Somerset*, construit după planurile arhitectului William Chambers (sec. XVIII) este remarcabil prin decoraţia sa interioară, opera pictorului italian Giovanni Battista Cipriani (1727—1785). Pe vremea vizitei lui Odobescu în acest palat era sediul Societăţii Regale de Ştiinţe (*Royal Society*).

170_{37} *Trafalgar Square* piaţă numită astfel în amintirea bătăliei navale de la Trafalgar (21 octombrie 1805) are în mijloc monumentul închinat amiralului Horatio Nelson (1758—1805) care şi-a găsit moartea în cursul bătăliei amintite. Monumentul este format dintr-o coloană (ridicată în 1843 după planurile lui William Raitton), pe care se înalţă statuia lui Nelson sculptată în 1849 de E. H. Baily. Monumentul a fost completat ulterior (1867) cu patru lei colosali de bronz, opera lui Edwin Landseer.

170_{39} *Galeria de Pictură*: Odobescu numeşte Galeria Naţională (British National Gallery), cea mai importantă colecţie publică de pictură din Anglia. Muzeul a fost înfiinţat în 1824 prin achiziţionarea de către stat a colecţiei de pictură a lui John Julius Angerstein, comerciant londonez (1735—1822), mare iubitor şi protector al artei. Pe timpul vizitei lui Odobescu muzeul era însă la începuturile dezvoltării sale. Achizițiile de seamă au fost efectuate abia în a doua jumătate a veacului trecut. Între pînzele lui Murillo văzute de Odobescu cea mai reprezentativă este ,,Sfînta familie''; din acelea ale lui Rembrandt, un ,,Autoportret'' din a doua perioadă a pictorului (1640). Aprecierea asupra ,,galeriei numită du Luxembourg... poate fromoasă ca execuție, ca colorit'' privește colecția de pînze ale lui Rubens păstrată pînă în 1818 la Palatul Luxemburg din Paris (galeria Medicis) și transferată în acel an la Muzeul Louvre.

171_{10} Cele mai bune opere ale lui Hogarth pe care Odobescu regreta că nu le-a văzut sînt totuși la National Gallery (ex. ,,Marriage à la mode'', ,,Sigismunda'', ,,Lavinia Fenton'', portretele pictorului și ale familiei sale etc.), unele însă achiziționate ulterior vizitei lui Odobescu. Între colecțiile particulare unde scriitorul știa că poate admira opere remarcabile erau acelea de la Bridgewater-House, Devonshire House, Grosvenor-House, Stafford-House etc. Prin ,,cele mai însemnate muzeuri crăești'' Odobescu pare să se refere la muzeele publice pe care le-a vizitat, dar și la colecțiile regale accesibile publicului ca acelea de la Hampton Court, Windsor și Kensington. Colecția națională de artă engleză (National Portrait Gallery, numită și Tate Gallery datorită contribuțiilor importante ale lui Henry Tate pentru dotarea acestei colecții) datează abia din 1858.

171_{22} *Drury Lane* sau Teatrul Regal (Royal Theatre), unul dintre cele mai vechi și reputate teatre londoneze, pe a cărui scenă au fost reprezentate în premieră multe din piesele unor dramaturgi englezi de seamă. Teatrul a fost înființat în 1663 cînd vechea clădire a fost construită pe Drury Lane, o cunoscută stradă din Londra, pentru compania actorului și autorului dramatic Thomas Killigrew (The King's Servants). În 1809, pe locul celei vechi a fost clădită o nouă sală modernizată ulterior, în care s-a continuat tradiția teatrului înființat în sec. al XVII-lea.

171_{30} *Muzeul Britanic* (British Museum), cel mai mare și — prin colecțiile sale — cel mai valoros muzeu din Anglia. Inființat în 1753, la data cînd îl vizita Odobescu muzeul avea și importante colecții de istorie naturală transferate ulterior (1881) la South Kensington (the Natural History Museum). Marea clădire a muzeului, din cartierul Bloomsbury, clădită între anii 1828—1852, cu un monumental portic ionic, adăpostește colecțiile de antichități, piese numismatice și sfragistice, manuscrise, cărți și desene.

Nucleul muzeului au fost colecția și biblioteca medicului Hans Sloane (1660—1753), cumpărate de guvern la moartea acestuia. În sălile de sculptură și antichități, Odobescu a putut admira cîteva dintre cele mai rare relicve ale vechilor civilizații din Asiria, Egipt, Armenia, Asia Mică, Grecia și Etruria. Acolo sînt păstrate morminte din Lycia, fragmente din Mausoleu, coloanele templului Dianei din Efes, marmore din Phigalia, sculpturile Parthenonului. Este exactă observația lui Odobescu asupra metodelor prin care s-a îmbogățit muzeul cu obiecte de artă din Grecia (,,jafurile Engliterii''): din 1816, cînd lordul Elgin a adus de la Atena sculpturile Parthenonului, s-a putut spune pe drept cuvînt că geniul artei vechi grecești poate fi studiat la Londra tot așa de bine ca și în Grecia. În legătură cu alcătuirea colecțiilor pe care le vizitase cu doisprezece ani mai devreme, Ion Codru Drăgușanu observa: ,,...Muzeul Britanic. Aci e o comoară de trunchi de statui den Egipt, den Grecia, den Italia și den ambe Indiile, multe rarități, toate frumos ordinate după țări și epoci, cari, încît nu-s deprădate cu puterea, așa mi se spuse, sunt cumpănite cu aurul lorzilor avuți și consacrate muzeului patriotic'' (*Peregrinul transilvan*, Buc., 1956, p. 137). Tot la British Museum se păstrează celebra piatră de la Rosetta studiată mai întîi de Young apoi de Champollion care a găsit astfel cheia hieroglifelor egiptene. Importante sînt, de asemenea, colecțiile de papirusuri din Egipt și de tablete cuneiforme, multe din ele provenind din faimoasa bibliotecă a palatului din Ninive. Entuziasmul lui Odobescu și preocuparea lui de a repeta vizitarea acestui muzeu erau pe deplin justificate.

172_{16} *Biblioteca Muzeului Britanic*, una din cele mai mari biblioteci ale lumii. Creșterea masivă a colecțiilor de cărți în perioada vizitei lui Odobescu se datora eforturilor lui Antonio Panizzi, reprezentant strălucit al biblioteconomiei moderne, angajat la British Museum în 1831 și conducător al bibliotecii și muzeului din 1856 pînă în 1866. Odobescu nu ar fi putut, însă, vedea sala de lectură de 300 de locuri și depozitele de cărți pentru 1 000 000 volume, care au făcut mult timp faima acestei biblioteci, deoarece ele au fost construite cîțiva ani mai tîrziu, între 1854—1857, după planurile lui Panizzi însuși.

172_{31} *Coloseum* (the Colosseum) — pavilion de distracții și spectacole cunoscut societății londoneze din a doua jumătate a secolului trecut în special prin numeroasele și variatele vederi panoramice prezentate. Panoramele, inventate de pictorul german Breisig, s-au bucurat de o mare favoare din partea publicului începînd din sec. XVIII și pînă la începutul sec. XX. În Anglia cea dintîi panoramă a fost expusă de pictorul Robert Barker la Edinburgh în 1788. Expoziția internațională de la Londra din 1851 a constituit un alt prilej de răspîndire a panoramelor, expuse mai întîi la Palatul de Cristal, apoi, mai mulți ani, la Colosseum. — În ce privește limba engleză, aprecierea lui Odobescu fusese și a lui Ion Codru Drăgușanu: ,,Mi se pare că și limba anglă n-are sunuri plăcute, cu care suntem dedați în limbile continentale, sau că noutatea ne-o înfățoșează așa...Astai la operă în limba anglă, dară nu-mi plăcu cîntul de loc, căci-mi zgîrîia urechile atîtea șire de vorbe monosilabe'' (*op. cit.*, p. 136 și 138).

173_{26} *Tunelul de sub Tamisa* (the Thames tunnel) a fost una dintre realizările remarcabile ale tehnicii din prima jumătate a sec. al XIX-lea. Construit într-un teren noroios, între Rotherhithe și Wapping, au fost necesare sume importante (1300 lire pentru yardul linear [= 0,914 m]) și o perioadă îndelungată (1825—1843) pentru executarea acestei lucrări, condusă de Marc Isambard Brunel. Folosit mai întîi pentru trecerea pietonilor, tunelul a servit începînd din 1865 pentru linia ferată din răsăritul Londrei (East London Railway). După cum reiese din observațiile sale, Odobescu nu a înțeles necesitatea și utilitatea acestei construcții. Mai exact în aprecierile lui și mai atent față de progresele tehnice se arăta ,,Peregrinul transilvan'' în 1840: ,,În fine vizitai tunelul supt Tamisa, una din minunile lumii, ce întrece pre cele mai lăudate ale antichității. După ce cetatea Londinului s-au lățit tare către gura Tamisei, fu lipse de comunicațiunea stabilă între ambe rîpe ale estui fluviu și neputîndu-se face pod den cauză ca să nu se împiedice năvilor intrarea în portul Londinului, așa-numitele London Docker, se decise o societate a construi un drum pre supt apă, lucru ce efeptui un franc anume Brunnel. E un gang cu două arcade'' (*op. cit.*, p. 138).

174_{10} *Docurile Londrei* : Odobescu se referă la docurile de pe malul de nord al Tamisei (mai jos de Turnul Londrei) şi anume : St. Katherine (deschis în 1828), London (1805), West India, în partea de nord a Insulei Cîinilor (1802), East India, Blackwall (1806), toate administrate de London and India Company. Alte docuri datînd de la mijlocul secolului al XVII-lea se aflau la Rotherhithe (Bermondsey), pe ţărmul de sud al Tamisei, administrate de Surrey Commercial Docks. Δόξα πατρί = „Slavă tatălui", exclamaţia de uşurare a d-lui Zamfirescu care, scăpînd de tunel, era fericit că a ajuns la docuri.

174_{23} *Turnul Londrei* (The Tower of London), veche fortăreaţă situată pe malul de nord al Tamisei în partea de răsărit a cetăţii Londrei (the City of London). Clădit pe ruinele unor vechi fortificaţii romane, Turnul Londrei este un complex de construcţii ocupînd o arie hexagonală neregulată între Tamisa la sud şi întinse grădini la nord şi vest. Înconjurată de două linii de fortificaţii cetatea are în mijloc Turnul Alb (White Tower) clădit de Gundulf, episcop de Rochester către 1078 şi restaurat de Christopher Wren; în acest turn se păstrează colecţia de armuri vechi (şi instrumente de tortură) văzute de Odobescu. În linia interioară de fortificaţii (the Ballium Wall) sînt douăsprezece turnuri mai mici; într-unul din aceste turnuri (the Wakefield Tower) se păstrează însemnele regalităţii engleze (coroanele regelui şi reginei, sceptrul etc.), aşa-numitele „regalia". Între celelalte clădiri se află Capela Sf. Petru ad Vincula (sec. XIV) unde sînt înmormîntate cîteva personaje istorice executate în Turnul Londrei sau pe dealul învecinat (the Tower Hill), ca : Thomas Morus, celebrul autor al *Utopiei*, Anna Boleyn şi Katharine Howard, soţiile lui Henric al VIII-lea, Walter Raleigh etc. „Copiii crăieşti" ucişi în Turn au fost Eduard al V-lea şi Richard, duce de York, asasinaţi de unchiul lor Richard de Gloucester (viitorul rege Richard al III-lea) în august 1483.

174_{36} Prin „vechea sală a sfatului orăşenesc" Odobescu înţelege greşit Sala breslelor (the Guildhall of the City Corporation), situată pe Gresham Street în centrul Londrei (the City of London), pe malul stîng al Tamisei. Actuala clădire datează din 1411, restaurată în 1789 şi 1870. Sala principală, dominată de două imense statui de lemn (Gog şi Magog) este folosită pentru banchetele de stat şi adunările municipale („the common hall"). La statuile din „hall" datînd din 1708 se referă Odobescu descriind cele „două antice figuri pestriţe şi grotesce în două colţuri". La Guildhall se află şi o mare bibliotecă publică, un muzeu şi o galerie de artă.

174_{37} *Biserica S-tului Pavel* (St. Paul's Cathedral), monument important din Londra. Vechea construcţie normandă, datînd din sec. al XI-lea, cu numeroase adaosuri ulterioare, a fost distrusă de focul cel mare din septembrie 1666. Arhitectul Christopher Wren a reclădit-o, între 1675—1710, urmînd în mare măsură planul vechii catedrale şi încorporînd ruinele acesteia. Interiorul simplu, lipsit de ornamentaţii, adăpostind mormintele unor artişti şi savanţi de seamă ca William Jones, C. Wren, Joshua Reynolds, Thomas Lawrence, contrastează puternic, aşa cum observase Odobescu, cu liniile pure ale faţadei şi cu înfăţişarea impunătoare a clădirii care domină centrul Londrei.

Biserica Westminster — vezi mai sus, nota 169_{40}.

175_{34} *Profetul*, spectacolul la care a asistat Odobescu la Teatrul Italian, era opera în cinci acte a muzicianului german Giacomo Meyerbeer (1794—1864) cu libretul de Scribe, reprezentată în primă audiţie la 16 aprilie 1849, deci o operă relativ recentă în 1852. Dramă teologică de excesivă întindere, prezentînd conflictul dintre dragoste şi austeritate, opera nu-l putea interesa pe tînărul Odobescu, deşi libretul are o anumită intensitate dramatică. Partitura, admirabil scrisă pentru voci, model al artei lirice din sec. al XIX-lea, pare să nu fi fost pusă în valoare de protagoniştii Grisi şi Mario, reputaţi totuşi drept cei mai buni cîntăreţi ai vremii. Soprana *Giulia Grisi* (1811—1869) era o favorită a societăţii londoneze încă din 1834, rămînînd primadona operei engleze timp de trei decenii. *Giuseppe Mario* (1810—1883) debutase în 1838 ca erou al altei opere a lui Meyerbeer, *Robert le Diable*, iar din anul următor intrase în compania Théâtre Italien, din care făceau parte pe atunci, în afară de Giulia Grisi (soţia lui Mario din 1856), cîntăreţi reputaţi ca Malibran, Sontag, Persiani, Tamburini şi Lablache. Succesul lui Mario a durat, prin rolurile sale din *Otello*, *Lucrezia Borgia* (Gennaro), *Trubadurul* etc., pînă după 1870 iar aprecierile altor contemporani asupra talentului său sînt mai favorabile decît acelea ale lui Odobescu.

176_{21} *Curioasa colecţie* de figuri de ceară era aceea a Mariei Tussaud (1760—1850), cunoscută drept „Madame Tussaude's Wax-Work Exhibition". Nucleul expoziţiei era format din modelele create de Maria Tussaud însăşi la Paris, pe care le-a luat cu sine din *Le Cabinet du Cire* de la Palais Royal, îndată după 1800 cînd a emigrat în Anglia. Ea înfiinţă la Londra o „Sală a ororilor" asemenea celei a lui Curtius de la Paris („Caverne des Grands Voleurs", de pe Boulevard du Temple). Expoziţia ei, la început prezentată la Strand, era instalată, în timpul vizitei lui Odobescu, în Baker Street.

176_{39} *Grădina Zoologică* (din Regent's Park) înfiinţată în 1828, nu era, cum observă Odobescu, „ţinută de o companie particulară", ci de Societatea Zoologică (Zoological Society), asociaţie ştiinţifică nesubvenţionată de Stat sau de municipalitatea londoneză. Colecţia de animale este întreţinută prin subscripţiile membrilor şi taxe de intrare. Pe lîngă Grădina Zoologică funcţionau şi un spital pentru animale, laboratoare anatomice şi patologice, săli pentru conferinţe şi cercetări zoologice.

177_{21} *Palatul Hampton Court* (situat în cartierul Middlesex, la sud-vest de Catedrala Sf. Paul, pe Tamisa), a fost clădită nu de Henric al VIII-lea, ci de cardinalul Wolsey în 1515, care i l-a dăruit în 1526, devenind reşedinţa favorită a regelui. Construit în stil Tudor, cu unele adaosuri gotice, a servit multă vreme ca reşedinţă regală, adăpostind apoi o frumoasă colecţie de tablouri. Parcul înconjurător este Bushey Park, domeniu regal de vînătoare. În grădină (în stil olandez, favorit regelui William al III-lea) se află butucul de viţă plantat în 1768.

178_{20} *Castelul Windsor*, situat în partea de nord-est a oraşului New Windsor, este format din construcţii datînd din vremea lui Eduard al III-lea (1384) care au înlocuit clădirile mai vechi ale lui Wilhelm Cuceritorul şi Henric al III-lea. Castelul este dominat de un masiv turn oval, înconjurat de fortificaţii înalte, cu turele crenelate de înălţimi inegale printre care apar turnurile capelei Sf. Gheorghe; întregul complex constituie unul din cele mai pitoreşti monumente din lume şi, incontestabil, este cel mai frumos castel din Anglia. Reşedinţă regală, castelul este folosit mai ales ca muzeu de artă în care fiecărui mare artist i s-a consacrat o sală specială (ex. Sala Rubens, Sala Van Dick, Sala Thomas Lawrence etc.). La Windsor se păstrează şi o foarte frumoasă bibliotecă.

⟨MULTE FEMEI...⟩

Manuscris autograf, în fondul B.A.R. cota 4.935, f. 9 r^0 fără titlu, localizat și datat, în colțul din dreapta, jos: « Paris, 20 iulie 1853 »; scris fără ștersături și corecturi, cu excepția ultimului vers, unde sînt două înlocuiri de cuvinte, greșit făcute, cu creion negru, probabil tot ale lui Odobescu, dar ulterioare momentului 1853. Deasupra primei strofe, spre latura din stînga, o schemă prozodică. Pe f. 9 v^0, — nescrisă, — o altă schemă prozodică și un cuvînt: « misterioasă ». O versiune identică a primei strofe, autografă, datată și localizată, în colțul din dreapta, jos, « 18 iulie 1853, Paris », se citește pe f. 12 v^0 din același manuscris, cota 4.935, fondul B. A. R. Deci geneza poeziei poate fi stabilită între 18 și 20 iulie 1853.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota 4.935, f. 9 r° și 12 v°.
A_1 — variante genetice în textul *A*.
P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

1

14 revarsă *P; corupt:* revărsă *A* || **15** un eho iubit *A;* un eho nestins A_1 || **16** Paris, 20 iulie 1853 *A;* 18 iulie 1853, Paris A_1 ||

NOTE

Lucrare purtînd pecetea caracteristic adolescentă a poetului capabil, totuși, de judecățile incomparabil mai mature asupra altor realități, cum dovedise în impresiile de călătorie la Londra. Declarațiile de circumstanță adresate cine știe cărei inspiratoare din exil sau din țară nu vădesc, în sentimentalismul facil și ușor fanfaron al autorului, nimic vrednic să-l deosebească de ceilalți îndrăgostiți de vîrsta lui. La 19 ani el iubise deja „multe femei”, ultima, fiind, ca întotdeauna „întîiu-mi amor” și prilejul de a cunoaște „amarul vieții”. Uitate datorită „trădării”, amorul și suferințele pot fi înviate într-un „dor nesfîrșit” la simpla vedere a iubitei. Versurile, întrerupte la începutul celei de-a patra strofe, nu sînt decît nelipsita pagină din programul studentului care uzează astfel de privilegiul comun al vîrstei sale, de a iubi și de a fi înșelat într-o dragoste care-i trezește elanuri poetice a căror valoare îndoielnică — spre lauda lui — autorul pare să o fi înțeles însă destul de repede.

HORAȚIU

LIB. III, CARM. IX

Autograf localizat și datat « Paris, 1853 ». Manuscrisul se află în fondul B.A.R., sub cota II 34.182, legat la finele unui exemplar din volumul I al ediției Q. HORA TIUS FLACCUS || OPERA || RECENSUIT || ATQUE INTERPRETATUS EST || IO GASPAR ORELLIUS || ADDITA || VARIETATE LECTIONIS CODICUM BENTLEIANORUM || BERNENSIUM IV, SANGALENSIS ET TURICENSIS || EDITIO TERTIA || EMENDATA ET AUCTA. || CURAVIT || IO. GEORGIUS BAITERUS. || — || VOLUMEN PRIMUM. || — || TURICI || SUMPTIBUS ORELLI, FUESSLINI ET SOCIORUM. || M. DCCC. L. || exemplar altădată în biblioteca lui A. I. Odobescu, după cum indică ștampila de pe prima pagină a copertei interioare. Vezi în volumul de față și p. 494.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota II 34.182.
A_1 — variante genetice în textul *A*.

VARIANTE

182

20 de dînsul împărțite *A; redacțiune paralelă:* de el împărtășite A_1 || **22** flăcău *A; redacțiune paralelă:* iubit A_1 ||

LIB. III, CARM. XIII

Manuscris autograf, localizat și datat « Paris, 1854 », în fondul B.A.R., sub cota 34.182, legat la finele aceluiași exemplar din volumul I al ediției horațiene citată mai sus.

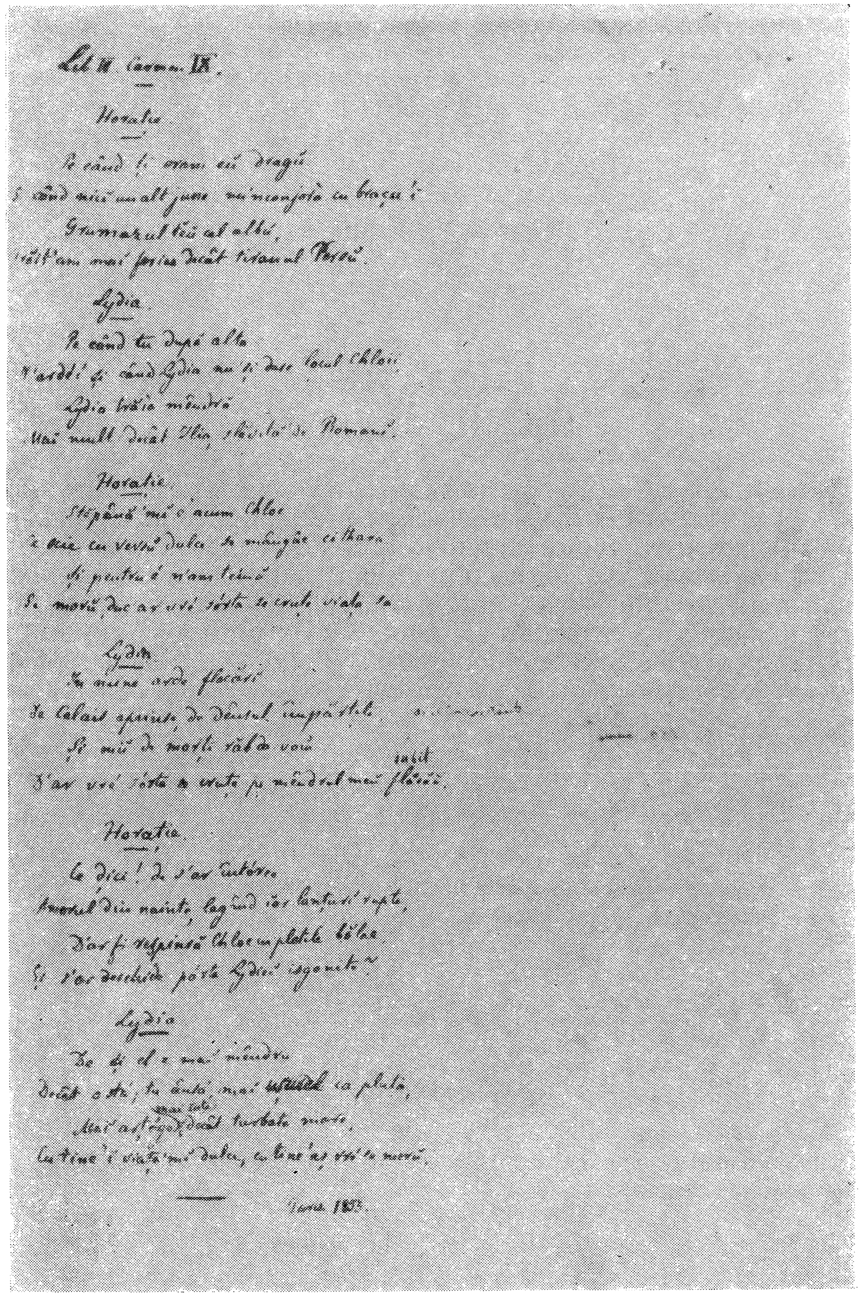

Lib III Carm. IX.

Horaţiu

Pe când ţi eram eu dragă
Ş când nici un alt june nu'ncunjura cu braţu'i
Grumazul tău cel albu,
Trăit'am mai ferice decât tiranul Persu.

Lydia

Pe când tu după alta
N'ardei şi când Lydia nu ţi dase locul Chloei,
Lydia trăia mîndră
Mai mult decât Ilia, slăvita de Romani.

Horaţiu

Stăpână mi-e acum Chloe
Ce ştie cu versu'i dulce să mîngâe cithara
Şi pentru ea n'aşi teme
Să moriu, dac'ar vrea soarta să cruţe viaţa ei.

Lydia

Pe mine arde flacări
De Calais aprinse, de Thurinul împărătul, [illegible]
Şi mii de morţi răbda voiu
D'ar vrea soarta a cruţa pe mîndrul meu iubit flăcău.

Horaţiu

Ce zici! de s'ar întoarce
Amorul din nainte, legînd iar lanţuri rupte,
D'ar fi respinsă Chloe cu plete bălae
Şi s'ar deschide poarta Lydiei izgonite?

Lydia

De şi el e mai mîndru
Decât o stea, tu încă mai ~~uşor~~ ca pluta,
Mai aspru mai iute decât turbata mare,
Cu tine'i viaţa mi dulce, cu tine aş vrea să mor.

— Paris 1853.

Horatius, *Lib. III, Carm. IX* – (facsimil după ms. II 34 182)
(Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România)

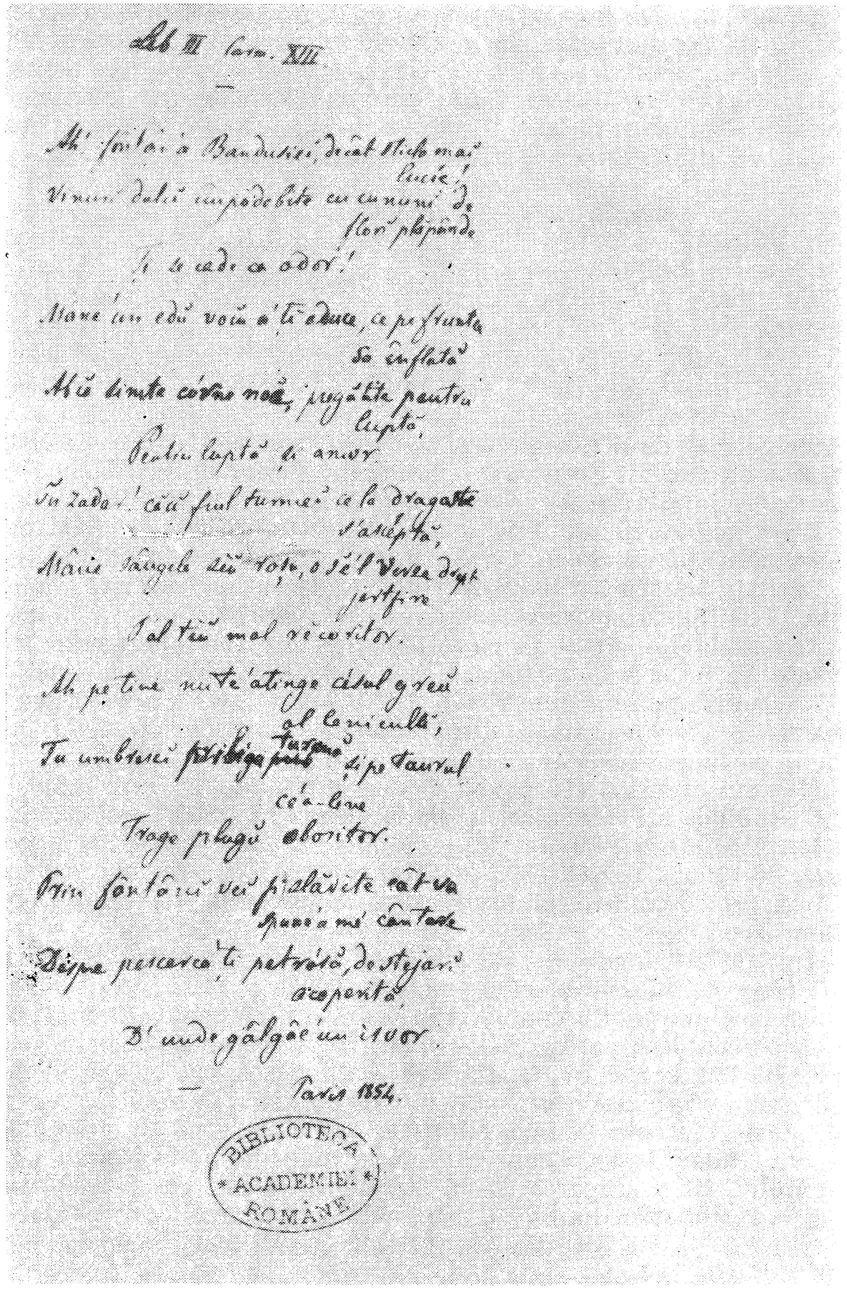

Lib III Carm. XIII

—

Ah! fântână a Bandusiei, decât sticla mai lucie!
Vinuri dulci împodobite cu cununi de flori plăpânde
Şi se cade ca odor!
Mâne un edu voiu a'ţi aduce, ce pe frunte se înflată
Abia limite cornu noă, pregătite pentru luptă,
Pentru luptă şi amor.
În zadar! căci fiul turmei ce la dragoste s'aşteptă,
Măriea sângele său roşu, o să'l verse drept jertfire
Ş'al tău mal răcoritor.
Ah pe tine nu te'atinge căldul greu al Caniculă,
Tu umbrezi ~~[illegible]~~ turmă şi pe taurul ce'a-bne
Trage plugu obositor.
Prin fântânii vei fi lăudate când va spune'a mea cântare
Despre peşterea-ţi petroasă, de stejari acoperită,
D'unde gâlgâe un isvor.

— Paris 1854.

BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

Horatius, *Lib. III, Carm. XIII* – (facsimil după ms. II 34 182)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., cota II 34. 182.
A_1 — variante genetice în textul *A*.

VARIANTE

184

12 pribeaga turmă *A; redacțiune anterioară intenționată;* turma prib<eagă> A_1 ||

NOTE

Privilegiul de a fi semnalat mai întîi traducerile din clasici ale lui Odobescu i-a revenit altui mare clasicizant al nostru, lui Vasile Pârvan. În perioada de minuțioase cercetări ale colecțiilor B.A.R. un an înainte de numirea sa ca funcționar al acestei instituții, Pârvan află, între cărțile rămase de la Odobescu, cele două volume ale ediției lui I. G. Orelli (a 3-a, Turici, 1852) din *Opera* lui Horațiu (catalogate în prezent la cota II 34 182). Prevăzute la sfîrșit cu foi adăugate la legat de posesor, ca atîtea altele din cărțile pe care Odobescu le rezerva unei cercetări mai frecvente (la fel cele două tomuri din *Magazin istoric,* de aceeași proveniență, semnalate în comentariile la *Mihnea Vodă cel rău*), volumele semnalate de Pârvan, rămase din biblioteca Odobescu (cf. *C.B.O.*, H 46), cuprind, pe filele finale, textul autograf al traducerilor *Odelor a IX-a* și a *XIII-a* din cartea a III-a (vol. I) Cele două ode au fost tălmăcite în timpul studiilor lui Odobescu la Paris prima în 1853, cealaltă în anul următor. Traducerea fabulei nu e datată. Pârvan publică în *Convorbiri literare,* 36 (1902), p. 824—827 cele trei traduceri, motivîndu-le interesul „din punctul de vedere al limbei și al versificației, și pentrucă sînt ale lui Odobescu".

Într-un alt manuscris, despre care C. Litzica amintea în articolul său *Traducerile lui Odobescu* (*rev. cit.*, 41 (1907), p. 1124 [greșit 2024]) sînt cuprinse însă mai multe traduceri în proză din Horațiu (13 ode); Litzica publică pe cea de-a patra, *Ad Sestium.* În privința valorii lor, *grammatici certant:* Pîrvan socotea că „traducerile lui Odobescu, mai ales cea de a doua, sînt demne de original" (*art. cit.*, p. 826); Litzica le aprecia însă numai drept „niște încercări timide, stîngace, probabil de pe timpul cînd Odobescu era student la Paris, dar din cari se vede atît lupta fățișă cu greutățile textului, cît și scăparea unora din calitățile cari vor forma, în urmă, tocmai caracteristica limbii și, mai ales, a traducerilor lui Odobescu". Prețuirea lui Pîrvan era desigur mai obiectivă; el își raporta judecata atît la valoarea textelor alese de traducător („e de observat că oda IX a fost tradusă în foarte multe limbi și imitată"), cît și la vîrsta acestuia („Odobescu avea 19—20 ani cînd a scris aceste bucăți și era student la Paris"). G. Popa-Lisseanu a analizat într-un articol (*O odă a lui Horatius tradusă de Alexandru Odobescu*, în *Orpheus*, 1 (1924/1925), p. 8—13), tălmăcirea *Odei a IX-a* din cartea a III-a (pe care o considera, greșit, drept singura păstrată între manuscrisele scriitorului, *art. cit.*, p. 9), relevînd însușirile literare ale traducerilor lui Odobescu, care era atent la muzicalitatea frazei, sensibil la „cadența periodului compus artistic", revoltat cînd „o disonanță îi atingea neplăcut timpanul". Această preocupare artistică a traducătorului a prevalat uneori asupra fidelității transpunerii în românește a originalului. Astfel, versurile „Pe cînd ți-eram eu drag/Și cînd nici un alt june nu'nconjura cu brațu-i/Grumazul tău cel alb" se abat întrucîtva de la originalul „*Donec gratus eram tibi/Nec quisquam potior bracchia candidae/Cervici iuvenis dabat*", în care este vorba, evident, de „*brațul* tău cel alb" (Lisseanu traduce: „Cînd cu drag mă țineai în brațu-ți alb ca zăpada, cînd un altul mult mai iubit nu-ți cuprinsese gîtul", *art. cit.*, p. 13). Chloe este „o fată din Tracia" (*Thressa Chloe*), ceea ce traducerea omite pentru economia versului întîi din strofa a treia. Calais este „fiul lui Ornytus din Thurium" (*Thurini Calais filius Ornyti*), amănunt omis în strofa următoare pentru aceeași rațiune. Aceste abateri, care mențin totuși tălmăcirea în limitele corecte, ajutaseră însă la remarcabila aducere în limba noastră a uneia dintre cele mai frumoase ode a lui Horațiu, aceea despre care Scaliger spunea, cu patru veacuri în urmă, că „este mai dulce decît ambrozia și decît nectarul și adăuga că el mai bucuros ar voi să fie autorul ei, decît rege peste toată Aragonia" (Popa-Lisseanu, *art. cit.*).

⟨BÉRANGER⟩

⟨NEBUNII⟩

Manuscris autograf, în fondul B. A. R., cota 4.935, intitulat « Cîteva strofe din Nebunii „les fous" de Béranger. — Traducţie », localizat şi datat : « Paris, 1850, 23 dechemvrie ». Titlul şi primele cinci strofe pe f. 13 r° — 13 v°, ultimele două strofe şi datarea pe f. 16 r° ; fără ştersături şi cu puţine corecturi, ceea ce ne face să presupunem că ne aflăm în faţa unei copii de pe o ciornă anterioară.

SIGLE

A — manuscris autograf, în fondul B. A. R., cota 4.935 f.13 r° — 13 v° şi f. 16 r°.
A_1, A_2 — variante genetice în textul *A*.
P — lecţiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

185

2 <Nebunii> *P*; Cîteva strofe din Nebunii «les fous» de Béranger. — Traducţie *A* || **10** Că *P; corupt:* Ca *A* | pe *A; redacţiune paralelă:* cu A_1 | îi slăvim *A; redacţiune paralelă:* ne fălim A_1 **16** || Se aşteptăm *A; redacţiune paralelă:* Se ne ferim A^1; *altă redacţiune paralelă:* s-o ascundem A_2 || **18** mîne *A; redacţiune anterioară:* mîine A_1 ||

NOTE

Cum este firesc, din literatura ţării în care îşi făceau studiile şi îşi formau idealurile politice, studenţii români cultivau tocmai scrierile conforme aspiraţiilor lor. Între încercările poetice din această perioadă ale lui Odobescu traducerea din versurile lui Pierre-Jean de Béranger (o ediţie

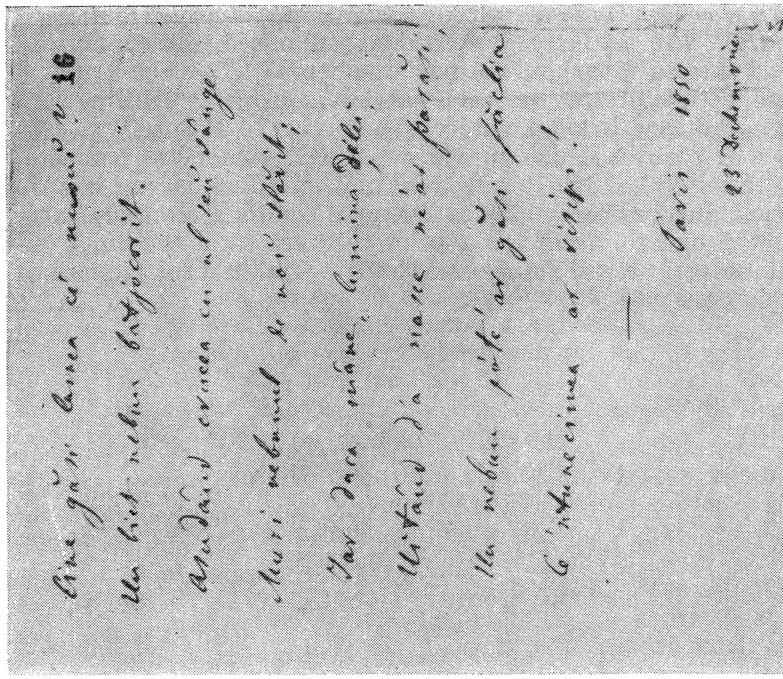

⟨ Béranger, *Nebunii* ⟩ (facsimil după ms. 4 935, f. 16 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

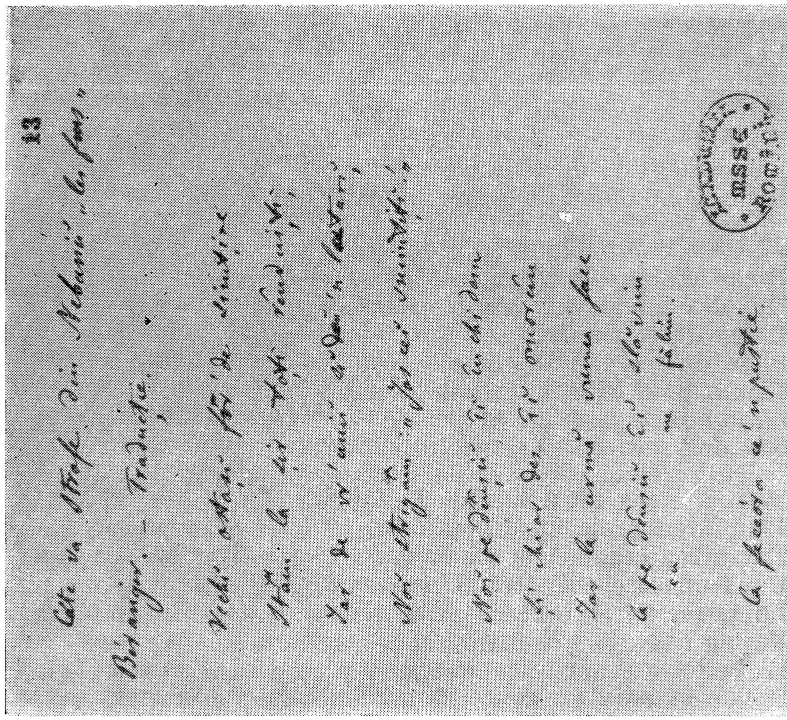

⟨ Béranger, *Nebunii* ⟩ (facsimil după ms. 4 935, f. 13 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

din 1856 a *Operelor complete* ale acestuia va figura în *Catalogul Bibliotecii lui Al. Odobescu*, B 75), de factură populară, romantică, dar cuprinzînd violente satire la adresa Bourbonilor, a clericalismului, a vechii aristocrații reacționare, este explicată tocmai de aceste însușiri ale celui pe care Odobescu îl va numi mai tîrziu „cîntărețul poporan al Franței" și care are meritul de a fi socotit și azi unul din părinții șansonetei franceze. Partizan al revoluției de la 1848 Béranger își încheiase însă cu ani înainte creația sa poetică, începută prin 1812. Poemul *Les fous* (compus între 1831–1832) este un omagiu adus socialiștilor utopici Saint-Simon, Fourier, Enfantin, luptători pentru binele umanității. Iată textul original al poemului lui Béranger:

LES FOUS

Air: *Ce magistrat irréprochable.*

Vieux soldats de plomb que nous sommes
Au cordeau nous alignant tous
Si des rangs sortent quelques hommes
Tous nous crions : à bas les fous !
On les persécute, on les tue ;
Sauf, après un lent examen,
À leur dresser une statue,
Pour la gloire du genre humain.

Combien de temps une pensée,
Vierge obscure, attend son époux !
Les sots la traitent d'insensée ;
Le sage lui dit : Cachez-vous.
Mais la rencontrant loin du monde,
Un fou qui croit au lendemain,
L'épouse ; elle devient féconde
Pour le bonheur du genre humain.

J'ai vu Saint-Simon le prophète,
Riche d'abord, puis endetté,
Qui des fondemens jusqu'au faîte
Refaisait la société.
Plein de son œuvre commencée,
Vieux, pour elle il tendait la main,
Sûr qu'il embrassait la pensée
Qui doit sauver le genre humain.

Fourier nous dit : Sors de la fange,
Peuple en proie au déceptions !
Travaille, groupé par phalange,
Dans un cercle d'attractions.
La terre, après tant de désastres,
Forme avec le ciel un hymen,
Et la loi qui régit les astres
Donne la paix au genre humain.

Enfantin affranchit la femme ;
L'appelle à partager nos droits.
Fi ! dites-vous ; sans l'épigramme
Ces fous rêveurs tombent tous trois.
Messieurs, lorsqu'en vain notre sphère
Du bonheur cherche le chemin,
Honneur au fous qui ferait faire
Un rêve heureux au genre humain !

Qui découvrit un nouveau monde ?
Un fou qu'on raillait en tout lieu.
Sur la croix que son sang inonde
Un fou qui meurt nous lègue un Dieu.
Si demain, oubliant d'éclore,
Le jour manquait, eh bien ! demain
Quelque fou trouverait encore
Un flambeau pour le genre humain.

Odobescu va fi folosit una din numeroasele ediții ale *Cîntecelor* lui Béranger apărute pînă în 1851, care cuprind textul *Nebunilor* (*Oeuvres complètes*, éd. diamant, Paris, 1840, p. 545–547 ; Paris, 1847, p. 493–494 ; nouv. éd. rev., t. II, Paris, 1847, p. 300–302 etc.), sau, mai sigur, éd. Paris, 1851, t. II, p. 300–302, pe care o avea biblioteca sa (astăzi în colecțiile B. A. R., cota : II 31 627). O culegere de *Cîntece alese* ale lui P. J. de Béranger, în traducerea lui Vladimir Colin a apărut la ESPLA în 1958 (nu cuprinde cîntecul *Nebunii*). Interesul pentru cel ce contribuise prin cîntecele sale la pregătirea revoluției din 1830, care înfierase tirania lui Napoleon al III-lea, pe care l-au admirat Goethe, Heine, Petöfi sau Bielinski, l-a prețuit Karl Marx, l-a cîntat Garibaldi, s-a menținut, deci, pînă azi în literatura noastră de traduceri. În afară de Odobescu, C. A. Rosetti, C. Sion și N. T. Orășanu, traduseseră sau imitaseră cîntece ale lui Béranger. Ele puteau fi citate liber de un fost student la Paris, ca Ion Ghica, în scrisoarea sa către Wefik Pașa din 10 ianuarie 1853 („le bon Dieu de Béranger", aluzie la versurile „Un jour le bon Dieu s'éveillant/Fut pour nous assez bienveillant" ; cf. N. Georgescu-Tistu, *Ion Ghica scriitorul*, Buc., 1935, p. 148), încă o dovadă a popularității poetului francez.

În opera acestuia, *Les Fous* a avut o anumită însemnătate, prin aceea că marchează adeziunea, tîrzie, a lui Béranger, la socialismul utopic, adeziune destul de confuză de altfel, deoarece el nu face nici o deosebire între Saint-Simon și Fourier și are în comun cu aceștia numai sensibilitatea față de suferințele poporului și dorința de a-i rămîne credincios.

După cum se vede din alăturarea traducerii românești, strofele a III-a, a IV-a și a V-a sînt omise de Odobescu. După cercetători mai noi „omisiunea nu pare a fi întîmplătoare. Probabil traducătorul a vrut să lărgească semnificația textului, încît admirația poetului să fie proiectată nu numai în direcția propriu-zisă a socialiștilor utopici, ci spre toți cei ce năzuiesc și luptă pentru un viitor fericit al umanității" (D. Păcurariu, *art. cit.*, p. 239). Versul ușor, fără rimă, se apropie și prin factură de originalul francez, menit, ca întreaga creație a lui Béranger, să intre în repertoriul cîntăreților străzilor pariziene.

BAZELE UNEI LITERATURI NAȚIONALE

Bruionul acestui articol, ilustrativ pentru formația pașoptistă și umanistă a lui Odobescu, se păstrează în fondul de manuscrise al B. A. R., înregistrat provizoriu sub cota Arhiva Alex. Odobescu, I, ms. 22, cu simbolul de achiziție c. sp. ms. 2440/61; autograf pe 9 jumătăți de coală azurie, cu monogramă A.O. în blind, scrise numai pe o față, numerotate (numai recto) de Odobescu, de la 1 la 9, localizat și datat: « Paris, 5 martie 1855 », deci din același an cu studiul *Satira latină*. Pe alte cinci file, mici, de corespondență, scrise pe ambele fețe, se citește schița articolului[1]:

« Un bun scriitor are:
Talent (care e firesc, dar trebuie se fie condus de) Învățătură (care se compune <din:>)
1 Cunoștința limbei (parte gramaticală compusă de:)
A Lexicologie
Regula 1^a: Studiul limbei *poporului* și *hronicarilor* vechi — fond național.
Regul<a> 2^a: Împrumutări de la latini și de la moderni, cînd lucrările sînt[2] moderne și locale.
Regul<a> 3^a: Supunerea împrumutărilor la regulele grămăticii întemeiate de obicei; a se feri de neologism gramatical, care deformează limba.
Regula 4^a: A nu izgoni din limbă fondul slavon; istoria introducției acestui fond; analogie cu celelalte limbi neolatine.
B Sintaxul
Regula 1^a: Studiul sintaxului poporan și al vechilor scriitori.
Regula 2^a: Împrumutări de forme de la străini, cînd sînt[3] bune de întrodus în limba română.

---

[1] Variantele din această schiță vor fi notate de astă dată, pentru motive lesne de înțeles, în subsolul paginii, prin exponenți cifre. Sigla *A* reprezintă manuscrisul, sigla *A1* — variante în manuscris, sigla *P*—lecțiunile stabilite prin conjectură.

[2] sînt *P; scris*: sunt *A*.

[3] sînt *P; scris*: sunt *A*.

2 Cunoștința frumoaselor modeluri ale literaturelor străine (parte estetică).
Toate popoarele au literaturi, dar nu toate vrednice de a fi imitate.
Lit<eratura> Asiei vechi poate se intereseze, dar dau ⚹...⚹ imitațiuni.
Lit<eratura> greacă }
Lit<eratura> latină } calitățile lor.
Ele sînt cele mai vrednice de studiu, într-adevăr; lit<eratura> din veacul de mijloc încă se împarte în 3 categorii:

1^a Categorie: — Lit<eratura> ieșită din geniul gotic.

Lit<eraturile> gotice

Lit<eraturi> ieșite în popoarele neolatine, subt influența geniului gotic.

Lit<eraturile> romantice

Sînt[1] creații ale imaginației. Forma e puțin observată. Exagerația e aproape. Imitîndu-le prea mult, cădem în extravaganțele școlii romantice moderne.

2^a Categorie: — Lit<eraturi> făcute dupe imitația antichității[2].

Lit<eraturile> clasice

Se compune din 3 elemente:
1 Un fond de idei și sentimente moderne.
2 Imitația perfecții de forme antice.
(Calitate bună).
3 Mici amănunte de formă exterioară luate de la vechi. — Ceea ce ține de modă și e stricăcios: A ⚹...⚹ a lor moarte.

Aceste literaturi trebuiesc studiate, dar puțin imitate, căci mai bine imităm antichitatea.

Concluzie: Antichitatea trebuie studiată.
Imitația nu trebuie se fie pe deplin.
Se lăsăm la o parte formele sale externe și ideile ce s-au schimbat la noi.
Se luăm de la ⚹...⚹ forma estetică: cumpătarea, simplitatea, corecția.
Calitățile estetice ale vechimei sînt[3] 2:
Perfecție în întregul lucrării.
Perfecție în amărunte.
Scrierile vechilor trebuiesc, dar, studiate:
dupe metodul sintetic și comparativ,
după metodul analitic și gramatical.
Acolo trebuie se cate a noastră imitație.

3^a[4] Categorie, de literaturi moderne, coprinde scrierile făcute prin amestecul acestor d ouă sisteme. Cînd unirea e făcută în proporții bune, avem perfecția, astfel precum o-nțelege geniul modern. »

Scris cu caractere latine citețe, bruionul pare a fi o copie « pe curat », în care au fost făcute cîteva corecturi, unele, cu cerneală, pare-se concomitent cu copierea (sau cu redactarea),

---

[1] Sînt *P; scris:* Sunt *A*.

[2] antichitării *P; altă lecțiune, ipotetică:* antichităței *A*.

[3] sînt *P; scris:* sunt A.

[4] 3^a*A; redacțiune anterioară:* A tr<eia> *A1*.

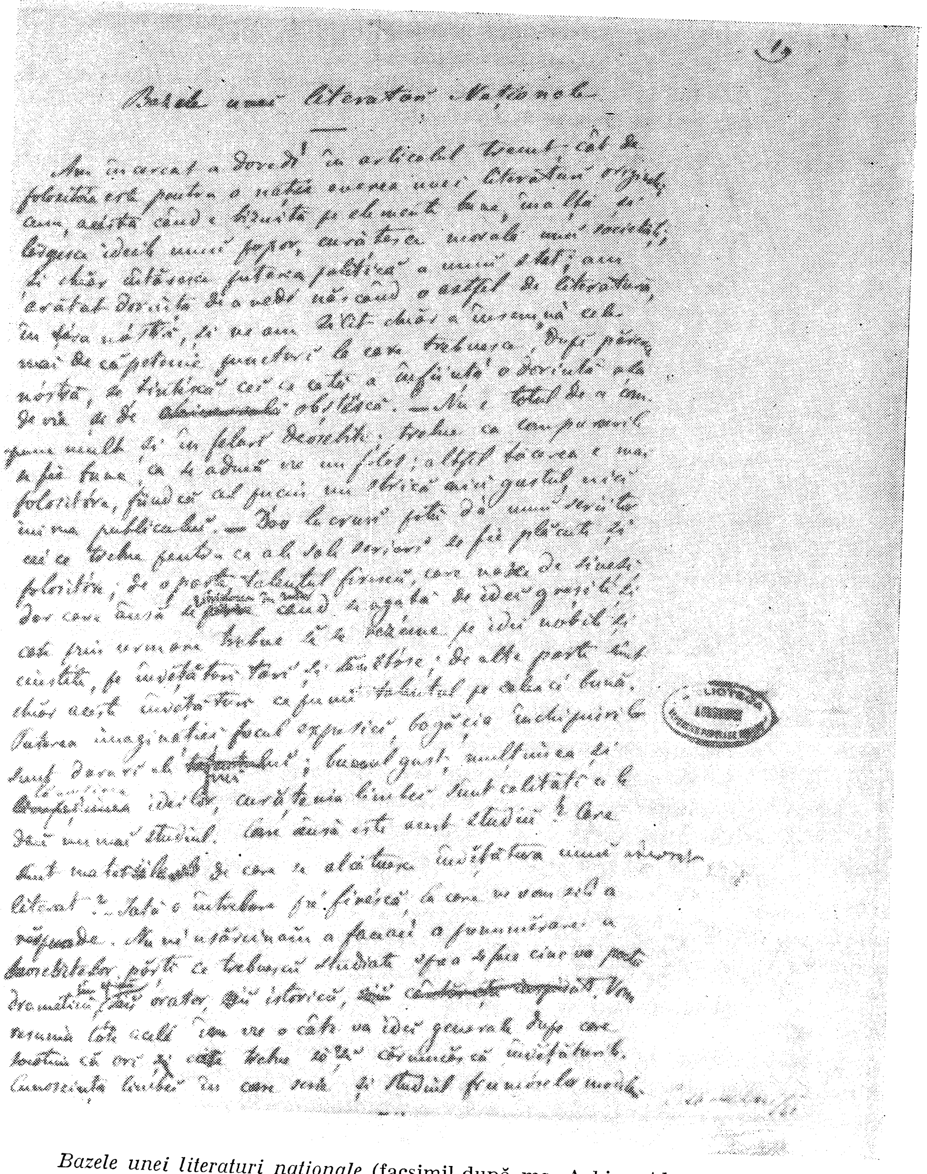

Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 1 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

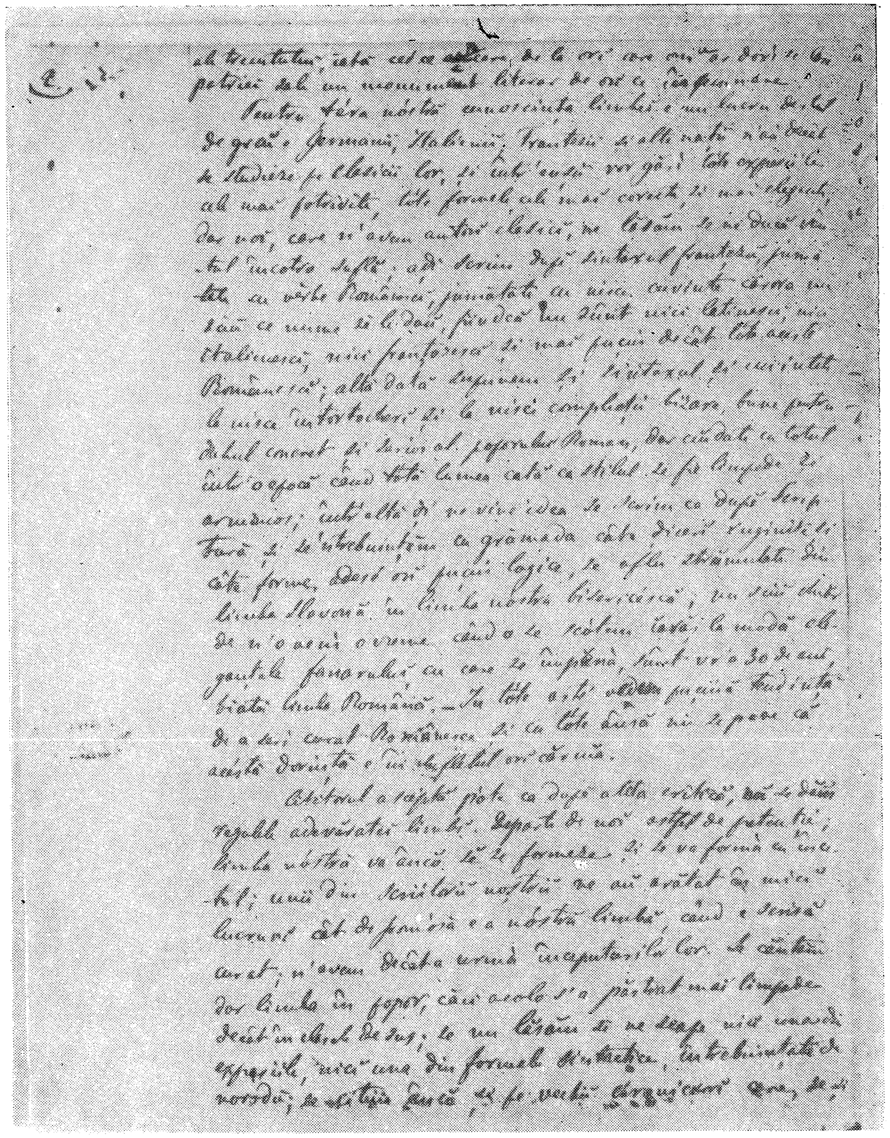

Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 2 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

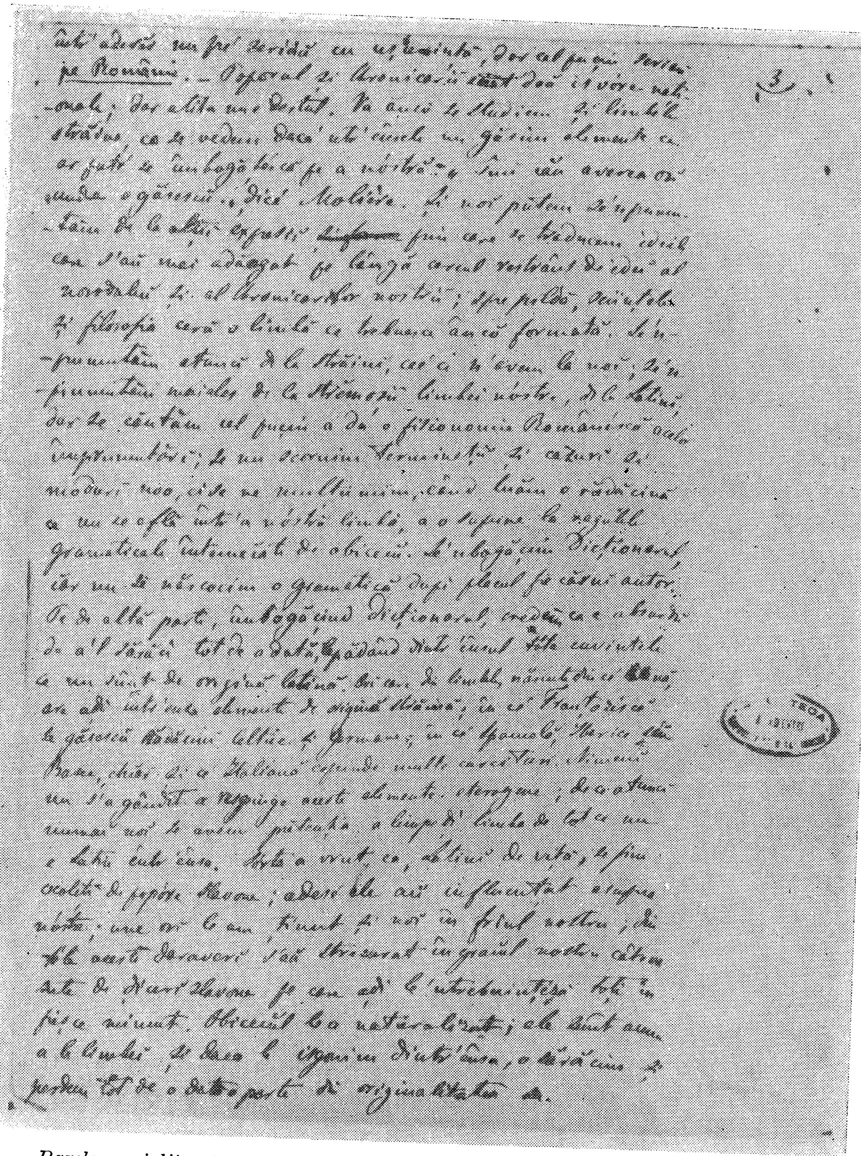

Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 3 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

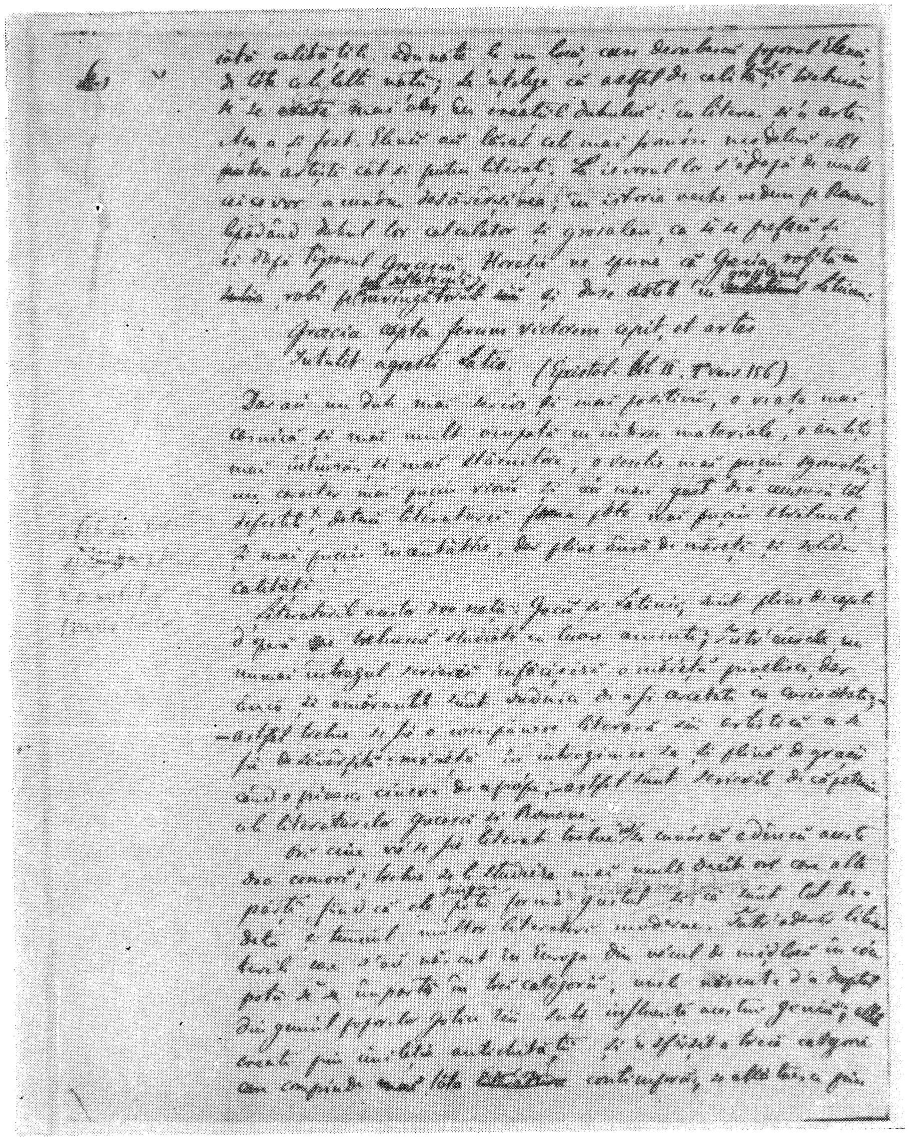

Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 6 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

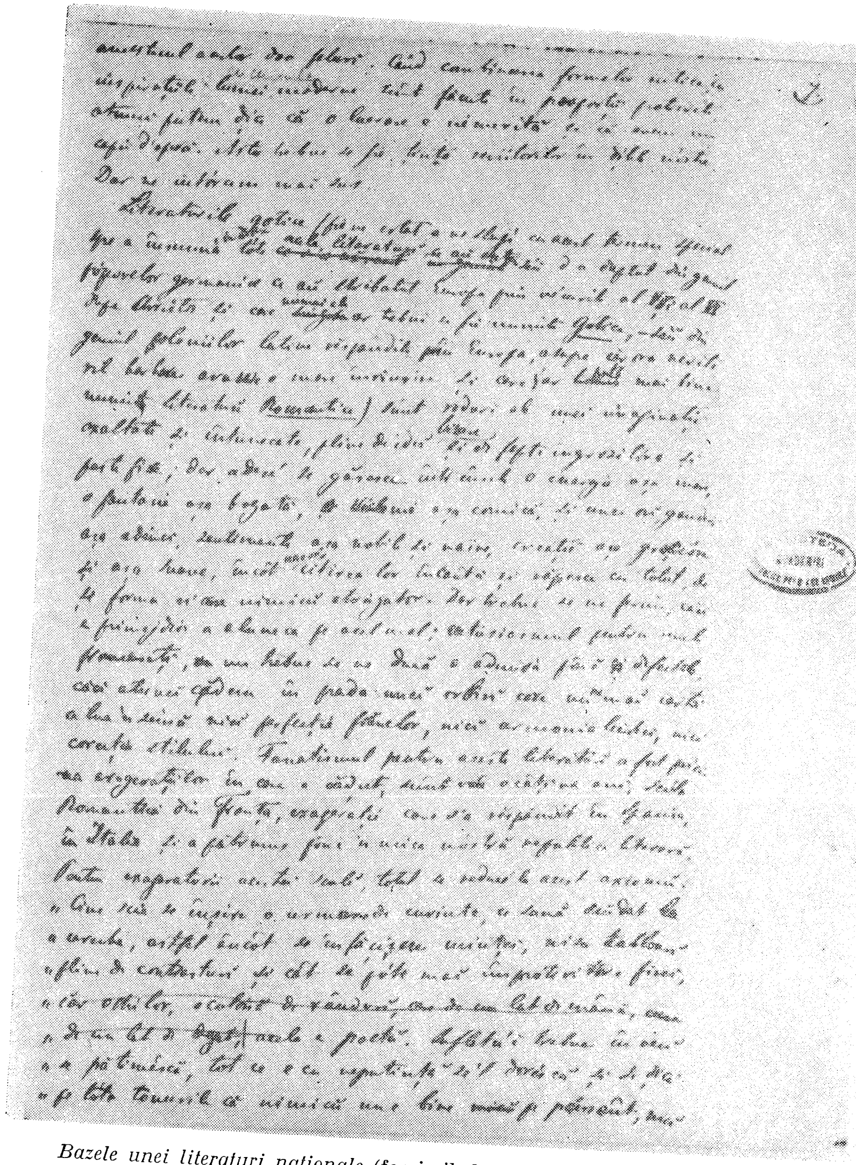

Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 7 r°)

Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

altele, cu creionul (mai greu descifrabile), nu numai interlineare, ci și marginale, pare-se mai tîrziu, fie în vederea unei publicări, fie la o revizuire întîmplătoare a manuscrisului.

Comparativ cu manuscrisul studiului despre *Satira latină*, datat tot 1855, manuscrisul pe care îl prezentăm conține, probabil și datorită scrierii cu caractere latine, mult mai numeroase grafii « literare », unele tradiționale, altele etimologice, majoritatea fără valoare fonetică : *cărmuit, cărtim, chrisoave, idea, isgonim, isvoare, perde, perit, personage* (în loc de *personaje*, care se citește în manuscrisele anterioare), *respîndit, scóla, sgomotósă, sunt, <să> vedească, vĕrbit* etc.

Paralel cu asemenea grafii mai mult sau mai puțin « corecte », se întîlnesc, notate fonetic, cîteva forme de limbă populară, vorbită, mai mult sau mai puțin curente în textele lui Odobescu dintre anii 1848–1860, precum și cîțiva termeni literari încă nealterați de influența etimologismului și italienismului : *deșchide, dîntii, fromoaselor, simțimînt* etc., și *antichitatea, calități, franțeză, însuflă, invocați* etc. Notăm de asemenea printre particularitățile acestui manuscris formele *comprinde* (pentru *coprinde, cuprinde*), *corecție* (devenit ulterior *corecțiune*, apoi *corectitudine*), *sintaxul* (pentru *sintaxa*) și, în fine, un neologism neobișnuit, introdus parcă pentru a exemplifica teoria despre neologisme făcută în articol, *disparat* (< fr. *disparate* n.f. = manque d'accord, contraste choquant : « *punctul de vedere modern și haina antică ascunde mai adese un trup june și viețuitor. Dar lăsînd la o parte acest disparat, vom găsi într-însele mari fromuseți* »).

Spre deosebire de alte manuscrise[1], numărul coruptelelor grafice este mic : *ca* în loc de *că*, *gustul* în loc de *gust*, *să* în loc de *se*, *franței* în loc de *Franței*, și, sub influența etimologismului, *sunt* în loc de *sînt*, *respunde* în loc de *rĕspunde*, *remas* în loc de *rĕmas;* le-am reținut, pentru capitolul de variante, numai pe acele care ar putea să aibă o semnificație oarecare. Confundarea lui *e* cu *i* în același semn grafic, a cărui lecțiune poate fi *e* sau *i*, ca și unele grafii pe care nu le poate clarifica nici lupa, ne-au determinat să reținem, printre variante, cîteva lecțiuni ipotetice.

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., Arhiva Alex. Odobescu, I, ms. 22, simbol de achiziție : c. sp. 2440/61.

A_1 — variante genetice în textul *A*.

P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

187

9 obștească *A; redacțiune anterioară:* universală A_1 || **14** se risipește în zadar *A; redacțiune anterioară:* pierde A_1 || **18** sînt *P; scris:* sunt *A* || **19** firei *A; redacțiune anterioară:* talentului A_1 | lămurirea *A; redacțiune anterioară:* limpezimea A_1 || **21** materiile *A; redacțiune anterioară ipotetică:* materialurile A_1 | unui adevărat literat *A; redacțiune anterioară:* unui literat A_1 || **24** poet dramatic, sau epic, sau orator *A; redacțiune anterioară:* poet dramatic, sau

---

[1] Cf. notele descriptive la *Călătorie din Paris la Londra, Note luate în Galeria de pictură din Dresda* ș. a.

orator A_1 | sau istoric *A; redacţiune anterioară:* sau istoric, sau cîntăreţ inspirat A_1 || **25**
oricare *A; redacţiune anterioară ipotetică:* orişicine A_1 || **27** ceea ce ✻< am >✻ cere *A; redac-*
ţiune anterioară ipotetică: ceea ce aş cere A_1 ||

188

15 vedem *A; redacţiune anterioară:* văd A_1 || **17** noi se dăm *A; redacţiune anterioară:* eu se dau
A_1 || **29** expresii prin care *A; redacţiune anterioară:* expresii şi forme prin care A_1 || **39** credem
A; redacţiune anterioară: cred A_1 ||

189

1 sau basce *A; redacţiune anterioară:* şi basceA_1 || **15** şi moderne *A; redacţiune anterioară:*
sau moderne A_1 || **22** abia cunoscute *A; redacţiune anterioară:* abia sînt cunoscute A_1 || **28** vom
zice *A; redacţiune anterioară:* voi ziceA_1 || **31** lucrare *A; redacţiune anterioară:* scriere A_1 || **34**
lecţiune ipotetică: literaturii; *altă lecţiune ipotetică:* literaturei *A* ||

190

3 literaturi mari, pline de fromuseţi *A; redacţiune anterioară:* literaturi mari şi pline de
fromuseţi A_1 || **19** sublimelor *A; redacţiune anterioară ipotetică:* frum<oaselor> A_1 || **20—22** un
simţimînt delicat şi desăvîrşit al formelor, un adevărat cult al binelui şi al frumosului, întin-
dire şi adîncime multă în gîndiri *A; redacţiune anterioară:* un simţimînt delicat şi desăvîrşit al
formelor, întindere şi adîncime multă în gîndiri A_1 || **24** o-mbelşugare şi o graţie nespusă *A;*
redacţiune anterioară: o-mbelşugare nespusă A_1 || **24—25** profum *A; redacţiune anterioară:*
parfum A_1 || **27** vădească < *scris:* vedească > *A; redacţiune anterioară:* arate A_1 ||
30 desăvîrşitul fromos *A; redacţiune anterioară:* desăvîrşirea A_1 || **32—33** Grecia robită robì pe
sălbatecu-i învingător şi duse artele în grosolanul Latium *A; redacţiune anterioară:* Grecia, robită
cu sabia, robì pe învingător şi duse artele în sălbatecul Latium A_1 || **39—40** şi o mare <a> aple-
* <care> * de a censura toate defectele, o limbă mai aspră, dar plină *A; redacţiune anterioară:*
şi un mare gust de a censura toate defectele A_1 ||

191

1 de o nobilă sonoritate, deteră literaturei forme poate mai puţin strălucite *A; redacţiune ante-*
rioară: deteră literaturei forme poate mai puţin strălucite A_1 || **5** scrierii *A; redacţiune anteri-*
oară: scrierei A_1 || **10** trebuie dar se cunoască *A; redacţiune anterioară:* trebuie se cunoască A_1 ||
12 ele singure pot forma * <cu desăvîrşire> * bunul gust[1] *A; redacţiune anterioară:* ele pot forma
gustul A_1 | şi fiindcă ele sînt *A; redacţiune anterioară:* şi că ele sînt A_1 || **14** se[2] pot împărţi *A;*
redacţiune anterioară: pot să se împartă A_1 || **17** toate * <scrierile> * contimporane *A; redacţiune*
anterioară: toată literatura contimporană A_1 || **19** cu inspiraţiile şi cu * <cuvintele> * lumei
moderne *A; redacţiune anterioară:* cu inspiraţiile lumei moderne A_1 || **24—25** spre a însemna înde-

---

[1] *corupt* : gustul, *formă rămasă din redacţiunea anterioară.*
[2] *scris* : sĕ, *formă rămasă din redacţiunea anterioară.*

obşte toate acele literaturi ce au ieşit sau d-a dreptul din geniul *A; redacţiune anterioară:* spre a însemna tot ce s-a născut cu geniul A_1 || **26** numai ele *A; redacţiune anterioară:* singure A_1 || **27** prin *A; redacţiune anterioară ipotetică:* în A_1 || **28** avusese *A; redacţiune anterioară:* avuse A_1 || **28—29** s-ar putea *A; redacţiune anterioară:* ar trebui A_1 || **29** numi *A; redacţiune anterioară:* numite A_1 || **30** pline de idei bizare şi de fapte îngrozitoare *A; redacţiune anterioară:* pline de idei şi de tapte îngrozitoare A_1 || **33—34** încît uneori critica lor încîntă *A; redacţiune anterioară:* încît critica lor încîntă A_1 || **37** nu ne mai iartă *A; redacţiune anterioară:* nu mai iartă A_1 || **40** şcoala *P; scris:* scoala *A* || **41** şcoli *P; scris:* scoli *A* ||

192

2—3 cît se poate mai împrotivitoare firei, acela e poet *A; redacţiune anterioară:* cît se poate mai împrotivitoare firei, iar ochilor, o coloană de rînduri, care de un lat de mînă, care de un lat de deget, acela e poet A_1 || **4—5** nu e bine pe pămînt *A; redacţiune anterioară:* nu e bine nici pe pămînt A_1 || **8** sînt *P; scris:* sunt *A* || **19—20** cea mai mare parte *A; redacţiune anterioară:* o parte A_1 || **20** şcoala *P; scris:* scoala *A* || **29** *lecţiune ipotetică:* punctul; *altă lecţiune ipotetică:* puntul *A* || **30** june şi vieţuitor *A; redacţiune anterioară:* modern A_1 || **32** sînt *P; scris:* sunt *A* || **34** clasică, care *A; redacţiune anterioară:* clasică şi care A_1 || **35** drept patroni *A; redacţiune anterioară:* ca ✻...✻ A_1 || **36** Pascal *A; redacţiune anterioară:* Montes<quieu> A_1 || **41** franţezi *A; redacţiune anterioară:* francezi A_1 ||

193

1 orice om vrea se cunoască *A; redacţiune anterioară:* orice literat se cunoască A_1 | literile *A; redacţiune anterioară:* literatura A_1 || **3** drept *A; redacţiune anterioară:* spre A_1 || **4** nencetat *A; redacţiune anterioară:* mai totdauna A_1 || **8** voim *A; redacţiune anterioară:* voiesc A_1 | se spunem *A; redacţiune anterioară:* se spun A_1 | printr-asta că *A; redacţiune anterioară:* că A_1 || **14—15** de ar vrea cineva a-i imita în toate, acela ar fi cu totul greşit *A; redacţiune anterioară:* de am vrea a-i imita în toate, am <fi cu totul greşiţi> A_1 || **16** formele sale exterioare *A; redacţiune anterioară:* formele exterioare A_1 || **19** e numai acel simţimînt *A; redacţiune anterioară:* e acel senti<ment> A_1 || **21** acea$_1$ *A; redacţiune anterioară:* acel A_1 | **22** acea *A; redacţiune anterioară:* acel A_1 || **27** astfel îşi va forma totdeodată şi gustul *A; redacţiune anterioară:* astfel îşi va forma cineva totdeodată şi gustul A_1 ||

NOTE

Interesantul articol, publicat pentru întîia oară după manuscrisul păstrat la B. A. R., de către Geo Şerban (*Odobescu inedit*, Buc., 1965, p. 10—16), arată întinderea informaţiei şi maturitatea de gîndire, caracteristice tuturor scrierilor tînărului autor.

Odobescu trăia în conştiinţa unui început de drum al culturii naţionale, o conştiinţă proprie tuturor paşoptiştilor, manifestată în scrieri normative sau în acţiuni de organizare a culturii. Restrîngîndu-şi tema sa la problema literaturii, autorul începe prin a defini scopurile generale ale oricărei literaturi, scopuri deopotrivă intelectuale, morale, politice, dar şi estetice, deci o multiplicitate de ţinte pe care o rezumă formula : „scrierile [trebue] să fie plăcute şi folositoare”, o formulă care aminteşte diptícul provenit din antichitate și transmis prin tratatele de poetică și retorică ale clasicismului : *docere et delectare.*

Este de remarcat norma critică, opusă poate producției cam necontrolate din jurul său, după care „în loc de a compune mult și în feluri deosebite", este preferabilă „tăcerea... fiindcă cel puțin nu strică nici gustul, nici inima publicului". Este un accent criticist care anunță, în unele privințe, pe Maiorescu și acțiunea lui.

Recunoscînd valoarea talentului, „care naște de sineși", Odobescu insistă în special asupra însemnătății *studiului*, pe care el dorește a-l vedea îndrumat deopotrivă către problemele limbii și ale literaturii. Printre textele pe care epoca le consacră limbii literare, acel de față este, desigur, unul din cele mai clar-văzătoare, prin recomandarea izvoarelor populare, a celor cuprinse în vechile scrieri istorice, dar și a celor pe care scriitorii le pot găsi în vechile literaturi, mai ales în limba latină și în cele romanice. Este condamnat însă felul scrierii inspirat de vechile traduceri religioase, ca și adaptarea construcțiilor împrumutate unor limbi străine, „sintaxul franțez". Idealul lingvistic al lui Odobescu este al *corectitudinii* și *eleganței.* Pentru a ajunge la un astfel de rezultat, autorul nu crede că trebuie să se alăture latiniștilor, împotriva cărora frînge o săgeată.

Trecînd la studiul literar, adică la acel al *modelelor*, o noțiune al cărei rol în istoria ideilor estetice, începînd cu Renașterea, este cunoscut, Odobescu intercalează un excurs asupra fazelor principale ale istoriei literare (pe care el o reduce la istoria literaturilor europene și, mai ales, a celor occidentale), amintind mai întîi monumentele vechilor literaturi și eposurile populare, printre care *Kalidassa* ar fi un poem al secolului I e.n. și *Kalevala* este atribuită letonilor : erori ușor de îndreptat. Remarcabil este elogiul literaturii grecești și caracterizarea, prin comparație coborîtoare, a literaturii latine, după un loc comun al unei lungi epoci.

Autorul trece, în fine, la o clasificare a marilor curente literare, curentă după primele sinteze de literatură universală a fraților Schlegel, distingînd între *literaturile gotice* (cum au fost adeseori numite în secolul al XVII-lea și al XVIII-lea) sau *romantice* (în sensul, folosit de Schlegel, de literaturi ale popoarelor romanice în epoca lor medievală sau inspirate de acestea), literaturi *făcute după imitația celor antice* (printre care se ocupă mai ales de cele ale clasicismului francez, situat de autor între veacul al XVI-lea și al XIX-lea), *literaturi contemporane*, rezultate din *amestecul* celor precedente. Formula : „combinarea formelor antice cu inspirațiile și cu curentele lumii moderne", amintește un ideal format încă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Cf., în această privință, cunoscuta recomandare a lui André Chenier : *Sur des pensées nouveaux faisons des vers antiques.*

Odobescu nu este favorabil „școalei romantice franceze născută în Franța de vreo 30 de ani și imitate printr-alte țări", pe care o acuză de bizarerie, de un pesimism funciar. Rezerve are și față de clasicismul francez, în care critică regulele prea stricte, alegerea *sujetelor* din antichitate, *uniunea de loc și de vreme* (unitatea de loc și de timp !), *numele proprii vechi date la personage noui* : amănunte *de prisos* ale compunerii literare. Judecarea clasicismului este însă, în general, favorabilă, cum se și explică la un autor care scrie sub influența învățămîntului universitar al vremii.

Studiul cel mai de seamă, pentru asigurarea bazelor unei noi literaturi naționale, i se pare autorului acel al antichității, pe care n-o propune totuși ca pe un model invariabil, căci „multe idei s-au schimbat, unele s-au desvoltat, altele au pierit cu totul, de pe cînd scriau grecii și romanii". Spre a îndruma către studiile clasice, Odobescu își propune să zugrăvească tabloul, după epoci, al vechilor literaturi, o temă care nu mai este însă tratată în manuscrisul rămas fragmentar, dar care are un interes atît de mare pentru cunoașterea ideilor și tendințelor tînărului autor.

NOTE
LUATE ÎN GALERIA DE PICTURĂ DIN DRESDA

Manuscris autograf, pe 5 foi (recto și verso), hîrtie de corespondență, azurie, sidefată, cu monograma A. O. în blind, pe f. 1 r° și pe f. 10 r° (numerotarea lui Odobescu), respectiv f. 1 r° și f. 5r° (după numerotarea convențională), datat în subtitlu « 4 oct. 1855 », păstrat în fondul B.A.R., Arhiva Alex. Odobescu, I, ms. 16.

Datorită, probabil, redactării cu caractere latine, dar și ezitărilor și neatenției lui Odobescu, textul « notelor » este împînzit de grafii fără valoare fonetică : *blandă*, *converbiri*, *crivețul*, *derâmături*, *femea*, *jace*, *me*, *mel*, *numer*, *păsciuni*, *pétra*, *peptul*, *perdut*, *piceóre*, *priimim*, *remas*, *respândesc*, *sgârciți*, *scóla*, *sunt*, *vedu*, *verba* etc. ; *ă* este notat *ê* chiar și în cuvinte de origine latină (*vêl* în loc de *vĕl*), pe cîtă vreme, în cuvinte de origine slavă, *î* este notat cu semnul *ă* (*gărliță* în loc de *gîrliță*); grafia cîtorva neologisme, — împrumuturi din limba franceză, încă neadaptate, — este apropiată de grafia originară (*chalet*, *exclusif*, *expresif*, *naivetate*)[1]. Menționăm de asemenea scrierea fonetică a unor termeni (*albaștri*, *calități*, *peisaj*, *personaje*) alterată, în alte texte odobesciene, îndeosebi după 1870, de etimologism și italienism (*albastri*, *cualități*, *peisagiu*, *personagie*), precum și cîteva forme populare a căror frecvență scade în scrisul lui Odobescu, cu cît ne apropiem de anul 1860 : *fromoasă*, *întra*, *lespedă*, *picere*, <eu> *nu pòci*, *se* pentru *să*.

Ca și în alte manuscrise, și în « note » apar numeroase coruptele : *doa* în loc de *doă*, *ridicat* în loc de *ridicată*, *pe care pe care* în loc de *pe care*, *Armorul* în loc de *Amorul*, *placere* în loc de *plăcere*, *e* în loc de *ei*, *copilul* în loc de *copilului*, *rătujindu-se* în loc de *rătunjindu-se*, *desavîrșirea* în loc de *desăvîrșirea*, *ridicat* în loc de *ridicate*, *curațat* în loc de *curățat*, *acest* în loc de *acestui*, *asta* în loc de *ăsta*, *Dunere* în loc de *Dunăre*, *pasciuni* în loc de *păsciuni*, *feul* în loc de *felul*, *wan* în loc de *van*, *ca* în loc de *că*, *densemnă* în loc de *desemnă*, *Rembrand* în loc de *Rembrandt*, *forma* în loc de *formă*, *obrajel* în loc de *obrăjel*, *lipsesc* în loc de *lipsește*, *nedesavîrșit* în loc de *nedesăvîrșit*, *văd* (scris *vedu*) în loc de *văz* (scris *vĕḑŭ*) ș.a., printre care nume de pictori (*Corregio* în loc de *Correggio*, *Buonnarote* în loc de *Buonarrate* etc). Bineînțeles că am reținut în capitolul *Variante* numai coruptele care pot avea oarecare valoare fonetică. În sfîrșit, grafia, nu o dată nediferențiată, a literelor *e* și *i*, *m* și *n*, *o* și *u̯* ne-a determinat să înscriem printre variantele certe mai multe variante ipotetice.

---

[1] S-ar putea tot atît de bine să avem de-a face cu o consecință a bilingvismului sau cu o simplă deprindere grafică.

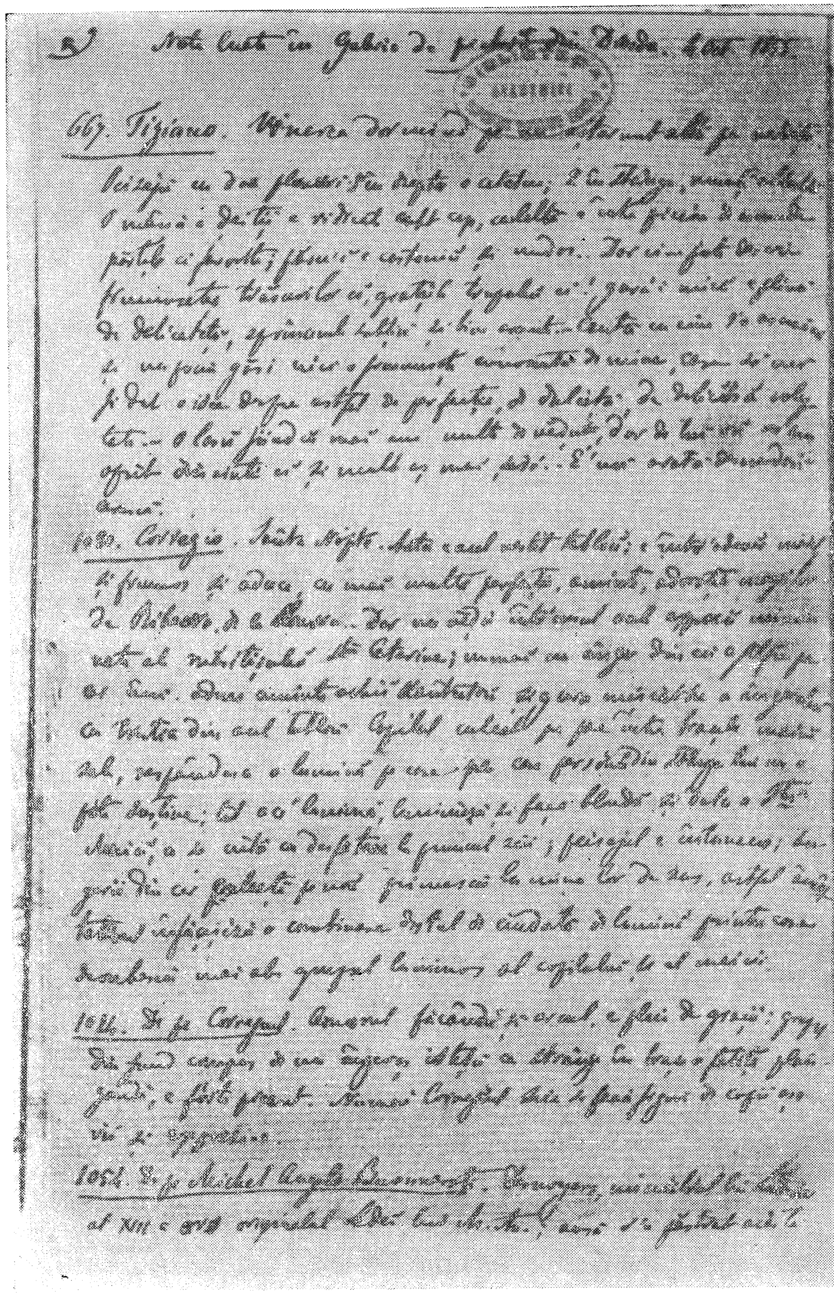

Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 1 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

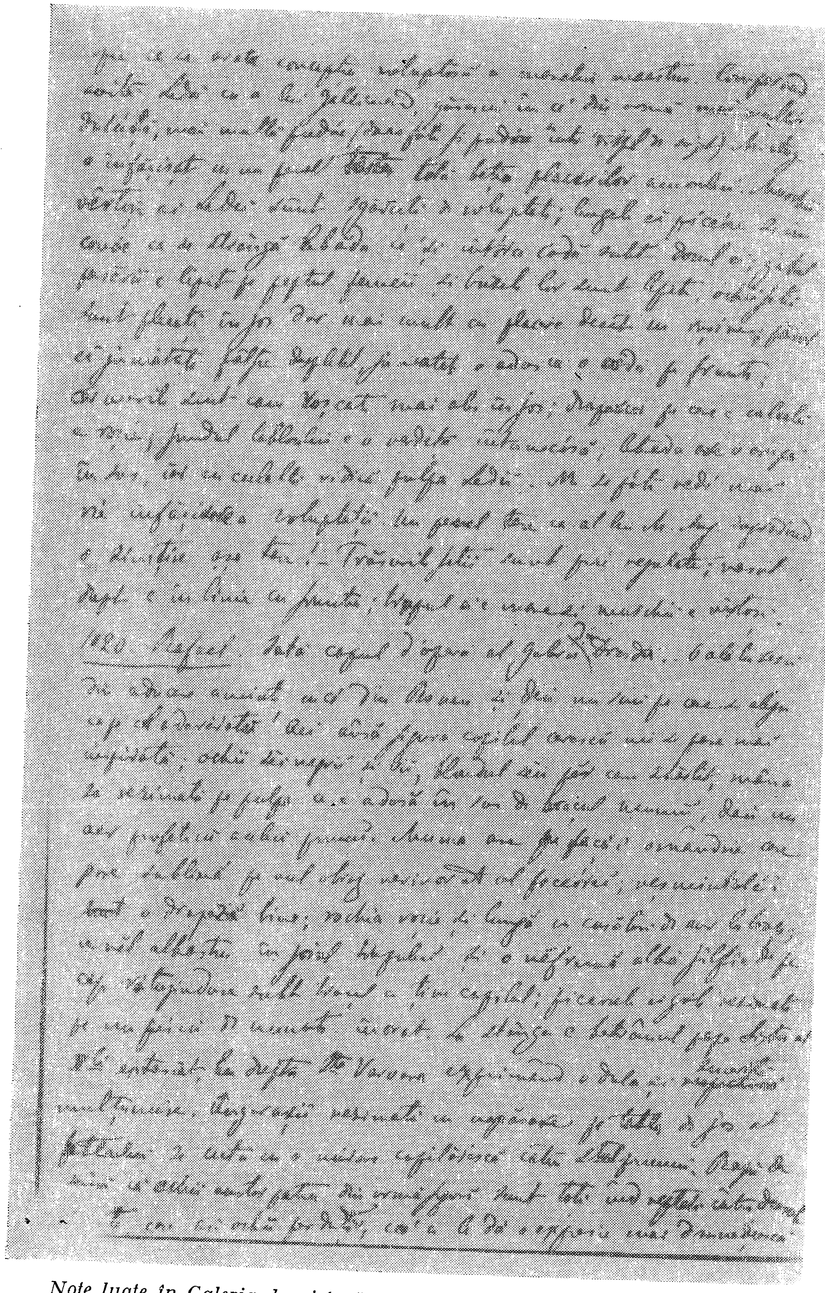

Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, 1, 16, f. 1 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

SIGLE

A — manuscris autograf în fondul B.A.R., Arhiva Alex. Odobescu, I, ms. 16.
A_1 — variante genetice în textul *A*.
P — lecțiuni stabilite prin conjectură.

VARIANTE

197

8 vîrtos *A; redacțiune anterioară:* tare A_1 || **9** sînt *P; scris:* sunt *A* || **12** sînt$_1$ *P; scris:* sunt *A* | sînt$_2$ *P; scris:* sunt *A* || **14** sînt *P; scris:* sunt *A* || **18** sînt *P; scris:* sunt *A* || **19** mușchii *P; scris:* muschii *A* || **20** al Galeriii din Dresda *A; redacțiune anterioară:* al Galeriii Dresda A_1 || **26** veșmintele-i o drapează bine *A; redacțiune anterioară:* veșmintele-i sînt <*scris:* sunt> o draperie A_1 || **30** la dreapta *A; redacțiune anterioară:* în dreapta A_1 || **31** smerită *A; redacțiune anterioară:* respectuoasă A_1 || **33** sînt *P; scris:* sunt *A* || **38** nevinovății *A; redacțiune anterioară:* nevinovăție A_1 || **40** exclusiv *P; scris:* exclusif *A* ||

198

4 *lecțiune ipotetică:* spiritu<oa>sele *P; altă lecțiune ipotetică:* spiritu <a>lele *A* || **5** tulbura *A; redacțiune anterioară:* turbura A_1 || **16—17** cu cealată rezemînd o carte *A; redacțiune anterioară ipotetică:* în d<reapta ținînd o carte> A_1 || **22** curățat *P; corupt:* curațat *A* || **24** îndeletnicire *A; redacțiune anterioară ipotetică:* ocu<pațiune> A_1 || **25—26** pe acel obraz bălai *A; redacțiune anterioară ipotetică:* pe capul <bălai> A_1 || **27** întunerecul *A; redacțiune anterioară:* întunericul A_1 || **32** privirea *P; scris:* priivirea *A* ||

199

2 singurătatea *A; redacțiune anterioară:* unde singurătatea A_1 || **9** sînt *P; scris:* sunt *A* || **13** care$_1$ *A; redacțiune anterioară ipotetică:* un<ii> A_1 || **17** sînt *P; scris:* sunt *A* || **18** sînt$_1$ *P; scris:* sunt *A* | sînt$_2$ *P; scris:* sunt *A* || **24** sînt *P; scris:* sunt *A* || **28** sînt *P; scris:* sunt *A* || **29** se văd *P; coruptelă ipotetică:* se vede *sau, grafie:* se vedŭ *A* ||

201

1 *lecțiune ipotetică;* vezi; *alte lecțiuni ipotetice:* văd *și* văz *A* || **13—14** un bou albeț s-a culcat *A; lecțiune anterioară:* un bou albeț, culcat, A_1 || **14** *lecțiune ipotetică:* miel; *altă lecțiune ipotetică:* niel *A* || **17** sînt *P; scris:* sunt *A* ||

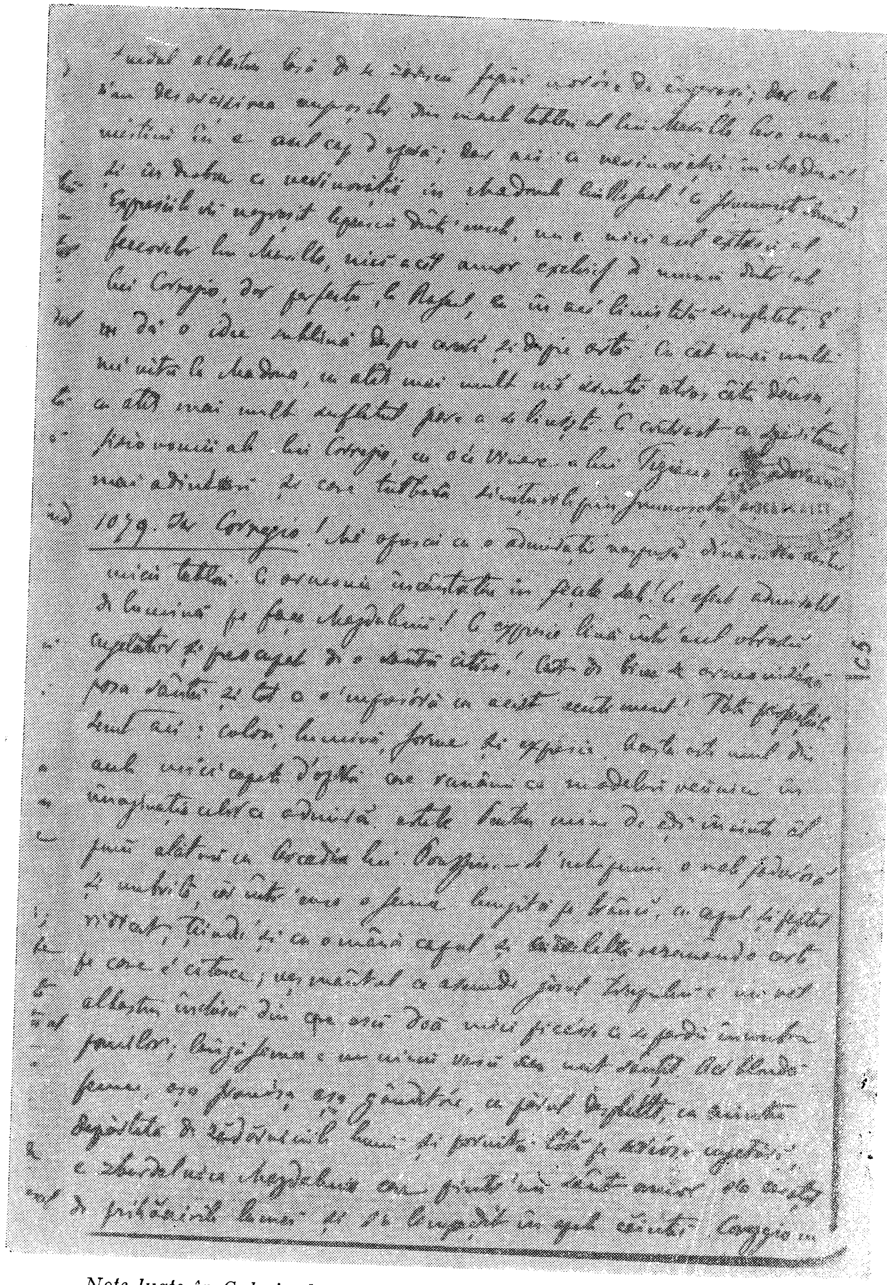

Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 2 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

202

1 sînt *P; scris:* sunt *A* || **6** sînt *P; scris:* sunt *A* || **9** pe *A; redacțiune anterioară:* în A_1 || **12** sînt *P; scris:* sunt *A* || **16** *lecțiune ipotetică:* pîntecelor; *altă lecțiune ipotetică:* pîntecilor *A* || **17** sînt$_1$ *P; scris:* sunt *A* | sînt$_2$ *P; scris:* sunt *A* || **19** *lecțiune ipotetică:* mînile; *altă lecțiune ipotetică:* mînele *A* || **20** sînt *P; scris:* sunt *A* || **24** școala *P; scris:* scoala *A* | olandeză *A; redacțiune anterioară:* flamandă A_1 || **33** *lecțiune ipotetică:* lui: *altă lecțiune ipotetică:* lor *A* | sînt *P; scris:* sunt *A* ||

203

2 sînt$_2$ *P; scris:* sunt *A* || **7** sînt *P; scris:* sunt *A* || **11** sînt *P; scris:* sunt *A* || **13** sînt *P; scris:* sunt *A* || **18** cu cărnurile albe și fragede *A; redacțiune anterioară:* cu cărnurile așa albe și fragede A_1 || **19–20** Ce maiestate în portul Madonii, ce suavitate în privirea și în buzele ei *A; redacțiune anterioară ipotetică*: Ce maiestate, ce suavitate în privirea și în buzele ei A_1|| **21** e un mare pictor *A; redacțiune anterioară:* e mare pictor A_1 ||**23** sînt *P; scris:* sunt || **24** *A* sînt *P; scris:* sunt *A* ||**29** *lecțiune ipotetică:* Fromos; *altă lecțiune ipotetică:* Frumos *A* || **30** expresiv *P; scris:* expresif *A* | jeț *A; redacțiune anterioară:* scaun A_1 || **31** sînt *P; scris:* sunt *A* || **37** privi *P; scris:* priivi *A* ||

204

5 privește *P; scris:* priivește *A* || **14** *lecțiune ipotetică:* piesajele; *altă lecțiune ipotetică;* peisagele *A* || **18** privirea *P; scris:* priivirea *A* || **26** naivitate *P; scris:* naivetate, *lecțiune ipotetică:* naivëtate *A* || **27** 4 oct<ombrie> 1855 *P; în A, data figurează sub titlu.* ||

NOTE

Odobescu a vizitat Dresda în cursul călătoriei sale spre țară din toamna anului 1855. Avea douăzeci și unu de ani și pregătirea în domeniul istoriei artei pe care i-o îngăduiseră studiile la Paris și vizitele la Luvru, la Galeria Națională din Londra și la alte mari colecții de artă europene.

Galeria de pictură (*Gemäldegalerie*) din Dresda își are originea în Cabinetul de artă (*Kunstkammer*) al electorilor de Saxa, înființat în 1560 de August I și îmbogățit mereu de prinții electori saxoni August al II-lea (1670–1733) și August al III-lea (1696–1763). Cunoscută ca una dintre cele mai valoroase colecții de pictură din lume, atît prin calitatea cît și prin numărul operelor pe care le cuprindea (circa 2 000 de pînze la mijlocul secolului trecut), Galeria din Dresda trebuia negreșit să atragă curiozitatea tînărului care admirase deja comorile de artă ale altor mari muzee, ca cele de la Paris sau din Londra. Sub conducerea cunoscutului pictor Louis Schnorr de Carolsfeld (1794–1872) — director al Galeriei încă din 1846 — colecția aceasta se afla tocmai în plină perioadă de valoroase achiziții (între care operele unor artiști italieni din Renaștere ca Piero di Cosimo sau Lorenzo di Credi, cincisprezece tablouri spaniole care au făcut parte din succesiunea regelui Ludovic-Filip, cumpărate în 1853

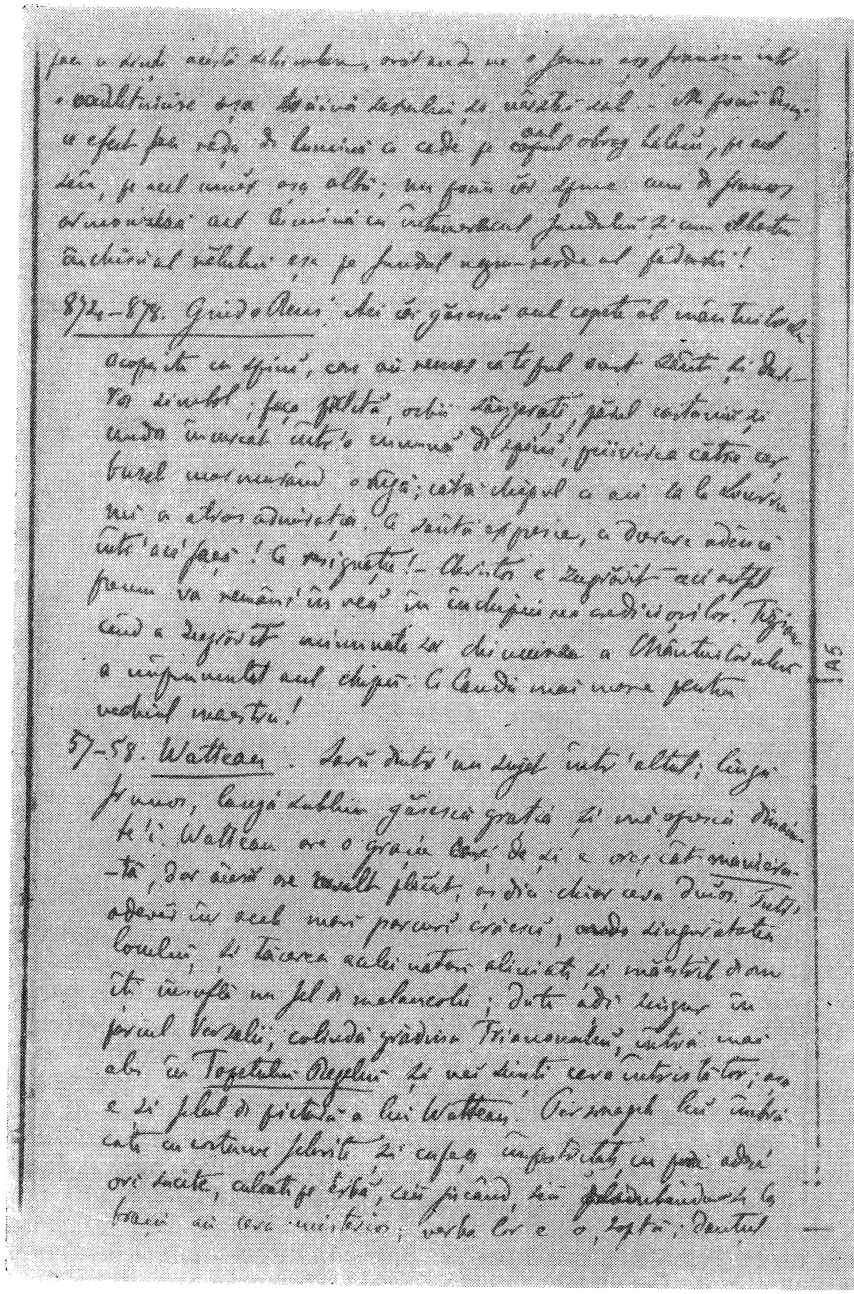

Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 2 v°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

Răstignirea lui Dürer). Faptul că în 1855 tocmai se inaugurase noua clădire a muzeului a cărei construcţie fusese începută din 1847, contribuia la creşterea atracţiei pe care el o prezenta pentru iubitorii de artă.

După cum reiese dintr-o scrisoare în ţară din aceeaşi perioadă, însemnările lui Odobescu sînt roadele unor vizite repetate făcute la muzeu în decursul celor trei zile petrecute la Dresda — timp relativ scurt faţă de ceea ce puteau oferi aceste bogate colecţii de pictură observaţiei vizitatorului. Însemnările poartă din această cauză pecetea grabei, reducîndu-se la destul de puţin : descrierea a circa douăzeci şi cinci de opere şi sumara lor caracterizare în comparaţie cu alte pînze ale aceluiaşi maestru sau ale unor artişti contemporani lui. Observaţiile şi aprecierile sînt ale unui începător, iar Odobescu nu ascunde asta. Puţinele opere cărora el le acordă un interes îl atrag pentru motive personale şi nu prin valoarea lor obiectivă. Insistă asupra cîtorva pînze de Van Dyck, Rubens şi Rembrandt în nădejdea că va prinde astfel ceva din taina portretului : „De ce unele portrete sînt mai frumoase decît altele? Iată o chestie a cărei dezlegare va explica totdeodată şi superioritatea ca pictor a lui Van Dyck .... Tot pentr-acea dezlegare vom şti de ce un tată arată cu atît talent trăsăturile fiilor săi ... Ca multe alte lucruri ale artei, talentul de a face bine un portret e încă un secret pentru mine". Cu toate acestea, portretul rămîne genul pe care îl preţuieşte şi îl înţelege mai mult : „Peisajul mi se pare mai greu decît capetele ; într-aceste trebuie mult studiu al efectului material al simţimintelor şi mult gust în combinarea formelor ; dar în peisagiu trebuie un simţ neexplicat ce te-nvaţă a idealiza şi a face să vorbească ceea ce prin sine e mut şi adeseori prea prozaic".

Unele pînze îl atrag mai mult, farmecul lor „ne face a le privi cu admiraţie, în vreme ce trecem cu vederea multe alte tablouri de mari pictori, cu sujete mai vrednice de interes". „Mulţi alţi zugravi au tablouri frumoase aci ; dar n-am vreme a mă opri dinaintea tutulor ; mai întîi asta nici nu-mi place ; îmi aleg un mic număr şi cu ele mă desfătez".

Putem presupune că — cel puţin în forma lor finală — impresiile lui Odobescu n-au fost notate chiar în sălile galeriei. Este probabil că a avut un catalog care i-a permis, îndată după vizitarea muzeului, să-şi recapituleze şi să-şi aştearnă pe hîrtie primele impresii. Într-una din listele de cărţi din biblioteca sa (*Catalogue des livres*, ms. rom. 5687 al B.A.R,. f. 17^{r}), întîlnim — într-adevăr — un *Prag-Dresdner Album*, lucrare din nefericire absentă din moştenirea de cărţi ale lui Odobescu şi inexistentă în bibliotecile din Bucureşti. Referinţele la numere (de inventar sau de ordine — într-un catalog) sînt probabil din acest ghid artistic sau din *Le Guide* (*illustré*) *du voyageur en Allemagne* de Th. Grieben menţionat în acelaşi catalog, — lucrări cu care nu am putut face însă comparaţii, neavîndu-le la îndemînă.

Notele luate în Galeria de pictură de la Dresda ocupă un loc important nu numai în creaţia odobesciană dar şi — prin procedeele adoptate de scriitor — în istoria criticii româneşti de artă şi în literatura noastră modernă, în genere.

După această primă încercare, vom mai întîlni descrieri de picturi în opera lui Odobescu (*Pseudokinegheticos*, *Istoria arheologiei*). Scriitorul va reuşi mereu să redea plasticitatea cutărei opere transformînd descrierea în naraţiune, interpretînd — cum s-a observat — simultaneitatea ca o

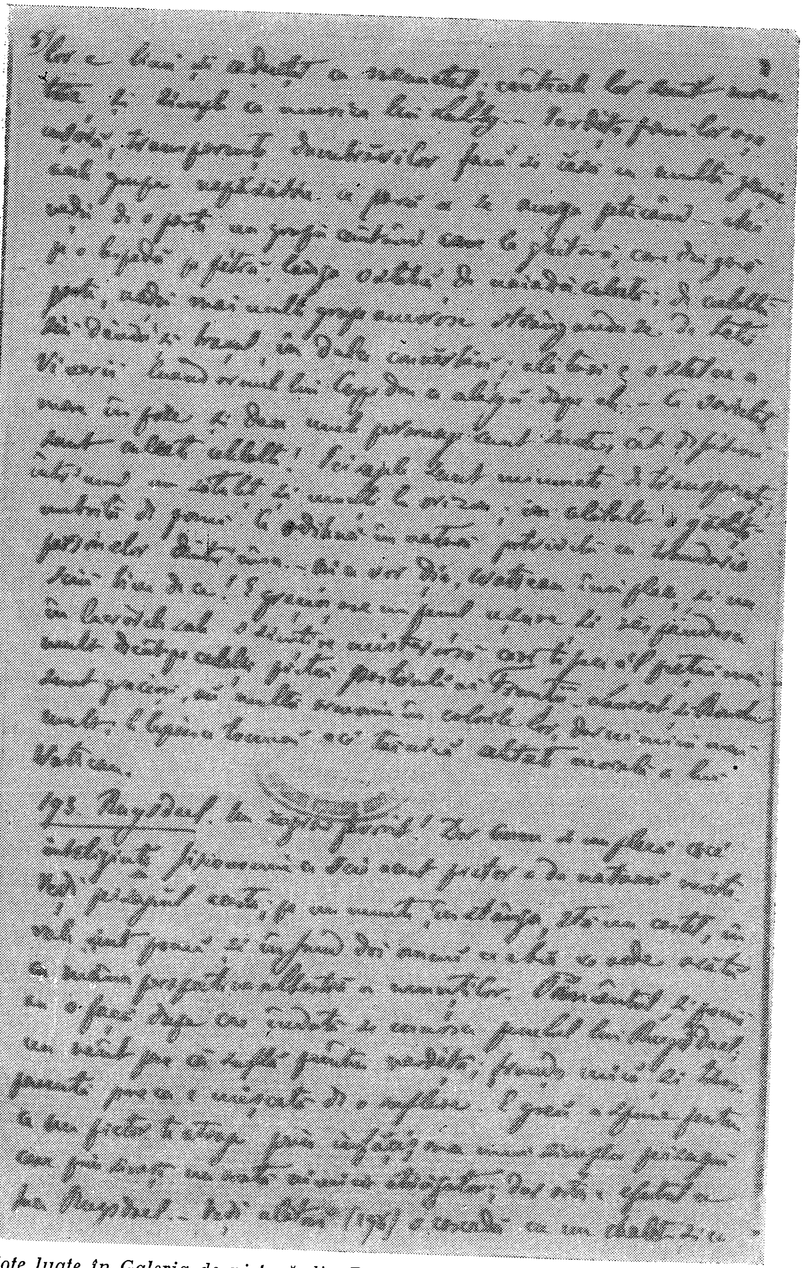

Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 5 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

succesiune, procedeu pentru care cele dintîi exemple le oferă chiar notele luate la Dresda (a se vedea descrierea pînzelor lui Watteau sau Potter). Amestecul atît de personal de note descriptive, fizice sau morale cu impresiile subiective, ispita continuă a lui Odobescu de a converti culoarea, mişcarea, expresia unui personaj, deci elementele plastice, concrete ale operei de artă în elemente de ordin literar (cităm printre altele descrierea „Ledei" lui Michelangelo) îngăduie constatarea că încă de la începutul activităţii sale de critic, Odobescu, urmînd o tendinţă mai veche a criticii moderne, a găsit în artă un izvor al creaţiei literare şi a tratat-o adesea ca temă literară, introducînd astfel acest gen în literatura noastră modernă.

*

194_3 Tabloul descris de Odobescu este cunoscut ca opera lui Giorgione din anii 1508—1510, terminată numai de Tizian, cu a cărui *Venere del Cagnolino* din 1538 (Galleria degli Uffizi din Florenţa) prezintă multe asemănări. Repictată (Tizian adaugă peisajul şi pe Amor care putea fi văzut mai de mult la picioarele zeiţei), *Venus dormind* este un document nesigur pentru arta fiecăruia dintre cei doi maeştri ai Renaşterii, rămînînd totuşi o creaţie reprezentativă pentru pictura veneţiană a sec. XVI. Odobescu este atras de subiect şi de sugestiile pe care i le îngăduie; tehnica artistului nu-i provoacă nici o reacţie.

194_{14} *Sînta Noapte* (numită astăzi *Naşterea Domnului*) a lui Córreggio este comparată de Odobescu cu *Închinarea magilor* a lui Giuseppe Ribera, de la Luvru, mai mult pentru fixarea însuşirilor superioare ale operei maestrului veneţian — cele două pînze aparţinînd unor peneluri cu totul deosebite. Tot de la Luvru, reţinuse Odobescu cealaltă operă a lui Correggio cu care compară *Naşterea,* anume *Căsătoria mistică a sfintei Caterina.* Este justă stăruinţa asupra luminii răspîndită de prunc, lumină pe care personajele nu o pot „susţine" (suporta): ea domină într-adevăr opera în care artistul a urmărit tocmai efectul jocului inimitabil de lumini şi umbre care dau un profil remarcabil fizionomiilor, corpurilor, lucrurilor. Îngerii însă nu „primesc lumina lor de sus", iar lumina însăşi nu scade valoarea operei cum i se pare lui Odobescu, care urmăreşte în primul rînd — cum vom vedea şi în însemnările următoare — fizionomiile.

194_{29} „Amorul făcîndu-şi arcul" (Amor, seinen Bogen schnitzend), curioasă eroare a lui Odobescu. Copia este după Parmiggianino, iar nu „de pe Correggiul". Originalul se află la Galeria de pictură din Viena. În descrierile curente, scena cu „îngeraşul... ce strînge în braţe o fetiţă plîngîndă" reprezintă de fapt doi amoraşi. În galeria din Dresda, copia figurează încă în *Catalogul* din 1722 ca provenind din colecţia marelui duce de Toscana.

197_3 *Buonarroti.* Copia este atribuită lui Rubens, care ar fi executat-o către 1620 pentru ducele de Ferrara. Originalul a ajuns apoi la Fontainebleau şi s-ar găsi în prezent la National Gallery din Londra (*Katalog der Staatlichen Gemäldegalerie zu Dresden*, Kleine Ausg., 10. Aufl., Berlin-Dresden, 1920, p. 16). În descrierea lui — ca şi în descrierile altor opere — Odobescu adaugă imaginaţie impresiilor fugare: în realitate, tabloul cuprinde mai puţină voluptate, pe chipul lui Venus e mai puţină plăcere şi în trupul său mai puţină încordare (a se vedea, de exemplu, mîna

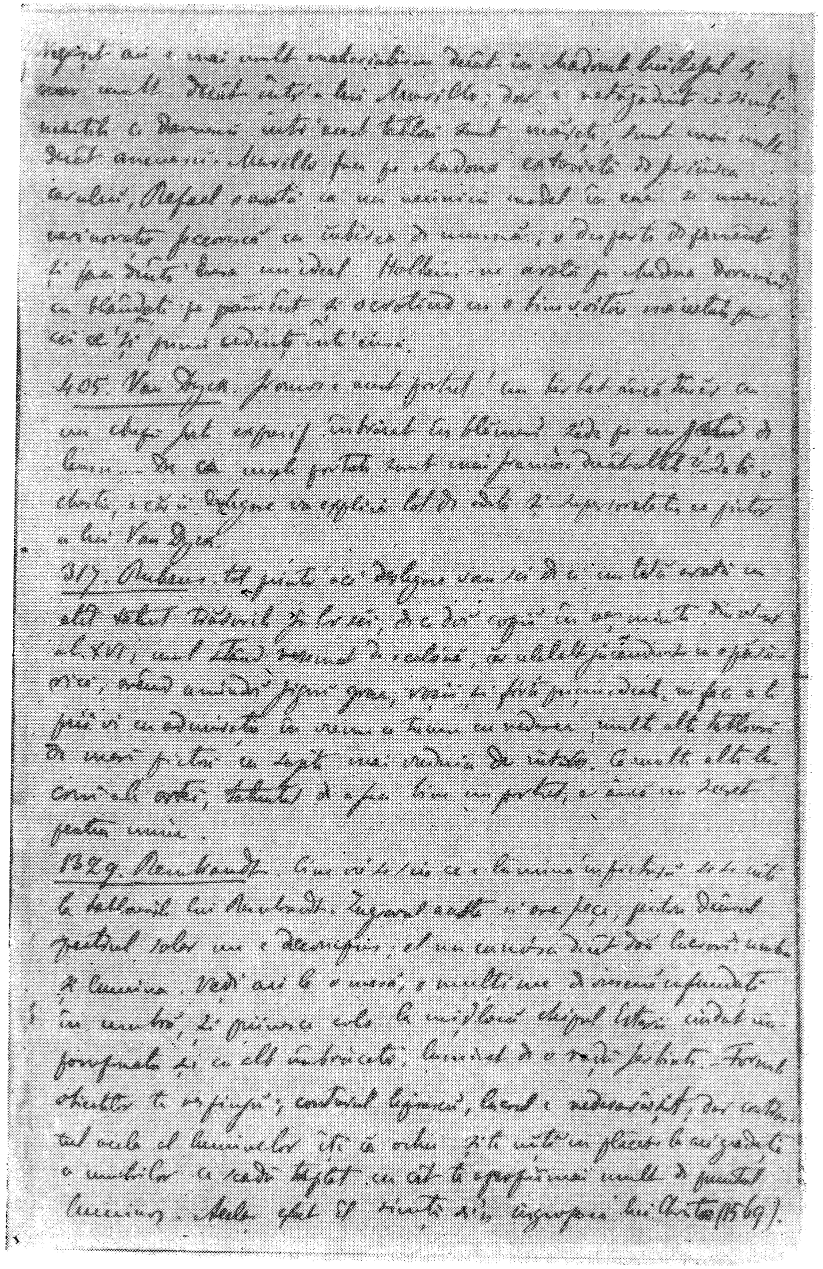

Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16 f. 3 r°)
Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România

lăsată leneș). Comparînd trăsăturile realiste ale descrierii cu orice bună reproducere a pînzei, se pot constata procedeele lui Odobescu, care admiră operele de la Dresda cu entuziasm și imaginație, dar nu cu ochiul obiectiv al criticului.

197$_{3}$ Opera descrisă este celebra *Madonna Sistina*, pictată de Rafael prin 1516 și considerată, grație armoniei compoziției și modernismului concepției, drept creația desăvîrșită și cea mai sugestivă a maestrului din Urbino. Celebra capodoperă a fost cumpărată pentru colecția din Dresda de la călugării mănăstirii San Sisto din Piacenza unde împodobea altarul principal, cu suma de 20 000 de ducați. Odobescu o compară cu o copie văzută de el, probabil, într-o reproducere. Notele cuprind unele neclarități. În pasajul „ochii acestor patru din urmă figuri'' este greu de înțeles la cine se referă autorul : nu la îngeri — pe care tocmai îi menționase — pentru că sînt numai doi, nici la îngeri împreună cu sf. Sixt și sf. Barbara, deoarece ochii acesteia din urmă sînt îndreptați nu în sus, spre „zeieștile ființi'', ci în jos. „Marele tablou al lui Murillo'' la care se referă Odobescu pare să fie *Imaculata Concepție* de la Luvru, operă de mari proporții dominată de portretul Fecioarei și de îngeri.

198$_{7}$ În descrierea operei (*Maria Magdalena* de Correggio), Odobescu numește cîteva din elementele care compun examenul unui tablou—„colori, lumină, forme și expresie'' —, dar nu insistă asupra tuturor acelor elemente, fie pentru că nu le acordă o însemnătate egală, fie pentru că este atras îndeosebi de unul din ele. Este vădit că ceea ce îl captivează în primul rînd sînt expresia și atitudinea personajului, trăsăturile concrete ale figurii și costumului din care — ajutat și de cunoștințele sale anterioare despre scenă și personaj — caută să extragă esența morală a operei. S-a observat (T. Vianu, *Observații asupra limbii și stilului lui A. I. Odobescu*, în *Problemele metaforei și alte studii de stilistică*, [București, 1957], p. 196) că Odobescu a adus în opera sa literară un real progres al artei „portretului fizic, mai puțin la îndemîna înaintașilor'' săi. În aceste descrieri de la 21 de ani, în care caută să redea amănunțit trăsăturile cele mai semnificative ale fiecărui personaj, remarcăm tocmai înclinarea scriitorului către un gen pe care îl va ilustra în proza sa cu atîta măiestrie.

198$_{29}$ Guido Reni, *Testa di Cristo*. Artistul bolonez a lăsat trei pînze cu acest subiect, păstrate la Viena, Londra și Dresda. Odobescu își amintește desigur de tabloul de la Londra (nu de la Luvru). La Luvru văzuse însă opera lui Tizian *Gesù coronato di spine*, cu care compară pînza lui Reni. Dar de un împrumut al pictorului venețian, decedat în 1576, de la Guido Reni, născut cu un an înainte, nu putea fi vorba afară doar dacă Odobescu nu a formulat greșit o presupunere tocmai inversă.

198$_{8}$ Este vorba despre cele două pînze de Antoine Watteau păstrate la Galeria din Dresda : „Petrecere la cîmp'' și „Sărbătoarea dragostei''. De remarcat aceeași insistență asupra personajelor și asupra ecoului pe care expresiile lor îl stîrnesc în spectator. Evocarea „odihnei din natură'', a „trîndăviei persoanelor dintr-însa'', descrierea încîntată a scenelor pastorale, a tihnei și nepăsării ce străbat din lumea zugrăvită de Watteau dau exclamației : „Watteau îmi place și nu știu bine de ce !'' valoarea unei mărturisiri, a unei schițe de autoportret. Atmosfera pînzelor lui Watteau era, încă din prima tinerețe, aceea în care Odobescu se regăsea cel mai bine. *Lancret* (Nicolas, 1690–1743) și *Pater* (Jean-Baptiste-Joseph, 1696–1736, greșit în text Boucher care nu înseamnă nimic sau, cel mult, o formă coruptă pentru Bourdon, din a cărui operă nu există însă exemplare originale la Dresda) sînt cunoscuții elevi ai lui Watteau, ale căror pînze le-a putut admira Odobescu în aceeași colecție.

199_{26} Operele lui Iakob van Ruijsdaël (1628–1682), la care se oprise Odobescu, sînt „Castelul Bentheim” (Schloss Bentheim), cea mai frumoasă din cele optsprezece pînze cu acest subiect datorate pictorului olandez, apoi „Cascada cu brazi” (Wasserfall mit dem Tannenbaum) menționat ca nr. 194 (este una din cele patru „Cascade” păstrate la Dresda, pe lîngă alte douăsprezece opere de Ruijsdaël). — Înmormîntarea evreilor este de fapt *Cimitirul evreiesc* din Amsterdam — Der Judenkirchhof. „Cătunul răschirat printre pomii unei dumbrăvi” (nr. 186) este probabil *Ein Walddorf hinter Düen*, pînză dăruită de contele Wackerbarth regelui August al III-lea. Ruijsdaël cîștigase favoarea lui Odobescu; în afara descrierilor entuziaste, aceasta se simte și din dorința sa de a vedea frumusețile peisajului românesc zugrăvite de penelul unui Ruijsdaël autohton. Cu atît mai remarcabilă este de aceea mărturisirea lui de la încheierea notei asupra dificultății pe care o resimte în fața peisajului, spre deosebire de portrete.

201_{12} *Paul Potter* (1625–1654), „Cireadă odihnindu-se” (Ruhende Herde) și „Văcar mînîndu-și cireada” (Ein Kinderhirt mit seiner Herde), cele două pînze ale pictorului olandez păstrate la Dresda.

202_{11} În aceeași galerie, Odobescu a putut vedea douăsprezece opere de *Adriaen van der Werff* (1659–1722), elevul lui Eglon van der Neer. Dintre toate, el se oprește la „Pocăința sf. Magdalena” (Büssende Magdalena), operă din 1711 a pictorului olandez, cunoscută atît prin asemănarea cu opera cu același subiect a lui Correggio, cît și prin numeroasele reproduceri litografiate răspîndite mai ales în secolul trecut. Caracterizările finale ale creațiilor celor doi maeștri : „aceasta e un lucru frumos, cealaltă e un cap d'operă” atenuează corect aprecierile precedente în ceea ce privește „desăvîrșirea” pînzei lui van der Werff.

202_{25} Aceeași galerie păstrează nu mai puțin de șaizeci de opere ale lui *Philips Wouwerman* (1619–1668), pe lîngă vreo opt copii de pe tablourile sale, majoritatea cu scene de vînătoare, cai, călăreți, cavalcade într-un număr care lasă, pînă la urmă, obsesia „mîrțoagei albe”. Concepția organizării exponatelor în galeria din Dresda era deja — în perioada cînd o vizitează Odobescu — aceea a unei colecții de istorie a picturii, concepție care a contribuit și la echilibrarea diferitelor sectoare prin achiziții riguros îndrumate. Programul acesta a reușit să dea Galeriei din Dresda un caracter reprezentativ pentru istoria picturii europene. Odobescu observă cu satisfacție această particularitate a colecției din Dresda, pe atunci încă o inovație în organizarea muzeelor de artă.

202_{35} Originalul tabloului descris, pictat de Hans Holbein cel Tînăr (1497–1543), se păstrează în galeria de pictură din Darmstadt, fostă a marilor duci de Hessa. Ceea ce admirase Odobescu la Dresda, „Madona primarului Meyer” era o copie puțin modificată, datorată lui Bartholomeus Sarburgh și datînd din 1635. Opera lui Holbein este un tablou votiv pictat pentru Iakob Meyer, primar al orașului Basel în 1526. Meyer și familia sa sînt personajele descrise de Odobescu drept trei femei (Magdalena Baer, prima soție a primarului răposată în 1511 și Dorothea Gattin, a doua soție, cu fiica lor Anna) și „un bărbat în vîrstă” (Meyer însuși), „un tînăr” și „un băiețel gol” (feciorii lui). Odobescu este frapat de realismul portretelor, exprimînd o pietate atenuată („nu extaziate ca personajele lui Murillo”, observație exactă, cunoscînd că Meyer și ai lui erau proaspeți protestanți), de pitorescul vechilor costume care „pare că vin din mahalaua armenească”.

203_{29} Portretul descris din frumoasa colecție van Dyck păstrată la Dresda pare să fie așa-numitul *Bildnis eines Herrn im Pelz* care reprezintă probabil pe prințul Rhodocanakis-Giustiniani din Hios, pictat de artistul flamand la Genova în 1622.

203_{33} „Portretul dublu al copiilor lui Rubens, Abert și Nikolas” descris de Odobescu este numai o copie de pe originalul lui Rubens, păstrat în Galeria Lichtenstein din Viena. Copia provine din colecția Dubreuil din Paris. Arta portretului, observă Odobescu, este independentă de personajul reprezentat, ea depinde de talentul artistului, lucru pe care îl înțelege mai bine privind figurile „grase, roșii și foarte puțin ideale” ale copiilor lui Rubens, în care se simte însă pe lîngă talent, ceva din dragostea părintelui lor.

204_{1} Tabloul pe care Odobescu îl găsește exemplar pentru contrastul de umbre și lumini din pictura lui Rembrandt este, după descriere, „Samson dezlegînd [de fapt spunînd] enigma la ospățul nunții” (Samson, an der Hochzeitstafel das Rätsel aufgehend). Personajul din centru nu este însă Estera, ci mireasa lui Samson, „una din fetele filistenilor” după istorisirea biblică. Pînza datează din 1638. „Punerea lui Hristos în mormînt” (Die grablegung Christi) este mai nouă cu un an, dar ceea ce văzuse Odobescu era numai o copie a artistului (din 1653) după propria sa operă, păstrată azi în Pinacoteca din München.

204_{11} Portretele la care se referă Odobescu (numele repetat *Rubens* este un „lapsus calami” pentru *Rembrandt*) pot fi „Willem Burchgraeff”, „Tînărul războinic”, „Bătrînul cu barbă” etc. Rembrandt peisajist în Galeria din Dresda poate însemna numai „Peisaj de munte cu moară de apă”, care însă nu este un original, ci probabil opera lui Aaert de Gelder sau a altui elev al lui Rembrandt.

204_{19} „Maria cu pruncul” de Murillo, operă din anii 1665–1675.

ANEXE

BIBLIOTECA LUI ALEXANDRU ODOBESCU[1]

1r

CATALOGUL
BIBLIOTECEI LUI ALEX. I. ODOBESCU[2]
Scris de mîna lui

[[Ms. rom. 4368 al B.A.R.]]

— 12 Fevruarie 1915 —

2[2] [[Sigiliul lui Alexandru Odobescu]]

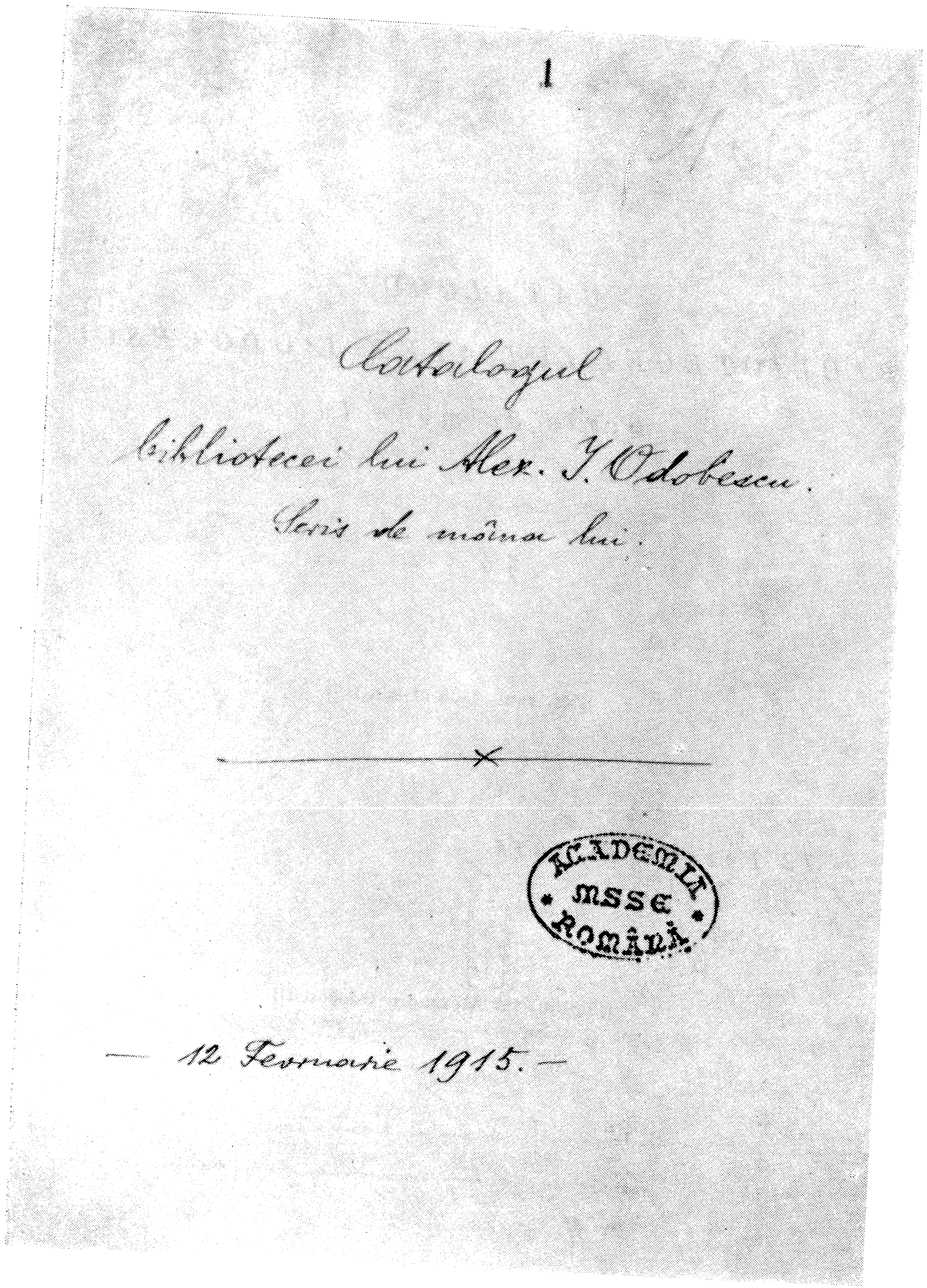

1

Catalogul

bibliotecei lui Alex. I. Odobescu.

Scris de mâna lui.

ACADEMIA MSSE ROMÂNĂ

— 12 Fevruarie 1915.—

Catalogul bibliotecii lui Alex. I. Odobescu. Manuscris autograf. Pagina de titlu.
(Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România Cabinetul de manuscrise. Ms. rom. 4368, f. 1^r)

Litera A

VI	1	Adam (Alexandre): Antiquités Romaines. 2-me Edition	Paris, 1826	2	18°
IX a	2	Aeschylus: Tragoediae et fragmenta .... graece et latine cum indicibus curavit Ahrens. Uno volumine cum Sophocl.	Paris, 1845	1	8°gr
IX a	3	* * *: Tragoediae, recens.<uit> et adnot.<avit> God. Hermann	Lipsiae, 1852	2	8°
IX a	4	* * *: Tragoediae, recens.<uit> C. H. Weise [Vol. VI collectionis poet. grae.] Edit. stereotypa Sigiliul A.O. — B.A.R. I 47445	Lipsiae, 1843	1	32°
IX a	5	* * *: Prometheus vinctus ad fidem [m.s.] <manuscriptorum> emendavit, notas et glossarium adj.<ecit> Car. Jac. Blomfield.[3] Ed. 7-me Sigiliul și parafa A.O. — B.A.R. II 46306	Londini, 1839	1	8°
IX a	6	* * *: Théâtre, trad. nouvelle par Alexis Pierron[4] [3-me] <4-me> Ed. Sigiliul și parafa A.O. — B.A.R. I 47161	Paris, 1851	1	18°
IX a	7	* * *: Werke, Übersetzt von J. G. Droysen. 2-te Auflage Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31925	Berlin, 1842	1	16°
IX a	8	Aesopus: Fabulae quales ante Planudem ferebantur ex vetusto cod.<ice> abbatiae Florent nunc primum erutae una cum aliis partim hinc inde collectis, partim ex codd. depromptis, latina versione exornatae cura ac studio Franc. de Furia Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31657	Lipsiae, 1810	1	8°

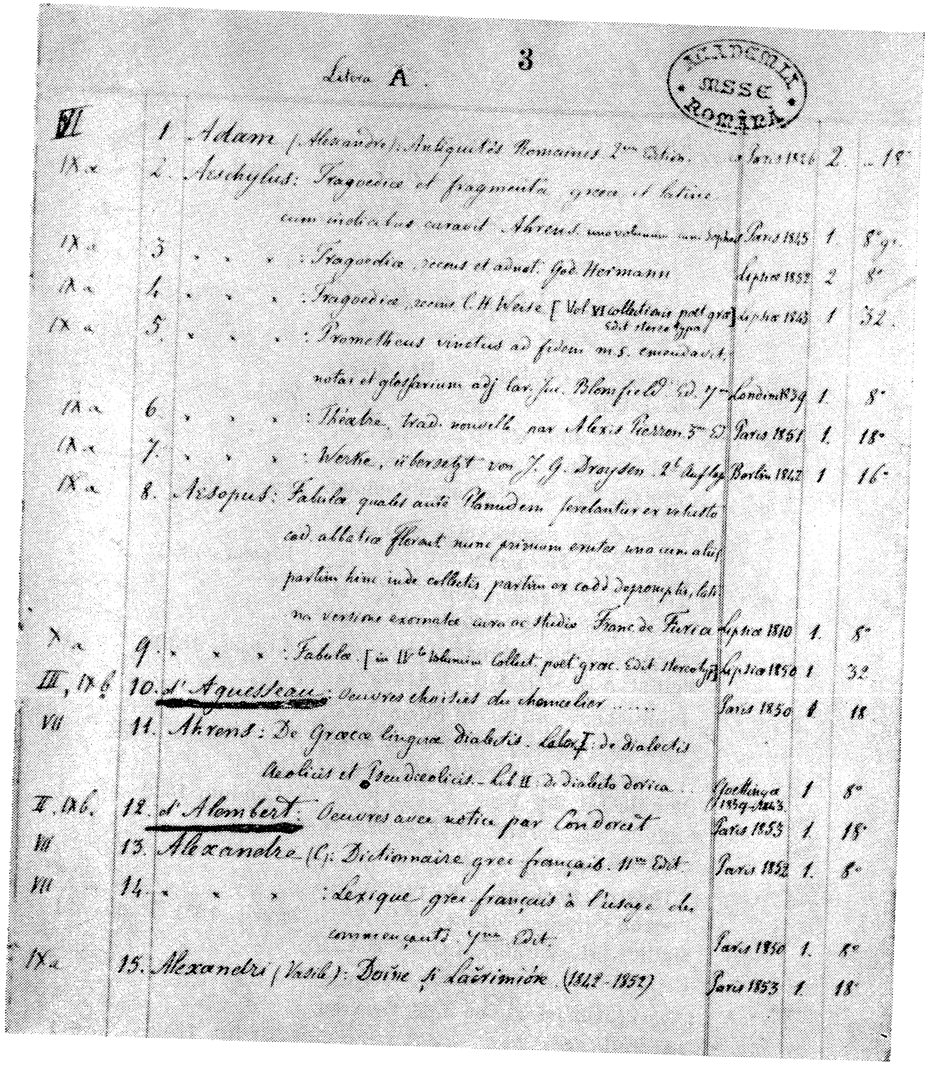

Litera A 3

VI	1	Adam (Alexandre): Antiquités Romaines 2me Edition	Paris 1826	2	18°
IX a	2	Aeschylus: Tragoediae et fragmenta graece et latine cum indicibus curavit Ahrens uno volumine cum Sophocl.	Paris 1845	1	8° gr.
IX a	3	* * * : Tragoediae, recens. et adnot. God. Hermann	Lipsiae 1852	2	8°
IX a	4	* * * : Tragoediae, recens. C. H. Weise [Vol. VI collectionis poet. graec. Edit. stereotyp.]	Lipsiae 1843	1	32.
IX a	5	* * * : Prometheus vinctus ad fidem mss. emendavit, notas et glossarium adj. Car. Jac. Blomfield Ed. 7ma	Londini 1839	1	8°
IX a	6	* * * : Théâtre, trad. nouvelle par Alexis Pierron 3me Ed.	Paris 1851	1.	18°
IX a	7	* * * : Werke, übersetzt von J. G. Droysen 2te Aufl.	Berlin 1842	1	16°
IX a	8.	Aesopus: Fabulae quales ante Planudem ferebantur ex vetusto cod. Abbatiae Florent. nunc primum erutae una cum aliis partim hinc inde collectis partim ex codd. depromptis, latina versione exornatae cura ac studio Franc. de Furia	Lipsiae 1810	1.	8°
X a	9.	* * * : Fabulae [in IVto volumine Collect. poet. graec. Edit. stereotyp.]	Lipsiae 1850	1	32
III, IX b	10.	d'Aguesseau: Oeuvres choisies du chancelier	Paris 1850	1	18
VII	11.	Ahrens: De Graecae linguae dialectis. Liber I. de dialectis Aeolicis et Pseudaeolicis. Lib. II. de dialecto dorica	Goettingae 1839–1843	1	8°
II, IX b.	12.	d'Alembert: Oeuvres avec notice par Condorcet	Paris 1853	1	18°
VII	13.	Alexandre (C.): Dictionnaire grec français. 11me Edit.	Paris 1852	1.	8°
VII	14.	* * * : Lexique grec français à l'usage des commerçants 7me Edit.	Paris 1850	1.	8°
IX a	15.	Alexandri (Vasile): Doine și Lăcrimióre (1842–1852)	Paris 1853	1.	18°

Catalogul bibliotecii lui Alex. I. Odobescu. Manuscris autograf. Prima pagină.
(Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de manuscrise. Ms. rom. 4368, f. 3r)

X a	9	* * * : Fabulae, [in IV-to volumine Collect. poet. graec. Edit. stereotyp.]	Lipsiae, 1850	1	32°
III, IX b	10	d'Aguesseau : Œuvres choisies du chancelier... <précédées d'une notice sur sa vie> Sigiliul A.O.—B.A.R. I 43576 D	Paris, 1850	1	18°
VII	11	Ahrens : De Graecae linguae dialectis. Liber I : de dialectis Aeolicis et Pseudaeolicis. Lib. II : de dialecto dorica Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31689	Goettingae, 1839—1843	1	8°
II, IX b	12	d'Alembert : Œuvres, [avec notice] par Condorcet. <Sa vie — ses oeuvres — sa philosophie> Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31850	Paris, 1853	1	18°
VII	13	Alexandre (C.) : Dictionnaire grec-français. 11-me Edit. Sigiliul şi parafa A.O.—B.A.R. II 10607	Paris, 1852	1	8°
VII	14	* * * : Lexique grec-français à l'usage des commerçants. 7-me Edit. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31639	Paris, 1850	1	8°
IX a	15	Alexandri (Vasile) : Doine şi Lăcrimióre (1842-1852)[5] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31809	Paris, 1853	1	18°
4r IX a	16	Alecsandri (Vasile) : Poesii poporale : Balade (cântece bătrînesci)[6]. Partea I-iu şi a II-a Sigiliul A.O.—B.A.R. I 101941 D	Iéşi, 1852—53	1	18°
IX a	17	* * * : Les Doïnes, poésies moldaves traduites par J. Voinesco. 2-me Edit. (contenant la traduct. d'Alexandre <Lapuchneano> [Lepouchneano] par Negruzzi)	Paris, 1855	1	18°
IX a	18	* * * : Chants populaires de la Roumanie, traduits en français par...	Paris, 1855	1	18°
VII,	19	Alexi (Iohannes) : Grammatica Daco-Romana sive Valachica, latinitate donata, aucta et in hoc ordine redacto...	Vienae, 1826	1	8°
IX a	20	Alfieri (Vittorio) : Opere scelte publicate di Gius. Zirardini Sigiliul A.O.—B.A.R. II 229	Paris, 1847	1	8°
VIII	21	Ampère (Jean Jacques) : Histoire littéraire de la France avant le XII s. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31731	Paris, 1839—40	3	8°
IX a	22	Anacreon : Carminum reliquias edid. Th. Bergk. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31778	Lipsiae, 1834	1	18°

IX a	23	* * * : Quae feruntur Carmina; Sapphus et Erinnae fragmenta Edid. et brevi adnot.<atione> illustrav.<it.> E. A. Moebius Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31754	Gothae <-Erfordiae> 1826	1	8°
IX a	24	* * * : Sapphus, Alcaei et aliorum carmina, curavit C.H.Weise [in vol. V-te collect. Poet. Graec. Edit. stereotyp.]	Lipsiae, 1841	1	32°
II, IX b	25	Anaxagoras Clazomenius: fragmenta quae supersunt omnia collecta commentaricque illustrata ab Ed. Schaubach; accedunt de vita et philosophia Anaxagorae com̄entationes duo.[7] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 35266	Lipsiae, 1827	1	8°
IX a	26	Anthologia graeca ad Palatini codicis fidem. III volumines. [Vol. XIV et XV collect. poet. graec. Edit. stereotyp]. Sigiliul A.O.—B.A.R I 44905	Lipsiae, 1829	2	32°

5r

IX a	27	Anthologia veterum latinorum Epigrammatum et Poematum. Editionem Burmanniana digessit et auxit H. Meyer.	Lipsiae, 1835	1	8°
IX a	28	Apollonius Rhodius: Argonautica, recensuit, lect.<ionis> variet<ate> et annotat.<iones> adjecit, Scholia indicesque addidit Aug. Wellauer. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31675	Lipsiae, 1828	1(2)	8°
IX a	29	* * * : Argonautica [in vol. I Coll. poet gr. Ed. Ster.] Sigiliul A.O.—B.A.R. I 44912	Lipsiae, 1829	1	32°
IX a	30	Ariosto (Lodovico): Orlando furioso, preceduto da alcuni pensieri di Vin. Gioberti e corredato da note. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31782	Firenze, 1849	2	18°
IX a	31	Aristophanes: Comoediae cum scholiis et varietate lectionis recensuit Imm. Bekkerus; accedunt versio latina, deperditorum comoediarum fragm.<enta> et index locuplitissimus. Notae variorum in Aristophanem. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31651	Londini, 1829	5	8°
II, IXb	32	Aristoteles: Graeca ex recensione Imm. Bekkeri (vol. I et II). Versio latina (vol. III). Scholia in Aristotelem colleg. Chr. Aug. Brandis (Vol. IV). Edid. Academia Regia Borussica. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 33045	Berolini, 1831—36	4	4°

VII, IXb	33	* * * : de Rhetorica libri tres, ad fidem [Msc.] <manuscriptorum> recogniti in usum Academiae Juventutis (Vol. I)[8]. Animadversiorum variorum criticae et exegeticae in Aristotelis de Rhetorica libri tres (vol. II) Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31645	Oxonii, 1830—33	2	8°
VII, IXb	34	* * * : de Arte Poetica liber cum com̄entarii God. Hermanni Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31687	Lipsiae, 1802	1	8°
VII, IXb	35	* * * : Poetica ad codices antiquos [recognovit, latine convertit, illustravit, Edidit Fr. Ritter] <recognitam latine conversum commentario illustratam edidit Franciscus Ritter Westfalus.> Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31729	Coloniae, 1839	1	8°

6r

II, IXb	36	* * * : de Melisso, Xenophane et Gorgia disputationes cum Eleaticorum philosophorum fragmentes et Ocelli Lucani qui fertur de Universi natura libello, conjunctim. Edid. recens. interpretatus est Fr. Guil. Aug. Mullackius[9]. [sub Script. philos. graeci.] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 35270	Berolini, 1836 <1845>	1	8°
II, IXb	37	* * * : La Morale et la Politique, traduites du grec par M. Thurot. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 17030 D	Paris, 1823—24	2	8°
VII, IXb	38	* * * : La Rhétorique Grec-français avec notes. Traduction nouvelle par M. E. Gros. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31722	Paris, 1822	1	8°
VII,IXb(*)	39	* * * : La Poétique et une partie des Problèmes, trad. en français. [Voy: Egger, Essai sur l'hist. de la critique]			
II, IXb	40	Arnauld (Antoine): Œuvres philosophiques avec des notes et une introduction par Jules Simon.	Paris, 1851	1	18°
II, IXb	41	* * * : Logique de Port-Royal, objections contre les Méditations de Descartes, traité des vraies et des fausses idées. Edit. avec une introduct<ion> et des notes par C. Jourdain.	Paris, 1846	1	18°
V, IX b	42	Arrianus: de Expeditione Alexandri libri septem, recognovit R. Geier. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 35898	Lipsiae, 1851	1	16°

	VII	43	Aufrecht (S. Th.) und A. Kirchhoff: Die Umbrischen Sprachdenkmaeler, ein Versuch zur Deutung derselben. Sigiliul A.O.—B.A.R. III 31595	Berlin, 1849	1	4°
7^{r}	IXb	44	Aulus Gellius: Noctes Atticae, collatis Mscpt. annotat.<ionibus> criticis et illustri.<avit> indicibusque instruxit. Alb. Lion. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31738	Goettingae, 1834	2	8°
	IXa	45	Aristophanes: Comédies trad. en français par Artaud.	Paris,	1	8°
	VI	46	About (Edmond): La Grèce contemporaine. <3-me édition.> Sigiliul A.O.—B.A.R. I 32728	Paris, 1858	1	18°
	VI	47	Ampère (J. J.): La Grèce, Rome et Dante, études littéraires d'après nature. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31823	Paris, 1850	1	18°
	VII, IXb	48	Aristote: Poétique d'... traduite en français et accompagnée de notes perpétuelles par J. Barthelmy S-t Hilaire.[10] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31998	Paris, 1858	1	8°
	V, IXb	49	d'Aubigné (Théodore Agrippe): Mémoires publiés pour la l-re fois par M. Ludovic Lalann.	Paris, 1854	1	18°
	IXa	50	Alfieri (Comte): Œuvres dramatiques traduites par C.B. Petitot. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31779	Paris, 1802	4	8°
	X	51	Adanson (M-me Aglaé): La maison de Campagne. 5-me Edit.	Paris, 1845	2	18°
	VI	52	Album de la Syrie et de l'Egypte. Keepsake du théâtre de la guerre, illustré de vignettes. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 33050	Paris,	1	8° gr
	IX b	53	d'Aulnoy (M-dame): Contes choisis.	Paris, 1847	1	8°
	II	54	Aime-Martin (L.): Éducation des mères de famille, 6-me Edition.	Paris, 1857	2	18°
		55	Ашикъ (Антон). Боспорское Царство съ его полеографическими и надгробными памятниками, расписными вазами, планами, картами и видами.	Одесса, 1848	1	4°

8^{r}

[[pagină albă]]

Litera B

9^{r}	IXa	1	Babrius: Fabulae choliambicae nuper in monte Atho repertae. Edid. curante C. H. Weise, [in vol. IV Collect. poet. gr. Edit. Ster.] Sigiliul A.O.—B.A.R. I 44917	Lipsiae, 1845	1	32°
	VIII	2	Baehr (dr. J. Ch. F.): Geschichte der Roemische Literatur. 3-te Aufl.	Carlsruhe, 1844	2	8°
	VII	3	Bălăşescu (Nicolae): Gramatică română pentru seminar[e] <ii> şi clase mai înalte. Edit. 2-a. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31761	Bucuresci, 1850	1	8°
	IV	4	Balbi (Adrien): Abrégé de Géographie. 3-me Edit. Sigilul A.O.—B.A.R. II 31644	Paris, 1850	1	8°
		5	Bălcesco (Nicolas): Question[s] économique[s] des <P>[p]rincipautés Danubiennes.	Paris, 1850	1	8°
	V	6	* * * şi A. Tr. Laurianu: Magazin<u> istori[c]<k>u pentru Dacia[11], (patru ani) 1844—1847. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 100995 CR	Bucuresci, <1845—1847>	4	8°
	IXb	7	Balzac (M. de): Le lys dans la vallée.	Paris, 1839	1	18°
	IXa	8	Barbier (Auguste): Iambes et Poèmes. Nouvelle Edition.	Paris, 1851	1	18°
	VI	9	Barthélemy (J. J.): Voyage du Jeune Anacharsis en Grèce <vers le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire, 4-ème édition>, avec un Atlas in-folio. Sigiliul A.O.—B.A.R. III 31603 II	Paris, An VII	7	4°
	VI	10	Batissier: Histoire de l'art monumental dans l'antiquité et au Moyen-Âge, suivi d'un traité de la peinture sur verre[12] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 46352	Paris, 1845	1	8° gr
	IXa	11	Batteux (l'abbé): Les quatre poétiques: d'Aristote, d'Horace, de Vida, de Despréaux avec les traductions en français et des remarques. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31705	Paris, 1771	2	8°
	VII	12	Baudry (F.): Résumé élémentaire de la théorie des formes grammaticales du sanscrit. (relié avec Egger. Gram. Comp.	Paris, 1853	1	18°

10r	VIII	13	Bazin (A.): Notes historiques sur la vie de Molière. 2-me Edit. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31837	Paris, 1851	1	18°
	IX	14	Beaumarchais: Théâtre avec une notice sur sa vie et ses ouvrages par Auger	Paris, 1851	1	18°
	VIII	15	Becker (Jacob Aloys): De Romanorum censura scenica, accedunt variae de didascol. Terentianis quaestiones [in volumine de Romanorum theatro] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 36684	Mayentiae, 1852	1	4°
	VIII	16	Benoit (Ch.): Essai historique et littéraire sur la comédie de Ménandre, avec [les fragments de ce poète]. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31703	Paris, 1854	1	8°
	VIII	17	Bernardy (G.): Grundriss der Roemischen Literatur. 1-er Theil. Dritte Ausgabe	Braunschweig, 1855	1	8°
	VIII	18	Berning (Herm.): de Satirorum scriptoribus Romanis [in volum. De Satira Romanorum]	Rechlinghausen, 1850	1	4°
	VIII	19	* * *: Dissertatio de satirica Poesi G. Horatii Flacii collata cum satirica poesi D. Junii Juvenalis [in volum. De satira Romanorum] Sigiliul A.O.—B.A.R. I 109502	Rechlinghausen ‹Richlinghusii›, 1843	1	4°
	VIII	20	Bernstein (G. H.): Versus ludiori in Romanorum Caesares priores olim compositi [in Vol. Fragm. litteraria latina] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 32081	Halis, 1810	1	8°
	I, IX c	X 21	Biblia hebraica תורח נביאים וכתובים ex recensione Aug. Hahnii expressa, praefatus est Ern. Fr. Car. Rosenmüller Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31846	Lipsiae, 1838	1	18°
	I	X 22	La sainte Bible traduite en français sur la Vulgate par le Maistre de Sacy	Paris, 1843	1	8° gr
	VII	23	Blanc (L. G.): Vocabulario Dantesco ou Dictionnaire critique et raisonné de la Divine Comédie de Dante Allighieri Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31659	Leipzig, 1852	1	8°
11r	à Paris *)	24	Blanchet (M.A.): Eléments de géometrie par A. M. Legendre avec additions et modifications. 3-me Edit.	Paris, 1853	1	8°

	IXb	25	Boccacio (Giovanni): Il Decamerone. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31937	Londra, 1815 <—1816>	5	12°
	VII	26	Bode (Georg Heinrich): Geschichte der Hellenischen Dichtkunst.[13] I Theil. Epopee. — II Th. Lyrik — III Dramatik. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31699	Leipzig, 1838 <—1839>	3	8°
	VI	27	Boecking (Eduard): Notitiae dignitatum et administrationum omnium tam civilium quam militarium in partibus orientis et Occidentis, recensuit, comentariis indicibusque [instruxit] ‹illustravit›.[14] Sigiliul și parafa A.O.—B.A.R. I 8662 D	Bonnae, 1839—1853	2	8°
	VIII	28	Boeckh (August): Graecae tragoediae principum Aeschyli, Sophoclis, Euripidis nunc ea, quae supersunt, et genuina omniavint, et forma primitiva servata, an eorum familiis aliquid debeat ex iis tribui scripsit ...	Heidelbergae, 1808	1	8°
	VI	29	* * *: Metrologische Untersuchungen über Gewichte, Münzfüsse und Masse des Altherthums in ihrem Zusammenhange. Sigiliul și parafa A.O.—B.A.R. II 31677	Berlin, 1838	1	8°
	VI	30	* * *: Die Staatshaushaltung der Athener.	Berlin, 1851	2	8°
	VI	31	* * *: Urkunden über das Seewesen des Attischen Staates hergestellt und erläutert. Mit ein Atlas von 18 Tafeln in folio. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31691	Berlin, 1840	2	8°
		32	* * *: Corpus Iscriptiorum Graecorum (Vide: inscriptio ...)			
12r	IXb	33	La Boëtie (Etienne de): Œuvres complètes, réunies pour la première fois et publiées avec des notes par Léon Feugère Sigiliul A.O.—B.A.R. I 31831	Paris, 1846	1	18°
	VI	34	Boettiger (C.A.): Ideen zur Kunst-Mythologie.	Leipzig, 1850	2	8°
	VII	35	* * *: Sabine oder Morgenscenen in Putzzimmer einer rei en Roemerin. Mit 13 Kupfern.	Leipzig, 1806	2	18°

VII	36	* * * : Opuscula et Carmina latina, collegit et edidit Julius Sillig. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31663	Dresdae, 1837	1	8°
IX a	37	Boileau Despréaux : Œuvres poétiques avec des notes de tous les commentateurs, publiées par Lefèvre.	Paris, 1853	1	8°
IX a	38	Malherbe et J. B. Rousseau : Œuvres complètes.	Paris, 1849	1	8°gr
IX a	39	Bolentinénu (D.) : Poesii culese.	Bucuresci, 1847	1	8°
IX a	40	* * * : Poesii vechi şi nouĕ edate sub îngrijirea D. G. Sion.	Bucuresci, 1855	1	8°
VI	41	Bonstetten (Ch .V.) : Voyage sur la scène des six [premiers] <derniers> livres de l'Enéide <suivi de quelques observations sur le Latium moderne.> Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31725	Genève, An. XIII	1	8°
VII	42	Bopp (Franz) : Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Zend, Griechischen, Lateinischen, Litthanischen, Altslawischen, Gothischen und Deutschen.	Berlin, 1833—52	1	8°
VII	43	* * * : Vergleichendes Accentuationssystem nebst einer gedrängten Darstellung der grammatischen Uebereinstimmungen des Sanscrit und Griechischen. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31678	Berlin, 1854	1	8°
13r VII	44	* * * : Glossarium sanscritum in quo omnes radices et vocabula usi<ta>tissima explicantur et cum vocabulis graecis, latinis, germanicis, lithuanicis, slavicis, celticis comparantur [15] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 32242	Berolini, 1847	1	4°
VII	45	* * * : Kritische Grammatik der Sanskritsprache in kuerzerer Fassung.	Berlin, 1845	1	8°
VI	46	Borghesi (Bartolomeo) : Frammento di fasti sacerdotali illustrato. (VII)		1	8°
	47	Borozyn (Baron) : Planul Bucurescilor.	Bruxelles, 1852	1	folio
IX b I	48	Bossuet : Œuvres complètes précédées des éloges de Bossuet par M-rs St. Marc Girardin et Patin. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 33155	Paris, 1849	4	8°gr
V, IX b	49	* * * : Discours sur l'histoire universelle suivi d'une table analytique publié par Lefèvre.	Paris, 1855	1	8°
IV, V	50	Bouillet : Dictionnaire universel d'Histoire et de Géographie.	Paris, 1850	1	8°
VI	51	Braun (E.) : Vorschule der Kunstmythologie.	Gothae, 1854	1	4°
VI	52	* * * : The Ruins and Museums of Rome.	Brunswick, 1854	1	18°
VI (prêté à Papazoglu)	53	Breton (Ernest) : Pompeia décrite et dessinée suivie d'une notice sur Herculanum	Paris, 1855	1	8°gr
VIII	54	Browne (R.W.) : A history of Greek Classical Literature [16]. A new Edition. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31650	London, 1853	1	8°
VIII	55	* * * : A History of Roman Classical Literature. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 31649	London, 1853	1	8°
VI	56	Brunet de Presle (W.) : Recherches sur les Établissements des Grecs en Sicile. Mémoire couronné en 1842 Sigiliul A.O.—B.A.R. II 34997	Paris, 1845	1	8°
14r VI	57	Brunn (Dr. Heinrich) : Geschichte der griechischen Künstler. Erster Band.	Braunschweig, 1853	1	8°
II, IXb	58	La Bruyère : Les caractères de Théophraste traduits du grec avec les caractères ou mœurs de ce siècle par... Nouvel. Edition publiée par Adrien Destailleur.	Paris, 1854	2	18°
II, IXb	59	* * * : Œuvres [Voy : les Moralistes français.]			
V	60	Buchon : Chroniques étrangères relatives aux Expéditions françaises pendant le XIII-me siècle : — Anonyme grec. Chronique de la principauté française d'Achaïe (texte grec inédit) — Ramon Muntaner. Chronique d'Aragon, de Sicile et de Grèce. (traduct. nouvel. du Catalan) — Bernat d'Esclôt. Chronique de Pierre III et Expedit. franc. de 1285. (texte catalan inédit) — Anonyme Sicilien. Chronique de la Conspiration de J. Prochyta. (traduite du Sicilien)	Paris, 1846	1	8°gr
VII	61	Burguy : Grammaire de la langue d'oïl ou grammaire des dialectes français du XII au XIII siècles. 1-er et 2-de Parties.	Berlin, 1853—4	2	8°
VI Prêté à J.Boutin	62	Burnouf (Eugène) : Introduction à l'histoire du Buddhisme indien. Tome Premier.	Paris, 1844	1	4°
VII	63	Burnouf (J.L.) : Méthode pour étudier la langue grecque. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31681	Paris, 1850	1	8°

	VII	64	* * * : Méthode pour étudier la langue latine.	Paris,	1850	1	8°
	VI	65	Buttmann (Phil.) : Mythologus oder gesammelte Abhandlungen über die Sagen des Alterthums.	Berlin,	1828–29	2	8°
15^{r}	VII	66	* * * : Lexilogus oder Beitraege zur griechischen Wort-Erklärung hauptsaechlich für Homer und Hesiod. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 31843	Berlin,	1818–23	2	18°
	IX a	67	Byron (Lord) : Works edit. by J. Murray.	London,	1845	1	8°
	IX a 2 volumes prêtés a Cornesco	68	* * * : Oeuvres complètes traduites par Benjamin Laroche. 7-me Edition.	Paris,	1851	4	18°
	IX b	69	Brantome (le Seigneur de) : Vie des dames Galantes, nouvel. Edition revue et corrigée sur l'edit. de 1740.	Paris,	1852	1	18°
	IX a	70	Balladenbuch (Deutsches) : Mit Holzschnitten nach Zeichnungen von A. Erhardt und andere.	Leipzig,	1857	1	8°gr
	V	71	Behr (le Baron de) : Recherches sur l'histoire des temps héroïques de la Grèce avec 4 cartes et un plan. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31664	Paris,	1856	1	8°
	VI	72	Bernhardy (G.) : Grundriss der Griechischen Litteratur mit einem vergleichenden Ueberblick der Römischen. 2-te Bearb. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31665	Halle,	1852–56	2	8°
	III	73	Brăiloiu (Clucerul C.) : Legiuirile civile ale Ţĕrii Romănesci.	Bukureşti,	1854	1	8°
	VII	74	Bescherelle aîné : Dictionnaire national ou dictionnaire universel de la langue française. 5-me Edition. Sigiliul A.O. – B.A.R. III 31618	Paris,	1857	2	4°
	IX a	75	Béranger (P.J.) : Œuvres complètes. Edit. illustrée. Sigiliul şi parafa A.O. – B.A.R. II 31627	Paris,	<1851–> 1856		
	V	76	Barante (M. de) : Histoire des ducs de Bourgogne et de la maison de Valois. 16-me Edit. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31698	Paris	1842	8	8°
	V	77	Balleydier (Alphonse) : Histoire de l'Empereur Nicolas. (30 ans de règne)	Paris,	1857	2	8°
16^{r}	IX b	78	Beecher Stowe (Mistress Harriett) : La case de l'oncle Tom. Traduction d'Old Nick et d'A. Joanne. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31640	Paris,	1857	1	8°

VII	79	Barrault (E.) et Ernest Grégoire : Traité des synonymes de la langue latine. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31704	Paris,	1853	1	8°
II	80	Bourget (J.B. l'abbé) : Histoire de la Philosophie : 1-re partie : Philos<ophie> Orientale...	Paris,	1850	1	8°
IX a	81	Béranger : Œeuvres posthumes : Dernières chansons (1834–54). Ma Biographie avec notes. Edit. diamant.	Paris,	1858	1	32°
III	82	Blanqui (Adolphe) : Histoire de l'Economie politique en Europe depuis les anciens. 1-er volume. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31743	Paris,	1837	1	8°
VII	83	Bobb (Ioan) : Dictionariu rumanesc[u] lateinesc şi unguresc. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 55561	Cluş.	1822 <–1823>	2	8°
IX b	84	Brillat Savarin : Physiologie du goût <ou méditations de gastronomie transcendante).[17] Sigiliul A.O. – B.A.R. I 31838	Paris,	1858	1	18°
VI	85	Beulé (E.) : Études sur le Peloponnèse. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31629	Paris,	1855	1	8°
VII	86	Benloew (L.) : Aperçu général de la science comparative des langues <pour servir d'introduction à un traité comparé des langues indo-européennes>. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31727	Paris,	1858	1	8°
IXbX	87	Buffon : Œuvres complètes avec des extraits de Daubenton.[18] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 33149	Paris,	[1856] <1853>	6	8°gr
IX b	88	Bernardin de [S-t] <Saint> Pierre : Paul et Virginie suivi de la Chaumière indienne. Edit. illustrée. <suivi d'une notice historique sur Bernardin de Saint Pierre par C. A. Sainte-Beuve.> Sigiliul A.O. – B.A.R. II 32241	Paris,	1855	1	8°gr
VI	87	Beulé (E.) : L'Acropole d'Athènes. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31628	Paris,	1853	2	8°
III	88	Burlamaqui (J.J.) : Principes du droit de la Nature et des Gens. Edit. de M-e Dupin. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 29491 D	Paris,	1820 <–1821>	5	8°
V	89	Burette (Theodore) : Musée de Versailles illustré avec un texte historique. Sigiliul A.O. – B.A.R. III 31602	Paris,	1844	3	4°

16v V IX b	90	Bossuet (J.B.): Discours sur l'histoire universelle, précédé d'une notice littéraire par M-r Tissot. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 3160	Paris,		2	8gr
VI	91	Bœttiger (C.A.): Sabine ou Matinée d'une dame romaine à sa toilette à la fin du 1-er siècle de l'Ere chrétienne. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31772	Paris,	1813	1	8°gr
IX b	92	Berguin: Œuvres. Nouvelle Edition.	Paris,	1855	20	32°
VII	93	Belloguet (Roget, B-on de): Ethnogénie Gauloise: 1-re Partie: Glossaire Gaulois.	Paris,	1858	1	8°
VI	94	Bisch (Samuel): History of ancient pottery with plates.	London,	1858	2	8°
IX b	95	Balzac (M-eur de): Les contes drolatiques. 5-me Edit.	Paris,	1855	1	18°
	96	Blair (H.): Leçons de Rhétorique et de belles-lettres trad. de l'anglais par J. P. Quenot.	Paris,	1821	3	8°

Litera C

17r	1	Caesar (Caius Julius): Commentarii cum supplementis A. Hirtii et aliorum recognovit Franc. Oehler. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31900	Lipsiae,	1850	1	18°
	2	Calderon de la Barca: Teatro Escogido <con una introducción y la biografia por E. de Ochoa>.[19] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36311	Paris,	[1849] <1838>	1	8°
	3	Calidasa: La reconnaissance de Sacountala, drame sanscrit et pracrit, texte, traduct. française, notes et appendice par A. R. Chézy.	Paris,	1830	1	4°
	4	* * *: Sacuntala, ein indisches Schauspiel aus dem Sanskrit und Prakrit uebersetzt und erlaütert von Ernst Meier. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36068	Stuttgart,	1852	1	32°
	5	Canina (Luigi): Indicazione topografica di Roma antica in corrispondenza dell'epoca imperiale con una pianta. 4-te Ediz. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32180	Roma,	1850	1	8°gr

	6	Cantu (Cesar): Histoire universelle soigneusement remaniée par l'auteur et traduite de l'italien sous ses yeux par Eug. Aroux et Persilv. Leopardi.	Paris,	1853	19	8°
	7	Cato (Valerius): Poemata, recensuit et premissa commentatione additisque animadversionibus illustravit Carolus Putschius [in Vol. Fragmenta litteraria latina] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32078	Ienae,	1828	1	8°
	8	Catullus (Caius Valerius): Carmina varietate lectionis et perpetua adnotatione illustravit F. G. Doering. Accedunt index et Handii notae criticae.[20] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 41828	Londini,	1820	1	8°
prêté à Theot.	9	* * *: Tibullus, Propertius.	Lipsiae,	1853	1	32°
18r	10	Catulle: Traduction nouvelle par A. C. Denaufrid, Tibulle, trad. revue et corrigée de Mirabeau. Properce, trad. de Delongschamps. Veillée de Vénus, trad. nouvelle. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 43955	Paris,	1845	1	16°
	11	Cayx et Poirson: Précis de l'histoire ancienne.	Paris,	[1846] <1845>	1	8°
	12	Cebes Thebanus: Tabula (Vid. Theophrastes).				
	13	Cervantes-Saavedra (Miguel): El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha, nuova edicion corregida per D. Eug. de Ochoa. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31876	Paris,	1844	1	18°
	14	Champollion-Figeac: Egypte ancienne, histoire et description de l'ancien peuple Egyptien (de l'Univers pittoresque)	Paris,	1839	1	8°
	15	Chefs d'œuvre[s] tragiques du théâtre français ou choix des meilleures tragédies de: Rotrou, Crébillon, Lafosse, Saurin, de Belloi, Pompignan, Laharpe, Ducis, J. Chénier, Legouvé, Luce de Lancival, Lemércier.	Paris,	1845	2	18°
	16	Chénier (André): Poésies, précédées d'une notice par M-r <H. de> Latouche. <Nouvelle édition>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31894	Paris,	1851	1	18°
	17	Cherbuliez (And.): Essai sur la satire latine, [in volum de Satira Roman]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 108497	Genève	1829	1	8°

	18	Chevallet (A. de) : Origine et formation de la langue française. 1-re Partie. Elements primitifs dont elle s'est formée. 2-de Partie.	Paris,	1853—7	2	8°
	19	Chézy (A.L.) : Yadjnadattabada, ou la mort d'Yadjnadatta, épisode du Ramayana, [texte sanscrit, analyse grammaticale, traduction française, notes] traduction littérale latine par J. L. Burnouf. [21] Sigiliul A.O. — B.A.R. III 32608	Paris,	[1836] <1826>	1	4°
19r	20	* * * : Théorie du Sloka ou mètre héroïque sanscrit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31980	Paris,	1827	1	8°
	21	Χριστόπο<υ>λος ('Αθανάσιος) : Ἑλληνικὰ ἀρχαιοολογήματα δαπάνη τοῦ φιλοκάλου καὶ φιλομοῦσου Κυρίου Τρ Μπάρτα. [22] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 6202	<'Εν> 'Αθήναις	1853	1	8°
	22	Cicero (M. Tullius) : Opera omnia, uno volumine comprehensa Edid. Car. Fr. Aug. Nolbe. Editio stereotypa.	Leipzig,	1850	1	8°gr
	23	* * * : Œuvres complètes, publiées en français avec le texte en regard par J. V. Leclerc <Le Clerc>. 2-me Edit.	Paris,	1827	36	12°
	24	* * * : de Divinatione et de fato libri cum omnium Eruditorum adnotationibus quas Joh. Davisii editio ultima habet, textum recognovit Fr. Creuzer, C. Ph. Kayser, G. H. Moser.	Francofurti ad Moenum,	1828	1	8°
	25	* * * : Brutus sive de claris oratoribus liber, recens<uit>, emendav<it>, interpretatus est Fr. Ellendt, praemittitur brevis Eloquentiae Romanae usque ad Caesarum aetatem historia. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31974	Regimontii,	1844	1	8°
à Paris	26	Cirodde <(A. et E.)> : Leçons d'Arithmétiques. 9-me Edit.	Paris,	1850	1	8°
	27	Clarac (M.de) : Description des Antiques du Musée national du Louvre.	Paris,	1848	1	18°
	28	* * * : Sur la statue antique de Vénus Victrix découverte dans l'île de Milo en 1820 et sur la statue antique connue sous le nom de l'Orateur, de Germanicus et d'un personnage romain en Mercure. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33037	Paris,	1821	1	4°

20r	29	Clarke (William) Esq : Pompeii ; its past and present state ; its public and private buildings etc. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31915	London,		1	16°
	30	Clavier : Histoire des temps primitifs de la Grèce. 2-me Edit. <premiers temps>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31961	Paris,	1822	3	8°
	31	Colebrooke (H.T.) : Essais sur la philosophie des Hindous [trad. en français et annotés] par G. Pauthier. [23] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32067 D	Paris,	1833	1	8°
	32	Corneille (Pierre) : Œuvres complètes et œuvres choisies de Thom. Corneille, avec les notes de tous les Commentateurs. [24] Sigiliul O.A. — B.A.R. II 33150	Paris,	1846	2	8°gr
	33	Cornelius Nepos : Liber de excellentibus ducibus exterarum gentium <cum vitis Catonis et Attici ex libro de historicis latinis et aliis exceptis> recognovit Rudolph Dietsch. Sigiliul A.O. B.A.R. I 36094	Lipsiae,	[1840] <1850>	1	18°
	34	Corpus Juris Civilis, recognoverunt, [adnotaterunt,] <brevibusque adnotationibus criticis instructum> ediderunt : D. Albertus et D. Mauritius fratres Kriegelii : Pars Prior Indicem Titt, corporis Jur. Civ., Institutiones, Digesta, nec non tabulas quasdam synopticas continens. Aem. Hermannus : Pars altera. Codicem continens. 3-a Impresio D. Eduard. Osenbruggen : Pars tertia. Novellas et reliqua continens. Editio stereotypa. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36777	Lipsiae,	1833—34 <1844>	3	8°gr
	35	Corpus Poetarum Latinorum : Catullus, Lucretius, Virgilius, Tibullus, Propertius, Ovidius, Horatius, Phaedrus, Lucanus, Persius, Juvenalis, Martialis, Sulpicia, Statius, Silius Italicus, Valerius Flaccus, Calpurnius Siculus, Ausonius, Claudianus. Edid. Sidney Walker. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34837	Londini,	1849	1	8°
	36	Corssen : Origines poesis Romanae. [uno volumine cum L. Andronico, Naevio, Ennio]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 345424	Berolini,	1846	1	8°

21^r	37	Courrier (P.L.) : Œuvres, précédées de sa vie par Armand Carrel.	Paris,	1845	1	18°
	38	Cousin (Victor) : Cours de l'histoire de la Philosophie <moderne> : Deuxième série (1828—29) : Introduction à l'histoire de la Philosophie, Esquisse d'une histoire générale de la Philosophie. Histoire de la Philosophie au XVIII siècle. École sensualiste. Système de Locke. Nouvel. Edit. revue et corrigée. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31851	Paris,	1847	3	18°
	39	* * * : Fragments de Philosophie cartésienne <pour faire suite aux fragments philosophiques>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31852	Paris,	1852	1	18°
	40	* * * : Du vrai, du beau et du bien. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32020	Paris,	1853	1	8°
prêté à D...	41	* * * : La jeunesse de Madame de Longueville, étude sur les femmes illustres de la société du XVII siècle. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32085	Paris,	1853	1	8°
	42	Crébillon : Œuvres. Edit. stereotype.	Paris,		3	16°
	43	Cretzianu (George) : Melodii intime.	Bucuresci,	1855	1	32°
	44	Creuzer (Friedrich) : Deutsche Schrifften [25], [neue und verbess. Ausgabe] : I-r Abth. : Symbolik und Mythologie der Alten Völker. II-r Abth. : Archeologie <oder zur Geschichte und Erklärung der alten Kunst> und Geschichte der Kunst. III-r Abth. : 1-er Band. Die historische Kunst der Griechen. 2-er Band : Geschich. der Griech. und Röm. Literatur. IV Abth. : Roemische Geschichte und Alterthum<s>kunde. V Abth. : 1-er Band : Leben eines alten Professor. 2-er Band : Zur Geschich. der Classischen Philologie. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32096 — 32101	Leipzig und Darmstadt, Frankfurt am M.,	1836—48 1850	10 1	8° 8
	45	Cuper (Giscar) : Apotheosis nel consecratio Homeri sive lapis antiqui, in quo Homeri consecratio sculpta est, commentario illustrata.	Amstelodami,	1683	1	4° petit
22^r	46	Curtius (Ernst) : Peloponnesos, eine historisch-geographische Beschreibung der Halbinsel. Sigiliul O.A. — B.A.R. II 32089	Gotha,	1852	2	8°
resté à Paris X	*47	Cuvier (Georges) : Discours sur les Révolutions du globe avec des notes et un appendice par le D-r Hoefer.	Paris,	1850	1	18°
	48	Cyrano de Bergerac : Œuvres. [26] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31918	Paris,	1676	2	18°
	49	Cornelius Nepos, Quinte-Curce, Justin, Valère Maxime, Julius Obsequens, œuvres complètes avec la traduction en français, publiées sous la direction de M. Nisard.	Paris,	1843	1	8°gr
	50	Codresco (Teodor) : Urikariul cuprinzator<iu> de Hrisó<a>ve, Anaforale, Tratale şi alte Acte ale Moldo-Valahiei de la sute XIV pînă la XIX sub redacţia...	Ieşi,	1852—57	4	8°
	51	Cantimir (Prinçul Dimitrie) : Descrierea Moldovii. Ediţia 2-a.	Ieşi,	1851	1	8°
	52	Cogălniceanu (Mih.) : Album istoric şi literar.	Ieşi,	1854	1	8°
	53	Chopin <(M.)> : Russia. (dans l'Univers pittoresque) Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31965	Paris,	1838	2	8°
	54	Cervantes : Don Quichotte de la Manche traduit de l'Espagnol par Florian.	Paris,	1854	1	18°
	55	Chateaubriand : Le Génie du Christianisme <suivi de la défense du Génie du Christianisme et de la lettre à M. de Fontaines>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31860	Paris,	1857	2	18°
		* * * : Les Martyrs. <suivi des remarques>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31861	Paris,	1857	1	18°
		* * * : Les Natchez.	Paris,	1856	1	18°
		* * * : Atala, René, les Abencérages <suivi du> Voyage en Amérique. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31863	Paris,	1857	1	18°
		* * * : Itinéraire de Paris à Jerusalem. <précédé de notes sur la Grèce et suivi des voyages en Italie et en France>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31864	Paris,	1856	2	18°

	* * *: Analyse de l'histoire de France. <pe pag. de titlu: Analyse raisonnée de l'histoire de France et fragments depuis Philippe VI jusqu'à la bataille de Poitiers, suivis de l'analyse raisonnée de l'histoire de France depuis Jean II jusqu'à Louis XVI>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31862	Paris,	1853	1	18°
23^{r}	Chateaubriand: Les quatre Stuarts. <pe pag. de titlu: Mélanges politiques et littéraires. Les quatre Stuarts. De la Vendée. De Bonaparte et des Bourbons etc.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31866	Paris,	1857	1	18°
	* * *: Étude historique sur l'Empire Romain. <pe pag. de titlu: Études ou discours historiques sur la chute de l'empire romain, la naissance et les progrès du christianisme, et l'invasion des barbares>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31865	Paris,	1857	1	18°
56	Castelnau (Marquis Gabriel de): Essai sur l'histoire ancienne et moderne de la [petite] <nouvelle> Russie. 2-de Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 24136	Paris,	1827	3	8°
57	Χριστόπουλος ('Αθανάσιος): Λυρικὰ τοῦ ἄρχοντος λογοθέτου... Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34620	Παρίσι,	1833	2	16°
58	Codrescu (T.) şi D. Gusti: Foiletonul Zimbrului pe 1855 subt redacţia D-lor ...	Ieşi,	1855	1	4°
59	Cogălnicénu (Mih.): Dacia literară jurnal subt redacţia...	Ieşi,	1840	2 broş.	8°
60	Constant (Benjamin): Adolphe, anecdote trouvée dans les papiers d'un inconnu. Nouvell. Edit. pub. par Planh.	Paris,	1857	1	18°
61	de Cussy (le B-n Ferd.): Dictionnaire ou Manuel-Lexique du diplomate et du Consul.	Leipzig,	1846	1	18°
62	Chants et Chansons populaires de la France. Edition illustrée. Semnat A.O. — B.A.R. II 33139	Paris,	1854	1	8°gr
63	Curtius (Ernst): Griechische Geschichte. 1-r Band. Semnat A.O. — B.A.R. II 45614	Berlin,	1857	1	8°

Litera D

	1	Dames françaises (chefs d'œuvres poétiques des) depuis le XIII siècle jusqu'au XIX. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31868	Paris,	1841	1	18°
	2	Damm (Chr. Tob.): Novum lexicon graecum etymologicum et reale cui pro bas[ae]<i> sustrate sunt concordantiae et elucidationes Homericae et Pindaricae. Editio de novo instructa voces nempe omnes praestans, primo, ordine literarum explicatas, deinde, familiis etymologicis dispositas, cura Joh. M. Duncan. Sigiliul A.O. — B.A.R. III 32614	London,	1842	1	4°
	3	Dante Alighieri: La divina Com̄edia col commento di P. Costa e di Brunone Bianchi.	Firenze,	1849	1	18°
à Paris *)	4	Deguin: Cours élémentaire de Physique à l'usage des Lycées, etc. <VII-e éd.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32036	Paris,	1850	2	8°
à Paris ²)	5	Delafosse: Cours élémentaire d'Histoire naturelle.	Paris,	1846	1	18°
	6	Delavigne (Casimir): Théâtre en trois séries.	Paris,	1852	3	18°
	7	Demante (A.M.): Programme [d'un] <du> cours de Droit civil français fait à l'Ecole [de Droit] <de Paris>. 3-me Edit. revue et corrigée.	Paris,	1840	3	8°
	8	Demetrius Phalereus: De Elocutione sive de Dictione rhetorica. Graece latine. <Officina Foulis>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35511	Glasguae,	1743	1	8°
	9	Demosthenes: Quae supersunt Edid. Joani Iacob. Reiske. Editio correctior curante God. Henr. Schaeffero. [Versio latina H. Wolffii. Indices.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34169	Londini,	1822	4	8°
	10	Demosthenes: Opera omnia: [Vid: Oratores Attici].				
	11	* * *: Oratio [pro] <de> Corona, ex recensione Imm. Bekkeri passim mutata, explicuit Lud. Dissenius. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32028	Gottingae.	1837	1	8°
	12	Demosthenes et Eschine: Œuvres complètes. Traduction nouvelle faite sur le texte des meilleures Editions critiques par J. F. Stiévenart.	Paris,	1850	1	8°gr

13	* * * : Staatsreden nebst der Rede für die Krone übersetzt und mit Einleitungen und erläuternden Anmerkungen begleitet von Fr. Iacobs. 2-te Aufl. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32026	Leipzig,	1833	1	8°
14	Dennis (George) : The Cities and Cemeteries of Etruria. Sigiliul şi semnat A.O. — B.A.R. II 32090	London,	1848	2	8°
15	Descartes (René) : Œuvres philosophiques publiées d'après les textes originaux avec Notices, Sommaires et Eclaircissemens par Adolphe Garnier.[27]	Paris,	1835	2	8°
16	Desjardins (Ernest) : Essai sur la Topographie du Latium. Thèse pour le Doctorat [ès Lettres.] <présentée à la Faculté des lettres de Paris>. Sigiliul A.O, — B.A.R. II 525 D	Paris,	1854	1	4°
17	[Desmischels] <Des Michels (M.)> : Précis de l'histoire et de la Géographie du Moyen-Age, <depuis la décadence de l'empire romain jusqu'à la prise de Constantinople par les Turcs-ottomans>. 8 Ed. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32035	Paris,	1842	1	8°
18	Dézobry (Ch.) : Rome au siècle d'Auguste ou voyage d'un Gaulois à Rome à l'Epoque du Règne d'Auguste et pendant une partie du Règne de Tibère, précédé d'une Description de Rome. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31972	Paris,	1846 <—1847>	4	8°
19	Diderot (Denis) : Œuvres choisies, précédées de sa vie par F. Genin. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31854	Paris,	1847	2	18°
20	Diez (Friedrich) : Grammatik der Romanischen Sprachen.	Bonn,	1836 <—1844>	3	8°
21	* * * : Etymologisches Wörterbuch der Romanischen Sprachen. (Ital. — Span. — Franz.). Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32018	Bonn,	1853	1	8°
26^{r} 22	Dio Cassius Cocceianus : Historiae romanae quae supersunt. Edit. Ster. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31935	Lipsiae,	1829	4	32°

23	Dio Chrysostomus : Orationes LXXX [graece et latine] edid. Thomas Nageorgius et emend. Fed. Morelli, cum Casauboni diatriba et ejusdem. Morelli Scholiis.[28] Sigiliul A.O. — B.A.R. III 32892	Lutetiae,	1604	1	in Folio
24	Diogenes Laertius : De Vitis, Dogmatibus et apophthegmatibus clarorum philosophorum libri X graece et latine cum adnot. Is. Casauboni, Th. Aldobrandini et Mer. Casauboni... Aegidii Menagii observationes et emendationes in Diog. Laert. atque historia mulierum philosopharum etc. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33151	Amstelaedami,	<1693>	1	4°
25	Dionysius Halicarnassens : Opera omnia, graece et latine, cum annotationibus H. Stephani, Fr. Sylburgii, Fr. Porti, Is. Casauboni, Fulvii Ursini, H. Valesii, Io. Hudsoni et Iac. Reiske. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31962	Lipsiae,	1774 <—1777>	6	8°
26	Dobrowsky (Joseph) : Institutiones linguae slavicae dialecti veteris quae quum apud Russos, Serbos, aliosque ritus graeci, tum apud <Dalmatas> Glagolitas ritus latini Slavos in libris sacris obtinet, cum tabulis IV. Edit. secunda.	Vindobonae,	1852	1	8°
27	Doederlein (Ludwig) : Lateinische Synonyme und Etymologien. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32030	Leipzig,	1826—39	3	8°
28	* * * : De vocum aliquot latinarum, sabinarum, umbricarum, tuscarum, cognatione graeca.[29] [in uno volum. cum Grotefend Rudimenta...] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33171	Erlangae,	1837	1	4°
27^{r} 29	Droysen : Geschichte der Nachfolger Alexander's. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32044	Hamburg,	1836	1	8°
30	Dubois de Jancigny : Japon, Indo-Chine, < Empire Birman (ou Ava), Siam, Annam (ou Cochinchine), Peninsule Malaise, etc. > Ceylan ; [histoire et description de ces contrées] [de l'Univers pittor.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 263977 D	Paris,	1850	1	8°

31	* * * et Xavier Raymond: [l']Inde; [histoire et description des peuples de l'Inde] [de l'Univ. Pitt.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 263979 D	Paris,	1845	1	8°
32	Dumersan <(T.M.)> [et <C.P.> Landon]: Numismatique du Voyage <du Jeune> [d']Anacharsis ou Medailles des beaux temps de la Grèce. < Ouvrage publié par C.P. Landon V. Accompagné de descriptions et d'un essai sur la science des médailles par (T.M.) Dumersan.> [dans le même volume que Werlhof. Grie. Numis.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35379	Paris,	1846	1	8°
X 33	Dumesnil (Alfred): La foi nouvelle cherchée dans l'Art.	Paris,	1850	1	16°
à Paris X 34	* * *: Bernard Palissy, le pottier de terre. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31923	Paris,	1851	1	16°
X 35	* * *: L'Art Italien. Sigiliul A.O. — B.A.R. I. 31858	Paris	[1853] <1854>	1	18°
X 36	* * *: Livre de Consolation.	Paris,	1853	1	16°
37	Dureau de la Malle <(M.)>: Economie politique des Romains. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 43104 D	Paris,	1840	2	8°
38	Duruy: Histoire grecque.	Paris,	1851	1	18°
39	Ducange: Glossarium mediae et infimae latinitatis conditum a Carolo Dufresne domino Ducange auctum a monachis ordinis S. Benedicti, cum Suppl. integris D. P. Carpeutieri, et additamentis Adelungii et aliorum, digessit G. A. L. Henschel.	Paris,	<1840—1857>	7	4°
40	Démidoff (Prince Anatole de): la Crimée illustrée par Raffet. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31885	Paris,	1855	1	16°
41	Denis d'Halicarnasse: Examen critique des plus célèbres écrivains de la Grèce, traduit en français [et annotés] par E. Gros. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32075	Paris,	1826 <—1827>	3	8
28^{r} 42	Denis (Ferdinand), P. Pinçon, de Martonne: Nouveau Manuel de Bibliographie universelle. Sigiliul și parafa A.O. — B.A.R. II 32171	Paris,	1857	1	8°
43	Dumas (Alexandre... fils): La dame aux Camélias avec une préface de M-r Jules Janin.	Paris,	1858	1	18°

44	Demogeot (J.): Histoire de la littérature française depuis [son origine] <ses origines> jusqu'à nos jours. 2-de Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31884	Paris,	1855	1	18°
45	Depping (G.B.): La Grèce ou description topographique de la Livadie, de la Morée et de l'Archipel, <contenant des détails curieux sur les mœurs et usages de ces contrées.> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31938	Paris,	1823	4	32°
46	Davin (l'abbé): Du Patriotisme dans la Poésie hébraïque comparée aux poésies grecques et [romaines] <latines.>	Paris <—Lyon>,	1857	1	18°

Litera E

29^{r} 1	Eckel (Joseph): Elementa rei nummaricae veterum sive Prolegomena doctrinae nummorum, cum brevi annotatione et III tabulis.	Lipsiae,	1842	1	4°
2	Edelstan<d> du Méril: [Histoire de la fable ésopique suivie de Poésies inédites du Moyen âge.] <Poésies inédites du Moyen Âge. Précédées d'une histoire de la fable ésopique>.	Paris,	1854	1	8°
3	Egger (Emile): Essai sur l'histoire de la Critique chez les Grecs suivi de la Poétique d'Aristote et d'Extrait<s> de ses Problèmes avec traduction française et commentaires[30]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 155532	Paris,	1849	1	8°
2	* * *: Examen critique des Historiens anciens de la Vie et du Règne d'Auguste. Mémoire couronné en 1839 par l'Académie des Inscr. et Bell. Lettres.	Paris,	1844	1	8°
3	* * *: Apollonius Dyscole Essai sur l'histoire des théories grammaticales dans l'Antiquité. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32054	Paris,	1854	1	8°
4	* * *: Notions élémentaires de grammaire comparée pour servir à l'étude des trois langues classiques. 2-de Edit. [dans le même volume: Baudry].	Paris,	1852	1	18°
5	* * *: Latini Sermonis vetustioris reliquiae selectae.	Paris,	1850	1	8°

	6	Egger (Emile): Epigraphices graecae Specimena Selecta <in usum praelectionum academicarum...>[31] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32173	Paris<iis>,	1844	1	8°gr
	7	Eichhoff (Fr.G.): Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde <ou étude de principales langues romanes germaniques ... comparées entre elles et à la langue sanscrite, avec un essai de transcription générale>. Sigiliul A.O. — B.A.R. III 32615	Paris,	1836	1	4°
	8	* * *: Études grecques sur Virgile ou recueil de tous les passages des poètes grecs imités [par Virgile] <dans les Bucoliques, les Géorgiques... avec le texte latin I–III>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31954	Paris,	1825	3	8°
	9	* * *: Tableau de la Littérature du Nord au Moyen âge, en Allemagne, en Angleterre, en Scandinavie et en Slavonie.	Paris,	1852	1	8°
80r	10	Eichhoff et W. de Suckau: Dictionnaire étymologique des racines allemandes <avec leur signification française, et leurs dérivés classés par familles>, leurs dérivés et leur explication en fr.	Paris,	1840	1	18°
	11	Eichhorn (Jo.Go.): Antiqua historia ex ipsis veterum scriptorum Graecorum narrationibus contexta. I Asia-II Africa-III Italia. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 24165 D	Lipsiae,	1811 <—1812>	3	8°
	12	Eliad (Ioan) 1 vol. prêté à Cornesco: Curier de ambe sexe, jurnal literar. Periodic I, II, III, IV, V și parte dintr' al VI-lé (1839–48).	Bucuresci		6	8°
	13	Empedocles Agrigentinus: Fragmenta disposuit, recensuit, adnotavit Heinr. Stein. Praemissa est de Empedoclis scriptis disputatio[32]. [scriptor. Philos. graeci]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35269	Bonnae,	1852	1	8°
	14	Empedocles [Agrigentinus] et Parmenides: Fragmenta ex codice Taurinensis bibliothecae restituta et illustrata ab Amedeo Peyron, simul agitur de genuino graece textu commentarii Symplicii in Aristotelem de Caelo et Mundo[33]. [Scr. ph. gr.]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35268	Lipsiae,	1810	1	8°

	15	Engelmann (Wilhelm): Bibliotheca Scriptorum Clasicorum et graecorum et latinorum — cum Supplementa.	[Lipsiae] <Leipzig>	1847–53	1	8°
	16	* * *: Bibliotheca philologica. [uno volum. cum Vater].	[Lipsiae] <Leipzig>	1853	1	8°
	17	Ennius (Quintus): Reliquiae quae extant omnes <Ex editoribus variis conquisitae a> [edid.] J. A. Giles. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31805	Londini	1836	1	18°
	18	* * *: Ennianae poesis reliquiae recens<uit> J. Vahlen.	Lipsiae,	1854	1	8°
	19	* * *: Annalium libri XVIII fragmenta <post Pauli Menilae curas iterum recensita, auctiora, reconcinnata et illustrata. Accedunt Cn. Naevii librorum de bello punico fragmenta collecta composita et illustrata> [Accedunt Cn. Naevii libri de bello punico fragmenta] Opera et studio E.S(pangenberg) [uno vol. cum Corssen, L. Andro.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 345428	Lipsiae,	1824	1	8°
31r	20	Epictetus: Manuale. [Vid. Theophrastus et Moralistes grecs]				
	21	Epigrammatum graecorum delectiis, quem novo concinavit et commentariis in usum Scholarorum instruxit Fr. Iacobs.	Gothae,	1826	1	8°
	22	Erasmus (Desid): Colloquia. Nunc emendatiora. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31939	Amstelaedami,	1651	1	32°
	23	Estienne (Henri): Traicté de la conformité du Langage françois avec le grec, publié par L. Feugère. [même vol. que :]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31818	Paris,	1852		
	24	* * *: La precellence du Langage français. <Nouvelle édition, accompagnée d'une étude... par Léon Feugère — Traité de la conformité du langage français avec le grec> [publiée par L. Feugère]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31818	Paris,	1850	1	18°

	25	Euripides: Opera omnia: <Ex editionibus praestantissimis fideliter recusa> latina interpretatione, scholiis antiquis et Eruditorum observationibus illustrata, nec non indicibus omnigenis instructa[34]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 45538	Glasguae,	1821	9	8°
	26	* * *: Fabulae, curante A. Witzschel. [Vol. VIII et IX Collect. poet graec. Edit. Steriot].	Lipsiae,	1841	2	32°
	27	Euripides: Fragmenta <Euripides> iterum edidit; Perditorum tragicorum graecorum omnium nunc primum collegit Fr. Wagner [accedunt indices locuplitissimi] Christus Patieus, Ezechieli et <ex> Christianorum <codicibus> poetarum relíquiae dramatica emendavit [et annotatione criticae instruxit] Fr. Duebner. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 15278 D	Paris<iis>	1846	1	8°gr
	28	* * *: Tragédies, traduites du grec par <M.> Artaud. 2-de Edit. Sigiliul și parafa A.O. — B.A.R. I 47162	Paris,	1850	2	18°
	29	Eusald (Heinrich): Die Alterthümer des Volkes Israel. Zweite Auflage.	Göttingen	1854	1	8°
32r	30	Engel (Johann Christian von): Geschichte [der Wallachey und Moldau] (Allgemeine Welthistorie 49) <der Moldau und Wallachay> <Nebst der historischen und staatistischen Literatur beyder Länder. [In]: Geschichte des Ungarischen Reiches und seiner Nebenländer von J. Chr. Engel. vol. IV$_1$.>	Halle	1804	2	4°
	31	Éducation (Cours complet d') pour les filles: 1-re Partie: Éducation élémentaire (de 4 à 10 ans). 2-me Partie: Éducation moyenne (de 10 à 16). Conseils aux mères <sur les moyens de diriger et d'instruire leurs filles> par M. A. Théry. Leçons de grammaire française et de style par M. Sardon. Exercices de Mémoire et de Lecture par A. Théry et Ch. Dézobry. Leçons de Géographie par E. Costambert. Leçons d'histoire par Harbet, Geruzy, Bouchetté et Barbaret. Leçons d'arithmétique par Sonnet. Leçons de Physique et de Chimie, d'histoire naturelle et principes raisonnés de la Musique par Sonnet, Delafosse et Quicherat. 3-me Partie: Éducation supérieure. (de 16 à 20). Conseils aux jeunes personnes par M. A. Théry. Cours supérieur de grammaire par Bernard Jullien. Cours de littérature générale par M. Théry. Notions de philosophie, de droit et d'hygiène pratique par M-rs Théry, Grün et Isidore Bourdon. Revue de l'histoire universelle par M-r. Prevost Peradol.	Paris,		15	8°gr

Litera F

33r	1	Fabricius (Io. Alb.): Bibliotheca graeca sive notitia scriptorum veterum Graecorum. [Editio quarta variorum curis emendatior atque auctior curante Got. Chr. Harles, accedunt J. A. Fabricii et Chr. Aug. Heumanni. Supplimenta inedita et Harlesii index.] (non relié) Sigiliul A.O. — B.A.R. II 30535 D	Hamburgi,	1790 <—1809>	13	4°
	2	Facciolati: Totius Latinitatis Lexicon, consilio et cura Jacobi Facciolati, opera et studio Aegidii Forcellini. Secundum tertiam Editionem cujus curam gessit Jos. Furlanetto, correctum et auctum labori variorum. Sigiliul A.O. — B.A.R. III 32894	Lipsiae,	1835 <—1839>	2	in folio
	3	Fallot (Gustave): Recherches sur les formes grammaticales de la langue française et ses dialectes au XIII-me siècle, publiées par P. Ackermann <et précédées d'une notice sur l'auteur par M. B. Guérard.>	Paris,	1839	1	8°

	4	Fauriel (C.) : Histoire de la Poésie Provençale. <Cours fait à la Faculté des lettres de Paris. [[Avec une préface de Jules Mohl.]]>[35]. Sigiliul A.O.— B.A.R. II 34104	Paris, 1846	3	8°
	5	* * * : Dante et les origines de la Langue et de la littérature Italiennes. <Cours fait à la Faculté des lettres de Paris. [[Avec une préface de Jules Mohl.]]> Sigiliul A.O.— B.A.R. II 34103	Paris, 1854	2	8°
	6	Fellows (Charles) : Travels and Researches in Asia Minor more particular in the province of Lycia.	London, 1852	1	18
	7	Fénelon : Oeuvres, précédées de sa vie par Aimé Martin. Sigiliul A.O.— B.A.R. II 33184	Paris, 1852	3	8°gr
	8	* * * : Aventures de Télémaque, avec des notes géographiques et littéraires publiées par Lefèvre <[[et l'Eloge de Fénelon par La Harpe]]>. Sigiliul A.O.— B.A.R. II 32273	Paris, 1853	2	8°
	9	Fiedler (F.) : Geographie und Geschichte von Altgriechenland und seinen Colonien. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34134	[Hanover] <Leipzig> [1837] <1843>	1	8°
34r	10	Fleckeisen (Alfred) : Zur Kritik der Altlateinischen Dichterfragmente bei Gellius. <Sendschreiben an Doctor Martin Hertz in Berlin.>	[Leipzig] <Lipsiae>, 1854	1	8°
	11	* * * : Catonianae poesis reliquiae recensuit. [in volum. Fragmenta litteraria latina]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32077	[Leipzig] <Lipsiae> 1854	1	8°
	12	Florus (L. Aennaeus) : Epitome rerum Romanorum, edidit et cum gallica versione illustravit F. Ragon.	Paris, 1833	1	8°
	13	Folger : Vergleichende Darstellung der Alten, mittleren und neuen Geographie.	Hanover, 1837	1	8°
prêté à...	14	Fontenelle : Œuvres. <Etudes sur sa vie et son esprit par Voltaire, la Marquise de Lambert, Grimm, Gabat, Sainte-Beuve, Arsène Haussaye. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32725	Paris, 1852	1	18°

	15	Fragmenta comicorum graecorum, collegit et disposuit Augustus Meineke : Vol. I Historia critica comicorum graecorum. Vol. II Pars I et II Fragm. poetarum comoediae antiquae. Vol. III Fragmenta poetarum comoediae mediae. Vol. IV Fragmenta poetarum comoediae novae.	Berolini, 1841	5	8°
	16	Fragmenta historicorum graecorum : Hecataei, Charonis, Xanthi, Hellanici, Pherecydis, Acusilai, Antiochi, Philisti, Timaei, Ephori, Theopompi, Phylarchi, Clitodemi, Phanodemi, Androtionis, Demonis, Philochori, Istri, Apollodori Bibliotheca cum fragmentis auxerunt, notis et prolegomenis illustr.<arunt> indice plenissimo instruxerunt Car. et Theod. Mülleri. accedunt Marmora Parium et Rosettanum hoc cum Letronii, illud cum C. Mülleri commentariis. [Vol. primus collectionis]. Sigiliul și parafa A.O. — B.A.R. II 348005	Paris <i>s, 1841 <—1848>	1 <2>	8°gr
35r	17	Francke (Heinrich) : Zur Geschichte Trajan's und seiner Zeitgenossen. 2-te Ausg.	Guedlinburg und Leipzig 1840	1	8°
	18	Franz (Johannes) : Elementa Epigraphices graecae.	Berolini, 1840	1	4°
	19	Freund (Wilhelm) : Woerterbuch der Lateinischen Sprache, nach historisch-genetischen Principien, mit steter Berücksichtigung der Grammatik, Synonymik und Alterthumskunde bearbeitet. Sigiliul A.O. — B.A R. II 34215	Leipzig 1834—[40] <45>	4	8°
	20	Friedlaender (Julius) : Die Oskischen Münzen. Mit 10 Kupfertaf. [uno vol. cum Mommsen]	Leipzig, 1850	1	4°
	21	Florian : Fables, illustrées par J. J. Grandville, précédées d'une notice par P. J. Stahl.	Paris, 1842	1	8°
	22	Fleurs de la Roumanie ; ou recueil de poésies Roumaines, anciennes et modernes.	Angleterre, <Hertford> 1856	1	8°
	23	Francisque-Michel : Le Pays Basque, sa population, sa langue, ses mœurs, sa littérat<ure> et sa musique.	Paris, 1857	1	8°

24	Flourens (B.) : Eloges historiques.	Paris,	1846	1	18°
25	Florian <(M. de)> : Estelle, roman pastoral et Eliezer <et Nephtaly. Poème traduit de l'hébreu : ouvrage posthume de M. de Florian>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34053	Paris,	1788	1	8°

36r

[[pagină albă]]

Litera G

37r

1	Ganesco (G.) : La Valachie depuis 1830 jusqu'à ce jour ; son avenir.	Bruxelles,	1855	1	8°
2	Garnier (Robert) : Tragédies. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 339175	Rouen,	1604	1	18°
3	Garnier = Pagès : Dictionnaire politique. 4-me Édit.	Paris,	1853	1	8°gr
4	Garrucci (Raffael) : Inscriptions gravées au trait sur les murs de Pompéi, calquées et interprétées par . . . <Avec un atlas des calques>.	Bruxelles,	1854	1	4°
5	* * * : Questioni Pompeiane. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34102	Napoli,	1853	1	8°
6	* * * : La storia di Isernia [ricavata da Monumenti] <raccolta dagli antichi monumenti>[36]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34130	Napoli,	1849	1	8°
7	Gell (Sir William) <and John P. Gandy> : Pompeiana. The topography, edifices and ornaments of Pompeii ; the result of excavations since 1819. <3-d ed.> Sigiliul A. O. — B.A.R. II 33173	London,	1852	1	8°gr
8	* * * : The topography of Rome and its Vicinity. A new Edition, revised and enlarged by E. H. Bunbury with a map. Sigiliul A.O. B.A.R. II 34150	London,	1846	1	8°
9	Génin (Fr.) : Des Variations du langage français depuis le XIIe s. Sigiliul A. O. — B.A.R. II 34124	Paris,	1845	1	8°
10	* * * : Lexique comparé de la langue de Molière et des écrivains du XVIIe siècle <suivi d'une lettre à M. A. F. Didot, sur quelques points de philologie française>[37]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34136	Paris,	1846	1	8°

11	Geoffroy = Chateau : La farce de Maistre Pierre Pathelin, précédée d'un recueil de monuments de l'ancienne langue française depuis son origine jusqu'à l'an 1500, avec une introduction. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 32726	Paris,	1853	1	18°
12	38r Geographi graeci minores e codicibus recognovit, prolegomenis, adnotatione, indicibus instruxit, tabulis aeri incisis illustravit Car. Müllerus. — Volumen Primum insunt : Hannonis Carth. periplus, Scylacis, ut fertur, periplus. Dicaearchi, ut f., perip., Agatharchidis de mari Eryrchraeo libri, Scymni Chii, ut f., periegesis. Dionysii Calliphontis F. perieg., Isidori Characeni mansiones parthicae, Anonymi periplus maris Erythraei, Arriani Indica et Ponti Periplus, Anonymi periplus Ponti Euxini, Anony. Stadiasmus maris magni, Marciani Heracleensis peripli. Tabulae in Geogr. min. Parte Prima.	Paris,	1855 <—1861>	1	8°
13	Gerhard (Eduard) : Über die Gottheiten der Etrusker, mit sieben Kupfertafeln.	Berlin,	1847	1	4°
14	Gerlach (Dr. Dorot.) : Die Verfassung des Servius Tullius in ihrer Entwickelung dargestellt.	Basel	1837	1	4°
15	Géruzez (Eugène) : Histoire de la Littérature française du Moyen âge aux temps modernes. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34111	Paris,	1852	1	8°
16	* * * : Essais d'histoire littéraire. <Seconde édition>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34397	Paris,	1853	2	18°
17	Gervinus (G.G.) : Geschichte der Deutschen Dichtung. 4-te Ausg. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34120	Leipzig,	1853	5	8°
18	* * * : Handbuch der Geschichte der poetischen National Lit[t]eratur der Deutschen. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34258	Paris,	1843	1	18°
19	Gesenius (Wilhelm) : Hebraisches Elementarbuch 1-r Theil, Hebraische Grammatik herausgegeben von E. Roediger 16-te Aufl. II Theil Hebraisches Lesebuch <mit Anmerkungen und einem erklärenden Wortregister> 8-te Aufl. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32106—32107	Leipzig,	1851	1	8°

39r	20	Ghillany (Dr. F.W.): Diplomatisches Handbuch. Sammlung der wichtigsten Europäischen Friedensschlüsse, Congressacten und sonstigen Staatsurkunden von Westphalien Frieden bis auf die neueste Zeit. I. Theil. I. vom westphälischen Frieden bis zum Ausbruch der Französischen Revolution II ... bis zur Restauration. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34089	Nordlingen,	1855	1	8°
	21	Girard (Jules): Des caractères de l'Atticisme dans l'Eloquence du Lysias. Thèse pour le Doctorat en Lettres.	Paris,	1854	1	8°
	22	Giraud (Ch.): Histoire du Droit Romain ou introduction historique à l'étude de cette législation. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34074	Paris-Aix,	1841	1	8°
	23	Gnomici poetae graeci: Theognis, Callinus, Tyrtaeus, Mimnermus, Solon, Phocylides, Simonides, Pythagorae aurei versus, Naumachius, Linus, Rhianus, Callimacus, Hesiodus, Comicorum sententiae ad optimorum exempl. fidem emendavit R. Fr. Ph. Brunch.	Argentorati,	1784	1	18°
	24	Goethe's Poetische und Prosaische Werke. 2-te Auflage. Parafa A.O. – B.A.R. II 33042	Stuttgart und Tübingen,	1825	3	8°gr
	25	* * *: Faust. 1-re Partie, trad. nouvelle de Gerard de Nerval. 2-de Ed.	Paris,	1836	1	16°
	26	Graesse (Dr. J. G. Th.): Handbuch der alten Numismatik von den altesten Zeiten bis (zur Zerstoerung des Roemischen Reich) auf Constantin der Grosse. Nach den besten Quellen bearbeitet und mit vielen Abbildungen der schönsten antiken Originalmünzen versehen. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34168	Leipzig,	1854	1	8°
40r	27	Grimm: Gazette littéraire (Histoire, Littérature, Philosophie 1753–1790) avec deux études sur Grimm par S-te Beuve et par Paulin Limayrac. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 34392	Paris,	1854	1	18°
	28	Grimm (Jacob): Geschichte der Deutschen Sprache.	Leipzig,	1848	2	8°

	29	* * *: Über den Ursprung der Sprache. 3-te Auflage. [in uno volumi] cum Steinthal.	Berlin,	1852	1	8°
	30	Grotefend (Dr. G.F.): Rudimenta linguae umbricae ex inscriptionibus antiquis enodata[38]. VIII particule, [uno vol. cum :]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 33169	Hanovrae <Hannover>,	1835–39		
	31	* * *: Rudimenta linguae oscae ex inscript. antiquis enodata[39] [uno Volum. cum Henop et Doederlein]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 33168	Hanovrae <Hannover>	1839	1	4°
	32	* * *: Zur Geographie und Geschichte von Alt Italien[40]. (5 Hefte). Sigiliul A.O. – B.A.R. II 33167	Hanovrae <Hannover>	1840–42	1	4°
	33	Grabbe: Hannibal, tragoedie.	Düsseldorf.	1835	1	18°
	34	Grysar (C.J.): Der Roemische Mimus, eine lit[t]erarisch-historische Abhandlung [in Vol. Reliquiae poesis Rom. scenicae]. Legat cu cărţi A.O. – B.A.R. II 36213	Wien,	1854	1	8°
	35	Guarini (Battista): Il pastor fido, publicato da <A.> Buttura.	Parigi,	1840	1	32°
	36	Guichard (J.M.): L'histoire et plaisante Chronique de Petit Jehan de Saintré et de la jeune dame des belles Cousines publiée par... Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35925	Paris,	1843	1	18°
	37	Guillemain <(J.J.)>: Histoire ancienne.	Paris,	1852	1	18°
	38	Guizot: Histoire de la Civilisation en Europe.	Paris,	1847	1	18°
	39	Guizot: Histoire de la Civilisation en France depuis la chute de l'Empire Romain. 6-me Edit. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 34273	Paris,	1851	4	18°
41r	40	Guizot (Guillaume): Ménandre. Etude historique et littéraire sur la Comédie et la Société grecque. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34088	Paris,	1855	1	8°
	41	Grimm (Dr. Iacob): Deutsche Grammatik. (1-e und 2-te Ausgabe).	Göttingen	1837=1822 <1822–1837>	4	8°

	42	Gibbon (Edward Esq.) : The History of the decline and fall of the Roman Empire with notes by the Rev. H. H. Milman. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34039	Paris,	1840	8	8°
	43	Grote (George, Esq.) : History of Greece.	London	1854—56	12	8°
prêté à...	44	Gogol (Nicolas) : Taras Boulba, trad. par L. Viardot.	Paris,	1853	1	18°
	45	* * * : Nouvelles choisies, trad. par. L. Viardot.	Paris,	1853	1	18°
	46	Girardin (M-me Emile) : Contes d'une vieille fille à ses neveux.	Paris,	1857	1	18°
		* * * : Le Vicomte de Launay. [Corresp.] <Lettres> parisiennes. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34575	Paris,	1856	3	18°
		* * * : Marguerite ou les deux amours.	Paris,	1856	1	18°
		* * * : Le Marquis de Pontauges.	Paris,	1856	1	18°
		* * * : Nouvelles.				
		* * * : Poésies complètes. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34572	Paris,	1856	1	18°
	47	Guizot : Histoire de Washington et de la [fondation] <formation> de la république des Etats Unis par Cornelis de Witt précédée d'une étude historique sur Washington par... Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35930	Paris,	1855	1	18°
	48	* * * : Essais sur l'histoire de France. [10] <9>-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34265	Paris,	1858	1	18°
	49	Грибоедов, (А. С.) Горе от ума. Комедия. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 32718	Berlin,	1858	1	18°
	50	Goethe (Wolfgang von) : Reineke Fuchs, mit Zeichnungen von Wilhelm von Kaulbach.	Stuttgart,	1857	1	8°
41^v	51	Gogol (Nicolai) : Die todten Seelen, ein satyrisch-komisches Zeitgemälde, aus dem Russischen übertragen, mit Anmerkungen versehen von Ph. Löbenstein. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34410	Leipzig,	1846	1	18°
	52	Guizot : Mémoires pour servir à l'histoire de mon temps. 1-er Volum.	[Paris] <Leipzig>,	1858		8°
	53	Grotius (Hugues) : Le droit de la guerre et de la paix. Traduit par J. Barbeyrac avec notes. <T.I.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33188	Leide,	1759	1	4°

	54	Génin (F.) : Maîstre Pierre Patelin, texte revu avec notes et introduction. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34196	Paris,	1854	1	8°
	55	Goethe : Werther. trad. par Pierre Leroux, illustré.	Paris,		1	8°
	56	Genlis (M-me de) : Nouveaux contes moraux et nouvelles historiques. <Seconde édition>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34570	Paris	<1804—> 1806	6	16°
	57	Галахов, (Л) : Полная русская хрестоматия. Изд. 4	Москва,		3	8
	58	Греч (Николай) : Учебная книга русской словестности или избранные места из русских сочинений. 2-е изд.	Санкт-Петербург,	1850	3	8
	59	Guizot : Sir Robert Peel : Etude d'hist<oire> contemporaine. <Deuxième édition>.	Paris,	1858	1	18°
	60	Guinot (Eug.) : L'Été à Bade <Illustré par Tony Johannot, Eug. Lami, Français et Jaquenot>[41]. 2-de Edit. Semnat A.O. — B.A.R. II 33187	Paris,		1	8°gr
	61	Giseke (Bernhart) : Thrakisch — Pelasgische Stämme der [Balkaninseln] <Balkanhalbinsel> und ihre Wanderungen in mythischer Zeit...	Leipzig,	1858	1	8°
	62	Golorine (Ivan) : Histoire d'Alexandre I-r, Empereur de Russie.	Leipzig et Paris,	1859	1	8°

Litera H

42^r	1	Hamilton : Mémoires du Chevalier de Grammont avec une notice sur sa vie et ses ouvrages par Auger. Voyage de Chapelle et de Bachaumont. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 32724	Paris,	1851	1	18°
	2	Hammer (Jos.) : Geschichte des Osmanischen Reiches, grossentheils aus bisher unbenützten Handschrifften und Archiven. Zweite verbesserte Ausgabe.	Pesth.	1834 <—1836>	4	8°

	3	Hanriot (C.): Recherches sur [les dèmes: dèmes de l'Attique] <la Topographie des dèmes de l'Attique>. Thèse pour le Doctorat ès Lettres soutenue à Paris. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34186	Napoléon Vendée, 1853	1	8°
	4	Hartung (J.A.): Die Religion der Roemer nach den Quellen dargestellt. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34023	Erlangen, 1836	1	8°
	5	Haubold (Dr. Ch. Got.): Antiquitatis Romanae monumenta legalia extra libros juris romani sparsa... Opus Hauboldi restituit Dr. Ern. Spangenberg. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36296 D	Berolini, 1830	1	8°
	6	Heeren (A.H.L.): Ideen über die Politik, den Verkehr und den Handel der vornehmsten Voelker der alten Welt. Bände I, III, V Goettingen 1805—12. Bände II, IV Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34055	<Göttingen> Wien, <1805—> 1817	5	8°
	7	* * *: Manuel d'histoire ancienne, traduit de l'allemand par A. Thurot. 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 19787 D	Paris, 1836	1	8°
	8	* * *: Manuel historique du système politique des États de l'Europe et de leurs Colonies, depuis la découverte des <deux> Indes, trad. de l'allemand. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34079	Paris, 1841	1	8°
	9	Hegel (G.W.F.): Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte, herausgegeben von Dr. Ed. Gaus. 3-te [Ausg.] <Aufl.> besorgt von <Karl> Fr. Hegel. <9 Band>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34109	Berlin, 1848	1	8°
43r	10	Heine (Heinrich): Buch der Lieder. 10-te Auflage.	Hamburg, 1852	1	12°
	11	* * *: Neue Gedichte. 3-te Auflage. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34261	Hamburg, 1852	1	18°
	12	* * *: Romanzero. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34260	Hamburg, [1852] <1851>	1	18°

	13	Henop (Iacob): De lingua Sabina, praefatus est Dr. G. F. Grotefend[42] [in uno Volum cum Grotefend Doederlein] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33170	Altona, 1837	1	8°
	14	Herder (J.G.M.): Ausgewaehlte Werke.	Stuttgart und Tübingen, 1844	1	8°
	15	Hermann (Godfried): Elementa doctrinae metricae.	Lipsiae, 1844	1	8°
	16	* * *: Epitome doctrinae metricae. Edit. altero.	Lipsiae, 1844	1	8°
	17	* * *: < Praemissa est > Disertatio de L. Attii libris didascolicon... Legat cu cărţi A.O. — B.A.R. II 36673	Lipsiae, 1842	1	18°
	18	* * *: Opuscula.	Lipsiae, 1827—39	7	8°
	19	Hermann (K. Fr.): Lehrbuch der Griechischen Staatsalterthümer aus dem Standpuncte der Geschichte <entworfen> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34076	Heidelberg, 1831	1	8°
	20	Herodotus Halicarnasseus: Historiarum libri IX recognovit et commentatione<m> de dialecto Herodoti praemisit Guil. Dindorf. Ctesiae Cnidii et chronographorum, Castoris Eratosthenis fragmenta edid. C. Müller Graece et latine cum indicibus. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 15252 D	Paris <iis> 1844	1	8°gr
	21	* * *: [Historiarum libri IX Musarum nominibus inscript. textum ad Gaisfordii edit. recognovit, perpetua tum Fr. Creuzeri, tum sua annotatione instruxit, commentatione de vita et Scriptis Herodoti, tabulas geographicas, indicesque adjecit Joa. Ch. Fel. Baehr] <Herodoti Musae. Textum ad Gaisfordii editionem recognovit, perpetua tum Fr. Creuzeri tum sua annotatione instruxit, commentationem de vita et scriptis Herodoti, tabulas geographicas indicesque adiecit Io. Christ. Fel. Baehr.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34144	Lipsiae <—Londini>, 1830—5	4	8°
44r	22	Hérodote: Histoire traduite en français par Larcher avec des notes.	Paris, 1830	2	18°
	23	Hesiodus: Carmina, recensuit et commentariis instruxit C. Goettling[43]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 41812	Gothae, 1843	1	8°

24	* * * : Carmina [Apollonii Argonautica, Musaei, Coluthi, Quinti Smyrnii, Tryphiodori, Tzetzae Carmina homerica ; graece et latine cum indicibus edid. Lehrs. — Asii, Pisandri, Panyasidis, Choerili, Antimachi fragmenta et commentariis aliorum et suis adjecit Fr. Dübner]. <Apollonii Argonautica, Musaei Carmen de Herone et Leandro, Coluthi Raptus Helene, Quinti Posthomerica, Tryphiodori Excidium Illi. Tzetze Antehomerica, etc., graece et latine cum indicibus nominum et rerum edidit F. S. Lehrs. Asii, Pisandri, Panyasidis, Choerili, Antimachi fragmenta cum commentariis aliorum et suis adjecit Fridericus Dübner.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33186	Paris <iis> [1840] <1841>	1	8°gr
25	* * * : Carmina, curante C. H. Weise [in Vol. IV Coll. poet. gr. Ed. 5] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 44914	Lipsiae, 1844	1	32°
26	* * * : Carmina curante Jo. Fr. Boissonade [44]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36063	Paris <iis>, 1824	1	32°
27	* * * : Werke und Orpheus der Argonaut, aus dem Griechischen übersetzt von J. H. Voss. Semnat şi Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34054	Wien, 1817	1	8°
28	* * * : Carmina. [Vid. Poetae minores graeci. Vol. I et II].			
29	Heyne (Chr. G.) : Opuscula Academica collecta et animadversionibus locupleta. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34043	Gottingae, 1785—1812	6	8°
30	Historia rerum <in> oriente gestarum, ab exordio mundi et orbe condito, ab nostra haec usque tempora : Ioan Zonaras, Nicetas Choniatus, Nicephorus Gregoras, Laon, Chalcocondylas, Rerum Turcicarum scriptori varii etc. Edidit. Sigismundus Feyrabendius. Sigiliul A.O. — B.A.R. III 11034	Francforti ad M., 1597 <1587>	1 in folio	

31	Heyse (J.C.A.) : Ausfuerliches Lehrbuch der Deutschen Sprache. <5-te Ausgabe> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34142	Hanover [1835] — 1838 <—1849>	2	8°
32	* * * : Deutsche Schuhlgrammatik. 7-te Ausgabe <oder Kurzgefasstes Lehrbuch der deutschen Sprache>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34100	Hanover [1837] <1851>	1	8°
45^{r} 33	Hippocrates Cous : Aphorismi et Praenotionum liber, recensuit graece et latine edidit Bosquillon. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34615	Paris, 1814	1	32°
34	ʽΙπποκράτους τὸ περὶ ʼΑέρων, ὑδάτων δεύτερον ἐκδοθὲν μετὰ τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως ὧ προσετέθη ἐν τοῦ αὐτοὺ ʽΙπποκράτους καὶ ὁ Νόμος μετὰ τῆς Γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ τὸ τοῦ Γαλήνου ὅτι ἄριστος ἰατρὸς καὶ φιλόσοφος. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34066	<ʼΕν> Παρισίοις, 1816		
35	Hoeck (Dr. Karl) : Kreta, ein Versuch zur Aufhellung der Mythologie und Geschichte, der Religion und Verfassung dieser Insel <von den ältesten Zeiten bis auf die Römer-Herrschaft,> mit 1 Karte und 2 Kupfern. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34041	Göttingen, 1823 <—1829>	3	8°
36	Hoffmann : Saemtliche Werke. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33144	Paris, [1847] <1849>	1	8°gr
37	Hoffmann (S.F.G.) : Lexicon bibliographicum sive index editionum et interpretationum Scriptorum Graecorum tum sacrorum tum profanorum. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34145	Lipsiae, 1832 <—1836>	1	8°
38	Homerus : Carmina et Cycli Epici reliquiae graece et latine cum indicibus curante Fr. Duebner.	Paris, 1845	1	8°gr
39	* * * : Ilias mit erklärende Anmerkungen von G. Ch. Crusius. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 42301	Hanover, 1845 <—1849>	1	8°
40	* * * : Odyssea mit erklärende Anmerkungen von G. Ch. Crusius [45]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 41818	Hanover, [1845]	1	8°

41	* * * : [Ilias cum brevi annotatione (Vol. I, II), Versio latina (Vol. III), Variae lectiones et observationes in Iliadem (Vol. IV—VIII) Index (Vol. IX); curante C. G. Heyne] [46]. <Carmina cum brevi annotatione accedunt variae lectiones et observationes veterum grammaticorum cum nostrae aetatiis critica curante C. G. Heyne> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34165	Lipsiae <—Londini>,	1802	9	8°
42	* * * : Carmina omnia. <Ilias Odyssea (tom. I—II)> [Vol. II, III Collect poet. graec. Edit. Steriot.] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 44904 şi 44907	Lipsiae,	1839	2	32°

46r

43	* * * : [l'Iliade, l'Odyssée et] les poésies homériques traduites en français et précédées de l'histoire des Poésies homériques par Dugas-Montbel. 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 43816	Paris,	1853	2	18°
44	Homerus : Werke übersetzt von J. H. Voss <Sterotyp Ausgabe>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34578	Stuttgart <und Tübingen>,		2	12°
45	* * * : [The Iliad and the Odyssey] translated by Alex. Pope. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34611	London,	1845—46	2	12
46	Horatius Flaccus (Quintus) : Opera recensuit atque interpretatus est Jo. Gas. Orellius. Editio tertia emendata et aucta, curavit Jo. Georg. Baiterus [47]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34182	Turici,	1852	2	8°
47	* * * : Works, illustrated from the remains of ancient art, with a Life of Horace by the reverant Henry Hart. Milman.	London,	1849	1	8°
48	* * * : Opera omnia ex recensione Orellii.	Paris,	1851	1	16°
49	* * * : Œuvres complètes. Edition polyglotte publiée sous la direction de J. B. Monfalcon. Trad. franç. de Monfalcon. — Espagn. : Burgos. — Ital. : Gargalla. — Anglais : Francis. — Allem. : Wieland et Voss. Biographie d'Horace ; notices, préfaces, traductions en vers français et imitations. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33143	Paris,	1834	1	8°gr

50	Hubert (M.C.J.) : Traité de la Prosodie et de la Versification grecque [48]. <Deuxième édition>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 32722	Paris,	1848	1	18°
51	Hugo (Victor) : Notre Dame de Paris. Edition illustrée. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33183	Paris,	1850	1	8°gr
52	Hüllmann (K.D.) : Staatsrecht des Alterthums. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34081	Cöln,	1820	1	8°
53	Humboldt (Alex. von) : Kosmos. Entwurf einer physischen Weltbeschreibung. [Vol. I—III]. Sigiliul A. O.—B.A.R. II 34121	Stuttgart und Tübingen,	<1845> [1847]—1850	3	8°

47r

54	Hallam (Henry) : Introduction to the Literature of Europe in the XVth, XVI and XVII centuries.	Paris,	1839	3	8°
55	Hugo (Victor) : Théâtre. Nouvelle édition.	Paris,	1850	1	8°
56	Hammer (<M.> de) : Histoire de l'Empire Ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours, traduit sur la 2-me Edition par M. Dochez [49]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 33162	Paris,	1844	3	8°
57	Hugo (Victor) : Les Orientales. Sigiliul A. O.—B.A.R. I 34424	Paris,	1850	1	18°
	* * * : Le Rhin, Lettres à un ami. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34425	Paris,	1845	3	18°
	* * * : Han d'Islande. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34367	Paris,	1845	1	18°
	* * * : Le dernier jour d'un condamné et Bug-Jargal.	Paris,	1858	1	18°
	* * * : Odes et Ballades.				
	* * * : Les feuilles d'automne. <Les>chants du crépuscule [50]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34375	Paris,	1858	1	18°
	* * * : Les voix intérieures. — Les Rayons et les Ombres. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34376	Paris,	1858	1	18°
	* * * : Cromwell.	Paris,	1858	2	18°
58	Huschke (Ph. Ed.) : Die Oskischen und Sabellischen Sprachdenkmäler. — Sprachliche und sachliche Erklärung, Grammatik und Glossarium. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34172	Elberfeld,	1856	1	8°
59	Hill (G.) : Grammatica limbei latine în comparaţie cu limba romînă. <Grammatika limbei latine în komparatziâ ku limba Romînă.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34123	Bucuresci <Bukureshti>	1856,	1	8°

	60	Heyne (Henri : de l'Allemagne[51]. Nouvel. Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34423	Paris,	1856	2	18°
	61	* * * : De la France. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34422	Paris,	1857	1	18°
	62	* * * : Lutèce. Lettres sur la vie politique, artistique et sociale de la France[52]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34421	Paris,	1857	1	18°
47v	63	Heyne (Henri) : Poèmes et Légendes[53]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34420	Paris,	1855	1	18°
	64	* * * : Reisebilder <Tableaux de voyage. Précédée d'une étude sur H. Heine par Théophile Gauthier>[54]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34419	Paris,	1856	2	18°
	65	**Hegel** (W.F.) : La Poétique, traduite par Ch. Bénard. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 19062 D	Paris,	1855	2	8°
	66	Herrig (L.) : The British Classical Authors. Select Specimens of the National Literature of England from G. Chaucer to the present time with biographical and critical Sketches. Poetry and Prose. 7-th Edit.	Brunswick,	1858	1	8°
	67	Hallam (Henry) : L'Europe au Moyen-Âge, 3-me Edition trad. par Borghers et Dudouit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34057	Paris,	1838	4	8°
	68	Historiques (Petits chefs d'œuvre) : Sarrazin : la Conspiration de Walstein, — Card. de Retz : Consp. de Fiesque. — H. de Bessé : Campagnes de Rocroy et de Fribourg. — Rulhières : Révolution de Russie en 1762. — Florian, les Maures en Espagne. — St. Réal, Conjuration des Espagnols contre Venise — Vertot, Révolution de Portugal et de Suède avec introduction et notices par Mr. A. de Latour.	Paris,	1854 <—1860>	2	8°
	69	Houssaye (Arsène) : Gal[l]erie flamande et hollandaise <132 pl.> [gravures avec un texte.] Parafa și semnat A.O. — B.A.R. IV 32653	Paris,	1857	1	in folio
	70	Hecquar[t]<d> (Hyacinthe) : Histoire et description de la haute Albanie ou Guégarie.	Paris,	1858	1	8°

Literele I și J

48r	1	Iacobs (Friedrich) : Hellas Vorträge über Heimath, Geschichte, Literatur und Kunst der Hellenen. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35830	Berlin,	1852	1	8°
	2	Inscriptionum Graecorum Corpus. Auctoritate et imperisis Academiae litterarum regiae Borrussicae edidit. Augustus Boeckius. Tertium volumen ex materia collecta ab. Aug. Boeckh edidit Joan Franzius. (et 1-er liv. du 4-me volume).	Berolini.	1825—1850	3	folio
	3	Inscriptionum Latinarum selectarum amplissima collectio ad illustrandam Romanae Antiquitatis disciplinam accomodata cum ineditis I. C. Hagenbuchii suisque adnotationibus edidit J. C. Orellius[55]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 54942 D	Turici,	1828 <1856>	2	8°gr
	4	Jossé : Nouvelle grammaire Espagnole raisonnée.	Paris,	1848	1	8°
	5	Jouffroy (Th.) : Cours d'Esthétique suivi de la thèse sur le sentiment du beau et de deux fragments inédits et précédé d'une préface par Damiron. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36201	Paris,	1843	1	8°
	6	* * * : Cours de Droit Naturel. 3-me Edition. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35865	Paris,	1858	2	18°
	7	Joyes de Mariage (les XV) : Nouvelle Edition avec variantes, notes et notice bibliographique.	Paris,	1853	1	12°
	8	Juvenal (D. Junius) : Satirae XII ad opt. exempl. fidem recensitae varietate lectionum perpetusque commentario illustrata et indice uberrimo instructa a Gev. Alex. Ruperti. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36245	Lipsiae,	1801	2	8°
49r	9	Juvenal (D. Junius) : Satires traduites en français (Voy. Persius)				
	10	Justinus : (Vid. 49 C. Cornelius Nepos...)				
	11	Julius Obsequens : (Vid. 49 C. Cornelius Nepos...)				
	12	Jouannin (Jr. M-ie) et Jules van Gaver : Turquie. (Univers pittoresque). Sigiliul A.O. — B.A.R. II 25307 D	Paris,	1840	1	8°

13	Jacob (P. L. Bibliophile) : Curiosités de l'histoire des Arts : (Papier et Parchemin, Cartes à jouer, Imprimerie, reliure etc.).	Paris,	1856	1	18°
14	Janin (Jules) : [Un] <L'>été à Paris. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36697	Paris,	18. . .	1	8°
15	* * * : Un hiver à Paris. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36702	Paris,	1843	1	8°
16	Imitation de Jésus-Christ. trad. nouvelle par Mr. L'abbé Dassange.	Paris,	1842	1	8°gr
17	Jacob (le Bibliophile) : Galerie des femmes de George Sand avec 24 gravures par H. Robinson. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36667	Paris,	1843	1	8°gr
18	Jéhan (L.F.) : de St. Clarien : Dictionnaire de linguistique et Philologie comparée. Histoire de toutes les langues mortes et vivantes ou traité complet d'idiomographie.	Paris,	1858	1	8°gr

Litera K

50r

1	Kiepert : Topographisch-historischer Atlas von Hellas und den Hellenischen Colonien in 24 Blättern. 2-te Ausg.	Berlin,	1851	1	in folio
2	Kirchhoff (A.) : Das Stadtrecht von Bantia [56]. [uno Volum. cum Lange] Legat cu cărţi A.O.— B.A.R. II 36338	Berlin,	1853	1	8°
3	Klain (Samuil) : Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum et Orthographia Romana.	Budae,	1825	1	8°
4	Klausen (R.H.) : Aeneas und die Penaten ; die Italische Volksreligion unter dem Einfluss der Griechischen.	Hamburg und Gotha,	1840	2	8°
5	Klopstock : Saemtliche Werke.	Leipzig,	1840	1	8°gr
6	Koch (M.) : Die Alpen Etrusker. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36207	Leipzig,	1853	1	8°
7	Koene (Dr. J.R.) : Über die Sprache der Roemischen Epiker ; nebst einer Nachschrift über die Metrik der Römischen Epiker von Dr. W. H. Grauert. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36339	Münster,	1840	1	8°

8	Koenig (G. L.) : De satira Romana ejusque auctoribus praecipuis quaedam disseruit. [in Vol. : de Satira Romanorum] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 109498	Oldenburgi,	1796	1	8°
9	Koerner (Theodor) : Saemmtliche Werke. 4-te Ausg. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36077	Berlin,	1853	4	12°
10	Kogalnitchan (Michel) : Histoire de la Dacie, des Valaques Transdanubiens et de la Valachie [57]. [2-de] <nouvelle> Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 25092	Berlin,	1854	1	8°
11	Kramer (Gustav) : Über den Styl und die Herkunft der bemahlten Griechische Thongefaesse.	Berlin,	1837	1	8°
12	Krause (August) : Vitae et fragmenta veterum [historiarum] <historicorum> Romanorum [58]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34056	Berolini,	1833	1	8°
13	Krause (Dr. Jo. Hein.) : Angeiologie, die Gefässe der Alten Völker insbesondere der Griechen und Roemer [59]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36309	Halle,	1854	1	8°
14	Krause (Dr. J. H.) : Die Gymnastik und Agonistik der Hellenen aus den Schrift- und Bildwerke des Alterthums. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36273	Leipzig,	1841	2	8°
15	* * * : Olympia oder Darstellung der Grossen Olympischen Spiele und der damit verbundenen Festlichkeiten [in den] selben Bande als : Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36303	Wien,	1839		
16	* * * : Die Pythien, Nemeen und Isthmien aus den Schrift- und Bildwerken des Alterthums. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36304	Leipzig,	1841	1	8°
17	Kühner (Raphael) : Ausführliche Grammatik der Griechischen Sprache. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36374	Hanover,	1834—5	2	8°
18	Kugler (Franz) : Handbuch der Kunst-Geschichte [nebst dem Atlas. Denkmäler der Kunst, herausgegeben von A. Voit, Er. Guhl und J. Caspar. I und II Abschnitte]. Sigiliul şi parafa A.O. — B.A.R. II 36389	Stuttgardt,	1848	1	8°

51r

19	* * * : Ueber die Polychromie der griechischen Architektur und Sculptur und ihre Grenzen. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36668	Berlin,	1835	1	4°
20	Kutschheit (Io. Val.): Tabula geographica Italiae antique. (Atlas).	Berlin,	1851	1	in folio
21	Kriloff (M.): Fables russes tirées du recueil de... et imitées en vers français et italiens <par divers auteurs, précédées d'une introduction française de M. Lémontey, et d'une préface italienne de M. Salfi>, publiées par le C-te Orloff. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 9702 D	Paris,	1825	2	8°
22	Kervyn de Lettenhove: Froissart. Étude littéraire sur le XIV siècle.	Paris,	1857	2	18°
23	Klenze (Ch. Aug. Carl): Philologische Abhandlungen, herausgegeben von Karl Lachmann.	Berlin,	1839	1	8°
24	Kubalski (N. A.): Tableau de l'Europe orientale ou Recherches historiques et statistiques sur les peuples d'origine slave, magyare et roumaine. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36306	Paris,	1854	1	8°

51^{v}

25	Koromélas (A.): Dictionnaire grec-français et français-grec. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36065	[Athènes] <Athinais>,	1846	1	16°
26	Kiene (Dr. Adolf): Der Römische Bundesgenossen-Krieg nach den Quellen bearbeitet. Semnat A.O. — B.A.R II 36268	Leipzig,	1845	1	8°

Litera L

2^{r}

1	Labitte (Charles): Études littéraires. <Avec une notice de M. Sainte-Beuve.> [60]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36278	Paris,	[1846]	2	8°
2	La Bruyère: Caractères. (Voy: la Bruyère).				
3	Lachmann (Fried.): De fontibus historiarum Titi Livii commentationes duo.	Gottingae,	1822 — 8	1	4°
4	Lachmann (Karl von): Der Niebelungen Noth und die Klage. — Anmerkungen zu den Niebelungen und zur Klage.	Berlin,	1836—51	1	8°
5	Lafontaine (Jean de): Œuvres; nouvelle édition revue, mise en ordre et accompagnée de notes de C. A. Walckenaer.	Paris,	1822—26	6	8°
6	* * * : Les Fables, illustrées par J. J. Granville.	Paris,	1846	1	8° gr
7	Laferrière (F.): Cours théorique et pratique de droit public et administratif. 4-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36246	Paris,	1854	2	8°
8	Laharpe: Cours de Littérature ancienne et moderne <suivi du tableau de la littérature au XIX siècle par Chénier et du tableau de la littérature au XVI siècle par Saint-Marc Girardin et Ph. Chasles précédé du discours sur la vie et les ouvrages de La Harpe, par Daunou...>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36694	Paris,	1851	3	8° gr
9	Lamartine (Alph. de): <Premières> Méditations poétiques. <La mort de Socrate.> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35829	Paris,	1848	2	18°
10	* * * : Jocelyn, épisode.	Paris,	1845	1	18°
11	Lancelot (Claude): Le Jardin des Racines grecques, mises en vers français revu et corrigé par de Lestré. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35892	Paris,	1849	1	18°
12	Lancereau (Edouard): Hitopadésa, ou l'instruction utile, recueil d'Apologues et de Contes, traduit du sanscrit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35960.	Paris,	1855	1	12°
13	Lange (Adolph Gottlob): Vindiciae tragoediae Romanae [61]. [in Vol. de Roman. theatro] Sigiliul A.O.—B.A.R. II 36682	Lipsiae,	[1852> <1822>	1	4°
14	Lange (Ludwig): Die Oskische Inschrift der Tabula Bautina und die Roemische Volks[b]<g>erichte [62]. [in denselbe Bande als Kirchhoff] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36337	Göttingen,	1853	1	8°
15	Langlois (M.A.): Chefs d'œuvre[s] du théâtre indien traduit<s> de l'original sanscrit en anglais par M. H. Wilson et de l'ang<lais> en fr.<ançais> avec notes et éclaircis<semens> <par...> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36217	Paris,	1828	2	8°

53^{r} 16	Lanzi (Ab. Luigi) : Saggio di Lingua Etrusca e di altre Antiche d'Italia. Edizione Seconda. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36265	Firenze,	1824 <—1825>	3	8°
17	Lasaulx (Ernst von) : Studien des classischen Alterthums. <Akademische Abhandlungen> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36721	Regensburg,	1854	1	4°
18	Latham (R.G.) : A handbook of the English Language for the use of students of the Universities <and higher classes of schools>	London,	1851	1	18°
19	Lauriano (A.T.) : [Tentamen in linguam Romanicam] <Tentamen criticum in originem, derivationem et formam linguae romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae>[63]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 53749 D	Viennae,	1840	1	8°
20	Layard (A.H.) : A popular account of descoveries at Niniveh with numerous woodcuts. New Edition Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36161	London,	1852	1	18°
21	* * *: Descoveries among the ruins of Niniveh and Babylon, with travels in Armenia, Kurdistan and the desert being the result of a Second Expedition Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36166	New York,	1853	1	18°
22	Leake (Wil. Mart.) : Researches in Greece. Of the modern Greek, Albanian, Wallachian and Bulgarian languages	London,	1814	1	4°
23	[Lechevalier] <Le Chevalier> : Prosodie latine, méthode pour apprendre les principes de la quantité et de la poésie latine<s>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35921	Paris,	[1853] <1843>	1	18°
24	[Leclerc] <Le Clerc> (Victor) : Nouvelle Rhétorique extraite des meilleurs écrivains anciens et modernes <suivi d'observations sur les matières de composition dans les classes de rhétorique. XI-ème édition>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35782	Paris,	1850	1	18°

25	* * * : Des Journaux chez les Romains, recherches précédées d'un mémoire sur les Annales des Pontifes et suivies de fragments des journaux de l'ancienne Rome. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36305	Paris,	1838	1	8°
26	Leconte de Lisle : Poésies antiques.	Paris,	1852	1	18°
54^{r} 27	Lenormant (Ch.) : Introduction à l'Etude des vases peints.	Paris,	1846	1	4°
28	Leopold (E.F.) : Lexicon graeco-latinum manuale <ex optimis libris concinnatum> Edit. altera Steriot. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36073	Lipsiae,	1852	1	12°
29	* * * :Lexicon hebraicum et chaldaicum <in libros veteris testamenti ordine etymologico compositum in usum scholarum> Edit. altera Steriot. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36071	Lipsiae,	1850	1	12°
30	Lepsius (Carl. Rich.) : De Tabulis Eugubinis[64]. Particula Prima. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36208	Berolini,	1833	1	8°
31	* * * : Inscriptiones umbricae et oscae quotquot adhuc repertae sunt omnes, ad ectypa monumentorum a se confecta edidit[65] ... Tabulae Commentationes. Sigiliul A.O.—B.A.R. V 32689 II	Lipsiae,	1841	1	in folio
32	Lerminier : Histoire des Législations et des Constitutions de la Grèce antique.	Paris,	1852	1	8°
33	* * * : Philosophie du droit. 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35835	Paris,	1853	1	18°
34	Lessing (Eph. Got.) : Saemmtliche Werke[66]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36783	[Paris, 1842] <Leipzig, 1841>		1	8gr
35	Lévi (Alvarès) : Esquisses littéraires.	Paris,	18..	1	18°
36	Lisle (J.A.) : Essai sur les théories dramatiques de Corneille, d'après ses discours et ses examens. Thèse de Doctorat. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36307	Paris,	1852	1	8°
37	Livius Andronicus : Fragmenta collecta et illustrata a Henr. Duentzer[67] [in uno Vol. cum Corssen, Ennius, Naevius] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 345425	Berolini,	1835	1	8°
38	Livius Andronicus : Dramatum reliquiae recensuit, digessit, illustravit E. C. Chr. Klussmann[68] [in eodem volumini] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 345426	Rudolstadt	[1849]	1	4°

	39	Livius (Titus) Patavinus : Œuvres, avec la traduction en français publiées sous la direction de M. Nisard,	Paris,	1850	2	8gr
	40	Lobeck (Chr. Aug.) : Aglasphamus sive de theologiae mysticae graecorum causis libri tres.	Regimontii,	1829	2	8°
55r	41	Loiseleur des Longschamps : Essai sur les fables indiennes et sur leur introduction en Europe, suivi du Roman des sept Sages en prose, avec une analyse et des Extraits du Dolopathos par [Leroux] <Le Roux> de Lincy.	Paris,	1838	1	8°
	42	Longinus Dionysius : de [sublimate] <sublimitate> graece et latine, demuo recensuit et animadversionibus virorum doctorum aliisque subsidiis instruxit Benj. Weiske. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 30423 D	Lipsiae,	1809	1	8°
	43	Lorin (Theod.) : Vocabulaire pour les œuvres de [Lafontaine] <La Fontaine> ou explication et définition des mots, locutions, formes grammaticales etc., qui ne sont plus usités. [même Vol. que : Taine] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 38776	Paris,	1852	1	8°
	44	Luebker (Dr. Fr.) : Reallexicon des Classischen Alterthums für Gymnasien.	Lipsiae,	1853	1	8gr
	45	Lucanus (M. Annaeus) : de bello Civili, cum Hug. Grotii, Farnabii notis integris et variorum selectissimis accura[vit] <nte> Caro Schrevelio. Edit. nova. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36352	Londini,	1818	1	8°
	46	Lucilius (Caius) : Saturarum Reliquiae edidit, auxit, emendavit Fr. Dr. Gerlach. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36380	Turici,	1846	1	8°
	47	Lucretius Carus : de Rerum Natura libri sex. — Car. Lachmannus recens<uit> emendav<it>. [et comment. adjecit.][69] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36410	Berolini,	1850	1	8°
	48	* * *: de la Nature des Choses, poème traduit en prose par Pongerville.	Paris,	1845	1	8gr
56r	49	Lycophron : La Cassandre, éditée, traduite et annotée par Dehéque.	Paris,	1853	1	8gr
	50	Lysias : Orationes, edidit Ant. Westermann, Edit. Stereot.	Lipsiae,	1854	1	32°
	51	* * *: Orationes. (Vid. Oratores attici)				

	52	Lencke (Ludwig): Handbuch der Spanischen Literatur, auswahl von Musterstücken aus den Werken der Klassischen Spanischen Prosaisten und Dichter von den ältesten Zeiten bis auf die Gegenwart, mit bibliographisch-literarischen Einleitungen 3-ter Theil : Das Drama.	Leipzig,	1856	1	8°
	53	Lavallée (Theophile) : Histoire des Français depuis le temps des Gaulois jusqu'en 1830. 5-me Edit. revue et corrigée. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36782	Paris,	1845	2	8gr
	54	Lamartine (Alph. de) : Cours familier de Littérature.	Paris,	1856		8°
	55	Letopisețele Țerii Moldovii, publicate pentru ântiaș dată de M. Cogălniceanu.	Iași,	1846—52	3	4°
	56	Laurian (A. Treb.) : Istoria Romanilor. 3 Părți	Iași,	1853	1	8°
	57	* * *: Manual de Geografie pentru Școlele primare din Moldova. 2 Părți	Ieși,	1854—55	2	16°
	58	Lange (Ludwig) : Römische Alterthümer. (1-r Band) Sigiliul A.O.— B.A.R. II 36185 D	Berlin,	1856		8°
	59	Lesand (P.L.) : Platon et Aristote. Exposé substantiel de leur doctrine morale et politique. 4-me Edit.	Paris,	1851		8°
	60	Léauzun Le Duc : La Russie Contemporaine. 2-de Edit.	Paris,	1852	1	18°
	61	Libert (J.) : Histoire de la Chevalerie en France. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35836	Paris,	1856	1	18°
	62	Labitte (Ch.) : Satyre Ménippée <de la vertu du catholicon d'Espagne et de la tenue des estats de Paris> Nouvelle Edition.	Paris,	1848	1	18°
56v	63	Léauzun Le Duc : La Russie et la Civilisation Européenne.	Paris,	1854	1	18°
	64	Louis XI : Les Cent Nouvelles. Nouvelles dites du roi . . . Nouvelle Edition avec notes et introd. de P. L. Jacob. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35866	Paris,	1858	1	18°
	65	Lauriani (A. Tr.) : Coup d'œuil [rapide] sur l'histoire des Roumains. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 25028 D	Bucur.	1846	1	8°
	66	Legouvé (Ernest) : Histoire morale des femmes. 3-me Edit.	Paris,	1856	1	18°

67	Lamartine: Œuvres choisies. [Poésies, Voyage en Orient, les Girondins, Raphael, les Confessions] <cuprinde: Histoire des Girondins. Troisième édition vol. I—VIII. Paris, 1848—(I 35821) Souvenirs, impressions, pensées et paysages pendant un voyage en orient 1832—1833 ou notes d'un voyageur. vol. I—II. Paris, 1856—(I 35822) Les confidences. Nouvelle édition. Paris, 1857—(I 35823) Nouvelles confidences. Nouvelle édition. Paris, 1858—(I 35823) Raphaël. Pages de la vingtième année. Paris, 1857—(I 35824) La chute d'un ange. Episode. Paris. 1857—— (I 35825)> Sigiliul A.O.—B.A.R. I 35821—35825	Paris,	1857	18	18°
68	Legouvé (G.): Œuvres choisies avec notice d'Er. Legouvé Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36082	Paris,	1854	1	18°
69	Le Sage: Histoire de Gil Blas de Santillane. Vignettes de Gigoux. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36703	Paris,	1835	1	8gr
70	Lerminier: Cours d'histoire des Législations comparées.	Paris,	1836	1	8°
71	Laferrière (F.): [Histoire du droit civil de Rome et du droit Français]. <Histoire du droit français précédée d'une introduction sur le droit civil de Rome>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36279	Paris,	1846—58	6	8
72	Larcher (L. J.): La femme jugée par les Ecrivains des deux sexes.	Paris,	1855	1	8gr
73	Las Cases (le Comte): Mémorial de S-te Hélène.	Paris,	1857	1	8gr
74	Lafon (Mary): Fierabras, légende nationale. <Traduite par ..., illustrée par G. Doré> Semnat A.O. — II 36722	Paris,	1857	1	8gr

Litera M

57r 1	Machiavelli (Nic<c>olo): Le istorie fiorentine. 3-a Edizione.	Firenze,	1851	1	18°
2	* * *: Il principe e discorsi sopra la prima deca[de] di Tito-Livio.	Firenze,	1848	1	18°
3	* * *: Opere minori, rivedute sulle migliori Edizione con note filologiche e critiche di F. L. Polidori.	Firenze,	1852	1	18°

4	Macrobius (Amb. Theod.): Opera quae supersunt, emendavit, prolegomena, apparatum criticum, annotationes, indicesque adjecit Ludov. Ianus 70. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36350	Quedlimburgi et Lipsiae,	1848	2	8°
5	Magnin (Charles): Les origines du théâtre moderne ou histoire du génie dramatique, précédé d'une introduction contenant des Études sur les Origines du Théatre Antique. Premier Volume.	Paris,	1838	1	8°
6	Maffei (Giuseppe): Storia della Litteratura italiana.	Firenze,	1853	2	18°
7	Malherbe: Œuvres (Voy. Boileau)				
8	Manilius: de Manilio poeta <Einladungschrift von> Fr. Jacob [in Volum. Poet. latinorum Reliquiae] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36677	Lübeck,	1832—36	2	4°
9	Marini (Abbate Gaetano): Gli Atti e monumenti degli fratelli Arvali scolpite già in tavole di marmo ed ora raccolti, diciferati e comentati.	Roma,	1795	2	4°
10	* * *: Inscrizione antiche dalle ville e de'palazzi Albani raccolte e publicate con note.	Roma,	1795	1	4°
11	Martens (B-on Ch.): Le guide diplomatique. 4-me Edition refondue par l'auteur avec la collaboration de F. de Wegmann.	Paris,	1851	1	8°
12	de Martens (G. Fr.): Précis du droit des Gens moderne de l'Europe, fondé sur les traités et [les usages] <l'usage>. 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36168	Goettingae,	1821	1	8°
57v 13	Martin (Henri): Histoire de France. 1-er Volume: Epoque Gauloise. 4-e Ed. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 45577	Paris,	1855	1	8°
14	Martinez Lopez et F. Maurel: Dictionnaire Franç.-Espagnol et Esp.-Français	Paris,	1852	1	8°
15	Massillon: Le petit carême suivi du sermon sur le petit nombre des élus et de l'oraison funèbre de Louis XIV. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36262	Paris,	1852	1	8°
16	Matthice (A.): Ausführliche Griechische Grammatik.	Leipzig,	1835	2	8°

	17	* * *: Grammaire raisonnée de la langue grecque, trad. en franç. sur la 2-me Edit., par J. Fr. Gaïl et E.P.M. Longueville.	Paris,	1831	3	8°
	18	Mayer (Dr. Fr. Ant.): Einleitung in die alte römische Numismatik. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36087	Zürich,	1842	3	8°
	19	Meier <(M.H.E.)> und <G.F.> Schömann: Der Attische Process, vier Bücher. Sigiliul A. O. — B.A.R. II 36330	Halle,	1842	1	8°
	20	Mendelssohn <(Moses)>: Phaedon oder über die Unsterblichkeit der Seele, in drei Gespraeche.	Carlsruhe,		1	18°
	21	Mercklin (Lud.): de Corneliae Gracchorum matris vita, moribus et Epistolis commentatio[71]. [in Vol. Fragm. litter. latine] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32082	Dorpati,	1844	1	8°
	22	Merimée (Prosper): Études sur l'histoire romaine: guerre sociale. — Conjuration de Catilina.	Paris,	1853	1	18°
	23	Meursius (Joh.): Atticarum lationum libri VI.	Lugd. Batav,	1617	1	4°
	24	Meyer (Heinr.): Oratorum Romanorum fragmenta ab Appio inde Caeco et M. Porcio Catone usque ad Aurelium Symmachum collegit atque illustravit. Edit. auctior et emendation. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36324	Turici,	1842	1	8°
	25	Meyer (Maurice): Études sur le théatre latin. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36323	Paris,	1847	1	8°
	26	Micali (Giuseppe): Storia degli antichi Popoli Italiani. Ed. Seconda.	Milano,	1836	2	8°
	27	Michaud: Histoire des Croisades [6 [<7>-me Edit. <augmentée d'un appendice par Huillard Bréholles.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36398	Paris,	1849	4	8°
	28	Michelet (Jules): Introduction à l'histoire universelle <suivie du discours d'ouverture prononcé en 1834 à la Faculté des lettres et d'un fragment sur l'éducation des femmes.> 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36318	Paris,	1843	4	8°
58r	29	Michelet (Jules): Histoire Romaine [sous les rois et la république.][72] 3-me Ed. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36313	Paris,	1843	2	8°
	30	* * *: Origines du Droit français cherchées dans les Symboles et les formules du Droit universel. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36316	Paris,	1837	1	8°
	31	* * *: Histoire de France jusqu'au XVI. S. N. Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36319	Paris,	1852	6	8°
	32	* * *: VII Vol. de l'hist. de France: Renaissance. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36319	Paris,	1855	1	8°
	33	* * *: Le Peuple.	Paris,	1846	1	18°
	34	Mignet <(M.)>: Histoire de Marie Stuart. 3-me Edit.	Paris,	1854	2	18°
	35	* * *: Antonio Perez et Philippe II	Paris,	1854	1	18°
	34	Millin (A.L.): Gallerie Mythologique[73]. <Recueil de monuments>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 8716	Paris,	1811	2	8°
	35	Millingen (James): Considérations sur la Numismatique de l'ancienne Italie principalement sous le rapport des monuments historiques et philologiques. Sigiliul A. O. — B.A.R. II 36415	Florence,	1841	1	8°
	36	Milton: Paradise lost, with notes: also a memoir of his life by J. Prendeville[74]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36292	Paris,	1841	1	8°
	37	Molière (Poquelin): Œuvres avec les notes de tous les Commentateurs. 3-me Edition publiée par L. Aimé-Martin. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36412	Paris,	1845	6	8°
	38	Mommsen (Theodor): Die Unteritalischen Dialekte.	Leipzig,	1850	1	8gr
	39	* * *: Über das Römische Münzwesen. [uno Vol. cum Friedländer]	Leipzig,	1850	1	8gr
	40	* * *: Die Nord Etruskische Alphabete auf Inschriften und Münzen.	Zürich,	1853	1	in folio
	41	* * *: Roemische Geschichte. (1-r Band) (2-te Band)	Leipzig,	1850—57	3	8°
	42	Montaigne (Michel): Essais. Nouv. Ed. publiée par P. Christien.	Paris,	1853	1	18°
58v	43	Montesquieu: Œuvres complètes avec des notes de Dupin, Crévier, Voltaire, Mably, Servan, Laharpe etc.	Paris,	1850	1	8gr
	44	Moore (Thomas): Lalla Rookh and other Poems. <The poetical works in five volumes. vol. III> Semnat A.O. — B.A.R. I 49883	Leipzig,	1842	1	12°

45	Moralistes français : Pascal, La Rochefoucauld, La Bruyère, Vauvenargues, Duclos [75]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36716	Paris,	1841	1	8gr
46	Moralistes grecs : Xénophon, Théophraste, Epictète, Cébés, Theognis, Phocylide, Démophile, les sept sages, Pythagore etc. trad. en français. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36107	Paris,	1845	1	18°
47	Morlino et Roujoux : Dictionnaire classique italien-français et franç.-italien. 5-me Edit.	Paris,		1	8°
48	Moses (Henry) : A collection of Antique Vases, altars, paterce, tripods, candelabra, sarcophagi, etc. from various Museums and Collections engraved on 170 plates with [historical essays.]. Sigiliul şi parafa A.O. — B.A.R. II 36418	London,	1814	1	4°
49	Movers <(D. J. E.)> : [Die Phoenicier] <Phönizier> <B.I.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 383861	Bonn, 1841 [et Berlin, 1850]		3	8°
50	Müller (Karl Ottfried) : Handbuch der Archeologie der Kunst. 3-te Auflage von Fr. G. Welcker. (Vid. Wiseler)— [in uno vol. cum Stark.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36343	Breslau,	1848	1	8°
51	* * *: Geschichte der Griechischen Literatur... <bis auf das Zeitalter Alexanders> [76]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36264	Breslau,	1841	2	8°
52	Prolegomena zu einer Wissenschaftlichen Mythologie mit einer Antikritischen Zugabe. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36173	Göttingen,	1825	1	8°
53	* * *: Die Etrusker. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36242	Breslau,	1829	1	8°
54	* * *: Aegineticorum liber.	Berolini,	1817	1	8°
59r 55	Müller (Karl Ottfried) : Orchomenos und die Mynier. 2-te Aufg. <Ausg.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36263	Breslau,	1844	1	8
56	* * *: Die Dorier, vier Bücher; zweite vermehrte Ausgabe von F. W. Schneidewinn.	Breslau,	1844	2	8°
57	Munk: Palestine, description géographique, historique et archéologique. [Univers pittoresque]	Paris,	1845	1	8°

58	Munk (Eduard) : de fabulis Atellanis scripsit fragmentaque Attellanarum poetarum adjecit [77]. [in Vol. de Reliq. poesis Romanorum Scenicae]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36211	Lipsiae,	1840	1	8°
59	Muro (M. Vic. de) : Ricerche storiche e critiche sulla origine, le vicende e la rovina di Atella. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36174	Napoli,	1840	1	8°
60	Murray (John) : Modern London, or London as it is.	London,	1851	1	18°
61	* * *: a Handbook for travellers in Central **Italy.** Pars II : Rome and its environs.	London,	1853	1	18°
62	Murray (John) : a Handbook for travellers in Southern Italy by Octavian Blewitt.	London,	1853	1	18°
63	Maïor (Petru) : Istoria pentru începutul Românilor in Dacia, iar acum pretipărită Iordaki de Mĕlinescu.	Buda,	1834	1	4°
64	Marguerite d'Angoulême, royne de Navarre : L'Heptaméron des Nouvelles de ... Nouvelle Edition de P. L. Jacob. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36086	Paris,	1858	1	18°
65	Musset (Alfred de) : [Poésies. (premières et nouvelles) Nouvel. Edit]. <Premières poésies 1829—1835. Nouvelle édition. (I 36141)>. <Poésies nouvelles 1836—1852. Nouvelle édition. (I 31149)>. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 36141 şi I 36149	Paris,	1857	2	18°
66	* * *: Comédies et proverbes. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36147	Paris,	1857	2	18°
67	* * *: Contes [78]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36145	Paris,	1854	1	18°
68	* * *: Nouvelles. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36146	Paris,	1857	1	18°
59v 69	Musset (Alfred de) : La confession d'un Enfant du siècle.	Paris,	1858	1	18°
70	Martin (Henri) : Tancrède de Rohan.	Paris,	1855	1	18°
71	Marmier (X.) : Au bord de la Néva. Contes russes : Lermontoff. Un héros de notre temps. N. Gogol: Le Manteau. Comte Sollohoub : la Pharmacienne.	Paris,	1856	1	18°

	72	* * *: Les drames intimes. – Contes russes: Polevoi Ludmila, Comte; Sollohoub, Histoire de deux Galoches; Bestouscheff, Une agréable découverte; Pouchkine, La fontaine de Baktchisaraii. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 36091	Paris,	1857	1	18°
	73	Moreau de Jonnès: La France avant ses premiers habitants et origines nationales de ses populations.	Paris,	1856	1	18°
	74	* * *: Statistique de l'industrie de la France.	Paris,	1856	1	18°
	75	Mathieu (Henri): La Turquie et ses différents peuples. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36102	Paris,	[1857]	2	18°
	76	Martens (G. F. de): Précis du droit des gens moderne de l'Europe. Nouvelle Edition de M. Ch. Vergé.	Paris,	1858	2	18°
	77	Metcherski (Elim): Les poètes russes traduits en vers français.	Paris,	1846	2	8°
	78	Mérimée (Prosper): Colomba suivi de la Mosaïque et autres contes et nouvelles. Nouvel. Edit.	Paris,	1857	1	18°
	79	* * *: Chronique du règne de Charles IX suivie de la Double méprise et de la Gazule.	Paris,	1856	1	18°
	80	Maistre (Comte Xavier de): Œuvres complètes. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 36129	Paris,	1858	1	18°

Litera N

30r V. 5	1	Naevius (Cneius): Vita et Reliquiae descripsit et Edidit. Er. Klussmann [79]. [uno Vol. cum Corssen, Ennius, Liv. And.] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 345427	Ienae,	1843	1	8°
IX	2	* * *: de bello punico [fragmenta] ‹reliquiae› ex recensione Ioannis Vahleni [80]. [in Vol. Poetarum latinorum Reliquiae] Sigiliul A. O. – B.A.R. II 36672	Leipzig,	1854	1	4°
IX	3	* * *: de bello Punico fragmenta. (Vid: Ennius)				

VII	4	Neigebauer (Dr. J. F.): Dacien, aus den Überresten des Classischen Alterthums mit besonderer Rücksicht auf Siebenbürgen, Topographisch zusammengestellt, mit einer Karte des Trajanischen Dacien.	Kronstadt,	1851	1	8°
V. 5	5	Neukirch (Joan. Henr.): de fabula Togata Romanorum, accedunt fabularum togatarum reliquiae, scripsit et edidit... [in Vol. Rel. poes. Roman. Scenicae] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36210	Lipsiae,	1833	1	8°
VIII	6	[Nicetas Choniata: historia ex recensione Im. Bekker] ‹Corpus scriptorum historiae byzantinae. Editio ementatior et copiosior, consilio B. G. Nieburhrii C. F. instituta, auctoritate Academiae litterarum regiae borussicae continuata.›. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36277	Bonnae,	1835	1	8°
VI	7	Niebuhr (B.G.): Roemische Geschichte. [4-te Ausgabe.] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36199	Berlin,	1833–36–43	3	8°
V. 1	8	* * *: Vortraege über Roemische Geschichte, herausgegeben von M. Isler. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36367	Berlin,	1846–8	3	8°
VI. 5	9	Nisard (D.): Histoire de la Littérature française [81]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36346	Paris,	1844–9	3	8°
	10	Nitzsch (G. W.): Erklaerende Anmerkungen zu Homer's Odyssee. (I–XII Sang.) ‹vol. I–III›. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36360	Hannover,	1826–1840	1	8°
	11	* * * die [Sagen Poesie] ‹Sagenpœsie› der Griechen. ‹Kritisch dargestellt.› Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36353	Braunschweig,	1852	1	8°
X	12	Nodier (Charles): Contes [choisis] ‹Eaux-fortes par Tony Johannot.› Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36774	Paris,		1	8°
VI, 6 a	13	* * * et Ackermann: Vocabulaire de la langue française, extrait de la 6-me Edit. du Dict. de l'Académie.	Paris,	1849	1	8°
V. 6	14	Noël (Fr.): Dictionnaire français-latin. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 11239	Paris,	1854	1	8 gr

60v IX	15	Noël (F.) et de la Place : Leçons latines de Littérature et de Morale ou recueil, en prose et en vers, des plus beaux morceaux des auteurs latins anciens, avec des Préceptes <de genre> et des Modèles <d'exercice par Cicéron, Quintilien. . . >, 3-me Edit. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36189	Paris,	1823	2	8°
V. 1	16	Niebuhr (M.B.G.) : Histoire Romaine, traduite de l'Allemand sur la 3-me Edition par M.P.A. de Golbéry. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36190	Paris,	1830–40	7	8°
	17	Neumann (Dr. Karl) : Die Hellenen im Skythenlande, ein Beitrag zur alten Geographie, Ethnographie und Handelgeschichte. 2 Carten. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36322	Berlin,	1835	1	8°
VI 5	18	Nisard (D.) : Études sur la Renaissance. [Erasme, Thomas Morus, Mélanchthon].	Paris,	1855	1	16°
VII	19	Neugebauer (J. F.) : Beschreibung der Moldau und Wallachei.	Berlin,	1854	1	8°
VI 5	20	Nisard (Ch.) : Le triumvirat littéraire au XVI-siècle. [Juste Lipse, Joseph Scaliger, Isaac Casaubon] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36276	Paris,	[1852]	1	8°

Litera O

61r V. 5	1	Olivetus (Joseph.) : Delectus commentatiorum in M. Tullii Ciceronis opera omnia ad edit. J. A. Ernesti accomodata.	Londini,	1819	3	8 gr
VIII	2	Oratores Attici et quos sic vocant sophistae. Opera et studio. Guil. Steph. Dobson : Vol. I : Antiphon et Andocides. Vol. II : Lysias. Vol. III : Isocrates. Vol. IV : Isaeis, Dinarchis, Lycurgi et Sophistarum quae exstant omnia. Vol. V–IX : Demosthenes. Vol. XII : Aeschines. Vol. XIII–XVI. Interpretationes latinae. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36406	Londini,	1828	16	8°

	3	Orient (<Les> Livres sacrés de l'Orient) : Chine, le Chou-King et les livres moraux de Confucius. – Inde : les lois de Manou et notice sur les Védas. – Arabie : le Koran de Mahomet ; traduits ou revus et publiés par G. Pauthier [82]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 46383	Paris,	1842	1	8 gr
X	4	d'Orléans (Charles) : Poésies publiées par J. M. Guichard. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 36136	Paris,	1842	1	18 gr
V. 2	5	Ortolan : Histoire de la législation romaine depuis son origine jusqu'à la législation moderne [83]. 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36237	Paris,	1846	1	8°
V. 2	6	* * * : Explication historique des Institutes de Justinien ,précédée d'une généralisation du Droit Romain. 5-me Edit.	Paris,	1846	2	8°
VIII	7	Orphica, Procli hymni, Musaei carmen de Hero et Leandro Callimachi Hymni et Epigrammata. [in Vol. I Col. poet. gr. Ed. Ster.] Sigiliul A.O. – B.A.R. I 44911	Lipsiae,	1829	1	32°
61v V. 5	8	Osann (Frieder.) : Analecta critica poesis Romanorum scaenicae reliquias illustrantia [84]. [in Vol. Reliq. poesis Rom. Scenicae] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36209	Berolini,	1826	1	8°
XII 2	9	Ossian : The poems, translated by J. Macpherson, Esq. with dissertations on the aera and poems of Ossian ad Dr. Blair's critical dissertation.	Leipzig,	1847	1	12°
VI 3	10	Oudot : Premiers essais de Philosophie du Droit et d'Enseignement méthodique des lois françaises (<suivi de lettres adressées à M. Giraud.>.	Paris,	1846	1	8°
	11	Ouwaroff (Alexis) : Etudes de Philologie et de critique.	St. Petersbourg,	1843	1	8°
à Paris	12	* * * : Recherches sur les Antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la mer Noire. Avec un Atlas grand in folio.	Paris,	1855	2	in folio
	13	Overbeck (Dr. Joh.) : Gallerie heroïscher Bildwerke der Alten Kunst. 1-r Band. Thebischer und Troischer [Helden Kreis] <Heldenkreis>. Mit einem Atlas von 33 lithog. Tafeln in folio. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36359 V	Braunschweig,	1853	1	8°

IX	14	Ovidius (Publ. Naso) : Opera omnia ex recensione Heinsio-Burmanniana ac recentiorum notis quibus suas ad.Jid. Joh. Aug. Amar et Lemaire[85]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 30323 D	Paris<iis>,	1830	10	8°
	15	* * *: Opera recogn<ovit> et argumentis distinxit J. A. Amar [86]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36061	Paris<iis>,	[1832] <1822>	5	32°
XI	16	Ozanam : Un pélérinage [dans le] <au> pays du Cid.	Paris,	1853	1	8°
VIII	17	Orelli (Io. Conr.) : Opuscula graecorum veterum sententiosae <et moralia. Collegit, disposuit, emendavit et illustravit> sive Demophili, Democratis, Secundi et Sexti Pythagorei sententiae morales Graece et Latine. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36218	Lipsiae,	1819 <—1821>	2	8°
62^{r} V. 3	18	Overbeck (Dr. J.) : Pompeji, in seinen Gebäude, Alterthümern und Kunstwerken für Kunst- und Alterthumsfreunde dargestellt.	Leipzig,	1856	1	8°
	19	Ouwaroff (Alexis) : Recherches sur les Antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la mer Noire. Atlas 1 gr. fol.	Paris,	1855	1	in folio

Litera P

63^{r} X	1	Palissy (Bernard) : Œuvres complètes [avec notes et notices historiques] par Paul Antoine Cap. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34381	Paris,	1844	1	18°
	2	Pape <(Dr. W)> : Handwoerterbuch der Griechischen Sprache; I Theil : Griechisch-Deutsches [Woerterbuch] <Handwörterbuch> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34973	Braunschweig,	1849	2	8°
	3	* * *: Woerterbuch der Griechischen Eigennahmen.	Braunschweig,	1849	1	8°
VII	4	Papiu Ilarianu : Istoria Românilor din Dacia Superióra. a 2-a Ed.	Viena,	1852	2	8°
	5	Parmenides : fragmenta. (Vid : Empedocles et Aristoteles).				

X	6	Pascal (Blaise) : Œuvres morales. (Voy. Moralistes français).				
X	7	* * * Pensées, publiées [d'après le] <dans leur> texte authentique avec un commentaire [et <suivi d'> une Étude] littéraire par E. Havet. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35359	Paris,	1852	1	8°
	8	* * * Les provinciales ou les Lettres écrites par Louis de Montalte à un provincial de ses amis et aux R.R.P.P. Jésuites sur le sujet de la Morale et de la Politique de ces Pères [publiées par Lefèvre]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35309	Paris,	1853	1	8°
X	9	Pasquier (Estienne) : Œuvres choisies [publiées, annotées et précédées d'une notice bibliographique] par L. Feugère. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 30669 D	Paris,	1849	2	18°
	10	Patin : Études sur les tragiques grecs ou Examen critique d'Eschyle, de Sophocle et d'Euripide, précédé d'une histoire générale de la Tragédie grecque [87]. Sigiliul A.O. — B.A.P. II 35250	Paris,	1841	3	8°
VIII	11	Pausanias : Graeciae descriptio <accurata> cum latina Romuli Amascei interpretatione, accesser.<unt> Gul. Xylandri et Fr. Sylburgii adnotat.<iones> et novae notae Ioach. Kühnii. Sigiliul A.O. — B.A.R. III 34716	Lipsiae,	1696	1	in folio
63^{v} IX	12	Pedo Albinovanus : Drei dem Pedo <Albinovanus> zugeschriebene Elegieen nebst einem Fragmente dieses Dichters. Lateinischer Text mit Deutsche Ubersetz.<ung und Anmerkungen> von J. H. F. Meineke[88]. [in Vol. : Fragm. litt. latina]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32079	Guedlimburg,	1819	1	8°
XI. 1	13	Pellico (Silvio) : Francesca di Rimini, tragédie avec trad. Franç. par Vannoni ; notice historique sur Francesca et Paolo.	Poitiers,	1846	1	8°
à Paris X	14	Pelauze et Frémy : Abrégé de Chimie.	Paris,	1849	1	18°

IX	15	Persius (Aulus Flaccus) : satirarum liber, cum ejus vita, vetere[s], scholiaste et Is. Casauboni notis. [Curavit, recensuit, interpret. observat. auxit Fr. Dübner.] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35184	Lipsiae,	1839	1	8°
IX	16	* * * : traduction nouvelle par M. Collet. — Juvénal, traduction de Dusaulx.	Paris,	1845	1	18°
V. 5	17	Petermann (Dr.) : De Satirae Romanae auctore ejusque inventore. (Programme 1846) [in Vol. de Satira Romana]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 109501	Hirschberg,	1846	1	4°
XI. 1	18	Petrarca (Francesco) : [Le] rime, con l'interpretazione di G. Leopardi. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35768	Firenze,	1847	1	18°
IX	19	Petronius (Arbiter) : Satyricon ex recens. Petri Burmanni passim reficta cum suppl. Nodotianis et frag. Petronianis, notas criticas aliasque et indicem uberrineum addidit Co. Go. Antonius.	Lipsiae,	1781	1	$8_{\circ}$
V. 1	20	Peutingeriana (Tabula itineraria) primum aevi incisa et edita a Franc. Chr. de Scheyb MDCCLII, deuno cum cod. Vindoboni collata, emendata et nova Conv. Mannerti introductio instructa.	Lipsiae,	1824	1	in folio
IX	21	Phaedrus : Fabularum Aesopiarum libri V, ad cod[d]ices mss. et optimas editiones recognovit, variet<atem> lect.<ionis> et comment<arium> perpet<uum> adjecit Joh. Gottl. Sam. Schwabe, acced.<unt> Romuli fabularum Aesopiarum Libri IV. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35399	Brunsvigae,	1806	2	8°
64^{r} VIII	22	Philostratus <ΦΙΛΟΣΤΡΑΤΟΥ ΗΡΩΙΚΑ>. : Heroica ad fidem codicem manuscript<orum> X recensuit scholia graeca adnotationesque suas addidit J. Fr. Boissonnade. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35704	Paris,	1806	1	18°
	23	Pierron (Alexis) : Histoire de la Littérature grecque [89]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 5954 D	Paris,	1850	1	18°
V. 5	24	* * * : Histoire de la Littérature romaine [90]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 30728	Paris,	1852	1	18°
	25	Pinaud (A.) : Programme d'un cours Elémentaire de Physique. <Quatrième édition.> Sigiliul și semnat A.O. — B.A.R. II 35419	Paris,	1846	1	18°
VIII	26	Pindarus : Opera quae supersunt. Textum in genuina metra restituit et ex fide lib.<rorum> [mss.]<manuscriptorum> doctorumque conjecturis recensuit, adnot.<ationem> criticam, scholia integra, interpret.<ationem> latinam, Commentar.<ium> perpetuum et indices adjecti Aug. Boeckhius. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34662	Lipsiae,	1811	2	4°
VIII	27	* * * : Carmina quae supersunt cum deperditorum fragmentis selectis ex recens.<ione> Boeckhii commentat.<io> perpetuo illustr.<avit> L. Dissenius Editio altera auctior et emendatior curavit F. G. Schneidewin. Sect. I. Carmina cum annotatione critica. — Sect. II Commentarius in Olympica et Pythica. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35210	Gothae,	1843—[50] <47>	2	8°
VIII	28	* * * : Carmina, [interpretatio latina et Scholia, iterum curavit G. Heyne. Nova Editio.] <cum lectionis varietate et adnotationibus. Accedunt interpretatio latina emendatior, scholia et fragmenta Godofredi Hermanni dissertationes Pindaricae et indices tres. A Chr. Gottl. Heyne [91]. Nova editio.> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35151	Londini,	1824	3	8°
VIII	29	* * * : Epinicia, edid. C. H. Weise. [in Vol. V. Coll. poet. grae. Ed. Ster] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 44908	Lipsiae,	1844	1	32°
VIII	30	* * * : Werke, Urschrift, Übersetzung in den Pindarischen Versmasse<n> und Erläuterung<en> von Fr. Thiersch. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35207	Leipzig,	1820	2	8°
VIII	31	* * * : Odes. trad. en français. (Voyez : Petits Poètes grecs).				
64^{v} XII. 2	32	Pitt : Select Parlamentary Speeches.	Paris,	1829	1	32°
VIII	33	Plato : Opera quae feruntur omnia, recognoverunt Io. Georg. Baiter, Jo. Cas. Orelli, Aug. Guil. Winckelmann, accedunt integra varietas lectionis Stephan., Bekker., Stallbaum.; Scholia et nominum index [92]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 19650	Turici,	1839	1	4°

VIII	34	* * *: quae exstant opera, accedunt Platonis quae feruntur scripta ad opt.<imorum> libr.<orum> fidem recens.<uit> in linguam latinam convert.<it> adnotat.<ionibus> explanavit, indicesque rerum ac verborum accuratissimos adjecit Frid. Ast.<ius.>[93]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35190	Lipsiae.	1819	11	8°
VIII	35	* * * [Ex Operibus omnibus] recens. et comment. instrux. G. Stallbaum[94]. Vol. I: Sect. I Apologia Socratis et Crito. (Edit. 3-a 1846). — Sect. II Phaedo (Ed. II 1833). — Sect. III. Symposium. Ed. II 1836. Vol. II: Sect. I Gorgias. Ed. II 1840. — Sect. II Protagoras. Ed. II 1840. Vol. IV: Sect. I Phaedrus 1832. — Sect. II. Menexenus, Lysis, Hippias [uterque] Io. 1833. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35500—35506	[Lipsiae] <Gothae et Erfordiae>,	<1832—1840>	7	8°
VIII	36	* * *: Œuvres, traduites par Victor Cousin[95]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 19855	Paris,	1822—40	13	8°
VIII	37	* * * Werke, [übersetzt] von F. Schleiermacher[96]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35697	Berlin,	1804 <—1807>	5	8°
IX	38	Plautus (M. Accius): Comoediae <cum selectis variorum notis et novis commentariis curante J. Naude>, [edidit et adnotavit Naudet][97]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35002	Paris <iis>	1830	4	8°
IX	39	Comoediae. (Vid. Poetae scenici latini).				
IX	40	* * * Théâtre, [nouvelle traduction] <traduction nouvelle> accompagnée de notes par J. Naudet. 2-d Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34568	Paris,	1845	4	18°
IX	41	Plinius (Caius Secundus): Historiae naturalis libri XXXVII cum indic<ibus> rerum. <locupletissimis> ad opt.<imorum> libr.<orum> fidem emendatissime. Ed. curante C. H. Weisii.	Lipsiae,	1841	1	8gr
65r IX	42	Plinius (Caecilius Secundus): Epistolarum libri [X] <IX>; Epist.<olarum> ad Trajanum liber, Panegyricus, recognovit H. Keil. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35946	Lipsiae,	1853	1	18°
VIII	43	Plutarchus: Vitae, curavit God. Henr. Schaeffer[98]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34408	Lipsiae <—Londini>,	1826<—1830>	6	18°
VIII	44	* * * Les vies des hommes illustres, traduites du grec par Amyot, avec les notes de Brotier, Dacier et Vauvilliers. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 371	Paris,	1811<—1812>	11	18°
XII. 2	45	Poë (Edgard): Tales[99]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35727	London,	1845	1	18°
VIII	46	Poetae [gnomici graeci] <graeci gnomici>. [Theognis, Solon, Phocylides etc.] [Vol. IV. Col. poet. gr. Ed. Ster.] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 44915	Lipsiae,	1829	1	32°
VIII	47	Poetae Lyrici graeci, recensuit Theod. Bergk. Edit. altera auct.<ior> et emend.<atior>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34971	Lipsiae <Londini>,	1853	1	8°
VIII	48	Poetae minores graeci: praecipua lectionis varietate et indici.<bus> locupletissimis instruxit Th. Gaisford. Edit. nova Reizii annotat.<ionibus> in Hesiodum, plur.<ium> poetar.<um> fragmentis allisque accessionibus aucta[100]. Vol. I: Hesiodi carmina. — Vol. II: Scholia [in]<ad> Hesiodum. Vol. III: Theognidis, [Solonis, Archilochi], <Archilochi, Solonis> Simonidis, Tyrtaei et aliorum fragmenta. Vol. IV: Theocriti Bionis et Moschi carmina Bucolica. Vol. V: Scholia [in] <ad> Theocritum. Sigiliul A.O.—B.A.R. II 36287	Lipsiae,	1823—24	5	8°
IX	49	Poetae latini Minores, curavit Joa. Ch. Wernsdorf. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35699.	Altenburgi et Helmstadtii,	1780—94	9	8°
IX	50	Poetae scenici latinorum, recensuit Fr. H. Bothe[101]: Vol. I et II: Plautus. — Vol. III: Seneca. — Vol. IV: Terentius. — Vol. V: Fragmenta tragicorum et comicorum. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35387	Lipsiae,	1834	3	8°
X	51	Poètes français (Petits) depuis Malherbe jusqu'à nos jours avec des notices biographiques et littéraires sur chacun d'eux par M. Prosper Poitevin.	Paris,	1838	2	8°

65v XI. 1	52	Poeti italiani contimporanei maggiori e minori seguiti do un Saggio di Rime di Poetesse Italiane antiche e moderne.	Parigi,	1847	1	8°
VIII	53	Polybius : Historiarum quae supersunt. Ed. Stereot.	Lipsiae,	1836	3	32°
X	54	Ponsard (F.) : Théatre complet.	Paris,	1852	1	18°
XII. 2	55	Pope (Alexander) : [Poetical] Works. <Notes by D. Warburton> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34563	London,		1	18°
VII	56	Poyenar <(P.)><F.>Aaron et <G.>Hill : Vocabulaire français Valaque.	[Bucarest] <Boucourest>,	1840<—1841>	2	8°
	57	Preller (L.) : Griechische Mythologie.	Leipzig,	1854	2	8°
IX	58	Priapeia sive diversorum poetarum veterum in Priapum lusus, recens. adnotavitque Jos. Scaliger, F. Lindenbruch et P. Burmann. Edidit. Dr. J. A. Wernicke [102], Pars I. [in Vol. Fragm. litter. latina] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32080	Thoruni,	1853	1	8°
IX	59	Propertius (Sext. Aurelius) : Elegiarum libri IV, recensuit, quaestionum Propertian[um]<arum> libri tribus et commentariis illustravit Guil. Ad. B. Hertzberg [103]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II, 34999	Halis,	1843<—1845>	2	8°
IX	60	* * * Elegia. (Vid. : Catullus).				
VIII	61	Ptolemaeus (Claudios) : Geographia, edit. stereot. curavit C. F. Aug. Nobbe[104]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 14827	Lipsiae,	1843	3	32°
V. 6	62	Priscianus : Institutionum Grammaticorum libri XVIII ex recensione Martini Hertzii Vol. I Fascicul. I (ex. Grammatici latini ex. recens. Henr. Keilii. Vol. II. Fasc. I).	Lipsiae,	1855	1	8°
XIII. 1	63	Pouchkine (A. S.) : Œuvres choisies traduites du russe par H. Dupont [105]. Sigiliul A. O. — B.A.R. II 35187	Petersbourg,	1847	2	8°
66r	64	Poqueville (F.C.H.L.) : Voyage de la Grèce. 2-me Edition.	Paris,	1826	6	8°
XI	65	Pellico (Silvio) : Mes prisons et des Devoirs. <Avec les notes de Maroncelli, la vie de Silvio Pellico par le même, et une notice par M. Saint-Marc Girardin.> traduits par P. L. Lezaud [avec notes et notice.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34389	Paris,	1856	1	18°

	66	Pline le Jeune (C. Caecilius Secundus) : Œuvres, texte latin, traduit par Mr. de Sacy. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35945	Paris,	1829 <—1830>	3	18°
X	67	Prévost (l'abbé) : Histoire de Manon Lescaut et du chevalier Desgrieux. <Nouvelle édition précédée d'une notice sur la vie et les ouvrages de Prévost par M. Sainte-Beuve, suivi d'une appréciation de Manon Lescaut par M. Gustave Planche.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34378	Paris.	1857	1	18°
	68	Petit Radel (L.C.F.) : Recherches sur les monuments cyclopéens.	Paris,	1841	1	8°
XIII. 1	69	Pouchkine (Alexandre) : Le faux Pierre III trad. par le P-ce Aug. Galiztin. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 39955	Paris,	1858	1	18°
	70	[Peintres de l'antiquité ; Œuvres choisies] <Œuvres choisies des peintres de l'Antiquité> [gravées au trait et] précédées d'une notice <historique> sur la peinture antique. Sigiliul A.O. — B.A.R. III 34709	Paris,	1846	1	4°
VI. 3	71	Pufendorf (le Baron de) : Le droit de la Nature et des Gens, trad. du latin par Jean Barbeyrac. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34660	[Paris]<Basle>,	1832	2	4°
V. 4	72	Preller (L.) : Römische Mythologie.	Berlin,	1858	1	4°
XIII. 1	73	Полярная звезда.	London,	1858		8°

Litera Q

67r V. 3	1	Quaranta (B.) : Intorno ad un'osca iscrizione, incisa nel cippo disotterrato a Pompei nell'Agosto MDCCLI. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34833	Napoli,	1851	1	4°
VI. 6 a	2	Quicherat (L.) : Traité de versification française. 2-de Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34181	Paris,	1850	1	8°
V. 6	3	* * * Traité de versification latine à l'usage des classes supérieures des Lettres. 14-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34387	Paris,	1852	1	18°
V. 6	4	* * * Thesaurus poeticus linguae latinae. Sigiliul A. O. — B.A.R. II 34893	Paris,	1850	1	8°

V. 6	5	* * * et <A.> Daveluy : Dictionnaire latin-français [avec un vocabulaire des noms propres de la langue latine.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36659	Paris,	]1853] <1854>	1	8°
	6	Quinet (Edgard) : Le génie des Religions. 2-e Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34374	Paris,	1851	1	18°
VIII	7	Quintus Smyrn<ae>ius, Triphiodorus, Io. Tzetzes et Coluthus, Carmina de Rebus Trojanis. [Vol. XII Collec. poet. grae. Edit. Ster.] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 44913	Lipsiae,	1829	1	32°
IX	8	Quintilianus (M. F.) : de Institutione oratoria libri duodecim Edid. Aug. Got. Gernhard. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35411	Londini,	1830	2	8°
IX	9	* * * : Institution oratoire, [avec la] traduction nouvelle de M. C. V. Ouizille.	Paris,	1829 <—1835>	6	8°
IX	10	Quintus Curtius (Vid. 49 C. Cornelius Nepos...)				
	10	Quinet (Edgar) : Marnix de S-te Aldegonde. — La Grèce moderne et ses rapports avec l'antiquité. (II—III).	Paris,	1857	1	18°
		* * * : Mes vacances en Espagne. — [De l'] histoire de la poésie. — Epopées françaises <inédites> du XII Siècle. (v. IX).	idem,		1	15°
		* * * : Christianisme et Révolution française. — Vie de Jésus Christ. — Philosop. de l'hist. de France. (v.V).	idem,			
67v	11	* * *: Les Jésuites. L'Ultramontanisme.— Introduction à la Philosophie de l'histoire. Herder. (Vol. II).	Paris,	1857	1	18°
VI. 1, 2, 11 4, 5		* * * : Œuvres complètes.	Paris,	1857 <—1858>	9	18°
		Sigiliul A.O. — B.A.R. I 18936 D.				

Litera R

68r X	1	Rabelais : Œuvres. Nouvelle Edition augmentée [et annotée] par L. Jacob. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34384	Paris,	1852	1	18°
X	2	Racine (Jean) : Œuvres complètes avec les notes de tous les Commentateurs. 5-me Edition publiée par <L.> Aimé-Martin. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34988	Paris,	1844	6	8°

X	3	Rapin : Œuvres qui contiennent les comparaisons des Grands hommes de l'Antiquité. Dernière Edition augmentée du Poème des Jardins. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34565	Paris,	1725	2	18°
VI. 5	4	Rathery (E.J.B.) : Influence de l'Italie sur les lettres françaises depuis le XIII jusqu'au [XVII siècle] <règne de Louis XIV.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34245	Paris,	1853	1	8°
VI. 6 a	5	Raynouard : Grammaire comparée des Langues de l'Europe latine.	Paris,	1821	1	8°
X	6	Recoeuil de Chants historiques français depuis le XII jusqu'au XVIII siècle, avec notice et introduction par Leroux de Lincy.	Paris,	1841—42	2	18°
X	7	Regnard (J.F.) : Théatre suivi de ses Voyages <en Laponie, en Pologne, etc.> et de la Provençale[106]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34373	Paris,	[1844] <1851>	1	18°
X	8	Regnier (Mathurin) : Œuvres complètes avec les Commentaires revus et corrigés, précédées de l'histoire de la Satire en France par Viollet le Duc. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34561	Paris,	1853	1	12°
	9	Renouvier (Ch.) : Manuel de Philosophie ancienne[107]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34406	Paris,	1844	2	18°
X	10	Reynaud (Jean) : Zoroastre, article inséré dans la 38-me livraison de l'Encyclopédie nouvelle.	Paris,		1	8gr
VIII	11	Rhetores graeci ex recognitione Leon. Spengel : Vol. I : Aristoteles, Anaximenes, Longinus, Axinus, Minucianus, Rufus, Anonymi. Vol. II : Hermogenes, Aphthonius, Theon, Aristides. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 10142 D	Lipsiae,	1853—[4]<6>	2	18°
	12	Riaux (Francis) : Essai sur Parménide d'Elée, [suivi des fragments, texte et traduction.][108]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35267	Paris,	1840	1	8°
68v IX	13	Ribbeck (Otto) : Tragicorum latinorum reliquiae, [edid...] <recensuit...> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34948	Lipsiae,	1852	1	8°

IX	14	* * * Comicorum latinorum praeter Plautum et Terentium reliquiae, recensuit... Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32022	Lipsiae	1855	1	8°
V. 3	15	Ritschel (Fr.): Inscriptio quae [feruntur] <fertur> columnae rostratae Duellianae <ad fidem marmoris Capitolini exemplo lithographo exprimendam curavit...> accedit commentarii pars prima. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34804	Berolini,	1852	1	4°
	16	Ritter (Heinrich): Geschichte der Alten Philosophie. 2-te Auflage.	Hamburg,	1836—9	4	8°
X	17	Rivarol: Œuvres, [précédées d']études sur sa vie et [ses œuvres] <son esprit>, par S-te Beuve, Arsène Houssaye et Armand Mélitourne. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34391	Paris,	1853	1	18°
X	18	Robert (A.C.M.): Fables inédites des XII, XIII, XIV-e siècles et fables de [Lafontaine] <La Fontaine>, rapprochées et précédées d'une notice sur les fabulistes. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36259	Paris,	1825	2	8°
X	19	La Rochefoucauld: Réflexions, sentences et maximes morales. Nouvelle édition publiée par G. Duplessis avec une préface par S-te Beuve.	Paris,	1853	1	12°
X	20	* * *: Réflexions etc. [Voy.: Moralistes français].				
XI 2	21	Romanceros y Caucioneros <españoles> (Tesoro de los...) históricos caballerescos moriscos y otros, recogidos y ordenados por D. Eug. de Ochoa. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35182	Paris,	1838	1	8°
XI 2	22	[le Romancero Espagnol traduit en français avec une introduction et des notes par Damas-Hinard.] <Romancero général ou recueil des chants populaires de l'Espagne. Romances historiques, chevaleresques et moresques. Traduction complète avec une introduction et des notes par Damas Hinard.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34396	Paris,	1844	2	18°
X	23	Ronsart (Pierre): Œuvres choisies [avec notice et notes] par P. L. Jacob. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34385	Paris,	[1840] <1841>	1	18°

VI	24	Roquefort [Flémicourt] <Flaméricourt (B. de)>: de l'Etat de la Poésie françoise dans les XII et XIII siècles. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35453	Paris,	1815	1	8°
69r	25	Ross (Ludwig): Alte loxrische Inschrift von Chalcion oder Oeantheio Ross (Ludwig): mit den [Anmerkungen] <Bemerkungen> von L. N. Oekonomides. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35201	Leipzig,	1854	1	8°
V 5	26	Roth (Karl Ludwig): Zur Theorie und innern Geschichte der Roemischen Satire. [in Vol.: de Satira Romana]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 109499	Stuttgart	1848	1	8°
II	27	Rotteck (Karl von): Allgemeine Geschichte vom Anfang der historisch<en> Kenntniss bis auf unsere Zeiten. Besorgt und ergaentzt <bis auf unsere Tage> von D. Fr. Steger. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35909	Braunschweig,	1851	4	18°
X	28	Rousseau (J.B.): Œuvres poétiques. (Voy.: Boileau).				
à Paris	29	Rousseau (J.J.): Œuvres complètes avec des éclaircissements et des notes historiques par P. R. Anguis [109]. parafa A.O. — B.A.R. II 35430—35439	Paris,	1827	26 <15>	8°
V 3	30	Roux ainé: Herculanum et Pompéi; recueil général des peintures, bronzes, mosaïques etc. découverts jusqu'à ce jour et reproduit d'après le Antichitá di Erculano, il Museo Borbonico et tous les ouvrages analogues, augmenté de sujets inédits gravés au trait sur cuivre par H. Roux ainé et accompagné d'un texte explicatif par M. L. Barré.	Paris,	1840	8	8gr
V. 1	31	Rucca (Giacono): Capua vetere o sia descrizione di tutti i monumenti di Capua antica e particolarmente del suo nobilissimo amfiteatro [110]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35386	Napoli,	1828	1	8°
	32	R(ühle) von L(ilienstein): Zur Geschichte der Pelasger und Etrusker so wie der Griechischen und Altitalischen Voelkstaemme überhaupt.	Berlin,	1831	1	8°
69v VI 5	33	Racine (J.): Études [inédites sur la littérature, la morale et l'histoire] <littéraires et morales> publiées par le M-rquis de Larochefoucauld Liancourt. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35428	Paris,	1857	1	8°

VI 6 c	34	Reiff (Ch. Ph.) : Grammaire française-russe. 2-de Edition. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35219	[Leipzig] <Carlsruhe>,	1853	1	8°
VII	35	(Rosetti C. A.) : Omul Muntelui, roman original de Doamna L.	Bucur.	1858	1	8°
VI. 4	36	Rémusat (Charles de) : Bacon. Sa vie, son temps, sa philosophie et son influence jusqu'à nos jours. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35385	Paris,	1857 <—1858>	1	8°
VI. 3	37	La cour de Russie il y a cent ans (1725—1783) extrait des dépêches des Ambassadeurs anglais et français. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34996	Berlin <—Londres>,	1858	1	8°
II. 3	38	Renan (Ernest) : De l'origine du langage. 2-de Edit.	Paris,	1858	1	8°
VIII	39	Romans Grecs traduits en français par Ch. Zévort. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34369	Paris,	1856	2	18°
V. 5	40	Rigault (Hippolyte) : Histoire de la querelle des anciens et des modernes. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35416	Paris,	1856	1	8°
VI. 1.6	41	Romey (Charles) et Alfred Jacobs : La Russie ancienne et moderne d'après les Chroniques nationales et les meilleurs historiens. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34661	Paris,	1855	1	8°
VI. 6 c	42	Reiff (Ch. Ph.) : Nouveau dictionnaire de poche des langues russe, française, allemande et anglaise : 1-re Partie : Russe-français etc. — 2-me Partie : Français-russe etc.	Carlsruhe,	1843	2	18°
	43	Rollin : Histoire ancienne, accompagnée d'observations et [d'] éclaircissements <historiques> par M-r Letronne. 2-de Edition. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 25216 D	Paris,	1846 <—1849>	10	18°
70r	44	Reise der Russisch-Kaiserlichen Ausserordentlichen Gesandtschafft an die Othomanische Pforte in Jahr 1793.	St. Petersburg,	1803	3	4°
	45	Rösselt (Fr.) : Lehrbuch der griechischen und Römischen Mythologie für Töchterschulen. 4-te Auflage.	Leipzig,	1853	1	8°
	46	Rabelais (Œuvres de) Edités par M-rs Burgaud des Marets et Rathery.	Paris,	1858	2	18°

Litera S

71r	1	Sadler (Percy) : Nouveau dictionnaire portatif anglais-français et français-anglais. 2-de Edit.	Paris,	1854	1	18°
	2	* * * et Vergani : Grammaire anglaise simplifiée et réduite en 21 leçons.	Paris,	1847	1	8°
	3	Sagansan (L.) : Carte des postes de l'Empire français indiquant les voies de communication.	Paris,	1854	1	folio
	4	Saint-Marc Girardin : Cours de Littérature dramatique <ou de l'usage des passions dans le drame>, 4-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35927	Paris,	1853 <1852>—55	3	18°
	5	* * * : Essais de Littérature et de Morale.	Paris,	1845	2	18°
	6	* * * et Philarète Chasles : Tableau de la Littérature française au XVI-e siècle. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35472	Paris,	1829	1	8°
	7	Sainte-Croix (le Baron de) : Recherches historiques et critiques sur les Mystères du Paganisme. 2 Edit.	Paris,	1817	2	8°
	8	Sainte-Beuve <(Ch. A.)> : Tableau historique et critique de la Poésie française et du Théatre français au XVI s. Edit. revue et [corr.] <très augmentée>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35871	Paris,	1843	1	18°
	9	* * * : Portraits littéraires. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35787	Paris,	1852	2	18°
	10	Sainte-Preuve : Notices les plus essentielles sur la Chimie, la Physique et les Machines.	Paris,	1848	1	18°
	11	Sallustius Crispus : [Opera, recensuit et adnotavit Fr. Dor. Gerlach] <Catilina Iugurtha historiarum reliquiae Incertorum auctorum epistolae ad Caesarem invectivae declaratio in Catilinam. Edidit Fr. Dos. Gerlach,>, accedunt historicorum veterum Romanorum reliquiae a Car. Lud. Roth. collectae et dispositae[111]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34829	Basiliae <Parisiis—Bruxellis>,	1852	1	4°
	12	Sanchez <(D.T.A.)> <Coleccion de> Poesias castellanas anteriores al siglo XV, con <un> suplemento. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35188	Paris,	1842	1	8°

71v

13	Sanchez (Giuseppe): La Compania sotterranea e brevi notizie degli edificii scavati entro Roccia nelle due Sicilie [112]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35226	Napoli,	1833	2	8°
14	Scaliger (Joseph): ᾿Ολυμπιάδων ἀναγραφή. Prolegomena praemisit, notas tum Mauricii Dittrichii tum suas subjecit, denique indices addidit Evald Scheibel. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34728	Berolini,	1852	1	4°
15	Schafarik (P. Jos.): Slawische Alterthümer. Deutsch von Mosig von Aehrenfeld, herausgegeben von H. Wuttke. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35176	Leipzig,	1843 <—1844>	2	8°
16	Schiller (Fr. von): Saemmtliche Werke. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34765	[Paris]<Stuttgart—Tübingen>	[1847] <1840>	1	8gr
17	Schlegel (A.W.): Vorlesungen über dramatische Kunst und Litteratur. 2-te A.	Leipzig,	1846	2	18°
18	* * *: Œuvres écrites en français publiées par Ed. Boecking. 3-me Volume. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 43619	Leipzig	1846	1	18°
19	Schlegel (Friedrich): Geschichte der alten und neuen Litteratur. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35769	Berlin,	1841	1	18°
20	Schmitz (Leonh.): A history of Greece, from the earliest times to the destruction of Corinth, mainly based upon that of Connop Thir<l>wall. Third Edition. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35708	London,	1853	1	18°
21	* * * A history of Rome from the earliest times to the death of Commodus. A.D. 192. 4-th Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35709	London,	1852	1	18°
22	Schneider (Gottl. Carl. Wilh.): Das Attische Theaterwesen, zum besseren Verstehen der griechischen Dramatiker nach den Quellen dargestellt. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35800	Weimar,	1835	1	18°
23	Schneider (Konr. Leop.): Elementarlehre der Lateinischen Sprache. 1-r Band. Elementarlehre. II Band Formenlehre. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35771	Berlin,	1819—21	2	18°

72r

24	Schneidewinn: Delectus poetarum elegiacorum (Pars 1-a), Jambicorum et Melicorum (Pars 2-a) graecorum edidit... Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35450	Göttingae,	<1838—>1839	1	8°
25	Schober (C. Ern.): Über die Atellanische<n> Schauspiele der Roemer [in Vol. Rel. poesis Rom. scenice]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36212	Leipzig,	1825	1	8°
26	Schoemann (Georg. Fr.): de Comitiis Atheniensium libri tres. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35402	Gryphiswaldiae	1819	1	8°
27	Schott (A.u.A.): Walachische Maerchen. <Mit einer einleitung über das volk der Walachen und einem anhang zur erklärung der märchen.>.	Stuttgar[d]<t> <Tübingen,	1845>	1	8°
28	Schulze (Ernst): Caecilia.	Wien,	1827	2	12°
29	Scriptores Alexandri Magni historiarum aetate suppares. Vitas emendavit, librorum fragmenta collegit, disposuit, commentariis et prolegomenis illustravit Dr. Robert Geier. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35238	Lipsiae,	1844	1	8°
30	Scriptores historiae Romanae latini veteres qui exstant omnes, notis variis illustrati a C. H. de Klettenberg et Wildeck. Cum figuris Aeneis. Vol. I: T. Livii. Vol. II: Messala Corvinus, Florus, Velleius Pater. — S. Aurelius Victor, S. Rufus, Eutropius, Paulus Diaconus, Aurel. Cassiodorus, Jornandes, Historiae Augustae Script. VI, Amm. Marcellinus, Justinus, Sallustius. Vol. III: Suetonius, Tacitus, Jul. Caesar, Pomp. Laeti hist. Rom. compendium. Io. Bapt. Egnatii de rom. principibus libri III, Andr. Alciatus, Pub. Victor, Anonymus de origine urbis Romae.	Heidelberg,	1743 <—1748>	3	in folio
31	Scriptores rei rusticae veter[i]<um> latinorum ex libr.<orum> Script.<orum> atque editor<um> fide correxit, commentariis illustravit Joh. Got. Schneider: I. M. P. Cato et M. T. Varro. — II. Columella. — III Palladius. — IV Vegotii. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35410	Lipsiae,	1794	3	8°

72v	32	Scriptores rei rusticae : les Agronomes latins : Caton, Varron, Columella, Palladius, texte avec traductions françaises.	Paris,	1850	1	8gr
	33	Scudo : Critique et littérature musicales.	Paris,	1852	1	18°
	34	Seneca (L. Annaeus) : Opera quae supersunt recognovit et rerum indicem locupletis‹simum› adiecit Fr. Haase [113]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35931	Lipsiae,	1852 ‹—1853›	3	18°
	35	* * * : Tragoediae. (Vid. Poetae scenici latini)				
	36	* * * : Tragédies publiées, traduites et annotées par J. B. Levée. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35401	Paris,	1822	3	8°
	37	Sestini (Domenico) : Viaggio curioso — scienzifico — antiquaria per la Valachia, Transilvania, Ungheria fino a Viena. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35766	Firenze,	1815	1	18°
	38	Sevigné (Madame de) : Lettres choisies. précédées de son éloge par M-me A. Tastu. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35783	Paris,	1852	1	18°
	39	Shakspeare (William) : Complete Works [with notes by various commentators and introductory notices to each peace and followed by a history of opinions on the writings of Shakespeare.] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35247	Paris,	1843—44	9	8°
	40	* * * : dramatische Werke übersetzt von A. Wilh. Schlegel und Lud. Tieck. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34609 D (la vol. 9)	Berlin,	1851 ‹1850›	12	32°
	41	* * * : Œuvres complètes, traduction nouvelle de Benjamin Laroche.	Paris,	1852	6	18°
	42	Silius Italicus (C.) : Punicorum libri XVII varietate lectionis et perpetua annotatione illustr.‹ati› G. A. Ruperti, praefatus est Chr. G. Heyne. Index rerum ac verborum uberrimas. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35400	Goettingae,	‹1795 —› 1798	2	8°
	43	Silvestre de Sacy : Mémoires sur diverses Antiquités de la Perse.	Paris,	1793	1	4°
73r	44	Simon (Jules), Jacques (Amedée) et Saisset (Emile) : Manuel de Philosophie. Introduction et Psychologie par Am. Jacques. Logique, histoire de la Philosophie et Appendice par J. Simon. Morale et Théodicée par Em. Saisset. — 2-de Edition.	Paris,	1851	1	8°

	45	Smith (William) : ‹A› History of Greece from the earliest times to the Roman Conquest with supplementary Chapters on the history of Literature and Art. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35762	London,	1854	1	18°
	46	* * * : A School Dictionnary of Greek and Roman Antiquities. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35763	London,	1845	1	18°
	47	* * * : A new Classical Diction[n]ary of Biography Mythology and Geography. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35193	London,	[1855] ‹1853›	1	8°
	48	Sonnet : Algèbre Elémentaire.	Paris,	1848	1	8°
à Paris	49	* * * Géometrie théorique et pratique, avec un cahier de Planches.	Paris,	1848	2	8°
	50	Sophocles : Tragoediae, recensuit et brevibus notis instruxit C.G.A. Erfurdt. Editio nova cum adnotationibus God. Hermanni [114]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36853	Lipsiae,	1822—33	7	18°
	51	* * * : Tragedies with notes critical and explanatory by T. Mitchell. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35003	Oxford,	1844	2	8°
	52	* * * : Tragoediae et fragmenta, graece et latine cum indicibus curavit Benloew. [uno volum cum Aeschylus edid. Ahrens].	Paris,	1845	1	8 gr
	53	* * * : Tragoediae ‹ad optimorum librorum fidem accurate recensuit C. H. Weise. Nova editio stereotypa adiectis G. H. Schaeferi et editoris notis.› curante C. A. Weise. [Vol. VII Collect. poet. graec. Edit. Ster.]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 47443	Lipsiae,	1841	1	32°
	54	* * * : Tragédies, traduites par ‹M.› Artaud. [4-me] ‹3-me› Edition. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 47156	Paris,	[1848] ‹1842›	1	18°
	55	* * * : Werke, metrisch übersetzt mit Einleitung und Anmerkungen von J. A. Hartung. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34596	Leipzig.	1853	1	12°
	56	Spruner (Dr. C. de) : Atlas Antiquus. (XXVII Tabulas et alias LXIV tabulae in. margine).	Gothae,	1850	1	in folio

73v	57	Stamm (Fr. Lud.): Vorschule zum Ul[ph]-<f>ila oder Grammatik der gothischen Sprache mit Beispiele<n>. Lesestücken und Woerterbuche. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35494	Paderborn,	1851	1	8°
	58	Stark <(K.B.)>: Archaeologische Studien zu einer Revision von Müller's Handbuch der Archaeologie [in einem Band, mit Müller (K. Ot.).]	Wetzler,	1852	1	8°
	59	Stein (Joh. Jul.): de Capuae gentisque Campanorum historia antiquissima, dissertatio historica [115]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35365	Vratislaviae,	1838	1	8°
	60	Steinthal (H.): Der Ursprung der Sprache im Zusammenhange mit den letzten Fragen alles Wissens. [in denselben Band als Grimm].	Berlin,	1851	1	8°
	61	Stieglitz (Heinr.): de <M.> Pacuvii Duloreste. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35496	Lipsiae,	1826	1	18°
	62	Strabo: Geographica, recognovit Aug. Meineke. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 10171 D	Lipsiae,	<1852–> 1853	3	18°
	63	* * *: Geographica graece cum versione reficta, accedit, varietas lectionum excerpta et index rerum et nominum curantibus C. Müllero et Fr. Dübnero.	Paris,	1853	1	8gr
	64	Struve (Carl. Lud.): Opuscula selecta edid. Jo. Th. Struve.	Lipsiae,	1854	1	8°
	65	Suckau (W.): Dictionnaire Classique Allemand–français et français–allemand.	Paris,	1849	1	18°
	66	Suetonius Tranquillus: Opera, in [usum scholarum] <scholarum usum> breviore annotatione illustravit D. et C. G. Baumgarten-Crusius. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35770	Lipsiae,	1820	2	8°
	67	Syrius mimus (Publius) et alii: Sententiae cum Laberii prologo et fragment<is> moralibus, [recens., scholia, notes, variorum illustrav., animadversiones] eddidit Io. Conr. Orellius. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35405	Lipsiae,	1822	1	8°
74r	68	Simonde de Sismondi (J. Ch.): De la littérature du Midi de l'Europe. 3-me Edit.	Paris,	1829	4	8°
	69	Saint-Simon (Duc de): Mémoires complets et authentiques du... sur le siècle de Louis XIV et la Régence, précédés d'une notice sur l'auteur par E. de La Bédollière. Sigiliul A.O.–B.A.R. II 35272	Paris,	1856	20	8°
	70	Şincai din Şinca (George): Chronica Românilor şi a mai multor né<a>muri etc. Tipărită de pe M.S. cumpărat de către In. Sa. Grig. Alex. Ghica V. V. al Moldaviei.	Iassi,	1853–54	3 în 1	4°
	71	Suţu (Prinçul Niculai): Notiţii statistice asupra Moldaviei, traducere cu adeogiri de Teodor Codrescu.	Iassi,	1852	1	8°
	72	Schömann (G. F.): Griechische Alterthümer. (1-er Band). Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35454	Berlin,	1855		8°
	73	Stieler's Hand-Atlas, 83 Karten.	Gotha,	1857	1	in folio
	74	Schmidt (J.A.E.): Nouveau dictionnaire portatif [français-russe et russe-français]. < russe-français et français-russe> Edit. Stéréotype. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 5983 D	Leipzig,		1	32°
	75	Scott (Walter): Œuvres. Traduction Défaucompret. 20-me Edit. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35153	Paris,	1848 <–1851>	25	8°
	76	Staël (Madame de): de l'Allemagne.	Paris,	1854	1	18°
		* * *: Corinne ou l'Italie.	Paris,	1858	1	18°
		* * *: Delphine. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35899	Paris,	1856		
	77	Saint Evremond: Œuvres choisies publiées par M. Hippeau. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 30704 D	Paris,	1852	1	18°
74v	78	Simon (Jules): La liberté de conscience. 2-de Edition. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35842	Paris,	1857	1	18°
	79	* * *: Le devoir. 5-me Edit. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35843	Paris,	1857	1	18°
	80	Sollohoub (Comte): Nouvelles choisies trad. par de Lanloy.	Paris,	1854	1	18°
	81	Scherer (H.): Histoire du Commerce de toutes les nations, depuis les temps anciens jusqu'à nos jours traduit de l'allemand par H. Richelot et Ch. Vogel <avec des notes par les traducteurs et une préface par Henri Richelot.> Sigiliul şi parafa A.O.–B.A.R. II 439352	Paris,	1857	2	8°

82	Schuller (Ioh. Karl): Kloster Argisch, eine romänische Volkssage. Urtext metrische Ubersetzung und Erläuterung.	Hermannstadt,	1858	1	8°
83	Simon (Jules): La religion naturelle. 4-me Edition. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35841	Paris,	1857	1	18°
84	Swift <(J.)>: Voyages de Gulliver dans des contrées lointaines; illustrations de J. J. Grandville[116]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34954	Paris,	1856	1	8°
85	Savigny (M.F.C. de): Traité de Droit romain, trad. de l'allemand par M. Ch. Guenoux.	Paris,	1855	8	8°
86	Sue (Eugène): Les Mystères de Paris.	Paris,	1843	4	8° gr
87	Schmitzler (J.H.): L'Empire des Tsars un 7-me des terres du globe au point actuel de la science.	Paris,	1856	2	8°
88	Stourdza (Alex. de): Études religieuses, morales et historiques. <2-ème édition.>	Iassi,	[1842] <1843>	1	18°
89	Stickel (Joh. Gustav): Das Etruskische durch Erklärung von Inschrif[f]ten und Namen als Semitische Sprache erwiesen. Semnat A.O. — B.A.R. II 34896	Leipzig,	1858	1	8°
90	Salvandy (N.A. de): Don Alonso ou l'Espagne. <7-ème édition.>	Paris,	1858	2	18°
91	. . . .				

Litera T

75r

1	Tacitus (C. Cornelius): Opera quae supersunt <ad fidem codicum mediceorum ab Io. Georgio Baitero denuo excussorum ceterorumque optimorum librorum.> recensuit atque interpretatus est Io. Casp. Orellius. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34825	Turici <Londini, Amstelodami>	1848	2	8° gr
2	* * *: Opera ex recensione et cum supplementis Gab.Brotieri edidit J.A.Amar[117]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34637	Paris,	[1832] <1822>	5	32°
3	* * *: Œuvres complètes. Traduction nouvelle avec le texte en regard, des variantes et des notes par J. L. Burnouf. Avec un Atlas gr. 8°	Paris,	1833	6	8°

4	Taine (H.): Essai sur les fables de [Lafontaine] <La Fontaine>[118]. <Thèse>. [même vol. que Lorin] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36381	Paris,	1853	1	8°
5	Taschereau (J.): Histoire de la vie et des ouvrages de Molière. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35395	Paris,	1825	1	8°
6	Tasso (Torquato): La Gerusalemme liberata; [premessovi un discorso di Ugo Foscolo e con l'aggiunto di annotazione storiche.] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35776	Firenze,	1850	1	18°
7	* * *: L'Aminta.	Parigi,	1745	1	32°
8	Tesoro de Teatro Español <desde su origen (año de 1356) hasta nuestros dies; arreglado y dividido en cuatro partes.> [publiado] por Don Eugenio de Ochoa: Tomo IV: Tirso de Molina, Mira de Mescua, Montalvan, Guevara, Moreto, Rojas, Alarcon, Matos Fragoso. Tomo V; Diamante, La Hoz, Belmonte, Felipe IV, Leiba, Cubillo, Figueroa, Zarate, Candamo, Solis, Zamora, Cañizares, Jovellanos, Huerta, La Cruz, Cienfuegos, Moratin, Quintana, Martinez de la Rosa, Gorostiza, Breton de los Herreros. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35196	Paris,	1838	2	8°
9	Terentius Afer: Comoediae sex cum interpretatione Donati et Calphurnii et commentario perpetua edid. A. H. Westerhovius, curavit Godof. Stallbaum. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35194	Lipsiae,	1830	6	8°

75v

10	Terentius Afer: Comoediae[119]. [Vid. Poetae scenici latini] Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35387	<Lipsiae>,	<1834>	<3>	
11	* * *: Comédies traduites par Ferd. Collet. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 47237	Paris,	1845	1	8°
12	Testamentum (Vetus et novum) graecum cum latina translatione cura et Studio J. N. Jaeger.	Paris,	1839—42	3	8gr
13	Théâtre français au Moyen âge, publié d'après les Manuscrits de la Bibliothèque du roi par L. J. N. Momerqué et Francisque Michel (XI—XIV siècles).	Paris,	1832	1	8gr

	14	<Théatre françois> (ancien) publié par M. Villet le Duc : collection des ouvrages dramatiques depuis les mystères jusqu'à Corneille : Vol. I, II, III : Théatre du Moyen âge d'après des Manuscrits de la Bibl. royale de Londres. Vol. IV : Jodelle, Grévin, Rémy Belleau. Vol. V, VI : Larivey (Pierre de)	Paris,	1854–55	6	12°
	15	Theil : Dictionnaire latin-français rédigé d'après les meilleurs travaux allemands et principalement d'après le grand ouvrage de Mr. Freund. <2-de édition>.	Paris,	1852	1	8°
	16	Theocritus, Bion et Moschus : graece et latine ; accedunt virorum doctorum animadversiones, scholia, indices et <M.> Aemili Portii lexicon doricum. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34970	Londini,	1829		2°
	17	* * * : Idyllia, recens. C. H. Weise. [in Vol. V Coll. poet. gr. Ed. St.] Sigiliul A.O. – B.A.R. I 44910	Lipsiae,	1843	1	32°
	18	* * * : Poemata. (Vid : Poetae minores graeci) <vol. 5.> Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36287	<Lipsiae>	<1823>		
	19	Theophrastus : Caractères. – Epicteti manuale. – Cebetis Thebani Tabula.	Lipsiae,	1844	1	32°
76r	20	Théroulde : La Chanson de Roland, poème. Texte critique accompagné d'une traduction, d'une introduction et de notes par F. Génin.	Paris,	1850	1	8°
	21	Thierry (Augustin) : Œuvres complètes [120]. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35810–35814	Paris,	1846–53	10	18°
	22	Thir<l>wall (Connop) : Histoire des origines de [l'ancienne Grèce] <la Grèce ancienne> trad. de l'anglais par Ad. Joanne. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35162	Paris,	1852	1	8°
	23	Thucydides : Historia belli Peloponnesiaci cum nova translatione latina. T. Haasis, accedunt Marcellini vita, scholia graeca <emendatius expressa, et indices nominum et rerum.> [indices]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34824	Paris	[1845] <1842>	1	8gr

---

	24	Tibullus (Albus) : Carmina, ex recensione et cum animadversionibus Im. G. Huschkii. <accedit specimen editionis venetae A. MCCCCLXXII aeri incivum.> Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35141	Lipsiae,	1819	2	8°
	25	* * * : Carmina (Voy. : Catullus)				
	26	Tissot <(P.F.)> : Leçons et Modèles de Littérature française ancienne et moderne <depuis le Chatelain de Courcy jusqu'à M. de Lamartine> [121]. I. Prose II. Poésie Sigiliul A.O. – B.A.R. III 36668	Paris,	[1836] <1855–1856>	2	8gr
	27	Τρικούπη <s> (Σπυρίδωνος) : Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως : Τομ. Α	Λονδίνῳ,	1845		
	28	Tripier : Les Codes français.	Paris,		1	8°
	29	Troubadours : Die Werke der... in provenzalischen Sprache, herausgegeben von C.A.F. Mahn : I Band : Guillome IX, Bernart de Ventadour, Marcabrun, Jaufre Rudel, Rambaut III, Beatrix, Peire d'Auvergne, Guillome de Cabestaing, Peire Rogier, Alfons II, Richard I, Robert I, Peire Raimon, Arnaut de Marueil, Guiraut de Borneil, Peire Vidal, Bertran de Born, Folquet de Marseille, Pons de Capdueil, Rambaut de Vaqueiras. II Band : I Lieferung : Peirol, Guillome de Saint Didier [Monges de Montcudo] <Moench de Montaudon>. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35775	Berlin,	1846–55	1	18°
76v	30	Thouson (James) : The Seasons, a poem	Paris,	1829	1	32°
	31	Thierry (Amédée) : Histoire des Gaulois. 4-me édition. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35476	Paris,	1857	2	8°
	32	Thibault Lefé[va]<bv>re : Études diplomatiques et économiques sur la Valachie [122]. 2-de Edition. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36301	Paris,		1	8°
	33	Taine (H.) : Essai sur Tite Live. Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35849	Paris,	1856	1	18°
	34	Tissol (P. F.) : Études sur Virgile, comparé avec <tous> les poètes épiques et dramatiques <anciens et modernes>. 2-de Edition. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35248	Paris,	1841	2	8°

35	Taine (H.): Essais de critique et d'histoire[123]. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35848	Paris,	1858	1	18°
36	Thiers (M. A.): Histoire du Consulat et de l'Empire.	Paris,	1845—57	16	8°
37	* * *: Histoire de la Révolution française. [IV] <XIV> Ed. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35791	Paris,	1846	8	18°
38	Tourguénef[f] (J.): Scènes de la vie Russe. tr. par L. Viardot.	Paris,	1858	2	18°
39	Tieck's (Ludwig): Sämmtliche Werke. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34820	Paris,	1841	2	8gr
40	Tallemant des Reaux: Les Historiettes. 3-me Edition publiée par Monmerqué et Paulin Paris. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35251	Paris,	1854 <—1857>	7	8°
41	Tastu (M-me Annabel): Tableau de la Littérature allemande.	Tours,	1852	1	18°
42	Thucydide: Histoire de la guerre du Peloponnèse, trad. par Ch. Zevort.	Paris,	1852	2	18°
43	Tourguéneff (J.): Récits d'un chasseur <Trad. par H. Delaveau>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35855	<Paris>	<1858>		

Litera U

77r 1	Uhland (Ludwig): Gedichte.	Paris,	1844	1	8°
2	Ukert (F. A.): Geographie von alten Skythien und Dacien.	Weimar		1	8°
3	Ubicini et Chopin: Valachie, Moldavie, Bucovine, Transylvanie et Bessarabie.— Bosnie, Sevire, Herzegovine, Bulgarie, Slavonie, Illyrie, Croatie, Dalmatie, Monténégro, Albanie. (dans l'Univers pittoresque)	Paris,	1854	1	8°
4	Ubicini (A.): La Turquie actuelle. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35940	Paris,	1855	1	18°
5	* * *: La question des Principautés devant l'Europe. 2-de Edition. Sigiliul A.O.—B.A.R. I 35941	Paris,	1858	1	18°
6	Uhlemann (Dr.Max): Handbuch der gesammten Aegyptischen Alterthumskunde. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35170	Leipzig,	[1858] <1857>	4	8°

Litera V

78r 1	Văcărescu (Ion): Colecţie din Poesiile [sale].	Bucuresci,	1848	1	8°
2	Vaillant <(J. A.)>: Grammaire roumâne á l'usage des Français.	[Bucarest] <Boucourest>	1840	1	18°
3	Valerius Maximus: <Faits et paroles mémorables. Traduction nouvelle par C. A. F. Frémion> Facta dictaque Memorabilia edidit, gallicum translat. adjecit. C.A.F. Frémion.	Paris,	1834 <—1835>	3	8°
4	Varro (M. Terentius): Saturarum Menippearum reliquae edidit Fr. Oehler, praemissa est commentatio de M. T. Varronis Sat. Menip. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35239	Quedlinburgi, et Lipsiae,	1844	1	8°
5	* * *: de lingua latina, librorum quae supersunt, emendata et annotata a Carolo Odofr. Muellero.	Lipsiae,	1833	1	8°
6	* * *: [de re Rustica] <Scriptorum rei rusticae veterum latinorum. Tomus primus M. Porcium Catonem et M. Terent. Varronem tenens. Ex librorum scriptorum atque editorum fide et virorum doctorum coniecturis correxit, atque interpretum omnium collectis et excerptis commentariis suisque illustravit. Io. Gottlob Schneider, saxo.> (Vid: Scriptores rei rustica) Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35410	Lipsiae,	1794—1795		
7	de Vatel: Le droit des Gens ou principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains. Nouv. Edit. précédée d'un discours sur ce sujet par J. Mackintosh, trad. de l'anglais par Roger Collourd.	Paris,	1830	3	8°
8	Vater (Johann Severin): Litteratur der Grammatiken, Lexica und Woerter. Sammlungen aller Sprachen der Erde. 2-te völlig umgearbeitete Ausgabe von B. Juelg. [in ein B. mit Engelmann.]	Berlin,	1847	1	8°
9	Vauvenargue: Œuvres complètes. (Voy.: Moralistes français)				

10	Velleius Paterculus : Historiae Romanae ad M. Vinicium C. libri, edid. Gallica translat. adjecit Desprès. <Histoire romaine de Caius Velleius Paterculus adressée à M. Vinicius, consul. Traduit par M. Desprès.>	Paris,	1840	1	8°
11	Vergani : Grammaire italienne simplifiée et réduite [en] <à> vingt leçons <avec des thèmes et des dialogues>.	Paris,	[1851] <1850>	1	18°
78v 12	Vico (Giovani Batt.) : Opere con alcuni discorsi ed opusculi di celebri scrittori sulla Scienza nuova. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35908	Firenze,	1847	1	18°
13	Vida (Marc-Jerôme) : Poétique traduite en vers français par P. Bernay avec une introduction, une notice et des notes. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35229	Paris,	1845	1	8°
14	Vigarus (Franciscus) : De praecipuis graecae dictionis idiotismis liber, cum animadversionibus H. Hoegeveni. J. G. Zeuni et G. Hermani. <Ed. 4.>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 13618D	Lipsiae,	1834	1	8°
15	Viguier : Anecdotes littéraires sur Pierre Corneille ou examen de quelques Plagiats qui lui sont imputés.	Rouen,	1846	1	8°
16	[Villehardouin] <Ville Hardouin> <(Geoffroi)> et <H de> Valenciennes : De la Conqueste de Constantinoble par Joffroi de... Edition faite sur les Manuscrits nouvellement reconnus et accompagnée de notes et de commentaires par M. Paulin Paris.	Paris,	1838	1	8°
17	Villemain <(M.)> : <Cours de littérature française>. Tableau de la Littérature au Moyen âge. <En France, en Italie, en Espagne et en Angleterre. Nouvelle édition.> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35817	Paris,	[1820]<1850>	2	18°
18	* * * : <Cours de littérature française.> Tableau de la Littérature au XVIII siècle. <Nouvelle édition.> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35818	Paris,	1847	4	18°
19	* * * : Études de Litter<ature> ancienne et [moderne] <étrangère> (Grèce, Rome, Poètes anglais). <Nouvelle édition.> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35816	Paris,	1849	4	18°
20	* * * : Tableau de l'Éloquence Chrétienne.	Paris,	1852	1	18°

21	* * * : Études d'histoire moderne. <Nouvelle édition revue, corrigée et augmentée>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35788	Paris,	[1847] <1852>	1	18°
22	* * * : Discours et mélanges littéraires. <Nouvelle édition revue, corrigée et augmentée>. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35819	Paris,	[1847] <1852>	1	18°
23	Villon (François) : Œuvres complètes. Nouvelle Edition revue, corrigée et mise en ordre par P. L. Jacob.	Paris,	1854	1	12°
24	Villot (Frederic) : [Notice des tableaux exposés dans les galleries du Musée du Louvre. I Ecoles d'Italie et d'Espagne, II Ecoles allemande, flamande et hollandaise] <Notice des peintures, sculptures, gravures et lithographies de l'école moderne de France, exposées dans les galeries du Musée National du Luxembourg.>	Paris,	1846	1	4°
79r 25	Vincent (A. J. H.) : Notice sur trois manuscrits grecs relatifs à la musique, avec une traduction française et des commentaires.	Paris,	1846	1	4°
26	Virgilius Marco (Publius) : [Opera], varietate lectionis et perpetua adnotatione, illustratus a Chr. Gottl. Heyne. Editio quarta curavit G. Ph. Eber, Wagner[124]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34890	Lipsiae, <Londini>	1830	5	8°
27	* * * : Opera et in ea Maurii Servii Honorati grammatici commentarii.	Paris,	1600	1	in folio
28	* * * : Opera quae exstant omnia ex Heynio Brunckiana recensione edid. J. A. Amar. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 34634	Paris,	1838	1	32°
29	* * * : Œuvres. Edition Polyglotte. Texte d'après Heyne. Trad. française par Tissot (Bucol.) et Dellile (Georg. et Eneide). — Espagnole par Guzman, Velasco et Luys de Leon. — Italienne par Arici (Bucol. et Georgiq.) et Anibal Caro (Eneid). — Anglaise par Dryden (Buc. et Eneide) et Warton (Georgiq.). — Allemande par Voss.	Paris,	1838	1	8gr

	30	Vitruvius Pollio : <L'Architecture de Vitruve.> de Architectura libri X. traduction nouvelle avec des notes et des figures par Ch. L. Maufras.	Paris,	1848	2	8°
	31	Vlangali = Handjéri (M.) : de Abderitarum rebus commentatio. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35469	Berolini,	1854	1	8°
	32	* * * de Tragoediae graece principibus commentatio. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35157	Paris,	1855	1	8°
79v	33	Volney : Œuvres complètes, précédées d'une notice sur la vie et les écrits de l'auteur.	Paris,	1852	1	8gr
	34	Voltaire : Œuvres complètes avec préfaces, avertissements, notes et une table générale dressée par M. Beuchot.	Paris,	1829	72	8°
	35	(Vyasa) : Fragments du Mahabharata, traduits en français sur le texte sanscrit de Calcutta par Th. Pavie. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35701	Paris,	1844	1	8°
	36	* * * : Savîtri, épisode du Mahabharata, traduit par <G> Pauthier. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35702.	Paris,	1841	1	18°
	37	* * * : Nal und Damayanti, eine indische Dichtung aus dem Sanskrit übersetzt und [erklaert] <erläutert> von Ernst Meier. Sigiliul A.O.— B.A.R. I 36067	Stuttgart,	1847	1	32°
	38	Valère-Maxime (Vid. 49 C. Cornelius Nepos..)				
	39	Vico : Oeuvres choisies contenant ses mémoires, écrits par lui-même, la science nouvelle, les opuscules, lettres, etc. précédées d'une introduction sur sa vie et ses ouvrages par M. Michelet.	Paris,	1835	2	8°
	40	Vaillant (J. A.) : La Romanie ou histoire, langue, littérature, orographie, statistique des peuples de la langue d'or, <ardialiens, vallaques et moldaves. résumés sous le nom de Romans>. Sigiliul şi parafa A.O. — B.A.R. II 25340 D	Paris,	[1845] <1844>	3	8°
	41	Vigny (Alfred de) : Cinq-Mars ou une Conjuration sous Louis XIII. 2-me Edit.	Paris,	1856	1	18°
	42	Visconti (E. Q.) : Iconographie ancienne ou recoeuil des portraits authentiques des empereurs, rois, hommes illustres de l'Antiquité Grecque et Romaine. avec Atlas	Paris, id.	1811 <—1829> <1817>	7 1	4 folio

	43	Versailles. Palais, Musée, jardins. (description) Semnat A.O. — B.A.R. III 34815	Paris,		1	8gr
80r	44	Versailles. (Souvenir d'une promenade à). (Gravures).	Paris,		1	4°
	45	Vapereau (G.) : Dictionnaire universel des Contemporains. <contenant toutes les personnes notables de la France et des pays étrangers.>	Paris,	1858	1	8gr.

Litera W

81r	1	Wachsmuth (W.) : Noch ein Wort über die Roemische Satire : in I-en Bande 2-te Heft der Athenaeum. [in Vol. : de Satira Romana] Sigiliul A.O. — B.A.R. I 109503	Halle,	1817	1	18°
	2	[Wackernagel] <Wackergal (Wilhelm)> : [Deutsches]<Altdeutsches>Lesebuch : [Poesie und Prosa vom IV-te bis zum XV-te Jahrhundert. Neue Ausgabe mit einem Wörterbuch]. <2-te vermehrte und verbesserte Ausgabe mit einem Wörterbuche>. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34953	Basel,	[1847] <1839>	1	8°
	3	Wallon <(H.)> : Histoire de l'esclavage dans l'Antiquité. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35358	Paris,	1847	3	8°
	4	Walckemaer <(C. A.)> : Histoire de la vie et des ouvrages de [Lafontaine] <La Fontaine>. 3-me Edit. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35458	Paris,	1824	1	8°
	5	Walz (Christian) : De Religione Romanorum antiquissima. Pars I	Tübingen,	1847	1	4°
	4	Weichert (M. Aug.) : Poetarum latinorum : Hostii, Laevii, C. Licinii Calvi, C. Helvii, Cinnae, C. Valgii, Rufi, Damitii Marsi aliorumque vitae et carminum reliquiae. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35163	Lipsiae,	1830	1	8°
	5	* * * : de Lucii Varii et Cassi Parmensis vita et carminibus. <Scripsit.> Sigiliul A.O.—B.A.R. II 35168 D	Grimae,	1836	1	8°
	6	* * * : Commentationes duo de Imperatoris Caesaris Augusti scriptis eorumque Reliquiis[125]. [in Vol. Poet. lat. Rel.] Legat cu cărţi A.O. — B.A.R. II 36675	Grimae.	1835—36	1	4°

7	Weil (H.) et L. Benloew : Théorie générale de l'accentuation latine suivie de recherches sur les Inscriptions accentuées et d'un Examen des vues de Mr. Bopp sur l'histoire de l'accênt. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35305	Paris,	1855	1	8°
8	Welcker (F. G.) : Der Epische Cyclus, oder die Homerische Dichter.	Bonn,	1835–49	2	8°
9	* * * : Die Griechische Tragoedie mit Rücksicht auf den Epischen Cyclus. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35234	Bonn,	1839 <-1841>	3	8°
10	* * * : Kleine Schriften zur Griechischen Litteraturgeschichte[126]. I Band. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 45593	Bonn,	1844	1	8°
81v 11	Welcker (F. G.) : Die Aeschylische Trilogie Prometheus und die Kabyrenweihe zu Lemnos, nebst Winken über die Trilogie des Aeschylos überhaupt. [in denselben Bande als :]	Darmstadt,	1824		
12	* * * : Nachtrag zu der Schrift über die Aeschylische Tragoedie nebst einer Abhandlung über das Satyrspiel.	Frankfurt am M.,	1826	1	8°
13	* * * und Ritschl (F.) : Rheinisches Museum [der] <für> Philologie. Neueste Folge. (Jahre 1841–45)	Frankfurt </Main>	1841–55	9	8°
14	Werlhof (A. C. E. von) : Handbuch der Griechischen Numismatik <mit besonderer Rücksicht auf deren Literatur> [in dens. B. als : Dummersan] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35378	Hanover,	1850	1	8°
15	Westermann (Dr. A.) : Geschichte der Beredsamkeit in Griechenland und Rom, nach den Quellen Bearbeitet. I. Theil : Ges. der Gr. Bereds. II Theil : Ges. der Roem. Bereds. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35175	Leipzig,	1833 <—1835>	2	8°
16	Wey (Francis) : Histoire des Révolutions du Langage en France. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35173	Paris,	1848	1	8°
17	Wieland <(C. M.)> : Poetische Werke.	Paris,	1839	1	8gr
18	Wieseler (Fr.) : Theatergebäude und Denkmaeler des Bühnenwesens bei den Griechen und Römern. Mit 14 Kupfertafeln. Sigiliul și parafa A.O. – B.A.R. III 34718	Göttingen,	1851	1	in folio
19	* * * : Denkmaeler der Alten Kunst nach der Auswahl und Anordnung von K. O. Müller, zweite Bearbeitung.	Göttingen,	1854	2	4°
20	Wilkinson (Sir J. Garden) : A popular account of the ancient Egyptians revived and abridget from his larger Work. With 500 Woodcuts.	London,	1854	2	18°
21	Wilkinson (W.) : Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie, traduit de l'anglais par M.	Paris,	1821	1	8°
22	Winckelmann <(J.)> : Werke. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34732	Dresden,	1839	1	8gr
82r 23	Wolff (A. L. B.) : Poetischer Hausschatz des Deutschen Volkes.	Leipzig,	1851	1	8°
24	Wolff (Fried. Aug.) : Prolegomena ad Homerum sive de Operum Homericorum prisca et gemina forma variisque mutationibus et probabili ratione emendandi.	Hallae,	1795	1	8°
25	Wolff (God. Aug. Bened.) : de Canticis in Romanorum fabulis scenicis dissertatio[127]. [in Volum. de Romanorum theatro] Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36683	Hallae,	1825	1	4°
26	* * * * de actibus et scenis apud Plautum et Terentium dissertationes duae[128]. [in eodem Volumini] Legat cu cărți A.O. – B.A.R. II 36685	Gubena,	1813–14	2	4°
27	Wordsworth (Chr.) : Atheus and Attica, notes of a tour with maps and plans. 3-th Edition revised.	London,	1855	1	18°
28	Wuellner (Dr. Fr.) : de Terentii Varronis Atacini vita et scriptis commentatio[129]. [in Vol. Poetarum latinorum Reliquiae]. Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36674	Monastfrii,	1829	1	4°
29	Wolff (Christ. L. B.) : Institutiones Juris Naturae et Gentium.	Halac,	1750	1	8°

[[continuă la f. 83r]]

82v

[130] Confucius A III pag. 1
Manou A III p.
Mahomet A III p.
Pauthier A III p.–p.–p.
Creutzer A III p.

Dubois de Jancigny A III p.—p.
Raymond (Xavier) A III p.
Colebro<o>ke (H. T.) A III p.
Bourgeat (Abbé J. B.) A III p.
Burnouf (Eugène) A III p.
Bopp (Franz) A III p.—p.—p.—p.
Eichhoff (Fr. G.) A III p.
Baudry (F.) A III p.
Chezy (A. L.) A III p.—p.—p.
Vyasa A III p.—p.—p.
Pavie (Th.) A III p.
Meier (Ernst) A III p.—p.
Volmiki A III p.
Burnouf (J. L.) A III p.
Calidasa A III p.—p.
Langlois (M. A.) A III p.
Wilson (M. H.) A III p.
Loiseleur des Longschamps A III p.
Leroux de Luicy A III p.

[[Continuă la f. 83^{v}.]]

Litera X

83^{r}	1	Xenophon: Cyropaedia edidit et adnotavit Bornemann. — Memorabilia Socratis edid. et adn. R. Kuehner. Agri minoris Expeditio edid. et adn. idem. — Oeconomicus, Agesilaus, Hiero edid. et adnot. Breitenbach.	Gothae,	18 —51	4	8
	2	Xenophanes: fragmenta [Vid. Aristoteles]				

[[Continuă la f. 84^{r}.]]

83^{v} Lancereau (Edouard) A III p.
Silvestre de Sacy A III p.—p.
Reynaud (J.) A III p.
Zoroastre A III p.
Anquetil du Perron A III p.
Layard (A. H.) A III p.—p.
Champollion-Figéac A III p.
Wilkinson (Sir J. Garden) A III p.
Uhlemann (Dr. Max) A III p.
Volney A III p.
Fellows (Charles) A III p.
Eichhorn A III p.
Heeren A III p.

Movers A III p.
Munk A III p.
Ewald A III p.
Gesenius A III p.
Leopold A III p.
Rosenmüller A III p.
Herder A III p.
Davin A III p.

Litera Z

84^{r}	1	Zell (Karl): Handbuch der Roemischen Epigraphik: Anleitung zur Kentniss der Roemischen Inschriften.	Heidelberg,	1852	1	8°
	2	„ Legum XII tabularum fragmenta.	Friburgae Brisg,	1825	1	4°
	3	Zevort; Dissertation sur la vie et les ouvrages d'Anaxagore[131]. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35265	Paris,	1843	1	8°
	4	Zoroastre (la Morale de), extrait du Zend-Avesta, traduit par d'Anquetil du Perron, publié<e> par Lefèvre.	Paris,	1850	1	32°
	5	Zumpt (A. W.): Commentationum Epigraphicorum ad Antiquitates Romanas pertinentium <volumen>. Vol. Primum. Sigiliul A.O.— B.A.R. II 34810 D	Berolini,	1850	1	4°
	6	Zumpt (C. G.): Lateinische Grammatik. Sigiliul A.O. —B.A.R. I 14039 D	Berlin,	1850	1	8°
	7	Zimmermann (Dr. W. F. A.): Le Monde avant la Création de l'homme, ou le Berceau de l'univers, traduit de l'Allemand par L. Hymans et L. Strens: 238 Gravures sur bois.	<Bruxelles-> Paris,	1857	1	8gr

Supplément à la lettre M

85^{r}	81	Mignet: Charles Quint, son abdication, son séjour et sa mort au Monastère de Justa. <3-me Edit.> Sigiliul şi parafa A.O. — B.A.R. I 36138	Paris,	1857	1	18°

82	Mémoires (Bibliothèque des) relatifs à l'histoire de France pendant le 18 et le 19 siècle avec avant-propos et notes par M. Fr. Barrière. Sigiliul A.O. — B.A.R. I 36139	Paris,	1857	15	18°
83	Miçkiewicz (Adam): Œuvres poétiques complètes, trad. par Chr. Ostrowski, 3-me Edition.	Paris,	1849	2	18°
84	Martens (B-ron Charles de): Causes célèbres du droit des Gens.	Leipzig,	1827	2	8°
85	idem Nouvelles causes célèbres du droit des Gens. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36243	<Paris—> Leipzig,	1843	2	8°
86	Mortreuil (J. A. B.): Histoire du droit byzantin ou du droit romain dans l'Empire d'Orient.	Paris,	1853	3	8°
87	Malte-Brun (V. A. fils): Géographie complète de la France et de ses colonies, illustrée. Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36671	Paris,	1857	1	8gr
88	Maury (L. F. Alfred): Histoire des Religions de la Grèce antique.	Paris,	1857	2	8°
89	Marryot (Joseph): A history of pottery and porcelain medieval and modern. 2-d Edition. Sigiliul și semnat A.O. — B.A.R. II 36414	London,	1857	1	8°
90	Martin (H.): Jeanne d'Arc.	Paris,	1857	1	18°
91	Michelet (J.): l'Amour.	Paris,	1858	1	18°
92	Mommsen (Th.): Die Römische Chronologie bis [am] <auf> Caesar. Semnat A.O. — B.A.R. I 36153	Paris,	1858	1	8°

86^{r}

1548 volumes en Mars 1858

II

CATALOGUE DES LIVRES

[[Ms. rom. 5687 al B.A.R., f. 14^{r}—18^{r}]]

14^{r}	Fauriel <M.> [poésies provençales] <Histoire de la poésie provençale. Cours fait à la Faculté des lettres de Paris. Préface de Jules Mohl. Paris, 1846> Sigiliu A.O. — B.A.R. II 34104 Vezi: Catalogul Bibliotecii lui Alexandru Odobescu F. 4.	Vol. III, I, II
	Jolly <J.> [Mouvement intellectuel au XVI siècle]. <Histoire du mouvement intellectuel au XVI-e siècle et pendant la première partie du XVII-e.>	Vol. I, II.
	Ampère, <J.—J.> Histoire littéraire de la France <avant le douzième siècle Paris, 1839—1840> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 31731 Vezi: Catalogul Bibliotecii lui Alexandru Odobescu A 21	Vol. II, III, I
	Edgar Quinet, Merlin l'enchanteur	Vol. II, I
	Hegel <W. F.> <La> Poétique <Précédée d'une préface, et suivie d'un examen critique. Extraits de Schiller, Goethe, Jean-Paul, etc. sur divers sujets relatifs à la poésie, par Ch. Bénard, Paris, 1855> Sigiliul A.O. — B.A.R. I 19062 D Vezi: Catalogul Bibliotecii lui Alexandru Odobescu H 65.	Vol. I, II
	Nisard <Ch.> Le<s> gladiateur<s> de la république des lettres [du XV-me au XVII-me siècle] <aux XV-e, XVI-e et XVII-e siècles.>	
	Fauriel <M.> Dante et <les> origine<s> de la langue <et de la littérature italiennes. Cours fait à la Faculté des lettres de Paris, Paris, 1854> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34103 Vezi: Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu F.5	Vol. I, II
	Hegel <W. F.> <Vorlesungen über die> Philosophie der Geschichte <Herausgegeben von D. Ed. Gans, III-te Auflage besorgt von D. Karl Hegel, Berlin, 1848, (Werke — 9-ter Band).> Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34109 Vezi: Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu H. 9	

Cousin V. <Cours de l'>histoire de la Philosophie <moderne. Deuxième série. Paris, 1847>
Sigiliul A.O. — B.A.R. I 31851
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu C. 32
Leijh A., Anatomie der Hausthiere
[Gervinus, Deutsche Dichtungen] <Gervinus, G. G. : Geschichte der Deutschen Dichtung. Vierte verbesserte Ausgabe Leipzig, 1853.>

Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34120 Vol. III, IV, V, I, II
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu G. 17.
Nisard <D.>, <Histoire de la> littérature française <Paris, 1844.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36346 Vol. I, II, III
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu N. 9.
Arnould Ed. [Théorie et histoire littéraire.] <Essais et théorie d'histoire littéraire.>
Tastu M-me A., Littérature allemande
Nisard <Charles>, <Le> triumvirat littéraire au XVI-me siècle <Juste Lipse, Joseph Scaliger et Isaac Casaubon. Paris, 1852>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36276
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu N. 20
Raynaud M., Les médecins <au temps> de Molière.
Sismondi <J. C. L. Simonde de>, <De la> Littérature du Midi de l'Europe. Vol. III, IV, I, II

[St. Marc-Girardin, Littérature française au XVI-me siècle.] <Saint Marc-Girardin et Ph. Chasles : Tableau de la littérature française au XVI-e siècle, Paris, 1829.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35472
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu S. 6
Edelstan du Méril, [La Fable] <Poésies inédites du moyen âge précédées d'une histoire de la fable ésopique. Paris, 1854.>
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu E. 2
Macovei I., Slujba frontului artileriei pedestre <traducere din rusește de..... Buc., 1852.>
14ᵛ Maury Alfred, Académie des Inscriptions et belles lettres
Fournel V. [Théatre de l'Hôtel de Bourgogne]. <Les contemporains de Molière. Recueil de comédies, rares ou peu connues jouées de 1650 à 1680 avec l'histoire de chaque théâtre.>
Waddington, Ramus.

Renan Ernest, [Averrhus] <Averroès et l'averroïsme.>
Noisette <L.>, Manuel <complet> du jardinier.

Schiller <Fr.> Esthétique, traduc. franç. Vol. I, II, III IV et supplément
Magne <J. A.> [Race bovine de France]. <Étude des races bovines françaises et des moyens de les améliorer.>
Courdaveaux <V.>, [Le] <Du> beau dans la nature et <dans> l'art.
Cousin V., [Mademoiselle de Longueville] <Madame de Longueville. Nouvelles études sur les femmes illustres et la société du XVII-e siècle. Paris, 1853.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32085
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu C. 41

Géruzez <E.>, Histoire de la littérature française <du moyen âge aux temps modernes. Paris, 1852.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 34111
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu G. 15
Wey Francis, <Histoire des> révolutions du langage en France. <Paris, 1842.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35173
Vezi Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu W. 16
Thierry Amédée, Histoire d'Attila. Vol. II, I
Cousin V., [Le vrai, le beau, le bien] <Du vrai, du beau et du bien. Paris, 1853>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 32020
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu C. 40
Vaine, Essai sur La Fontaine.
Lorin <Théodore>, Vocabulaire <pour les œuvres> de La Fontaine..... <Paris, 1852.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 38776
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu L. 43 1 vol.
Rathery <E. J. B.>, Influence de l'Italie [dans] <sur> les lettres françaises <depuis le XIII-e siècle jusqu'au règne de Louis XIV. Paris, 1853.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35245
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu R. 5
Blair <H.>, [Rhétorique et belles-lettres trad. franç. de Quénot] <Leçons de réthorique et de belles-lettres, traduites de l'anglais par J. P. Quénot, Paris, 1821.> Vol. I, II, III
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 96
Onésime le Roy, études sur les mystères, <monuments historiques et littéraires, la plupart inconnus, et sur divers manuscrits de Gerson.>
Jouffroy, Cours d'Esthétique. <Suivi de la thèse sur le sentiment du beau et de deux fragments inédits et précédé d'une Préface par Ph. Damiron. Paris, 1845.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 36201
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu. I. J. 5
15ʳ Laschereaux, Vie de Molière.
Rigauld <Hyppolite>, <Histoire de la> Querelle des anciens et des modernes. <Paris, 1856.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35416
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu R. 40
Maffei, Storia della letteratura Italiana. Vol. II
[St. Marc Girardin, Littérature dramatique] <Saint-Marc Girardin : Cours de littérature dramatique ou de l'usage des passions dans le drame. IV-e édition. Paris, 1852—1855.> Vol. I, II
Sigiliul A.O. — B.A.R. I 35927
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu S. 4
[Rémusat, Bacon] <Rémusat, Charles de : Bacon, sa vie, son temps, sa philosophie et son influence jusqu'à nos jours. II-e édition. Paris, 1858.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35385
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu R. 36
[Roquefort, Poésies françaises aux XII-ème et XIII-ème siècle] <Roquefort-Flaméricourt, B. de : De l'état de la poésie françoise dans les XII-e et XIII-e siècles. Paris, 1815.>
Sigiliul A.O. — B.A.R. II 35453

Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu R. 24
Soulie <Eud.>, Recherches sur Molière <et sur sa famille.>
Hallam, Literature of Europe in XV–XVII cen. Vol. I, III, II, IV

Ion Ionescu, Calendar pentru Cercul Cultivator
Zénobios, Métrique en Grec moderne (Vienne 1803)
Bazancourt <B. de>, <La> Campagne d'Italie <de 1859. Chroniques de la guerre.> Vol. I
Melchisedec, Manual<u> de liturgică <sau servirea de Dumnezeu a Bisericei ortodoxe.>
Tennecker, Jahrbuch für Pferdezucht (Weimar 1839)
Belaize, Eléments de littérature.
Gautier l'Abbé (histoire ancienne)
idem Mauvaise éducation
idem Chronologie
idem Moyen âge
idem Géographie
Boisard, Manuel de la bonne Compagnie.
Gavlikosky, Guide de la danse
Voinescu Ion, Reglement ostacescu, [Cavalerie] <De slujba cavalerii.>
15v Niculescu, Frontul de Cavalerie
[Le Clerc, Rhétorique] <Le Clerc, Jos. Vict. : Nouvelle rhétorique extraite des meilleurs écrivains anciens et modernes suive d'observations sur les matières de composition dans les classes de rhétorique. XI-e édition. Paris 1850.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35782
Vezi Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu L. 24
Vincent, Musique des anciens
[Montalembert, Moines d'occident] <Montalembert, le Comte de : Les moines d'occident depuis Saint Benoît jusqu'à Saint Bernard.> Vol. I, II
[Le Musée de Versailles] <Burette, Théodose : Musée de Versailles. Avec un texte historique. Paris, 1844.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. III 31602
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 89
Chants et Chansons populaires de la France
Grandville, Fleurs animées
Poetarum latinorum reliquiae Vol. I
Naevius ed. Vahlen
L. Attius ed. God Hermann
Caesar Augustus ed. Weichert
Cassius Parmensis ed. Weichert
Mannilius ed. Fr. Jacob
} 1 vol.
[Pindarus ed. Boeckh.] <Pindari Carmina quae supersunt cum deperditorum fragmentis selectis ex recensione Boeckihii commentario perfetuo illustravit Ludolphus Dissenius. Editio Altera auctior et emendatior curavit F. G. Schneidewin Sect. I–II. Gothae, 1843–1847.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 35210 Vol. I, II, avec III
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu P. 27
Hammer <de>, Histoire de l'empire ottoman. [trad. franç. Dochez] <depuis son origine jusqu'à nos jours. Traduite de l'allemand sur la II-e édition par Dochez. Paris, 1844.> Vol. II, I

Sigiliul A.O. – B.A.R. II 33162
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu H. 56
Michaud, Histoire des croisades. <Septième édition augmentée d'un appendice par Huillard Bréholles. Paris, 1849.> Vol. I. II. III. IV

Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36398
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu M. 27
Balbi <Adrien>, Abregé de géographie. <III-e édition revue et augmentée, Paris 1850.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 31644
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 4
Redouté, Les Roses. Vol. I, II
Larcher <L. J.>, La femme <jugée par les écrivains des deux sexes. Paris, 1853.>
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu L. 72.
Sirtema de Grovestins, [La Russie et l'Europe en 1859] <La Russie ramenée à l'ordre et l'Europe en 1857. Paris – La Haye, 1858.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34049
Olguerdovi<t>ch, <Les> Questions du jour <en Russie. Paris, 1858.> 1 vol.
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34050
16r Vincent <J. L.>, Histoire abrégée de l'Empire Ottoman <composée jusqu'au règne d'Ibrahim inclusivement, d'après la Grande Histoire de Dr. Hammer.> Vol. II, I
Guizot, Histoire de la civilisation en Europe <depuis la chute de l'empire romain jusqu'à la révolution française.>
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu G. 38
Godard <L.>, Pétersbourg et Moscou. <Souvenirs du Couronnement d'un Tsar.>
Sisbolul pravoslavnic și despre uniți și actele Grecești și Românești (București, 1829)
Ulysse de Marsillac, Leçons de littérature. <Bucharest – Paris, 1859.>
Nicodin Greceanu, Învățături chreștinești telmăcite românește
Prescurtarea historiei universală tradusă de Grigore Igumenul St. Ión Tomu II, III, IV, I

Guinot <Eugène>, L'été à Bade. <Illustré par Tony Johannot, Eug. Lami, Français et Jaquemot, II-e édition Paris.>
Semnat A.O. – B.A.R. 33187
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu G. 60
Lasaulx <Ernst von>, Studien des classischen Alterthum<s>. <Akademische Abhandlungen. Regensburg, 1854.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36721
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu L. 17
La Sainte Bible, Trad. franç. de Le Maistre de Sacy
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 12
Lulaker, Reallexicon.
Manual de pravilă bissericească.
Melchisedec <Arch.>, Theologia pastorală.
Voinescu Ión C<K>urs<u> elementar<u> de Istoria Artei Militare <Ekstras din franțozește și predat în Scoală.>
Collecția de Offisuri Domnesci din Moldova 1834–1848
Conferințele din Paris <Traktatu de Pace impreună cu Protocoalele precum și Traktatele înkeiate de România și Moldova cu Înalta-Poartă.>

Champfleury, <Histoire de> la caricature antique.

16^{v} La Fontaine, Fables. <Edition illustrée, précédée d'une notice historique par le baron Walckenaer.>

Iónes de Mediolano, Schola Salernitana (Rotterdam, 1662)

Hoemopatische Vetteriner

[Bazin, Vie de Molière] <Bazin, A. : Notes historiques sur la vie de Molière. II-e édition. Paris 1851.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 31837
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 13

Joanne <Ad.> et <A.> Le Pileur, Les bains d'Europe. <Guide descriptif et médical>.

Bassanville C-tesse <de>, Le Musée d'un jeune amateur. <Souvenir des peintres de toutes les écoles. Illustré par Louis Lassalle.>

[Witt et Guizot, Washington] <Witt, Cornelis de : Histoire de Washington et de la formation de la République des Etats-Unis. Précédée d'une étude historique sur Washington par M. Guizot. Paris, 1855.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 35930
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu G. 47

[Theocrite, Notes de Reiske] <Theocriti reliquiae utroque sermone cum scholiis graecis et commentariis integris Henrici Stephani, Iosephi Scaligeri et Isaci Casauboni. Curavit... addidit Io. Iacobus Reiske. Viennae et Lipsiae, 1766.>

Berquin, Œuvres <complètes. Nouvelle édition.>
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 92

Nifon<u> Bălăşescu, Isagojică <sau introducere în Cărţile Sfintei Scripturĭ ale Vechiului şi Noului Testamentŭ.>

[Melidon, Scoalile în Moldova la 1862] <Melidon, Gheorghe Radu : Relaţiune statistică de starea scoleloru în Moldova. Iaşi, 1862.>

[I. Maiorescu, idem în Valachia 1860] <Maiorescu, I : Starea instrucţiunei publice în România-de-sus la finitulu annului scolasticu 1859–1860.> 1 vol.

Les étoiles du Monde

M*** Histoire de Gustave Adolphe

Guizot, L'amour dans le mariage, <étude historique.>

Callot, Les mendiants (XXVI eaux fortes)

Ch. Nodier, Contes. <Eaux-fortes par Tony Johannot. Paris.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36774
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu N. 12

Sc<h>legel A. G., Beaux arts et littérature

D'Aguesseau, Œuvres choisies <précédées d'une notice sur sa vie. Paris. 1850.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 43576 D
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu A 10

Conisky. Histoire de la petite Russie (en russe)

Imitation de J. C. trad. franç. de l'abbé Dassance
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu I.–J. 16

17^{r} Elisabeth Müller, Plaisir et Savoir <huit jours au Musée de Versailles.>

De la Motraye, Voyages.

Pausaniae, Descriptio graeciae ed. <Recognovit et praefatus est Ludovicus Dindorfius.> Vol. III

Hallam <Henry>, L'Europe au Moyen Age [(trad. franç.)] <III-e édition. Trad. par Borghers et Dudouit, Bruxelles et Liège, 1838.> Vol. I. II

Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34057
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu H. 67

Deguin, [Physique] <cours élémentaire de physique, à l'usage des lycées... VII-e édition, Paris, 1850.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 32036
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu D 4

Thiers <A.> [Consulat et Empire] <Histoire du consulat et de l'empire faisant suite à l'Histoire de la révolution française.> Vol. XIII

[Legendre, Géometrie] <Legendre, A. M. : Eléments de géométrie avec des notes. XIV-e édition. Paris, 1843.>
Sigiliul şi semnat A.O. – B.A.R. II 36266

De la Barre Duparcq, <E.>, Histoire de <l'art de> la Guerre avant l'usage de la poudre.

Manu G., Arithmetiqua şi Algebra <cullésă şi prelucrată pentru scólele publice din România [132]. Paris, 1863.>
B.A.R. – II 36355

[Dion Chrysostome Grec-latin (Paris 1604)] <Dionis Chrysostomi Orationes LXXX Cum vetustis Codd. mss. reg. bibliothecae,... auctae Photii excerptis, Synesiiq. censura illustratae. Ex interpretatione Thoma Nasiorgi, accurate recognita, emendata Frd. Morelli. Cum Is. Casauboni Diatriba, & eiusdem Morelli Scholiis. Accessit Rerum Verborum Index locupletissimus. Lutetiae 1604.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. III 32892
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu D. 23

Herren, Manuel historique [de l'Europe] <du système politique des états de l'Europe et de leurs colonies, depuis la découverte des deux Indes. Trad. de l'allemand sur la III-e édition. Paris, 1841.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 34079.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu H. 8.

[Phaedri, Fabulae. Oxfort] <Phaedri Fabulae Aesopiae selectae. In usum scholarum Oxonii, 1849.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 34617.

[Ovide. Edition Amar] <Publii Ovidii Nasonis Opera recognovit, et argumentis distinxit J. A. Amar. Parisiis, 1822.> Vol. I, II, III, IV. V
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 36061
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu O. 15

[Berlin und Potsdam Album] <Lütke und Fritz Mayer : Album von Berlin und Potsdam in zweiunddreissig Original-Ansichten nach der Natur gezeichnet und lithographiert. Rechtmässige Original-Ausgabe. Berlin.>
Semnat A.O. – B.A.R. St. A.G. III 164.

Almanach de Gotha 1867.

Störch, Annus medicus II.

Wien Album Kleiner.

Grieben <Th.>, Guide <illustré> du voyageur en Allemagne.

Prag-Dresdner Album.

Kayser <Ch. Got.>, Deutsche Bücher Kunde <Bücherkunde> [1750–1823] <oder Alphabetisches Verzeichnis der von 1750 bis Ende 1823 erscheinen Bücher, welche in Deutschland... mit einer Vorrede von F.A. Ebert. Leipzig, 1825.> Vol. I, II

17 v Dictionnaire Français-Anglais. Aruncat în apele Mânecii.
Aischylos Werke, [übersetz. von Droysen] <übersetzt von Joh. Gust. Droysen, II-te Auflage, Berlin, 1842.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 31925.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu A. 7.
Byron Lord. trad. franç. de B. Laroche. Vol. II
Horace, Trad. franç. Patin. Vol. II
Vezi Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu H. 46.
Moreau de Ionnis, Premiers habitants de la France. Vol.
Idem, Statistique de l'industrie en France.
Horace, [Trad. franç. Collet.] Œuvres. Traduction nouvelle par Ferdinand Collet. Paris, 1845.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 34571.
Eschyle, Théatre, [trad. franç. Pierron] <Traduction nouvelle par Alexis Pierron. IV-e édition. Paris, 1851.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. I 47161.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu A. 6.
Béranger <P. J. de> Œuvres complètes. Paris, 1856.> Vol. I
Sigiliul și parafa A.O. – B.A.R. II 31627.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu B. 75.
Galahoff Chrestau mathie russe (en russe). Vol. 3 et 4 réunis

[Malte-Brun, Géographie de la France] <Malte-Brun fils, V.-A. : Géographie complète de la France et de ses colonies. Paris, 1857.>
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 36671.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu suppl M. 87.
[Facciolati], Totius latinitatis lexicon. <Consilio et cura Jacobi Facciolati opera et studio Aegidii Forcellini. Secundum tertiam editionem, cujus curam gessit Josephus Furlanetto, correctum et auctum labore variorum. Editio in Germania prima. Lipsiae – Londini, 1839.> Vol. I, II
Sigiliul A.O. – B.AR. III 32894.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu F. 2.
[Scriptores historiae romanae] <Scriptorum rei rusticae veterum latinorum, Tomus primus. M. Porcium Catonem et M. Terent. Varronem; Tomus secundus : L. Iunium Moderatum Columellam. Tomus tertius : Palladii Rutilii Tauri Aemiliani. Edit. Io. Gottlob Schneider. Lipsiae. 1794–1795.> Vol. I, II, III
Sigiliul A.O.–B.A.R. II 35410.
Vezi : Catalogul Bibliotecii Alexandru Odobescu S. 31.
Atlas du voyage d'Anacharsis.
Galerie flamande et hollandaise.
[Momsen] <Mommsen, Theodorus>, Inscriptiones regni neapolitani. <latinae. Edidit Lipsiae, 1852.>
Parafa A.O. – B.A.R. IV 32641.
Armangaud, Galeries publiques de Rome.
Chateaubriand <V-te de>, Atala, [illustré par Doré] <Avec les dessins de Gustave Doré. Paris, 1863>.
18r Dante <Aligheri>, l'Enfer [illustré par Doré] <Avec les dessins de Gustave Doré. Trad. française de Pier-Angelo Fiorentino accompagnée du texte italien. Paris, 1861.>.

III

CĂRȚI DONATE DE ALEXANDRU ODOBESCU

a) SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE[133]

[[Extras din *Analele Societății Academice Române* Secțiunea I, Buc., 10 (1877), p. 166–167, nr. 62–69]]

F. Berhardy, Paralipomena Syntaxis Graecae.
Kaelis, 1862, 1 vol.
[S] <P. G.> Thorsen, De Danske Runemi<n>desmaerker, Kjøbenhavn, 1864, 1 vol.
Parafa A.O. – B.A.R. 111.
Hammer <J. de>, Mémoire <Académique> sur le Culte <solaire> de Mit<h>ra. <Caen et> Paris, 1833, 1 vol.
Dr. Andresen <K. G.>, Register zu I. Grimms Deutscher Grammatik.
Göttingen, 1865, 1 vol.
Burguy <G. F.>, Grammaire de la langue d'oïl <ou grammaire des dialectes français aux XII et XIII siècles suivie d'un glossaire.>
Berlin, 1853<–1854> 2 vol.
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 347826.
Ch. Nisard, Curiosités de l'Etimologie française <avec l'explication de quelques proverbes et dictons populaires.>
Paris, 1863, 1 vol.
Rainouard, Grammaire comparée des langues de l'Europe Latine.
Paris, 1821, 1 vol.
Cheval<l>et <B-ron J.B.A. Allain d'Abel de>, Origine et formation de la langue française.
Paris 1853–7, 2 vol.
Sigiliul A.O. – B.A.R. II 347850.

[[În *Anale* lista continuă pînă la nr. 117 cu lucrări donate de Al. Odobescu și consemnate într-o listă păstrată în Arhiva Academiei, Dosar 1877/A, 1, f. 45, pe care o reproducem mai jos.]]

LISTA DE OPERELE DĂRUITE SOCIETĂȚII ACADEMICE ROMÂNE, DE D-L A. ODOBESCU

1r 1. *W. Froehner*, La colonne Trajane, d'après le surmoulage exécuté à Rome en 1861–1862, reproduite et photolithographiée par G. Arosa (220 stampe cu textŭ explicativŭ).
Paris, 1872–1874 (Exemplarul No 80)
4 vol. in folio mare nelegate

2. *Pietro-Santi Bartoli*, Colonna Traiana, nuovamente disegnata et intagliata, con l'esposizione latina d'Alfonso Ciaccone, compendiata nella vulgare lingua da *Giov. Piet. Bellori*.
Roma (editore G. G. de Rossi) – (126 stampe gravate)
1 vol. in folio oblungŭ legatŭ

3. *Raphaelis Fabretti*, de Columna Traianis syntagma; accesserunt explicatio veteris tabulae anaglyphae Homeri Iliadem etc. continentis et emissarii Lacus Fucini descriptio.
Romae, 1683
1 vol. in folio micŭ legatura vechia

4. *Alfonso Ciaccone*, Historia utriusque belli Dacici, a Traiano Caesare gesti ex simulachris quae in Columna eiusdem Romae visuntur collecta.
Romae, 1576 (însoçită cu 135 stampe gravate de pre Columnă, de *Muziano*)
1 vol. in folio micŭ legătură vechiă
Parafa A.O. – B.A.R. III 375803.

5. *Andreas Morell*, Columna Traiana exhibens historiam utriusque belli Dacici... ab A. Morellio adentate delincata et in aere incisa, nova descriptione et observationibus, illustrata, cura et studio *Ant. Franc. Gorii*. Accedunt dissertationes A. Rubenii, I. Harduini et I. Tristani de Achate Tiberiano et de Gemma Augustea, cum eorandem reprensentationibus.
Amstelodami, 1732
1 vol. in folio legatŭ

6. *Antonio Bosio*, Roma sotterranea, opera postuma, nella quale si tratta de' sacri cimiteri di Roma, etc. ... compita, disposta e accresciuta dal. P. G. Severani.
Roma, 1650 (cu gravuri în textŭ)
1 vol. in 4° micŭ legatura vechiă

7. *Pietro-Santi Bartoli*, Admiranda romanorum antiquitatum ac veteris sculpturae vestigia anaglyphico opere elaborata, ex marmoreis exemplaribus quae Romae adhunc exstant... a P.S.B. delincata incisa, in quibus plurima ... notis I. P. Bellorii illustrata ... edita a Iacobo de Rubeis.
Romae, 1693 (84 stampe chalcografice)
1 vol. in folio oblung legatŭ

8. *Pietro Santi Bartoli*, Gli antichi sepolcri, ovvero Mausolei romani et etruschi, trovati in Roma et in altri luoghi celebri ..., raccolti, disegnati et intagliati.
Roma, 1697 (114 stampe chalcografice)
1 vol. in folio micŭ legătură vechiă
Parafa A.O. – B.A.R. III 377474

1v 9. *Ioannes Cimapini*, De sacris oedificiis a Constantino Magno constructis synopsis historica.
Romae, 1693 (cu XXXV stampe)
1 vol. folio micŭ legatură vechiă
Parafa A.O. – B.A.R. III 418519

10. *Ioannes Cimapini*, Vetera Monumenta, in quibus praecipue musiva opera sacrarum profanarumque oedium structura, ac nonnuli antiqui ritus, dissertationibus iconibusque illustrantur.

Romae, 1690–1699
2 vol. folio micŭ legatura vechia
Parafa A.O. – B.A.R. III 347826

11. *P. M. Paciaudi*, Monumenta peloponnesia, commentariis explicata
Romae, 1761
2 vol. folio micŭ legate

12. *D. Bernard de Montfaucon*, Palaeographia graeca, sive de ortu et progressu litterarum graecorum et de variis omnium saeculorum scriptione graeca generibus etc. ...
Parisiis, 1708
1 vol. folio legatura vechia.

13. *Filippo Buonarotti*, Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure, trovati ne' cimiteri di Roma ... osservazioni sopra tredittici antichi d'avorio (cu 35 stampe)
Firenze, 1716
1 vol. in 4° legatura vechia
Parafa A.O. – B.A.R. II 381118

14. *Ioan<n>is Macarii*, Abraxas, sive Apistopistus et ... et *Chifletianorum* series dissertationum historiarum et antiquitatum pertinentium XIII
Antwerpiae, 1628–1657
1 vol. in 4° legatura vechia

15 *Danielis de Nessel* Breviarium et supplementum commentariorum Lambecianorum, sive Catalogus aut recensio specialis codicum manuscriptorum graecorum, nec non linguarum orientalium August. Bibliothecae Caesar. Vindobonensis.
Vindobonae, 1690
1 vol. in folio mic legatura vechia

16 *Ant. Franc. Gori*, Thesaurus veterum diptychorum consularium et ecclesiasticorum, tum eiusdem auctoris cum aliorum lucubrationibus illustratus ac in tres tomus divisus. Opus posthumum accessere *Io. Bapt. Passeri* additamenta.
Florentiae, 1759
3 vol. in folio legatura vechia
Parafa A.O. – B.A.R. IV 122767

17. *Ioanis Seivert*, Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea.
Viennae, 1773.
1 vol. în 4 legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. II 375709

18. *Blasii Caryophili*, de antiquis marmoribus opusculum.
Paschalis Caryophili, de thermis Herculanis nuper in Dacia detectis dissertatio epistolaris.
Edit. III-a <(2 fasc.)>
Trajecti ad Rhenum, 1743
1 vol. în 4 legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. II 381315 – II 381317

19. *Anastasii Bibliothecarii*. Historia ecclesiastica et de vitis Pontificum.
Parisiis (Edit. adnot. e typogr. Regia), 1649
1 vol. in folio legatura vechia

2r 20. *Martin Crusius*. Turco-Graeciae libri octo, quibus Graecorum status sub imperio turcico ... luculenter describitur.
Basileae, 1584
1 vol. fol. micŭ cartonat cu pergmt.
Parafa A.O. – B.A.R. III 95063

21. *B. O. Bröndsted.* Den Ficoroniske Cista beskriven og forkleired.
Kjöbenhavn, 1847
1 vol. folio mare legatŭ

22. *Emil Braun.* Die Ficoronische Ciste des Collegio romano, in treuen Nachbildungen herausgegeben.
Leipzig, 1848
1 vol. folio mare oblung legatŭ

23. *Francesco de' Ficoroni.* Le maschere sceniche e le figure comiche d'antichi Romani descritte brevemente.
Roma, 1736 (84 stampe)
1 vol. in 4° micŭ legatŭ

24. *Baron de Spanheim.* Les Césars de l'Empereur Julien, traduits du grec, avec des remarques et des preuves, enrichies de plus de 300 médailles et autres monuments anciens, gravés par Bernard Picart le Romain.
Amsterdam, 1728
1 vol. în 4° legătură veche

25. *Prince Demetrius Cantimir.* Histoire de l'Empire Ottoman traduite en français par M. de Joncquières.
Paris, 1743/2 tomes en
1 vol. în 4° legatura vechiă

26. *Baron von Hohenhausen.* Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen, aus den Zeiten als dieses schöne Land die Römer regierten.
Wien, 1775
1 vol. în 4° legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. III 141685

27. *Joseph Arneth.* Archeologische Analecten aus Siebenbürgen, Croatien, Spanien, Portugal etc. Mit einem Atlas von XX Tafeln.
Wien, 1851
1 vol. 4° oblung legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. St. AG III 478

28. *G. Marchi e P. Tessieri.* L'aes grave del Museo Kircheriano, ovvero le monete primitive de' popoli dell'Italia media, ordinate e descritte; aggiuntovi un raggionamento per tentarne l'illustrazione.
Roma, 1839
2 vol. în 4° legate
Parafa A.O. – B.A.R. 1090

29. *Laurentius Pignoria.* Mensa Isiaca, qua sacrorum apud Aegyptios ratio et simulacra subiectis tabulis oencis simul exhibantur et explicantur; accessit eiusdem authoris de Magna Deum Matre discursus, nec non *I. P. Tomasini* manos aenea et de vita L. Pignorii dissertata.
Amstelodami, 1669
1 vol. în 4° micŭ legatura vechia

30. (*Iac. Ferd. Miller*, de Brasso) Cimeliotheca Musei Nationalis Hungarici, sive Catalogus historico-criticus antiquitatum, raritatum et pretiosorum cum Bibliotheca antiquaria et numalia eiusdem Instituti.
Budae, 1825
1 vol. în 4° legatŭ.

31. *J. J. Chifleti* Anastasis Childerici, I, Francorum regis, sive thesaurus sepulchralis Tornaci Nerviorum efforus et commentario illustrata.
Antverpiae, 1655

1 vol. în 4° mic legatura vechia
Parafa A.O. – B.A.R. II 378530

32. *A. von Kubinyi.* Szekszárder Alterthümer.
Pesth, 1857
1 vol. în 4° legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. 1092

2ᵛ 33. *Ioannis Meursii.* Atticarum lectionum libri VI, in quibus antiquitates plurimae nunc primum in luce erutae, proferuntur.
Lugduni Batavorum (offic. Elzeviriana), 1627
1 vol. în 4° micŭ legatura vechea

34. *Gisbert Cuper.* Apotheosis vel Consecratio Homeri, sive lapis antiquissimus in quo Homeri consecratio sculpta est commentario illustratus; accedunt explicatio gemmae Augustaea etc.
Amstelodami, 1683
1 vol. 4° micu legatură vechia
Vezi: Catalogul Bibliotecii lui Alexandru Odobescu C 45

35. *Kemény Ianos.* Erdélyi fejedelem önéletirasa. Kiadta Szalay László.
Pest, 1856
1 vol. în 8° legatŭ

36. *Thomas Hyde.* Veterum Persarum, et Parthorum et Medorum religionis historia. Editio secunda.
Oxonii, 1760.
1 vol. în 4° legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. I 375859

37. *A. Fr. Frisi.* Memorie storiche di Monza e sua corte, raccolta ed esaminata. Opera divisa in tre volumi, ed ornata di tavole incise in ramo.
Milano, 1794
3 vol. în 4° legate
Parafa A.O. – B.A.R. II 348004

38. .. .. Scripta historica Islandorum de rebus gestis veteram Borealium, latine reddita et apparatu critico instructa, curante Societate Regia Antiquariorum Septentrionalium: Vol. I, II, III: Historiae Olavi Tryggvii filii. – Vol. IV, V: Historiae regis Olavi Sancti. – Vol. VI: Historiae regum Magni Boni, Haraldi Severi et filiorum eius.
Hafniae, 1828–1835
6 vol. în 8° legate

39. *Brosset*, Rapports sur un voyage archéologique dans la Géorgie et dans l'Arménie, exécuté en 1847–1848, avec un atlas de planches.
St. Petersbourg, 1849.
2 vol. în 8° (atlasul oblung) legate

40. *Raffet.* Voyage dans la Russie Méridionale et dans la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, exécuté en 1837, sous la direction de M. Anatole de Demidoff. Atlas de 100 planches exécutées d'après nature et lithographiées par ...
Paris, 1848
1 vol. în fol. legatŭ
Parafa A.O. – B.A.R. St. A.G. V. 321

41. *Michel Bouquet*, Album valaque. Vues et costumes pittoresques de la Valachie, dessinés d'après nature et lithographiés par E. Ciceri, Ferragio et...
Paris, 1843 (XII stampe)
1 vol. în fol. legatŭ

42. *Chardin.* Voyages du Chevalier ... en Perse et autres lieux de l'Orient, enrichis d'un grand nombre de belles gravures en taille-douce, représentant les antiquités et les choses remarquables du pays. Nouvelle édition ... par L. Langlès.
    Paris, 1811 ... texte 10 vol. în 8° nelegate
    atlas 1 vol. în folio legatŭ
43. *Ios. von Hammer.* Constantinopolis und der Bosporos, örtlich und geschichtlich beschrieben mit 120 griechischen, lateinischen, arabischen, persischen und türkischen Inschriften, mit Plane der Stadt Constantinopol und einer Karte des Bosporos[134].
    Pesth, 1822
    2 vol. în 8° nelegate
44. *I. F. Massmann.* Libellus aurarius sive Tabulae ceratae et antiquissimae et unicae romanae in fodina auraria apud Abrudbanyam, oppidulum Transylvanum nuper repertae, quod nunc primus enuclavit, depinxit edidit.
    Lipsiae 1840
    1 vol. în 4° legatŭ
45. *Jos. Arneth.* Zwölf römische Militär-Diplome beschrieben und auf Stein gezeichnet <von Albert Camesina>.
    Wien, 1843
    1 vol. în 4° legatŭ
45. NB. La scórţele acestui volumu sunt annexate 2 făscóre anume:
46. *I. Aschbach.* Über die römischen Militär-Stationen in Ufer. Noricum, zwischen Lauriacum und Vindobona, nebst einer Untersuchung über die Lage der norischen Stadt Faviana.
    Wien, 1860 în 8° cartonat
    1 fascóra
47. *Ed. von Sacken.* Über die neuesten Funde zu Carnuntum besonders über die Reste eines Mithraeums und ein Militär Diplom von Kaiser Trajan.
    Wien 1853 în 8° cartonat
    1 fascóra
48. *Lud. Ant. Muratori.* Novus thesaurus veterum Inscriptiorum in proecipius eorundem collectionibus haetenus praetermissorum.
    Mediolani, 1739. Tom. I et II (NB. Tom. III lipsesce)
    2 vol. în folio legatura vechea

48 opere diferite. Cu totul şaptezeci şi patru volume

b) ŞCOLII NORMALE SUPERIOARE

[[Extras din P. Preca, *Contribuţiuni la reconstituirea bibliotecii lui Alexandru Odobescu*[135], în *Gazeta cărţilor*, Buc., 11 (1941–1942), nr. 7–8 şi 9–12]].

1. Antonescu (Teohari), Cultul Cabirilor în Dacia 2).
   Bucuresci, A. Degenmann, 1889, 260 pag. + XII tabele litografice, 23,5 × 15.

2) Cu dedicaţia autorului către Odobescu.

2. Bengesco (Georges). Notice Bibliographique sur les principaux Ecrits de Voltaire ainsi que sur ceux qui lui ont été attribués. — Paris, A. Quantin, 1882, 114 pag. 23,5 × 14,5.
3. Bengesco (Georges), Voltaire, Bibliographie de[s] ses œuvres (Tome premier).
   Paris, Rauveyre et G. Blond, 1882, 494 pag. 21 × 13.
4. Bengesco (Georges), Bibliographie Franco-Roumaine du XIX-e siècle (Tome premier).
   Bruxelles, Paul Lacomblez, 1895, 218 pag. 23,5 × 16.

5. Bielz (E. A.), Handbuch der Landeskunde Siebenbürgens 3). Hermannstadt, 1857. 613 pag. + 1 hartă, 22 × 13,5.

3) Cu autograful lui Odobescu

6. Boppe (Auguste), La Mission de l'Adjutant-Comandant Mériage à Widin (1807–1809).
   Paris. F. Alcan, 1886, 35 pag., 24,5 × 16. (Extrait des Annales de l'Ecole libre des Sciences Politiques no. du 15 Avril 1886).
7. Brandza (Doctorul D.), Prodromul Florei Române sau enumeraţiunea plantelor pînă astăzi cunoscute în Moldova şi Valachia, —
   Bucureşti, Tip. Academiei Române, 1879. 128 pag., 25 × 16.
8. Brucke (Dr. Ernest), Les Couleurs au point de vue physique, physiologique, artistique et industriel.
   Paris, J. B. Baillière et Fils, f. an. 344 pag. + 46 figuri, 17,5 × 11
9. Charpentier (J. P.), Les Ecrivains Latins de l'Empire.
   Paris, L. Hachette et Co. 1859. 418 pag., 17,5 × 10,5.
10. Dhalloy (J. D'Omadius), Manuel pratique d'Ethnographie ou description des Races humaines, Ed. V-a.
    Paris, E. Lacroix, 1864, pag. 127, 17 × 10,5
11. Dindorfii (Ludovici), Diodori, Bibliotheca Historica. Vol. 1–2–3–4.
    Lipsiae, B. G. Teubner, 1866–67 pag. 453 + CXXVIII; 532 + LXIX; 618 + LXXXIV; 407 + XLVIII. 17 × 11
12. Dindorfii (Guiielmi), Sophoclis Tragoediae. Ed. V-a.
    Lipsiae, B. G. Teubneri, 1879, pag. 381, în 18 × 11.
13. Dubois (M. Marcel), Notions élémentaires de Géographie Générale.
    Paris, G. Masson, 1884. 196 pag. 18,5 × 11,5.
14. L'Orestie. Trilogie tragique d'Eschyle. Traduite en vers par Paul Mesnard 5) —
    Paris, Hachette et Cie., 1863, 304 pag., 22 × 14.

5) <lipsă trimiterea>

15. Figuier (Louis), Les Races Humaines. (Illustré de 270 Gravures dessinées sur bois et 8 chromolithographies). Ed. V-a.
    Paris, Hachette et Cie., 1885, 620 pag. 23,5 × 16,5.
16. Gäll (Hermann), Charikles. Bilder Altgriechischer Sitte, zur genaueren Kenntnis des Griechischen Privatlebens entworfen von Wilhelm Adolph Becker, neu bearbeitet von Hermann Gäll. Band 1, 2, 3.
    Berlin, S. Calvary et Comp., 1877–78. 328 + 379 + 425 pag., 18 × 12.
17. Hug (Arnoldus), Xenophontis. Institutio Cyri. Editio Maior.
    Lipsiae, B. G. Teubneri, 1883, 260 pag. 17 × 11.
18. Huschke (Ph. Eduardi), Imp. Justiniani, Institutionum Libri quatuor.
    Lipsiae, B. G. Teubneri, 1868, 264 pag., 17 × 11
19. Isambert (M.) ANEKDOTA ou Histoire secrète de Justinien traduite de Procope. — Géographie du VI-e Siècle et révision de la numismatique d'après <le> livre de Justinien.
    Paris, Firmin Didot, — Frères — Fr. Klincksieck, 1856, 967 pag. 21 × 13.
20. Kallenberg (H.), Herodoti Historiarum. Libri IX. Vol. I–II.
    Lipsiae, B. G. Teubneri, 1875, XLII + 403; XLVII + 421 pag. 17 × 11
21. Lebègue (F. Albert), Recherches sur Délos.
    Paris, S. Thorin, 1876, 339 pag. + 1 hartă + 2 planşe.

22. Levasseur (E.), La France (avec ses Colonies). Géographie et Statistique. Ed. III-a.
Paris, Ch. Delagraire et Cie., 1873, 450 pag., 17,5 × 11.

23. Menliu (I.), Cursu elementaru de literatură. (Noţiuni de logică, stilistică, retorică) 4).
Bucuresci, Tip. Academiei Române, 1881, 468 (100) pag. 19,5 × 12,5.

4) <trimiterea lipsă>

24. Œuvres complètes de Montesquieu avec des notes de Dupin, Crévier, Voltaire, Mably, Servan, La Harpe, etc., etc.
Paris, Firmin-Didot Frères, 1838, 770 pag., 25,5 × 17.

25. Muellenhoffius (Karolus), Germania antiqua. Cornelli Taciti Libellum.
Berolini. Weidmannos, 1873, 170 pag., 17,5 × 11,5.

26. Nisard (M.), Suétone les écrivains de l'histoire Auguste, Eutrope-Sextus Rufus, avec la traduction en français.
Paris, Firmin-Didot et Cie., 1876, 907 pag. 25,5 × 17.

27. Nisard (M.), Stace, Martial, Manilius, Lucilius Junior, Rutilius, Gratius, Tobircus, Némésianus et Calpurnius. (Œuvres complètes).
Paris, Firmin-Didot et Cie., 1877, 836 pag., 25,5 × 17.

28. Nisard (M.), Collection des auteurs latins, avec la traduction en français (Ausone, Sidoine, Apollinaire, Fortunat).
Paris, Firmin-Didot et Cie., 1887, 295 pag. 26 × 17.

29. Notice sur la Roumanie. Principalement au point de vue de son économie rurale, industrielle et commerciale, suivie du catalogue spécial des produits exposés dans la section roumaine à l'Exposition Universelle de Paris, en 1867 et d'une notice sur l'histoire du travail dans ce Pays.
Paris, A. Franck, 1868, 436 pag. + 1 hartă, 23 × 15.

30. Pottier (E.), Les Statuettes de terre cuite dans l'antiquité. (Ouvrage illustré de 92 gravures, dessins de J. Devillard).
Paris, Hachette et Cie., 1890, 314 pag. 17 × 11

31. Reinach (Solomon), Catalogue sommaire du Musée des antiquités nationales au Château de Saint-Germain-en-Laye.
Paris, f. an., 223 pag., 17,5 × 11,5.

32. Renan (Ernest), Le prêtre de Nemi. Drame philosophique Ed. II-e.
Paris, Calmann Lévy, 1886, 134 pag., 23 × 16.

33. Renard (Léon), L'Art naval. (Ouvrage illustré de 52 vignettes par Morel-Fotio). Ed. III-e.
Paris, Hachette et Cie., 1873, 294 pag., 17 × 11.

34. Ristelhuber (P.)., Heidelberg et Strasbourg. Recherches biographiques et littéraires sur les étudiants alsaciens immatriculés à l'Université de Heidelberg de 1386 à 1662.
Paris, E. Leroux, 1888, 141 pag., 26,5 × 17.

35. Roque (M. Phocion), Athènes d'après le Colonel Leake. (Introduction de M. C. Wescher. Dessins de L. Breton). Ed. II-e.
Paris, E. Plon et Cie.

36. Soutzo (M. Michel C.), Coup d'œil sur les Monuments antiques de la Dobrudja. (Extrait de la Revue Archéologique, Octobre et Novembre 1881).
Paris, Dichier et Cie., 1882, 31 pag., 24,5 × 16,5.

37. Stiévenart (J.F.), Œuvres complètes de Démosthène et d'Eschine. Paris, Firmin-Didot et Cie., 1879, 676 pag. 26 × 17,5.

38. Talbot (Eugène), Œuvres complètes de Xénophon. (Tome premier). —
Paris, L. Hachette et Cie., 1859, 583 pag., 17,5 × 10,5.

39. Teodorescu (G. Dem.), Viaţa şi operile lui Eufrosinu Poteca 6).
Bucuresci, Tip. Academiei Române, 1883, 84 pag., 22 × 14.

6) <lipseşte trimiterea>

40. Thurot (Charles) et Chacelain (Emile), Prosodie latine suivie d'un appendice sur la prosodie grecque.
Paris, Hachette et Cie., 1882, 140 pag., 17,5 × 11.

41. Vernes (Maurice), Manuel d Histoire des Religions. (Traduit du Hollandais).
Paris, E. Leroux, 1880, 276 pag., 18 × 11.

NOTE

1 Despre dragostea pe care Odobescu a avut-o pentru cărți din anii de ucenicie și pînă la încheierea întinsei lui activități științifice și literare s-au păstrat mărturii variate, mai multe decît oferă de obicei arhivele personale ale altor mari scriitori. Obișnuința folosirii unei bibliografii bogate și la zi pentru toate problemele studiate este vădită mai întîi de referințele numeroase care însoțesc studiile lui Odobescu, începînd chiar cu acelea întocmite în tinerețe. Întemeierea informației sale pe numeroase izvoare este atestată de citate, expresii din cronici și scrieri vechi, referiri la fapte de demult care necesitau lecturi variate și cercetări răbdătoare în biblioteci. Prețuirea lui Odobescu pentru cărți și manuscrise a dus la impresionanta recoltă de monumente ale scrisului și tiparului din țara noastră realizată în cursul călătoriei științifice din 1860 în Oltenia. Se simte, din atenția cu care fericitul descoperitor al acestor vestigii de cultură românească veche le prezintă în articolele publicate în *Revista Română*, importanța pe care o acorda el cărții ca izvor de cunoștințe sau ca întrupare a eforturilor creatoare ale omului.

Prin călătoriile sale în străinătate întreprinse cu prilejul studiilor privind tezaurul de la Pietroasa, Odobescu se vădește un adept al documentării integrale, indiferent de eforturile sau cheltuielile cerute pentru adunarea tuturor informațiilor necesare. Ca cercetător avizat de arhive și colecționar competent de documente privind istoria românilor, Odobescu dă un strălucit examen prin cele trei volume publicate în colecția Hurmuzachi în anii 1885, 1886 și 1889 (Suplementul I, vol. I—III: documente culese din Arhivele Ministerului Afacerilor Străine din Paris privind starea României în sec. XVIII—XIX).

Iar în ce privește concepția exigentă a lui Odobescu despre cartea științifică în aspectele sale tehno-redacționale și de artă grafică, analiza celor trei volume din *Le trésor de Petrossa* este concludentă. Prezența autorului se simte aci de la prima linie a textului pînă la ultima indicație privind litera, ilustrația, ornamentele grafice și așezarea în pagină. Din experiența unui pasionat colecționar de cărți, om de întinsă cultură și în același timp competent bibliolog a rezultat somptuoasa lucrare științifică, fără îndoială cea dintîi operă publicată pînă atunci de un român în care să se fi realizat o atît de armonioasă unitate între obiectul studiului, studiul însuși și vestmîntul lor editorial.

O împrejurare fericită (păstrarea catalogului bibliotecii lui Al. Odobescu în ms. rom. 4368 al B.A.R. și posibilitatea utilizării cîtorva informații de arhivă îngăduie cunoașterea pînă în amănunte a acestui iscusit instrument de studiu care a fost colecția de cărți a marelui cărturar. Odobescu impresionîndu-și contemporanii printr-o bibliotecă bogată și excelent alcătuită a fost evocat de G. Bengescu (*Cîteva suvenire ale carierei mele*, Bruxelles, 1899, p. 78—79). Odobescu, fondator al Bibliotecii Școlii Normale pe care o conduce începînd din 1892 a fost prezentat de Pompiliu Preca în articolul *Contribuțiuni la reconstituirea bibliotecii lui Alexandru Odobescu* publicat în *Gazeta cărților*, Buc., 11 (1941—1942), nr. 7—8 și 9—12, articol în care se descriu 41 de opere donate bibliotecii acelei școli de către Odobescu, pe atunci directorul Școlii Normale. Biblioteca s-a păstrat la Seminarul pedagogic (astăzi Școala medie mixtă nr. 7 I. L. Caragiale din Calea Dorobanților 163) pînă în timpul celui de-al doilea război mondial. Cercetările întreprinse în biblioteca acelei școli, apoi la Institutul pedagogic de 3 ani (Șos. Panduri nr. 90), nu ne-au îngăduit însă să stabilim soarta fondului dăruit de Odobescu Școlii Normale.

Biblioteca lui Alexandru Odobescu a fost prezentată de Acad. G. Călinescu în două din studiile sale asupra vieții și operei scriitorului: *Biblioteca lui Odobescu*, în: *Revista Fundațiilor*. Buc., XIV (1947), 12, p. 8—14 și *Al. Odobescu* (Studii literare), în: *Studii și cercetări de istorie literară și folclor*. Buc., VII (1958), 3—4, p. 334—365.

Informațiile privind biblioteca lui Odobescu adunate de la Arhivele Statului, din Arhiva Academiei sau din analiza Catalogului și listelor de cărți foste în biblioteca scriitorului au fost adunate și valorificate de N. Georgescu-Tistu într-un studiu recent, intitulat *Activitatea bibliologică a lui Al. Odobescu*, publicat în *Studii și cercetări de bibliologie*, Buc. vol. V. (1963), p. 135—152.

În această etapă a cercetărilor se poate încerca reconstituirea bibliotecii lui Alexandru Odobescu. În afara celor două cataloage din mss. rom. 4368 și 5687 ale Academiei pentru o asemenea întreprindere bibliologică vor servi negreșit și alte izvoare. În primul rînd, așa cum am arătat mai sus, vor trebui utilizate referințele din operele lui Odobescu, stabilind, firește, dacă lucrările sînt citate după originale sau după surse secundare. Corespondența lui Alexandru Odobescu este un alt izvor pentru cunoașterea cărților ce i-au alcătuit, cîndva, biblioteca (a se vedea, de pildă, scrisorile din 1871 către librăriile V. A. Moret și Didot din Paris, librari din Roma etc. păstrate la B.A.R. — Arhiva Odobescu I, ms. 20). În Arhiva Odobescu se găsesc, de asemenea, numeroase fișe bibliografice, note de lectură, însemnări despre cărți ce l-au interesat pe scriitor, unele din biblioteca lui. Cercetările de arhivă vor îngădui, în sfîrșit, identificarea cărților dăruite de Odobescu unor biblioteci din București, cărți care proveneau negreșit din biblioteca personală a scriitorului. Astfel, la Arhivele Statului — București (fondul Ministerului Învățămîntului, dosar 1877/3542 f. 189) se păstrează cererea lui Odobescu din 16 dec. 1877, către Ministerul Instrucțiunii de a i se aproba depunerea la Biblioteca Centrală a Statului a cărților sale sechestrate într-un șopron umed din curtea locuinței sale de pe strada Verde nr. 18. La 23 octombrie 1879, înainte de-a pleca într-un concediu de boală la Geneva și Paris, Odobescu cere președintelui Academiei autorizația de a depune la această instituție, în grija lui Ion Bianu, două biblioteci, trei cufere cu cărți, hîrtii și mărunțișuri și un Catalog (Arhiva Academiei, dosar 1879/VII, 10, p. 214). Scriitorul dăruise Academiei o serie de cărți încă din 1877 (vezi mai sus *Listă de operile dăruite Societății Academice Române de A. Odobescu*). Majoritatea cărților au intrat însă în fondurile Bibliotecii Centrale a Statului și, împreună cu aceste fonduri au trecut în 1901 la Academie unde se găsesc și astăzi (vezi I. Bianu, *Academia Română și biblioteca ei*, în *Boabe de grîu*, Buc., 1 (1930), nr. 1, p. 6). Alte cărți au fost donate, după cum am arătat mai sus, Școlii Normale Superioare.

Sub titlul general *Biblioteca lui Alexandru Odobescu*, publicăm în volumul de față cele cîteva cataloage și listele cărților (în cea mai mare parte inedite) care au aparținut marelui nostru scriitor, și anume:

I *Catalogul Bibliotecei lui Alex. I. Odobescu scris de mîna lui* — ms. rom. 4368 al B.A.R., f. 1^r—86^r;

II *Catalogue des livres* — ms. rom. 5687 al B.A.R., f. 14—18;

III *Liste de cărți donate de Alexandru Odobescu*:

a) Societății Academice Române — extras din *Analele Societății Academice Române*, Secțiunea I, Buc., 10 (1877), p. 166—167, nr. 62—69 și Dosarul 1877/A 1, f. 45;

b) Şcolii Normale Superioare — extras din P. Preca, *Contribuţiuni la reconstituirea bibliotecii lui Alexandru Odobescu*, în *Gazeta cărţilor*, Buc., XI (1941—1942), nr. 7—8 şi 9—12.

Textele de mai sus sînt reproduse cu ortografia din manuscrisele originale sau din revistele unde au fost publicate. Fiecare lucrare consemnată în cataloage şi liste a fost căutată în fondul B.A.R. unde se păstrează majoritatea cărţilor foste în posesia lui Odobescu. Descrierile adesea prescurtate iar uneori greşit transcrise au fost completate şi corectate prin confruntarea cu lucrările originale. Aceste completări, datorate editorului, sînt imprimate <între paranteze unghiulare>. Cuvintele [între paranteze drepte] reprezintă elemente de descriere adăugate de Odobescu la datele bibliografice ale cărţilor.

În adnotări (imprimate corp 8) s-au menţionat, pentru cărţile din biblioteca lui Odobescu care au putut fi găsite, elementele de identificare a posesorului (sigiliul şi parafa lui Alexandru Odobescu) şi cota Bibliotecii unde sînt păstrate aceste cărţi (în majoritatea cazurilor Biblioteca Academiei = B.A.R.).

În notele ce urmează menţionăm însemnările autografe Odobescu pe cărţile ce i-au aparţinut, sau pe filele intercalate de el în aceste volume, precum şi unele sublinieri în text pe care le putem atribui lui Odobescu, deoarece se referă la informaţii sau idei reluate apoi în scrierile lui. Aceste însemnări între care vom întîlni traduceri fragmentare din clasici greci, latini sau francezi, date istorice şi alte note de lectură, ne permit să surprindem crîmpeie din metodele de studiu ale posesorului, care îşi învingea uneori respectul său faţă de carte, sub imperiul unei idei fugare la care dorea să revină. Obiceiul de a-şi lua note de lectură şi dorinţa de a menaja textul tipărit erau împăcate de Odobescu prin adăugirea (cu prilejul legării cărţilor) a mai multor foi albe la sfîrşitul volumului.

2 Ms. rom. 4368 B.A.R. este un caet de 86 file format 19/23 cm, legat în piele roşie la cotor şi colţuri, cu menţiunea pe cotor: *Catalogue de livres — A.O.* Filele au liniatură orizontală cu 23 linii pe pagină, scris în general numai pe prima faţă (a 2-a pagină fusese rezervată pentru adaosuri). Filele au pe ambele feţe o liniatură verticală în cerneală roşie pentru următoarele rubrici: cota de raft (formată din numărul dulapului — în cifre romane — şi al raftului — în litere minuscule —), numărul curent al operelor (reluat în cadrul fiecărei litere), autorul, titlul, volumele, traducătorul sau editorul operei (într-o singură rubrică), locul şi anul, numărul volumelor şi formatul cărţii. Unele opere sînt bifate sau şterse cu cerneală sau în creion, probabil cu prilejul verificării bibliotecii după catalog.

3 Aeschylus, *Prometheus vinctus*: Adnotări în greceşte la p. 1—13 şi româneşte în rest (traduceri de cuvinte). În volum se găseşte o fişă cuprinzînd traducerea primelor versuri din *Prometheu*, un scurt rezumat, apoi sensurile cîtorva cuvinte după cum urmează:

— 1 —

Prometheus.

Cratos. Eată-ne (ajunşi, *şters*) la cea mai de urmă margine a pămîntului
În ţara[1] Scyţilor, în pustia[3] nepătrunsă[2] (de nici un muritor, *şters*) oameni.
Iar tu, Efaestos aibi grije să 'mplineşti cele ce tatăl ţi-a poruncit
(Cele ce tatăl ţi-a poruncit, *şters*), p'acesta (aci, *şters*) viclén aci
pe stîncile prăpăstióse să-l lânţueşti
cu legături de fier şi p'acesta'n cătuşe nepătrunse să-l pui.

— —

De la v. 1—133 Prologul. De la 1—90 sc. I-a. Κράτος şi Βία, personagii luate din Θεογονία lui Hesiod, v. 385:

Καὶ Κράτος ἠδὲ Βίην ἀριδείκετα γείνατο τέκνα . . .

şi Vulcan cu instrumentele lui, aduc pe Prometheus şi-l pun în partea stîngă.

1. ὁ şi οἦῖμος = drum ţară, derivă de la v. οἴω = port. Răd. verb. οἴω, ιὲ $\sqrt{\iota}$ priimind guna o avem o + ι plus ω provenitor din prelung. lui o, voc. de legătură a rad. gunif şi terminaţ. pers. μυ.
2. ἄβροτος-ος-ον adj. = ἄβροτος = (nemuritor, *şters*), nelocuită de oameni. În edit. Blomfield găsim ἄβροτος compus din α şi βρότος = μρότος din $\sqrt{\mu o\rho}$ = mor lat. prin metatesă $\sqrt{\mu o\rho}$ ne dă μρο şi prin prefacerea lui μ în β avem βρο + τος sufixul.
   În edit. Dindorf găsim ἄβατος = inaccesus, adică loc unde n-a pătruns nimeni, unde n-a călcat nimeni comp. din α şi βαίνω, $\sqrt{\beta\alpha}$.
3. ἐρημία = vastitas solitudo = deşert, cîmpie întinsă.

4 Aeschylus, *Théâtre*: Adnotări: p. 6 (în greceşte). Sublinieri în text la: p. 40 (Prométhée enchainé): „habite le peuple noir, et où coule le fleuve d'Éthiopie"; p. 102 (Les sept contre Thèbes): „. . . il annonce que les Achéens. . ."; p. 141 (idem): „Oui, mais c'était venger sur tous le crime d'un seul"; p. 171 (Agamemnon), p. 179 (idem): „Un trait empoisonné, s'attache au cœur de l'envieux; consumé par le venin, un double chagrin l'accable"; p. 183 (idem): „la modération de l'âme est le plus beau présent du ciel"; p. 221—224 şi 245 (Les Choéphores), p. 317, 323 (Les suppliantes).

5 Alecsandri, *Doine şi lăcrămioare*: Dedicaţie la p. 3: „D-lui Alecsandru Odobescu, V<asile> A<lecsandri>".

6 Alecsandri, *Poezii poporale*: Dedicaţie la p. 1: „D-lui Odobescu. V<asile> A<lecsandri>".

7 Anaxagoras, *Fragmenta*: Volum legat împreună cu alte 5 lucrări đescrise în acest catalog la Z3, R12, E14, E13, A25. Pe prima pagină a volumului miscelaneu se află o notă autografă Ođobescu cu descrierea bibliografică a celor 6 lucrări legate împreună.

8 Aristoteles, *De Rhetorica*: În volum se găsesc două file albe de hîrtie; una îndoită în patru, iar alta în đouă. Pe prima faţă este următoarea notă:

Retorica lui Aristotel. Cart. II Cap. 1°.

δόξαι, opinie, părere în opunere cu adevărul, cu realitatea. Platon Symb. 218 αὐτι δόξης ἀληθείαν.

πρότασεις, înfăcişare, în ce se pune pe dinafară ca se ascundă altele. Δόξαι καὶ προτάσεις sînt în opunere cu ἐκ τίνων care însemnează chiar mijlocul seŭ *locurile*, τόπων.

ἐνθύμημα entimemă, sillogismŭ alcătuit numai de doa propuneri đin care ce'đântîiu e *antecedentul* şi a đoa *consecuentul*. ε este în Retorică ceea ce e sillogismul curat în Dialectică (Arist. Retorica I). în Međea lui Ovidiu se află această entimemă: Servare potui; perđere au possim rogas? (Quint. VIII 5).

περὶ τούτων, adică đespre miđlocul, đespre locuri, reportîndu-se la τίνων din frasul de mai nainte şi ἐκ τούτων đin acele reportîndu-se la δόξαι καὶ πρότασεις. Se subînţelege doă verburi:

9 Aristoteles, *De Melisso*: vezi nota 7.

10 Aristote, *Poétique*: Citită în mai multe rînduri, poate đe persoane điferite, cartea are numeroase sublinieri în text şi pasaje marcate marginal cu creion chimic (p. XI, XVIII, 1, 3 etc.), creion negru (p. 119, 151 etc.) şi cerneală (p. 127), ultimele asemănătoare acelora

obişnuite de Alexandru Odobescu la lectura altor cărţi. Sînt însemnările obişnuite ale unui clasicizant (cuvinte importante marcate *promemoria*, definiţii sau pasaje caracteristice pentru doctrina retorică a lui Aristotel).

11 Bălcescu, *Magazinu istoriku*: La B.A.R. se păstrează primele două din cele patru volume menţionate de Alexandru Odobescu (la Serviciul Cartea Rară). Fiecare volum are legate la sfîrşit cîte 10 pagini albe. Ambele volume au numeroase sublinieri în text şi pe marginea paginilor. În multe locuri este transcris anul „de la facerea lumii'' în anii erei noastre. Vol. I are următoarele adnotări: la p. 126 jos, la cuvintele *Stroe Vistieru*: „Data, V.<ezi p.> 347''; la p. 134, după *Radul vel Logofăt* adaogă „Creţulescu'' în chirilice (creion); la p. 152, arborele genealogic al lui Neagoe Basarab, alcătuit astfel:

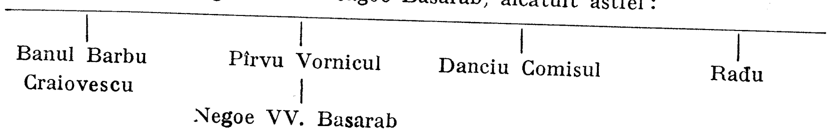

la p. 159, după *Capichehaelile de la Poartă*, adnotarea „Stoica Log.''; la p. 168 pe margine: „pădurea Brestea?'', tot la p. 168 jos, în cerneală peste un scris mai vechi în creion, chirilic: „Hris de la Bistriţa moşia Muscelul 7063 mart 24 cartea lui Petraşcu VVd fiul lui Radu VVd şi care mai dice ca Vintilă VVd pre nume bun se dicea Vlad''; la p. 169 marginal: „7044/1536 Iunie Radu VVd sin Radu VVd onuk < = nepot> Vlad VVd Călugărul. Chrisov la Glavaciok (Cernatesci)''; la p. 291, după cuvintele *Paşa încă ajunsease mai nainte*, adnotarea în creion „ianuarie''. La vol. II se găsesc adnotări la p. 3: „vezi III 8''; la p. 6 jos: „din greci'', referindu-se la *Papa* (din greci) *Vistier*, din text; la p. 17. „vezi III 36''. Pe prima din paginile albe legate la sfîrşitul vol. II se găseşte nota:

„1690 — vetafu de copii, p. 156
Nunta Domniţei Stancuţa p. 198
p. 196 pentru trîsnire <clopotniţei> domnescă
p. 214 pentru capitală
p. 341 ciumă
p. 346 Hanul St. George
case în Bucureşti şi bis<erici> 154
Nemţii în Bucureşti
. . . . 146 —
168 169 150.
1695 — Aga p. 227
170 $^3/_4$ era la pórtă
Engel I p. 362
1705 îl trimite iară la Constantinopol
Engel I p. 363
1706 idem Engel I p. 364
1707 idem Engel I p. 365
1714 móre Domniţa Stanca
Engel I 374
îl aduce în Constantinopol
Engel I 376''

Pasajele însemnate pe margine şi unele din adnotările de mai sus fac parte din documentaţia autorului folosită la scrierea „Scenelor istorice''.

12 Batisier, *Histoire de l'art*: Adnotări la capitolul *Indoustan*, la p. 5: „Ellore'', „Mavalipuran'', la p. 6: „Kennery (Salsélle)'', „Karli'', la p. 7: „Elephanta'', „Kailaça'', la p. 10: „Madourch'', la p. 11: „Tanjaour'', „Bangalore (Lakemi)'', „Şalembron (Coromandel)'', la p. 17: „Ram Raz 1790“, „Viswakarma“, „dulgh «er»“, ... „măsurător“. Denumirile notate se află în textul respectiv.

13 Bode, *Geschichte der Hellenischen Dichtkunst*: În vol. I se găseşte următoarea notiţă scrisă pe o filă detaşată:

„Bode — *Geschichte der Epische Dichtkunst der Hellenen.* vol. I
I — Zweiter Abschnitt. Ursprung des epischen Gesanges im
heroischen Zeitalter 191—230
19 foi 1/2
II — Sechster Abschnitt: Hesiodos und sein Zeitalter p. 414—429
8 (7 foi 1/2, *şters*) foi
III Siebenter Abschnitt: Die religiösen und philosophischen Lehrgedichte 459—499
20 foi

Total: I — 19 1/2 foi
II — 8 — foi
III — 20 — foi
47 1/2 foi

În vol. II se găseşte altă notiţă scrisă de asemenea pe o fişă:

Bode

Vol. I —	Zweiter Abschnitt, p. 25—35	5
	§ 12 şi 13 pag. 90 şi 91	1
		6
Vol. II —	§ 2 şi 3 pag. 42 şi 43	1
	§ 25, pag. 74	1/2
	§ 4, pag. 89	1/2
	§ 21, pag. 105	1/2
	§ 13, pag. 355	1/2
	§ 6. pag. 374	1/2
		9 1/2

14 Boecking, *Notitia dignitatum*: În vol. I sînt adnotate „Leg. V Macedonica'' (p. 108) şi „XIII Gemina'' (p. 109), corpurile de trupe romane folosite la atacarea şi ocuparea Daciei de către Traian.

15 Bopp, *Glossarium sanscritum*: Volumul conţine 14 p. albe legate la sfîrşit, fără adnotări.

16 Browne, *History of Greek Classical Literature*: Sublinieri la p. 16—19.

17 Brillat Savarin, *Physiologie du goût*: Sublinieri la capitolul *Pensées et préceptes*

18 Buffon, *Œuvres*: La vol. IV, pe filele albe liminare este scrisă (autograf A. Odobescu, în creion) următoarea listă cu corespondentele latine-române şi uneori franceze ale numelor unor păsări, nume care apar în *Pseudokynegetikos*:

Pasăr. —
Lanius meridionalis — Francioc
Spinus — Scatiu
Fringilla — Oiţă — Sticlete
Corracias- Căcău (Dumbrăveancă)

Cy<p>selus — *Lăstun*
Turdus viscivorus — *Cocoșar*
musicus
Sturnus vulgaris — *Graur*
Parus — pițigoiu
Troglodytes — Sfredeluș (roitelet)
Silvia phaenicus (?) — Nucșòră
Em<b>eriza — Pressură (Bruant)
Sitta — Țoiŭ
Motacilla — Codobatură (hochqueue, bergeronnette)
Pyrulla — Botgros (bouvreuil)
Merul<a>- Merla (Merle)
Calandra — Ciocârlie
Alauda — Ciocârlie
Cinclus — Pruntăraș
Upup — Pupăza — Huppe
Picus — Ghionóe
Garulla — Gaiță (Geai)
Alcedo — Prigor
Tringa — Purcăraș (becat?)

19 Calderón, *Teatro*: La p. 1—34 *(La vida es sueño)* cititorul a numerotat versurile.

20 Catullus, *Carmina*: Volumul are legate la sfîrșit 10 pagini albe, fără însemnări.

21 Chézy, *Yajnadattabada*: Pe prima pagină de titlu se găsesc două rînduri scrise de mînă (A. Odobescu?), complet șterse cu cerneală.

22 Χριστόπολος, Ἑλληνικά: Adnotare la p. X: Ὁ ἐκδότης Νικόλαος Κοριτζᾶς (= „cartea lui Nicolae Koritzas").

23 Colebrooke, *Philosophie des Hindous*: Numeroase sublinieri în text.

24 Corneille, *Œuvres*: Vol. I are sublinieri, adnotări, traduceri de cuvinte, numerotarea versurilor, în partea de sus a paginei, deasupra textului, la piesele: *Le Cid, Horace, Cinna, Polyeucte, Pompée* (ex. p. 223 „déçue = înșelată", „j'épandrai = răspîndi"; p. 224 „cuisant = picantă", „Remettre mon visage un peu plus à loisir = dă în o bună dispoziție"; p. 227 „Cid, acte I, Scène VII — aici ne zugrăvesce Corneille mai mult lupta dintre datorie și pasiune", „trépas = mórte"; p. 229 „apaise = a îndulci, a liniști, a se calma"; p. 233 „allégeance = îndulcirea mea, încrederea mea să fie": p. 237 „médisance = acuzarea", „allégresse = o bucurie mare care isbucnește de o dată"; p. 239 „recouvre = regăsesc"; p. 240 „cyprès = chiparos"; p. 242 „pâme = a se înveseli";, „pamoison = spasmul"; p. 243 „immolée = sacrificat", „l'assaillant = pe cel care va ataca", „se delaisse = a se repausa din oboseala corporală sau spirituală"; p. 244 „vaillance = curajul", „arrêt = hotărîri, opriri", „ressentiment = suvenirul durerei"; p. 245 „défaits = perduți, abătuți"; p. 247 „celer = ascunde"; p. 248 „répute = consider", „défaite = învingerea", „bannisser = a exila, a alunga", „S'il ne m'avait aimée, il ne serait pas mort — Aici se vede succesul eroului Cid (Rodrig)"; p. 250 „bienséance = convenienţa"; p. 309 „Cinna, acte IV, Scène première — Irrésolution d'Auguste. Lâcheté de Maxime"; p. 315 „Cinna, acte V, Scène première — Clémence d'Auguste".

25 Creuzer, *Deutsche Schriften*: Vol. 2 și 3 au tabla de materii scrisă de mînă, de A. Odobescu.

26 Cyrano de Bergerac, *Œuvres*: Cartea are cîteva sublinieri.

27 Descartes, *Œuvres*: Pe prima pagină de titlu este dedicația: „De la D.Florescu, prietenului seu Odobescu. Dé Domnul băete să te folosești de dînsul. Paris 1862".

28 Dio Chrysostomus, *Orationes*: Numeroase sublinieri și adnotări (indescifrabile) la index și p. 12, 212—213, 232, 236, 240—241, 328—329, 413, 425, 466, 504, 605, 633, 638—639.

29 Doederlein, *De vocum*: Volum legat cu alte 3 lucrări, descrise în acest catalog la: G.30, G.31, H.13. Pe prima pagină a volumului o notă bibliografică cu descrierea lucrărilor cuprinse în el.

30 Egger, *Essai sur la critique*: În volum se găsesc cîteva sublinieri. La p. 175 (Cap. despre Aristoteles), pe margine, este adnotarea: „Où?", referindu-se la fraza :„Mais nulle part il ne comprend, nulle part il ne définit l'imagination comme faculté créatrice, produisant le beau par les procédés de l'art; et cependant il a défini l'art une certaine puissance de créer." ? (semn de întrebare pus de cititor).

31 Egger, *Epigraphices graecae*: Cartea are dedicația: „à M. Alexandru Odobescu souvenir de la Sorbonne E. E<gger>". În acest volum sînt legate lucrările lui M. Egger și E. Egger înregistrate la B.A.R. la cotele II 32173 — 32178. Sigiliul A. O. este pe prima (II 32173) și pe penultima (II 32177). În Catalogul bibliotecii lui Alexandru Odobescu nu figurează decît prima. Celelalte sînt: Egger M., *De quelques textes inédits récemment trouvés sur des papyrus grecs qui proviennent de l'Egypte.* Paris, 1858; Egger M., *Observations historiques sur la fonction de secrétaire des princes chez les anciens.* Paris, 1859; Egger E., *Notice historique sur le duc de Clermont-Tonnerre traducteur et commentateur des œuvres d'Isocrate.* Paris, 1865; Egger M., *De l'étude de la langue latine chez les Grecs dans l'antiquité.* Paris, 1855; Egger M., *Discours prononcé aux funérailles de M. Victor le Clerc.* Paris, 1865.

32 Empedocles, *Fragmenta*: Vezi nota 7.

33 Empedocles et Parmenides, *Fragmenta*: Vezi nota 7.

34 Euripides, *Opera omnia*: În vol. III se găsește o fișă cu traducerea versurilor 685 din Ἄλκηστις (p. 517):

„Dică în zadar betrânii că ei voiu a muri

Cerând să vie mórtea și viet'a se sfârși;
Căci de voiescu mórtea, nu va nimeni să móră
Și betrânețea atunci nu le mai e povară."

35 Fauriel, *La poésie provençale*: Sublinieri la începutul vol. I.

36 Garrucci, *La storia di Isernia*: Adnotări în creion la p. 19—33.

37 Génin, *Lexique de Molière*: Adnotări la p. 46 jos: „Amo Nudo I 3"; și la p. 53 jos: „Madame (*sau* Medecin) Volant".

38 Grotefend, *Rudimenta linguae umbricae*: Vezi nota 29.

39 Grotefend, *Rudimenta linguae oscae*: Vezi **nota** 29.

40 Grotefend, *Zur Geographie*: Pe prima pagină albă însemnarea: „à consulter sur le même sujet:

D. Klenze (Lachmann *şters*) Zur Geschichte der alt<it>alischen Volkstaemme, besonders nach den Ueberrechten ihren Sprachen.

dans: Klenze's Philologische Abhandlungen herausgegeben von K. Lachmann. Berlin 1839 p. 55–105”.

Pe ultima pagină albă este notat cuprinsul volumului, în limba germană.

41 Guinot, *L'Eté à Bade*: Are legate cîte 4 foi albe la începutul şi la sfîrşitul volumului, fără însemnări.

42 Henop, *De lingua Sabina*: Vezi nota 29.

43 Hesiodus, *Carmina*: Numeroase adnotări la o parte din textul *Theogoniei*: traduceri de cuvinte notate marginal în creion. Unele sînt reluate în adnotările la ediţia Boissonade (vezi nota 44). Cele din această ediţie, mai numeroase, par dintr-o perioadă în care Odobescu stăpînea mai puţin limba greacă. Grija sa de a cunoaşte textul lui Hesiod în cele mai mici amănunte şi de a-l reda corect în româneşte este explicată de traducerea pe care scriitorul a dat-o din *Theogonia* (vezi ediţia de faţă).

Pe ultima pagină albă însemnarea: „Paris, Octombrie 1851 – Aprilie 1852”.

44 Hesiodus, *Carmina* curante J. Fr. Boissonade: A fost unul din textele folosite curent de Alexandru Odobescu pentru lectura operei lui Hesiod. *Theogonia* (p. 7–48) ca şi cea mai mare parte din *Erga kai hemerai* (numai p. 51–77) cuprind foarte numeroase adnotări autografe în creion ale lui Alexandru Odobescu, constînd fie din traduceri izolate de cuvinte, fie din traduceri de expresii şi fragmente mai mari. Autorul încearcă şi o analiză literară a celei de a doua opere (vezi p. 59: „I. princ<ipiu:> *Dreptatea*”; p. 63: „II princ<ipiu:> munca”; p. 65: „III princip<iu:> Economia”). Par adnotări dintr-o perioadă în care Odobescu cunoştea bine limba greacă: el notează numai traducerile unor termeni (puţini în raport cu restul textului) mai rari, ale unor expresii dificile.

45 Homerus, *Odyssea*: Numeroase adnotări în limba germană, la primele cînturi.

46 Homerus, *Ilias*: Fiecare volum are 12 pagini albe legate la sfîrşit. Pe p. 5 albă, la sfîrşitul vol. I este nota următoare: „*Cântul al III-lea.*

v. 3–7 E come i gru van cantando lor lai,
Facenda in aer di se lunga riga;
Cosi ved'io venir, traendo guai...
(Dante. Divin. Com. Parad. <Infern.> Cant. V – v. 46–50)”.

Sînt cunoscutele versuri citate de Odobescu în *Pseudokyneghetikos*.

47 Horatius, *Opera*: La sfîrşitul fiecărui volum sînt legate cîte 6 pagini albe. În vol. I, pe p. 5 albă este scrisă traducerea versurilor de la p. 403–405 (Lib. III Carmen IX).

Tot în vol. I, pe p. 6 albă este traducerea versurilor de la p. 423–425 (Lib. III Carmen XIII).

În vol. II, pe p. 3 albă este traducerea versurilor de la p. 323–327 (Fragment din Satira VI, Lib. II v. 79–117).

Traducerile de mai sus au fost publicate de V. Pârvan în *Convorbiri literare*, 36 (1902), p. 824–827 şi se publică şi în volumul de faţă.

48 Hubert, *La Prosodie grecque*: Cu sublinieri.

49 Hammer, *Histoire de l'Empire Ottoman*: Sublinieri. La vol. I, p. 194–195 este însemnat pasajul despre: „Le Prince de Valachie, surnommé, Drakul...”; la vol. II, p. 527–529, pasajul referitor la tratarea prinţilor tributari; la vol. III, p. 558, pasajul referitor la aprovizionarea Constantinopolului.

50 Hugo, *Les feuilles d'automne*: Are sublinieri.

51 Heyne, *L'Allemagne*: Volumul are foarte multe sublinieri.

52 Heyne, *Lutèce*: Sublinieri.

53 Heyne, *Poèmes*: Sublinieri.

54 Heyne, *Reisebilder*: Sublinieri. La p. 134 jos, nota: „1828” – an de apariţie pentru *Annales politiques*, menţionat în text. La p. 38 este schiţat în peniţă un cap de bărbat.

55 *Inscriptionum Latinarum*: La sfîrşitul fiecărui volum sînt legate cîte 15 pagini albe. Nu conţin adnotări.

56 Kirchhoff, *Das Stadtrecht von Bantia*: Vezi nota 62.

57 Kogălniceanu, *Histoire de la Dacie*: Volumul are numeroase sublinieri şi bifări în bibliografia lucrării.

58 Krause, *Vitae et fragmenta*: Notă la p. 66 jos. „Civiana (*sau* Liviana) Vid. Leclerq Journaux Romains p. 72” cu referire la *Historia Lavinia* menţionată în text.

59 Krause, *Angeiologie*: Numeroase pasaje marcate pe marginea paginii; la p. 67 o trimitere: „Athon p. 29 p. 199”; la p. 152: ad. „ampulle”.

60 Labitte, *Études littéraires*: Pasaje marcate pe marginea paginii.

61 Lange, *Vindiciae tragoediae*: În acelaşi volum sînt legate încă alte 3 lucrări, menţionate în Catalogul bibliotecii Alexandru Odobescu la: W 25, B 15, W 26. Pe prima pagină a volumului miscellaneu descrierea bibliografică a lucrărilor cuprinse în el, făcută de A. Odobescu.

62 Lange, *Die Oskische Inschrift*: Volumul cuprinde şi lucrarea menţionată în Catalogul bibliotecii A.Odobescu la: K 2. Pe prima pagină albă se află o notiţă bibliografică: „A rapprocher de C.A.C. Klenze's Philologische Abhandlungen, herausgegeben von K. Lachmann. Berlin 1839.

p. 1–24 – Das Alt Roemische Gesetz auf der Bantinischen Tafel.
24–54 Das Oskische Gesetz auf der Bantinischen Tafel”.

63 Laurian, *Tentamen criticum*: În carte se găseşte notiţa:
„*Lauriani* Tentamen.
Biblia Română.
Bopp. Vergleichende Grammatik.
Novum Testamentum.
Leake. Researches in Greece.
Raynouard. Grammaire des Langues Néolatines.
Burguy. Gram̄. de la langue d'oïl 1^{r} vol.

Dobrowsky. Institutiones slavicae.
Grim. Deutsche Gram̄atik IV.
Fauriel. Dante II volume.
Latham. Handbook of English Langu.
Lexicon valachico latinum.
Diez. Gramatik der Romanische Sprache 2 <Bd.>
Burnouf. Gramaire latine.
Alexi. Gramatică Daco-Română.
Stam. Vorschule zum Ulphila.
Egger Notions de Gramaire comparée".
Titlurile menţionate în fişă figurează în Catalogul de faţă.

64 Lepsius, *De Tabulis Eugubinis*: Pe pagina de titlu este dedicaţia: „à Monsieur Mionnet (*sau* Mioanet) hommage de l'auteur".

65 Lepsius, *Inscriptiones umbricae*: În acest volum se găseşte o fişă cu următorul conţinut:

„εν transformé en αν.
Garrucci. Isernia p. 14 et 15.
Marini I 280. carcar et carcer
tab. 24, 32, 35, 36".
Pe ultima pagină albă este o listă alfabetică de nume latineşti şi greceşti.

66 Lessing, *Saemmtliche Werke*: Volumul are 10 p. albe, fără însemnări, legate la sfîrşit.

67 Livius Andronicus, *Fragmenta*: Volumul conţine 5 cărţi legate împreună şi menţionate în acest Catalog la: C 36, L 38, N 1, E 19. Pe prima pagină albă a volumului este o notă bibliografică a lucrărilor cuprinse în volum. Pe ultima pagină albă este o notă bibliografică cuprinzînd datele a patru din lucrările legate în volum. La cartea: Ennius Quintus, *Annelium libri XVIII fragmenta*, pe pagina de titlu, este completat de A. Odobescu, numele comentatorului „Spangenberg".

68 Livius Andronicus, *Dramatum reliquiae*: vezi nota 67.

69 Lucretius, *De rerum natura*: La sfîrşitul volumului sînt legate 10 pagini albe care nu cuprind nici o însemnare.

70 Macrobius, *Opera*: Vol. I are sublinieri la capitolul: *Prolegomena.*

71 — Mercklin, *Corneliae Gracchorum vita*: Volumul cuprinde încă 5 lucrări, descrise în acest Catalog la: F 11, C 7, P 12, P 58, B 20; pe prima pagină albă a volumului miscellaneu se găseşte o listă a cărţilor legate împreună.

72 Michelet, *Histoire Romaine*: Vol. I are sublinieri la diferite pagini.

73 Millin, *Galerie mythologique*: Cartea are dedicaţia: „Pentru suvenire, prietenului meu Odobescu. Berindey. *1833. Jan. 1*".

Pe ultima pagină albă a fiecărui volum se află scrisă de mînă o „Table des matières", cu indicarea capitolelor, şi a subcapitolelor, cu paginile respective, trecute în paranteze drepte

74 Milton, *Paradise lost*: Se observă marcarea unor pasaje pe marginea paginii.

75 *Moralistes français*: Volumul cuprinde următoarele adnotări: la p. 461 sus (Vauvenargues, *De l'esprit humain*): „id. de unde naşt. religiilor?"; la p. 529 jos (Vauvenargues, *Réflexions et Maximes*): „théorie du romantisme".

76 Müller, *Geschichte der Griechischen Literatur*: Volumul are unele pasaje însemnate pe marginea paginii.

77 Munk, *De fabulis Atellanis*: Cartea este cuprinsă într-un volum miscellaneu format din 5 lucrări, a căror titluri sînt trecute, în acest Catalog, la: O 8, N 5, S 25, G 34. Pe prima pagină albă a volumului se află o notă cu descrierea bibliografică a lucrărilor din volum.

78 Musset, *Contes*: La p. 145 este însemnat, pe marginea paginii, pasajul: „Nous sommes vieux gentilhommes...il y aura un abîme", referitor la protocolul complicat de care se înconjurau regii pentru a se izola de restul oamenilor.

79 Naevius, *Vita et Reliquiae*: Vezi nota 67.

80 Naevius, *De bello punico*: Volumul cuprinde 6 lucrări legate împreună, descrise în acest Catalog la: H 17, W 28, W 6, M 8. La broşura: *Praemissa est dissertatio de L. Atti libris Didascalicon*, pe pagina de titlu este scris de Alexandru Odobescu, numele autorului: „God. Hermannus". Pe prima pagină albă a volumului este o listă a lucrărilor legate împreună. În catalogul bibliotecii lui Alexandru Odobescu nu este trecută cartea: Weichert, A.: *De Cassio Parmensi poeta.* Grimael, 1834, carte cuprinsă în acest volum miscellaneu.

81 Nisard, *Histoire de la littérature française*: Vol. III are sublinieri la diferite pagini.

82 *Livres sacrés de l'Orient*: Sublinieri la capitolul *Civilisation indienne.*

83 Ortolan, *Histoire de la législation romaine*: Volumul are diverse sublinieri.

84 Osann, *Analecta critica*: vezi nota 77.

85 Ovidius, *Opera omnia*: La sfîrşitul fiecărui volum sînt legate cîte 8 pagini albe, fără însemnări.

86 Ovidiu, *Opere*, ed. Amar: La p. 107 sînt însemnate pe margine versurile:
„Saepe torum repeto, qui nos acceperat ambos;
. . . .
Venimus huc ambo: cur non discedimus ambo?".

87 Patin, *Études sur les tragiques grecs*: Numeroase sublinieri în vol. I şi II. Adnotare la vol. I, p. 13 jos: „il faut relire les anth", şi la p. 50: „nil mirari".

88 Pedo Albinovanus, *Elegien*: Vezi nota 71.

89 Pierron, *Histoire de la littérature grecque*: La sfîrşitul volumului sînt legate 10 pagini albe, fără însemnări.

90 Pierron, *Histoire de la littérature romaine*: La sfîrşitul volumului sînt legate 10 pagini albe, fără însemnări.

91 Pindarus, *Carmina*: La sfîrşitul fiecărui volum sînt legate cîte 24 pagini albe. Nu conţin însemnări.

92 Plato, *Opera* : Volumul are adnotări la capitolul *Protagoras* : la p. 159 sus „λὲγκωσε ἀδικόνετω δημιούργου" ; la p. 160 : „N-ai ce învăța" ; la p. 163 : „a voi calea ce duce la scop".

93 Plato, *Opera* : La sfîrșitul fiecărui volum sînt legate cîte 8 pagini albe ; nu conțin însemnări.

94 Plato, *Ex Operibus omnibus* : Vol. VI (*Crito*) are unele sublinieri.

95 Plato, *Œuvres* : La vol. I pe primele 3 pagini albe, este tabla de materii a celor 13 volume, scrisă de Alexandru Odobescu : „Table des œuvres de Platon". Se găsesc numeroase sublinieri la vol. VI (cap. *Phèdre*) ; la vol. IX (*Le Banquet*) ; la vol. X (*La République*).

96 Plato, *Werke* : La fiecare volum, pe ultima pagină albă, se găsește tabla de materii scrisă de Alexandru Odobescu.

97 Plautus, *Comoediae* : La sfîrșitul fiecărui volum se găsesc legate 12 pagini albe, fără însemnări.

98 Plutarchus, *Vitae* : La sfîrșitul fiecărui volum se găsește tabla de materii scrisă de Alexandru Odobescu (pentru vol. 4, 5, 6 în continuare).

99 Poë, *Tales* : Pe prima pagină albă este următoarea notă : „Voir dans la Revue des Deux-Mondes (octobre 1845) tom. XIII p. 343, un article de Forgues sur les *contes* d'Edgard Poë, productions très originales et d'un genre tout-à-fait neuf".

100 *Poetae minores graeci* : La vol. III, p. 334 este însemnat un pasaj din *Alcaei fragmenta*.

101 *Poetae scenici latinorum* : Volumele au pagini albe legate la sfîrșit, fără însemnări.

102 *Priapeia sive Diversorum Poetarum* : Vezi nota 71.

103 Propertius, *Elegiarum libri* : Fiecare volum are 10 pagini albe legate la sfîrșit ; nu conțin însemnări.

104 Ptolemaeus, *Geographia* : La vol. I, p. 183 jos se află adnotarea : „la]
→ μξ 15
Marcian"

105 Pouchkine, *Œuvres choisies* : Vol. I are sublinieri. La vol. II, p. 245, se găsește schițat în peniță un cap de călugăr.

106 Régnard, *Théâtre* : Volumul are diverse adnotări — traduceri de cuvinte în limba engleză.

107 Renouvier, *Manuel de Philosophie* : Volumul are sublinieri la capitolul *Introduction*.

108 Riaux, *Parménide* : Vezi nota 7.

109 Rousseau, *Œuvres* : Se găsesc unele sublinieri.

110 Rucca, *Capua vetere* : Volumul are sublinieri. La p. 60 jos este subliniat pasajul : „..., Cicerone nel *lib. 3 de Natura Deorum* parla del tempio della Dea Vittoria : ..." ; pe margine se găsește adnotarea : „I, 43, de Divinat".

111 Sallustius, *Opera* : Volumul are legate la sfîrșit 16 pagini albe, fără însemnări.

112 Sanchez, *La Campania sotterranea* : Ambele volume au pe prima pagină dedicația : „à Monsieur Raoul — Rochette Président de l'Académie des belles lettres Conservateur administrateur de la bibliothèque de S. M. le Roi des Français."

113 Seneca, *Opera* : În vol. III sînt notate epistolele 7, 8, 9, 14, 21, 24, 30, 41, 44, 51, 56, 57, 65.

114 Sophocles, *Tragoediae* : Volumele au cîte 10 pagini albe legate la sfîrșit. Nu conțin însemnări.

115 Stein, *De Capuae* : Volumul are următoarele însemnări : la p. 35 sus sînt subliniate cuvintele „sed Cupra fecit", în margine este un semn de întrebare : la p. 35 jos este subliniat cuvîntul „Tuscorum", pe margine semn de întrebare ; la p. 70 jos, pe margine este adnotarea : „410 ? C.", în dreptul cuvintelor „In Sammium cum duobus exercitibus missi sunt". Pe ultima pagină albă a volumului este nota :

„— triomphe de T. Manlius de *Campanis Sidicinis*, an de R. 413.
— droit de cité *Sine Suffragio* accordé à Capoue et à Cumes en 415, T. Liv. VIII, 14.
— Capuanis traités de Socii, l'année des fourches caudines, 432, T. Liv. IX, 6.
— Praefecti Capuae.......... capti, en 435.
— Capoue prise par les Romains en 542, ou 544, Ciceron.
— Situation de Capoue après sa prise, T. Liv. XXVI, 16".

116 Swift, *Gulliver* : Volumul are sublinieri la nota introductivă a lui W. Scott.

117 Tacitus, *Opera*, ed. Amar : Vol. I are la p. 275—279, colțurile de sus ale paginilor completate de Alexandru Odobescu.

118 Taine, *Les fables de La Fontaine* : Cartea are numeroase sublinieri.

119 Terentius Afer, *Comoediae* : Volumele au legate la sfîrșit cîte 4 pagini albe ; nu se găsesc însemnări.

120 Thierry, *Œuvres* : Se găsesc sublinieri la vol. I (introducere), vol. 5, vol. 6 (prefață și cap. : Angleterre, l'Empire ottoman).

121 Tissot, *Littérature française* : În tomul II al acestei cărți s-au găsit trei fișe cuprinzînd traducerile făcute de Alexandru Odobescu la poeziile : *Ode à Cassandre*, de Ronsard (p. 193) ; *Chanson*, de Henri IV (p. 206) și un fragment din *Elégie sur la mort de Ronsard*, de Robert Garnier (p. 254).

Textul acestor traduceri este publicat în volumul de față.

122 Thibault Lefebvre, *Études diplomatiques* : Volumul are sublinieri.

123 Taine, *Essais de critique*. Volumul are sublinieri.

124 Virgilius, *Opera*, ed. Wagner : La sfîrșitul vol. I, II, IV sînt legate cîte 30 pagini albe, iar la vol. V 200 pagini albe. Nu se găsesc nici un fel de însemnări.

125 Weichert, *Commentationes de Imperatoris* : vezi nota 80.

126 Welcker, *Kleine Schriften* : Volumul are sublinieri.

127 Wolff, *De Canticis* : vezi nota 61.

128 Wolff, *De Actibus apud Plautum* : vezi nota 61.

129 Wuellner, *De Terentii Varronis*: vezi nota 80.

130 Pe f. 82^v şi 83^v este scrisă următoarea listă, în creion (autograf Odobescu), cuprinzînd în general studii şi texte din domeniul orientalisticii (indianistică şi semitologie) din bliblioteca lui Odobescu :

Confucius A III p. 1.
Manou A III p.
Mahomet A III p.
Pauthier A III p. — p. — p.
Creutzer A III p.
Dubois de Jancigny A III p. — p.
Raymond (Xavier) A III p.
Colebro<o>ke (H. T.) A III p.
Bourgeat (Abbé J. B.) A III p.
Burnouf (Eugène) A III p.
Bopp (Franz) A III p. — p. — p. — p.
Eichhoff (Fr. G.) A III p.
Baudry (F.) A III p.
Chezy (A. L.) A III p. — p. — p.
Vyasa A III p. — p. — p.
Pavie (Th.) A III p.
Meier (Ernst) A III p. — p.
Valmiki A III p.
Burnouf (J. L.) A III p.
Calidasa A III p. — p.
Langlois (M. A.) A III p.
Wilson (M. H.) A III p.
Loiseleur des Longschamps A III p.
Leroux de Luicy A III p.
Lancereau (Edouard) A III p.
Silvestre de Sacy A III p. — p.
Reynaud (J.) A III p.
Zoroastre A III p.
Anquetil du Perron A III p.
Layard (A. H.) A III p. — p.
Champollion-Figeac A III p.
Wilkinson (Sir J. Garden) A III p.
Uhlemann (Dr. Max) A III p.
Volney A III p.
Fellows (Charles) A III p.
Eichhorn A III p.
Heeren A III p.
Movers A III p.
Munk A III p.
Ewald A III p.
Gesenius A III p.
Leopold A III p.
Rosenmüller A III p.
Herder A III p.
Davin A III p.

131 Zévort, *Dissertation sur Anaxagore*: vezi nota 7.

132 Manu, *Arithmetica*: Cartea are dedicaţia: „Domnului Alexandru Odobescu din partea autorului".

133 Multe din cărţile menţionate în această listă provin din alte biblioteci particulare şi poartă ex libris-uri şi adnotări ale foştilor posesori, însemnări pe care nu le-am reprodus.

134 Hammer, *Constantinopolis*: La sfîrşitul vol. I tabla de materii este scrisă de mînă, pe o foaie de caiet separată, legată în volum.

135 Articolul nu este publicat în întregime. Cărţile donate trebuie să fi fost mai multe. Acad. Tudor Vianu care a văzut această bibliotecă în anul 1948 ne-a relatat că ea era păstrată în mai multe rafturi şi că numărul cărţilor trebuie să fi fost de cîteva sute. P. Preca menţionează volumele care aveau adnotări, fără să le reproducă însă. Referinţele lui la notele care ar fi trebuit să fie tipărite în josul paginii nu au fost culese. Lista este reprodusă întocmai după articolul lui Preca.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Pag.

Alexandru Odobescu. Fotografie din 1858 (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de Stampe, cota F III 23 447) . . 4–5

Colonelul Ioan Odobescu. Litografie din 1857 de Pernet. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de Stampe, cota GR. I. Pernet I–2) 27

Catinca Odobescu. Portret din 1845 de Charles Doussault. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de Stampe, cota 9350) 28

Junimea română, nr. Mai 1851, p. 6. Începutul articolului lui Al. Odobescu *Muncitorul român* (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 33

Calendarulu popular pentru anul 1852, în care a apărut *Ioana D'Arc* de Al. Odobescu. Foaia de titlu. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 36

Calendarulu popular pentru anul 1852. Pagină cu începutul scrierii lui Al. Odobescu *Ioana D'Arc*, apărută sub titlul *Fecioara din Orléans*. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 39

Ioana D'Arc. Ilustrație la scrierea lui Al. Odobescu publicată în *Calendarulu popular pentru anul 1852* (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 44

România literară, anul I, 1855. Revista în care a apărut poezia lui Al. Odobescu *Odă României*. Foaia de titlu. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 49

România literară, anul I, 1855. Pagina cu începutul poeziei lui Al. Odobescu. *Odă României*. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 50

Puntea vaporului pe Dunăre (Le pont du bateau sur le Danube) Desen de Dieudonné Auguste Lancelot din 1863, publicat în *Le tour du monde* Paris, Hachette, 1865. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 66

Pag.

Uciderea lui Mihnea vodă cel Rău. Gravură de Dembiţki (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de Stampe, cota GR Dembiţki H. 7) 86
Coreggio, *Naşterea Domnului* (Dresden, Gemäldegalerie) 195
Rafael, *Madona sixtină* (Dresden, Gemäldegalerie) 196
Coreggio, *Maria Magdalena* (Dresden, Gemäldegalerie) 200
Watteau, *Petrecere la cîmp* (Dresden, Gemäldegalerie) 200
Watteau, *Sărbătoarea dragostei* (Dresden, Gemäldegalerie) 201
Odă României (facsimil după ms. 4935, f. 24 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 221
Odă României (facsimil după ms. 4935, f. 25 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 222
Odă României (facsimil după ms. 4935, f. 26 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 223
Odă României (facsimil după ms. 4936, f. 26 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 224
Despre satira latină (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu I, 1, f. 1 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). 230
Despre satira latină (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu I, 1, f. 12 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). . . . 230
Despre satira latină (facsimil după *România literară*, Iaşi, nr. 35, din 10 septembrie 1855) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 232
Întoarcerea în ţară (facsimil după ms. 4935, f. 124 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 257
Scene istorice din Cronicele Ţării Româneşti — Mihnea vodă cel Rău — 1508—1510 (facsimil după *Românul*, anul I, nr. 16, marţi 1/13 octombrie 1857) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 263
Scene istorice din Chronicele româneşti. Mihnea-vodă (cel rău) — Doamna Kiajna de A. I. Odobescu. Ediţia din 1860, Foaia de titlu. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 265
Scene istorice din cronicele româneşti — Mihnea vodă cel Rău — Doamna Chiajna. Ediţiunea 3-a. Craiova, Editura librăriei S. Samitca, 1886 (facsimil după coperta interioară). (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 286
Mihnea vodă cel Rău şi Doamna Chiajna — Scene istorice din cronicele româneşti. Ediţiunea a V-a, Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1894 (facsimil după coperta interioară) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 303
<Mihai Viteazul> — Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935, f. 4 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) . . . 350
<Mihai Viteazul> — Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935, f. 4 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). . . 351
<Mihai Viteazul> — Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935, f. 5 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). . . 352
< Mihai Viteazul > — Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935 5 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România 354

Pag.

<Mihai Viteazul> — Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935 f. 19 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). . . 356
<Mihai Viteazul> — Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935, f. 19 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). . . 357
<Mihai Viteazul>— Fragment<e> dintr-o tragedie (facsimil după ms. 4935, f. 20 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). . . 358
<Eu crez că dulceaţă> (facsimil după ms. 4935, f. 8 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 360
<Eu crez că dulceaţă> (facsimil după ms. 4935, f. 8 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 360
Idei asupra progresului societăţii (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 1 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). 368
Idei asupra progresului societăţii (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 3 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România). 369
Idei asupra progresului societăţii (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 29 r°) 370
<Ca tot codrul să răsune. . .> (facsimil după ms. 4935, f. 12 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 375
<Ca tot codrul să răsune. . .> (facsimil după ms. 4935, f. 12 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 376
<Ca tot codrul să răsune. . .> (facsimil după ms. 4935, f. 23 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 377
Homer — *Odiseea* (facsimil după ms. 4987, f. 14 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 380
Homer — *Odiseea* — (facsimil după ms. 4987, f. 15 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 380
Hesiod — *Teogonia* (facsimil după ms. 1523, f. 7 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 387
Fragmente din Hesiod (facsimil după ms. 1523, f. 77 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 388
<Hesiod> — *Teogonia* — (facsimil după ms. 1523, f. 1 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 389
Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1657, f. 2 r°). (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 395
Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1657, f. 14 r°) 396
Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1657, f. 16 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 397
Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1657, f. 20 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 398
Călătorie din Paris la Londra (de la 3 pînă la 11 august 1852) (facsimil după ms. 1657, f. 22 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 399
Horatius, *Lib. III, Carm. IX* — (facsimil după ms. II 34.182) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 414

Pag.

Horatius, *Lib. III, Carm. XIII* — (facsimil după ms. II 34.182) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 415
<Béranger> <*Nebunii*> (facsimil după ms. 4935, f. 13 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 419
<Béranger> <*Nebunii*> (facsimil după ms. 4935, f. 16 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 419
Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 1 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) . 424
Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 2 r°) 425
Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 3 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) . 426
Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 6 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) . 427
Bazele unei literaturi naționale (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 22, f. 7 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) . 428
Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 1 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 435
Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, 1, 16, f. 1 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 436
Note luate în Galeria de pictură din Dresda (fascimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 2 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 438
Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 2 v°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 440
Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 5 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 442
Note luate în Galeria de pictură din Dresda (facsimil după ms. Arhiva Alex. Odobescu, I, 16, f. 3 r°) (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România) 444
Catalogul bibliotecii lui Alex. I. Odobescu. Manuscris autograf. Pagina de titlu (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de manuscrise. Ms. rom. 4368, f. 1r°) 452
Catalogul bibliotecii lui Alex. I. Odobescu. Manuscris autograf. Pagina de titlu. (Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România. Cabinetul de manuscrise, Ms. rom. 4368, f. 3r°) 454

CUPRINS

Pag.

Introducere 5
Notă asupra ediției 10
Cronologia vieții și activității lui Alexandru Odobescu 24

ANTUME

Muncitorul român 31
Ioana d'Arc, Fecioara din Orléans 34
Odă României 46
Satira latină 51
Întoarcere în țară pe Dunăre 62
Scene istorice din cronicele românești 67
  Mihnea-Vodă cel Rău 67
  Doamna Chiajna 87

POSTUME

<Mihai Viteazul> Fragment<e> dintr-o tragedie 121
<Eu crez că dulceață> 123
[Viitorul artelor în România] 125
Idei asupra progresului societății 137
<Ca tot codrul să răsune ...> 144
<Homer>, Odiseea 145
<Hesiod>, Teogonia 154
Călătorie din Paris la Londra 165
<Multe femei...> 181
Horațiu, Lib. III, Carmen IX 182
Horațiu, Lib. III, Carmen XIII 184
<Béranger> <Nebunii> 185
Bazele unei literaturi naționale 187
Note luate în Galeria de pictură din Dresda 194

VARIANTE, NOTE

Muncitorul român 207
Ioana D'Arc, Fecioara din Orléans 211

Odă României 220
Satira latină 229
Intoarcerea în țară pe Dunăre 256
Scene istorice din cronicele românești 264
  Mihnea-vodă cel rău 267
  Doamna Chiajna 305
<Mihai Viteazul> Fragment<e> dintr-o tragedie 353
<Eu crez că dulceață ...> 361
[Viitorul artelor în România] 362
Idei asupra progresului societății 366
<Ca tot codrul să răsune ...> 374
<Homer> Odiseea 379
<Hesiod> Teogonia 386
Călătorie din Paris la Londra 393
<Multe femei...> 411
Horațiu, Lib. III, Carmen IX 413
Horațiu, Lib. III, Carmen XIII 413
<Béranger> <Nebunii> 418
Bazele unei literaturi naționale 422
Note luate în Galeria de pictură din Dresda 434

ANEXE

Biblioteca lui Alexandru Odobescu 451
Lista ilustrațiilor 585

VERIFICAT
1987